Anul II
nr. 91
7-13 octombrie 1994
16 pagini 200 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE

DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

SUSPICIUNEA...

© S. Gheție

„Mai bine-i, jur, să fii-nşelat de tot/Decît să bănui numai"
William SHAKESPEARE

Din sumar:

N.C. MUNTEANU
Florin IARU
pag. 2

Eugen NEGRICI
Antoaneta TĂNĂSESCU
Cristian TEODORESCU
pag. 6

Dan Ç. MIHĂILESCU
Marina VAZACA
pag. 7

Interviuri cu:

Ion VIANU
pag.8

Virgil MĂGUREANU
pag. 9

Radu FILIPESCU
pag. 16

EDITOR: FUNDATIA CULTURALA ROMÂNA

Argument

Poate, prin însăşi natura sa, omul este o fiinţă bănuitoare. Nu-i mai puţin adevărat, însă, că, indiferent de loc şi timp - de la despoţii orientali la Rusia, evident, ţaristă, de la Roma lui Nero la Bucureştiul lui Ceauşescu -, regimurile totalitare nasc o serie de maladii caracteristice, a căror patologie este uşor de identificat, ba chiar şi de explicat, care ating deopotrivă societatea civilă în ansamblul ei, cît şi individul în particular, producînd mutaţii importante, uneori ireversibile, în mentalitate şi comportament. Frica - mergînd pînă la teroare -, neîncrederea - mergînd pînă la a-ţi suspecta familia, prietenii, colegii -, recluziunea într-un univers propriu - uneori o adevărată carceră a conştiinţei, sînt sentimente a căror experienţă este traumatizantă. Precum prea nătînga şi naiva bună-credinţă duce la credulitate - o boală infantilă -, tot astfel angoasa individului, trăind într-o stare de bănuielnic inconfort cu el însuşi şi cu semenii, produce o altă boală menită să ne smintească minţile - scenarita.

De la îndoiala maieutic exprimată, ca formă superior euristică de manifestare a omului prin excelenţă dilematic, la suspiciune, ipostază decăzută şi perversă a dubitaţiei socratice sau carteziene, este un drum lung pe care, în graba acestui sfîrşit de mileniu aberant şi fascinant totodată, trebuie să ne luăm răgazul să-l investigăm cu detaşare.

"Suspectez ori sînt suspectat, deci exist" - ar putea fi mottoul acestui număr care nu îşi propune să pună în discuţie statutul ontologic al suspiciunii - ea este, deci nu poate constitui un subiect de dilemă -, ci vrea să sesizeze, dincolo de definiţie, atît formele de manifestare ale suspiciunii, cît şi consecinţele ei. De la mărturia unui intelectual care se consideră pe sine un nesuspicios, dar care a avut parte de "bănuielile" Securităţii, la răspunsurile bine ticluite ale celui care conduce azi o instituţie, altminteri existentă în oricare stat democratic, a cărei motivaţie este însăşi suspiciunea - dar nu uitaţi, domnilor, prezumţia de nevinovăţie! -, de la experienţele unor români plecaţi şi "rămaşi" în străinătate, pe care ani de zile i-am ascultat cu sufletul la gură la posturi de radio libere, dar pe care astăzi nu puţini îi bănuie a fi fost securişti, şi ajungînd la valenţele pe care suspiciunea le poate dobîndi ca promotor al universului ficţionar - iată cîteva din subiectele majore care constituie suportul acestui număr. **(I.C.)**

De la dicţionar la realitate

Am fost, sîntem şi vom fi suspecţi. Orice am face, orice am drege, suspicioşi am fost, sîntem şi vom fi. Definiţie de dicţionar. "Suspiciunea" este "lipsa de încredere în cineva, îndoiala în ceea ce priveşte corectitudinea legalitatea faptelor sau onestitatea intenţiilor cuiva; bănuială, neîncredere". Suspectă explicaţie, nu? Nu străluceşte prin inteligenţă, dar nici inexactă nu e. Suspect e doar faptul că e destinată şcolarilor, fiind inserată într-un dicţionar scos de Editura didactică şi pedagogică, în 1983, evident, aflat în circulaţie şi astăzi. Să înveţe şi actualii elevi ce este poemul pedagogic al suspiciunii, cu ce se mănîncă şi cum ne mănîncă. Oricum, pentru vremea în care a apărut, exprima destul de bine teribila realitate pe care o trăiam, pe care am trăit-o vreme de vreo cincizeci de ani.

Vreme de cincizeci de ani am fost suspecţi, suspectaţi şi suspicioşi. De-a valma. Mereu la pîndă, suspectaţi şi suspicioşi. Bănuiţi. Bănuitori. Posibili vinovaţi. Principial vinovaţi. Pentru că de la suspiciune la vinovăţie nu era decît un pas. Chiar mai puţin decît atît. Suspecţii erau adesori vinovaţi din capul locului. Vinovaţi fără vină. Chiar şi fără vină! Drept care eram mereu atenţi să nu se ştie, să nu se afle ce eram, ce ştiam, ce gîndeam. Atent la ce spui. Atent la ce crezi. Bănuitori cu colectivul, cu tovarăşii de drum, de bloc, de scară, cu tovarăşul sau tovarăşa de viaţă, cu tovarăşul de la cadre, cu tovarăşul anchetator, cu părinţii, cu copii, cu prietenii, cu colegii, cu vecinii, cu cunoscuţii, cu necunoscuţii. Şi, la rîndul nostru, bănuiţi, în aceeaşi ordine, de colectiv, de tovarăşii de drum, de bloc, de scară etc. Construiam pe rupte o lume nouă, mai bună, mai dreaptă, se făcea deja totul pentru om, omul era un cuvînt minunat, un cuvînt şi nimic mai mult, se făcea totul pentru om, cu poporul şi pentru popor, însă suspiciunea era sinonimă cu vigilenţa, făcea casă bună cu invidia, cu micimea de caracter, cu meschinăria, cu prostia, cu idiotenia, cu delaţiunea, cu turnătoria, cu calomnia, cu prefăcătoria, cu răstălmăcirea, cu zvonul şi cîte şi mai cîte. Capra mioritică a vecinului păştea peste tot şi era mereu mai dolofană decît a noastră. Eram invitaţi să fim vigilenţi, altfel puteam s-o păţim. Noi. Ai noştri. Cînd nu era vorba de principii sănătoase, aveam scuze şi motive temeinice. Decît să plîngă mama, mai bine să plîngă mă-ta! Vremuri grele, nu? Ni le-am uşurat cum am putut. Am datat-o şi pe glumă. Chiar şi la cele mai intime agape, numai rude şi prieteni siguri, se găsea cineva care să întrebe nevinovat "cine toarnă la masa asta". Păi cum altfel? Nu se zicea că un român din trei colaborează cu organele? C-o fi fost sau n-o fi fost aşa nu avea nici o importanţă. Important era să se ştie treaba asta. Suspiciunea sporea vigilenţa. Şi frica de organe. Suspiciunea era chiar trandafirul care păzea bostănăria. O păzea bine. Zvonerii şi răspîndacii. Cîtă frunză, cîtă iarbă.

Colectivul, organizaţia, organul, organele, tovarăşul, tovarăşii ştiau totul. Dar vroiau să mai ştie. Nimic nu putea fi lăsat la voia întîmplării. Nu e întîmplător, tovarăşi! Auzi, ştim totul, dar vrem să aflăm şi de la tine, vrem să-ţi dai seama că ai greşit, colectivul, societatea, noi, adică ei, vrem să te ajutăm. Spune, haide, spune totul! Spune! E adevărat că... Să recunoşti! În faţa colectivului, tovarăşilor de muncă, tovarăşului anchetator.

Prins în capcană, intrat în malaxor, rătăcit fără scăpare în labirint, în castel, în proces, problema nu era să risipeşti suspiciunea acuzatoare. Trebuia doar s-o confirmi. Şi să colaborezi. Să-i ajuţi pe tovarăşi, să le dovedeşti că nu s-au înşelat, că au avut dreptate! Ca să le fie somnul lin. Pe tema asta s-au scris cărţi în formă de coşmar şi de poem pedagogic, pe cît de grozave, pe atît de groaznice.

Şi dacă reuşeai să scapi basma curată, suspiciunea te urmărea înscrisă în cartea de muncă, în faimoasele caracterizări, încopciată în dosarele de cadre sau în cele păstrate la loc sigur, dar mai ales definitiv cuibărită în mintea şi în sufletul suspectatului. Chiar şi plecat de la locul crimei şi pedepsei, rămas, fugit, căsătorit pe bune, continuai să fii şi suspect şi să suspectezi. A colaborat sau n-a colaborat cu organele, aceasta era întrebarea, ştampila, fierul încins. Plecai dintr-o lume de suspecţi şi de suspicioşi, te credeai în lumea liberă, încercai să uiţi, să fii altfel. Imposibil. Suspiciunea era cu tine, în tine, în ceilalţi. Şi dacă nu era aşa, se ocupa de asta mîna lungă a revoluţiei.

Suspect am fost, suspect sînt încă. Pleci? Suspect! Nu te întorci? Suspect! Te întorci? Suspect! Nu pricepi, nu ne înţelegi, n-ai mîncat salam cu soia? Suspect! Nu faci afaceri? Suspect! Faci afaceri? Aha! Suspect! Îţi dai demisia pentru că nu mai poţi, nu mai vrei, vrei să faci altceva sau pentru că aşa vrei tu? Lasă că ştim noi! Suspect!

M-am pus în gură cu dictatura? Păi, da, s-a rezumat doar să-l critice pe Ceauşescu! Trebuia să critice sistemul, ideologia, comunismul, asta trebuia să facă! Şi asta o spun cei care au stat deoparte, n-au vorbit, n-au criticat nici sistemul, nici pe Ceauşescu. Ce, sînt nebun să mă bag! O am pe mama în ţară! Eu n-aveam mamă, eram născut într-o eprubetă. Nu de mult am aflat că, dacă am pus prea multă pasiune în emisiunile din decembrie '89, e pentru că, şi eu şi Emil Hurezeanu, eram înţeleşi cu ăia. Cu cine? Cu securiştii! Aia care au făcut revoluţia! Un domn cu vocaţia secundarului, care a avut odată prilejul să fie vultur, dar a rămas un iepuraş, cînd n-a mai fost ce era, şi ce se credea, a ajuns la concluzia că cei mai apropiaţi colaboratori ai săi erau securişti. Inclusiv cei pe care şi-i alesese el însuşi. Suspectaţi, suspectaţi, ceva tot va rămîne. Şi rămîne?

Nici revoluţia n-a rezolvat cine ştie ce. Chiar şi revoluţia este suspectă, suspectată. Mai întîi că nici nu s-a stabilit dacă a fost sau nu revoluţie. Au făcut-o românii? Aşi! Suspectaţi şi suspecţi sînt ruşii, americanii, ungurii, sîrbii, Bush, Gorbaciov, Yalta, Malta, CIA, KGB-ul, Mossad-ul, turiştii străini. Un pic şi Europa liberă. Şi să nu-l uităm pe Coposu. Oricum, s-a stabilit precis, disperaţii care au ieşit pe străzi în zilele şi nopţile lui decembrie '89 erau drogaţi, sau păreau ca atare. O revoluţie suspectă, suspectă, suspectă. Nici nu-i de mirare că atîţia sînt suspectaţi că au deturnat, au furat, şi-au însuşit sau au întinat "revoluţia noastră". A noastră. Totuşi. Un totuşi cît se poate de suspect.

N.C. MUNTEANU

Lumină de gaz

Dacă lumea animalelor ar fi ca în romanele romanţioase, de mult i-am fi pus cruce. Dar melcuşorii, broscuţele, furnicuţele, buburuzele sînt al dracu' de suspicioase şi asta ne dă posibilitatea să le mai şi admirăm dacă tot nu izbutim să punem laba pe ei (cu puţină şansă).

Lumea noastră, însă, este o lume mediată, o realitate de gradul doi, orice instinct, orice tresărire "naturală" se manifestă mai întîi prin cuvînt, prin prejudecată şi aleargă printr-un labirint moral foarte, foarte întortocheat. Este natural să fiu suspicios dar "cei şapte ani de acasă", şcoala, partidul şi religia mă învaţă că asta e cîh. Atunci, pentru că animăluţul din mine nu poate fi strunit decît prin tăierea capului, îmi pun capul la contribuţie. Mai mult, datorită faptului că logica este, de cele mai multe ori, doar o slugă umorală, aberaţia de libertate a gîndirii naşte monştri. Din virtual, virtualitate răsare: Sînt suspicios c-aşa mi-e felul. N-am pe cine să fiu suspicios dar mi-e teamă să n-am obiectul suspiciunii mele. Dezvolt o suspiciune inteligentă pe care o teoretizez şi care construieşte o realitate nouă. Alţii devin suspicioşi şi mă atacă. Profeţia mea se împlineşte. Am avut dreptate să fiu suspicios.

Nenorocirea începe în momentul în care naturaleţea defensivă a individului se împotmoleşte în haosul mediatic. Înainte vreme, eram suspicioşi cu motiv: toată presa mintea. În spatele fiecărei informaţii suspectam o intoxicare, o mînă criminală, o porcărie mai mare. Ce suspiciune de treabă, ce victorie împotriva sistemului. Iată cum era comunismul propriul său gropar!

Suspiciunea indirectă este, acum, la modă. Mass-media, prin lipsa de profesionalism, întreţine panica. Eu, unul, cunosc femei isterice care şi-au găsit liniştea în suspiciune. Spaima de a fi violate (adică fantasmele care le violează) se justifică prin terorismul de presă. Deşi numărul de violuri (motiv de mîndrie patriotică peste tot în lume) se menţine constant. Iar dacă un prost de ministru, un tîmpit de parlamentar sau un fraier de lider eliberează pe gură sau pe semnătură o idiotenie, atunci musai ca în spatele individului să se afle forţe obscure. Nici în ruptul capului nu am putea admite că prostia şi incompetenţa (ori numai lăcomia oarbă) ar putea să guverneze lumea.

Conu' Leonida, cu teoria fandaxiei, este, paradoxal, cel mai aproape de adevăr: şi nimica mişcă. Ehei, dacă nu aş vedea infernul din celălalt, zi de zi, ceas de ceas şi în proporţie de masă, ce rost ar mai avea viaţa mea mică?

Astfel, boala de a fi civilizat pe pielea altora mă ajută să mă războiesc cu lumea pînă la capăt, mă ajută să fiu şi să am dreptate.

Dar, la urma urmei, nu e mai normal, decît să fiu suspicios, s-o zic de-a dreptul? Adică să cred ceea ce văd şi să trag concluziile care se impun? Dacă văd un prost să spun că-i prost, fără să-l fac spion, ungur şi vîndut? Dacă mă încrucişez cu un individ imoral – să spun că poa' să-l ia mama dracului, fără să bag aici partide şi coterii? De ce să nu fie hoţul – hoţ, boul – bou şi vaca – vacă? Identificarea dificilă a realităţii nutreşte suspiciunea paranoiacă în care se mişcă populaţia lumii – nu numai a României. Propaganda, această marmeladă pe pîine a gîndirii schiloade. Suficienţa. Şi o veche latură animală, bibilită ca un bonsai: privită de aproape, are toate atributele normalităţii. Mai de departe, o imitaţie piticită, un artifex maximus, o creaţie a umanităţii nemulţumite de sine, în căutarea originii.

Ca să supravieţuieşti – numai atît, să supravieţuieşti – suspiciunea e cea mai bună armă ("să n-ai încredere în nimeni", "să nu te îndatorezi la nimeni", "bate-ţi bine nevasta, că ştie ea de ce" ş.a.m.d.). Dar, ca să fii viu, pune-ţi mintea la contribuţie.

Pe scurt, lucrurile ar sta exact ca în celebra peliculă "Lumină de gaz". Ea (Ingrid Bergman) este supusă unei intoxicări suspicioase: lumina de gaz scade, anunţînd monştri. Şi (deşi ea crede că o invadează nebunia) chiar aşa stau lucrurile: monstrul (Charles Boyer) se plimbă răbdător la etaj aşteptînd ca suspiciunea să explodeze în fandaxia victimei sale.

Ehei, stimaţi suspicioşi, dacă aţi şti cît de aproape de adevăr sînteţi; numai realitatea vă împiedică să vedeţi limpede!

Florin IARU

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Împrumuturi politice, împrumuturi culturale**
- **Europa Centrală şi Răsăriteană**
- **Norocul şi ghinionul**

În treacăt...

La capătul oricărei dictaturi, este de rigoare o apăsătoare criză morală şi judiciară. Victimele, cîte mai trăiesc, au în sfîrşit ocazia să se confrunte liber cu galeria călăilor lor: să-i judece şi să-i pedepsească. Dar este foarte greu să stai faţă-n faţă cu o **fostă** victimă şi cu un **fost** călău: mult mai greu decît să redactezi, în singurătate, texte principiale despre dreptate. Ceea ce - în plan teoretic - pare evident şi legitim se doveşte, în plan practic, complicat şi destrămător. Apar nenumărate "capcane": călăul, fostul călău, tinde să-şi dezvăluie "chipul uman": are şi calităţi, are tot felul de justificări, motivaţii "complexe", scuze. Victima, la rîndul ei, (fosta victimă) se trezeşte în situaţia de a deveni călău: trebuie să facă experienţa neînduplecării şi, eventual, a cruzimii. Pînă la un punct, lucrurile au un soi de relevanţă didactică: victima învaţă să ierte, călăul învaţă să sufere. La un moment dat însă realităţile devin difuze, certitudinile se şubrezesc. Cufundată în "mările calde ale vieţii", culpa se relativizează: călăul pare a-şi fi pierdut identitatea, iar victima, oricît de îndreptăţită, devine - prin obsesivitatea ei - antipatică... Categoriile eticului riscă să cadă în indistincţie. Conturele dintre "crimă şi pedeapsă" se şterg, ca şi conturele dintre realitate şi himeră. Echivocul acesta e încă un efect, cel din urmă, al bolii totalitare. Sechelele totalitarismului defunct se dovedesc la fel de monstruoase ca şi totalitarismul însuşi. Trebuie, în consecinţă, să fim pregătiţi pentru o convalescenţă lungă şi amară...

*

De cîte ori am avut de făcut, în ultimii ani, observaţii critice cu privire la opoziţie, mi s-a spus fie că n-am dreptate, fie că am, dar nu trebuie s-o afirm public: opoziţia trebuie menajată, greşelile ei trebuie discutate în şoaptă, "în familie", aşa încît "duşmanii" să nu aibă motiv să se bucure. Nu ştiu ce termen şi-au dat adepţii menajamentelor: cu alte cuvinte nu ştiu cît timp urmează să ne referim la opoziţie ca la o vietate debilă, care trebuie cocoloşită drăgăstos pînă şi-o mai veni în fire. Fapt este că ceea ce se vede în tabăra ei nu seamănă a consolidare. E tot mai clar, pentru mine, că de vină nu mai e jocul **unfair** al adversarilor, ci **o precaritate de fond a structurilor şi a oamenilor**. De la o vreme, pînă şi apologeţii cei mai sticloşi ai Convenţiei au început să afişeze priviri obosite şi să admită că ceva nu e în regulă. Nu era mai bine să se treacă prin această criză acum trei-patru ani? Dar cine îndrăznea să propună **atunci** asumarea crizei era taxat drastic drept cripto-comunist, vîndut puterii neo-comuniste. Declanşată acum, cu numai doi ani înaintea alegerilor, criza este infinit mai periculoasă. Cine o va diagnostica riguros şi cine va găsi tratamentul optim? Dacă lucrurile merg în continuare aşa, ne vom vedea confruntaţi cu mari surprize. "Verticala" noastră opoziţie, cea care n-a vrut "să cauţioneze" nici un reprezentant al puterii post-revoluţionare, cea care nu negociază, nu face compromisuri, nu stă de vorbă cu nomenclaturiştii, va sfîrşi în interminabile sesiuni de tratative amabile cu P.S.M.... Iar atunci, ea se va lupta nu ca să învingă, ci ca să fie tolerată. Presentimente ale acestei posturi există deja. Vorba amicului Adam Michnik, trecut, de curînd, prin România: opoziţia se străduieşte să adopte o gesticulaţie vulturească; dar poţi lăsa toate ferestrele deschise. Nu zboară!

Andrei PLEŞU

Revoluţia repudiată (III)

Dacă pentru "opoziţie", formulă desemnînd, iniţial, mai ales partidele istorice reînviate după decembrie 1989, Grupul de Dialog Social (pe atunci perceput de noua putere ca nucleu al unei mişcări politice ostile ei) şi un mare număr de publicaţii declarate independente (cotidianul **România liberă**, în primul rînd), revoluţia se transformase în "revoluţie furată", diverşi reprezentanţi ai vechilor structuri de putere au început, aproape concomitent, să-şi revendice merite pentru succesul acesteia.

Cei mai activi şi mai insistenţi în această direcţie au fost ex-conducătorii Securităţii. Mulţi fuseseră arestaţi, se găseau în închisori şi suportau sistemul penitenciar şi practicile judiciare pe care ei înşişi le formaseră şi le patronaseră de-a lungul zecilor de ani de regim comunist. O experienţă similară trăiau şi foştii demnitari ai regimului ceauşist, de asemenea arestaţi. Puţini au fost totuşi cei care au avut revelaţia că sînt victimele unui mecanism pe care îl creaseră ei înşişi; deşi condiţiile de detenţie erau incomparabil mai bune decît cele de exterminare programată din închisorile şi lagărele comuniste dintre anii 1947-1964, violenţa, lipsa de respect pentru persoana umană, cinismul şi brutalitatea se perpetuaseră. Decese bizare, sinucideri, înscenări juridice grosolane, nimic din reţeta comunistă a reprimării politice violente nu a fost evitat. S-ar zice că după ce vreme de un sfert de veac, ultimii deţinuţi politici fiind eliberaţi în 1964, regimul comunist român abandonase teroarea masivă şi dură, înlocuind-o cu un control paralizant şi constrîngeri psihologice mai apăsătoare decît închisorile şi lagărele, acum, la agonie, îşi regăsea vocaţia originară. În România, comunismul murea în chip bolşevic.

Erau însă cei aruncaţi în puşcării după decembrie '89 adversari politici ai noii puteri?! I se împotriviseră, fuseseră angajaţi în acţiuni contra ei?! Nicidecum; nimic în acest sens nu s-a putut dovedi. Arestarea şi detenţia lor au permis însă diluarea pînă la dispariţie a responsabilităţii pentru situaţia catastrofală a ţării rămasă moştenire de la regimul comunist. Şi au permis, totodată, substituirea "procesului comunismului" - o formulă retorică banalizată prin repetiţie şi golită de orice sens - printr-un veritabil "proces al revoluţiei" (expresia aparţine lui Gabriel Andreescu). "Echipa venită la putere în România - avea să scrie unul dintre foştii demnitari comunişti arestaţi după decembrie 1989 - nu a găsit altă cale de a se delimita de regimul anterior decît snopindu-i pe foştii membri ai CPEx" (Dumitru Popescu - "Am fost şi cioplitor de himere", p.406).

Unii dintre foştii conducători ai Securităţii au folosit, pentru a se apăra, acest argument: victoria revoluţiei a fost posibilă doar întrucît forţele de care dispuneam nu i s-au opus. S-au făcut chiar calcule, conform cărora eventuala intrare în acţiune a dispozitivelor Securităţii împotriva manifestanţilor ar fi avut drept consecinţă masacrarea a mii, poate chiar a zeci de mii de oameni, iar revolta ar fi fost înecată într-o baie de sînge. Argumentul a părut convingător. Se recunoştea însă, indirect, că Securitatea dispunea de o forţă teribilă, experimentată şi bine echipată tehnic, în stare să zdrobească, **dacă ar fi vrut**, orice mişcare împotriva regimului, oricît de puternică. Incontestabilă, pasivitatea ei fusese, aşadar, o formă de complicitate; prin urmare revoluţia fusese - măcar în parte - şi opera Securităţii. Părea veridic. De ce, atunci, îi fuseseră însă arestaţi conducătorii?! Şi de către cine?! În mod logic, de o forţă încă mai puternică; dacă nu cumva, aşa cum se întîmplase şi cu foştii demnitari comunişti, arestarea foştilor capi ai Securităţii se înscria în logica tulbure şi sîngeroasă a lăsării de "lest". Oricum, revendicarea de către Securitate a participării la revoluţie a avut ca efect principal nu atît reabilitarea instituţiei, cît compromiterea revoluţiei.

Teza revoluţiei "confiscate", susţinută de adversarii noii puteri, şi-a găsit astfel un sprijin neaşteptat din partea reprezentanţilor Securităţii. Prin această întîlnire în idei s-a făcut un mare pas înainte pe calea discreditării revoluţiei: nu fusese doar "furată", fusese, de fapt, o înscenare. Un spectacol montat pe baza unui scenariu pus la cale de Securitate. Au început să apară dezvăluiri mai mult sau mai puţin senzaţionale, mai mult sau mai puţin coerente, despre existenţa unor comploturi anti-ceauşiste. Sensul acestor dezvăluiri era cel puţin dublu: autorii lor, eroi ai mărturisirilor, se proiectau într-o lumină glorioasă, de vechi luptători împotriva regimului în fine răsturnat, iar cei aflaţi la putere nu mai erau "emanaţia" revoluţiei, cum îşi ziseseră ("emanaţia curată"), ci nişte conspiratori dubioşi, poate chiar marionetele unor "agenturi" de spionaj. În mai puţin de un an de zile de la răstunarea din decembrie '89, recuperarea punctului de vedere ceauşist era aproape integral realizată.

(va urma)

Mircea IORGULESCU

Fraţi români! Doar misionarii vă mai pot salva!

◆ "În numele cui vorbeşte Sergiu Cunescu?" ◆ Proclamaţia cuiva către ţară ◆ Cei care critică blochează, destramă, sînt plătiţi de socialiştii francezi sau, mai rău, sînt bugetari ◆ Preşedintele Iliescu merge foarte repede şi prin Braşov, şi prin Bucureşti ◆ Indiferent de vreme, anotimp şi Congres ◆ Evreii duc de rîpă Radioul şi Televiziunea

Cei care ne critică au stigmatul trădării

Sergiu Cunescu, preşedintele Partidului Social Democrat din România, aproape exclus din Convenţia Democratică, a trimis acum două săptămîni cîteva scrisori preşedintelui Emil Constantinescu. Trebuiau discutate, în viziunea dlui Cunescu, cîteva chestiuni esenţiale pentru funcţionarea Convenţiei: modul în care este condusă (dacă nu este mai bine să se aplice principiul rotaţiei, pentru a nu se eterniza acelaşi om politic care, de fapt, nu reprezintă nici un partid), modul de participare la alegeri (sistem uninominal şi nu listă), precum şi alte chestiuni de procedură. Reacţia a fost promptă şi extrem de dură: PSDR este exclus din Convenţie, deocamdată pentru treizeci de zile.

Vineri, din declaraţiile dlui Cunescu de la o conferinţă de presă mult mai bogată în gazetari ca de obicei, se înţelegea că, de fapt, în Convenţie vocile cele mai autorizate sînt cele ale partidelor parlamentare. Peste numai două ore, se putea auzi (la secţia română a BBC) vocea profesorului Constantinescu întrebînd: "**În numele cui** vorbeşte? **Pe cine** nu mai poate tolera?" Ca în multe "dialoguri" dintre oamenii politici din ţara noastră, întrebările nu au fost "**Ce** a spus? **Ce** nu mai poate tolera?" Asemenea dialoguri au loc, de obicei, între oameni politici competenţi, care au depăşit de mult faza demonstraţiilor de stradă şi a "misionarismului", fază căreia îi datorăm, încă, prezenţa pe scena politică a unor actori capabili doar să producă Apeluri şi Proclamaţii, în aparenţă pline de nobile intenţii, dar care sînt pledoarii pentru o societate închisă. După cum se vede mai jos, problema principală rămîne cine cîştigă lupta politică, nu cine cîştigă, nu principiile democratice care, de această dată, nici măcar nu sînt enunţate.

DECLARAŢIE ADOPTATĂ DE CONSFĂTUIREA NAŢIONALĂ A ALIANŢEI CIVICE ● BUCUREŞTI, 1 OCTOMBRIE 1994

(...) Alianţa Civică aminteşte tuturor formaţiunilor din Convenţia Democratică datoria pe care o au faţă de propriul electorat şi faţă de destinul ţării: de a rămîne unite. Unitatea nu trebuie să însemne o obligaţie, ci o vocaţie;

atrage atenţia celor care practică blocajul acţiunilor CDR sub pretextul nevoii de reorganizare că răspunderea gravă a ştirbirii Convenţiei le va reveni exclusiv;

face apel la toate partidele şi formaţiunile din CDR să exercite presiuni de natură morală, dezavuînd tendinţele de destrămare a celei mai importante coaliţii democratice în vederea creării altor posibile alianţe politice; (...)

Pentru obţinerea de rezultate mai bune la viitorul scrutin naţional Alianţa Civică propune ca desemnarea candidaţilor CDR să se facă din timp, pe baza unei grile valorice şi prin concursuri de competenţă.

Pentru o mai corectă desfăşurare a viitoarelor alegeri, Alianţa Civică solicită parlamentarilor CDR să pledeze pentru:

- modificarea legii electorale, în sensul trecerii de la sistemul de listă la acela, combinat, lista-uninominal; (...)

În vederea unei eficienţe sporite, Alianţa Civică cere parlamentarilor CDR ca, în viitoarea sesiune, să alcătuiască un grup parlamentar unic (...)

Timpurile tulburi în care trăim respinq politicianismul frivol şi ne obligă la o politică misionară. (...)"

Nici un ziarist nu se poate lăuda că a fost martor la vreun dialog autentic între criticii conducerii Convenţiei şi această conducere. Atît dl Emil Constantinescu, cît şi dl Petre Mihai Băcanu (care, spre deosebire de toţi ceilalţi, are un cotidian la dispoziţie) au declanşat un adevărat război: cel puţin **România liberă** vorbea, la începutul acestei săptămâni, de "stigmatul trădării" pe care îl poartă dl Cunescu, fără să motiveze în nici un fel această afirmaţie extrem de gravă. Cît despre dl Patriciu, d-sa a motivat mai "calm" plecarea PSDR-ului, găsind normală o alianţă PAC-PSDR-PD (FSN), mai ales că aici vin - nu-i aşa? - bani de la socialiştii francezi. A trecut vremea partidelor-forum, a zis dl Patriciu, fără să-şi dea seama (poate) că principalii săi aliaţi în acţiunea de eliminare a social-democraţilor, Alianţa Civică (avîndu-l în frunte pe dl Băcanu) au tocmai o asemena structură şi conduită. Că dl Patriciu a mai rostit nişte cugetări în stilu-i caracteristic (nu ne-am dat seama ce înţelege prin **stînga** şi **dreapta**, dar, în sfîrşit, nu este singurul politician român care trăieşte cu această confuzie), asta nu a mirat pe nimeni: de pildă, am aflat despre PAC că este "un partid de bugetari", deci este neapărat un partid socialist. Tot preşedintele PL-93 a spus despre PAC că "semnalizează dreapta şi o ia la stînga". A avut, probabil, în minte conduita partidului d-sale, care, după ce a sprijinit aşa de vehement conducerea CDR şi ideile Alianţei, a anunţat că e posibil să candideze pe liste separate.

Admitere la Facultatea de Candidaţi

Sînt cîteva pasaje concludente în caseta de mai sus. Mai întîi, trebuie remarcat că autorii aplică modelul "cetăţii asediate": sînt timpuri tulburi, deci trebuie să ducem o **politică misionară**; ce să mai discutăm, atunci? cu cine? În ciuda respingerii modelului Convenţie-Partid, acum cîteva săptămîni, Alianţa revine şi cere transformarea tuturor grupurilor CDR din Parlament într-un grup unic, ceea ce este exact acelaşi lucru. Ca de obicei, se vorbeşte de "vocaţia" unităţii (categorie politică pe care nu o înţelegem).

Şi mai interesantă este invitaţia la "presiunile de natură morală" făcute la adresa celor care vor mai avea ceva de obiectat, cei care poartă "stigmatul trădării", fiind, nu este greu de ghicit, în slujba diverşilor agenţi ai Puterii.

Propunerea cu concursul pe care trebuie să-l dea candidaţii la funcţia de candidat CDR trebuie să vină, probabil, de la universitarii din AC. Oricum, dacă propunerea va fi adoptată, multă lume va fi interesată de condiţiile concursului: ce programă se va cere? cîte examene se vor da? cine va alcătui comisia? ce sistem de notare se va adopta? etc. etc.

A mai rămas doar un mic amănunt. În curînd, Convenţia Democratică îşi va alege din nou preşedintele.

CORESPONDENŢĂ A TELEVIZIUNII ROMÂNE ● "ACTUALITĂŢI", VINERI, 30 SEPTEMBRIE 1994, ORA 20 ● VIZITĂ OFICIALĂ A PREŞEDINTELUI ROMÂNIEI, ION ILIESCU, ÎN JUDEŢUL BRAŞOV

"Cînd ceasul din Piaţa Revoluţiei marca ora exactă, zece, în acordurile melodiei «Crai Nou», membrii asociaţiilor de revoluţionari din întreaga ţară aflaţi la Braşov, unde se desfăşoară Congresul UNOLD, l-au întîmpinat pe preşedintele Ion Iliescu, care şi-a început vizita la Braşov prin depunerea unei coroane de flori la troiţa menită să veşnicească memoria celor căzuţi în zilele fierbinţi ale lui decembrie 1989.

După acest moment solemn, revoluţionarii au mers pe jos spre Cercul Militar, răspunzînd semnelor de simpatie ale locuitorilor, suprinşi de neobişnuitul convoi şi mai ales de ritmul alert al deplasării impus de cel ce se afla în fruntea grupului, astăzi, ca şi în momentele decisive din decembrie 1989 şi din perioada ce a urmat.

(...) Preşedintele asociaţiei revoluţionarilor braşoveni, ca gazdă, l-a invitat pe preşedintele Iliescu, în calitatea sa de luptător în prima linie în Revoluţie, să deschidă lucrările Congresului. Congres convocat, după cum s-a precizat, sub simbolul unităţii, al voinţei celor prezenţi de a participa activ la clădirea coeziunii pe problemele fundamentale ale interesului naţional. După cuvîntul rostit de revoluţionarul Ion Iliescu, deputatul Constantin Bebe Ivanovici a prezentat mesajul adresat Congresului de preşedintele Adunării Deputaţilor, Adrian Năstase, iar prefectul de Braşov, Alexandru Popa, a prezentat un mesaj din partea executivului, a premierului Nicolae Văcăroiu".

Anonimi, dar români. Şi curajoşi

Mai sus este redat numai un mic fragment din cele zece minute prin care telejurnalul de vineri seara a relatat vizita oficială în judeţul Braşov a preşedintelui României. **Primele** zece minute. Stilul relatării a fost acelaşi: cel pe care îl cunoaştem de atîţia ani. Dar să nu cumva să ne închipuim că autorul acelui "reportaj" nu vede în ceea ce face atît de des drept un standard profesional. **Aşa** trebuie vorbit despre înalţii demnitari ai ţării şi nu altfel.

Nu ne-am fi adus aminte de minicultul personalităţii pe care TVR îl face, deocamdată, doar prin cîţiva oameni ai săi, dacă săptămîna trecută Comisia de specialitate a Parlamentului, condusă de senatorul Adrian Păunescu, nu i-ar fi respins pe următorii oameni propuşi pentru Consiliile de Administraţie ale Radioului şi Televiziunii: Gabriel Liiceanu, Octavian Paler, Lucian Pintilie, Neculai Constantin Munteanu, Eugen Preda, Mircea Dinescu. Admişi: Marius Guran (candidat al preşedintelui Iliescu), Ioan Roşca (purtător de cuvînt al Guvernului), precum şi binecunoscutul Nicolae Dan Fruntelată, despre care se mai poate spune doar că este redactor-şef la **Românul** şi este candidat din partea partidului de guvernămînt.

Mai grav este că o parte din candidaţii pentru Radio au fost respinşi **pe baza unor scrisori anonime**, difuzate de dl Adrian Păunescu. Scrisorile, binecunoscute acum de toată lumea şi prin concursul aceleiaşi secţii române a BBC, au şi accente antisemite, vorbind de faptul că "se promovează în funcţii reprezentanţi ai unei minorităţi etnice predominante ce conduce instituţia la degradare profesională şi morală". Românul pur Nicolae Dan Fruntelată va fi salvatorul ascultătorilor români.

Altfel, nu s-a mai întîmplat nici un lucru neobişnuit pentru ţara noastră. Vreun lider sindical ameţit de putere care ar vrea să conducă măcar un partid de dimensiunile PDSR-ului, cum este dl Miron Mitrea... Vreun MIG-21 care se prăbuşeşte... Holeră... S-au scumpit tramvaiele în Bucureşti... În rest, e bine.

Radu Eugeniu STAN

Din Parlament

Fără cvorum

Recent, 25 de parlamentari ai opoziţiei au semnat un protest prin care contestă legalitatea votului din Senat asupra legii caselor naţionalizate, deoarece "cele patru voturi prin care majoritatea a adoptat legea nu aparţineau titularilor cartelelor respective, alţii votînd pentru cei care nu se aflau în sală". Votul a fost într-adevăr foarte strîns, chiar s-a repetat deoarece tabela electronică indica de fiecare dată, la prezenţă, alt număr de parlamentari. "Stenograma şi listele de prezenţă şi de la vot spun fiecare altceva", au declarat unii dintre semnatarii contestaţiei.

La fel cu recentul Raport al Comisiei pentru cercetarea cazurilor de corupţie.După ce a fost dezbătut a rămas totul ca-n tren deoarece, atunci cînd a fost vorba să se voteze ceva măsuri, s-a constatat că în sală numărul parlamentarilor era cu mult sub cel cerut de cvorumul necesar unui vot valabil. De fapt, nici nu a mai fost nevoie ca cineva să numere pe cei prezenţi, pentru că la finalul discuţiilor, al acuzaţiilor reciproce fără dovezi "valabile în justiţie", în sala din Dealul Mitropoliei se vedea cu ochiul liber că sînt mai mulţi ziarişti decît parlamentari. Ca să justifice acest dezinteres afişat al parlamentarilor – mai ales cei din coaliţia majoritară – faţă de mult aşteptata dezbatere a cazurilor de corupţie, dacă nu siguranţa acestora "că totul e doar o formalitate şi nimeni nu le va clinti vreun fir de păr", cum zicea un membru al Comisiei, din partea opoziţiei.

Mai nou, la sala Omnia a Senatului, s-a trecut la punerea în aplicare a unui experiment "anti-chiul"şi anume montarea unor senzori la fotoliile senatorilor (deocamdată numai la patru, pe care nu le cunoaşte nimeni - de probă). Timp de o săptămînă sau o lună se va verifica prezenţa celor patru "necunoscuţi", timp în care mass-media va încerca să afle cîte ceva despre identitatea autorilor "sondajului" şi a "muşhilor" lor.

Petru IONESCU

Teste şi păcate originare

În ultima duminică din septembrie, cetăţenii Brăilei erau chemaţi să-şi aleagă noul primar. Scrutinul a pus la încercare 13 candidaţi, din care doar patru independenţi. Fostul prim-secretar PCR şi actualul viceprimar încercaseră să se sperie reciproc în timpul campaniei electorale. Primul reprezintă Partidul Socialist al Muncii, celălalt a avut onoarea să fie "gardat" de însuşi preşedintele executiv al PDSR (Adrian Năstase), care a călătorit la Brăila pentru a-l susţine pe reprezentantul formaţiunii sale. Convenţia Democratică a aruncat în luptă un membru PAC, dar - stupoare! - tinerii liberali s-au considerat îndreptăţiţi să-l saboteze din start, prezentînd ei înşişi un alt candidat.

Rezultatele au trecut aproape neobservate pentru comentatorii politici, deşi importanţa lor nu e deloc neglijabilă. În primul rînd, nu s-au prezentat la urne decît 35,3% dintre alegătorii înscrişi pe liste. În al doilea rînd, fostul prim-secretar comunist păstorit acum de Ilie Verdeţ a obţinut 54,5% din voturi, întrecîndu-l de aproape patru ori pe primul dintre contracandidaţii săi, nimeni altul decît viceprimarul în exerciţiu. Acesta din urmă s-a ales doar cu 13,3% din opţiuni şi cu satisfacţia de a vedea că opoziţia nu contează (CDR - 9,1%, PL '93 - 4%). Întrucît mai mult de jumătate din brăilenii cu drept de vot nu s-au prezentat la urne, pe 9 octombrie se organizează un al doilea scrutin.

Toate aceste cifre răstoarnă cu susul în jos datele ultimului sondaj de opinie realizat de IMAS. În chestionare, stînga pare să nu aibă şanse reale, în timp ce dreptei din opoziţie i se dă tot timpul prilejul să se îmbete cu apa rece a unei viitoare victorii. În chestionare, pariurile urmăresc duelul CDR-PDSR, dar proba urnelor arată că actuala putere nu poate pierde decît în favoarea puterii ceauşiste. Desigur, generalizările pripite ar fi extrem de dăunătoare. Nu mai puţin dăunătoare e însă ignorarea direcţiei în care "evoluăm". Acum patru ani, un fost prim-secretar n-ar fi îndrăznit să scoată capul în lume. Acum doi ani, el n-ar fi avut curajul să se creadă apt pentru un post de primar. Anul acesta, el înfruntă deopotrivă actualul executiv, opinia publică şi pe mulţii săi adversari. La anul, partidul care l-a propus ne poate oferi un prezidenţiabil, iar puterea şi opoziţia nu vor avea altă şansă decît să se învinuiască reciproc pentru eşecul ideii de democraţie. Brăila este şi nu este, probabil, un oraş reprezentativ. Sigur e că în aproape toate judeţele ţării foştii prim-secretari au ajuns să întruchipeze speranţa. Asta înseamnă că majoritarii zilei nu mai sînt credibili, dar şi că opoziţia parlamentară s-a făcut sistematic de rîs şi de plîns. Asta înseamnă că ne putem aştepta ca, timp de decenii, partidele care vor prelua la un moment dat puterea să condamne, să dărîme şi să urască tot ce au făcut cabinetele anterioare. Asta înseamnă că mai devreme sau mai tîrziu tinerele generaţii vor fi obligate să aleagă între "cenaclul Flacăra" şi "sfintele marşuri legionare".

Pe vremea Pieţei Universităţii, intrarea în Parlament a unor partide conduse de ceauşişti înfocaţi părea o glumă proastă. Azi, acestea înclină balanţa parlamentară într-o parte sau alta, iar liderii lor se comportă ca şi cum ar reprezenta "întreg neamul". Proliferarea răului e garantată de felul în care instituţiile puterii şi instituţia opoziţiei înţeleg să facă politică: strîmb, nebărbăteşte, departe de zona în care calităţile adversarului contează enorm şi te fac să renunţi la propriile tale defecte.

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur...

Un vot adult

Votul masiv obţinut în primul tur de scrutin de Fernando Henrique Cardoso, candidatul brazilian la preşedinţie are o explicaţie simplă: competenţa dovedită. Ministru de finanţe, el a izbutit să pună capăt unei situaţii dezastruoase care dura din 1984. O inflaţie galopantă întreţinută de mecanismul indexării salariilor cu urmări în creşterea preţurilor făcuse din cea mai mare ţară a continentului latino-american un caz fără speranţă. "Prea multe planuri (şase), prea multe valute (şase), prea mulţi miniştri de finanţe (nouă)" - număra un fost ministru. Cardoso este autorul unui plan care a reuşit, reducînd inflaţia de la cinci mii de procente pe an la un procent. Măsurile economice drastice n-au constituit o premieră în sine, dar ele au fost acceptate şi susţinute de populaţie. "Pentru prima oară brazilienii au fost trataţi ca adulţi" - remarca un gazetar şi aici stă, probabil, diferenţa. Comentatorii primului tur văd în victoria lui Fernando Cardoso, intrat în competiţie în aprilie, "o înfrîngere a stîngii". Rivalul său, Luiz Inàcio Lula da Silva - candidat al Partidului Muncitorilor - a folosit o retorică radicală, împotriva capitalismului, a proprietarilor de pămînt şi a bancherilor străini. Dar şi învingătorul e de stînga: Cardoso este un social democrat, care şi-a negociat reformele pas cu pas în Congres, cu oamenii de afaceri şi cu sindicatele. Prea puţin interesaţi de nuanţele ideologice, de opoziţia dintre stînga radicală şi cea moderată, oamenii au votat pentru cel care a izbutit să se facă mai bine înţeles atît prin vorbe, cît mai ales prin fapte. Cardoso nu are nimic dintr-un "om providenţial", dar succesele vizibile obţinute pînă acum îndreptăţesc speranţa alegătorilor că vă izbuti să dea conţinut procesului de schimbare, menit să asigure stabilitatea economică şi politică.

Obosiţi de idealuri şi de corupţia care le însoţeşte, alegătorii reacţionează în funcţie de ceea ce văd, nu de ceea ce li se spune.

Este evident că sfidărilor crizei globale nu li se poate găsi o soluţie globală şi cei care deplîng absenţa unor politicieni de anvergură desenînd în linii caricaturale profilul liderilor care populează întîlnirile la nivel înalt (bătrînii sînt bolnavi - Deng, Papa, Mitterrand - tinerii sînt stupizi: Major, Clinton) sînt cu un pas în urma alegătorilor brazilieni.

Echilibrul fricii inspirat de forţa militară a superputerilor s-a stricat nu doar în urma prăbuşirii comunismului ci şi pentru că ameninţarea nu funcţionează eficient în cazuri precise. Atît de costisitoarele rachete cu încărcăturile lor nucleare cu tot nu au nici un efect în Somalia şi în Bosnia, în Haiti şi Cecenia, în Rwanda şi Azerbaidjan. Lupta pentru zonele de influenţă - rebotezate în fel şi chip - continuă, în timp ce generalii de la faţa locului descoperă farmecul machetei şi eficienţa trăgătorilor de elită izolaţi. Acolo unde focarele de conflict s-au stins sau sînt pe cale a se stinge (Orientul Mijlociu, Africa de Sud, Irlanda de Nord) consensul asupra politicilor economice a avut un rol precumpănitor în acordul politic. Arafat, Rabin, Mandela, de Klerck, Gerry Adams nu sînt nişte iluminaţi sau nişte genii politice; înainte de a face pace au făcut cu mai mult sau mai puţin talent război. Statura lor mondială a fost alimentată de puterea de a renunţa, de ştiinţa de a negocia şi nu de fanatismul iniţial.

Ar fi grozav să apară un om politic care să aibă soluţia pentru toate conflictele economice, politice şi religioase. În absenţa lui, adulţii votează pentru cei care - adeseori plicticoşi - au soluţii pentru stabilizarea economică, pentru o graniţă negociată, pentru un guvern de coaliţie.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Democraţia conflictelor pentru public

Cum în viaţa noastră politică nu se întîmplă de ani buni nimic altceva decît scandaluri, certuri, rupturi ori ameninţări cu divorţul, paginile de actualitate ale cotidianelor au parte în fiecare săptămînă de cîte un "subiect gras". După ameţitoarele lovituri "diplomatice" aplicate de PUNR guvernamentalei sale consoarte, a venit - conform unei scheme deja plicticoase - rîndul taberei adverse să-şi "pună poalele-n cap" şi să dea mîndria "unităţii de vederi" pe ruşinea acuzaţiilor reciproce. Sîmbătă, 1 octombrie, "întîmplările" din Convenţia Democratică ajutau cititorii presei să ignore cu desăvîrşire mersul ostilităţilor pe cîmpul de luptă dechis de scrisoarea celor 7 (adică 6) senatori români adresată Senatului american. **Curierul naţional** constată că "PSDR a fost suspendat" (din Convenţie) şi se întreabă cu întrebări comune: "Urmează PAC? CDR, partid sau alianţă politică?". Prin Valentin Gabrielescu şi Horia Rusu, ţărăniştii şi liberalii tineri îşi spun fără ezitare părerea: "Social-democraţia e în pragul falimentului şi nu are ce căuta în CDR". Sergiu Cunescu e convins că în CDR s-a ţesut "un complot împotriva PSDR", că "se urmăreşte instalarea hegemoniei şi autoritarismului" şi că ideea CDR ca partid unic aparţine "teoreticianului Petre Mihai Băcanu". Nicolae Manolescu ţinteşte ceva mai sus: în CDR "se instaurează cultul personalităţii lui Emil Constantinescu". Credincioşi sloganului "ce nu se scrie nu există", gazetarii de la **România liberă** nu suflă un cuvînt (în ediţia din 1 octombrie) despre "suspendarea" din CDR. I se alătură - probabil din cu totul alte motive - guvernamentalul **Vocea României**. Pentru **Cronica română**, "eliminarea PSDR din Convenţie" e subiect de editorial, prilej de a-l intervieva pe Sergiu Cunescu şi motiv de a-l scoate de la naftalină pe Radu Câmpeanu pregătit să declare: "Abia acum, după 2 ani de zile, Convenţia şi-a dovedit sterilitatea politică. S-a întîmplat aşa deoarece partidele componente au viziuni diferite". **Ziua** ne anunţă, pompos şi în versuri: "Convenţia Democratică se prăbuşeşte . Cîte-un PAC, cîte-un pic, pînă n-o mai fi nimic". "Noutăţile" girate de Sorin Roşca Stănescu sînt şi ele vechi: "Cunescu vede sancţionarea sa ca un bumerang împotriva CDR. Cu toate astea el a căutat-o cu lumînarea" şi "Războiul Manolescu - Constantinescu iese la lumina zilei. Miercuri, PAC va parafa ceea ce coace de mult". **Adevărul** "fixează" afişul cu alt sortiment de lipici: "Pentru indisciplină şi absenţe/ Sergiu Cunescu riscă să fie exmatriculat. Profesorul Constantinescu îl aşteaptă cu motivarea". Din jocul titlurilor şi al supratitlurilor, reiese că PL '93 şi Alianţa Civică s-au coalizat să-i pedepsească pe "duşmanii" dreptei, adică pe social-democraţi şi pe PAC. La **Evenimentul zilei** semnificaţiile "incidentului" se răstoarnă: nici vorbă de o naturală respingere între doctrinele de dreapta şi cele de stînga. Pentru Ion Cristoiu, "tărăboiul" a fost iscat de Sergiu Cunescu, din dorinţa de a se alia cu Petre Roman pentru a intra în Internaţionala Socialistă. Dacă recunoaştem că suspendarea nu e excludere şi că însuşi PDSR pare dispus să ierte ţîfnele anti-americane ale PUNR, nu mai contează cine pe cine a vrut să "lucreze" în interiorul Convenţiei. În ograda opoziţiei, ca şi în aceea a puterii, certurile se consumă mai mult pentru neliniştea spectatorilor decît pentru ca "împricinaţii" să facă un pas înainte. **(E.Ş.)**

A crede înainte de a şti

Tendinţa naturală a omului fiind – în ciuda tuturor aparenţelor – aceea de a crede chiar înainte de a şti, putem situa suspiciunea printre maladiile spiritului. Cu siguranţă, ea devine, în timp, şi o boală a sufletului. Ca şi geloziei, din definiţia lui Montaigne, ei îi servesc de aliment cele mai multe lucruri, iar de remediu cele mai puţine.

La nivelul indivizilor şi la acela al popoarelor, suspiciunea presupune un cumul istoric de dezamăgiri, care derivă, se înţelege dintr-un simţ exagerat al absolutului.

Ea contaminează mai ales fiinţele refuzate de sublim, de bucurie şi de credinţă.

Copiii, nebunii luminoşi, prostănacii benefici, creştinii adevăraţi nu sînt mefienţi.

Atins de voluptatea deziluziei, colecţionar de decepţii, bătrînicios, mediocru – inapt adică să sesizeze ori să admită tragicul, eroicul şi toate valorile din această specie arzătoare şi nobilă, ateu şi imaginativ din preaplinul dorinţelor îngropate, românul a fost ajutat în comunism să-şi adîncească predispoziţia dubitativă şi să treacă pragul patologic al circumspecţiei.

Bănuirea a devenit de atunci ocupaţie naţională, şi, prin verbele care o secondează (**a preveni şi a discredita**), chiar o profesiune tipic românească.

Incapabil să creadă, să uite de sine, să urască decis, să iubească fără condiţii şi pînă la capăt, să trăiască intens şi cristalin un sentiment, românul nu poate auzi clopoţelul bucuriilor mărunte. Ca şi ironia lui Kierkegaard şi din aceeaşi bolgie a spiritului, suspiciunea produce o dezvoltare anormală, precum aceea a ficatului gîştelor din Strasbourg, sfîrşind prin a mortifica prin consecinţele ei absurde.

Atitudinea pe care o implică e comodă, uşor de deprins: ca şi credinţa oarbă, suspiciunea te dispensează să gîndeşti. E, în schimb, cel mai puternic – din cîte cunosc – agent de depravare, prin imaginile cu care obsedează spiritul şi prin care strică, maculează, răspîndeşte duhoare, ruinează exemplaritatea şi modelul, sabotează pedagogia eroică, teşeşte istoria naţională şi alungă speranţa.

Fără a oferi şi spiritului un stimulent pe măsură, ea deschide un nesfîrşit cîmp de acţiune fanteziei. E, poate, cea mai importantă sursă a ficţiunii artistice. Ea complică lumea aceasta a noastră modestă, previzibilă, supusă mecanicii simple a instinctelor îmbogăţind-o cu nuanţe, intrigi, umbre, personaje malefice, intenţii teribile, mari disimulări şi mici disimulanţi, machiaverlîcuri, bizantinisme, făcînd-o adică demnă de literatură.

În plan politic, însă, mefientul, în chip paradoxal, prin propensiunea lui spre mister şi scenarite, tocmai el e cel mai uşor de manipulat.

Istoria ultimilor patru ani o confirmă.

Eugen NEGRICI

© C. Bumbuț

O şansă sau o fatalitate?

Dacă adevărul este mai presus de orice discuţie, etern, incontestabil şi incoruptibil, cum să nu devii bănuitor (iar de la bănuială la suspiciune rămîne de făcut, ne învaţă dicţionarele, doar un pas) citind în **Poetica** lui Aristotel că "rostul poeţilor nu este de a povesti lucruri întîmplate cu adevărat, ci de a povesti ceea ce s-ar putea întîmpla"? Întemeind această vertiginoasă deplasare de la adevăr spre posibil şi verosimil, ce acreditează, în fond, supremaţia necesităţii poetice şi a subiectivităţii creatorului, Aristotel numea legea de foc a literarului. La mijlocul veacului 18, Lessing reia, în **Laocoon**, aceeaşi teză, aplicată, acum, artelor plastice. Referirea este la Timante: "E cunoscut tabloul lui cu jertfirea Ifigeniei. Aici el a zugrăvit pe fiecare dintre cei de faţă, cu gradul de tristeţe care i se potrivea, dar a acoperit faţa tatălui, care trebuia să exprime gradul cel mai înalt de durere. S-au spus lucruri admirabile despre asta./.../ Ceea ce nu s-a încumetat să zugrăvească a lăsat să fie ghicit. Pe scurt, această învăluire e un sacrificiu pe care artistul l-a făcut frumuseţii". Nu trec 100 de ani şi Mallarmé formulează un principiu poetic recuperat intens de generaţiile următoare: "A numi un lucru înseamnă a suprima trei sferturi din plăcerea poemului, care e făcută din ghicire treptată: să-l sugerezi, acesta este visul". "Ghicirea" ca forţă motrice capabilă a stîrni cea mai puternică emoţie, "învăluirea" şi "sugestia" ca piste pentru descoperirea "adevăratului" adevăr (adică a "adevărului" artistic) sînt soluţii a căror ultimă consecinţă fusese, însă, prevăzută tot de Aristotel, gata să invoce, în acest sens, o tradiţie fără de pată, ce-l are printre începători pe însuşi Platon: "Tot Homer a învăţat cu osebire pe ceilalţi poeţi meşteşugul de a minţi fără să se cunoască".

De la "minciună" spre "adevăr" pare a fi, aşadar, itinerarul poetic. Politicul preferă a face calea întoarsă. În aceste condiţii, pentru poetic, suspiciunea devine o reală şansă, în timp ce pentru politic rămîne pură fatalitate. Aşa că, străbătînd Rusia de la 1839, marchizul de Coustine ia o decizie foarte înţeleaptă: "Îmi voi ascunde scrisorile, voi tăcea din gură dar nu mă voi preface nici un pic. Pentru că dacă e să ajungem la măşti, chipul care poate cel mai bine înşela rămîne tot cel descoperit". În sfîrşit, după 150 de ani, inventariind şi clasificînd metodele dezinformării (şi nu ar trebui să rămînă numai între paranteze faptul că epoca noastră a fost numită cînd a suspiciunii, cînd a dezinformării, ca şi cum termenii ar suferi, parcă împotriva voinţei lor, o neaşteptată contaminare sinonimică), Vladimir Volkoff nu ezită să considere că "forma superioară a minciunii rămîne spunerea adevărului lăsîndu-se să creadă ce este minciună".

Recitesc rîndurile scrise pînă aici. Citate, citate, citate... Citatul, această mască (perfectă?) a propriei opinii. Citatul, care poate stîrni oricînd bănuiala (suspiciunea) că e mai uşor (mai eficient? mai lipsit de răspundere?) să mergi înainte manevrînd cuvinte străine.

Antoaneta TĂNĂSESCU

Suspiciunea şi lehamitea

Suspiciunea e o atitudine obositoare. Detectivii, anchetatorii, oameni care prin natura profesiei sînt obligaţi să i se dedice, sînt de obicei oameni bolnavi. Bolnavi cronici. Pentru omul obişnuit suspiciunea e interesantă, chiar palpitantă, în porţii mici şi pe scurtă durată. După 22 decembrie '89, am avut prilejul să observ cum se manifestă suspiciunea pe scară naţională. Ea n-a fost provocată de te miri ce. Chiar din contră, faţă de uriaşa primejdie pe care a reprezentat-o apariţia teroriştilor, suspiciunea pe care terorismul a provocat-o s-a manifestat ca un simplu puseu. S-a redus la "Puneţi mîna pe el!". Ceea ce, să recunoaştem, e o reacţie neînsemnată faţă de numărul victimelor şi de starea de teroare prin care am trecut cei mai mulţi dintre noi în decembrie '89. Nemaivorbind că fiind la mijloc o chestiune căreia nu i s-a dat de cap, ea se poate repeta. Şi părerea mea e că ea s-a şi repetat, în forme diferite, dar cu scopuri aproximativ identice. Cu toate astea, societatea românească nu s-a îmbolnăvit de suspiciune.

Cu atît mai puţin n-au izbutit să-i cronicizeze suspiciunea, articolele de ziar dezvăluind afaceri ilegale, trecuturi tenebroase sau, pur şi simplu, fapte diverse odioase. Asta nu înseamnă că societatea de la noi ar fi caracterizată prin lehamite. Aparenta indiferenţă pe care o are publicul, în general, faţă de numeroasele, aş zice chiar nenumăratele dezvăluiri care apar în presă, ascunde o lentă, dar cu atît mai primejdioasă compresie. Suspiciunea e, într-un fel, de preferat lehamitei. Cea dintîi are identitate şi îngăduie dialogul. Lehamitea e informă. Suspiciunea e îndreptată spre **ceva** şi se aseamănă cu o rană deschisă. Poate fi tratată rapid şi vindecată spectaculos. Lehamitea în schimb e aidoma unei răni opacizate de o crustă groasă sub care se adună puroi. Un guvernant care se ştie suspectat pe faţă e infinit mai liniştit decît unul care are de-a face cu groasa crustă a lehamitei.

Se spune, prin diferite medii, că presa întreţine suspiciuni şi că ea ar fi de vină pentru neîncrederea de care suferă, azi, societatea românească. E vorba, aici, de lucruri diferite. Reflectînd existenţa suspiciunii, presa îşi face datoria. Dacă suspiciunile rămîn fără răspuns sau primesc răspunsuri nemulţumitoare care provoacă apariţia neîncrederii asta nu mai e vina presei, ci a instituţiilor statului. Scot din discuţie ştirile false. Acestea au viaţă scurtă. Scot din discuţie şi anchetele comandate. Ele pot fi neutralizate cu ajutorul probelor contrarii. Să-l introducem însă pe cititorul de ziare în mijlocul acestor dueluri de presă. Deci, un ziar începe o anchetă. O citesc. Zic: "Ia uite hoţii, domnule!" În '90, m-aş fi mulţumit cu atît. În '94, vreau să văd şi reacţia acuzaţilor. În '90 însă îmi puteam închipui că **noua justiţie** va interveni, în '94 am devenit sceptic în privinţa intervenţiilor justiţiei.

Dar să zicem că presa minte. Asta se întîmplă uneori. Deci ea provoacă suspiciuni nejustificate. Există nenumărate căi prin care cei sau cel care suferă un atac de presă pot (poate) răspunde. Numai că şi printre cei atacaţi există persoane care, involuntar, întreţin suspiciunile îndreptate împotriva lor. Există o tăcere vinovată, căreia îi lipsesc contraargumentele şi o tăcere a siguranţei de sine. Cea din urmă întruchipează certitudinea că avînd dreptatea de partea ta, acuzaţiile vor fi anihilate oarecum de la sine. În '90, cînd a apărut **România mare** am avut impresia că exerciţiul democratic nu poate exclude o asemenea publicaţie. Faptul că echipa Barbu & Vadim reapăruse mi se părea o probă de forţă a toleranţei echidistante a noului regim. Trebuie să recunosc însă că aveam o imagine simplistă despre forţele politice văzute şi nevăzute din România de atunci. Cred însă şi acum că **România mare** trebuia lăsată să apară. Ea a catalizat anumite nemulţumiri şi l-a bocit pe Ceauşescu. După ce a epuizat aceste două teme, **România mare** a ajuns la un tiraj confidenţial. O altă temă pe care a încercat-o **România mare** a fost şi e aceea a xenofobiei. Iată că nici această temă n-a funcţionat. De aici rezultă că 1) românii nu-l regretă pe Ceauşescu, ci sînt dornici de stabilitate şi de o minimă siguranţă socială; 2) românii nu sînt împotriva regimului democratic - dar ei nu suportă monstruozităţile tranziţiei, pe care gazeta lui C.V. Tudor nu le abordează; 3) românii nu sînt xenofobi şi nici, prin particularizare, antisemiţi. Aceste sentimente, pe care **România mare** şi **Europa** încearcă să le răspîndească, fiindcă aceste două reviste fac, direct, lobby unor interese politice externe, s-au lovit de experienţa nemijlocită a publicului care a descoperit ce-i cu aşa-zisul patriotism al acestor gazete; 4) direcţia involutivă susţinută de forţele politice care au ca oficios **România mare** şi-a pierdut audienţa în rîndul publicului. Această gazetă a avut deplină libertate, ba chiar şi ceva pe deasupra, dar după ce şi-a precizat programul în detaliu, ea şi-a pierdut priza la public. Ca fenomen de presă, această foaie dovedeşte că a stîrnit curiozitatea, dar că n-a izbutit să-şi stabilizeze publicul.

Căderea de tiraj a **României mari** e o probă că, în timp, încercarea de a stîrni suspiciuni nejustificate e sancţionată de public. Pe de altă parte însă, cînd o revistă de asemenea factură apare în momente de criză, ea poate împinge lucrurile pînă la război civil. Faptul că publicul nu mai dă semne de suspiciune în ultima vreme e un semn că nu peste mult timp nemulţumirea va ieşi pe neaşteptate la suprafaţă.

Cristian TEODORESCU

Grădina cu suspicii

Despre omul dilematic se spune îndeobşte că e "ros", că e "măcinat" de îndoieli. Aşadar îndoiala e corozivă, acţionează tubular, e un soi de sfredel mazochist, învîrtindu-se din adoraţia autoconcavităţii. Suspiciunea, însă, lucrează prin împînzire, învăluie fiinţa ca-ntr-o baie de acizi. "Eşti bolnav de suspiciune", adică ai un rău total. Şi eşti inutilizabil.

În vreme ce dubiile sapă încet, ca picătura chinezească, suspiciunea e difuză, atacă nu doar vertical, ci şi orizontal. Nu te surpă lăuntric precum "intrarea la bănuială" (sau... la idee) ci te învăluie mai întîi exterior, acoperindu-te de roşeaţa febrei, schimonosindu-te, răguşindute, îţi încruntă sprîncenele şi-ţi face privirea chiorîşă. E de-ajuns să ne gîndim la piticul Grumpy din **Albă ca Zăpada** lui Disney – suspiciunea tipică – şi la ticul său verbal: "I'm warning you!"

O fi suspiciunea un "dat genetic"? Poate. Dar asta contează prea puţin. Importantă e suspiciunea dobîndită, adică justificată. Fie şi semi, fie şi pseudo-motivată, vorba e că vine ea de undeva, ţi-o insinuează ceva, cumva. La noi e la modă acum acuzaţia de suspiciune, delictul de îndoială. Acuzaţia vine preponderent din sfera diriguitoare, care ne-ar vrea vindecaţi de suspiciune, făcuţi ghem laolaltă ca să ne putem da de-a dura cît mai bine şi mai repede la vale. Suspectezi, deci duşmăneşti, cauţi destabilizarea cu lumînarea. Sigur că mulţi "sîntem bolnavi" de suspiciune, de vreme ce sîntem hrăniţi de zeci de ani cu minciuni şi amăgiri! Cine vrea consens şi face alergie la suspiciunea generalizată să facă bine să ne dea adevăruri şi realizări benefic-palpabile, să nu mă pună să dau mîna cu, probabil, cel care m-a turnat, sau are de gînd să mă vîndă. Nu?

Dar nu despre **această direcţie** a suspiciunii vreau să vorbesc – destul o blamează sau o imnifică alţii – ci despre **suspiciunea ca vindecare**.

Bunăoară mie mi s-a spus de sute de ori nu doar că "o să te mănînce toate îndoielile astea", dar şi că sînt "bolnav de suspiciune". Stare normală pentru un fost "atlet" al naivităţii, al credulităţii ulcerate şi care s-a vindecat ... îmbolnăvindu-se de cealaltă extremă, călătorind, adică, exclusiv cu omnidubiul. Vreau să spun că o dată ce treci de prima infecţie, de primele febre, o dată ce-ţi moare nervul credulităţii – eşti fericit. Microbii devin anticorpi, baia de acizi e-o feerie, îndoielile devin certitudini, rictusul sceptic se lăţeşte în rîs optimist, impulsul cinic te duce la reacţii sentimentale, iar privirea se descruntă atotînţelegătoare (chit că tu, pe mai departe, nu înţelegi nimic şi nu deţii nici un adevăr!).

Cînd e vorba de viaţa cuplului, atunci da, suspiciunea e mortală: "We can't go on together with suspicious mind", zice bine King Elvis. Dar în planul solitudinii mentale, trăirea în absolut a suspiciunii sfîrşeşte prin a fi o binecuvîntare. O armură impenetrabilă. Îţi oferă nu doar alibiuri, cauţionări pentru orice rău întîlnit, dar şi un soi de **levitaţie morală**. Atunci cînd nu ştii nimic sigur şi îi suspectezi pe toţi de toate, îndoiala nu te mai "macină", ci te cufunzi în ea ca-n leagănul prunciei. Ţi se revirginează sufletul, totul se limpezeşte tocmai fiindcă se opacizează. Ce poate fi mai odihnitor, mai eliberator decît să suspectezi lumea că se orientează exclusiv după putere, minciună şi bani, că nu există prietenie ci numai interes şi invidie, că omul "e-o fiară sublim de abjectă", că "nimic nu contează" ş.a.m.d. ?

A suspecta totul de inversul său, a detecta minciuna în adevăr, ipocrizia în sinceritate, egoismul în altruism, răul în bine nu înseamnă a rupe tot ce te leagă? Pare absurd sau cinic, dar e angelic. În orice caz e antidemonic, fiindcă dacă te regăseşti în ce spune Cioran în **Demonul este sceptic?**, te poţi considera mîntuit. Iată: "Scepticul, spre marea deznădejde a demonului, este prin excelenţă omul inutilizabil. El nu se prinde, el nu se fixează de nimic: între el şi lume ruptura se măreşte odată cu fiecare eveniment şi cu fiecare problemă pe care trebuie să le înfrunte. A fost taxat drept diletant pentru că-i place să minimalizeze totul: de fapt, el nu minimalizează nimic, ci pune doar lucrurile la locul lor".

Vîrîndu-te în citatul de mai sus ca-ntr-o nacelă, pluteşti fericit **au-dessus** de toate, suspectînd, cum ziceam, toate de-a fi inversul a ceea ce par. Şi eşti liber, absolut liber în omnibănuielile tale: lumea-i pusă la cale de-o mînă de oameni, tot ce **trebuie** să se întîmple se întîmplă, excesul negativului e finanţat de dorinţa pozitivului de a-şi menţine unicitatea prin polaritate, orice actor politic, indiferent de culoare, e racordat la un panou de comandă cu punct fix, n-are nici un sens să-ţi faci iluzii că **se-alege** X sau Y de vreme ce totul va veni la timp de la Centru ("pe sîrmă stimabile, pe sîrmă"), adezivul a tot ce se încheagă politic e secretat de serviciile speciale, bunăvoinţa altora este menită (conştient sau instinctual) să te piardă, în profesie dispariţia unuia face fericirea tuturor, totul e inginerie socială pe cale să devină inginerie genetică, mă rog, tot felul de dichisuri cvasi-apocaliptice. Care, însă, te fac să te simţi pur şi simplu edenic, liber şi senin,împăcat cu miresmele grădinii cu suspicii. Şi – mai ales – expurgat de orice urmă de venin. Fără de venin, repet. Pentru că există şi o suspiciune activă, agresivă, cultivînd maleficiul terorist.

Înţeleasă aşa, suspiciunea e tonică. Nu e nepăsare, ci stoicism cît se poate de blînd. Nu e dezertare, ci angajare în sine. Nu e dispreţ, ci înţelegere. Nu e lehamite autoconsolatoare, ci paradox benefic: din cît ştii că n-are nici un rost ceea ce eşti, dintr-atît îţi sporeşti fiinţarea; din cît ştii că n-are nici un rost ceea ce faci, dintr-atîta-ţi cultivi productivitatea. Suspiciunea, în acest sens, nu înseamnă – cum se spune: "că vezi răul în toate"– ci că accepţi răul ca simplă normalitate. Înarmat cu acest tip de suspiciune, însă, poţi ieşi deschis la lupta cu anormalitatea, pentru că nu mai simţi duşmănia nimănui, nu te mai poate amăgi nimic, nu te mai revoltă ceva anume, ci totul. Poţi chiar să contrazici flagrant natura funciar sterilă a suspiciunii, adică să construieşti neîncetat. O faci cu atît mai vîrtos cu cît ştii că **pe nisip** construieşti, fără să schimbi nimic, adăugînd mereu ceva de prisos la Prisosul general.

Eşti "un suflet apostat"? Ei şi ce? Te simţi imun, invulnerabil, asta-i important. Nu supraom ajungi (să te simţi) "după o lungă intimitate cu îndoiala", cu suspiciunea: "Nu crezi că eşti mai important decît ceilalţi, ci te crezi doar **mai** puţin naiv decît ei". Şi totuşi, continuă Cioran în acelaşi loc, "o iluzie vei avea şi tu: iluzia tenace, de nezdruncinat, de a crede că nu ai nici una. Nimeni nu va fi capabil să ţi-o răpească, fiindcă nimeni nu va avea în ochii tăi meritul de a fi atît de lucid ca tine. În faţa unui univers de oameni înşelaţi, te vei considera un singuratic, ştiind totodată că nu vei putea face nimic pentru nimeni şi că nimeni nu va putea face nimic pentru tine".

Dan C. MIHĂILESCU

Trainica bănuială

Albert Camus, afirma în 1946, într-unul din articolele sale din **Combat** că, aşa cum secolul XVII a fost secolul matematicii, secolul XVIII cel al ştiinţelor fizice, iar secolul XIX cel al biologiei, secolul nostru este secolul fricii. La numai doi ani de la terminarea războiului, o asemenea apreciere era perfect îndreptăţită, şi aproape că nu mai avea nevoie de argumente. Proporţiile cataclismului uman erau resimţite atunci cu intensitate maximă şi, oricum, aveau să rămînă neegalate, astfel că şi din perspectiva celor cincizeci de ani care au trecut şi a recentelor sărbătoriri cu rol în parte exorcizator, aprecierea lui Camus rămîne în mare parte valabilă. Ar merita însă rediscutată ţinînd seama de nuanţele fricii. Cînd spunea secolul fricii, Camus avea în vedere nu atît frica generată de crima în masă, de tortură, de deportare, de sluţirile, de mutilările şi de înjosirile de toate felurile, de frica şi de varianta sa exacerbată – teroarea – care încetaseră practic odată cu depunerea armelor, cît mai ales la frica de un viitor care părea să se sustragă în întregime puterii de prevedere a oamenilor. Şi dacă, spune Camus, oamenii nu se aflau pentru prima dată în luptă cu forţe oarbe, se aflau însă pentru prima dată în imposibilitatea de a le învinge, aşa cum făcuseră de multe ori, prin puterea cuvîntului, a strigătelor de avertisment sau a rugăminţilor. Şi aceasta pentru că războiul distrusese în mod iremediabil chiar încrederea oamenilor în reacţiile omeneşti ale semenilor lor incapabili acum să mai asculte limbajul umanităţii. Teroarea, impusă de reprezentanţii unei ideologii, ai unei elaborări abstracte, îi transformase şi pe ei în abstracţiuni de neînduplecat prin puterea omenească a convingerii.

Frica de războiul propriu-zis se transformă aşadar în frica de ideologiile ucigaşe care refuză orice formă de dialog şi impun tăcerea acceptării forţate şi a resemnării. De aceea, singurul chip al viitorului pe care îl poate vedea Camus după terminarea războiului pe cîmpul de luptă este cel al fricii de continuarea lui surdă pe tărîm politic şi ideologic. În acest sens, face aluzie chiar la discursul pronunţat de Churchill pe 6 martie 1946 la Fulton cu ocazia căruia acesta popularizase expresia "cortina de fier". Această frică de tăcere şi de izolare este evocată de Camus drept emblemă a secolului. Dar nu trebuie să pierdem din vedere faptul că frica este îndeobşte o trăire intensă, de durată relativ scurtă, asemeni unui val uriaş care înghite dintr-o dată totul atingînd înălţimi nebănuite, pentru că apoi să descrească şi să se retragă lăsînd în urma lui un teren aparent neted, dar impregnat de amintirea agitaţiei anterioare, nisipul fin al neîncrederii, al temerii, al suspiciunii – toate produse secundare, reziduuri ale fricii. Iar dacă frica blochează orice formă de comunicare, ceea ce face din ea o tehnică subtilă atunci cînd este provocată deliberat – dacă frica interzice dialogul, în absenţa fricii ca trăire intensă, dintre produsele sale reziduale, suspiciunea are efectul cel mai nociv asupra comunicării. Pentru că, spre deosebire de frică, de temere sau de spaimă, suspiciunea presupune neapărat un factor uman, este fundamental legată de neîncrederea în celălalt, de elaborarea unei permanente şi complicate dezbateri interioare în legătură cu forma de dialog adecvată, şi de cele mai multe ori mincinoasă, cît mai puţin angajantă, în care se poate intra cu celălalt. Şi atunci cînd celălalt nu poate fi convins, singura soluţie este să fie minţit, să fie transformat, cu ajutorul suspiciunii, într-un virtual adversar, într-un ins ce trebuie evitat prin păcăleală. Suspiciunea provoacă o interiorizare forţată, serveşte deghizarea şi face parte din arsenalul luptei pentru supravieţuire, dusă de oameni cu oamenii, şi nu cu forţele naturii. În mod paradoxal poate, despre această faţă a fricii, despre climatul propriu suspiciunii care, spre deosebire de frică, este mai puţin intensă, dar are infinit mai multe resurse de dăinuire, cel mai bine pot da seamă generaţiile născute după război, cele care nu au cunoscut direct frica fizică, dar care s-au născut în atmosfera viciată de ea, care au fost educate astfel încît să nu resimtă lipsa comunicării ca pe o frustrare, generaţiile cărora, în funcţie de poziţia lor faţă de cortina de fier, fie că li s-a oferit un surogat de comunicare bruiată din ce în ce mai mult de o nestăvilită avalanşă informaţională, fie că pur şi simplu li s-a impus cu brutalitate tăcerea. Pentru cei de dincolo de cortina de fier, falsificarea comunicării nu a însemnat însă neapărat şi blocarea posibilităţii de a acţiona, a iniţiativei. Pentru ceilalţi în schimb, pentru toţi cei născuţi în tăcerea impusă a dictaturilor, întreruperea dialogului a însemnat în primul rînd neîncrederea în semeni, teama de ei, întreţinută de suspiciune şi, ceea ce este esenţial, încremenirea iniţiativei şi a oricărei forme de acţiune într-o precaută cercetare a semenului suspect. După cincizeci de ani, din această parte de lume, cu libertatea cuvîntului redobîndită, dar fără convingerea restabilirii unei comunicări reale şi în lipsa dovezii unor eficiente strategii de acţiune practică, putem spune că acest sfîrşit de secol şi de mileniu rămîne dominat, dacă nu de frică, sigur de suspiciune.

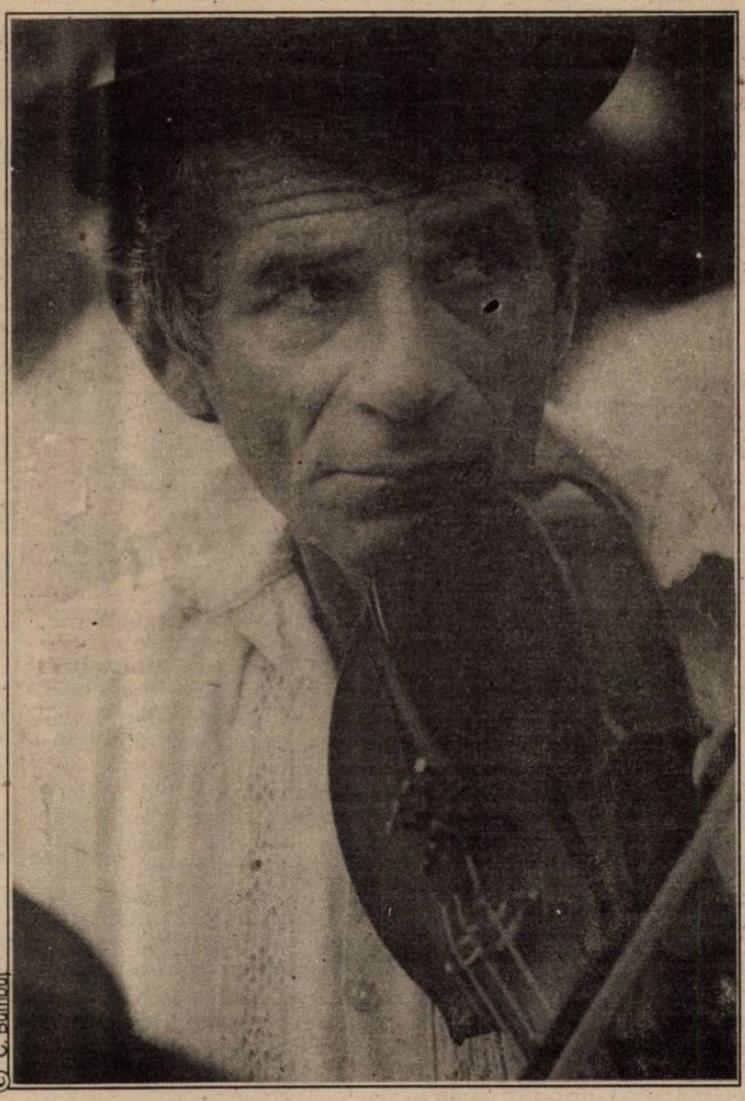
© C. Bumbut

Marina VAZACA

Dr. Ion VIANU

„Aproape nimeni nu rezistă la dialog”

Cerîndu-vă opinia despre suspiciune, stimate dle dr. Ion Vianu, mărturisim de la început că privim cu o oarecare aprehensiune însuşi termenul în discuţie. Este ea, suspiciunea, o formă de apărare sau - de ce nu? - un mod de cunoaştere agresiv, care măreşte proporţia de semne şi legături ascunse, de obicei rele, din realitate?

Dr. Ion Vianu: Suspiciunea, bănuaiala este un reflex sau mai degrabă o atitudine normală, trebuie spus, în faţa necunoscutului. O văd chiar ca pe un dat biopsihologic al fiinţei. Dacă nu am fi bănuitori am risca să primim cele mai teribile lovituri; suspiciunea e un reflex de apărare. Există chiar culturi ale suspiciunii, culturi paranoice, aş zice, descrise ca atare în studii de specialitate. Antropologii culturali americani au observat că anumite triburi sînt mai suspicioase decît altele, chiar cînd sînt separate numai de o simplă frontieră. Asta ar însemna că există şi o anumită predispoziţie genetică spre suspiciune. În peregrinările mele, am văzut, de pildă, că în ţările arabe se practică foarte tare suspiciunea, care este legată, într-un fel, de orgoliul excesiv, de gelozie, de neîncredere. Chiar ghidurile de voiaj recomandă să nu întrebi niciodată pe un marocan “ce mai face soţia dvs.?”, formulă banală de conversaţie în Occident sau în Europa, în general, pentru că se consideră că o astfel de întrebare presupune o batjocură, un mod de a sugera că tu ai intenţii neoneste faţă de soţia lui.

Cum vă explicaţi faptul că omul bănuitor, deşi pare tot timpul prevenit, are totuşi în permanenţă surprize, realitatea arătîndu-i-se în continuu plină de mister?

Dr. Ion Vianu: Dar ce a fost societatea românească, zeci de ani, altceva decît un perpetuu mister? Aici suspiciunea a fost cultivată şi cine nu era bănuitor putea fi socotit un prost, avea garda absolut deschisă ca un boxer care nu ştie să lupte. Eu, personal, nu cred că am o înclinare pentru persecuţie, dar în mai multe rînduri în viaţa mea trecută în România am bănuit că unul sau altul sînt agenţi ai securităţii veniţi să mă tragă de limbă, să mă ducă în păcat. De asta se leagă şi o observaţie, confirmată atît de discuţiile cu mai mulţi colegi psihiatri sau cu “laici” în a căror profunzime psihologică am încredere, cît şi de comparaţia pe care o fac cu ceea ce văd în Occident: în România sînt mult mai frecvente sindromurile paranoice, delirurile de persecuţie, mai clare sau mai puţin clare, mai bine sau mai vag exprimate, decît în alte părţi ale lumii, cu deosebire în Europa Occidentală să spunem.

Am trăit un timp greu decenii la rînd. Totuşi nu cred că tot timpul **absolut** toate **telefoanele ţării erau ascultate, sau că** toate **scrisorile erau deschise şi citite etc. Nu toţi cei care declară acum că ar fi fost urmăriţi şi bănuiţi au şi fost în realitate. Nu credeţi că Securităţii îi convenea să răspîndească organizat această stare de bănuială generalizată, contînd de la început şi pe faptul că unii vor considera asta ca pe o recunoaştere a valorii sociale, nedovedită altfel?**

Dr. Ion Vianu: Sigur. Mai interesant este faptul că românii care ajung în Occident, fie ca turişti, fie că se stabilesc acolo, continuă să manifeste aceste trăsături paranoice. O doamnă care stă acum în Elveţia afirma tot timpul că telefonul ei este supravegheat. Se fac în Elveţia, şi nu numai acolo, ascultări telefonice dar în urma unei proceduri judiciare foarte complicate, trebuie să existe nişte motive foarte întemeiate de suspectare a unei persoane atunci cînd justiţia decide să declanşeze această măsură. În cazul acelei doamne faptul era exclus. Alt exemplu: prin 1985, un profesor universitar român, în vizită în Elveţia, mi-a spus că are convingerea că un coleg al său, cutare profesor universitar din Laussane, este **securist**. Cum adică securist - l-am întrebat. Aici există poliţie ca-n orice ţară - nu **securitate** (cu tot ceea ce implică noţiunea cunoscută) şi el mi-a spus: dumneata eşti naiv, nu ştii, habar n-ai...

© C. Bumbut

Suspiciunea nu este şi o caricatură a modului raţional de a privi lumea, atunci cînd vezi peste tot numai legături prestabilite, determinări exacte şi refuzi să iei în calcul şi hazardul?

Dr. Ion Vianu: Este ceea ce psihopatologii au numit **raţionalism morbid**. Însă cu toate acestea, cînd citim acum cărţi despre securitate, despre-războiul rece, de asemeni, se confirmă o parte din aceste legături şi determinări exacte, care făceau parte din arsenalul poliţiilor secrete, de peste tot dar şi de la noi, pentru că Securitatea românească era o instituţie foarte bine organizată. Manipulările, intoxicările în masă, injectarea unor informaţii sau opinii urmăreau efecte precise, lucrurile nu erau lăsate la voia întîmplării. Lumea semăna cu un roman de John Le Carée; acest scriitor nu este un autor de ficţiune ci un fel de reporter foarte talentat, care construieşte ficţiuni pornind de la un sistem bine pus la punct, pe care în calitate de fost agent secret îl cunoaşte din interior. Eu, personal, sînt un psihiatru liberal, acest lucru vrînd să spună că nu am tendinţa să socotesc că nebunii sînt complet absurzi, complet rupţi de realitate. Nebunia nu este decît o prelucrare, o îngroşare a anumitor trăsături ale realităţii. Şi cred, într-adevăr, din ceea ce am trăit, că aceşti paranoici n-au fost nişte puri bolnavi, ci nişte oameni care au interpretat, uneori, numai uneori, într-un fel exagerat lumea.

Ce se întîmplă astăzi?

Dr. Ion Vianu: Şi astăzi societatea din România conţine o grămadă de zone obscure. Se vorbeşte, de pildă, de mafie. Noi nu ştim dacă acest termen este unul excesiv, care vrea să acopere o anumită realitate de înţelegeri comerciale, de trusturi, ceea ce la urma urmelor ar fi acceptabil, sau avem de-a face cu o adevărată caracatiţă care infiltrează tot corpul social. Există o asemenea netransparenţă în viaţa socială românească încît noi nu sîntem capabili să spunem ce este fantasmă şi ce este realitate. Asta continuă să întreţină o atmosferă paranoică.

Peste tot în lume trăim un timp al suspiciunii, de altfel, dar şi un timp al violenţei. În acest sens suspiciunea reprezintă, totuşi, un anumit echilibru social. În foarte multe locuri de pe lume există acuma o violenţă îngrozitoare, lupte, războaie civile, etnice. Este timpul lui Polemos: Jan Patocka, unul din marii filozofi existenţialişti contemporani, semnatar al Chartei 77, a spus că secolul nostru este caracterizat de război, **Polemos**. Acum, confruntarea dintre lagăre a dispărut sau s-a atenuat, aşa că războiul s-a răspîndit ca un cancer în toate societăţile, **bellum omne contra omnes**. Şi atunci atmosfera de suspiciune generalizată nu este decît ecoul, într-un anumit fel expresia zonei periferice a acestui război.

Ce terapie socială ar trebui să încercăm pentru a ne vindeca, sau măcar a reduce nocivitatea suspiciunii?

Dr. Ion Vianu: Există două metode, ambele verificate. Mai întîi şi întîi să te străduieşti să abandonezi frica, să acţionezi numai în lumină, fără nici o preocupare că acţiunile şi intenţiile tale vor fi cunoscute. Asta era o metodă eficace şi înainte, una de mari riscuri dar şi de mare eficienţă. Cea de a doua, în care eu cred foarte mult, este metoda dialogului. Să intri în dialog şi să nu oboseşti a-l susţine **cu toată lumea**, nu numai cu adversarii tăi, ci inclusiv cu oamenii care-ţi inspiră o anumită reticenţă, nu aş îndrăzni să spun dezgust, pentru că dezgustul e foarte greu de stăpînit. În dialog fiecare individ ajunge să se revele, pînă la urmă interlocutorul tău îşi dezvăluie, măcar parţial, intenţiile, chiar dacă insuficient şi tîrziu. Îmi amintesc de un serial TV văzut mai de mult, **Sfîntul**, în care tehnica favorită şi de succes a personajului Simon Templer era să-şi provoace adversarii, să-i facă să vorbească şi să acţioneze, să-şi dea, cum se spune, arama pe faţă. Eu cred că cine vrea să lupte împotriva suspiciunii, cine vrea ca zonele de ceaţă să se risipească, trebuie să provoace la dialog. Aproape nimeni nu rezistă la dialog. Însă pentru asta trebuie un anumit curaj, desigur, fiindcă interlocutorul care este provocat la discuţie poate reacţiona violent, după cum trebuie şi un oarecare spirit ludic şi o anumită candoare, o anumită bună dispoziţie, pentru că dacă eşti posac şi deprimat vei ezita să intri în contact, mai ales cu oamenii pe care îi bănuieşti de intenţii rele. Chiar dacă este un mijloc modest în raport cu forţele enorme care sînt în joc în domeniul suspiciunii, dialogul rămîne unul de o verificată eficacitate. Eu sînt medic şi în această calitate ştiu că nu toate medicamentele vindecă, dar unele ameliorează durerile şi merită să fie folosite.

A consemnat
Tita CHIPER

Extemporal

● **Ce înţelegeţi prin suspiciune?**

- Prin suspiciune se înţelege cuvîntul bănuială. (**Stanciu Elena**)
- Suspiciunea este un fel de suspectare, o stare de nelinişte în care te gîndeşti la o altă persoană ca la un duşman (al tău sau al altcuiva). (**Tamara Angela**).
- O caracteristică a tîmpeniei. (**Popa Mihai**)
- Prin suspeciune (sic!) noi înţelegem a bănui pe cineva de ceva. Acest cuvînt este derivat de la suspect. (**Zaharia Adrian**)
- Adică ceva suspect, de exemplu o colegă care vezi că este mai retrasă, nu vorbeşte cu mine, este foarte tăcută, ţi se pare ceva suspect cu ea, aşa că devii suspect. (**Ghiţă Daniela**)

● **Sînteţi suspicios? Faţă de cine?**

- Sînt o mare suspicioasă, n-am deloc încredere în oameni. Cînd eşti ţînc, lumea ţi se pare ideală; dar, pe măsură ce creşti şi ţi se-ntîmplă fel de fel de lucruri, devii tot mai suspicios, pînă ajungi să nu mai ai încredere în nimeni. Eu nu mai am încredere decît în Dumnezeu... (**Boeru Andreea**).
- Sînt suspicios faţă de tatăl meu, datorită faptului că nu învăţ. (**Popescu Cristian**)
- Încă de mic am fost suspicios. Am fost învăţat ca, dacă nu sînt pe teren sigur (şi niciodată nu eşti pe teren sigur!), să fiu cu ochii-n patru: cine e-n faţă, cine mişcă-n spate, cine şopteşte-n stînga, în dreapta. (**Radu**)

● **A fi suspicios este un defect sau o calitate?**

- Poate o calitate, dar în nici un caz un defect. Nu le pot argumenta, deoarece sînt foarte multe. Şi cum eu sînt o fire suspicioasă... (**Ghiţă Daniela**)
- Poate fi şi una şi alta. Cînd bănuieşti pe cineva de un lucru urît şi nu este adevărat, e un defect. Dar cînd ai o bănuială adevărată, devine calitate. (**Neculae Loredana**)
- A descoperi că eşti suspicios este o calitate. (**Stanciu Elena**).
- Calitate este mai ales atunci cînd bănuiala se îndeplineşte. (**Tamara Angela**)
- În unele cazuri calitate, în altele defect. De exemplu, cînd întîlneşti un om pentru prima oară pot apărea suspiciuni, şi acesta este un lucru bun. Dar dacă devii suspicios cînd un prieten încearcă, cu tot dinadinsul, să te ajute, acest fel de suspiciune este un defect. (**Muscalu Andra**)
- Calitate, pentru că altfel nu ar mai exista suspecţi. (**Popescu Cristian**)
- Nu este o cavitate (sic!), pentru că nu este nici un defect să fii suspicios doar uneori. (**Cojocaru Oana**)
- Calitate, deoarece descoperi pe cineva sau ceva. (**Munteanu Eleonora**)
- Defect, fiindcă poţi suspecta greşit. (**Turcan E.**)

● **Enumeraţi cîteva motive care v-ar trezi suspiciunea.**

- Venirea unei noi colege. Sau situaţia geostrategică şi dotarea armatei române. (**Popescu Cristian**)
- Copiatul - adică acuzarea degeaba cînd tu n-ai copiat etc. (**Turcan E.**)
- Eu aveam o prietenă foarte bună şi i-am spus secrete, dar ea a spus cîteva dintre ele la ceilalţi. Eu am auzit cîte ceva, şi am bănuit-o. Pe urmă am început să bănui de mai multe ori. (**Neculae Loredana**)
- Să presupunem că a venit un nou coleg şi vreau să aflu cît mai multe informaţii despre el. (**Temneanu Ion**)
- Credinţa în Dumnezeu, necazurile care le-am avut. (**Zaharia Adrian**)
- Cînd prietenii sau colegii mă bîrfesc, ori au o bănuială, adică suspiciune, despre mine. (**Cojocaru Oana**)

● **Este necesară o doză de suspiciune?**

- Da, o mică doză de suspiciune (dar mică!) este necesară, deoarece mulţi oameni nu sînt ce par a fi, şi din această cauză există riscul să le cazi în cursă. Fiind un pic suspicios, îţi diminuezi riscurile. (**Munteanu Eleonora**).
- Nu, fiindcă îţi dă dureri de cap, şi nu există medicament pentru suspiciune. (**Drăguşanu Paula**)
- Da, pentru că atunci cînd ţi se întinde o cursă trebuie să-ţi dai înainte seama, adică să bănui. (**Neculae Loredana**)
- Nu este necesară, deoarece prea multă suspiciune trezeşte şi curiozitatea, la urma urmei. (**Tamara Angela**)
- Da, din cînd în cînd. Fiindcă nu toţi sînt ceea ce se străduiesc să pară a fi. (**Muscalu Andra**)
- Pentru mine nu e necesară, fiindcă n-am motive de suspiciune. Mie n-au ce să-mi facă, n-au cu ce să m-atingă... (**Popa Mihai**)
- Nu. Dar uneori se mai poate întîmpla, e omenesc. (**Cojocaru Oana**)
- Absolut necesară. Altfel, îţi va reveni mereu rolul păcălitului. (**Boeru Andreea**)
- Foarte necesară - dacă eşti om, mai ales. Astăzi trebuie să fii cîine ca s-o duci bine... (**Radu**)

A consemnat
Simona BASARAB

Opinia publică

La sfîrşitul lui septembrie, Institutul de Marketing şi Sondaje (IMAS) a făcut publice rezultatele unui al treilea "Barometru de opinie publică" din seria celor patru pe care IMAS şi IRSOP le realizează în 1994, dîndu-şi, frăţeşte, mîna. Mircea Kivu, directorul departamentului sondaje al IMAS, a fost de acord să comentăm ce mai crede şi ce nu mai crede românul, să temperăm bănuielile jurnalistice cu argumentele sociologului şi, apoi, să evocăm lupta făcătorului de sondaje cu suspiciunile.

De ce se tem românii cel mai mult?

În primul rînd de preţuri - 50% - şi în al doilea rînd de război - 39%. Urmează boala, şomajul, criminalitatea, instaurarea unei dictaturi (12%) şi tulburările sociale. "Şi pe noi ne-a surprins acest loc doi pe care îl ocupă războiul printre alte spaime ale oamenilor - explică interlocutorul meu. Indiscutabil, războiul din Iugoslavia a devenit fapt de opinie publică la noi. Atenţie, însă, cei chestionaţi se tem nu neapărat de implicarea României, ci de efectele unui război purtat în afara graniţelor asupra României. E surprinzător, însă, şi locul întîi pe care îl ocupă preţurile. Fiindcă ele au evoluat lent după datele Comisiei de Statistică. Dar opinia publică reacţionează la un interval de timp foarte mare".

La întrebarea "Dacă ar avea loc alegeri acum, dv. aţi merge la vot?", 72% dintre cei întrebaţi răspund: "Sigur da". Procentul pare fabulos şi el ar demonstra că românii sînt încă dispuşi să creadă că pot influenţa, prin vot, destinul ţării, viaţa politică de care sînt atît de nemulţumiţi şi lucrurile care merg într-o direcţie greşită. Nu tocmai - intervine (precaut, nu suspicios) specialistul. Cam 10-15% dintre cei solicitaţi refuză să răspundă sondajului şi, de regulă, procentul celor care nu se prezintă la vot e de două ori mai mare decît al celor care nu răspund. Acest 72% ar trebui citit cam 50% şi participarea în alegerile locale confirmă această cifră.

Se poate măsura suspiciunea cu instrumentele sociologiei?

Suspiciunea e mai mult un termen psihologic decît sociologic. Totuşi, cel care realizează sondaje se află în miezul problemei. Există două mari fluxuri de suspiciune pe care el le înfruntă în două momente: cînd face ancheta de teren şi cînd publică rezultatele. Operatorii noştri îşi fac interviurile la domiciliul subiecţilor. Ei anunţă: e chestionar anonim, nu vi se va şti numele. Totuşi, mulţi spun: bine, nu contează numele dar el a sunat la mine la uşă. Cam 10-15% din persoanele la care mergem - am mai menţionat asta - nu-i primesc pe operatori, refuză interviul. Şi în Occident există o tendinţă de creştere a ceea ce se cheamă refuz de răspuns, dar ea se datorează suprasaturării de sondaje. La noi motivele invocate la refuz sînt copilăreşti - "N-am timp", "Nu mă interesează", "De ce să răspund, că tot nu foloseşte la nimic". Nimeni nu spune că i-ar fi frică de repercusiuni, dar eu cred că ăsta e motivul fundamental. E vorba de o prelungire a suspiciunii faţă de informatorii securităţii. Apoi, intervine suspiciunea faţă de rezultat. Presa, oamenii politici încep să formuleze acuzaţii. E greu să le combaţi suspiciunile cu argumente, chiar dacă ai arăta teancul de chestionare omului suspicios. Oricum, mă bucur că lucrăm cu tradiţionalii noştri concurenţi, IRSOP, rezultatele noastre sînt foarte apropiate - nici un motiv să ne suspectăm. Colaborarea noastră e benefică dar a dat naştere unor suspiciuni de tipul "Uite să s-au înţeles ăştia între ei!" Fiindcă nu doar cei care nu ne primesc sînt suspicioşi, ci şi cooperanţii au suspiciunile lor. Nu o dată ni s-a spus: "Poftiţi şi să ştiţi că dacă eraţi de la IRSOP nici nu stăteam de vorbă!" - încheie Mircea Kivu. Evident, şi operatorii IRSOP au fost asiguraţi că, dacă "erau de la IMAS" ar fi fost daţi pe uşă afară: episoade banale din bătălia pentru credibilitate a sociologului - într-o societate suspicioasă.

A consemnat
Delia VERDEŞ

Virgil MĂGUREANU

Cîte ceva despre democraţie şi suspiciune

Domnule director, v-am solicitat acest dialog nu din curiozitatea - pe care cu greu mi-o stăpînesc - de a afla cum reacţionează Serviciul Român de Informaţii la evenimentele zilei, ci pentru că am considerat că dvs. v-aţi gîndit mai mult şi mai adecvat la relaţia dintre SRI, noţiunea de democraţie şi starea de suspiciune. În general, se consideră că democraţia se suspendă în pragul unui serviciu de informaţii: el are de luptat cu adversari care nu respectă regula jocului şi pentru a-i anihila îşi poate permite la rîndul său să o încalce. România este însă într-o situaţie specială: pe de o parte pentru că structurile obligate să respecte regula jocului sînt şi ele în formare, iar pe de altă parte fostele servicii secrete au reprezentat unul din factorii hotărîtori în împiedicarea formării unei mentalităţi democratice. Vă preocupă eliberarea instituţiei pe care o conduceţi de fantoma instituţiei pe care o înlocuieşte. Cum poate fi prevenit derapajul?

Nu de dragul polemicii, ci al controversei pe care o dorim cît mai fertilă aş spune că serviciile de informaţii puse în slujba unui stat de drept nu sînt exceptate de la respectarea regulii jocului. Într-un stat de drept există instituţii cu sarcini autoritare care sînt puse în situaţia să respecte legea sau să o aplice în mod drastic în cazul încălcării ei şi nu uzitează de metode democratice. Dar regulile la care ele sînt supuse izvorăsc din respectul pentru democraţie. De altminteri, dacă noi n-am fi drastici cu duşmanii ţării, aceia pe care legea şi Constituţia îi percepe ca atare, nici democraţia n-ar fi posibilă. Cei care nu respectă regulile jocului sînt duşmanii democraţiei şi sîntem nevoiţi să restabilim un echilibru ameninţat continuu. Tocmai pentru că trecutul a fost plin de atîtea ambiguităţi sîntem nevoiţi să ne revendicăm de la lege, dar şi să observăm că instituţiile care în ansamblu oferă garanţia unei democraţii reale sînt abia pe cale de înfiripare. Dilemele noastre sînt astăzi încă destul de numeroase şi nefertile şi din cauza cotei de suspiciune creată în mod artificial, pe principiile - dacă-mi îngăduiţi o sintagmă odioasă - "ascuţirii luptei de clasă". Ne batem unii cu alţii şi inventăm tot felul de lucruri despre noi şi despre alţii, despre cei ale căror priviri nu ne plac.

© S. Ghelje

Trecutul aruncă permanent spre noi, spre această instituţie, întrebări izvorîte din suspiciune: Cine sînteţi voi? De unde vă trageţi? Ce planuri sînt în spatele declaraţiilor voastre? Cu ce urzeli aţi pornit la drum? Nu cumva sînteţi aceiaşi? Nu cumva "foştii" pe care i-aţi preluat vă domină? Nu cumva vechile metode sînt prezente iarăşi într-un verbiaj aparent democratic? Nu cumva fiii victimelor de odinioară vor fi la rîndul lor victime?

Percepem democraţia în primul rînd ca pluralism şi ca drept la diferenţă. Foarte des însă opinia diferită este considerată ca o opinie ostilă, care reprezintă forţe obscure. Consideraţi că există un punct în care o opinie diferită poate deveni periculoasă pentru existenţa tuturor?

Opiniile diferite sînt fertile pentru un pluralism autentic. N-are rost să ne facem griji: orice controversă îmbogăţeşte imaginaţia colectivă şi individuală. Nu cred că se pot impune limite factorilor de opinie. Există limite necesare cînd e vorba de un proces în curs, sau de o acţiune care impune discreţie pînă la finalizarea ei. Dar aceste lucruri oricum nu prea sînt cunoscute de opinia publică. Cînd pătrunde pe acest teritoriu, presa induce confuzie. Din motive de răzbunare politică prost pusă la cale şi nefertilă, diferite ziare au publicat liste de spioni. Eu nu discut acum valoarea de adevăr a acestor liste. Dar niciodată un ziar nu va putea instrumenta pînă la capăt un caz de spionaj. Creşte cota de suspiciune, fără a se rezolva nimic.

Se induce de fapt mentalitatea de cetate asediată. Era un vechi truc al statului sovietic care îşi justifica astfel toate agresiunile.

E o monedă curentă în activitatea serviciilor secrete. Toate totalitarismele creau motive de luptă împotriva unui anumit duşman şi, cînd acesta nu exista în realitate, el era creat anume pentru a incita şi a stimula sentimente de ură şi aversiune. Dar chiar în istoria recentă a propriului nostru serviciu am fost acuzaţi că pregătim terorişti pentru a da o lovitură de stat pe un teritoriu vecin, se ştie care. Pînă la urmă am descoperit că diversiunea era creată din afară. În jurul nostru creştea cota de suspiciune. Ziarele din afară au profitat, cele dinăuntru au reprodus scandalul. Le-am arătat celor în cauză că ştiam adevărul.

N-ar fi nevoie de mai mult calm în activitatea serviciilor de informaţii?

Nu există o stare de calm şi de normalitate în activitatea serviciilor de informaţii, ele însele fiind produsul unei stări de anormalitate.

Dar cînd anormalitatea durează, ea nu devine normalitate?

Pot să accept jocul de cuvinte, dar trebuie să spun că serviciile de informaţii sînt în război chiar cînd aparţin unor ţări care în celelalte dimensiuni ale relaţiilor lor sînt prietene. Războiul cel mai dur şi mai nemilos se duce în adîncuri, deşi naţiunile în cauză se respectă între ele şi serviciile lor au încheiat chiar acorduri de cooperare. Anormalitatea este starea normală a serviciilor de spionaj.

Una din componentele suspiciunii este problema dosarelor alcătuite de fosta securitate. Aţi luat şi dvs. atitudine publică în acest domeniu. Reglementările din ţările foste comuniste nu au dus la rezultate ireproşabile. Dvs. v-aţi văzut propriul dosar?

Colaboratorii mei apropiaţi m-au asigurat că dosarul acesta nu există. Şi deşi ştiu bine şi am nişte indicii disparate că am fost obiectul unei preocupări foarte asidue, n-am aflat nimic despre trecutul meu din această sursă. Faptul că în diferite ţări nu s-a ajuns la rezultate spectaculoase, în sensul aflării unui adevăr definitiv din dosare, nu înseamnă că noi trebuie să abandonăm ideea ca cetăţeanul să ştie ce conţinea dosarul său de securitate. Întotdeauna va exista un con de umbră asupra unor lucruri teribile dar asta nu înseamnă că nu trebuie făcut un efort minim. În Germania s-a acordat accesul liber la dosarele STASI. Nutresc un sentiment de invidie. Mie mi se pare absolut nefirească oprelistea de 40 de ani care s-a pus la noi. De ce să nu ştim cine au fost turnătorii? Cine a informat despre noi şi cu ce intenţii şi de ce o făcea? O făceau dintr-un spirit morbid, o făceau pentru că erau plătiţi, erau provocaţi, siliţi, şantajaţi? Tot aşa cum biserica dă şansa spovedaniei, ar trebui ca delatorii să aibă dreptul să treacă printr-un proces de purificare şi să fie supuşi nu neapărat oprobriului public, dar cunoaşterii publice. Lucrurile ruşinoase să poată fi cunoscute şi eventual iertate. Fără asta, suspiciunea nu va dispărea. De nenumărate ori am fost asaltat de cereri pentru a şti ce conţine un dosar sau altul. Eu n-am dreptul prin lege să fac acest lucru. Şi am fost nevoit - prin somaţii de la Parlament - să spun ce trecut are cutare sau cutare. Am făcut-o rareori şi cu inima strînsă.

Drept ar fi ca ori să se cunoască toate dosarele, ori nici unul.

În principiu, aşa e. Dar cu riscul să vă dezamăgesc, spun din nou că întregul adevăr nu-l vom putea afla. Acum aflăm că unii comunişti proeminenţi au fost agenţi ai Serviciului Special de Informaţii, instituţie al cărei model îl cercetăm cu atenţie. Curăţenia generală pe care dvs. o sugeraţi nu e posibilă. Ar trebui, însă, să asigurăm măcar dreptul omului de a-şi cunoaşte foştii turnători.

Actualii lui prieteni.

Nu pot să spun decît că natura umană este ciudată şi imprevizibilă. Din păcate. Atunci în 1989, cînd s-a rupt frontul totalitarismului - mai mult de atîta nu pot afirma, eu aş fi mai reticent în a folosi termenul de revoluţie - cine a putut a pus mîna pe file, pe dosare, ori chiar pe cantităţi mari de documente, prin mijloace în general neortodoxe. (După ce şi-a încetat mandatul, un ministru a plecat acasă cu o întreagă arhivă.) Au fost furturi, pe care eu le-am denunţat. Banul a reuşit să penetreze şi în aceste secrete. A fost şi acel caz neplăcut şi descalificant pentru noi - Berevoeşti, unde s-a produs o diseminare necuvenită şi pe căi necuvenite. Necazul nu e numai că documentele s-au diseminat şi că unii le-au stocat, problema e cum sînt ele folosite. Intenţia de a afla adevărul e mult depăşită de "lupta de clasă" împotriva duşmanului, a opozantului politic. Cei care sînt nemulţumiţi că s-au folosit dosarele fostei securităţi fac ei înşişi uz de asemenea documente. Şi unii nu sînt mai îndreptăţiţi decît ceilalţi.

Există motive de suspiciune între PUNR şi UDMR?

Mircea VÎLCU (senator şi purtător de cuvînt PUNR)

Nu cred că se pune problema suspiciunii între cele două formaţiuni politice. Între ele există deosebiri doar în ceea ce priveşte doctrina. PUNR consideră că fiecare cetăţean român are nişte drepturi şi nişte îndatoriri în sfera cărora sînt cuprinşi cetăţenii indiferent de etnie sau consideraţiuni politice. UDMR însă reclamă mereu nişte drepturi de care chipurile ar fi privat ca etnie, ca să nu folosesc termenul de minoritate. Eu cred că e timpul ca UDMR să înţeleagă că aceste drepturi pe care le cer ei iau forma unor privilegii. Din acest punct de vedere nu putem admite privilegii. Cetăţeanul român, fie el maghiar sau de altă etnie, se supune aceloraşi legi. În momentul în care UDMR va înţelege acest lucru va dispărea orice sursă de suspiciune şi chiar însuşi UDMR-ul care nu-şi va mai avea rostul. În afară de deosebirile de esenţă doctrinară mai există o tendinţă mascată a unor cercuri, ca să nu spun ale întregului UDMR, care visează o autonomie de natură să ducă într-o perspectivă oarecare la un fel de federalizare a Ardealului, la federalizarea unor regiuni cu o populaţie maghiară preponderentă. Ultima ieşire în public a UDMR-ului contestă art. 1 din Constituţie privitor la unitatea statului Naţional. Deci există manifestări care fac PUNR-ul să suspecteze intenţiile UDMR de enclavizare a unor regiuni ale României.

Peter BUCHWALD (senator UDMR)

Noi nu suspectăm pe nimeni. Ceilalţi poate ne suspectează pe noi, că am fi suspicioşi. Oricum, UDMR-ul a apărut înaintea PUNR-ului şi deci ei sînt un partid - reacţie la noi, aşa că putem spune că ei au apărut din cauza unor suspiciuni la adresa minorităţii maghiare. În rest, noi trăim în pace cu fiecare.

Petru IONESCU

Noua generaţie a anilor treizeci (XIX)

O versiune acreditează că Noica s-a convertit, devenind legionar, tîrziu, cumva după asasinarea lui Codreanu. Convertirea s-a produs, de fapt, ceva (dar nu mult) mai înainte. Nu avem texte publicistice doveditoare, decît puţine, pentru această perioadă pentru că Noica, aflat cu o bursă la Paris, nu prea publica, şi pentru că, de fapt, n-avea - sub cenzura carlistă - unde scrie în spirit legionar. Dar există o epistolă, tot a lui Eugen Ionescu, din Paris, adresată către Ionel Jianu. Şi scrisoarea e datată 9 ianuarie 1938, deci cu zece luni înaintea asasinării lui Codreanu: "Îmi vorbeşti - scrie Eugen Ionescu - de actele gratuite ale lui Dinu N. (Constantin Noica, n.m.). Nu l-am văzut deloc pe-aici. Cunoscînd «violenţa» sentimentelor mele împotriva ideilor (vai) lui, nu a mai căutat, probabil, să mă vadă. Am auzit însă că face fel de fel de isprăvi «căpităneşti». E în mîinile acelei coropişniţe demonizate de Cioran şi nimeni nu-l mai poate scoate de acolo. De altfel (regret că nu-ţi pot spune mai multe) nici eu nu ştiu ce să mai aleg. E noaptea, noaptea peste tot" (apud, **Literatorul**, II, nr. 8, din 28 februarie 1992). Există, apoi, un schimb epistolar dintre Comarnescu şi Noica, cu totul revelator în ordinea temei aici în discuţie. În presa din ţară începuseră, după masivele arestări şi încarcerări ale legionarilor, să se publice, masiv, declaraţii ale lor de renunţare la activitatea Gărzii de Fier. Noica se afla la Paris, unde Comarnescu îi scrie, la 23 decembrie 1938, cerîndu-i, aproape implorîndu-l, să renunţe la legionarismul mai de curînd îmbrăţişat: "Personal, ca prieten şi ca intelectual, ca modest coleg într-ale filosofiei şi artei cu tine, socot că faci o mare greşeală prin noua ta atitudine, mai ales că nu eşti un luptător şi nici un politician de rînd. Ţi-am spus-o în repetate rînduri cît de uimit am fost de judecăţile tale politice, cît de neconforme cu fiinţa ta şi cu năzuinţele tale de înţelept şi om de ştiinţă mi-au părut preferinţele tale politice, fundate, o cred şi acum, nu pe cunoaşterea reală a oamenilor şi stărilor, cît pe un bovarysm, un iluzionism propriu, în numele căruia te sacrifici inutil şi, iartă-mă, în chip absurd. Ştiu cît de decis eşti uneori, aproape chiar încăpăţînat, pentru a încerca să te conving că faci un pas greşit şi că-ţi anulezi toată vocaţia şi destinul tău de creator adevărat. Dar asta nu mă împiedică să nu sufăr, să nu regret că eşti un clerc trădător şi că trădezi pentru nişte himere şi rudimente - cărora inima ta generoasă şi imaginaţia ta plină de ethos le-au dat un conţinut şi un sens de care nu au fost vrednice... Suferi, dar suferi în gol, Dinule. Abandonezi cultul înţelepciunii. Iar politiceşte mergi contra interesului ţării... Situaţia ţării se arată într-o clipă hotărîtoare pentru progresul ei. Îmi apari orb, un orb care se afundă din ce în ce în beznă, practicînd un ascetism fără sens, chiar dacă o faci cu cel mai curat şi dezinteresat sentiment... Dar gîndeşte-te că Nae Ionescu, în care aveai atîta încredere, s-a plecat în faţa realităţii, şi-a dat seama că pînă acum construia în vînt, că trăia în iluzie. Şi ceilalţi intelectuali angajaţi într-o mişcare în care tu n-ai fost angajat. Vii tîrziu şi de la Paris nu poţi fi informat că oamenii aceia minau existenţa statului, duceau la un război civil, că au sabotat impunerea ţării ca o mare putere în străinătate, că nu lucrau pe cont propriu ci ascultau de străini, chiar dacă uneori erau cinstiţi sufleteşte şi bine intenţionaţi. Am înţeles şi eu ethosul lor rudimentar, dar pentru acest ethos rudimentar cîte orori în schimb, cîtă teroare, asasinate, ură şi, mai ales, idolatrie. Dinule, ştii sensul prescripţiei «să nu-ţi faci idoli». Creştinul şi filosoful din tine se anulează în clipa în care cad în idolatrie. Şi ţi-o spun sincer: eşti idolatru". Şi, iată, răspunsul lui Noica, scris, prompt, de la Paris peste cinci zile (28 decembrie 1938): "Nu ştiu ce poţi înţelege prin «lipsă de informaţie»; s-au petrecut fapte care nu mai au nevoie de amănunte, iar, pe de altă parte, amănuntele cari le deţin aci ar putea fi mai exacte decît cele cari au fost **voit** răspîndite acolo. De asemenea, nu ştiu de ce natură e convertirea lui Nae ori a lui Mircea. Apostazia lor, obţinută în condiţii cunoscute, nu mă poate convinge, iar faptele nu pot comporta nici o scuză, ci au cel mult un înţeles: acela de a ţine de un destin, la înălţimea căruia fiecare dintre noi ar trebui să căutăm a fi. Ţi-aş putea răspunde deci: eu nu caut, acum, decît să fiu vrednic de jertfa pe care cineva din mijlocul nostru a **consimţit** s-o facă pentru noi toţi. Iar aci nu încape vorba de nici un fel de idolatrie şi de nici un fel de acţiune «teroristă». Ba de opusul amîndurora: de interiorizare desăvîrşită... În orice caz, ea (scrisoarea, n.m.) încearcă să asigure pe un prieten îngrijorat de destinul meu că nu mă consider defel diminuat ci, dimpotrivă, îmbogăţit. De altfel adaog că nu înţeleg să activez decît acum, cînd pot asculta de comandamentele celor morţi. Dacă într-o zi gruparea se reorganizează şi poate lucra pe faţă, redevin aceea ce am fost" (Petru Comarnescu, **Corespondenţă**, Manuscris). Din păcate, nu a redevenit ceea ce fusese nici după legalizarea, din nou, în septembrie 1940, a mişcării legionare.

Dar puţin înainte de acest moment Noica a publicat, la 8 august 1940, o gazetă. S-a numit **ADSUM** (Sunt de faţă), a apărut, în patru pagini, în număr unic, şi a fost integral scrisă de Noica. Autorizaţia de apariţie o înaintase autorităţilor la 25 ianuarie 1940. Dar a căpătat îngăduinţa apariţiei tocmai în august, cînd situaţia legionarilor s-a mai liberalizat. Să citez titlurile cîtorva articole: **Sunt de faţă, Veac de colectivităţi, aşadar de elite, Veac al omului viu, Spiritualitate şi moarte** etc. Să reproduc această lămurire a redacţiei: "Revista **Adsum** apare într-un singur număr. Redacţia ei a crezut-o necesară pentru ceilalţi, dar mai ales pentru sine. Dacă s-a înşelat, nu se va înşela şi a doua oară. Un singur număr ajunge. Ajunge spre a **mărturisi**... **Adsum** apare din acest sentiment al unei contemporaneităţi care nu înţelege, care nu mai înţelege să se ascundă". În articolul **Veac al omului viu** recunoaştem motive obsesive ale publicisticii şi doctrinei legionare: "Idealul oricărei elite conştiente nu este să facă altă lume; e să fie altă lume. Cine nu înţelege aceasta nu e contemporan nici cu ce se întîmplă aci, nici cu ce s-a întîmplat în altă parte. De făcut altă lume izbuteşte şi cel străin de ea; de clădit o lume mai bună o poate, cine ştie?, şi diavolul. Numai cîţiva pot fi, numai ei pot încorpora fiinţa lumii noi, în aşa fel încît ei mai ales s-o reprezinte, chiar atunci cînd nu mai sunt. Căci moartea e uneori un fel de a fi... Tipul ideal de azi nu e tehnicianul, ci luptătorul, preotul. Obsesia lui e să fie. Fireşte că şi el făptuieşte; dar o face aşa cum, la limită, ar face-o sfinţii". Un articol, **Spiritualitate şi moarte**, readuce în discuţie ideea de jertfă prin moarte, atît de cultivată de legionarism: "În ordine absolută, orice iniţiere spirituală tinde, deci, să fie o iniţiere la moarte. Dacă nu faci pe modelul acesta o iniţiere spirituală, ai sorţi să rămîi la periferia vieţii adevărate... Patriotismul de rînd îţi cere jertfă prin dragoste. Revoluţia spirituală cea mai înaltă nu-ţi va cere altceva. Şi tocmai de aceea ea e o revoluţie spirituală: pentru că, prin iniţiere la jertfă, te iniţiază la viaţă". Revista **Azi** a comentat critic publicaţia lui Noica într-un articol care a fost scris, probabil, de Anton Dumitriu: "Iată cum dinapoia gînditorului şi a pretinsului creştin se profilează, după perdeaua de praf ideologic, necromantul, bătăuşul şi apologetul violenţei sanguinare. O, nu, d. C. Noica merită să meargă pe un drum mai puţin lunecător şi mai puţin înclinat, adică «un tip de viaţă elveţiană», în care inteligenţa dsale - ascuţită dar fragilă - să fi fost ferită de seducţiile întunecimii, de farmecul ereziilor şi de acea atracţie spre prăpastie caracteristică ereziilor moderne" (**Azi**, Seria II, nr. 17, din 25 august 1940). Şi într-un articol semnat chiar de Anton Dumitriu în acelaşi număr al gazetei **Azi**, se spunea: "Iată tipul de om pe care-l vede dl Noica: acela care rezolvă totul... Adevărata poziţie a omului în Univers este de umilinţă, recunoaştere a unei existenţe care-l depăşeşte. În această smerenie omul se regăseşte. De aceea actul creştin de închinare e un act de smerenie, dar un act de prezenţă" (Anton Dumitriu, **Prezenţa omului, Azi**, Seria II, nr. 77 din 25 august 1940).

Z. ORNEA

Duşmanii noştri cei iubiţi

Democraţie şi justiţie

Ani de-a rîndul, propaganda occidentală îndreptată spre ţările comuniste a lăudat moralitatea sistemelor parlamentare şi corupţia absolută a sistemelor totalitare şi a nomeklaturilor lor. Or, în timp ce marele "comunicator" american (Reagan) şi admiratorii săi fanatici din Europa denunţau imperiul Răului (aş vrea să mi se spună într-o zi unde se află imperiul Binelui), societăţile occidentale erau minate de o corupţie în comparaţie cu care vechii activişti au aerul unor bieţi samsari. Nu inventez, e suficientă lectura articolelor din marea presă occidentală **La Republica, La Voce, Le Monde, Libération, El Pais, International Herald Tribune**. Vai!, în împărăţia democraţiei e, de asemeni, ceva iremediabil corupt.

Operaţiunile **mani pulite** sau anchetele similare din Franţa au dat justiţiei, în mai puţin de doi ani, un prestigiu popular pe care-l pierduse de mult, atîta timp cît fusese supusă de puterea legislativă în Italia şi de executiv în Franţa. Toate faptele relatate şi descoperite astăzi datează din anii 1980, ani totuşi strălucitori. A fost epoca marilor dereglări economice, a irezistibilei ascensiuni a bursei ca unic adevăr al lumii, a averilor adunate fulgerător de iniţiaţii în operaţiile **joint bonds**, pe scurt timpul anilor nebuni ai categoriei **yuppies** (tineri, orăşeni, protestanţi) care instaurau inexorabila dominaţie a capitalului financiar asupra capitalului industrial.

Banii şi politica s-au împăcat bine întotdeauna, dar de douăzeci de ani concubinajul jenant a devenit o căsătorie din dragoste. Delicte de iniţiere la Paris şi la Madrid în care sînt implicaţi înalţi funcţionari de stat; în Italia evaziunile fiscale, finanţarea activităţilor ilegale garantate de bănci venerabile, coliziunea între Mafia şi cei mai înalţi responsabili de stat, dispariţia enigmatică a membrilor unei loji masonice legate de serviciile secrete... şi peste tot o mulţime de sinucideri suspecte, iată noua imagine a moralităţii politice din democraţiile parlamentare. Marele avînt financiar (legat de indici ai şomajului nemaiîntîlniţi în Europa din 1992) a denaturat funcţionarea acestor democraţii care n-au găsit resorturile interioare capabile să conjure răul care le subminează.

Încă o dată, Italia inovează şi anticipează probabil viitorul nostru lăsînd puterea judiciară să domine puterea politică (legislativul şi executivul) care şi-a pierdut credibilitatea, nu pentru că este intrinsec coruptă, ci pentru că nu mai oferă abundenţa materială pentru cei mulţi. Astăzi puterea judecătorilor e încarnată de figura judecătorului Di Pietro, adevărat star al mediilor de informare, a cărui glorie a ajuns la zenit de cînd figura lui e printre sfinţii care împodobesc ieslele napolitane! Judecătorului din Milano nu-i e frică de nimic: îi interoghează în direct la televiziune pe politicienii bănuiţi de delapidare, pe industriaşii de renume acuzaţi că i-au corupt pe funcţionarii Gărzii Financiare; ba chiar îl sfidează pe Preşedintele Consiliului de Miniştri, pe miniştrii şi pe deputaţii săi. Sigur de sprijinul presei şi al canalelor de televiziune publică, iată-l pe Marele Inchizitor al sferei politice.

E cazul să lăudăm această nouă independenţă a judecătorilor italieni, dar în acelaşi timp este şi cazul să ne întrebăm de ce şi-au început atît de tîrziu investigaţiile. Răspunsul e simplu, el se înscrie în izolarea clasei politice pietrificată de şirul fără sfîrşit al crimelor mafiote (cea a generalului Della Chiesa, a judecătorilor din Palermo care luptau împotriva Mafiei), al scandalurilor economice, al finanţării oculte a marilor partide politice (democrat-creştinii şi partidul socialist) de către grupurile industriale. Pe de o parte justiţia se emancipează de sub tutela executivului şi a legislativului, pe de altă parte societatea tulbură peisajul politic, noile partide dobîndind majoritatea (Liga Nordului, Alianţa Naţională) reunite sub sceptrul cavalerului **mediei**, Silvio Berlusconi, şi a partidului său "televizual", **Forza Italia**, în numele unei "noi morale sociale".

Totuşi, oricît de salutară ar fi această voinţă de însănătoşire a vieţii politice, apare o contradicţie crucială care atinge principiul de bază al democraţiei moderne, separaţia puterilor: în mod ideal executivul, legislativul şi puterea judecătorească operează fiecare în sfera respectivă. Cînd judecătorul Di Pietro refuză postul de ministru al Justiţiei propus de Berlusconi şi, în acelaşi timp, pretinde ca legea să fie modificată de Parlament, el îşi depăşeşte, sprijinit de anumite mijloace de informare, rolul imparţial al funcţiei judiciare. Atunci Preşedintele Consiliului are dreptul să-i aducă aminte, ceea ce a şi făcut, că nu judecătorii fac legile, ei pot să le interpreteze (asta se numeşte jurisprudenţă), dar datoria lor esenţială este să le aplice.

Vedetă populară, vedetă mediatică, judecătorul Di Pietro pare a fi încarnarea a ceea ce numim **vox populi**. Or, noi ştim de mult cît de labilă este vocea poporului al cărei subiectivism emoţional, inconsecvenţă şi versatilitate n-au garantat niciodată exerciţiul unei justiţii corecte. De aceea, apelul din ce în ce mai frecvent al judecătorilor la mijloacele de informare (cum se întîmplă şi în Franţa) conţine o primejdie gravă, aceea ca, mai devreme sau mai tîrziu, opinia publică să se substituie legii, iar judecătorii şi gazetarii să devină justiţiari. Se observă repede derivele autoritare. Dacă independenţa justiţiei constituie unul din elementele de bază ale democraţiei, atunci, în compensaţie, judecătorul trebuie să se supună legii. Dacă o consideră nedreaptă, e liber să demisioneze aşa cum îi cere imperativul categoric etic. Deoarece într-o bună democraţie doar sufragiul universal permite corpului social să-i aleagă pe reprezentanţii investiţi legitim cu puterea de a elabora şi de a modifica legile.

Un rău nou ameninţă democraţia parlamentară. Evoluţia mediatico-judiciară a operaţiilor **mani pulite** îi pregătesc pe judecători şi pe gazetari să se substituie aleşilor politici. Trăim zorii unei noi forme de dictatură însuşită de societatea civilă, prizonieră a opiniei publice şi care nu va întîrzia să pună politica sub autoritatea unei justiţii transformate într-o poliţie de moravuri. Este o cale periculoasă şi republica avocaţilor şi judecătorilor din Statele Unite ne oferă un exemplu perfect.

În organizarea clasică a democraţiei parlamentare, doar aleşii poporului pot vota legile care să permită temperarea exceselor jocului barbar al concurenţei economice şi tentaţiile corupţiei, cu atît mai exacerbate, cu cît în prezent banul pare a fi singura şi unica măsură a Binelui, Frumosului şi Adevărului. De aceea gangrena care macină jocul democraţiei ţine şi de tranformarea funcţiilor elective din funcţii revocabile în situaţii durabile. Specializîndu-se, omul politic a renunţat la esenţa acţiunii politice - o activitate deschisă tuturor cetăţenilor. E o lecţie a lui Platon în **Republica** (subintitulată **Despre justiţie**) care a fost uitată. Devenind un profesionist, omul politic e prizonierul spectacolului mediatic şi al jocurilor prin care se disimulează adevăratele puteri economice. De fapt, politicianul nu mai reprezintă decît figura măştii în care se îmbină şi sfîrşitul politicii şi triumful economicului în toate domeniile activităţii umane, deci şi în al lui. Şi în faţa acestui fenomen, judecătorul este neputincios.

Claude KARNOOUH

Paris, 26 septembrie 1994

Revelaţie şi spectacol

Într-un eseu recent, Roger Sue semnala un paradox: deşi societăţile post-moderne promovează paroxistic divertismentul, reflecţia asupra acestui fenomen se situează departe de discursurile care întemeiază reprezentările sociale contemporane.[1] Insuficienţa respectivă priveşte de asemenea istoria practicilor corporale şi studiul global al gestualităţii.

Prima explicaţie a faptului că etnologia ignoră de obicei realitatea gestului ţine de evidenţa potrivit căreia aceasta scapă descrierilor verbale.[2] Cred însă că pomenita amnezie mai are un resort: ea reflectă în actualitate străvechiul conflict dintre Biserică şi Teatru. Mă refer, pentru a fi mai clar, la opoziţia dintre specularitatea gîndirii teologice şi spectacularitatea reprezentaţiilor teatrale. În pofida locului comun care stabileşte afinităţile dintre ritual şi teatru, se crede îndeobşte că explozia ludicului (concretizată într-o nouă cultură a spectacolului) este urmarea unei modernităţi desacralizante. Acest blocaj sociologic din păcate vulgarizat tulbură înţelegerea istoriei într-o măsură mai mare decît am putea bănui. În ceea ce mă priveşte, am convingerea că eclipsarea gestului scenic nu trebuie pusă pe seama interdicţiilor instituite sau respectate în Evul Mediu. Voi încerca să susţin afirmaţia în cele ce urmează..

E limpede că opoziţia Biserică-Teatru nu poate fi epuizată în termenii represiunii sau ai cenzurii politice. Adevărata tramă a conflictului se ţese în sfera argumentelor teologice. Esenţialul acestor argumente - elaborate mai ales în diatriba ecleziastică de limbă latină - se reduce la următoarea schemă: a) teatrul este un ritual degradat şi o specie a idolatriei; b) scena contrazice adevărul în măsura în care propune dedublarea dintre actori şi roluri; c) prin derapajele sale obscene, teatrul contrazice disciplina spirituală prescrisă în Biblie. Cristalizate într-o retorică pastorală, reluate în contexte sinodale (de la Carthagina pînă la Arles), aceste obiecţii pur morale atestă opţiunile rigoriste ale creştinismului apusean. În emisfera răsăriteană a creştinismului, statutul socio-cultural al teatrului s-a fixat în funcţie de hristologia personalistă a Părinţilor cappadocieni. Categoriile constitutive ale patristicii răsăritene - **ousia, hypostasis, prosopon** - erau împrumutate din vocabularul tehnic al tragediei antice şi funcţionau ca operatori intelectuali în sfera unei dramaturgii transcendentale. Aşa se explică dramatismul cosmic al soteriologiilor greceşti de la Origen pînă la Maxim Mărturisitorul. Şi tot aşa se justifică faptul că Ortodoxia nu a diabolizat teatrul.

Cînd, în 526, Justinian a interzis spectacolele necreştine închizînd totodată Academia ateniană, păgînismul (înţeles ca mod de viaţă şi corpus doctrinar) nu mai periclita de mult vocaţia universală a Evangheliei. Acţiunea împăratului celebra desigur alianţa instituţională dintre Statul bizatin şi Ortodoxie, dar decurgea nu atît din polemica religioasă, cît din însăşi evoluţia spirituală a grecităţii. În secolul VI, acest teatru ancorat în elenismul micro-asiatic şi alexandrin concura antropologia creştină propunînd, pe linie dionysiacă, un determinism individual deopotrivă tragic şi extatic. Departe de a se mărgini la confruntarea unor atitudini morale interexclusive, conflictul dintre Biserica bizantină şi teatru acuza mai degrabă suprapunerea unor viziuni simbolice redundante.

Redescoperim abia astăzi, sub influenţa anumitor curente teologice, dimensiunea gestual-mimetică a întrupării. Insolitul acestei laturi nu va fi fost neapărat perceput în comunităţile creştine primare, care trăiau **rivalitatea mimetică** dintre cult şi teatru ca pe o dilemă de fiecare zi. Ştim că societăţile tradiţionale extra-europene şi-au proiectat comportamentele mimetice în cadre mitice: trecutul este actualizat în cheie narativă sau epopeică. Lumea greacă a completat procedeul, inventînd tragedia şi comedia. Raportîndu-se deopotrivă la Existenţă (prin prezenţa actorilor) şi la Timp (prin prezentul acţiunii dramatice), opţiunea aceasta a generat o semantică parazitară, care a sfîrşit prin a stînjeni manifestările cultului propriu-zis.

Se cuvine să nu ignorăm aici tensiunea dintre gest şi cuvînt - diferit perceputâ în cercurile păgîne şi în mediile creştine. Lucian din Samosata ne spune, de pildă, că un anume Lesbonax din Mitilene le atribuia dansatorilor virtuţi **cheirosofice**. Această **înţelepciune a mîinilor**, recunoscută şi de pythagoricieni, privea gestul ca pe un mod de comunicare autosuficient. Acelaşi Lucian relatează că în vremea lui Nero, un oarecare Demetrius ar fi spus unui dansator: "Nu numai că te văd, dar mi se pare că mîinile tale vorbesc". Aceste repere anecdotice ne arată că, departe de a constitui doar o chestiune de moravuri, opoziţia Biserică-Teatru reflectă în fond coliziunea dintre tăcerea expresivă a gestului şi mistica exclusivă a Cuvîntului întrupat. În vreme ce păgînismul echivalează gestul şi cuvîntul, creştinismul ierarhizează termenii, stabilind prioritatea primului asupra celui de-al doilea: simetria orizontală devine asimetrie verticală.

Atunci cînd ne imaginăm convertirile la creştinism ca pe un act

© C. Bumbuț

de contagiune mimetică uităm "incidenţa subiectivă a unei instituţii asupra conştiinţelor individuale" (Claude Lévi-Strauss). În realitate, mesajul evanghelic şi **paideia** greacă se articulau psihologic într-un soi de coprezenţă modelatoare, capabilă să exprime ambivalenţa sacrului. Sincretismul Antichităţii tîrzii nu se traduce obligatoriu prin compromisul dintre Atena şi Ierusalim: oamenii erau mai liberi decît ne lasă să înţelegem, de două veacuri încoace, criticii Evului de Mijloc. Cum să ne explicăm altfel jubilaţia creştinilor din Gerasa în faţa spectacolului acvatic oferit de cîteva zeci de fete în pielea goală?[3] Dar faptul că un episcop de Constantinopol primea misiunea oficială de a restaura hipodromul din Antiohia?[4] Exemplele de acest tip sugerează că decăderea teatrului antic nu a fost neapărat rezultatul mixt al invaziilor barbare şi al rigorismului ecleziastic. Creştinismul actorilor păgîni, Revelaţia creştină înlocuieşte vidul ficţional al **personajului** antic prin demnitatea aproape substanţială a unei **persoane** care îi regăseşte pe ceilalţi, regăsindu-se pe sine. Ridicată la nivel ontologic, ideea ortodoxă de persoană depăşeşte finalmente neantul pe care masca tragediei greceşti încercase zadarnic să-l camufleze.

Plasticitatea dramatică a Ortodoxiei se manifestă şi în cazul **nebunilor întru Hristos**. Evagrie Scolasticul semnalează acest gen de ascetism care exploatează libertatea creştină în direcţia unui ideal androgin. Informaţiile cele mai palpitante ne sînt furnizate însă de Leonţiu, episcop de Neapolis (în Cipru), care a scris o **Viaţă a Sfîntului Simeon Nebunul**. Textul şochează, pentru că nu întîlnim la tot pasul sfinţi care, pentru a-şi ascunde virtutea, simulează violuri, consolează prostituate famelice, aruncă, în plină liturghie, cu nuci, mănîncă "de dulce" în Joia Mare, pătrund goi, în baia rezervată femeilor, sau îşi fac nevoile în plină agora. Cu cîteva excepţii analoge (franciscanismul etc.) spiritualitatea nebunilor întru Hristos, în miezul căreia palpită geniul libertar al Ortodoxiei, lipseşte în Occident. Mai mult, catolicismul îi este ostil. Iată ce scria, în 1949, un benedictin parizian: "Acest mod de viaţă (...) pare să fie antiintelectual, antiumanist şi antioccidental. Îl găsim mai repede în Orientul bizantin şi la ruşi (...). Un asemenea gen de asceză, care aminteşte unele fantezii ale cinicilor şi ale bufonilor (...) urmăreşte sublimul pe calea primejdioasă a grotescului". Ne aflăm, cum ar spune Kierkegaard, în plin studiu estetic...

Nu voi dezvolta aici o temă pe care am tratat-o extensiv într-un text deocamdată inedit. I-aş invita însă pe cei ce se tem de valenţele "integriste" ale Ortodoxiei să cerceteze biografiile acestor **saloi dia Christon** pentru a-şi modera aprehensiunile. Ei s-ar putea eventual convinge de cîteva adevăruri curente, pe care falsa dilemă Ortodoxie/modernitate le escamotează fie din ignoranţă, fie din rea-voinţă. Mă gîndesc la faptul că mentalitatea românismului tradiţional moşteneşte Ortodoxia "coaptă" sub soarele Atticii, mai degrabă decît maximalismul ascetic al Orientului Mijlociu. Şi, cînd spun mentalitate, înţeleg prin aceasta un stil de viaţă, adică mai mult decît o doctrină ferită de aserţiuni "eretice". Stilul respectiv, pe care l-am putea numi **hristocentric**, nu s-a izbit niciodată de "scandalul trupului grăitor" (P.Chabert). În spaţiul acestei geografii spirituale, grecitatea şi semitismul, gestul şi cuvîntul, realismul şi nominalismul s-au armonizat dintru început, fuzionînd în **contemplaţia activă** a Cuvîntului întrupat. Cred că aşa ar trebui să ne explicăm bucuria serenă a cetăţenilor din Gerasa, sanetificarea actorilor, extravaganţele nebunilor întru Hristos sau prezenţa filosofilor păgîni reprezentaţi în frescele exterioare ale mănăstirilor moldovene. Evident, duhul "dramatic" al Ortodoxiei nu a conotat niciodată superioritatea unei etnii sau supremaţia unei formule politice. Dar trebuie să admitem că, dincolo de rădăcinile sale ecumenice, acest duh a purtat mereu nostalgia unui adevăr gnostic sau, dacă vrem, modelul unei libertăţi care nu se reduce la o oarecare "desublimare represivă" (P. Chabert).

Convergenţa originară dintre Revelaţie şi Spectacol ne aminteşte că "putem sacraliza orice activitate existenţială" (H. Corbin) şi că destinul omului este acela al unei fiinţe liturgice întru tôtul eliberate de temeri şi frustrări. Sînt sigur că o bună meditaţie asupra acestei teme ar putea decomplexa toate naţiunile ortodoxe scăpate de comunism şi pornite în căutarea propriilor rădăcini. Dacă în societăţile occidentale, deculpabilizarea Jocului este privită ca un sacrificiu pe altarul non-sensului (Freud), în Est lucrurile stau exact invers: aici, Jocul şi proiecţiile sale spectaculare nu au părăsit niciodată orizontul religios. Pentru noi, "a intra în joc" înseamnă a te orienta corect, cu scopul de a îmblînzi teroarea istoriei. Iată de ce cred că o asemenea tehnică orientativă ar putea sluji oricărui demers menit să restituie identitatea noastră secretă. Adîncindu-ne pe acest făgaş, am putea poate regăsi Sensul care articulează - potrivit voinţei lui Dumnezeu - spectacolul nesfîrşit al Revelaţiei, dar şi vertiginoasa dramaturgie a istoriei noastre imediate.

Teodor BACONSKY

---

1. V. **Contribution à une sociologie historique du loisir**, în: **Cahiers internationaux de sociologie**, vol. XCI, Nouvelle série, Juillet-Décembre, 1991, PUF, pp. 272-299.
2. Art. "Techniques du corps", în **Dictionnaire de l'Ethnologie et de l'Anthropologie**, Paris, PUF, 1991, p. 177.
3. C.H. Kraeling, **Gerasa: city of Decapolir**, p. 471 (inscripţia 279), apud Peter Brown, **The Body and Society. Men, women and sexual renunsciation in Early Christianity**, London, Faber and Faber, 1989, p. 24.
4. Cf. Ioan din Efes, **Historia ecclesiastica**, 5, 17, CSCO, 106, pp. 202-203.

„Fără cei absenţi, nimic n-ar fi prezent."

Peter HANDKE

Bon de lectură

OVID S. CROHMĂLNICEANU

Amintiri deghizate

Editura Nemira, 1994, 202 p., 2000 lei

Iată o carte care intrigă în aceeaşi măsură în care încîntă!

Intrigă, în primul rînd - şi în ciuda tendinţei oarecum declarate de a împăca şi critica, şi memorialistica - pentru că este **inclasabilă**: autorul poate explica foarte bine, în Cuvîntul înainte, de ce poată acest titlu (**"Deghizate** fiindcă sînt nişte amintiri care nu răsar prin solicitarea directă a memoriei să-şi deschidă cămările, ci se iscă din actul de exegeză literară. Cu alte cuvinte, criticul îndrăzneşte să povestească, spunîndu-şi că face, ca şi altădată, operă de interpretare."), lucrul nu face decît să lămurească vîrful de aisberg al unei enigme care persistă... Acest volum cochet - şi, **pour une fois**, se cuvine să lăudăm şi foarte potrivita copertă! -, de o discretă prestanţă, ascunde un insolit "ADN": cum ar putea fi descris el? Revenind la cuvintele profesorului Crohmălniceanu, nu ar fi vorba, aşadar, decît de o investigaţie critică împrumutînd această formă - plăcut deconcertantă - de badinaj cu memoria. Fie... Însă scrierea este una, şi lectura alta. Mai mult: una este intenţia (scriitorului), alta rezultatul. În cazul **Amintirilor deghizate**, modul în care toate aceste, să le zicem, elemente (ca-ntr-un roman poliţist sau o poveste matematică) se amestecă este insesizabil. Cum nu sînt Hercule Poirot, mă voi strădui să le "dezleg" băbeşte!

Primo: lucrurile stau, într-adevăr, aşa cum ni le spune autorul la începutul cărţii. Citim cele 200 de pagini pentru că ne interesează nu-ştiu-ce aspect al operei lui Camil Petrescu (să zicem), dăm - în carte - peste un detaliu revelator observat de martorul nostru ocular (Crohmălniceanu) şi-i sîntem recunoscători! Este un volum necesar, ba chiar - uneori - inestimabil.

Secundo: lucrurile stau, şi nu stau, chiar aşa... Nu ne interesează Camil (se mai întîmplă!) dar vrem, totuşi, să ştim ce făceau aceste ilustre personaje ale Literaturii înainte şi după ce terminau de scris. Sîntem, ei da, curioşi: citim cartea ca pe cubul Rubik, în care biografiile se "aranjează" toate pe linia roşie sau verde... Este, cu alte cuvinte, un volum "picant", cu personalităţi cunoscute în "sosuri" variate: ab-so-lut adorabil!

Terzio: lucrurile nu stau deloc aşa! Habar n-avem cine e, să zicem, Ofelia Manole, sau Adrian Rogoz, sau Ioan Lăcustă. Citim totuşi cartea pentru că este plină de întîmplări amuzante, "galante" sau consternante: pentru noi, sînt ca nişte nuvele cu personaje aparent reale, dar care "dau bine" şi ca Literatură. Ce artă în decupaj! Ce ştiinţă în folosirea litotei! Şi, pînă la urmă, ce vervă, ce eleganţă... E un volum pasionant, ce se citeşte pe nerăsuflate ca un roman poliţist.

Toate acestea - mă repet - sînt, la un loc, greu de despărţit; şi e probabil că enigma volumului constă tocmai în "intrigile" pe care le declanşează simultan - ca nişte posibile strategii la jocul de şah. Prin acest "simultan" cu perspicacitatea şi plăcerile noastre de cititori, "Croh" a dat lovitura: **Amintiri deghizate** este o încîntare de la un capăt la altul pentru că, de la un capăt la altul, inteligenţa reminiscenţelor este proiectată în permanenţă în punctul alpha - al "actualităţii afective".... **(a.l.ş.)**

Scrisori deschise

"Ip Tp"

"30.07.94

Dragă..., eşti de o lene revoltătoare. Pînă şi Jim scrie mai mult în comentariul personal care însoţeşte tonele de maculatură tip newsletters, articole, poze etc. Şi tu? Cred că te-ai şi bucurat că a trebuit să tai din poză - încă 10 cuvinte în minus. Ce-ai zice dacă acum aş încheia?

Deci, serios vorbind, de cîte ori mă întreabă cineva dacă mi-e dor de casă mă gîndesc: mi-e dor de...? Ştiu că pare ciudat că tu eşti referinţa, dar aşa se întîmplă. Dacă ai fi aici, ne-am distra minunat. Eu sînt prinsă oarecum între cel puţin două lumi. Pînă acum discuţii adevărate n-am avut decît cu europeni. Eu mai plec de la servici şi mă mai plimb cu un neamţ. Sînt o grămadă de nemţi pe aici. Toţi inteligenţi, cultivaţi, foarte interesanţi. Imediat ajungi să vorbeşti despre filme, cărţi, sisteme...

Am fost la o conferinţă Apple unde erau 50 de bărbaţi şi 3 femei. Celelalte se cunoşteau şi pînă n-am fost încorporată într-un grup al naţionalităţilor conlocuitoare (un american şi un neamţ) credeam că o să-mi petrec toate pauzele mîncînd. Altfel, australienii amabili, politicoşi. Cred că am schimbat acelaşi set de 20 de propoziţii cu peste 100 de persoane. Toată lumea se miră de ce bine vorbesc englezeşte, deşi am venit doar de cîteva luni. Nu poţi scăpa de această reacţie. Ca şi cum ai putea vorbi o limbă străină după cîteva luni. Mă întreb despre ce o să mai vorbim după ce mai trece ceva timp. Amabili, cum spuneam, se străduie să-mi pronunţe amîndouă numele exact cum le spun eu. Dar ăstă e un exerciţiu greu pe care îl practicăm cu toţii. Unii asiatici au renunţat să mai spună cum îi cheamă - îţi întind o hîrtiuţă. Avem un coleg pe care îl cheamă Ip Tp. Cînd îl page-ază (?) recepţionista recunoaştem că e vorba de el după pauza lungă pe care o face înainte de a se hotărî cum să-i spună.

În rest, aici sînt toate filmele. La centrele de închiriat casete au absolut orice, iar la televizor cam la fel. Multe le-am văzut însă. În cinematografe premierele nu ajung - toate - aşa repede ca la Bucureşti, dar ajung eventually. Nu ne ducem că e scump (şi... leneş). Zilele trecute am văzut "Cinema Paradise" la televizor şi mi-a plăcut. Comentariul de după a fost foarte haios. Ceva de genul: ştim că pentru dvs. e o lume necunoscută, exotică, îndepărtată... dar totuşi...

Am uitat să-ţi spun de cealaltă lume - a...-ului conformist cu nişte misionari mormoni care ne-au tot vizitat. Nişte băieţei (19-20 de ani) foarte drăguţi, personalităţi interesante, cu care am mai stat de vorbă. Zilele trecute şi-au luat rămas bun. Au plecat din... Mesajul lor suna cu totul altfel.

Te pup,...

P.S. - Hai să-ţi mai scriu, că n-am vorbit de mult. De... nu ştiu ce să-ţi spun. Pare să tot aştepte ceva. Mai citeşte - acum Hitler, "Mein Kampf" - dar nu prea are cu cine vorbi. E şi greu. Am mai chemat musafiri, dar cred că-ţi dai seama, cînd a început să vorbească de folclor s-a făcut o linişte adîncă, iar cînd le-a pus Gentle Giant au început să caşte. Şi ăştia erau cercetători de la mine de la institut, persoane fine, de...

Eu mă simt foarte întinerită de tot ce se întîmplă, tot timpul mi se pare că retrăiesc anii de liceu. Impresie întărită de faptul că vorbesc prin calculator cu mulţi colegi de liceu răspîndiţi acum prin toată lumea. În schimb, aici nu vorbesc cu nimeni ore în şir la telefon. Tu mai ai acest obicei?

Acum mă duc să fac baie, pa."

Din viaţa unui extremist de centru

Un text al unui pionier

Sînt texte şi pagini care, din punctul de vedere al celor ce se vor istorici ai clipei - li se mai spune ziarişti - n-au voie să se piardă. Ele aparţin materiei plîngînd, materiei rîzînd şi materiei superior organizate, a celei care rîde şi plînge totodată. Colecţia mea de istorie era, de altfel, împărţită în aceste trei secţiuni iniţial bine diferenţiate ca, odată cu trecerea timpului, să fiu silit la a recunoaşte imposibilitatea de a le defini riguros specificul. Acumularea şi sortarea lor o fac, de cîţiva ani buni, de-a valma, fără să mă simt umilit, descurajat sau neghiob. Din cele trei dosare, am făcut unul singur care creşte, burdusindu-se, precum orice haos mulţumit de sine. Sisif trecînd la a-şi îngriji grădina, precum Candide, haosul însuşi o să ajungă a surîde ca damnatul.

Săptămîna trecută, am achiziţionat pagina întîi a "Evenimentului zilei" (ediţia de prînz, 29 sept. 1994) în care se titrează gros, negru şi "în cap": "Holera a cuprins toată ţara", sub acest chenar-ferpar fiind poza mare a lui B.B. şi titlul ferice: "Brigitte Bardot şi-a sărbătorit a 60-a aniversare". Machetatorul ar trebui felicitat pentru dezinvoltura cu care a transformat o "mise en page" într-o "mise en abîme" şi vice versa. A doua zi, am pus deoparte pagina - tot din "Ev. z." de prînz!, asta e situaţia, "Ev. z." de dim. şi prînz e cel mai bun pentru noi, istoricii clipei care vrem literatură! - consacrată primului concurs naţional de înfulecat pizze, unde s-a stabilit şi primul record naţional: 6,5 în trei manşe. Un singur document captat recent e mai tare decît aceste două ultime achiziţii: declaraţiile celui care pregăteşte Campionatul Naţional de Strip-tease, patronul lui "Sexy Club", "un pionier al strip-tease-show-ului în România post-revoluţionară". L-am decupat, vibrînd plăcut.

Faţă de holeră, B.B. şi îngurgitatul a şase pizze juma' - textul acestui deschizător de drum are avantajul bogăţiei de idei; ar fi anormal să trecem peste ele, mai ales că nimeni nu le-a luat în seamă. Prima frază e deajuns de conformistă: "Sexy Club a făcut ca ţara noastră să fie cunoscută în lume mai mult decît au făcut-o trei duzini de ambasadori". E aici psihoza antidiplomatică instalată de la "World Cup" încoace, cînd de la Prunea la Răducioiu, toţi cei 11 plus Anghel Iordănescu au redus la inutilitate întregul aparat al d-lui Meleşcanu. Se intră însă în viteză cu a doua idee: "Sînt turişti în America, Australia şi Japonia care întreabă de noi (care "noi"? - se înţelege...) încă de la aeroport. Presa străină - "Tempo", "Venerdi", "Stern" - afirmă că nicăieri în lume nu există o asemenea atmosferă şi că românii nu sînt conştienţi de propriile valori". Deşi n-am fost încă la "Sexy Club" - conservator de felul meu, ţin la "Melody", ca orice om civilizat care are în oraşul său frizerul şi lustragiul de-o viaţă... - fraza aceasta despre atmosferă şi propriile valori de acolo, mă obsedează ca un adevăr necunoscut venind de dincolo. Căci dacă e aşa? Dacă maladia asta de spirit românesc - ignorarea propriilor valori - se înscrie dincolo de aria localului din "13 septembrie"? Ne regăsim în ea, ultimii belotişti ai României (6 cu totul!), tot aşa cum, mai mult fraieri decît inculţi, mai mult modeşti decît imbecili, nu ne dăm seama că fără oraşul nostru, Bucureşti, lumea n-ar fi avut cele două animale emblematice ale acestei ultime jumătăţi de secol, Gorila şi Rinocerul. Bucureşteni de-ai noştri le-au dat civilizaţiei, dar noi ne chinuim la gîndul ruşinos că lumea ne ştie doar ca devoratori de lebede. Pionierul strip-tease-show-ului post revoluţionar nu-şi dă nici dînsul seama ce rană deschide, ce cicatrici palpează prin fraza sa prea strict legată de localul său şi valorile lui. Urmează două exemple pentru această subevaluare a "valorilor proprii" pe care alţii, străinii, dimpotrivă, le consacră generos, cu o inimă deloc mîncată de cîini: concernul Alfa Romeo a concurat la un raliu cu numele barului "Sexy Club" scris pe maşini, fără să ceară bani pentru reclamă, iar redactorul şef-adj. al celebrului "Stern" german "care a făcut la noi sute de fotografii", a declarat "că sîntem barul nr. 1 din Europa". Elocvenţa acestor două exemple permite rapida încheiere cu doi de "iată" întru totul năucitori.

Primul: "Iată de ce era timpul ca strip-teasul să fie privit cu alţi ochi în România". E o frază care te obligă - orice ai fi în România: print sau cerşetor, Preşedinte sau un terchea berchea, poet sau slugă, inter dreapta sau extremă stîngă - să baţi din gene şi să bîiguieşti: cum, cum? Cum adică să privesc, ca român, dezbrăcarea unei femei cu alţi ochi? Care alţi ochi? Pînă unde poate să ajungă această ignorare a propriei mele valori? Dacă există pe lume o privire avizată, superior calificată, asupra unei femei care se dezbracă, aceasta e a mea, a noastră, a celor care aici, la gurile Dunării şi ale Humorului, am putut să vedem, în şoldurile ei, conturul unei alăute florentine. N-o să mă bănuiască nimeni de naţionalism orb, de protocronism miop sau şovinism prezbit dacă îmi voi apăra, lăuda şi slăvi lumina acestor doi ochi din care s-a pogorît cea mai rafinată exclamaţie în faţa unei femei goale puşcă: "Cine te-a făcut pe tine parcă m-a întrebat pe mine, Tudorito nene!" După ce alţi ochi să alergăm, Doamne Dumnezeule?, ce să mai schimbăm aici? Poate optica! Optica e cu totul altceva decît ochii.

Emit aceste obiecţii la primul "iată" numai pentru a-mi lăsa liber entuziasmul în faţa celui de-al doilea: "Iată de ce m-am implicat cu trup şi suflet în Campionatul naţional de strep-tease". La ora cînd "implicarea" a devenit pseudonimul şters şi banal al "angajării" de altădată, aceasta, în organizarea unui asemenea campionat şi încă naţional, mi se pare cea mai expresivă, atît din p.d.v. civic cît şi cinic. O admir din tot sufletul şi o invidiez cu tot trupul. Declaraţiile patronului lui "Sexy Club" mi se par mai fecunde şi mai vii decît cele ale unei duzini de fotbalişti.

Radu COSAŞU

retroCINEMAscop

PHILADELPHIA (r. Jonathan Demme, cu: Tom Hanks, Denzel Washington, Jason Robards, Joanne Woodward) - Regizorul **Tăcerii mieilor** atacă două din tabuurile Hollywoodului; un pas mic pentru Demme, unul uriaş pentru Hollywood!

Andrew Beckett, un tînăr avocat de mare viitor, este concediat de firma la care lucra pe motiv de incompetenţă; adevăratul motiv este însă SIDA, mai precis homosexualitatea, pe care boala i-o scoate la lumină. El îşi dă foştii colegi în judecată, cu ceva din acea îndîrjire în dreptatea Justiţiei pe care numai un cetăţean născut în patria drepturilor omului poate s-o aibă... Dincolo de victoria obţinută de Demme şi de scenaristul Ron Nyswaner asupra Cetăţii Filmului prin subiectul său "problematic", **Philadelphia** se înscrie în aceeaşi bună tradiţie hollywoodiană - a filmelor ce se adresează unui public cît mai larg. Altfel spus, Demme învinge Hollywoodul chiar cu armele sale! (Înfrîngerea este ideologică; reuşita - comercială.) Şi totuşi: filmul lui Demme poate să nu fie altceva decît o melodramă clasică în care apare - **O tempora!** - un "gay", povestea spusă de el evită exact locurile comune pe care ne-am obişnuit să le asociem unor asemenea pelicule. Chiar dacă discursul final este tot unul moralizator, chiar dacă sensul lui nu este "iubeşte-ţi aproapele" ci "un delict a fost comis şi legea trebuie să restabilească justiţia", **Philadelphia** este mult mai mult decît un film-manifest - mai întîi prin discreţia cu care s-a apropiat de un subiect atît de sensibil, şi apoi prin inteligenţa cu care îl duce la bun sfîrşit. **Philadelphia** demonstrează că atît-de-hulitul Hollywood ştie să-şi "vîndă sufletul" cu eleganţă, să respecte talentul adevărat şi să-şi respecte publicul: a se vedea scena în care Beckett, prins de firul unei perfuzii, ascultă o arie din "Andrea Chénier" de Umberto Giordano interpretată de Maria Callas; într-un film care, în ciuda celor aproape două ore, pare atît de concentrat, este punctul cel mai de sus - explozia "în roşu" a unor sentimente ţinute sub surdină...

Film văzut prin bunăvoinţa "Guild Film România". **(a.l.ş.)**

Farmecul discret al eleganței

"La începutul anilor 60, Franța a trăit «momentul Truffaut». Mulți nou-născuți au fost botezați Jules și Jim. Femeile au început să iubească mai mulți bărbați în același timp, să poarte pălării ciudate și șepci în carouri, să cînte cît le ținea gura **Le Tourbillon de la vie** și cîteodată, ieșind de la teatru, să se arunce în Sena... Henri-Pierre Roché trăia încă atunci cînd Truffaut s-a hotărît să ecranizeze romanul său autobiografic. În 1959, scriitorul era un blînd octogenar; copilul teribil al Noului Val făcuse **Cele patru sute de lovituri** și intra în al douăzeci și optulea an... Pe 5 aprilie 1959, la două zile după ce admirase fotografia lui Jeanne Moreau, aleasă pentru a deveni Catherine, Henri-Pierre Roché se stingea liniștit în patul său...

Pudoare, celebritate, îndrăzneală și nici un gram de romantism; este, după părerea mea, filmul său cel mai stendhalian. **Jules et Jim**, sau **De l'Amour** fixat de un panoramic la 360 de grade. Totul, aici, e-n mișcare: mișcarea umbrelor trecînd peste chipuri, a curselor cu bicicleta la țară, a anilor care se scurg, a jocurilor de domino niciodată sfîrșite, mereu reîncepute. Trece un vis, Catherine trece, Truffaut rămîne." (**Jérôme Garcin**)

François Truffaut pe platoul filmului „Bărbatul care iubea femeile" (1977). Foto „Les Films du Carosse"

"În 1970, în plină depresiune nervoasă, François Truffaut nu ia cu el decît o singură carte atunci cînd se retrage timp de cîteva săptămîni într-o clinică, pentru o cură de somn: **Cele două englezoaice și continentul**, cel de-al doilea roman al lui Henri-Pierre Roché. Și nu își revine, avea să mărturisească el, decît cînd o va ști pe dinafară...

În cele din urmă, singura cale de acces, de întoarcere la viață, este însuși excesul răului, și acest lucru trebuie să se **vadă** pe imagine; obsedanta pată de sînge care murdărește așternutul primului și unicului raport sexual al lui Claude cu Muriel, invadînd lent ecranul, o pată devenită imagine sîngeroasă și pe care Truffaut avea s-o comenteze, însă pe care n-a îndrăznit s-o privească la proiecția filmului său. Roșul fusese așternut, Truffaut se însănătoșise, dar **Cele două englezoaice și continentul** păstrează încă urma indelebilă a unui acces de angoasă și nebunie. Un film pe care trebuie să-l considerăm jurnalul intim al unui bolnav, precum **Aurélia** de Nerval." (**Antoine de Baecque**)

Din reflex cinefil, cînd spunem Truffaut spunem Nouvelle Vague, iar spunînd Nouvelle Vague spunem Godard, cei doi fiind socotiți stîlpi, poli, figuri centrale... etc. în materie de "nou val". Era firesc, deci, ca recenta Retrospectivă integrală François Truffaut de la Cinemateca Română să ne trimită cu gîndul și la Godard. Comparațiile, de altfel, s-au impus de la sine.

Jean-Luc Godard a practicat voit un cinema care să-l scuture pe spectator din inerția intelectuală provocîndu-l fără încetare (și prin story, și prin limbajul vizual), iritîndu-l adesea pînă la a-l determina să iasă din sală. Filmele lui Truffaut dau o extraordinată senzație de bine, nu pentru că le-ar lipsi o anumită incitare a intelectului dar, la ele, spectatorul se simte în siguranță. Sentimentul derivă din aceea că F.T. practică un stil tradițional.

Afirmația poate uimi pe cine știe că Truffaut s-a făcut cunoscut mai întîi ca un acerb critic al cinematografului tradițional francez - "le cinéma de papa" - al anilor '40 și '50, atacîndu-i cu violență reprezentanții: un Claude Autant-Lara, un Jean Dellanoy, un Marc Allégret, pe care îi socotea închistați într-o cvasi-perfecțiune de factură literară. Tînărul și foarte subiectivul critic ("cînd nu-mi plăcea un film, eram de o rea credință absolută") recunoștea drept cineaști adevărați, **autori**, pe Renoir, pe Lang, pe Cocteau, pe Bresson. Devenind la rîndu-i regizor, Truffant nu va face însă filmele obraznice și demolatoare la care cititorii cronicilor sale s-ar fi așteptat, așa cum a făcut-o Godard. Cu un gest tipic naturii umane, el se va plasa în albia cinematografului tradițional, în **mainstream**. (O singură excepție: **Jules și Jim**, film ce continuă să întrunească sufragiile cinefililor bucureșteni și după încheierea retrospectivei.) Desigur, el deschide ușile, aerisește, lasă viața să-i dicteze stilul. Viața, adică materialul ales și emoția pe care acesta i-o provoacă. În această măsură, el se apropie de Renoir și nu ezită să-l recunoască drept maestru. Vorbind despre lucrul la **Les quatre cents coups**, mărturisește: "Cum ar fi filmat-o Renoir?" Și, împătimitul spectator al proiecțiilor de la Cinemateca Franceză, găsea imediat și răspunsul.

Tradițională este construcția filmelor lui F.T., unde fiecare scenă își are locul ei bine stabilit, neputînd fi dislocată din angrenajul logic (acela tocmai ce dă sentimentul de siguranță de care vorbeam). Invers, deci, decît în cinematograful godardian, unde cursivitatea logică e mereu ruptă, fracturată uneori excesiv. Totul decurge firesc la Truffaut, el folosind pînă și racordurile de tip tradițional. Un singur exemplu: în **Cele două englezoaice și continentul**, realizat în 1971, una din scene se încheie cu plecarea spre Poștă a unui personaj, ce urmează să expedieze un pachet. În scena imediat următoare, adresantul intră pe ușa camerei sale cu pachetul în mînă... Și cînd te gîndești că în 1958, după ce văzuse **Cu sufletul la gură**, filmul port-drapel al generației Nouvelle Vague, un veteran al cinematografiei franceze îi spunea montuezei sale: "De astăzi, nu mai facem racorduri!"

În timp ce Godard face tot ce poate pentru a împiedica identificarea spectatorului cu personajele sale, Truffaut procedează, din nou, invers. Spre deosebire de personajele godardiene, reduse uneori la două dimensiuni, la Truffaut ele au carne, au sînge, trăiesc din plin viața, suferă și se bucură. De obicei - din dragoste, uneori chiar dintr-o dragoste nebună (iubire de fată exaltată în **Povestea Adelei H.** și **Cele două englezoaice**..., patima lui "nici cu tine, nici fără tine" în **Femeia de alături**). Or, tema, covîrșitoare la Truffaut, este respinsă cu încăpățînare de Godard, cu singura excepție a lui **Prenumele: Carmen**.

Chiar dacă nu stăm să desprindem acum caracteristicile imaginii în filmele lui F.T., nu ne putem împiedica să semnalăm obiectele filmate cu predilecție, revelatoare pentru pasiunile unui cineast. Din opera sa, Truffaut ne apare în primul rînd ca un fanatic al cărții. Cărțile sînt prezente peste tot, pe polițe, pe gheridoane, pe masa de lucru, pe umeri de școlari, pînă și pe generic (la **Cele două englezoaice**...). Un personaj al său este corector, altul - redactor de editură, altul - scriitor. Altele vor deveni "oameni-cărți"... (Fahrenheit 451°).

Dacă amîndoi și-au mărturisit pe peliculă cultul pentru carte, din acest punct încolo, din nou Godard și Truffaut se deosebesc. Aparatura foto-cinematografică și calculatoarele invadează ecranul - la primul. Mai discrete, la F.T. apar, filmate cu dragoste, mecanisme din secolul trecut: lanterna magică (**Camera verde**), imprimeria (**Cele două englezoaice**...), instrumentele doctorului Itard (**Copilul sălbatic**). Aparate fasonate cu grijă, finisate cu migală, din lemn bun și metal scump. Lemn vechi, piatră și mai veche, compun ziduri, în interioare sau exterioare patinate de vreme. Îl simțim pe Truffaut admirativ și nostalgic față de ce era bun și trainic, de ceea ce se construia bine și frumos nu ca în secolul ersatz-urilor.

Uniți prin dragostea lor pentru cinematograf, cei doi cineaști i-au făcut loc acestuia în fel și chip în filmele lor. Și la acest capitol, cunoștințele noastre erau parțiale. Extrem de plăcută, ca atare, surpriza adusă în programul retrospectivei de **Să vină mai repede duminica**. De la imaginea în alb/negru la ironia situațiilor, de la modul în care survin succesivele crime și pînă la iluminare și compunerea cadrelor - totul este un omagiu adus de Truffaut unuia din idolii săi, Alfred Hitchcock.

„Cele două englezoaice și continentul"

„Jules și Jim"

Multe rèflecții a stîrnit această **Integrală Truffaut**, provocarea intelectuală însoțind tot timpul plăcerea spectacolului. Pentru asta, trebuie să le fim recunoscători lui Paul Laffont, atașatul cultural al Ambasadei Franței, și criticului de film Magda Mihăilescu. Pînă la acest eveniment major al vieții cinematografice bucureștene, îl știam pe Trauffaut drept un om cald, delicat, tandru, iubind umorul, iubind viața - iar din ea, mai ales femeile și copiii. Ceea ce nu s-a sfiit, în ciuda timidității sale native, să ne transmită. Grație Integralei de la Cinematecă, imaginea noastră despre cineast s-a întregit. Abia acum am realizat dimensiunea discretei sale eleganțe, trăsătură ce nu se regăsește în filmele lui Godard.

Aura FURAN

Pagini realizate de Alex. Leo ȘERBAN

Ismail KADARÉ

Primăvara albaneză

- fragment -

Nu este uşor să descoperi originile şi resorturile statului totalitar. Unele sînt mai evidente, altele nu. Că sentimentul culpabilităţii se învecinează, ba chiar se suprapune cu cel al fricii, e lesne de constatat. Este clar însă că această frică nu are nimic comun cu străvechiul sentiment omenesc al fricii. E un tip nou de frică şi atît de diferit, încît, mai mult chiar decît în cazul "omului nou", apoape mitic, comunismul se poate mîndri cu "noua frică", cea mai palpabilă creaţie a sa.

Acest sentiment este atît de diferit pentru că nu este produs numai de poliţie, armată, închisori, tribunale şi teroare, ci de un întreg sistem. La fel ca şi "maşina de culpabilizat", şi acesta are segmentul său misterios, limite incerte, ceţoase. Frica apare sub diverse aspecte, care seamănă uneori cu adulaţia, cu entuziasmul şi bucuria, cu extazul şi satisfacţia masochistă, alteori cu coşmarul şi groaza. Purtătorii de mască înşişi nu ştiu ce-i animă. Ei îl pot urî pe tiran, dar în prezenţa lui, la miting sau în sala de congrese, ura dispare în mod curios. Ei pot să-l critice zilnic, dar cînd maşina lui intră pe poarta uzinei figurile lor sînt surîzătoare, resentimentele sînt uitate şi li se pare normal să-l aplaude.

Asta se întîmplă pentru că în sinea lor s-a petrecut de mult un fenomen curios: li s-a alterat dreapta judecată. În conştiinţa lor s-au creat alte raporturi, anormale. În această metamorfoză, frica (o frică animalică, continuă, torturantă) joacă un rol esenţial. Un astfel de sentiment nu se poate naşte într-o viaţă normală. Iată de ce, dictatura, înainte de a crea un astfel de sentiment, loveşte în normalitatea vieţii. Siluirea relaţiilor tradiţionale, a proporţiilor, a viziunii şi înlocuirea acestora cu altele noi.

Lucrul acesta este pe cît de complicat, pe atît de simplu. Să ne imaginăm cum este pusă în funcţiune maşina fricii. Una dintre acele campanii care, uneori, a bulversat omenirea. Scenariul este cam acesta: Prima fază a cataclismului. Se şopteşte pe ici-colo că s-a întîmplat ceva. S-a descoperit ceva... rău. Deci, ceva rău se va întîmpla.

Toate acestea sînt suficiente pentru ca oamenii să fie scoşi din existenţa lor normală. Unul lucrează la un proiect pasionant. Altul se pregăteşte pentru concediu. Al treilea îşi mobilează, după ani de privaţiuni, locuinţa. Altul e îndrăgostit sau citeşte o carte captivantă sau aşteaptă cu nerăbdare meciul de duminică. Imediat după răspîndirea zvonului, toţi au o ezitare. Stai, se va întîmpla ceva. Toate sînt scoase din ritm, apare peste tot sincopa. Amintirea vechilor campanii, ce păreau uitate, se revigorează. Urechea prinde zgomote pe care nu le cunoştea. Ochiul e torturat de umbre. Toate simţurile sînt treze şi la pîndă, iar cînd bate gongul nenorocirii, efectul este multiplu.

În fine, răul se produce. Groaza e generală, dar apare şi un sentiment de uşurare.

Uşurarea este, însă, relativă, pentru că maşina e programată să funcţioneze în trepte. După primele arestări, urmează coşmarul aşteptării: ancheta. Este o perioadă splendidă pentru dictatură, cea denumită "descoperirea reţelei". Sute de oameni se îngrozesc la gîndul că le-ar putea apărea numele în vreun dosar.

Dictatura nu se mulţumeşte numai cu atît. Şi, atunci cînd nimeni nu se aşteaptă, apare o nouă fază. De la acţiunea pe verticală (descoperirea reţelei), se trece deodată la cea pe orizontală: lovitura se extinde în alte sfere, ce păreau iniţial exterioare. Aşa s-a întîmplat în anii 1972-1975.

Prima lovitură a fost aplicată culturii. Influenţe ale culturii burghezo-revizioniste. Deviaţionism de dreapta în literatură şi arte. Demascarea grupului T. Lubonja şi F. Paçrami. În timp ce se petreceau toate acestea (iar intelectualitatea creatoare era tot mai debusolată), oficialii, şi îndeosebi casta militară, nu numai că se simţeau imuni la pericol, dar se credeau îndreptăţiţi să mai şi filosofeze: da, scriitorii au fost mereu în afara **liniei**, noi am mai spus-o!

Iată, însă, că lovitura care s-a abătut asupra lor a fost şi mai năpraznică. Grup pucist. Condamnări la moarte începînd cu însuşi ministrul apărării. Execuţii.

Tehnocraţii din guvern n-au mai apucat să se bucure de răul scriitorilor şi militarilor, pentru că nenorocirea s-a abătut rapid şi asupra lor. Grup de sabotaj în economie. Complot în industria petrochimică. (Mai numeroase decît propriile produse, această industrie a dat sabotaje şi comploturi.)

După ce au fost astfel lovite cultura, armata şi economia, toţi au realizat că putea să-i vină rîndul oricui. Paralizia era generală.

Lovitura pe grupuri e preferată de dictatură. Ea dă impresia de calcul savant, pare că aplică schemele marxist-leniniste asupra societăţii, suprastructurii, dictaturii proletariatului, obiective vizate de burghezia internaţională, după cum explică clasicii marxismului! Dar această schemă e preferată înainte de toate pentru că este legată organic de sentimentul culpabilităţii şi al fricii generale.

Aceasta din urmă este generată şi de alţi factori. Printre ei, cea mai importantă este ideea loviturii haotice, fără nici o explicaţie, idee rămasă ca atare chiar şi după executarea sentinţei, cînd victima putrezeşte în pămînt. Lovitura oarbă este una dintre cele mai teribile arme ale dictaturii. Ea îi dă statului totalitar una dintre dimensiunile vizate: aceea de **fatum** (fatalitate). Nimeni să nu spere în nimic. Căci nimeni nu este în afara pericolului.

În general, condamnarea înalţilor demnitari este o acţiune de forţă şi profitabilă pentru dictatură. Efectul acestei acţiuni reiese din obscuritatea în care aceştia trăiesc, ca şi din duplicităţile cărora li se supun. Măsurile împotriva lor trezesc pretutindeni groază, arătînd încă o dată forţa statului, dar şi un sentiment tulbure de satisfacţie. (Se mănîncă între ei. Bine le-au făcut. Totul se plăteşte pe lume. Le-au ieşit privilegiile pe nas.)

Dacă demnitarii au fost odioşi, această satisfacţie creşte, lucru pe care dictatura îl interpretează ca pe un sprijin popular. Din contră, cînd aceştia s-au bucurat de simpatie, regimul nu dă nici o atenţie acestui fapt. Dar, indiferent de situaţie, statul iese în cîştig. În acest joc complicat, Enver Hodja, om de o mare viclenie, încerca să obţină din orice situaţie doza maximă de satisfacţie. Loviturile date intelectualităţii, bunăoară, au fost "gustate" de poliţia secretă şi invers. Din toate acestea, E. Hodja avea grijă să obţină cel mai mare profit.

Tot acest coşmar, străbătut de palide speranţe, creează o indiferenţă continuă şi mortală, un fel de anestezie generală. Nici o opoziţie, nicăieri. Ba chiar dispare şi ideea de opoziţie. Pentru că dictatura nu-ţi dă nici un time-out. Nu-şi slăbeşte presiunea. Iar tu ai nevoie de un răgaz. Un răgaz în care să te reculegi.

În româneşte de
Marius DOBRESCU

Jean COCTEAU

Estetica ne-receptării

Cînd eram mic, credeam că străinii nu vorbesc între ei în nici o limbă, că se prefac doar că ar vorbi. Este ceea ce îşi închipuie publicul despre noi.

La vizionarea filmului meu **Orfeu**, o spectatoare urmăreşte fără să crîcnească apariţia morţii, faptul că aceasta poartă mănuşi, că ţîşneşte dintr-o oglindă. În momentul în care Orfeu pătrunde în aceeaşi oglindă însă, izbucneşte: "Asta-i bună! Nemapomenit!" - sincer indignată.

Trăim într-o lume în care totul trebuie explicat, în care tribunalele te descos, în care poliţia veghează asupra secretelor de familie. În tablourile lui Giorgio de Chirico, zidurile, arcadele, umbrele, statuile ecvestre, legumele - toate sînt suspecte. Cred că o razie de poliţie în pînzele sale s-ar petrece la fel ca într-o odaie de poet. Cel mai bun lucru ar fi să-ţi ţii gura şi să laşi să ţi se taie gîtul. În odaia mea, cel mai mărunt lucru devine un martor al acuzării.

De două luni, Paolo di Dono trăia închis într-o chilie închiriată în podul unei case modeste. Nu ieşea niciodată; mîncarea îi era lăsată pe pervazul ferestrei. Prietenii săi spuneau, ironici: "Paolo iar ne coace una din surprizele lui, de care el singur se minunează. Cum îşi mai risipeşte talentul!". Într-o zi, Paolo deschise fereastra şi făcu semn unui copil care se juca pe-afară. Tocmai isprăvise de pictat un **trompe l'oeil**: o mănăstire, ivindu-se între un perete şi un şir de arcade. Puştiul intră şi privi îndelung; nu ştiuse că acolo se afla o mănăstire. Paolo ţinea în mînă un ghem de sfoară, din acelea cu care se leagă zmeiele: "Ţine firul ăsta, îi spuse copilului, fugi cît poţi de repede pînă la capătul arcadelor, - şi înapoi. Ai grijă, nu cumva să scapi firul din mînă!". Încîntat de joc puştiul îşi luă avînt, se repezi spre perete şi, pur şi simplu, pătrunse înăuntru. Începu să alerge din răsputeri, dar cînd ajunse la capătul şirului de arcade, pictorul îi strigă tăios: "Stai!". Alergătorul se opri, îşi pierdu echilibrul şi rămase încremenit, ca într-o fotografie. Cu inima bătîndu-i de emoţie, Paolo se apropie, constată că imaginea copilului era plată şi începu să retuşeze tot ceea ce în ea putea să pară suspect, tot ceea ce ar fi putut duce la o identificare. După ce termină, tăie firul care ieşea din zid. Dar bucata de fir rămasă în frescă îi strica perspectiva. O răzui atent şi o acoperi cu vopsele. A doua zi, îşi invită acasă prietenii zeflemitori. "Mda, spuse Francesco, e un **trompe l'oeil** excelent, mai că îmi vine să intru în el. Totul mă atrage, mai puţin copilul ăsta care se răsuceşte. Are o expresie de parcă ceva din calculele tale l-ar fi păcălit, şi tocmai asta mă pune pe gînduri."

Tocmai ieşeam de la **Hotul din Bagdad**, film de un remarcabil prost gust, dar cu tot soiul de efecte şi trucaje (printre acestea, un încîntător covor fermecat). Lîngă mine, o doamnă vorbeşte cu prietena ei. "Nu mă amuză deloc lucrurile astea. Prefer **Cei trei muşchetari**; acolo, cel puţin, totul se întîmplă cu adevărat."

Diavolului, se ştie, îi place să joace cărţi. Şi se mai ştie - legenda ne oferă atîtea exemple - că joacă destul de prost , astfel că nu-i prea greu să îl baţi. Cum însă e din cale-afară de orgolios şi n-ar recunoaşte niciodată acest lucru, toţi cei cu care are de-a face simt nevoia să-şi încerce norocul.

Franţa detestă poezia. **Orfeu** a trecut proba succesului doar pentru că francezii au crezut că e o operă comică. **Meine narth ist licht**. În **Orfeu**, pentru prima oară, noaptea a putut fi vizionată în plină zi. În Franţa, un personaj care îşi face apariţia ieşind din oglindă nu surprinde deloc; toţi cred că acela era un dulap cu oglindă. Ieri seară, la **Empire**, am văzut un spectacol din care am putut deduce că publicul nostru a făcut progrese remarcabile ("În ziua de azi, nu mai poţi duce lumea de nas..."). Publicul a devenit atît de incredul încît nici în scamatorii nu mai crede. Dl. Maskelin, director la **Mystery-Theater** din Londra, prezenta un număr de prestidigitaţie. Pe o bucată de sticlă, rezemată de spătarele a două scaune, construia, în faţa noastră, un fel de dulap de 60 cm/1 m. Îl construia din bucăţi de placaj pe care, în prealabil, le arăta, pe toate feţele, publicului. În partea de sus, dulapul era deschis. Scamatorul punea înăuntru un ceas deşteptător şi îi comanda solemn să sune. Ceasul suna. După aceea, o mînă invizibilă apuca o tobă de instrucţie şi aceeaşi mînă arunca afară o batistă primită, pe care o înnodase de trei ori. Publicul de la **Empire** însă rîdea şi fluiera. "E cineva înăuntru!", strigau în batjocură. Or, numărul maestrului nu voia să sugereze că înăuntru n-ar fi fost nimeni ci, mai degrabă, că între patru pereţi perfect izolaţi de exterior, s-ar fi putut afla, în mod inexplicabil, cineva. "E cineva! e cineva! Las-o moartă!". Publicul, crud şi stupid, nu voia să înţeleagă ceea ce făcea din scamatoria cu pricina o enigmă. Dintr-o incurabilă platidine, din lipsă de judecată, îi căşunase pe presupusa prezenţă a cuiva, acolo, înăuntru. Asta îmi aminteşte că, în **Jucătorul de şah al lui Mäelzel**, Edgar Poe construia o întreagă demonstraţie pentru a dovedi că înăuntrul acelui automat, care intrigase pe toată lumea, se afla cineva. Astăzi s-ar fluiera prompt: "E cineva înăuntru...", în ciuda lumînării plimbate prin interiorul carcasei. Mă gîndesc unde am auzit pentru prima oară asemenea rîsete deştepte, elegante, asemenea replici ale celor care nu se lasă atît de uşor "prostiţi". Îmi amintesc: era în 1917, la **Vieux Colombier**. Paul Guillaume, unul dintre primii admiratori ai lui Chirico, prezenta cîteva dintre pînzele sale. Strigătele de acum îmi lămuresc rîsetele de atunci: o sală de intelectuali hohotind în faţa unui oraş pustiu de Chirico...

Ieri a murit Isadora Duncan. Această nenorocire vine parcă să confirme unele ipoteze pe care le-am elaborat în timp. Accidentul presupune o complicitate prea evidentă, care dă de bănuit, între un blestemat de automobil şi o eşarfă. Eşarfa, sau şalul respectiv, e limpede, o detesta pe victimă. De cîte ori nu am văzut-o rămînînd prinsă în uşile lifturilor sau barurilor de noapte, agăţîndu-se de crengi. Scopul acestui şal mi se pare vădit: să o sugrume pe Isadora, să-i pregătească moartea de Iocastă pe care Duse i-o prezisese. Dar scopul maşinii? Aflu, acum cîteva clipe, că maşina a fost achiziţionată de un colecţionar american. P.S. - După alte cîteva clipe, se anunţă şi achiziţionarea şalului. De unde deduc că aceste obiecte asasine ştiu întotdeauna cum să procedeze pentru a se regăsi.

Oroarea unui accident de maşină care îţi răsare brusc în faţă, în timp ce conduci, se datorează vitezei imobile, ţipătului preschimbat în tăcere (şi nu "tăcerii care se aşterne în urma ţipătului"). Morţii, îi recunoşti imediat după atitudinile lor grotesti, care îţi taie orice chef de a rîde. Într-un tablou de Chirico, există o trecere brutală între două stări de lucruri diametral opuse. Dispuse cum sînt, obiectele eteroclite nu stîrnesc rîsul; dacă priveşti cum trebuie, manechinele acelea prăfuite îşi dezvăluie imediat adevărata natură.

Deunăzi, la Luvru, o doamnă care nu mai găsise nici un loc liber în faţa faimoaselor capodopere, îşi instalase şevaletul în faţa unei banchete pe care dormea paznicul sălii. La capătul a două ore de lucru concentrat, am putut zări, peste umărul ei, o copie, aproape perfectă, a **Giocondei**.

Grupaj şi traducere de
Ovidiu VERDEŞ
după **Essai de critique indirecte**

O iubire cu denunț

Arthur Koestler a trăit experiența celor două totalitarisme care au marcat secolul. Născut în Ungaria, a fost martor la ascensiunea nazismului în Germania și s-a angajat în activitatea militantă – care l-a apropiat și în cele din urmă l-a introdus în structurile Partidului Comunist.

Bucurîndu-se de reputația unui gazetar independent a fost trimis în 1931 într-o lungă călătorie în Rusia pentru o serie de articole despre primul plan cincinal și în cele din urmă o carte, al cărei titlu fusese stabilit înainte ca ea să fie scrisă: "Rusia văzută de un burghez". Scenariul ei era următorul: dl. K își începe călătoria cu certe predispoziții anticomuniste apoi, covîrșit de evidență, devine un prieten și un admirator al Uniunii Sovietice. A părăsit Rusia în 1933, cartea promisă n-a fost pe măsura așteptărilor comanditarilor, dar nici pe măsura adevărului. Credința îi este totuși profund zdruncinată și diferitele experiențe din Franța și Spania, sfîșiată de războiul civil, dar și de sciziunea formațiunilor antifranchiste, alcătuiesc în cele din urmă explicația rațională pentru schizofrenia în care trăise. Schizofrenie permanent alimentată de suspiciune. Episodul cu Nadejda – pe care Koestler îl relatează într-un volum autobiografic – este semnificativ pentru modul în care arbitrariul organelor de represiune modifică desenul și percepția intimității. Experiența celor două totalitarisme nu l-a făcut pe Koestler să se întrebe la nesfîrșit asupra superiorității – mai mult decît dubioase – a unuia asupra altuia, ci să se desprindă public de amîndouă.

Nadejda

La Baku, am avut de-a face cu GPU în două moduri diferite. Pentru a înțelege ceea ce urmează trebuie ținut seama că întîmplările s-au petrecut în zilele de dinaintea terorii din 1932 și că, în pofida "văicărelilor" mele, eram încă un adevărat credincios. Ca atare îi consideram pe "tovarășii de la GPU" așa cum englezii cinstiți îi privesc pe cei de la Scotland Yard. Era cea mai, și singura organizație eficientă din Uniunea Sovietică. A lucra pentru GPU era suprema distincție a unui membru de partid, semnul loialității sale absolute. "Fiecare bolșevic trebuie să fie un cekist" spusese Lenin, și pentru fiecare bolșevic – rus sau străin – acesta era un adevăr evident. După ce m-am rupt de partid, cînd am trăit un timp cu frica asasinatului, fatidicele inițiale deveniseră pentru mine un simbol al teroarei, mai amenințătoare decît svastica. Dar în 1932 ele reprezentau o autoritate paternalistă, omniprezentă și omnipotentă. Pe scurt, "tovarășii de la GPU" erau ca șamanii din tinerețea mea și îi priveam cu o încrederea copilărească. Eram, probabil, în această privință, mai naiv decît majoritatea tovarășilor mei din partid, consecință a unui infantilism despre care am mai pomenit.

Eram de două sau trei zile la Baku și m-am dus să cumpăr ceva de mîncare la o cooperativă cu circuit închis, pentru specialiștii străini. Se găseau acolo icre de Manciuria, care deveniseră felul meu principal de mîncare, și cam atît. Lîngă mine, la coadă, stătea un tînăr debil, cu umerii asimetrici, care vorbea, ca și mine, cu un accent străin. După ce "rațiile" noastre de icre au fost împachetate în bucăți de ziar, am intrat în vorbă cu el și am plecat împreună din prăvălie.

Se numea Pul Werner. (...) M-am lipit imediat de el. Era foarte interesant să te întîlnești, în acest colț pierdut de lume, cu un tovarăș din Partidul Comunist German, care vorbea aceeași limbă, cu care puteai să te înțelegi și să spui bancuri. Nici nu-mi dădusem seama cîtă nevoie aveam de așa ceva. Werner o resimțea și mai abitir. Era la Baku de aproximativ un an și, cum ne plimbam prin labirintul străzilor care miroseau a petrol, o aură a singurătății patetice îl însoțea. Mi-a spus că lucra la **Profsoiuz**, la sindicate. Mi s-a părut ciudat și l-am întrebat ce nevoie au sindicatele din Azerbaidjan de un tînăr din Leipzig? A ridicat umărul lui cel mai înalt și mi-a răspuns că, fiind refugiat politic, fusese îndrumat de către Partid de la un serviciu la altul, iar acum ținea un soi de curs despre mișcarea sindicală europeană. Nu era prea convingător. Eram eu naiv, dar nici chiar atît de naiv, așa că m-a bîntuit gîndul că noul meu prieten era un "tovarăș de la GPU", bănuială care se ivise din cauza discrepanțelor din povestea lui și din semnalele unui instinct care se dezvoltase în contact cu aparatul lui Schneller. (...)

Desfășurarea evenimentelor din zilele care au urmat a devenit confuză. La a doua sau la a treia întîlnire, la o masă copioasă stropită din belșug cu vodcă, i-am spus direct, în față, că lucrează cu "tovarășii de la GPU" și el și-a dat seama că nu are nici un rost să nege. Mi-a răspuns că i s-a dat ordin să mă acosteze și să se împrietenească cu mine, dar după cîteva zile i s-a spus să renunțe, deoarece informația despre mine venise de la Moscova și șeful i-a spus: "Prietenul tău e în regulă. N-are rost să ne facem griji". (...)

Revelațiile lui Werner despre Nadejda și mătușa ei s-au produs la cîteva zile după asta. Din acest punct memoria mea se tulbură și nu-mi amintesc cu claritate decît cîteva scene vii, ca pe niște insule în ceață. Rătăcesc printr-un labirint emoțional mohorît, pe care mi-e greu să-l descriu fără să simplific sau să dramatizez.

În reacțiile mele, covîrșitoare a fost incredulitatea. Era inevitabil ca două femei singure, una văduva unui consul străin, cealaltă de o frumusețe izbitoare să nu atragă suspiciunea. Partidul ne învățase că originea socială era un factor determinant pentru siguranța politică, iar cele două femei proveneau, fără îndoială, din aristocrația rusă sau din stratul superior al clasei mijlocii. Nu-mi venea să cred că mătușa spiona. Ar fi fost prea grosolan. Poate că mai de mult consulul și chiar ea însăși culeseseră informații de rutină și expresia "bătrîna spioană" la asta se referea; dar tocmai caracterul bătător la ochi al trecutului ei o făcea nepotrivită pentru această activitate. În ceea ce o privește pe Nadejda, ideea că ar fi fost agent străin era pur și simplu absurdă. Era ținută sub observație – în regulă. Dacă Werner vroia s-o întîlnească, n-avea decît; o să-și dea seama cît de stupidă era toată povestea. (...)

După dejunul luat împreună, a fost un răstimp de o săptămînă sau zece zile cînd Nadejda m-a evitat. La telefon pretindea că e ocupată. Nu ne-am certat și nu ne-am spus nici un cuvînt neprietenos. Apoi, ne-am întîlnit din întîmplare pe stradă și de atunci și pînă la plecarea mea, la suprafață totul a fost ca la început. Pe dedesubt, nimic nu mai era la fel. Nu mi-a dat nici o explicație în legătură cu faptul că m-a evitat și nici eu nu i-am cerut-o.

© C. Burnbut

Într-o zi a trebuit să mă duc la poștă; primeam comunicările la post-restant. Nadejda era cu mine. Îmi venise o telegramă de la Berlin în care scria cam așa: "La Stockholm și Madrid s-a aranjat. La Zürich și Varșovia - nesigur. Telegrafiază itinerariul și trimite repede materialul". Era de la agentul meu, Karl Duncker, și se referea la serializarea articolelor mele în presa internațională. Dar pentru cine nu știa, părea misterios și suspect.

Am pus telegrama în buzunarul de la trenci. La întoarcere, Nadejda, ca de obicei, mergea alături de mine, cu mîna în buzunarul meu, ținîndu-mi strîns degetele. Am condus-o pînă la biroul ei. Cînd am ajuns acasă, n-am mai găsit telegrama.

Poate că din întîmplare căzuse. Dintr-o seamă de motive nu era posibil.

La vremea respectivă nu aveam nici o explicație pentru această întîmplare. Acum am. Dacă aș fi știut-o atunci, astăzi povara vinovăției pe care o port de douăzeci de ani ar fi fost infinit mai mică.

Atunci erau posibile doar două explicații: Nadejda lucra pentru GPU și întreaga ei comportare, chiar și disprețul față de Werner fuseseră o comedie bine jucată. Vanitatea mea era ușor rănită. Eu eram de partea GPU-ului și GPU era de partea mea. Ar fi fost o ușurare să știu că șamanii își bat joc de mine. Dar ipoteza nu se susținea din simplul motiv că oricum GPU citea telegramele mele în biroul cenzurii; n-avea de ce să le fure.

Dacă, pe de altă parte, Nadejda era un spion străin, presupunere pe care toate fibrele corpului meu o respingeau, tot nu înțelegeam ce putere străină ar fi fost interesată de telegramele primite de Arthur Koestler, ziarist. Toată povestea era absurdă. Dar apoi, mi-am amintit de zilele cînd lucrînd pentru Schneller adunam toate informațiile, relevante sau nu, ca să-mi completez rapoartele. Presupunerea nu mai era atît de absurdă.

În cele din urmă, i-am raportat lui Werner incidentul cu telegrama.

Există un aspect al călătoriei în timp de care scriitorii științifico-fantastici nu s-au interesat niciodată și care pentru mine a devenit obsesiv. Dacă s-ar construi o mașină a timpului ar fi posibil să des-faci ceea ce ai făcut în trecut.

Denunțul este o datorie elementară a oricărui membru de partid și o încercare a loialității. În timpul Epurărilor soțiile își denunțau soții, iar băieții semnau în public cererea ca tații lor să fie spînzurați. Denunțul a fost o epidemie întreținută, metoda principală de a purta războiul împotriva spiritului uman.

În cei șapte ani, cît am fost membru al Partidului Comunist, singura persoană pe care am denunțat-o și am trădat-o a fost Nadejda, și ea a fost persoana care mi-a fost mai dragă decît oricine, de-a lungul acestor șapte ani. Nu exagerez cînd spun că eram gata să mor pentru ea, într-o explozie de bucurie. Nu iubeam partidul pentru care am trădat-o; mi-era greață de el, mă îndoiam de el și aveam clipe de exasperare din cauza lui. Dar eram parte din el, așa cum mîinile și măruntaiele mele erau parte din mine. Nu era o relație, era o identitate.

Într-o zi, Werner m-a întrebat, aparent întîmplător, de ce nu o iau pe Nadejda cu mine, în călătoria ce urma s-o fac în Asia Centrală. S-ar putea aranja un concediu, ea ar fi considerată interpreta mea, și eu o să mă simt minunat.

Evident, sugestia aparținea superiorilor lui Werner. Ea putea fi interpretată în două feluri diferite. Primul era că GPU vrea ca Nadejda să mă țină sub observație. Dar eu o rugasem de cîteva ori să vină cu mine și mă refuzase. Dacă ar fi lucrat pentru ei, ar fi acceptat, conform instrucțiunilor lor.

Rămînea posibilitatea inversă. Vroiau să mă folosească pe mine, ca eu s-o țin pe ea sub observație. I-am spus deschis lui Werner care cred eu că e scopul sugestiei lui. Mi-a răspuns neobișnuit de serios: "Dacă ea e în regulă, așa cum crezi tu, e cel mai bun mijloc de a o ajuta". Logic, avea dreptate.

Am rugat-o din nou pe Nadejda să vină cu mine. M-a refuzat. Nu putea să o lase singură pe mătușa ei și nici să plece de la serviciu. I-am spus că i-aș putea aranja deplasarea ca interpretă. M-a întrebat cu un zîmbet ușor, apropiindu-și ochii într-atît de ai mei, încît părea șașie: "Să aranjezi – cu cine?" I-am răspuns: "Prin Inturist". Părea destul de firesc, așa că m-a privit ușor încurcată. Ghizii și interpreții de la Inturist lucrau cu toții pentru GPU, dar nu era obligatoriu ca eu să o știu. Ea a ezitat o clipă și totul a rămas în cumpănă. Apoi și-a înclinat capul într-un "Nu" final. Părea înverșunată, dar peste o clipă mi-a propus voioasă să mergem să cinăm la un restaurant "privat" unde cîntau țiganii. I-am spus că am avut impresia că nu i-ar face plăcere să fie văzută acolo. Mi-a răspuns iarăși cu un singur cuvînt, zîmbind: "nicevo".

Scrisorile mele către Nadejda Smirnova au rămas fără răspuns. Nu știu nici măcar dacă au ajuns la destinație. Ca și zeii, GPU e capricios. N-am mai auzit de ea niciodată. Nici de Werner.

În timpul Marii Epurări toți comuniștii germani din Rusia au fost arestați, deportați sau predați Gestapoului. În timpul războiului toți nemții din republica germană de pe Volga și minoritatea germană din Ucraina au împărtășit aceeași soartă. Șansele ca Werner să fi supraviețuit sînt puține.

Cît despre Nadejda, dacă a rămas la Baku, era condamnată. Dacă a plecat la timp, poate că a supraviețuit. Uneori încerc să mă conving că așa a fost și-mi imaginez că duce o viață normală la Moscova sau Leningrad. Nu reușesc pentru că imaginea este interferată de altele: scena de la restaurant cu Werner, cînd a refuzat să mintă, ținîndu-și capul atît de nefiresc de sus și de nemișcat. Făcea parte din categoria, care, cum spune Koranul, își poartă destinul legat în jurul gîtului.

Am mai spus înainte că denunțul despre Nadejda a fost unicul: n-am mai denunțat pe nimeni, nici ca comunist, nici mai tîrziu ca anticomunist. Ceea ce mi s-a întîmplat la Baku m-a făcut să fiu un rău comunist și un rău anticomunist și deci ceva mai uman.

Arthur KOESTLER

The Invissible Writing
The Beacon Press
Boston, 1954

Pagină realizată de
Magdalena BOIANGIU

Dialog despre buna credinţă

– de vorbă cu dl. ing. Radu FILIPESCU –

Strămoşul bănuitorului nu este Toma Necredinciosul, ci omul care a îngropat în pămînt unicul talant dat de Dumnezeu. Atunci cînd i s-a cerut socoteală de întrebuinţarea lui, l-a înapoiat neştirbit. Nu numai din fidelitatea faţă de Creator, întemeiată pe frică, şi nici din corectitudine faţă de sine însuşi procedează el astfel, ci mai ales dintr-o uriaşă prezumţie: a bănui reacţia divină, anticipînd-o. Dar a bănui ce va zice sau ce va face Dumnezeu într-o împrejurare sau alta, judecîndu-l cu măsură omenească, înseamnă a coborî instanţa divină la previzibil şi conjunctural, negîndu-i, de fapt, esenţa. Suspiciunea se arată a fi, în acest caz, nu numai arogantă, dar şi păgubitoare. Pînă la urmă, omului bănuitor i se ia talantul; el se dă ca recompensă unuia care, cu bună credinţă, curaj şi imaginaţie, fructificase suma iniţial primită, dublînd-o. Altfel spus, încrederea sporeşte în mod logic şi moral valorile lumii din jur, pe care suspiciunea vrea necontenit s-o transforme într-un teritoriu arid, plin de neliniştitoare capcane şi fantasme.

Stimate domnule inginer Radu Filipescu, potrivit definiţiei din DEX a pune la îndoială legalitatea unor fapte sau onestitatea care a stat la baza lor înseamnă a te dovedi suspicios. Or dvs., prin manifestele pe care le-aţi scris şi răspîndit, tocmai asta făceaţi: legalitatea acţiunilor ceauşiste era pusă la îndoială şi onestitatea intenţiilor puterii era contestată. Aţi considerat atunci suspiciunea, oricît de neplăcut sună, ca o componentă necesară în acţiunea întreprinsă?

Radu Filipescu: Dacă nu era nevoie... cum să fi fost suspicios (rîde), numai asta nu sînt, prin firea mea. Nu spun că ajuns la închisoare nu m-am întrebat: am făcut bine ce-am făcut? Dar regimului comunist de mult, chiar de la început, nu i se mai putea acorda prezumţia de nevinovăţie, probele au fost evidente pentru din ce în ce mai multă lume. Cel care compara vorbele cu faptele nu era bănuitor, eu zic că era lucid, avea ochii deschişi şi nu se înşela singur. Perioada de necunoaştere şi aşteptare se destrămase demult, toată lumea dispunea de suficientă informaţie atunci cînd m-am hotărît eu să fac ce-am făcut. Şi pe urmă depinde şi suspiciunea asta ce rol are: dacă te domină este destul de grav, întunecă şi-nchide tot orizontul... dar dacă are, să zicem, un rol de reglare a acţiunii, de adaptare a omului la societate e altceva, dar eu aş numi-o mai degrabă prudenţă, nu suspiciune; prudenţa este necesară oricui şi nu numai în timpuri grele. Suspiciunea îi strică echilibrul. Ca şi credulitatea care strică, de fapt, buna credinţă. Sînt două extreme, credulitatea asta şi suspiciunea, care m-au chinuit odată la închisoare, dar poate nu asta interesează.

Ba da, tocmai asta: cum se hotărăşte să acţioneze un om de bună credinţă într-o societate plină de suspiciune? Şi cînd (şi de ce) cunoaşte momente de îndoială în dreptatea cauzei sale?

Radu Filipescu: În fine, fusèsem arestat, ajunsesem la închisoare. Trebuie să spun că acţiunea pe care am început-o n-am făcut-o singur ci cu un prieten şi mai ştiau cîţiva de ea, o fată, un cunoscut care a rămas destul de cuminte, deşi era de acord cu noi. Luam în calcul şi c-o să mă prindă: se spunea (aşa să fi fost?) că au adus 1.000 de securişti din provincie, ca să mărească numărul celor din Bucureşti, pentru a descoperi cine împarte manifeste. Urmăreau ei şi pe altcineva, nu ştiu pentru ce, cînd m-au prins în noaptea de Paşti 1983 pe str. Turda, într-un bloc pentru cei de la protocol. Cel puţin aşa am înţeles. Pe urmă, cam 150 de băieţi au răscolit apartamentul părinţilor mei, dar (rîde) amabili, făceau cafea, dintr-a noastră, se serveau cu vin, cu ce băuturi mai bune găseau în casă, luau ţigări, ba îmi ofereau şi mie, asta chiar mă amuza, dar n-am comentat, situaţia era prea serioasă, privea lucruri grave. Mă rog... Cînd am ajuns la închisoare am stat în celulă cu cineva, o persoană cam pe la 40 de ani, Victor Teşileanu, care mă impresiona foarte mult. Drăguţ, deştept, sportiv, îndatoritor: nu stătea o clipă, făcea curat, îmi pregătea mîncare, aranja, şi ce-mi plăcea la el era că avea tupeu în relaţiile cu paznicii... Le vorbea de sus, uneori se răţoia la ei, cum se zice, fără nici o teamă. Eu eram foarte impresionat. Şi povestea: odată mi-a vorbit de o casetă video pe care i-au descoperit-o acasă la percheziţie, unde era filmată o fată (de existenţa ei nu ştiuse soţia), altă dată mi-a spus că la închisoare trebuie să ştii să te baţi, altfel nu rezişti. Povesteam şi eu, nu cine ştie ce, sînt lucruri despre care poţi povesti, despre altele nu, mai ales cînd mai implică unele persoane pe care indiscreţia ta le-ar pune în pericol.

I-am vorbit despre o casetă unde aveam imprimată o emisiune de la "Europa liberă" (cum se văd Scorniceştii din Lună sau din satelit, aşa ceva...), mă întrebam ce-o fi cu ea, altă dată i-am spus că, deşi nu-mi place să mă bat, am tras două palme cuiva la facultate, şefului de grupă. A fost mutat la un moment dat din celulă şi l-am regretat. Mai ales că începuseră nişte întrebări bizare la anchetă: ce casete ascultam, cu cine, ce fel de student am fost, se aude că eram turbulent, mă băteam etc. Dacă ar fi fost cu mine, cred că aş fi comentat ancheta, deşi unul din colegii de celulă mi-a atras atenţia: "Ce spui acolo sus, tot aia să spui şi jos, în celulă"... Am petrecut nişte zile foarte grele: ce s-a întîmplat, ziceam, oare mi-au luat toţi colegii de facultate la-ntrebări, mi-au arestat cumva prietenii care-mi veneau în casă? Ce-i cu caseta şi bătaia din facultate, de unde ştiu ei, anchetatorii? Şi dacă ştiu asta, ce altceva mai ştiu?

Suspiciunea contaminează, pune totul în discuţie. Nu v-aţi gîndit deloc la colegul de celulă cu acest prilej?

Radu Filipescu: Nu m-am gîndit. Fusesem, oricum, colegi, ţinînd seamă de circumstanţele date chiar devenisem oarecum prieteni. Se poate? Mi-ar fi fost ruşine să gîndesc aşa ceva despre el. Mai întîi că nici nu-mi dădea prin cap. În puşcărie vorbeşti fără teamă, consideri că n-are ce să ţi se mai întîmple. Dar se poate: dispar medicamentele, apare frigul, nu ţi se dau pachetele, nu eşti scos la aer, m-am convins că e şi loc de mai rău, totdeauna. Fiindcă, direct, asta nu ţi le fac colegii, lucrurile nu "se leagă" în bănuială. La spital, la închisoarea Jilava, am cunoscut un băiat foarte simpatic, descurcăreţ, unul Vasile G. Florea, chitarist, făcuse rost de două corzi şi cînta rock, avea talent, oricum aducea şi ceva frumos în camera aia, unde nu auzeai nici un sunet normal, doar vaiete sau scandaluri. Mi-a spus, odată, cînd zicea că a fost scos să fie dus la proces, că a auzit pe cineva vorbind pe "cursă" că Teşileanu e informator. Toată ziua aia am fost blocat: iar s-a răsturnat lumea în capul meu. Mai tîrziu aveam să-mi dau seama că şi chitaristul era informator, el fusese programat pentru etapa a II-a, cum ar veni, un informator toarnă pe altul, ca să-ţi cîştige cît mai mult încrederea.

Dumneavoastră n-aţi privit cu suspiciune chiar niciodată pe nimeni, în acele împrejurări?

Radu Filipescu: Ba da, şi nu-i deloc o amintire plăcută. Toate evidenţele se răstoarnă, nu ştiu cum pot cei predispuşi la suspiciune să nu obosească, să nu li se facă silă de-atîta gîndire dublă. N-a meritat un coleg mai în vîrstă de la Aiud, dl Ilie, neîncrederea noastră. Dar era dus la televizor cîteodată, pe urmă chiar scos din celulă, a dispărut fără să-şi ia rămas bun, a ce seamănă asta, nu? Te supui părerii celor din jur puşi pe bănuială. Nu mai spun că, în discuţiile dintre noi, dl Ilie spunea totdeauna că e mai bine să fim cuminţi, să ne supunem ordinelor, să nu ne complicăm viaţa prin protest inutil. A ce seamănă? După 10 zile el a revenit printre noi, cu urme de cătuşe la mîini şi la picioare, slab, flămînd: fusese pedepsit la izolare. În timpul unei crize de rinichi ceruse medicamente, prea categoric după părerea celor de la cabinetul medical şi... l-au turnat. Chiar dacă primul meu coleg de celulă a fost informator, tot nu mă simţeam bine gîndind la asta, se purtase, totuşi, foarte îndatoritor... pe urmă, n-aveam suficiente informaţii ca să-l judec fără drept de apel... e mai complicat. Nu sînt convins că voia să-mi facă rău, el personal.

N-aţi întîlnit niciodată suspiciunea înainte de puşcărie?

Radu Filipescu: Cînd o întîlneşti - trebuie s-o şi recunoşti, adică să rezoneze ceva şi-n tine. Am stat de vorbă cu prietenii pentru acţiunea noastră; uite, măi, hai să facem ceva, ce-i asta? Toată ziua-njurăm şi nu facem nimic concret? Dacă aş fi fost foarte suspicios, cred că nici măcar n-aş fi avut curajul să le zic asta. Chiar după ce am ieşit din închisoare am fost mai puţin bănuitor decît era normal pentru un om aflat în situaţia mea. Ce mi se pare mie neeficient în cazul omului suspicios este orientarea unilaterală a energiei sale scormonitoare numai înspre rău. Avînd o fire plină de îndoieli, de ce să nu bănuieşti şi că unul e mai bun decît tine, sau mai dotat? Eu, recunosc, dacă undeva sînt suspicios aici sînt: la cele bune; îi cred pe unii, nu puţini, mai pozitivi decît mine. De ce numesc asta suspiciune? Pentru că părerea mea declanşează acelaşi mecanism: uneori, chiar fără dovezi concrete, bănuiesc că ei sînt mai buni, mai dotaţi, mai eficienţi. Suspiciunea, cea care-şi merită numele, nu te duce înainte, te izolează de cei din jur, nu te îndeamnă să acţionezi, să-ţi valorifici posibilităţile. Dacă nu faci ceva, nu te antrenezi în activitate, găseşti repede justificări inerţiei, sau cauţi să-ţi umpli timpul cu ceva uşor, şi-atunci stai şi faci presupuneri despre alţii, împarţi vinovăţii şi suspiciuni. Te roteşti în cerc într-o gîndire neproductivă fără sfîrşit, creînd un fel de perpetuum mobile. Sînt inventator şi ştiu că în domeniul tehnic asta-i o aberaţie.

Sugeraţi să preferăm totdeauna buna credinţă, luînd, totuşi, în calcul şi faptul că putem fi înşelaţi?

Radu Filipescu: Norvegienii şi americanii mi s-au părut oamenii cei mai deschişi pe care i-am întîlnit. De ce? Fiindcă, din cîte mi-am dat seama, la ei se încearcă să se promoveze o cultură a pozitivului, prin educaţie societatea încearcă să promoveze părţile bune din om, cu deschidere spre ceilalţi. Violenţa pe care o aduc filmele americane ţine de aspectul comercial, este, deocamdată, rentabilă, nu neapărat prezentă în toate straturile realităţii. Aşa mi s-a părut, cel puţin. Dacă nu priveşti lumea cu încredere, parcă nici nu se întîmplă nimic, ai o senzaţie neplăcută: la munte, de pildă, cînd vezi pe cineva şi nu-l saluţi sau nu te salută, şi treci aşa, rămîi nemulţumit, parcă asta ar fi fost o întîlnire a două inexistenţe (rîde). Neplăcut, oricum.

După 1989 aţi făcut o tentativă de intrare în viaţa politică. Părăsirea ei, în favoarea activităţii civice, n-ar putea fi privită şi ca o suspectare a acestui tip de implicare în treburile cetăţii?

Radu Filipescu: N-aş spune aşa, deşi suspiciunea se exercită astăzi, cu precădere, asupra oamenilor politici. Pe drept, pe nedrept - depinde de cît poţi sau vrei să fii informat asupra adevărului din acest sector. Firesc, cea mai mare suspiciune o trezesc astăzi cei de la putere şi, ce e mai grav, deocamdată nu sînt motive/dovezi care să permită înlăturarea îndoielilor privind abordarea/rezolvarea responsabilă a unor cazuri de corupţie sau luarea în discuţie a cazurilor de injustiţie din trecut. Pe de o parte, informarea cuiva despre partide sau despre persoanele politice, mai ţine şi de profesionalismul celui doritor să ştie sau a surselor consultate (presă, tv etc.), ai nevoie de cît mai multe lămuriri înainte de a lua o atitudine. E greu, fiindcă n-ai cum să ţi minte totul, nici informaţiile nu vin deodată, îţi mai şi scapă din ele, altele sînt parţiale sau distorsionate. Totuşi, zic că trebuie să te pronunţi numai în situaţia în care ai suficiente informaţii şi în situaţia cînd merită să faci un efort ca să le strîngi. Toată lumea, în vorbe, pare plină de bune intenţii. Dar şi ce-a făcut Ceauşescu nu ştiu precis dacă neapărat şi în toate cazurile a fost făcut numai cu rea intenţie. Convingeri cred că a avut, la un moment dat pot crede că şi-a şi iubit ţara, dar numai cu condiţia să fie condusă de el. Afirma că omul, poporul român este pe primul plan, dar priorităţile adevărate s-au dovedit în fapt altele: el, familia, cunoştinţele, poziţia lui în partid, mulţumirea lui de conducător etc. Pe de altă parte a vedea în politică, în viaţa publică în general, numai scenarii şi manipulări, iarăşi zic că este mai cu seamă neproductiv. La un moment dat, admit, pot să fie nişte scenarii şi, dacă eşti informat, e bine să le deduci, să le ştii, ca să nu intri într-o capcană. Mulţi spun acum că însăşi revoluţia din decembrie a fost un scenariu. Faţă de ea poate că unii n-au fost destul de suspicioşi sau au fost numai suspicioşi, dar revoluţia rămîne o experienţă extraordinară, mai ales fiindcă atunci am făcut ceea ce trebuia făcut, cu solidaritate şi speranţă colectivă. Şi-acuma stau şi mă gîndesc că poţi să fii nemulţumit de ce-ai făcut sau, mai ales, de ce s-a-ntîmplat după aia, dar trebuie să socoteşti: care era cealaltă variantă? Şi să nu faci nimica, după aia, numai ca nu cumva să-i ajuţi pe cei care (eventual) au pus la lucru un scenariu?... Ţineţi seama că la suspiciune nu mă pricep, şi nici nu-mi propun să depăşesc acest stadiu, rămîn la prudenţa normală. Prefer să mă comport deschis ca să mă simt liber.

A consemnat
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma)
RESPONSABILI DE NUMĂR: Tita CHIPER, Ilieş CÂMPEANU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU,; *DIFUZARE:* Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU, Corina MÎŢĂ
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, Bucureşti

Anul II
nr. 92
14-20 octombrie 1994
16 pagini 200 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE

DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

ÎMPRUMUTURI POLITICE
ÎMPRUMUTURI CULTURALE

© C. Bumbuț

"În orice formă de comunicare, oricît de rudimentară, este implicată traducerea."

George STEINER, *După Babel*

EDITOR:
FUNDAȚIA
CULTURALĂ
ROMÂNĂ

Capcanele istoriei

Gloria străbună pe străbun cinsteşte,
În zadar nepotul cu ea se făleşte.
Gr. ALEXANDRESCU

În **Sein und Zeit** (cap. IV. par. 73), Heidegger deosebeşte patru înţelesuri ale cuvîntului "istorie". O dată, în sensul de ceea ce aparţine "trecutului" (definit drept "ceea ce a precedat într-o epocă anterioară şi subsistă şi acum"): fie ca lucru care nu mai are "efect" asupra "prezentului", fie ca realitate revolută căreia nu i te poţi sustrage; cu specificarea că "ceea ce a fost" poate să mai fie şi "acum" în faţa noastră (ca, de pildă, ruinele unui templu grec). A doua oară, ca ceea ce **provine** dintr-un "trecut"; în acest sens, ceea ce "are o istorie" marchează o devenire (ca ascensiune sau ca declin) şi se prezintă ca un "lanţ cauzal" de evenimente, care vine din "trecut" şi trece prin "prezent" spre "viitor"; în acest caz, opinează filosoful, "trecutul nu are prioritate particulară" (p. 379). În al treilea rînd, ca "schimbare în timp" (destine umane, civilizaţii etc.) care învăluie totodată şi natura. În fine, istorie înseamnă tradiţie ca atare, fie din sursă istorică, fie primită ca venind de la sine, fără a i se cunoaşte originea. Îmbinînd toate aceste patru sensuri, filosoful scrie: "istoria, care are loc în timp, este aventura specifică a unui **Dasein** existent,în aşa fel că această aventură care este «trecută» şi care este totodată «transmisă» şi care se continuă mereu ca existentă în comunitate, ia, în sensul tare al cuvîntului, numele de istorie" (p. 379).

Pentru mine, tema "istoria ca alibi" se leagă de înţelesul al treilea pe care Heidegger îl dă cuvîntului "istorie",şi constă în faptul că "trecutul", care - conform tezei sale - în acest caz "nu are prioritate particulară", este interpretat tocmai pe dos; adică i se acordă prioritate, ba chiar prioritate absolută, fiind considerat ca explicaţie cauzală; cu alte cuvinte, utilizat ca justificare pentru "prezent". Astfel, din punctul meu de vedere, a folosi istoria ca alibi înseamnă a comite o dublă greşeală: o dată, escamotînd responsabilitatea colectivă (sau, în cazul oamenilor de stat, personală) pentru tot ceea ce constituie faptă şi realitate în prezent; a doua oară, revărsînd asupra acestui prezent nimbul unor isprăvi istorice care fie se adaogă prezentului ca merite nejustificate, fie au rolul de a-l motiva. Un tabel al unor asemenea escamotări ale responsabilităţii prezente, sau, dimpotrivă, al unor împăunări cu diverse virtuţi istorice, cultivate curent de istoriografii noştri şi de mult aşezate în conştiinţa populară (sub numele uzurpat de patriotism!), ar fi interminabil. Voi enumera doar cîteva cazuri, cîteva teze care mi se par flagrante.

Teza anti-romană, sorginte a oricărei teorii protocroniste: noi, Românii, suntem urmaşii Tracilor, pentru că acest popor a locuit actualul nostru spaţiu geografic înaintea Romanilor şi Dacilor.

Teza existenţei noastre istorice ca "pavăză a Occidentului" şi ca justificare a lipsei de creaţii culturale româneşti într-o anumită epocă: noi, Românii, n-am construit în Evul Mediu catedrale impunătoare din cauză că am avut de suportat invazia popoarelor barbare.

Teza unui stat unitar romînesc, existent în pofida absenţei istorice a unei conştiinţe de stat naţional unitar: domnitorul Mihai Viteazul a realizat, pe la 1600, unirea tuturor Românilor pentru că a stăpînit, un timp, toate cele trei provincii româneşti - Muntenia, Transilvania şi Moldova.

Teza glorificării cu orice preţ a voievozilor noştri, consideraţi fără discernămînt ca eroi ai neamului: de la Dragoş Vodă la Al. I. Cuza, domnitorii noştri formează un patrimoniu intangibil de glorie şi veneraţie naţionale, pentru că "au domnit", fără a se avea în vedere caracterul isprăvilor lor aventuriste, dictate de interese strict personale, care au dus adesea la lupte fratricide.

Teza priorităţii originii etnice asupra realităţii istorice şi culturale: Matei Corvin devine un prilej de mîndrie naţionalistă pentru că e de origine română, ignorîndu-se în mod scandalos faptul că el a fost rege al Ungariei şi că face parte integrantă din istoria maghiară.

Istoria ca alibi hrăneşte de obicei naţionalismul cel mai înverşunat, dă apă la moară xenofobiei, încurajînd extremismele, toate acestea în numele identităţii naţionale şi al unui destin care - în loc să se anunţe prin acţiuni istorice "prezente" capabile să prefigureze un "viitor" strălucit - se alimentează exclusiv din gloria "trecutului". Acestei supradimensionări a fiinţei şi conştiinţei naţionale îi sînt strict organice refuzul oricărei recunoaşteri a adevăratei psihologii a poporului, precum şi glorificarea fără discernămînt a "virtuţilor" naţionale, combinată cu denigrarea sistematică a oricăror merite ale celorlalte popoare. Ce contează adevărata faţă a prezentului? Ieşim în stradă, la paradă, desfăşurînd tricolorul ca să nu se vadă cocoaşa care ne-a îndoit şira spinării! Intoleranţa faţă de tot ce este străin ("străin" fiind echivalat cu "duşman") se logodeşte cu o placidă şi deşănţată îngăduinţă faţă de tot ce este "al nostru". Trăim exuberant, în absenţa oricărui criteriu al valorii, fantasmele unui "viitor" pur verbal, care n-are ca temei decît cohabitarea noastră obsesivă cu fantomele unui "trecut" măreţ.

Pilda cea mai tragică de istorie ca fals alibi mi se pare a fi astăzi cazul Basarabiei româneşti. Ce argumente aducem noi, zi de zi, în favoarea revenirii acestei provincii între graniţele României? Ne mulţumim, în mod oficial, cu declaraţii despre "trecutul românesc" al acestei regiuni, cu proclamarea unei evidenţe - aceea a identităţii de limbă şi tradiţie culturală - precum şi cu acţiuni de stat sau particulare care vin în ajutorul populaţiei de peste Prut. Adevărata acţiune, cu adevărat istorică (în sensul că ar determina un moment real al istoriei noastre), guvernul nostru actual n-a făcut-o, n-o face şi nici n-o va face curînd: e vorba, bineînţeles, de denunţarea pactului Ribbentrop-Molotov şi de obţinerea unor reparaţii istorice. Republica Moldova a fost o creaţie bolşevică şi continuă să fie şi astăzi făcînd pe mai departe jocul Moscovei, şi **acesta** era faptul care trebuie să fie denunţat. Basarabia este provincie românească, nu pentru că a fost a lui Ştefan cel Mare la 1500, ci prentru că a fost a noastră în 1940, cînd ne-a fost răpită în urma unui act de piraterie istorică, de altfel denunţat ca atare de organisme internaţionale. Ce fel de alibi istoric poate să fie acela care susţine că **am fost** în Basarabia **atunci,** odată ce nu dovedim că sîntem capabili **să fim astăzi?**

A ne mulţumi cu "trecutul românesc" al Basarabiei, a nu angaja "prezentul" în miza pentru "viitorul" ei românesc, iată una din formele în care noi, românii, înţelegem să practicăm istoria. În această problemă, răspunderea prezentului este totală şi neiertătoare, şi ea incumbă tuturor factorilor politici actuali. Ce rost are să ne drapăm în **toga praetexta** sau în ţundra miţoasă a străbunilor, atunci cînd ni se cere socoteală pentru faptele noastre **de acum?** Să ne punem întrebarea: de fapt, cine ne cere socoteală? Nimeni, dacă nu noi înşine. Istoria nu se sinchiseşte şi nu se va sinchisi nicicînd de noi, dacă n-o vom obliga s-o facă. Ea nu dă reparaţii istorice decît popoarelor care ştiu să i le smulgă. O atare somaţie adresată muzei Clio nu poate fi formulată decît de pe poziţiile unui "prezent" clar şi decis, eliberat de orice complex istoric.

Pentru cei care nu o fac, ci doar o scriu (fireşte, **a posteriori**), Istoria este un neîntrerupt şir de capcane.

Ştefan Aug. DOINAŞ

Aduse cu poşta

Reflecţii

pe marginea articolului "Postură şi impostură" de Val Condurache, publicat în "Dilema" nr. 89/1994

Este fascinant să citeşti opiniile aceloraşi în legătură cu mereu alte teme. Dilema, presupun, este a cititorului care vrea să-şi racordeze opiniiile la **un** autor şi i se oferă un buchet de "specialişti".

"Lucrurile au evoluat şi ceea ce ţinea de meşteşug şi de arta lui a trecut în sarcina designului şi a esteticii ambientale", scrie autorul.

"Şcolile acestea (de arte şi meserii) vor produce nişte meşteşugari întîrziaţi, de care nimeni nu mai are nevoie. Pentru că acum designul industrial se face pe calculator, **de arhitecţi** (s.n.) şi se execută în tehnologii de vîrf", scrie autorul.

Fiindcă "Dilema" tot a folosit "Prisma" nr. 3/1994, îmi permit şi eu să citez din "Mica industrie", text apărut în acelaşi număr:

"Intreprinderile mici şi mijlocii prezintă aproape 66% din toate locurile de muncă, 85% din toate locurile de calificare într-o meserie se află tot în aceste întreprinderi. Crearea de valori brute se ridică la 52%..."

"O mare varietate de întreprinderi meşteşugăreşti - profilate în una sau mai multe din cele 126 de meserii, recunoscute de Camera de Comerţ, de la tehnician oculist şi pînă la dulgher - aduc servicii..."

Domnul Val Condurache nu ştie ce înseamnă o **meserie** şi ce înseamnă sfera **serviciilor**. Poate va citi articolul din "Prisma".

Deplînge existenţa şcolilor de arte şi meserii, după care deplînge indiferenţa părintelui român la aptitudinea cibernetică a odraslei sale.

Ştie că **designul industrial** pe calculator este viitorul, dar nu ştie că acesta se aplică, la intervale relativ mari de timp, produselor de serie, spre deosebire de **inovaţia tehnică** şi deloc serviciilor sau întreprinderilor mici meşteşugăreşti, care nu lucrează pe bandă. Cît despre arhitecţii care proiectează, să zicem, rame de ochelari, inutil de comentat.

Ce înseamnă "lipsa tehnologiei de prelucrare şi a studiilor complete", care va da doar "meşteşugari şi vînzători ambulanţi" decît o confuzie între produsele pseudoartizanale şi produsele (pur şi simplu) de serie mică. Dacă dl. Val Condurache poartă vreo proteză dentară, aceea n-a fost făcută nici pe bază de calculator, nici în urma unor studii complete sau a unei şcoli anacronice.

Îmi pare rău să scriu astfel, dar îmi pare şi mai rău să văd răspîndită scriitura unor falşi profeţi (cel citat nu e singurul) refulaţi de absenţa aclamaţiilor. În virtutea "frumoaselor vremuri de odinioară" sufletele lor au dobîndit rîvnitul statut de automate - o temă - un articol, o săptămînă - un articol, un talant - un articol.

Marian PAVELESCU

Precizare

Către Redacţia revistei "Dilema"

În revista dumneavoastră din 30 septembrie 1994 la rubrica Nomenclatorul - a apărut o regretabilă eroare care lezează persoana domnului senator Valer Suian, vicepreşedintele P.U.N.R.

Astfel în relatarea mea am citat numele de familie - Suian - fără a adăuga (sub nici o formă) şi prenumele Valer - cum în mod regretabil a apărut în rubrica respectivă.

Singura asemănare este doar numele de familie şi gradul de rudenie, care nu justifică în nici un caz confuzia regretabilă făcută de reporter.

Am rugămintea de a publica în primul număr reparaţia absolut necesară şi scuzele cuvenite domnului vicepreşedinte al Senatului, Valer Suian.

7.X. 1994

Cu aceleaşi sentimente,
Constantin Ticu DUMITRESCU
senator

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Europa Centrală şi Răsăriteană**
- **Norocul şi ghinionul**
- **După '89, v-aţi schimbat prietenii sau duşmanii?**

Revista aşteaptă colaborările dumneavoastră, fără a se obliga să le publice pe toate şi integral. Vă rugăm ca materialele, de maximum trei pagini, dactilografiate la două rînduri, să ne parvină în vinerea anterioară apariţiei numărului. Vă mulţumim. Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

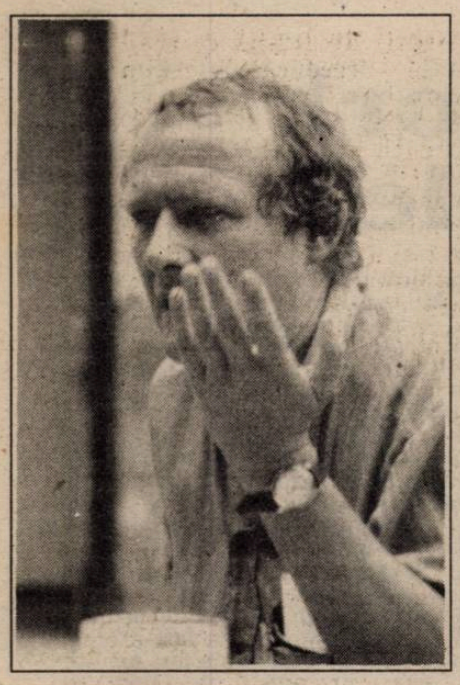

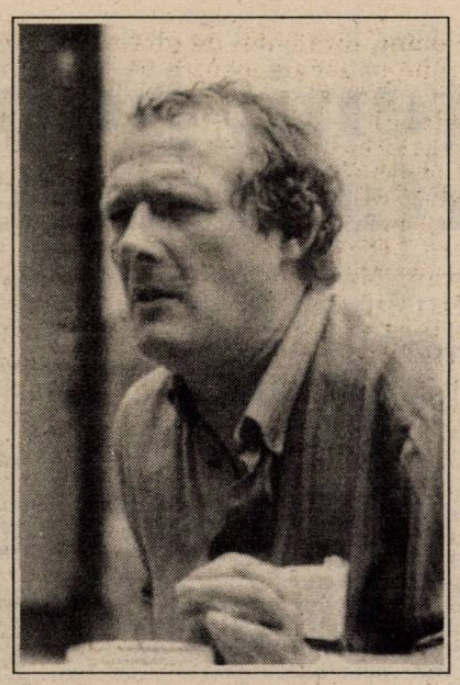

„Nu propun lichidarea filmelor lui Walt Disney la televizor, dar, dacă pot participa la acest pluralism, sînt obligat să spun că Walt Disney nu este William Shakespeare".

Adam MICHNIK

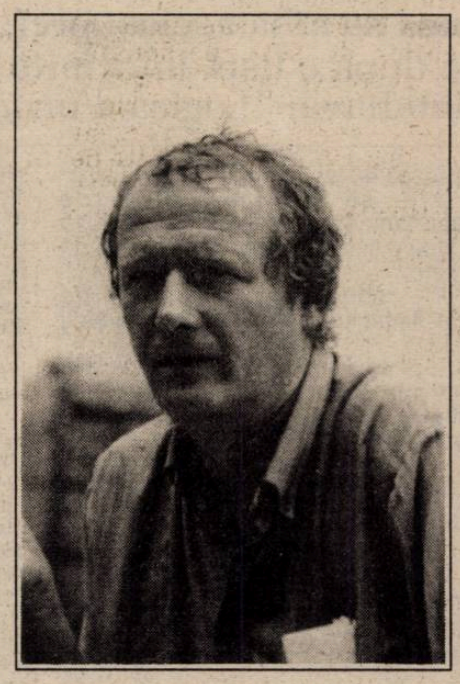

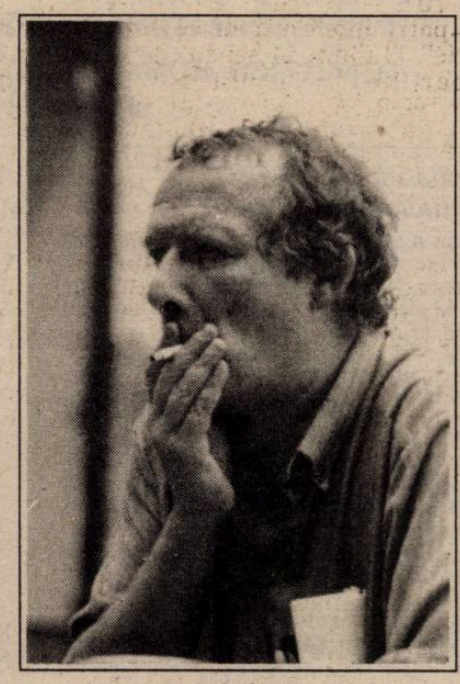

Adam Michnik ("Gazeta Wijborcza", Polonia), unul dintre participanţii la Colocviul internaţional "Contribuţia politicii culturale la înţelegerea fenomenului istoric contemporan şi la remodelarea mentalităţilor" (Sinaia, septembrie 1994)

Jurnal (I)

Sînt de o săptămînă la Berkeley şi nu mă simt deloc îndemnat să fac comentarii europene despre America. Prin "comentarii europene" înţeleg un fel de băşcălie blazată, în care înţelepciunea bătrînească se combină cu obtuzitatea. În general, vizităm America adoptînd un stil ironic, de funcţionari superiori în inspecţie. Ştim, firește, că vom întîlni lucruri mirabile, că vom avea de a face cu o "altă lume", dar ştim tot atît de bine că americanii sînt cam "naivi", că modul de viaţă american e cam frust, că "ne-au furat creierele", că în anumite cartiere e bine să nu umbli noaptea ş.a.m.d. Europa se teme de americanizare ca de o nouă formă de barbarie, ca de o specie a regresiei mentale. În felul acesta, ea ratează simultan două ţinte: nu pricepe nimic din anvergura **simbolică** a prezenţei americane în istoria contemporană şi pierde din vedere propriile sale barbarii şi regresii. Răul e mereu dincolo de ocean. La noi, pe vechiul continent, totul e în regulă... Am reuşit, cu alte cuvinte, să facem din Statele Unite substanţa unui complex european de superioritate, deopotrivă inelegant şi nerentabil. Am cîştiga mai mult dacă ne-am strădui să citim în **actualitatea** americană întruchiparea anticipativă a ceea ce, în lumea noastră, e încă pură **virtualitate**. America e, deocamdată, cel mai consistent **proiect** al umanităţii. Pe teritoriul ei se desfăşoară un formidabil "război nevăzut", al cărui rezultat imprevizibil ne priveşte pe toţi, în cel mai înalt grad. A eluda, cu un soi de suficienţă turistică, acest război e a fi insensibil la semnele timpului, a trăi istoria ca pe un joc fără miză. Care e miza, în cazul de faţă? Nici mai mult nici mai puţin decît reîntemeierea metafizică a **libertăţii** umane şi - corelativ - o nouă formulare a problemei **răului**. Neîndoielnic, acestea sînt şi marile teme ale civilizaţiei europene. Dar ceea ce pentru europeni a devenit **temă**, dezbatere speculativă, virtuozitate culturală, pentru americani e realitate imediată. Ei **duc** un război pe care noi nu mai putem decît să-l **comentăm**. Şi asta tocmai pentru că ei sînt "naivi", pentru că modul lor de viaţă e "frust", pentru că "n-au istorie"... Americanii au recuperat pentru noi **inocenţa luptei**. Pînă şi "adversarul" e inocent. S-ar spune, aproape, că **aceasta** este noua lui strategie. În America se vede mai limpede decît oriunde că noua mitologie a veacului nu se mai bizuie pe confruntarea geometrică dintre binele îngeresc şi răul perfid, ci pe o dispută în care binele şi răul folosesc aceeaşi armă: inocenţa.

Întrucît şi binele şi răul practică inocenţa, **aceleaşi lucruri** pot apărea, în ambianţa americană, drept simultan bune şi rele. Riscul inocenţei e de a se dispensa prea lesne de exerciţiul discernămîntului. Conştienţi de acest risc, americanii au, din cînd în cînd, accese compensatorii de rigoare: prohibiţia, interdicţia fumatului, dramatizarea "şicanei sexuale" (**sexual harassment**), exigenţele "corectitudinii" politice (**political correctness**) etc. În toate aceste cazuri, ies la iveală mai curînd **reguli** stricte decît **criterii** reale. Cînd inocenţa recurge prea apăsat la spiritul critic, rezultatul e o formă sau alta de fanatism. Caracteristic însă pentru fanatismul care însoţeşte, uneori, conflictul de idei din mediile universitare americane e că el nu se hrăneşte atît din separaţia draconică a binelui de rău, ci din relativizarea acestei separaţii. Pînă la urmă, nu se mai discută despre bine şi rău, ci despre **legitim** şi **nelegitim**. Ceea ce în mod tradiţional e socotit drept rău poate fi legitim, după cum ceea ce în mod tradiţional trece drept bun poate fi lipsit de legitimitate. Aşa, de pildă, a fi homosexual (lucru "rău" din unghi "conservator") e o "opţiune legitimă". A fi curtenitor cu femeile (lucru "bun" pentru "eticheta" curentă) e un comportament nelegitim, care poate leza demnitatea "victimei". Substratul acestor eforturi de a elabora o altă geografie a culpei morale şi sociale e, evident, pasiunea **egalitară**: homosexualul trebuie tratat la fel ca heterosexualul, femeia trebuie tratată la fel ca bărbatul. Pe de altă parte, noua etică exaltă pînă la demagogie prestigiul **diferenţei**: diferenţa trebuie nu pur şi simplu tolerată, ci **respectată**, confirmată în unicitatea sa. A vorbi, în acest context, de **uniformizare** rasială sau etnică, a nu încuraja autonomia minorităţilor (de orice fel), dreptul lor la specificitate inconfundabilă - iată atitudini blamabile în chip necondiţionat. Prin urmare e bună şi egalitatea, e bună şi diferenţa. Mai exact, egalitatea poate fi şi bună (ca "ştergere a diferenţelor" de tip discriminatoriu) şi rea (ca ştergere a diferenţelor "legitime"). La fel, diferenţa poate fi şi bună (ca afirmare a dreptului de a fi "altfel") şi rea (ca sursă a diferitelor forme de exclusivism). Teoretic, asemenea nuanţe sînt plauzibile şi nevinovate. Practic însă, ele sfîrşesc prin a provoca perplexitate şi haos. În vreme ce principiul egalitar îţi interzice să fii curtenitor cu femeile, principiul diferenţei legitime îngăduie şi chiar recomandă omagierea curtenitoare a diferenţei cu pricina. Şi cum să respecţi un homosexual atît pentru că e ca tine cît şi pentru că nu e ca tine? Îl tratezi ca şi cum n-ar fi homosexual? Îţi va reproşa că nu eşti cuviincios cu opţiunea lui. Îl tratezi firesc drept ceea ce este? Te va acuza de subtexte discriminatorii.

Într-o ambianţă în care **toată** lumea e inocentă şi e gata să cultive "corectitudinea politică", raporturile umane riscă să se blocheze sau să devină ipocrite. Şi trebuie să mulţumim americanilor pentru acest **reînceput** de înţelepciune...

Andrei PLEŞU

Berkeley, California

10 octombrie

Revoluţia repudiată (IV)

Nici teza "revoluţiei furate", nici teza complotului, nici teza "marelui spectacol" regizat de Securitate (sau de o parte a acesteia) nu au rezistat însă presiunii celei de a patra interpretări, conform căreia în decembrie 1989 a avut loc în România o schimbare de regim dorită, pusă la cale şi realizată de puteri străine.

Deşi cea mai săracă în probe şi argumente cît de cît verificabile, această teză a dat măcar parţial satisfacţie tuturor. Într-un fel sau în altul, partizanii celorlalte interpretări au sfîrşit prin a se regăsi într-o solidaritate iraţională, generată de admiterea ca postulat a rolului însemnat şi chiar decisiv pe care l-ar fi avut "străinătatea" în declanşarea şi desfăşurarea "evenimentelor". Diferenţele sînt de natură şi de grad ("turişti", agenţi, armate, servicii secrete, provocări, diversiuni, participare directă etc. etc.), nu însă de esenţă. Nimeni (nici Ion Iliescu, în ediţia a doua a cărţii sale **Revoluţie şi reformă**) nu contestă "implicarea străinătăţii", totdeauna socotită importantă, dacă nu şi foarte mare, deşi nimeni nu aduce nici o dovadă cît de cît serioasă. Explicaţiile prestigiului şi răspîndirii acestei teze sînt probabil de natură psiho-socială.

Patru sînt consecinţele cele mai evidente ale impunerii şi acceptării cvasi-generale a acestei interpretări, ce a căpătat caracteristicile unei credinţe colective:

1. Identificarea dictaturii lui Nicolae Ceauşescu şi a regimului comunist cu statul şi poporul român.

2. Evacuarea parţială sau integrală a responsabilităţii factorilor interni implicaţi în revoluţie.

3. Situarea românilor în condiţia de victimă a ostilităţii universale.

4. Crearea unei conştiinţe (ori măcar a unui sentiment) de păcălit.

Cele mai active în momentul de faţă sînt, după toate aparenţele, ultimele două.

Mărturisit ori nu, românii au sentimentul că au fost traşi pe sfoară; de lume, de istorie, de soartă, de ei înşişi. De aici rezultă un fel de libertate perversă, libertatea de a păcăli şi ei la rîndul lor, libertatea de a trage pe sfoară lumea, istoria, soarta, pe ei înşişi. Cînd totul nu este decît o nesfîrşită păcăleală, ai şi tu - individ, societate, stat, popor - dreptul să păcăleşti la nesfîrşit. În virtutea acestei libertăţi, inteligenţa, priceperea, sensibilitatea, experienţa, energiile vitale sînt şi vor fi subordonate înşelătoriei. Omul nou comunist se transformă astfel cu uşurinţă în omul şmecher al "tranziţiei".

Mai mult decît de obscure interese şi jocuri politice, repudierea revoluţiei a fost probabil cerută de această metamorfoză, prin care conţinutul vieţii în comunism a fost în sfîrşit pus de acord cu formele ei de manifestare. Luarea în serios a revoluţiei ar fi însemnat sfîrşitul omului nou, deriziunea i-a asigurat nu numai supravieţuirea, ci şi adevărata împlinire.

Mircea IORGULESCU

Brăileni, gălăţeni, popor! Eliberaţi apartamentele!

◆ Grupuri minuscule, zgomotoase, anti-constituţionale şi ne-reprezentative ◆ "Pîinea să aibă acelaşi preţ: 4,50 lei" ◆ "Voi repartiza apartamente după o listă întocmită numai de mine" ◆ Ana Blandiana: "Logica a învins!"

"Trăiască Ilie Verdeţ, conducătorul suprem!"

Am auzit opinii, mai ales din partea unor lucrători la publicaţii bucureştene de mare tiraj, după care cel care scrie despre situaţia din ţara noastră trebuie neapărat să ţină seama de părerea **celor mulţi**, de părerea celor pentru care politica nu contează în măsura în care credem noi. Aceste opinii seamănă îndeajuns de mult cu cele formulate sîmbătă de preşedintele României, după care evenimentul creat de regele Mihai şi de simpozionul consacrat zilei de 23 august 1944 este datorat "cîtorva grupuri minuscule şi zgomotoase", care "contestă ordinea de drept din ţara noastră, ordinea consfinţită prin Constituţie". Aluzia transparentă din declaraţia prezidenţială se referea la posibile măsuri punitive care ar trebui luate împotriva grupului de iniţiativă care l-a invitat pe regele Mihai.

Dar trebuie să ţinem seama de opinia celor mulţi, nu-i aşa? Deci, evenimentul cel mai important din ultima săptămînă s-a petrecut sîmbătă seara, în Franţa, la Saint-Etienne. Este meciul nul în care s-a produs echipa de fotbal a României. Mai departe, nu ne pricepem să spunem nimic. Însă ne-am făcut datoria.

Manifest electoral al candidatului pentru funcţia de primar al municipiului Brăila din partea Partidului Socialist al Muncii ● "Evenimentul zilei", nr. 701, 10 octombrie 1994

"Dragii mei brăileni,

Vă asigur că voi face totul pentru ca:

- pîinea să aibă acelaşi preţ ca atunci cînd am fost silit să părăsesc conducerea judeţului - 4,50 lei;
- roşiile să coste 10 lei kg;
- întreţinerea să nu depăşească 60 lei pe membru de familie;
- să finalizez 3.000 de apartamente pe care le voi repartiza după o listă deja întocmită numai de mine;
- comerţul particular să fie desfiinţat sprijinindu-l pe cel de stat; (...)
- în maximum trei luni de zile toţi şomerii Brăilei să fie angajaţi în Insula Mare a Brăilei şi în I.A.S.-urile judeţului;
- cei care au pămînt la ţară să elibereze apartamentele pentru tinerii fără adăpost.

BRĂILENI!

Asiguraţi-mi victoria finală! Trăiască PSM-ul! Trăiască conducătorul lui suprem, Ilie Verdeţ! Votaţi Anton Lungu! Votaţi Soarele!"

Există păreri după care Brăila nu ar fi singurul judeţ al României în care acest tip de discurs ar putea să aibă succes. Acele păreri se referă la judeţul vecin, Galaţi, precum şi la toate judeţele în care conducerea anterioară a României a avut fantezia să construiască mamuţi industriali (mamuţi nu numai din punct de vedere al dimensiunilor, dar şi din cel al nivelului tehnic) care vor fi, mai devreme sau mai tîrziu, furnizori constanţi de şomeri.

Maghiari? Nu avem!

După ce Uniunea Democratică a Maghiarilor din România a depus proiectul de lege privitor la învăţămîntul în limbile minorităţilor naţionale, acest subiect a fost trecut, ca prin farmec, sub tăcere. Cîte un om politic sau cîte un comentator mai aduceau aminte, sub formă de aluzie, de un text care a fost umbrit de evenimente cu mult mai importante, cum a fost, de pildă, cel legat de scrisoarea celor şapte parlamentari, privitoare la numirea ambasadorului Statelor Unite. Foarte curios a fost că grupări politice care luptă neobosit împotriva "fascismului unguresc" nu au rostit nici o silabă despre acest proiect. Tăcerea poate fi provocată şi de partea cea mai incomodă a proiectului, cea legată de restituirea unor proprietăţi confiscate de stat.

Despre acest proiect, la Forumul cetăţenesc româno-ungar de la Poiana Braşov, reprezentanţii oficialităţilor române au vorbit "printre altele", amintind că, într-adevăr, el există, dar alături de el mai există nu încă două, cum crede dl Gabriel Andreescu, reprezentantul Comitetului Helsinki pentru România, ci încă trei, după cum a precizat dl Viorel Hrebenciuc, secretar general al guvernului şi preşedinte al Consiliului pentru Minorităţi. Şi, dacă există aşa de multe proiecte, evident că discuţiile în Parlament vor dura cu atît mai mult. Cu cît mai mult, cu atît mai bine, spun unii. Nu ne dăm seama cine sînt aceştia.

Forumul de la Poiana Braşov, a **"beneficiat"** (ca să folosim expresia consacrată) şi de prezenţa preşedintelui Iliescu. Dsa a precizat un fapt pe care îl ştia foarte puţină lume de la noi: **"Protecţia minorităţilor în România este superioară standardelor europene."**

Petre Roman are memorie scurtă

Respingerea acordării vizei de intrare în România pentru regele Mihai a fost considerată ca fiind un gest penibil nu numai de cei care sînt cunoscuţi ca avînd opinii monarhiste, ci şi de personalităţi cîndva foarte apropiate de centrul Puterii, cum a fost cazul dlor Petre Roman (al cărui ministru de interne, Doru Viorel Ursu, a citat, într-un episod asemănător, acte normative de pe vremea lui Gheorghiu-Dej) sau Răzvan Theodorescu (fost director al unei televiziuni oficiale care, în anii '90-'91, făcea propagandă anti-monarhică amintind de sfîrşitul anilor '50). Mai mult nu credem că trebuie spus, avînd în vedere faptul că, pînă acum, toate mediile electronice, toate cotidianele şi săptămînalele au fost pline de ştiri, reportaje, relatări, opinii şi comentarii despre aceste lucruri.

Singurul lucru pe care trebuie să îl amintim este faptul că săptămîna trecută, televiziunea oficială de la Bucureşti a mai făcut o dovadă că nu este, de fapt, mediu de informare, difuzînd ştiri mai mult decît fragmentate (cu o întîrziere de cel puţin zece ore), încercînd să minimalizeze pe cît posibil dimensiunea evenimentului. Modelul a fost exersat de multe ori; un exemplu a fost amintit mai sus: proiectul de lege al minorităţilor depus de UDMR. Deci, ne aflăm în faţa unei dovezi mai mult decît concludente a statutului de **propagandist** al reporterului TVR.

La Radio Erevan se va vorbi de Sergiu Cunescu

Se pare că zona opoziţiei politice din România a devenit un spaţiu al miracolelor. După ce Alianţa Civică îi decretase pe cei din PSDR-ul dlui Cunescu "trădători", iar pe dl Manolescu "oportunist", peste noapte, după o întîlnire de cîteva ore între şefii acestor grupări, totul a devenit aproape idilic. Partidul Alianţei Civice va colabora cum nu se poate mai bine cu Alianţa Civică, în cadrul unor Comitete Judeţene ale Convenţiei, în care partidele vor uita, mai ceva decît nişte amnezici, absolut tot ce se cheamă "discordie". Alianţa Civică va sprijini din toate puterile intrarea în Convenţie a PNL-Quintus. "Logica a învins!", a declarat triumfătoare, miercurea trecută, dna Ana Blandiana, care a mai susţinut şi că Alianţa Civică este autorul moral al acestei înţelegeri. Într-adevăr, aici nu este mare lucru de înţeles.

Singurii perdanţi pe termen lung par să fie, deocamdată, cei din partidul dlui Dinu Patriciu, care a reuşit doar să se evidenţieze ca organizator al vizitei regale. Dar, după cum s-a văzut data trecută, se pare că, la noi, a rămas valabilă o celebră anecdotă din ciclul "Radio Erevan". "Este adevărat că în România...?" "Da, este adevărat!" răspunde crainicul, înainte ca ascultătorul să îşi termine întrebarea.

Radu Eugeniu STAN

Economie

Toamna banilor ieftini

De la 1 octombrie, suportăm noi creşteri de preţuri. S-au scumpit ori se vor scumpi mai multe bunuri şi servicii de bază. Numai banii se ieftinesc. Pe piaţa monetară internă, toamna ne-a adus un preţ al leului de trei ori mai mic decît în primul trimestru al anului în curs. După ce dobînzile la împrumuturi au explodat în ianuarie (182% la licitaţiile de la Banca Naţională) şi au continuat să urce inclusiv în martie, stîrnind un scandal imens în economie, ce a culminat cu audieri în Parlament şi cererea "capului" guvernatorului Mugur Isărescu, vîlvătaia s-a domolit pe neaşteptate la începutul verii. Dobînzile au scăzut pînă la 141,1% în iunie şi la 99% în iulie. La 15 septembrie nivelul lor era şi mai jos: 62%. Şi iată că Banca Naţională a anunţat o nouă ieftinire: 58% de la 1 octombrie 1994.

Ce reacţii a trezit evenimentul? Unele medii de informare l-au consemnat "rece", altele nici nu l-au amintit. Corpurile legiuitoare nu i-au dat nici o atenţie: sesiunea de toamnă a început cu reîmpărţirea scaunelor şi războirea cu... corupţia fără corupţi. Guvernul, preocupat de "succesele în producţie" şi "marea privatizare" (de masă), n-a dat semne că ar fi interesat de ceea ce se întîmplă într-un tronson socotit (potrivit vechilor tipare) marginal: fluxurile monetare. După "separaţiunea activităţilor" în economie - fapt care ne-a ameliorat cît de cît imaginea la Fondul Monetar Internaţional - mărirea sau decăderea monedei naţionale ţin mai mult de competenţele sistemului bancar. Aşa se şi explică entuziasmul (poate prea exagerat) din strada Lipscani. La Banca Naţională, ieftinirea leului este considerată a fi "efectul direct al unei politici monetare corecte". Cît priveşte opinia publică... apatia manifestată faţă de multe probleme importante din economie a învăluit şi acest subiect: scăderea preţului monedei naţionale.

Este limpede: societatea românească se debarasează greu de prejudecăţi cînd în joc sînt banii. Un astfel de comportament bizar nu are însă de ce să ne mire. În ochii românilor, banii pot trezi fascinaţie, miraj, obsesii chiar, dar rareori ei sînt priviţi în dimensiunea lor esenţială de motor al vieţii economice.

Aşa am fost "educaţi". Statul socialist s-a zbătut să acumuleze bani, i-a folosit cînd i-a avut, cîţi a avut, dar a făcut propagandă furibundă unui viitor iluzoriu în care "repartiţia se va face după nevoi", iar omenirea "va scăpa de pacostea plăţilor". Lozinca suna frumos: "Totul va fi gratuit, tovarăşi". De fapt, socialismul a încercat să rupă banii de sensul lor istoric conferit de capitalism: acela de resursă a dezvoltării. Decenii la rînd nu ne-a preocupat preţul banilor. Plafoanele de credite erau stabilite prin plan. La fel şi ratele dobînzilor, care se menţineau la un nivel derizoriu: sub 3%. Nici preţurile mărfurilor nu mai depindeau de jocul firesc al pieţei. Prin plan se decidea: marfa cutare costă atît. Marfa în cauză avea cu totul altă valoare, dar preţul ei era ţinut în loc din motive ideologice. Mitul "stabilităţii" preţurilor şi banilor era mai presus de orice. Rezultatul nu putea fi altul decît descurajarea producţiei. A urmat penuria de mărfuri. Magazinele s-au golit. A înflorit comerţul "sub tejghea", la suprapreţ. Deşi populaţia avea bani puţini, ei n-au putut fi cheltuiţi în totalitate în condiţiile crizei de subproducţie. Oamenii economiseau (sub saltea sau la CEC) din cauza lipsei de opţiuni în folosirea lor raţională.

Noua societate, pe care am început s-o clădim după 22 decembrie 1989, a debutat cu un paradox economic: surplus de bani la populaţie. Ce era de făcut? Răspunsul era cunoscut la noi în ţară încă din secolul trecut. L-a exprimat tranşat Eminescu, într-un articol publicat în **Timpul**, la 30 aprilie 1980: "Se împuţinează munca, trebuie să se împuţineze şi banii". Puţine urechi însă erau dispuse, în 1990, să asculte de glasul raţiunii. Sfetnicul cel mai ascultat s-a dovedit a fi entuziasmul. În timp ce producţia cădea, banii se înmulţeau: creşteau salariile, s-au reintrodus primele şi sporurile, au fost retrocedate părţile sociale. În industrie a început "festivalul creditelor": băncile dădeau cu împrumut bani ieftini (dobînzile n-au urcat în 1990 peste 10%), iar întreprinderile îi aruncau în fondurile de salarii. Investiţii nu se mai făceau. În buzunare au intrat bani mulţi, care au umflat cererea solvabilă. Ce folos, însă, că oferta de mărfuri se restrîngea, din cauza scăderii neîncetate a volumului producţiei. S-a ajuns la o situaţie ridicolă: pentru fiecare leu aflat pe piaţă existau mărfuri de... 9 bani!

O infuzie de mărfuri pe piaţă ar fi fost soluţia optimă pentru absorbţia surplusului monetar. Nu a fost găsit însă drumul pentru necesarele salturi în sus în economie. Dimpotrivă, au urmat sărituri în jos, atît cantitative, cît şi - mai cu seamă - calitative. Alternativa era o inflaţie dură, care să diminueze drastic puterea de cumpărare a banilor. Procesul a fost declanşat la 1 noiembrie 1990, prin trecerea la liberalizarea preţurilor. Numai că inflaţia s-a transformat în hiperinflaţie şi a fost scăpată de sub control. În aceste condiţii, Banca Naţională a schimbat macazul: de la politica banilor foarte ieftini a trecut la politica banilor foarte scumpi. Inflaţia a fost mai întîi stopată, apoi calmată. Şi iată că, acum, banii se ieftinesc din nou, fapt care nu va rămîne fără consecinţe.

Adrian VASILESCU

De la cauză la efect

Refuzul înfricoşat al oricărui pas înainte şi bine drămuitele suspine după trecutul mai apropiat sau mai îndepărtat sînt - de la ultimele alegeri încoace - preocupările principale ale tuturor partidelor politice româneşti. Spaima de schimbare şi regretul după ce-a fost (în '90, în '70, în '47 sau în '23) fac din aleşii neamului şi din instituţiile pe care le reprezintă prima şi cea mai importantă frînă pentru adevăratele transformări economice şi sociale. Pentru că politicienii noştri **aşteaptă** ceva sau pe cineva (unii să se adîncească şi să se cronicizeze criza, alţii să iasă "vîrfurile" din joc sau să intre pe scenă noi forţe şi noi personaje), reforma s-a transformat în mijloc de şantaj şi privatizarea în focar de război. Prudenţa e justificată în ambele tabere prin pericolul pe care-l reprezintă "ceilalţi", iar pasul pe loc pare cea mai bună strategie electorală. Nimeni nu riscă pentru că nimeni nu are o poziţie privilegiată, dar fiecare speră că va cîştiga pe seama inerţiei, neputinţei ori prejudecăţilor propriului adversar. Majoritarii - trecuţi prea brusc de la complexul partidului unic (care trebuia să mimeze dialogul cu opoziţia) la statutul de sandviş între ţîfna propriilor aliaţi şi "răutăţile" minorităţii parlamentare - invocă rezultatul alegerilor pentru a se felicita că prelungesc cît mai mult agonia unei guvernări eşuate din start. Convenţia Democratică, schimbînd fără să-şi dea seama rolul de principală forţă de opoziţie pe "strălucirea" celei de-a cincea roţi la căruţa parlamentară, are o singură satisfacţie: să-şi vadă adversarii respirînd tot mai greu în laţul complicităţilor şi al clientelismului politic. În fine, partidele, care pe de-o parte ocupă zona profitabilă a coaliţiei proguvernamentale şi pe de alta pun bete în roate programului PDSR şi obiectivelor diplomaţiei române, cîştigă din stagnare în măsura în care aceasta erodează deopotrivă capitalul responsabililor cu reforma şi al responsabililor cu... opoziţia. Ca atare, singurul interes al politicienilor noştri e să nu se întîmple nimic altceva decît se întîmplă de aproape un cincinal: ciclic, ne putem răfui cu ungurii sau cu monarhiştii, cu presa sau cu marii afacerişti demascaţi dintr-o parte şi apăraţi din cealaltă, cu guvernele anterioare sau cu străinătatea (care fie nu ne apreciază îndeajuns, fie ne defăimează, fie ne ignoră). Cu astfel de veşnice şi "naţionale" preocupări, legea privatizării e împinsă sistematic în plan secundar şi guvernanţii - care solicitau în vară dezbaterea ei în regim de urgenţă - ajung să ameninţe, în prag de iarnă, că vor lăsa întreaga responsabilitate a proiectului în seama legislativului. E de presupus că în plan economic vom avea parte, pînă la alegeri, de tot atîtea "minuni" şi evoluţii cîte ni s-au oferit în această vară în ceea ce priveşte viaţa politică: schimbările vor părea tot timpul iminente, noile structuri vor tot sta să se nască, declanşarea relansării va fi trîmbiţată ori de cîte ori organismele internaţionale sau sindicatele s-ar putea alerta. Ţinuţi zilnic cu sufletul la gură în aşteptarea **pasului decisiv**, ne va fi greu să observăm că politicienii noştri au un singur scop comun: să se modifice pe ici pe colo, dar să nu se schimbe nimic. Statu-quo-ul politic şi înverşunarea cu care toată lumea îl apără garantează eşecul reformei. Realizarea ei nu e posibilă fără rupturi şi fără clarificări la nivelul coaliţiilor parlamentare. Or, tot ce s-a întîmplat în ultimul an în Convenţia Democratică şi în coaliţia guvernamentală arată că şi unii şi alţii preferă să sacrifice reforma pe altarul calculelor electorale şi să rămînă acolo unde sînt de frică să nu le fugă de tot pămîntul de sub picioare. Nici una dintre tabere n-are curajul schimbării. De aceea, PUNR profită de dreptul de a sfida atît preşedinţia cît şi externele, tinerii liberali se joacă de-a şoarecele şi pisica şi cu ţărăniştii, şi cu social-democraţii, UDMR n-are nici un motiv să se teamă de naţionaliştii cu care e aliat, iar PDSR îşi cocoloşeşte mai degrabă liderii antioccidentali decît pe cei care ar putea să trateze cu marile cancelarii. Actualele alianţe politice menţin proprietatea de stat şi centralismul economic şi, ţinînd cu dinţii să le păstreze, partidele parlamantare obligă societatea românească să privească înapoi sau să se afunde cu lehamite în mlaştina convingerii că ne îndreptăm... spre nimic.

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur...

Corupţia

Bilanţul provizoriu al operaţiunii anti-corupţie din Italia este spectaculos: clasa politică şi partidocraţia a fost dezmembrată, miniştri în puşcărie, parlamentari în anchetă, mari manageri care se sinucid sau se expatriază, votul popular marginalizează partidele tradiţionale, asigurînd victoria coaliţiei de dreapta conduse de Silvio Berlusconi, eficient om de afaceri. Conflictele care au urmat între executiv şi puterea judecătorească dovedesc că leacul nu e adecvat bolii. Pentru ca Silvio Berlusconi să devină din nimeni un cineva a trebuit să cîştige în sistemul dat şi să se dovedească mai isteţ decît alţii în manipularea corupţiei generalizate. Anchetele îi dau tîrcoale şi dacă judecătorii-anchetatori vor fi la fel de decişi ca pînă acum e foarte probabil că "a doua republică" o să dispară înainte de a exista.

Clasa politică franceză se confruntă la rîndul ei cu urmările "afacerilor". Înfrîngerea socialiştilor din primăvară datorează mult notabililor săi, implicaţi în trafic de influenţă, licitaţii preferenţiale, subvenţii mascate pentru partid, şi, unde merge mia merge şi suta, profituri personale ilicite. Acum, guvernul Balladur şi reprezentanţii săi în teritoriu trebuie să răspundă unor acuzaţii similare: un ministru este acuzat că a profitat de poziţia lui pentru a-şi construi o vilă la un preţ mai mic decît cel al pieţei, Partidul Republican este acuzat că şi-a alimentat fondurile din donaţii oculte.

Nu există o dreaptă onestă şi o stîngă coruptă, tot aşa cum nici invers nu e adevărat. Şi dreapta şi stînga acţionează în acelaşi mediu, conform aceloraşi legi şi inteligenţa omenească echidistantă politic găseşte aceleaşi căi de a le utiliza în folosul propriu sau al cauzei. Pînă şi sobrii parlamentari conservatori britanici au cedat ispitei: în schimbul unei sume de bani au fost de acord să adreseze interpelări guvernului.

Dincolo de lăcomia individuală, corupţia din democraţiile stabile pune în discuţie sistemul de finanţare al partidelor, componentă esenţială a asigurării prezenţei alternative la guvernare. Modalităţile de desfăşurare ale unei campanii electorale exclud din capul locului personalităţile sau formaţiunile politice sărace, oricît de promiţător ar fi programul lor. Acest program nu poate fi făcut cunoscut în absenţa banilor. Pe de altă parte, aşa cum a dovedit candidatura miliardarului Ross Perot la preşedinţia Statelor Unite, banii singuri în absenţa unor structuri de partid nu asigură succesul. Silvio Berlusconi a învăţat lecţia şi alianţele lui - în fond atît de contradictorii şi jenante - se explică şi prin nevoia de a se sprijini în teritoriu pe formaţiuni politice pre-existente.

Şi în Statele Unite, şi în Marea Britanie, şi în Italia, şi în Franţa există reglementări precise în legătură cu finanţarea partidelor şi veniturile oamenilor politici, reglementări care se modifică mereu, pe măsură ce delictele descoperite dovedesc insuficienţa sau ineficienţa lor.

În Franţa se discută acum despre finanţarea publică a partidelor şi despre interzicerea finanţării de către întreprinderi. Analiştii arată că acestea sînt direct interesate de contracte şi pieţe, iar într-un context marcat de absenţa transparenţei, cînd cercul celor care iau deciziile este atît de restrîns, schimbul bani-privilegii-putere se substituie concurenţei şi corupţia "decentă" înlocuieşte "bacşişul" oriental. Însă, conform sondajelor, cetăţenii nu sînt de acord ca o parte din impozite să intre în bugetele partidelor, şi întrucît şi disponibilitatea de a plăti cotizaţii a scăzut în mod dramatic, însăşi esenţa democraţiei parlamentare - pluralismul, pluripartidismul - se vede ameninţată.

Considerată ani de zile un efect secundar, suportabil şi controlabil al competiţiei economice şi politice, acum corupţia pare a fi covîrşitoare. De la "cutare fură", discursul demagogic ajunge repede la "toţi sînt corupţi". Şi în timp ce "toţi" încearcă să se apere, "cutare" îşi vede liniştit de furtişaguri şi combate "flagelul corupţiei". Dacă e o boală şi nu un delict, atunci e nevoie de vraci şi nu de lege.

Acesta este contextul în care discursul extremist dobîndeşte popularitate: "purii" de dreapta promit stîrpirea corupţiilor, cei de stînga vor desfiinţarea proprietăţii, ea însăşi un furt, care, firesc, generează furturi. În Austria memoria dictaturii are două generaţii de depăşit şi poate asta explică de ce un partid extremist cîştigă "o victorie morală" cu 22% din voturi. De fapt, dictaturile nu fac decît să instaureze monopolul corupţiei şi legea tăcerii în jurul ei.

Dacă judecătorii din Italia şi Franţa au şi alte scopuri decît împlinirea unor ambiţii personale, ar trebui să mediteze nu doar la modul în care legea poate pedepsi corupţia, ci şi în ce fel poate deveni cinstea profitabilă.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

O luptă pe viaţă şi pe moarte

Imunizaţi de-atîtea rapoarte anticorupţie, sfidînd din incinta Casei Poporului focarele de ciumă de pe mapamond şi vaccinaţi pentru vecie contra "înţepăturilor" gazetăreşti, puternicilor zilei nu le mai rămîne decît să se extermine între ei din datorie faţă de ţară şi din dragoste pentru proprietatea privată. Privatizarea, comparabilă, pe meleagurile noastre, cu manevrele militare de la graniţa irakiano-kuweitiană, s-a transformat peste noapte din obiectiv politic guvernamental în ameninţător prilej pentru o lovitură de stat. Primul ministru nu se sfieşte s-o recunoască: "Lupta va fi pe viaţă şi pe moarte pentru că sînt în joc sute de miliarde de lei". **Curierul naţional** din 10 octombrie foloseşte această "mărturisire" ca titlu pentru un grupaj de opinii "sus-puse" pe tema programului de privatizare. În **Cronica română**, guvernatorul Băncii Naţionale încearcă să convingă Fondul Monetar Internaţional (printr-un discurs rostit la Madrid) că "pe termen mediu" Guvernul nu-şi propune nimic altceva decît "de a controla inflaţia, de a accelera privatizarea şi reformele structurale, de a stimula relansarea susţinută a creşterii economice". În schimb, **Adevărul** refuză să privească în perspectivă, mulţumindu-se să ne "demonstreze" "cum şi-au căpătuit progeniturile domnii Stolojan Theodor, Baltac Vasile şi Deutsch". Fiindcă "trambulina" spre prosperitate particulară e firma **Megapower** iar beneficiarii unui gras proiect de investiţii sînt cu toţii copii de demnitari, nici nu-i nevoie de multă imaginaţie pentru a exprima esenţialul: "Megaodraslele lui Megapower" adică... "Megagaşca, condusă de fostul prim-ministru, a prejudiciat statul român cu 11,8 milioane dolari". **Vocea României** "deconspiră" şi ea oarece afaceri dubioase, dar nu ale guvernanţilor de azi sau de ieri, ci ale primarului Capitalei pe care-l numeşte, străveziu (şi metaforic)... "crinul negru": "Poate găsim un primar deştept care să ne spună cinstit că mergem toţi la pagubă, nu numai el la cîştig", speră Alin Theodor Ciocârlie. Cabinetul Văcăroiu, intransigent cu aleşii opoziţiei, se poartă însă ca un tată bun cu agenţii economici care nu-şi pot plăti datoriile. Pornirile paternalist-inutile ale actualei puteri nu scapă **Evenimentului zilei**, care le consemnează fără comentarii: "Însumînd aproape 200 miliarde lei, datoriile a 13 societăţi botoşănene de stat, falimentare, au fost preluate de guvern". Între a-ţi îmbogăţi urmaşii pe seama bugetului de stat şi a sărăci bugetul pentru a stimula lenea colectivă e uşor de ales: cu condiţia să fii la putere. O ştie foarte bine şi Tudor Mohora, care face - în **Libertatea** - o "destăinuire stupefiantă": "Partidul de guvernămînt încalcă legea". Nu e vorba, de data aceasta, de vreun transfer de dolari din contul statului în conturi particulare, ci de felul în care s-a desfăşurat campania electorală pentru alegeri locale în oraşul Brăila: pînă şi "comunitatea preoţilor din localitate a făcut «lobby PDSR», îndemnînd în cadrul predicilor duminicale să nu-l voteze pe anticristul Lungu!". Candidatul PSM, fost prim-secretar PCR, a cîştigat detaşat, înfruntînd deci, deopotrivă pe reprezentanţii puterii politice majoritare şi pe slujitorii puterii divine supuşi voinţei guvernamentale. Dar lupta continuă şi inventarul "cadavrelor" se va face abia după anunţarea rezultatelor la viitoarele alegeri generale. (**E.Ş.**)

TRADUCTIBILITATEA POLITICII

Argument

Lumea de azi, dominată de circulaţia rapidă a informaţiei şi de sistemele complexe de comunicare, pare a avea nevoie din ce în ce mai mult de "intermediari", de personaje (sau structuri, sau instituţii) capabile să pună în contact şi să facă să comunice două instanţe care, altminteri, cu greu ar găsi un limbaj comun. "Relaţiile publice" au devenit o profesie cît se poate de căutată, iar firmele de profil prosperă. De la negociatori care intervin pentru aplanarea unui conflict (şi ce conflict care se respectă nu-şi are echipa sa de negociatori?) şi pînă la businessman-ul care vrea să priceapă mai clar un articol din legea investiţiilor străine, toată lumea are nevoie de oameni care ştiu să creeze "situaţia de comunicare" şi să transmită corect şi eficient un mesaj al emiţătorului către receptori. În acest context, a **traduce** a devenit un act fundamental al lumii contemporane, cuvîntul ca atare modificîndu-şi sensul prin adăugarea de noi conotaţii. El nu mai înseamnă doar a transpune un text dintr-o limbă în alta, dar şi a trece dintr-un spaţiu în altul, dintr-un orizont de aşteptare în altul,dintr-un fond de mentalităţi în altul, idei, reguli, practici sociale şi culturale, structuri şi instituţii politice. O asemenea evoluţie a ideii de "a traduce" (şi probabil că termenul englez **to translate** îi exprimă cel mai bine întreaga aură conotativă) a (re)deschis şi dezbaterile despre ce, cum şi cît de bine se poate traduce. Ideea numărului de faţă a pornit de la o discuţie pe această temă (**Traductibilitatea culturii - traductibilitatea politicii**) care s-a desfăşurat în cadrul colocviului "Contribuţia politicii culturale la înţelegerea fenomenului istoric şi la schimbarea mentalităţilor" organizat de Fundaţia Culturală Română, la care au participat reprezentanţi ai unor reviste culturale din Europa şi SUA. O asemenea temă devine cu atît mai interesantă pentru societăţile posttotalitare, în care nevoia de modele duce adesea la încercarea de a "transla" în mod mecanic legi, instituţii, comportamente politice preluate fără discernămînt din societăţile stabile şi democratice. Este şi motivul pentru care problema traductibilităţii se interferează, în unele texte, cu opinii despre tranziţie şi despre noile sisteme politice din Est. La fel, intervenţiile din paginile 6-7 (rostite în cadrul mesei rotunde despre "traductibilitate") se deschid atît către problemele politicii, cît şi spre ale culturii. Realizînd o mediere, traducerea nici nu se poate plasa în altă parte decît într-un spaţiu deschis şi interdisciplinar. **(M.V.)**

Andrei PLEŞU

Despre patologia şi gloria traductibilităţii

Titlul acestei mese rotunde - "Traductibilitatea politicii - traductibilitatea culturii" - este oarecum obscur. Ce înseamnă de fapt "traductibil"? Voi încerca să fixez cîteva repere. Ideea unei asemenea dezbateri mi-a venit dintr-un text al lui Wolf Lepenies, directorul Institutului de Studii Avansate din Berlin, care a publicat într-o revistă din Budapesta un articol cu titlul **Traductibilitatea culturilor.** Dar chiar şi fără acest text m-aş putea referi la o experienţă pe care am trăit-o cu doi ani în urmă în Berlin, cînd în faţa unui colocviu internaţional organizat acolo pe tema noilor constituţii din ţările est-europene experţii din Statele Unite şi din Germania au avut cîteva observaţii cu privire la noua Constituţie a României. A trebuit să remarcăm că analiza părţii române asupra Constituţiei a fost diferită de analiza experţilor străini. De exemplu, există în noua Constituţie a României un articol care spune că orice partid care afirmă monopartidismul este interzis. Experţii americani au spus: "Total nedemocratic!". Şi mi-am dat atunci seama că e foarte greu să explici de ce într-o ţară care a trăit cîteva decenii sub istoria monopartidismului un astfel de articol s-a născut spontan şi legitim. Este de înţeles şi observaţia experţilor americani că într-o democraţie nimeni nu-i poate dicta unui partid ce să creadă şi ce să nu creadă, ce să aibă prevăzut în program şi ce nu. Acesta a fost momentul în care m-am întrebat dacă există vreun model politic care să poată fi tradus. Trăim într-o perioadă de căutare a unor modele; cel puţin în România există o căutare febrilă de modele - japonez, suedez, american sau unul nou. Oricum, problema este dacă aceste modele se pot transla în mod imediat şi spontan dintr-un loc în altul. O Constituţie generală a umanităţii ar fi ceva bun sau ceva rău? Există un singur fel de Constituţie democratică? Există un pericol al morţii entropice a comunităţii internaţionale sub dominaţia unor reguli prea omogene? Care sînt limitele între avantajele şi dezavantajele traductibilităţii?

Scriitorii care vin din ţări mici sau din ţări care vorbesc limbi marginale au o experienţă cu totul deosebită în această problemă. Pentru orice scriitor dintr-o astfel de ţară important este să fie tradus. În acelaşi timp, fiecare are orgoliul de a fi intraductibil. Fiecare spune: sînt atît de bun încît trebuie să fiu tradus, dar nimeni nu mă poate traduce cu adevărat. Prin extrapolare, acesta este şi cazul politicii. De pildă, ne-ar plăcea să ne integrăm în structurile europene, să fim traduşi în "europeană", ca să spun aşa, dar în acelaşi timp sîntem obsedaţi de ideea că ar fi păcat să fim traduşi în totalitate.

Horvath Andor şi Andrei Cornea

Ca de obicei cînd te concentrezi asupra unui subiect, îi descoperi conexiunile cu toate obiectele. De pildă, problema tranziţiei, despre care vorbim atîta, este şi o problemă de traductibilitate. Ar trebui să decidem dacă este bine să abolim vechiul sistem şi să inventăm unul nou ori doar să-l "traducem" pe cel vechi într-unul nou. Şi trebuie să ne întrebăm dacă această traducere pe care uneori o numim tranziţie nu este numai o "restauraţie de catifea", cum ar spune Adam Michnik. Marea problemă a unificării Germaniei este şi o problemă de traductibilitate. Cum să traduci Germania de Vest în Germania de Est şi viceversa? Problemele eurocentrismului şi ale americanocentrismului ţin de asemenea de traductibilitate. Am putea traduce totul în limba europeană. Apoi mai sînt problemele dramatice şi pline de consecinţe ale traductibilităţii în domeniul religiei: propaganda creştină care încearcă să "traducă" toate religiile în termenii creştinismului; sau propaganda islamică încercînd să traducă totul în limbajul Islamului.

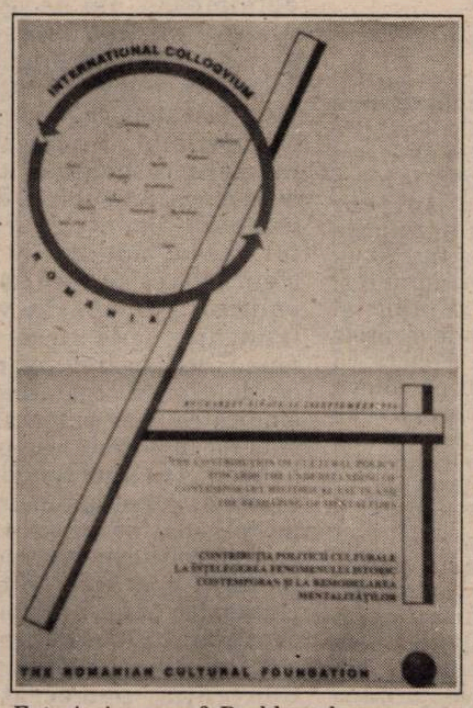

Există o patologie a traductibilităţii şi o glorie a ei. Patologia traductibilităţii înseamnă abolirea diferenţelor specifice; şi ca să dau un exemplu, voi spune că mă consider competent să vă avertizez că trăim cu pericolul de a vedea toată hrana omenirii tradusă în "McDonaldeză", în limbajul "Fast food". Aceasta este faţeta ieftină a traductibilităţii. Dar există şi o glorie a ei. Wolf Lepenies, pe care l-am citat, vorbea despre capacitatea traductibilităţii de a dez-exotiza lucrurile, de a face ca lucrurile ciudate să apară familiare, bine cunoscute, acceptabile; de a străbate drumul de la fascinaţia necunoscutului pînă la entuziasmul faptului bine cunoscut. Apoi, este o realitate că multe limbi ale Europei s-au născut în efortul de a traduce texte străine în limba vernaculară. În mod paradoxal, multe identităţi culturale specifice s-au născut în efortul de a adopta ceva din exterior: de pildă, traducerea Bibliei de către unele popoare sau traducerea lui Shakespeare în germană, care a fost decisivă pentru formarea spiritului german. Astfel încît japonezii spun despre cultura europeană că este o cultură tradusă. Campioana traductibilităţii are o viaţă periculoasă. Şi întotdeauna dau exemplul lui Boetius, cel care a tradus pentru prima dată filosofia greacă în latină, deschizînd drumul filosofiei scolastice, care a devenit foarte suspectă şi sub stăpînirea romană, şi pentru Teodoric; Boetius a fost condamnat ca trădător şi executat. Traducătorii, cei care se află la mijloc, îşi asumă acest risc de a fi luaţi drept persoane ambigue şi cred că perioada în care trăim are mare nevoie de oameni care au talentul şi curajul să se plaseze la mijloc, să construiască şi să fie punţi. Numai în măsura în care apar astfel de oameni putem avea speranţa că vom putea trece dintr-o societate în alta, dintr-un tip de **zeitgeist** într-altul.

Andrei CORNEA

Comunicarea naturii umane

Poate că nu avem o explicaţie pentru faptul că traducem, dar o facem totuşi, mai bine sau mai rău, nu numai pentru "business administration", dar şi pentru filosofie sau poezie. Deşi orice traducere este o infidelitate sau un compromis, există traduceri bune şi traduceri proaste - ceea ce e o dovadă că traducerea e posibilă. Cred că acest lucru e valabil nu numai pentru limbi şi culturi, dar şi pentru sistemele politice. Nu trebuie confundată ideologia ca "proză", ca sistem filosofic explicit, formulat în fraze, cu sistemul politic aplicat, implicit, sistemul care funcţionează, mai bine sau mai rău, într-o ţară oarecare. Evident, putem traduce ideologia. Dar de ce n-am putea traduce sistemul ca sumă de reguli şi de practici? Cred că sistemul democratic parlamentar - sistemul liberal dacă vreţi - dispune de mai multe reguli decît sistemul autoritar. Sistemul totalitar aproape că nu are reguli: totul e interzis şi totodată totul e permis. Zvonul, telefonul, injoncţiunile şefilor mai mari sau mai mici sînt suficiente adesea pentru a face legea. În schimb, sistemul parlamentar e plin de reguli; există între legislativ, executiv şi judiciar un sistem de practici care pot şi trebuie să fie traduse.

Problema e dacă, în culturi diferite, nu există obstacole în faţa traducerii acestor reguli. Cred că există dificultăţi de traducere şi incompatibilităţi chiar în interiorul aceleiaşi culturi. Se spune, de exemplu, în România că de multe ori nu ne înţelegem unii cu alţii, că avem aerul de a vorbi limbi diferite, deşi vorbim evident aceeaşi limbă. Se face apel la consens, la unitate naţională, dar în zadar. E.R.Dodds a făcut cîndva o distincţie între "culturi ale ruşinii" şi "culturi ale culpabilităţi". Cred că în România le avem pe amîndouă, le putem observa în jurul nostru. Se poate vorbi de o cultură a ruşinii atunci cînd oamenii sînt preocupaţi de imagine, de modul în care apar în faţa celorlalţi. Avem de multe ori impresia, privind spre clasa noastră politică (şi nu mă refer numai la Putere; se pot spune cam aceleaşi lucruri şi despre Opoziţie), că aceşti oameni ar trăi foarte bine undeva departe, pe o insulă, fără să-şi facă probleme (democraţie, stat de drept etc. etc.); dar pentru că trăiesc aici, în inima Europei, pentru că trebuie să aibă relaţii cu alte ţări, se ruşinează puţin să se arate aşa cum sînt. Într-o măsură ceva mai mică există şi oameni care fac ceea ce fac dintr-un sentiment de culpabilitate: se privesc în oglindă şi îşi pun întrebări - fac bine ceea ce fac? Oare asta trebuie să fac? Cred că aceasta e adevărata problemă: nu dacă nişte culturi diferite sînt sau nu traductibile (dintr-un anumit punct de vedere sînt); dar trebuie să depăşim prăpastia care separă aceste două forme de a aborda responsabilitatea individuală: cum să te vezi pe tine însuţi? cum să te raportezi la ceilalţi? cum să-ţi tratezi trecutul? trebuie ca din acest trecut să iei doar avatajele? trebuie să te îndoieşti de ceilalţi? sau să te priveşti în oglindă şi să te întrebi: oare am făcut ceea ce trebuia făcut?

Revenind la punctul de plecare, cred că traductibilitatea e posibilă; evident, fidelitatea totală nu există. Dacă ar exista, am vorbi cu toţii aceeaşi limbă. Dar există ceva în adîncul nostru, în adîncul lumii, în adîncul diferitelor culturi, există un simţ al unităţii umane, o natură umană în care cred şi pe care o putem afla şi o putem comunica celorlalţi.

Tilman SPENGLER

Transmiterea experienţei sociale

O remarcă legată de prima întrebare pusă de Andrei despre posibilitatea de a avea Constituţia României tradusă. Cel mai mare efort de traducere în materie de constituţii şi cadru legislativ este, după cîte ştiu, Constituţia chineză din 1911, care includea Codul Penal al Franţei, Codul Civil al Belgiei, porţiuni din Codul Penal bulgar, - era un amestec! Cred că în jur de şaptesprezece delegaţii lucrau la Constituţia Chinei de după 1911 şi toate au reuşit, pe căi diplomatice, să-şi includă "mesajul" în textul acesteia. Constituţia chineză era perfect tradusă dar nu a avut niciodată vreun sens în ansamblul sistemului chinez. În încercarea de a analiza sistemele politice, cred că ar trebui să tindem să ne îngrijorăm mai puţin în privinţa traductibilităţii. Prea multe lucruri din cele care s-au tradus generează în mod fals un sentiment de siguranţă. Poţi analiza, pornind de la ele, orice fel de sistem terorist sau totalitar din lume şi poţi spune: iată participarea maselor, a femeilor şi iată drepturile persoanelor în vîrstă şi ale tinerilor. Am întîlnit toate

TRADUCTIBILITATEA CULTURII

astea şi nici în glumă nu am fi crezut că ele sînt adevărate.

Ca redactor al unei reviste trimestriale mi-am pus adesea problema: cum procedez cînd public articole despre Europa Centrală? De ce includ extrem de rar un eseu politic? Şi cred că asta se datorează în mare măsură faptului că un eseu este traductibil dar, în majoritatea cazurilor, e destul de plictisitor pentru că nu adaugă nimic peste nivelul internaţional al eseurilor - dacă-mi daţi voie s-o spun atît de direct. În schimb, includ întotdeauna texte cu "carne" şi aspect literar, care transmit experienţa socială, care fac structuri să "trăiască" în chip convingător, vizibil, palpabil. Aici s-ar situa, cred, marea misiune a traducerii, în prezent. Traducerea trebuie să fie o cale prin care poţi vizualiza structurile, poţi afla de ce funcţionează sau nu funcţionează ele şi dacă fac sau nu rău.

Olivier MONGIN

Cum traducem opinia democratică?

Aş vrea să mă refer la problema traductibilităţii sistemelor politice din punctul de vedere al intelectualilor francezi, în faţa cărora stă astăzi o întrebare: cum percepem noi sistemele politice şi evoluţiile societăţilor posttotalitare? Cred că se face o critică a totalitarismului care ne-a împins la o imagine hiperpolitică a acestor societăţi: o imagine care se focalizează în exclusivitate pe aparatul de stat, pe structurile de vîrf. O astfel de critică a totalitarismului sfîrşeşte prin a lăsa impresia că societăţile nu există. Or, aceasta e o problemă foarte importantă pentru noi, ca intelectuali. Constat că, în ultima vreme, în viaţa intelectuală franceză, analiza politică a

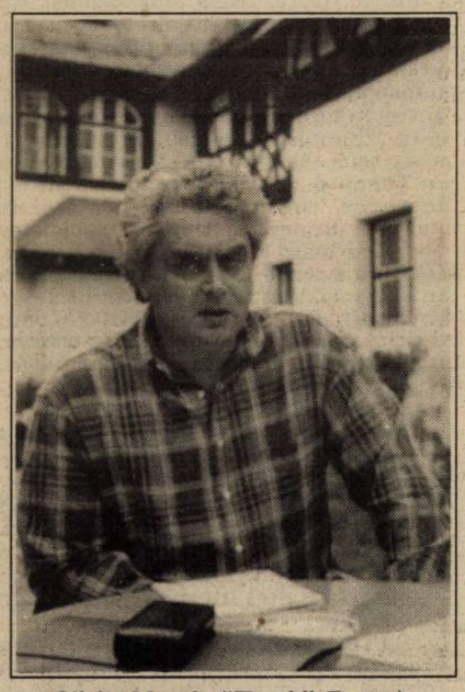

Olivier Mongin ("Esprit", Franţa)

devenit cu totul secundară faţă de analiza culturală sau, mai bine zis, culturalistă. Ceea ce mă frapează este că la numai cîţiva ani după '89 am trecut de la analiză politică, de la dorinţa de traduceri politice, de analize ale regimurilor de violenţă, la o analiză strict culturală. Cred că acest lucru trebuie interpretat ca un efort de a cunoaşte în profunzime aceste societăţi. Francezii însă se află acum în plin discurs identitar, în care disputa se reduce la opoziţia "naţiune etnică" - "naţiune republicană"; preiau deci această schemă de analiză care elimină complet chestiunea politică. Ceea ce vreau să spun este că avem tot mai mult o incapacitate de a face analize politice, de a face analize care să interpreteze regimuri politice violente.

A existat în ultimii ani o hiperinflaţie de "traductibilitate" a totalitarismului care se întoarce împotriva noastră, a celor care am practicat critica totalitarismului. Astăzi am impresia că "internaţionala intelectualilor" nu poate face altceva decît analiză etnică, de fapt etnologică, ceea ce nu ne scuteşte de probleme, mai ales în plan politic. (...) Sîntem astăzi incapabili să revenim la analiza politică, deşi aceasta a fost motorul nostru. Şi aici apare o

Tilman Spengler ("Kursbuch", Germania)

întrebare pe care mi-o pun în primul rînd mie însumi şi care e o foarte importantă problemă de traductibilitate: întrebarea nu e pur şi simplu cum să traducem, ci cu ce grilă de interpretare. Nu cred că se conturează o societate postcomunistă care justifică acest tip de analiză etnică şi culturală, dar cred că e foarte periculos să arunci pe fereastră analiza violenţei, a puterii; cred că în Occident a fost lăsată deoparte, tot mai mult, marea lecţie a totalitarismului. Din acest punct de vedere cred că ne pîndeşte un pericol enorm. Marea problemă a noastră, a societăţilor democratice, este că nu mai sîntem în stare să traducem opinia democratică.

HORVATH Andor

Momentul absolut al limbajului

Vă amintiţi, cred, la fel de bine ca mine, cît de tare aţi fost şocaţi atunci cînd, în adolescenţă, citeaţi o carte şi la un moment dat întîlneaţi un asterisc şi, în josul paginii, nota: "joc de cuvinte intraductibil". Pe mine asta mă fascina: realizam că textul pe care îl citeam şi pe care îl consideram "al meu" (pentru că era în limba mea maternă) se oprea brusc şi mă făcea să îmi dau seama că exista un text, cu care trăia în paralel, independent de el. Ce însemna "joc de cuvinte intraductibil"? Că era acolo un moment absolut al limbajului, cînd limba în care textul fusese scris rămînea închisă, refractară faţă de traducere, iar operaţia la care erai invitat era, pentru o clipă, suspendată. Există deci în orice limbă momente absolute, cînd traducerea dă greş, se dovedeşte incapabilă. (...)

Am impresia că întreaga modernitate europeană şi societăţile despre care vorbim tind în prezent să diminueze sau să suprime absolutul sau transcendenţa discursului politic şi chiar a discursului artistic. Spunea cineva mai devreme despre comunism că a fost duşmanul oricărei transcendenţe (înţeleasă din punct de vedere religios, dacă am înţeles bine). Dar trebuie să ne amintim imediat că transcendenţa sau ideea de absolut funcţiona în acest sistem sub forma transpusă sau concentrată a ideii de clasă muncitoare, de progres, de viitor. Cred că traductibilitatea are drept condiţie absolut necesară un efort de a reduce ideea de referinţă la absolut în discursul politic. Există, desigur, şi pierderi din cauza unei asemenea evoluţii a societăţilor şi a discursului politic pe care îl practică. Dar cred că o raţionalitate consensuală presupune asemenea pierderi.

H. - R. PATAPIEVICI

Pot fi traduse sistemele politice?

Am să pornesc de la o observaţie elementară, care, bănuiesc, s-a impus oricui a încercat vreodată să fie fidel. (Vreau să spun fidel cu adevărat, aşa cum, într-o piesă de Henry de Montherlant, se afirmă că "il n'est pas permis de l'être".) **Traducerea nu este întotdeauna posibilă**. Altfel spus, există sisteme care nu sînt în mod absolut traductibile. Această afirmaţie admite în opinia mea următoarea conjectură interesantă: **sistemele politice care sînt absolut traductibile sînt nişte rele sisteme politice**. Înainte de a încerca să argumentez conjectura făcută, voi spune că, prin ea, sîntem în posesia unui criteriu de demarcaţie net între ce înseamnă un sistem politic bun şi unul rău: este bun sistemul politic care nu poate fi în mod absolut traductibil; dimpotrivă, tot ceea ce poate fi tradus integral este din capul locului fie rău, fie prost, fie lipsit de valoare.

Cît priveşte ce înseamnă un bun sistem politic, cred că este comod şi decent să admitem următoarea definiţie minimală: potenţial bun este sistemul care nu admite, în principiu, folosirea violenţei în scopul rezolvării sau înlăturării conflictelor politice. De aceea sistemele care interzic tot ceea ce nu este explicit permis sînt mizerabile în mod actual, în timp ce potenţial bune sînt cele care permit tot ceea ce nu este în mod formal interzis. Cred cu fermitate că violenţa înseamnă război şi că, în sine, violenţa nu poate fi un mijloc politic legitim. Altfel spus, resping din capul locului orice teorie care legitimează violenţa altfel decît împotriva altei violenţe, mai mari (şi nu: violenţa fizică împotriva unei violenţe simbolice, ceea ce e laş şi abject).

Fără nici o referire la Saussure sau Greimas, cred că cea mai simplă definiţie ontologică a traducerii perfecte este dată de criteriul separabilităţii sensului de semnul care îl încorporează. În mod absolut, a fi traductibil înseamnă a fi separabil: sensul de semn, mesajul de mediul care îl transmite şi aşa mai departe. Cum poate fi însă testată separabilitatea sensului de semnul care îl poartă? Fireşte, definind o serie de reguli, capabile să fixeze sensul fără vreo referire (a) fie la semnul propriu, (b) fie la subiectul cunoscător. Dacă această serie de reguli este finită ea defineşte un algoritm de traducere şi spunem că traducerea este posibilă în mod absolut.

Dimpotrivă, dacă seria de reguli nu este principial finită, atunci traducerea nu este posibilă în mod absolut. Altfel spus, ea este bineînţeles posibilă, dar numai prin referire inevitabilă (a) atît la aspectul holistic, (b) cît şi la subiectul cunoscător. Fireşte că traducerile care sînt în acelaşi timp posibile şi nu sînt absolute sînt creaţii pure, în care spontaneitatea impredictibilă a subiectului, cît şi capacitatea sa neformalizabilă de a practica empatia joacă un rol decisiv. Nu mai puţin, orice traducere posibilă în mod absolut poate fi executată cu succes de un calculator suficient de puternic (de vreme ce are la bază un algoritm şi nu face referinţă la subiectul cunoscător, care este separat de natura calculatorului prin distanţa unei trancendenţe).

În sumă, definiţia primă a traducerii absolute este separabilitatea mesajului de mediul care îl poartă (potrivit citeriului ontologiei clasice: a fi înseamnă a fi separat). Dacă este posibilă traducerea în sens absolut, atunci subiectul cunoscător este principial de prisos iar traducerea poate fi foarte bine executată de un calculator. Dacă însă numărul de reguli necesar fixării sensului unei afirmaţii este infinit, atunci sensul nu este separabil de semn şi există, deci, un rest ireductibil. Altfel spus, traducerea în sens absolut nu este posibilă, ceea ce în fond înseamnă că subiectul cunoscător este indispensabil iar calculatorul insuficient.

Acum, revenind la sistemele politice, cred că orice sistem politic **reductibil fără rest** la o succesiune finită de afirmaţii este traductibil în mod absolut. Dimpotrivă, sistemele politice care rezistă acestei raţionalizări excesive nu sînt, în mod absolut, traductibile. De obicei se crede că un sistem politic nu poate fi gîndit în absenţa unui text raţional scris (care este adesea o constituţie), conţinînd principiile şi regulile de bază ale convieţuirii politice. Dar Marea Britanie nu posedă o constituţie scrisă şi, pentru mine cel puţin, nu este deloc întîmplător că liberalismul clasic, care este contrariul unei ideologii, a apărut pentru prima oară într-o ţară care şi-a bazat viaţa politică pe consensul unui corp organic de tradiţii şi nu pe un text construit în mod raţional şi genial pornind de la principii abstracte. Eu cred că principiile abstracte pot fi traduse în mod absolut (cum ar fi afirmaţia "burghezul/evreul trebuie ucis": ea a fost aplicată fără rost oriunde au existat oameni suficient de nebuni să creadă în legitimitatea istorică - metafizică a acestei inepţii sîngeroase). Or, faptul că există lucruri care se pot face automat, adică fără concursul permanent al gîndirii noastre persoanle, trebuie să ne atragă atenţia că acolo este ceva rău sau, dacă este neutru, că trebuie mereu supravegheat (fireşte, eu nu cred că ordinatoarele sînt rele, eu cred că este idiot să le substituim oamenilor acolo unde imperfecţiunea acestora din urmă este indispensabilă genialităţii lor şi frumuseţii lumii). În fond, viaţa unui sistem politic care vrea să nu uite omul nu poate fi niciodată confundată sau redusă la principiile şi legile care o regizează. Pentru că, tocmai, ele regizează ceva, iar acest ceva este viaţa concretă a unei comunităţi, alcătuită din mii de invenţii locale intransmisibile (altfel decît ca meşteşug, adică printr-un raport de tip meşter/calfă, potrivit principiului upanişadic "stai lîngă mine"), din sute de tradiţii încorporate în obiectele de contact, dintr-un număr imprecizabil de practici neformalizabile şi, la rigoare, nici măcar formulabile. Noi ignorăm cu trufie superba măreţie a înţelepciunii umile, acea înţelepciune care stă în deprinderile noastre, în actele noastre mărunte, în gesturile eficiente prin care avem lumea la-îndemînă, şi care implică tot ceea ce, în noi, dacă ar fi prostesc sau ineficace, ne-ar ucide pe loc. Pentru că noi trăim datorită unei enorme inteligenţe tacite şi implicite, care nu e separabilă de noi şi care, dacă ne-ar părăsi pentru o clipă, am cădea seceraţi. Vreau să spun acest lucru precis: că sîntem vii în virtutea inteligenţei şi că murim în virtutea prostiei; că inteligenţa care ne face să trăim e întotdeauna tacită şi implicită, altfel spus, că ea este absolut intraductibilă (criteriul separabilităţii e lovit, aici, de nulitate). Cine va citi în rîndurile de mai sus un elogiu al liberalismului nu se va înşela. Liberalismul este doctrina politică care lasă cîmp liber de manifestare acestui tip de inteligenţă nelocalizabilă, inteligenţă care pe ideologi îi scoate din răbdări, pentru că nu e nici raţionalizabilă, nici ideologizabilă, iar pe spirituali îi irită, căci li se pare materială. Fireşte că, în această accepţie, liberalismul este nu un sistem raţional reductibil la un text scris, ci un ansamblu de practici: un meşteşug, o artă şi nicidecum o ştiinţă sau o ideologie. Este motivul pentru care oaia neagră atît a nazismului, cît şi a comunismului a fost şi este liberalismul. După ce ai spus totul despre liberalism, mai rămîne întotdeauna ceva indicibil, care e esenţialul: ca să pricepi liberalismul nu trebuie să-l expui (de aceea nu e ideologie), ci să-l faci (de aceea e, în mod esenţial, o inteligenţă economică). Cunoaşterea încorporată în această noţiune nu e separabilă de realitatea prin care ea se manifestă: alegoria, care satisface principiul separabilităţii, poate fi tradusă; simbolul, care nu îl satisface, nu. Cum poate fi raţionalizată (pentru a fi tradusă) practica strict comunitară a individualismului politic propriu constituţiilor nescrise ale liberalismului? Răspunsul e teribil de simplu: în nici un fel, pe o cale abstractă; în foarte multe feluri, pe o cale concretă. Trimit pe cei care vor să mediteze la această temă la **Pateric**, la "Începutul slovei A", acolo unde Avva Antonie începe să dea de lucru, pentru a se ruga mai eficient, mîinilor sale.

În rezumat, voi mai spune că orice sistem politic care ţine seama de subiect şi de cunoaşterea tacită cuprinsă în prestaţia sa individuală infirmă criteriul traductibilităţii absolute (altfel spus, afirmă non-separabilitatea sensului şi non-localizabilitatea informaţiei). Prin urmare, nu poate fi tradus, din fericire (pentru că altminteri ar fi fost prost sau rău). Dar poate fi, cu siguranţă, creat din nou, prin trăire. Căci, dacă sursa non-separabilităţii este cunoaşterea tacită, atunci soluţia la non-traductibilitate este trăirea. Ceea ce putem oricînd face este să trăim din nou lumea de la început.

Grupajul tematic al acestui număr este ilustrat cu fotografii realizate de N.Triculescu la colocviul internaţional "Contribuţia politicii culturale la înţelegerea fenomenului istoric contemporan şi la remodelarea mentalităţilor" (Sinaia, 24-28 septembrie 1994).

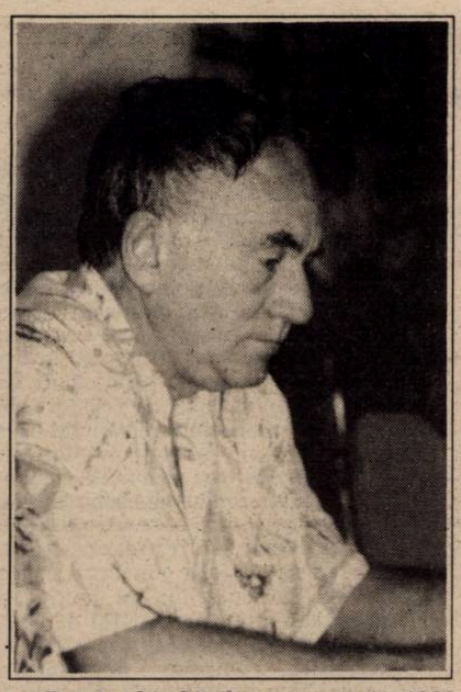

Sorin ALEXANDRESCU

profesor universitar, Amsterdam

„Culturii române îi lipsesc marii mediatori”

După schimbările petrecute în 1989 Occidentul a "redescoperit", într-o nouă dimensiune, Europa Centrală şi de Est. În acest context de creştere a interesului faţă de "ceea ce vine din Est", s-ar putea spune că a devenit cultura română mai "traductibilă" decît înainte?

Evident, orice cultură e traductibilă, dar există iremediabil reziduuri care nu pot fi traduse, pentru că ţin de anumite complexe culturale atît de largi şi atît de profund înrădăcinate, încît e imposibil să redai tot contextul. Această desfăşurare de ramuri nesfîrşite este imposibil de tradus. Tot ceea ce ţine de conotaţii, de presupoziţii, de rădăcini foarte adînci în mentalitate nu se poate traduce. Dar important este să existe traduceri. Ceea ce nu s-a discutat în cadrul mesei rotunde despre traductibilitate este subiectul traducerii: în ce măsură traducătorul este la curent şi cu obiectul traducerii, şi cu limba în care traduce, astfel încît să poată să recontextualizeze textul în limba şi în cultura în care îl face să apară. Există, de pildă, în Italia un cunoscător fantastic al literaturii române - Marco Cugno: el **ştie** să introducă textele pe care le traduce în contextul italian. Aceasta este marea problemă: cartea românească trebuie pusă în contextul localnic de către cineva care îl cunoaşte cît se poate de bine. Or, această dimensiune culturală lipseşte. Majoritatea traducătorilor sînt oameni care ştiu limba română şi eventual, uneori, mai cunosc şi cîteva texte literare. Culturii române îi lipsesc marii mediatori, care să ştie să preia un scriitor sau o carte şi să le plaseze într-o cultură vestică la locul care li se potriveşte.

Cine sînt aceşti mediatori?

Sînt din păcate foarte puţini, ar trebui creaţi. Apoi, trebuie să fie traduşi în primul rînd autorii moderni. Clasicii nu interesează pe nimeni, să vii acum cu Sadoveanu sau cu Rebreanu e o prostie, nimeni nu-i pricepe. Trebuie găsit un traducător tînăr, care să traducă ultimul val din poezia română pentru tinerii din generaţia lui şi care să vadă în Cărtărescu sau în Stratan nişte poeţi mari care vorbesc generaţiei lui. Eminescu n-o să vorbească generaţiei tinere niciodată. Este absurd să vrei să faci reclamă culturii române prin Eminescu. Nimeni nu mai citeşte romantism. Absolut nimeni.

Criteriul valorii şi criteriul spectacolului

Traducerile fac reclamă nu numai culturii române, dar şi României în general. Este oare obsedanta temă a "imaginii României în lume" tot o formă de "traducere" şi de plasare în alt spaţiu?

Sigur, şi imaginea este un act de traducere, dar este şi o deformare sau mai bine zis o selecţie dintr-o realitate complexă a unui aspect care este apoi recalificat ca imagine reprezentativă. Sigur, şi eu sînt foarte furios pe ziariştii occidentali care fac aceleaşi şi aceleaşi fotografii cu copii amărîţi. Dar pe de altă parte nu se poate nega că aceşti copii există în România. Sigur că este un act deliberat de a alege mai curînd elemente negative decît elemente pozitive. Funar, de pildă, este şi mai cunoscut în mediile de presă occidentale decît personalităţile culturale, ceea ce, pentru cine cunoaşte situaţia, este un paradox de necrezut. Orice prostie pe care o spune Funar apare imediat în presa lumii, pentru că presa occidentală nu lucrează după criteriul valorii, ci după criteriul spectacolului. Tot ce e mai spectaculos, chiar în sensul unui clovn absolut, e pe prima pagină. Oamenii rezonabili nu apar niciodată în presă. Dacă vrei să dai imaginea unui intelectual de marcă nu te poţi duce în presa cotidiană, ci trebuie să mergi pe alte căi. Acum vreo zece zile, un cunoscut universitar şi director de revistă din România a fost la Amsterdam, am avut plăcerea să-l pot invita împreună cu alţii. A ţinut un discurs magnific, care a stîrnit uluială. I-a făcut pe mulţi să se întrebe cum poate exista un spirit atît de liber într-o ţară pe care ei o ştiau bîntuită doar de SIDA. A doua zi a apărut în ziar. Sigur că în acest fel se trezeşte interesul. Cu cît vor veni mai mulţi oameni de acest calibru, care să vorbească unui spirit avizat, cu atît imaginea se va schimba. Dar ea nu se poate schimba doar printr-un act de voinţă, aici e paradoxul. Trebuie să vii cu exemple.

Atunci, care e raportul între imagine şi realitate? Pe care trebuie, de fapt, să o îmbunătăţim?

Sigur, depinde şi de noi. Dacă România vrea să fie considerată o ţară "de viteza întîi", atunci trebuie să accelereze şi să ajungă la această viteză. Lumea nu va putea uita aşa repede mineriadele sau atîtea scandaluri politice, cum ar fi mai recent Caritas-ul, care numai în România apar. Eu însumi am descoperit că în Olanda există ceva de gen Caritas, care e tot o escrocherie, dar de care nimeni nu se scandalizează. Cu alte cuvinte, ceea ce se pune imediat ca o emblemă a României n-o să fie pus niciodată ca emblemă a Olandei. Pentru că această imagine a Caritas-ului consună perfect cu ideile care există despre România: că nu există democraţie, că la putere sînt tot felul de escroci, că e o corupţie îngrozitoare şi altele. Acestea sînt lucruri care nu se pot nega. Cel care sprijină Caritas-ul este primarul Clujului şi un fost candidat la preşedinţie. Dacă vrei să schimbi imaginea, mai întîi trebuie să schimbi realitatea. Oricît am spune noi că acest Funar e un clovn, ni se răspunde "da, dar a fost candidat la preşedinţie". Tranziţia în România are aceste aspecte caraghioase, ridicole, în timp ce tranziţia la polonezi sau la cehi are un aspect dramatic, este respectabilă. La noi tranziţia nu este respectabilă, asta este problema.

Cum vă explicaţi acest lucru?

Sînt multe lucruri de spus. Mai întîi, pentru că numai România a avut o revoluţie sîngeroasă. Mai tot timpul spunem că n-a fost revoluţie, că a fost complot, dar esenţial e că au murit aproape două mii de oameni. În alte ţări n-a murit nici unul. De la acea baie de sînge lucrurile au pornit pe un anumit făgaş care a atras atenţia întregii lumi asupra acestui aspect crud, sălbatic pe care îl are tranziţia în România. Să vină minerii şi să răstoarne guverne e un lucru care numai aici s-a întîmplat şi care a creat imaginea unei ţări haotice, greu de guvernat, care nu poate trăi cu ea însăşi, e în permanentă confruntare cu sine. Toate acestea vin de la acele mitraliere care au tras în decembrie '89. Dacă aceste lucruri s-ar fi întîmplat la Praga sau la Budapesta sau la Varşovia, probabil că ar fi fost **acele** ţări privite ca îngrozitor de sălbatice.

"Societatea are acum logica ei de evoluţie"

Privind din Olanda sînteţi pesimist sau optimist în legătură cu integrarea României - politic şi cultural - în Europa?

N-aş putea spune într-o singură frază dacă sînt optimist sau pesimist. Din punct de vedere politic, nu sînt foarte optimist, dar constat un lucru fundamental: că societatea civilă există şi societatea s-a emancipat, în mare măsură, de politică. Societatea are acum logica ei de evoluţie. Nu ştiu dacă e aşa important cine e la guvern, dacă guvernul lasă oamenilor sau pieţei o anumită dinamică. Sigur, e important dacă se face sau nu marea privatizare. Dar există o dinamică extraordinară la nivel social şi economic, există şi o dinamică culturală extraordinară. Sînt complet împotriva noii echipe de la Ministerul Culturii, dar speranţa mea e că această echipă nu mai poate să oprească dinamica pieţei culturale, care funcţionează după regulile ei, are logica ei. Nu mai contează, deci, cine e secretar general adjunct la Ministerul Culturii. În acest sens, sînt optimist. Eu vin în România la 2-3 luni şi de fiecare dată constat că această dinamică şi-a accelerat ritmul. Numărul de cărţi, numărul de noi magazine, numărul de antreprenori este uluitor. Toate acestea s-au schimbat numai în cîţiva ani. În acest sens, există o vitalitate fantastică în această ţară. Poate că nu judec lucrurile ca un olandez, poate că le judec ca un român; poate că un olandez ar fi mai puţin entuziasmat decît mine. Însă nu putem să dăm un răspuns la întrebare uitîndu-ne doar la ce se întîmplă în cercurile politice. Din fericire, mai sînt şi alte nivele sociale, unde lucrurile merg bine. În acest sens, pot spune că sînt optimist.

Al. CĂLINESCU

profesor universitar, Paris

„Nu se poate miza pe opoziţia faţă de un regim totalitar”

În ce măsură cultura romană poate interesa astăzi Occidentul, avînd în vedere că din punct de vedere politic interesul pentru Europa de Est e mai mare decît înainte de 1989?

Europa de Est a devenit, e adevărat, un subiect foarte important şi foarte discutat în Occident, dar s-a produs şi o schimbare de perspectivă în ceea ce priveşte producţia culturală; înainte, aceste ţări erau situate în zona comunismului şi, prin urmare, literatura lor interesa ca literatură a disidenţei, a opoziţiei faţă de un sistem: în momentul de faţă, a atrage din nou atenţie Occidentului implică o schimbare de accent, o schimbare de conţinut, nu se mai poate miza pe efectul de opoziţie faţă de un regim totalitar - aceasta, firesc, chiar în condiţiile în care lucrurile nu sînt chiar clare în cutare sau cutare ţară din Est în acest moment. Din acest punct de vedere, lucrurile sînt foarte evidente: o serie întreagă de scriitori aflaţi în vogă acum zece ani în Franţa sau Germania a dispărut încet-încet din conştiinţa publică, iar orizontul de aşteptare s-a modificat radical. În ce anume constă acest orizont de aşteptare îmi e greu să spun, pentru că psihologia lectorului occidental e destul de capricioasă şi nu trebuie să neglijăm nici modele, nici impactul unui fenomen politic sau social etc. Aş spune că scriitorul român (sau ceh, sau polonez) trebuie să se gîndească să scrie la parametrii literaturilor occidentale. Trebuie să poată purta o "discuţie" de la egal la egal - cel puţin în plan ideal. În plan practic, lucrurile sînt mult mai complicate. Piaţa cărţii în Occident este nemiloasă, cu o ofertă uriaşă de carte, încît în momentul de faţă un tiraj de 10.000 de exemplare a ajuns să fie considerat un tiraj mare. Asta schimbă foarte mult datele problemei. Adaug că o serie de reviste care în anii '70-'80 vizau realităţile politice şi culturale din Est au dispărut sau au intrat în anonimat. E limpede că acele criterii care funcţionau atunci nu mai funcţionează.

E pregătită cultura română pentru un asemenea dialog "de la egal la egal"?

Nu cred că e pregătită şi nu văd cum ar putea fi după patruzeci şi cinci de ani de izolare. Sigur că există excepţii cît se poate de onorabile şi de încurajatoare, sigur că există eseişti şi scriitori care ar putea trece fără

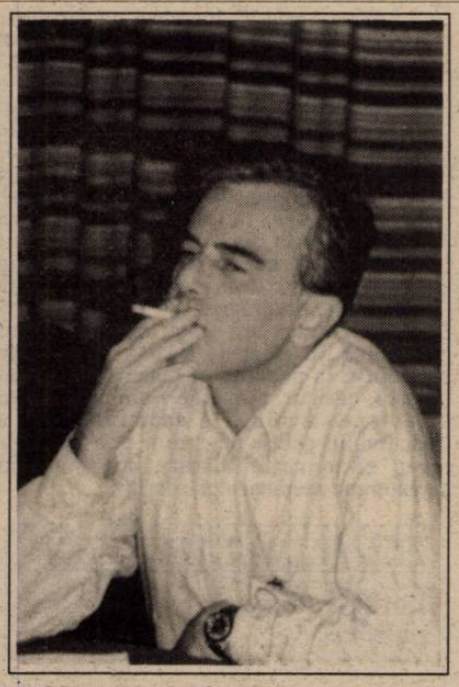

probleme în alte limbi şi ar putea găsi un ecou în public, dar în ansamblu nu cred că putem vorbi de o suficienă "pregătire" a culturii române pentru a intra în acest spaţiu cultural european. Intervine aici o serie întreagă de factori: un anumit mod de a concepe destinul unei cărţi, un anumit mod de a organiza piaţa literară, publicitatea, presa culturală. Revistele noastre literare şi culturale sînt făcute în marea lor majoritate după tipicul vechi: asemenea lucruri nu se mai fac în Occident. Eu nu zic că e bine că în Occident revistele nu mai publică poezie sau nu mai publică fragmente de roman, dar acest lucru nu se mai face. Aici sînt nişe evidenţe şi nişte realităţi în faţa cărora nu avem ce face, dacă vrem să instituim o concordanţă, o sincronizare, o punere de acord cu exigenţele pieţei literare şi culturale occidentale.

Presupunînd că am face un program vast de traduceri din cultura română în limbile de mare circulaţie, cu ce ar trebui să începem?

Eu aş începe cu două lucruri care nu privesc selecţia scriitorilor sau a textelor. Primul ar fi constituirea unui corp de traducători care să fie vorbitori nativi şi trăitori în ţările respective. Dacă ei colaborează cu un traducător român, cu atît mai bine. Dar trebuie să fie oameni competenţi din ţările respective. În al doilea rînd, n-aş începe acest program fără să fiu sigur că s-a pus la punct un sistem de difuzare eficientă a cărţilor pe piaţa occidentală, pentru că altfel ar fi-o muncă inutilă. Ceea ce poate trece mai uşor este romanul "gen" Camil Petrescu - şi aici invoc **Patul lui Procust** care chiar a fost un oareçare succes de librărie în Franţa. În romanul interbelic există titluri interesante care sigur ar merita traduse, la fel şi în proza mai recentă. Nu aş insista pe poezie; este o iluzie a noastră ideea că poezia poate asigura prestigiu cultural; asta se întîmplă doar în cazuri excepţionale; editorii străini nu publică poezie, decît în mod cu totul excepţional. În rest, eseişti în sens foarte larg - o eseistică în stare să prezinte un punct de vedere original, o atitudine, o voce, un stil. Or, în direcţia aceasta s-a făcut foarte, foarte puţin.

Rudolf FISCHER
„The Hungarian Quarterly", Budapesta

„Oamenii care gîndesc se simt minoritari"

Domnule Rudolf Fischer, v-aţi născut la Braşov, aţi studiat la Londra şi Sidney, aţi călătorit mult în lume, iar acum trăiţi la Budapesta. Aţi cunoscut bine spaţii culturale diverse, iar acum vă declaraţi în egală măsură central-european şi balcanic. Cum vedeţi raportul dintre culturile "mari" şi cele "mici"? Ce pot şi ce trebuie să împrumute unele de la altele?

E foarte greu de dat un răspuns. Eu sînt un cosmopolit adevărat: mă

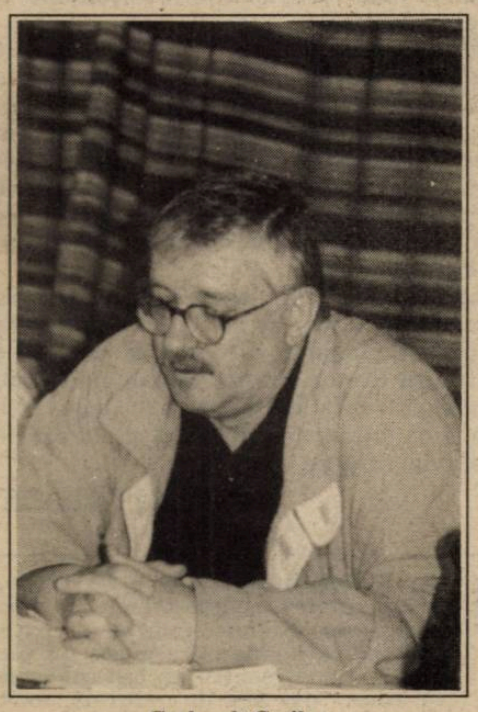

Gerhardt Csejka
("Neue Literatur" Germania)

simt legat de mai multe naţionalităţi, dar cred în acelaşi timp că fiecare trebuie să-şi păstreze tradiţia. De aceea cel mai bun mi se pare principiul japonez: să iei de la alţii tehnica, dar să-ţi păstrezi cultura ta. Eu sînt crescut într-o tradiţie engleză, mă simt legat de tradiţia intelectuală a anilor '20 şi '30. Am studiat la Sidney şi am trăit la Londra, dar niciodată nu am dispreţuit culturile aşa-zis "balcanice"; nu cred că o cultură mare, precum cea engleză, poate "împrumuta" prea multe de la culturile din aceste ţări, dar cred că, individual, englezul care călătoreşte pe aici are doar de cîştigat. De altfel, în cultura engleză cărţile de călătorie ocupă un loc important, şi nu întîmplător scriitori englezi importanţi au avut nostalgia Mediteranei răsăritene. România este mai interesantă pentru un englez decît alte ţări din această zonă, tocmai prin dimensiunea relevată de Iorga în **Byzance après Byzance.**

Transilvania era, în vremea copilăriei dumneavoastră (şi poate fi astăzi) un asemenea mediu cosmoplit, care să favorizeze contactul între culturi diferite?

Există un proverb englez: "Familiarity breeds contempt"; la care se răspunde cu: "It takes a certain amount of familiarity to breed anything". Pe vremea copilăriei şi tinereţii mele, am cunoscut, desigur, mulţi români în Transilvania, dar nu îmi amintesc să fi vorbit cu ei româneşte, ci numai maghiara sau germana. Nu vorbesc despre situaţia de după Dictatul de la Viena sau de după al doilea război mondial; dar înainte, în perioada interbelică, nu am simţit nici o intenţie de "românizare". Nici n-am ştiut bine româneşte pînă tîrziu. Am fost chiar bucuros, cînd am plecat la studii în Anglia, că n-o să mai dau bacalaureatul în România: îmi era teamă că n-o să-l pot lua pentru că nu ştiam foarte bine româneşte. Cred că între culturile diverselor etnii din Transilvania exista o comunicare mult mai profundă la sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea. Dar odată cu începutul naţionalismului, lucrurile s-au schimbat; a apărut teama că, învăţînd ungureşte, devii maghiar. Invers se întîmpla mai rar, pentru că maghiarii nu prea învăţau româneşte. Bunicul meu, care a fost judecător la cadastru, a învăţat româneşte şi ruteneşte: a considerat că e de datoria lui să cunoască limbile în care se exprimă ţăranii cînd vin la judecată. Acest lucru s-a uitat azi: că e de datoria omului cult să înveţe limba locului.

Problema naţionalismelor pare a fi foarte acută în Europa de azi.

Eu sînt foarte pesimist: nu îmi face plăcere să o spun, dar cred că dacă în Ungaria este acum o situaţie mai bună decît în alte ţări ex-comuniste şi n-au avut loc ciocniri sau conflicte semnificative, asta se datorează şi faptului că acum o sută şi ceva de ani s-a făcut "curăţenie" etnică. Dacă ne uităm pe o hartă etnică mai veche, se observă că în Ungaria erau mari părţi locuite de slovaci, de români, de germani. În secolul al XIX-lea a fost maghiarizarea forţată, în război nemţii i-au deportat pe evrei, după război ungurii i-au expulzat pe germani, au făcut schimb de populaţii cu Slovacia, biserica greco-catolică a fost un instrument de

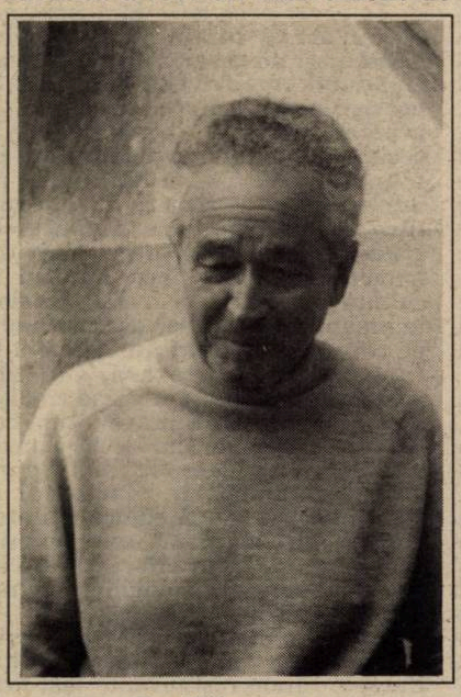

Pavel Câmpeanu

maghiarizare pentru români şi ruteni; rezultatul e că acum Ungaria e foarte unitară din punct de vedere etnic, ceea ce îi permite să afişeze o imagine tolerantă, pentru că nu mai are probleme. Acum, în progamele TV în limba germană, îţi dai seama că prezentatorii vorbesc mult mai bine maghiara decît

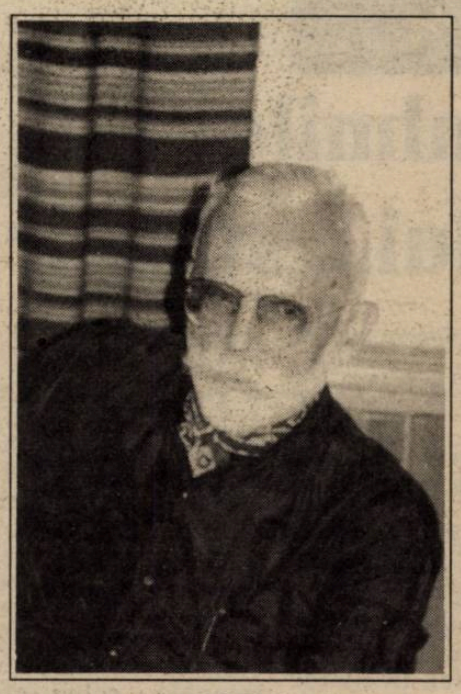

Rudolf Fischer

germana, deşi sînt germani. Or, asta în România nu s-a întîmplat. Saşii care merg în Germania ştiu germana, uneori mai bine decît germanii înşişi. Şi nu numai saşii, dar şi şvabii, care au fost în pericolul de a fi maghiarizaţi, dacă nu ar fi venit Trianonul. Nu vreau să vorbesc ca un naţionalist român, fac doar nişte simple constatări.

Antidotul pentru naţionalisme pare a fi accelerarea procesului de integrare europeană. De la un timp se vorbeşte însă de o Europă cu mai multe viteze. Ungaria e oare mai aproape, avînd în vedere că a avansat cel mai rapid cu procesele de reformă?

Eu sînt convins că Vestul e responsabil pentru ceea ce se întîmplă acum, pentru faptul că lucrurile merg mai încet decît se credea. Dacă în Occident ar exista o altă situaţie economică, dacă şi-ar reveni din depresiune (şi nu e în situaţia de **a nu şti** ce să facă), atunci s-ar rezolva şi problemele ţărilor din Est. Dar în Vest există oameni care cred că e mai convenabil să plăteşti pentru şomaj şi să ai putere, decît să dai de lucru şi să ai sindicate puternice. Faptul că în Vest e şomaj mare a împiedicat migraţia dinspre Est în două feluri: în primul rînd, pe aici se ştie că acolo nu se găseşte de lucru şi deci nu mai există tendinţa de a pleca, iar în al doilea rînd, cînd ai şomaj, poţi impune reguli restrictive pentru a nu primi imigranţi. Dacă nu ar fi fost recesiune în Vest, nu cred că ar fi fost probleme atît de mari pe aici. Ungaria a rezolvat pînă acum problemele economice, pentru că a reuşit să ia credite noi pentru a le plăti pe cele vechi, dar asta nu va dura la infinit. Nu ştiu dacă peste cinci sau zece ani Ungaria va fi în avantaj faţă de celealte ţări din Est. Dar cred că pentru unguri au fost foarte buni ultimii patru ani, pentru că s-a realizat o anumită clarificare în problema naţionalismului. Pe vremea comunismului, chiar şi oamenii cei mai liberali erau foarte naţionalişti. Acum şi-au dat seama că mai există şi altceva şi s-a produs o separare de naţionalişti. Faptul că au fost naţionaliştii la putere a creat acum o reacţie împotriva naţionalismului. Sigur, asta la nivelul intelectualilor. Altfel, problema nu cred că se poate rezolva. Antall spunea că el înţelege că pentru unele popoare Trianonul a fost benefic, dar pentru Ungaria a fost o tragedie. Ungurii nici acum nu înţeleg că pentru germani Tratatul de la Versailles a însemnat acelaşi lucru; dar germanii nu mai vorbesc acum despre Versailles. Altceva: unui german nici prin cap nu-i trece să meargă la Strasbourg ca să sărbătorească Sedan-ul. Atunci de ce să se aniverseze, pe 15 martie, unirea Transilvaniei cu Ungaria? Sigur, cînd minoritatea maghiară din România se plînge de situaţia ei, poate că are oarecare dreptate. Dar trebuie să ne gîndim că o soluţie de tip elveţian la problemele din Ardeal a stat în puterea Ungariei în 1867: românii s-ar fi mulţumit atunci cu puţin; ar fi trebuit să li se acorde atunci românilor statutul de "a patra naţiune" şi ar fi fost foarte mulţumiţi.

Care e relaţia dintre cultură şi politică din punctul de vedere al raporturilor dintre majoritate şi minorităţi? Pot schimburile şi împrumuturile culturale să ajute la rezolvarea problemelor politice?

Istoria politică e de multe ori determinată de contingent. Cultura e departe de ceea ce interesează mulţimea. Oamenii de cultură trebuie să spere într-o politică democratică de tip nou. Pentru că astăzi democraţia nu înseamnă că majoritatea poate să determine totul. Eu n-am uitat că majoritatea a votat pentru Hitler. Astăzi democraţia înseamnă şi toleranţă pentru minorităţi. Toţi aparţinem, de fapt, mai multor minorităţi; nu numai etnice, lingvistice, religioase, dar chiar şi prin faptul că iubim mai mult rugby-ul decît fotbalul sau că avem anumite idei pe care cei mai mulţi nu le au. De fapt, oamenii care gîndesc nu se pot simţi decît minoritari. Dacă majoritatea are o idee, ideea aceea îmi pare deja suspectă. Sigur, sîntem majoritari prin foarte multe lucruri, dar cred că ceea ce este esenţial ne face pe

Klaus Nellen ("Transit", Austria)

fiecare dintre noi să aparţinem mai multor minorităţi. Nu am nimic împotriva oamenilor pentru care e important că sînt români, sau unguri, sau ţigani. Dar nu cred că această calitate trebuie să fie pusă deasupra celorlalte şi că trebuie folosită împotriva celorlalţi. Eu mă consider un naţionalist adevărat tocmai pentru că nu-mi declar apartenenţa la nici o naţiune; dacă aud pe cineva cîntînd în grai autentic maramureşean, mă emoţionează la fel de mult ca şi atunci cînd aud cîntînd ungureşte sau cînd aud cîntîndu-se Schubert...

Paginile 6-9 au fost realizate de Mircea VASILESCU

Aduse cu poșta

Pe culmile iraţionalului... stilistic

Mircea Vasilescu, H.-R. Patapievici, Andrei Pleşu, Horvath Andor, Andrei Cornea

"Atît de des am tunat şi am fulgerat contra oricărei forme de făptuire, încît a mă manifesta, în orice fel, mi se pare o impostură, ba chiar o trădare."
Emil CIORAN
Mărturisiri şi anateme

Portretul lui Emil Cioran tînăr, aşa cum e prezentat în articolul d-lui Z. Ornea din seria "Noua generaţie a anilor treizeci" (**Dilema** nr. 85, 26 aug.-1 sept.1994), apare ca acela al unui ideolog anarhist, revoluţionar, un militant activ al hitlerismului şi bolşevismului. În citatul "Dacă îmi place ceva la hitlerism, este cultul iraţionalului, exaltarea vitalităţii ca atare", accentul este pus, de Cioran însuşi, pe sintagma "cultul iraţionalului", punînd oarecum în umbră formularea, străină de orice fanatism doctrinar autentic, "dacă îmi place ceva".

Pe de altă parte, admiraţia lui Cioran pentru "mistica Führer" pare a se destăinui prea sincer şi abrupt ("Meritul lui Hitler este de a fi răpit spiritul critic unei naţiuni") pentru a vădi abilităţi politice ascunse. Emil Cioran avea pe atunci 23-24 de ani. Articolele lui din acea vreme sînt scrise febril şi temperamental - cu un entuziasm de o natură mai curînd estetică decît etică. "Visările grandorii neliniştite" sînt corelate aleator cu fascismul, ca întrupare pasageră a unui ideal, repet, estetic al scriitorului. Nu fascismul **în sine** l-a captivat pe Cioran, ci dezlănţuirea **efervescentă** de energii pe care naţional-socialismul a provocat-o, **spectacolul său**.

De altfel, chiar dl. Z. Ornea descrie în articolul său din **Dilema**, nr. 86, 2-8 septembrie 1994, neputinţa lui Cioran de a se integra activ în rîndurile unei mişcări pentru care nutrea admiraţie: Garda de Fier. În cadrul aceluiaşi articol, autorul va semnala o conferinţă pro-legionară rostită de Cioran în chiar ziua asasinării lui Iorga. După recepţionarea ştirii, Cioran nu s-a dezis de legionari, ba chiar a perseverat în eroare prin publicarea conferinţei. Gest făcut din inerţie conjuncturală sau nu, oricum culpabil, textul fiind un elogiu "delirant" al Căpitanului...

Cu toate astea, din frazele inflamante ale textului, Cioran poate fi suspectat mai curînd de estetism decît de complicitate la crimele legionarilor: "Înainte de el (de Căpitan - n.m.), românul era numai român, adică un material uman alcătuit din aţipiri şi umilinţi. Legionarul este un român cu substanţă, un român primejdios, o fatalitate pentru sine şi pentru alţii, o vijelie umană infinit ameninţătoare". Conturul fizionomiei legionarului e prea stilistic, prea exaltat literar pentru a fi altceva decît fascinaţia în faţa unui **arhetip** vital expresiv, pe care estetul îl vede contrastînd în mod fericit cu fondul cenuşiu şi indiferent al tabloului.

Un politician vorbeşte despre **justiţie**, nu despre **justeţea unui masacru**, deşi contribuie eficient ca acesta din urmă să aibă loc, dacă situaţia, în viziunea lui, îl reclamă. Un politician nu va vorbi în public despre adormirea spiritului critic al unei naţii, ci va rosti, eventual, fraze măreţe despre **conştiinţa** patriotică; nu va sufla un cuvînt despre fanatismul Gărzii de Fier (Emil Cioran: "Garda de Fier e o pădure fanatică").

Cît despre elogiul bolşevismului, "unica soluţie pentru România, unica ieşire" (E. Cioran), l-aş parafraza pe N. Steinhardt, care se întreba de ce o fi părăsit André Breton Franţa taman cînd visul său - "Actul suprarealist cel mai simplu constă în a ieşi în stradă cu un revolver în mînă şi a trage de istov în mulţime" - fusese împlinit.

Brîndușa PALADE

Dușmanii noștri cei iubiți

Să vezi Napoli şi să supravieţuieşti!

Nu sînt nici primul, nici ultimul călător care mă plimb pe străzile din Napoli. Surpriză! Oraşul nu este invadat de valurile de turişti... proasta reputaţie se plăteşte! Turiştii stau pe aici o zi şi apoi pleacă în turme organizate spre alte locuri celebre dar mai liniştite din Campania sau din insule.

Oraşul uimeşte prin intensitatea vieţii populare: aceasta se desfăşoară în centrul istoric, o parte din străzile căruia se suprapun tramei urbane a oraşului nou întemeiat de greci (Nèopolis). Între cohortele de biserici şi mînăstiri, romane, gotice, baroce, toate decorate cu fresce, statui, altare, galerii, ceramici, unele mai somptuoase decît altele; printre vechile palate adesea în ruine, înghesuite în străzile înguste şi abrupte, în mijlocul unor piaţete în care tronează altarele fecioarei; de-a lungul ulicioarelor fără trotuare, atît de strîmte încît lumina zilei pătrunde cu greu, prosperă zeci de mici meseriaşi şi uşile locuinţelor de la parter dau direct în stradă - viaţa familială şi munca sînt indisolubil legate. Dughenele se înghesuie unele în altele: tarabele zarzavagiilor stau alături de cele ale vînzătorilor de peşte ca în tablourile olandeze din secolul XVII, tarabele mizerabile ale comercianţilor de ţigări de contrabandă străjuiesc vitrinele cu bijuterii din care se revarsă coliere de aur şi de corali; peste tot băcănii pline cu pachete de zeci de tipuri de paste se învecinează cu baruri care răspîndesc un miros îmbietor de cafea, mercerii vetuste, saloane de coafură minuscule cu adieri vestejite de loţiuni, garaje improvizate în mijlocul drumului, comercianţi înghesuiţi în pivniţe întunecoase. Pînă la amiază, atelierele meşteşugarilor zumzăie de activitate, ici strada ebeniştilor, dincolo a ceramiştilor, ceva mai departe cea a sculptorilor de figurine şi de marionete, în colţ sînt meşterii care fac iesle pentru Crăciun. După-amiaza şi seara răsună în aer strigătele negustorilor de alune, fluierul strident al vînzătorului de bomboane, cîntecul răguşit al femeii care revinde biletele loteriei "clandestine" ale Camorei. Strada este centrul unei vieţi colcăitoare: adulţi, adolescenţi, copii se strigă, se cheamă, vociferează; între vecini, de la un balcon la altul, de la o fereastră la alta, se bîrfeşte; de la etajele superioare coboară coşuleţe pentru a lua comisioanele, în timp ce cerul străzii usucă rufele care se zbat în vînt ca nişte steaguri multicolore, dînd un aer de intimitate spaţiului public. Şi, dominînd toate zgomotele omeneşti, o circulaţie dementă, de maşini, maşinuţe, o miriadă de scutere şi de motociclete care pocnesc fofilîndu-se prin străduţele întortocheate, urcă şi coboară pe uliţele cele mai abrupte, umplu aerul cu vîjîieli asurzitoare şi cu mirosul gazelor de eşapament.

Are ceva din lumea a treia acest oraş antic. Străzile sînt murdare, imobilele prost întreţinute, adesea roase de lepra pietrei, transportul public nu inspiră încredere, ambuteiajele sînt uriaşe şi respectul codului rutier foarte lax. Există de asemeni o violenţă de substrat, a Camorei care controlează numeroasele activităţi comerciale şi oculte, a unui tineret derutat de o devastatoare rată a şomajului şi de folosirea drogurilor. Mai e prezentă şi extensia unei prostituţii venite din Africa şi Europa de Est care intensifică războiul dintre clanuri şi sporeşte numărul de "lucioles" care, la fel ca în toate oraşele mari ale Italiei, vînd sex pe bulevardele periferice. Mizeria e prezentă, firește, dar la napolitani ea are un aer nepăsător, poate din cauza acestei veri fără sfîrşit, a acestei clime fără iarnă, şi în orice caz din cauza influenţei relaţiilor familiale care o temperează. Doar în privirea pustie a hamalilor africani, a zilierilor agricoli albanezi, a tinerelor prostituate din Somalia se poate ghici mizeria incomensurabilă a lumii.

În acest oraş cu o faţă întoarsă spre mare şi cu alta spre interior există încă un ceva arhaic, medieval. Habitatul oraşului istoric uneşte în acelaşi imobil, pe aceleaşi străzi, în aceleaşi cartiere, toate grupurile sociale: pe burghezi, pe artizani, pe muncitori şi pe funcţionari, pe intelectuali şi pe şomeri, în raporturi încă feudale pe care limbajul le traduce cu fidelitate. Cultura napolitană trăieşte încă, nu doar în cultura populară ci şi în cea a elitelor, împreună împărtăşesc aceeaşi limbă pe care unii scriitori au ridicat-o la rang de limbă literară. Cultura populară moşteneşte o veche tradiţie urbană, rezistînd mereu tuturor puterilor venite de aiurea: normanzii, angevinii, aragonezii, Bourbonii, Murat şi francezii, Garibaldi şi piemontezii veniţi să edifice unitatea Italiei, şi, în sfîrşit americanii, debarcînd pentru a elibera Italia de sub jugul teuton; nimeni dintre ei n-a izbutit să învingă spiritul popular.

Astăzi, Napoli pare a fi oraşul mare cel mai puţin americanizat din Europa: rarele restaurante **fast-food** îşi dau duhul (se spune că McDonald e în pragul falimentului), sînt preferate micile birturi unde se servesc cele mai bune **spaghetti con la vongole** pe care le-am mîncat, bînd un **vino bianco locale** cu gust de fructe. Coca Cola nu a luat locul sucurilor de lămîie şi de portocale, al cafelei reci servite cu gheaţă sfărîmată (**granita**) sau al **cedratei**, o limonadă făcută din sucul unei lămîi dulci ca mandarina. Supermagazinele sînt foarte rare, micul comerţ e mult mai util vieţii cotidiene. Şi mai există această religiozitate intensă - poate un pic prea "păgînă" pentru un fost calvinist ca mine - dar atît de naturală, încît nu şochează nici spiritul cel mai agnostic, fiind atît de prietenoasă şi tolerantă faţă de ceea ce nu este credinţa sa. Nimic în comun cu fanatismul catolic polonez sau maghiar, cultul Fecioarei este o prezenţă familiară; imaginile şi statuile Sfintei Maria sînt omniprezente în altare sau nişe încrustate în zidurile imobilelor, monumente în piaţete, icoane agăţate pe pereţi. Tineri şi bătrîni, bărbaţi şi femei îşi fac semnul crucii cînd trec prin faţa unei biserici (şi şoferii de autobuze şi de taxiuri), dar băieţii joacă fotbal în piaţa din faţa bisericilor **San Lorenzo Maggiore** sau **Santa Chiara** fără ca preotul sau paracliserul să vadă în asta un sacrilegiu... Şi cunosc intelectuali agnostici care cred în miracolul lichefierii sîngelui în fiola de la **San Genaro**. În asemenea ocazii omul simplu şi savantul îşi contopesc identitatea dincolo de toate deosebirile sociale şi politice.

Iată cum, simplu trecător prin haos, am observat supravieţuirea umanului într-un oraş - nici prea uman, nici prea puţin uman - ci pur şi simplu uman. Spaţiile nu sînt încă aseptizate de zonele pietonale organizate pentru satisfacerea comerţului turistic, cetăţenii modeşti nu sînt încă marginalizaţi la periferiile pustii. Ei trăiesc încă aici, scufundaţi într-un baroc triumfător, în luxul aurului şi al purpurei, în strălucirea azurului şi argintului, înecaţi în profuziunea de îngeri durdulii, de fecioare materne sau extatice, dominaţi de prezenţa unei frumuseţi care, privită zi de zi, devine atît de familiară, încît nici nu se mai observă. Şi care, de asemeni, se acordă perfect cu cultul pentru fotbal. Aceasta e modernitatea napolitană.

Claude KARNOOUH
Napoli, 15 septembrie 1994

FENOMENUL ACULTURAŢIEI

Contactul intercultural

A spune că toate culturile comunică între ele înseamnă a recunoaşte că premisa (ca şi scopul ultim) al oricărui sistem cultural este comunicarea, adică propria difuzare. Dar, dacă schimbul intercultural este un fenomen imemorial, **problema contactului dintre culturi** se pune abia atunci cînd observarea propriei identităţi şi notarea diferenţelor specifice fuzionează într-un metadiscurs. În acest sens, transferul cultural devine conştient de îndată ce alogenia elementului preluat este percepută ca atare. Ştim că individualizarea societăţilor arhaice se afectua pe temeiul unei discriminări radicale: membrii grupului sînt Oamenii prin excelenţă, în opoziţie cu străinii, socotiţi a fi Non-oameni. E greu de presupus că, la acel stadiu, schimburile culturale puteau fi altfel decît iraţionale, accidentale, superficiale şi temporare. Cînd însă Non-omul se transformă în Adversar sau în Erou civilizator (precum în cultul melanezian al "cargoului") discontinuităţile culturale îngăduie dialogul. Aşa cum conştiinţa de sine a individului apare concomitent cu umanizarea Celuilalt, fizionomia unui grup uman se conturează odată cu figurile alterităţii.

Dilemele aculturaţiei

Creată şi apoi vehiculată în antropologia americană din anii '30, noţiunea de **aculturaţie** a trecut ulterior în sfera sociologiei şi chiar a misiologiei. În pofida acestei extensii semantice, noţiunea aceasta se dovedeşte a fi un instrument analitic insuficient specializat sau prea generic pentru a acoperi toate situaţiile de şoc intercultural. Dicţionarele recente propun o definiţie a cărei generalitate atestă deja cele spuse: "Termenul de aculturaţie desemnează procesele complexe de contact cultural prin care societăţile sau grupurile sociale asimilează sau primesc în mod forţat trăsături sau ansambluri de trăsături provenind din alte culturi" (J.F. Baré, art. "Acculturation" în **Dictionnaire de l'ethnologie et de l'anthropologie**, Paris, PUF, 1991, p.1). Noţiunea de aculturaţie este prea generală întrucît transferurile culturale nu sînt niciodată simple descărcări informatice sau schimburi mecanice: o cultură poate recepta "trăsături sau ansambluri de trăsături" provenite dintr-o altă cultură în mod conştient (mimetism), inconştient (sincretism), paşnic (asimilare) sau brutal (integrare colonială)... Dincolo de **procedeele** de aculturaţie, schimburile inter-culturale se consumă într-o cronologie heterogenă (de la împrumutul lingvistic punctual pînă la influenţele de lungă durată) şi corespund unor strategii disparate (evanghelizare, acţiune "civilizatoare", interes geopolitic travestit într-o retorică umanitară etc.). Or, e limpede că atît **funcţiile** cît şi **intenţiile** care permit dialogul sau forţează contactul dintre culturi presupun tot atîtea contexte istorice, sociale, ideologice şi morale ireductibile. Pe de altă parte, noţiunea de aculturaţie este folosită cel mai adesea fără ca prealabilele teoretice ale fenomenului corespunzător să facă obiectul unui consens. Putem, aşadar, utiliza noţiunea respectivă fără a stabili dacă schimburile culturale sînt unilaterale sau bilaterale? Putem vorbi de aculturaţie în cazul etnocidelor, al invaziilor, al colonizărilor cinice sau al decolonizărilor demagogice? Mai mult, avem dreptul să studiem procesele de aculturaţie înainte de a produce o definiţie exhaustivă a conceptului de cultură?

Difuzionism, culturalism

Antropologii şi-au pus toate aceste întrebări şi au formulat răspunsuri care diferă inevitabil de la o şcoală la alta. Pînă la Malinowski, problema aculturaţiei se reducea la impactul colonizării occidentale asupra culturilor indigene. Se presupunea de obicei că acestea din urmă suportă în mod pasiv influenţa Occidentului, indiferent de moralitatea, viteza de propagare sau aria de difuziune a acestei influenţe. Strălucit elev al lui F. Boas, africanistul american M.J. Herskovits (**Acculturation, the study of culture contact**, New York, J.J. Augustin, 1938) a impus treptat opinia contrară: două grupuri intrate în contact funcţionează obligatoriu după schema **acţiune/reacţiune**, aşa încît aculturaţia poate fi definită ca un **two-way process**. Problematica de acest tip a preocupat două dintre cele mai serioase curente antropologice ale veacului nostru: **difuzionismul** şi **culturalismul**. E bine să le acordăm amîndurora un minimum de atenţie. Difuzionismul britanic (numit, din pricina reducţionismului său excesiv, **hiperdifuzionism**) a fost în primul rînd o reacţie împotriva darwinismului. Potrivit paradigmei evoluţioniste, fiecare societate trece printr-o serie de stadii ascendente (descoperirea focului, metalurgia, agricultura, religia etc.) ca şi cum ar asculta de unul şi acelaşi program filogenetic. Potrivit opticii difuzioniste, afirmaţia că fiecare grup uman a parcurs **în mod autonom** totalitatea acestor stadii este absurdă. Difuzioniştii cred, dimpotrivă, că inventivitatea umană este limitată şi că marile descoperiri tehnice au **un singur punct de plecare**. În cazul invenţiilor moderne, lucrurile par să stea chiar aşa. De pildă: majoritatea naţiunilor au astăzi o industrie cinematografică, dar primul studio de film a fost cel creat de Th. A. Edison în West Orange (New Jersey, 1893). Cu cît urcăm în timp, migraţia trăsăturilor culturale este totuşi mereu mai greu de urmărit. Nu putem deci admite, împreună cu hiperdifuzioniştii englezi (G. Elliot-Smith, W. Perry etc.) că **esenţialul civilizaţiei umane** s-ar fi cristalizat acum 7 mii de ani, într-un spaţiu unic: Egiptul. De partea sa, difuzionismul american a moderat ipotezele de acest fel, introducînd, prin intermediul lui F. Boas şi Clark Wissler, noţiunea de **arie culturală** (definită ca sumă de trăsături culturale cristalizate într-un cadru geografic precis). În ceea ce-i priveşte, difuzioniştii germani (în frunte cu părintele W. Schmidt, autor al unei teorii privitoare la monoteismul originar al speciei umane) au preferat noţiunii de "arie culturală" pe aceea de **Kulturkreis** (cerc cultural). Orice arie culturală are un centru de la care trăsăturile culturale se deplasează spre periferie. Odată ajunsă la periferie, o trăsătură culturală îşi modifică aparenţele pe măsură ce se apropie de focarul unei alte "arii". De exemplu: cînd iconografia elaborată în aria culturală a Bizanţului pătrunde în aria culturală balcanică, ea îşi schimbă suportul: icoana encaustică de tip constantinopolitano-athonit devine icoană ţărănească pe sticlă în genul celor de Făgăraş sau Nicula.

Evoluţioniştii imaginau creşterea liniară a omenirii de la societăţile simple către formele complexe de civilizaţie. Încercînd să evite ierarhizările diacronice, difuzioniştii aplicau acelaşi model în ordinea sincronică a dialecticii calitative dintre centru şi periferii. În ambele şcoli, un anumit concept-cheie ("evoluţia", "difuziunea") servea la **reconstituirea ipotetică** a trecutului. Pe de altă parte, **culturalismul** (reprezentat în SUA de şcoala numită "Cultură şi personalitate") a căutat să substituie ipotezelor observaţia de teren şi să depăşească tezele reducţioniste în două sensuri novatoare: a) sublinierea diversităţii culturale cu ajutorul unor abordări care să pună în valoare **originalitatea** fiecărei culturi şi b) reliefarea continuităţii dintre "personalitatea modală" (dominantă) a unei culturi şi personalitatea psihică a membrilor ei. Această nouă viziune le-a permis culturaliştilor (Ruth Benedict, Margaret Mead etc.) să evite scenariile aleatorii în care alunecaseră difuzioniştii, dar nu i-a putut scuti de capcana unor tautologii. Aşa cum

Tilman Spengler ("Kursbuch", Germania) şi Jonathan Schell ("Newsday", S.U.A.)

observa J. Van Riller, acelaşi tip de cauzalitate circulară este cu deosebire prezent printre psihanalişti, care afirmă, de pildă, "că un individ resimte o intensă culpabilitate din pricina unui super-ego sadic. Dacă îi întrebi cum ştiu că un individ are un super-ego sadic, ei îţi vor răspunde: fiindcă vedem cît este de culpabilizat..." (**Les illusions de la psychanalyse**, Liège, Mardaga, 1980, p. 297, **apud** R. Deliège, **Anthropologie sociale et culturelle**, Bruxelles, De Boeck Université, 1992, p.197). E ca şi cum am afirma că Ortodoxia românească are o dominantă contemplativă pentru că românii sînt ortodocşi...

Umanism şi etnocentrism

Un fapt rămîne sigur. Schimbările culturale afectează atît cultura donatoare, cît şi pe cea receptoare. Faptul se verifică în majoritatea situaţiilor de contact suficient cunoscute. Toată lumea e capabilă să descifreze influenţa catolicismului asupra barocului iezuit sud-american, dar nimeni nu contestă, pe de altă parte, influenţa artei negre în geneza artei moderne occidentale, sau impactul unor categorii indigene (**mana, tabu, kula, potlach** etc.) în configurarea vocabularului tehnic al antropologiei religioase. Un observator deopotrivă cultivat şi neutru ar putea constata, cu surprindere, că antropologia are prostul obicei de a recuceri bunul-simţ pe căi inutil sofisticate. În aparenţă, ideea însăşi de "schimb" implică reciprocitatea. Cine **oferă** ceva primeşte (sau doar aşteaptă) altceva îndărăt, tot aşa cum cine **impune** o regulă poate preconiza o reacţie (de respingere sau de acceptare). E deci normal ca schimburile culturale să asculte de aceeaşi logică. Cu toate acestea, abia conceperea aculturaţiei ca **two-way process** a estompat oarecum discursul etnocentrist care a dominat, începînd cu veacul XVI, imaginarul antropologic occidental. Evidenţa de astăzi ("culturile interferează creator") constituia ieri o simplă utopie rousseauistă. Şi cu toate acestea, exaltarea decalajelor continuă să se manifeste, ca şi cum valorizarea propriei identităţi culturale nu s-ar putea lipsi de dispreţul faţă de celelalte culturi. Putem spune că refularea etnocentrismului este ea însăşi un **two-way process**. Pe de o parte, reprezentările evoluţioniste potrivit cărora Occidentul este complex şi evoluat în vreme ce societăţile tradiţionale sînt unisegmentare şi arierate nu mai au trecere. Pe de altă parte, discriminările sînt înlocuite prin epitete privative (societăţile arhaice erau "nestatale", nu cunoşteau scrisul, etc.) şi persistă sub forma unei întrebări referitoare la aşa-numitul **grad zero al aculturaţiei**. Criticată, între alţii, de G. Balandier, noţiunea aceasta finalmente inoperantă încearcă să fixeze data începînd de la care o societate presupus "virgină" începe să suporte schimbările socio-culturale provocate de intervenţia occidentală. Ca şi virginitatea biologică, idea de "virginitate culturală" este ambiguă, întrucît asociază inocenţa şi virtualitatea. În subtext (şi pentru a ne menţine în metafora predecentă) occidentalizarea unei societăţi "virgine" este asimilată fecundării: ceea ce era unilateral şi steril devine omnilateral şi fertil.

Un concept controversat: inculturaţia

Inculturaţia este corespondentul religios al aculturaţiei. Termenul a fost folosit pentru prima oară de către papa Ioan Paul al II-lea, în enciclica **Slavorum Apostoli**, publicată cu prilejul împlinirii a 1100 de ani de la misiunea sfinţilor Chiril şi Metodie (1985). În acest document pontifical se făcea doar aluzie la faptul că procesul implică o îmbogăţire mutuală. Suveranul pontif avea să revină asupra chestiunii în enciclica **Redemptoris missio** (7 decembrie 1990) unde se enunţă "intima transformare a valorilor umane autentice prin integrarea lor în creştinism şi înrădăcinarea creştinismului în diferitele culturi omeneşti". Altfel spus, "prin inculturaţie, Biserica întrupează Evanghelia în diferitele culturi, introducînd în acelaşi timp popoarele şi culturile lor în propria ei comunitate" (Nr 52). După cum ne aminteşte Julien Ries, neologismul papal a iscat dezbateri colorate în funcţie de ideologia participanţilor. Sociologii şi istoricii mentalităţilor amintesc - din resentiment anticlerical - complicitatea uneori brutală dintre evanghelizarea Lumii Noi şi monarhiile catolice ale Europei renascentiste. Dornici să atenueze excesele Conquistei, teologii elogiază, dimpotrivă, "creativitatea" popoarelor evanghelizate...

Dincolo însă de asemenea atitudini partizane, noţiunea de inculturaţie este ea însăşi fragilă. Deosebirea dintre **aculturaţie** şi **inculturaţie** rămîne deocamdată neclară, întrucît discursul papal suprapune într-o manieră pur subiectivă adevărurile relative ale culturii occidentale şi Adevărul revelat al creştinismului. Altfel spus, inculturaţia presupune reducerea mesajului evaghelic la practicile misionare ale romano-catolicismului. Iată de ce ar fi interesant să verificăm pertinenţa noţiunii de inculturaţie nu doar în zona raporturilor dintre creştinismul apusean şi religiile necreştine, dar şi în domeniul relaţiilor inter-confesionale. Putem evoca "inculturarea Evangheliei" în sînul unor popoare aşa-zis heterodoxe (sau, cum se spunea mai demult, "schismatice") fără să ne izbim de spinoasa realitate a prozelitismului? Poate că una dintre viitoarele enciclice papale ne va aduce, în acest sens, un răspuns.

Teodor BACONSKY

„Gările noastre americane te cam surprind. Cînd întrebi de hamal, ţi se oferă chewing-gum"

Edith WHARTON

Bon de lectură

Edith WHARTON

Vîrsta inocenţei

Traducere de Sanda RETINSCHI
Editura Univers 1994. 317 p., 2500 lei

Apărut în 1920 şi încununat cu prestigiosul premiu Pulitzer un an mai tîrziu, romanul lui Edith Wharton pare un fel de prelungire a operei lui Henry James - nu a ultimei sale perioade, ci a celei de mijloc: ca şi marele său prieten, Wharton şi-a concentrat atenţia de romancieră asupra conflictelor subtile din sînul înaltei societăţi americane. Există, apoi, o serie de paralelisme existenţiale: originea amîndurora (două distinse familii ale Coastei de Est), interesul comun pentru un anumit tip de roman (Wharton, evident, influenţată de James), ba chiar şi exilul autoimpus. Cu douăzeci de ani mai tînără decît Maestrul, Wharton avea să trăiască aproape tot atît cît James, murind douăzeci de ani după acesta, în sudul Franţei. (Henry James, la rîndul lui, murise la Londra.) Putem considera astfel opera celor doi autori o "deplasare în două viteze" a Romanului American înspre temele modernităţii timpurii, iar pe Edith Wharton drept prima romancieră "urbană" a acestei naţii; cine cunoaşte amănuntele vieţii sale ştie că opţiunea ei pentru scris nu a fost scutită de aferenta zguduire a prejudecăţilor în vigoare la acea epocă...

Vîrsta inocenţei este, de fapt, "portretul unei doamne" (Ellen Olenska) tot atît de neconvenţionale pe cît Edith Wharton însăşi va fi fost, la momentul respectiv. Portretul unei "rebele fără voie" care, trăind cîtva timp în Europa, are dificultăţi în a se supune carcanului convenţiilor (multe, absolut hilare) din buna societate new-yorkeză. Prin acest personaj, Edith Wharton se apropie iarăşi de Henry James şi de tematica acestuia din romane ca **Europenii**, **Ambasadorii** sau **Între două ţărmuri**: contesa Olenska este "Străina", cea care revelează automatismele de apărare ale acestei lumi - crude, mergînd pînă la excludere; tot ea este cea care declanşează conflictul conjugal dintre Newland Archer şi May Welland - sau, mai bine zis, care declanşează "lipsa conflcitului", căci în New York-ul de la 1870 (asemeni unei "piramide perfect netede" cum spune un personaj) orice asperitate este ştearsă discret, nivelată... Conflict, totuşi, între individ şi clan - chair dacă Newland şi Ellen, înfrînţi în cele din urmă de solidaritatea **tribală** (un cuvînt care revine!) a celorlalţi, nu vor putea decît să plătească printr-o iubire imposibilă "ieşirea din rînd".

În traducerea remarcabilă a Sandei Retinschi (binevenită şi ideea redactorului cărţii de a reveni la toponimele originare: Fifth Avenue, Central Park etc în locul "Bulevardului Cinci" şi "Parcului Central" ale ediţiei din 1972), **Vîrsta inocenţei** rămîne unul din romanele cele mai frumoase ale literaturii americane. Cursivitatea povestirii nu este niciodată împiedicată de pasajele în care Edith Wharton cedează plăcerii de a descrie în amănunt toaletele doamnelor, sau cinele somptuoase, sau încăperile (autoarea era recunoscută drept o autoritate în materie de ce se numeşte astăzi "design"!). Înrudirea cu James este perceptibilă mai ales în dialoguri; în plus, dincolo de atmosfera redată impecabil, există toate acele detalii de epocă pe care Wharton a avut inspiraţia să le facă să transpară cu umor - ca de pildă: "americanii vor să plece dintr-un loc unde s-au distrat chiar mai repede decît doresc să ajungă acolo", sau - cu un parfum, astăzi şi mai irezistibil decît ieri - "... fantastica perspectivă de a ajunge să se facă convorbiri de la o stradă la alta şi chiar - părea un vis neverosimil - de la un oraş la altul. Fiecare dintre cei trei participă la conversaţie cu aluzii la Edgar Poe şi Jules Verne, debitînd platitudinile obişnuite între oamenii cei mai inteligenţi cînd discuţia este purtată împotriva timpului şi nu vor să pară naivi, încrezîndu-se prea devreme în noua invenţie..." **(a.l.ş.)**

Nu rataţi

Vîrsta inocenţei, filmul lui **Martin Scorsese** (1993) după romanul lui Edith Wharton, cu **Daniel Day-Lewis** în rolul lui Newland Archer, **Michelle Pfeiffer** în cel al contesei Olenska şi **Winona Ryder** (Globul de aur pentru cel mai bun rol secundar) în rolul lui May Welland. Reconstituire somptuoasă a cărţii (scenografia: **Dante Ferretti**, cel care a colaborat cu Fellini şi Pasolini), filmul este, totodată, o analiză perfectă a **violenţei vătuite** din spatele convenţiilor şi a relaţiilor de clan - mai veche obsesie a lui Scorsese. Superb şi emoţionant.

& Trei expoziţii de fotografie la Galeria 3/4 a Teatrului Naţional: **William Henry Fox Talbot** (inventatorul, la jumătatea secolului trecut, al procedeului numit "calotipie"), **Heinrich Sille** şi **Mihail Moldoveanu** - care, după expoziţia din octombrie anul trecut ("Modernism catalan"), revine cu un nou studiu în imagini: "Barocul napolitan".

Din viaţa unui extremist de centru

Groaznica prezumţie din orice inocenţă

Onostimă, dar şi spectaculoasă, dezvoltare a prezumţiei de nevinovăţie - care nici nu există, dragă domnule! - este certitudinea injuriei. Într-un dialog, într-o polemică - nu discut de conflictele cu arma în mînă sau cu ochii ieşiţi din orbite - nici unul dintre interlocutori nu poate fi atît de stupid ca să creadă că inocenţa celuilalt e lipsită de finalitatea unei "trimiteri, undeva...". Există o asemena presiune a trivialităţii rapide, sumare şi fireşti - pînă şi în mediile cele mai elitiste şi elegante din p.d.v. intelectual - încît orice obiecţie, orice controversă în idei (care idei, nenorocitule?) e imediat resimţită de nu ca o palmă, atunci precis ca o insultă. Ocara bolboroseşte, căutîndu-şi nerăbdătoare expresia, în adîncul schimburilor de idei. Naturelul e ofensarea celuilalt, mai mult sau mai puţin violentă, după bugetul, întotdeauna mare, de inteligenţă şi ipocrizie al fiecăruia. Nu se face neapărat scandal public, dar se scuipă între patru ochi.

- Am auzit că m-a înjurat cutare în ultimul său articol...
- L-ai citit?
- L-am citit.
- Nu te înjură deloc, scrie respectuos.
- Îl bag în mă-sa!

Disprețuirea nevinovăţiei e suficient de scurtă şi lucidă ca să acorde înjurăturii statutul unei vinovăţii rezonabile, nici prea mari, nici prea mici, în limitele acestei civilizaţii a vulgarului căreia toţi îi facem faţă, fără efort, identificînd uşor în orice delicateţe - o socoteală, în orice respect - o prefăcătorie, în orice dezacord - o şmecherie, ca să nu zicem direct "un rahat".

- Da' în fond ce ţi-a spus? Nu te-a făcut nici de măgar, nici de turnător. Ţi-a zis că ai o neglijenţă sufletească. E grav, serios, dar ...
- Adică eu nu ştiu ce înseamnă neglijenţă sufletească...!? Eu sînt căzut din cocotier, nu?
- A vrut să-ţi facă o dificultate la caracter.
- Dificultate se numeşte asta? Pe mine, tata m-a făcut cu degetul ...!?
- Ş-a exprimat foarte elegant, dragă domnule...
- Îl bag unde trebuie cu toată eleganţa mea!

Din certitudinea delictului de injurie care stă la baza oricărei controverse cresc - cu acea viteză proprie isteţimii noastre ancestrale - alte două prezumţii, ambele la fel de grave şi greu suportabile: că unul, io, cel injuriat, sînt prea prost, iar el, cel elegant, e prea deştept. E mai cumplit decît a îndura o înjurătură de lampă, strămoşi sau dumnescriere. E ameţitor în ce măsură această civilizaţie a trivialităţii şi a obscenităţilor se încordează spre a consacra deşteptăciunea drept "la qualité maîtresse" a toate şi a tuturor. E chiar şarmant cu ce energie luminoasă se opune fiecare - înjurînd de toţi sfinţii, porcăind tot ce se găseşte în cale - la a fi făcut de prost. Cauza de-a dreptul sfîntă a deşteptăciunii personale are o îndreptăţire şi o elocvenţă ce-i permit să nu se încurce dureros în bădărănii şi grosolănii care, în alte părţi, compromit nu numai pe deştepţi, dar şi pe inteligenţi. Ea nu cunoaşte remuşcarea pentru încălcarea acelor politeţuri şi delicateţuri care asigură viaţa cîtorva "relaţii de bărbie" (cum le numea Arghezi). "Relaţii de pălărie" şi "de bună ziua", fără de care nu se poate concepe macroexistenţa într-un bloc sau într-o orchestră simfonică. Cunosc, am ascultat arii lungi, în lift, - de la parter pînă la etajul meu, 8 - prin care deşteptul de la 10 îmi explica de ce nu-l va saluta toată viaţa pe idiotul de la 4. Leit-motivul era acesta: "E prea tîmpit!". Sacrificată fără probleme este, bun înţeles, politeţea. Mai tot românul deştept ştie, fără să aibă nevoie de Nordau, că politeţea este o ipocrizie, ca să nu-i spună deschis "o laşitate", cum o numeşte nevastă-sa, şi mai brutală în sinceritățile de bucătărie, acolo unde nu se mai poate respira de cîtă exigenţă morală s-a concentrat în fiecare felie de pîine. Politeţea e spulberată printr-o mişcare de gînd şi limbă, ingenioasă, mai mult decît nostimă, care închide spectacolul, odată cu închiderea sumbră a unui ochi: politeţea e băgată la politic, adică tot "în mă-sa"...:

- Ce mă iei că-i politicos? Mă doare în cot de politeţea lui. Mie să-mi spui ce politică a făcut pînă şi după... Ştii cine a fost tat-su? Să-ţi spun eu! Da' mă-sa? Cînd ai o biografie ca a lui, nu discuţi neglijenţa sufletească a altuia!
- Iar ajungem la dosar, dragă domnule?
- Fără "dragă domnule"! Fără ironii! Eu nu-s prostul nimănui!

Însăşi neatîrnarea naţională nu-i permis să nu fie racordată la acest pumn în masă:

- Eu nu-s prostul nimănui!

Radu COSAŞU

Pretexte

Perfidul Hexagon?

La sfîrşitul săptămînii trecute, fostul rege Mihai al României a încercat să intre în ţară ca simplu turist, solicitînd viza pe aeroport; după cum se ştie, aceasta i-a fost refuzată, iar fostul suveran a fost obligat să ia acelaşi avion pe ruta de întoarcere. Guvernul a fost îndreptăţit să considere că vizita lui Mihai de România este "inoportună şi ilegală".

În acelaşi timp, anularea vizitei pe care urma s-o facă în capitala Franţei Taslima Nasrin - scriitoarea eretică din Bangladesh - a declanşat la Paris un scandal de proporţii. Nasrin fusese invitată la emisiunea lui Bernard Pivot **Bouillon de culture**. Într-un exces de birocraţie, funcţionarii francezi i-au eliberat scriitoarei o viză - "de tranzit" aproape - de numai 24 de ore! Şi BUM: inteligheţia pariziană a explodat - cutremurîndu-se de indignare -, mass-media a înregistrat seismul - adăugînd cîteva grade de la deflagraţia generală - şi, "pus la colţ" într-un mod atît de penibil, ministerul de resort a trebuit să revină asupra deciziei sale, prelungind viza Taslimei Nasrin cu cîteva zile. Explicaţia oficială a Hexagonului: scriitoarea nu solicitase decît să poată fi prezentă la emisiunea lui Pivot; în plus, după cum se ştie, Nasrin - **persona non grata** în ţara ei, ameninţată cu moartea de integriştii islamici - necesită un dispozitiv de protecţie special. Reacţia intelectualităţii franceze: este ruşinos că Franţa - **terre d'accueil** tradiţională pentru intelectualii persecutaţi - nu acordă unei scriitoare persecutate toate facilităţile cuvenite. Presa de pe Hexagon nu a întîrziat să enumere ţările, mult mai "modeste" în privinţa acestei tradiţii, în care Nasrin a fost primită fără probleme: Portugalia, Danemarca, Suedia. Revenirea oficialilor asupra prelungirii vizei nu a salvat cu nimic situaţia: Taslima Nasrin renunţase ea însăşi la proiectata vizită...

Evident, nimic din toate acestea nu ar fi putut să se întîmple dacă Taslima ar fi fost de naţionalitate franceză. Nimic din toate acestea nu ar fi putut să se întîmple dacă Nasrin ar fi fost o personalitate istorică. Şi e greu de crezut că prin mintea cuiva ar fi putut trece că întoarcerea în propria-i ţară a unui om forţat la exil de un regim repudiat ar fi "inoportună şi ilegală"... **(a.l.ş.)**

Citit/Auzit

"Două lucruri trebuie să ne fie clare: nici o statuie nu se modelează singură, iar răul făcut cu dulceaţă şi obedienţă este întotdeauna profund şi ireversibil în raport cu cel făptuit brutal şi frust". (Cornel Radu Constantinescu, în **Adevărul** din 4 oct.a.c.) ♦ "Plecînd de la un film, **Legături primejdioase**, Catinca Roman, fostul designer al casei «Intermelody», a reuşit prin stilizare să ne înfăţişeze viciile şi pornirile femeilor din secolul XVIII. Această colecţie, menită parcă să contrazică «artişti» care se gîndesc la femeia acelor vremuri ca la o biblie, a reuşit să rupă monotonia şi ne-a făcut să simţim cum totul se transformă." (Răzvan Ciobanu, în **VIP** din 4-10 octombrie) ♦ "Să fie limpede: preţuiesc cartea domnului Ion Iliescu, dar mă sperie recitarea ei colectivă. Editarea «Operelor alese» ale lui Balzac e un semn de democraţie, înainte de a fi act cultural." (Acelaşi CRC , în acelaşi **Adevărul**...) ♦ "Aşadar... un nou record - editura Amarcord!" (Cristian Bădiliţă, în **România literară** din 5-11 octombrie) ♦ "Dl Piţa îşi garniseşte pelicula cu măscări, care dacă nu sînt numeroase, sînt foarte frecvent utilizate aşa încît, cu excepţia predicatorului care citeşte Biblia, nu-i personaj să nu folosească sintagme precum «cur» şi «mă c.» Pînă şi în trivial, în kitsch, e necesară fantezia." (Tudor Caranfil, în **Libertatea** din 6 octombrie) ♦ "Nu mă căsătoresc. Nu încă. Dacă e să mă mărit, mi-ar plăcea ca soţul meu să fie cow-boy - ca tata sau socrul meu..." (Traducerea unui documentar francez la **TV-1**, joi 6 oct. a.c.)

Sir SIGMUND STERNBERG, Preşedintele executiv al Consiliului Internaţional al Creştinilor şi Evreilor (ICCJ), fondator al Institutului Britanic pentru Etica Afacerilor, aflat în România la invitaţia FUNDAŢIEI CULTURALE ROMÂNE, va răspunde întrebărilor ziariştilor în cadrul unei **Conferinţe de presă** organizate sîmbătă, 15 octombrie 1994, orele 12,30, la sediul Fundaţiei Culturale Române din Aleea Alexandru nr. 38.

Pagină realizată de
Alex. Leo ŞERBAN

A lua şi a da

N. Iorga spunea că lupta dintre autohtonism şi sincronism începe, în cultura română, pe la 1820, pe timpul lui Asachi. M. Eliade, în prefaţa la ediţia Hasdeu din 1937, susţine că disputa debutează cu Eminescu, a cărui poziţie ideologică ar fi alimentat, în timp, aceste certuri "ridicole" şi "sterile".

S-a discutat aşadar, pe larg, de către mai multe generaţii, despre relaţiile noastre cu Occidentul, despre sincronizare şi creştere organică. Faimoasa teorie a formelor fără fond se înscrie de altfel, alături de alte atitudini polemice, care au făcut epocă, în cadrul aceleiaşi problematici.

Iată-ne în faţa uneia dintre problemele care polarizează cultura română de la începuturile perioadei ei moderne şi pînă în zilele noastre.

Şi, pentru că în numeroase domenii (de la politică la ştiinţe şi arte) în cultura română împrumuturile au jucat (şi joacă!) un rol cert, se impune să ne întrebăm de ce a fost ales, pentru a denumi practica sincronizării, acest termen: **a împrumuta**! Ce relaţie se va fi stabilit în inconştientul colectiv între procesul sincronizării şi sensurile acestui cuvînt? Întrebarea nu e superfluă dacă ne amintim că "a împrumuta" înseamnă "a da cuiva sau a lua de la cineva un bun care urmează a fi restituit". Or, circulaţia ideilor, procedeelor, metodelor - artistice, ştiinţifice etc. - a "bunurilor culturale", s-a desfăşurat pentru noi mai mult într-un singur sens: de la cei de la care "împrumutăm" către noi. În sens invers circuitul a funcţionat într-o mult mai mică măsură.

Această constatare nu pune în discuţie posibilităţile noastre de creaţie, ca popor, ci, strict tehnic, volumul celor transmise de noi altora.

Să fie legată alegerea acestei sintagme ("a împrumuta") tocmai de orgoliul celui care este convins că îşi va restitui datoriile, că stă în puterile sale să nu rămînă un perpetuu datornic? Ar fi interesant, în acest sens, să stabilim cînd anume s-a fixat termenul "împrumut" pentru preluările din cultura europeană. În textul la care am făcut trimitere, Mircea Eliade vedea o perioadă din istoria României (în intervalul 1820-1880) în care "nu copiam Europa, nici nu o respingeam - ci ne măsuram cu ea". "Înainte de Eminescu - la Heliade Rădulescu şi, mai ales, la Hasdeu - cultura românească se situa altfel faţă de Europa. Avea curajul să se aşeze faţă în faţă, în raport de egalitate." Un asemenea mod de a gîndi relaţiile cu lumea civilizată conducea, firesc, la considerarea bunurilor preluate ca "împrumuturi".

A vorbi astăzi despre ceea ce oferă (sau ar fi în stare să ofere) românii Europei pare însă pentru mulţi dintre concetăţenii noştri mai degrabă o glumă sau un simplu exerciţiu de retorică patriotardă, fapt care arată clar în ce sens a evoluat sistemul nostru de percepţie referitor la Occident. Ca atare, "împrumut" capătă un cu totul alt sens. Cei care se consideră chemaţi să apere "onoarea" românismului îi pun în evidenţă conotaţiile peiorative, oferind şi desueta soluţie salvatoare: izolarea, ieşirea din circuitul european, autarhia la toate nivelele.

***

Ideea acestei izolări nu e, se ştie, nouă. De la sugestia poetică a regresiei într-o mirifică lume românească medievală, prezentă la Eminescu, pînă la programele culturale ale sămănătoriştilor sau ale unor doctrinari de dreapta din perioada interbelică, condamnarea împrumuturilor n-a mai contenit.

Dar o astfel de concepţie este o aberaţie nu numai pentru că practic nu se pot ridica ziduri ermetice între conştiinţe sau pentru că nimeni n-a reuşit să-i constrîngă pe oameni să gîndească la ordin. (Interdicţia nu face decît să împingă evoluţiile în sens opus celui aşteptat! În timpul izolării din ultimele decenii ale dictaturii comuniste, ca urmare a ceea ce sociologii numesc "efecte perverse", Occidentul, urît de putere şi "ascuns" în spatele unei ţesături dese de interdicţii, nu numai că nu a dispărut din minţile românilor, ci, dimpotrivă, a fost de-a dreptul idolatrizat!). Dincolo de asemenea dificultăţi, să le spunem "practice", doctrina autarhiei conţine un viciu de fond, naşterea ei ascunde un defect de gîndire care se cere revelat.

Sigur, pot exista situaţii, rarissime, în care o colectivitate umană trăieşte "de la începuturi" în afara lumii aşa cum s-a constituit ea de-a lungul istoriei. Din cînd în cînd mai aflăm chiar şi astăzi despre descoperirea cîte unui trib, în Africa sau în Amazonia, care nu a luat niciodată cunoştinţă de existenţa civilizaţiei noastre. Împrejurări excepţionale pentru antropologi, care se precipită să studieze "pe viu" forme de cultură diferite de cele care în timpurile moderne s-au generalizat pe întreaga planetă. Interesul specialiştilor e de înţeles - deşi aceştia sînt cei mai în măsură să ştie că prin gestul lor au semnat, în fapt, condamnarea acelei civilizaţii virgine: o cultură nu mai este "pură", nu mai poate fi "independentă", "izolată", atunci cînd cei care o păstrează şi o transmit au luat cunoştinţă de existenţa altor forme de cultură. Atunci cînd în conştiinţe s-a fixat ideea existenţei Celuilalt, conştiinţele se vor organiza ţinînd cont de această prezenţă, care fie că declanşează o reacţie de respingere, fie că este urmată de adeziune, devine o componentă a propriei identităţi. E suficientă ideea existenţei alterităţii, a unor moduri diferite de a trăi, de a gîndi, de a simţi estetic, de a organiza viaţa cotidiană pentru a modela conştiinţele cu totul altfel decît atunci cînd acest orizont al diversităţii lipseşte.

Mentalitatea modernă începe să se cristalizeze atunci cînd diferenţele sînt integrate, cînd prezenţa străinului începe să facă parte din propria identitate.

Întrucît românii, ca toţi ceilalţi europeni, nu pot avea inocenţa originară a triburilor proaspăt descoperite în Africa sau în Amazonia, ideea autarhiei apare şi mai clar ca o pură aberaţie. Chiar de la începuturi, în scrierile cronicarilor, cultura română s-a definit prin raportare la şi s-a orientat spre lumea civilizată.

***

De altfel, concepţia despre "coruperea" culturii originare prin împrumuturi şi a stăvilirii acestui proces prin izolare faţă de restul lumii este ea însăşi databilă, apărînd la noi relativ tîrziu ca, fapt demn de subliniat, rezultat al unui... împrumut! Este o teorie dospită şi utilizată în condiţii diferite de cele de la noi. În România s-a impus, aşa cum aminteam, în urma unor campanii cu certă miză ideologică, campanii care au avut efect mai ales asupra unor oameni mai puţin familiarizaţi cu domeniul culturii. Şi nu a fost, în nici un caz, un program care să fi avut rezultate notabile în planul creaţiei româneşti: a persista în această poziţie înseamnă astăzi, în fapt, a merge împotriva culturii române.

A, cu totul altceva ar fi dacă s-ar discuta despre "protejarea culturii române". Cultura română de azi poate şi trebuie să fie protejată - inclusiv împotriva invaziei maculaturii de provenienţă străină. Protejată nu prin interdicţii, ci prin încurajarea creaţiei româneşti originale. Aceasta e, însă, o cu totul altă poveste. Pentru care autohtoniştii noştri, aflaţi acum în posesia instrumentelor financiare ale statului, la conducerea instituţiilor de cultură şi de învăţămînt vitale ale ţării, nu arată nici un fel de preocupare serioasă.

Constantin PRICOP

O nostalgie intraductibilă

Născut în 1930 la Bucureşti, Constantin UDROIU este, acum, în prezentările oficiale, pictor italian de origine română. Biografia lui este, precum a artiştilor de odinioară, plină de dramatism: arestat în două rînduri (a doua oară în '56, după revolta din Ungaria, pe cînd era student la Belle Arte) şi condamnat la 22 de ani de închisoare politică, din care a executat 10; a părăsit România cu mai bine de douăzeci de ani în urmă, stabilindu-se, după cîţiva ani de peregrinări, la Roma; a avut peste 200 de expoziţii, atît în Italia, cît şi la Geneva, Avignon, Amsterdam, Paris, Atena; exclus din Uniunea Artiştilor Plastici din România din motive politice, a fost reprimit în acest an; Nicolae Balotă observa, în pictura lui Constantin Udroiu, o "psihologie a nostalgiei". Înzestrat cu har de povestitor, artistul transformă această nostalgie într-o relatare vie, plină de culoare.

Ajuns în Italia după ce, în România, aţi trecut prin experienţa dramatică a închisorii, a trebuit să "învăţaţi" comunicarea cu un alt public, să vă "traduceţi" experienţa într-un limbaj nou. Care au fost momentele cele mai grele şi, pe de altă parte, ce v-a izbutit cel mai uşor?

N. Crainic spune în poezia **Doină**: "Năprasnic e dorul şi crîncen aleanul". Ca şi în temniţă, şi în Italia momentele grele erau cele sufleteşti. Am lăsat în România familia, două copilaţe, surori, neamuri, prieteni. Timp de 18 ani, nu m-am întors în ţară pînă în 1990, în februarie. Uneori îmi era dor şi de clanţa de la poarta casei părinteşti. Cel mai uşor am izbutit pe plan profesional. Prima expoziţie în Italia în 1971 mi-a fost inaugurată de Sandro Pertini, care mi-a adus noroc. Tot în acel an am cîştigat premiul III la prima bienală internaţională organizată la S. Teresa di Gallura (Sardegna) cu subiect "protecţia naturii". Am participat cu o lucrare adusă din ţară, **Inundaţie**, făcută după inundaţiile din Transilvania din '68 şi respinsă la bienala de la Dalles din acel an. Premiul consta într-un milion de lire, în acel timp egal cu o maşină Giulia Super, găzduire şi ospitalitate timp de şase luni pe Costa Smeralda, în Sardegna, la hotelurile lui Aga Khan. În 1980 în localitatea Accetura şi în 1985 la Vitulano am primit cetăţenia de onoare pentru merite artistice. Iar din 29 aprilie 1991 am devenit senator al Academiei Internaţionale de Artă Modernă.

Aţi avut vreodată, în această perioadă, senzaţia că sînteţi "printre străini", v-aţi confruntat cu reacţii ostile?

Această întrebare mi-a pus-o un ziarist italian căruia i-am răspuns că noi, românii, cînd venim în Italia, ne întoarcem la casa bunicilor. Sîntem şi aici acasă. În plus, datorită faptului că m-am căsătorit cu Luisa Valmarin, profesoară de română la Universitatea "La Sapienza" din Roma, am trăit din plin în cadrul culturii româneşti, pentru care soţia mea se luptă cu pasiune, dragoste şi sacrificii ca s-o facă cunoscută. Odată căsătorit cu Luisa Valmarin, ce mi-a dăruit un Ion de ziua naşterii mele, nu m-am mai considerat străin în Italia. De fapt, nu m-am considerat nici profug, nici în exil niciodată. Aşa cum intitulează un ziarist italian un articol referitor la o expoziţie personală pe care am deschis-o în 1979 la Massafra, sînt calificat "esule per amore". Am rămas pentru că m-am îndrăgostit de o femeie pe care am cunoscut-o la Paris şi care este actuala mea soţie şi pentru că şi celelalte libertăţi despre care am discutat la început le-am găsit aproape aşa cum le visam noi în închisoare.

Ostilitatea de care mă întrebaţi nu am întîlnit-o nici din partea italienilor, nici a altor vesteuropeni în pelerinajele mele prin Europa. Ostili mi-au fost uneori conaţionali invidioşi sau provocatori de meserie.

Cînd aţi trăit cel mai intens senzaţia că aţi reuşit, că puteţi comunica într-adevăr cu această "lume nouă"?

În afara faptului că, aşa cum am relatat, am reuşit să mă afirm şi să-mi creez un public de la început, senzaţia că am reuşit să mă impun am avut-o cînd am reuşit să conving cardinali şi episcopi catolici italieni să reintroducă în biserica catolică pictura aşa-zisă bizantină, ale cărei canoane au fost stabilite, după cum ştim, la ultimul conciliu al bisericii creştine nedivize de la Niceea din anul 788. Am participat la diverse concursuri prezentînd proiecte în stilul bizantinului românesc de la Curtea de Argeş şi al bisericilor din Nordul Moldovei. Le-am cîştigat aproape pe toate şi între ani 1980-1993 am decorat "a fresco umido" patru biserici ale unor mănăstiri de franciscani precum şi trapezele şi interioarele acestor mănăstiri din Italia centromeridională. În 1993 am realizat o "Via Crucis" compusă din 15 capele pe un parcurs de 1 km din localitatea Faicchio precum şi, în trapezul noului seminar din Benevento, Cina cea de taină (de 8x4 m) şi Cina în Emaus (de 6x4 m). Frescele au fost binecuvîntate şi sfinţite de către Sfîntul Părinte, Papa Ioan Paul al II-lea.

De altfel, una dintre cetăţeniile de onoare pe care le-am primit în Italia mi-a fost acordată pentru o parte din aceste lucrări, iar cealaltă am primit-o pentru o frescă de 180 mp cu subiect profan.

Cum a fost primită aici ideea de a picta biserici şi mînăstiri în manieră bizantină? Bănuiesc că n-au lipsit contestările...

Eu m-am prezentat, acum cincisprezece ani, la un concurs pentru pictarea unei biserici. Am făcut un proiect după modelul şcolii româneşti de pictură religioasă şi l-am susţinut în faţa unei comisii conduse de episcopul din Benevento. Comisia mi-a spus că proiectul e bun, dar "nu e la modă". Atunci le-am răspuns că în arta creştină nu poate fi vorba de modă, pentru că ea trebuie să respecte canoanele stabilite la ultimul conciliu al bisericii unice, după un plan iconografic. Discuţia cu comisia a durat aproape două ore şi le-am adus argumente de ordin canonic. Începînd din vremea Papei Paul al VI-lea, preoţii şi călugării catolici au început să redescopere ortodoxia, deci şi pictura veche (care nu lipseşte, desigur, din Italia). Astfel încît proiectul meu de a picta după canoane a fost acceptat.

Acum, cînd barierele politice au căzut, credeţi că românii din străinătate pot realmente comunica mai uşor cu România? Mai există acum bariere care pot împiedica o relaţie profundă şi autentică între românii din ţară şi cei care, în regimul trecut, au fost nevoiţi să o părăsească din diverse motive?

O relaţie profundă şi autentică între românii din ţară şi cei din diaspora nu cred că se va putea realiza prea uşor, în special pentru oamenii de litere sau artă. Reintegrarea lor în circuitul real al culturii româneşti va constitui un proces complicat. Am constatat în vizitele mele din ultimii patru ani la Bucureşti că factori psiho-sociali sau interese de grup intervin în dezavantajul acestor relaţii. Fănuş Neagu, într-un interviu apărut în **Caiete critice** cu ocazia publicării actelor colocviului "Exil şi literatură", care a avut loc la Avignon în 1992, spune: "Nu e posibilă - cel puţin în timpul vieţii noastre - o conciliere între **beneficiarii dezertării** şi scriitorii de acasă". Ca Fănuş Neagu am întîlnit mai mulţi, chiar în familia mea de la Bucureşti. Un văr cu studii universitare mi-a spus: nu avem nevoie de voi şi nu ne interesează realizările voastre, ne vom descurca singuri. De fapt, asemenea protestatari am cunoscut şi aici: foşti membri PCR rămaşi în Europa care erau contra participării la întîlniri internaţionale a românilor veniţi din ţară.

A existat, de cînd sînteţi în Italia, o împrejurare în care aţi fost tentat să renunţaţi, în care aţi avut sentimentul că nu veţi reuşi?

Singurele probleme erau, după cum am spus, de ordin sufletesc. Numai că, în timp, acestea se diluează, se pierd. După opinia mea, pentru noi toţi, cei plecaţi de mai mult timp din ţară, ar fi imposibilă o reîntoarcere, pentru că am făcut nişte rădăcini aici, începînd de la familie şi pînă la relaţiile sociale. Iar cînd, după 1989, m-am întors la Bucureşti, am constatat că foarte mulţi m-au uitat şi pe mulţi i-am uitat şi eu. Chiar pe strada unde am copilărit m-am simţit străin, parcă nu eram acasă; era o altă lume. Am discutat şi cu alţi români despre o eventuală întoarcere definitivă şi am impresia că este aproape imposibilă. Mulţi mi-au spus că, deşi sufleteşte ar vrea, le-ar fi imposibil să se întoarcă.

A consemnat
Mircea VASILESCU

Terenul de joc

"Să discutăm deschis tot ce e de discutat" - scrie Andrei Pleşu în finalul articolului **Schimb de păreri**, drept răspuns la intervenţia "Bunului vecin şi prieten", adăugînd: "Eu sînt gata. Atîta te rog: nu mă obliga, cu obstinaţia ta stîngistă, să mă rostogolesc mai la dreapta decît aş vrea să fiu. Şi nu mă obliga la cultul «marelui tabu»". Invitaţia la un dialog curajos lasă să se întrevadă pericolul unei logici subiacente prin felul în care pasajul citat pare să stabilească o diferenţă netă între dezaprobarea ideologiei comuniste de pe poziţii moderate, de centru, şi atacul mai vehement, mai tranşant, făcut la adresa sa de pe poziţii mai de dreapta. Mă întreb: există într-adevăr o logică a poziţiilor adoptate ce comandă îndepărtarea lor de la centru pentru a fi mai eficiente în această luptă de idei? Nu cred, din simplul motiv că atît doctrina marxistă, cît şi sistemul comunist au fost criticate şi demascate decenii de-a rîndul virulent şi convingător de pe poziţii de centru. Dar această logică a "contraponderilor" indică de fapt o dimensiune neevocată pînă în prezent, dar esenţială în opinia mea. Aş numi-o "complexul cedării de teren".

Să presupunem că eu sînt stîngistul cu anumite nostalgii. "Recunosc - voi spune - şi condamn ororile comise de regimurile comuniste, admit eşecul sistemului, dar nu şi falimentul idealului originar." Din motive istorice cunoscute, legate de confruntarea dintre fascism şi comunism, o atare poziţie are o miză politică actuală prin sentimentul celor interesaţi că a recunoaşte falimentul total al comunismului, inclusiv falsitatea idealurilor primare, permite, ba chiar justifică, prin contrast, reabilitarea doctrinelor de dreapta şi sporeşte pericolul ascensiunii adepţilor lor. Raţionamentul este absolut limpede: cu cît se pierde mai mult teren de partea aceasta, cu atît se cîştigă mai mult dincolo. Numai că în acest fel discuţia nu priveşte nici **textul**, nici **contextul**, ci un adversar fantomatic. A cărui existenţă obligă la relativizarea adevărului şi la un compromis intelectual nepermis.

Vorbind de culpabilitatea Germaniei naziste şi, respectiv, a regimului sovietic, Andrei Pleşu are perfectă dreptate deosebind "naţiunea şi statul german care îşi asumă o vinovăţie globală şi şi-au făcut un program din a răscumpăra neîncetat demenţa lui Hitler" de "naţiunea rusă şi ex-statul sovietic care au încheiat scurt litigiul, trecîndu-l pe Stalin din mausoleu în raclă". Într-adevăr, un proces din Nürnberg al comunismului nu a avut loc, iar rapoartele demascatoare ale destalinizării (de la Hrusciov la Ceauşescu) rămîn, cu toată gravitatea lor, tentative impure de regenerare a sistemului pe aceleaşi temelii; în sfîrşit, unele luări de poziţie mai recente privind responsabilitatea sovietică în reprimarea revoluţiei maghiare din 1956, a "Primăverii de la Praga" din 1968, chiar şi a masacrelor de la Katyn sînt departe de a putea înlocui asumarea fără echivoc a tuturor crimelor săvîrşite de acest regim atît în interior cît şi, prin "exportul revoluţiei", în aproape toate meridianele globului. Există însă în această relaţie o diferenţă specifică ce nu trebuie să ne scape. Germania şi Japonia sînt, se pare, singurele ţări în care "denazificarea" s-a făcut cu toată seriozitatea cerută şi cu efectele dorite (cu mai mulţi ani în urmă se vorbea într-un articol de 80.000 de procese intentate în R.F.G. unor foşti nazişti!). Dar dacă în Germania condamnarea fără apel a nazismului şi voinţa de a bara orice încercare de revenire la el a devenit un imperativ împărtăşit nu numai de elitele intelectuale şi politice, dar şi de majoritatea covîrşitoare a populaţiei, nu acelaşi lucru se poate spune despre ţările din centrul şi estul Europei. Posteritatea acestei drepte a fost grav contorsionată de regimurile comuniste instalate în aceste ţări după război, care, ele însele totalitare, nu au aplicat justiţia, ci au practicat, de fapt, o răzbunare sîngeroasă, martirizînd astfel o întreagă categorie de oameni care, în condiţii normale trebuia să răspundă, în numele legii, pentru faptele lor. Astfel a luat naştere atît forma de respingere primitivă, globală a oricărei ideologii de dreapta, cît şi viziunea glorificativă pe care ea nu o merită. Această confruntare, viciată **ab ovo** (amintesc în treacăt episodul, din cîte ştiu neatestat încă documentar, al ordinului primit după 23 august de către un grup de legionari de a se înrola grabnic sub drapelul viitorului partid de guvernămînt, cel al comuniştilor) urma să dobîndească proporţiile unei confuzii de amploare de îndată ce un partid comunist - în speţă, cel din România - prelua fără jenă teze şi obiective, metode şi reguli de comportament tipic fasciste. Pe tot parcursul perioadei de după război, în ţările comuniste din Estul Europei a persistat astfel ambiguitatea dintre o condamnare declarată a extremei drepte din propria ţară şi o nostalgie a ei, fie integrată de sistem, fie cultivată în secret ca o negare a regimului şi ca o virtuală alternativă a viitorului. În acest fel nici elita politică, nici populaţia ţărilor respective nu se află într-o relaţie normală faţă de o perioadă crucială a istoriei recente, legate de numele unor Antonescu, Horthy sau Tiso, ba mai mult, distorsionarea figurii lor de către istoriografia comunistă şi-a găsit replica în ultimii ani în sensul opus.

Pe scurt: se poate argumenta aprecierea că astăzi există în Europa de Est mai degrabă un consens în privinţa condamnării globale a comunismului şi mai puţin în privinţa fascismului, a extremei drepte şi a diverselor sale avataruri istorice. La recentul simpozion desfăşurat la Sinaia, Adam Michnik susţinea teza unei "restauraţii de catifea" prin care acced la putere postcomuniştii, gravele pericole care ameninţă societăţile post-totalitare şi democraţiile în general, rămînînd totuşi, în aprecierea sa, naţionalismul, fundamentalismul, intoleranţa de dreapta. Tot cu acest prilej, Mihai Zamfir insista asupra originii comune şi a convergenţei de fond dintre cele două ideologii, cu urmări nefaste în configuraţia peisajului politic al fostelor ţări comuniste, inclusiv sub forma conflictului fratricid din statele exiugoslave. În aceste condiţii, departe de a fi încheiate, dezbaterile despre pericolul potenţial al unei restauraţii de stînga sau de dreapta privesc ambele ideologii deopotrivă, dar ele riscă să fie în continuare viciate de îndată ce sînt duse de pe poziţii partizane, adică nu în mod preponderent pentru demolarea ideologiei vizate, ci - fie şi în mod candid şi indirect - pentru apărarea celeilalte ideologii.

Spre a aşeza discuţia în jurul acestui subiect pe baze mai solide este necesar, cred, să se creeze anumite condiţii. Este şi direcţia pe care o indică apelul formulat de Andrei Pleşu privind asumarea propriei "slăbiciuni" pentru o anume ideologie. Într-adevăr, confruntării unor convingeri nemărturisite îi este de preferat separarea credinţei în anumite adevăruri de examenul lor critic lucid. În al doilea rînd ar fi necesară efectuarea unor sondaje din care să rezulte tabloul statistic al perceperii valorilor specifice stîngii şi, respectiv, dreptei de către concetăţenii noştri. În acest sens, nici discursul politic, nici limbajul jurnalistic nu este relevant, ambele vehiculînd în mod bombastic şi pletoric formule şi clişee ale ambelor ideologii totalitare, cu o frecvenţă, totuşi, apreciabil mai mare a exceselor verbale de dreapta (xenofobie, antisemitism, rasism). În domeniul ediţiei de carte lucrurile stau mult mai limpede: nici clasicii marxismului, nici succesorii lor n-au văzut - slavă Domnului! - lumina tiparului în cursul ultimilor cinci ani, în timp ce o întreagă literatură interzisă anterior apare acum din belşug. Este, bineînţeles, un act firesc şi necesar de recuperare, dar care iată, pune în circulaţie nişte **texte**.

"Că Nae Ionescu a avut legături cu Garda de Fier, că a fost îndrumător direct al unora dintre gardişti în unele din faptele lor în cadrul mişcării, ca şi în afara ei (vorbesc de Ion Moţa, de Vasile Marin, de Alexandru Constant şi de Mircea Eliade), că pe alţii i-a îndrumat spre scopuri de care mişcarea s-a lepădat apoi oficial, nu însă fără ca pe urmă să-i preamărească (vorbesc de ucigătorii lui Duca), că a fost închis în lagăr împreună cu ei, suspendat din învăţămînt, urmărit ca îndrumător politic şi spiritual al lor, fără să se lepede de ei - nu încape îndoială."

Acest fragment de **text** e luat din Mircea Vulcănescu: **Nae Ionescu. Aşa cum l-am cunoscut.** (Ed. Humanitas, Buc. 1992). Fără să tranşeze categoric în privinţa apartenenţei lui Nae Ionescu la Garda de Fier, calificîndu-l un "contemplativ" sedus de "tentaţia luciferică", portretul schiţat de Mircea Vulcănescu este sincer şi onest. Surprinde însă ignorarea, de către acest analist penetrant, a dimensiunii tragice a mişcării gardiste atît în existenţa profesorului, cît mai ales pe un plan mai larg, al istoriei României. Încercarea de demolare a întregii opere a lui Mircea Eliade "ca antisemită şi «reacţionară»", pornind de la "articolele de tinereţe gardistă" - pe care o semnalează Andrei Pleşu cu justificată dezaprobare - rămîne o întreprindere inofensivă, lipsită de seriozitate, cîtă vreme textele însele, fie ele de tinereţe, merită acelaşi examen ce se aplică altor clasici. Contestarea autorilor poate fi un joc spiritual palpitant, o formă de amuzament pentru cercuri academice. Dincolo de ea, însă, este în cauză continuitatea unui discurs politic ce a contaminat instituţii de bază ale statului şi care e încă departe de a da semne de epuizare.

Textul şi contextul - cel istoric şi cel prezent - trebuie investigate nu pentru a acorda note la purtare unora sau altora, ci pentru a înţelege mai exact modul în care textele noastre proprii se contextualizează pe terenul de joc al istoriei. Comunismul a ratat, pe plan teoretic şi justiţiar, răfuiala cu ideologie fascistă şi adepţii săi nu din cauză că utiliza numai argumente false, ci pentru că recurgea la mijloace nepermise - ceea ce este adevărat şi în sens invers. Logica "contracarării" unei ideologii totalitare prin alta este pe cît de riscantă, pe atît de contraproductivă, fie şi din motivul că admite tacit superioritatea uneia faţă de cealaltă. Stînga şi dreapta totalitară se reflectă una în cealaltă într-o deformare care este o modalitate perversă a înfrumuseţării. Ambele pot fi nu combătute (aşa cum cereau foştii propagandişti de partid), ci depăşite şi marginalizate de pe poziţiile unei gîndiri şi ale unei societăţi democratice, de centru. Societate care se poate clădi tocmai prin şi în măsura eliminării lor din limbajul politic, din opţiunile electoratului, din funcţionarea instituţiilor de bază ale statului. Nutresc speranţa că acesta nu este un cerc vicios, ci traseul vieţilor noastre paralele în istorie.

HORVATH Andor

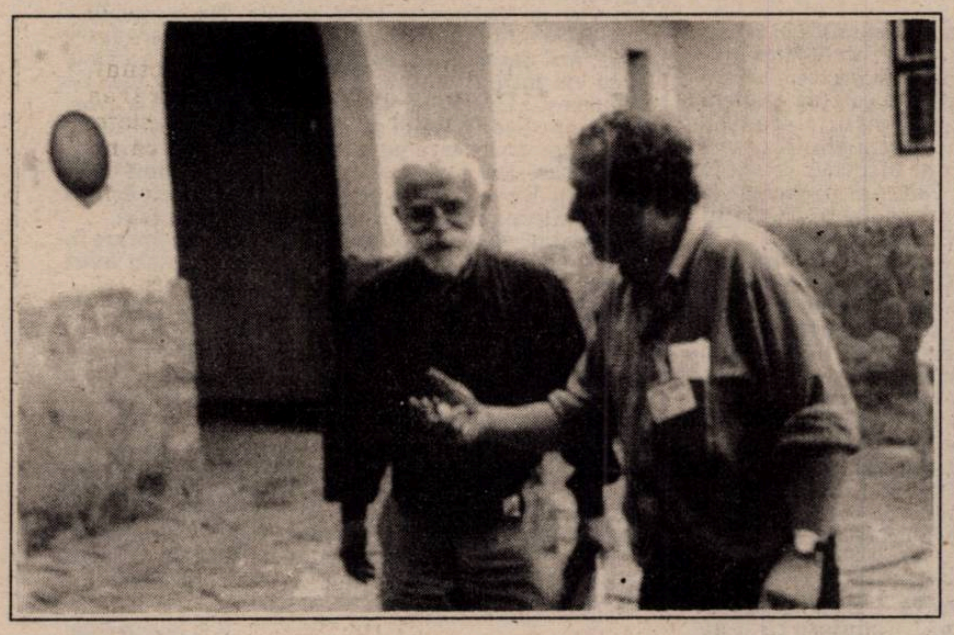

Rudolf Fischer şi Adam Michnik

În sala de conferinţe a Complexului Furnica - Sinaia

O întrebare crucială

Cum pot fi depăşite diferenţele de mentalitate şi de ritm în evoluţia solidară a Europei?

I. Problema traductibilităţii: artele

Traducerea unei opere de artă a fost considerată dintotdeauna un lucru dificil şi, în ultimă instanţă, imposibil. Cu toate acestea, traducătorul este un ins admirat, dar el nu inspiră încredere: **traduttore-traditore**. Pe de altă parte, există aşa-zisele "supratraduceri", considerate mai originale decît originalul însuşi, cum ar fi traducerea lui Charles Baudelaire din Edgar Allan Poe.

Traducerea este o problemă a artei în general, nu doar a literaturii. Pentru că trebuie să învăţăm să privim o pictură de Cézanne, sau să învăţăm să ascultăm unul din cvartetele tîrzii ale lui Beethoven, sau să învăţăm să vedem un film de Yasujiro Ozu - marele regizor japonez -, care a izbutit ca nimeni altul să descrie procesul dureros al modernizării unei societăţi tradiţionale. Traducerile sînt o tentativă de dez-exotizare: ele pavează drumul de la fascinaţia straniului la entuziasmul faţă de lucrul bine-ştiut dar plin încă de surprize emoţionale şi intelectuale. Intrăm în împărăţia relativului: aproape toate categoriile universale se prezintă întîi sub această formă.

Diferenţele enorme dintre culturi şi marea sfidare care trebuie biruită prin traduceri sînt probleme ale umanităţii. Dar, după părerea mea, pentru Europa este tipic faptul că traducerile au jucat, paradoxal, un rol important în definirea identităţii specifice a culturilor naţionale. Spiritul german, dacă e să ne luăm după cartea celebră a lui Friederich Gundolf, **Shakespeare und der deutsche Geist**, ar fi incomplet fără traducerea lui Shakespeare. Sinologul Karlgren a fost în mod unanim considerat cel mai bun traducător din toate timpurile nu doar pentru că a tradus din chineză în suedeză - limba sa maternă -, ci şi în engleză.

Astfel, cultura traducerilor apare foarte devreme în Europa, o complicată reţea s-a desfăşurat conectînd specificul culturilor naţionale, făcînd posibilă conservarea caracteristicilor lor - **quiddam suum ac proprium**, cum a numit-o odată Petrarca - într-o măsură mult mai mare decît s-ar fi făcut rămînînd într-o splendidă izolare mentală.

Cultura europeană poate dobîndi o anume unitate şi putere doar pentru că de-a lungul unor perioade mari a fost solidară în recunoaşterea virtuţilor diversităţii. Europa a fost continentul în care "sentimentul unităţii" şi "sentimentul diferenţierii acute" nu se contraziceau, ci erau complementare, cel puţin în domeniul culturii.

În context lingvistic, traducerile erau considerate "les belles infidèles". Infidelitatea recunoscută deschis era, în domeniul limbajului, o valoare socială şi estetică eminentă. Europa şi-a dobîndit identitatea culturală, nu în cele din urmă, prin traduceri; cultura europeană este o cultură tradusă.

II. Problema traductibilităţii: ştiinţa

Un loc comun, acceptat de mult timp, consideră că dacă problema traductibilităţii ştiinţei ar exista ea ar fi oricum neînsemnată. Din secolul XVII, ştiinţa a devenit un fel de limbaj universal, fiind privită ca o activitate cognitivă liberă de orice restricţie specifică unor forme ale cunoaşterii limitate de context. Afirmaţia nu se referă la ştiinţe în sens limitat (cele naturale): din secolul XVIII şi în special din secolul XIX, ştiinţele sociale şi cele ale omului au preluat această opinie. De exemplu, antropologia occidentală se autodefineşte fără nici o ezitare ca o ştiinţă a omului şi lingvistica occidentală ca o analiză universală a limbajului.

Totuşi, obişnuinţa de a considera ştiinţa ca o cunoaştere liberă de context s-a modificat în ultimele decenii şi s-a schimbat în mod dramatic. Nu pot descrie procesul care a dus în cele din urmă la considerarea ştiinţei drept un sistem cultural. Istoria ştiinţei, sociologia ştiinţei şi filosofia ştiinţei împart între ele responsabilitatea acestei importante modificări.

Un alt motiv pentru a privi ştiinţa ca pe un sistem cultural şi variatele ei discipline ca pe un produs al contextului cultural a fost emigrarea forţată a disciplinelor dintr-un context cultural în altul, proces caracteristic secolului nostru. Un exemplu: **Gestalt-psychologie**.

După ce naziştii au luat puterea în Germania şi după anexarea Austriei, teoria ca atare a fost obligată să emigreze şi să-şi găsească un adăpost intelectual în Statele Unite. Pentru a supravieţui teoria s-a adaptat la un complex cultural complet diferit. A transfera teoria dintr-o ţară în alta era pur şi simplu imposibil, ea trebuia tradusă în alt "limbaj cultural" pentru a supravieţui atît la nivel cognitiv, cît şi la cel social. Acest fenomen al migraţiei culturilor ştiinţifice şi al traducerii consecutive a fost de o mare importanţă în Germania, pentru gîndirea germană, din care naziştii au provocat exilarea unor solide tradiţii. Multe dintre aceste tradiţii au revenit în Germania după ce au fost "traduse" în străinătate şi deveniseră de nerecunoscut. Cercetarea socială empirică, de exemplu, a fost expusă ca un element al politicii americane de re-educare, cînd ea reprezenta, de fapt, o tradiţie a cercetării născute în Austria şi Germania. A fost necesar un efort de retroversiune pentru a o putea include în contextul intelectual german. Atît Statele Unite, prin imigrare, cît şi Germania, prin emigrare, au devenit, după cel de al doilea război mondial, într-un mod evident, "culturi ştiinţifice ale traducerii".

Preocuparea în legătură cu traductibilitatea culturii ştiinţifice este un fenomen descris de Clifford Geertz, antropologul american, ca o confuzie a genurilor. Manifestele filosofice, de exemplu, spune Geertz, se aseamănă din ce în ce mai mult cu lucrările de critică literară, istoria ştiinţei se scrie sub formă de romane, şcolile de istoriografie dezertează pe teritoriul statisticii, cele mai bune romane nu sînt cele care pun în valoare imaginaţia autorului ci acelea care se mărginesc să povestească întîmplări adevărate, teoriile cuprinzătoare despre comportarea socială şi individuală sînt de găsit în jurnalele de călătorie. După Geertz, nu peste mult timp ne vom bucura de teoria cuantelor sub formă de sonet şi vom citi biografii alcătuite doar din ecuaţii algebrice.

Dacă această observaţie este adevărată - şi eu cred că ea conţine un dram de adevăr -, atunci traductibilitatea a devenit un concept cheie pentru înţelegerea ştiinţei şi a cercetării actuale. Clifford Geertz reconstruieşte o tradiţie importantă a acestei opinii, în care sînt incluşi autori ca Ernest Cassirer şi Ernst Gombrich, Nelson Goodman, Claude Lévi-Strauss şi Michel Foucault. Se elaborează o concepţie în care, în mod destul de primejdios, deosebirea dintre fapte şi ficţiune devine, dacă nu demodată, cel puţin problematică şi unde dispare credinţa în "adevărul nud", la fel ca şi aspiraţia spre un limbaj ideal apt să descrie observaţii ştiinţifice fără nici un fel de distorsiuni personale. Asta ar însemna, printre altele, că omul a găsit un limbaj care nu mai are nici o nevoie de traducere. Termenul "explicare" îşi schimbă sensul în contextul traductibilităţii: el nu se mai referă, cel puţin în domeniul ştiinţelor umane şi sociale, la scopul detectării cauzelor comportării, ci ţinteşte la descifrarea interesului acţiunii. Această schimbare de paradigmă nu modifică foarte mult opinia noastră despre ceea ce este **într-adevăr** cunoaşterea, ci ne obligă să medităm mai intens la ceea ce dorim **într-adevăr** să ştim şi ceea ce considerăm că ar fi necesar/valoros să cunoaştem.

În acest fel, morala care s-a despărţit de ştiinţă în secolul XVII se reuneşte din nou cu ea.

III. Problema traductibilităţii: politica

În oraşul meu, Berlin, 6% din populaţie este de origine turcă. În Germania lucrează 5 milioane de muncitori străini. În Franţa 10% din locuitori nu sînt născuţi pe teritoriu. Un eşantion de vîrstă între 18 şi 35 de ani din Polonia a răspuns în proporţie de sută la sută că vrea să emigreze în Occident.

Trăim în epoca migraţiilor globale, într-o perioadă caracterizată prin sporirea şi diversificarea formelor de contact dintre culturi. Nu mai este o problemă "exotică", e o problemă care ne priveşte pe toţi, e o prezenţă la noi "acasă". Dacă ar fi să analizez mai în detaliu traductibilitatea culturilor, ar trebui să vorbesc despre unificarea Germaniei ca despre un proces foarte dificil de traducere a unei culturi germane în cealaltă, o problemă care stă la baza dificultăţilor economice şi politice de azi.

Aş vrea totuşi să închei cu cîteva remarci generale. Vorbesc exclusiv dintr-o perspectivă europeană. Aş fi chiar foarte curios să aflu dacă aceste observaţii sînt europocentriste sau sînt de un interes mai general.

În ultimele decenii am fost martorii unui fenomen curios: în timp ce prăpastia dintre speranţa de viaţă a diferitelor grupuri de locuitori şi populaţii de pe pămînt se lărgeşte din ce în ce mai tare, stilul de viaţă al indivizilor, al grupurilor şi al populaţiilor devine din ce în ce mai asemănător. Într-un mod comparabil, internaţionalizarea şi universalizarea culturilor naţionale este însoţită de sfărîmarea lor în mici segmente cu un comportament de idiosincrazie. Pare că, pentru a reduce tensiunile sociale care apar din aceste mişcări şi contramişcări, se dezvoltă o cultură universală, un stil de viaţă universal valabil care poate funcţiona ca un fel de lubrifiant apt să reducă tensiunea tocmai pentru că e atît de superficial. Această cultură universală - oriunde te-ai găsi pe glob poţi să trimiţi un fax de la Holiday Inn şi să comanzi Coca-Cola - nu mai are nevoie de traducere. E înţeleasă peste tot. Dar universalitatea are un preţ: absenţa valorii. Cariera tristă a limbii engleze ne-o dovedeşte: în timp ce **Broken English** a devenit **lingua franca** a lumii moderne, limba engleză a suferit imens, chiar în Anglia, din cauza acestei popularităţi ieftine.

Astăzi, problema noastră principală este să găsim o cale de a ne pune de acord în domeniul legii şi al politicului asupra unui catalog comun al valorilor, adică al drepturilor omului adoptate de Naţiunile Unite, păstrînd în acelaşi timp diferenţele culturale. Cum am putea aspira la o societate civilă universal valabilă, fără a renunţa la specificul diferitelor culturi? Astăzi în lume există o preocupare sporită pentru conservarea diferenţelor culturale - un interes care se referă nu doar la diversitatea biologică, ci şi la cea culturală. Am renunţat la paradigma feluritelor teorii ale modernizării care, toate, încercau să ne convingă că am putea, ba chiar ar trebui să creăm condiţii ca toate ţările de pe glob să urmeze condiţiile modelului de industrializare pentru care a optat Occidentul în secolul XIX. În cele din urmă ne-am despărţit de ideologia modernităţii universale.

Aceasta este, desigur, o perspectivă Euro- şi Americo-centristă. Trebui să recunoaştem imediat că este o perspectivă a culturilor sătule. Totuşi, culturile înfometate folosesc de regulă strategia universalităţii pentru că speră să-şi îmbunătăţească condiţiile elementare de viaţă, imitînd culturile de succes din Occident. Eu sînt de părere că cerinţele occidentale de conservare a stilurilor de viaţă diferite pot fi exprimate cu o bună întemeiere, dacă sînt însoţite de voinţa puternică de a construi punţi peste prăpastia existentă în speranţa de viaţă. Dacă se consideră că traductibilitatea nu este doar necesară, ci şi o activitate valoroasă din punct de vedere intelectual, trebuie încercată păstrarea diferenţelor, care nu vor fi nivelate, ci merită a fi traduse. Cred că nu vom ajunge astfel la ceea ce Clifford Geertz numea pe drept cu o amară ironie "toleranţa disperată a cosmopolitismului UNESCO". Problema traductibilităţii culturilor este o problemă crucială a lumii moderne, nu în cele din urmă o problemă europeană, dar şi o şansă pentru Europa, continentul culturilor traduse.

Wolf LEPENIES

Fragment din discursul rostit pe 15 decembrie 1992 la inaugurarea **Collegium Budapest**, publicat în **Budapest Review of Books** - iarna 1992

Pagină realizată de
Magdalena BOIANGIU

Robert LOUIT
„Magazine littéraire", Paris

Traducătorul – un amestec între detectiv şi actor

Al. Călinescu, Gerhardt Csejka şi Rudolf Fischer

Domnule Robert Louit, sînteţi redactor al uneia dintre cele mai cunoscute reviste din Franţa - Magazine littéraire - şi totodată traducător din limba engleză. Cum vedeţi, din punctul de vedere al traducătorului, dialogul între culturile "mari" şi cele "mici"?

Din punctul de vedere strict al traducerilor, răspunsul pare evident: trebuie să traducem cît se poate de mult; operele trebuie să circule, este o condiţie esenţială pentru viaţa culturii. În acest sens, totul e traductibil. Evident, o ţară cum e Franţa are - sau a avut pînă acum, pentru că eu cred că lucrurile sînt în plină mişcare - o producţie mult mai mare, deci s-au făcut mai multe traduceri într-un sens decît în celălalt. În plus, e de luat în considerare şi o altă problemă - inevitabilă, din păcate: aceea care priveşte satisfacţia de sine a culturilor din ţările mari ale Europei de Vest, Franţa în primul rînd, pentru că e foarte satisfăcută de sine însăşi şi de strălucirea propriei culturi şi e totdeauna satisfăcută cînd i se spun asemenea lucruri. Cu cît eşti mai satisfăcut de tine, cu atît eşti mai puţin curios - e un fenomen cunoscut. Dar cred că şi celelalte ţări europene (Anglia sau Germania, de pildă) sînt la fel. Aceasta e desigur o situaţie împotriva căreia trebuie să luptăm. Dar cred că raportul între "ţările mari" şi "ţările mici" trebuie privit într-un ansamblu: noţiunea de Europă şi de cultură europeană, pe care o consider un întreg şi în care e nevoie de o mare diversitate. Cultura europeană e făcută de fapt din toate aceste aspecte foarte diferite; toate sînt necesare. E nevoie deci de o circulaţie care pînă acum nu s-a făcut decît într-un sens.

În Occident există, în ultimii cinci ani, un interes din punct de vedere cultural? Ce poate împrumuta Vestul de la Est?

Aici sînt două aspecte: politic şi cultural. E foarte greu de răspuns. Pe plan politic. România e într-o fază istorică de reconstrucţie după căderea unui sistem, Franţa e o democraţie care funcţionează, nu perfect - cu atît mai bine, se ştie unde se ajunge atunci cînd se caută construirea unei societăţi perfecte, iar dumneavoastră aţi constata-o direct; nu ştiu dacă ţările occidentale au ceva de învăţat de la ţările din Est, pentru că nu trăim aceeaşi fază istorică. Voi trăiţi o perioadă mult mai pasionantă - aceea de construcţie (sau reconstrucţie). La noi totul pare gata făcut, nu ştiu ce ar mai putea evolua în cadrul sistemului. Pe plan politic, cred mai degrabă că nu. Dar nu se ştie ce poate interveni, istoria se schimbă.

Cum vedeţi statutul traducătorului în zilele noastre, dominate de comunicarea multimedială?

Răspunsul e banal, dar, ca orice clişeu, se bazează pe un adevăr: traducătorul e un intermediar, el face o operă să treacă dintr-un spaţiu în altul. Eu, fiind traducător de profesie, nu pun într-o măsură prea mare problema receptării; eu am a mă confrunta cu un text, trebuie să-l fac să treacă în propria mea limbă. Eu văd traducătorul ca pe un personaj cam bizar, un amestec de detectiv şi de actor: e un detectiv aflat în căutarea sensului şi totodată un actor care trebuie să interpreteze toate rolurile. Pentru mine, problemele se leagă de textul pe care îl am sub ochi. N-am de jucat vreun rol dincolo de asta. Dar toată această dezbatere despre traductibilitate m-a lăsat cam perplex, pentru că n-am înţeles exact cum era pusă problema. Mi se pare că e o chestiune de terminologie. "Traducerea" sau "traductibilitatea" unui sistem politic - nu ştiu ce vrea să însemne. Traducem un text. Oare sistemul politic e şi el un text? Cred că nu putem împinge prea departe paralela - sau metafora limbajului, dacă vreţi. Limbajul e o explicare a realităţii, politica este o acţiune asupra realului. În cazul sistemelor politice ar trebui poate să vorbim despre "transpunere", despre "adaptare", cred că termenul propriu-zis lingvistic nu se potriveşte. Am rămas deci oarecum perplex asistînd la dezbaterea despre traductibilitate şi am avut impresia că termenii în care se punea problema îi deranjau puţin pe toţi cei care au vorbit. Am fost frapat în special de intervenţia tînărului fizician*, care a construit un model foarte bun, era cu totul strălucitor, dar cred că se sprijinea pe o confuzie care provenea din modul în care era pusă problema. Cînd vorbea, pe de o parte despre lucruri "integral traductibile" şi pe de altă parte despre lucruri care nu sînt traductibile, despre "cunoaşterea tacită", cred că se referea la două funcţii diferite ale limbajului: una este funcţia - să-i spunem - instrumentală, în întregime explicabilă şi traductibilă, alta este funcţia estetică a limbajului, care ne priveşte mai îndeaproape pe noi, cei care traducem. Acestea sînt totdeauna două funcţii ale limbajului, nu sînt două lucruri diferite. Apoi, dacă se vorbeşte despre "traducerea" sistemelor politice, nu ştiu ce înseamnă asta, e un nonsens pentru mine; cred că opoziţia pe care dl. Patapievici voia să o facă între sistemele în întregime traductibile, care sînt opresive prin natură, şi cele care rămîn deschise e o încercare de a opune două tipuri de sisteme politice: unul care se sprijină pe o explicaţie globală şi totală a lumii, care nu lasă nimic neexplicat prin intermediul grilei sale. A construi o societate pe baza unei asemenea explicaţii totale a lumii înseamnă a construi o societate închisă, în care nu rămîne nici o portiţă de scăpare. Pe de altă parte, un sistem care nu se bazează pe o explicaţie totală a lumii şi a societăţii şi a raporturilor din interiorul ei, ci pur şi simplu pe un ansamblu de valori: societăţile bazate pe Constituţii şi Constituţiile reprezentînd un ansamblu de valori care nu pretind să explice în totalitate raporturile sociale. Acestea sînt cele două tipuri de societate care există, iar dezbaterea de ieri cred că la asta se referea în realitate. Termenul de "traducere" practic nu era potrivit, pentru că nu putem urma în totalitate metafora de limbaj atunci cînd vrem să vorbim de fapt de acte politice. Nu trebuie să amestecăm acţiunea şi cuvîntul - ele nu sînt pe acelaşi plan.

Capacitatea de a nu sta închis în propria identitate

Traducătorul, acest "personaj bizar", şi actul traducerii sînt afectate în vreun fel de o anume "internaţionalizare" prin Coca-Cola, McDonald's, televiziune prin satelit etc.?

Dacă ne plimbăm prin Paris, vedem urmele acestei "americanizări" peste tot, McDonald's peste tot. Ca vechi parizian, acest lucru mă dezgustă profund. Televiziunea este şi ea invadată de seriale americane, dar aici e o problemă mai complicată, pentru că îmi plac serialele americane - sînt departe de a fi lucrul cel mai prost de la televiziunea franceză. Cred că nu trebuie să avem încredere în răspunsurile simpliste. Aici, Michnik a fost strălucitor, pentru că a vorbit despre pericolul pe care îl reprezintă "McDonaldizarea" culturii în Europa: a spus că pericolul este dublu, pentru că la fel de periculos este şi efectul invers, al oamenilor care s-ar întoarce dintr-odată spre valorile naţionale (în sensul cel mai restrîns al termenului) şi care s-ar putea îndrepta spre o nouă formă de barbarie. Cred că are perfectă dreptate şi că trebuie să fim la fel de atenţi la amîndouă pericolele. Dar aş spune că nu trebuie să rămînem în defensivă; cînd eşti în defensivă, eşti deja pierdut. Trebuie să fii tu însuţi şi să afirmi asta cu putere. Problema cu care ne-am confruntat recent în Franţa este acel episod ridicol al legii pentru apărarea limbii franceze. De fiecare dată cînd avem un ministru fără personalitate sau fără idei originale, el scoate la iveală aceste dosare vechi - care reapar de altfel din cincisprezece în cincisprezece ani - care îi fac să rîdă pe străini şi de fiecare dată ministrul în cauză se umple de ridicol. Aşa s-a întîmplat şi acum, deoarece Consiliul Constituţional - cea mai înaltă instanţă din Franţa - a declarat că acest proiect de lege nu e constituţional; nu le poţi impune oamenilor ce vocabular să folosească - idee cu care sînt întrutotul de acord. Vreau să spun cu asta ca dacă ne plasăm în poziţie defensivă, am pierdut deja partida. Nu asta e atitudinea cea mai bună; atitudinea cea mai bună e să scrii bine în limba franceză. Şi aici ar fi multe de spus - inclusiv despre discursurile miniştrilor. Acest lucru mi se pare mult mai important ca invazia de termeni englezeşti (în domeniile tehnice, de exemplu). Toate limbile trăiesc din asemenea "invazii". Nimeni nu s-a plîns, după cîte ştiu, de dominaţia limbii franceze într-o vreme în care franceza era limba dominantă în Europa. Acum e acelaşi lucru: nu trebuie să cădem în catastrofism în mod exagerat, dar trebuie să putem educa - asta e capital. Şi apoi trebuie ca noile generaţii să poate cunoaşte şi altceva decît ceea ce ţine de McDonald's, Disneyland etc. De altfel, cred că se vorbeşte despre Disney pentru că e mai comod şi pentru că le spune ceva oamenilor mai în vîrstă; dar pe puştii de astăzi îi doare-n cot de Disney. Acum îi interesează jocurile video, Nintendo - japonezii sînt pe primul plan. Dar toate astea nu sînt grave. Esenţial este să se menţină o anumită educaţie; esenţial e ca toţi să fie disponibili. Pentru mine asta contează; sînt complet împotriva oricărei forme de cenzură, urăsc profund aceste aspecte ale culturii americane (fast food, prostia cinematografului de astăzi în raport cu cel clasic). Odată ce e acceptată circulaţia produselor culturale, sîntem obligaţi să luăm şi ce e bun şi ce e rău. Din nefericire, majoritatea oamenilor s-a îndreptat spre rău (spre McDonald), dar aceasta e o problemă de educaţie, în nici un caz nu trebuie închise graniţele.

Cum s-a simţit traducătorul din dumneavoastră în aceste zile la Sinaia, într-un mediu plurilingv şi multicultural, în care redactorii revistelor culturale din mai multe ţări au reuşit să vorbească aceeaşi limbă şi pentru că au, ca jurnalişti, aceleaşi probleme?

În aceste două zile am urmărit dezbaterile cu gîndul la un pasaj din T.S. Eliot: el considera că un element necesar al culturii era de a cunoaşte bine măcar o limbă străină şi de a-i cunoaşte literatura. Cred că asta înseamnă capacitatea de a deveni "celălalt", de a se pune în pielea celuilalt, de a funcţiona cu un spirit al noii limbi şi, deci, capacitatea de a nu sta închis în propria identitate. Într-o epocă în care toată lumea vorbeşte despre identitate într-un sens restrictiv cred că e important să o spunem: ca şi pentru limbă, cînd ne plasăm într-o poziţie defensivă în raport cu identitatea e un mod de a mărturisi că ne-am şi pierdut-o. Or, chiar dacă există multe dezbateri în jurul acestei probleme, ceea ce mă frapează este că voi, în România, vă "încarnaţi" propria identitate; nu aveţi nevoie nici s-o apăraţi, nici să încercaţi s-o definiţi. Această frază a lui Eliot despre cultură voi o ilustraţi cu strălucire: aici foarte mulţi vorbesc franceza, uneori şi engleza, dar toată lumea cunoaşte în profunzime o altă limbă şi o altă literatură. Pot să spun că de cînd sînt aici am avut de-a face cu mulţi oameni cultivaţi, ceea ce ilustrează, cred, foarte bine rolul traducerii.

A consemnat
Mircea VASILESCU

* Vezi, la pagina 7, articolul semnat de H.-R. Patapievici (n.red.)

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU
RESPONSABIL DE NUMĂR: Mircea VASILESCU
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Gabriela MAŞEK; *DIFUZARE:* Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU, Corina MÎŢĂ
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, Bucureşti

Anul II
nr. 93
21-27 octombrie 1994
16 pagini 200 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE

DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

„VITEZELE“ EUROPEI

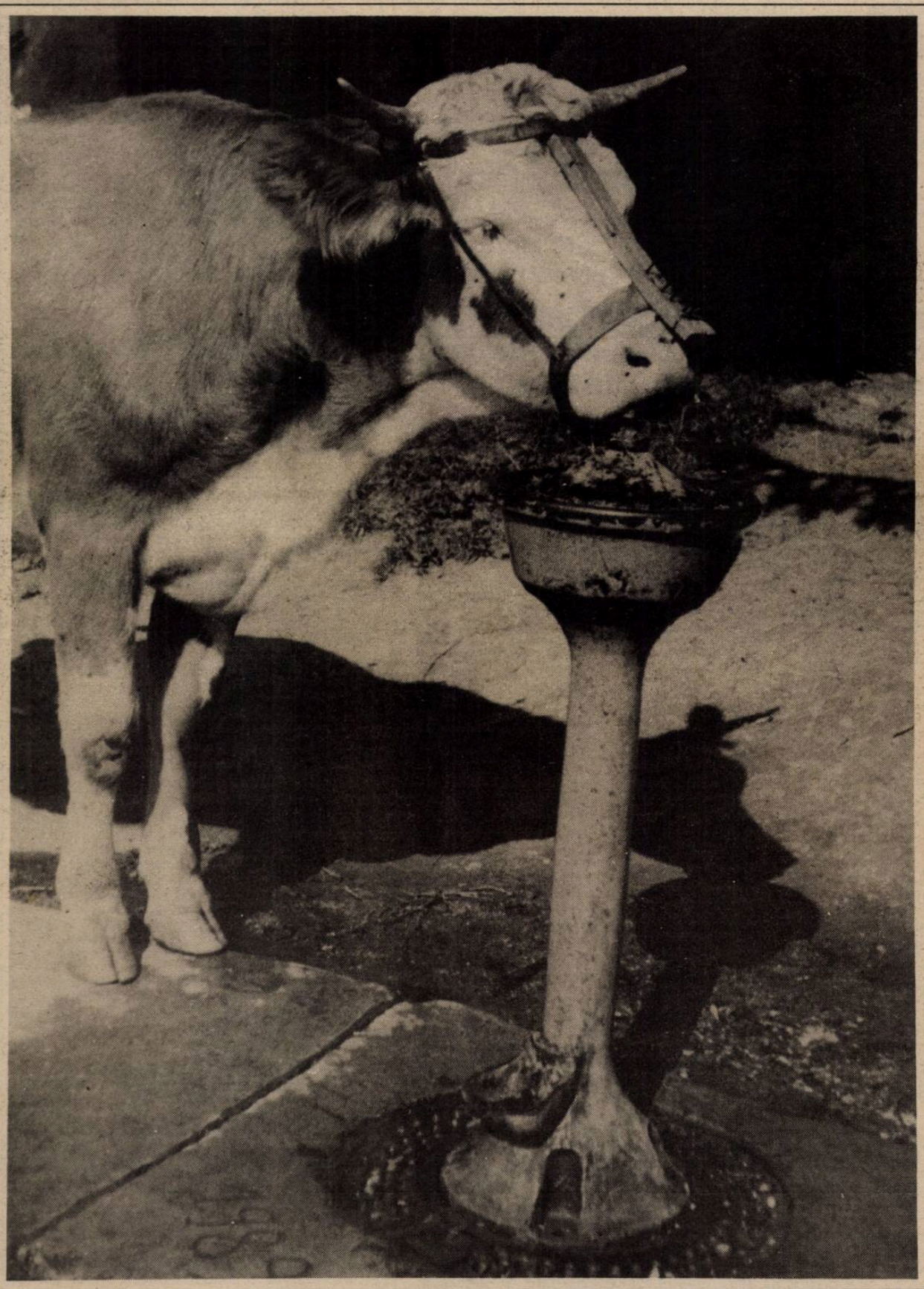

© S. Gheție

”Mă întrebi dacă sînt fericiți? Asta nu-i caracteristica unui european. A fi mulțumit – iată ceva pentru vaci.“

Coco CHANEL

În acest număr:

Pavel CĂMPEANU, Zoltán ROSTÁS (București)
Constantin PRICOP (Iași)
Claude HAGÈGE (Paris)
Sorin ALEXANDRESCU (Amsterdam)
Adam MICHNIK (Varșovia)
Magda CÂRNECI (București)
Emil HUREZEANU (München)
Dan SHAFRAN (Stockholm)
Mihai ZAMFIR, Liviu PAPADIMA (București)
Claude KARNOOUH (Cluj)
Vačlav KLAUS (Praga)
Olivier MONGIN (Paris)

EDITOR:
FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Obsesii şi convingeri

În plină vară a anului 1994, pe cînd forurile continentale şi mondiale învăţau să-şi accepte neputinţa faţă de războiul din fosta Iugoslavie, administraţia americană a emis un anunţ pe cît de bizar pe atît de plin de semnificaţii: Statele Unite nu vor mai folosi - în documentele lor oficiale - glotonimul **Europa de Est**; ţările incluse decenii de-a rîndul în respectiva categorie sînt, de fapt, parte integrantă a Europei Centrale, susţin acum oficialii de la Casa Albă. Românii nu s-au arătat prea impresionaţi - la ei acasă - de această schimbare de macaz. Unii reprezentanţi ai diasporei au sesizat însă - şi au mărturisit-o fie cu bucurie, fie cu îngrijorare - cum s-a "mutat graniţa" Europei cu cîteva sute de kilometri mai la est şi ce importantă este o astfel de decizie pentru liderii politici de la Bucureşti. Reacţiile occidentale au rămas şi ele în registru minor: unitatea Europei se tot construieşte de-o vreme încoace, dar, de fapt, căderea zidului Berlinului a stimulat frica statelor dezvoltate faţă de invazia din fostele ţări comuniste şi - concomitent - complexele agresive ale societăţilor aflate pînă mai ieri sub tutela Uniunii Sovietice faţă de lumea în care guvernează economia de piaţă. Disputele politice din fiecare stat pe care americanii îl plasează într-o Europă post-comunistă - deci lipsită de frontiere ideologice - se învîrt în jurul ideii europene împărţind liderii şi electoratul în două tabere opuse: una pentru care siguranţa şi prosperitatea internă sînt condiţionate de o inevitabilă integrare continentală; alta pentru care integrarea europeană înseamnă sărăcie, pierdere a identităţii, supunere faţă de organisme suprastatale controlate de atoatevinovata mafie financiară iudeomasonică. De la Varşovia pînă la Paris, de la Helsinki pînă la Budapesta şi de la Bonn pînă la Sofia, conflictul între proeuropeni şi antieuropeni se bazează pe aceleaşi obsesii transformate în argumente. Pentru a ridiculiza parcă preocupările teoretico-diplomatice ale Americii, contracandidatul lui Helmut Kohl la recentele alegeri din Germania n-a pronunţat nici măcar o singură dată cuvîntul Europa. Maastricht-ul şi scandalurile naţionale care au însoţit sau au prelungit referendumurile pe această temă, Vişegradul şi supărările zonale pe care le-a produs, strategicele mize ale axei franco-germane în partida tradiţională cu lumea britanică sînt tot atîtea dovezi ale frămîntărilor noii Europe. Pe de altă parte, clocotitoarele evoluţii din spulberatul imperiu sovietic, tragica încleştare interetnică din Balcani şi pretenţiile capitalelor est-europene plasate mai aproape de inima continentului - şi care, datorită poate chiar acestei poziţii geografice au contribuit decisiv la căderea comunismului - de a fi "europenizate" cu prioritate complică termenii problemei pentru Strasbourg şi Bruxelles, riscînd să o deformeze în fel şi chip.

Dilema dă astăzi cuvîntul unor personalităţi europene preocupate de prezentul şi de soarta propriului lor continent. O parte dintre articolele sau intervenţiile din acest număr - adică cele semnate de Pavel Câmpeanu, Sorin Alexandrescu, Adam Michnik, Mihai Zamfir - au stat la baza mesei rotunde "Europa de est - Europa Centrală" de la Sinaia, în cadrul Colocviului desfăşurat între 24-28 sept. a.c. Alături de ei au răspuns "provocării" noastre un român cetăţean suedez şi un altul cetăţean german, doi parizieni cu preocupări diferite, un sociolog ieşean, un maghiar locuitor al Bucureştiului, un universitar fost rezident la Viena şi un critic de artă întors de curînd de la Bonn. Cum criteriul acoperirii cît mai multor zone europene a fost îndeplinit, nu ne rămîne decît să-i convingem pe cititori că "vitezele" Europei pot fi măsurate cu înţelepciune pretutindeni unde există dezbateri şi condeie... viteze. **(E.Ş.)**

Europa de Est se află în Est

Într-o carte pe care foarte puţină lume a citit-o şi despre care n-a scris mai nimeni, **Analiza spectrală a Europei** de Hermann Keyserling, România beneficiază de-un capitol mic, dar după mine destul de substanţial, chiar dacă ofuscant în multe rînduri pentru mentalitata "românilor verzi", în timp ce Austria şi Cehia sînt asimilate cu o grabă explicabilă în 1929 (anul apariţiei eseului) spiritului germanic. Dizolvarea imperiului austro-ungar l-a făcut pe autor să piardă simţul diferenţelor tocmai acolo unde era nevoie de mai multe nuanţe. Şi dacă în capitolul rezervat Ungariei, relevantă a fost, pentru Keyserling, nostalgia nobilităţii, cu toate avatarurile ei, autorului i-a scăpat modernitatea acută pe care o propuneau, de pe atunci, Viena şi Praga. Plec de la eseul acesta pentru că tema în discuţie priveşte o reconstrucţie europeană la care nu s-a renunţat nici pînă în ziua de azi, cu toate că, după căderea cortinei de fier, nu voinţa de unitate a precumpănit în ţările din Europa de Est, ci exacerbarea naţionalistă.

Mittel Europa nu se defineşte în nici un fel, dacă e să-l credem pe Keyserling. Ea nu poate aduce Europei unite nici o notă distinctă. Aşa şi este, dacă adoptăm punctul de vedere al lui Keyserling, care vede în Europa o sumă de diferenţe, dacă se poate spune aşa, şi care vede şansa comunizării nu în ceea ce face puntea, ci tocmai în abisul care desparte. El construieşte un prototip european din ce are fiecare popor, - după părerea lui - reprezentativ, mai deosebit de altul. E o metodă, dar nu cea mai bună, pentru că, involuntar, ea bate în utopie şi propune o internaţională de tip comunist şi nu o Europă dominată de raţiune. Fără Austria şi Cehia, nu numai Europa Centrală nu-şi găseşte conţinutul, dar nici Europa nu-şi află identitatea. Şi dacă e să arătăm cu degetul un centru în care Europa se regăseşte de la Atlantic la Nistru, acel centru e Praga, unde, probabil că nu întîmplător, s-a născut şi a scris Kafka, pe care germanii l-au reeditat mai tîrziu sub numele Musil.

Dacă diferenţa dintre Kafka şi Musil este atît de neînsemnată ca şi spiritul Europei Centrale de spiritul germanic, atunci, într-adevăr, în analiza spectrală a Europei, Cehia merita locul de provincie pe care i l-a încredinţat Keyserling, dăruind-o Germaniei.

Nu trebuie să se înţeleagă din cele scrise mai sus că mă aflu într-un dezacord absolut cu autorul **Analizei spectrale**... Dimpotrivă, cartea m-a încîntat şi mi-a oferit un bun prilej de-a medita la felul în care fiecare naţie înţelege să se privească pe sine, de cele mai multe ori în dezacord cu felul în care este privită din afară. Tocmai de aceea, judecînd întorsăturile politice petrecute în ultimii ani, sînt înclinat să cred că o Europă unită, în care îşi vor găsi locul, de va să fie aşa, ţările din Est, nu se va construi în jurul Germaniei şi nici al Franţei, care ne propun o integrare în cercuri, cu viteze diferite, ci-n jurul Cehiei, care propune, ca şi prin Kafka, un alt model european. Nesemănînd cu nici un alt model, diferind prea puţin de toate modelele, modelul ceh este aproape de neimaginat nu numai în Estul Europei, dar chiar şi în Vest, unde nimeni nu vrea să-şi imagineze că a renunţa la identitate înseamnă a cîştiga o identitate. Aici, Keyserling a avut dreptate: Cehia nu are identitate, de aceea a preferat să o asimileze unui spaţiu cu trăsături mai energice. Dar o comunitate europeană, cum s-ar putea defini altfel decît renunţînd la ceea ce deosebeşte, în favoarea a ceea ce aseamănă? Iar instalată acolo, perfid, fiecare naţiune şi-ar transmite mesajul de unicitate într-o limbă pe înţelesul tuturor. Asta mi se pare că e soluţia cehă, singura naţiune în stare să renunţe la o coabitare statală, aceea cu Slovacia, la sfîrşit de secol XX, fără regrete şi fără războaie locale. În centrul Europei se produce o sciziune statală care nu tulbură pe nimeni, nici măcar pe cei care se despart, iar în hiatul creat nu apare nici o suferinţă regională şi nu se manifestă nici o suspiciune europeană. Între Cehia şi Slovacia nu cade vreo cortină, fie ea de catifea.

Ca să înţelegem toate aceste mişcări politice, inacceptabile pentru Estul Europei, ar fi trebuit să ne naştem în Centrul Europei. Noi nu sîntem acolo şi dacă ar fi să-l credem pe Keyserling, cel care nu a fost în stare să întrevadă consecinţele ascensiunii naţional-socialismului în Germania, deşi întîmplările politice se petreceau sub nasul lui, destinul ne-a hărăzit o soartă aleasă. Ori n-am ştiut ce să facem cu ea, ori soarta nu ne-a luat în seamă. Ce pot să înţeleg din această "dilemă" e că Centrul Europei se află în centrul Europei şi că Europa de Est se află în Est. Iar la porţile Orientului, orice lucru este permis.

Val CONDURACHE

Aduse cu poşta

Est/Vest: o geografie obsedantă

Geografia ridicată la nivelul conceptului politic mă contrariază. În primul rînd, pentru că geografia exprimă realităţi de nedepăşit, iar conceptul politic derivat poartă în el ceva din acest implacabil geografic. O ţară din geografia estică a Europei este o ţară est-europeană din punct de vedere politic, oricît s-ar strădui ea să fie altfel. Reiese de aici un fatalism greu de acceptat pentru un om cu o structură intelectuală europeană. În al doilea rînd, pentru că geografia – ştiinţă simplă, rod al observaţiei la prima mînă – determină concepte aparţinătoare unor sisteme de gîndire care se pretind a fi (şi chiar sînt) mult mai subtile, mai profunde. E aici un caz tipic în care spiritul cade victimă abordării mai simple şi, în nevoia sa de clasificări şi ierarhizări, acceptă criteriul aflat la îndemînă. În fine, în al treilea rînd, pentru că judecăţile geografice sînt într-o măsură atît de mare incontestabile, încît se transformă imediat în pre-judecăţi. Iar din aceste prejudecăţi se nasc atitudini politice. (...)

Geografia ridicată la nivelul analizei culturale mă deprimă. Aici lucrurile sînt mult mai complicate şi abordarea culturii prin geografie îmi pare mult mai gravă. Vorbind strict despre Europa, vehicularea pînă la obsesie a sintagmelor "Europa de Vest" şi "Europa de Est" duce la concluzia că vorbim despre două moduri antinomice de a fi ale aceluiaşi lucru. Pentru că vestul este european într-un fel, iar estul este european în alt fel. Şi "raţionamentul" merge mai departe: vestul (după alţii, estul) este mai european decît estul (respectiv, vestul).

Întrebarea firească: ce ne uneşte şi ce ne desparte în zona culturii? nu-şi va afla niciodată răspunsul în geografie.La urma-urmei, estul şi vestul sînt convenţional stabilite. La fel şi Europa în întregul ei (apropo, unde se termină Europa în est? La gurile Dunării? La Urali?). În aceste convenţii nu e nimic transcedental, nu este nici o urmă de absolut şi de aceea ele nu au nici o relevanţă în spaţiul culturii, al manifestării spiritului, deopotrivă cunoscător şi creator.Ceea ce ne uneşte este un anumit fel de a fi în lume, un anumit fel de a gîndi despre lume. Ceea ce ne uneşte este, deci, o trăsătură spirituală care se regăseşte în toate culturile care sînt, prin aceasta, europene: spiritul creştin. Spiritual, Europa începe să se manifeste ca unitate odată cu creştinarea ei. Pînă atunci culturi strălucite se manifestaseră în spaţii delimitate politic şi militar. Odată cu era creştină,Europa se găseşte pe sine ca entitate spirituală. Ceea ce ne desparte este felul de a fi creştin: catolic, ortodox şi, mai tîrziu, protestant. Marea schismă de la 1054 a marcat diferenţa, iar mai apoi toate mişcările protestante n-au făcut decît s-o amplifice. Iată, deci, un posibil răspuns. Dar mai pot exista şi altele. De pildă răspunsul pe care îl dă lingvistica. În spaţiul cultural european se vorbesc limbi de sorginte romanică, slavă, germanică etc. Despre determinarea lingvistică a culturii s-a scris enorm şi aceasta este, deja, un fapt dovedit. Din această perspectivă, harta Europei se desenează în alte culori. Ce are a face geografia, "est"-ul şi "vest"-ul cu toate acestea? Nimic. Judecăţile geografice devenite prejudecăţi, despre care vorbeam mai sus, se manifestă şi în raporturile culturale. Pentru că o ţară este mai la est, cultura ei este, în mod necesar, mai săracă, este o cultură"mică". Inutil să mai spun cît de dăunătoare este o astfel de prejudecată atît pentru cei "mari" cît şi pentru cei "mici".

În ceea ce priveşte destinul României, acesta trebuie să se împlinească dincolo de estul în care se zice că îi este locul. Aflu că la Ministerul de Externe se pregăteşte o campanie de convingere a opiniei publice din ţară şi de peste hotare, cum că România se află chiar în centrul Europei. Dacă măsori distanţa de la Urali la Atlantic, mi se spune, şi împarţi această distanţă la doi, afli România. Iată-ne! Sper că acestea ce le-am aflat despre presupusa iniţiativă a Ministerului de Externe să fie zvonuri răutăcioase. Ne putem, oare, defini în peisajul vast al Europei măsurînd distanţe şi împărţindu-le la doi? Aşa vom afla cine sîntem cu adevărat? Iată cum determinările geografice întunecă spiritul şi lenevesc mintea. Important pentru România nu este cît de departe sau cît de aproape se află de cine ştie ce puncte geografice. Este important, aproape vital, să regăsim locul în care s-a întrerupt evoluţia firească a spiritualităţii româneşti. Să cunoaştem bine şi să ne asumăm liniile de forţă ale acestei evoluţii pierdute. Să înţelegem că regăsirea noastră nu este un act "patriotic", "eroic","naţional". Este un act firesc, necesar în primul rînd fiecăruia dinre noi şi abia apoi tuturor. Dar mai ales, trebuie să înţelegem că este un act raţional, în cea mai bună tradiţie a raţionalismului european.

Sever VOINESCU

România ecuatorială

In Piaţa Unirii, la fîntîni, am pus trecătorilor următoarea întrebare: **În ce parte a Europei consideraţi dv. că se află România** (din punct de vedere geografic, politic, cultural etc.?)

Marilena Tăbleaţă (studentă ASE): Sud-est, extrema stîngă, cultural nu sîntem apreciaţi cum trebuie, iar economic sîntem centralizaţi...

Dinu Cristian (inginer): Geografic, sud-est; economic, în orice caz, în partea inferioară; cultural, cel puţin ca vechime, stăm bine, dar în momentul de faţă nu prea avem reprezentanţi de seamă pe plan european; politic sîntem în cea mai joasă categorie posibilă; social, aşijderea.

Şaulea Eugen (lăcătuş la Cornetu): Am fi cam a doua sau a treia roată.

Rep: - A cincea?

- A douăzeci şi cincea. Eu ştiu, dacă s-ar aduce ceva, să începem democraţia şi după nemţi, odată ce-am intrat în Europa. Cultural? Cum adică cultural? Nu ştiu ce să vă spun, că muzica la noi se practică pe de-a rîndul (?). Muzica e plăcută, e căutată în toată Europa.

Amanda Howlett (Anglia): Eastern Europe, from every point of view.

Pîrtac Daniel (soldat): În est. Ce să facem, asta e situaţia.

O fată foarte frumoasă (fără nume): Paralela 45, deci aproape de ecuator, dacă nu mă înşel. Politic, sîntem în răsărit, dacă nu mă înşel.

Lucian Floroiu (profesor): Toate cele trei regiuni mari ale ţării noastre au suferit, în trecut, influenţe diferite şi asta se simte şi astăzi în multe domenii. Transilvania e mai apropiată de centrul Europei, Muntenia e mai balcanică, iar Moldova, mă tem că e influenţată de răsărit. România, în întregul ei, joacă între aceste trei planuri.

Dragoş şi Răzvan (clasa a IX-a): E la mişto întrebarea, ţi-am spus eu! (Rîd). Geografic e în est şi politic e în gaură. Cultural e pe undeva pe la mijloc. Economic? C.S.I.

Nicolescu Ion (conducător auto): După părerea mea, s-ar afla în nord. Din punct de vedere politic şi economic, e o problemă mai tragică, sîntem un popor cam slab. Ne-am putea compara cu polonezii, aşa, oarecum.

- Polonia e mai la vest?

- E mai spre ruşi. Şi mai la nord decît noi.

Cernat Ion (electrician metrou): Geografic e greu de spus. Ca mentalitate aparţinem sudului. Oricum, politica e bună.

O femeie cu basma: Nu răspund domnule, eu sînt bolnavă.

Răzvan Onete (student, Politehnică): Dacă ai merge pe afară, n-ai mai pune întrebarea asta. Dacă aş asemăna, la ora actuală, România cu Bulgaria, i-aş face de rîs pe bulgari.

Tudorache Cornelia (bobinator): Geografic stăm bine faţă de alte ţări. Politica nu mă interesează,

Asistentă medicală (spit. Witing): Geografic şi cultural sîntem în centru. Politic, văd că sîntem daţi cam la o parte.

Mustăţea (muzician): Geografic, şi politic, în paradis. Unde ne-a dus cîrmaciul. Cel puţin, clasa muncitoare a mers... acolo. Cultural, sîntem mici, iar economic... cosa nostra.

A consemnat
Andrei MANOLESCU

© S. Gheţie

Un tabu: moştenirea legionară

Revista **România literară** a publicat în nr. 38 (5-11 oct.) cea dintîi prezentare temeinică a raporturilor dintre Ion Barbu şi mişcarea legionară.

Fără a fi necunoscută, adeziunea lui Ion Barbu - unul dintre marii poeţi români ai secolului - la legionarism a fost totuşi sistematic trecută sub tăcere, minimalizată, exilată în uriaşa zonă a adevărurilor interzise. Pus ca poet la index după instalarea regimului comunist (numele lui nu figurează, de pildă, în **Bibliografia literaturii române 1948-1960**, ed. Academiei RPR,1965), Ion Barbu şi-a putut însă continua activitatea ştiinţifică şi universitară de matematician, sub numele său real, Dan Barbilian. A fost "reabilitat" literar la începutul deceniului al şaptelea, cînd a şi murit (1961), devenind apoi - ca şi Lucian Blaga - spirit tutelar al "noii" poezii româneşti.

Preţul "reabilitării" şi, indirect, al uriaşei lui glorii postume a fost ocultarea adeziunii la mişcarea legionară. Stînjenitoare, această adeziune a fost tabuizată, probabil mai mult instinctiv decît programatic. Pentru oficialităţi, evocarea trecerii lui Ion Barbu prin mişcarea legionară ar fi presupus, ca şi în atîtea alte cazuri, o încercare, măcar, de clarificare a istoriei româneşti recente; operaţiune imposibilă, cu atît mai mult cu cît regimul comunist intrase în faza legitimării prin anexarea trecutului şi a valorilor "naţionale". Şirul "reabilitărilor" atît de spectaculoase de la începutul anilor'60 (IonBarbu, Lucian Blaga, Octavian Goga, T. Maiorescu, E. Lovinescu, Panait Istrati etc.) ţinea de un proces ce avea să ducă, un deceniu şi jumătate-două mai tîrziu, la fixarea descendenţei partidului comunist în îndepărtata epocă traco-dacică, N. Ceauşescu fiind proiectat în rol de Burebista (sau Decebal), iar nomenclaturiştii în rol de tarabostes. Anexarea trecutului şi a valorilor "naţionale" obliga însă la cosmetizarea acestora; se căutau unghiurile convenabile, erau îndepărtate ori ascunse cu grijă trăsăturile neconforme cu orientările momentului. Eventualii amatori de "adevăr integral", fie şi numai la nivelul elementar al înregistrării faptelor, erau şantajaţi grosolan şi eficient cu pericolul reintroducerii interdicţiilor suspendate la începutul anilor '60. Între a evoca legionarismul lui Ion Barbu (şi al altora) şi a provoca scoaterea din circulaţie a operei lui (şi a altora) nu exista, de fapt, alegere. Mai tîrziu (şi astăzi, încă), a aminti de atitudinile pro-legionare ale unor importanţi oameni de cultură români sau de înregimentarea lor în "mişcare" a devenit un risc moral şi intelectual: îndrăzneţilor li se atribuie intenţia de a "denigra", de a "demola" valorile "naţionale". Tabuizarea comunistă este continuată acum în mod reflex.

Relaţiile lui Ion Barbu cu mişcarea legionară sînt prezentate şi analizate în **România literară** de Geo Şerban, sub un titlu neutru, probabil din prudenţă: **Ion Barbu în ecuaţia anului 1940**. Sînt reproduse, de asemenea, două poezii îmbibate de legionarism şi o delirantă proză jurnalistico-poetică, intitulată "Un chip al Căpitanului", aceste texte mărturisind liric adeziunea poetului la "mişcare". Un gest salutat de alţi literaţi purtători de cămaşă verde, de la Radu Gyr la tînărul, pe atunci, Mihu Dragomir. Pentru acesta din urmă, venirea lui Ion Barbu sub "flamura Legiunii" însemna, nici mai mult, nici mai puţin, că "Legiunea şi poezia sînt fraţi. Fraţi de cruce". Un deceniu mai tîrziu, fervorile legionare ale lui Mihu Dragomir aveau să-şi schimbe semnul: cel care scrisese că Ion Barbu "dăruie lumii versul legionar, versul trecut prin purgatoriul tîmplelor de jar incandescent, turnat, cum aurul în diademe, în stihuri vecinice, pure, înspăimîntător de curate", avea să slăvească sinistrul canal Dunăre-Marea Neagră ca pe un "drum spre socialism" şi să cînte "monumentul ostaşului sovietic" din Bucureşti ("Eşti viu, măreţule soldat, deapururi neatins de ceaţă,/păşind ca-n clipa de asalt/tu drumul ni-l arăţi spre viaţă!"). Dar o evoluţie în spirit asemănătoare avusese şi Ion Barbu. Dacă în 1910, scriind despre Căpitan, el denunţa "minciuna masonică a anului '48", doar cîţiva ani mai tîrziu avea să salute transformarea României în republică populară, închinîndu-i un poem intitulat **Bălcescu trăind**. Nu mai era vorba, firește, de "minciuna masonică a anului '48", ci de"inima dintîi republicană" şi de dispariţia unui "făcut, absurd regat"!

(va urma)

Mircea IORGULESCU

Jurnal (II)

Pasiunea **egalitară** care a contribuit la un intens cult al **diferenţei** provoacă o sumedenie de confuzii şi dileme nu numai în teritoriul minorităţilor sexuale ci şi în acela al minorităţilor etnice. Pentru profeţii "multiculturalismului", componenta cea mai semnificativă a individului e "sub-grupul" din care fac parte: o **anumită** naţie, o **anumită** rasă sau clasă, un **anumit** sex, dacă nu chiar un **anumit** mod de a practica sexul.A fi negru, sau "latino" (adică hispanizant), sau evreu - sînt determinări **decisive**, care trebuie considerate cu maximă solicitudine. John Searle, profesor de filosofie la Universitatea din Berkeley, vorbeşte de o galopantă depreciere a "universalului" în universităţile americane: cultura "liberală" a generaţiilor anterioare încuraja o solidaritate intelectuală extinsă la nivelul **întregii** comunităţi umane. Acum fiecare e încurajat să-şi valorifice diferenţa, să se definească în primul rînd prin afilierea sa la un "sub-grup". E însă foarte greu să găseşti justa proporţie dintre dreptul legitim de a fi **altfel** şi orgoliul identităţii-unicat. Dacă "sub-grupul" tău etnic e atît de important, deci "specificul naţional" e nota esenţială a discursului şi a destinului tău, cum să eviţi naţionalismul, refuzul oricărei "integrări", mîndria de a fi "intraductibil"? Cultivarea propriei specificităţi nu poate duce - mi se va spune - la excese naţionaliste, cîtă vreme admite specificitatea altora. De acord; dar asta se întîmplă numai în cazurile fericite. În genere însă amorul faţă de tribul propriu nu e pasul cel mai direct către deschidere cosmopolită. Exaltarea "diferenţei specifice" tinde mai curînd să întunece autoritatea "genului proxim". Care va să zică, dilemă! Mexicanului din California i se cere să fie **foarte** mexican, dar nu **prea** mexican. I se mai cere să creadă că cel mai grozav lucru din lume e să fii mexican (Searle citează declaraţia unei profesoare de la altă universitate californiană, potrivit căreia "evenimentul cel mai însemnat al vieţii ei e acela că s-a născut femeie"), dar să creadă, totodată, cînd stă de vorbă cu un japonez, că cel mai grozav lucru din lume e să fii japonez. Totul culminează într-un soi de babilonie veselă, în care autenticitatea a ceea ce simţi e demolată în numele corectitudinii a ceea ce **trebuie** să simţi. Numai că, în domeniile în care nu există reguli de tip aritmetic sau gramatical, corectitudinea nu e măsurabilă. Asta e marea problemă a "corectitudinii politice": ea încearcă să găsească criterii cantitative pentru realităţi diafane. Şi devine, astfel, o "birocraţie a binelui" cum o numeşte Richard Bernstein într-o carte polemică apărută de curînd sub titlul **Dictatura virtuţii, a multiculturalismului şi bătălia pentru viitorul Americii**. Bernstein se înşeală: în joc e viitorul întregii planete.

***

Dacă mă gîndesc bine, problema "a fi **unic laolaltă** cu alţii" (unici şi ei) e veche: e problema vieţii religioase. Creştinismul, de pildă, afirmă simultan **unicitatea persoanei şi eficacitatea duhului comunitar**. Dar ezit, aici, să discut în termeni ca aceştia. Mi s-ar sugera că şubreda mea "corectitudine politică" e mai şubredă decît e cazul. Căci, - iată o nouă dilemă! - deşi, în lumea americană, eşti înconjurat de o năucitoare diversitate de "soluţii" religioase (care mai de care mai exotice şi mai heterodoxe), în mediile universitare (la Berkeley mai cu seamă) sună prost să fii religios. Mi se explică, de la bun început, că la Berkeley nu există un "departament de istoria religiilor". E o mîndrie locală, legată de însuşi actul de constituire al Universităţii (în a doua jumătate a secolului trecut). Berkeley s-a născut într-o atmosferă seculară, liberală, "ateniană" (cum îmi spune unul din profesori). Socrate pare să fi fost - în acest caz - prima victimă a "corectitudinii politice", pe vremea cînd "fantoma" ei bîntuia democraţia greacă". Probabil că vorbea prea mult despre zei...

***

La Berkeley, mai mult decît în alte universităţi americane, ştaiful vestimentar nu e bine văzut. Cu excepţia unor împrejurări ieşite din comun (vreo conferinţă publică, vreun dineu simandicos) profesorul va adopta un deghizament sportiv, "informal" care să nu-l deosebească deloc de studenţi. Cu alte cuvinte, obligatorie e **contra-uniforma**. La fel trebuie să fie şi comportamentul curent: nonşalant, fără protocol, valorificînd la maximum tutuiala. Politeţea îţi impune să-ţi ceri scuze tot timpul, în orice caz, ori de cîte ori prezenţa ta se detaşează de rest (vrei să schimbi locul, să te strecori spre un raft de cărţi, să pui o întrebare etc.). Pe de altă parte, orice gest care ar putea trăda un simţ excesiv al ierarhiilor, sau o manevră curtenitoare faţă de "celălalt sex" e taxat prompt drept vetust sau "sexist". Ţi se atrage atenţia că "eşti la Berkeley". Se subînţelege că eşti într-un loc unde stilul burghez nu ţine: nu te ridici în picioare cînd intră în cameră o doamnă, sau cînd se ridică ea însăşi în picioare, nu ceri voie să rămîi în cămaşă şi nu-ţi permiţi să faci complimente, mai ales în perimetrul unor relaţii de serviciu. Eşti la Berkeley. De curînd, profesorul Long, de la clasice, a fost admonestat pentru că şi-a caracterizat o colegă de catedră ca fiind o persoană fermecătoare (**charming**). Caracterizarea a părut unora (mai ales femei...) de un erotism intolerabil.

Într-un anumit sens, ne izbim iarăşi de exigenţe contradictorii: gesticulaţia cuviinţei tradiţionale e destituită ca reacţionară, discriminatorie în stil "macho" (cînd eşti prea amabil cu o femeie, o tratezi de pe poziţii de "putere" condescendentă), dar, pe de altă parte, eşti invadat de o garnitură secundă de interdicţii, de natură să-ţi inducă o prudenţă perpetuă şi să inhibe orice impuls al imaginaţiei. Trebuie să fii în acelaşi timp destins şi crispat, mereu gata să te relaxezi, dar mereu pîndit de rigorile unui cod imprevizibil.

Încercuit de atîtea fineţuri "ecologice", simt uneori, în colţul buzelor, o grimasă de fanariot...

Andrei PLEŞU

Berkeley, California,
17 octombrie

Şi ţăranii din judeţul Brăila sînt aşteptaţi în faţa Senatului!

◆ Dl. Corneliu Vadim Tudor este de acord cu partidul dlui Nicolae Manolescu ◆ Pupat toţi Sala Omnia ◆ Înjurat toţi Florin Georgescu ◆ Bani Guvern profesori învăţători dispărut ◆ Apărut muncitori Brăila ◆ Guvernul le-a ars gazul şi le-a consumat curentul electric ◆ Dar primarul le va rezolva pe toate ◆

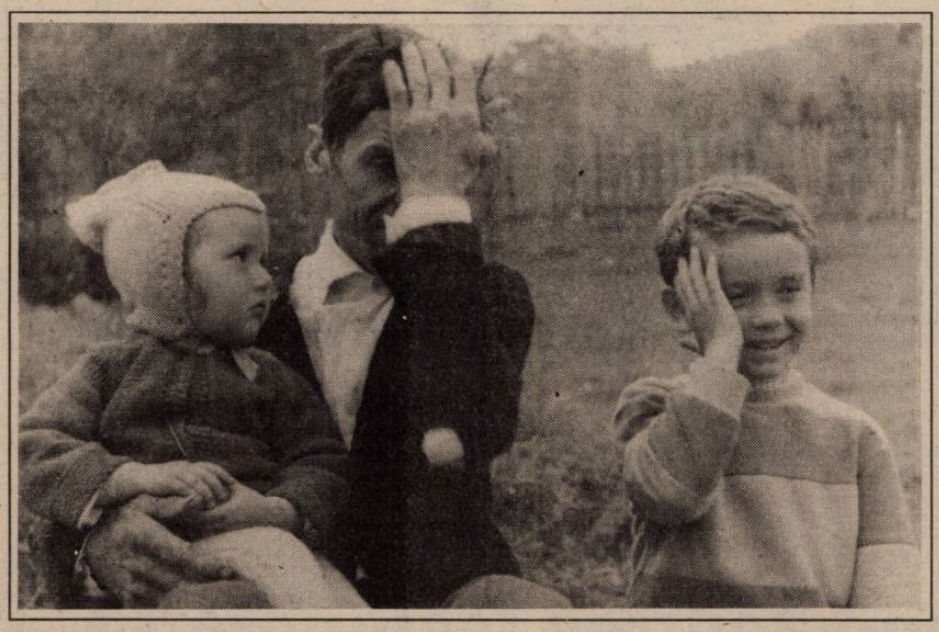

© C. Bumbuţ

Domnii profesori să se angajeze ca dactilografe!

Ar trebui să fim surprinşi de faptul că; săptămîna trecută, la distanţă de numai o zi, două partide politice aşa de diferite cum sînt Partidul Alianţei Civice şi Partidul România Mare au păreri aproape identice despre acelaşi subiect. Vineri, la conferinţa de presă, dl Corneliu Vadim Tudor s-a arătat indignat de faptul că "nu s-au majorat" salariile profesorilor şi învăţătorilor, în timp ce au crescut în mod revoltător salariile unor demnitari, cum sînt miniştrii, senatorii şi deputaţii. Cu o zi înainte, la cealaltă conferinţă de presă, consacrată aproape în întregime situaţiei din învăţămînt, dl Şerban Rădulescu-Zoner făcuse alte comparaţii din care rezulta cam acelaşi lucru, modul cum sînt trataţi profesorii de către actualul guvern.

Dar asemănarea se opreşte aici. Dacă dl Vadim Tudor incriminase, implicit (aşa cum o face de fiecare dată), chiar sistemul democraţiei parlamentare în care este membru, la PAC era vorba de cu totul altceva. Comparaţia de joi se făcuse cu salarizarea din justiţie. Ni se amintise acolo că un profesor definitivat va fi plătit la fel cu un arhivar-registrator cu studii medii. Un profesor cu 10-12 ani vechime va avea aceeaşi leafă cu o secretară-dactilografă de la Tribunal. Iar un învăţător debutant va trebui să se mulţumească a primi un salariu de aprod.

În Senat, diferenţele de opinii dintre partide, atunci cînd a fost vorba de salariile din învăţămînt, au fost mult mai mici ca la alte subiecte, avînd în vedere că mulţi parlamentari, indiferent de orientarea politică, provin din şcoli, universităţi şi licee. O cauză neamintită de nimeni, cauză pentru care Ordonanţa din vară a guvernului încă este respinsă de Parlament, ar putea să fie şi însemnătatea electorală a învăţătorilor şi profesorilor, în special a celor din sate, ale căror păreri despre politica ţării contează foarte mult pentru alegătorii de la ţară. Sînt agenţi electorali (fie şi ne-numiţi) care trebuie protejaţi.

Deci, nu ar trebui să se mire nimeni de faptul că, la sfîrşitul săptămînii trecute, în Senat, ministrul Florin Georgescu a avut eşecul cunoscut. Nici faptul că propunerea PAC, de a se rediscuta ordonanţa guvernamentală, a fost sprijinită de Partidul Democraţiei Sociale din România şi de Partidul Unităţii Naţionale Române. Singurul lucru care a rămas aproape neobservat (doar la PAC s-a spus ceva despre el) a fost că reprezentantul guvernului nu a vrut să ia în seamă un vot al unei Camere a Parlamentului. Dar, cînd patria o cere, acestea devin formalităţi mic-burgheze.

Învingător la puncte: Ioan Gavra!

Opoziţia poate să se bucure. A avut, în sfîrşit, o victorie. Poate că s-a bucurat prea devreme. Poate chiar înainte de a o obţine. Altfel, ar fi destul de greu de explicat felul în care a trecut, prin cealaltă Cameră a Parlamentului, o lege privitoare la formarea Societăţii Naţionale Agricole, prin care fostele I.A.S.-uri şi GOSTAT-uri sînt înglobate în acest organism, în care unicul acţionar este statul. SNA este subordonata Guvernului.

În Cameră a avut loc şi o "luptă", destul de comică, prin care Partidul Socialist al Muncii s-a împotrivit amendamentului propus de aliaţii săi (PDSR, PUNR şi PRM), prin care "se reconstituie şi se redau" terenurile luate abuziv de la persoanele fizice, prin Decretul 83/1949. Aici era doar o excepţie mică, referitoare la construcţiile de pe acele terenuri. Şi, desigur, termenul "abuziv" nu este definit. Dacă ne gîndim mai bine, terenurile confiscate au - într-o bună parte - tot felul de construcţii, mai mari sau mai mici; astfel, ele devin perfect inutilizabile.

Însă, cu sprijin din partea unor deputaţi din opoziţie, legea a trecut. Acum, după ce jocurile au fost făcute, rămîne să ne mai gîndim ce înseamnă textul discutat în Cameră pentru consfinţirea caracterului hiper-centralizat al agriculturii româneşti.

La Ministerul Agriculturii, lucrurile sînt făcute şi desfăcute de PUNR. Cel puţin aşa a susţinut dl Ioan Gavra, vicepreşedintele acestui partid, vorbind aproape înduioşat despre ministrul partidului dsale. În ministerul condus de dl. Valeriu Tabără, după discuţii dintre PUNR şi PDSR, a fost schimbat un secretar de stat, care ocupă un loc la vîrf în ierarhia partidului de guvernămînt: dl Valeriu Lăpuşanu.

Săptămîna trecută, adevăratul învingător a fost Partidul Unităţii Naţionale a Românilor, dacă ar trebui să îl credem pe cuvînt pe dl Ioan Gavra.

"Ştiţi că eu sînt privat sută la sută?"

Această întrebare a fost pusă, în faţa telespectatorilor care se uitau săptămîna trecută la **Studioul economic** al Televiziunii Române, de către dl George C. Păunescu, binecunoscut om de afaceri român, proprietar de cotidian şi, mai ales, preşedinte al Uniunii Generale a Industriaşilor din România. Cu ajutorul dlor Varujan Vosganian (deputat din partea Uniunii Armenilor) şi Ilie Şerbănescu, comentatori economici, emisiunea a reuşit să ne aducă aminte de acea întîlnire a "industriaşilor" din estul Europei, întîlnire în care personaje centrale au fost, pe de o parte, dl George C. Păunescu şi, pe de altă parte, dl Arkadii Volski, reprezentant de frunte al complexului militar-industrial, venit la Bucureşti în calitate de industriaş.

Dl Păunescu a reluat argumentaţia "de bun simţ" pe care, în săptămîna desfăşurării Congresului de la Bucureşti, foarte puţină lume a îndrăznit să o reia în întregime, cu excepţia cotidianului al cărui patron este, respectiv **Curierul naţional**. Încă o dată, am văzut cum se pot desfăşura dialogurile între oamenii din ţara noastră. Economiştii Vosganian şi Şerbănescu îl întrebau chestiuni extrem de simple. Ce fel de industriaşi sînt cei prezenţi acolo? Nu cumva, de fapt, sînt vechii directori de întreprinderi, al căror prim interes este, în primul rînd, menţinerea actualei forme de proprietate (şi, dacă este posibil, a actualelor forme de organizare a economiilor)? De ce dl Păunescu (ca şi partenerii săi ex-sovietici) a fost şi este obsedat de înlocuirea dolarului în tranzacţiile dintre ţările membre ale unei noi uniuni economice construite pe ruinele vechiului CAER? Nu e vorba tot de o ficţiune economică, aşa cum a fost "rubla transferabilă"? Este sigur că refacerea legăturilor între economii aflate, în fond, pe aceleaşi coordonate ca şi în 1989, este cheia refacerii **simultane** a prosperităţii tuturor statelor din regiune?

Şi aşa mai departe. Cei doi preopinenţi ai preşedintelui UGIR au avut întrebări care puteau să vină în minte oricărui om de bun-simţ. Tocmai simplitatea acestor întrebări l-a deranjat pe dl Păunescu. La fiecare chestiune mai sensibilă, singurul lucru pe care putea să îl spună era că adversarii săi sînt obsedaţi de **chestiuni politice**, care nu au nici o legătură cu economia. Nici cu reforma economică? Nici!

O singură întrebare au uitat să pună dnii Şerbănescu şi Vosganian. Cum rămîne cu ameninţarea formulată de dl George C. Păunescu la Congres? Acolo spusese că, dacă lucrurile extrem de necesare stabilite la Casa Republicii nu vor fi înţelese, atunci "se va face apel la muncitorii din fabrici".

La Oneşti sînt autobuze? Dar muncitori?

Preşedintele Uniunii Generale a Industriaşilor din România ştia ce spune. Muncitorii din fabrici sînt foarte uşor de adus la Bucureşti. Un exemplu poate fi văzut chiar în timp ce scriem aceste rînduri. Doar la cîteva sute de metri de redacţia "Dilemei", încă mai trece o coloană de manifestanţi venind dinspre Guvern. Manifestanţii sunt muncitori din Brăila, oraş despre care am avut ocazia să vă povestim în urmă cu o săptămînă, înainte de a cîştiga alegerile locale noul primar din partea PSM, fostul prim-secretar al Partidului Comunist Român.

Unii spun că manifestaţia cuprinde o mie de oameni. Alţii, că e vorba de trei mii. Opinia noastră, ca martori oculari, înclină spre o medie între aceste două cifre. Sînt muncitori la DUNAROM, fabrica de fibre şi fire sintetice, închisă de două săptămîni din cauza neplăţii notelor la gaz şi electricitate. Propunerile pe care le-am auzit în faţa Senatului (cuprinse şi într-o scrisoare semnată de sindicatul organizator al **acţiunii**) sînt foarte bine structurate şi, în general, cer cam acelaşi lucru: indiferent de ce se va întîmpla, fabrica trebuie considerată **de importanţă deosebită** şi trebuie susţinută din bugetul public. Altfel, cinci mii de oameni vor rămîne pe drumuri. Scrisoarea este adresată tuturor forurilor care ar putea să intervină: Parlament, Guvern, Preşedinţie.

Mai interesant a fost că muncitorii s-au gîndit să vină **prima dată** la Bucureşti: la Brăila a fost mai linişte decît în faţa sălii **Omnia**. În plus, excursia lor s-a făcut cu autobuze speciale, venite încă de duminică seara. Iar lozincile sunau cam aşa: "Opriţi declinul industriei româneşti! Opriţi importurile!" Nici o pancartă nu conţinea vreun apel legat de oamenii lăsaţi pe drumuri.

În rest, totul este în ordine. Încă un primar comunist va cîştiga alegeri locale, de data aceasta în judeţul Bacău, în al doilea oraş al judeţului, fostul Oneşti, fostul Gheorghe Gheorghiu-Dej, actualul Oneşti. Dacă ne gîndim bine, şi Oneştiul are un Combinat de fibre şi fire sintetice.

Radu Eugeniu STAN

Din Parlament

MEBO liberalul

Luni 17 octombrie, Senatul a trăit o premieră "de casă": dispariţia grupului parlamentar PL-93 şi alăturarea PUNR, încă din startul discutării unei legi, forţelor Opoziţiei.

După ce liderii PL-93 se cam grăbiseră cu excluderea din grup şi partid a domnilor Alexandru Popovici şi Dumitru Căluianu - pe motivul scrisorii ofensatoare la adresa noului ambasador american în România -, declarînd că "noi dorim să fim un partid mic" (D. Patriciu), alţi doi senatori au părăsit luni, din proprie iniţiativă, PL-93 - respectiv domnul Sabin Ivan şi doamna Matilda Teţu, care şi-au motivat demisia acuzînd PL-93 că s-ar opune reunificării liberale şi că liderii partidului tratează cu neseriozitate viaţa politico-socială din ţară (băşca gafa cu aducerea Regelui Mihai pe aeroportul Otopeni doar pentru a da mîna cu unii avizi de capital politic, din piatră seacă). Toţi cei patru senatori desprinşi din PL-93 au trecut la PNL-CD, al domnului Cerveni, şi se pare că şi la Camera Deputaţilor se pregăteşte ceva. Oricum, pierderea unei personalităţi precum cea a domnului Sabin Ivan va reduce sensibil credibilitatea PL-93 în Parlament.

Reluarea discutării în plenul Senatului a metodei de privatizare MEBO şi, concomitent, contestarea oportunităţii emiterii noilor cupoane valorice de către guvernul Văcăroiu - ambele iniţiative susţinute de Opoziţie împreună cu PUNR -, pune pentru prima oară în minoritate, într-o chestiune importantă, partidul de guvernămînt, respectiv PDSR-ul. La promovarea metodei MEBO, PUNR-ul are chiar iniţiativa prin senatorul Viorel Sălăgean, care nu s-a sfiit să acuze guvernul Văcăroiu că diminuează cu bună ştiinţă drepturile oamenilor garantate cu Certificatele de proprietate, cupoanele avînd doar rolul unei "diversiuni economico-politice". Cearta a fost la vedere deoarece ministrul Coşea, "omul cupoanelor", se găsea în sală şi a combătut furibund linia de privatizare propusă de "partenerii" din PUNR. Opoziţia aşteaptă la cotitură cu moţiunea, Legea privatizării legănîndu-se deasupra guvernului Văcăroiu.

Petru IONESCU

O normalitate deviată

Oricît ar părea de inacceptabil, evenimentele acestei ultime săptămîni sînt "făcute" de presă. Primul - şi poate cel mai important dintre ele - n-a fost anticipat de nici un fel, deşi vigilenta noastră clasă gazetărească şi-ar dori să nu mai fie prinsă atît de des pe picior greşit: directorul pentru Europa Centrală în Consiliul Securităţii Naţionale a Statelor Unite, dl. Richard Schifter declară pe proprie răspundere că "la Washington (...) preşedintele Ion Iliescu a făcut o impresie excelentă", iar "William Clinton a căpătat cu această ocazie o impresie foarte pozitivă despre preşedintele Ion Iliescu, despre România". Aceste propoziţii care ar fi putut fi foarte bine scrise la Cotroceni n-au fost rostite la vreun dineu oficial sau la scara vreunui avion, ci într-un interviu acordat secţiei române a postului de Radio **Europa liberă**. Cine se mai îndoieşte că România se află în cu totul altă parte decît îşi pot permite să-i dorească mediile interne primeşte, cu această ocazie, încă o lecţie usturătoare. Presa occidentală nu s-a sfiit să recurgă la superlative după prestaţia şefului statului român la Adunarea Parlamentară de la Strasbourg. La noi, încîntarea a fost exprimată doar în acele publicaţii pe care cititorul oricum nu le creditează, fiindcă ele sînt ceea ce se cheamă în orice parte a lumii "fituici oficiale". Dar dacă un membru marcant al administraţiei americane - asistent special al preşedintelui SUA - susţine că "acuzaţiile aduse guvernului din perioada post Ceauşescu" au făcut obiectul unor investigaţii la Washington şi respectivele acuzaţii au fost găsite nejustificate, eşecul opoziţiei e mult mai mare decît l-am văzut la alegeri. Acest eşec favorizează în plan internaţional un anume segment al puterii - în care putem înscrie fără ezitare preşedinţia şi Ministerul de externe -, dar în interior el consolidează poziţia antireformiştilor, a acelei părţi din Securitatea română care în '89 a pierdut partida dar care acum stăpîneşte ziare şi bănci, posturi de televiziune şi comisii de anchetă, dosare compromiţătoare şi fabrici. Americanii nu au complexe şi liderii lor sînt gata şi acum - ca şi în anii '70 - să constate că **România contează din punct de vedere politic**, deşi "poziţia geografică nu este un factor major" în atitudinea Casei Albe faţă de Bucureşti. Încotro va evolua democraţia dîmboviţeană, ce are ea în spate şi cum se consolidează economic nu sînt nici azi - cum n-au fost nici cu decenii în urmă - probleme ale departamentelor (pentru Europa) din Washington. Oficialităţile române - de la cele parlamentare la cele executive - ignoră şi azi (ca şi în trecutul mai îndepărtat sau mai apropiat) faptul că interesul politic fără interes economic e întotdeauna unul de conjunctură şi că momentele favorabile din istoria unei ţări slab dezvoltate pot fi mai greu valorificate decît momentele dificile prin care trece o societate competitivă. Cum lumea nu e făcută numai din coloşi şi administraţii care au de multă vreme parte doar de crize minore, România poate fi - şi chiar este - în acest moment, şi un important partener economic. Directorul **Evenimentului zilei** îi face concurenţă lui Richard Schifter, lansînd cea de-a doua "bombă informaţională" cu bătaie politică: vizita primului ministru al Libanului la Bucureşti e o şansă pentru România fiindcă ea deschide calea participării marilor capitalişti din Beirut la refacerea economiei noastre şi a participării muncitorilor români la reconstrucţia capitalei în care miliardarul Rafik al Hariri conduce cabinetul. Despre cum te face bogăţia inteligent şi despre cît costă călătoria Bucureşti - Beirut nu aflăm din cotidianele bucureştene: au trecut cîteva luni bune de cînd editorialistul Cristoiu răspundea unei invitaţii a guvernului libanez şi puţină lume mai face legătura între pledoaria lui pentru contacte economice cu Beirutul şi amintirile din deplasare transmise prin fax la vremea respectivă. Desigur, suspecţi rămîn, în ochii justiţiari ai presei independente, doar cei cărora preşedintele Iliescu le-a acordat un loc în avionul pentru Strasbourg. E firesc să fie aşa, e normal ca jurnaliştii bucureşteni să-şi descopere "valoarea" nu doar beneficiind de generozităţile bugetului de stat ci şi de dorinţa marilor bogătaşi ai lumii de a se îmbogăţi şi mai mult. Redactorul **Europei libere** care l-a intervievat pe Richard Schifter a fost luat prin surprindere cînd, în loc de un răspuns critic, a primit din partea interlocutorului său întrebarea "Spuneţi-mi ce norme internaţionale sînt violate în România cu privire la minorităţi?" E normal să fie aşa, e firesc să putem asculta azi, chiar pe aceste lungimi de undă şi nu pe altele, un demnitar american care ne avertizează că multe s-au schimbat în România din '89 încoace.

O "anume parte a presei" intră, în felul acesta, pe un făgaş aproape de nebănuit cu 5 ani în urmă. De aici pînă la statutul spre care tînjeşte - de adevărată putere în stat - n-ar mai fi, teoretic, o mare distanţă. Dacă ne gîndim însă că celelalte trei puteri îşi distrug reciproc reputaţia sau se autodevoră, relaţia dintre evenimentul politic şi constructorii de imagine se poate cu adevărat complica. Iar cînd instituţiile-cheie se află într-atît în derivă, încît nu pot nici impune, nici controla, nici accepta libertatea de expresie, atunci se ajunge la crimă. La Moscova a fost ucis un redactor şef. Cîţi dintre puternicii zilei – de pe la noi şi de pe aiurea – s-or fi abţinut să se bucure?

Elena ŞTEFOI

Presa despre...

Mize politice în jocul de-a Justiţia

În Franţa, coaliţia aflată la putere acceptă arestarea unui demnitar care-o reprezintă iar un ministru îşi dă demisia sperînd că "în calitate de cetăţean" va obţine ceea ce n-a reuşit să obţină în calitate de membru al cabinetului - adică dreptate. Între Sena şi Dîmboviţa distanţele sînt şi azi aceleaşi de acum un veac şi de acum un deceniu: avem şi noi un primar arestat şi un lider politic ameninţat cu ridicarea imunităţii parlamentare. Nici unul, nici altul nu fac parte din tabăra puterii, ci din aceea a opoziţiei. Presa se străduie să demonstreze că e vorba de un şir de răfuieli politice şi reuşeşte să ne convingă tot atît cît ne-a convins pînă acum Justiţia că învinuiţii de corupţie membri PDSR, PSM, PRM ori PUNR sînt curaţi ca lacrima şi trăiesc din salariu. Bine măcar că ne-am europenizat la capitolul cauţiuni: după cum scrie **Ziua** (sîmbătă, 15 octombrie), "Procuratura a cerut un miliard de lei pentru eliberarea primarului Tutunaru". Asta după ce "inculpatul" a fost apărat public de dl. Ion Raţiu: domnia sa e învăţat să i se fure banii în România, aşa că de ce să nu-i piardă de bunăvoie pentru a salva onoarea PNŢCD? În **România liberă** din aceeaşi zi, procurorul Emil Dinu declară: "Există multe acte ilegale semnate de viceprimarul sectorului 3 şi de alţi funcţionari". E vorba despre Ion Amedeu Preduţ, membru al PL '93, despre care majoritatea gazetelor susţin că s-ar afla la originea arestării primarului Tutunaru, cu care - de altfel - e coleg în Convenţia Democratică. Pe aceeaşi pagină, şi zîmbind, Emil Constantinescu afirmă în limbaj prezidenţial: "Ultimele evoluţii din sînul Convenţiei creează o bază mai solidă a alianţei". **Adevărul** apelează şi el la procurorul Dinu (dar îl ignoră pe rectorul Universităţii). Prim-procurorul sectorului 3, pe raza căruia primarul ţărănist şi viceprimarul liberal au acordat case multor oameni ai legii – "a ţinut să precizeze că Parchetul nu cercetează oameni, ci faptele săvîrşite de aceştia şi că nu există nici o legătură între activitatea infracţională a domnului Tutunaru şi apartenenţa sa la un partid". Acelaşi cotidian ne informează că la ultimul său briefing "guvernul a repartizat corupţia pe ministere" iar dl. Hrebenciuc a răspuns întrebărilor despre corupţie pierzîndu-se "în amănunte locative". Explicaţiile secretarului general al guvernului devin ştire de pagina întîi în **Cronica română**: "înghesuit" de ziarişti, dl. Hrebenciuc "a trebuit să justifice hotărîrea de acordare a unui spaţiu locativ fiului lui Adrian Păunescu". Odrasla senatorului "nu beneficiază decît de o locuinţă de uz curent în strada Turda", "necesităţile presante" fiind motivate de faptul că în vila din Dionisie Lupu funcţionează "şi redacţiile a două publicaţii". Dacă şi-ar aduce acasă şi **Cenaclul Flacăra**, şeful comisiei senatoriale pentru cultură şi mass-media ar putea pretinde guvernului un bloc întreg şi e de mirare că o astfel de idee nu i-a trecut încă nimănui prin cap. **Curierul naţional** înregistrează cu litere de-o şchioapă faptul că "C.V. Tudor înfierează profitorii". Nu e vorba, desigur, de profitorii care susţin guvernul, ci de aceiaşi veşnici profitori din opoziţie. În viziunea preşedintelui PRM, "Constantin Tutunaru, care din fost disc-jokey cu îndeletniciri dubioase a ajuns lider ţărănist, tăia şi spînzura după pofta inimii şi lăcomia buzunarului, pretinzînd şi primind mită în valoare de zeci de milioane de lei". **Cotidianul** se plasează la cealaltă extremă, susţinînd - între un articol pe tema hărţuielilor sexuale la care se dedă Naomi Campbell şi un altul despre fascinaţia pe care încă o provoacă tinerelor generaţii James Dean - că «Dosarul "Tutunaru" nu face doi bani». **Meridian**, specialist şi el în nuduri cu nuri, preferă "neutralitatea". Într-o casetă intitulată "Azi e sîmbătă", publicaţia respectivă reproduce integral declaraţia dlui Constantin Avramescu (vicepreşedinte PDSR), ("Primarul Tutunaru e un organ ales prin vot") pentru a o amenda cu o scrîşnit-înţepată **Notă a redacţiei**: "Organele noastre auditive s-au sensibilizat la această exprimare!" Rămînînd insensibil, cititorul ziarelor bucureştene are destule şanse să înţeleagă esenţialul: cu cît jocul politic se degradează, cu atît avem parte de un mai rafinat fenomen al corupţiei şi de neputincioase acţiuni ale legii. (**E.Ş.**)

De jur împrejur...

Tot aşa

Majoritatea de zece locuri obţinută de coaliţia cancelarului Kohl în recentele alegeri anunţă o guvernare dificilă. În sine, victoria "cancelarului unificării" este un record de durată: cel de al patrulea mandat obţinut pe 16 octombrie îi acordă o prezenţă la putere care o depăşeşte pe cea a lui Adenauer, figură de-acum mitică a politicii germane. Liderul coaliţiei creştin-democrate a mizat în campania electorală pe continuitate, adversarul său social-democratul Scharping a pledat pentru schimbare.

Continuitatea are de ce să-i atragă pe germani. După haosul politic al Republicii de la Weimar şi catastrofa celui de al III-lea Reich, Republica Federală s-a dovedit extrem de stabilă de-a lungul a patruzeci de ani oferind lumii un model de construcţie democratică şi prosperitate economică. Căderea regimului comunist din Germania răsăriteană a modificat în profunzime datele problemei, esticii aducînd cu ei problemele postcomunismului: criza identitară, prăbuşirea întreprinderilor, catastrofe ecologice, duhoarea xenofobă care şi-a găsit partizani şi în Vest, toate acestea cînd economia mondială cunoştea cea mai grea recesiune postbelică.

Kohl a considerat unificarea Germaniei o problemă de bani. Cu aproximativ 100 de miliarde de dolari pe an, şocul urma să fie amortizat, decalajul depăşit. Aceste sume imense - chiar pentru o ţară bogată - n-au putut fi alocate fără sacrificii şi creşterea substanţială a impozitelor, în pofida promisiunilor euforice iniţiale, a creat o profundă stare de nemulţumire. Criza mondială a pus în mod dramatic problema competitivităţii produselor germane, mai scumpe decît cele ale concurenţilor din cauza costului ridicat al forţei de muncă şi al marilor avantaje sociale de care beneficia cetăţeanul german. Tocmai aceste avantaje atrag masa imigranţilor.

Abundenţa poate fi dezgustătoare (aşa cum o descrie colaboratorul nostru Claude Karnoouh) dar ca să realizezi asta, trebuie să nu-ţi lipsească nimic. Pentru jumătatea flămîndă a lumii mîncarea nu e o problemă de stil, ci de supravieţuire.

Politica porţilor deschise, aplicată timp de decenii, a fost modificată în urma creşterii ratei şomajului şi a incidentelor rasiale care au creat frisoane ale memoriei. Ceea ce în altă ţară poate fi prezentat drept un incident marginal, în Germania devine un motiv de dureroasă punere în chestiune a desprinderii de un trecut repudiat.

Combinaţia tuturor acestor nemulţumiri la care s-a adăugat propaganda adversarilor a făcut ca victoria coaliţiei creştin-democrate să stea sub semnul incertitudinii. Rezultatele dezastruoase ale Partidului Liberal (partid care asigură în mod tradiţional coaliţia) în alegerile din landuri şi prezenţa semnificativă a foştilor comunişti anunţau modificarea radicală a peisajului politic. Nu a fost aşa.

În favoarea lui Kohl a votat în primul rînd creşterea economică, datorată capacităţii extraordinare a marilor întreprinderi germane de a adopta soluţii specifice pentru scăderea preţului de cost. Dacă Helmut Kohl şi-a permis să-şi pună campania electorală sub semnul lui "Tot aşa" este pentru că în sectoarele esenţiale totul se modifică: continuitatea politică este asigurată de inovările radicale şi de flexibilitatea economică. Fără ţîfne şi orgolii inutile industriaşii germani au apelat la experienţa străină în materie de organizare a producţiei şi preşedintele firmei Porsche, de exemplu, nu s-a jenat să folosească o consultanţă japoneză.

Adaptarea unor reglementări restrictive în materie de imigraţie a anulat patosul discursului extremist de dreapta: Partidul Republican n-a trecut de baremul necesar reprezentării parlamentare. Procentul de 20% obţinut de foştii comunişti în landurile din Est dovedeşte că ţara e încă împărţită. Se scriu mii de pagini inteligente despre umilinţă şi aroganţă, despre deruta esticilor care trebuie să asimileze o istorie de peste patru decenii (în care a intrat şi denazificarea şi influenţa americană, şi terorismul de stînga şi integrarea europeană) care nu le aparţine. Dar aceste pagini sînt scrise de cei care înţeleg, iar cei care nu înţeleg, nici nu citesc.

Oricît de mică ar fi majoritatea lui Kohl faptul că ea a fost obţinută printr-o participare la vot de peste 78% îi dă legitimitate. În Germania după incidente xenofobe au loc mari manifestaţii de protest împotriva extremiştilor. Mulţumiţi sau nu, cetăţenii nu sînt indiferenţi. Continuitatea lui Kohl şi schimbarea lui Scharping, nu pun în discuţie politica externă orientată spre Est, spre găsirea unui just echilibru între nevoia de siguranţă a ţărilor din fostul lagăr comunist şi sprijinirea reconstrucţiei democratice a Rusiei.

Considerat provincial şi stîngaci, cancelarul Kohl a fost totuşi, de fiecare dată, pe măsura evenimentelor, ceea ce i-ar putea permite să se gîndească oarecum familiar la Adenauer.

Magdalena BOIANGIU

Drang nach Westen

Pe vremea cînd planeta avea doi poli, unul la Washington D.C. şi celălalt la Moscova, Europa dispunea şi ea de patru puncte cardinale dintre care nu lipseau Estul şi Vestul. Cam odată cu prefacerea planetei bipolare în una monopolară, Europa a intrat şi ea într-un proces de atrofiere parţială care ameninţa să-i reducă raţia de puncte cardinale de la patru la trei. Punctul pe cale de evanescenţă era Estul - mod de năpîrlire care de aceea ar putea fi numit dez-Estizare.

Ca şi deconstrucţia, dez-Estizarea nu a fost impusă din afară, ci a pornit dinăuntrul regiunii ei, o parte dintre ţările care o locuiau descoperind că preferă să o părăsească. Şi astfel ceea ce în perioada interbelică se numea Europa Orientală şi în deceniile dictaturilor staliniste Europa de Est a început brusc să se cheme Europa Centrală şi de Est. Împreună în anii dictaturii, împreună în clipa istorică a răsturnării ei, ţările din zonă încetau să mai fie împreună în căutarea alternativei şi a căilor către ea. În ciuda conotaţiilor ei extravagante, ideea a devenit politică de stat. Trei preşedinţi s-au întîlnit în localitatea maghiară cu numele slavon Vişegard şi au stabilit că ţările lor plasate pînă atunci în Estul continentului se vor afla de aci încolo în centrul lui. Printre semnatarii acestui document al separării nu se găsea şi preşedintele ţării unde se născuse celebrul slogan: "Nu putem reuşi decît împreună".

Ivită în pragul tranziţiei, scindarea Estului aruncă o lumină nouă atît asupra acestui proces, cît şi asupra posibilelor strategii menite să-l controleze ori să-l dirijeze. Cu privire la substanţa procesului, dez-Estizarea sugerează că tranziţia nu reprezintă în primul rînd trecerea de la dictatură la democraţie sau de la economia de comandă la economia de piaţă, ci trecerea de la Est la Vest. Astfel redefinită, tranziţia reclamă redefinirea unei strategii corespunzătoare. Conturată mai curînd prin fapte decît prin idei, o asemenea strategie porneşte de la postulatul de bun-simţ că primul pas spre atingerea Vestului este părăsirea Estului. Dar Estul nu poate fi părăsit decît cu condiţia de a continua să existe - prin urmare înaintarea unora spre Apus impune rămînerea altora în Răsărit. Dez-Estizarea nu coincide însă cu Vesternizarea, între cele două se iveşte Centralizarea.

Transplantîndu-se din răsăritul în centrul continentului, promotorii acestei strategii pătrund într-un veritabil vîrtej de ambiguităţi. Aşa de pildă, în geografie ca şi în politică este imposibil de precizat unde începe şi unde se sfîrşeşte centrul. La fel de nesigur rămîne, în termenii acestei strategii, rolul descinderii în centru: reprezintă această staţionare o etapă intermediară, sau o reaşezare substitutivă? Căci întrucît tot ce nu se află în centru aparţine periferiei, nu numai Estul părăsit, ci şi Vestul rîvnit ar putea constitui periferia acestui centru recondiţionat. Mai departe: în Est impulsul Vesternizării nu animă doar statele, ci şi pe mulţi dintre cetăţenii lor. Visata confrerie dintre stat şi cetăţean se naşte astfel logic pe acest itinerar deocamdată oniric, statele occidentale nedovedindu-se mult mai ospitaliere cu statele Estice decît cu cetăţenii lor. De altfel, Vesternizarea individuală are un model istoric ilustrat de filmele Western, ceea ce nu e cazul statelor, probă că avem de a face cu o strategie realmente inovatoare.

Sub aparenţa sa spaţială, strategia cu pricina urmărea un obiectiv de ordin temporal intrat în jargonul tranziţiei sub denumirea "integrarea europeană cu trei viteze". Inspirată de principiul regulator al cozilor la alimente: primul sosit, primul servit, strategia vişegradiană nu interzicea nici unui stat Estic accesul la Vesternizare, tot ce interzicea era concomitenţa acestui acces. Reieşea cu claritate că procesiunea răsăritenilor spre Apus trebuia să se desfăşoare în ordine; mai puţin clar reieşeau criteriile acestei ordonări care presupuneau o diferenţiere netă a potenţialului lor de Vesternizare sau de Centralizare.

Prima diferenţiere provocată de această strategie a fost aceea a reacţiilor faţă de ea. Ţările sortite vitezelor doi şi trei au întîmpinat-o glacial; Consiliul Europei a acceptat în rîndurile sale toate statele Estice, inclusiv România; iar luna trecută Departamentul de Stat al SUA a decis ca de aci înainte documentele sale oficiale să folosească în locul sintagmei "Europa de Est" numai termenul "Europa Centrală". Hotărîrii de la Vişegrad, care proclama centralizarea parţială a Estului, i se opune hotărîrea de la Washington D.C. care vesteşte centralizarea lui globală. Transfigurarea noastră fulgerătoare din Europeni de Est în Europeni centrali a trecut neobservată, eclipsată fiind de marile înfruntări dintre domnii Surdu şi Năstase, sau dintre domnii Cunescu şi E. Constantinescu. Dincolo de aceste interferenţe rămîne faptul că geografia vechiului continent este corectată de cel nou şi că datorită acestei corecţii Europa devine primul continent care în loc de patru puncte cardinale rămîne numai cu trei. Departamentul de Stat îşi sprijină decizia pe argumentul că termenul "Europa de Est" desemna o structură geo-politică a cărei existenţă a încetat. Nu este însă sigur că primatul structurilor geo-politice asupra regiunilor geografice va face planeta albastră mai confortabilă pentru locuitorii ei.

Problematizarea punctelor cardinale are aerul unui joc care se încinge în circumstanţe cîtuşi de puţin jucăuşe. Dincolo de aceste aparenţe s-ar putea ascunde însă motivaţii cîtuşi de puţin ludice. Tranziţia presupune o criză necesară de identitate socială. Scleroza structurilor reziduale se combină cu imaturitatea structurilor emergente pentru a produce o stare de disfuncţionalitate generală. Neputîndu-şi creea structuri funcţionale, şi deci o identitate socială organică, societăţile în cauză recurg la identităţi substitutive. De aci înclinaţia de a-şi defini identitatea socială prin repere nespecific sociale: istorice, religioase, naţionale, lingvistice, etnice şi - de ce nu? - cardinale. Autodefinirea spaţială apare astfel ca un succedaneu al inaccesibilei autodefiniri sociale.

Deplasarea iluzorie în spaţiu nu poate înlocui transformarea reală a organismului social. Adevărata întrebare nu este dacă delimitarea dinlăuntrul fostei familii CAER-iste trebuie făcută cu ajutorul punctelor cardinale, ci dacă mersul efectiv al tranziţiei produce şi amplifică o asemenea delimitare. Faptele par să sugereze că, dimpotrivă, mersul tranziţiei atenuează diferenţierile şi accentuează coeziunea ţărilor aflate în acest proces. Primul semn de coeziune îl constituie dezagregarea structurii geo-politice regionale: pe teritoriul deţinut pînă în 1989 de 9 state se găsesc acum 26. Fluiditatea graniţelor proiectează întreaga zonă în afara acordului de la Helsinki, făcînd din ea focarul unui nou război european. Menţinerea acestui acord în drept şi ignorarea lui în fapt este simbolizată în modul cel mai izbitor de România, silită să militeze pentru sacralitatea frontierelor la Vest şi pentru mobilitatea lor la Est.

Coeziunea ţărilor din regiune se manifestă şi în sterilitatea politicului - în primul rînd a statului - ca principal agent al restructurării economice. Fenomenul este ilustrat cu claritatea maximă de Polonia, dotată cu al cincilea guvern în mai puţin de cinci ani. Guverne de orientări diferite ajung la rezultate similare, sintetizate în lentoarea generală a prefacerilor: inegală de la o ţară la alta, preponderenţa economiei reziduale faţă de economia restructurată este şi astăzi comună tuturor acestor ţări. În sfîrşit, coeziunea se consolidează prin succesele electorale ale stîngii. Ţările care au experimentat acceleraţiile cele mai bruşte îşi moderează intenţiile, pe cînd puterea din România, care a excelat prin moderaţie, lansează un proiect de accelerare. După modelul faimoasei convergenţe dintre cele două sisteme al lui Raymond Aron, radicalii devin mai moderaţi iar moderaţii - poate! - mai puţin moderaţi.

Aceste observaţii fugitive mă îndeamnă să cred că Estul Europei continuă să existe şi că noi continuăm să existăm înăuntrul lui, ceea ce nu reprezintă nicidecum o insultă, dar reprezintă cu siguranţă un inconfort.

Pavel CÂMPEANU

Discuţii şi mutaţii

Un studiu recent (**Şocul civilizaţiilor**?) a stîrnit vii reacţii în rîndul politologilor şi antopologilor. Publicaţia în care apărea studiul ("Foreign Affairs"); poziţia autorului (Samuel P. Huntington este profesor la Universitatea Harvard, director al **Olin Institute of Strategic Studies**); faptul că un înalt funcţionar NATO vorbea de curînd, în termeni parcă împrumutaţi din lucrarea lui Huntington, despre incapacitatea naţiunilor est-europene, care au suferit altădată influenţe bizantine, de a accepta democraţia de tip occidental - toate acestea au alimentat presupunerea că scrierea politologului american n-ar propune o simplă ipoteză teoretică, de cercetare, ci ar reflecta, de fapt, deciziile unor forţe politice importante. Acestea ar urmări să reîmpartă lumea, de data aceasta graniţele fixînd liniile de contact între cele "şapte, opt" civilizaţii care o alcătuiesc. Europa, de pildă, ar fi spaţiul învecinării şi confruntării a două civilizaţii distincte - cea occidentală şi cea slav-ortodoxă.

Renumiţi cercetători occidentali (se poate consulta în acest sens "dosarul" problemei publicat de "Commentaire", no.66) au exprimat serioase rezerve faţă de ipotezele lui Samuel P. Huntington, faţă de aproximaţiile lui inadmisibile în "definirea" civilizaţiilor ş.a.m.d. Cu toate acestea, est-europenii au luat cunoştinţă de noua... doctrină cu o îngrijorare mai mult sau mai puţin bine disimulată: abia scăpaţi de urmările Yaltei, ei se văd puşi în faţa unei noi împărţiri a lumii, pentru că, spune Samuel P. Huntington, "liniile de fractură între civilizaţii vor fi liniile de front ale viitorului". Afirmaţia a stîrnit proteste vehemente şi în România pentru că una din aceste linii de fractură trece prin mijlocul ţării, despărţind Transilvania de celelalte provincii.

Tezele lui Samuel P. Huntington au fost receptate deci ca un mesaj politic: în spatele lor ar exista o nouă înţelegere între marile puteri, o nouă împărţire a lumii. Suspiciunile amatorilor de scenarii sînt, încă o dată, alimentate din plin.

***

În ce mă priveşte, găsesc în studiul lui Samuel P. Huntington alte motive de reflecţii.

Noua perspectivă deschisă de Huntington modifică substanţial structura nivelelelor de conflict.

Mai precis: altădată exista o, să-i spunem, stratificare a relaţiilor între colectivităţi. Conflictele se consumau în spaţiul politicului, al ideologicului, al economicului ş.a.m.d.

Dincolo de universul conflictelor se păstra însă, în adîncime, un univers al general-umanului, al înţelegerii, al asumării diferenţelor, al comunicării... fără frontiere, al apropierii de "celălalt" - spaţiul culturii. Şi există o categorie de oameni – intelectualii – care populau acest spaţiu, solidarizaţi, cel puţin în principiu, de legile lui.

Or, prin tezele lui Samuel P. Huntington, tocmai această ultimă speranţă (poate fragilă, poate chiar utopică, speranţă, totuşi) pare a fi spulberată. Ceea ce reprezintă identitatea individului şi a grupului uman - cultura (Samuel P. Huntington înţelege prin civilizaţie cultură), altădată sursă de speranţă, devine cauză de conflict şi de divizare.

În studiul său, Samuel P. Huntington vorbeşte despre fundamentalismele care ar periclita civilizaţia occidentală. Din păcate, propria sa poziţie nu pare a dezvălui decît o altă formă de fundamentalism. Să fie tezele profesorului american semnalul apariţiei unei noi "paradigme", a unei noi "episteme" în cultura occidentală?

Constantin PRICOP

Roata istoriei

Cu vreo zece ani în urmă, am stabilit o întrevedere, prin telefon, cu un profesor universitar în vîrstă. Ştiam că este bucovinean şi că ţine la această origine. Fără să gîndim prea mult la implicaţiile acestui fapt, mi-am fixat ceasul de pe radio şi m-am prezentat exact la ora 13,30 - ora stabilită. La apăsarea butonului soneriei, uşa s-a deschis instantaneu. Profesorul radia de bucurie, de parcă ar fi cîştigat un pariu. Şi, într-adevăr, cîştigase pariul. Întrebîndu-l cum de a intuit că voi fi punctual, mi-a răspuns pe jumătate în glumă, pe jumătate în serios: "Păi ştiam că mă vizitează tot un supus austriac..."

Îmi aduc aminte de acest episod, petrecut în plin centrul Bucureştiului, ori de cîte ori se pun în discuţie marile regiuni ale Europei. Evident, calificativul de "supus austriac", nici unul din noi nu l-ar fi acceptat decît în acest contur: nici unul din noi nu avea nostalgia K.O.K. şi n-aveam de gînd să întoarcem "roata istoriei" (care, am învăţat foarte bine, strivea pe cei ce i se opuneau - uneori şi la propriu).

Firească, asumarea acestei "cetăţenii", declarată pe de o parte şi tacită pe de altă parte, nu implică anularea simbolică a **status quo**-ului de după 1918, nu contestă nici tratate, nici graniţe. Atunci, cum poate fi interpretat acest eveniment mai scurt de un minut petrecut în anticamera unui apartament bucureştean? A fost un simplu schimb de amabilităţi formale? Nu mi se pare. Căci, chiar dacă nu ne-am fi salutat decît cu bună ziua, în contactul vizual de la deschiderea uşii asumarea unei anumite identităţi ar fi fost conţinută. Verbalizarea prin întrebarea mea şi mai ales prin răspunsul lui a fost doar sublinierea, explicitarea a ceea ce amîndoi ştiam dinainte şi s-a confirmat la deschiderea uşii.

Eu cred că cheia înţelegerii acestui eveniment o găsim în bagajul de "cunoştinţe", parţial moştenite, parţial verificate în practica cotidiană. Cunoştinţe care reglează relaţiile în anumite contexte, situaţii, care se generează în anumite contexte, în ciuda unor diferenţe, cum era cazul nostru: el născut şi crescut în Bucovina, înainte de primul război mondial, eu pe Valea Tîrnavelor, după al doilea război mondial.

Am pus în ghilimele aceste cunoştinţe pentru că nu este vorba de cele învăţate din manuale, cărţi, broşuri, ci de cele, cum am spus, cotidiene, foarte rar explicite.

Dar nu aceasta a fost esenţial în acel moment, ci recunoaşterea existenţei unei zone, unui spaţiu care este altfel decît cel în care trăim, un spaţiu de care noi aparţinem. Apartenenţa la acel spaţiu nu ne-ar fi fost aşa de evidentă dacă trăiam acolo. Dar, de fapt, puteţi să mă întrebaţi, ce vreau să spun cu aceste divagaţii de, hai să zicem, antropologie comunicaţională? Vreau să afirm cu toată convingerea că dincolo de proiecte şi/sau realităţi politice, concretizate în hărţi ale Europei, cu state, cu comunităţi de state, cu convenţii, cu planuri, există realităţi **mentale** foarte puternice, există realităţi **imaginare** care înrîuresc puternic cultura cotidiană, mentalitatea oamenilor. Această comunitate largă – Europa mediteraneană, scandinavă, Europa occidentală, Europa centrală, Europa de Est, Europa Balcanică - au găsit şi expresie literară, filozofică, ideologică, politică şi, cîteodată, au şi mobilizat anumite categorii. Aici însă este extrem de important să precizăm - după părerea mea - că este vorba de o categorie foarte subţire a elitelor. (Căci elitele de la Rin spre răsărit în ultimele două secole au fost fascinate mai degrabă de naţionalism.) În schimb, păturile supuse, societăţile locale nu au perceput şi nu percep nici astăzi aceste spaţii mari. Ei trăiesc în regiuni mici şi foarte mici. Identitatea lor este definită în primul rînd prin apartenenţa la aceste spaţii mici.

Iată de ce argumentele, raţionamentele după care se fac şi se desfac marile spaţii transnaţionale mi se par mai mult jocuri ale elitelor politice şi intelectuale şi nu realităţi sociale palpabile.

Zoltán ROSTÁS

Claude HAGÈGE
(Paris, Profesor de limbi clasice, doctor de stat în lingvistică)

Modelul rezistenţelor lingvistice

Elena Ştefoi: Vorbind despre latinitatea limbii române - în conferinţa dumneavoastră de la Insitutul Francez intitulată "Limbile romanice în concertul european" -, remarcaţi puternicele influenţe nelatine pe care aceasta le-a suportat de-a lungul timpului. Credeţi că o astfel de evoluţie a limbii justifică tezele care susţin îndepărtarea României de Europa prin... balcanizare?

Claude Hagège: Cred că în acest caz argumentul lingvistic este complet inutilizabil şi că întrebarea nu face decît să repună în discuţie o prejudecată absurdă. Comunitatea de limbă nu înseamnă neapărat o comunitate naţională şi de cultură şi - reciproc - o foarte mare diferenţă între popoare care vorbesc limbi cu aceeaşi origine nu împiedică o anume proximitate politică. Eu nu pot răspunde decît în limitele competenţei mele şi trebuie să spun că nici un argument lingvistic serios n-ar putea justifica ideea conform căreia o balcanizare - fie şi parţială - a limbii române ar fi putut rupe această limbă de ansamblul latin din care face parte. Cît despre mentalităţi, nu eu sînt chemat să vorbesc. Cert este că româna, ca urmare a influenţelor slave, are o bogăţie suplimentară, pe care limbile romanice ale Occidentului nu o au. Dar aceasta nu schimbă cu nimic caracterul ei: româna este o limbă profund latină şi influenţele la care a fost supusă fac parte dintr-un fenomen universal.

Balcanizarea limbii române i-a făcut pe unii lingvişti să creadă că ea ar fi o limbă slavă, dar investigaţiile în această direcţie s-au dovedit insuficiente. Astăzi, nimeni nu se mai gîndeşte la asta. Pentru lingvişti, româna nu este deloc o limbă slavă. Cît despre suprastructura psihologică ţesută în jurul ideii că, prin balcanizare, româna şi-ar fi pierdut apartenenţa la cultura latină, aceasta nu are nimic de-a face cu domeniul lingvistic.

E.Ş.: Se poate transforma latinitatea unei limbi în alibi pentru naţionalism? Pentru un cercetător al evoluţiei limbilor europene există vreo corelaţie între aria de circulaţie a unei limbi şi tendinţele de federalizare? Au limbile cu circulaţie redusă, prin justificata lor opoziţie la invazia "limbajelor universale" un rol nefast în divizările şi instabilitatea Europei?

Cl.H.: Se poate spune că, într-adevăr, apartenenţa la latinitate favorizează o anumită formă de naţionalism a Occidentului latin. În fond - pentru că Europa e în curs de a se construi - acest naţionalism, care este unul mai degrabă politic decît lingvistic, este favorabil Europei. Şi asta întrucît Europa e pe cale să capete identitate pe baza a ceea ce iniţial a fost extremul Occident dominat de patru ţări latine: Spania, Italia, Franţa şi Portugalia. Cred, deci, că această conotaţie naţionalistă şi politică, în condiţiile actuale, va fi favorabilă unificării Europei şi nicidecum unei deviaţii şoviniste.

În cea mai mare parte a cărţilor mele susţin că Europa - departe de a fi spaţiul de dominaţie a limbilor cu circulaţie continentală sau mondială (ca engleza, franceza şi, într-o anumită măsură, germana) – este, dimpotrivă, o şansă pentru limbile minore, deci "minorizate". Acum, dacă acestea nu sînt recunoscute în interiorul unui stat-naţiune, ele pot pretinde Europei unificate să li se recunoască identitatea culturală. Europa este chiar contrariul oricărei ameninţări la adresa unei limbi minorizate. Şi dacă există o unitate europeană - indiferent că ea se face în jurul a două sau trei limbi - aceasta nu va acţiona împotriva limbilor minore, împotriva limbilor vorbite doar de locuitorii unei ţări.

Nici limbile minore (dar oficiale într-un anume stat), nici limbile regionale, cele vorbite de anumite etnii - şi care au un handicap în plus - nu vor fi în vreun fel ameninţate. Cu condiţia - şi regret că trebuie s-o spun - ca ele să reziste la invazia englezei. Rezistenţa faţă de difuziunea englezei şi promovarea francezei, a germanei sau a limbii italiene, departe de a fi un pericol pentru limbile minorizate, le poate dovedi că e posibilă o alternativă la engleză. E vorba doar de impunerea unui model: dacă limbile cu o mai mare circulaţie - ca franceza şi germana - pot să reziste, atunci toate limbile trebuie să reziste.

A consemnat
Elena ŞTEFOI

Pentru o Europă a diferenţelor

Discuţia despre existenţa, sau nu, a unei Europe Centrale diferite, chiar opuse celei răsăritene, se poartă, cred, pe cel puţin două nivele. Unul este cel politic şi de management al culturii, celălalt este teoretic sau de practică culturală.

Primul tip de discuţie, între politicieni, manageri etc. consideră astăzi de la sine înţeles faptul că Europa răsăriteană se dezvoltă cu "trei viteze" diferite corespunzătoare ţărilor grupului de la Vişegrad, restului ţărilor fost comunite şi ţărilor succesoare Uniunii Sovietice. Ne putem revolta, putem contesta această clasificare pentru că România intră "numai" în a doua grupă - dar ea există şi constituie în mod clar modul de abordare a Estului de către Vest. Iniţial, programele de ajutorare, apoi cele de cooperare şi de investiţie au mers şi merg, de la Vest la Est, trecînd, în ordine geografică, întîi prin ţările grupului de la Vişegrad şi abia după aceea prin restul ţărilor răsăritene, inclusiv România. Este greu de spus acum care este în acest proces cauza şi care efectul: dezvoltarea - obiectivă - mai rapidă a economiei de piaţă şi a democraţiei ori investiţiile mai ample şi "simpatia" mai constantă a Vestului pentru aceste ţări, factorul subiectiv, deci. Fără îndoială, mişcarea disidenţilor, din perioada comunistă, mai veche şi mai amplă în ţările de la Vişegrad decît în România, a determinat un "avans" al acestor ţări pe "piaţa de influenţă" occidentală, atît în domeniul relaţiilor economice şi politice, cît şi în cel al credibilităţii noilor elite în perioada post-comunistă. Cert este faptul că aceste ţări sînt astăzi prezente în mai toate circuitele de informaţie şi decizie din Occident, guvernamentale şi, sau mai ales, neguvernamentale. Din nou, meritul - obiectiv - al unor realizări din aceste ţări şi disponibilitatea occidentală - factorul subiectiv - de a le accepta sînt de nedespărţit. Un exemplu recent este expoziţia artei de avan gardă din Europa de est, de la Bonn. Ea a fost constituită în majoritate zdrobitoare de exponate din Polonia, Cehoslovacia, Ungaria şi Rusia. Din România s-a putut vedea doar Brâncuşi, ce-i drept la loc de cinste, cîteva tablouri suprarealiste izolate şi o instalaţie - extraordinară - a Anei Lupaş. Faptul este cu atît mai trist cu cît numai cu un an mai înainte avusese loc acea superbă expoziţie a avangardei româneşti din Bucureşti care adăuga "obiectiv" o nouă dimensiune avangardei europene. Ea n-a fost însă "subiectiv" recepţionată în Occident şi mă întreb dacă va fi vreodată realmente integrată în avangarda europeană. Nu intru aici în amănunte, constat doar "viteza a doua" a României. Se schimbă ceva în cutia de viteze europene în ultima vreme? Poate. România a aderat prima la "parteneriatul pentru pace", în timp ce a intrat printre ultimele în Consiliul Europei. Forţare a vitezei? Bine ar fi. Căci este evident că doar ridicarea **constantă** a vitezei poate împinge România din grupa ţărilor din Est în grupa ţărilor central-europene. Pe de altă parte, ritmul lent al reformelor, în ciuda declaraţiilor oficiale şi politice de restaurare a vechilor structuri în Ministerul Culturii, mă fac să mă tem de o împingere a României mai curînd în grupa a treia decît în prima grupă est-europeană. Un lucru este clar: **clasarea României** în una sau alta din grupele Europei de Răsărit se află în **mîinile României** şi, din păcate, în primul rînd în mîinile guvernului României. Calificativul "est european" sau "central european" poate fi obţinut acum numai prin argumente "obiective". Neîncrederea, sau lipsa de disponibilitate a Occidentului pentru România este atît de mare încît doar îmbunătăţirea "imaginii", doar îmbunătăţirea factorului subiectiv - lobby, relaţii, zîmbete - este insuficientă. Numai faptele decid, în ultimă instanţă numai ele vor decide în ce măsură, şi cît timp încă, diferenţele dintre Europa de Est şi cea Centrală se vor mai menţine în practica politică occidentală.

În alt fel ar trebui să se pună lucrurile, cred, dacă abordăm această diferenţă în cadrul unui proiect intelectual de definire, ori redefinire, a Europei. Aproape toate definiţiile cunoscute sînt contestabile căci orice definiţie a ceea ce este Europa "în sine" implică o selecţie şi deci existenţa a ceva "non-european" de pe teritoriul continentului. Conceptul de Europa nu coincide cu geografia. S-a spus că "Europa" este acea parte a continentului care a fost, sau este, occidentalizată. Această definiţie presupune o înaintare treptată a "Europei" de la Atlantic la Urali, fie în sens religios - "Europa" ar fi atunci doar catolică şi protestantă -, fie în sensul industrializării ori al democratizării diferitelor regiuni răsăritene, fie în sensul integrării politice, altădată în imperiul austro-ungar, astăzi în Consiliul Europei, mîine în Piaţa Comună. Este clar că toate aceste definiţii presupun o analiză a Europei făcută dintr-un punct de observaţie vestic: analistul priveşte la Europa dinspre Vest spre Est şi consideră de la sine înţeles că perspectiva, ca şi criteriile lui, sînt obiective. Analiza urmează deci în mod necritic demersul politic, teoreticianul nu se deosebeşte de manager, amîndoi acceptă ca de la sine înţeles criteriul, stabilit istoric, al **ierarhiei de putere** din Europa. Această proiectare în teorie a unui dezechilibru de putere pe Continent, existent din secolul al 18-lea şi al 19-lea, nu poate însă ajuta în nici un fel proiectul de definire intelectuală a conceptului de Europa. Dacă turcii i-ar fi înfrînt pe austrieci şi polonezi la Viena în 1683, ori arabii pe spanioli cu secole înainte,mahomedanismul ar fi intrat probabil "de la sine înţeles" în definiţia unei Europe constituite printr-un cu totul alt joc al puterii. Dar rezultatele militare şi politice au fost cele cunoscute, Turcia s-a retras din multe regiuni europene în secolul al 18-lea şi a devenit "bolnavul" Europei în secolul al 19-lea. Este acesta un argument "teoretic" pentru a exclude astăzi Bosnia din "Europa"? Şi, în mod analog, trebuie să excludem din acelaşi concept contribuţiile culturale ale atîtor ţări din sud-estul şi răsăritul Europei, numai pentru că ele sînt succesoarele unor imperii defuncte - imperiul otoman, cel ţarist ori sovietic - care deci au pierdut, în diferite momente istorice, lupta lor militară, economică ori politică cu imperiile victorioase din Centrul şi Vestul continentului? Pot scoate Stalin şi Ceauşescu pe Dostoievski şi respectiv pe Eminescu din "Europa"? Trebuie să eliminăm arta bizantină din Europa numai pentru că ţările în care ea a fost creată au aparţinut odată imperiului otoman? Scoatem atunci şi Ravenna şi Torcello din "Europa", dar păstrăm Veneţia? Păstrăm catedralele Transilvaniei, dar scoatem bisericile de lemn ale Maramureşului? Cît s-ar bucura atunci Ceauşescu, pe cealaltă lume, aflînd că distrugerea fizică, de către el, a Văcăreştilor şi Cotrocenilor a premers un grandios proiect de redefinire culturală a Europei!

Cred că un asemenea proiect, dacă se vrea cu adevărat intelectual, trebuie să evite cu străşnicie orice capcană întinsă de un demers politic mai mult sau mai puţin parţial, dacă nu chiar interesat. Altfel spus, definiţia Europei **nu** poate fi **substanţială**, căci orice substanţă admisă implică automat substanţe refuzate. Un asemenea proiect intelectual, în fond metafizic, presupune substanţe, esenţe imuabile, etern ierarhizate, încremenite într-o scară a valorilor universale. Catolicismul este în acest sens evident superior ortodoxiei şi Renaşterea, artei bizantine. Sau invers, pentru naţionalistul est-european. Căci acesta este paradoxul oricărei definiţii substanţiale: democratul vest-european mimează în oglindă pe antidemocratul răsăritean, fiecare îl exclude pe celălalt din "Europa lui". Aş pleda din această cauză pentru o definiţie a Europei în termenii unei **reţele non-limitate de diferenţe**. Din Scandinavia în Cipru şi din Bretania în Azerbaidjan există o diferenţiere culturală nesfîrşită, o realitate culturală egalmente îndreptăţită şi respectabilă. Ceea ce deosebeşte aceste forme culturale sînt nuanţele şi accentele, iar ceea ce le defineşte sînt infinitele combinaţii locale de factori interni dar şi foarte adesea de factori externi. O "Europă a diferenţelor" în sensul lui Edgar Morin, ori al altora, înseamnă o "Europă" făcută din acest joc infinit al unui **proces de diferenţiere**, în sensul a ceea ce Derrida numeşte **différance**, al unui proces deci în care nu există elemente privilegiate şi nici început ori sfîrşit, centru ori periferie. Europa nu s-a constituit prin "occidentalizare" şi nici prin "orientalizare", ea este un joc de interferenţe în toate sensurile, fără direcţii ori produse ierarhizate. Ar trebui să privim "Europa" aşa cum privim societatea într-o lume democrată: orice manifestare este respectabilă şi trebuie respectată, inclusiv, din păcate, manifestările ne-democrate, atît timp cel puţin cît ele nu devin penale. Preţul democraţiei este acceptarea non-democraticului. "Europa" trebuie să conţină deci şi acele elemente care o contrazic, o contestă sau chiar vor să o desfiinţeze, cel puţin din punctul nostru de vedere de astăzi.

© S. Ghelie

Aş pleda deci pentru o Europă **sans frontières** în practica politică dar şi în gîndire, în teorie. Conceptul de Europa s-ar suprapune atunci geografiei. Aşa cum "Occidentul" include astăzi în egală măsură Germania, Scandinavia, Malta şi Turcia, nu văd de ce "Europa" n-ar include şi restul continentului. Din punct de vedere intelectual, conceptul de Europa nu poate exclude nimic din ce s-a produs pe continent. Diferenţa dintre "centrul" şi "estul" Europei este la fel de lipsită de sens ca diferenţa dintre "nord" şi "sud". Iar din punct de vedere politic ne rămîne să sperăm, dar şi să acţionăm astfel ca, aşa cum în Piaţa Comună "nordul" şi "sudul" s-au armonizat, să se armonizeze şi "centrul" şi "estul". Ar trebui să ne situăm atunci într-o strategie inversă celei menţionate mai sus: analistul, intelectualul nu trebuie să urmeze inconştient criteriile omului politic ci, dimpotrivă, să-i ofere acestuia din urmă criteriile de reflecţie prin care politica să urmeze intelectualitatea în procesul de reunificare a Europei.

Sorin ALEXANDRESCU

Adam MICHNIK

„Gazeta Wijborcza", Varşovia

„Adevăratul principiu al culturii europene e dialogul"

Cine sînt duşmanii Europei? Cred că ei trebuie definiţi, pentru că sînt şi duşmanii democraţiei. Aşa cum burghezia e ţapul ispăşitor al naşterii ideilor totalitare, ideea de Europa începe azi să aibă un rol foarte ambiguu. Fiind polonez, cel mai clar exemplu pentru mine este Polonia. Aici, în dezbaterile publice cuvintele "europenii", "europenii noştri" sînt o calomnie, cu aceleaşi conotaţii precum "cosmopoliţii", "revizionişţii" sau "troţkiştii". Duşmanii la care mă refer sînt convinşi că europenii pregătesc o nouă Polonie fără identitate naţională şi tradiţională. Cu puţin timp în urmă am vizitat expoziţia de artă avangardistă de la Bonn "Europa, Europa", închinată artiştilor din Europa aşa-zis Centrală, Europa lui Malevici şi a lui Brâncuşi etc. M-am gîndit după aceea că trebuie scrisă o nouă istorie a artei europene din sec. XX; am văzut acolo că Europa are multe patrii şi naţiuni, că e pluralistă şi bogată tocmai prin diferenţele sale. Primul impuls a fost să reflectez asupra duşmanilor acestei culturi, comuniştii care nu vor Europa. Pentru ei, Europa a însemnat capitalism fără suflet, Occident, cosmopolitism, cultul burghez al banului, imperialismul american, pornografie, artă degenerată; dar şi tradiţie latină, democraţie parlamentară, libertate burgheză, drept roman şi limitarea puterii, creştinism, în sfîrşit, tradiţia greacească reprezentată de Sofocle, Socrate sau Aristotel. Filozofia comunismului a vrut să creeze o nouă religie, o nouă tradiţie, o nouă identitate etc. Arta avangardistă e entuziastă, caută mereu, iar pentru comunişti această intuiţie a căutării a însemnat o sfidare absolută; pentru comunişti, adevărul e stabil şi definit de către Comitetul Central.

Nu numai comunismul respinge Europa şi cultura ei. La fel au făcut şi fasciştii. Dar iată-i, în zilele noastre, pe fundamentalişti, pe integrişti, pe cei care concep Europa ca pe un Babilon. Pentru că ea presupune secularizare, relativism, legi despre avort, contracepţie, ateism, pornografie, artă degenerată.

Am participat, acum un an şi jumătate, la Casablanca, la o conferinţă despre transformările din Europa postcomunistă, unde am discutat cu un tînăr fizician marocan, om educat, modest, inteligent, cinstit şi foarte fanatic, cu totul asemănător unui tînăr comunist de pe vremea tinereţii mele. Mi-a spus: "D-le Michnik, între noi dialogul e imposibil. Noi avem un alt sistem de valori, cel coranic, islamic, musulman. Ideile noastre despre Europa, despre cultură, despre sistemele sociale, sînt diferite". Şi mi-a repetat într-una că nu putem avea un dialog. Atunci am înţeles că adevăratul principiu al culturii europene este dialogul, condiţie **sine-qua-non** a construcţiei democratice. Dacă îl respingem, respingem bazele culturii noastre europene.

Cît despre naţionalism, trebuie precizat că în limbile slave termenul are un alt sens decît în engleză sau franceză, unde înseamnă identitate naţională. La slavi, el denumeşte o doctrină a naţiunilor care nu înseamnă patriotism, ci organizarea naţiunii pe model autoritar, etnic, exclusivist. Exemple: în Franţa, Jean-Marie Le Pen şi Frontul Naţional, în Italia, neofasciştii, în Rusia, Şafarevici, mare matematician disident, anti-comunist, care astăzi a aderat la coaliţia antidemocratică alături de post-comunişti. La ora actuală, există în Balcani teribila idee de stat etnic pur, care e cea mai periculoasă utopie a epocii noastre. În Serbia, se vede clar că evoluţia comunismului către naţionalismul Serbiei Mari constituie cheia acestui război. Minoritară, în Polonia ideea funcţionează sub sloganul "stat catolic de naţiune poloneză", o definiţie de extremă dreaptă dinaintea celui de-al doilea război mondial, preluată azi de partide de tip nou, ale epocii de tranziţie. Acestea folosesc metode populiste şi o retorică de dreapta, conservatoare. Conservatorismul, în epoca postcomunistă, e o contradicţie, deoarece singurul adevărat conservatorism înseamnă conservarea instituţiilor regimului comunist. În Polonia, situaţia s-a schimbat după ultimele alegeri: nu comunismul se întoarce, ci postcomunismul. Am publicat de curînd un articol intitulat "Restauraţia de catifea", care a stîrnit vîlvă în presa poloneză. Iată paradoxul acestei restauraţii: pe de-o parte, post-comuniştii se declară, în multe guverne, avocaţii reformelor, dar, pe de altă parte, politica partidelor post-comuniste e vrăjmaşa continuităţii reformelor.

Antieuropenii au o filosofie de tip special. Conform acesteia, nu putem accepta antrenarea capitalului străin în Polonia deoarece asta ar însemna sfîrşitul independenţei naţionale. În rîndul maselor, s-a iscat o reacţie xenofobă, iar situaţia e paradoxală: mass-media critică brutal politica primului ministru, dar din sondaje reiese că el e foarte popular.

Rezultatul e negativ pentru că procesul de privatizare sau de reformă teritorială, autogestiunea locală, reforma politicii economice, toate sînt oprite. Iarăşi, nimeni nu ştie care vor fi rezultatele politicii externe. De fapt, sînt două politici: aceea a Ministerului Afacerilor Externe şi a preşedintelui - o politică deschisă Occidentului, proeuropeană, şi aceea a primului ministru, care preferă relaţiile Poloniei cu China sau Kazahstan. Oricum, conflictul e necesar, mai ales pentru că ne aflăm înaintea alegerilor prezidenţiale. Analizînd situaţia în multe ţări, de exemplu după Tratatul de la Maastricht, văd că sprijinitorii ideii de unificare europeană sînt în minoritate. Eu vreau să mă număr printre ei, deoarece cred că aceştia sînt adevăraţii urmaşi ai Republicii Literelor, copiii lui Erasmus.

Există o capcană care pîndeşte ideea de Europa: "Disneyland"-izarea culturii în ţările postcomuniste care se face în loc de europenizare. Respect cultura americană, Constituţia şi pe Faulkner, dar la noi au ajuns doar vînzătorii ambulanţi, cultura de masă. Reacţia mea xenofobă contra acestei americanizări e firească; eu vreau să văd în mîinile fiului meu cărţi de Sienkiewicz, de Mickiewicz, condiţie a continuităţii între generaţii; dar, la TV, fiul meu vede doar Ninja şi Mickey Mouse. Reacţia mea e barbară, ştiu asta, dar există riscul să nu mai avem de ales între "Disneyland"-izare şi barbaria xenofobă.

Altă capcană în contextul Poloniei sau al Sileziei: ideea Europei regiunilor. Pentru susţinătorii autonomiei în Silezia, această idee rămîne ambiguă şi duce către statul totalitar. Eu nu sînt de părere că graniţele trebuie deschise. Mă gîndesc mereu la exemplul Balcanilor. Sînt, în principiu, de acord că Europa Centrală nu mai funcţionează ca pe vremea comuniştilor; azi, ea reprezintă pentru noi o comunitate a memoriei colective, a experienţei tuturor, a noastre, cetăţenii Europei postcomuniste, bastarzii comunismului, foştii comunişti. Cultura Europei e de neimaginat fără Cehov, Dostoievski sau Stravinski. În acest sens, Rusia face parte din Europa, dar mulţi ruşi spun "nu, noi nu sîntem în Europa". Ei nu vor să construiască Eurasia, ci să răstoarne termenul şi să impună un nou concept, cel de **Asiopa**. Cine are dreptate? După ce am citit cartea lui Jirinovski, m-am gîndit că nu e vorba nici de Europa, nici de Asia, ci de Barbaria. Şi Hitler a respins Europa. Poate că Europa e construcţia noastră. Ea e compusă din fiecare intelectual, cetăţean sau naţiune care acceptă valorile europene. Iar duşmanii ei se află peste tot, în Franţa, Germania, în inima continentului nostru şi la marginea lui.

(Sinaia, septembrie 1994)

„Europa, Europa: secolul avangardei în Europa Centrală şi de Est"*

Nu s-ar putea spune că organizatorii acestei mari expoziţii nu şi-au propus un ţel ambiţios, pe cît de nobil pe atît de dificil. Să construieşti un discurs expoziţional coerent şi complet despre fenomenul multiplu şi contradictoriu al avangardismului artistic în ţările europene pînă mai ieri relegate unei zone de un incert europenism şi de o şi mai incertă modernitate, nu e o întreprindere uşoară şi nici lipsită de riscuri metodologice. Curatorii expoziţiei, polonezul Ryszard Stanislawski şi germanul Christoph Brockhaus - ajutaţi de alţi cîţiva colaboratori de prestigiu: Karl Ruhrberg, Laszlo Beke, Jaromir Zemina pentru arte plastice, Serge Fauchereau pentru literatură, Andrzej Turowski pentru arhitectură, Jan Klossowicz pentru teatru, Hans-Joachim Schlegel pentru film şi Detlef Gojowy pentru muzică - şi-au asumat misiunea dificilă a unei selecţii dure dintr-un enorm depozit artistic şi documentar. Un depozit cultural care începe cu simbolismul, trece prin cubism, futurism, dada, constructivism, suprarealism, abstracţie şi ajunge pînă la curentele contemporane. Un depozit încă incomplet cunoscut şi sistematizat chiar în ţările de origine.

E drept că avangarda est-europeană e un subiect intrat relativ recent, în anii '70, în atenţia mediilor culturale internaţionale - după redescoperirea masivă a avangardei ruse/sovietice şi oarecum în descendenţa interesului faţă de această extraordinară explozie creativă care a devansat multe dintre inovaţiile şi precocităţile pe care-şi construieşte peeminenţa avangarda occidentală. În ultimii 20-30 de ani, avangarda poloneză şi cea maghiară au avut parte în Occident şi la ele acasă de consistente expoziţii şi de excelente albume de artă, iar în ultimii ani avangarda cehă a micşorat şi ea energic acest mic handicap temporal printr-o inteligentă strategie expoziţională şi editorială dusă concomitent în Europa şi în Statele Unite. Or, această diferenţă între stadiile cercetării istoriografice şi ale recuperării muzeografice a încă puţin cunoscutului fenomen avangardist est-european se resimte şi în expoziţia de faţă.

Altfel cum să ne explicăm faptul că avangarda iugoslavă şi cea românească sînt atît de modest reprezentate, iar avangarda bulgară lipseşte cu desăvîrşire? Ori faptul că selecţia artei româneşti a fost lăsată în grija de altfel excelentului critic maghiar László Beke, ca şi cum nu s-ar fi găsit specialişti români creditabili? Să punem oare pe seama naţionalităţii curatorilor proporţia dintre naţionalităţile artiştilor selectaţi? Anul trecut a avut loc la Bucureşti o mare expoziţie intitulată "Bucureşti anii 1920-1940: între avangardă şi modernism" care încerca să ofere o primă imagine globală asupra amplorii şi interesului avangardismului (şi modernismului) autohton. Unii dintre colaboratorii expoziţiei de la Bonn au vizitat-o şi au apreciat-o, totuşi de ce atît de puţin din enormul material prezentat atunci se regăseşte la Bonn?

Desigur, mi se poate răspunde că ponderea fenomenului de avangardă a fost diferită în aceste diferite culturi şi că pentru fiecare curent artistic în parte s-au ales numai operele cele mai importante. E adevărat că expoziţia începe sub semnul tutelar al unei "Măiastre" a lui Brâncuşi, căruia i se rezervă şi o consistentă secţiune separată, dar în rest arta românească străluceşte mai ales prin omisiuni. E adevărat că cubismul praghez a fost mult mai substanţial decît vagile încercări cubiste bucureştene, dar mişcarea constructivistă românească de pildă e cu totul la înălţimea celei internaţionale. Or, în secţiunea dedicată acestui curent nu apare nici una din lucrările create de Marcel Iancu, M.H. Maxy şi chiar Victor Brauner la începutul anilor '20. Acesta din urmă apare cu 4 lucrări la secţiunea suprarealism, dar importanta contribuţie românească, poetică şi plastică, la mişcarea suprarealismului internaţional nu e pusă în evidenţă nici măcar la secţiunea de literatură (unde e amintit doar Gellu Naum). La secţiunea de arhitectură, masiva zonă de construcţii moderniste din centrul Bucureştiului, cea mai compactă se pare din această parte a Europei, e ilustrată doar cu 2 fotografii după "ARO"-ul lui Horia Creangă şi după Consiliul de miniştri al lui Duiliu Marcu. Marcel Iancu e reprezentat doar cu o lucrare tîrzie la secţiunea "Prezenţa iudaităţii", iar Hans Mattis-Teutsch, acest mare pictor revendicat de trei avangărzi (germană, maghiară, română) e cu totul absent. Ce să mai spunem de totala absenţă a lui M.H. Maxy, Corneliu Michăilescu ori Miliţa Petraşcu? Ce să mai spunem că la secţiunea expresionismului abstract lipseşte Ion Ţuculescu? Iar că la curentele mai noi din ultimii 30 de ani arta românească e total ignorată în favoarea unor lucrări de artişti polonezi în primul rînd, apoi cehi şi maghiari, lucrări cu totul comparabile, cu ceea ce se făcea şi la noi în aceeaşi perioadă? Totuşi, pe ultima sută de metri a lungului excurs expoziţional, "onoarea naţională" e cumva salvată la secţiunea arte plastice de 2 lucrări de Ana Lupaş din anii '70 şi de o lucrare recentă a lui Dan Mihălţianu, mai e salvată şi de participarea lui Iosif Kiraly la secţiunea fotografie ca şi de numele Getei Brătescu secondată de Alexandru Solomon la secţiunea film video.

Amărăciunea datorată sărăcăcioasei prezenţa expoziţionale româneşti se mai atenuează cumva la consultarea enormului catalog care însoţeşte expunerea. În patru volume groase, catalogul e redactat în nemţeşte şi mai ales "nemţeşte": el se vrea o primă imagine de sinteză asupra temei şi cuprinde o vastă informaţie biobibliografică aferentă unei asemenea întreprinderi. În catalog "stăm" mai bine. Nu doar pentru că între semnatarii textelor de sinteză pe domenii figurează Ion Pop, George Banu şi Anatol Vieru. Ci şi pentru că la volumul de documente sînt reproduse multe dintre manifestele şi articolele programatice din revistele de avangardă bucureştene. Dar mai ales pentru că la dicţionarul de artişti figurează numeroase nume româneşti, chiar dacă mult mai puţine sînt şi ilustrate în expoziţie. Or, ne putem consola că expoziţia trece, pe cînd catalogul rămîne. Cum avangarda românească nu e încă binecunoscută nici la ea acasă, acest catalog suplineşte goluri de informaţie de care în nici un caz nu sînt străinii cei vinovaţi.

Dar am pedalat poate prea mult pe "cauza" românească. O expoziţie ilustrează în cele din urmă opţiunea ideatică şi de gust a curatorilor săi. Or, aceştia au selectat numai 200 de artişti cu 700 de lucrări dintr-un ocean cultural extrem de bogat şi de agitat. Radicalitatea selecţiei lor a avut în vedere, cred, nu criteriul "naţional" - atît de opus de fapt spiritului internaţionalist al avangardei - ci criteriul "european": ea trebuia să răspundă întrebării subiacente dacă fenomenul avangardist din această jumătate "adumbrită" istoric şi politic a continentului e sau nu comparabil, competitiv şi egal în valoare cu avangardismul occidental.

După opinia mea, demonstraţia expoziţiei e mai mult decît convingătoare pentru zona avangardismului istoric, şi mai mult decît discutabilă pentru zona avangardismului contemporan. Dar aici intervine, subreptice, repudiatul criteriu "naţional". La urma urmei, orice mare expoziţie internaţională are o miză importantă în concurenţa dintre culturi. Cine-şi închipuie că pe piaţa internaţională a artei - şi a istoriei artei - nu se dau bătălii acerbe pentru preeminenţă şi precedenţă, cine-şi închipuie că nu contează cîte lupte pierzi şi cînd intri în luptă e un dulce copil. La Bonn, cultura română a mai pierdut o ocazie. Cine are urechi de auzit, să audă.

Magda CÂRNECI

---

* "Europa,Europa: das Jahrhundert der Avantgarde in Mittel - und Osteuropa", Kunst - und Ausstellungshalle, Bonn, mai-octombrie 1994.

Europa über Alles & Germania ritrovata

La 16 octombrie au avut loc alegerile generale în Germania. De rezultatul acestora depinde, odată cu noua configuraţie guvernamentală de la Bonn, şi destinul politic al celei mai noi şi importante puteri europene. Or, de liniştea şi importanţa Germaniei, n-ar fi prima oară cînd Europa însăşi - depăşind sau înglobînd, din chiar perspectiva Germaniei, estul şi vestul – este sau nu este, la rîndu-i, neliniştită.

Germania, cu cei aproape 80 de milioane de locuitori, prin forţa economică strivitoare, poziţia geopolitică esenţială - ea este în Europa pivotul strategic prin excelenţă, occidentul răsăritului şi răsăritul occidentului în acelaşi timp, prin înglobarea în graniţele naţionale a mostrelor emblematice de valori politice, economice şi morale-capitalismul şi post-real-comunismul, şi – în sfîrşit – prin extraordinarul ei destin istoric care, într-un singur secol a marcat tragic destinul continentului şi al omenirii, această Germanie devine o miză de neocolit a relaţiilor internaţionale, a viitorului Europei.

N-o să intru în nesfîrşitele dezbateri care au animat clasa politică, clasa intelectuală şi societatea germană în ultimele luni şi săptămîni, asigurînd unul din cele mai febrile spectacole de problematizare morală şi intelectuală care, specialitatea germanilor fiind, provoacă deliciul şi prudenţa vecinilor, prieteni mai .sceptici sau mai inconditionali ai patriei filosofiei clasice şi militarismului modern. Nemţii excelează în a-şi discuta sau "tematiza" - cum le place să spună - problemele naţionale, cu o dureroasă chiar necruţătoare comprehensiune. Modelul dezbaterii intelectuale publice, din Germania anilor din urmă, de după reunificarea de la 3 octombrie 1990 mai ales, e în sine unul oricînd recomandabil pentru aclimatizări operative în România, între altele fie spus.

Incercînd să aplicăm - cu insuccesul scontat - acest model al "unui caracter naţional mai înregimentat" - cum destul de maliţios, îşi califică în memorii partenerii europeni Lady Thatcher, cred că şi noi românii avem de învăţat. Se remarcă de altfel, în chiar ultimile luni, o sporire salutară a interesului politic al guvernanţilor români pentru îmbunătăţirea relaţiilor cu Germania. Nu doar românii au nevoie de nemţi, în noul iarmaroc european - cuvîntul vine de la **"Jahrmarkt"** care în germană înseamnă tîrg, dar şi "piaţa anului", într-o traducere, literală, mai adecvată tranziţiilor capitaliste. Puterea economică a Germaniei - ţară care la nivel statal şi privat ocupă unul din primele locuri şi în relaţiile cu România este în sine - aşa cum se spunea înainte de unificare, oarecum peiorativ -, o locomotivă a Europei. Inainte de 3 octombrie 1990, în vechea Europa - iată că suntem deja în măsură s-o vedem de departe - Germania era locomotiva jumătăţii occidentale a continentului care-i refuza cu temătoare curtoazie statutul politic corespunzător. Printr-o implicaţie transparentă, mecanicul locomotivei avea mai ales paşaport francez, în timp ce fochistul putea fi britanic. Lucrurile s-au schimbat. Germania este azi uriaşul economic ale cărui picioare nu mai sunt de lut, ci chiar de oţel. De-abia acum greutatea specifică îi creează şi problemele de deplasare. Aspiraţiile germane la depăşirea republicii de la Bonn modelată prin refuzul celei de la Weimar, după Yalta, Postdam, şi regimul ocupaţiilor paralele, la ora zero a anului 1945, s-ar traduce azi prin intenţiile ocupării unui loc de membru permanent în Consiliul de Securitate al ONU - şi aici România, chiar mai repede şi mai explicit decît alţi est-europeni, şi-a declarat suportul - Germaniei care tocmai ocupă şi preşedinţia Uniunii Europene îi revine în continuare şi iniţiativa sau co-iniţiativa - împreună cu Franţa - a desăvîrşirii edificiului european. Acesta din urmă, înţeles şi prin suma instituţiilor şi practicilor trasate la Maastricht, dar şi prin interesul , aprehensiv, al integrării central-europenilor, fără excluderea Rusiei.

Alegerile generale din Germania, indiferent de rezultatul lor, au fost şi prilejul unor radiografi - pînă şi Roengen e un german! - îngrijorătoare. Spiritualii redactori ai celebrului săptămînal britanic **The Economist**, dedicau în urmă cu cîteva luni un întreg dosar Germaniei. Aici, şi nu e tocmai surprinzătoare metafora venind din partea unui perfid insular, nu-i aşa - robust – luxosul **Mercedes seria S** - simbol al Germaniei prospere şi relaxate - suferea mici modificări. Mercedes-ul seria S a devenit - scriu englezii - prea greoi şi costisitor, după unificarea cu fosta RDG. 180 de miliarde de mărci transferate anual dinspre vest înspre est, nesiguranţa statului social, confruntat cu neadecvări între populaţia îmbătrînită - tot mai chipeşă - şi cea activă, - tot mai firavă -, marile diferenţe economice, morale, societale, încă de durată, între post-capitalismul german occidental şi post-socialismul real german, semi-eşecurile consensului social-ilustrat de inimitabilul "Mitbestimmung" -, parteneriatul costisitor cu Rusia şi statele central-europene, în sfîrşit: Mercedesul german, robust şi luxos, din seria S a marilor state industrializate - scrie **Economist** - s-a împotmolit, la un moment dat, pe autostradă. Indicatoarele rutiere au devenit ilizibile. "Germania este **Mercedesul** din clasa S lovit în aripa din stînga de un biet Trabant, o superbă piesă de măiestrie a inteligenţei, înţepenită pe un drum de ţară." Englezii însă sunt primii care recunosc că severitatea observaţiei, ghidată sau nu de sentimente tradiţionale, obligă la subite rectificări. La a doua lor "oră zero", după 9 mai 1945, la 3 octombrie 1990, cînd în urma aşa-ziselor tratative "patru plus doi", Germania şi-a regăsit cele cinci landuri răsăritene devenind Republica Federală Germania, pentru a doua oară în 40 de ani, aceeaşi energie de construcţie şi reconstrucţie îşi arată rezultatele. Recesiunea e pe cale de a fi depăşită. Produsul naţional brut, redus la o creştere de doar 1% anul trecut, va reveni în 1995 la 2-3%. Şomajul, de 8,3%, în partea occidentală a ţării e sub media şomajului din Uniunea Europeană. Inflaţia a scăzut sub cota alarmantă de 4,4% în 1991. In topul "indexului mizeriei" - e formula aproape eufemistică a bogăţiei problematice - rezultat al însumării coeficientelor şomajului şi inflaţiei - Germania se plasează pe unul din cele mai bune locuri din lume. La prima oră zero - **"die Stunde null"** din 1945 - scrie **Economist** - raţia zilnică a germanului era de 700 de calorii - sub minimumul unui nivel de sănătate asigurată. Sistemul politic era distrus, industria în ruine, ţara împărţită în două. Astăzi Germania e una din ţările în care se trăieşte cel mai bine, în lume. Cu automobile, trenuri, autostrăzi, muzee şi scene lirice, incomparabile. Cu salarii şi ajutoare de şomaj, cu asigurări de boală şi asistenţă medicală, mai bune şi mai sigure decît oriunde în Europa occidentală. Problemele Germaniei survin, între altele, şi din marile ei beneficii. Naţionalismul şi xenofobia, atunci cînd nu reprezintă reverberaţiile unor tradiţii fără obiect, se exercită într-o ţară cu peste 7 milioane de străini, muncitori invitaţi sau azilanţi, într-o ţară cu imigranţi dar fără politică de imigrare, în care cetăţenia şi naţionalitatea răspund încă unor anacronice legităţi ale dreptului sîngelui.

In sfîrşit, multitudinea şi unghiurile diverse ale provocărilor geo-politice îi determină pe politicienii germani la raţionamente colective care neliniştesc în interior, prin exces de raţionalitate, şi în Franţa, printr-un depeizat "parler-franc", aş spune. Recent, **Wolfgang Schäuble**, şeful fracţiunii parlamentare a Uniunii Creştin-Democrată, a semnat în numele propriului partid şi al aliatului bavarez Uniunea Creştin Socială, un document de politică externă intitulat "Reflecţii asupra politicii europene". Dat publicităţii la 1 septembrie, documentul a fost difuzat în limbile germană, franceză şi engleză. E vorba - s-a spus - de noua viziune germană asupra Europei, care comportă, în principal, reducerea vitezei de integrare europeană, cu favorizarea unei uniuni minimal-eficiente, dintre Germania, Franţa şi Benelux. Aprofundarea şi extinderea uniunii europene, inclusiv spre răsăritul continentului, ar urma să pornească de la acest "nucleu dur", de bază, reprofilat în noua locomotivă comunitară. Se reia obsesia istorică dar şi necesitatea înţeleasă a ceea ce un cunoscător al Germaniei de talia lui **Timothy Garton Ash** numea recent, în strălucitorul eseu **"Patru opţiuni pentru Germania"** (**Foreign Affairs, iunie 1994**): "Împlinirea carolingiană", împlinirea şi adîncirea Europei în jurul nucleului franco-german. Regăsirea estului Europei, cred autorii şi politicienii menţionaţi - şi ei exprimă practic un consens al reflecţiei politico-strategice germane - nu se va face, în condiţii de securitate pentru Germania decît într-o Uniune Europeană real-funcţională şi nu perpetuu amînat-ideală. După succesul german prin regula de "patru plus doi", de ce nu unul european, aplicînd modelul "doi şi jumătate"?

Emil HUREZEANU

Europa văzută din perspectiva suedeză

August Strindberg numea Öresundul apa care-i desparte pe cei exilaţi de continent. Nu de restul continentului, ci de continent, căci suedezii, cînd rostesc cuvîntul "continent", se referă la Europa ca parte distinctă de Scandinavia. Ei bine, la mijlocul lunii noiembrie, suedezii îşi vor exercita dreptul democratic de a hotărî dacă ţara lor va continua şi pe mai departe să fie despărţită, nu numai din punct de vedere geografic, de restul Europei, dacă va continua, deci, să rămînă o ţară a "exilaţilor", sau dacă se va desprinde de izolaţionismul cu care unii par să se fi obişnuit atît de mult, aderînd la Uniunea Europeană. Intreaga dezbatere, foarte aprinsă şi cu vădit caracter propagandistic, se poartă tocmai în jurul acestor noţiuni: democraţie, integrare, internaţionalizare, izolaţionism.

Naţiunea este principala arenă a democraţiei. Chiar şi în cadrul Uniunii Europene, în care există un parlament comun al statelor membre, parlamentul naţional îşi păstrează caracterul său specific. Alegerile pentru aceste parlamente naţionale sînt acelea care îi angajează pe cetăţeni şi care au o însemnătate politică majoră. Dar ce rost mai are atunci să alegem un parlament la Stockholm, se întreabă cei ce se opun unei aderări a Suediei la Uniunea Europeană, dacă deciziile care ne privesc vor fi oricum luate la Bruxelles? Fie că vom face parte din Uniunea Europeană, fie că nu, răspund adepţii aderării, Suedia va fi nevoită să ţină seama de hotărîrile adoptate în capitala Belgiei. Vrînd-nevrînd, sîntem o parte a Europei şi atunci, susţin aceştia din urmă, e mai bine să fim de faţă şi să ne exprimăm punctul de vedere, decît să privim pasivi la ceea ce se întîmplă în jurul nostru. Şi ei mai adaugă: fie că votul suedezilor va fi pentru sau împotriva aderării la Uniunea Europeană, noi vom depinde într-o măsură din ce în ce mai mare de hotărîrile pe care le va adopta aceasta. Alegerea nu va fi între suveranitate şi dependenţă. Intrebarea majoră este cum vom reuşi să stabilim un echilibru între pierderile reale şi în practică inevitabile pe care le va suferi suveranitatea noastră şi posibilităţile noastre tot mai mari de a influenţa procesele politice internaţionale. Ceea ce au drept numitor comun cele două tabere este, oricît ar părea de paradoxal, un profund sentiment de frică. Adversarilor integrării le este frică de necunoscut. Incotro se va îndrepta Suedia? (Mulţi dintre corespondenţii străini au văzut în rezultatul recentelor alegeri din Suedia, în urma cărora partidul social-democrat a revenit la putere după o absenţă de trei ani, tocmai o dovadă a fricii suedezului în faţa schimbărilor. Suedezul are nostalgia trecutului, el tînjeşte după siguranţa pe care ţi-o dă un lucru cu care eşti deja de mult obişnuit).

Partizanilor aderării Suediei la Uniunea Europeană le este teamă că dacă lucrul acesta nu se va întîmpla, ţara lor riscă să rămînă izolată, riscă să fie dată la o parte şi, de ce nu, uitată. Ei nu vor ca suedezul să sufere de complexul rudei sărace, a vărului de la ţară care vine la oraş. Şi într-adevăr, nu există ceva mai penibil pentru un suedez decît ca, ieşind în lume, să constate că de fapt nu-i cunoaşte uzanţele.

Mai există şi o a treia categorie. Este categoria acelora care vor ca Suedia să fie, şi pe viitor, alături de ţări ca Germania, Franţa şi Anglia, dar nu şi alături de România, Ungaria, Polonia, Cehia. Ei nu au nimic împotrivă ca aceste din urmă ţări să facă parte din Uniunea Europeană, dar important pentru ei este ca Suedia să se afle totdeauna de aceeaşi parte a baricadei cu marile puteri economice. Conştient sau nu, ei sînt adepţii unui "şovinism al bunăstării", ei sînt partizanii unei Europe în care o uniune politică nu trebuie neapărat să însemne şi o uniune economică.

Şi totuşi astăzi, cînd diferenţa dintre Europa de Est şi cea de Vest nu mai este de aceeaşi natură ca în trecut, se pot găsi asemănări, cel puţin din punct de vedere cultural, între două ţări ca Suedia şi România. Este vorba de două naţiuni mici, amîndouă aflate la periferia marii Europe. Se vorbeşte deseori despre provincialismul Suediei, ceea ce din multe puncte de vedere este perfect adevărat, aşa cum pe bună dreptate se vorbeşte şi despre provincialismul României. Şi totuşi, acest aspect al provincialismului poate fi văzut şi dintr-o cu totul altă perspectivă.

O ţară cu o tradiţie culturală atît de bogată cum este de exemplu Germania poate, dintr-un anumit punct de vedere, să fie considerată mai provincială decît Suedia. Germanii citesc aproape tot ceea ce citesc numai pe germană, de obicei nu învaţă o limbă străină, dublează filmele ş.a.m.d. Atîta doar că provincia culturală germană este atît de mare încît ea nu se observă de la bun început.

Dacă trăieşti, însă, într-o ţară mică cum este Suedia eşti conştient de faptul că locuieşti în provincie şi simţi atunci nevoia să primeşti impulsuri culturale care vin dinafara graniţelor ţării. Am sentimentul că în ţări mici cum este Suedia şi cum este România, cititul este mai internaţional decît în marile ţări culturale, prin aceea că suedezii sau românii cel puţin acceptă că ţările lor nu sînt singurele ţări din lume producătoare de literatură. Nu toţi americanii sau francezii sau germanii gîndesc, însă, în mod asemănător.

xxx

Nu este de mirare că în ultima vreme, atît în Europa cît şi în Statele Unite ale Americii, au loc discuţii aprinse privitoare la situaţia din lume şi că, totodată, se fac încercări de a schiţa o pe cît de posibil verosimilă imagine a globului, în viitorul nu prea îndepărtat.

Interesantă în acest context mi se pare teoria istoricului american Immanuel Wallerstein, nu pentru că aş împărtăşi punctul de vedere al acestuia, ci pentru că el aruncă o nouă lumină asupra rolului pe care, după părerea sa, urmează să-l joace Europa într-o viitoare configuraţie a lumii.

Conform previziunilor istoricului american, Europei îi va fi sortit pe viitor un rol secundar, ea urmînd să fie marginalizată, aruncată la periferie. Punctul de greutate se va muta în Asia, cu siguranţă în Asia de Est. O poziţie cheie o va avea Japonia, nefiind exclusă o posibilă colaborare a acesteia cu China, Vietnam şi, în perspectivă, cu o Coree reunificată. 1,4 miliarde de oameni în patru ţări mai omogene decît statele din Uniunea Europeană.

Europa de Est, prin care istoricul american înţelege fostul imperiu sovietic, va constata în curînd că, de fapt, ea este cea care alcătuieşte noua lume a treia. Clasica lume a treia este astăzi atît de epuizată de capitalism, crede Wallerstein, încît se poate afirma cu cinism că destrămarea Uniunii Sovietice s-a produs "just in time".

Noua situaţie creată în această zonă a lumii poate duce la una din următoarele posibilităţi: lucrul cel mai puţin probabil este o reîntoarcere la comunism, o posibilitate relativ plauzibilă este că vom fi martorii unei evoluţii de natură fascistă şi cea de-a treia posibilitate şi cea mai interesantă este că Europa de Est se va alia cu clasica lume a treia. Cu alte cuvinte, că locuitorii unei jumătăţi din lume vor descoperi că este în interesul lor ca împreună să se opună asupririi care ar urma să se exercite din partea Uniunii Europene - Statelor Unite - Japoniei/Chinei.

Desigur, poţi fi sau nu poţi fi de acord cu tabloul pe care îl propune Wallerstein. Desigur, poţi privi cu scepticism toate, sau numai unele din previziunile istoricului american. Un lucru este însă cert: ele nu te pot lăsa indiferent.

Dan SHAFRAN

Stockholm, octombrie 1994

Fraţii învrăjbiţi

O întrunire ce dezbate situaţia Europei de Est (alţii spun "a Europei Centrale": de fapt, a Europei ocupate cîndva de sovietici) ar trebui să înceapă prin însăşi definirea acestei zone. Aproape toate intervenţiile la care am asistat pînă acum s-au ocupat de chestiune, avansînd subreptice concluzia că o astfel de zonă nici măcar nu există: Europa ar fi în realitate una singură, de la Atlantic pînă nu se ştie unde, deoarece aberaţia istorică a sciziunii ei în două ar trebui pusă între paranteze, apoi complet uitată.

Prea frumos ca să fie adevărat! Din păcate, această Europă traumatizată există într-adevăr şi mi se pare curios faptul că, în ocurenţă, n-a fost evocat unicul criteriu pertinent ce ar permite tranşarea chestiunii. El este următorul: în toate ţările ex-comuniste, asistăm la alianţa din ce în ce mai vizibilă şi mai profundă între comunişti şi fascişti, între ceea ce reprezentase pînă de curînd "extremă stîngă" şi tradiţionala "extremă dreaptă". În unele ţări, această alianţă a ajuns foarte strînsă, pînă la identificare (România, caz tipic, cu partidele sale comuniste numite Partidul România Mare ori Partidul Socialist al Muncii, apoi Slovacia); în altele, ea se afirmă sub forme încă incipiente (Polonia, Bulgaria, fosta RDG); în fine, în ţările ex-Iugoslaviei, în Ucraina ori Rusia, amintita alianţă ia forme agresive şi uneori criminale. Fenomenul a infectat însă întreaga arie geografică de care ne ocupăm. Să fie vorba de un accident istoric? De o tactică a salvării politice **in extremis** adoptată de comuniştii în derută? La prima vedere, ineditul istoric al situaţiei pare a sugera o simplă conjunctură, deşi lucrurile nu sînt nici pe departe fructul întîmplării. Cvasi-unanimitatea fenomenului din ţările ex-comuniste necesită o explicaţie mai nuanţată, dincolo de accidentul aparent.

Să ne amintim, ca singură explicaţie verosimilă, originea comună a fascismului şi a comunismului, identitatea istoriei lor, dar mai ales substanţa profundă ce le-a modelat. Au luat naştere în acelaşi moment al istoriei europene, au reprezentat reacţia decisivă la acelaşi eveniment dramatic, Primul Război Mondial, şi, mai ales, au urmărit de la primele lor acţiuni traducerea în fapt a aceloraşi idei, profund novatoare faţă de tradiţia secolului al XIX-lea.

În ce constă inovaţia absolută, la scara istoriei moderne? În transformarea, pur şi simplu, a ideologiei în regim politic. Dacă, aşa cum spune François Furet, ideologia este "acţiunea politică a oamenilor care cred că această acţiune are caracter providenţial", atunci fasciştii şi comuniştii au creat forme de regim, apoi de stat, aproape identice.

Cuvîntul "providenţial" din definiţia lui François Furet se cere explicat, deoarece el este cuvîntul-cheie al demonstraţiei: ideologia fasciştilor şi a comuniştilor nu are nimic religios; este ideologia unor antireligioşi militanţi, pentru care transcendenţa nu mai există şi pentru care Istoria s-a substituit Divinităţii. Credinţa fanatică în istorie - într-o istorie orientată, desigur, teleologică şi descifrabilă ideologic - a semnat atît actul de naştere a fascismului, cît şi a comunismului.

Comunitatea de viziune socială şi de explicare ultimă a lumii este însă - între cele două aparente extreme - cu mult mai veche. Mai întîi, o paranteză. Imaginea noastră asupra Revoluţiei franceze s-a transformat, în ultimul timp, profund şi benefic, o dată cu sintezele apărute în preajma bicentenarului. Dacă aderăm la explicarea evenimentului oferită de acelaşi François Furet, atunci istoria secolului al XIX-lea, în filigranul ideologic, va fi cu totul alta decît cea tradiţională. Victoria în Revoluţie a clasei burgheze n-a reprezentat nici pe departe o victorie absolută; ea a provocat aproape instantaneu opoziţia coalizată a nostalgicilor Vechiului Regim şi pe aceea a utopiei socialiste, opoziţia aristocraţiei şi a poporului de jos. Victoria dubioasă şi labilă a clasei burgheze îşi profilează umbra de-a lungul întregului secol XIX; concomitent cu dominaţia burgheziei şi cu reflexul ei politic - regimul democratic-parlamentar - a luat naştere şi starea de spirit anti-burgheză, constantă evidentă a celor două secole de istorie europeană scurse de la Revoluţia franceză şi pînă astăzi.

Putem aminti, pentru ilustrare, o întreagă anecdotică anti-burgheză, prezentă în toată Europa, dar mai ales în Franţa, imediat ce regimul democrat specific burgheziei s-a consolidat; interesul exclusiv material, politica "sacului cu bani", lipsa orizontului filosofic, dispreţul faţă de spirit şi faţă de producţiile lui - totul i-a fost reproşat Burghezului, devenit figură patibulară şi ţap ispăşitor al relelor. În literatură, de la primii romantici şi pînă la simbolişti, trecînd prin romanul balzacian şi prin proza naturalistă, burghezul şi-a construit, fără voia lui, reputaţia de "pol negativ" al vieţii sociale. Dispreţului aristocratic faţă de burghezie, specific lui Chateaubriand ori Novalis la 1800, îi răspunde, în ecou, ura simboliştilor decadenţi şi a socialiştilor radicali de la 1900: neliniştitoare unanimitate!

Dincolo de imaginea comică formată pe seama burghezului să notăm - împreună cu modelul istoric al Revoluţiei franceze schiţat de autorul citat - că raţiunea profundă a anti-burghezismului aristocratic, popular şi socialist ţine de natura însăşi a burghezului. El este personajul ajuns la avere doar prin munca lui, este cel ce îşi creează destinul prin forţa şi abilitatea individuală, ridicate la rang de criteriu suprem al reuşitei. Promotor al democraţiei - adică al libertăţii individuale şi al egalităţii de principiu între toţi cetăţenii ţării - el va fi cel dintîi culpabilizat de faptul că egalitatea teoretică, proclamată şi visată, este întotdeauna imperfectă din cauza inegalităţii averii. O "**mauvaise conscience**" de nevindecat rămîne specifică burghezului european în general, francez cu deosebire (consideraţiile lui Tocqueville din **De la démocratie en Amérique** îşi păstrează nealterată actualitatea), o "**mauvaise conscience**" de mare sinceritate. Burghezia nu a avut de propus nici o filosofie, nici o etică specifică, articulată în detaliu, nici o artă cu trăsături nete, nici o transcendenţă: ea a avut ca stindard numai (aparent) modestul ideal al libertăţii individuale, al egalităţii şi al dreptului omului; aceeaşi burghezie suferă în eternitate din cauză că aceste idealuri nu vor putea fi niciodată transpuse integral în practică. Închidem paranteza.

Din dubiul instalat în însăşi personalitaea burghezului rezultă consecinţe dramatice: în primul rînd, capacitatea nelimitată a regimului democratic de a secreta propria lui contestare, de a fi mereu supus unor critici pe care regimul însuşi le consideră perfect legitime. Democraţia parlamentară liberala este unicul regim politic din istorie unde contestarea internă, punerea permanentă sub semnul întrebării va fi nu numai permisă, ci aproape obligatorie. Democraţia parlamentară rămîne prin definiţie permisivă.

© S. Ghelie

De acest păcat originar profită, de două secole, toate forţele anti-burgheze, cu o explicabilă consecvenţă. În secolul XIX, aristocraţia a utilizat orice mică şovăială a conducerii burgheze pentru a o bloca, paraliza şi chiar substitui: beneficiind de regimul dreptului divin, aristocraţia nu trebuia - în propriii ei ochi - să dea socoteală nimănui. Cît priveşte pe socialişti şi apoi pe comunişti, ei au pus accentul asupra păcatelor evidente ale burgheziei - bogăţia materială a celor puţini, inegalitatea membrilor societăţii. Marx a umplut secolul trecut cu sarcasmele sale la adresa "filistinilor", la adresa reprezentanţilor ordinii burgheze, dar s-a ferit ca de foc să facă vreo precizare asupra modului în care socialiştii urmau să respecte principiile ce au permis propria lor apariţie şi dezvoltare.

Similitudinea criticilor "de dreapta", aristocratice, şi a celor "de stînga", socialiste, poate fi urmărită de-a lungul unui veac. Argumentele arhaice, evocate în numele regimului doborît de Revoluţia de la 1789, au completat perfect argumentele "anticipative", evocate de socialişti în numele societăţii viitoare. Unitatea dreptei şi a stîngii în secolul al XIX-lea este o unitate naturală, susţinută de antipatia comună faţă de societatea pe care istoria o instaura, încet dar sigur, în întreaga Europă. Ea apărea aristocraţiei ca vulgară, lipsită de noblete, după cum apărea socialiştilor drept cinică şi crudă; dar faptul că, pentru prima oară în istorie, inegalitatea materială era recunoscută şi asumată părea a trece neobservat.

Pe parcursul secolului trecut, nostalgia aristocratică, de sorginte reacţionară, şi proiectul socialist (pe cît de vag, pe atît de imperativ) au avut în regimul democraţiei parlamentare inamicul comun; cele două mişcări, opuse în principiu, coincidente în realitate, exploatau mai ales o stare emoţională. Neputînd opune o realitate verosimilă societăţii democrate în formare, ele exacerbau nemulţumirea economico-socială. Dar odată cu finele secolului trecut, aceste mişcări emoţionale - pînă atunci, de audienţă aproape simbolică - se structurează şi devin mişcări de masă; emotivitatea trece în ideologie, într-o netăgăduită aspiraţie revoluţionară.

Ce poate uni două mişcări izvorîte din două surse istorice aparent opuse şi purtînd marca unor gînditori atît de diferiţi, mişcări provenite din nostalgia aristocratică şi din aspiraţia vagă spre o societate egalitară? Ce poate fi comun între Marx şi Engels, moştenitori ai stîngii hegeliene şi ai liberalismului european, şi Nietzsche ori Chamberlain? Nimic, la prima vedere; foarte mult, în realitate. O schemă sumară, prin forţa lucrurilor incompletă, va sugera întinsa zonă comună, emanaţie a aceluiaşi nucleu doctrinar.

Ambele mişcări, fascistă şi comunistă, au acelaşi inamic, democraţia parlamentară şi clasa burgheză care o promovează. Or, existenţa unui inamic comun uneşte mai trainic decît orice coincidenţă de principii. Discursul anti-democratic şi anti-parlamentar, discursul anti-burghez al celor două mişcări se desfăşoară în aceiaşi termeni, în formulări identice; evident, unul se revendică din internaţionalism generos, altul - din naţionalism mesianic: substanţa lor intimă rămîne identică. Primul Război Mondial, eveniment catastrofal pentru civilizaţia europeană, civilizaţie clădită cu greu timp de un secol, a fost însă un eveniment providenţial pentru revoluţiile comunistă şi fascistă. Prăbuşirea ordinii stabilite, consolidată printr-un secol de pace, a dus, pe de o parte, la aspiraţia universalistă proclamată de Revoluţia bolşevică din Rusia, iar pe de altă parte, la spiritul de revanşă naţionalistă din tabăra celor învinşi. Şi unii şi ceilalţi au desemnat drept vinovaţi de ororile războiului democraţia parlamentară, forţa banului, dorinţa de îmbogăţire.

Tipul de stat pe care ambele ideologii l-au instaurat va fi acelaşi în structurile lui de bază: anularea libertăţilor individuale, suprimarea sistemului parlamentar, economia de comandă puternic centralizată, partidul unic, domnia prin teroarea poliţiei politice, cultul şefului suprem etc. etc. Aşa se face că, în anii '20, comuniştii şi fasciştii ajung să fie mişcări complementare. Ele se opun, aparent, şi se presupun reciproc, din moment ce - pentru naţionaliştii extremişti - comunismul reprezintă culmea internaţionalismului şi complot evreiesc caracterizat, iar, pentru comunişti, fascismul reprezintă forma agresivă a imperialismului. Identitatea lor de substanţă şi de structură statală nu mai ridică însă astăzi nici un dubiu: fasciştii şi comuniştii sînt fraţi gemeni, certaţi din cauza moştenirii.

Cît priveşte biografia unora dintre personalităţile marcante ale acestui avînt revoluţionar, ea ilustrează perfect premisa teoretică. Mussolini a făcut parte din stînga socialistă, din varianta comunizantă a mişcării socialiste italiene, înainte de a-l citi pe Nietzsche şi de a crea mişcarea fascistă italiană; iar intelectualii - în special francezi - care şi-au început activitatea politică în Internaţionala cu sediul la Moscova pentru a o termina, sub ocupaţie germană, în tabăra fascistă au fost pe cît de celebri, pe atît de numeroşi. În fapt, nici unul nu şi-a schimbat cu o iotă convingerile profunde, trecînd dintr-o partidă în alta.

Cele două mişcări au avut ca punct de plecare avîntul provocat de răsturnările sociale din Europa începutului de secol. Nietzsche o prevăzuse scriind, negru pe alb, încă din 1870: "Secolul XX va fi secolul războiului, al unui război pentru dominarea lumii în numele unor principii filosofice". Profeţia nietzscheeană s-a realizat integral. După aventura absurdă a Primului Război Mondial, războaiele n-au mai fost "naţionale" decît în aparenţă; în realitate, s-au transformat în simple războaie ideologice, în lupte duse în numele unor principii, într-un fel de "război civil" la nivel mondial.

În fine, ultima trăsătură ce uneşte fascismul şi comunismul în schema propusă mi se pare a fi şi cea mai importantă: este vorba de capacitatea ieşită din comun a celor două ideologii de a vulgariza discursul filosofic. Şi o ideologie şi cealaltă s-au inspirat, în principiu, din gînditori şi filosofi cu raţionament subtil şi cultură filosofică întinsă: nimic din această substanţă universală în ideologia totalitarismelor! Ele par imaginate pentru debili mintali, pentru persoane aflate sub nivelul normal de dezvoltare intelectuală. Fascismul şi comunismul reprezintă "filosofia" adusă la nivel de vulgată comună, sînt ideologii exprimate intenţionat în limbaj pedestru şi previzibil. Ele au reuşit transformarea desăvîrşită în propagandă a unui sistem de gîndire. "Limba de lemn" există de la 1920, deceniile scurse au perfecţionat-o doar. Vom încerca inutil să găsim în discursurile lui Stalin gîndirea lui Hegel sau Marx, în discursurile lui Hitler, gîndirea lui Nietzsche. Chiar dacă, la origine, ele s-au putut inspira din aceste surse, realitatea interesului politic imediat a mutilat pînă la caricatură ideea filosofică. În schimb, surogatul ideatic oferit reprezintă doar violenţă extrem de vag argumentată. Aceasta este şi explicaţia succesului lor în categoriile revendicative ale populaţiei, incapabile de raţionare normală, ca şi în rîndul intelectualilor rafinaţi, dar cu porniri masochiste, gata să se prosterne în faţa gîndirii simpliste, numai pentru că aceasta a fost îmbrăţişată de "mase".

Izvorîte din aceeaşi sursă fundamentală şi devenite adversare din raţiuni tactice, fascismul şi comunismul au marcat tragic secolul nostru. Istoria lor este istoria ideologiei transformate în regim de stat, iar rezultatul vizibil al acţiunii acestui stat a fost deosebit de sîngeros. Dar şi distanţa dintre iluzie şi prăbuşire a fost, de asemenea, în ambele cazuri, neobişnuit de scurtă: doar cîteva decenii.

Ceea ce se întîmplă acum în ţările est-europene, în ţările traumatizate de comunism, nu reprezintă nici pe departe o evoluţie inedită sau neaşteptată: îmbinarea între fascism şi comunism în ideologia aceleiaşi persoane, partide politice, programe electorale ori discursuri anti-democratice marchează, în fond, întoarcerea la surse, încercarea tardivă de recompunere a unităţii organice iniţiale. Pentru prima oară în istoria modernă a Europei, se reface cuplul "fraţilor învrăjbiţi".

Mihai ZAMFIR

FALSUL MESIANISM

O istorie agitată

Fără a fi teolog, antropolog sau istoric al religiilor, Christophe Bourseiller a scris o carte despre un fenomen foarte interesant: falsul mesianism (**Les faux messies. Histoire d'une Attente**, Paris, Fayard, "Enquêtes", 1993, 348 p.). Ştim că, în tradiţia creştină, singura persoană care poartă titlul legitim de Mesia este Mîntuitorul Iisus Hristos. De altfel, numele "Hristos", care este lecţiunea septuagintică a termenului ebraic **mashiah** înseamnă "unsul lui Dumnezeu". Practica ungerii cu uleiuri scumpe şi aromatizate ca semn al unei consacrări sacerdotale sau regale este străveche în civilizaţiile Orientului Apropiat, iar ideea mesianică a făcut încă de pe timpul vechilor evrei obiectul unei adevărate teologii. Nu voi intra aici în detalii. E suficient să reţinem că ideea mesianică caracterizează mai ales religiile Cărţii (monoteismele avraamice), care admit deopotrivă dialectica dintre epocile sumbre şi iminenţa unei răscumpărări, în plină lumină.

Dacă evreii au primit revelaţia monoteistă, tot ei au fost cei care au transmis, pînă la întemeierea Bisericii creştine, structura psihologică a ceea ce s-a numit **aşteptarea mesianică**. Vorbim despre o structură psihologică pentru că simplul fapt de a proiecta durata unui eon paradisiac legat de intervenţia unui suveran eliberator modelează în chip specific acţiunea istorică a unui grup uman. Textele devin (uneori) surprinzător de clare, precum în pasajul din II **Regi** 7, 13-14, unde chipul regelui mesianic primeşte deja trăsături christice: "Acela va zidi casă numelui Meu şi Eu voi întări scaunul domniei lui în veci. Eu voi fi aceluia tată, iar el îmi va fi fiu..."

Conflictul dintre mesianismul iudaic şi cel creştin este conflictul dintre o mesianitate imanentă şi o alta transcendentă. În timp ce evreii aşteaptă un lider militar, o mare figură regală capabilă să garanteze suveranitatea definitivă a poporului ales, creştinii recunosc demnitatea mesianică a lui Hristos, Fiu al lui Dumnezeu, jertfit de bună voie pentru a răscumpăra păcatul lumii, înviat şi înălţat la ceruri, adică reintegrat într-o ordine atemporală.

Dezbaterea teologică iudeo-creştină este de fapt sursa fenomenului pseudo-mesianic. Faptul se explică: în ceea ce îi priveşte pe evrei, care au negat de la început pînă astăzi mesianitatea lui Hristos, era normal ca ei să identifice în diferite alte personalităţi naţionale statura mult aşteptatului eliberator. Faptele Apostolilor (5, 34-37) menţionează deja cazul insurgentului zelot Iuda Galileanul, pomenit şi de Iosif Flaviu, sau acela al unui anume Teudas. La rîndul său, Sfîntul Pavel a întîlnit în Creta, la Pafos, un fals mesia ce se numea pe sine Bar Iisus... (cf. Fapte, 13, 6-11). Galeria "sociomesianismului iudaic" (Peter Schäffer) include şi alte personaje mai mult sau mai puţin obscure, printre care un anume Dositei sau oarecare Menandru - răsăriţi efemer în preajma lui Simeon Magul. Mesianismul iudaic a continuat să se manifeste mult după epoca ocupaţiei romane. Una dintre figurile notorii este cea a lui Sabbathai Tsevi, născut la Smirna, în 1626, care a fondat, după opinia autorizată a lui Gershom Scholem, un soi de "mesianism cabalistic" recuperat în parte de hassidismul polonez din secolul XVIII. Deşi Sabbathai - un paranoic declarat - este excomunicat de rabinatul ortodox, partizanii săi (aşa numiţii sabateeni) se numără cu miile, chiar şi după convertirea eroului la Islam. Viaţa sa are ceva dintr-o feerie orientală în care isteria şi sublimul se completează tumultuos...

În ceea ce îi priveşte, creştinii şi-au prelungit, paradoxal, aşteptarea mesianică, pe fondul Parusiei, adică al celei de-a doua veniri a lui Hristos pe pămînt. Tema acestei **reveniri**, care preocupă creştinătatea încă din veacul I, "Atunci, de vă va spune cineva: iată, aici este Hristos! sau: Acolo!, să nu-l credeţi. Că se vor scula hristoşi mincinoşi şi profeţi mincinoşi şi vor face semne mari şi minuni, ca să-i amăgească, de va fi cu putinţă, şi pe cei aleşi. Iată, v-am spus-o dinainte".

Mesianismul proiectiv al evreilor şi mesianismul retroactiv al creştinilor reprezintă, pentru a spune astfel, tiparele obiective care au generat **fenomenul falşilor mesia**. Dar, dincolo de structura teologică a timpului în cadrul celor două comunităţi, falsul mesianism a fost inspirat şi de imponderabilele biografice ale unor iluminaţi de ocazie, care au profitat de un context social şi au exploatat anumite aptitudini personale, pentru a se declara, într-un moment sau altul, drept mesia. În cartea sa, Christophe Bourseiller a reunit

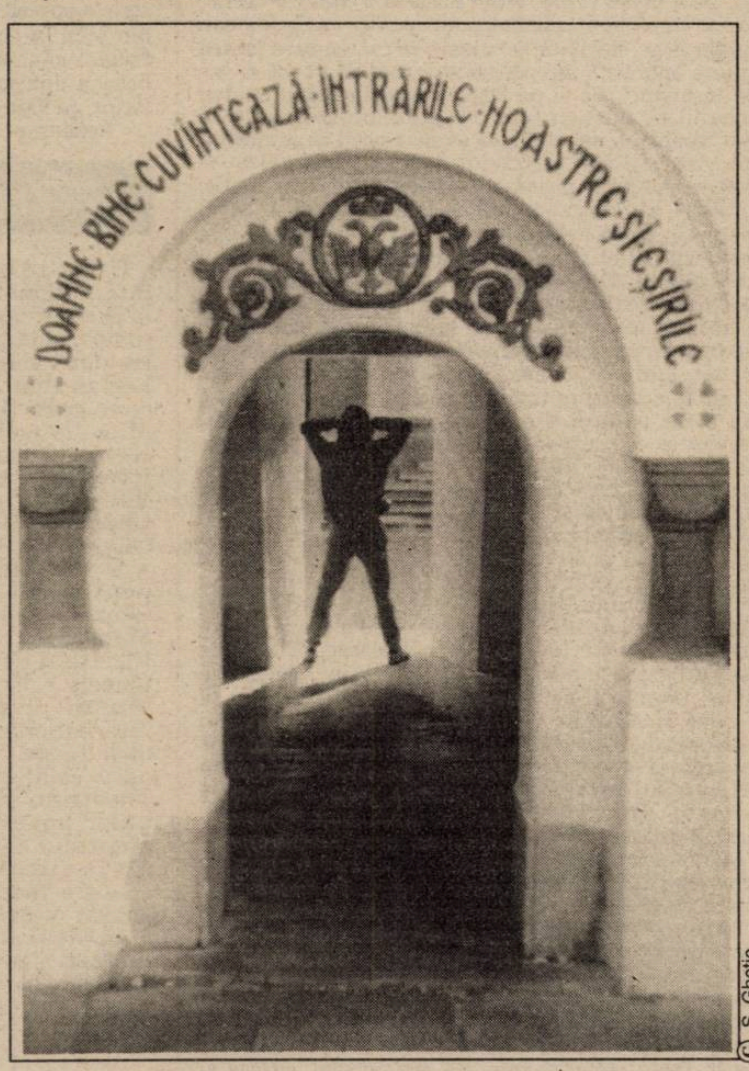

© S. Ghetje

a generat permanente speculaţii milenariste legate de felul şi data la care se va coborî pe pămînt Împărăţia lui Dumnezeu. Raţionamentul a fost aproape mereu acelaşi; de vreme de Hristos se va întoarce, nu putem şti foarte clar sub ce formă se va consuma această revenire, şi nici în ce moment se va produce. Nu cumva cel care se declară aici sau acolo drept uns al Domnului este chiar Hristos? Întrebarea aceasta a însoţit inevitabil apariţia fiecărui fals mesia, de la Simon Bar Kochba pînă la Thomas Müntzer şi de la Moise din Creta pînă la Sun Myung Moon. Dacă Biserica a reuşit să îndiguiască şi să denunţe prompt fenomenul pseudo-mesianic, faptul s-a datorat mai ales unei profeţii din Noul Testament care anunţa în termeni limpezi apariţia unui fals profetism: textul fundamental în acest sens este cel din Evanghelia după Matei 24, 23-25 unde Mîntuitorul îi pune în gardă pe ucenicii săi: principalele dosare legate de istoria acestei multiforme impposturi religioase. Urmînd criteriul cronologic, autorul a alcătuit o listă care cuprinde nu mai puţin de 160 de personaje pseudo-mesianice, de la faimosul Simon Magul pînă la David Koresh - un adventist de ziua a şaptea, care înainte de a muri (la Waco, în Texas), apucase să declare, pe data de 2 martie 1993: "dacă Biblia spune adevărul, atunci Hristos sînt eu." Cazurile înregistrate reconstituie o Curte a Miracolelor: culori şi retorici stridente, masse fanatizate, pretenţii absurde care devin literă de lege, recorduri simbolice arbitrare - iată cîteva dintre ingredientele unui gen a cărui abundenţă deconcertează şi dă, sau ar trebui să dea, de gîndit.

Pericole imediate

Cartea lui Bourseiller este scrisă la un mod mai degrabă jurnalistic, în stilul cronicii senzaţionale care asigură tirajele mari. În loc să comenteze dosarele pseudo-mesianice dintr-un unghi capabil să reconstituie contextele socio-culturale originare, autorul (care este şi actor de film!) preferă flash-urile cinematografice şi relatarea pur narativă, limitată la nivelul epidermic al faptelor. Mai mult, principiile selecţiei sunt discutabile: aşa de pildă, Manes nu este un fals mesia, ci doar întemeietorul unei religii dualiste de inspiraţie mazdeeană, care, deşi a copiat parţial structura Bisericii creştine, nu s-a identificat niciodată cu Iisus Hristos.

În pofida aproximaţiilor de acest tip, lectura cărţii lui Cristophe Bourseiller poate prilejui cîteva constatări de principiu nu lipsite de interes: în primul rînd,falşii mesia ne sînt aproape necunoscuţi, fie pentru că nu şi-au transcris doctrina sau viziunile, fie pentru că memoria colectivă a Bisericii a reuşit să oculteze urmele pe care ei le vor fi lăsat într-o epocă sau alta. Abia de două secole, datorită dezvoltării tiparului, putem să ne documentăm, în adevăratul sens al cuvîntului, asupra fenomenului pseudo-mesianic. Înainte de acest prag, tot ce ştim despre marii marginali ai înfierii divine se reduce la pasajele polemice din textele ortodoxe menite să îi combată. În al doilea rînd, falşii mesia au apărut, desigur nu întîmplător, în momentele de criză spirituală, de anxietate colectivă sau de incertitudine economică, cum ar fi expulzarea evreilor din Spania, marile perioade de foamete, epidemiile de ciumă, Revoluţia franceză, sau faza brutală a colonizărilor latino-americane. Altfel spus, falsul mesia este un personaj **care compensează o lacună**, încercînd să se instituie în subiect al unui discurs care pe de o parte acuză iar pe de alta liniştеşte şi promite. În al treilea rînd, aceşti oameni sînt protagoniştii unor conflicte de autoritate, care contestă, între altele, legitimitatea ierarhiei bisericeşti, interpretînd în mod aleatoriu datele tradiţiei creştine. Dacă facem o hartă a falsului mesianism, putem observa faptul că pînă şi sub raport geografic, apariţia lui coincide cu periferiile marilor sisteme teocratice: nu avem cunoştinţă de existenţa unor falşi mesia în interiorul imperiului bizantin: ei apar întotdeauna în sînul unor religii slab instituţionalizate precum hinduismul, în cadrul bisericilor orientale necalcedoniene, sau printre disidenţii catolicismului, cum ar fi catarii şi valdensii. În sfîrşit, aceste personaje ocupă întotdeauna graniţa dintre contestaţia ideologică şi comportamentul patologic. Tonul lor este vindicativ, gesturile lor au intenţii sau efecte taumaturgice, acţiunea lor se vrea revoluţionară, iar ritualurile pe care uneori le creează sînt excentrice, şocante sau violente. După cum se ştie însă, cel puţin de la Michel Foucault încoace, patologia psihică nu este niciodată un fapt obiectiv: denunţarea nebuniei decurge întotdeauna dintr-un cod deontologic instituit de o autoritate care gestionează definiţiile normalităţii. E greu ca, în aceste condiţii, să spunem (astăzi, după atîtea secole care au modificat necontenit respectivul cod) dacă falşii mesia din Evul Mediu sau cei din perioada misticismului protestant au fost nişte simpli dereglaţi sau veritabile personalităţi religioase marginalizate. În fond, falsul mesianism - care numără, în prezent, circa 14 milioane de adepţi - se dovedeşte a fi fost complementul aproape necesar al mesianismului autentic, adică a modului în care Biserica a propovăduit de-a lungul veacurilor aşteptarea celei de-a doua veniri a Mîntuitorului Hristos. Adevărul se degajă cu atît mai uşor cu cît este înconjurat de iluzii sau tentaţii imediate. Nu trebuie totuşi să minimalizăm importanţa şi efectul destructiv al pseudo-mesianismului actual. Recent, presupusa sinucidere colectivă la care s-au pretat membrii sectei numite "Templul Solar" a relansat dezbaterea pe tema escrocilor care transormă manipularea unor creduli în sursă de profit, generînd atîtea tragedii familiale. Din păcate, Luc Jouret, medicul automesianizat care a reiterat, în Elveţia şi Canada, deznodămîntul macabru al celor petrecute cîndva la Johnston, în Guyana, nu constituie deloc un caz izolat. Proliferarea incidentelor de acest tip atestă faptul că societăţile occidentale, al căror raţionalism pare să dizolve pînă şi manifestările religioase normale, nu sînt deloc scutite de erupţia periodică a iraţionalului morbid. Mi se pare însă că această refulare prost compensată a sacralităţii este, pînă la urmă, explicabilă. Pe de o parte, sentimentul religios epuizat de atîtea contestaţii laicizante părăseşte cadrele instituţionale ale creştinismului tradiţional şi izbucneşte anarhic, prin diferite supape sectare. Pe de altă parte, spiritul tolerant al democraţiilor occidentale permite organizarea şi dezvoltarea sectelor pînă la punctul ireversibil de ruptură în care activitatea lor este (ineficient, căci tardiv) reprimată penal. Asociaţiile civile implicate în lupta anti-sectară revendică de mult o înăsprire a legislaţiei aferente, însă parlamentele apusene rămîn deocamdată insensibile, fie din inerţie, fie din teama de a nu brusca normele permisivităţii. În ceea ce-l priveşte, Estul post-comunist devine tot mai vulnerabil în faţa pseudomesianismului sectar care se va putea de pildă manifesta la confluenţa dintre interesele "mafiote" (sectele spală cel mai bine banii murdari) şi realitatea prozelitismului neo-protestant.

Dincolo de sîngeroasele lor avataruri contemporane, falsul mesianism şi sectarismul religios sînt fenomene care vor trebui cercetate cu toată atenţia. În ochii specialiştilor, ele rămîn principalii revelatori de mentalitate în istoria minorităţilor religioase şi în cea a marilor emoţii colective. La rîndul lor, Bisericile creştine din toată lumea pot lua pulsul comunităţilor pe care le păstoresc, urmărind felul în care discursul pseudo-mesianic contemporan sistematizează frustrările, spaimele sau aşteptările unor grupuri aflate în plină derivă spirituală. Aceasta cu atît mai mult cu cît falşii mesia nu vor înceta să apară, confirmînd o dată mai mult amintita profeţie a Mîntuitorului Iisus Hristos.

Teodor BACONSKY

„Poţi să asculţi un ministru fără să te prăpădeşti de rîs?“

Albert COSSERY

Pretexte

Deliciosul domn Cossery

M-am îndrăgostit de un om. Are 81 de ani şi se numeşte Albert Cossery. Născut în Egipt, trăieşte în Franţa de mai bine de patru decenii, a fost bun prieten cu Albert Camus şi cu Lawrence Durrell şi a scris mai mult de şapte cărţi - ale căror titluri sună astfel: "Oamenii uitaţi de Dumnezeu", "Casa morţii sigure", "Leneşii văii fertile", "Cerşetori şi orgolioşi", "Violenţa şi deriziunea", "Un complot de saltimbanci" şi "O ambiţie în deşert"... **Am început să scriu la zece ani** - povesteşte Cossery; **făceam romane după filmele pe care le vedeam în compania mamei, la un cinema de cartier: îi traduceam inserturile, care erau în franceză, pentru dumneaei era ceva foarte important.** Studii? **De nici un fel! Am venit în Franţa aşa-zis ca să m-apuc de studii, dar n-am făcut...** Cossery a locuit toată viaţa în camere de hotel pentru că **nu vreau nimic pentru mine. Am oroare de posesiune - altminteri, aş fi fost bogat! Am cunoscut cei mai mari pictori, sculptori: îmi dăruiau operele lor pentru că ştiau că le vindeam a doua zi. Nu păstrez nimic.** Orientul? **E o filosofie: în Orient, oamenii au timp să reflecteze, cel mai neînsemnat dintre cerşetori are o filosofie şi o înţelepciune nemaipomenite pentru că priveşte lumea care trece. E mai uşor într-o ţară călduroasă. Clima contribuie la asta. Nu e vorba de lene, ci de meditaţie. De-aia nu scriu o carte în fiecare an, las să treacă şase luni pentru a lăsa lucrurile să se petreacă. A nu face nimic e o muncă interioară. Eu muncesc tot timpul. Cînd stau la cafenea, singur, băiatul îmi aduce ziarul crezînd că mă plictisesc, iar eu îi spun: "Dar nici vorbă, doar sînt cu Monsieur Cossery!"** Scrisul? **Eu nu scriu romane ca să spun o poveste. Deci, sînt scriitor, nu romancier... Există multă iubire în cărţile mele, care însă nu spun o poveste de dragoste între un bărbat şi-o femeie pentru că eu nu cred în poveştile astea. De aia nu mă mai duc nici la cinema: cum vreţi să mă intereseze un domn care iubeşte o cucoană şi care are tot felul de încurcături cu ea, pentru că dacă n-ar avea, n-ar mai exista nici filmul. Ce mai e şi asta? Dacă o cucoană mă vrea, bine, dacă nu, la revedere! Viaţa e lungă şi mai sînt milioane de femei...** Politica? **N-am fost niciodată membrul niciunui partid, pentru bunul motiv că n-ar fi în stare să mă suporte nici cinci minute: sînt incapabil să fiu cu oamenii laolaltă. Am oroare de ei: cînd mă duc în grădina Luxemburg, dacă există scaune în apropiere, înainte să mă aşez le iau unul cîte unul şi le duc mai departe, să nu se aşeze nimeni lîngă mine! În cărţile mele, personajele descoperă impostura în care trăieşte lumea. Şi-atunci, singura revoltă posibilă e deriziunea. Poţi s-asculţi un ministru fără să te prăpădeşti de rîs?** Religia? **E o chestiune intimă, care nu mă interesează. Fiecare e liber să creadă sau nu. Eu vorbesc despre viaţă, în cărţile mele: încerc s-arăt că ambiţia de a trăi e suficientă, nici o altă ambiţie nu se compară cu ea.** Băutura? **N-am băut niciodată. Nu-mi plac rezultatele alcoolului. Vreau să fiu lucid şi beţivii mi-au stricat serile întotdeauna. Există foarte puţini oameni care pot să bea rămînînd gentlemeni.** Sănătatea? **Singurul lucru rău care ţi se poate întîmpla este boala, pentru că asta e mai presus de oameni. Însă oprimarea pe care-o poţi suferi din cauza ideilor pe care ei vor să ţi le vîre pe gît - rahat!** Fericirea? **Eu sînt un om care a fost întotdeauna fericit. N-am decît cartea de identitate, care e şi cartea de sejur totodată. E singurul act pe care-l am în portofel: nu tu carte de credit, nu tu carnet de cecuri... Viaţa e minunată, însă trebuie să ştii să te detaşezi de tot ceea ce face, din păcate, fericirea imbecililor: există oameni care plîng la televiziune pentru c-au cîştigat 5000 de franci!** Umorul, în fine: **În fiecare zi, egiptenii inventează o poveste amuzantă apropo de actualitate. Oricare puşti întîlnit pe stradă e-n stare să-ţi povestească lucruri minunate, pline de haz: eu n-a trebuit să inventez nimic! Am, de pildă, un amic mai tînăr ca mine care-a studiat la Paris. Sub Nasser, a zăcut şase ani în închisoare. După aia, a devenit ministrul planului. Într-o zi era în biroul său de ministru; secretarul îl anunţă că e cineva care-l aşteaptă de dimineaţă: era poliţistul care-l torturase în închisoare. Pierduse slujba şi venise să ceară alta: ei bine, amicul meu i-a găsit o altă slujbă! Mi-a explicat că, atunci cînd îl tortura, el nu-şi făcea decît meseria, aşa că nu putea să-l urască!** (a.l.ş.)

Din viaţa unui extremist de centru

Un Nobel din care pricep ceva

Deşi o săptămînă n-am avut apă caldă în bloc fiindcă s-a defectat profund un distribuitor de la cazan şi de alte două luni n-am lumină în sufragerie şi baie fiindcă vecinul de la etajul superior, printr-o inundaţie provenită de la maşina lui de spălat, mi-a distrus electrica şi e necesară o spargere a tavanului pentru a descoperi şi repara "scurtu", meseriaşi pentru asta neexistînd căci toţi îşi bat joc de tine,

în pofida unor asemeni ne-no-ro-ciri, de două zile mă simt personal mai bine şi aş zice că păşesc mai drept pe stradă, sau - şi mai elegant vorbind - sînt în posesia unei noi verticalităţi interioare. E un sentiment pe care-l încerc rar: mă simt răzbunat.

Mă simt răzbunat pentru ani şi ani de dispreţuire la care am fost supus de prieteni extrem de apropiaţi, dragi şi duri, care nu suportau, ca intelectuali, cît timp puteam pierde cu jocurile mele de cărţi: pocker, apoi belotă, după aceea bridge. Îi înţelegeam, dar nu mă reparam, nu mă vindecam. Îndurам acuzele grele, le dădeam dreptate, dar la primul telefon din oraş care-mi cerea "să vin ca să tai cartea, că plînge masa", alergam într-un suflet, suflet conştient de păcatul său, strivit de propria neputinţă şi micime. Fără a fi un cartofor, rece la ideea de a-mi cîştiga existenţa pe o masă verde, altfel decît la o masă de scris, deloc ahtiat după bani, mizînd puţin pentru a cîştiga sau pierde puţin (lege, învăţată la cursele de cai, cu care în nici un caz nu te îmbraci!), îmi plăcea atît jocul cît să mă şi joc, fie şi pe chibrituri, fie şi pe fasole, totul începînd cîndva prin fotbalul cu nasturi (care, săptămîna trecută, şi-a desemnat campionii mondiali, ca să mai ziceţi că lumea nu mai ştie a se copilări). Prietenii duri care mă călcau – intelectual vorbind - în picioare, nu ştiau nici măcar şeptic, "popa prostu", sau noţiunea iniţiatică de "poartă în casă, baţi şi astupi!". Lipsa ludicului e pentru mine un păcat mai apăsător decît cel originar, de care, totuşi totuşi, nu am putut răspunde. Dintre toate cele pe care le putem cuprinde cu mintea şi de care sîntem responsabili pînă la prăsele, absenţa ludicului, refuzul lui constituie păcatul cel mai original. Merg pînă în criminal şi susţin că înaintea tuturor, noi, jucătorii, avem perspectiva cea mai corectă asupra căii de acces spre tragic şi alte bomboane fondante din "ţara aceea pe care ei o numesc viaţă/ai s-o recunoşti după gravitatea ei", cum a auzit odată Poetul că i-a vorbit Acela.

Aflu, deci, alaltăieri, că premiul Nobel pentru economie - iarăşi, numai ludicii ştiu să se uite la un Nobel cu tot hazul şi cu tot respectul, doar antiludicii împietrind în faţa lui - a fost atribuit unor americani şi unui german pentru "analiza lor fundamentală asupra echilibrului în teoria jocurilor necooperante" (şahul, pockerul). Lucrările lor, după cum explică Academia Regală suedeză atît cît ne poate explica ea nouă, muritorilor, "folosesc jocurile de societate ca bază a înţelegerii unor chestiuni economice complicate". Oricît sînt de incompetent în economie, ştiu să plutesc şi să ameţesc de bucurie în faţa acestei expresii sobre, severe, de o seriozitate care mă face să merg pe pereţi şi, apoi, să le dau telefoane tuturor acelora care m-au descalificat ca intelectual pentru "jocurile mele necooperante". Ştiu prea bine ce înseamnă, am o idee despre echilibrul lor, dar mai ales despre dezechilibrul lor şi la ce complicaţii duc. "Jocuri necooperante" e o minunată împerechere pentru a defini singurătatea celui de la o masă de sub care nu şi-a scos încă picioarele, simplă şi profundă ca în marea literatură, nouă pentru auzul meu şi declanşatoare de seisme proustiene, cît o madelenă. Mai mult decît orînduirea cea crudă şi nedreaptă, pockerul* mi-a deschis ochii şi porţile pentru a înţelege ce înseamnă necooperarea între om şi om, între om şi carte, adecvarea şi inadecvarea la ea, supunerea şi revolta la semn, echilibrul şi mînia în faţa acestei drame, nu melodrame, curate şi reci, mereu proaspete, cu joc şi contra joc şi pentru unul şi pentru altul, cum se defineşte drama. Sălbatic în zilele "fără carte", feeric în clipele "cu", neo şi strict realist în orele lungi "cînd nu-ţi merge nimic", suprarealist cînd un dicteu imperios îţi cere să plăteşti cu doi optari cacealmaua celui cu doi şeptari, pockerul "ştie tot" în domeniul urletelor mute şi al dezmierdărilor secrete, din care se încheagă singurătatea asta de gheaţă numită acum - savant, hieratic, matematic pînă la pudoare - necooperare. M-a costat, dacă nu enorm ca bănet, imens sufleteşte pentru a o cunoaşte. Numai cînd a ajuns să-mi pună în discuţie existenţa, am renunţat brusc - ca într-un amor învins netrebnic de o panică urîtă, greu justificabilă, hotărît inconfesabilă - la "a mai merge în două capete", trecînd la jocurile acestea cu partener (belota, bridge-ul) pe care doar prea idilicii şi incompetenţii le pot numi, prin contrast, cooperante. Aiurea! Au şi ele infernul lor în comunicare şi împerechere, dezastrele lor, sfîşietoare complicaţii, inclusiv poezia şi parodia din acea licitaţie curat metafizică: "O clipă, două clipe – pas!".

Răzbunat şi reabilitat în seriozitatea mea pockeristă, aştept nobeliţii care vor studia şi analiza logica jocurilor cooperante în economia de viaţă. E adevărat şi trist - pentru asta trebuie să ştii literatură.

Radu COSAŞU

---

* Şahul nu s-a lipit de mintea mea decît pentru a mă uita ore şi zile întregi la alţii, lumina unor ani lungi de şomaj am găsit-o în Aula Bibliotecii Universitare şi în amfiteatrul de la Petrol şi Gaze, unde se organizau campionatele naţionale în cadrul cărora am dus o activitate intensă, chiar performantă, de chibiţ.

Scrisori deschise

"Sună bine, nu?"

"Dragul meu...,

bănuiesc că din păcate n-ai primit cartea poştală pe care ţi-am trimis-o din Irlanda. Am trimis mai bine de o duzină şi nici una n-a ajuns! Trăiască poşta irlandeză, o bate chiar şi pe cea română.

Aşa cum presupun că presupui, am fost cu Judith în Irlanda şi a fost fabulos. M-am gîndit adesea la Moieciu, peisajele sînt la fel de verzi şi oamenii la fel de calzi şi primitori. Acum ne-am întors amîndoi la Lyon, Judith ca să facă o şcoală specializată în ajutor umanitar iar eu ca să mă bucur din plin de anul meu sabatic... Mi-am terminat metriza în filozofie, care se numeşte «En attendant les mots ou le silence de l'énonciation». Sună bine, nu?

Am studiat problemele legate de creaţia şi expresia artistică (în special scriitura) atunci cînd există un anumit blocaj al gîndirii, o imposibilitate de a spune, ceea ce Artaud numeşte «l'impouvoir».

În rest, tocmai am terminat cartea lui Mathieu «Le coeur de Tô». Pasionantă, dar şi întrucîtva dezamăgitoare căci mult prea narcisică, recurentă, ermetică. Cînd te vei hotărî oare să ne dăruieşti o carte magistrală ieşită din pana ta vagabondă? Leneş mic ce eşti. În ce mă priveşte, îţi voi trimite foarte curînd un scurt scenariu pe care l-am făcut împreună cu Cyril.

Vorbim des despre tine. Poate că-ntr-o zi vom scrie o poveştire în care personajul tău va fi prezent din plin. În orice caz eşti oricînd binevenit la Lyon, tocmai căutăm, eu şi Judith, o poreclă pentru a boteza apartamentul «cu bîrne» în care deja ai locuit. Ai vreo idee?

Aşadar, pe curînd, al tău..."

Ultima 1/2 oră

UNAŞIALTA: La cel de-al 9-lea Festival internaţional al filmului francofon desfăşurat la Namur între 30 septembrie - 8 octombrie, unde peliculele româneşti au fost prezentate în afara concursului (**O vară de neuitat** de Lucian Pintilie şi **Pepe şi Fifi** de Dan Piţa), au concurat filme semnate de Anne-Marie Miéville (colaboratoarea lui Godard), Diane Kurys, Nicole Garcia, Idrissa Ouedraogo, Pascale Ferran (**Mici aranjamente cu morţii**), Youssef Chahine, Yves Angelo, (**Colonelul Chabert**), Cédric Kahn, Chantal Akerman, Olivier Assayas, Bernard-Henri Lévy (**Bosna!**) • **O vară de neuitat** a mai fost selectat şi pentru cel de-al 8-lea Festival de filme istorice, ce are loc între 24-29 oct. la Rueil Malmaison - alături de **Jeanne la pucelle** de Rivette şi de un inedit al lui S. Kapur, **Bandit Queen** • Presa belgiană despre **Theatrum Mundi**, care a participat la întîlnirile internaţionale de teatru contemporan (RITC) de la Liège: "În zece tablouri unul mai delirant decît celălalt, cei patru actori fabuloşi de la Theatrum Mundi din Bucureşti dau viaţă şi umor povestirilor absurde şi corozive ale autorului român Matei Vişniec. (...) Cu doar cîteva accesorii, cabina lor matamorfozabilă şi o mare inteligenţă a relaţiei cu publicul, actorii oferă cu acest «Teatru descompus» un spectacol fizic, în acelaşi timp amuzant, fantastic, poetic şi angoasant... Un spectacol savuros, care a deschis RITC-ul în faţa unui public nu prea numeros însă pe deplin cucerit."

***

Marilyn Monroe nu s-a sinucis şi nici nu a murit accidental. Este teza cărţii scrise de Peter Harry Brown şi Patte B. Barham **Marilyn - The Last Take**. Publicat în 1992, volumul vede astăzi lumina tiparului şi în România prin copyrightul obţinut de editura "Noul Cinema"; în această versiune (traducerea este semnată de Nicolo Della Puppa, iar adaptarea de Dana Duma şi Doina Stănescu), cartea poartă titlul **Marilyn - Istoria unui asasinat**, şi a putut să apară datorită efortului conjugat al "Noului Cinema" şi al editurii Du Style. Are 409 pagini şi costă 4.000 lei, conţinînd şi un "tabel al personajelor legate de ultimele zile din viaţa lui Marilyn Monroe", precum şi filmografia completă a actriţei.

Firescul de azi

„Joc video Marx", de Ormüd, 1990

Trecerea prin reviste

Competent şi atent ca de obicei, **Cahiers du Cinéma** şi **Positif** pe luna septembrie comentează o mulţime de filme europene şi americane, printre care, din festivalul de la Cannes ale cărui ecouri nu s-au stins încă, **Soleil trompeur** de Nikita Mihalkov, şi **Rouge** de Krysztof Kieslowski; de asemenea **Regarde les hommes tomber** de Jacques Audiard, **La fille de d'Artagnan** de Bertrand Tavernier, **Killing Zoe** de Roger Avery etc. Cum însă nu prea sînt şanse să vedem foarte curînd vreunul din aceste filme, din interesantele interviuri publicate de aceleaşi reviste am selectat trei puncte de vedere cu valoare mai generală asupra cinematografului:

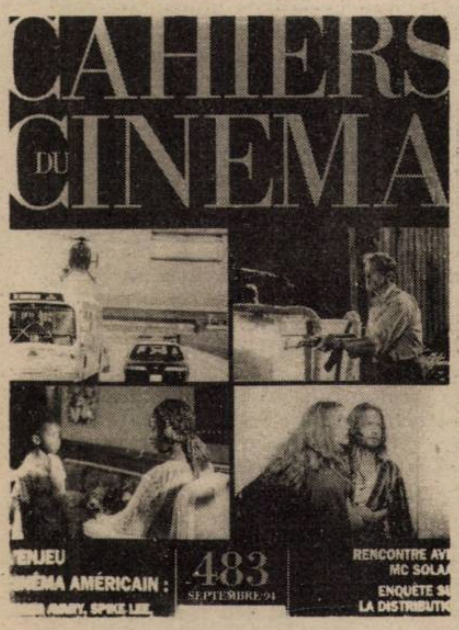

THOMAS McGUANE - romancier şi scenarist american, asemănat din punct de vedere literar cu Hemingway, iar din punct de vedere cinematografic cu John Ford - este de părere că: "În ciuda unei convingeri împărtăşite de o mulţime de lume, cinematograful datorează mult limbajului. Spun aceasta pentru a răspunde unor purişti care consideră că în cinema numai imaginile contează. Cel puţin pe vremea teoriei "montajului" aceasta era o părere foarte şic. Şi totuşi, făcînd eu însumi film, am înţeles că nu poţi miza în exclusivitate pe actori şi pe regizor. Singurul lucru important este teancul de hîrtii tipărite care se cheamă scenariu. Puţine sînt filmele care şi-ar păstra coerenţa în lipsa dialogurilor. Cred că limbajul este crucial. De exemplu, în filmul lui Clint Eastwood, **Unforgiven**, interesant este tocmai nivelul aproape teatral al dialogurilor. Nu e mai puţin adevărat însă că, dacă americanilor le plac filmele europene, aceasta se datorează şi austerităţii dialogurilor. Spre deosebire de trăncăneala obositoare din filmele cu Spencer Tracy şi Catherine Hepburn, filmele lui Truffaut şi Godard aduc un fel de seninătate, de calm, sînt ca o uşurare... Totuşi, după Antonioni, lumea a început să simtă din nou nevoia dialogului." (**Cahiers du Cinéma**)

JEAN-LOUIS TRINTIGNANT - actorul discret, moderat şi plin de nuanţe, care, timp de patruzeci de ani, nu a dorit niciodată să se impună în detrimentul personajelor sale (acum joacă în **Rouge**, ultimul film al trilogiei lui Kieslowski) - este consecvent cu discreţia sa şi în concepţia despre cinematograf: "Consider că cinematograful este în primul rînd arta regizorului. Actorul este un colaborator în aceeaşi măsură ca oricare alt tehnician. Ca actor, eşti bun atunci cînd şi regizorul e bun, şi prost, cînd regizorul e prost. De aceea, uneori sînt rău cu regizorii, pentru că mi se pare că nu există actori proşti. Regizorii sînt cei care ne aleg, iar dacă sînt lucruri pe care nu ştim să le facem, n-ar trebui să ne selecţioneze, sau ar trebui să ştie să se folosească de defectelele noastre. Asta nu înseamnă că nu există unele instrumente mai bune decît celelalte. Este în **Hamlet**, într-una dintre scenele cu Rosencranz şi Guildenstern, o imagine foarte frumoasă în legătură cu această temă. (...) Acum însă, ca actor, conţinutul unui film mă preocupă mai mult decît înainte. Chiar dacă regizorul e mare, chiar dacă subiectul e bine scris, n-aş mai juca într-un film ale cărui efecte s-ar putea dovedi periculoase".

KRYSZTOF KIESLOWSKI - regizorul polonez care şi-a anunţat de curînd retragerea din activitatea cinematografică - insistă asupra mesajului ultimului film al trilogiei sale **Trei culori: Albastru. Alb. Roşu**: "Fraternitatea există de îndată ce sîntem dispuşi să-l ascultăm pe celălalt. În nebunia cotidiană, în goana noastră după tot ceea ce ni se pare important, ori de cîte ori găsim o clipă de răgaz, ori de cîte ori avem răbdare să-l ascultăm pe celălalt, în asemenea situaţii se manifestă fraternitatea. Şi cred că astăzi mai mult decît altădată avem nevoie de cineva căruia să-i putem spune lucruri importante, căruia să ne destăinuim..." Deşi aparent diferite unul de celălalt, prin tonul, temele şi structura lor, cu **Albastru, Alb** şi **Roşu** străbatem o Europă care îşi caută reperele şi securitatea afectivă, unde fiecare este lăsat pradă patimilor sale. Cele trei filme propun drept unic remediu al nihilismului contemporan şi al absurdului iubirea compasiune, redeşteptarea sentimentului, idee formulată explicit de Kieslowski în interviul acordat revistei **"Positif"**: "Cred că pînă la urmă sentimentul omenesc este cel mai puternic, că binele este mai puternic decît răul. Acest lucru este valabil şi pentru **Decalogul**, şi pentru **Să nu ucizi**, unde personajele au învăţat cîte ceva chiar dacă au fost nevoite să plătească. Nu cred că problema se pune în termeni de pesimism sau de optimism; nu e vorba decît de iubire, şi aceasta se vede şi în **Decalogul** 1, sau 2, sau 10, şi în **Scurtă poveste de iubire**. Dar dacă ne gîndim bine, toate filmele vorbesc de iubire, ca de altfel, toate cărţile şi toate poemele." (**MaV**)

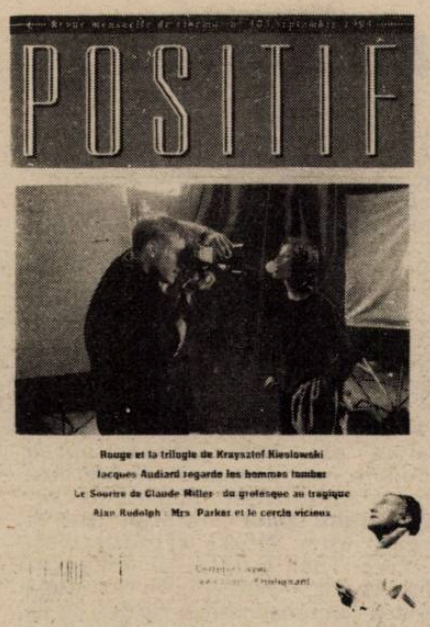

***

Numărul pe septembrie a.c. al mensualului francez **Magazine littéraire** este consacrat - surpriză, surpriză - lui Marx. **Karl** Marx! "Marx după marxism", ne previne coperta; căci "Marx este cu siguranţă indispensabil înţelegerii secolului XIX şi a secolului XX, odată debarasat de implicaţiile marxism-leninismului, ale «diamat»-ului şi «istmat»-ului faţă de care era, chiar şi post-mortem, complet străin. Raymond Aron, pe care l-am întrebat ce credea despre această «moarte a lui Marx» trîmbiţată peste tot acum vreo două decenii, mi-a răspuns: cei ce-l îngroapă ar face mai bine să-l citească" - precizează redactorul-şef al publicaţiei, Jean-Jacques Brochier, în prefaţa "dosarului"...

MARXISMUL A MURIT, TRĂIASCĂ MARX. Cam aşa s-ar putea rezuma intervenţiile din curpinsul revistei, care grupează nume de autoritae precum Michel Foucault, Louis Althusser (un text inedit pe marginea **Tezelor despre Feuerbach**), Merleau-Ponty, Lyotard, Derrida, Aron (deja pomenit) - aceştia din urmă, prin articole lămuritoare despre relaţia lor cu Marx şi/sau marxismul. Textul cel mai neaşteptat îl constituie, fireşte, scenariul pe baza căruia Roberto Rossellini, regizorul neo-realismului italian, dorea să facă un film despre Marx, în 1977: **"Trebuie povestită viaţa lui Marx pentru a evita un război mondial"**, se inflamase Rossellini în faţa lui Daniel Toscan du Plantier, renumitul producător de cinema - cel care a pus la dispoziţia revistei scenariul acestui film care n-a fost turnat niciodată... (Scena transcrisă este "scena 36. Micul salon-bibliotecă von Arnim - Interior seara", şi-i are ca protagonişti pe Bettina von Arnim ("O tînără femeie"), "Tînărul ofiţer" Friedrich Engels (care-o acompaniază la pian), Hess şi Marx). "Trebuie făcută o revoluţie semantică", mai spunea Rossellini, "să scoatem (din vocabular, din uz) cuvintele astea, marxism, antimarxism; gata! (...) Marx ar fi stupefiat să vadă că se omoară în numele marxismului!" Pînă aici - nimic care să ne surprindă: obişnuitul discurs umanist al apărătorilor lui Marx (Rossellini îşi intitulase scenariul "Lavorare per l'umanità"!). Dar, iată **cum** voia marele regizor să înfăţişeze lucrurile: "Să-ncercăm să reconstituim prin ficţiune, ajutîndu-ne de faptele reale, viaţa acestui burghez din secolul nouăsprezece care se numea Karl Marx (...). O să le explicăm: **a fost o dată un tip pe nume Karl Marx...** Acel om nu vroia să-şi mărite fata cu un sărac... Nu voia să distrugă societatea burgheză." Dacă ne amintim că Marx însuşi spunea despre el: **"Ceea ce e sigur, e că nu sînt marxist"** (glumă sau nu, afirmaţia există), vom înţelege mai bine "unde bate" numărul din **Magazine littéraire** dedicat lui - de ce era nevoie de această actualizare a lui Marx (chit că Derrida, de exemplu, continuă să susţină că ne aflăm "în plină perioadă Marx"!), de ce era nevoie să se repună pe tapet "moştenirea" Marx...

CAPITALUL MARX. François Furet, reputatul istoric, specialist în Revoluţia franceză, este prezent printr-un interviu iluminant luat de François Ewald; FF tocmai a terminat un eseu despre declinul comunismului - **Trecutul unei iluzii. Eseu asupra ideii comuniste în sec. XX** - care va apărea în ianuarie '95, iar interviul încearcă să răspundă la întrebarea: Cum a devenit Marx **MARX**? FF reaminteşte existenţa "celor două marxisme" - cel ortodox (scos din "alambicurile" Internaţionalei a II-a) şi cel leninist - care se vor opune violent unul altuia prin pamflete teribile, "şi a existat tendinţa, în cursul acestui secol, să se uite că cele mai bune critici ale Revoluţiei din Octombrie 1917, în orice caz cele mai argumentate, au venit din partea unor autori marxişti: Rosa Luxemburg, Karl Kautsky, Leon Blum, între 1918-21, aşadar foarte devreme." "Marxismul bolşevic posedă asupra marxismului antibolşevic avantajul decisiv... de a exista ca revoluţie în realitatea istoriei", precizează Furet; şi, la întrebarea "Dar n-ar trebui să distingem între Marx şi marxism? Între Marx şi comunism?", FF răspunde categoric că, atunci cînd te interesează Marx, "este chiar necesar!". Însă partea profetică a operei lui, sau mesianică, nu este şi cea mai profundă din p.d.v. intelectual: "Asupra comunismului, stadiul viitor al evoluţiei umane, Marx nu are de spus nimic în plus faţă de Saint-Simon: administrarea bunurilor va succede exploatării omului. Despre faza tranzitorie a capitalismului spre comunism el foloseşte într-adevăr în **Critica programului de la Gotha**, formula «dictatura proletariatului», însă nimeni nu poate spune ce semnifica ea în mintea lui. (...) În realitate, nu doar că opera lui Marx, în ce are ea mai important, trebuie separată de comunismul sec. XX, dar ea mai trebuie şi să fie sustrasă tentaţiei de a face din ea un ansamblu închis, riguros coerent, care s-ar numi marxism. (...) Ceea ce e mort în Marx este partea profetică a gîndirii sale, chiar dacă ea poate şi

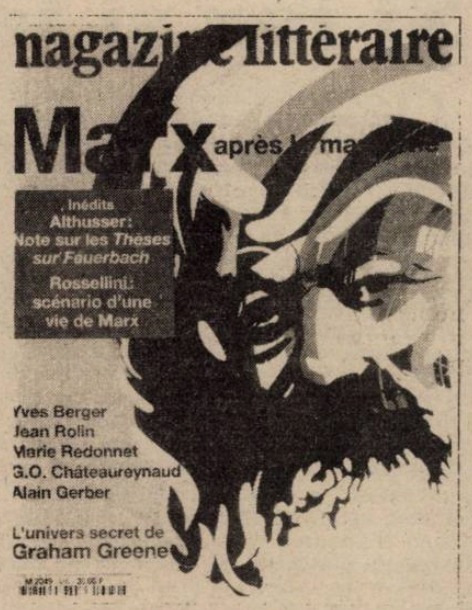

trebuie să fie predată (în şcoli), căci face parte din istoria sec. XX (...). Cît despre Marx, gînditor critic al modernităţii burgheze şi al capitalismului, el are într-adevăr totul pentru a fi un autor «clasic»: cum să faci istoria intelectuală a sec. XIX fără să treci prin el? (...) Nu văd autor mai central decît Marx pentru cine vrea să înţeleagă problema pe care şi-a pus-o sec. XX"..., mai spune Furet. Cît priveşte posibila comparaţie Marx-Stalin şi Heidegger-Hitler, "ea şchioapătă întrucît, chiar dacă există o înrudire în «aerul timpului» între filozofia heideggeriană şi ideile naziste, nu e mai puţin adevărat că el n-a fost niciodată **referinţa** ideologică a nazismului... Vulnerabilitatea lui Marx la sfîrşitul comunismului ţine de aceleaşi motive care l-au făcut atît de influent în vremurile «bune» ale comunismului: faptul că revoluţia din Octombrie şi construirea comunismului în URSS s-au făcut în numele său. Este el răspunzător? Da şi nu." La întrebarea: "Ne putem închipui o reîntoarcere la Marx", Furet răspunde: "Ideea unei misiuni speciale a clasei muncitoare în societatea modernă mi se pare că a dispărut din orizontul nostru. (...) Însă, chiar dacă ideea de revoluţie proletară a murit, ideea de revoluţie o să-i supravieţuiască. Nu sub forma inaugurată de Revoluţia franceză, pe care bolşevicii au vrut s-o imite şi s-o depăşească (mi se pare că evenimentele din 1989 în estul Europei au încheiat un ciclu istoric care a durat două sute de ani), ci (sub forma că) speranţa de a trăi într-o societate eliberată de maledicţiunile capitalismului nu poate dispărea căci ea este inseparabilă de societatea capitalistă însăşi, şi de democraţia liberală." Actualitatea lui Marx? "Aproape nulă", recunoaşte FF, care încheie interviul cu această remarcă "detonatoare": **"Marxismul a fost atotputernic asupra spiritelor într-o epocă în care capacitatea lui explicativă a fost cea mai slabă"**!

DIAMAT ŞI FRĂŢIORUL SĂU ISTMAT: acesta este titlul savurosului articol al lui Georges Nivat, din cuprinsul aceluiaşi număr; "diamat", adică materialismul dialectic, şi "istmat", materialismul istoric - pe care G.N. le numeşte "cele două mamele ale ideologiei sovietice: nici-un examen, fie el de pian, drept, greacă veche sau rezistenţa materialelor nu era scutit de intervenţia acestor două discipline obligatorii, predate de o armată de cabotini, unii doar inofensivi şi idioţi, alţii răuvoitori şi vigilenţi, gardieni ai bunei igiene mentale a supuşilor sovietici..." Ce au devenit toţi aceştia odată cu prăbuşirea ideologiei? Georges Nivat îi identifică fără efort, ba chiar, cu o anumită voluptate: "Ei bine, s-au reconvertit cît mai curînd posibil în cealaltă ideologie, cea religioasă desigur, şi iată-i astăzi profesori de ştiinţe religioase, de culturologie, de yoga sau de spiritualitate transmentală."

Sună familiar, nu? Fireşte: e suficient să ne uităm la anumite emisiuni ale Televiziunii române, pentru a-i recunoaşte imediat... (a.l.ş.)

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

Şi iar şi iar: de ce noi?...

Cum se vede România din afară? Un prim răspuns, al bunului-simţ: felurit. Ceea ce nu ne împiedică deloc să vorbim, pătimaş şi incontinent, despre "imaginea României", cu siguranţa de sine a insului ce are pe masă albumul naţiunilor, deschis la **acea** pagină cu **acea** fotografie care ne reprezintă: poză de grup cu preşedinte, buticuri şi aurolaci. Unghiul e nepotrivit, personajele sînt rău aranjate în cadru, retuşurile sînt suspecte - zic unii. Fotograful a ştiut să aleagă, e nu numai veridic, ci şi pe deplin semnificativ, n-are rost să ne amăgim că putem păcăli pe cineva - zic alţii. Şi unii, şi alţii au în comun un mod de gîndire care îi apropie, bănuiesc, mai mult decît ar vrea să creadă sau să accepte: asumarea ideii că "noi ne ştim foarte bine", iar ceilalţi, iată, ne văd aşa cum sîntem, sau, dimpotrivă, nu ne înţeleg ori, şi mai grav, **nu vor** să ne înţeleagă. Nu împărtăşesc, o spun din capul locului, un atare optimism epistemologic, cu atît mai puţin euforia ce adesea îl însoţeşte, în afirmaţie sau în negaţie. Punerile la punct ale "stricătorilor de imagine" mi se par ilariante, penibile cînd mai au şi gir oficial. Punerea sub observaţie externă a existenţei autohtone mi se pare dubioasă, atîta vreme cît ignoră şi ea acelaşi lucru: imaginile sînt imagini, adică semne, în care lucrul potrivit transpare solidar cu modul de a-l privi. În ce măsură perspectiva "dinăuntru" ar fi privilegiată în raport cu cea "dinafară" rămîne, pentru mine, discutabil. Cu siguranţă însă nimic nu-i dă dreptul de a fi luată drept etalon.

Am trăit cîţiva ani în Viena, ca bursier şi ca lector de limba română. Cunosc oraşul mult mai bine decît Bucureştiul: întîi de toate, pentru că **am vrut** să-l cunosc, să-l înţeleg, să ajungem să convieţuim împreună, "ştiindu-ne" unul pe altul. A fost o legitimă curiozitate - acea irepresibilă atracţie a alterităţii, stimulată de contrastele puternice - dar şi o nevoie firească de acomodare. Aterizat pentru vreme mai lungă într-o lume străină, e imposibil să nu simţim lipsa spaţiului propriu securizant, a lui "acasă". Conturele lui "acasă" se şterg, se disipează; "acasă" devine oraşul însuşi în care stai, în care trebuie să-ţi cauţi şi să-ţi găseşti, recompuse din împrăştierea descoperirii lor, reperele de existenţă (între altele: în Viena mi-am schimbat de trei ori locuinţa, în Bucureşti deloc). În cele din urmă, am ajuns să cunosc Viena mai bine decît unii din prietenii mei vienezi şi să am o mai strînsă intimitate cu oraşul decît mulţi dintre ei. Reciproca e poate şi mai interesantă. Am făcut pe ghidul improvizat pentru prieteni care au venit prin Bucureşti. Obligaţia asta m-a pus din capul locului în încurcătură: unde să-i duc, ce să le arăt din acest oraş în care trăisem şi mă mişcasem, forţat de împrejurări, **văzîndu-l**, de ani şi ani, **tot mai puţin**? Am colindat, de pildă, împreună cu oaspeţii austrieci, zona Curtea Veche, Lipscanii, Smîrdan, pe unde mă obişnuisem să trec - tot mai rar - cu bărbia înfiptă în piept... Am încercat sentimentul straniu, nu al unei regăsiri - regăsire a ce? - ci al unei înstrăinări de gradul doi, pentru că nimic nu-mi dădea siguranţa că ce văd acum, atît de diferit, acordîndu-mi diapazonul de percepţie cu al celuilalt, era mai adevărat. Cine-a spus că cunoaşterea e o formă de îndepărtare?

Mi s-au împărtăşit o sumedenie de experienţe de călătorie în România ale unor austrieci şi mi-am dat seama cît de mult - enorm - contează toate acele variabile care concură la conturarea unei "imagini": omul care călătoreşte, disponibilităţile lui culturale, înclinaţiile existenţiale, opţiunile politice, motivul călătoriei, informaţiile şi evaluările prealabile, experienţele încercate nemijlocit, la faţa locului, norocul sau neşansa unor întîlniri cu locuri, oameni sau situaţii. Spre surpriza mea, evantaiul "confesiunilor" s-a dovedit extrem de larg, de la entuziasmul pentru o ordine existenţială menţinută (încă) în România, "erodată" sau "viciată" în Occident - în relaţiile interumane, în raportarea la natură, în codificarea tranzacţiilor sociale sau instituţionale - la groaza faţă de "barbaria" unui stil de viaţă brutal, haotic, faţă de nesiguranţă, urîţenie, murdărie. O prietenă de la Institutul de Limbi Romanice mi-a mărturisit motivul pentru care ezită să vină în România: de frică... Altădată - prin '91 sau '92 - am stat de vorbă cu un grup de tineri pelerini care voiau să ajungă pe jos la Ierusalim. Alesesră, ca să evite trecerea prin România, un drum mai lung, prin Iugoslavia. Mi-au explicat: acolo, ce-i drept, e război. Dar luptele se duc în anumite zone, pe care eşti îndrumat să le ocoleşti. În România nu se poate şti niciodată...

Mult mai omogenă mi s-a părut imaginea mediatică a României - cel puţin în Austria. Cît de "adevărată" sau de "falsă" e ea, n-aş putea să spun. Erori de informaţie se recunosc ades, chiar şi de genul "Sofia: în capitala României"... Comparînd însă cu fragilitatea informaţiei din presa internă, nu ştiu care ar ieşi pe primul loc. Altceva mi se pare mai important: înscrierea problematicii româneşti într-un "modul" mediatic foarte rezistent în timp: **Rumänien, ein Sonderfall**. Perceperea României ca "un caz aparte" pare să se fi impus cel puţin prin anii '80, cînd mediile occidentale au început să devină tot mai permeabile la "dezvăluiri" legate de regimurile dictatoriale comuniste. În acest context, totalitarismul românesc a atras atenţia ca regim concentraţionar din cele mai dure. Totodată, autarhismul naţionalist al comunismului românesc, cît şi componentele lui asiatice - de pildă, fastuoasele înscenări festiviste pe fundalul sărăciei tot mai crunte, hipertrofierea, fără termen de comparaţie european, a cultului personalităţii - au dat prilej trecerii într-o perspectivă a insolitului, a spectaculosului şi a exoticului. România s-a conturat treptat ca un subiect "melodramatic", stîrnind valuri de compasiune. Aş aminti doar reacţia mediatică la campania de "sistematizare a satelor" româneşti. Compasiunea a început să capete conotaţii de dispreţ: cum de se tolerează o asemenea stare de lucruri? România - un subiect contrariant. Entuziasmul prezentării răsturnării spectaculoase - şi spectaculare - din '89 nu a destrămat, dimpotrivă, a întărit matricea iniţială. Smucitura de pendul în direcţia contrară - a dezamăgirii, a înşelăciunii – vine ca urmare firească a logicii modulului "caz special". Haosul ajutoarelor umanitare, copiii străzii, violenţa contrastelor sau violenţa violenţei şi altele asemenea, pînă la concluzia subtextuală sau afirmată explicit "ţară fără speranţă", se înscriu la fel de bine în paradigmă ca şi pitorescul Dracula sau mai rarele incursiuni în "lumea arhaică", rurală, a României. Ce temeiuri există pentru înscrierea în paradigmă? S-ar cuveni să încercăm să răspundem la această întrebare cu mai multă seriozitate. Există destule motive, cred, de a considera evoluţia României în ultimele decenii ca atipică, întrucît însă şi contrariantă? Ne place, oricum, parcă prea mult să fim "altfel" - nu degeaba expresia "democraţie originală" a făcut aşa strălucită carieră ironică. Şi încă o întrebare, pentru liniştirea spiritelor inflamabile: este legitimă înscrierea unui subiect de presă - realitate trăită adesea dramatic de protagonişti - într-o paradigmă mediatică, indiferent care ar fi ea? Răspuns: în orice caz, e inevitabilă, pentru că mediile au întîi de toate să discrimineze între grade şi tipuri de interes informaţional. O atare discriminare depăşeşte sfera mediilor, fiind unul dintre mecanismele culturale de bază, de modelare a universului în care trăim. Ierarhizarea şi clişeizarea informaţiei, standardizarea modurilor de percepţie funcţionează neîntrerupt, că ne place sau nu. Adesea, perspectivele se încurcă. Delectarea receptorului cu reportaje şi ştiri care să-l facă să simtă că realitatea evadează permanent din obişnuit în insolit, că trăim efectiv în posibil, în neverosimil, îşi are clientela ei inepuzabilă, mult mai largă decît s-ar crede. Mitizăm forţa informativă a mediilor, rămînînd în continuare la fel de doritori de "Alixăndrii" ca odinioară. Şi iar şi iar: de ce noi?...

Liviu PAPADIMA

Duşmanii noştri cei iubiţi

Impresii europene

Iată-mă din nou în România pentru cîteva zile. Am refăcut traseul meu invariabil care duce de la Paris la Cluj, cu opririle obişnuite la München, Viena, Budapesta.

Anul acesta am ajuns la München în plin **Oktoberfest**. Nu mai fusesem niciodată. Nu-mi plac marile adunări şi mitinguri populare, mă simt pierdut, izolat, mă stăpîneşte o senzaţie de rătăcire, sînt naufragiat în mijlocul oceanului alcătuit dintr-o "mulţime solitară". Înfloresc în grupurile restrînse, în timpul seratelor amicale, scufundat în afinităţile elective, verificate prin cuvinte grele de sens, în semnele gesturilor de afecţiune, în lumina tandră a unei priviri. Tot din acest motiv mă simt stînjenit în solidarităţile birocratice, în marile amfiteatre pline de studenţi, în grandioasele proiecte de cercetare în care proba gîndirii nu este niciodată la ordinea zilei. Îmi plac seminarele cu oameni puţini, maieutica peripatetică între patru ochi pe aleile umbroase din parcurile singuratice. Modelul meu pedagogic se înrudeşte cu camera de la Oxford a lui Wittgenstein în care maestrul şi elevii se verifică reciproc fără altă intenţie decît cea a lucrării gîndului în tatonarea sa neliniştită şi prudentă.

Totuşi, cunoaşterea lumii pretinde uneori să-ţi neglijezi plăcerea imediată pentru a privi, auzi şi asculta pe celălalt, pe ceilalţi în diversitatea lor. M-am obligat deci să consacru o după-amiază vizitei la marea sărbătoare a berii. Doamne, ce oroare! Fireşte, trebuie s-o vezi, dar chiar în momentul în care intram am înţeles că vizitez acest loc de două ori simultan: pentru prima şi ultima oară!

Totul pute a bogăţie grosolană, oamenii ghiftuiţi şi nepăsători care-şi umplu burdihanul cu bere la litru şi se îndoapă cu cîrnaţi de un kilometru. În săli gigantice - sînt vreo douăsprezece, mari cît nişte gări imense, pline cu şiruri de mese aliniate sau paralele - mii de oameni se îmbuibă, zbiară, rîgîie, sughit, apoi se ridică şi se duc să urineze în pisoare lungi cît coridoarele de metrou. Chelneriţele îmbrăcate în costume bavareze îşi etalează obrajii plini şi îmbujoraţi, afişînd un decolteu în care pieptul lor bogat, pe jumătate descoperit, lasă să se vadă sînii tremurători de un alb lăptos şi cînd îşi înclină bustul ca să servească oferă cu generozitate adîncul unei privelişti care cheamă privirile viclene, aproape vicioase. Pe alei, negustorii de mărunţişuri vînd nimicuri ieftine, animale de pluş de o urîţenie de nedescris, pălării cenuşii de vrăjitoare care nu mai sperie pe nimeni şi-i fac ridicoli pe cei care le poartă, bibelouri şi fluiere stridente pentru a spori bucuria mulţimii.

Afară domneşte bîlciul în care electronica sofisticată se aplică astăzi atracţiilor tradiţionale: leagăne gigantice, roata mare, trenul ororilor şi... inevitabilele barăci de tir. Printre aceste maşinării care procură emoţii pe bani puţini, barăci-prăvălii unde amatorilor de **Kitsch** li se propun atracţii modeste: căni de bere decorate cu blazonul regal bavarez, ecusoane cu efigia lui Ludovic de Bavaria, regele nebun, mici statuete de faianţă figurînd scene groteşti sau obscene şi mereu... şi iarăşi... mîncare, barăci cu cartofi prăjiţi, sandvişuri, clătite, diverse prăjituri din care crema dă pe dinafară. N-am putut să mă împiedic să mă gîndesc la cealaltă jumătate a lumii unde foamea e endemică, şi mai aproape, la piaţa din centrul Budapestei, unde bătrînii scormonesc prin lăzile de gunoi în căutarea fructelor şi legumelor putrede, aruncate de comercianţii care nu le mai pot vinde.

Dar această urîţenie a spectacolului ar putea părea benignă, pînă la urmă banală, dacă ar fi expresia unei ambianţe naive, a unei rusticităţi poate brutale, dar temperată de ritualitate, revenirea la o umanitate care-şi regăseşte în sărbătoare convivialitatea reconstituită. Nici vorbă. Sîntem în centrul atomizării individuale, unde fiecare e pentru sine, reuniţi pentru consumul cel mai frenetic, printr-o pseudotradiţie a cărei emblemă sînt acei oameni cu pantaloni de piele cu ciucuri, cu şosete de lînă groasă pînă la jumătatea pulpei şi încălţaţi cu pantofi cu catarame de argint. Sub prea-plinul supraabundenţei, sub opulenţa şi viaţa blajină, sub figurile apoplectic hilare ale bărbaţilor cu burta plină de bere, sub rîsul obscen al femeilor uşor ametite, sub buzele pe care se văd picăturile de grăsime ale unei mîncări prea abundente, am întrevăzut o puternică violenţă subterană, premisele resentimentului, golul care naşte frica şi semnele unei difuze criminalităţi colective. Încă o dată am măsurat spaima de frig a Occidentului care după cruzimea comunismului şi cortina sa de fier îşi liniştește conştiinţa instalînd fără s-o recunoască, sau mai degrabă disimulînd-o, o cortină de gologani. La scara maselor, iarăşi **panem et circensis** legitimează puterea. Ce s-ar întîmpla dacă brusc n-ar mai avea ceea ce acum li se pare "natural"? E uşor de ghicit, demagogii le-au hrănit visele de abundenţă ale demiurgilor ucigători. "În faţa noastră sînt anii treizeci", cum scria cu tragica luciditate care-i caracterizează opera filosoful francez Gérard Granel.

Cortina de gologani care a făcut ca Occidentul să sclipească precum un nou Eldorado şi iscă resentimentele celor excluşi prin criza permanentă, în timp ce sufletele caritabile nu contenesc să vorbească despre binefacerile pieţei dezlănţuite. Acum se văd efectele dezastruoase: chiar şi marginile şoselelor ungureşti seamănă cu cele din Cehia de cînd sînt populate de tinere rebegite de frig în aşteptarea vreunui şofer de TIR în căutare de sex, şi care între două etape, îşi rezolvă la repezeală treaba în cabină. Cortina de parale care face ca autorităţile austriece, atît de moraliste, să devină tolerante faţă de mafiile din Est care s-au instalat pe străzile Vienei, îndepărtînd astfel spectrul crizei comerţului de lux, deoarece ele consumă cantităţi de bijuterii, blănuri, parfumerii şi îmbrăcăminte de lux. Dar cînd un simplu profesor, un cercetător, un student, un simplu cetăţean doresc să călătorească aşa cum li s-ar părea normal, obstacolele birocratice se multiplică: e nevoie de o invitaţie vizată de poliţie; trebuie să alergi după cereri de bursă, supuse unor logici adesea obscure şi unor comportamente servile; trebuie să promiţi pe cuvînt de onoare că nu vei rămîne în ţara vizitată; uneori ţi se cere să ai devize în contul din bancă şi o asigurare scumpă; trebuie să suporţi proba obţinerii vizelor şi umilinţe din partea unor mediocri funcţionari consulari.

Prezentarea pe multiple canale de televiziune a abundenţei grosolane şi risipa imorală din Occident nu vor convinge pe nimeni de virtuţile democraţiei, nu se provoacă astfel decît invidie şi resentimente faţă de nedreptatea istoriei (doar proştii vorbesc despre justiţia imanentă a istoriei!). Ar fi nevoie ca Occidentul să ştie să arate că chiar prin activităţile sale cele mai banale tratează popoarele sărace cu demnitate şi nu cu o milă arogantă şi dispreţuitoare. Dacă dreptul de a călători se rezumă la o abstracţie flecară (ca "Zorile care cîntă" ale comuniştilor), atunci fiecare ar afla - sau a şi aflat? - că doar banul şi bogăţia ţării sale îi pot oferi atît de lăudata libertate de circulaţie. În caz contrar ar putea cîştiga aceia care susţin că popoarelor cărora li s-a fîlfîit după comunism perspectiva abundenţei vor ceda lozincilor autoritare, graţie cărora ele cred că-şi vor regăsi demnitatea într-un simulacru de libertate. Atunci va suna ceasul tuturor primejdiilor.

Claude KARNOOUH

Cluj, 9 oct. 1994

Cu cît mai mult, cu atît mai bine

La cinci ani după "revoluţia de catifea" din Europa Centrală şi de Est, Václav KLAUS, prim-ministrul Republicii Cehe, evaluează succesele ţărilor postcomuniste şi perspectivele unei mai largi integrări europene.

La mijlocul anului 1994, în discuţia despre Europa trebuie să renunţăm să luăm ca punct de pornire presupunerile pesimiste lansate de mijloacele de informare sau de diferitele scenarii-catastrofă elaborate de oameni care consideră lumea un teritoriu în care ei ar dori să impună scheme elaborate. E necesar să producem o analiză nepărtinitoare, fără prejudecăţi, să identificăm problemele reale în speranţa că vom putea sugera soluţii realizabile. Aşa că, să ne scoatem ochelarii coloraţi şi să mînuim condeiul nemilos analitic.

Acum cinci ani, ţările din Europa Centrală şi de Est s-au lansat în "revoluţiile lor de catifea". Comunismul era în agonia unei prăbuşiri neaşteptate. Cortina de fier cădea. Clopote de înmormîntare vesteau sfîrşitul CAER-ului şi al Tratatului de la Varşovia. Mulţumită acestor importante evenimente istorice - iar în unele cazuri în pofida lor -, Europa ca întreg a devenit mai liberă, mai democratică, mai deschisă, mai integrată, mai unită, mai puţin ideologică şi mai pragmatică decît în toate timpurile pe care le putem rememora.

Acum, după cinci ani, ţările din Europa Centrală şi de Est se deosebesc evident una de alta prin gradul în care au izbutit să instituţionalizeze o societate liberă şi economia de piaţă. Dar, în general, progresul lor a fost surprinzător de rapid. A sugera contrariul înseamnă a subestima sau a uita prejudiciile imense cauzate de comunism. Comunismul a fost atît de rău, iar ca sistem de guvernare atît de ineficient şi opresiv, încît nici o ţară care a suferit de pe urma lui nu poate nădăjdui să creeze o societate şi o economie care să funcţioneze normal înainte de a trece printr-o transformare dureroasă. O asemenea schimbare durează ani de zile; ea nu poate fi înfăptuită printr-o rapidă terapie de şoc. Dacă ţinem seama de aceste realităţi, mi se pare de necontestat că tranziţia este un succes. Popoarele din ţările europene postcomuniste demonstrează că ele nu sînt mai puţin "europene" în modul lor de existenţă şi în aspiraţiile lor decît vecinii lor care au avut şansa să nu treacă prin trauma comunismului.

Ţările care se debarasează de comunism o fac prin propriile lor eforturi; ele au înţeles rapid că trebuie să-şi poarte singure de grijă şi să-şi planifice modificările sistemice necesare în crearea unor societăţi şi economii noi. Dar din aceste economii nu se va alege mare lucru dacă restul lumii nu va putea sau nu va dori să le ajute. Excepţia acestei generalizări, fosta Germanie de Est, este singura ţară care a căpătat un masiv ajutor extern şi a avut probabil cele mai multe probleme cu tranziţia.

Toată lumea ştie că povestea de succes a Europei Centrale şi de Est include un eşec catastrofal: cazul Iugoslavia. Şi totuşi mie îmi este greu să accept concluzia conform căreia Sarajevo este o manifestare esenţială a "sindromului" postcomunist, gata să se repete în oricare altă ţară postcomunistă, punînd în primejdie întreaga Europă. Dezmembrarea Iugoslaviei nu a fost o parte a procesului "revoluţiei de catifea"; a fost un eveniment excepţional cu cauze excepţionale. Am încercat de mai multe ori să-i împiedic pe oamenii din Europa Occidentală să privească totul prin "ochelarii Sarajevo", pentru a nu stînjeni evoluţia normală a relaţiilor şi instituţiilor europene. O greşeală asemănătoare ar fi demonizarea Rusiei, neglijarea instinctelor ei interne de stabilizare şi a capacităţii ei de a-şi depăşi tulburările.

Sfidarea reformelor

Pentru ţările din Europa Centrală şi de Est este acum foarte important să continue procesul de autotransformare şi să reziste tentaţiei de a adopta jumătăţi de măsură sau să facă unele concesii politice şi sociale. Politicienii reformei trebuie să se păzească de "oboseala/astenia reformei". Ei trebuie să fie apţi să formuleze o viziune limpede şi lucidă asupra viitorului, atractivă şi realizabilă; să explice această viziune concetăţenilor săi şi să o apere împotriva populiştilor de toate culorile; ei vor trebui să introducă o strategie reformistă consistentă şi să adopte măsuri nepopulare şi dureroase cînd şi unde este nevoie; şi nu trebuie să se lase biruiţi de grupurile de presiune care urmăresc avantaje pe termen scurt în detrimentul societăţii ca întreg.

Un politician reformist trebuie să ţină seama că transformarea radicală a oricărei societăţi este un proces complex şi dinamic, nu doar un exerciţiu de economie aplicată sau politologie. Oamenii afectaţi de aceste schimbări nu sînt obiecte pasive, ci fiinţe umane cu propriile lor preferinţe şi priorităţi. Trebuie să li se ofere o şansă cinstită sub raport atît politic, cît şi economic. Sistemul partidelor politice trebuie creat pentru a realiza un consens politic şi social minimal.

A privatiza şi a liberaliza menţinînd un grad adecvat de stabilitate macroeconomică: acesta e ţelul esenţial. Majoritatea ţărilor postcomuniste din Europa au introdus deja un prim set de măsuri reformiste. Din păcate, în unele ţări ele au fost aplicate atît de ezitant şi inconsistent încît nu au creat masa critică necesară reformelor, pentru a schimba sistemul de bază şi a obţine rezultate tangibile. Acolo unde s-a întîmplat aşa, euforia iniţială s-a risipit şi odată cu ea sentimentul iniţial al unităţii naţionale; în unele locuri nivelul instabilităţii politice este foarte ridicat. Aceasta e problema reală a Europei Centrale şi de Est şi, din această cauză, o problemă general europeană. Şi, totuşi, soluţia nu poate fi adusă din afară. Ea trebuie rezolvată acolo unde îi sînt rădăcinile.

Griji occidentale

Reforma nu este doar o problemă a Europei de Est. Ţările din Europa Occidentală fac faţă propriilor provocări. Odată cu prăbuşirea comunismului de tip sovietic, răspunsul la veşnica întrebare cît de mult trebuie să se amestece statul în viaţa indivizilor liberi şi responsabili se deplasează de la o argumentaţie simplă la una mult mai complicată. Erau uşor de criticat practicile totalitare comuniste şi iraţionalitatea unei economii proprietate de stat, planificate în mod centralizat. Asta nu înseamnă că într-o lume reală sînt uşor de găsit soluţiile optime de echilibru între libertatea indivizilor şi necesitatea reglementării de către stat, ca să nu mai pomenim instituţiile supranaţionale.

Dovezile care ne stau la îndemînă sugerează că Europa Occidentală nu ne furnizează un model optim care să echilibreze libertatea şi reglementarea. Sistemul precumpănitor este supraîncărcat de suprareglementare şi supracontrol. Statul-providenţă, care oferă generoase transferuri de plăţi nelegate de realizări, minează bazele eticii muncii şi în consecinţă responsabilitatea individuală. E prea mult protecţionism. E prea multă birocraţie. Nu pretind că spun lucruri noi formulînd această critică; dar mi se pare onest să observ că revoluţia thatcheristă (sau doctrina anti-Keynes, sau liberală) s-a oprit în cel mai bun caz la jumătatea drumului şi trebuie completată.

Expresia vizibilă a eşecului reformei occidentale este rata explozivă a şomajului, care nu se modifică răspunzînd stimulilor din ciclul economic şi ratei de creştere. Cauza principală nu este nici surplusul de forţă de muncă, nici refluxul cererii, nici imigraţia, nici absenţa progresului tehnologic, nici importurile excesive din Asia de Sud-Est, nici forţa de muncă ieftină din Europa de Est. Factorul care se apropie cel mai mult de explicaţia adevărată este rata excesiv de înaltă a salariilor în raport cu productivitatea forţei de muncă. Şi rata salariilor este mare pentru că s-a desprins de nivelul firmei, fiind stabilită la nivel macroeconomic în urma tratativelor între stat şi sindicate; şi a devenit şi mai înaltă prin adăugarea cotelor obligatorii impuse de stat. Simplificînd, europenii trebuie să pună răsplata în acord cu realizările, altfel unii vor rămîne fără loc de muncă pentru totdeauna.

Altă dovadă a nevoii de reformă este că în diferite ţări europene s-a ajuns la limita deficitului bugetar. Deficitele bugetare, o relicvă a sistemului Keynes, sînt produsul logic al structurii statului-providenţă şi nu al unei proaste politici fiscale. Ele reflectă accentul greşit pus pe procesul de redistribuţie (şi nu pe cel de producţie), proces favorizat de mulţi politicieni europeni şi susţinătorii lor. Cheltuielile sporesc, taxele nu mai pot creşte, şi retragerea de-a lungul curbei Laffer poate fi un risc prea mare.

Integrare, nu unificare

La ora cînd multe ţări europene păşesc spre o integrare formală mai profundă decît a cunoscut vreodată acest continent, e important să observăm că nici una dintre problemele identificate mai sus nu-şi are originea în dimensiunile mici ale ţărilor tipic europene, şi deci nici una nu poate fi rezolvată prin soluţii la nivel supranaţional european. Nu putem ocoli responsabilitatea rezolvării problemelor la faţa locului, acolo unde ele au apărut.

Nu trebuie să ne surprindă faptul că forma şi dimensiunile integrării europene sînt determinate de interesele reale ale ţărilor şi cetăţenilor şi nu de documentele oficiale artificiale adoptate la întîlnirile inter-guvernamentale. Succesul integrării va trebui să fie dictat de acţiunea umană şi nu de planurile omeneşti, pentru a folosi vorbele lui Hayek.

"Integrare" înseamnă înlăturarea barierelor şi libera mişcare a oamenilor, ideilor, bunurilor, serviciilor, muncii şi capitalului. Ea nu implică transformarea europenilor într-o variantă de "homo europeus". Şi cred că în timp ce integrarea se bucură de un larg sprijin în Europa, "unificarea" (o viziune care merge dincolo de integrare, implicînd structura şi organizarea societăţii omeneşti) este un ideal la care europenii nu prea aderă. Este vorba despre un scop diferit, mai ambiţios. Etichete ca "euro-sceptic", "euro-optimist", "euro-realist", "euro-idealist" pot induce în eroare dacă nu precizăm subiectul discuţiei. Eu sînt un euro-optimist, dacă este vorba despre realizarea integrării europene şi de beneficiile care vor decurge de aici; sînt un euro-realist dacă e vorba de probabilitatea şi necesitatea unei Europe unite sub aceeaşi flamură ideologică.

Ceea ce contează cel mai mult, în ciuda rezistenţei birocraţilor, a grupurilor de presiune, este faptul că barierele dintre ţări se restrîng, în timp ce libertăţile şi bunăstarea tuturor europenilor, în special a celor din Uniunea Europeană, cresc; nu văd nici un obstacol care să împiedice acest proces. Dar ar fi necesar ca instituţiile europene să reziste tentaţiei de a favoriza divizarea Europei în două părţi, una norocoasă şi alta ghinionistă, ca în zilele războiului rece. Mai curînd ar trebui să se creeze o umbrelă pentru democraţii europeni care vor să fie o parte activă a bătrînului, liberului, diversificatului, paşnicului şi eficientului nostru continent.

Václav KLAUS

The Economist

Vest, Centru, Est

Elanul european al tuturor ţărilor eliberate de comunism se exprima în anul 1990 peste tot aproape în aceleaşi cuvinte. Disponibilitatea Europei - pe cale să-şi creeze structuri instituţionale unitare - de a-şi întinde graniţele părea de asemeni de o mare generozitate. Dar cînd, în mai 1991, la o masă rotundă de la Praga, delegaţia franceză a lansat formula unei Europe care să se întindă de la Brest la Vladivostok s-a lăsat o tăcere îngheţată printre delegaţiile Europei Centrale şi de Est.

Unificarea Germaniei şi retragerea SUA din structurile de securitate europene creează un anumit sentiment de nesiguranţă, confirmat de contradicţiile ivite în timpul războiului din Golf şi de dramatica neputinţă de a pune capăt conflictului iugoslav. Recesiunea economică încurajează reflexele egoiste şi face din proiectele economice comunitare planuri îndepărtate în timp. Marea Britanie devine mai insulară decît oricînd. Primul referendum din Danemarca, prin care populaţia îşi exprima dezacordul faţă de Tratatul de la Maastricht dădea un semnal mai mult decît îngrijorător.

Uniunea Europeană, care a sprijinit consolidarea democraţiei dar şi creşterea economică în Grecia şi apoi în Spania şi Portugalia rămîne o fascinaţie pentru ţările din fosta zonă de influenţă sovietică. Premisele şi ritmurile diferite de evoluţie determină alcătuirea unor grupuri cu geometrie variabilă care îşi afişează superioritatea în gradul de pregătire comunitară. Instabilitatea politică din Rusia, discursul de mare putere pe care şi-l însuşesc aproape toţi liderii ei sub presiunea extremistă justifică temerile sumbre ale ţărilor care suferă transformări profunde, în absenţa unor garanţii de securitate. Dacă Uniunea Europeană se va întinde doar pînă la Vişegrad, o bună parte din continent rămîne pe dinafară. Dacă va opta pentru soluţia Vladivostok, însăşi noţiunea se va dilua. Uniunea este o soluţie pentru înlăturarea unor ameninţări resimţite în urma unificării Germaniei. Nimic nu e sigur în legătură cu Rusia: şi cooptarea, şi marginalizarea prezintă tot atîtea avantaje cîte ameninţări.

Cu cît o uniune devine mai largă, cu atît coeziunea ei e mai puţin evidentă, dar şi mai greu realizabilă. Pe de altă parte, şi o selectivitate dogmatică e plină de primejdii. Europa Occidentală e o casă bogată în dezordine, nepregătită să primească nici noi chiriaşi, nici musafiri. Deocamdată, acestora nu le rămîne decît să profite de fragilul echilibru existent pentru a-şi face ordine în propria locuinţă. Premierul liberal Václav Klaus este nemulţumit de persistenţa soluţiilor statului-providenţă (de provenienţă socialistă) în Europa Occidentală . Probabil că alţi premieri cu convingeri socialiste (afişate sau împărtăşite) ar arăta cît de nepotrivită este pentru ţările lor acea jumătate de revoluţie thatcheristă. Zidul, convenţional, nu e între social-democraţi şi liberali, între bogaţi şi săraci, între catolici şi ortodocşi - el va fi între democraţi şi nedemocraţi.

Pagină realizată de
Magdalena BOIANGIU

Olivier MONGIN (directorul revistei „Esprit", Paris)

„Construirea democraţiei este terenul nostru comun"

Domnule Olivier Mongin, în ultimii ani Europa a cunoscut o spectaculoasă modificare a raportului între forţele politice de stînga şi cele de dreapta. După părerea dumneavoastră, eşecul stîngii va determina naşterea unei noi reprezentări despre Europa?

Olivier Mongin: Cred că un francez sau un vest-european, în genere, nu vede schimbarea de regim politic, adică trecerea spre dreapta în multe ţări precum şi eşecul socialismului, ca pe ceva ce provoacă o altă reprezentare a Europei. Trebuie să revenim însă la ceea ce se numeşte eşecul socialismului, deoarece consider că el e foarte important, fiind o consecinţă, o reacţie de recul, aş zice, a morţii comunismului. În cadrul Partidului Socialist Francez punctul de plecare este de găsit în opoziţia între prima şi a doua stîngă; traversînd astăzi criza profundă a mitterrandismului, care a încarnat partidul socialist şi socialismul în manieră franceză, ajungem pînă la criză profundă a progresismului în manieră franceză, încă foarte apropiat inimii multor intelectuali de la noi. Al doilea aspect derivă dintr-o întrebare suplimentară: se poate vorbi de o alunecare de la stînga spre dreapta, şi oare această alunecare are efect imediat asupra raporturilor cu Europa? La o analiză mai obiectivă, ajungem la concluzia că problematica europeană produce scindări atît în cadrul stîngii cît şi în cel al dreptei, adică - şi acest aspect este extrem de nou - în privinţa dezbaterilor despre Europa intervine un clivaj în interiorul fiecărui partid. Găsim, bunăoară, la stînga, oameni care se situează pe o poziţie republican naţională - atenţie, nu spun naţionalistă -, găsim oameni care sînt pe linia inaugurată la Maastricht şi alţii care sînt adepţi ai federalismului. Aşadar, aceste departajări vizează segmentul de dreapta şi aflăm aici, desigur, un conflict extrem de important. El va fi, de bună seamă, motorul alegerilor prezidenţiale din Franţa, care, după cum ştiţi, se dispută în tabăra dreptei, pentru moment între Balladur şi Chirac. Dar cartea europeană, în mod evident, va fi jucată diferit de unii şi de ceilalţi. În orice caz, în Franţa de astăzi există un Philippe Séguin, un antimaastrichtean şi un antieuropean înverşunat, dar şi oameni precum Balladur, iniţial "europeni" convinşi, însă ale căror convingeri europene au slăbit. Acesta este un răspuns care ar putea surprinde, dar cred că trebuie observat că problema europeană este destul de violentă astăzi, deoarece traversează fiecare partid, fiecare din marile familii politice din Franţa. Se poate înţelege, aşadar, de ce problema europeană a devenit centrul dezbaterilor politice atunci cînd se vorbeşte despre Europa, pentru că astăzi toată lumea refuză ipoteza federalistă - desigur, Jacques Delors nu este pe această linie -, refuză chiar problematica Maastrichtului. În fapt, ce s-a petrecut? Tratatul de la Maastricht a fost discutat într-un moment în care problema emancipării ţărilor din Est se pune acut, după 1989, şi cînd criza economică începe să fie foarte importantă în Franţa. Ideea solidarităţii a devenit centrală dar în sînul fiecărui spaţiu naţional. Ca să fiu foarte explicit, astăzi, pentru opinia publică franceză principalele probleme sînt cele legate de securitatea socială, de integrarea în muncă etc. Deşi aparent un paradox, noi trăim în societăţi despre care ştim că, tot mai frecvent, au început să pună în discuţie conceptul de socialitate - adică integrarea socială a indivizilor prin muncă. Deci problemele locului de muncă, ale încadrării şi ale şomajului sînt fundamentale. Aşadar, după părerea mea, tratatul de la Maastricht nu a fost judecat din perspectiva Europei, ci din cea a acestor probleme. A fost judecat din perspectiva solidarităţii naţionale, ceea ce în Franţa se numeşte criza integrării republicane şi a "statului providenţial". Cred că e extrem de important să fie înţeles acest fapt, pentru că nu trebuie să se deducă de aici un fel de reacţie de reflux sau un dezinteres progresiv faţă de problemele societăţilor recent emancipate de comunism.

E nevoie de încrederea opiniei publice

Dacă admitem că problema socială a muncii este fundamentală, înţelegem de ce după căderea Zidului, criza afectează deopotrivă societăţile liberale şi pe cele socialiste. Dacă viitorul aparţine democraţiei, problema este în ce fel putem noi efectiv să inventăm, să reinventăm democraţia aici şi acolo şi care sînt practic aceste puncte de contact. Aşadar, în ce priveşte Europa de Vest, şi vorbesc în primul rînd despre Franţa, trebuie să înţelegem că problema solidarităţii este una cheie, dar nu solidaritatea între Est şi Vest, ci solidaritatea ca problemă practică a justiţiei sociale aplicate în interiorul unui spaţiu care este cel naţional. Pentru că - şi trebuie spus limpede acest lucru - nu avem altă reprezentare a funcţionalităţii solidarităţii decît în spaţiul naţional. Nu trebuie să ne grăbim să afirmăm că este vorba de naţionalism; ar fi o greşeală, pentru că, în Franţa, chiar şi oamenii aflaţi pe poziţii republicane sau naţional-republicane apără două lucruri: un spaţiu al solidarităţii şi unul civic, unde republica reprezintă o preocupare pentru spaţiul civic, adică politic, în sensul nobil al cuvîntului. Dacă Europa apare ca o ţintă finală, ea a fost deopotrivă, odată cu prăbuşirea Zidului, un fel de catalizator care a cristalizat o serie de probleme pe care sîntem obligaţi să le înfruntăm făţiş pentru că nu le-am anticipat din vreme.

Se cuvine să observăm că discuţia despre Europa trebuie să plece de la opinia publică; clasele politice din diverse ţări au nevoie de un climat de încredere vis à vis de opinia publică şi, în funcţie de asta, problemele europene pot fi rezolvate. Aşadar - pentru a fi extrem de limpede -, Europa trebuie să fie capabilă să enunţe răspunsuri la ceea ce se resimte ca fiind o criză de solidaritate naţională. Cîtă vreme Europa nu va răspunde pe teritoriul solidarităţii - şi prin solidaritate înţeleg nu numai un sentiment ci şi punerea în act instituţional a solidarităţii economice etc. -, deci, cîtă vreme Europa nu va fi în stare să emită un discurs coerent, ea va apărea mereu drept locul celui mai sălbatic liberalism, al confruntării de forţe economice, aflată la originea problemelor naţionale de astăzi. Trebuie, aşadar, schimbat ritmul, şi încă de o manieră decisivă. Desigur, vă vorbeşte un vest-european, dar cred că aşa trebuie să încercăm să abordăm lucrurile. Europa nu poate apărea doar în simpla ipostază de Europă economică, trebuie s-o însoţească şi un discurs politic veritabil - care astăzi încă lipseşte -, de vreme ce ipoteza federalistă este înlăturată, dar, în schimb, nu există alte propuneri, alte răspunsuri. Aceasta este dificultatea actuală, pentru că se vorbeşte despre o Europă eminamente economică, fapt care întăreşte ideea unora despre o Europă pur economică. Cred că, în felul acesta, tot ceea ce ar reprezenta solidaritate Est-Vest este trecut în plan secundar şi asta dă Europei o reprezentare care, de fapt, nu corespunde ideii europene, atît de importante pentru noi.

Problema actuală este că există un anume scepticism în privinţa Europei şi cred că, într-un sens mai larg, un scepticism privind însăşi acţiunea politică - fapt care este chiar mai grav. Dacă există vreun dubiu asupra Europei, există un dubiu şi în ce priveşte capacitatea politică a societăţilor noastre şi democraţiile de astăzi se confruntă cu această problemă.

Mai are intelighenţia acestui sfîrşit de secol un cuvînt important în confruntările europene?

O.M.: Aş vrea să adaug cîte ceva despre ceea ce înţelegem prin democraţie, intelectuali şi intelighenţia. Cred că reprezentarea democraţiei s-a îmbogăţit prin contactul cu evenimentele din ţările din Est. După cum spune Pierre Hassner care, de altfel, este un politolog de origine română, extrem de iubit în Franţa, astăzi nu se mai poate vorbi, aşa cum o făceau francezii de dinaintea lui '89, despre democraţie ca suveranitate a poporului. Democraţia este un triptic: suveranitatea poporului - adică respectul opiniei publice, oricît de fragilă şi demagogică ar fi ea -, respectul drepturilor omului şi statul de drept. Există deci trei direcţii care corespund acestui triptic. Pe de o parte, necesitatea de a lua aminte la toate problemele legate de opinia publică - şi în acest caz dezbaterea despre mediile de comunicare deţine un rol cheie, astăzi confruntîndu-ne cu ea destul de violent, de vreme ce ea deregleză viaţa democratică. În ce priveşte drepturile omului, aici intră toate problemele libertăţilor politice şi toate riscurile practice ale unei stări de fapt care trebuie înlăturată (în Franţa, probleme legate de imigraţie, refugiaţi etc.). A treia componentă a tripticului este ceea ce eu numesc statul. E nevoie de o reformă a statului, care să fie un stat mai puţin imperial, dar această chestiune priveşte de asemenea Franţa.

Aş putea deci spune că am trecut de la o reprezentare a democraţiei în simpli termeni de majoritate şi suveranitate a poporului la o reprezentare îmbogăţită, în care dimensiunea juridică, dimensiunea dreptului este fundamentală. Nu este însă vorba de suveranitatea poporului împotriva dreptului, sau de cea a dreptului împotriva suveranităţii poporului, în termeni iacobini. Cele două direcţii trebuie integrate.

Le pasă intelectualilor de Europa?

Cît despre intelighenţia, ea a fost, paradoxal, extrem de europeană, de vreme ce exista un fel de alianţă (aş zice fericită, oricare ar fi dramele ei), a occidentalilor cu un anumit număr de disidenţi estici. Însă nu trebuie niciodată uitat că imaginea despre Europa nu era în mod necesar aceea a unei Europe foarte optimiste în ce priveşte democraţia. Fie că e vorba de scriitori ca Milos în Polonia sau Kundera, care scrie în franceză dar vorbeşte în numele Cehoslovaciei, există oameni care efectiv apărau ideea europeană dar nu şi viitorul democraţiei, pentru că vedeau un fel de degradare culturală a civilizaţiei europene. Deci, adesea apar luări de poziţie în legătură cu Europa, există o dispută în ce priveşte emanciparea de comunism a acestor societăţi, dar dezbaterea a fost însoţită de o viziune destul de negativă despre democraţie. Pe de altă parte, acţiunile intelighenţiei progresiste, care nu era antitotalitară dar rămînea, totuşi, progresistă, precum şi un anumit eşec al stîngii au dus la luări de poziţie în cele din urmă virtuoase. Deci avem o intelighenţia care efectiv este sceptică fie în ce priveşte Europa, fie în ce priveşte democraţia. Astăzi, întreaga problemă este să reflectăm din nou adînc asupra democraţiei şi asupra diverselor ei regimuri, în ţările noastre şi ale dvs. Aparent, există o intelighenţia destul de sceptică, o intelighenţie care poate a rupt parţial punţile cu Europa de Est, există un soi de viziune un pic ruşinată despre aceste ţări din Est care ar fi reprezentat propriul nostru vis - şi în această privinţă ne creăm un fel de imagine utopică a respectivelor societăţi care descoperă piaţa liberă la fel ca toate celelalte.

Cum deschiderea democratică este doar factorul care inaugurează regulile pieţei generalizate, de bună seamă avem de ce să fim surprinşi. Tocmai aici se află miezul dezbaterii, pentru că în Franţa deschiderea democratică este egală cu regulile pieţei. Trebuie deci să avem capacitatea de a acţiona astfel încît democraţia să nu devină sclava pieţei. Cred că piaţa este o necesitate, o metodă de reglare a bunurilor de producţie care trec prin piaţă, dar toate aceste bunuri nu sînt în mod necesar legate strict de ritmul pieţei. Bunurile pieţei nu trebuie să regleze celelalte bunuri ale vieţii omului: dreptul la cetăţenie, dreptul la sănătate, dreptul la educaţie etc. Aici regăsim, pe un alt plan, dezbaterea despre **statul providenţă**, stat a cărui funcţionare nu trebuie reglată în exclusivitate de bunurile pieţei de consum. Această problemă se pune şi aici, şi la noi. Sîntem oare capabili, după '89, noi să ne reinventăm democraţia iar dvs. s-o construiţi? E absolut necesar să vedem convergenţele şi aş zice că principalul punct de convergenţă este chiar întrebarea următoare: nutresc intelectualii noştri vreo grijă faţă de viitorul Europei? Construirea democraţiei este terenul nostru comun şi greutatea cuvîntului pe care-l are sau nu-l are de spus intelighenţia se va stabili tocmai în funcţie de felul în care ne vom juca fiecare propria şansă.

Interviu realizat de
Elena ŞTEFOI
Sinaia, septembrie 1994

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Elena ŞTEFOI
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Gabriela MAŞEK; *DIFUZARE:* Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU, Corina MIŢĂ
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, Bucureşti

● Anul II ● Nr. 93 ● 21-27 octombrie 1994 ●

Anul II
nr. 94
28 oct. - 3 nov.1994
16 pagini 200 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE

DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

„LA UN CAR DE MINTE, UN DRAM DE NOROC“

© C. Bumbuț

PAMPON: *Aş! la mine nu e noroc, e ştiinţă: îi iau la sigur... poate că am o goană nebună, să pierz. Eu joc conţina oarbă cu fantele, şi am eu merchezul meu. Bunioară, cărţile le ţiu la stînga şi joc cu dreapta; am bătut cu fantele, pui cărţile bătute jos, şi fantele la loc în mîna stîngă, pentru altă ocazie... Az-noapte i-am stins...*

I.L. CARAGIALE, *O noapte furtunoasă*

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Argument

Posibilitatea înfăptuirii unui număr de revistă despre noroc (şi, implicit, ghinion) nu s-a conturat, neapărat, pornind de la o idee lansată de unele dintre articolele primite: aceea că sîntem un neam fără de noroc. Ceea ce m-a determinat să acord o atare importanţă temei de faţă este, dintr-un unghi mai puţin diacronic, ardoarea cu care subiecţii tranziţiei de azi îşi caută norocul cu tot dinadinsul în bilete de loto, Bingo sau Robingo, în bilele de la Alba-neagra, în taloanele de concurs şi horoscoapele de prin ziare sau în (apusele) liste Caritas. Din această înşiruire de fenomene sociale se conturează direcţiile de analiză a noroc/ghinion-ului atît dintr-o perspectivă general-umană cît şi referitoare strict la societatea românească contemporană. Abordările teoretice – psihologică (Aurora Liiceanu), istorică (Dan. C. Mihăilescu, Viorel Moţoc) şi etico-filosofică (Cristian Preda) - sînt ilustrate concret de cugetările-exemple ale Irinei Nicolau, de parabola lui Sorin Şerb şi de "listele" lui George Pruteanu. Accepţia de soartă, Fortuna, cuprinsă în termenul de noroc este comentată de Florica Bechet, din unghiul lumii antice, şi de Rodica Zafiu, prin prisma horoscoapelor pragmatice ale ziarelor de azi. Căci, aşa cum grăieşte şi proverbul: "Cum ţi-i partea şi norocul/ Aşa ţi-i pe lume locul". (I.P.)

Efectul de ecou

Unde se află România?

Zbigniew Brzezinski observa, pe drept cuvînt, la începutul lui 1990, că, odată cu depăşirea divizării politico-ideologice a Europei, toate ţările incluse cu forţa în "imperiul extern sovietic" au redevenit ceea ce au fost întotdeauna, din punct de vedere geografic, istoric şi cultural - state ale Europei Centrale.

Cîteva luni mai tîrziu, dar mai ales după constituirea - în 1991 - a "grupării de la Vişegrad", asemenea altor politologi occidentali, Brzezinski avea să susţină că sintagma "Europa Centrală" (sau varianta sa "Europa Est-Centrală") ar fi aplicabilă exclusiv Cehoslovaciei (respectiv Republicii Cehe şi Slovaciei), Poloniei şi Ungariei. Sesizînd miza politică şi strategică a acestei viziuni, atît liderii cît şi opinia publică din respectivele state s-au grăbit să îşi reasume identitatea interbelică.

Deşi cu o anumită întîrziere, diplomaţia şi o parte a lumii politice româneşti au înţeles, şi ele, că reiterarea apartenenţei României la zona Europei Centrale este nu numai legitimă, ci şi necesară. Drept urmare, formula "România - ţară a Europei Centrale" a devenit un laitmotiv al discursului românesc de politică externă.

Din păcate, acest efort de reconexare - inclusiv în plan semantic - a României la zona sa tradiţională de apartenenţă a trecut şi mai trece încă neobservată de o bună parte a reprezentanţilor mass-media şi chiar ai lumii academice româneşti. Sau, cine ştie, poate că utilizarea sintagmei mai sus-amintite este considerată pur şi simplu o "reverie semantică", lipsită de orice acoperire în realitate.

Ce explicaţie ar da, însă, "scepticii" noştri faptului că, în perioada interbelică, nu numai diplomaţi, politicieni şi geografi români, ci şi mulţi dintre omologii lor străini priveau România ca una dintre componentele firesti ale Europei Centrale?

Să le reamintim, oare, şi că retrezirea conştiinţei de sine a fostei (şi actualei) Europe Centrale s-a produs încă din perioada existenţei "blocului estic"? Că există analişti occidentali care nu uită să specifice faptul că celebrul scriitor ceh Milan Kundera - considerat adesea drept iniţiator al pledoariei pentru salvarea culturilor central-europene - a fost precedat, cu decenii, de românul ... Mircea Eliade ("Examen Leprosum", **Preuves**, 14 aprilie 1952)?

Au sesizat cumva "scepticii" noştri că, în primul său paragraf, **Declaraţia Întîlnirii Extraordinare a Consiliului de Miniştri al UEO cu State ale Europei Centrale** (Bonn, 19 June 1992), sînt identificate drept "state ale Europei Centrale": Bulgaria, Cehoslovacia, Estonia, Letonia, Lituania, Polonia, România şi Ungaria?

Cîţi dintre ei şi-au pus întrebarea: în temeiul a ce a luat Departamentul de Stat al SUA decizia de a schimba denumirea Oficiului "Europa de Est" (avînd în sarcină relaţiile cu statele din zona cuprinsă între Marea Baltică şi Marea Neagră/ Adriatică) în aceea de "Europa Centrală"? Şi de ce România a fost inclusă - alături de ţările din "gruparea de la Vişegrad" - în "palierul nordic" al respectivei zone?

În mod paradoxal, acest semnal încurajator că cel puţin unii dintre prietenii noştri vestici au sesizat riscurile confundării Europei Centrale cu ... o "piele de şagri" pare să nu fi stîrnit nici o reacţie în rîndul celor mai mulţi dintre modelatorii opiniei noastre publice. Astfel, ziariştii continuă să preia - odată cu ştirile marilor agenţii de presă internaţionale - şi sintagmele geopolitice vehiculate de acestea, acceptînd fără nici o dificultate ideea că România ar fi o "ţară estică".

Unul dintre efectele acestui automatism se poate citi în rezultatele unui recent sondaj de opinie. În timp ce mai vîrstnicii percep România ca ţară a Europei Centrale, generaţiile născute după cel de-al doilea război mondial sînt înclinate să o plaseze... în Est. Pentru că aşa au învăţat la şcoală, pentru că aşa continuă să le spună - şi după 1989 - "zi de zi şi în proporţie de masă", televiziunea, radioul, presa scrisă.

Dar, la urma urmei, de ce ar fi puse stereotipurile lingvistice sub semnul întrebării, dacă nu ne trezesc nelinişte intelectuală sau de vreun alt fel?

Elena ZAMFIRESCU

Aduse cu poşta

Dilemele unui provincial

Am **ghinionul** că trăiesc şi gîndesc în provincie. Am **norocul** că sînt tînăr şi că "nefericirea mea provincială" e salvată de (cel puţin deocamdată) visul că într-o zi voi trece de această stare (probabil) necesară pe drumul cunoaşterii şi al creaţiei. Indiferent de consecinţe, am rămas fidel ghinionului meu. Pentru că, într-un fel, am conştientizat, înainte de vreme, "obolul" ce trebuie să-l aduc citadelei spirituale în care va trebui să mă dezmăţ. "Departe de lumea dezlănţuită" dilemele, sînt, în schimb, aceleaşi. Percepţia lor îţi oferă posibilitatea de trecere de la **noroc** la **ghinion**. **Norocul** că ai înţeles, **ghinionul** că ele (dilemele) vor rămîne într-un tîrg prăfuit şi vulgar, în care vapoarele navighează pe pîrîuri, unde lebedele sînt negre, pe ale cărui străzi cetăţenii îşi fac promenada împreună cu bidoţul pentru apă (arteziană, de). Şi toate acestea într-un praf de bună calitate (curat **noroc**) şi într-o cumplită stare de "tranziţie folclorică" împăunată de tropăituri, glasuri pentru liniştea birturilor, pancarde întru sărbătorirea nu ştiu cărui vicar obscur uitat prin cronicile păgîne (a se citi bune). Urmează cheful de rigoare (**norocul** şi **ghinionul** Puterii) că altfel "ţara nu arde, numai stă la Soare". Într-un deplin avînt revoluţionar, reprezentanţii Puterii ne anunţă că avem **norocul** să trăim pe aceste meleaguri, pline de bogăţii şi oameni binecuvîntaţi..." Aşa să fie domnilor! O să mai tragem de una mică (**ce noroc**) şi-o să ne limpezim apele (nu cele reziduale) în "amintirea eroilor neamului". (...)

Daniel SĂUCA

Viceversa

(...) Cu uşurinţă şi îndreptăţire poţi trece peste (sau pe lîngă) cele ce ţi se întîmplă cînd porţi cu tine pre-judecata exterioritătii evenimentelor. Soarta, "oarba fatalitate" purtîndu-l alandala pe dl. Popescu în urma soaţei sale, destinul pe care-l citeşte, şiret, Stănică Raţiu în numele fiecăruia, e vinovat de toate şi-n seama lui cad mărirea şi decăderea individului.

Iar cînd o întreagă comunitate îşi vede faptele atîrnînd "de-un semn făcut pe jumătate" al ingratei sorţi - istoria devine succesiune de anecdote figurînd "lipsa de noroc".

Căci, ajungînd la punctul concluzii, e vădit că soarta ne-a arătat reversul, faţa ei numită ghinion. Cît despre fericita întîmplare, conjugarea fastă a gîndurilor, armonizarea acţiunilor, înţelegerea dintre dorinţa omului şi voinţa divină - acestea apar ca oaze izolate în deşertul sumbru al neîmplinirii, sînt mai curînd ale persoanei, nu ale grupului şi vorbesc despre cum se poate salva omul, "singur el", asemeni cronicarului, cînd totul "se duce de rîpă". (...)

Oana PANAITE, studentă

Sus-jos

Nu sînt un fatalist; faptul că ne aflăm pe partea descendentă sau ascendentă a roţii nu înseamnă decît că putem să ne folosim de bunăvoinţa momentului sau să nu exagerăm durata căderii.

Facultatea de Drept, se ştie, are în fiecare an de-a face cu foarte mulţi candidaţi; mulţi chemaţi, puţini aleşi, se ştie. Mirajul profesiunilor care, chipurile, s-ar adapta mai uşor economiei de piaţă explică multe.

Nu voi insista cu cifre; e de ajuns să menţionez spre exemplu că dintr-un amfiteatru al Universităţii, Dimitrie Onciul, unde Călinescu atrăgea aproape întreaga studenţime ce mai credea într-un posibil estetism, au intrat anul acesta doi candidaţi.

Norocul e suveranul necontestat al admiterii. Am încercat să aflu opiniile cîtorva studenţi; nu am reuşit să aflu numele lor de familie; riscul unei presupuse angajări publice e încă un lux.

Oana, Monica şi Ioana cred că norocul n-a avut nici o influenţă asupra lor, au învăţat şi au intrat; ele nu cred că vor avea ghinion la primele examene de facultate doar pentru că sînt fete, într-o instituţie obsedată de emotivitatea unor judecătoare absolvente.

Un student (fără nume, omul din mulţime) crede că "şi norocul" l-a ajutat. Recunoaşte că, poate, alţii mai buni ca el au rămas pe dinafară.

Steluţa a mai încercat la Drept anul trecut; a "căzut" pentru doar cîteva sutimi. Părerea ei este că totul e o chestiune de destin. Prietenul ei, George, a intrat la Academia de Poliţie. Se consideră norocos. Îl întreb dacă mai crede că norocul pe care l-a avut va continua mult timp. E reticent. Prietenul lui, Edi, după ce intrase primul la "Paşapoarte" a rămas repetent.

La urma urmei, pentru cei care n-au intrat există întotdeauna o a doua şansă; Tyche, zeiţa norocului, se poate traduce şi prin "cea care face să se rotească anul". Pentru unii, 1994 a fost "sus", pentru alţii "jos". Simplu.

Radu CARP

Ghinionul şi norocul, a filei două feţe

Ca român în formă şi ca om, în conţinut, mi-am pus nu o dată problema ghinionului şi a norocului. Norocul ei de viaţă, ce complexă mai e! Şi cred că nu păcătuiesc - a cîta oară? - prin relativism ieftin, dacă voi afirma că pentru noi - oamenii, în general, românii, în special - ghinionul şi norocul ajung să se confunde. Depinde, ca întotdeauna, din ce parte priveşti lucrurile. În excepţionalul volum "Traversarea cortinei" am citit relatarea următorului dialog dintre I.D. Sîrbu şi tatăl său: **"...I-am spus odată (cu morgă de elev bun la română): e stupid salutul ăsta «Noroc bun!» al minerilor; şi i-am explicat ce e pleonasmul. A oftat şi încă o dată s-a convins că pe cît de deştept sînt, pe atît mă prostesc cît mai tare. «Mă fiule, mi-a zis: zicem «Cobori jos în mină», fiindcă e mai bine să cobori jos, decît să cobori în sus, spre minister sau ceruri; zicem «noroc bun» fiindcă, în lunga sa experienţă, clasa muncitoare ştie că există şi un noroc rău".** La fel ca şi clasa muncitoare, poporul român a învăţat, în existenţa lui de 2050 de ori milenară, că drumul spre paradis se poate prăbuşi în neant, tot astfel precum cărarea ce pare a te prăvăli în infern lesne te poate ridica spre ceruri. În primul caz, se cheamă că ai avut ghinion; în al doilea - că te-a lovit norocul. Trec aici peste aspectul fatalist al viziunii şi încerc să-mi susţin argumentaţia pînă la capăt. Există la noi, românii, o tentaţie irepresibilă de a nu crede în şansa noastră istorică ca popor, după cum există şi suficiente formule de a afirma faptul că ghinion absolut în istorie nu există. Pe de o parte, sînt cei care afirmă că românii sînt un popor fără noroc; pe de alta - cei care sînt convinşi că există un Dumnezeu al românilor, mai bine zis, că există un "deus ex machina" gata oricînd să ne scoată din încurcătură. S-ar putea spune că cei din urmă manifestă logica perdantului, care, după ce a pierdut enorm, se consolează cu faptul că nu a pierdut totul. Dar, pe de altă parte, nu se poate nega faptul că am reuşit să ieşim cîştigaţi din situaţii ce păreau catastrofale. E de ajuns să urmărim numai istoria României moderne care s-a născut, practic, din revoluţia învinsă la 1848. Aşadar, am avut ghinion că a fost înfrîntă revoluţia, dar am avut noroc că revoluţionarii au scăpat teferi, ajungînd nu în Siberia, ci în Occident. Unde au putut să facă lobby pentru Unirea Principatelor. Care, de altfel, s-a şi realizat la 1859. Am avut însă ghinion că puterile garante au recunoscut unirea numai pe perioada domniei lui Cuza. Dar am avut noroc, atunci cînd au recunoscut-o şi după ce Cuza a fost înlăturat. Pe urmă am avut iarăşi noroc cînd ne-am dobîndit independenţa. Dar am avut ghinion că, după ce ne-am căpătat independenţa şi Dobrogea, am fost nevoiţi să cedăm gurile Nistrului. Am avut noroc atunci cînd am cucerit Cadrilaterul, în Războiul Balcanic, fără să tragem un foc de armă, după care am avut ghinion atunci cînd l-am cedat, în '40. Am avut ghinion că aliaţii noştri dir primul război, ruşii, ne-au lăsat fără nici un sprijin pe front, obligîndu-ne să capitulăm în faţa nemţilor.Dar am avut noroc că nemţii au fost înfrînţi pe frontul de est, că a început revoluţia la Viena, iar noi am putut să redobîndim, în urma tratatelor de pace, Basarabia, Bucovina şi Ardealul. Am avut pe urmă noroc că am cedat Ardealul în '40 şi l-am recăpătat după război. Şi am avut ghinion că am reocupat Basarabia în '41 şi n-o mai avem nici pînă-n ziua de astăzi. În fine, ca să nu mai lungesc istoria, avem noroc că am scăpat dintr-odată de Ceauşescu şi s-a instaurat democraţia. Dar e un ghinion faptul că dictatorul a dispărut prea repede, prea brutal şi prea definitiv, astfel încît, acum,democraţia noastră e aşa cum e. Avem, aşadar, suficiente motive să afirmăm că soarta ne-a fost potrivnică, că sîntem nişte ghinionişti ai istoriei. Şi totodată putem spune că am rămas - aici, la Porţile Orientului, unde totul se ia în serios - numai datorită norocului. Optică de looser? Noţiunile de noroc şi de ghinion nu pot exista fără să se raporteze la miză, la cîştigul propus. Dacă reuşeşti să obţii ceea ce ţi-ai propus, se cheamă că ai avut noroc. Dacă nu, înseamnă că ai avut ghinion. Repet, perspectiva e pur fatalistă. Numai adoptînd o viziune fatalistă poţi vorbi despre noroc şi ghinion. Şi este absolut imposibil să ai norocul de a obţine un cîştig nelimitat, după cum nu se poate logic concepe ca ghinionul să dureze la nesfîrşit. Vom cîştiga totdeauna mai puţin decît am fost capabili să sperăm, dar mai mult decît am fost în stare să ne imaginăm la un moment dat. Astfel, istoria noastră pare a se desfăşura aidoma meciului România-Suedia, singura deosebire fiind aceea că, în cazul istoriei, penaltyurile încă nu s-au terminat. Şi nu se vor termina nici măcar atunci cînd noi, ca oameni trecători, nu vom mai fi în viaţă. Asta, discutînd de la scara istoriei. Pentru că dacă e să vorbim din perspectivă - vorba aia - ontologică, am putea să stăm bătîndu-ne la nesfîrşit capul cu aceeaşi puerilă întrebare. Oare pentru noi, oamenii, ce va fi însemnînd moartea: noroc sau ghinion? Şi vom ajunge iarăşi să ne-ntrebăm ce-i omul şi ce-i viaţa, tu-o-n noroc, cu ghinionul ei de existenţă!

Viorel MOŢOC

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **După '89, v-aţi schimbat prietenii sau duşmanii?**
- **Rutina**
- **Cazul Iuliu Maniu**

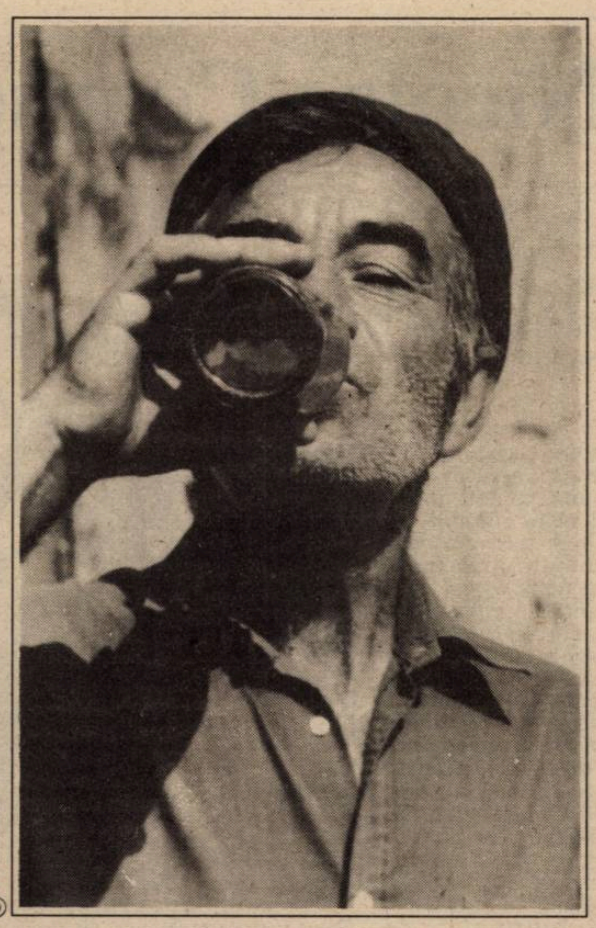

© A. Ionescu

Un tabu: moştenirea legionară (II)

Un "complex al demascării" intră aproape automat în funcţiune ori de cîte ori se încearcă prezentarea şi analiza raporturilor dintre mişcarea legionară şi intelectualii care i s-au alăturat şi au susţinut-o în mod explicit. Chiar şi simpla descriere a faptelor, epurată pînă la limita posibilă de orice calificativ, capătă reflex înţelesul unui dublu ultragiu, fiind percepută ca un "atac" la reputaţia intelectualilor trecuţi prin legionarism şi deopotrivă ca un impudic, respingător "atentat" la onoarea naţională.

Inventarierea atitudinilor şi a adeziunilor intelectuale pro-legionare este de regulă acut resimţită ca ofensatoare şi nocivă pentru prestigiul naţional românesc, întrucît amploarea lor obligă, vrînd-nevrînd, la recunoaşterea implicită a importanţei fenomenului legionar. Nimeni însă, cu excepţia legionarilor înşişi, nu este dispus la această recunoaştere. Considerat, chiar şi de cei mai îndîrjiţi dintre adversarii săi ideologici declaraţi, drept un fenomen marginal şi nespecific, legionarismul este evacuat reflex în zona inofensivă a neînsemnătăţii. Strategiile de minimalizare şi de înălbire se întîlnesc astfel într-un efort comun, de refuz al asumării moştenirii legionare la proporţiile ei reale. Un refuz ce face însă posibilă recuperarea ei nemărturisită şi, poate, nici conştientă întotdeauna. Prin anii '70, istoriografia ceauşistă redescoperise originea neromânească a dlui Corneliu Zelea Codreanu, exhibînd-o ca pe o probă infailibilă a nespecificităţii mişcării legionare; concomitent, legionarismul era masiv preluat de naţional-comunism, cu mici şi conjuncturale operaţii cosmetice. Simetriile groteşti ale istoriei: nu s-a vorbit, după decembrie '89, de originea neromânească a lui Nicolae Ceauşescu, formă instinctivă şi rudimentară de naţionalism ce a permis conservarea ceauşismului, mai exact a naţional-comunismului?! Iată şi un reflex recent al pudorii naţionaliste: un studiu intitulat în original "Ideologia naţională sub socialism" a fost tradus şi publicat în româneşte sub flatantul titlu "Compromis şi rezistenţă"! Un studiu despre naţionalismul românesc în perioada regimului Ceauşescu...

Recuperat în fapt de naţional-comunism, integrat, legionarismul a fost proiectat după decembrie '89 în ipostaza de fenomen opus şi totodată paralel comunismului. De aici o ambiguitate extrem de favorabilă apariţiei unui naţionalism "de sinteză", alimentat deopotrivă de legionarism şi de comunism. Discuţiile despre mişcarea legionară sînt inevitabil deturnate de prezumţia inhibantă a situării pe poziţii "de stînga". Victime ale represiunii carliste, victime ale represiunii antonesciene, victime ale represiunii comuniste, legionarii beneficiază de aureola unui martiraj ce face practic imposibilă opoziţia democratică faţă de doctrina lor. Tabuizarea practicată de regimul comunist a fost, în realitate, o formă de conservare. România comunistă nu a fost "delegionarizată", aşa cum nu a fost denazificată nici fosta RDG; astăzi, printr-o conversiune caracteristică, legionarismul şi naţional-comunismul tind să fuzioneze într-un naţionalism otova, nici de "dreapta", nici de "stînga", doar atît: anti-democratic. ... Şi este, poate, de amintit avertismentul lui Eugen Ionescu din 1946: "Unde nu e patria naţionalistă, acolo e bine. România naţionalistă se spulberă. România redevine o patrie; o ţară luminoasă. Tenebrele se risipesc. Lucrul acesta mi-l spune raţiunea. Dar inconştientul mi-e încă plin de coşmaruri; oroarea sfîntă de iad şi de strigoi nu m-a părăsit încă. Cum să mă întorc în România, cînd şi astăzi, noaptea, cînd visez că sînt acolo, urlu în somn; în România legionară, burgheză, naţionalistă am văzut chipul Demonului sadismului şi prostiei încăpăţînate".

Demonul s-a insinuat în comunism şi l-a luat în stăpînire, iar astăzi e la fel de puternic. Dacă nu încă mai puternic.

Mircea IORGULESCU

Jurnal (III)

Ar fi la fel de neîntemeiat să se creadă că "dictatura" corectitudinii politice domină America, pe cît ar fi de neîntemeiat să se creadă că regulile stricte impuse fumătorilor americani au suspendat pretutindeni fumatul. În America, fumătorii continuă să fumeze. Mai puţin confortabil, mai acrobatic, mai crispat, dar, în acelaşi timp, cu obstinaţia suplimentară pe care o stimulează sentimentul persecuţiei. La fel, **etica susceptibilităţii extreme** propusă de partizanii "corectitudinii politice" e o "modă intelectuală" foarte vie, dar departe de a fi unanimă. Exemplară, în America, este tocmai diversitatea **reală** a opiniei, dinamismul disputei. Ceea ce, la Berkeley, pare să se fi impus cu oarecare autoritate îi poate lăsa indiferenţi pe cei de la Chicago. Dar nici la Berkeley nu există "consens", John Searle gîndeşte altfel decît Tom Laqueur, Bernard Williams nu e neapărat de acord cu David Cohen. Pe lîngă lucrarea lui Bernstein pomenită săptămîna trecută (**Dictatura virtuţii**), alte două cărţi reuşesc să "destabilizeze" eficient tabăra utopică a "specialiştilor în echitate": **Înţelepciunea dogmatică** a lui Russell Jacoby şi **Cultura lamentaţiei** (**Culture of Complaint**) a lui Robert Hughes. Ambele contestă "pioasele stupidităţi" ale noilor comisari culturali şi demonstrează că, cel mai adesea, remediile propuse de terapeuţii corectitudinii politice sînt mai rele decît boala însăşi pe care vor să o curarisească.

Uneori ai impresia că excesele ideologiilor de ultimă oră nici nu sînt inventii autohtone, chiar dacă nicăieri în lume ele nu se exprimă cu o asemenea intensitate: un gazetar de la **San Francisco Examiner** (Gary Kamiya) e de părere - şi nu e singurul - că temele "corectitudinii politice" s-au născut prin politizarea filosofiei "deconstrucţiei" venită de peste ocean. Michel Foucault şi Derrida se bucură într-adevăr, cel puţin la Berkeley, de un succes neverosimil. Ei sînt aceia care, secondaţi de vedete locale (ca Rorty de pildă), au pus în criză conceptul "obiectivităţii" (întotdeauna "interesată"), deschizînd calea unui "multiculturalism" în care nimic nu e de fapt "mai bun" decît restul lucrurilor, nimic nu poate constitui un criteriu valid pentru ierarhii morale şi intelectuale definitive.

...Iată încă o dovadă că Statele Unite îşi asumă războaiele lumii europene şi ale lumii în genere cu un patos care dă de ruşine toate blazările noastre. Americanii au curajul candid de a încerca **să trăiască**, să transforme în **experienţă** ceea ce pentru metafizicienii europeni e simplă jonglerie mentală. Şi dacă, aplicate, ideile "noastre" produc mai curînd confuzie, cu atît mai rău pentru ele.

***

Într-o librărie, răsfoiesc un album de fotografii interbelice. E vorba de mediile artistice pariziene şi mai ales de un model celebru, Alice Ernestine Prin, zisă Kiki, iubită şi desenată de mai toate geniile epocii. În nenumărate imagini de cafenea şi de atelier, Kiki îşi expune farmecele fără economie şi fără prejudecăţi. Neîndoielnic era o femeie "emancipată", gata să practice "sexual harassment" şi ca "victimă" şi ca "agresor". Mai poate exista, în lumea de azi, un asemenea personaj?

Mai există Kiki? Bineînţeles. Şi se poartă la fel, chiar dacă invocă alte motivaţii, chiar dacă e feministă şi "deconstruieşte" tot ce atinge. Kiki e deşteaptă. Nu e apocaliptică, nu ia în serios gîlceava intelectualilor. Iar dacă, din cînd în cînd, adoptă o postură doctrinară e numai de dragul amuzamentului: ea ştie că, asezonată cu un dram de ideologie, graţia nativă capătă un ce fatal, căruia nici un teoretician nu poate pentru ca să-i reziste...

Andrei PLEŞU

Chicago, 24 octombrie

La ce se gîndea Nicolae Ceauşescu în 1972?

◆ De data aceasta, educaţia patriotică ni se face de la Moscova ◆ Dar dolarii sînt tipăriţi, în general, în Statele Unite ale Americii ◆ S-a terminat repede - repede şi cu odioşii speculanţi ◆ Aş vrea să ies din ţară ◆ Dar numai de cinci mii de lei, dacă se poate ◆ Ce doresc militarii generalului Aleksandr Lebed ◆ Şi ce doreşte dl. Petre Roman

© A. Ionescu

Se vor militariza fabricile de ulei?

Nicolae Ceauşescu a gîndit aderarea României la Fondul Monetar Internaţional (la un an după intrarea în GATT, Acordul General de Tarife şi Comerţ, deci în 1972) drept un gest faţă de Uniunea Sovietică şi faţă de intenţii cuprinse în planuri de integrare economică precum cel aparţinînd geografului Valev. Că "independenţa" a durat pînă în 1980, asta o ştie toată lumea. Mai puţină lume observă, însă, că presiunile dinspre Moscova, legate de aceleaşi materii prime a căror lipsă este simţită chiar şi de caloriferele din casele noastre, se fac în 1994 prin metode **patriotice**. Ambii termeni ai acestei competiţii au fost prezenţi pe scena politicii româneşti de săptămîna trecută, la Bucureşti şi la Moscova.

Directorul general al IMF, dl. Michel Camdessus, pentru a fi totuşi amabil, a lăudat "transformările macroeconomice" din ultimii patru ani. Semnătura dlui Camdessus este ultima care girează un împrumut de şapte sute de milioane de dolari pentru România din partea Fondului Monetar Internaţional. Sigur, au mai rămas cîteva fleacuri de făcut aici, în România, pe care directorul IMF le-a amintit, la conferinţa de presă pe care a ţinut-o joia trecută: de pildă, ar trebui un buget strict, însoţit de legile care să consfinţească reformele structurale ale economiei. Ar fi trebuit să se petreacă, între timp o accelerare a privatizării. Ar fi trebuit, spune dl. Camdessus, **"mai puţini bani pentru subvenţii, pentru salariile unui sector public şi ale unei administraţii unde numărul de angajaţi depăşeşte necesităţile"**. Iar deficitul bugetar de două procente pentru următorul exerciţiu financiar **"să servească reforma economică"**.

Deşi nu am auzit nici o reacţie la aceste declaraţii (de obicei, forţele aflate la extrema politicii româneşti reiau discursul lui Ceausescu despre "politica de dictat dusă de finanţele mondiale şi de exploatatorii din organismele financiare aflate sub control american"),putem spune că guvernul nostru a dat un răspuns mai hotărît ca niciodată. Printr-o măsură prea repede trecută cu vederea de comentatorii politici ai opoziţiei, a reînceput subvenţionarea unor produse alimentare (zahăr, ulei, ouă, carne şi preparate din carne), produse pe care le-a declarat nici mai mult nici mai puţin decît **"de importanţă strategică"**. Într-adevăr, sînt de importanţă strategică, dar pentru cei care fac strategiile campaniilor electorale. Dacă ne aducem bine aminte, tocmai aceste produse au fost **items** de campanie electorală, la televiziune, pe data de 23 decembrie 1989, cînd eram anunţaţi că, deodată, zahărul, uleiul, ouăle, carnea se găseau din abundenţă prin toate magazinele scumpei noastre patrii.

Acum, după un cincinal, subvenţiile pentru aceste materiale strategice, dintr-un buget nu tocmai bogat, sînt de o sută şaptezeci de miliarde lei. Practic, meseria de angrosist, de curînd reapărută şi în afara structurilor comerţului de stat, poate fi considerată cel puţin pe cale de dispariţie. Aceasta pentru că, spre mulţumirea nostalgicilor comerţului socialist de tip **BIG-Berceni, MOLDOVA-Iaşi,** sau **BUCOVINA-Suceava,** preţurile vor fi înscrise la vedere pe fiecare produs aflat **sub supraveghere**, iar ele sînt stabilite, după o matură chibzuinţă, de organisme guvernamentale.

Altfel, reforma economică merge bine şi foarte bine. Există, tot începînd de săptămîna trecută, şi o Lege de combatere a evaziunii fiscale care, pe cei care nu îşi plătesc impozitele, îi trimite la închisoare. Încă nu am aflat dacă se vor prevedea închisori speciale pentru acest fel de delincvenţi. În acelaşi timp,pentru ca românii să nu se plimbe chiar aşa, de capul lor, cum au tot făcut-o pînă acum, cînd vor ieşi din ţară vor trebui să plătească o taxă de cincisprezece mii de lei. Altfel, nu vor putea ieşi. Vor circula în mod liber, nestînjeniţi de nimeni, în interiorul propriei ţări. Gurile rele spun că şi unii primari de oraşe şi municipii s-au gîndit la această formă de sporire a bugetului. Dar acestea sînt, în mod sigur, doar zvonuri.

Între surori vecine sînt relaţii frăţeşti

Calificativul de "stat românesc", folosit pentru Republica Moldova de către preşedintele Ion Iliescu, într-o cuvîntare ţinută de curînd, a produs la Chişinău un lanţ de reacţii indignate. Deci, nu mai este cazul să **"ne ţinem de neamuri"** aşa cum spunea preşedintele Snegur acum doi ani. Sîntem **neamuri** doar atunci cînd este vorba de "integrare economică". Şi, în general, este bine ca fondurile să curgă, în mod firesc, dinspre ruda bogată spre cea săracă, deci dinspre Bucureşti spre Chişinău. Acum un an, oficiosul guvernului României chiar publica, în pagina a doua, o listă imensă cu participările româneşti la economia basarabeană şi cu iniţiativele economice comune. Ar fi interesant de văzut cîte din acele promisiuni făcute spre Chişinău au rămas în picioare.

Oricum, **integrarea economică,** făcută cu un stat care, cît de frăţesc ar fi el, se **integrează** rapid cu Moscova, este o acţiune al cărei precedent poate fi găsit doar pe vremea **Sovromurilor**. România şi Republica Moldova redevin **surori** (care au relaţii **frăţeşti**, cel puţin acesta este limbajul oficial) odată la cîteva luni, atunci cînd mai trebuie să semneze cîte un document prin care este ajutorat guvernul de la Chişinău. Prin acest tip de relaţii fraterne dintre surori, ţara noastră se poate vedea, fără să îşi dea seama aproape, integrată în spaţiul Comunităţii Statelor Independente.

Aceasta pentru că, tot săptămîna trecută, la Moscova a fost semnat un document prin care membrele CSI au căzut de acord cu privire la **integrarea economică** a ţărilor membre. Iar în acest joc primul pas îl face, ca de obicei, Rusia. Rusia este deţinătoarea materiilor prime.

La aceeaşi reuniune, printr-un alt document, primii miniştri din Republica Moldova şi din Federaţia Rusă au convenit retragerea trupelor ruse de pe teritoriul Transnistriei, pînă în luna octombrie 1997. Vechea noastră cunoştinţă, generalul-locotenent Aleksandr Lebed, a făcut o declaraţie de-acum celebră: **"Militarii mei doresc să scuipe pe acest document!"** Preşedintele din Transnistria, dl Igor Smirnov, a respins la fel de violent valabilitatea actului semnat la Moscova,după cum era de aşteptat.

Ce doreşte dl. Roman?

S-ar putea spune, că încet-încet, lucrurile tind să revină la **normal**. După Galaţi şi Oneşti, Slatina pare să fie al treilea loc în care să revină la putere un fost prim-secretar al Partidului Comunist Român. În vreme ce la Budapesta revoluţia din 1956 este comemorată atît de cei care au înăbuşit-o, cît şi de cei care au făcut-o, la Timişoara, cei trei ofiţeri implicaţi în evenimentele din decembrie 1989 au fost achitaţi. După Raportul Serviciului Român de Informaţii, reluat şi de revista **România Mare** la vremea lui, generalul Rotariu se poate crede îndreptăţit să declare că **"nu a fost vinovat cu nimic, ci, dimpotrivă, şi-a apărat ţara împotriva unei regresiuni iminente"**, fără să se aştepte să fie contrazis de cineva.

În oraşul primarului Gheorghe Funar, partidul cel mai atacat de PUNR (mai ales prin vicepreşedintele Ioan Gavra), PD-FSN, îşi ţine Convenţia Naţională, în care îşi realege liderul şi, în plus, se distanţează de un posibil aliat din Convenţia Democratică, UDMR, discutînd un document lansat acum două săptămîni, privitor la politica naţională şi la relaţiile interetnice. Dar aceasta poate fi o metodă prin care partidul dlor Severin şi Roman să se distanţeze atît de Convenţie, cît şi de coaliţia guvernamentală. Mai ales că, dacă e să credem ce s-a spus la Cluj sîmbăta trecută, **"Partidul Democrat este pregătit să preia singur guvernarea"**.

Avioanele MIG au primit ordin să nu cadă

Iar la Iaşi, fostul aliat al dlui Miron Mitrea, dl Victor Ciorbea, înfiinţează o Confederaţie a Sindicatelor Democratice, la fel de politizată ca şi cea a dlui Mitrea; aceasta este aliată, bineînţeles, cu Convenţia Democratică. Încă nu am înţeles pe deplin cum va funcţiona această alianţă. De la dl Victor Ciorbea am aflat doar că "autonomia confederaţiei nu va fi deloc ştirbită de parteneriatul cu Convenţia Democratică din România". Mai ştim, totodată, că liderii sindicali reuniţi la Iaşi susţin că reprezintă şase sute de mii de sindicalişti; Miron Mitrea îi recuză, spunînd că, de fapt, ei nu ating pragul de reprezentativitate stabilit în urmă cu doi ani, cel de patru sute de mii. Dl Ciorbea, spune adversarul său, are în spate doar trei sute de mii de oameni. Chestiunea cea mai importantă legată de acel prag de patru sute de mii este, firesc, patrimoniul fostei Uniuni Generale a Sindicatelor din România, patrimioniu de care doar în aceste condiţii o confederaţie are dreptul să se intereseze.

Altfel, ne mai putem aminti doar că avioanele **MIG-21** nu vor mai cădea. Pentru că au ordin să nu mai zboare. deci, nici să nu cadă.

Radu Eugeniu STAN

Din Parlament

A cui e privatizarea?!

Parafrazînd pe româneşte, un parlamentar "de tun" din PDSR a concluzionat la bufetul Senatului: "Cine n-are putere, să se lase cumpărat, mă nene!". "Nu aveţi voi fudulii pentru noi", i-a replicat un peunerist "de afaceri". De unde asemenea "amabilităţi" între aliaţi? În sala de şedinţe tocmai se descoperise, luni 24 octombrie, că iniţiativa legislativă a senatorului PUNR Viorel Sălăgean - privitoare la metoda de privatizare MEBO - care se dezbătuse toată săptămîna trecută şi urma să continue, dispăruse brusc de pe ordinea de zi fără nici o explicaţie şi fără ca nimeni din Biroul permanent să fi anunţat ceva în prealabil. "Întîmplător" nici reprezentantul Guvernului, dl. Mircea Coşea, nu era în ţară şi nici în sală iar FPS-ul delegase o doamnă "fără împuterniciri". Cine să fi făcut "ghiduşia" prin omisiune, nu s-a aflat (cel puţin în plen), dar după ce dl. Sălăgean a fost "urcat" la prezidiu de către PUNR şi Opoziţie şi ordinea de zi a fost restabilită, "tunarii" PDSR şi PRM au început canonada acuzelor: că ce atîta grabă cu MEBO, că noi credem în privatizarea noastră, "pe cupoane", că de ce să vîndă statul ieftin (vouă şi nu nouă), că e o hoţie, că "un străin i-a propus lui Coşea să-i vîndă România" (Vadim) etc. Dl. Florin Georgescu, apărut brusc în sală "pentru orice eventualitate", ducea, în surdină, la prezidiu, muncă de convingere cu dl. Sălăgean şi din cînd în cînd mai făcea cu degetul către sală (spre stînga, din punctul lui "de vedere").

Totuşi, neoficial, dl. Sălăgean patronează o iniţiativă de racolare a "vîrfurilor de orice orientare" într-o "Ligă a Nordului" de orientare liberală. Deocamdată "pe plan local, în Ardeal".

Nici "culturiştii" nu se lasă şi anunţă că Birourile permanente ale celor două Camere au hotărît să ceară noi alegeri la Societatea de Televiziune şi cea de Radio, în vederea desemnării altor candidaţi pentru Consiliile de administraţie, d-nii Liiceanu şi Munteanu, de exemplu - "nefăcînd nici o emisiune efectivă la TV", cum precizează subalternii lui A. Păunescu. "Ai lui Dumitraşcu" au blocat Legea învăţămîntului "pînă se clarifică cu ungurii".

În rest, un "consens" tot a "picat": nimeni nu vrea să audă de Casa Poporului - sau Republicii - sau "Nebunului" - ca simbol al Parlamentului.

Petru IONESCU

Alianţe autodistructive

Pentru un lider de partid - ca şi pentru un comandant de oşti -, arta încheierii alianţelor şi ştiinţa de a beneficia de pe urma lor sînt calităţi absolut necesare. A stabili de partea cui eşti şi cine poate fi alături de tine e simplu şi complicat în acelaşi timp. E simplu dacă nu priveşti în altă direcţie decît în aceea unde stă adversarul, dacă nu bîjbîi în ceaţă sau în imaginaţie pentru a te convinge că el e plin de defecte, dacă poţi evalua cît mai corect situaţia de luptă şi consecinţele ei. E complicat dacă nu reuşeşti sau nu vrei să discerni între atacul simulat şi strategia calului troian, dacă preferi să te înconjuri de mediocri pentru a străluci şi de linguşitori pentru a te simţi bine, dacă accepţi doar ajutorul celor care nu te contrazic niciodată.

Stagnarea vieţii politice româneşti post-revoluţionare, lipsa de credibilitate a unor partide şi modul ridicol în care aproape toate se zbat încă să-şi găsească o identitate sînt consecinţe ale uşurinţei cu care a fost început şirul alianţelor dezastruoase. În general, partidele noastre politice s-au grupat şi s-au sprijinit reciproc fie de frică, fie din viclenie şi nicidecum din interes real, dintr-o bine gîndită strategie pe termen lung. Convenţia Democratică a exprimat - şi continuă să exprime - spaima orgolioasă a unor lideri istorici sau a unor lideri intelectuali de tip nou - faţă de vechile structuri comuniste. Desigur, iniţiatorii acestei coaliţii şi-au închipuit că se adresează unui segment de electorat, fără să se întrebe cu adevărat ce aşteaptă alegătorii, dacă lor le sînt suficiente "dosarul de ilegalist anticomunist" şi semnarea condicii la mitinguri antiprezidenţiale. Coaliţia proguvernamentală s-a născut - şi continuă să trăiască - din înfricoşata convingere că accesul opoziţiei la putere trebuie blocat cu orice preţ. Nimeni nu s-a gîndit,la început, că acesta poate fi chiar preţul propriei cariere politice, clădită pe ideea de revoluţie şi deci insuportabilă pentru contrarevoluţionari. Frica fiecăruia de fiecare, atît de bine întreţinută şi valorificată în "epoca de aur", a deviat sensul normal al alianţelor, folosind doar adepţilor lui Ceauşescu: ei au profitat şi s-au strecurat la mijloc, acolo de unde pot acum călca în picioare ambele tabere şi de unde pot minţi din nou poporul cu televizorul, cu cenaclurile, cu discursurile pompoase şi chiar cu şantajul pe bază de preţuri.

Desigur, în politică închei alianţe mai ales cu cine eşti obligat s-o faci şi destul de rar cu cine ţi-ar conveni. Un bun politician ştie însă că victoria aparţine mai ales celor capabili să-şi creeze cît mai multe "obligaţii" avantajoase. La noi, opoziţia şi puterea s-au lăsat oarecum copilăreşte împinse în situaţii fără ieşire. Partidul Alianţei Civice, de exemplu, a hotărît că n-are încotro şi trebuie să intre sub pulpana ţărăniştilor, deşi singurul motiv pentru care a fost înfiinţat ţinea de anacronismul formaţiunilor istorice şi de evidentul refuz al populaţiei de a merge "pe mîna" acestora. Partidul Democraţiei Sociale din România şi-a pus singur gîtul în laţ convins că între naturala adversitate a opoziţiei şi artificiala prietenie a Partidei Naţionale e mai bine s-o aleagă pe cea din urmă. Nici cîştigătorii alegerilor şi nici cei care le-au pierdut n-au luat în seamă învăţămintele campaniei electorale şi n-au înţeles că prăpastia dintre ei a făcut loc în Parlament unui duşman comun, perfid şi pregătit pentru o viitoare demolare a parlamentarismului şi a democraţiei. Acum, Convenţia Democratică nu se poate nici destrăma, nici reconstrui, iar formaţiunea majoritară nu-şi poate nici înfrunta, nici părăsi aliaţii. E prea tîrziu şi pentru o restructurare a alianţelor parlamentare, şi pentru alegeri anticipate. Drept urmare, ambele tabere care au pierdut tot ce se putea pierde pentru că s-au temut ca nu cumva să profite cealaltă parte, se mulţumesc să invoce "fatalitatea" rezultatelor ultimului scrutin. Normal ar fi fost să avem parte de o confruntare politică între majoritatea şi minoritatea parlamentară. În locul ei, ies scîntei între formaţiunile aflate de aceeaşi parte a baricadei şi ni se pregăteşte - după modelul anului 1989 - o modificare a raportului de forţe prin stimularea nemulţumirii maselor (numite astăzi electorat). În acest timp, Adrian Păunescu acuză partidul de guvernămînt de neloialitate, Nicolae Manolescu avertizează că odată şi-odată PAC îşi va "lua soarta în propriile mîini" iar Petre Roman şi Sergiu Cunescu - simţind dincotro bate vîntul - pun la cale o alianţă social-democrată. Ca un făcut, liberalii îşi folosesc artileria grea pentru a dărîma alţi liberali, programul de privatizare al guvernului e respins tocmai de cei care au datoria să-l apere, iar vedetele artistice autointitulate "reprezentanţi ai societăţii civile" sînt gata să preia sloganurile legionare crezînd că astfel se opun ascensiunii foştilor comunişti.

Confuze, veninoase şi şmechereşti, actualele alianţe sînt mai periculoase decît excesiva atomizare a scenei politice. Hrănind indecizia şi apatia alegătorilor, ele lasă loc unui riscant joc de interese al instituţiilor-cheie (Justiţia, Armata şi Serviciul Român de Informaţii) pentru obţinerea bunăvoinţei cărora se războiesc de fapt forţele noastre politice. Pe nesimţite, din 1992 încoace, raporturile vîrfurilor de partid cu judecătorii, cu oştirea română şi cu apărătorii siguranţei naţionale au ajuns mai importante decît relaţia directă cu electoratul. Într-o societate în care contează mai mult **de partea cui** e armata decît **cum** trăiesc cetăţenii se poate însă întîmpla orice.

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur...

Peisaj în mişcare

Rezultatele alegerilor, campaniile electorale alimentează neîncetat strigătele de alarmă egal de îngrijorate cînd moare şi învie stînga, cînd cîştigă dreapta sau sporesc voturile obţinute de formaţiunile naţionaliste şi xenofobe. În viziunea comentatorilor totul e rău şi ei au dreptate mai ales atunci cînd compară problemele reale ale unei ţări sau alta cu programele celor care obţin sprijinul popular. Incertitudinile evoluţiilor economice, moralitatea sau mai bine spus imoralitatea clasei politice tradiţionale, consecinţele tratatelor economice şi ale integrării în diverse grupări regionale nasc contradicţii şi cerinţe pentru care nici dreapta, nici stînga n-au răspunsuri. Violenţa pîndeşte de peste tot şi succesele din Orientul Mijlociu, Africa de Sud sau Irlanda, oricît de îmbucurătoare ar fi, sînt fragile, şi nu pot compensa persistenţa unor focare de conflicte armate (cel din fosta Iugoslavie este doar cel mai mediatizat). Terorismul mondial este alimentat în permanenţă de dorinţa unor grupuri marginale de a-şi face cunoscute problemele sau de a-şi impune rezolvările.

În Suedia alegerile au fost cîştigate de social-democraţi, în Austria un partid de extrema dreaptă obţine peste 20% din voturi, sondajele din Marea Britanie exprimă o creştere a opţiunilor pentru Partidul Laburist, în timp ce în Italia victoria alianţei de dreapta conduse de Berlusconi nu şi-a epuizat surprizele.

Şi Statele Unite se pregătesc pentru alegeri şi pentru că acolo opoziţia dreapta-stînga n-a avut niciodată relevanţă, ceea ce se petrece poate avea semnificaţie pentru înţelegerea mutaţiilor în electoratul ţărilor dezvoltate. Pe 8 noiembrie vor fi înlocuiţi sau confirmaţi prin alegeri membrii Congresului. La jumătatea mandatului prezidenţial e foarte probabil că scrutinul va sancţiona ezitările în politica externă şi neputinţele din politica internă ale administraţiei Clinton, în pofida succeselor economice evidente. Dar alegătorul american nu leagă în mod necesar ieşirea din recesiune de activitatea executivului şi e dispus să considere că diminuarea intervenţiei guvernamentale e mai promiţătoare pentru îmbunătăţirea vieţii decît intervenţionismul birocratic. Pentru prima oară, după foarte mulţi ani, se pare că Partidul Democrat va pierde majoritatea în Congres, probabil în ambele camere. Este semnificativ discursul candidaţilor republicani: solicitat să-şi expună mai în amănunt concepţia despre legea pentru combaterea criminalităţii, chirurgul Bill Frist, care candidează pentru Senat din partea statului Tennessee, a declarat: "Nu ştiu, n-am nevoie să ştiu şi nici nu vreau să ştiu". După cum observa Howard Finemon în **Newsweek** candidaţii republicani sînt inocenţi din calcul. Bogaţi, şcoliţi, ei speră să cîştige voturi afişînd lipsa experienţei politice, a "intereselor speciale", toţi promit reduceri masive ale taxelor şi impozitelor şi limitarea puterii şi prerogativelor politicienilor "de carieră". Nu e prea clar cum vor izbuti ei, odată aleşi, să evite să facă o carieră politică.

Experienţa post-electorală a Italiei dovedeşte că schimbarea distribuţiei nu determină altă desfăşurare a piesei: noii actori spun aceleaşi replici, în aproximativ aceleaşi mizanscene. Primejdia nu vine din victoria stîngii în Ungaria sau Suedia, sau a dreptei în Italia. Odată ajunse la putere, partidele tradiţionale renunţă destul de uşor la poruncile ideologice în favoarea opţiunilor pragmatice. Îngrijorătoare este, aşa cum scria Eugenio Scalfari, directorul cotidianului italian **La Repubblica**, seducţia pe care o exercită personajele demagogice,care dispreţuiesc - şi uneori o şi declară - procedurile parlamentare, optînd pentru mecanisme plebiscitare, promisiuni, vise vehiculate prin mediile de informare, şi în special prin televiziune. "Excluşii" - săracii societăţilor îmbelşugate - nu prea votează: ei se revoltă din cînd în cînd. Clasa de mijloc a părăsit reperele ideologice, interesele economice au devenit extrem de mobile, partidele politice au pierdut ritmul acestei evoluţii. Ceea ce pentru ţările cu o rutină democratică poate fi doar un incident de parcurs, o dezordine premergătoare unei reaşezări, s-ar putea dovedi fatal acolo unde structurile democratice de-abia se constituie. Aici ignoranţa nu e niciodată inocentă, ci întotdeauna agresivă, arogantă, pretinzînd fie că ştie totul, fie că viitorul aparţine celor care nu ştiu şi nu vor să ştie.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Parteneriatul cu „metode forte"

Lîngă lista lui Toduţ şi cea a bolnavilor de holeră dezertaţi din spitale n-ar mai încăpea - în topul ultimei săptămîni - decît o singură ştire de "interes naţional": "De bucurie că echipa sa a bătut în deplasare, patronul **Selenei Bacău**, Dumitru Sachelarie, a tras cu pistolul pe stadionul din Moreni". (Reacţia - firească - nu s-a lăsat aşteptată: "Furioşi, localnicii au spart geamurile de la autocarul echipei băcăuane".) Pentru că vine din sport şi nu din politică, întîmplarea e mai deprimantă decît glumele despre MIG-uri şi decît editorialele pe tema "spaimelor iernii". Ca atare, "se impune" să ne bucurăm că guvernul s-a hotărît să controleze preţurile şi să apere... noţiunea de fair-play (pe româneşte - cavalerism). Despre preţuri vorbeşte o lume întreagă, despre "nevoia de gesturi cavalereşti" doar ministrul de stat Mircea Coşea, într-un comentariu din **Vocea României** (luni, 24 octombrie). Autorul apreciază "declaraţia televizată a domnului Vlad Soare, vicepreşedintele Băncii Naţionale" care "spunea că recunoaşte în mod cavaleresc greşeala săvîrşită prin emiterea noului regulament valutar". Supărat că "apar tot mai des, pe ici pe colo (...) idei conform cărora Banca Naţională ar fi salvat guvernul sau ar fi unicul şi de necontestat purtător al stindardului reformei în România", ministrul Coşea invită conducerea Băncii să recunoască (**şi**) meritele executivului în crearea "unui mediu înconjurător favorabil politicii monetare". "Perioada pe care o parcurgem obligă Guvernul şi Banca Naţională să fie parteneri. Este o obligativitate ce decurge din faptul că atît Guvernul, cît şi Banca Naţională sînt ale **României**", constată dl. Coşea. Furat de propria demonstraţie, adeptul cavalerismului politic se expune bătăii cu pietre a proguvernamentalilor speriaţi de accentul englezesc al Guvernatorului Isărescu: "Nu cumva se insinuează posibilitatea ca, într-o **altă etapă**, cele două instituţii numite de responsabilul cu reforma să aparţină unor ţări diferite?!", s-ar putea întreba "vigilenţii" obişnuiţi să-i sape unul cîte unul pe toţi ministeriabilii dispuşi să creadă în altceva decît în bîtă şi în dosar. În **Cronica Română**, judecătorul-doctor Corneliu Turianu avertizează că "Presa se află între cenzură şi pedepse excesive". Dacă-i aşa, e posibil ca pentru "gafa" comentatorului Coşea să răspundă redactorul-şef al publicaţiei guvernamentale. **Adevărul** - dintr-o aripă a căruia a crescut conducerea **Vocii României** - a avut timp să-şi dea seama că pe meleagurile noastre "Condamnarea vine prin poştă". El cere - după ce a iniţiat "Rezoluţia adoptată la reuniunea internaţională a ziariştilor de la Eforie Nord" - ca "ziariştii să nu mai fie inculpaţi înainte de proces". Ce rost are să ne amintim că **Adevărul** se consideră dator şi îndreptăţit să "le facă" miniştrilor, senatorilor ori primarilor, ceea ce nu le place jurnaliştilor (adică să fie inculpaţi fără proces)? Convingerea că "statutul jurnalistului european" prevede doar drepturi şi nici o îndatorire, scandalul de presă ca armă politică şi înverşunata ură a liderilor (de partid sau de formaţiuni civice, de la putere sau din opoziţie) împotriva tagmei gazetăreşti sînt metehne care se întreţin una pe alta, hrănind dezamăgirea cititorului şi nostalgia sa după o singură "Scînteie" călăuzitoare. Cine nu dă doi bani pe ideea de sportivitate nu merită să se bucure de vreun credit. Multe, prea multe publicaţii bucureştene mizează pe lipsa de scrupule şi pe mimarea grijii pentru reformă. "Cert este că, acum, guvernul Văcăroiu se află în faţa unei dileme: ori pune mîna prin metode forte pe Banca Naţională, ori riscă să nu-şi poată îndeplini angajamentele de accelerare a reformei şi de demarare a marii privatizări" anunţă - de pildă - directorul ziarului **Libertatea** (în ediţia din 24 oct.). De fapt, "obiectivul" e prezentat cu susul în jos: pentru susţinătorii de faţadă ai cabinetului - pe care îi admiră şi îi citează cu sfinţenie ultimul ziar "de dimineaţă" - preluarea controlului asupra Băncii Naţionale ar garanta eşecul reformei şi blocajul **definitiv** al privatizării.

La "METROREX" - adică în metrou - "călătorii fraduloşi vor fi depistaţi" de către echipe formate din "campioni la arte marţiale, box, lupte şi rugby" - scrie, în aceeaşi zi, **Jurnalul naţional**. Cine să-i pună la punct însă pe toţi cei cocoţaţi în vagoanele de lux ale puterii doar cu gîndul de a sabota democraţia şi de a demonstra electoratului român că lupta politică şi cavalerismul după care tînjeşte ministrul de stat Mircea Coşea se exclud cu desăvîrşire? (**E.Ş.**)

Noroc, la masculin; ghinion, la feminin

Ne simţim uneori încurcaţi cînd trebuie să folosim cuvintele, căci nu numai sensul trebuie gîndit, ci şi felul expresiei alese. Tendinţe "estetizante" produc uneori efecte intolerabile urechii şi minţii (oare cine redactează buletinul meteo, unde auzim frecvent că "vîntul prezintă intensificări", suflă mai tare şi "ceaţa se va poziţiona", adică ceaţa se va afla; este un discurs interesant pentru un lingvist, cel puţin). Este sigur că spaima de a părea neprofesionalist prin utilizarea unei anumite terminologii o încearcă mulţi. Dar, dacă acest lucru este adevărat, atunci de bună seamă că nici un psiholog n-ar putea spera să-şi cîştige respectul colegilor - sau poate invidia - dacă ar scrie despre psihologia ghinionistului sau ar analiza tipologia norocului. El ar da dovadă de seriozitate doar dacă ar aborda şansa, succesul, eşecul, performanţa, eroarea etc. Şi totuşi, norocul şi ghinionul parcă înseamnă altceva; mai greu de definit, dar în orice caz ceva despre care cu toţii cam ştim ce înseamnă. Cine n-a avut noroc sau ghinion în viaţă? Doar le folosim adeşea în discuţiile noastre de zi cu zi. În psihologia modernă, termenul "noroc" a pătruns făcîndu-şi loc şi parte egală cu termeni cu totul respectabili, ca cei de mai sus. El este învestit în discursul psihologic ca orice concept onorabil cu capacitatea de a explica. El este un concept interpretativ. Oamenii îşi interpretează totul şi caută cauze pentru a înţelege - şi deci a putea explica - ce li se întîmplă lor şi altora. Ei situează cauzele evenimentelor în oameni mai degrabă decît în mediu sau context. Fie că ceva a ieşit bine sau rău, aşteptat sau neaşteptat, fie că ai succes sau eşec, fie că altul se comportă bine sau rău, că eşti iubit, urît sau compătimit, toate se cer explicate. Interpretate. Şi iată că de la început apare eroarea, sau, mai bine zis, tendinţa oamenilor de a supraestima factorii dispoziţionali, cei care privesc individul - abilităţi, competenţe, trăsături de personalitate - şi a subestima contextul sau situaţia, deci ceea ce este exterior individului. Această tendinţă numită eroare fundamentală de atribuire (a cauzelor) este caracteristică tuturor oamenilor. Sigur că există şi diferenţe individuale sau de grup: de pildă, psihologii înclină să folosească în explicaţii factorii interni, ei "psihologizează", în timp ce istoricii şi sociologii înclină să fie contextualişti. Factorii contextuali, exteriori persoanei, se referă la natura situaţiei sau evenimentelor, la tipul de activitate şi, în sfîrşit, la noroc. A avea sau nu noroc este o cauză a unui eveniment. Aşa cum tindem, deci, să supraestimăm factorii interni, tot aşa tindem să ne asumăm responsabilitatea în cazul succesului şi să privim eşecul ca datorat factorilor externi. Acest lucru se constată şi la copii, care, cînd iau note mari, spun, de regulă, că au ştiut bine, iar dacă iau note mici este pentru că a fost foarte greu, profesorul a fost nedrept sau au avut ghinion. Nici nu ar putea fi altfel, pentru că nimeni nu doreşte să iasă dintr-o situaţie cu o imagine de sine negativă. Tendinţa aceasta are un rol adaptativ, o raţiune psihologică.

În sfîrşit, am ajuns la tendinţe specifice sexului - pentru a spune că bărbaţii au acces, prin structura lor psihologică, mai degrabă la noroc, iar femeile la ghinion. Bărbaţii îşi explică mai degrabă eşecul prin cauze externe, iar succesul prin merite personale. Femeile îşi explică mai totdeauna eşecul prin absenţa unor merite personale, iar succesul prin cauze externe. Cu alte cuvinte, de pildă, un bărbat are succes pentru că este inteligent şi eşec pentru că are ghinion, în timp ce o femeie are succes pentru că a avut noroc şi un eşec pentru că nu are abilităţi. Aşa gîndesc ei cînd îşi explică ceea ce li se întîmplă. Această diferenţă - trăim în vremuri care valorizează diferenţa, dar nu o evaluează - ne face să vedem bărbaţii ca neavînd acces nativ la modestie. Neavînd acces la modestie, ei au un mai mare acces la fericire. Căci această trăsătură de care vorbeam se datorează unor tendinţe egologice (amor propriu), valorizări ale sinelui şi atenţiei acordate imaginii cît mai pozitive de sine. Unii chiar propun să li se atribuie bărbaţilor un mai mare amor propriu şi femeilor o mai mare vanitate.

Într-o discuţie cu cîţiva adolescenţi am încercat să analizăm succesul şi eşecul în diferite situaţii de viaţă. Evident, interesul lor se îndrepta către succesul sau eşecul erotic. O fată mi-a spus: dacă un băiat îmi face curte şi eu îl resping pentru că nu-mi place, el îmi va spune că sînt "ţărancă", "demodată", "penibilă", "tocilară" etc., în nici un caz nu-i va trece prin cap că el este cauza refuzului şi nu eu. Dacă însă eu plac pe cineva şi încerc să-l fac să înţeleagă şi sînt respinsă, imediat mă duc la oglindă şi-mi fac sînge rău gîndindu-mă că nu arăt bine. Sigur că nu toţi bărbaţii şi nici toate femeile nu sînt la fel. Acestea sînt tendinţe generale. Conform acestor tendinţe generale, modestia este mai degrabă în ograda femeii şi nici nu i-ar sta bine unei femei altfel. Societatea însăşi acceptă mai lesne succesul masculin, meritul masculin - apar însă, în ultima vreme, şi desigur sub influenţa feminismelor, şi filme cu self-made women; cîte femei dintre cele cărora Emma Hart le-a indus reverii bovarice nu şi-au luat genţi-diplomat după 1990, cînd "s-a putut" să te apuci de afaceri - decît cel feminin. O analiză de necroloage a unor personalităţi sociale marcante dintr-o ţară vestică - lucrînd în bănci, firme, parlament etc. - intitulată ca o reclamă, dar sugerînd un stereotip adînc, "Bărbaţi competenţi, femei drăgălaşe", a evidenţiat frecvenţa aprecierilor pozitive legate de merite personale în cazul bărbaţilor şi ale celor situaţionale, în cazul femeilor. Bărbaţii ajunseseră în vîrful ierarhiei pentru că erau "buni", femeile pentru că au avut un context permisiv. Norocul îţi vine, nu te poţi supăra pe cel norocos; în raport cu norocosul, nu-ţi rămîne decît invidia. Şi, cînd este ea oare mai mare, cînd ai noroc sau cînd ai merite personale? Şi, la urma urmei, şi meritele personale sînt rezultatul unui "noroc genetic". Moştenirea nu înseamnă un merit. Dar, indiferent de sex, mulţi consideră că, în viaţă, norocul există pentru toţi; el se-nşiră, ca nişte pietre de kilometraj, în faţa noastră. Noi nu sîntem în stare să-l deosebim de banal. Norocul este o întîmplare, el se întîmplă mereu. Se zice că norocul surîde mai adesea prostului, dar el fiind prost nu-l vede. Cîndva, înainte de "evenimente", cineva mi-a spus, după ce fusese în străinătate cu o bursă - ce noroc! -, că i s-a propus să fie ajutată acolo, dacă ar dori să rămînă, pentru că acasă era greu. Spunînd că se întoarce în ţară, celălalt i-a replicat: "norocul nu surîde de două ori deşteptului!" Ar însemna, dacă acest lucru este adevărat, că natura lucrează cu "protecţia socială".

La înmormîntarea unui bulibaşa, o femeie mi-a spus: "a fost un ţigan cu noroc". Am întrebat-o cînd un ţigan are noroc. Mi-a răspuns scurt: "cînd are putere, bani şi copii". Ordinea nu mi-o mai amintesc. Am întrebat văduva dacă a fost o ţigancă cu noroc, norocoasă. Mi-a răspuns afirmativ, înşirîndu-mi "bărbat bun, bani, copii". Am deduce că bărbatul bun este norocul femeii. Şi cum norocul este un factor extern în schemele cauzale, ar însemna că unei femei fericirea poate să-i vină. Parţial, însă. Rămîn banii şi copiii. Copiii vin şi ei. Puţine femei sînt fericite integral: nu sînt bani!

Aurora LIICEANU

Zodia Berbecului

- în cotidianele şi săptămînalele din 23 octombrie 1994 -

Viaţa personală - La finele unei săptămîni în care aţi acordat prioritate problemelor profesionale şi de afaceri, vă concentraţi atenţia asupra TUTUROR ASPECTELOR VIEŢII PERSONALE. Totodată, aveţi puterea de a-i stimula afectiv "pe toţi cei ai casei"! *(Evenimentul zilei)*

Dragoste - Cine doreşte să seducă acum un Berbec, din alte motive decît sentimente adevărate, va da greş. Berbecul este singurul în măsură "să dea papucii".

Bani - Nici atunci cînd e vorba de afaceri, Berbecul nu poate fi înşelat. În schimb, datorită unui anturaj vicios, el poate fi complice la cîteva acţiuni financiare nu prea ortodoxe. (*Supermagazin*)

Horoscop

Horoscopul a devenit o specie publicistică: o rubrică aproape obligatorie în cele mai diferite tipuri de ziare şi reviste - ca şi în programele canalelor de televiziune. Reapărut în spaţiul public românesc după decembrie 1989, dezvoltîndu-se rapid, în primul rînd prin traducere, tipul de text e interesant prin structura sa schematizată, prin constrîngerile pe care i le impune situaţia de comunicare - dar şi prin ceea ce spune despre noi dincolo de aceste constrîngeri. Textul e produsul unei voci impersonale - o instanţă abstractă şi, tocmai de aceea, autoritară (a cărei seriozitate e semnalată şi stilistic) - neidentificată, de cele mai multe ori, prin nici o semnătură. Proliferarea horoscoapelor nu pare să instituie şi rolul social al astrologului; intruziunile persoanei I în text sînt extrem de rare (eventual, sînt depersonalizate prin folosirea pluralului: "v-am sugera deci..."). Mai e loc, uneori, pentru o atitudine gnomică - de banală judecată morală asupra vieţii în genere şi a situaţiei prezente în special: "Chiar dacă trăim într-o lume în care afacerile ocupă primul loc, în detrimentul sentimentului, nu trebuie să vă fie teamă să vă revărsaţi afecţiunea..." Destinatarul-model al acestui din urmă discurs este un ins destul de frustrat; în alte cazuri, identificarea se face prin tipul învingătorului eficient. De fapt, marea problemă a horoscopului e dificultatea de a se adresa simultan unor categorii foarte diverse - iar soluţiile sînt doar în parte satisfăcătoare: enunţuri foarte generale, valabile pentru copii şi bătrîni, bărbaţi şi femei - sau text discontinuu, sincopat, în care fiecare frază îşi selectează alt destinatar. Lucrurile sînt mai simple acolo unde au apărut deja rubrici specializate: "Horoscopul îndrăgostiţilor", "Business horoscop" etc. Oricum adresarea, de regulă reverenţioasă, la persoana a II-a plural ("ambiţiile dvs. par să crească"), îl are în vedere pe fiecare cititor în parte; cuprinderea într-un plural autentic ("chiar şi dv., celor mai meticuloşi şi riguroşi dintre oameni, vi se întîmplă...") pare o eroare de strategie, căci, indiferent de condiţiile reale ale comunicării, trebuie să se păstreze iluzia unui mesaj individualizat, aproape confidenţial. De aceea e probabil mai rară şi formularea previziunilor la persoana a III-a; ea apare mai mult din nevoia de a izola o subcategorie a cititorilor ("Celibatarii vor fi subjugaţi de incertitudini financiare în intervalul 9-13"). Una din problemele spinoase ale fixării destinatarului e şi distincţia masculin/feminin. Din punct de vedere strict lingvistic, ea e rezolvată destul de neinspirat, prin paranteze cuprinzînd varianta de terminaţie feminină - "aveţi tendinţa să fiţi, însă, prea suspicioşi(oase)" -, chiar şi la cuvinte care nu diferă doar prin terminaţie: "astăzi sînteţi nervoas(ă) şi arţăgoas(ă)". Uneori, separarea e sugerată de selecţia temelor: pe de o parte, de exemplu, "completîndu-vă registrul de acţiuni diplomatice, obţineţi credite bancare importante"; pe de alta - "orice necaz va fi dat uitării mai mult, sau mai uşor, cînd faceţi cumpărături". Alegerea neexplicită a unei perspective produce şi anumite ambiguităţi: "atitudinea pe care o aveţi faţă de sexul frumos le va uimi mai ales pe colegele dvs."

Oricum, detaliile concrete ale previziunilor creează portrete-robot ale cititorilor şi ascultătorilor. Dacă prin 1990-1991 discrepanţa între temele evocate în horoscop şi lumea românească era foarte mare, azi par să se mai fi schimbat puţin şi realitatea şi textele: putem găsi în ele formula dublă semnificativă "profesia şi afacerile", ori descrieri de situaţii tipice: "Vreţi o casă, vreţi pămînt"; "Norocul vine din străinătate"; "Subalternii vă irită" etc. Flatarea cititorului e inevitabilă: acestuia i se vorbeşte despre "inventivitatea ce vă caracterizează", "intuiţia deosebită", "onestitatea dv."...

Contează, desigur, şi actul propriu-zis al previziunii, al sfatului sau avertismentului. Mai frecvente par a fi aserţiunile care folosesc timpul prezent, semn al certitudinii maxime - "Întîmplări plăcute vă oferă zile fericite" - eventual viitorul (mai artificial, dar şi mai clar marcat de apartenenţa la genul discursiv al prezicerii): "Sîmbătă sau duminică o întîlnire neaşteptată vă va însenina sufletul". Discursul imperativ - "Nu descurajaţi!"; "Nu disperaţi!" - pare absorbit cîteodată de acela, mai puternic, al publicităţii: "Chiar dacă vă concentraţi asupra problemelor de rutină, evitaţi MONOTONIA!". Enunţurile generale, vagi sau ambivalente, valabile pentru orice situaţie - "Vă puteţi gîndi la planuri de viitor"; "Noroc în afaceri mărunte. La fel, piedici" - contrastează cu riscul de a evoca faptul concret, uşor verificabil: "Prindeţi pe cineva în flagrant delict"; "Vi se defectează televizorul".

Între variantele stilistice ale horoscopului pare să domine limbajul standard, sobru, cu accente oficial-birocratice: "se profilează primele rezultate ale concretizării iniţiativelor personale"; "un avertisment în direcţia sporirii prudenţei în acţiunile pe care le veţi întreprinde". Urmele traducerilor se depistează destul de uşor ("mancaţi aparenţele", "esenţial sprijin aveţi"); şochează din cînd în cînd cîte o combinaţie de neologism cu termen popular ("un demers duşmănos"); în orice caz, elementele familiare sînt rare ("Mai strîngeţi punga, că vin vremuri grele") - în comparaţie cu stilul bombastic şi metaforic preluat din vechi romane de serie: "Ispita este pe aproape şi iubirile tainice vă pun inima pe jăratec"; "dorinţe accentuate de schimbare străbat ca vijelia zodia dv"; "voia bună este nectarul îndrăgostiţilor".

În mod destul de ciudat, tocmai "limbajul de specialitate" e rar în horoscoapele noastre: "influxul astral", "curbele astrale", "tranzitul retrograd al planetei Mercur", "opoziţia lui Jupiter" etc. nu par a fi considerate dovezi obligatorii ale competenţei în domeniu sau argumente de autoritate. De fapt, nici măcar norocul şi ghinionul nu sînt foarte prezente în text: e drept, sînt anunţate "zile fericite", "bucurii", "succese", "veşti", "drumuri", "cîştiguri"; mai rar, "probleme", "neînţelegeri", "accidente"; sfera pozitivă şi cea negativă sînt însă de obicei tratate în termeni psihologici: "optimism", "echilibru", "protejarea sistemului nervos", "sociabilitate" - sau "stări depresive", "nelinişti", "angoasă", "susceptibilitate..." Faptele sînt atît de puţine şi stările psihice atît de previzibile, încît horoscopul cotidian ori săptămînal pare să aibă prea puţin de-a face cu aştrii şi cu destinul: consultaţie psihologică, ştire (adesea falsă) despre cititor, moment rar în care ziarul i se adresează acestuia direct; din cînd în cînd - surpriza estetică a unei potriviri.

Rodica ZAFIU

Mania lui „n-a fost să fie”

În corespondenţa lui Cioran cu fratele său Aurel şi cu o seamă de prieteni din ţară (Noica, Ţuţea, Bucur, Ţincu ş.a. - volumul o să apară anul viitor la Humanitas) unul dintre laitmotivele obsedante este expresia: “n-a fost să fie”. Trist apanaj al dreptei româneşti, acest sentiment al zădărniciei, al fatalităţii şi-a dovedit, paradoxal, eficienţa exclusiv în scrisul lui Cioran; numai uriaşa forţă de şoc a stilului său a făcut ca **ideea nenorocului românesc** să pară învingătoare, să copleşească orice ispită de negare creativă a dogmei fatalităţii noastre geografice, istorice, politice. Altminteri - fără a mai recurge la alte exemple ilustre şi păstrîndu-ne doar în cuprinsul Generaţiei - Eliade şi Noica au exorcizat cu succes nenorocul, ispăşind şi vindecînd căderile în istorie prin hiperproductivitate spirituală, Haig Acterian deborda de proiecte culturale, Ţuţea, om feeric, şi-a asumat existenţa ca perpetuu dicteu ecleziastic, în fine - toţi au trăit în mistica faptei şi cultul verbului **a face**.

De patru ani vorbim din nou despre nenorocul românesc, la fel de mult, de amar şi violent ca în 1950, ca în 1940, ca după Turtucaia, ca-n zilele Congresului de la Berlin, ca pe vremea lui Heliade, Ghica şi Bălcescu... Pentru cei tari, nenorocul acesta a fost aproape o fericire: le-a oferit inamicul ideal, pe potriva orgoliului lor şi a puterii creatoare. Noica îl vedea, dimpotrivă, ca un **noroc** esenţial: a fi mereu cu un pas în urma celorlalţi înseamnă că eşti ferit de toate capcanele în care le este dat să cadă; **a veni după** va să zică a avea înţelepciunea gata acumulată şi a-ţi atinge întotdeauna destinaţia fie şi prin eşec, ori mai degrabă prin înaintarea constantă în hipnoza Ocolului. Cei slabi îşi află în “n-a fost să fie” un alibi imbatabil al neputinţei, o amăgire, un **rost** pentru verbiajul contaminat de plîngeri profetice şi pentru războnările consumate frenetic, în imaginar. Perverşii cu metodă îşi justifică orice cădere lamentabilă tot prin “n-a fost să fie”, aşa cum ne-o dovedesc în special amintirile marilor preoţi ai comunismului. Nu există în istoria României vreo generaţie care să nu fi fost - sau să nu se fi considerat - generaţie “de sacrificiu”, “generaţie pierdută”, “generaţie în pulbere” etc, de la paşoptişti pînă la... reveriile unui Silviu Brucan!

Nenorocul, deci, de **a fi rău plasat**, spunea Cioran, afirmaţie pe care, nu de mult, a citat-o Andrei Pleşu într-una dintre intervenţiile sale la un colocviu internaţional desfăşurat la Sinaia (tema fiind “Europa de Est” sau “Europa Centrală”, apropo de grupul Vişegrad... şi restul). Senzaţia celor “mal placés” în istorie şi geografie nu-i nicidecum un patent original, a adăugat Adam Michnik cu această ocazie, de vreme ce-o trăiesc şi irlandezii (faţă de englezi) şi polonezii (faţă de nemţi şi ruşi) şi israelienii (faţă de arabi) ori portughezii (faţă de spanioli) ş.a.m.d., ca să nu mai vorbim de enclavele minoritare de pretutindeni.

Fiind la început o constatare ca oricare alta, aptă mai mult să ne determine şi să ne fasoneze inteligenţa - dacă nu şi cinismul eficient - în politica externă, “n-a fost să fie” a ajuns o convingere , o prejudecată , un obicei şi în sfîrşit o lege irepresibilă. Din simplă autojustificare a opoziţiei politice dintotdeauna, “n-a fost să fie” a devenit mentalitate, o realitate sinonimă pur şi simplu cu “bună dimineaţa” şi “noapte bună”. Ca un **sesam** de... închis toate porţile, un panaceu omnialinător pe care l-am fetişizat demult, “n-a fost să fie” este însuşi absolutul de care au nevoie jubilaţiile noastre.

Nenorocul a sfîrşit prin a fi adevăratul nostru noroc: în el ne deghizăm laşitatea, lenea, ipocrizia, incompetenţa, la virtuţile sale analgezice sau soporifice apelăm în ceasurile de durere sau de insomnie istorică, veninul lui are pentru noi mari atuuri curative. Un **nenoroc eliberator**, hohotit - fireşte! fireşte! - ca rîsul dacic înaintea morţii, nu-i aşa? L-am filosofat, l-am teoretizat, l-am folclorizat, l-am comparat, l-am trecut prin toată moralistica sumbră, stoică şi hedonistă a lumii. În nenoroc ne simţim cum nu se poate mai acasă. Este o imensă forţă reacţionară, dovedită, scop suprem de mers “înainte”. El este oglinda narcisismului nostru şi arma infailibilă a visceralei pasiuni altericide. El ne face, de pildă, să ne distrugem sau să ne lăsăm în paragină patrimoniul arhitectural, dar şi să ne revoltăm cînd alţii vor să investească întru conservarea lui. El ne sleieşte din start orice proiect de anvergură: istoric, etic, politic, literar, enciclopedic, el ne-a vidat de sentimentul construcţiei durabile în timp, al continuităţii româneşti, strivite mereu de stupida voioşie a lui “după mine potopul”, el ne-a desfigurat moral, ne-a mahalagizat mentalităţile şi comportamentul...

Tot norocul-nenoroc ne-a făcut (moştenire turcească?) să identificăm în limbajul curent exercitarea puterii nu prin acţiuni constructive, ci prin două verbe asasine (“taie şi spînzură”), după cum ne-a oferit din plin travestiuri pentru frică (“ai noroc că-s bine dispus, că altfel...”), ca şi invariabila finalitate pentru orice căutare a adevărului: “las-o-ncurcată”. El rezolvă în stil de pompe funebre (“bine c-a murit, săracul, la timp, a avut noroc”) tot ce înseamnă schimbare, evoluţie care, conform obiceiului locului, nu poate fi decît în mai rău. El nu concepe creativitatea şi competenţa ca surse de împlinire, ci doar ca miracol, mai precis: ca aleatorie intersectare de baftă şi prostie (“a dat norocul peste tine”).

Pe scurt: mare noroc am avut cu nenorocul.

Dan C. MIHĂILESCU

Povestea cărţii pacifice

Don Jose de Cardillas a naufragiat pe ţărmul Insulei Bartman în toamna anului 1678, cînd băteau vînturile dinspre continent. Cu el s-au mai salvat cinci matrozi, bucătarul şi o măgăriţă. Norocul lor că s-au salvat de la înec măgăriţa şi bucătarul!

Ţărmul insulei era stîncos şi înalt. Acolo, sus, îşi aşezară boccelele. Din corabie nu mai rămăsese mare lucru - mai plutiră cîteva surcele pe valuri, unele purtînd stema. Mai erau, în zare, dunga portocalelor şi cîteva lădiţe fumurii. Ei, în schimb, trăseseră de cîţiva saci grei de apă în care erau bucoavnele lui padre Andrea. Norocul lor că-şi petreceau serile citind din Cartea orelor pe sărite. Cînd începură să se adune curenţii dinspre Pacific, adică vreo patru luni după naufragiu, apărură cacuacii. Cacuacii trăiau pe o insulă mai mare, în larg, şi erau canibali. Norocul lui don Jose că salvase muscheta şi avea şi o machetă ruginită cu care-i despica pe din două, ca pepenii. Rămaseră locului mai bine de cinci jumătăţi. Asta fu norocul lor - că apărură vulturii şi alte animale de pradă şi cei şapte, cu măgăriţa opt, vînară şi-şi făcură provizii pentru cîteva săptămîni. Cacuacii îi atacară, însă, a doua noapte, şi-i făcură prizonieri. Norocul lor - ar fi putut să-i jupoaie pe dată. Aşa îi luară în piroage şi ajunseră pe insula Surîsului. Aici urmau să fie măcuiţi organizat. Se strînseseră mai bine de o sută de creaturi mestecînd cu sucitorul prin oale şi blide şi construind un prăjitor pe care tocmai se rumeneau vreo trei angrosişti olandezi. Zic norocul lor că treaba mai dură vreo trei zile. Împăratul, o stîrpitură cu burta cît polobocul, şi cîteva pene jumulite în păr avea să se roage de ploi să mai ţină. Mai erau cîteva ritualuri de purificare - toate acestea ţinură, după cum am spus, trei zile, dar dup-aceea cacuacii le făcură felul. Norocul cacuacilor - căci în bagajele celor şapte cu măgăriţa opt găsiră şi cărţile lui padre Andrea. Avea padre-le şi vreo două-trei romane franţuzeşti groase de-o palmă, pline de gravuri. Mai avea şi un evangheliar şi un manual de iconografie. Erau sfinţi răstigniţi, pisaţi, dumicaţi, mărunţiţi, suspendaţi, ş.a.m.d. Diverse animale cu aripi sau fără. Nimic asemănător cu lumea, adică insula. Mai era şi o lopăţică de fildeş sub formă de plisc, cu care padre-le şi apoi don Jose se scărpinau pe spinare. Lumea e mai mare decît ne imaginăm noi, se gîndi vraciul după ce încercă să descifreze desenele din cărţi. Are mai mulţi oameni decît ar putea cuprinde piroagele noastre şi mai multe animale decît ar putea trăi pe insula Surîsului. Cărţile stîrniră o mare vîrvoră între cacuaci care, chiar dacă nu le puteau citi, găsiră o mare asemănare între sfîntul mucenic Epitafie cel îmbuibat cu plumb topit şi împăratul lor. Era aici un semn divin. Vraciul, împăratul şi generalul care conducea trupa de cincizeci de infanterişti cacuaci hotărîră că trebuie să părăsească insula. Bine-au făcut. A fost norocul lor s-o părăsească înainte de ceremonia Sulităi, cînd, de obicei, apare Soarele, pentru că, abia plecaţi şi insula lor a fost măturată de un val colosal de apă care încă mai păstra, ca năvoadele fine, cochilii,melci, peşti şi căluţi de mare. Acum curentul ducea spre continent şi, mai repede ca trăsura de poştă, aţă, spre coasta de miazănoapte. Şi, cu toate că erau nişte artişti ai navigaţiei, valurile îi striviră de stînci. Se salvară doar cîţiva, adică împăratul, generalul, vraciul şi cîţiva cacuaci de rînd. Era noapte cînd naufragiară. Aşa-i găsiră cei cîţiva cercetaşi din tabăra de vară a lui don Jose, lăsaţi pe ţărm să scruteze orizontul în aşteptarea stăpînului. Norocul cacuacilor că aprinseseră un foc. Altminteri nu i-ar fi găsit muşchetarii. Îi făcură colac şi-i aduseră în faţa comandantului, un locotenent tînăr şi cam transpirat. Ar fi aruncat bocceluţele de care cacuacii nu voiau să se despartă, însă, cînd desfăcură în silă baierele slinoase, găsiră acolo cărţuliile lui padre Andrea. Şi-l întinseră pe împărat pe o scîndură, şi-i turnară pe gît atît plumb topit că împăratul plesni ca o păstaie. Aşa se face că se adeveri cu totul miniatura din Cartea martirilor care stîrnise atîta nelinişte printre cacuaci.

Sorin ŞERB

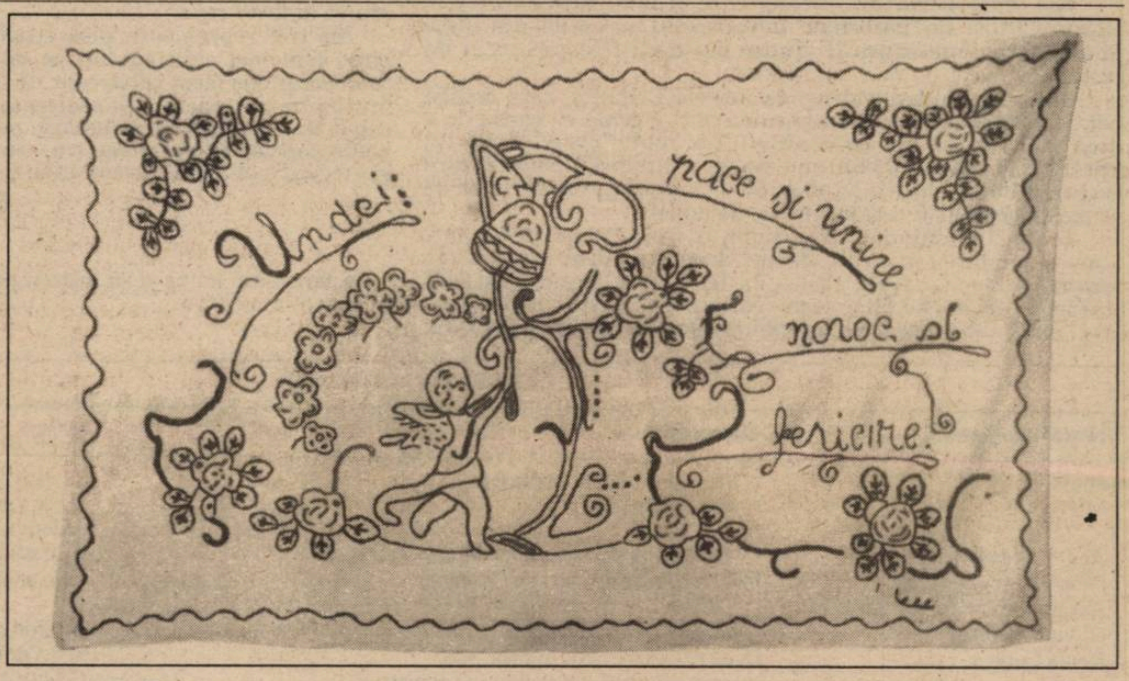

© A. Ionescu

Norocul e rotund

• Prin anii ‘50, cînd copiii se jucau încă mult - frenezia meditaţiilor nu începuse încă - în timpul recreaţiilor venea la tine un zevzec, te apuca de bărbie, ca şi cînd ar fi vrut să ţi-o smulgă, după care fugea strigînd, ţi-am furat norocul! Detestam acest joc. Eu nu am furat norocul nimănui. Şi ori de cîte ori mi-l fura cineva îl luam la bătaie. Într-o zi a trebuit să intervină învăţătoarea. A intrat între noi şi a strigat la mine cu ochii scoşi din cap:

- Cum poţi să fii aşa proastă, cum o să-ţi fure norocul?

Lumea din jur rîdea. Nu era nimic de rîs. Dacă citeşti cîteva cărţi de folclor, descoperi că norocul, sufletul, sîngele, laptele de mamă, somnul, sănătatea sînt de o labilitate neînchipuită, că ele se poartă ca nişte făpturi handicapate şi nătîngi ce cad în vase cu apă şi se îneacă, se agaţă de hainele străinilor ca nişte scame şi se lasă furate, oricînd, de duşmani. Este adevărat că procedeul cu norocul furat din bărbie nu l-am întîlnit în cărţi, pare să fie o invenţie a anilor ‘50, bună pentru recreaţii.

• Norocul este rotund. Se scrie cu doi de O. Roata noroculşi se întoarce cînd spre tine, cînd spre mine, cînd spre el. În dreptul unora O uită Dumnezeu; la alţii trece repede. Degeaba fugi după noroc, spune o vorbă bătrînească, trebuie să fugă norocul după tine. Alta pretinde însă că norocul şi-l mai face şi omul. Dumnezeu îţi dă, nu îţi pune în sac. Am cunoscut un om care a dat de şase ori la medicină. Dădea şi cădea, dădea şi cădea. Iritat, un altul, doctor în toată firea, l-a învăţat ce trebuia să ştie, timp de un an. Nu i-a luat nici un ban, a făcut-o din pură enervare. Cînd omul a intrat, plin de recunoştinţă i-a zis,domnu‘ doctor, să vă învăţ şi eu ceva, o vorbă de la bunica: cine mişcă tot mai pişcă, cine şade coada-i cade. Pentru unii norocul se măsoară în bani. Visătorul nesocoteşte banii ca să aibă noroc la vise.

• Doamne, norocuţul meu, /L-au băut boii-n pîrău.
Nu ştiu, boii l-au băut / Sau noroc eu n-am avut.

În esenţă, asta este problema, dacă ai avut noroc şi l-ai pierdut sau n-ai avut niciodată. Ca să-l cauţi însă, trebuie să ştii ce cauţi şi cîţi ştiu ce caută, cînd e vorba de noroc?

• Ghiceam într-o zi în palma unuia care fusese, la un moment dat, condamnat la moarte şi făcuse puşcărie peste zece ani. Îi spuneam despre cum stă cu inima, cu deşteptăciunea, de Mercur, de Saturn... Am descoperit şi linia Soarelui, uite-o, îi zic şi i-o arăt. Pentru că voia să ştie ce este linia Soarelui am simplificat şi i-am zis, ai noroc. A început să rîdă în hohote. Atunci mi-am reamintit că fusese condamnat la moarte şi făcuse puşcărie peste zece ani şi i-am zis, nu-i nimic de rîs, închipuie-ţi cum ar fi fost dacă nu aveai noroc.

• A fost o dată un om fără noroc. Azi aşa, mîine aşa, într-o zi s-a dus la Dumnezeu şi a bătut cu pumnul în masă. Doamne, i-a zis, la toţi le-ai dat, numai pe mine nu m-ai norocit, eu aşa nu mai pot să trăiesc, îmi iau zilele şi gata. Dumnezeu, perplex, privea supărarea creştinului, necuviinţa lui, dar fiind iertător a cuvîntat:

- Omule, nu pot să te ajut decît cu un sfat, însoară-te şi ia o femeie cu noroc dar ai grijă, de cîte ori vei vorbi despre procopseala voastră, nu spune **eu, eu, eu** şi **a mea**, vorbeşte la plural, zi întotdeauna, **a noastră**.

Omul a plecat, s-a însurat, norocul se ţinea de casa lor ca umbra de om, vacile lor fătau de trei ori pe an cîte trei viţei, găinile lor ouau ouă de aur şi la pămîntul pe care îl aveau se adăuga alt pămînt încît deveniră iute minunea satului. De lucrat nu mai lucrau, lucrau alţii pentru ei şi el, ca bărbatul, toată ziua în cîrciumă. Într-o zi, bînd mai mult ca de obicei sau băgîndu-şi Necuratul coada, s-a pomenit vorbind despre “vacile mele” şi despre “pămîntul meu” dar nu a apucat să se laude pe săturate pentru că flăcări pînă la cer a văzut că se ridică din locul unde îşi avea gospodăria iar pămîntul lor se vedea cum intră în pămînt. Ducîndu-se acolo şi-a găsit nevasta plîngînd în cenuşă, numai norocul ei o scăpase de la atîta pîrjol. Cum se leagă lucrurile, îşi mai aminteşte cineva de filmul franţuzesc “Asociatul”, povestea omului fără noroc care a trebuit să-şi invente un partener norocos?

Irina NICOLAU

"Norocul cîteodată ne caută şi pe noi; iar înţelepciunea trebuie căutată de noi mai mult ca pe o comoară."

Proverb românesc

Bafta, de la Gauss la Gavra

MOTTO LUNG ŞI FRIVOL. *Un tip aude o voce lăuntrică: "Joacă la Loto!". Se conformează, intră într-o agenţie şi cere: "Daţi-mi lozuri de 20.000 de lei". Vocea insistă: "Nu! De toţi banii!". Insul se lasă convins, pune jos tot ce are. La tragere, nu-i iese nici un număr. Şi aude iar vocea: "Ţ, ţ, ţ! Ce să-ţi fac, dac-ai avut ghinion?!" **Morală?** Ce mi-e un tip, ce mi-e o naţie!*

Dac-ar fi s-o luăm adînc, ar trebui purces de la **Ecleziast** (9, 11): **"Nu cei viteji cîştigă războiul, nu cei înţelepţi cîştigă pîinea, nici cei pricepuţi bogăţia, nici cei învăţaţi bunăvoinţa, ci toate atîrnă de vreme şi de împrejurări"** şi ne-am ţine apoi de firul bătrînului motiv **"fortuna labilis"**. Am trece prin cîntul VII din **Infernul**, în care Virgiliu îi atrage atenţia n a i-v u l u i Dante: **"or puoi, figliuol, veder la corta buffa/ de' ben che son commesi alla Fortuna/ per che l'umana gente si rabuffa"** (vezi deci, fiule, că tot ce aduce Fortuna, pentru care oamenii se zbat atîta, pierc ca boarea de vînt; versuri pe care un talentat traducător, prăpădit timpuriu, G. Buznea, le tălmăcea: "... această Comedie/ o regizează, fiule, Norocul", săvîrşind un dulce anacronism, la 1300 neputînd fi vorba de "regie") sau printr-o bolgie mai afundă, în cîntul XV, unde Brunetto Latini (de la care călătorul transmundan învăţase **"come l'uom s'eterna"**, cum poate omul să se-nvesnicească) îl întreabă pe poet: **"...Qual fortuna o destino/ anzi l'ultimo di quaggiù ti mena?"** (e întîmplare sau e destin că ai ajuns viu, aici, în Infern?)

Am simţi germenii ştiinţei care-şi bate capul cu legile întîmplării şi ale "norocului" în opusculul lui Galilei din 1642, **Considerazione sopre il giuoco dei dadi** (Despre jocul de zaruri).

Am rîde condescendenţi de marele Leibnitz, care credea că, la zaruri, şansa de a ieşi suma "11" e egală cu şansa de a ieşi "12" (or, 11 are de două ori mai mult "noroc" decît 12, recte 0,056 faţă de 0,028) sau de tot marele d'Alembert, care era convins că, dacă a picat de 50 de ori **cap**, probabilitatea de a pica **pajură** ar fi mai mare (da' de unde!).

L-am fi menţionat, în schimb, respectuos pe Montmort, care a publicat, în 1708, **Eseuri despre analiza jocurilor de noroc**, cu aerul că am citit-o; la fel despre **Ars conjectandi** (1713) a lui Bernoulli, "Vechi Testament" al Probabilităţilor, cel "Nou" fiind **Essai philosophique sur les probabilités** a lui Laplace, din 1814.

Neghiob ar fi să-l uităm pe K.F. Gauss, descoperitorul curbei cu aspect de pălărie napoleoniană (bicorn), care descrie repartiţia în grafic a evenimentelor faţă de probabilitatea maximă a acestora (ecartul).

Ar trebui citată nuvela-roman a(l) lui Dostoievski, **Jucătorul**, ca şi pătimirile autorului ei, posedat o vreme de demonul hazardului prin multe tripouri ale Europei. Ar fi de plasat undeva şi răs-tăbăcitul **"un coup de dés jamais n'abolira le hasard"** al lui Mallarmé.

Ajunşi la Eminescu, ar fi cazul să facem un popas mai lat şi să ne mirăm, bătu-l-ar norocul, cîte înţelesuri putea să strecoare în vechea vorbă slavă: **"în cercul vostru strîmt/** Norocul **vă petrece"; "orice** noroc/ **Şi-ntinde aripile/ Gonit de clipele/ Stării pe loc"; "ochii/ Cei plini de lacrimi şi** noroc"; **"de-i goni/ Fie** norocul, **fie idealurile"...** Şi de la melancolica lui metafizică am luneca, printr-o tumbă, la burlesca patafizică (Jarry), cea care pretinde, mă'nţelegi, a zămisli **regulile care guvernează excepţiile.**

De aici, am străbate iute salonul lui Stamate al lui Urmuz, unde se află **"masa fără picioare... bazată pe calcule şi probabilităţi"** şi ne-am opri la arhi-scepticul Murphy, fondatorul teoriei improbabilităţilor, adevărat om al zilelor noastre negre, pentru care toate posibilităţile sunt negative, iar "norocul", o scurtă eclipsă de ghinion.

Dar tot acest **vol d'oiseau** nu ne scoate din beleaua în curînd cincinală. Bine a zis Hartley, săracul: Poţi duce un cal la apă, dar abia dacă poţi să-l faci să plutească pe spate, atunci ai făcut ceva.

Am tras repede spre zilele **noastre** (care, dacă chibzuieşti bine, sunt mai mult **ale lor**) ca să constat, ce? Că repartiţia "norocului" s-a făcut tîlhăreşte, că "curba lui Gauss" a ajuns o "curbă de sacrificiu". Şansele cui n-are sfinţi sunt vai de capul lor, în schimb proliferează, pe post de drog al speranţei, horoscoapele. Singura lege care se aplică fără menajamente şi excepţii este Legea Gravitaţiei: toate lucrurile cad în jos.

George PRUTEANU

*

Sper să am noroc şi să intre-n pagină şi tabelele pe care le anexez.

TABEL NR..... (aleatoriu)

N-a(u) avut noroc	Observaţii	Măsuri
Paul Goma	A mers prea "oblu, berbeceşte".	Se va ignora.
MIG-urile	N-au căzut toate.	Nu se vor plăti cheltuieli de înmormîntare.
Andrei Frumuşanu	Ce căuta el acolo? De ce nu era la o discotecă?	A se soluţiona în cel mult 40 de ani
Direcţia Monumetelor, Ansamblurilor şi Siturilor istorice	Prea îşi făcuse de cap sub Ceauşescu.	Cele luate.
Oliviu Gherman	Este mereu trezit din somn.	Antifonare.
Doina Cornea	Dacă era jună ca Al. Bârlădeanu şi frumoasă ca Gavra, altfel i-ar fi mers.	Se va dovedi că era prietenă cu Elena Ceauşescu.
O mie şi ceva de persoane care nu s-au pitit în dec. 1989	Dacă nu ei, cine? Dacă nu atunci, cînd?	V. "A. Frumuşanu".
Petre Roman	Pe cine laşi să omoare, nu te lasă să trăieşti. Legea Cocteau: Minerul din actul I trage în actul III.	În colimator. Dacă ceva, pac la "Războiul". Noroc bun!
Biblioteca Centrală Universitară	Tocmai acolo şi-au găsit să se ascundă cei 10 teroriştii! Dacă erau 20, ar fi fost coventryzată.	—
I. Gh. Maurer	Ei, uite şi un urs mîncat de o oaie.	—
Proprietarii de case naţionalizate	N-au decît să se facă redactori-şefi şi să ceară de la Guvern.	Temporizare.
Regele Mihai	A sosit într-o vineri, cînd e relâche la vize.	Se va decreta vineri non-stop.
Jucătorii la "Caritas"	Din cauza presei.	Valorificarea prafului de pe tobă.
Andrei Şerban	Nu oricine poate fi director. Era pirpiriu.	Nu e cazul. A cedat.
Călin Nemeş	A luat-o de bună!	Uitare.
Avram Iancu	I-au făcut o caricatură de piatră la Cluj.	Se va planta modelul şi în cîmpuri şi grădini.
Soţii Mooney	Trebuia să caute o ţară în care legea acceptă facerea de bine.	Plesnire.

TABEL NR..... (aleatoriu)

A(u) avut noroc	Observaţii	Răspunde
Ion Iliescu	S-a trecut ultimul pe listă şi după aia s-a-ntîmplat ca-ntr-**O noapte furtunoasă**.	Evaziv. Lemnos.
Ioan Stoica	Un miliard dacă-i rămîne, tot e un bănuţ bun.	Penal. Scurt.
Marin Sorescu	A fost numit ministru ca să aibă de **unde fugi de-acasă**.	Nu.
Ştefan cel Mare	I s-au trecut multe cu vederea.	Doar prin spiritism.
Petre Roman	Puloverul potrivit la locul potrivit face minuni.	Mai mult întreabă.
Prim-secretarul de Brăila	Opoziţia lucrează cu un **popor teoretic**.	Opoziţia.
Marţian Dan	Cetăţeanul învaţă limba română la locul de muncă.	După ce se revindecă.
Teroriştii	Trăgătorul neprins, negustor cinstit. Sau: Lunetiştii de ieri, s.r.l.-iştii de mîine.	Justiţia. Poimarţi.
Eugen Simion	Academia şi-a dat seama că E.S. nu e un simplu N. Manolescu.	El însuşi.
V.A.Stănculescu	Norocul şi-l face omul cu piciorul lui.	Ocupat.
Andrei Păunescu	Trebuie să ştii unde să bagi cererea.	V. Hrebenciuc, în doi peri şi trei mişcări.
Î-ul din "a"	A fost salvat de sub cizma stalinistă.	M. Drăgănescu & Plutonul.
C.V. Tudor	Se confirmă că se poate face, totuşi, din rahat bici, dar pute.	Iresponsabil.
Adrian Năstase	Bafta lui a fost că socrul a acceptat vila cadou.	Da, dar nu spune nimic.
Nicu Ceauşescu	Dacă whisky-ul n-ar face bine la ciroză, lucrurile ar fi evoluat negativ.	Medicina. Regimul.
Mihai Ungheanu	În cadrul experimentului democratic "Lupul ca lider de stînă".	Nimeni.

BINGO*

"Nu rîvnim să cîştigăm pentru simpla plăcere sau simplele foloase ale cîştigului." (C.Noica)

Pe bani

Nume curios, onomatopeic. Cine l-o fi născocit? O bilă cîştigătoare căzînd în urnă. Lumea zice adesea că există şi un cîine Bingo. Acela se cheamă totuşi, Dingo. La spanioli Bingo e Lingo, aşa cum la bulgari, loto al nostru e toto. Mai este şi Robingo. Cică o formă intelectuală de Bingo. În orice caz toate aceste lucruri îmi erau confuze atunci cînd am intrat în circul foamei din Piaţa Unirii, acolo unde scrie "Salon Bingo Complex Comercial Agroindustrial". Casiera m-a trimis la dom' Miu de la administraţie. După ce m-am prezentat şi i-am spus că vreau să fac un reportaj, vineri seara, rotunjorul şi rozaliul dom' Miu (fost contabil şef la Laromet; fost director general la acelaşi Laromet; dat afară de Iliescu; nu-i poartă pică) m-a bătut prieteneşte pe umăr: "Ia vino încoa' să vorbim". Am intrat în biroul dumnealui, unde, brusc, a pronunţat cuvintele: "pe bani". N-am înţeles ce vrea să zică. I-am explicat din nou problema mea. Iar a zis: "pe bani". Nu pricepeam nimic. Cum pe bani? Cine,cui să-i dea bani? "Fă-mi o ofertă, a zis dom' Miu. Noi avem nişte fonduri speciale pentru asta". Bingo!

Fireşte, omul ar fi fost greu de convins că treaba nu-i pe bani. Cine intră la Bingo face totul numai pe bani. I-am spus atunci că m-ar da şeful afară. Proastă găselniţă. "Ce trebuie să ştie şeful? Fii atent, noi facem aici nişte mese de protocol, cu ziarişti, cu afacerişti, cu de toate.Vin şi de la televiziune, vin şi de la **Evenimentul zilei**. Se bea şi se mănîncă pe rupte. Cum îl cheamă pe şeful matale?" Îi spun. Omul rămîne puţin pe gînduri, căutînd parcă numele, prin fişierele minţii sale pufoase. Nu găseşte. În cele din urmă zice: "Bun şi Pleşu.Vii mata şi cu el la o masă dintr-asta..."

S-a lăudat

Vineri seara. Iarăşi la Bingo .Noroc că Miu nu mai e acolo. În schimb e patronul,un fel de Charles Bronson. Pentru el însă, Miu nici nu există. Înăuntru e lume multă. Zeci de mese ocupate. Fum de ţigară. Monitoare şi panouri în toate colţurile. Se strigă numere, unul după altul. Bilele numerotate, trase la sorţi, apar pe monitoare. Pe panouri sînt trecute doar numerele. Parcă vin peste tine din toate părţile. Bilă după bilă, număr după număr, în mare viteză. Aşa-i norocul, iute. Figuri crispate urmăresc cartonaşele pe care le au înaintea ochilor. Din cînd în cînd se strigă Bingo. Atunci pe toate aceste feţe se aşterne o întunecare. Ca umbra unui nor trecător. Apoi se relaxează. Numai cel cu Bingo radiază, minute bune după întîmplare, de obicei, pînă la următorul Bingo, cînd soarele apare la altă masă. Mai sînt şi fetele acelea obosite. Între partide aleargă printre mese. Vînd cartonaşe. În timpul jocului pîndesc să vadă de unde apare Bingo. Au capul mare. Seara Bingo, noaptea Bingo, dimineaţa Bingo iar.

La masa mea se aşează Zabulichi. Mutră de declasat. Se miră că nu joc. El joacă în fiecare zi. A şi cîştigat de cîteva ori. Începe partida şi conversaţia noastră se curmă. S-au înscris o mulţime de jucători. Miza mare i-a făcut să participe, contribuind la rîndule la mărirea ei. Cu cît se strînge mai mult, cu atît cresc şansele pentru şi mai mult. Legea atracţiei universale: Ban la ban trage. Vreo două sute de mii. Bingo! A cîştigat cineva dintr-un colţ îndepărtat. Zabulichi îl spurcă. Apoi, îmi spune că odată a cîştigat şi el. În acea seară însă, pînă să ajungă acasă, s-a lăudat prin tot cartierul. L-au auzit oamenii răi. Vagabonzii. Ghinionul vine la fel de iute ca norocul. Leuca de după colţ, şi: Bingo!

Andrei MANOLESCU

---

* Jocul seamănă cu loto, dar e mai spectaculos. Se trag la sorţi, unul cîte unul, nişte numere - între 1 şi 90 -pînă cînd 15 dintre ele ajung să coincidă cu cele de pe cartonaşul unuia dintre jucători. Acela cîştigă.

Loteria sau ruleta?

Şocant: un serviciu de stat care funcţionează

La şapte jumătate seara, cînd, neîmblînzită, vînzătoarea de la Alimentara cu degete unsuroase decretează închiderea graniţelor prăvăliei peste care domneşte din mila statului, află, cititorule din Militari, Titan sau Pantelimon, că singura prăvălie de stat în care vei fi bine primit e Agenţia Loto-Pronosport. Aici e destulă lume, vînzătoarea pianotează la automatul care imprimă biletele Loto, lozurile "instant" învelite în poleială sclipesc - o excursie în Franţa, cu echipa de fotbal a României, un apartament la bloc cu finisaj superior, "cîştiguri de milioane"... Afli care este cel mai popular joc de noroc acum în România: "6 din 49". Adică: o hîrtie, pe care e tipărit un pătrat împărţit pe orizontală în trei cîmpuri, A, B şi C. Ele conţin 49 de pătrăţele, numerotate de la 1 la 49. Alegi 6 numere în fiecare cîmp. Asta te costă 40 lei x 3 plus hîrtia - 30 - deci 150 de lei. Aştepţi duminica seara tragerea Loto la televizor şi vezi ce iese. Ai jucat la simplu. Poţi să bifezi mai mult de 6 numere, combinaţiile sînt mai multe, şansele mai mari. Ai ales 7 cifre - asta înseamnă 6 variante de cîştig şi te costă 240 de lei într-un singur cîmp. Poţi să dai şi zeci de mii pe un bilet împănat cu cifre bifate. Vrei spor de şansă - plăteşti. Dar eşti începător, nu te vei lansa. Eşti încă sceptic. La baza pătratului apare rubrica jocului NOROC - cifre de la 1 la 8. Costă 100 de lei să mizezi pe un număr (format din 7 cifre) pe care ţi-l alege calculatorul.

Duminica următoare, seara, laşi totul baltă ca să priveşti tragerea televizată. Ai intrat în joc. Ai devenit contrariul unui sceptic.

Istorie "contrastivă" a jocului românesc de noroc

Loteria a apărut în România imediat după 1900, sub Regele Carol I. O venerabilă cărţulie de popularizare din epocă, numită **Jocul raţional. Menirea Loteriilor pe classe în combaterea jocurior de hazard** împarte jocurile de noroc în morale şi imorale după cum urmează: "... jocurile de cărţi, ruleta sau alergările de cai au ruinat pe mulţi şi deci nu prin astfel de mijloace cari aduc sărăcie şi desnădejde în familii se poate satisface o necesitate populară bazată pe speranţă... Jocul la loteriile pe classe este cel mai nevinovat dintre jocuri; căci cu sume mici şi neînsemnate accesibile pungilor celor mai modeste, vărsate de mai mulţi, se îmbogăţesc succesiv şi treptat serii întregi de jucători favorizaţi de şansă... la jocurile de cărţi, cel mai adesea ori, la perderi însemnate de bani, se mai adaugă şi perderea de timp care răpeşte de la ocupaţiunile zilnice, precum şi oboseli şi emoţiuni cari ating sănătatea. Participantul prin modul de gîndire şi prin excitaţiuni nervoase în timpul jocului, mai poate influenţa defavorabil asupra mersului firesc al teoriei probabilităţilor. Pe cînd la loteria pe classe, interesele tuturor jucătorilor sunt reprezentate de către stat prin organele sale, operaţiunile tragerilor săvîrşindu-se regulat, automatic şi cu sînge rece..." Regimul comunist lichidează acest antagonism, aruncînd ruleta la groapa cu gunoi şi păstrînd, cuminte, loteria dragă maselor; creşterea încasărilor devine "obiectiv"; zeul Noroc ajunge să bolborosească lemnos, alături de "domenii prioritare", în efervescenţa întrecerilor socialiste: "Şeful filialei Loto-Pronosport va înainta la sfîrşitul fiecărei luni o informare scrisă Comitetului Raional PMR, menţionînd modul în care s-a realizat planul de încasări, lipsurile şi greutăţile avute, solicitînd sprijinul necesar în vederea îmbunătăţirii activităţii şi a creşterii încasărilor... şeful trebuie să ceară sprijin Consiliului Sindical Local, pe linia întrecerilor socialiste, care trebuie folosite ca metodă permanentă de lucrătorii întreprinderii, pentru obţinerea unor încasări maxime... organele Loto-Pronosport au sarcina să mobilizeze o masă cît mai mare de cetăţeni care să participe la sistemele Loto-Pronosport..." (**Călăuza şefului filialei Loto-Pronosport**, document de uz intern, 1961, pp 20, 21). În fine, venind decembrie '89, fiind lichidat cuplul dictatorial, alcătuit din cei dintîi jucători de şeptic ai ţării, fu ales un preşedinte sărac şi cinstit, care îngădui celor din jurul său să fie invers; executivul şi legislativul, cu iuţeală, adoptară hotărîri şi legi pentru ca jocurile de noroc să se integreze în Europa, făcînd cît mai puţin rău autohtonilor şi deşertînd cît mai mult buzunarul găurit al statului. În România reapar jocurile de noroc pentru cei bogaţi, care încep să piardă şi să cîştige sume substanţiale în cazinouri de lux - private. Sub ochii noştri, Norocul îşi pierde fizionomia socialistă de handicapat: particularii se întrec să investească în localuri şic, unde se joacă mize mari, iar statul îşi conservă monopolul asupra jocului pentru cei mulţi, administrat de Regia Autonomă a Loteriilor şi Pronosticurilor Sportive. Şi, iată, "antagonismul" a reapărut: Mihai Secuianu, director organizare, salarizare, reclamă, tipărituri din RALPS e iritat la auzul cuvîntului "cazino". "Vă rog, îmi spune, nu avem ce discuta despre aşa ceva. Noi asigurăm menţinerea unei loterii populare care asigură accesul la joc al tuturor păturilor sociale!" Nu reuşesc să aflu profitul net al regiei. Întreb cîţi salariaţi are, în total. Răspuns: nu are nici o importanţă. Are, insist, încerc să obţin o imagine a anvergurii instituţiei dv. Mă bănuieşte de gînduri ascunse. Eu aşijderi. Dl director spune: "Scrieţi aşa: regia asigură locuri de muncă stabile unui mare număr de oameni". Noul impozit pe profitul rezultat din jocurile de noroc, adoptat de guvern vinerea trecută e acum de 60% - faţă de 40%. O să creşteţi preţurile sau nu? Ce efect va avea mărirea impozitului? Încă n-am avut vreme să estimăm... Dl director este chemat la o şedinţă. De trei zile încerc să stabilesc o întrevedere cu cineva din conducerea RALPS. Timp de trei zile mi s-a comunicat amabil, dimineaţa, la prînz şi după amiaza: "E şedinţă. Reveniţi. Ne pare rău. Sînteţi ghinionistă."

Oficianta "loto" şi înţelepciunea lui Slavici

Înapoi în îmbietoarea Agenţie Loto, unde lozurile sclipesc ş.cl. Aici domneşte transparenţa: în medie, o sută de inşi intră să joace într-o agenţie plasată în centrul Bucureştilor; încasări zilnice - între 70 şi 300 de mii de lei, declară vînzătoarea, care are un salariu de 150.000 de lei pe lună, dar nu i-ar plăcea să fie bogată: "Poate atunci n-aş avea o fericire interioară, sufletească, pe cînd aşa - am şi rău şi bun şi merge. Mi-aş dori să am cîte puţin noroc în toate. Puţin dar în toate. Sînt optimistă. Am 25 de ani."

Patronul cazinourilor glumeşte cu diavolul

În vîrstă de 34 de ani, de formaţie jurist, Mircea Mureşan este director şi asociat la "Salto Casinos" - societate mixtă cu capital româno-german, fondată în 1993 şi care cuprinde 6 cazinouri din Braşov, Cluj, Sibiu, Oradea, Tîrgu Mureş şi, începînd de luna viitoare, Constanţa. Plus perla reţelei, Cazinoul Victoria din Bucureşti. Cam 330 de salariaţi trudesc pentru sălile de joc. Un dealer cîştigă 300.000 lei lunar - la care se adaugă banii pentru îmbrăcăminte, coafură, îngrijiri (patronii investesc lunar în jur de 250 de dolari într-un salariat cu o poziţie medie în ierarhia societăţii). Crupierii primesc gratuit cafea şi mîncare peste noapte, au o cameră de odihnă cu televizor color. La sfîrşitul programului un şofer de la **Salto** îi duce acasă. Întreaga activitate a cazinoului e supravegheată de inspectorii de masă, apoi de pit-boss-i (şefi de sală), apoi de asistenţi manageri. **Salto** ţine legătura cu celelalte cazinouri pe teme de crupieri şi clienţi care au încercat să fure; fac schimb de **liste negre**. În România, lista cuprinde 30 de clienţi declaraţi **persona non grata** - 80% străini. Cel mai mare cîştig de la înfiinţare: 30.000 dolari/1 noapte/1 client şi 64 milioane lei /1 noapte/ 1 client. Jocurile: ruletă (cea mai prizată), black jack (un fel de "21"), poker caraibian (la care jucătorii nu joacă între ei, ci cu casa). Dl Mureşan povesteşte că ruleta "a fost descoperită de un părinte franciscan, care s-a spînzurat pentru că nu a izbutit să conceapă o soluţie de cîştig". Adunate, numerele de pe ruletă fac 666, "numărul Satanei". Cele 5 cazinouri înşiruite la început atrag, în medie, 4.500 de clienţi într-o lună. Mizele, la satanica ruletă, sînt: pe număr - 1.000-20.000 lei sau 1-20 dolari; la culoare şi par/impar - 10.000 -300.000 lei sau 20-300 dolari. Mesele de joc sînt supravegheate şi cu camere video - guvernul o cere prin HG 481.

Pensionarii se distrează la cazino

Secondat de Valentin Stan, director la Cazino Victoria, (31 de ani, jurist), dl Mureşan aduce în scenă pesonajul colectiv central: clientela. "60% sînt români. Restul - străini, majoritatea oameni de afaceri cu business-uri în România şi destul de puţini turişti. Turiştii care vin în România nu sînt de obicei oameni bogaţi şi nu-şi permit să piardă mai mult de 200 de dolari într-o noapte. Mai sînt străinii care vin special să joace, în sistem charter - din Israel, Kuweit, Siria. Clienţii români sînt inşii care au un business înfloritor. Nu, personalităţi politice nu vin aici". Dar să nu disperăm. Poate vor veni cînd îşi vor sfîrşi mandatele. Cazinoul Victoria se poate mîndri deocamdată cu alţi clienţi celebri: echipa de rugby a Franţei, Michel Plattini, Michael Jackson, Placido Domingo.Deschis în noiembrie 1992, Cazinoul Victoria este, la rîndul lui, societate mixtă româno-austriacă (şi parte în **Salto**). Numai aici vin în jur de 2.000 de clienţi pe lună. Crupierii bucureşteni au toţi studii superioare. Cazinoul face parte dintr-un complex numit "Teatru Cazino Victoria", cu restaurant, cabaret, saloane de protocol. Trupa de balet e românească. O parte din dansatoare sînt de la Opera Română; o primă-balerină e răsplătită cu 910.000 lei bani în mînă pe lună. Directorul localului, Ion Cioroianu, îşi aminteşte că anul trecut în noiembrie Teatrul Cazino Victoria a organizat o seară a pensionarilor. Oricine a putut dovedi că a ieşit la pensie a putut atunci intra gratis în localul de lux. Casa a mai oferit gratis şampanie şi spectacolul de cabaret. Bătrîneii s-au simţit bine, au aplaudat îndelung programul iar la sfîrşit, animaţi probabil de un acut simţ al justiţiei sociale, mulţi dintre ei au şterpelit şervete, tacîmuri argintate sau aurite, după cum s-a nimerit, mici suveniruri în veselă, pahare, etc. Ce cred cei trei directori despre noroc? Ion Cioroianu: "Norocul de regulă este ceva pe care şi-l face omul, nu în jocurile de noroc constă el". Valentin Stan: "Norocul ţi-l faci cu mîna ta dar e şi înnăscut: fiecare are doza lui". Mircea Mureşan preferă din nou procentele: "În orice lucru există 8% noroc şi restul muncă. Eu consider că mă situez acum cam la 6% noroc. Sper să ajung la 9%."

Avansez, la final, următorul chiasm: săracii care joacă la Loto - se îmbogăţesc (nu toţi); bogaţii care joacă la Cazino - sărăcesc (nu toţi).

Delia VERDEŞ

Roata norocului: destine de almanah

La circ:

"... Un accident banal - /Un acrobat, un salt mortal..."
(Ion Minulescu - *Ultima oră*)

Marusia Mîndruţa, de 21 de ani şi Adrian Coman, de 27 de ani, au fost porecliţi, în turneele lor din Italia, Romeo şi Julieta. Fragili, la o primă aruncătură de ochi, amîndoi, duo Coman (cum figurează pe afişele Circului Globus din Bucureşti), fac un periculos exerciţiu aerian la zi şi trapez, în timpul căruia se susţin, ades, reciproc. Figura cea mai grea este cînd Marusia se ţine cu un singur picior de trapez, iar Adrian atîrnă de celălalt. Cei doi tineri acrobaţi au ales, de bună-voie şi nesiliţi de nimeni, să lucreze la 11 m. fără lonjă de siguranţă sau plasă sub ei. Motivaţia: o plăcere instinctivă a riscului, pe care cei doi au simţit-o de mici, cînd au fost gimnaşti cu oarecari medalii. O tentaţie a periculosului, a zonelor greu de atins pe care cei doi nu o pot explica. De fapt, sînt foarte tăcuţi. Adrian mărturiseşte, doar, că în timpul exerciţiului nu se gîndeşte la nimic, ci numai se concentrează pe ce are de făcut. Feminina Marusia acordă, însă, o mai mare atenţie publicului, ale cărui aplauze o liniştesc. Tot ea este mai superstiţioasă, făcîndu-şi cruce şi avînd grijă să nu se întoarcă din drum înainte de a intra în arenă. Pentru că se pot întîmpla şi accidente: Adrian era să scape din mîini, odată, picioarele Marusiei, dar şi-a revenit la timp. Alţii, ne povesteşte dl. Radu Neag, directorul Circului, au fost mai puţin norocoşi: actualul clown Siminică, pe vremuri acrobat, a căzut din cupolă şi a scăpat cu nişte coaste rupte; dresoarea Elena Ţipa, însă, într-un turneu în Kuweit, a fost ucisă de un leu ce şi-a pierdut controlul, alunecînd peste ea.

La loto:

"... Sunt aci!... aci, biletele!... aci era soarele strălucitor căutat atîta timp orbeşte pe-ntunerec!"
(I.L. Caragiale - *Două loturi*)

Domnul Dumitru Ionescu, actualmente pensionar, a dus o viaţă nezbuciumată de economist tipicar. Cu excepţia războiului, cînd a fost rănit la plămîni, marele eveniment al vieţii sale a fost cîştigul la loto pronosport. Locuind în casa proprie, cu curte, grădină, nevastă şi doi copii, construită din bani puşi molcom deoparte, domnul Ionescu îşi permitea o singură cheltuială neutilitară: 2 lei pe săptămînă la loto pronosport. Cam 20 de ani împătimitul fiselor rotunde a jucat aceleaşi numere cu semnificaţie: 25, anul naşterii soţiei sale; 37, anul cînd s-au însurat; 75, sumă a cifrelor căruia dau 12, adică anul naşterii sale. Simbolistica afectivă a numerelor l-a ajutat ,probabil, ca, în 1974, să cîştige suma de 100.000 lei la un umil oficiu de prin Gara de Nord. A preferat banii, şi nu maşina ce i se oferea ca alternativă. Deşi, cînd s-a dus să-i ridice, fotograful ocaziei solemne l-a prevenit: "Cu banii ăştia o să ai balamuc!" Balamuc a avut, în sensul că s-a cam ales cu praful de ei. În afară de faptul că şi-a amenajat baia şi bucătăria, şi că a luat un covor persan fiicei sale (pe care aceasta l-a vîndut, ulterior) restul s-a dus pe haine şi mîncare pentru copii. În străinătate nu a ieşit niciodată. 25.000 de lei din "banii draculei" i-a păstrat, însă, pînă-n ziua de azi, cînd i-a schimbat, după modă, în dolari. Dl.Ionescu consideră că suta de mii de la loto i-a adus totuşi, noroc.

La Robingo:

"Ne încercăm norocul spre a ne întreţine nostalgiile"
(Constantin Noica - *Despre noroc*)

Pe vremea cînd deja celebra metodă a luării numerelor la rînd nu se descoperise încă, dl. Martin Weisman a fost unul dintre fulminanţii cîştigători la Robingo (acum devenind făuritor de întrebări). Inginer, precum majoritatea concurenţilor de la Robingo, pentru că, spune el umaniştii nu se prea duc fiindu-le frică să nu se facă de rîs, dl.Weisman a avut o viaţă normală, liniştită. Lipsită de noroc doar în sensul că şansa nu a dat peste el (pînă la Robingo) - care, comod, nu a căutat-o.

De mic era poreclit "enciclopedie ambulantă" pentru că era un pasionat al cronologiilor din istorie. Răspunzînd bine, din fotoliu, la întrebările d-lui Brenciu, dl. Weisman s-a lăsat ademenit de soţie şi fiu la preselecţie. Aceasta a fost cinstită, dar dezorganizată. Concursul propriu-zis, după părerea victoriosului, se bazează pe ceea ce ştii. Sigur că intră-n joc şi anumite noroace: poţi să ai şansa de a avea o mai bună viteză de reacţie decît alţii, de a nimeri cu parteneri mai slabi, de a ghici varianta corectă de răspuns. La Super Robingo e cu siguranţă vorba de şansă: plus că, din cauza vitezei, intervin anumite automatisme verbale; întrebat fiind, de exemplu, cine-i iubita lui Don Quijote, dl. Weisman a răspuns, prompt, Rosinanta. Oricum, nu-i adevărat că cifrele se schimbă ca să nu ghiceşti niciodată.

După joc, fruntaşul la Robingo nu s-a ales decît cu 350.000 lei din 780.000 lei impozabili. Şi, evident, cu o popularitate crescîndă atît la uzină, unde directorul i-a cerut chiar să-i facă reclamă acesteia la TV, cît şi în piete şi magazine.

Tocmai el, căruia jocurile şi riscul nu i-au plăcut niciodată.

Iaromira POPOVICI

Noua generaţie a anilor treizeci (XX)

Dar vremea îi venea în întîmpinare lui C. Noica, cel de atunci. La 4 septembrie 1940, Ion Antonescu devine premier şi conducătorul statului, eliberîndu-i pe legionari din închisori. La 6 septembrie Antonescu îl sileşte pe rege să demisioneze, iar la 14 septembrie ţara e decretată stat naţional-legionar, iar Horia Sima devine vicepremier. La 8 septembrie reapare oficiosul mişcării legionare, **Buna Vestire,** director fiind Grigore Manoilescu (fratele lui Mihail) iar C. Noica prim redactor (titulatura de atunci pentru redactor şef). În chiar primul număr, C. Noica semnează articolul **Crede** (programat pentru **Ad sum**, dar interzis atunci de cenzură), un delirant credo al României legendare visată de legionari: "Nu ţi-e îngăduit să te îndoieşti. Crede în învierea României legendare. Crede, din toată tinereţea ta, din tot ce nu s-a împlinit împrejurul ţării. Alte neamuri pot fi împăcate şi resemnate. Alte neamuri pot vorbi, pentru întîia oară, despre destin... Neamul tău are de făcut altceva... Nu-i un destin să rămîi la problemele reîntregirii teritoriale, nu-i un destin să rămîi la geografie în loc să treci la spirit. Nu-i un destin ci cu o vorbă potrivită: inerţie... Fiecare generaţie învaţă la şcoala ei, fiecare inimă se spovedeşte şi se îndreaptă după cuvîntul preotului ei.. Şi unii şi alţii dorim, poate, ţării noastre aceeaşi negrăită fericire. Dar noi, aceştia, tinerii, n-o vedem în istorie. O vedem în legendă. Crede în învierea României legendare" (Constantin Noica, **Crede, Buna Vestire**, IV din 8 septembrie 1940). Această conducere a ziarului va fi demisă la 15-16 octombrie 1940, datorită articolului, semnat de director, **Prea multă eleganţă** (în 13 octombrie 1940) care l-a supărat pe Antonescu. Ziarul a fost suspendat pînă la 20 octombrie. Noua conducere: director, Alexandru Constant, prim redactor Horia Stamatu (cf. şi Horia Sima, **Era libertăţii**, Vol. I).

Două zile mai tîrziu, Noica vorbeşte, într-un articol despre misiunea Legiunii: "Legiunea n-a voit să facă altă Românie. Ea a voit să fie altă Românie. Cine nu simte aceasta, nu înţelege nici de ce a murit Moţa şi nici de ce dăruirea cea mare a Căpitanului era unul din felurile sale de a birui şi de a face neamul românesc să biruiască... Nu vedeţi că e vorba de România duhului, înainte de celelalte de România duhului? O asemenea Românie se trăieşte, se face trăind. Iar a muri este uneori un fel de a fi viu. Aşa a înţeles Moţa. Şi dacă s-a dăruit, a făcut-o pentru că a vrut să fie printre noi... Legiunea n-a visat să facă o ţară mai bună, a năzuit să fie o ţară mai bună. De veţi avea fapte şi nu veţi crede şi - ce se va alege din strădania voastră? Legiunea a înţeles să facă o altă ţară prin desăvîrşirea tipului de om dinăuntrul ei. Cine este bun, face binele în chip firesc. Iar Legiunea a voit această minune românească, să ridice o generaţie care să facă binele în chip firesc. Înţelegeţi tot miracolul acesta al unui tip de român care, prin simpla sa prezenţă, să fie înfăptuitor şi binefăcător? Aşa l-a visat conducătorul dintotdeauna al mişcării legionare; aşa îl vrea conducătorul ei de azi; drept un tip de român atît de pur, încît actul lui de prezenţă să-l oblige. Să oblige materia să i se supună" (Constantin Noica, **Fii înfricoşător de bun, Buna Vestire**, IV, nr. 2 din 10 septembrie 1940).

Noica e cuprins de o asemenea frenezie în extaz încît semna, uneori, şi două articole în corpul aceluiaşi număr. Iată un articol în care încerca să stabilească relaţie dintre Legiune şi cultură: "Legiunea visează pentru ţara românească un alt tip de om. Cultura nu poate decît fie să-l slujească, grăbindu-i ivirea, fie, odată ivit, să-l exprime. Ea este liberă şi într-un caz şi într-altul. Căci dacă nici tipul ideal de om nu constrînge, atunci libertatea e o nebunie. Conducătorul de totdeauna al Legiunii şi conducătorul ei de azi au definit raportul dintre cultură şi Mişcare prin gîndul acela, mai răscolitor decît orice pagină de metafizică. Noi tindem către un tip de om atît de desăvîrşit, încît artistul, poetul şi gînditorul, **în deplina lor libertate**, să-l sculpteze, cînte şi gîndească. Ce înseamnă libertatea mult slăvită a culturii faţă de un asemenea elan către puritate şi frumuseţe? Un tip de om care să iradieze în jurul său, de care artistul să nu-şi poată dezlipi ochii, de care gînditorul să nu-şi poată depărta cugetul - ce extraordinară culme românească! Către asemenea culmi ne îndreptăm privirile, chiar de aici dintr-un colţ de ziar. Le vom sluji! Şi cînd cititorul va regăsi, în paginile acestea, peste cîteva zile, ordinul de constituire al «Corpului Moţa şi Marin» - corpul acesta sortit să dea elitele în spirit al neamului românesc - va înţelege cîtă frumuseţe aşteaptă să iasă la lumină în idealul pe care-l frînge din cel dintîi tip de om frumos al Vieţii şi al Morţii româneşti" (Constantin Noica, **Cultură şi Legiune, Buna Vestire**, IV, nr. 3 din 11 septembrie 1940).

Extazul lui Noica despre libertatea culturii comandată să înfăţişeze omul nou, legionar era o biată himeră. Pentru că în corpul ziarului **Buna Vestire**, în reapărutul **Cuvîntul**, în **Axa** alţi condeieri (Barbu Slusanski, Horia Stamatu, Mircea Străinu etc.) închipuiau un adevărat reţetar despre felul cum trebuie să scrie artistul. Toate motivele viitorului realism socialist se află, **in nuce** în aceste reţetare de ideologie literară. Probă a faptului că totalitarismul n-a inventat nimic nou, în ordinea politicului şi a culturii, totul se reia, prin repetiţie obositoare, privîndu-l, de fapt, pe artist, de libertatea creaţiei.

Z. ORNEA

foto A. Ionescu

Duşmanii noştri cei iubiţi

Rege sau republică? Nu-i asta problema!

Din decembrie 1989, de cîte ori apare, problema monarhiei răscoleşte patimile. Aşa că m-am hotărît să-mi expun gîndurile, deşi teamă mi-e că nu voi dobîndi astfel noi prieteni. Cu atît mai rău! Dezbaterea trebuie scoasă din sfera pasiunilor şi evenimentele trebuie examinate dintr-un unghi diferit, nu din cel al adversarilor sau partizanilor monarhiei.

Desigur, în cadrul unei conjuncturi politice, astăzi binecunoscute, prin acordurile de la Ialta, marile puteri şi-au împărţit de fapt Europa, şi în acest tîrg cinic - cel al puterii - România a eşuat în zona de influenţă sovietică. Trebuie să ne mirăm că a fost abolită monarhia? Că deciziile politice şi legale care au permis acest lucru au fost de fapt o succesiune de lovituri de forţă ducînd pînă la actul final al abdicării, nu sînt - raportate la experienţa noastră istorică - decît serii de evenimente foarte banale.

Nu e niciodată o pierdere de timp să compari lucrurile comparabile, iar uneori poate fi un exerciţiu salutar. Abolirea regalităţii este un eveniment obişnuit în istoria modernă a Europei. Nimic nu este mai banal decît ca o oarecare mişcare revoluţionară să se debaraseze de regalitate, instaurînd o republică, o dictatură sau o tiranie. Să nu mai pomenim Franţa, prin excelenţă regicidă şi Imperiul Rus (şi Anglia modernă i-a decapitat pe regii catolici), dar şi Germania, Austro-Ungaria, Imperiul Otoman, apoi Italia, Portugalia, Grecia, un timp îndelungat Spania şi-au forţat împăraţii şi regii să abdice, iar legile le-au interzis mult timp, lor şi familiilor lor, să revină pe teritoriul naţional. În Europa Occidentală mai durează astăzi monarhiile constituţionale din Nord şi cea din Belgia (aceasta puternic contestată de unele partide naţionaliste flamande), unde regii n-au nici o putere, reprezentînd doar continuitatea naţională, ei semănînd din ce în ce mai mult cu cetăţeanul de rînd, sensibili uneori la corupţia financiară ca fostul prinţ consort din Ţările de Jos,Bernardh. În ceea ce o priveşte, cea mai veche monarhie din lume, cea britanică, eşuează în vodevil, expunîndu-şi banalele certuri de familie în piaţa publică, uitînd că discreţia şi distanţa sînt necesare menţinerii măreţiei regale, neînlăturînd preocuparea pentru popor. E de presupus că englezii îşi păstrează monarhia pentru că preferă - probabil - aventurile galante ale prinţilor şi prinţeselor corupţiei politico-financiare a şefilor de stat şi a guvernelor din democraţiile parlamentare. Nimic din toate acestea nu se referă la Regele Mihai, bărbat dintre cei mai sobri şi austeri. Am vrut doar să arăt în preambul că nici acolo unde există regi nu merge totul foarte bine, ceea ce nu înseamnă că acolo unde şefii de stat au fost aleşi conform sufragiului universal situaţia politică este, din acest motiv, superioară.

Astăzi, în România, problema regalităţii ar trebui abordată mai curînd în termenii legitimităţii decît ai legalităţii, dacă nu se doreşte joaca de-a ucenicul vrăjitor, oricare ar fi poziţia cu privire la legea care i-a ridicat regelui naţionalitatea în 1954. Nu cred că comit o crimă de lez-majestate observînd în ce măsură pentru poporul român, în diversitatea sa socială, religioasă, etnică şi lingvistică, nu regalitatea este preocuparea principală, grijile lui cotidiene sînt în legătură cu supravieţuirea în tulburarea creată de transformările economice cu efecte sociale distructive. Acesta este motivul pentru care nu cred că regalitatea va putea modifica desfăşurarea şi rezultatele acestui proces. Cu alte cuvinte, regalitatea nu va putea în nici un fel să uşureze noile dificultăţi cu care se confruntă majoritatea cetăţenilor. Şi trebuie să recunoaştem că există o forţă a nostalgiei care redă vechiului regim o aură pe care şi-o pierduse în anii '80. Mai mult "revoluţia" din decembrie 1989, nefiind decît o lovitură de stat, Regele ar fi constrîns să conlucreze cu administraţia existentă pentru a evita vidul care ar ameninţa ţara cu o explozie socială. Acesta mi se pare a fi sensul care ar trebui atribuit slabei susţineri de care se bucură regele pe lîngă naţiunile occidentale. Pentru acestea din urmă avansul democraţiei din Europa fostă comunistă se identifică cu deschiderea cît mai completă a pieţelor interne. Puţin le pasă că moravurile politice şi administrative sînt corupte, dacă ele nu împietează libera circulaţie a capitalurilor şi mărfurilor şi dacă aceste ţări nu vor deveni concurenţi reali. Iar în ceea ce priveşte corupţia moravurilor politice administrative şi financiare, România n-a aşteptat instaurarea regimului comunist, cancerul e cu mult anterior, dacă e să dăm crezare operei lui Caragiale şi mai recent, superbului film al lui Lucian Pintilie, **O vară de neuitat**.

Ar fi regalitatea capabilă să insufle forţa renaşterii necesare însănătoşirii moralităţi publice? La această întrebare ar trebui să găsească un răspuns intelectualii, care prea des oferă soluţii prefabricate, uitînd condiţiile specifice ale istoriei româneşti, uitînd mutaţiile profunde şi ireversibile suportate de ţară de-a lungul a patruzeci de ani de putere comunistă, ale cărei produse sînt şi ei înşişi. E o banalitate care trebuie mereu repetată: ţara nu mai e aceeaşi cu cea pe care comuniştii s-au înverşunat să o transforme, chiar dacă profundele caracteristici ale culturii sociale şi politice anterioare au supravieţuit dorinţei demiurgice de a construi "omul nou".

Dincolo de evidenta lipsă de politeţe a guvernului român faţă de Rege, nici insistenţa lui de a se impune în România nu mi se pare a fi potrivită pentru a reda monarhiei prestigiul intens diminuat înaintea celui de-al doilea război mondial. Precipitarea regaliştilor nu e nici ea mai înţeleaptă, ea pare a fi doar unul din mijloacele folosite pentru ocultarea trecutului, pentru a-l uita, pentru uitarea de sine şi în cele din urmă evitarea meditaţiei dureroase asupra efectelor reale ale puterii comuniste în toate contrastele şi complexitatea ei. Regele Mihai ar trebui să şi-l ia ca exemplu pe ducele de Habsburg, căruia recent i s-a dat autorizaţia de a reveni în Ungaria, ca deputat european, nu pentru a cere coroana, ci pentru a participa la dezbaterea despre integrarea europeană şi pentru a ajuta cu sfaturile sale la găsirea celor mai bune soluţii.

Toate exemplele Europei occidentale demonstrează că nu un anume tip de constituţie democratică modifică moravurile politice ale unei ţări, ci un nou stadiu de dezvoltare al capitalismului triumfător, care tinde să atribuie politicii sarcinile gestiunii economice, treburile publice şi afacerile combinîndu-se într-un mod periculos în afara oricărui control democratic; faptul că elitele politice şi economice pot oricînd să-şi schimbe locul reduce dezbaterea parlamentară la teatralitatea unei politici deconectate de viaţa reală a cetăţenilor.

Şi dacă, **mutatis mutandis,** România vrea să semene cu Italia, atunci urgenţa nu este opţiunea monarhie /republică ci găsirea unor judecători capabili să se smulgă din supunerea faţă de executiv pentru a-şi dovedi independenţa şi rigoarea în aplicarea legii.

Claude KARNOOUH

Cluj-Paris, 17 octombrie 1994

Mărturii pontificale

Sanctitatea Sa Ioan Paul al II-lea nu este doar primul pontif roman de origine slavă. El a devenit, de curînd, primul papă care se confesează unui jurnalist, într-o carte personală, neconvenţională, pe deplin omenească. Jurnalistul se numeşte Vittorio Messori, iar cartea născută din întrebările pe care acesta i le-a adresat papei se intitulează Intraţi în speranţă. **Originalul a fost redactat în poloneză (te poţi mărturisi altfel decît în limba maternă?), dar prima ediţie a fost cea italiană** (Varcare la soglia della speranza, Milano, Mondadori, 1994), **urmată prompt de versiunea franceză:** Entrez dans l'Espérance, Paris, Plon/Mame, octombrie 1994, 335 p). **Cineva s-ar putea întreba de ce un interviu-fluviu constituie o mică revoluţie în tradiţia bibliografiilor papale. Răspunsul e simplu: pentru că suveranii pontifi se pronunţă de obicei** ex cathedra. **În principiu, urmaşii sfîntului Petru nu emit păreri individuale (supuse contradicţiei şi fluctuaţiei). Cînd se exprimă, vocea lor transmite un impersonal mesaj magisterial, care devine normativ pentru credincioşii catolici de pretutindeni. Aici, dimpotrivă, discursul papal se umanizează, coboară în apele memoriei afective, ştie să cultive tonurile intime, dezvăluind, dincolo de funcţie, persoana autorului. Evident, textul (din care am tradus cîteva fragmente) îşi păstrează ţinuta pastorală, misionară şi moralizatoare. Dar grija pentru zidirea spirituală a cititorului nu are nici o clipă efecte soporifice. Ioan Paul al II-lea se dovedeşte a fi - de pe poziţia pe care i-a hărăzit-o Dumnezeu - una dintre cele mai lucide conştiinţe religioase ale acestui secol ateu. Temele abordate - de la relaţiile creştinismului cu iudaismul, buddhismul şi islamul, pînă la drepturile omului şi reflecţiile teodiciale - asigură de pe acum audienţa acestor mărturisiri, pe care le-am dori, cît de curînd, traduse în romîneşte.**

Căderea comunismului

(...) Ceea ce se numeşte comunism are o istorie: aşa cum am amintit în enciclica **Laborem excerces**, această istorie a început printr-o revoltă împotriva nedreptăţii. Justa indignare a muncitorilor a fost mai apoi transformată în ideologie. Magisteriul Bisericii a preluat ceva din acest protest. Pentru a ne convinge, e suficient să recitim enciclica **Rerum novarum**, publicată la sfîrşitul veacului trecut. Trebuie să spunem de asemenea că magisteriul nu s-a mulţumit să protesteze, ci a scrutat viitorul cu o privire profetică. În fapt, Leon al XIII-lea a fost primul care a prezis prăbuşirea comunismului, prevăzînd că această cădere va costa scump. Europa şi umanitatea, pentru că - scria el în enciclica din 1891 - "s-ar putea ca remediul să se dovedească a fi mai periculos decît boala însăşi."(...) Ce să spunem, apoi, despre cei trei copii portughezi de la Fatima cărora Fecioara Maria le-a spus chiar în preajma revoluţiei din Octombrie: "Rusia se va converti" şi: "Pînă la sfîrşit, Inima mea va învinge"? Aceşti copii nu puteau să inventeze asemenea preziceri. Ei aveau prea puţine noţiuni de istorie şi geografie şi încă şi mai puţine despre mişcările sociale sau despre dezvoltarea ideologiilor. Şi cu toate astea, tot ceea ce au prezis s-a realizat.

Aducerea aminte a acestor evenimente nu ne face oare să înţelegem de ce papa acestui sfîrşit de secol a fost chemat dintr-o "ţară de Est"? (...) Ar fi totuşi simplist să pretindem că prăbuşirea comunismului a fost provocată prin intervenţia directă a Providenţei divine. Ca sistem, comunismul a căzut oarecum de la sine. Prăbuşirea lui fiind urmarea propriilor erori şi excese. El s-a dovedit a fi un "remediu mai periculos decît boala însăşi". (...) În realitate, căderea comunismului ne oferă o panoramă retrospectivă asupra modurilor de gîndire şi de acţiune care caraterizează civilizaţia contemporană (mai ales europeană) şi care au provocat naşterea marxism-leninismului. Această civilizaţie a repurtat succese incontestabile în numeroase domenii. Dar, exploatînd omul în toate chipurile posibile şi imaginabile, ea a comis greşeli enorme şi excese ce nu pot fi iertate. Civilizaţia noastră a ştiut întotdeauna să se înarmeze cu structuri de putere şi de supunere deopotrivă politice şi culturale care, graţie mijloacelor de comunicare socială, îi permit să impună întregii omeniri erorile şi excesele sale. Cum să explicăm altfel diferenţa apărută între ţările bogate din emisfera nordică şi ţările mereu mai sărace din emisfera sudică? Răspunzător este omul: oamenii, dimpreună cu ideologiile şi sistemele lor filosofice. Dar, în ultimă instanţă, aş spune că adevăratul vinovat este negarea lui Dumnezeu, voinţa de a elimina în mod sistematic tot ceea ce este creştin. De trei secole, această luptă împotriva lui Dumnezeu domină în mare măsură gîndirea şi viaţa Occidentului. Colectivismul marxist nu este decît "versiunea agravată" a acestui program de eradicare a creştinismului. Or, cine nu vede astăzi că un asemenea program nu mai poate continua să disimuleze ameninţarea pe care o conţine? Şi cine nu-i vede, pînă la urmă, slăbiciunea?

În ceea ce-L priveşte, Dumnezeu rămîne credincios Testamentului pe care l-a încheiat cu omenirea, în Iisus Hristos. Şi nu va rupe niciodată acest zapis pentru că a vrut, o dată pentru totdeauna, ca destinul omului să se îndrepte către viaţa veşnică, în Împărăţia cerurilor. Va şti deci omul să răspundă iubirii lui Dumnezeu şi să-şi recunoască tragica rătăcire? Se va recunoaşte vreodată învins Prinţul tenebrelor - acest "tată al minciunii" (Ioan,8,44) - care îi acuză pe fiii oamenilor după cum îl acuzase odinioară pe Iov? Probabil că nu... Dar poate că motivele pe care i le oferim pentru a ne acuza vor slăbi treptat. Poate că, în cele din urmă, omenirea va depune armele, devenind mai umană şi poate că îşi va deschide iarăşi urechile şi inima, spre a asculta Cuvîntul prin care Dumnezeu i-a spus omului totul...

Iar această convertire nu va avea nimic dintr-o renunţare umilitoare. Omul nu poate învăţa cu adevărat decît din propriile sale greşeli.

Tinerii şi Biserica

(...) După cît se pare, tinerii de astăzi cresc într-un context diferit. Ei nu mai poartă stigmatele celui de-al doilea război mondial. Mulţi dintre ei au cunoscut puţin sau n-au cunoscut deloc luptele împotriva sistemului comunist şi Statului totalitar. Trăind în libertatea pe care alţii au cucerit-o pentru ei, tineretul cedează adesea în faţa atracţiilor societăţii de consum (...) Într-o asemenea situaţie, nimic nu ne poate face să afirmăm peremptoriu că tinerii întorc spatele valorilor tradiţionale sau că părăsesc Biserica. Experienţa educatorilor şi a păstorilor confirmă faptul că astăzi, ca şi ieri, această vîrstă se caracterizează printr-un anume idealism, chiar dacă idealismul care se exprima odinioară prin pozitivitatea unui angajament, are acum tendinţa de a se manifesta sub forma unor critici. Noile generaţii cresc astăzi într-un climat dominat de neo-pozitivism, în vreme ce pe timpul meu, în Polonia, predominau tradiţiile romantice. Tinerii pe care îi întîlneam imediat după ce am fost hirotonit se formaseră în această atmosferă de exaltare. Ei vedeau în Biserică şi în Evanghelie reperele de la care puteau purcede forţele lăuntrice care le îngăduiau să-şi construiască o existenţă cu sens. (...) Firește, în fiecare etapă a vieţii sale, omul doreşte să-şi afirme personalitatea şi să cunoască iubirea. Dar la vremea tinereţii, aceste două aspiraţii fundamentale se manifestă cu o intensitate mai mare. (...) E limpede că problema esenţială cu care se confruntă tineretul este aceea a persoanei. Tinereţea este timpul în care viaţa umană se personalizează. Ea este, de asemenea, perioada în care descoperim comuniunea.Tinerii, fete sau băieţi, capătă treptat conştiinţa că vor trebui să trăiască pentru ceilalţi şi împreună cu ceilalţi; ei simt desigur că viaţa lor nu va avea sens decît în măsura în care vor face din ea un dar gratuit către aproapele lor. Toate vocaţiile îşi află originea în această descoperire, fie că e vorba de vocaţiile sacerdotale şi religioase sau de vocaţia căsătoriei. (...) Vocaţia tinerilor pentru iubire constituie în chip firesc realitatea existenţială cea mai accesibilă adulţilor. (...) În fond, tinerii caută mereu frumuseţea în iubire, vor ca iubirea lor să fie frumoasă. Chiar dacă cedează ispitelor, chiar dacă se supun unor modele comportamentale care pot să apară drept "locul în care lumea contemporană se sminteşte" (şi, din păcate, modelele aberante sînt extrem de răspîndite), tinerii continuă să viseze, în adîncul inimii lor, o iubire curată şi frumoasă. Acest lucru este la fel de adevărat în cazul fetelor şi în cel al băieţilor. Şi în cele din urmă ei intuiesc că nimeni, în afară de Dumnezeu, nu le poate oferi o asemenea iubire. (...) Pentru a rezuma, ţin să reafirm faptul că, în adîncul lor, tinerii îl caută pe Dumnezeu, caută sensul vieţii lor, caută un răspuns adevărat la întrebarea: "Ce să fac pentru a moşteni viaţa de veci?" (Luca 10,25). Iar în această căutare nu se poate ca ei să nu întîlnească Biserica, tot aşa cum Biserica nu poate să nu-i întîlnească pe tineri. E suficient ca Biserica să înţeleagă în profunzime adevăratele lor aspiraţii. Şi mai trebuie ca tinerii să cunoască Biserica, să-L descopere în ea pe Hristos, Cel care merge prin veacuri alături de fiecare generaţie, alături de fiecare fiinţă umană. El păşeşte alături de noi ca un prieten. Ce moment din viaţa unui tînăr va fi mai important decît acela cînd va dobîndi certitudinea că Iisus este singurul Prieten care nu îl va dezamăgi niciodată, singurul pe care se va putea sprijini întotdeauna?

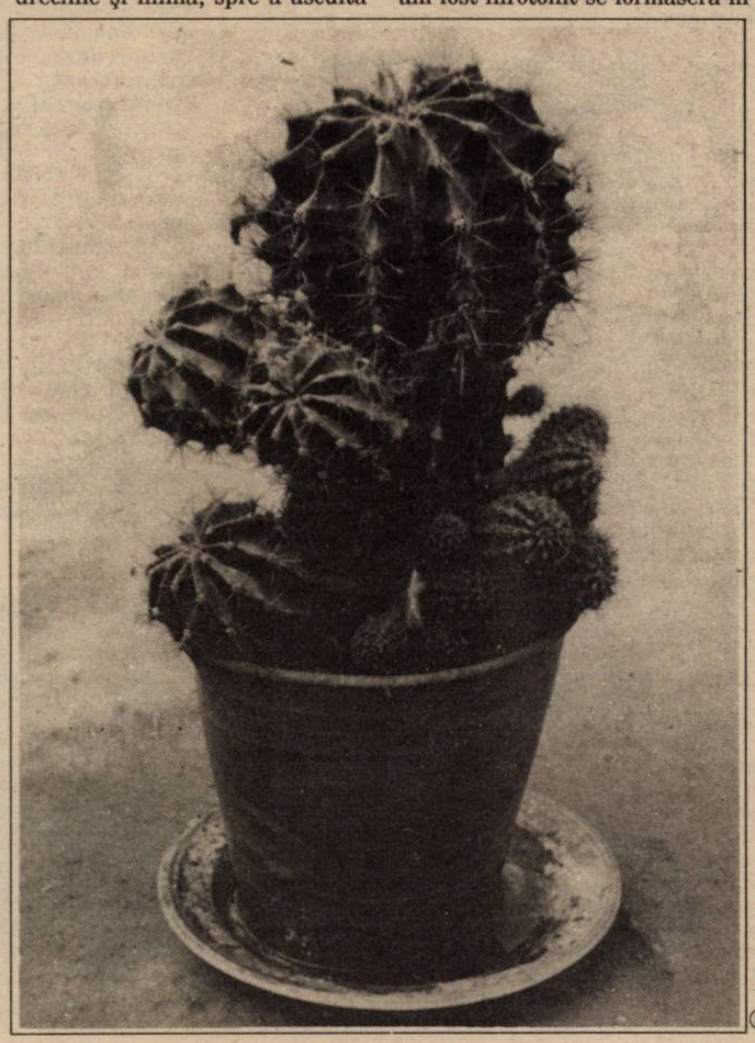

© A. Ionescu

Biserica şi lumea de azi

(...) Daţi-mi voie să revin o clipă asupra situaţiei religioase din Europa actuală. Unii se aşteptau ca prăbuşirea comunismului să fie urmată de o întoarcere spontană la religie, în toate straturile societăţii. S-a întîmplat acest lcuru? Da, însă nu aşa cum s-ar fi putut imagina - deşi e incontestabil că fenomenul s-a produs cu adevărat, mai ales în Rusia, sub forma unei reveniri la tradiţiile şi practicile Bisericii Ortodoxe. Regăsirea libertăţii religioase a permis însă şi o renaştere a Bisericii catolice, prezentă de veacuri în Rusia prin intermediul polonezilor, germanilor, lituanienilor şi ucrainienilor care trăiesc în această ţară. Pe de altă parte, unele comunităţi protestante şi numeroase secte occidentale, care dispun de importante mijloace financiare, sînt pe punctul de a se implanta în aceeaşi zonă. În alte ţări, procesul de întoarcere la religie, sau de menţinere în Biserica de apartenenţă, depinde de situaţia religioasă din vremea regimului comunist şi de tradiţiile locale anterioare. Putem lesne verifica acest lucru observînd, de pildă, societăţile de felul celor din Boemia, Slovacia, Ungaria, dar şi pe cele din România sau Bulgaria - majoritar ortodoxe. Ţările din fosta Iugoslavie şi statele baltice reprezintă un caz aparte.

Acestea fiind date, în ce constă adevărată forţă a Bisericii? Astăzi ca şi ieri, în Răsărit ca şi în Apus, forţa Bisericii stă în mărturia sfinţilor, aceşti bărbaţi şi aceste femei care şi-au însuşit adevărul lui Hristos, aceşti bărbaţi şi aceste femei care nu au urmat altă cale decît pe cea a lui Hristos însuşi, care au trăit viaţa dăruită de Hristos, în Duhul Sfînt. Biserica nu duce nici azi lipsă de sfinţi, nici în Răsărit, nici în Apus! Cei mai mulţi sfinţi ai şecolului nostru sînt martiri (...) În Europa de Est, aceşti martiri se numără cu miile, mai ales printre ortodocşi - ruşi, ucrainieni şi bieloruşi, fără să-i uităm pe cei veniţi de dincolo de Urali. Dar există şi martiri catolici în Rusia, Bielorusia, Lituania, în ţările baltice, în Balcani, în Ucraina, în Galiţia, în Romînia, în Bulgaria, în Albania, în ţările din fosta Iugoslavie. Ei formează mulţimea celor care, după cum spune Apocalipsa sfîntului Ioan, "îi urmează Mielului" (14,4). Prin martiriul lor, ei completează mărturia mîntuitoare a lui Hristos, făcînd astfel posibilă o nouă lume, o nouă Europă, o nouă civilizaţie.

Religie şi raţionalism

(...) Raţionalismul ultimelor secole, atît în forma lui anglo-saxonă, cît şi în cea continentală - marcată de Kant, Hegel, de filosofia germană din secolele XIX şi XX pînă la Husserl şi Heidegger - poate fi considerat ca o prelungire şi o dezvoltare a punctului de vedere cartezian. Autorul "Meditaţiilor metafizice", cu al său "argument ontologic" ne-a îndepărtat de "căile" tradiţionale ale Sf. Toma (din Aquino), care duc la Dumnezeu ca "existenţă autonomă" - **ipsum Esse subsistens**. Absolutizînd conştiinţa subiectivă, Descartes ne conduce mai curînd către o conştiinţă pură a Absolutului - gîndirea în stare pură. Dar un asemenea Absolut nu mai este existenţa autonomă, ci mai degrabă gîndirea autonomă. De unde reiese că numai ceea ce corespunde gîndirii umane poate avea un sens. (...)

Nu putem, desigur, să-i atribuim direct părintelui raţionalismului modern îndepărtarea de creştinism. Dar e totodată greu să nu admitem că Descartes este cel care a generat climatul propice acestei îndepărtări în epoca actuală. Deşi nu este vorba de o "cotitură" bruscă, ci de un proces continuu. La o sută cincizeci de ani după Descartes, constăm că toate coordonatele fundamental creştine din tradiţia gîndirii europene sînt deja puse în paranteză. În Franţa, epoca "Luminilor" joacă un rol primordial prin doctrina sa, care stabileşte fără drept de apel un raţionalism intransigent. Revoluţia franceză a dărîmat altarele lui Hristos; a aruncat crucifixul în stradă şi a introdus în schimb cultul zeiţei Raţiune. Iar pe baza acestui cult a fost formulat idealul libertăţii, fraternităţii şi egalităţii. Dintr-odată, patrimoniul spiritual şi mai cu seamă moral al creştinismului a fost rupt de fundamentul său evanghelic. La acest fundament trebuie readus azi creştinismul pentru a-şi putea recupera întreaga vitalitate.

Prezentare şi traducere de
Teodor BACONSKY

Citit/auzit

"Negrii pot fi şi mai rasişti ca albii. Dacă-ncerc să chem un taxi în New York şi şoferul e negru, mă lasă ca o caraghioasă pe marginea străzii cu mîna ridicată şi trece mai departe. Cînd sînt cu Christy Turlington, îi spun: «Tu eşti albă, fă-i cu mîna». Şi taxiul se opreşte". **Naomi CAMPBELL**

✣

"Eu nu scriu romane de-astea de 125 de pagini fără intrigă, cu un singur personaj, toate la timpul prezent şi în propoziţii foarte scurte, cu margini groase şi litere cît toate zilele, să le poată citi şi orbii din naştere! Este responsabilitatea scriitorului să ţină trează atenţia cititorului, şi asta nu se poate-ntîmpla decît în romanele lungi: cititorul trebuie să fie mai curios la pagina 300 decît la pagina 30, altminteri n-o să ajungă niciodată la pagina 400. Oamenii chiar termină romanele mele, şi cred că ăsta-i motivul...

Cît despre ghinioane - uitaţi-vă aici: **"Ad majorem Dei gloriam"**... chestia asta-n latină a fost tradusă în ultimul meu roman, **A son of the Circus**, prin "Spre marea glorie a lui Dzeu", cînd de fapt înseamnă "Spre **mai** marea glorie..." Acu' o să primesc scrisori de la 450 de iezuiţi! Întotdeauna apar greşeli... În **Lumea după Garp**, Garp citea meditaţiile lui Marcus Aurelius în latină, cînd de fapt ăsta n-a scris decît în greacă! M-am trezit cu scrisori de la toţi specialiştii în limbi clasice. În romanul meu **Regulile casei cidrului** există un personaj, dl. Larch, care ascultă în clinica de avorturi **Kindertotenliede** de Mahler. Singura problemă e că Mahler nu scrisese încă **Kindertotenliede** pe vremea cînd o asculta doctorul meu Larch..." **John IRVING**

(după **The Sunday Times Magazine**, sept. 1994)

✣

"Delta - acest fenomen umed de importanţă internaţională..."

(Guvernatorul Deltei Dunării, la **Radio România Actualităţi**, 21 oct.)

Unaşialta

Zile româneşti în Germania

- impresiile unei sarmale reci -

Visele cele mai oranj ale lui **Mircea Florian** par să se fi împlinit între 7 şi 16 octombrie, odată cu reuşita **Zilelor Culturii Româneşti Contemporane**, de el organizate la **Wuppertal**. Au fost zile de-a dreptul româneşti, cu soare blînd, îmbietor, care i-a îndemnat pe mai noii concetăţeni ai lui **Florian din Transilvania** să-i întîlnească pe cei mai vechi, de acum aproape un deceniu: la spectacole, la expoziţii, la concerte, la conferinţe şi dezbateri, dacă nu pur şi simplu la o bere (nemţească) sau o ţuică (românească). Nu contează cîţi din partea germană ştiau dinainte cine sînt **Dan Perjovschi, Mircea Dinescu, Teodor Graur, Iosif Kiraly, Ion Bogdan Lefter, Myriam Marbe, Maia Morgenstern, Andrei Oişteanu, Bose Ovidiu Paştina, Trio Romantica şi "Sarmalele reci"**. Contează că au putut-o afla cu acest prilej. Cum bine a zis părţii române acelaşi **Mircea Florian**: "Voi sînteţi nişte ambasadori". Şi, dacă-i vorba aşa, chiar el ar fi o prima solie. Renumele său în Germania ca artist de avangardă, preocupat de fuziunea artelor plastice cu muzica, mai că îi egalează succesul românesc de cîntăreţ nonconformist. Şi apoi, nici pentru **Mircea Dinescu**, nici pentru **Maia Morgenstern**, Germania nu era un tărîm necucerit. Dimpotrivă. iată de ce recitalurile de versuri ale poetului în pulover şi spectacolul de la TES, **Astă-seară Lola Blau**, au umplut sălile pînă la refuz. Ca să nu mai vorbim de artistul plastic **Dan Mihălţianu**, berlinez de bună vreme, dar şi de **Myriam Marbe**, compozitoare de talie mondială. Şi apoi, nici nemţii nu sînt chiar nişte "oameni kaki" (ca să continui să-l parafrazez pe "colega textier" **Mircea Florian**).

"Oamenii din Wuppertal sînt jumătate artişti, jumătate snobi", îmi spunea o localnică, într-o engleză care o plasa clar în a doua categorie. Un sofism, aşadar.

Pe Wuppertalieni i-am descoperit practici şi aplicaţi, ca mai toţi nemţii, dar şi buni preţuitori ai artei. Nu pot să uit îngrijorarea cu care o mămică îi interzicea fetiţei pofticioase să pape floricelele de porumb din **environment**-ul lui **Dan Perjovschi**, intitulat "And You Are a Popcorn too". Asta nu-i o floricică oarecare, părea să-i spună, ci o operă de artă, cine ştie cîte mii de mărci o mai costa? Vrei să mă bagi la cheltuială? Că neamţul consumator de artă e un ins circumspect, total diferit de snobimea uşor de extaziat de pe la noi, s-a putut vedea nu o dată. Ce au văzut în schimb **ei** la **noi**? - O oarecare doză de cinism, crede **Iosif Kiraly**, autor al unei serii de tablouri despre ritualul jupuirii porcului la bloc. Într-adevăr, au putut fi admirate subiecte ca: **Geta Brătescu** mîncînd turtiţe de pămînt (într-un film de **Alexandru Solomon**), **Teodor Graur** vorbind Europei cît e ea de mare printr-un difuzor înfundat, violurile şi viţeii bombardaţi din filmul **Balanţa** al lui **Lucian Pintilie** etc. Noi înşine, **"Sarmalele reci"**, am fost prezentaţi drept "cel mai cinic grup de rock din România". Am evitat totuşi să dezvăluim nemţilor marele nostru secret naţional: că sîntem vampiri...

Florin DUMITRESCU

Din viaţa unui extremist de centru

Aste-riscurile poetului român

...şi dacă, într-o bună zi, ne-am trezi vorbind ca finanţiştii încîntaţi de macrostabilitatea noastră economică: macrohamburgerul s-a făcut 1000 lei, macromerdeneaua a ajuns la 400, macromarmelada şi macromorcovul au sărit la..., ca şi macropateul, macropara rămînînd mai scumpă ca macrobanana...

ei, ce ni s-ar întîmpla? Am fi, prin ironia noastră, mai pe înţelesul lumii? Ne-ar lua domnul de la FMI, numit atît de elocvent, cum numai româna poate, Camdessus - ne-ar lua, cumva, Camdejos?

Cîrnaţi, macrocîrnaţi!

Puţine neamuri au o asemenea sfîntă încăpăţînare în a fi înţelese şi traduse de macrocomunitatea mondială, ca al nostru. Neam prin excelenţă oral pînă la logocraţie şi teatral pînă la imagocraţie, el este prins în cea mai convulsivă tragicomedie a limbajului: dotat de CeldeSus cu o limbă împielităţă, aceasta e blocată paroxistic în propria expresivitate, de o bogăţie încifrată ca într-un metaseif, al unei Bănci Mondiale de cuvinte. Intraductibilitatea e un blestem care ne ţine de la origini pînă în prezent. Nu-s nici mîndru, nici descurajat. Mai uşor de tradus **Nora** lui Ibsen decît "curat-murdar". În românește, Baudelaire sau Esenin sună ca la mama lor, **Luceafărul** în spaniolă nu ţine, **Craii**..., chiar bine traduşi în germană, nu zguduie lumea cum am visa noi, mateinii, **Scrisoarea pierdută** la Caracas e văzută ca o comedie de moravuri locale. Arghezi n-a mîncat cîteva zile de supărare, după ce a apărut la Seghers, în cea mai prestigioasă colecţie de poezie; "m-au făcut varză"... scîncea. Să fie **Duhovnicească** mai locală decît **Albatrosul** tradus genial la Mărţişor?

Ni se spune acum că ar exista o şansă de a învinge fatalitatea dacă nu ne-am obstina în Eminescu şi am lua-o traducînd de la Cărtărescu spre Haşmaşul Mare. Fie. Eu m-aş duce pînă la Ion Es. Pop şi Cristian Popescu, în poezie, sau Groşan, în proză. Dar, în clipa cînd am pus pe limbă, să le încerc la gust, titluri ca **Le tout** sau **L'art Popesco** (ca să mă rezum la macro, nu la vers) m-a luat cu ameţeală: pentru a fi înţelese, în Franţa şi dincolo de ea, le-ar trebui un aparat, un volum de trimiteri, un milion de asteriscuri, care, riguros vorbind, ar dubla manopera traducerii. Ca naiba, exact în zilele cînd popcărterizam, m-am blocat într-un eveniment lingvistic de megaexemplaritate la problemă: în parlamentul din Deal, într-o seară, (seara pe Deal?) s-a dus o crîncenă luptă verbală pentru a se înlocui, dintr-un proiect de lege, termenii infamanţi de "faliment" şi "falit" cu aceia, mai omenoşi, de "insolvabilitate" şi "debitor". În cîte ţări din lume omenia ajunge la o asemenea anvergură? Pot fi pricepuţi Cărtărescu, Pop sau Popescu de către domnii Camdessus (de la bancă) sau Cassadessus (de la vioară), fără această trimitere esenţială la înlocuirea, din raţiuni umanitare, a falitului prin debitor? Şi această explicaţie nu ar macrotrimite la strigătul acela de început, la 1883 fix: "În Iaşi, toţi faliţii sînt jidani. Cînd vom avea şi noi faliţii noştri?" **Levantul** lui Cărtărescu (născut genial şi intraductibil, ei şi?) e pecetluit între **Sara pe deal** şi sfîşierea cataVencistă. Orice asterisc s-ar dezvolta cu aste-riscuri pînă la o poveste a vorbelor şi o istorie a mentalităţilor în Levant sau la Ieudul lui Es. Pop, unde am făcut armata, la cavalerie - armata mea de cavalerie.

Soluţia ideală ar fi o construcţie tip **Le feu pâle** al lui Nabokov. O primă parte: poemul românului saturat de cifrele care ar trimite la un **secondo tempo**, unde fiecare notă explicativă şi toate la un loc s-ar constitui într-un adevărat roman, într-o veritabilă cronică şi studiu de caz, într-o **chanson de geste** şi o epopee a vocabulelor acestui neam în limba căruia poeţii săi au putut ajunge la minunea acelui infinit mic dintr-o "puţă de furnică", la ideea grandioasă de a înlocui - pentru a schimba lumea! - cuvîntul "ministru" cu "făcăleţ" sau la acel shakespearian "te rabd, înrăire".

Personal, sînt un resemnat calm şi senin.Universalitatea e o problemă cu prea multe silabe. Ştiu că **La rîpa Uvedenrode** e numai pentru cei care au citit **Baltagul** în original. Nu mă simt, pentru asta,nici provincial, nici depeizat. Şi nu din asta - fiindcă Gide n-a ştiut cine-i Vitoria Lipan şi nici Sadoveanu n-a dat semn că ar şti cine-i Castorp sau Kyo – ni se va trage sărăcia sau insolvabilitatea, staţi blînzi!

Epilog: Totuşi, sînt exact 6 luni de cînd am zbîrnîit o zi lungă, de bucurie, citind pe malul Mediteranei, într-un birt, "La Aurel" din Jaffo, articolul din **Libération** (25.4.1994) al cronicarului lor dramatic, Jean-Pierre Thibaudat: "M'sieu Caragiale face à la traduction", comentînd apariţia **Scrisorii...**, **Nopţii orajeuze** şi **Conului Leonida** în traducerea lui Eugène Ionesco şi a Monicăi Lovinescu ("L'arche éditeur", 184 pag. 99 F). Francezul era entuziasmat (după ce d-na Monica Lovinescu îi explicase că a traduce Caragiale "e diabolic", în româneşte "fiind inenarabil", dar Ionesco, "cu lipsa lui de respect faţă de franceză", putînd găsi "bagabonds", "esercice" sau "tripes-creuses"): "Scriitura, universul lui sînt feroce. Mecanica e demnă de Labiche, dar răutatea acestuia e palidă faţă de monstruozitatea lui Caragiale... Deformarea limbajului, obsesia politică sînt atît de mari încît toate vitalităţile se scaldă într-o bizară elocvenţă, născută din expresii pe cît de sonore, pe atît de **merveilleusement impropres**, în care cele mai negre nonsensuri se acumulează într-o bogăţie inepuizabilă, justificînd, nobil, fapte incalificabile". De ce n-ai vrea dumneata, bobocule, să dormim liniştiţi?

Radu COSAŞU

Scrisori deschise

"*Dallas* dublat în galeză"

"Dragă...,

A fost atît de bine că am putut vorbi la telefon acum două zile: într-adevăr, sînt excitat la gîndul că o să mă întorc la Bucureşti în calitate de corespondent... Uneori, viaţa se poate aranja minunat, exact aşa cum dorim, cu condiţia să o lăsăm! E ciudat, dar m-am simţit acasă încă din prima clipă după ce-am ajuns în România. Totul părea să-mi indice faptul că o să petrec o grămadă de timp în România, dar încă nu prea ştiam bine **cum** o să se-ntîmple acest lucru. Nu ştiu dacă ţi-am mai spus că singura prietenă care m-a încurajat să vin este o **«voyante»**, care a avut previziuni că o să mă duc în Irlanda cu mult înainte s-o fac?! Nu ştiu cît de superstiţios eşti tu - Doamne, nici chiar **eu** nu ştiu cît de superstiţios **sînt**! - însă toate acestea mă pun serios pe gînduri.

Între timp, iată-mă ţintuit locului în acest nenorocit de Cardiff - un orăşel sinistru, hidos, plictisitor la culme, mîrlănesc - care se dă drept capitală a unei aşa-zise ţări a Galilor. Tot ce pot să spun este că, dacă galezii chiar vor o ţară a lor, ar trebui s-o facă aşa cum trebuie, printr-o revoluţie, ca irlandezii. Dar nu! Asta ar însemna să-şi ridice fundurile împutite de pe scaunele din cîrciumi şi **să facă** ceva! Prea mult efort. În schimb, au maşini de schimbat bani bilingve şi **Dallas** la televizor dublat în galeză! Ce loc patetic... Şi cînd mă gîndesc că mai am de stat aici încă o lună răscolind prin biblioteci - după care, din fericire, mă voi întoarce-n Irlanda, la mama, să-mi scriu teza acolo.

Numai bine şi **take care**, prietenul tău..."

RetroCINEMAscop

Inocenţa sofisticată

Aparent sufocat de detaliile (vestimentare, ambientale şi, nu în ultimul rînd, gastronomice) ce configurează imaginea unei epoci, aparent artificial datorită aceloraşi detalii, filmul lui Martin Scorsese, **Vîrsta inocenţei**, rezistă tuturor eforturilor (şi efectelor) descriptive, ce par să-l înăbuşe, printr-o puternică poveste. Povestea unei pasiuni sufocate artificial de cutumele epocii în care se desfăşoară, o epocă departe de inocenţa enunţată în titlu.

Preluînd un punct de vedere narativ-explicativ (cel al persoanei a III-a) spre a ne iniţia (pe noi, novicii) în tainele societăţii secolului al 19-lea şi într-ale inocenţei, regizorul reuşeşte să creeze echilibrul necesar între cele două paliere ale dramei: peisajul social inflexibil, dominat de convenienţe (lumea "unde adevărul nu e pronunţat niciodată, nicidecum înfăptuit sau măcar gîndit") şi conflictul dragoste/datorie cu care se confruntă cele trei personaje. Dintr-o asemenea interferenţă nu poate rezulta decît o melodramă. Lipsită de stridenţe, pregnant dramatizată şi inteligent susţinută cinematografic, dar melodramă. Iar ceea ce fereşte **Vîrsta inocenţei** de pericolul platitudinii, de eşuarea în schematism lacrimogen, este tocmai contextul sofisticat al sfîrşitului de secol şi opţiunea autorului pentru un discurs insinuant-sugestiv.

Farmecul poveştii, şi implicit al filmului, provine dintr-un subtil joc între inocenţă (exclusiv afişată - v. personajul May Welland; rareori exprimată - v. Newland Archer) şi adevărata realitate a eroilor, realitate dominată de capacitatea de disimulare a fiecăruia dintre aceştia. Căci drama din pelicula lui Martin Scorsese este în ultimă instanţă una a disimulării, a obligativităţii unui comportament din care sentimentele sînt excluse. Iar iubirea neîmplinită rămîne, la nivelul melodramei, o poveste frumoasă, sofisticată şi... inocentă.

Miruna BARBU

© G. Varga

Bon de lectură

IOAN PETRU CULIANU:

Eros şi magie în Renaştere. 1484

Traducere de Dan PETRESCU,
Prefaţă de Mircea ELIADE,
Postfaţă de Sorin ANTOHI,
Editura **Nemira,** 1994.

Odată cu acest volum, **Nemira** inaugurează seria de opere complete ale unui cărturar cu o bio(biblio)grafie spectaculoasă, a cărui moarte prematură suscită şi acum numeroase semne de întrebare. După o serie de intervenţii norocoase, întregul cărţii ca atare a fost publicat în versiune franceză de către editura **Flammarion** în 1984. Dar nucleul său s-a coagulat încă din anii '70, date fiind preocupările de renascentist "fractalic" ale lui Culianu, pentru a folosi un termen la care ţinea atît de mult.

Adresată totodată profanilor şi celor care studiază istoria culturii, **EROS şi MAGIE**... alcătuieşte o plasă compactă de semnificaţii ce decurg unele dintr-altele, lectura dînd senzaţia că toate cuvintele ar alimenta deodată o compoziţie mult mai amplă, o imagine precedentă misterioasă. Experimentînd astfel subtil retorica medievală a Artei Memoriei, autorul încearcă să ne facă să trecem dincolo de embleme, să ne **reamintim**. În viziunea sa tulburătoare, omul contemporan, odihnit şi securizat de imanentismul său, nu este altceva decît un frate imperfect al celui renascentist; cu alte cuvinte, în loc să se consume "în relaţia cu propriile fantasme", nu-şi poate depăşi nevoia permanentă de a intensifica datele exterioare. Pornind de la un asemenea raţionament, el rămîne doar cu fantasme **impuse**: cultura manipulantă a reclamelor, benzile desenate, filmele compensatorii à la Hollywood. Culianu nu insistă pe asemenea consecinţe, demersul său fiind întors către descoperirea **motivaţiei** acestei secătuiri. În acest scop va realiza o **reconstituire epistemologică a paradigmei** Renaşterii (idee accentuată de Sorin Antohi în postfaţa sa specializată), "reprezentînd deopotrivă secolul XI sau XV", pentru că "o epocă de cultură este definită nu de conţinutul ideilor, ci de filtrul său interpretativ".

Într-un excurs asumat anti-hegelian, Culianu refuză teoria "progresului", a "istoriei triumfale", amintindu-ne de discursul post-structuralist al lui Michel Foucault prin importanţa acordată relaţiei dintre cunoaştere şi putere. Din acest unghi se poate interpreta legătura anului din titlu cu acela al apariţiei volumului. Autorul punctează similitudinea dintre anti-utopia despre puterea totalitară descrisă în cartea lui Orwell şi conjuncţia astrală malefică din 1484. Acesta ar fi anul naşterii lui Luther, promotorul principiilor de forţă ale gîndirii reformate, care prin conservatorismul său a gonit fantasmele şi a adus cu sine singurătatea. Fiind astfel responsabilă pentru o **mutaţie de fond** survenită în gîndirea umană, Reforma a operat o adevărată **cenzură a imaginarului**.

Fără a rămîne pe tărîmul de nisipuri mişcătoare al divinaţiei, Culianu apelează la mijloacele savantului, la scrieri renascentiste, pe fundalul ideii că magia este o ştiinţă a imaginarului, iar magia dragostei capătă în Renaştere dublul aspect de mistică erotică de origine platoniciană şi creştină. În scurta sa istorie a formării doctrinelor iubirii, Culianu se axează pe consumarea în imaginar, pe erosul fantas(ma)tic - **amor hereos** şi **mors osculi** - echivalent cu o iniţiere, cu un raptus extatic fără descătuşare sexuală. În Renaştere, punctul de plecare al magiei ca producătoare de fantasme erotice îl oferă Marsilio Ficino cu a sa **De vita coelis comparanda (1489)**. Dar gradul maxim de dezvoltare este atins într-un text inedit, analizat aici, **De vinculis in genere**, scris de Giordano Bruno. Potrivit doctrinei lui Bruno, magia reprezintă, ca şi astăzi, după cum spune Culianu, un corolar al puterii, o "metodă de control al maselor bazată pe cunoaşterea pulsiunilor erotice personale şi colective", un **eros aplicat**. În consecinţă, Giordano Bruno nu a pierit pe rug datorită susţinerii ideii "progresiste" a heliocentrismului, ci în urma unui proces de vrăjitorie, pierdut de propria sa teorie, ca altădată Socrate, demontat de o retorică prin care le-a oferit argumente duşmanilor.

S-ar putea glosa la nesfîrşit pe marginea acestui "răsad de fantasme" care este cartea lui Ioan Petru Culianu, atît de departe de Jacques le Goff sau Denis de Rougemont. Totuşi, distanţa şi răceala analizei nu pot suplini culoarea şi pertinenţa interpretării sale.

Cosana NICOLAE

Bergson la cinema

Cadru din *Napoleon* de Abel Gance (1926)

De la Emile Vuillermoz, în 1917, pînă la Gilles Deleuze, în 1983, via Paul Souday, Marcel L'Herbier ş.a., multă cerneală a curs pe tema relaţiei filosofului Henri Bergson cu cea de-a şaptea artă; "Casus belli": scrierile **Materie şi memorie** (1900) şi **Evoluţia creatoare** (1907). Interviul de mai jos, acordat lui Michel-Georges Michel în 1914 în **Le Journal** şi preluat de revista **Positif** (oct. '94) constituie o referinţă în această chestiune:

«Între un buchet de liliac şi o jerbă de orhidee - omagiu din partea elevilor -, fericite şi ele de primirea maestrului în Academie, sprijinit de o consolă, Bergson surîdea:

- Închipuiţi-vă, îmi spune deodată, că o casă de filme mi-a cerut să pozez.

Bergson: o redingotă neagră, manşete rotunde, fals guler drept. (...) Cînd vorbeşte, capul i se mişcă urmînd traiectoria gîndurilor. Iar vocea puţin tremurată, care vine parcă de departe, îi completează aspectul delicat "hoffmannesc", în casa lui albă, cu saloane mari, rătăcită în fundul unei grădini din Auteuil.

- Am refuzat, continuă Bergson, deşi cinematograful mă interesează în egală măsură ca toate celelalte invenţii recente. Filosoful trebuie să ţină cont de evenimentele vieţii exterioare. Iar tot ce am putut aduce eu nou în filosofie a pornit mereu de la experienţă. Ca să scriu **Materie şi memorie** timp de cinci ani am discutat cu afazici şi am studiat sute de cazuri de pierdere a memoriei; am consacrat zece ani biologiei înainte să mă apuc de **Evoluţia creatoare**. Nimic nu trebuie să-i rămînă indiferent filosofului. Am fost deja la cinema; i-am văzut punctul de plecare. Evident că această invenţie, complementară fotografiei instantanee, poate să-i sugereze idei noi filosofului. Ar putea fi de ajutor sintezei memoriei sau chiar a gîndirii. Dacă un şir de puncte compun o circumferinţă, atunci memoria e, ca şi cinematograful, un şir de imagini. Statice, sînt în stare neutră; în mişcare, înseamnă viaţă. Iar unii ar putea să tragă concluzia că viaţa înseamnă mişcare. Oare nu e vibraţia esenţa lumii, a sunetului? Ochiul viu nu e oare un cinematograf? Această supoziţie ar putea fi confirmată de o constatare: cinematograful i-a readus pe pictori pe calea cea bună. Ştiţi ce revoluţie a produs în pictură descoperirea instantaneelor fotografice. Bunăoară numai atunci pictorii şi-au dat seama că, foarte des, postúrile cailor de curse, aşa cum le reprezentaseră ei, nu erau exacte. Le-au rectificat. Dar, ce să vezi, inspirîndu-se din postúrile surprinse în fotografiile instantanee, artiştii nu au mai creat decît figuri cel mai adesea încremenite, fără viaţă. Cîştiga, bineînţeles, acurateţea matematică, dar impresia de adevăr pierdea. Cinematograful l-a învăţat pe pictor că fotografia se înşeală. Interiorizînd reproducerea unei mişcări, artistul recompusese, topise într-una singură mai multe postúri succesive care dădeau iluzia vieţii, deci a mişcării. A regăsit apoi aceste postúri pe ecran.

Astfel, în cîteva pagini admirabile, Rodin explică cum dă viaţă unei sculpturi: dizolvînd etapele unei mişcări în diferitele părţi ale figurii pe care o modelează.

Colegul meu de la Collège de France, François Franck, a putut arăta elevilor săi, graţie fotografiei instantanee şi a cinematografului, fazele diviziunii unei celule.

N-am văzut "scene" la cinema. Dar sînt sigur că actorii puşi să joace în faţa obiectivului se vor perfecţiona în arta mimei, ceea ce va fi în folosul teatrului, căci faţă de cea teatrală, mimica e o artă importantă.

Dar cinematograful va fi mai ales un document de nepreţuit pentru urmaşii noştri, dacă filmele nu se deteriorează. Probabil că modul nostru de a ne închipui "anticii în mişcare" e total greşit. Ce bucurie am avea să-l vedem măcar pe Napoleon, dacă nu pe Cleopatra, pe ecran! Avem deja bucuria de a putea să asistăm astfel la evenimentele contemporane, fără îmbulzeală, în siguranţă, în fotoliu. Ştiu că imaginile se derulează mai repede pe ecran decît în realitate, dar imaginaţia noastră poate cu uşurinţă să încetinească viteza mişcării din film.

În concluzie: cinematograful, dacă e un mijloc de divertisment în masă, îl ajută şi îl va ajuta şi pe savant, pe artist, pe istoric şi chiar pe filosof. Dar acesta din urmă nu poate totuşi, să împingă recunoştinţa pînă la a servi el însuşi de model... oricît de amabil ar fi rugat.»

Traducere de
Alina TURTUREANU

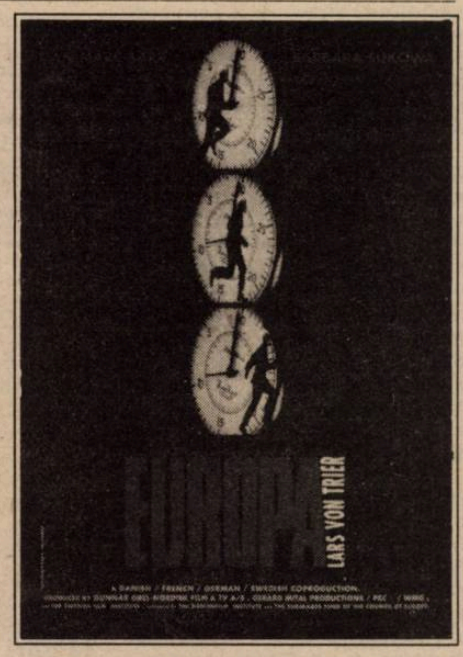

Ca toată lumea, am văzut şi eu o mulţime de filme americane, ele fac parte din moştenirea mea culturală. Îmi amintesc c-am văzut foarte devreme **Noaptea vînătorului** (de Charles Laughton), care m-a marcat puternic: pe vremea aia nu era încă un film-cult, ca astăzi...

La şcoala de cinema aveam două subiecte principale: Bergman şi Dreyer. Am văzut treizeci-şi-cinci din cele treizeci-şi-şapte filme ale lui Bergman, sînt un expert în Bergman. Cît despre Dreyer, specialitatea mea era **Gertrud**, pe care l-am văzut de vreo douăzeci de ori. Probabil că sînt singurul danez care a reuşit să-l vadă mai mult de două ori. În Danemarca, toată lumea detestă **Gertrud** şi e de părere că Dreyer era senil cînd l-a făcut. Dar eu cred că e o capodoperă.

Eu şi co-scenaristul meu avem aceiaşi autori preferaţi: Hammett, Joyce, Beckett. Eu am citit **Ulise** de Joyce chiar înainte de a turna **Elementul crimei** (în 1984). În acelaşi film am strecurat şi citate din **Finnegans' Wake**...

Lars von TRIER

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

Acţiune şi moralitate

"Noroc" e unul dintre acei termeni vagi a căror utilizare e legată de înţelegeri foarte diferite ale acţiunii umane. Înainte de orice, trebuie precizat că norocul/ghinionul se aplică **acţiunii** şi niciodată contemplaţiei: nimeni nu îţi va zice că eşti norocos dacă ai priceput un fenomen indescifrabil celorlalţi ori dacă - sprijinit pe o anume lectură - înţelegi ce se întîmplă în jurul tău. (Se mai vorbeşte uneori despre inovatori norocoşi, care dau din întîmplare peste ceea ce căutau de multă vreme, dar şi aici e vorba de acţiune, şi nu de gînd.) De fapt, "noroc" înseamnă, în mare, trei lucruri: în primul rînd, soartă, destin (X e, aşadar, norocos fiindcă soarta implacabilă, destinul surîzător l-a aşezat mereu şi la timp în locul în care trebuia să se afle); în al doilea rînd, el e echivalat cu întîmplarea, cu şansa (Y a avut deci noroc întrucît el, şi nu altul, la fel de merituos în ochii observatorilor - a reuşit să îşi atingă ţelurile); în fine, termenul descrie o stare de mulţumire "deplină" (Z este norocos dacă, uitîndu-te cu atenţie, constaţi că el **este** "tot" ce şi-a dorit şi că nu mai **are** motive să se agite).

Alunecările de sens sînt şi în acest caz posibile: dar afirmaţii de felul "soarta e tocmai o instanţă discriminatorie", "sancţionarea meritului aduce mulţumirea" ori "fericirea se datorează doar destinului" nu fac decît să augmenteze confuzia. Cum, pe de altă parte, "ghinionul" repetă - pe dos - judecăţile evocate, mă mulţumesc să comentez separat cele trei sensuri descrise mai sus.

Identificarea plasării insului norocos în rîndul celorlalţi cu un rezultat implacabil al surîsului soartei înseamnă, înainte de orice, că săvîrşirea acţiunii e transferată altcuiva decît veritabilului agent: nu X face şi drege, ci un Agent înzestrat cu o forţă mai mare şi cu o inteligenţă mai penetrantă. Faptul că acest Agent surîde unuia sau altuia e un semn că el este nu doar o copie a atotputerniciei şi omniscienţei, ci şi adevăratul suflet al acţiunii. Derivele acestei fantezii se pot chema fie voluntarism (poţi face orice, întrucît locul ţi-a fost deja aranjat!), fie animism (nu tu acţionezi, ci spirite pe care nu le vei înţelege niciodată), fie - politiceşte vorbind - istoricism autoritarist (legea unică a istoriei şi-a desemnat de mult aleşii, supune-te deci celor care ţi-o descifrează!). Reaua credinţă sau bunăvoinţa aduc restul: X va fi astfel, pentru unii, **doar** norocos (va să zică, soarta lucrează în favoarea sa, nedreptăţindu-i pe ceilalţi); pentru alţii, el va fi cu adevărat deştept (căci a înţeles ce i-a fost hărăzit şi a avut grijă să se instaleze confortabil în locul rezervat). Judecăţile de felul acesta trădează, în opinia mea, o imoralitate profundă. Transferarea responsabilităţii personale în săvîrşirea unei acţiuni reuşite unui asemenea (presupus) atotputernic-omniscient-amabil Agent înseamnă de fapt asocierea reuşitei cu cîteva atribute ce zădărnicesc orice tentaţie a acţiunii (v. L. von Mises). Căci finalmente nu mai acţionezi dacă ştii/ poţi face tot-ceea-ce-trebuie. Ea, acţiunea, porneşte tocmai dintr-o insatisfacţie, dintr-o precaritate a propriei condiţii, şi nicidecum dintr-un moment privilegiat ce copiază perfecţiunea. A presupune altceva e a-ţi atribui fie unica perfecţiune, fie descifrarea acestei graţioase condiţii. Ambele gesturi sacrifică însă moralitatea, căci îi ignoră pe ceilalţi, abandonaţi într-un spaţiu fără relevanţă pentru "veritabila" acţiune.

Aceste observaţii sînt în parte valabile şi pentru cel deal treilea sens al cuvîntului "noroc", în care mulţumirea e echivalată cu dispariţia oricărui motiv real de a mai acţiona. O asemenea stare e pur ipotetică: atîta vreme cît mulţumirea ţine de viaţă, ea este precedată şi urmată de acţiune. Iar schiţa unei vieţi imobile este tot atît de fragilă şi de vulgară ca şi aceea a unei respiraţii "savante", care îşi alege adică momentele în care trebuie să se exercite.

Pe de altă parte, ideea că întîmplarea tranşează între diverse acţiuni proiectate ignorînd uneori meritul este, în ciuda evidenţei cotidiene, greu acceptată. Mai mult decît atît, o asemenea situaţie e denunţată ca injustă, imorală etc.... Cred că în acest caz, neînţelegerea e cu totul alta. Meritul, ca valoare personală uşor recognoscibilă şi precis delimitabilă, poate fi unicul suport al reuşitei doar acolo unde recunoaşterea şi delimitarea cu pricina pot fi efectiv explicitate: grupurile mici de persoane (cercul prietenilor, comunităţile restrînse ale cunoscătorilor unui domeniu etc.) sînt singurele capabile să procedeze la asemenea recunoaşteri şi delimitări. Există desigur atîtea clişee derivate din expresia "merit social" încît ne e greu uneori să distingem între merit şi succes. Cel mai banal exemplu care poate lămuri distincţia e cel al scriitorilor merituoşi în ochii propriei comunităţi, dar care nu au succes de public. (De fapt, doar cei care ţin cu adevărat la excelenţă se pot bucura de o asemenea situaţie.) În genere, societatea modernă nu sancţionează meritul; mai precis, ea nu sancţionează în primul rînd meritul: căci prin dimensiuni mai întîi, prin morala sa, mai apoi, societatea modernă e o comunitate ce nu poate (şi nici nu trebuie) să fie redusă la o grupare "tribală" (în care persoanele îşi pot evalua direct, în baza unor reguli concrete capacităţile şi slujirea celorlalţi). Întîmplarea survine deci în mod frecvent în societatea modernă pentru că participarea individului e răsplătită în funcţie de reguli mult mai puţin concrete decît cele ale tribului (v. Hayek) şi pentru că evaluările sînt făcute de mult mai mulţi semeni de-ai noştri decît am putea consulta în chip direct. Cei care cred că asta e o situaţie dezagreabilă se gîndesc adeseori s-o şi schimbe. Proiectele totalitare s-au născut chiar dintr-un asemenea sentiment. Iar pentru justificări ale strunirii întîmplării s-a făcut recurs, în genere, la primul sens al acţiunii evocat aici.

Cristian PREDA

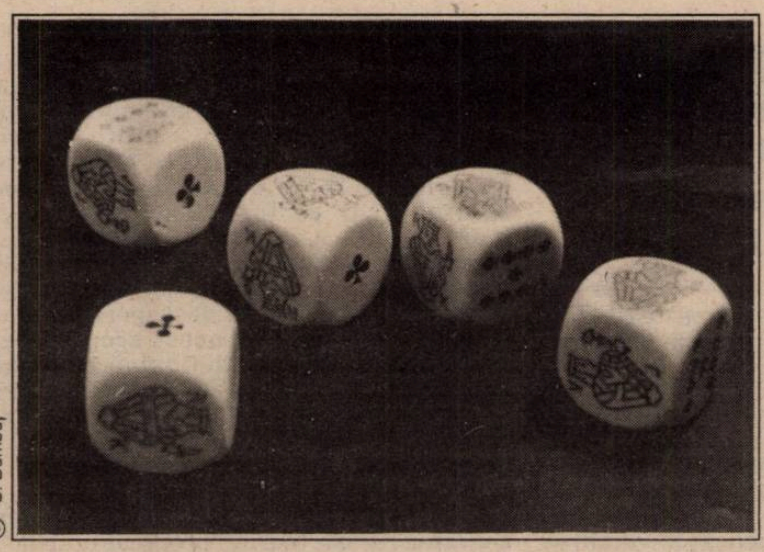

© C. Bumbuţ

Carul Atenei şi fărîma Fortunei

Cînd vine vorba de noroc, fericire, destin, mă simt sub puterea fatală a... unui truism:

Panteonul omenirii a luat naştere din neputinţa bipedului ce abia se-nălţa spre lumină în faţa forţelor care-l depăşeau şi-l înspăimîntau. A căzut trăznetul asupra umilului său sălaş sau fulgerul a aprins şi a abătut falnicul chiparos: omul s-a plecat în faţa atotputernicului luminii, Iupiter-Zeus. S-a zguduit pămîntul, au năvălit apele peste maluri şi ţărmuri, înecînd totul în calea lor: bietul om s-a silit să-l îmbuneze pe Poseidon ori Neptun. S-a lăsat noaptea, soarele a fost înghiţit de bezne: orb şi înfricoşat, muritorul s-a străduit să-l aducă din nou în lumea sa pe Helios-Apollo. A venit iarna, pămîntul n-a mai rodit, pîrjolit de ger ca ars de secetă: naivul păstor şi truditul lucrător al pămîntului s-au umilit încercînd s-o ajute pe Ceres-Demeter să-şi recapete fiica dispărută în lumea înghetată a umbrelor.

Mai apoi, însă, el a descoperit o forţă datorită căreia a învăţat cum să silească pămîntul să-i dea mai multe roade, cum să lucreze lîna turmelor sale, cum să străbată marea domesticind valurile, cum să scape de lup, cum să pătrundă bezna necunoscutului (pe care să-l pună la treabă în folosul său), la fel cum bufniţa străbate cu agerimea privirilor vălurile întunecate ale nopţii. Această forţă-lumină nu era alta decît propria lui minte, pînă-ntratît de divină, încît omul i s-a închinat ca unei zeiţe şi a numit-o Atena. Că doară, cînd zeii vor să-l piardă pe un muritor, mai întîi îi iau mintile.

Astfel, omul din vechime - să zicem, grec sau roman - se afla într-o lume ţinută sub control. Şi totuşi, bunăoară, în pofida negocierilor pe care le avea în prealabil cu Neptun, sărmanul de el mai pierea înghiţit de furtună. Cu toate jertfele, rugăciunile şi ofrandele rituale, din cînd în cînd murea de foame. Deşi trudea din greu cît e ziua de lungă, hambarul lui era cam golut, pe cînd al vecinului se umplea parcă din senin. N-apuca bine să se bucure că i-a fătat oaia, că i se prăpădeau şi mielul şi berbecul.

Nu era a bună. Ceva, cineva îi scăpase. Cineva care-l făcea să meargă tot timpul ca pe sîrmă, cineva mai presus de zei - cu care, de bine de rău, putea cădea la învoială -, care le făcea şi lor pocinoage. O divinitate capricioasă, care nu putea fi decît femeie. Grecii i-au spus **Tyche** (făuritoarea, meştera, uneltitoarea), romanii - **Fortuna** (purtătoarea, aducătoarea). Şi unii şi alţii au conceput-o ca pe o doamnă foarte năzuroasă, uşor de jignit, dar mai cu seamă acţionînd după bunul ei plac. Ea urzeşte cum vrea viaţa fiecărui om, "norocul" său personal, sau a fiecărei cetăţi, văzută ca unitate, entitate de sine stătătoare.

Era bună, era rea? **Tyche daimonos** era şi una şi alta, dar oamenii şi-au dorit să fie mai ales bună, celebrînd-o ca **Agathe Tyche** sau **Bona Fortuna**. Nu rareori însă **Anankaia Tyche** îi aducea la ananghie.

Întruchipare a unei abstracţiuni, catalogată de mitografi printre divinităţile vieţii morale şi sociale, Fortunei i se pot găsi greu atribute specifice care să o caracterizeze plastic. Şi cum norocul guvernează lumea, în mîna Fortunei romanii au pus o cîrmă de corabie. Cu ea alături poţi înfrunta liniştit volbura valurilor. În plină furtună, Cezar le rîde în nas marinarilor: "De ce vă temeţi? Doar îl purtaţi pe corabia voastră pe Cezar şi Fortuna sa!" Cîrmaci capricios însă, Fortuna răsuceşte "roata lumii" cum i se năzare. De altfel, ea face echilibristică pe o stîncă gata să se rostogolească în capul oricui, pe globul terestru sau pe o roată cu aripi, împrăştiind la întîmplare necazuri şi bucurii.

Zeiţă a norocului, ea aduce prosperitate, împarte bunăstare. De aceea îi face concurenţă Demetrei, purtîndu-i spicele. În calitatea ei de protectoare a cetăţilor apare încununată cu coroana de turnuri pe care o poartă Cybele, Marea Mamă a zeilor, divinitate a fertilităţii şi a pămîntului, care conţine toate bogăţiile şi hrăneşte pe suprafaţa sa tot ce există. Semnificaţia acestei atotcuprinderi este redată şi de polosul pe care-l poartă pe creştet, "pălărie" în formă de coş sau de cadran solar, reprezentare schematică a universului, purtată doar de Demeter şi... Afrodita.

Pentru noi iubirea e oarbă. Pentru cei vechi la fel erau şi Norocul şi Dreptatea. Te-ajută Fortuna, creşte spicul cît vrabia. Nu te-ajută, că are ţîfnă, cade casa pe tine, ba chiar se duce de rîpă cetatea cu totul. De aceea, în tălmăcirea unei minţi simple, "se tot învîrte globul pămîntesc, ca o moară, şi mereu face cîte ceva rău, de se nasc oamenii ori de mor".

Naştere, viaţă, moarte. Despre ele oamenii căpătau cîteva repere de la Ursitori, cruţătoarele, milostivele (**Parcae**), distribuitoarele, părţile căzute la sorţi (**Moirai**). Clotho trage din caierul încolăcit pe furcă şi toarce la întîmplare lînă albă şi neagră, dînd naştere firului vieţii fiecărui om; Lachesis îl răsuceşte pe fus, oferindu-i fiecăruia norocul său; Atropos, sprijinindu-se bine de o sferă, desfăşoară un volumen pe care este însemnat destinul (ce ţi-a fost scris ori "spus", **Fatum**, ce ţi s-a stabilit prin voinţă divină, **Themis**) şi taie firul cînd ţi-e lumea mai dragă. Fortuna, odrasla lui Zeus şi Themis, vine şi încurcă iţele acestor mult prea serioase doamne, zăpăcindu-i de tot pe muritori. Şi totuşi, ele au ceva în comun: pentru toate cel mai gustat dans de societate pare a fi Tîrcolul. Toate sucesc, răsucesc, sucălesc, întorc, învelesc, ocolesc, rostogolesc... **volvunt.**

Fortuna te atrage cu cornul abundenţei, din care - se spune - curge lapte şi miere, adică orice-şi doreşte posesorul lui. Fermecatul obiect era cornul Amaltheei, capra năzdrăvană care l-a hrănit pe Zeus, pe cînd era prunc. Şi iată cum această divinitate polimorfă este, în acelaşi timp, fiica şi doica lui Zeus, stăpînul lumii. Matrice primordială, ea ajută la "creşterea" lumii celei mari, a universului simbolizat de forţa ordonatoare a celui dintîi Olimpian, ca şi a lumii mici reprezentate de cetate. Astfel, după legendă, Fortuna era amanta lui Servius Tullius, legiuitorul Romei, regele căruia ea i-a favorizat strălucita carieră politică. Şi dacă pentru greci Tyche era alpha şi omega, pentru romani Fortuna e tipul curtezanei nu numai capricioasă, ci şi autoritară, totodată şovăitoare şi dură. Fărîmiţată, fracţionată în mărunte entităţi specifice, diferenţiate dupa timp şi loc, ea poate desemna (provoca) cursul bun sau rău al evenimentelor sau chiar evenimentul suprem, moartea. Ca în cazul tipic al lui Servius Tullius, care-şi găseşte sfîrşitul sub **roţile carului fiicei sale**. Fortuna **Regina**.

Zurbagie Fortună! Şi atunci, cînd te ştii la cheremul ei, cum să nu te rogi, la sorcovit, în zi de Kalende: Gaudium et laetitia/ sit in hac domo,/tot puelli (fertilitate),/ tot porcelli (prosperitate), et tot agni (linişte)? Zurbagie, ba chiar nebună de-a binelea. Căci ea orbeşte pe aceia cărora le dă prea multe favoruri, făcîndu-i astfel să nu mai vadă pe nimeni şi nimic în jurul lor, luîndu-le mintile, de prea mare trufie.

Cum nu ţine seama de nici o normă logică, de nici o lege morală, Fortuna le dă cu tifla tuturor zeilor. Dar mai cu seamă este vrăjmaşa de neabătut a Atenei. Ca să-ţi meargă bine nu-ţi trebuie - cum spune un poet grec - "nici virtute nici bogăţii; ţi-ajunge un dram de noroc". Altminteri, geaba ai un car de minte.

Florica BECHET

Norocul, o compensaţie socială

Prin principiile lor, şi din ce în ce mai mult prin instituţiile lor, societăţile moderne tind să lărgească spaţiul competiţiei ordonate, adică al meritului, în dauna celei date de naştere sau de moştenire, adică de hazard. O asemenea evoluţie satisface în acelaşi timp justiţia şi raţiunea şi necesitatea de a folosi cît mai bine talentele. De aceea reformatorii politici se străduiesc neîncetat să conceapă o concurenţă din ce în ce mai echitabilă şi să-i grăbească introducerea în viaţă. Dar rezultatele acţiunii lor sînt slabe şi dezamăgitoare. Pe de altă parte, ele par îndepărtate şi improbabile.

În răstimp, de îndată ce a ajuns la vîrsta înţelegerii, fiecare realizează cu uşurinţă că pentru el totul e prea tîrziu şi că jocurile sînt făcute. E prizonierul condiţiei sale. Meritul i-ar permite s-o amelioreze, dar nu s-o îmbunătăţească. Nu va putea să-şi schimbe radical nivelul de viaţă. De unde apare şi nostalgia drumurilor pe scurtătură, a soluţiilor imediate care oferă perspectiva unei reuşite subite, chiar relative. Doar soarta o poate oferi deoarece munca şi specializarea sînt neputincioase.

De altfel mulţi îşi dau seama că n-au mare lucru de aşteptat de la calităţile lor. Ei observă că ceilalţi sînt mai buni, mai îndemînateci, mai viguroşi, mai inteligenţi, mai muncitori şi mai ambiţioşi, sînt mai sănătoşi şi au memorie mai bună, sînt mai plăcuţi şi mai convingători. Astfel, conştienţi de propria lor inferioritate nu-şi pun nici o speranţă într-o comparaţie exactă, imparţială, exprimabilă în cifre. Şi ei caută norocul, de fapt acel principiu discriminatoriu care să le fie mai favorabil. În imposibilitatea de a cîştiga în turneele **agôn**, ei se adresează loteriilor, tuturor variantelor de tragere la sorţi unde cei mai puţin dotaţi, imbecilii şi infirmii, neîndemînatecii şi leneşii în faţa unei justiţii, orbite de astă dată printr-o minune, sînt egalii oamenilor cu calităţi.

În aceste condiţii **alea** apare din nou ca o compensaţie necesară, ca un complement natural al **agôn**-ului. Un clasament unic, definitiv ar închide viitorul celor pe care-i condamnă. E necesară o probă de schimb. Recursul la noroc te ajută să suporţi injustiţia unei competiţii falsificate sau prea dure. În acelaşi timp norocul oferă o speranţă dezmoştenitilor pe care un concurs onest i-ar menţine pe locurile proaste, în mod necesar cele mai numeroase. Iată de ce, pe măsură ce **alea** naşterii îşi pierde vechea sa supremaţie, iar concurenţa reglată îşi întinde domeniul se observă dezvoltarea şi proliferarea a mii de mecanisme secundare destinate să acorde în mod neaşteptat unui învingător singuratec, stupefiat şi uimit, o avansare peste rînd.

Acestui scop îi corespund jocurile de noroc, dar şi multe alte concursuri; jocuri de noroc deghizate, care au în comun faptul că ele par competiţii, în timp ce elementele pariu, risc, noroc simplu au un rol esenţial. (...) O inovaţie dintre cele mai remarcabile ale lumii moderne, constă în ceea ce aş numi loterii deghizate: cele care nu presupun nici o miză de participare şi care creează aparenţa că ar recompensa talentul, erudiţia gratuită, ingeniozitatea sau alte calităţi, care prin însăşi natura lor nu se supun unei aprecieri obiective sau confirmări legale. Cîteva mari premii literare dau într-adevăr unor scriitori averea şi gloria, măcar pentru cîţiva ani. Dar aceste premii au născut mii de alte premii care nu oferă mare lucru, dar asigură fundalul pentru cele într-adevăr importante şi prestigioase. O tînără fată, după ce a eliminat rivale din cele mai redutabile, este proclamată cîştigătoarea titlului Miss Univers: devine vedetă de cinema sau soţie de miliardar. Nenumărate şi imprevizibile Regine, Domnişoare de Onoare, Muze, Sirene sînt alese după exemplul ei şi, în cel mai bun caz, se bucură timp de un sezon de o notorietate ameţitoare, dar contestată, de o viaţă strălucitoare, dar lipsită de suport într-unul din palatele dintr-o staţiune la modă. Nu există limite. Radiologii au ales o **Miss Scheletul**, domnişoara Lois Conway, optsprezece ani, care a dovedit la razele x că are cea mai drăguţă carcasă osoasă.

În aparenţă este vorba despre un examen în care întrebările sînt gradate astfel ca să poată măsura întinderea cunoştinţelor subiectului: **agôn**. În realitate se propune o serie de pariuri în care şansa de a cîştiga se diminuează pe măsură ce creşte valoarea recompensei oferite (...) Cei care ajung la capătul cursei ajung să fie pentru un timp un fel de eroi naţionali: în Statele Unite, presa, opinia se pasionează succesiv pentru un cizmar specialist în opera italiană, pentru o şcoliţă de culoare tare la ortografie, pentru un poliţist pasionat de Shakespeare, pentru o bătrînă care citeşte cu atenţie Biblia şi pentru un militar gastronom.

Entuziasmul iscat în aceste etape succesive, succesul emisiunilor indică limpede că formula corespunde unei nevoi resimţite la modul general. Oricum, exploatarea lor este rentabilă, ca şi concursurile de frumuseţe şi fără îndoială, din aceleaşi motive. Acest noroc rapid şi pur, pentru că pare a se datora meritului, este de fapt o compensaţie a absenţei amplitidinii în rivalitatea socială care nu se exersează pînă la urmă decît între oameni din aceeaşi categorie, cu acelaşi nivel de viaţă sau de instrucţie. Pe de o parte concurenţa cotidiană este severă şi implacabilă, pe de altă parte este monotonă şi obositoare. Nu numai că nu e distractivă, ci acumulează ranchiune. Ea uzează şi descurajează. Practic ea nu lasă loc speranţei de a depăşi condiţia, doar prin salariul pe care i-l asigură unui om normal meseria. Aşa că el aspiră la o revanşă şi visează la o activitate dotată cu puteri inverse, care pasionează şi care dă o şansă pentru o promovare veritabilă. Desigur, cine reflectează nu se poate înşela: consolarea furnizată de asemenea concursuri este derizorie, dar întrucît publicitatea le multiplică rezonanţa, numărul minuscul al cîştigătorilor contează mai puţin decît masa enormă a amatorilor care urmăresc de la ei de acasă peripeţiile probelor. Ei se identifică mai mult sau mai puţin cu concurenţii. Prin **delegaţie** ei se îmbată cu triumful învingătorului.

© A. Ionescu

Roger CAILLOIS

Les jeux et les Hômmes, Gallimard ,1958

FRANÇOISE SAGAN: "Ghinionul e indecent şi nici nu ne învaţă nimic"

Saga despre Sagan

Această casă pare a vă fi predestinată!

Nici vorbă! Norocul, fortuna cum se zicea pe vremuri. De altfel, cuvîntul e corect, pentru că am dobîndit acest teren în urma unui zar norocos. Închiriasem casa pentru vacanţa de vară. Într-o noapte am cîştigat tare la cazinou: 8 milioane de franci. Era pe 8 august. Am venit acasă la 8 dimineaţa. Proprietarul, un bătrîn domn distins şi fermecător, m-a rugat să cumpăr totul: conacul, ferma, cele 8 hectare pentru 8 milioane. Vroia să facă inventarul, dar eu eram moartă de oboseală. I-am lăsat cîştigul şi m-am dus să mă culc.

Şi relaţia cu banii a rămas de atunci la fel de uşoară?

La fel de dificilă, vreţi să spuneţi. Am amanetat casa de vreo zece ori. Anouilh a vrut să mi-o cumpere, era să o pierd de cîteva ori. E adevărat însă, că tatăl meu mi-a dat o bună educaţie în privinţa banilor. După succesul cu **Boujour tristesse**, în 1954, editorul meu, Julliard mi-a făcut o vizită şi mi-a spus: "Françoise, am 500 de milioane de franci care îţi aparţin, dar eşti minoră, ar trebui să-l întrebi pe tatăl tău ce e de făcut". Atunci, m-am dus la tata: "Julliard întreabă ce să facă cu banii". Tata s-a uitat la mine şi m-a întrebat: "Cîţi ani ai? - 19 - Auleou! Cheltuieşte-i imediat, altfel e pericol!" A avut dreptate: vă daţi seama ce aş fi devenit dacă aş fi dorit să posed sau să investesc? O burgheză oribilă. Am risipit totul. Tatăl meu a fost un sfătuitor excelent. Cînd a citit **Bonjour tristesse**, el m-a rugat să-mi iau un pseudonim.

N-a fost mai curînd vexant?

Deloc. Cartea i s-a părut fermecătoare, dar vroia să rămînă singurul Quoirez în anuar. Am fost încîntată să găsesc numele Sagan în Proust. E un nume care mi-a purtat noroc. Sagan, Sagan, sună bine, nu-i aşa? Gîndiţi-vă că născută Quoirez, ceea ce nu e o plăcere, am fost căsătorită prima oară cu dl Guy Schoeller, apoi a doua oară cu dl Bob Westhoff. Fată sau soţie, îmi petreceam zilele silabisindu-mi identitatea. Cel puţin Sagan e un nume drăguţ şi simplu.

A cîntărit atît de puţin în celebritatea dumneavoastră, încît pare proaspăt: *Bonjour tristesse* are totuşi patruzeci de ani. Oare de ce acest roman, atît de uşor, a îmbătrînit mai puţin decît amintirea lui Louis Bobet, a lui Sidney Bechet sau a bătăliei de la Dien Bien Phu?

Pentru că îşi bătea joc de epocă. Era povestea unei domnişoare îndrăgostite înainte de vîrsta legală care nu numai că n-avea remuşcări, dar nu era nici nenorocită şi nici măcar nu rămînea însărcinată. Această absenţă a pedepsei a provocat scandal. Mauriac a spus despre mine că sînt un "mic monstru fermecător", apoi i-am disputat Premiul Criticii lui Audiberti, ce mai, mă pornisem. Dar succesul te eliberează de dorinţa succesului. Nu mi-a sucit capul. Poate că, în fond, îl aveam deja sucit.

***O amărăciune trecătoare* pare astăzi a fi un ecou, peste ani, pînă şi prin titlu, la *Bonjour tristesse* . Romanul povesteşte ziua unui bărbat de 40 de ani, anunţat că va muri de cancer peste şase luni dar la sfîrşit află că... .**

Nu sfîrşitul, nu povestiţi sfîrşitul!

Bine, dar cum v-a venit ideea începutului?

Într-o zi am crezut că o să mor în următoarele patru ore... Eram înaintea unei intervenţii chirurgicale. Se bănuia, şi erau prezente toate semnele că aveam un carcinom la pancreas, nevindecabil. M-au deschis, ca să fie cu sufletul împăcat. Chiar înainte de operaţie, i-am rugat pe medici să mă lase să mor, dacă... Eram sigură că o să mor. Efectul e bizar. O senzaţie de plat, de fad. Mi-am spus: "Uite, acum e". Printr-o minune, ipoteza a fost infirmată.

Nu sfîrşitul, nu povestiţi sfîrşitul! De fapt, ades v-aţi retras în faţa cuvîntului "sfîrşit". Prima oară cînd vi s-a făcut ultima împărtăşanie aveaţi 22 de ani.

M-am răsturnat cu un automobil decapotabil. Aveam toate oasele rupte, mi-au închis ochii şi mi-au scos lănţişorul de la gît. Dar ce s-a întîmplat atunci nu intră la socoteală,pentru că n-am ştiut nimic, am intrat imediat în comă. Am fost de trei ori în comă în viaţa mea. Cea mai lungă comă a durat trei săptămîni, după un rău violent şi un edem pulmonar la Bogota, unde-l însoţeam ca invitată pe preşedintele Mitterrand. El a venit la spitalul parizian să afle ce mai fac, şi profesorul care mă îngrijea i-a răspuns că pronosticul e favorabil, dar că e ceva care îl deranjează: "Cînd vorbeşte, nu înţeleg nimic". François Mitterrand l-a liniştit: "Atunci e bine. Contrariul m-ar fi neliniştit". Iar mai tîrziu mi-a spus: "N-o să vă mai invit decît în ţări cu un relief plat".

Depăşiţi întotdeauna cele mai grele situaţii cu vioiciunea unei eleve de liceu, care tocmai s-a operat de apendicită; şi în recentul dumneavoastră roman, de asemeni, umorul însoţeşte tragedia. E un reflex al pudorii?

Ghinionul nu numai că e indecent, dar nici nu ne învaţă nimic. Ideea morţii este atît de insuportabilă, încît eşti obligat să te minţi. Unii au chiar eleganţa de a face proiecte. Dar cum să deosebeşti politeţea de orbire? Certitudinea morţii creează situaţii imposibile (...).

Afacerea cu cocaina s-a terminat?

S-a terminat pentru că stînga nu mai este la putere, ceea ce demonstrează că a fost doar o chestiune comică. Mi s-a pretins să merg de două ori pe săptămînă la Institutul Medico-Legal, pentru controlul urinei. Întrucît am refuzat, m-au vizitat doi domni ca să le dau un fir de păr, tot pentru a cerceta starea mea toxicologică. Le-am spus că nu le dau nimic, coaforul meu e gelos. Refuz din principiu să declar că nu mă droghez, pentru că am dreptul s-o fac, scrie şi în Constituţie. Am fost întotdeauna liberă. Liberă atît cît poate fi o femeie, liberă să nu mă îndrăgostesc de un imbecil, liberă să trăiesc cum vreau.

Aţi spus odată că aţi avut "o viaţă şi o operă egal de agreabile şi de fuşerite". E agreabil să fii Sagan?

Foarte. Poate că pe vremuri unele din cărţile mele au avut de suferit. Dar nu regret, nu m-am înşelat trăind şi cu atît mai rău dacă n-am traversat Atlanticul într-o barcă. Deşi mi-ar fi plăcut.

Jean-Louis EZINE

Le Nouvel Observateur, 1-7 septembrie 1994

Pagină realizată de
Magdalena BOIANGIU

Existenţa în ring

– de vorbă cu d-na Dana RĂDULESCU, broker la agenţia bursieră Electrikon –

Ce-seamnă broker, stimată Dana Rădulescu?

Dana Rădulescu: Cineva care cînd se prezintă trebuie să-şi spună profesia de două ori, fiindcă prima dată cei mai mulţi înţeleg *rocker*. Şi pe urmă trebuie să explice. Bineînţeles nu celor din lumea afacerilor. Dar cum în România nu prea mulţi oameni fac afaceri, iar brokeri sînt numai vreo 200, nu prea se ştie ce înseamnă agent de bursă, denumit cu un termen american generalizat în practică. Femeile reprezintă cam un sfert din numărul lor: cele mai multe sînt între vîrsta mea, 27 de ani, şi 30, cîteva au chiar 35 de ani. Părem oricum o ciudăţenie sau, să spunem, ceva neobişnuit, parcă-i mai bine; la început aşa am fost privite. La bursa care funcţiona pînă la venirea comunismului nu cred că existau printre agenţii care participau la licitaţie şi femei. Bănuiesc că lucrau în sectorul administrativ, nu ca azi, brokeri "în ring".

Folosiţi acest termen pentru a sugera atmosfera de tensiune în care se desfăşoară activitatea agenţilor de bursă?

Dana Rădulescu: Nu, ringul e un termen strict profesional, privind organizarea produselor pe compartimente... deşi, nu-ncape discuţie, licitaţia propriu-zisă are gradele ei de tensiune, de stress, ele dau normalitatea profesiei. Aveţi dreptate, cînd se spune "în ring" asta poate sugera lupta, ca la box; dar mai aminteşte şi spaţiul de dans - nu-i aşa? - mobilitatea, graţia. De fapt cînd licitezi trebuie să fii şi suplu şi combativ, să-ţi stăpîneşti emoţia, surpriza, uneori chiar rîsul... Cînd produsele nu erau codificate încă şi se strigau ca atare, am avut într-o zi surpriza să asist la o licitaţie de... avioane, alături de maşini, de tablă, derivate etc. Eram la început, m-a mirat. Ştiţi ce-i frumos la bursă? Că orice produs are dreptul lui de a fi propus şi licitat: teoretic şi un şurub şi o piuliţă au dreptul la interesul celor de faţă, fiindcă reprezintă un obiect pe care cineva îl fabrică şi altcuiva îi trebuie. Odată am asistat la o situaţie mai haioasă, cînd un broker ezita să liciteze produsul pe care-l propunea - şi chiar atunci cînd a făcut-o se uita jenat în jur, temîndu-se să nu stîrnească rîsul. Deşi la bursă nu se rîde, afacerile sînt afaceri, înseamnă bani şi răspundere. Pînă la urmă omul a strigat cu toată gura şi cu toată convingerea: "lumînări, lumînări...". În jurul lui lumea zîmbea, dar nimeni n-a comentat.

Organizarea norocului

Vă amintiţi cînd aţi avut prima oară noroc în viaţă şi aţi fost conştientă de el?

Dana Rădulescu: Pentru mine norocul e ceva în plus, cînd m-apuc de ceva nu mă gîndesc să am noroc. Poate aşa l-am înţeles prima oară: participam la un concurs naţional de gimnastică şi cu 10 minute înainte de probe am făcut o entorsă. Norocul meu e c-am putut să particip în continuare, să nu se vadă nimic pe faţă şi totuşi să ia şi diplomă şi premiul I la sfîrşit. Am avut noroc că n-a fost fractură şi-am terminat concursul fără să cedez, să nu pierd patru ani de antrenamente.

Cîţi ani aveaţi atunci?

Dana Rădulescu: 10 ani. Cred c-am rezistat fiindcă aveam o motivaţie foarte puternică; numai ceva extraordinar îmi putea satisface gustul de întrecere şi efortul depus pînă atunci... Poate şi-n condiţii normale aş fi luat o distincţie, dar ce e sigur e c-am cîştigat-o învingînd ghinionul..., sau speculînd norocul de a avea **numai** o entorsă. Ghinion n-aş spune că am avut vreodată, sau, mă rog, ceva pe care să-l cred eu aşa, inexplicabil şi misterios.

Dar îl puteţi înţelege?

Dana Rădulescu: Da, aşa bănuiesc. Bineînţeles nu vorbesc de bolile grave, accidentele sau marile încercări ale soartei: astea-s tragedii. Dar părerea obişnuită despre ghinion, văzut la tot pasul, n-o aprob. Dacă a fost o greşeală a mea în urmărirea reuşitei? Poate n-am calculat bine, nu mi-am apreciat/mobilizat forţele sau, în ritmul de-acuma, nu m-am mişcat destul de repede. Dacă cineva lasă lucrurile doar pe seama hazardului, se poate întîmpla o reuşită şi-atunci se bucură de noroc, iar dacă nu se realizează înseamnă c-a avut ghinion. Unde nu intervine delăsarea sau inconştienţa cred că se poate lucra la soartă, se poate reduce aria ghinionului: sau măcar să ştim cît din el ni se datorează nouă, ca să-l prevenim altădată.

Ce putere are un agent de bursă asupra norocului sau a ghinionului său ? Cum se comportă într-o situaţie limită?

Dana Rădulescu: Cîtă putere are asupra sa aproape tot atîta are şi asupra norocului. Ce vreau să spun cu asta? Dimineaţa iau ziarul: citesc rapid, nu ocoloesc horoscopul. Dacă-l văd dimineaţa nu mă influenţează niciodată, cînd îl citesc seara mă amuz, fiindcă nu s-a potrivit de cele mai multe ori. Nu cred în horoscop, e un mijloc în plus de a vinde ziarul. Pînă la a aştepta o rezolvare "la noroc", fac tot ce depinde de mine pentru reuşita unei acţiuni.

Ceilalţi nu fac la fel?

Dana Rădulescu: Ba da, dar în clipa licitaţiei nu-l mai vezi pe cel de-alături, îl **simţi** numai cu coada ochiului, altfel te uiţi la şeful de licitaţie, nu-ţi dezlipeşti privirea de orice gest al său: în acel moment el stăpîneşte un nod de informaţii pe care le discerne foarte repede, mai iute ca orice broker din preajmă, este obligat să-i vadă pe toţi, să le înregistreze mişcările şi intenţiile. În condiţiile astea stressul este foarte puternic: îţi trebuie prezenţă de spirit, sînge rece, trebuie să-ţi ştii exact ţelul şi să-l **fentezi** pe cel de-alături la secundă. Fiindcă dacă el apucă să ridice cu o fracţiune de secundă mîna înaintea ta, ai pierdut, a pierdut, de fapt clientul tău, căruia nu poţi să-i explici de ce altul a fost mai rapid şi tu nu. De ce? Cînd sînt în joc zeci de milioane, cum să argumentezi: "Mă scuzaţi că..." etc. etc.

Comportamentul unui broker este foarte studiat: nu-i permis să ai haine colorate, sau accesorii strălucitoare care te-ar scoate în evidenţă, fetele nu poartă mini, fiindc-ar distrage atenţia, nimeni nu mestecă gumă, oricît ar fi de tensionat, pentru că asta se poate interpreta ca un semn convenit ş.a.m.d. Dacă-mi cade o buclă pe frunte e de preferat să n-o ridic pînă se încheie licitaţia, gestul, reflex altfel, ar putea periclita un contract sau să mă pomenesc c-a fost înregistrat drept un semn de participare la o combinaţie pe care n-o aveam în vedere. Dacă ţi-e sete rabzi, nu părăseşti licitaţia, poate că la sfîrşit nu-ţi mai arde să bei apă... Uitam: ştiţi ce-nseamnă ghinion la licitaţie? să stea trei săptămîni o marfă, s-o vezi în fiecare zi, şi pînă se hotărăşte clientul pe care-l reprezinţi s-o cumpere, pînă se zbate să facă rost de bani, pînă, în fine, în ziua cînd s-a pregătit totul, vînzătorul să-şi retragă marfa, tocmai atunci. Dar poate că numai ţi se pare, că de fapt ai avut noroc, clientul era un nehotărît, asta se întîmplă mai ales cînd eşti broker de agenţie şi cauţi clienţi, punîndu-ţi tot talentul la contribuţie să-i convingi că modul cel mai sigur de a cumpăra sau de a vinde un produs este să apeleze la brokeri, la bursă. Lucrezi uneori şi-o lună la această colaborare, te informezi, te documentezi, devii un mic specialist - cum am devenit eu "expertă" în nutreţuri combinate, deşi nu m-aş fi gîndit niciodată la asta. Şi... clientul se răzgîndeşte, sau i-a luat casa foc sau cine mai ştie ce? Dar nu cumva a fost şi undeva greşeala ta?

Elocinţă şi imaginaţie

Cum se comportă clienţii în cazul unei afaceri reuşite? Cum trăiesc norocul, dacă putem spune astfel?

Dana Rădulescu: Foarte sobru, mai toţi. Ne mulţumesc, zîmbesc reţinut, atît, cînd li se anunţă rezultatul se luminează puţin la faţă, dar fără a-şi exterioriza bucuria. Nu ştiu de ce nici măcar gestul obişnuit, de satisfacţie, să-şi frece mîinile, de pildă, nu-l fac. Nu-i din pricina tensiunii de la licitaţie, pe care ei n-o simt, rezultatul comunicîndu-li-se la birou; nu ştiu de ce evită chiar această mică dovadă de bucurie.

Avînd studii economice v-aţi gîndit vreodată că veţi lucra la bursă?

Dana Rădulescu: Voiam să fac două lucruri, cînd îmi proiectam visurile adolescenţei: mă vedeam la bară, pledînd pentru dreptate şi corectitudine - deci dreptul, avocatura şi... mă vedeam lansînd noutăţi în vestimentaţie; mi-ar fi plăcut foarte mult să fiu creatoare de modele. Nu cred că m-am depărtat de pasiunile mele lucrînd la bursă. Un broker trebuie să imagineze (pornind de la realităţi şi de la cunoştinţele pe care şi le îmbogăţeşte mereu) să presimtă cerinţele pieţei, tendinţele, nevoile, chiar... snobismul ei la un moment dat. (Am observat că, la început, mulţi ziceau că sînt interesaţi de tranzacţiile de bursă, fiindcă asta li se părea ceva chic - dar n-au mers mai departe fiindcă îi tentau mai mult mecanismele obişnuite de plasare a mărfii, inerţiile verificate. Dar dădea bine să te arăţi amator de bursă...) Mobilitatea argumentelor, tactul şi elocinţa unui broker se pot compara fără complexe, zic eu, cu cele ale unui bun avocat pledant. Cel mai mare noroc al meu a fost / sînt părinţii care totdeauna m-au înţeles şi mi-au sprijinit curajul, indiferent ce-am întreprins: chiar şi această meserie foarte nouă, riscantă, nu i-a speriat. Din contră. Dacă e vorba de ceva care-mi deschide orizontul şi mă ajută să valorific felul meu de a fi... ei sînt primii care mă aprobă. La noi în casă, de pildă, nu s-a mîncat în timpul teleenciclopediei ca să nu scăpăm serialul... cum se obişnuieşte în atîtea familii acum, fiindcă sîmbăta omul se relaxează, nu-şi mai bate capul cu Istoria Egiptului sau viaţa coleopterelor. Şi, de cînd mă ştiu, în familia noastră s-au cumpărat cărţi. Mi-a plăcut dintotdeauna să citesc, şi-acum nu las cartea din mînă, tot făgăduindu-mi că numai pînă la 12 jumate, pe urmă pînă la două,... şi se face cinci şi-ncep să acţionez rapid prin casă, cu viteză şi precizie, ca trenul. Chiar pe drumul de la birou acasă mai citesc, ori măcar mai răsfoiesc un ziar. Dar ştiţi ceva? Mă uit la unele femei care citesc în autobuz romane, Sandra Brown, mai ales, şi sînt atît de pasionate că uită uneori să coboare la staţia cuvenită. Nu-i vorba numai de condiţiile de viaţă din romane, cred eu, sau nu în primul rînd de ele. Le place felul cum sînt tratate eroinele cărţilor de către bărbaţi. Poate pe drum asta le dă un fel de putere, pentru că dacă ajung acasă... mai bine să nu mai citească.

Să zicem că v-aţi fi aflat în Airbusul care era să se prăbuşească lîngă Orly.

Dana Rădulescu:... şi vreţi să ştiţi cum aş fi privit eu întîmplarea? Ajunsă cu bine pe pămînt consideram, normal, că am avut cel mai mare noroc: am cîştigat viaţa. Dar acasă, povestind peripeţia soţului ori părinţilor sînt sigură că unul dintre ei ar fi spus: "ce ghinion, dragă, să fii tocmai tu în avionul ăla." Sau puteam s-o spun chiar eu, găsind firesc să nu iau în seamă în primul rînd norocul. Poate fiindcă sîntem siguri că ni se cuvine?

Pagină realizată de
Tita CHIPER

Norocul, în regim de basm

Aşa cum îl imaginăm de obicei, norocul pare să fie singurul mod de a trăi în regimul basmului: numai acolo împrejurările se modifică, spre binele nostru, instantaneu şi spectaculos. Vi s-a întîmplat, stimată doamnă DINA BALŞ, să întîlniţi vreodată norocul sub această înfăţişare?

DINA BALŞ: Scriu acum nişte întîmplări vechi, cîteva au fost publicate în revista Arc, altele urmează să apară; una dintre ele porneşte tocmai de la un asemenea fapt, o ciudăţenie, o împrejurare curioasă petrecută după primul război mondial. Maicămea binevoise să mă lase să plec singură la mare, la moşia noastră de la Costineşti, care atunci se chema Mangiapunar, nume turcesc, înseamnă "apă dulce", fiindcă acolo, chiar lîngă mare, exista aşa o baltă cu apă dulce. Singură şi nu chiar: aveam o companie, pe Adela Xenopol, sora istoricului, o femeie care pe-atunci mi se părea destul de bătrînă, cît să fi avut? 45-50 de ani, dar, cum eu eram atunci adolescentă, mi se părea foarte în vîrstă. Cam pricăjită ea, ţin minte că nu avea, de pildă, decît o pereche de pantofi, nu sandale, şi umbla într-un fel de togă; nişte cămăşi largi, mai toate la fel, albe, cele mai multe, şi cu un fel de şal, o bandă de pînză albă pusă pe un umăr, ca o hlamidă. Costumul ei de baie, îţi dai seama, avea pantalonaşi pînă la genunchi şi-n partea de sus o cămaşă scurtă, aşa. Avea o figură, să zic aşa între Wagner şi Marat; un păr alb-gri vîlvoi, un nas proeminent, alură marţială. Era ceva foarte teatral în persoana ei: şi cînd începea o frază importantă - mai toate le credea aşa, fiindcă era scriitoare, mă rog, scria nişte romane cu marchizi, cu contese, imposibil de citit - începea aşa: "O, Dumnezeule, Doamne" şi făcea cu mîna, în aer, gesturi sacadate, marca ritmul. Altminteri, avea simţul umorului. Odată, cînd ne aflam la plajă, a trecut un vapor care mergea cine ştie unde, spre Odessa, spre Constanţa, spre Crimeea, poate. Uitîndu-se la el, Adela Xenopol a făcut un gest larg cu braţul spre cer şi a spus: "O, Dumnezeule, Doamne, de mi-ar aduce vaporul şi mie o pereche de pantofi"... avea nevoie, cum îţi spui, purta singurii ei pantofi şi pe plajă. A doua zi, cînd am revenit la locul nostru şi ne pregăteam să coborîm de pe faleză, am văzut ceva foarte curios: toată plaja era presărată cu aşa nişte obiecte mici, maronii, negre, nişte bucăţele bizare. Ne-am apropiat: ce crezi? Toate acele obiecte erau numai încălţăminte. Dar cum? ghete de copii mici, amestecate cu pantofi bărbăteşti, pantofi de damă cu cizmuliţe, erau pînă şi şoşoni - vara? de unde? - nu lucruri de lux, dar solide, multe, felurite. Naufragiase probabil un transport de marfă care mergea spre Odesa sau spre Crimeea, şi se umpluse plaja cu încălţăminte, venită aiurea, probabil o parte ajunsese, dusă de apă, în Bulgaria sau la Constanţa, alta cine ştie unde, n-am cercetat. Visul, dorinţa Adelei se îndeplinise, dar era imposibil de fructificat; n-aveai ce-alege, nici un pantof nu se putea pune lîngă altul, plus că încălţămintea era şi roasă de apă, decolorată, fusese aruncată vraişte de mare la ţărm, fără nici un folos. Bineînţeles, ea a tras un "O, Dumnezeule, Doamne"... dar ce era de făcut? Nimic. Nu mi s-a mai întîmplat niciodată să văd o atît de ciudată împlinire a unei speranţe; coincidenţa dintre dorinţa exprimată în ajun şi acel etalaj de încălţăminte la care ne uitam acum – ce putea să însemne? Jumătate de noroc? Ghinion? Se-ntîmplă...

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU
RESPONSABIL DE NUMĂR: Iaromira POPOVICI
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Gabriela MAŞEK; *DIFUZARE:* Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU, Adela STAN
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, Bucureşti

● Anul II ● Nr. 94 ● 28 octombrie-3 noiembrie 1994 ●

Anul II
nr. 95
4-10 noiembrie 1994
16 pagini 200 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE

DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

O întrebare delicată:

DUPĂ '89, V-AȚI SCHIMBAT PRIETENII SAU DUȘMANII?

© C. Bumbuț

„Marea înţelepciune e să-ţi alegi prieteni care nu te vor sili la compromisuri."

Camil PETRESCU, 1933

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Prietenul, duşmanul şi politica

– în loc de argument –

(...) Să admitem că distincţiile fundamentale sînt: în ordine morală, binele şi răul; în ordine estetică, frumosul şi urîtul; în ordine economică, utilul şi dăunătorul sau rentabilul şi nerentabilul. În acest caz, întrebarea care se pune este dacă există pentru politic un criteriu simplu capabil să opereze o distincţie de aceeaşi natură, analogă celor de mai sus, fără, însă, a depinde de ele, o distincţie autonomă şi, prin urmare, evidentă prin ea însăşi şi în ce anume poate ea să constea. Distincţia specifică politicului, la care sînt reductibile toate actele şi mobilurile politice, este aceea dintre prieten şi duşman. (...) Duşmanul politic nu este obligatoriu rău în ordine morală sau urît în ordine estetică şi nu joacă neapărat rolul unui concurent la nivel economic, putînd chiar părea avantajos, în anumite situaţii, să faci afaceri cu el. El este pur şi simplu Celălalt, Străinul, şi este de ajuns, pentru a-i putea defini natura, ca el să fie, prin simplul fapt că există şi într-un sens deosebit de tare, acea fiinţă diferită, străină, cu care, la limită, sînt posibile conflicte ce nu ar putea fi soluţionate nici cu ajutorul unui ansamblu de norme generale dinainte stabilite, nici prin decizia unui terţ neimplicat şi imparţial. (...) La nivelul realităţii psihologice, se ajunge foarte uşor ca duşmanul să fie tratat ca şi cum ar fi rău sau urît, şi aceasta din pricina faptului că orice discriminare şi orice delimitare de grup recurge la toate opoziţiile ce pot fi utilizate. Ceea ce nu ştirbeşte cu nimic autonomia acestor tipuri de opoziţii. Rezultă că şi reciproca este la fel de adevărată: ceea ce este rău din punct de vedere moral, urît din punct de vedere estetic sau dăunător din punct de vedere economic nu este neapărat şi duşmănos; ceea ce este moralmente bun, estetic frumos sau economic folositor nu este neapărat şi prietenos, în sensul specific, adică politic, al termenului. (...)

(...) Duşmanul, deci, nu se confundă cu concurentul sau cu adversarul, în sensul general al termenului. Duşmanul nu este totuna nici cu rivalul personal, privat, faţă de care se manifestă sentimente de ură şi de antipatie. Duşmanul nu poate fi altceva decît un ansamblu de indivizi grupaţi, aflat în conflict cu un ansamblu de aceeaşi natură şi angajat într-o luptă cel puţin virtuală, adică efectiv posibilă. Duşmanul nu poate fi decît inamic public, pentru că tot ce se referă la o colectivitate, şi mai cu seamă la un popor, devine prin chiar acest fapt afacere publică. Duşmanul înseamnă **hostis** şi nu **inimicus**, în sens larg; **polemíos**, nu **ekthrós**. Spre deosebire de alte limbi, limba germană nu face deosebire între duşmanul privat şi duşmanul politic, ceea ce face posibile nenumărate neînţelegeri şi falsificări. Celebrul pasaj biblic: "Iubiţi pe vrăjmaşii voştri" (Matei, 5,44; Luca, 6, 27) nu se referă la duşmanul politic. Iar în lupta milenară dintre creştinism şi islam, nici unui creştin nu i-a trecut prin minte că ar fi trebuit, din dragoste pentru sarazini sau pentru turci, să dea Europa pe mîna duşmanului în loc să o apere. Duşmanul, în sensul politic al termenului, nu implică o ură personală, şi numai în sfera privată are vreun sens să-ţi iubeşti vrăjmaşii, adică adversarii. Citatul biblic reprodus mai sus face aluzie la antagonismul politic în tot atît de mică măsură în care are în vedere, de exemplu, anularea opoziţiei dintre bine şi rău sau dintre frumos şi urît. Şi, mai presus de orice, el nu vrea să spună să iubim duşmanii propriului popor sau să îi susţinem împotriva propriului popor.

Antagonismul politic este cel mai puternic dintre toate, este antagonismul suprem, şi orice conflict concret este cu atît mai politic cu cît se apropie mai mult de punctul său de extremă, de configuraţia ce opune pe prieten, duşmanului. (...)

Carl SCHMITT

(din **Noţiunea de politic**, 1932)

Traducere de Bogdan GHIU

„Nu trebuie să-ţi baţi joc de prieteni; e încă ceea ce ai mai bun!"

J. RENARD

Dialog între Mona şi Unus

MONA: Dragă Unus, cît mă bucur că, după mai bine de douăzeci de ani, putem să fim iarăşi împreună! Îţi aduci aminte de zilele pe care le petreceam, noi toată banda de prieteni, la "Doi Mai" în nesfîrşite "discuţionisme" prin anii aceia, şaizeci, şaptezeci? Eram o generaţie care cunoscuse multe sfîşieri şi tragedii, adolescenţii anilor cincizeci; un deceniu mai tîrziu avusesem simţămîntul că ieşim la liman; dar în momentul despre care vorbesc acuma declinam din nou spre zone întunecate; de sărăcie, de teamă, de atotprezenţa unui sinistru personaj a cărui înstăpînire peste noi se traducea fie numai şi prin nevoia compulsivă de-a nu vorbi decît despre **el**; în serile de la "Dobrogean" sau pe tinda cu pămînt a căsuţelor ţărăneşti, comuniam întru antipatie faţă de "el" în ceea ce era, dacă nu simpla iluzie a unei solidarităţi în orice caz un fel de excitaţie mutuală care ne menţinea împreună... Existenţa noastră devenea din ce în ce mai pîcloasă; simţeam că trebuie să facem **ceva**... Unii s-au scufundat în sine; cei ce au avut putere şi în creaţie; alţii, cu energia disperării au ales exilul. Dintre aceştia puţini au şi spus cu voce tare ceea ce gîndeau, chiar atunci cînd se găseau pe solul patriei; pe tine te-am auzit apoi vorbind la "Europa Liberă". Cred că atuncea s-a rupt ceva între noi.

UNUS: Mă recunosc cu totul în descrierea pe care o faci. Trebuie oare să-ţi spun amestecul de doliu şi de remuşcare care mă încerca în acele vremuri şi de care nu mă putea vindeca nici măcar sentimentul datoriei împlinite, acela de-a şti că fac parte din cei ce grăiau cu voce tare ceea ce gîndeam cu toţii? Parcă emigrasem pe o altă stea de pe care reuşeam să emit slabe semnale Radio către un pămînt devenit o atroce "planetă a maimuţelor", degenerată sub o eternă pulbere nucleară.

M: Viziunea voastră era din cale afară de apocaliptică!

Îmi place să cred că toţi cei rămaşi acasă simţeau ascultîndu-vă ceea ce simţeam şi eu: o anumită satisfacţie. De ce să nu-ţi mărturisesc însă că şi noi eram stăpîniţi de sentimente ambivalente? Chiar dacă prin cei ca tine ni se părea că auzim propria noastră voce nu ne puteam despărţi de o anumită antipatie surdă faţă de voi, cei ce scăpaseră din strînsoare şi îşi mai şi îngăduiau să vorbească. Trebuie să ştii şi tu asta: cînd ai depăşit vîrsta de şapte ani nu accepţi cu uşurinţă să ţi se dea lecţii.

U: Au fost şi unii, chiar cei mai mulţi, care au înţeles consemnul pe care voi îl dădeaţi şi au tăcut. Nu pot să accept că ei erau deţinătorii poziţiei celei mai onorabile!

M: Trebuie să spun că noi pe ei îi iubeam mai mult. Dar nu vrei să uităm acea vreme care la urma urmelor e istorie?

U: Nu crezi că istoria începe numai cînd dispare generaţia care a trăit-o, a creat-o? Mi se pare, la urma urmelor, extrem de artificial să tragem o frontieră convenţională între un trecut care mai dăinuie în noi şi un prezent încă de neînţeles.

M: Vreau totuşi să trec la ceea ce s-a întîmplat după 1989: unii dintre "voi" aţi revenit în ţară (de obicei în călătorie) şi am avut simţămîntul că vă îndepărtaseţi de ceea ce simţisem noi, cei rămaşi, nu numai în minţile ci şi în carnea noastră; critica voastră avea ceva aspru, nemilos cu care nu ne puteam împăca; şi astfel, pe de o parte, un elan tainic ne împingea pe noi, cei rămaşi, să ne re-apropiem de voi dar pe de alta vedeam cu tristeţe că abisul se cască şi că întîlnirea la care visasem atîta nu putea să se producă.

U: Dar aceste reale dificultăţi de re-apropiere nu erau generale: am întîlnit şi multe simpatii, "aliaţi ideologici" de mai multe feluri; unii dintre ei erau oameni care fuseseră persecutaţi, închişi în închisori, în azile psihiatrice; alţii însă nu se deosebeau tipologic - cel puţin aparent - de oameni ca voi. Şi ei fuseseră oneşti dar pasivi însă concepeau altfel rolul lor în România care încerca să renască: căutînd o cale spre o ruptură radicală de trecut; cu aceştia am găsit un limbaj comun chiar din primele zile şi am continuat să-l păstrez.

M: Uiţi cu oarecare uşurinţă că printre cei pe care îi pomeneşti şi spui că ai găsit un "limbaj comun" nu erau numai inşi care tăcuseră ci şi unii care vorbiseră - într-un mod care nu totdeauna îi onora. Să o spunem pe şleau: ieşiseră din gura lor multe platitudini, ba chiar mai rău.

U: Cînd studiezi un acelaşi comportament uman poţi să-l atribui unor motive joase sau înalte: să presupui că ceea ce i-a inspirat după '89 pe aceşti oameni a fost, de pildă, frica că li se va reproşa ceea ce făcuseră sau spuseseră; dar poţi să bănuieşti şi o dorinţă legitimă de-a da de acum încolo acţiunii lor un sens de răscumpărare sau, pur şi simplu, ca voinţă de înnoire. Însă, ascultîndu-te, mă încearcă o altă mirare: eşti atît de critică cu cei care au schimbat macazul şi au trecut în opoziţie dar nu percep prea multă indignare şi nici destulă repulsie faţă de cei ce nu se sfiesc să facă jocul părţii celei mai conservatoare a lumii intelectuale şi politice a celor ce sprijină şi uneori formează un cor cu cei care nu încetează să strige că "nu era chiar aşa de rău"! Nu e aici oarecare partialitate?

M: Nu e cîtuşi de puţin adevărat ceea ce spui! Şi noi, cei ce preconizăm moderaţie în sentimente şi exprimarea lor, **pudoare** cu alte cuvinte, avem foarte puţină apreciere pentru cei care, altădată, se "distingeau" prin servilism şi neasemuite platitudini! Dar ceea ce credem este că o atitudine prea polemică este sterilă, dezbaterea de idei bate pasul pe loc.

U: Trebuie să recunosc că aici **dilema** devine crudă! E adevărat că încremenirea în trecut face ca, în fiece clipă, să se caşte încă şi mai mult abisul care ne desparte de soluţii eficiente pentru un prezent care le cheamă cu nespusă urgenţă. Dar, pe de altă parte, cum să **uiţi** fără să pronunţi o implacabilă sentinţă, grea de cele mai teribile consecinţe, de banalizare a Răului? Nu ţi se pare că de pe acum, se construieşte în jurul nostru o societate brutală, dispreţuitoare pentru om, cu un sistem de valori extrem de primar, a cărei substanţă se hrăneşte între alte otrăvuri, şi din uitare? Nu există oare o obligaţie de memorie? Mi se pare că între imperativele prezentului şi cele ale amintirii spaţiul de manevră este cel puţin restrîns!

M: Văd cu durere cum, în numele acestor frumoase principii, vechile prietenii sînt roase ca de un acid, cum societatea noastre devine din ce în ce mai sfîşiată, mai fragmentată. Cui poate sluji acest lucru?

U: Mona, devii sentimentală! Cine oare ne împiedică să ne întîlnim, să vorbim, să trecem peste susceptibilităţi? Alaltăieri m-am întîlnit cu o cunoştinţă care mi-a şoptit: "nu-i aşa că mă urăşti?" Presupunerea era perfect gratuită dar nu aş putea să jur că nu era vorba de o proiecţie personală. Să încercăm totuşi să ne uităm o clipă pe noi înşine şi să ne dăm seama de următorul lucru: dacă într-adevăr se va naşte aici o societate pluralistă, cum nădăjduim fără să avem îndrăzneala să credem, nu este oare necesar să se producă anumite articulaţii, unele antagonisme, incompatibilităţi chiar? Ar trebui, totuşi, ca oameni de cele mai diferite opinii să poată să stea de vorbă despre meseria lor, să ia împreună anumite hotărîri practice atunci cînd e vorba de binele public. Dar a cui este vina că nu se întîmplă aşa? După 1992 am văzut tot mai mult cum puterea ajungea din nou - fără împărteală - pe mîna celor care o lăsaseră o clipă iar excluderile se înmulţeau. Dacă eşti de bună credinţă - şi nu mă îndoiesc că eşti - nu ai să mă contrazici. Aşa încît, dacă ai vrea să ajuţi la naşterea unei socîetăţi solidare ar trebui să faci apel mai mult la cei care ţin azi frîiurile decît la cei care nu le-au prins niciodată în mîini. Dar cine dă azi lecţii de altruism? Te las singură să hotărăşti dacă cei ce o fac au şi căderea aceasta. Trebuie să mă înţelegi: nu sînt împotriva "reconcilierii naţionale" dar mi se pare cu neputinţă ca ea să se facă pe spinarea celor mai nenorociţi şi mai fragili. Poate că viziunea mea e prea întunecată, dar eu văd azi în România o societate alunecînd din ce în ce mai mult în cinism. Şi nu dispreţul faţă de o istorie care se preface cu repeziciune în amnezie va ameliora morala publică.

M: Îmi pare foarte rău că nu înţelegi dorinţa mea sinceră de pace socială!

U: Începem să ne rotim într-un cerc vicios. Să punem capăt acestei discuţii, să facem o plimbare la Şosea şi să lăsăm Vremii şi vremurilor o unică şansă ("popoarelor menite unui veac de singurătate nu le e dată decît o şansă") de-a deosebi ce e rău şi ce e bine.

Ion VIANU

PRECIZARE

Anunţăm pe toţi cititorii primei pagini din „Dilema" nr. 94 că noi ştim bine că Pampon nu e dintr-*O noapte furtunoasă*.

Ilustraţia acestui număr: prietenii fotografului C. Bumbuţ (prea tînăr ca să aibă duşmani).

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Rutina**
- **Cazul Iuliu Maniu**
- **Crîşme şi cafenele**

Revista aşteaptă colaborările dumneavoastră, fără a se obliga să le publice pe toate şi integral. Vă rugăm ca materialele, de maximum trei pagini, dactilografiate la două rînduri, să ne parvină în vinerea anterioară apariţiei numărului. Vă mulţumim. Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

România anilor '80 (I)

La editura münchenează "Ion Dumitru Verlag", una dintre cele mai cunoscute edituri românești din exil, a fost publicată de curînd o culegere de articole de Vlad Georgescu, intitulată **România anilor '80**.

Istoric de profesie, Vlad Gerogescu a intrat în anii '70 în conflict deschis cu autoritățile comuniste. A fost arestat în martie 1977; pus în libertate în urma unor presiuni internaționale, a fost nevoit să emigreze, în mai 1979. Stabilit inițial în Statele Unite, el a devenit în primăvara anului 1982 directorul Departamentului românesc al "Europei Libere", pe care l-a condus pînă în toamna anului 1988. La 13 noiembrie 1988, Vlad Georgescu a încetat din viață, răpus de un cancer cu evoluție uimitor de rapidă; abia împlinise, la 29 octombrie, 51 de ani.

Vlad Georgescu a lăsat o operă impresionantă prin întindere și profunzime, deși neîncheiată. Debutase devreme, la 25 de ani, cu o prezentare a corespondenței diplomatice a Țării Românești din perioada primelor domnii pămîntene și a epocii Regulamentului organic, urmată de o cercetare despre memoriile și proiectele de reformă din Principatele Române de la jumătatea secolului al XVIII-lea și pînă la revoluția din 1848. Ultima lui lucrare apărută în România a fost **Ideile politice și iluminismul în Principatele Române, 1750-1831** (1972). În exil, Vlad Georgescu a dat două lucrări fundamentale, o **Istorie a ideilor politice românești** din perioada 1369-1878 și o **Istorie a românilor de la origini pînă în zilele noastre**. Cea dintîi, **Istoria ideilor politice românești, 1369-1878**, publicată în 1977 la "Ion Dumitru Verlag", încă nu a intrat în circuitul public românesc; **Istoria românilor de la origini și pînă în zilele noastre**, tipărită prima dată în 1984, a fost reeditată la București, după decembrie 1989, de editura "Humanitas", fiind, în momentul de față, unica istorie a românilor scrisă de un cercetător contemporan în condiții de libertate. S-ar fi cuvenit, poate, să existe la vreuna din facultățile de istorie din România o catedră "Vlad Georgescu", după cum nu este încă tîrziu pentru a se atribui unei străzi din București numele acestui mare cărturar democrat și patriot.

Volumul **România anilor '80** conține o selecție, întocmită de Gelu Ionescu, din editorialele lui Vlad Georgescu difuzate la Europa Liberă între anii 1982 și 1988. Cel dintîi este din aprilie 1982 și este intitulat **Pro Domo**, fiind o expunere de motive și de principii la preluarea funcției de director al Departamentului românesc.

"Dacă în urmă cu cîțiva ani cineva mi-ar fi spus că voi face parte din cei care lucrează la Radio Europa Liberă - începe acest prim editorial al lui Vlad Gerogescu -, probabil i-aș fi zîmbit neîncrezător. Nu că activitatea Europei Libere nu mi-ar fi fost bine cunoscută sau ceea ce se spunea la acel post de Radio nu ar fi fost interesant și util neamului nostru. Dar mi-aș fi spus, probabil, că locul unui cercetător, al unui om de știință, istoric în cazul meu, era mai degrabă printre cărți, la o catedră, decît în mijlocul vîltorilor politice". Ton calm, sobru, tonul normalității și al echilibrului lăuntric. "Și totuși - continua Vlad Georgescu -, astăzi mă aflu aici, la München, departe de liniștita viață academică americană, citind **Scînteia** în fiecare zi și vorbindu-vă despre problemele contemporane. Nu mă aflu aici din propria mea dorință. Mă aflu exclusiv din vina partidului: a reușit să aducă țara într-o astfel de stare, încît orice român de bine, orice om de bine, orice român care nu se lasă furat de interesul lui personal și preocupat doar de bucuriile și necazurile lui - care se gîndește și la binele țării și la bucuriile și necazurile neamului - are datoria să iasă din izolare, să rupă tăcerea și să-și spună cuvîntul. Nu poate fi vorba de o adevărată renaștere a țării atîta vreme cît românii de ambele părți ale frontierelor, artificial închise, nu-și vor spune gîndurile".

Este aici o profesiune de credință, este și mărturisirea unui sentiment al datoriei. Savantul care a fost Vlad Georgescu nu s-a retras din "vîltoarea" acutalității și a politicii; a ales, fără patetism și ostentație, să se situeze tocmai în "mijlocul" ei tulbure și agitat. O alegere în aparență ușoară pentru un român aflat în străinătate; s-a spus doar, de atîtea ori, ferit și pe șoptite pînă în decembrie '89, în gura mare după aceea, că nu-i mare lcuru să faci (să fi făcut) "rezistență la Paris", Parisul fiind, bineînțeles, un pseudonim pentru Occident. Cei care au "tăcut" în țară ar fi preferat să "tacă" și cei care se aflau "la Paris"... Atitudine ce nu-i era necunoscută lui Vlad Georgescu la preluarea funcției la Europa Liberă. El știa că "pentru noi, cei din străinătate" a-ți spune deschis gîndurile "nu pare greu și n-ar trebui să fie". Realitatea era însă alta. Istoricul devenit jurnalist constata, în 1982, că "totuși, cei mai mulți din cei ce părăsesc țara îi întorc aproape numaidecît spatele, o uită, aproape că fac eforturi să o uite". Nu-i condamnă: "Poate că sînt de înțeles. Au trecut prin grele încercări, își doresc o viață nouă și încearcă să tragă cu buretele peste un trecut de care îi leagă mai ales amintiri triste". Aceștia sînt "cei mai mulți", deci. Sînt însă și alții, cei care "nu uită, dar se îndîrjesc împotriva țării ca și cum țara ar fi regimul, ca și cum o cîrmuire - nu numai despotică, dar și incapabilă de progres - s-ar putea identifica cu neamul. Există, la mulți din cei plecați de curînd, această nedreaptă identificare și tendință de a vedea în negru, fără nici o diferențiere, tot ce se face înlăuntrul țării". Aceste cuvinte au fost scrise și rostite în 1982; astăzi, probabil, ar fi considerate de "îndîrjiți" (al căror număr, ca și al foștilor "tăcuți", a crescut uimitor) drept... "colaborationism". Vlad Georgescu își fixa locul într-un **al treilea grup**: al celor "pe care interesul pentru problemele românești și grija pentru soarta țării i-au adus în jurul acestui post de radio". Nici "tăcuți", nici "îndîrjiți".

(va urma)

Mircea IORGULESCU

Jurnal (IV)

"Cînd există **calitate**, singura problemă e **cantitatea**" - obișnuia să spună Constantin Noica pentru a stimula hărnicia cîte unui discipol lipsit de zel. Cînd însă există, ca în America, și calitate și cantitate, problema e **proporția** lor, măsura. Cantitatea poate asfixia calitatea, o poate face **sățioasă**, indigerabilă. Splendoarea unei orhidee devine, prin amplificare, terifiantă. Cantitatea provoacă o "ieșire din scară" a calității, o monstruoasă "dilatatio" care, în loc să încurajeze consumul, îl inhibă.

Calitatea americană e erodată de inflația cantității. Ceri un pahar cu lapte și capeți o jumătate de litru. Ceri un sandviș și capeți un bloc alimentar compact, fără legătură cu dimensiunile unei mușcături normale. O pizza "medie" e gigantică, una mică e medie, iar una "mare" e cît spinarea lui Silvester Stallone. Orice "porție" e o desfrînare; în plus, e înecată de anexe obligatorii, combinînd fără prejudecăți mirodenii și sosuri nu neapărat congruente. Tactil, predomină **moalela**: pîinea e afînată pînă la inconsistență, sandvișul tinde să aibă omogenitatea suspectă a unei substanțe gata-mestecate. Se bea mult lapte, bere fără alcool, cafea slabă. Se abuzează de gheața pisată, care transformă lichidele într-un soi de lavă rece, paralizantă pentru tot traiectul deglutiției. Sînt la modă alimentele castrate: ouăle fără colesterol, alcoolurile fără alcool, dulcele dezaharat, cafeaua decofeinizată, lactatele fără grăsimi. Calitatea - în aceste cazuri - strălucește prin negativitate: e o valoare a insuficienței. Pentru a deveni inofensiv, alimentul e transformat în propria lui aparență, într-o iluzie. Se întreține, astfel, o nouă subversiune a cantității: dacă ceea ce mănînci e "curățit" de orice componentă dăunătoare, atunci ești liber să mănînci **oricît**, fără riscuri. Am putut constata, mai ales la femei, o variantă insolită a obezității: o obezitate obținută prin dietă, abundentă și flască, masivă și atonică: apogeul gonflației fără calorii. Corpul pare alcătuit din două conuri cu bazele unite: un titirez atins de steatopigie, o reactualizare a Venus-urilor preistorice, de la Lespugne și de la Willendorf. Morfologic, nu pot să nu evoc siluetele duhurilor numite de tradiția indiană **preta**: întruchipări postume ale lăcomiei, cu trupul enorm și gura mică, așa încît nutriția să rămînă mereu sub nivelul apetitului și al capacității abdominale.

... Dar orice ai spune, răutăcios, despre America, este nedrept. Recitesc rîndurile de mai sus și îmi dau seama cît de nedrept am fost cu pescăria de la San Francisco sau cu vinurile californiene, cu sucurile proaspete de piersici, struguri și ananas, cu steak-urile roz, cotletele de miel și omletele cu brînză olandeză.

Ca să nu mai vorbim de grația "multiculturală" a feminității americane, supraviețuind neatinsă, dincolo de toate dietele.

Nu poți contempla "Downtown"-ul marilor așezări americane (la New York, Chicago, Los Angeles sau San Francisco) fără o **înfiorare** eschatologică. Aglomerarea de zgîrie-nori translucizi, jocul îndrăzneț al volumelor, cristalinitatea ansamblului- sînt de o frumusețe **înfiorătoare**. S-ar zice că ai dinainte o arvună a Ierusalimului ceresc, o anticipare terestră a cetății finale: splendoare minerală, verticalitate, strălucire. Pe de altă parte, simți în chiar tentația acestei analogii, un risc al diversiunii, o posibilă capcană a spiritului: în admirabilele prisme diamantine ale Downtown-ului nu locuiește **nimeni**: orașul e rezervat muncii, existenței mecanice, rutinei. E frumos și înspăimîntător ca o Apocalipsă...

Andrei PLEȘU

Los Angeles, 31 octombrie

Misterioasa crimă din strada Dinicu Golescu

◆ Ce nu ştie eroicul nostru tineret din presa română ◆ Restauraţia - o enormă banalitate ◆ Au dispărut fără urmă nouăzeci de scriitori! ◆ Au apărut arheologii ◆ Surpriza numită Adrian Păunescu ◆ Emil Constantinescu şi Ministerul Afacerilor Externe ◆ Cetăţeni, halate albastre, parteneri, baluri, televizoare ◆

Luceafărul propagandei româneşti

Oricine face o scurtă plimbare prin cîteva redacţii de ziare sau posturi radio-tv. bucureştene poate vedea că media de vîrstă din aceste **colective de oameni ai muncii** este, în general, destul de scăzută. Desigur, acesta nu poate fi decît un mare avantaj, vom spune cu toţii. Există o situaţie în care tinereţea biologică a majorităţii colegilor noştri de breaslă poate să îi deservească. Atît pe ei, cît şi pe cititorii lor.

Ne gîndim la fenomenul numit, chiar şi în paginile acestei reviste, "restauraţie", despre care am citit, de multe ori, doar nobile generalităţi, cum au fost cele despre alegerile locale din trei oraşe ale României, în care nu se ştie dacă nu vor reveni la putere foşti demnitari ai Partidului Comunist Român. Din cele trei, deocamdată numai Oneştiul pare să fie un loc sigur pentru dl Vasile Săndulache, ultimul secretar judeţean de la Bacău, cu toate că, pînă astăzi, doar treizeci de procente dintre concetăţenii dsale l-au sprijinit prin vot.

Dar "restauraţie" nu înseamnă numai revenirea unor personaje de acest fel. Dacă guvernul l-ar fi numit ministrul tineretului pe dl Nicu Ceauşescu sau ministrul culturii pe dna Suzana Gâdea, mediile româneşti ar fi explodat instantaneu. Ce ne facem, însă, cu anunţul făcut săptămîna trecută, prin care aflăm de cooptarea unui nou responsabil al "informaţiilor", numit Nicolae Dan Fruntelată?

Tinerii din redacţii abia dacă erau prin liceu în 1981, atunci cînd dl Nicolae Dan Fruntelată era numit redactor-şef la **Luceafărul**, adus de la **Scînteia tineretului** de cel care tăia şi spînzura pe vremea aceea în presa română, dl Eugen Florescu, pe atunci la secţia de presă a Comitetului Central al Partidului Comunist Român (redactor-şef, în 1990, al unei publicaţii intitulate **Democraţia**). Dl N.D. Fruntelată mai era, pe atunci, şi membru în Comitetul Central al Uniunii Tineretului Comunist.

Cel puţin din punct de vedere formal, **Luceafărul** depindea de Uniunea Scriitorilor. Dl Fruntelată nu era membru al Uniunii. Cei 90 de scriitori care, în decembrie 1981, au semnat un protest împotriva numirii în calitate de redactor-şef a acestui autor de elogii versificate către familia Ceauşescu, au riscat, sîntem siguri, mult mai mult decît dacă, în noiembrie 1994, ar fi scris măcar un rînd despre această a doua numire. Este posibil, însă, ca prezenţa în structurile guvernamentale a încă unui fost jandarm al protocronismului de partid şi de stat să fie văzută drept un fapt banal. Pe atunci, adjunctul de la **Luceafărul** se numea Mihai Ungheanu. Acum, dl Ungheanu este secretar de stat la Ministerul Culturii.

Bisericile nu au acţionari

Dlui Ungheanu i se datorează - nu este un secret pentru nimeni - declanşarea unui mare scandal din aceste zile, ale cărui ecouri au ajuns deja pînă la Consiliul Europei. La mediile româneşti au ajuns mai puţin, pentru că obiectul scandalului este mai puţin "spectaculos". Ba chiar este plictisitor: e vorba de cultura română, de monumente, muzee, biserici şi alte lucruri din acestea inutile. Chiar şi cele două Camere ale Parlamentului (în care sînt destui oameni aşa de atenţi la cea mai mică atingere adusă valorilor sfinte ale neamului) au vorbit despre scandalul patrimoniului cultural naţional mai mult pe holuri şi mai mult în şoaptă.

Marele public a reţinut doar demonstraţia salariaţilor Direcţiei Monumentelor, Ansamblurilor şi Siturilor Istorice, organism autonom pînă la această oră, demonstraţie făcută acum mai multe zile în faţa clădirii Camerei Deputaţilor. Protestatarii au amintit atunci de ordonanţa guvernamentală care îi lăsa pe drumuri (nr. 68/26 august 1994); se putea, deci, trage concluzia că diferenţele faţă de mitingul muncitorilor brăileni de săptămîna trecută sînt, de fapt, destul de mici. Cîteva diferenţe se pot citi, însă, pe un afiş aflat chiar la intrarea în clădirea din strada Dinicu Golescu, încă aparţinînd DMASI.

AFIŞ AFLAT LA INTRAREA ÎN SEDIUL DIRECŢIEI MONUMENTELOR, ANSAMBLURILOR ŞI SITURILOR ISTORICE

"Ordonanţa 68/1994:
- desfiinţează Direcţia Monumentelor, Ansamblurilor şi Siturilor Istorice;
- sistează 100 de şantiere de restaurare;
- abandonează 120.000 de monumente;
- blochează peste 800 de contracte;
- renunţă la peste 200 de specialişti.

1977: desfiinţată de Ceauşescu!!!
1994: desfiinţată de Guvernul actual?"

Pînă acum, s-a vorbit mai mult despre motivele **reale** ale creării unui organism cu acelaşi nume (deci, tot DMASI), dependent însă de Ministerul Culturii şi de o Comisie cu nume identic din acest minister. De fapt,de deciziile a doi oameni din Minister, şi anume dnii Mihai Ungheanu şi Ladislau Hegheduş. Motivele sînt mai puţin politice şi mai mult economice. După cum se ştie, DMASI dădea avizele pentru orice construcţie aflată în vecinătatea vreunui monument istoric. Iar terenurile pentru acele construcţii (multe dintre ele aflate în centrele marilor oraşe) sînt obiect de interes pentru firme ale căror patroni şi acţionari nu sînt atît de îndepărtaţi de Parlament şi de Guvern. Ca să mai dăm şi noi un exemplu, pe lîngă cele amintite pînă acum, **la zece metri** de biserica avînd hramul **Constantin şi Elena**, aflată în plin centrul Iaşilor, a apărut ca din senin clădirea unei bănci. Deocamdată, nu am reuşit să aflăm cine îi sînt patronii. (Nu mai vorbim de proiectul **Catedralei Neamului**, de la Gura Humorului, cu toate că şi acolo sînt afectate biserici din lemn cu valoare istorică; nu mai vorbim nici de faptul că banii pentru acea Catedrală aveau, la început, altă destinaţie.)

Pînă şi Senatul României, printr-un act emanînd de la Comisia de specialitate (act semnat de preşedintele ei, Adrian Păunescu) îi sprijină - cel puţin deocamdată - pe cei care vor să oprească aplicarea ultimelor iniţiative guvernamentale. Deşi principala instituţie afectată este Biserica Ortodoxă Română (Ordonanţa fiind, de fapt, mai dură decît acte normative de pe vremea lui Ceauşescu, abrogate prin decrete CPUN din 1990), nu am auzit pînă acum absolut nimic din partea ierarhilor ei. Aceasta cu toate că articolul 4 (referitor la "încadrarea unui bun cultural"), articolele 24 şi 25 (referitoare la "protecţie şi conservare"), dau dreptul Ministerului Culturii să aibă acces la orice bun din inventarele bisericilor şi - dacă nu sînt bine **păzite** sau **protejate** - să le înstrăineze.

Este, însă, posibil ca Biserica să aştepte rezolvarea conflictului. Astăzi, 1 noiembrie, salariaţii nu şi-au dus cărţile de muncă, rezistînd eroic la presiunile venite din partea ministrului Sorescu. Totuşi, rezolvarea nu poate să vină decît de la Parlament şi de la Guvern.

Balul Convenţiei Democratice cînd începe?

Aproape toată pagina aceasta a fost - ca niciodată - consacrată unor chestiuni care - nu-i aşa? - nu sînt legate de adevărata viaţă politică de la noi. N-am vorbit, de pildă, nici de primarul ţărănist Tutunaru şi de eliberarea sa. N-am vorbit nici de iniţiativa preşedintelui Convenţiei Democratice, de a pune problema tratatului dintre R.S.R. şi U.R.S.S., problemă la care Ministerul Afacerilor Externe a răspuns aşa de prompt, doar la cîteva ore după ce dl Emil Constantinescu a făcut declaraţia publică, spunînd că, într-adevăr, problema a existat, dar a fost rezolvată.

Am uitat, practic, să vorbim de eşecul altei iniţiative a preşedintelui Emil Constantinescu (sprijinită de PNŢCD şi de Alianţa Civică), de organizare a unei Conferinţe Naţionale a Convenţiei Democratice, care să se ţină, cel tîrziu pînă pe 25 noiembrie, la Sala Palatului din Capitală. Conferinţa ar fi avut drept scop principal combaterea celor care vor să spună că principala alianţă a opoziţiei politice româneşti ar avea probleme interne, ba chiar neînţelegeri grave. Conferinţa ar fi trebuit să demonstreze **unitatea**. Cel puţin aşa a spus conducerea superioară a CDR, contrazisă de PAC, de UDMR, de PL-'93, şi de PSDR.

Certuri sînt şi în PUNR. Mai noi decît neînţelegerile dintre dl Funar şi dl Suian, de pildă. Iniţiativele parlamentare ale senatorului Sălăgean, dezavuate public de conducerea PUNR, au dus la reacţia promptă a filialei Satu Mare. Dacă nu îi reprezintă pe dnii Gavra şi Funar, atunci dl Sălăgean îi reprezintă pe alegătorii săi, au spus PUNR-uştii din Satu Mare.

Nici o coadă fără şefi!

Deci, la început, vorbeam despre **"restauraţie"**. Tot despre ea vom vorbi şi în final, uitînd şi de vizita secretarului general ONU, şi de "Balul Parteneriatului pentru Pace" de la Cercul Militar. Vom îndrăzni să povestim cum am stat la o coadă. Da, la o coadă.

Prin anunţuri repetate, cetăţenilor posesori de aparate radio sau tv li s-a pus în vedere să îşi rezolve situaţia abonamentelor. Altfel, de pe 1 noiembrie, vor avea mari necazuri.

În disperare de cauză, pe 31 octombrie, am mers la oficiul poştal 66, cu o cerere către dl diriginte. M-am aşezat la o coadă imensă; am stat acolo două ore şi treizeci de minute. Personajul principal, în aceste două ore, a fost un cetăţean, aşezat lîngă şirul de oameni, care îi aşeza pe cei nou-veniţi la locul lor. Să existe ordine! Îi aşeza cu mîna, ba chiar le cerceta cererile, să vadă dacă sînt în ordine. Practic, nu era posibil să întrebi nimic pe funcţionarele de la ghişeu. Acest cetăţean, îmbrăcat în halat albastru, avînd vreo şaizeci-şaizeci şi cinci de ani, îi împiedica pe posibilii adversari, să intre prin fraudă într-un loc care să nu li se cuvină. Era, de altfel, sprijinit prin vociferări susţinute de toţi participanţii la acea adunare, în vîrstă de la patruzeci şi cinci de ani în sus. Nimeni nu avea curajul să îi spună ceva. Nimeni.

Radu Eugeniu STAN

Din Parlament

„Pe grupuri, tovarăşi!"

Mobilizatorul îndemn era adresat în holul Senatului, mai în glumă mai în serios (dar grav), de către un senator UDMR, colegilor de "tovărăşie" din PDSR şi PNŢCD. De ce "aluzia" asta discretă?! "Păi, nu? Pe de o parte - se sapă grupurile parlamentare ale PD, PDAR şi PUNR, iar pe de alta - cele ale UDMR, PL -93, PAC şi PNL-CD, făcîndu-se totul pentru unitatea puterii (în jurul PDSR) şi a opoziţiei (în jurul PNŢCD)", a replicat "agitatorul".

În ce priveşte grupurile PL-93 din Parlament, aluziile sînt de prisos, deoarece grupul de la Senat nu mai există - a rămas un singur membru (dl Potcoavă), iar la Camera Deputaţilor s-a cerut demisia d-lui Patriciu din funcţia de lider al grupului parlamentar PL-93, de către majoritatea membrilor, dar în principal a grupării civic-liberale. Dl Patriciu a opinat că dînsul, dacă nu va mai fi liderul grupului, va pleca şi din partid. Dar n-a răspuns reproşurilor pe baza cărora se cerea demisia sa, absenţa de la lucrările plenului Camerei, încurajarea unui limbaj necivilizat la conferinţele de presă (transformate în circ), la adresa instituţiilor statului şi automat prejudicierea imaginii partidului în electorat etc. Toată lumea aşteaptă reîntoarcerea "americanului" Stelian Tănase, - miercuri 2 noiembrie - "liderul" de fapt al civic-liberalilor, "care n-au făcut mare brînză venind la PL-93", cum spunea un tînăr dar bătăios iniţiator de "liste", pentru a se clarifica.

În altă ordine de idei - că "faptele" au vorbit - noua lege a privatizării nu are şanse să fie luată prea curînd "în serios" de Parlament, a cărui majoritate vrea ca mai întîi să respire uşurată după lupta cu "balaurul MEBO", Viorel Sălăgean, pe care şi grupul său - PUNR-ul - l-a părăsit "la mal", declarîndu-l "non-grata" pentru Napoca. A mai rămas speranţa-n "Liga Nordului", că su(r)du-i secesionist. Şi-o "bombă": marţi, 1 noiembrie, Comisia pentru abuzuri şi "învîrteli" a găsit în sfîrşit marele "tartor" al afacerilor cu case în persoana "englezului" Ion Raţiu, care nu s-a mulţumit să-şi plătească cinstit hotelul ca cetăţean străin, şi a vrut să repare - ca român - o liniştită dar dărăpănată casă a statului. Odată ţapul-ispăşitor găsit, **"deasupra legii"** se vopseşte gardul.

Petru IONESCU

Pretexte „tradiţionale" pentru o dictatură modernă

La începutul acestei săptămîni, miniştrii afacerilor externe ai "celor 12" ţări industrializate s-au întîlnit la Luxemburg pentru pregătirea strategiei de admitere în Uniunea Europeană a fostelor ţări comuniste. Alături de reprezentanţii altor patru state care vor deveni comunitare anul viitor au participat pentru prima dată la această reuniune şi şefii diplomaţiilor est-europene, deci şi ministrul nostru de stat Theodor Meleşcanu. Hotărît lucru, în Europa s-a schimbat ceva, iar noua formulă a dialogului politic între ţările continentului e, pentru lideri şi analişti, tot atît de importantă ca şi alegerile de la Bosanci sau Oneşti. La noi, ultimul pas spre integrare europeană cu care se mîndresc externele şi preşedinţia a coincis cu aprobarea unui nou buget de austeritate pe 1995 şi cu "patriotica" manifestare de intransigenţă parlamentară faţă de minorităţile sexuale pe care Codul Penal românesc le pedepseşte cu închisoarea. Hoţii, violatorii, escrocii, falsificatorii, corupţii şi criminalii pot - în continuare - încălca şi dispreţui legea. Cu condiţia să fie heterosexuali, adică să fie ca toată lumea. Parlamentarii noştri de azi, ca şi cepeeiştii noştri de ieri, sînt îngăduitori cu cei care nu ies din rînd şi pentru a nu ieşi din rînd trebuie să ştii să faci plecăciuni, să-ţi ţii gura, să te laşi manevrat în interesul propriului tău şef sau al şefilor lui - şi tocmai din cauza asta îi apucă indignarea ortodoxă în problema practicilor sexuale. Pînă acum, gazetele celor pe care legea îi apără indiferent ce delicte săvîrşesc - şi cu cît numărul delictelor creşte, cu atît protecţia şi imunitatea capătă caracter veşnic - ne-au oferit liste de trădători de ţară, dosare de cadre, delaţiuni cu substrat politic şi calomnii cu bătaie electorală. De-acum încolo ne putem aştepta la lungi "dezvăluiri" despre raporturile sexuale ale celor care nu sînt pe placul ceauşiştilor antieuropeni. Mînuitorii de condeie incomode, personalităţile publice sau adversarii de culise se vor trezi, de-a valma, în categoria suspecţilor sau "dovediţilor" de homosexualism, deci pasibili cu închisoarea de la 1 la 5 ani. În felul acesta, "valorile tradiţionale" (adică înscenările, turnătoriile, vigilenţa de tip securistic şi minciuna sfruntată pe baza căreia nedreptatea e prezentată ca victorie a "forţelor sănătoase ale naţiunii") sînt repuse încă o dată în drepturi. "Aleşii", rudele, prietenii şi acoliţii lor vor constitui, mîine ca şi ieri, categoria celor liberi să facă orice, să fure oricît, să împroaşte cu noroi pe oricine: ei reprezintă "neamul", şi asta le permite chiar să-i pedepsească pe alţii pentru propriile fărădelegi. Ceilalţi - adică minorităţile de tot felul aflate de cînd lumea în opoziţie cu "marea turmă" sau alături de val - formează, azi ca şi alaltăieri, categoria atoate vinovaţilor, a duşmanilor de clasă, a celor ce trebuie "trimişi la canal". Dincolo de limbajul înspăimîntător de primitiv şi de furia extrem de ridicolă a parlamentarilor care au dezbătut celebrul articol 200 din Codul Penal, se întrevede neputinţa reprezentanţilor de a-şi înţelege electoratul şi handicapul lor în faţa democraţiei. Aşteptîndu-se să cucerească "masa ortodoxă" cu preocuparea pentru pedepsirea practicilor sexuale deviate, deputaţii şi senatorii refuză de fapt realitatea: omul de rînd, omul normal (fie el creştin, ateu sau sectant) nu aşteaptă de la Parlament reguli şi interdicţii valabile în pat, ci legi care să ne facă tuturor viaţa mai uşoară şi existenţa mai sigură. În general, politicienii încearcă să-şi justifice propria prostie invocînd nivelul (scăzut) de educaţie a electoratului. Cetăţeanul (român şi nu numai) are însă o calitate care-i lipseşte cu desăvîrşire celui ce dă din coate să ajungă lider de partid ori celui ce se lasă împins pe scenă pentru a recita propoziţii gîndite de alţii: e vorba de sfîntul bun-simţ, greu de înţeles şi de apreciat pentru cei care mizează doar pe rolul educativ al televizorului şi pe disciplina învăţată la învăţămîntul ideologic. Mulţi dintre membrii legislativului nostru îşi închipuie că nu e bine să pledeze pentru libertatea homosexualilor de a fi homosexuali pentru că în felul acesta îşi supără potenţialii alegători. Imaginea distorsionată pe care o au şi majoritarii şi opozanţii despre propriul lor rol şi despre interesele celor pe care-i reprezintă stă la temelia ineficienţei procesului legislativ şi consolidează, pe zi ce trece, antiparlamentarismul societăţii civile. Ceea ce este cu adevărat periculos nu îndrăzneşte să constate nici măcar presa "independentă": unii membri ai legislativului folosesc prăpastia afectiv-intelectuală dintre colegii lor şi populaţia ţării pentru a transforma Codul Penal în instrument de şantaj politic şi pentru a ridica problema comportamentului sexual autohton la rang de valoare antieuropeană. Pentru adepţii "cuminteniei" de tip ceaușist şi ai "înţelepciunii" impuse dictatorial, rezultatul votului deputaţilor care consfinţeşte rămînerea în vigoare a unui articol de Cod Penal din 1968 e o mare victorie: am arătat lumii că România se apără de un pericol căruia alţii nu i-au găsit leacul; drept urmare, nu ne mai trebuie nici privatizare, nici soluţionarea nenumăratelor încălcări ale legii funciare, nici întreprinderi competitive, nici instituţii ori stat de drept. Sîntem "unici" şi asta ne dă dreptul să trăim la limita confortului material, mereu ameninţaţi de lichelismul tribunilor şi de pornirile belicoase ori autarhice ale afaceriştilor naţionalişti (politicieni purtători de pistol), pe care sita democraţiei autentice trebuie să-i lase, odată şi-odată, la marginea scenei şi în afara grupului responsabil de viitorul societăţii.

Evoluţia dialogului european, locul pe care România e pe cale să-l ocupe şi să-l valorifice la Strasbourg şi la Luxemburg, la Bruxelles şi în zona balcanică îi înfurie nespus pe toţi cei care au profitat decenii de-a rîndul de întunericul nostru izolaţionist, de interdicţia noastră de a călători, de a ne exprima, de frica noastră faţă de străini şi faţă de putere. Simţind că le fuge pămîntul de sub picioare, că lumea se îndreaptă în altă direcţie decît în cea spre care visau paranoicii cabinetelor de partid şi de stat, parlamentarii de tranziţie nu au decît soluţia de a se remarca răfuindu-se cu homosexualii. Pentru că partidele noastre politice se împart în partide care doresc blocarea reformei măcar pînă la alegeri şi partide care doresc dictatura încă vreo 50 de ani, nu putem da cu tifla Europei decît transferînd asupra homosexualilor neîncrederea (sau dispreţul) majorităţii parlamentare pentru democraţie. Tristă superioritate, jalnică manifestare a "specificului naţional" cu care s-au împăunat întotdeauna cei obişnuiţi să vorbească în "numele poporului" pentru a-l putea sărăci, înşela, umili şi conduce autoritar.

Elena ŞTEFOI

P.S. Între timp, liderii grupurilor parlamentare şi Comisia juridică, de disciplină şi imunităţi din Camera Deputaţilor au ajuns la concluzia că normele europene **trebuie**, totuşi, respectate chiar şi în privinţa homosexualilor. Asta nu înseamnă că parlamentarii noştri au alte convingeri decît cele pe care şi le-au exprimat în timpul dezbaterilor celebrului articol 200 din Codul Penal. Textul unei legi s-a modificat, dar politica "ţapului ispăşitor" a rămas în vigoare.

De jur împrejur...

Dividendele păcii

Preşedintele Statelor Unite şi tatăl soldatului israelian ucis cu două săptămîni în urmă, alături de nepoţii celor morţi în războiul din 1967 au fost prezenţi la spectacolul semnării tratatului de pace dintre Israel şi Iordania. Ceremonia din deşert urma să sugereze că nimic nu se poate opune inexorabilului proces al împăcării. A fost totuşi destul de dificil să se pună între paranteze amintirea încă atît de proaspătă a atacului terorist din centrul Tel-Avivului, aşa că Bill Clinton, referindu-se la adversarii păcii, a afirmat cu hotărîre: "ei nu pot, nu trebuie şi nu vor izbîndi". Rămîne de văzut. Absenţa liderului din proaspăt declaratele teritorii autonome - Yasser Arafat - marca existenţa unor tensiuni şi dezacorduri chiar între cei care tratează de mult. Sub soarele cald al regiunii, ele se transformă repede în conflicte ireductibile.

Pentru Arafat, tratatul cu Iordania are un punct mai mult decît discutabil: protecţia locurilor sfinte musulmane cedată regelui Hussein, înainte de negocierea definitivă a statutului Ierusalimului. Recent, la Casablanca prinţul moştenitor al Iordaniei a făcut o declaraţie care deschide calea unor viitoare negocieri şi uşurează mult situaţia liderului palestinian în dialogul cu susţinătorii săi, dar şi cu adversarii.

Acţiunile de represiune ale armatei israeliene, dar şi cele ale poliţiei palestiniene în urma ultimelor atacuri teroriste au favorizat retorica organizaţiilor extremiste care n-au acceptat de la bun început acordurile de la Oslo din '93 şi îşi continuă lupta împotriva "statului sionist" ca atare, spun ei, pînă la distrugerea totală. Hamasul şi Jihadul islamic se bucură de un important sprijin extern, dar şi de 30% suport din partea populaţiei din teritorii. Israelul îi cere lui Arafat să-şi dovedească aptitudinea pentru independenţă acţionînd concret şi eficient împotriva duşmanilor păcii. Însă acţiunea în forţă împotriva conaţionalilor îi diminuează popularitatea în faţa palestinienilor. Oamenii nu profită de pe urma păcii şi sînt îndemnaţi să creadă că poate vor deveni autonomi ca persoane, ca identitate, în oraşele din Cisiordania. Dar mulţi cred că teritoriile ocupate în '67 nu vor fi retrocedate în totalitate niciodată: Ierihon şi Gaza vor rămîne nişte petice de pămînt suprapopulate, înconjurate de aşezările evreieşti, încercuite de armata israeliană, care închide frontierele de cîte ori consideră acest lucru necesar. După ce a explodat de bucurie odată cu arborarea însemnelor statale, populaţia palestiniană din teritoriile acum autonome trăieşte la fel de sărac şi nesigur. Din punctul în care se află Rabin şi Arafat nu au decît o singură soluţie: să forţeze înaintarea pe drumul pe care se află, sporind dividendele păcii pentru propriile popoare, făcîndu-le atractive pentru Siria şi Liban. Iată de ce conferinţa de la Casablanca, unde s-au pus bazele unor proiecte concrete pentru dezvoltarea economică a regiunii, are o importanţă deosebită pentru evoluţia procesului de pace. Raţionamentul conform căruia suficienţa economică înlătură violenţa nu este cu totul fals, dar nici cu desăvîrşire adevărat, după cum se dovedeşte în atîtea locuri de pe glob, unde oameni înstăriţi se omoară unii pe alţii. Bunăstarea transformă violenţa politică în delincvenţă.

Nu e inutil de amintit că la începuturile ei, organizaţia Hamas (care acum e puternică, bine organizată şi greu de infiltrat, după cum afirmă experţii israelieni) a fost privită cu o indiferenţă binevoitoare: în lupta împotriva Organizaţiei de Eliberare a Palestinei, considerată atunci adversarul principal, o organizaţie alcătuită din "bărboşi" care nu vorbeau decît despre rugăciuni şi moschei îi părea lui Moshe Dayan chiar un soi de aliat. Jocul subtil de încurajare a "duşmanilor duşmanilor mei" arareori reuşeşte. L-a încercat şi Stalin sperînd că Hitler îşi va epuiza resursele agresive în lupta împotriva "imperialismului franco-anglo-american" şi a fost nevoit în cele din urmă, sub ameninţarea înfrîngerii, să-şi reconsidere alianţele.

Mutaţia cea mai importantă din Orientul Mijlociu este acum însuşirea unei logici a păcii, care începe cu ezitarea de dinaintea unei strîngeri de mînă între foştii inamici, şi care continuă prin renunţarea la beneficiile victoriilor militare, prin acceptarea realităţii. Aşa cum este ea, minată de neîncrederea reciprocă, de dorinţa de a limita cît mai mult semnificaţia noţiunilor pe care le vehiculează, "pacea rece" din Orientul Mijlociu este totuşi o şansă, o speranţă. Privite de acolo, ofensivele şi contraofensivele din Bosnia au valoarea unui prolog sîngeros. Atîta doar că acei care luptă de la început arareori apucă să vadă şi strîngerea de mînă din final.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Mumă şi ciumă, adică spălător şi malaxor

Într-un editorial semnat de directorul Petre Mihai Băcanu în ediţia de început de săptămînă a **Românei libere** ni se anunţă că suferim cu toţii de o nouă boală, "apărută aşa cum a apărut şi SIDA", adică fără să ştie cineva ceva despre ea. Boala se numeşte **malaxie** şi are o sumedenie de simptome: "deznădejde, batjocură, dezgust, delăsare, lehamite, umilinţe, stupiditate, ticăloşie, persecuţie, renunţări, lascivitate, sfidări, eşecuri, indiferenţă, nedreptate, tragedii, oboseală, prostie, teamă, lipsă de vlagă". Diagnosticianul nu ne spune dacă bolnavi sînt şi cei care suportă şi cei care provoacă sus-numitele stări de spirit, nici dacă pomelnicul lor funcţionează obligatoriu integral sau "malaxia" te atinge şi pe bucăţi. "Malaxia poate deriva şi de la malaxorul în care ne-a aruncat nenorocita de guvernare Văcăroiu, la care ne uităm neputincioşi", scrie dl. Băcanu. Selectivitatea malaxorului nu poate fi însă pusă la îndoială. Unii dintre cei care scapă ajung însă la curăţătoria Cotroceni. Pe ei îi inventariază şi îi scutură pe o dublă coloană redactorul şef de la **Adevărul**. "Victimele" sînt, în genere, ambasadori, proveniţi din aşa-zisul cimitir al elefanţilor. Adică din rezerva de cadre ce se creează în procesul actului de exercitare a puterii. Astfel, o serie de rataţi politici, escroci dovediţi, cărora trebuie să li se piardă urma, «pretini» ai nu ştiu cui, tovarăşi de drum deveniţi incomozi, miniştri eşuaţi în mareea corupţiei sunt trecuţi pe la Nufărul din Cotroceni, de unde ies curaţi ca lacrima, numai buni de ambasadori!" Între bolnavii de grija cărora plînge **România liberă** şi profitorii a căror ascensiune deranjează la **Adevărul** trăiesc, - şi se văd tot mai greu - oameni normali pe care, în general, ziarele îi caută în provincie. **Curierul naţional** se "deplasează" la Slatina şi Oneşti, la "al doilea tur al alegerilor locale", pentru a ajunge la o concluzie dinainte ştiută: "Absenteism, anonimat, indiferenţă. Principalele cauze -dezamăgirea şi neîncrederea în partide". În **Cronica română**, socialistul Ani Matei declară că "generaţia de mijloc poate crea o nouă forţă politică în România", fără să facă vreo legătură între cifrele bugetului de stat şi problemele tineretului universitar pe care propria-i formaţiune parlamentară se străduie să-l convingă cît de bine era... înainte. Şeful de ieri şi de azi al domnului Matei (adică domnul Mohora) răspunde întrebărilor puse de **Jurnalul naţional**, recunoscîndu-se mîndru de propriile merite: "Eu am dat o replică dlui Roman, demonstrîndu-i că după '89 s-a indus în societate psihoza «trebuie să ne îmbogăţim»". Anne Jugănaru nu-şi întreabă interlocutorul despre care societate e vorba. Probabil că vice-preşedintele PSM s-a gîndit la fosta înaltă societate, formată din "cadre de nădejde". Mai jos, "psihoza" a fost indusă... oarecum răsturnat: "ei să se îmbogăţească, noi să sărăcim". Vulnerabil la bolile epocii dar hotărît să supravegheze el însuşi malaxorul în momentele în care nu "introduce" mocirlă pe ţevile spălătoriei cotroceniste, colegul de partid al domnului Mohora, ales primvicepreşedinte în defavoarea acestuia, umple colţul din stînga-sus al primei pagini a **Evenimentului zilei** şi, bineînţeles, toată pagina trei: "Adrian Păunescu încearcă să pună mîna pe un teren şi o vilă din Breaza folosind o mulţime de falsuri. În acţiunea sa este sprijinit de prefectura Prahova, Parchetul General şi Procurorul General al României". Vinovat nu poate fi, dacă e să stăm "drept" şi să gîndim strîmb, decît primul guvern postrevoluţionar! (E.Ş.)

„Prietenia trainică e numai aceea care se întemeiază pe faptul de a voi şi a nu voi aceleaşi lucruri."
SALLUSTIUS

Nichita, Gică şi eu

Pentru mine, prietenia literară, aşa, şcolăreşte, înseamnă Nichita Stănescu. Spun întîi Nichita fiindcă el însemna pentru mine, atunci cînd l-am cunoscut, un maximum. Ceva ce eu nu puteam atinge: o poezie la care visam. Ei, bine, Nichita Stănescu, numismat fiind, s-a trezit într-o zi a anului 1977, imediat după cutremur, prietenul meu. Eu eram, la fel ca şi el, colecţionar de monede. Ne-am bîlbîit o vreme şi, apoi, prin aprilie cred, Nichita Stănescu m-a întrebat într-o dimineaţă, după ce toată noaptea trecuserăm prin alcool, ce e cu mine? I-am spus că scriu şi că n-am reuşit să public aproape nimic. De fapt, nimic. Aveam 30 de ani. Nichita avea 43 de ani, şi numai 7 de trăit încă. Nu ştiam nimic despre viitorul nostru, dar el scria, după şapte ani, la o nouă carte, **Epica Magna**. Eu scriam, ca un dobitoc, de şapte ani, la **Manualul întîmplărilor**. De fapt, cuvîntul "scriam" este un eufemism: mă chinuiam să trec de a doua povestire. Adică să o scriu pe a treia. I le-am dus pe primele două oarecum într-o doară. Vremea, acum, se învîrte rapid în mintea mea. Am patruzeci şi şapte de ani şi nu pot să-mi închipui cum poţi să te chinui scriind şapte ani două povestiri care nu adună, cu totul, douăzeci de pagini. Le scrisesem, totuşi, şi i le-am dat spre citire lui Nichita Stănescu. După trei-patru zile l-am "vizitat din nou". Locuia la etajul patru, într-un bloc care avea şi o curte interioară. Curtea era "populată" de doi (poate trei) plopi dintre care unul, numit de Nichita "Gică", reacţiona la orice ordin al poetului. Era seară, un soare blînd de după-amiază, păşeam prin curtea interioară a unui bloc din Piaţa Amzei, prin, oarecum, curtea celui mai mare poet în viaţă şi, după ani de scris şi umilinţă, nu ştiam că un strigăt al lui Nichita îmi va schimba destinul. Alături de mine era Cristina, soţia mea. Mergeam mîndri că la capătul drumului îl vom vedea pe Nichita. Eram tineri şi nu ne păsa de nimic. De aproape douăzeci de ani păşesc, alături de Cristina, printre luminile şi umbrele acelei după-amieze fiindcă Nichita, văzîndu-ne din balcon, s-a ridicat asemeni unui zeu şi a început să zbiere pe româneşte, ca orice muritor de rînd: Bine, Agopian, ai geniu! Apoi, aşa cum face un zeu adevărat, i-a comandat plopului Gică să ne salute: şi plopul Gică întîi a tremurat din frunze, apoi s-a aplecat în faţa noastră.

Ştefan AGOPIAN

Despre prieteni şi duşmani la paisprezece

- cu elevii clasei a VIII-a de la Şcoala generală nr. 163 din Bucureşti -

Cum definiţi duşmănia?
- Un lucru rău, pentru că oamenii duşmani sînt răi şi trufaşi. **(Adrian)**.
- O scîrbă. **(Mihai)**
- Duşman e cel care îţi vrea răul, deci duşmănia este ceva rău. **(Sorin)**
- O prostie. **(Irina)**
- Ceva urît din partea prietenilor. **(Raluca)**
- Sentimentul ce apare atunci cînd o persoană ţi-a făcut ceva care te deranjează şi nu poţi uita. **(Maria)**
- N-o pot defini, fiindcă nu am nici un duşman. **(Teodor)**
- Ura dintre oameni. **(Dragoş)**
- Invidia faţă de celălalt. **(Alexandra)**
- Ceva ce n-ar trebui să existe. **(Daniela)**
- Contrariul prieteniei. **(Elena)**
- Un lucru normal dacă persoana respectivă a recurs la acte de brutalitate precum lovirea, împingerea etc. **(Paula)**.

Cum vă alegeţi prietenii?
- După caracter. **(Elena)**
- După înfăţişare şi comportament. Dar uneori simţi că un copil, chiar dacă e urît şi se comportă oribil, are nevoie de un prieten, şi te ataşezi de el. **(Mihai)**
- După preferinţe. **(Alexandra)**
- Dacă îmi inspiră încredere. **(Irina)**
- După felul cum se poartă cu mine. **(Daniela)**
- După adevăr! **(Adrian)**
- După bunătate. **(Teodor)**
- În primul rînd, să fie frumoasă şi sinceră! **(Dragoş)**
- După cum gîndesc şi dacă sînt glumeţi. **(Cristi)**
- Prietenele - dacă sînt frumoase, prietenii - dacă ne înţelegem. **(Sorin)**

Ce atitudine adoptaţi faţă de cei consideraţi duşmani?
- Îi ocolesc. **(Sorin)**
- Nu vorbesc cu ei. **(Paula)**
- Nu trebuie să avem duşmani. **(Daniela)**
- Îi ignor. **(Adrian)**
- Nu cred că am duşmani. Iar dacă am, oricum nu-i bag în seamă. **(Teodor)**
- Îi evit cît pot de mult. **(Mihai)**
- Nu prea discut cu ei, şi nici nu vorbesc. **(Cristi)**
- Mă feresc de ei. **(Dragoş)**
- Fac astfel încît să mă înţeleg cu ei ca să nu-mi mai fie duşmani. **(Maria)**
- Îi consider prieteni. Dar dacă nu merge aşa, le vorbesc cum merită... **(Elena)**
- Îi tratez cu multă indiferenţă. **(Alexandra)**
- Nu sînt nişte persoane cu care să poţi discuta. **(Raluca)**
- O atitudine normală. **(Irina)**

De ce nu acceptaţi ca prieteni pe cei care înjură, se bat, fură?
- Ca să nu ajung ca ei. **(Cristi)**
- Fiindcă nu îmi sînt pe plac. **(Sorin)**
- Pentru că, fiind cu ei, intrăm şi noi în hoţiile lor. **(Mihai)**
- Deoarece nu vreau să fiu considerat asemenea lor. **(Dragoş)**
- Nu-mi stă în caracter. **(Adrian)**
- Pentru că nu vreau să fac ca ei. **(Teodor)**
- Fiindcă am oroare de complicaţii. **(Alexandra)**
- Nu e bine să ai astfel de prieteni. **(Paula)**
- Pentru că nu mă atrag. **(Raluca)**
- Te pot uşor convinge să fii ca ei, şi-apoi vei avea de suferit. **(Daniela)**
- Deoarece n-am întîlnit persoane de acest gen. **(Irina)**

Ce prietenii celebre cunoaşteţi?
- Nu o cunosc decît pe a mea. **(Alexandra)**
- Mama şi cu tata. **(Paula)**
- Cea dintre Vlahuţă şi Eminescu. **(Adrian)**
- Prietenia lui Michael Jackson cu Madonna. **(Dragoş)**
- Nu am prietenii celebre, încă. **(Irina)**
- Mădălina Manole şi Şerban Georgescu, Mihai Constantinescu şi Anca Ţurcaşiu, Maria Ciobanu şi Irina Loghin. **(Daniela)**
- Stallone–Schwarzenegger. **(Mihai)**
- Michael Jackson şi Liz Taylor. **(Raluca)**
- David Copperfield - Claudia Shiffer. **(Teodor)**
- Creangă–Eminescu. **(Elena)**
- Nu mă interesează VIP-urile. **(Maria)**.

A consemnat
Simona BASARAB

„Mergem singuri prin lume"

Nu-mi plac mottourile. Sau, mai corect: îmbătrînind, am început să refuz mania (cu iz de pension) de a transforma textul într-un breloc atîrnat de laconica sapienţă extrasă din măreţia altora. Acuma, totuşi, s-a întîmplat că, dorind să încep axiomatic (**Prietenie literară nu există**), m-am pomenit călător prin bibliotecă după un citat "de sprijin". Am început cu Ghilghameş, am ajuns la Montaigne, la symphilosophia romanticilor de Jena... Căutarea unui motto e un fel de tombolă dadaistă. Dar nu e mai puţin adevărat că-ţi poţi defini foarte bine relaţia actuală cu subiectul în funcţie de citatul pentru care optezi.

Aşa că am optat: Ralph Waldo Emerson, **Friendship** :"We walk alone in the world. Friends, such as we desire, are dreams and fables".

In ciuda multelor legende aurite, condiţiile presupuse de "marea prietenie literară" sînt prea multe pentru ca subiectul să poată fi altceva decît o suită de excepţii menite să confirme regula expusă în citatul de mai sus. Mai întîi că actul artistic înseamnă, esenţial, singurătate şi orgoliu, retragere narcisiacă şi dedublare interesată. Asta încă n-ar fi o piedică prea mare. Două singurătăţi se pot întîlni din cînd în cînd ca să-şi alinte, sau ca să-şi ulcereze reciproc vanitatea. Numai că ideal ar fi ca ele să slujească două domenii deosebite: un pictor şi un muzician, un filosof şi un sculptor, un prozator şi un dramaturg etc. Dacă nu cumva adevărata prietenie (adică: a-ţi fi cald lîngă un om cînd în lume e frig, şi a te răcori atunci cînd totul e fierbinte) e de întîlnit doar între contrarii profesionali: un literat şi un doctor, un artist şi-un om de ştiinţă...

Apoi, ideal (iarăşi) este ca relaţia celor doi să fie una de Don Quijote şi Sancho Panza; sac şi petic în sensul bun, reciproc eficient, al expresiei; ar mai fi fost atît de emoţionantă relaţia Eminescu/Creangă dacă, să zicem, prozatorul era-n parlament alături de C.A.Rosetti, sau se comporta d.p.d.v. Veronica Micle precum Caragiale? Mai departe: ca să nu-i roadă dihania geloziei, ambii trebuie să fie ori împliniţi simultan - afectiv, social, profesional, financiar (gen Caragiale-Delavrancea-Vlahuţă, deşi sincope ale prieteniei şi la ei cu duiumul) - ori eşuaţi deopotrivă. Condiţii sînt încă foarte multe şi, în orice caz "marile prietenii" sînt atît de desfigurate de fluctuaţii şi reacţii imprevizibile, în funcţie de cursul vremii şi al umorilor, încît adesea te întrebi, atunci cînd studiezi cazuri de amiciţii longevive, cît a fost miez real şi cît autoproiecţia compensatoare a fiecăruia în oglinda (luminoasă ori spartă) a celuilalt.

Boema are şi ea două tăişuri: cît de trainice par prieteniile (gen Ahoe-Pucă-Pică, cultul prieteniei la Nichita - cîţi delatori între apropiaţi? - prietenii cu aer de cioclu în jurul lui Labiş, roiul de fluturaşi lirico-anarhici din preajma lui Virgil Mazilescu etc.) - ele alină, dar numai prin distrucţie. În rest, amiciţii efemere pe motive de politică literară, tabere, jurii şi premii, găşti, primejdii comune, conferii de generaţie ce se spulberă la cel dintîi avantaj obţinut în plus de celălalt, pasiuni comune - ludice (şah, table, masoneria bridge-ului,pescuit, femei) ori combinate în sferele puterii - interese şi cîte altele, prea multe pentru ca prietenia de azi să nu se vădească în timp cea mai bogată sursă de duşmănii pe viaţă. Nemplinirea surpă şi cele mai vechi-frumoase amintiri (citiţi corespondenţa lui Ion D. Sîrbu cu V. Nemoianu, pentru a verifica amarul produs de I. Negoiţescu şi Ştefan Aug. Doinaş celui rămas de căruţă), după cum, dacă, de pildă, M.H. Simionescu ar fi fost critic literar, nu ştiu dacă Olăreanu ar mai fi atît de des vizibil în preajma lui, ca să nu mai vorbim de agasarea lui Alexandru George atunci cînd aude de includerea sa în "şcoala de la Tîrgovişte".

În plus, relaţia de "prietenie" mentor-învăţăcel este, în lumea gîndirii, mult mai atroce vindecătoare de iluzii şi aducătoare de urzicări, decît în relaţia meşter-ucenic din lumea meşteşugarilor, unde bătrînul ştie din capul locului că va să vină invariabil ziua cînd "ăla mic" o să-i scuipe-n ciorbă şi-n chelie. Cît pustiu i-a rămas în jur lui Maiorescu! Sau cîte vieţi ţi-ar fi trebuit ca să urmezi autodisolutiv sfatul lui Noica (zece ani greacă, zece ani germană, zece ani sanscrită şi o mie de ani pace, ca să citeşti "literaturi şi nu autori"!).

Am avut ocazia să studiez pe viu două tipuri de prietenii reputate, din două generaţii: cea de la '27 (ipostaziată în Noica, Eugen Ionescu şi Cioran) şi cea de la '80. Prietenia de generaţie merge perfect cîtă vreme grupul este compact, sumă de virtualităţi, egal în şanse de afirmare. Destul de repede bate ceasul împlinirii individuale şi atunci, brusc, cei rămaşi îi surpă (cel puţin verbal) pe cei plecaţi înainte. Era magnific să-l auzi pe Noica veştejind gîndirea de-o viaţă a lui Cioran, pe Cioran povestind despre paradoxalul gidianism al tinereţii noiciene sau de relaţia Ceauşescu-Noica, să-l auzi pe Ionescu vorbind de anii rinocerilor bucureşteni, sau pe toţi trei ciupind marea abilitate în **public relations** a lui Eliade! Singurul rămas invariabil nebîrfit era mortul, adică Mircea Vulcănescu, că tare mult ne omogenizăm, fie şi pentru o clipă, în faţa morţii... celuilalt. Prieteni au rămas cei patru, fiind fiecare împlinit, iar Ţuţea, desăvîrşit întru ratare, îi înţelegea pe toţi, deşi numai pînă la un punct: acel punct de unde începe omul singur din tine.

Dacă la criterionişti prietenia a fost mereu o sumă de tachinări reciproce, unele mai violente (v. cazul Comarnescu, sau M. Sebastian), altele mai benigne (v. relaţia Arşavir Acterian–Noica), una peste alta Grupul şi-a avut axul de tinereţe (Nae Ionescu) şi a evoluat în decenii ca o sumă de linii paralele, corelate de traversele comunităţii-prin-tinereţe. Prin păcat şi ispăşire. În schimb, la optzecişti, pe care-i credeam pînă pe la perestroikă a fi cea mai omogenă întrupare a prieteniei literare, am văzut nu doar că "nimeni nu e cu nimeni", ci "fiecare pentru el", dar şi că, în cele din urmă, ca semn de nesaţiu gregar, prietenia (omogenitatea) e dată doar mediocrităţii, valoarea merge de una singură. Şi să te ferească Dumnezeu - ca-n iubire - de fostul prieten ce-ţi devine duşman: e mai ceva ca zece dosare de securitate!

O singură iluzie mai am: Liiceanu şi Pleşu. Îi urmăresc "cu ochi păgîni", pînă acum pe nici unul nu mi-a fost dat să-l aud "răzîndu-l" în particular pe celălalt. Oricum, sînt ferit de orice decepţie, pentru că indiferent ce-ar fi - şi ei tot la excepţii se înscriu.

Ar mai fi de vorbit de rolul extrem de pozitiv al prieteniei negative, acea formă paradoxală de concurenţă productivă în planul creaţiei, instaurată între două contrarii (literare) care se atrag prin ură. Ca de pildă Marin Preda şi E. Barbu, sau ei doi faţă de Petru Dumitriu. Ca şi despre vitala necesitate a celor legaţi prin amiciţia-de-complicitate de a-şi duce toată viaţa "cot la cot" ca într-un soi de blestem ş.a.m.d. Cert rămîne faptul că orice grupare literară e o sumă de orgolii inseriabile exclusiv datorită conjuncturilor şi că afinităţile, inclusiv relaţiile ceva mai intens emoţionalizate, se dovedesc în timp ţesături firave. Aşa încît degeaba luptaţi dvs. să faceţi din 1989 un reper existenţial echivalent lui august '44, **y compris** din unghiul "restructurării" prieteniilor literare pe motiv de glasnost istoric. Niciodată n-a fost altfel, destrămarea prieteniilor - un fenomen, poate, mai agresiv-observabil astăzi - este lege în cultură. În ce mă priveşte, ca unul care mi-am luat demult deviză-n domeniul relaţiilor literare versul bătrînului Lennon, "I just believe in me", în afară de un "fireşte" teatrolog cu care-mpart iluzii şi pahare culturale din primul an de facultate, n-am avut şi nu am decît un singur mare prieten literar; sînt... căsătorit cu ea de douăzeci de ani!

Dan C. MIHĂILESCU

"Scump mi-e prietenul, dar şi duşmanul îmi poate fi de folos; prietenul îmi arată ce pot, duşmanul mă învaţă ce trebuie să fac."

SCHILLER

Despre prietenie şi alte calvaruri

Am îngrozitor de mulţi prieteni. S-au acumulat, ca să spun aşa, din felurite pricini, într-o cadenţă care m-ar fi speriat, probabil, de moarte dacă nu mi-ar fi dat iluzia că poţi scăpa de singurătate ca de gripă sau mătreaţă. Prieteniile astea multe şi destule mi-au adus pagube dintre cele mai firesti, cum ar fi scuturarea periodică a buzunarelor. Am perseverat, totuşi, într-o stare de progresivă turmentaţie, agăţîndu-mă de ideea asta, vorba poetului, ca un copil de poala mumii. Devotat, laborios şi un pic cam prea candid. Psihologie de metec, ar zice Călinescu: ins inadaptabil, căutîndu-şi rădăcinile cu o acribie pe alocuri ridicolă şi înotînd, prin trufaşe planuri secunde, după toate vedeniile paradisului său pierdut. Mă trezisem catapultat, în braţe cu molcomele gene ardeleneşti, în miezul iute şi pestriţ al unui Bucureşti care nu numai că nu m-a primit ca pe un seducător, dar m-a pocnit în moalele capului zădărnicidu-mi pletora de ingenuităţi cu care mă aşternusem la drum. Prizonier benevol al unui spaţiu defel încurajator cred că mi-am inventat prieteni mai mult din angoasă, ca un scut de protecţie în faţa unor presiuni care mă făceau să-mi pierd uşor capul. M-am împrietenit, ca atare, de frică. Prietenii copilăriei aveau să se estompeze sau chiar să cadă, ca nişte dinţi de lapte, între faldurile unei memorii (bănuiesc) vai de capul ei.

Cam aşa arătau prieteniile facultăţii. Repezi şi definitive pentru că s-au născut din prosperitate sufletească şi din toate ispitele unei lumi al cărei gust mă îmbia în fel şi chip. Eram curios pentru că nu aveam încotro şi astfel m-am trezit înconjurat de tot soiul de personaje fantomatice despre care aveam să aflu un unic, fundamental lucru - citiseră aceleaşi cărţi ca şi mine. Aşa că am început să ne maturizăm în grup, ciorovăind pînă la epuizare prin locuinţe modeste şi declamînd versuri celebre sub amenda discretă a chiorăitului caloriferelor. Cu Ion Stratan, bunăoară, devenisem prieten căutîndu-ne reciproc, cu un fel de extravagantă furie, pentru a ne certa ore în şir în jurul unui vers din Rilke sau Ungaretti.

Ne împrieteniserăm ca să rezistăm mai uşor şi prieteniile clare ca lumina zilei s-au legat de la sine în anii Cenaclului de Luni. Erau acolo oameni pe care-i revăd foarte rar. Pe alţii îi evit de teamă să nu-i găsesc în vreun fel alteraţi, prădînd o imagine pe care prefer s-o conserv în puritatea ei dintîi. Mama îmi lipsea mai puţin pentru că îl întîlnisem pe Nicolae Manolescu. Lăsînd gluma la o aprte, îmi dau seamă că evoluţia prieteniilor mele a avut şansa unei autorităţi morale care ţinea loc şi de tată şi de tutore şi de judecător şi de duhovnic. Mai de voie, mai de nevoie, Manolescu avea să devină un fel de condică sentimentală a generaţiei, întotdeauna la zi cu cele mai năstruşnice întîmplări din viaţa fiecăruia dintre noi. Era la zi cu eşecurile noastre amoroase, cu cărţile pe care le citeam, dar mai ales cu ideile ce ne treceau prin cap. Nota totul pe nişte hîrtiuţe infime şi dădea sentimentul că ne pune ordine în viaţă, că, undeva, toate zbenguielile noastre se contabilizează şi au un sens din moment ce nimeni nu ne atrăgea atenţia cum că ar fi fost inadecvate. Prietenia aceasta caldă şi zurlie şi-a strîns apele în jurul unei personalităţi care însemna alertă morală şi exigent glosar de conduită etică. Era, foarte limpede, o camaraderie între discipoli şi atunci şi acolo am simţit, probabil, pentru prima şi ultima oară că prietenia însemna o formă fizică de comunicare, veselă, gureşă, trufaşă - fugă abstractă şi refugiu perfect în calea tăvălugurilor tembele ce roiau în jur.

Am început să-mi uit prietenii doar în acele nu puţine scene şi scenete ale vieţii mele cînd mi-a mers foarte prost. M-am ascuns atunci şi m-am lăsat ocolit de prietenii cei mai buni probabil şi pentru că eram inapt pentru orice proiect, nu evoluam, trăgeam de timp, bălteam. A rămas, nedeschisă, undeva prin podul casei părinteşti o scrisoare de la Mircea Cărtărescu trimisă pe vremea cînd eram profesor în micul Arpăşel al disperării mele. Stările acestea de invaliditate afectivă însemnau şi dezîmprieteniri pasagere de toţi şi de toate, cu un soi de coborîre într-o anamneză liber controlată.

Încerc, fără şansă probabil, să fac un slalom printre vorbele mari ce-mi vin pe limbă, dar cred că nu pot trece indiferent pe lîngă observaţia că prietenia este o construcţie eminamente pozitivă, riguroasă şi sistematică. Nu există prietenii în dorul lelii, fără orizont şi cu sincope profunde. Prietenia e deschidere, deci identificarea unui prag aflat la vedere şi anume în bătaia luminii. Încerc să-mi trag sufletul printre atîtea nesuferite majuscule gîndindu-mă că, la urma urmelor, prietenii cei mai devotaţi sînt scepticii. Cum n-am auzit încă nimic despre amiciţia dintre două sau mai multe fantome mă gîndesc că prietenia trebuie să-i obsedeze mai întîi şi mai întîi pe cei care (ajustînd uşor o frază veche a lui Montaigne) privesc spre ceruri cu conştiinţa că îndeletnicirea aceasta e o manieră privilegiată de a-ţi irosi timpul. Din acest unghi, prietenia rămîne una din expresiile cele mai graţioase ale perisabilităţii. E bruma aceea de temeritate terestră care ne împinge spre cruciade stupide, sub flamura unei înflăcărate credinţe în fiorii hazardului. Dintr-un fatal exces de prudenţă mă simt stînjenit de parfumul epicureic spre care îşi îndreaptă nările micul meu discurs despre prietenie. Mă tem însă că există experienţe ale beatitudinii (prietenia e una dintre acestea) care pălesc cînd sînt desprinse de profan şi resping, ca pe un corp străin, o infuzie prea severă a unui "dincolo" mieros sau, dimpotrivă, punitiv. O beatitudine împăcată cu limita ei nătîngă. Idealistă şi mărunt materială, supusă vremii şi epurată de senzaţia tare a unor promisiuni ce, poate, vor fi respectate. Iată pentru ce cred că prietenia este unul din acele inevitabile şi inutile prilejuri hărăzite nouă, terestrilor, prilej care (tot bătrînul Montaigne ne învaţă) înseamnă un fel de a încerca să prinzi animale vii doar pentru bucuria de a le reda libertatea. *

Radu Călin CRISTEA

* . Un răspuns direct la întrebarea Dilemei: nu m-a părăsit, după decembrie '89 încoace, nici un prieten; har Domnului însă - am pierdut o groază de cunoştinţe.

Inamicul public revine

Vineri, 28 octombrie. Pe Calea Victoriei. Zonă îngustă. Un tip într-o maşină Nissan Patrol, parcată pe trotuar îşi numără banii flegmatic: multe hîrtii de 20 de dolari. Aer de boss. Destins şi occidental. Ceva mai departe, printre trecători, se desfăşoară doi indivizi. Umblet tîrşiit, legănat şi suspect. Unul poartă un trening de fiş şi nişte ochelari semicirculari, comici, absurzi (de soare sau de vedere?). Celălalt are un pulover jerpelit şi ţine de zgardă o cotarlă. Primul e înalt şi bucălat, al doilea scund şi îndesat. Cotoiul şi Vulpoiul. Ce treabă or fi avînd ei după masă pe Calea Victoriei? Vulpoiul grăieşte către Cotoi: "Nu întoarce capul, prostule! Te poate vedea în oglinda retrovizoare". Evident, se referă la străinezul din maşină. Un atac? La primul colţ, cei doi se trag de-o parte. Supraveghează Nissanul din umbră. Din buzunarul de fiş, Vulpoiul dă la iveală un talkie-walkie. Transmite ceva, cuiva, despre omul cu dolarii. Ce drăcie! Vreun hold-up de mare clasă? În văzul lumii? Interesant. Eu îmi cumpăr două pateuri. De pe trotuarul celălalt s-ar vedea mai bine. Agentul de circulaţie, însă, e într-o agitaţie nefirească. Face semn pietonilor să rămînă acolo unde sînt. Eh..., atac pe naiba. Povestea e banală: serviciile speciale (cine mai ştie care). Vijelia se porneşte: sirene, faruri, claxoane. Coloana neagră învîrteşte într-o secundă tot praful străzii. Apoi, dispare, la fel de iute cum a apărut. (Înaltul oaspete e B.B.G.) După clipa de strangulare, circulaţia se reia brusc. Ca o apă curgătoare. Cotoiul, Vulpoiul şi agentul, formînd acum un trio (plus cotarla doar de camuflaj), se reped la Nissan. Muşchii statului. Parcare interzisă. E duşmanul? Teroristul? Inamicul? Occidentalul? Mama lor de agenturi.

Andrei MANOLESCU

„Omul de suflet"

Chiar şi înainte de 1989 o parte din cei care călătoreau în străinătate şi aveau posibilitatea să rămînă mai multă vreme acolo se întorcea cu nostalgie acasă, recunoştea că între noi şi Occident sînt cîteva grade de civilizaţie, dar prefera sălbăticia noastră, unde, cel puţin, ştii că la o nevoie ai pe cineva să-ţi sară în ajutor. Am trăit foarte multă vreme în cultul prieteniei, pe care **dincolo** nu se mai pune nici un preţ: relaţiile se stabilesc doar în funcţie de interesele imediate şi se desfac îndată ce interesul a dispărut. Occidentul, mi s-a spus de foarte mulţi oameni care au fost pe punctul de a se stabili acolo, e foarte "rece": după terminarea programului, colegii de serviciu nu se mai văd unii pe alţii, nu merg împreună la o bere sau la un şprit, nu-şi mai dau telefoane unul altuia, nu se vizitează nici măcar în **week-end**. Fiecare se duce la casa lui şi se închide în faţa televizorului, ori îşi consumă singurătatea în lecturi.

N-am fost niciodată în Occident, astfel încît îmi este foarte greu să-mi fac o imagine despre umanitatea de acolo. Crîmpeiele din cărţi, din filme, din povestiri au un punct de convergenţă destul de relativ. Îmi lipseşte un termen de comparaţie, dar avîndu-l pe celălalt (viaţa noastră de toate zilele) îmi îngădui să cred că la mijloc e mai degrabă o frustrare **a noastră** decît o altfel de singurătate, **a lor**. Sigur că între individualismul cultivat de atîta vreme de societăţile de tip liberal şi colectivismul impus de cinci decenii în societatea socialistă nu pot să existe prea multe puncte comune şi totuşi nu pot să cred că omul poate fi atît de diferit de la un meridian la altul încît într-un loc să-şi afle vocaţia în singurătate, iar în altul să se simtă împlinit în promiscuitate. În amîndouă ipostazele, omul caută refugiul cel mai potrivit nu numai pentru temperamentul său, de care se face prea mult caz, dar şi pentru condiţia lui singulară pe lume. Individualismul şi colectivismul sînt, de fapt, două feţe ale incapacităţii omului de a fi social. Individualismul e mai aproape de natura lui, ostilă oricărei asocieri. Colectivismul e masca ipocrită a individualismului: ascunde aceeaşi esenţă egoistă şi travesteşte interesele personale în interese de grup. De aceea societăţile care au o componentă colectivistă sînt lipsite de transparenţă: ele dau iluzia solidarităţii, dar în spatele imaginii de propagandă se desfăşoară o luptă încă mai dură, lipsită de loialitatea conflictului deschis.

Noi am fost şi am rămas o colectivitate ipocrită; găseşti, la tot pasul, oameni "de suflet". Ei existau şi înainte de decembrie 1989, există şi acum. "Omul de suflet" are întotdeauna la îndemînă un dram de compasiune pentru tine, cel aflat în necaz, lucru care nu se întîmplă în Europa Occidentală, cea lipsită de căldură sufletească. La noi, cînd eşti căzut în genunchi, vin o sută de prieteni să-ţi plîngă pe umăr; dar încearcă să te ridici: nu mai rămîne unul lîngă tine. Poate că ocolul pe care-l fac e prea lung pentru concluzia la care vreau să ajung şi anume că prieteniile şi duşmăniile au rămas neschimbate, cu toată schimbarea care s-a produs la noi. Cee a ce îi sperie, pe unii, în tranziţia care nu se mai sfîrşeşte, este nevoie de-a lepăda ipocrizia. Solidaritatea de dinainte îi dădea fiecăruia iluzia iubirii de aproape. Credeţi că mai este nevoie să ne aducem aminte că şi în urmă cu cinci ani ne albeam de invidie cînd altul reuşea, putea să fie acela chiar prietenul din copilărie? Nu încercam şi atunci să-i aducem aminte că în copilărie era la fel de bicisnic, de tembel, de aiurit ca şi noi? Şi nu preferam (şi asta pentru că nu aveam încotro!) să aducem toate elogiile noastre unui necunoscut oarecare, fie el mediocru, decît să ne înjosim descoperind în vechiul prieten fărîma de geniu?

Nu, prieteniile şi duşmăniile nu s-au schimbat după decembrie 1989: ca şi pînă atunci, invidia îl roade mai tare pe prieten decît pe duşman. De acolo, din coasta ta, îţi va trimite o săgeată în inimă cînd te aştepţi mai puţin. Doar taberele s-au făcut şi s-au desfăcut în alcătuiri neaşteptate, dar oamenii nu şi-au schimbat caracterul. Sînt doar mai grăbiţi, pentru că de-abia acum **timpul înseamnă bani** şi-n graba asta au devenit neglijenţi, îi poţi surprinde mult mai des fără mască. Din punctul meu de vedere, asta este un avantaj. Iar dacă unii dintre noi au trăit veritabile drame, au trecut prin deceptri profunde, în stare să le clatine încrederea în oameni, e un semn că ne îndreptăm spre transparenţă, iar transparenţa nu aduce o lume mai frumoasă după geam, ci doar o privire lucidă.

Val CONDURACHE

„Foarte nefericită este soarta celui care nu are dușmani."
PUBLILIUS SYRIUS

„Societatea românească este bolnavă de mediocritate"

- convorbire cu dl Mihai TATULICI, director general al postului de televiziune Tele 7 abc -

Pentru realizarea numărului de față, experiența jurnalistică acumulată de Mihai Tatulici, autorul emisiunii **Chestiunea zilei** în testarea personalităților actuale ale societății românești și a relațiilor lor de prietenie-dușmănie, nu putea fi ocolită. Ajunsă la un moment al bilanțului provizoriu, era firesc ca această experiență să-i dea posesorului ei dreptul la o viziune de ansamblu - deloc încurajatoare - asupra societății românești, depășind, astfel, cadrele inițiale ale chestionarului propus. Și, dat fiind că este vorba de un bilanț - sperăm, provizoriu -, nu este inutil să trecem în revistă - selectiv - personalitățile pe care **Chestiunea zilei** le-a propus telespectatorului bucureștean, fiecare cu "dușmanii" și mai ales cu "prietenii" ei, pe măsură. O întreagă lume. Așadar: Sever Mureșan, Viorel Cataramă (despre el pronunțîndu-se, între alții, Dinu Patriciu și Radu Boroianu), Iosif Sava (Zoe Dumitrescu-Bușulenga, Gh. Dumitrașcu, Adrian Păunescu, Dan Grigore), Gavril Iosif Chiuzbaian (Augustin Buzura, Florin Piersic, Corneliu Turianu, Constantin Ticu Dumitrescu), Emil Hurezeanu (R.G. Țeposu, Șerban Orăscu etc.), Sabin Bălașa (Radu Bogdan etc.), părintele Constantin Galeriu, N. Breban, V.E. Mașek (Vl. Găitan, Iosif Sava), Al. Paleologu (Dan Grigore, Sergiu Nicolaescu), Emil Constantinescu (Mircea Diaconu, Adrian Năstase), Petre Mihai Băcanu (Ion Rațiu, Ana Blandiana), Dinu Patriciu și Răzvan Theodorescu (Constantin Ticu Dumitrescu, Gh. Dumitrașcu, Oliviu Gherman) - emisiune prilejuită de tentativa de vizită în România a Regelui Mihai -, Ion Rațiu (Petre Roman, Otto Weber), Petre Roman (Ioan Mânzatu, Valentin Gabrielescu), Ion Caramitru, Victor Surdu, Vasile Popovici (Viorel Oancea, Gabriel Andreescu), Ioan Mânzatu (Radu Filipescu), Traian Chebeleu (Iolanda Stăniloiu, Mircea Geoană), Varujan Vosganian (Mircea Ciobanu) etc. O întreagă lume de "prieteni" și de "dușmani", de dușmani-prieteni și de prieteni-dușmani, ai noștri, ai tuturor.

Domnule Mihai Tatulici, nu vă ascund surpriza pe care mi-a provocat-o cea de-a doua formulă a emisiunii Chesiunea zilei. **Ce v-a determinat în adoptarea acestei formule? Ce obiectiv publicistic/publicitar și ce nevoie, să-i spunem civică, v-a mînat spre abandonarea "evenimentelor zilei" și spre abordarea actualității românești din perspectiva personalităților publice, fiecare cu prietenii și dușmanii ei? Ce bilanț provizoriu ați putea stabili?**

Multe întrebări într-una singură. Toate lovesc la țintă, pentru că mi le-am pus și eu. Inițial, **Chestiunea zilei** trebuia să analizeze **evenimentul** cel mai important al societății românești. Am mers așa două luni de zile, pînă cînd am fost silit să constat că societatea românească produce evenimente **mediocre**; că mai toate conflictele politice au un caracter pronunțat **formal**; că nu avem de-a face cu o luptă adevărată și cinstită; că marile disensiuni ale societății românești nu prea există; că relația dintre opoziție și putere este o relație compromisă.

Nu e un compromis, ci o compromitere...

Da, mai mult o stare de așteptare în eventualitatea unui compromis, ceea ce e mai grav, decît o luptă adevărată. Foarte trist pentru un gazetar: îi lipsește obiectul. Acesta a fost motivul principal care m-a determinat să schimb formula emisiunii. A mai fost, însă, un motiv: prestația extrem de modestă a telespectatorului. Așa încît m-am văzut nevoit să-mi reformulez proiectul inițial. Am căutat mai multe variante și am găsit una, e drept, foarte orgolioasă: **cînd societatea nu-ți oferă evenimente, trebuie să le creezi tu**. Așa a apărut ambiția de a propune societății teme de meditație. Așa a apărut varianta punerii în discuție a unei persoane, a unei personalități, a unui destin în relație cu societatea. Am început foarte tare, cu Viorel Cataramă, care este o personalitate puternică. Dinu Patriciu l-a făcut praf. Cataramă, după părerea mea, a rezistat foarte bine. Este un tip de luptător.

Știe să încaseze, ceea ce e o mare calitate.

Cred că politicienii trebuie să aibă în primul rînd această calitate. Au urmat alte personalități, fiecare cu tonalitatea ei, care nu poate fi contrazisă, forțată. Această formulă a dat ceva rezultate, dar, în același timp, a creat o nouă problemă: **cît vom mai avea de lucru?** Pentru că, pe măsură ce înaintam, lista de personalități începea să pună probleme. Se dovedea limitată. Societatea românească trece, în acest moment, printr-o gravă criză de personalități. Mai scurt spus: n-are! Nu are și nici nu se întrevede șansa să se construiască. Așa încît, în momentul de față, societatea românească trebuie să-și procure personalități pentru că, altminteri, moare emisiunea!

Au oamenii noștri publici, dușmani și prieteni în adevăratul înțeles al cuvîntului? Este, la noi, acum, dușmănia un motor social? Poate rezolva prietenia ceva? Depășește "cantitatea" de dușmănie "pe cap de locuitor" pe aceea a prieteniei?

Totul are un profund caracter mediocru. Nu există, în acest moment, ceea ce se cheamă prietenie adevărată. Prieteniile sînt foarte puține și cea mai mare parte de domeniul trecutului. Multe relații interumane sînt superficiale și conjuncturale. Nu există - lucru și mai grav - adversitate. Nu există dușmănie! Cine spune că aici este capitalism sălbatic face o glumă: capitalismul românesc actual nu e sălbatic, e... troglodit, dacă se poate spune așa. E de mahala. Și prietenia, și dușmănia miros a mahala: azi ne-am îmbătat și ne-am șucărit, mîine ne împăcăm. Nimic nu are o miză serioasă. E foarte grav. Nu aș vrea să-mi jignesc invitații, nu pentru toți e valabilă această regulă, dar, după cum se știe, excepțiile nu fac decît să confirme regula. Sînt foarte puțini cei care trăiesc cu adevărat, cei care cred cu adevărat, cei care-și creează relațiile pe baza unor convingeri. Primele care lipsesc sînt convingerile. Oamenii nu cred în ceea ce spun. Or, această ipocrizie ar trebui să le dea de gîndit sociologilor: la noi, sondajele de opinie nu pot fi fiabile. Sîntem o societate care se autopăcălește cu o frenezie extraordinară. Îmi asum riscul să fac următoarea afirmație: trei sferturi din ceea ce se petrece este teatru ieftin. E mai mult așteptare, pîndă. Fiecare așteaptă să vadă ce va face celălalt. Din această cauză nu se construiește nimic viabil în societatea românească. Nimeni nu mai crede în decontarea istorică: foarte puțini sînt cei cărora le pasă de destin, de istorie. Am trecut, de curînd, prin două țări occidentale, și nu-mi vine să cred că sîntem atît de diferiți de ceilalți. Acolo, dușmănia e dușmănie, lupta e luptă, miza e miză. Aici este o suferință prelungă și mediocră.

Dumneavoastră personal, avînd în vedere că sînteți un om mobil și provocator, v-ați făcut dușmani? V-ați pierdut prieteni?

În mod normal, dacă societatea ar funcționa cum se cuvine, eu ar trebui să am la ora actuală foarte mulți dușmani. Dar, dat fiind că societatea nu funcționează normal, eu, deși creez conflicte, nu am foarte mulți dușmani. Ceea ce e deplorabil. Ion Caramitru, de exemplu, este unul dintre foarte puținii care țin supărarea pe mine, din cauza filmulețului reprodus de mine, împreună cu regretatul Tatomir, cu ceea ce se petrecea pe 22 decembrie 1989 în studioul 4 al TVR, înainte de intrarea în emisie. Eu îl admir pentru faptul că e consecvent. Alții, vizați pe chestiuni mult mai grave, preferă să se ascundă decît să provoace o luptă pe față. Nici prietenii nu pot să spun că am. Am foarte multe relații, mulți amici. Groaznic cuvînt acesta, **amic**! Se perpetuează tipul de relații de pînă în '89, cînd aveam nevoie să ne procurăm telemea, salam de vară uscat, BT și "Nutella", dacă mai țineți minte. Astăzi, deși "obiectul muncii" s-a schimbat considerabil, aranjamentele sociale se fac pe o mie de salamuri, pe o mie de "Nutella", dar tot așa se fac, din păcate. La ora actuală, după părerea mea, există treizeci de gazetari care sînt mai tari, mai personali și mai decișI în exprimarea propriei opinii decît oamenii politici. Cazul Cristoiu e revelator. Ceea ce e și bine, dar și rău. Gazetarii aceștia sînt prea puțini ca să poată crea curente de opinie serioase. Oamenii politici sînt tarați de mentalitatea veche și de personalitatea lor, care, în cele mai multe din cazuri, e modestă. Concluzia este că în următorii ani trebuie să apară un alt tip de presă, o presă de **atitudine în analiză**. Trebuie să apară **talk-show**-urile cu miză, pentru că acum toată lumea face așa ceva, dar fără nici o miză. În acest moment - mă repet - societatea românească este bolnavă de mediocritate. Presa trebuie să-i pună pe oamenii politici la colț și să-i oblige să reacționeze, să aibă convingeri, să le exprime și să le respecte pînă la capăt.

A consemnat
Bogdan GHIU

Ion RAȚIU :

„Voi lupta mereu ca să-ți dau dreptul să nu fii de acord cu mine"

Ce reacție au avut colegii de partid din PNȚCD și din opoziție, cînd ați afirmat chiar în '90 că toate formațiunile politice, inclusiv fostul PCR, au dreptul să existe? Ați fost primul om politic care, după '89, ați afirmat că nu trebuie să vedem în adversarul politic un dușman!

I.R.: Colegii mei nu m-au înțeles, au fost șocați că eu am salutat în Parlament apariția PSM, sub conducerea lui Verdeț, pe scena politică românească. La mine în partid am fost criticat că nu înțeleg realitățile românești, dar eu cred că democrația e una singură, care nu poate îngrădi libertatea de exprimare a nimănui, oriunde în lume, indiferent de mai știu eu ce realități.

A avut de pierdut opoziția, în fața electoratului, din cauza poziției sale intransigente față de trecutul apropiat?

I.R.: Cred că da. Oricît am fi de needucați politic, trebuie să se înțeleagă odată că poporul român nu a avut încotro, oamenii au trebuit să intre în partidul comunist, pentru binele lor și al copiilor lor, societatea oricum nu avea decît două clase: membrii de partid și ceilalți! De aceea am considerat că e normal ca toți să se poată exprima politic după decembrie '89, numai astfel oamenii putînd să înțeleagă răul pe care comunismul l-a făcut.

Ați constatat vreo schimbare între timp, în comportamentul colegilor de opoziție și al electoratului, față de poziția dv. în particular, și față de evoluția vieții socio-politice, în general?

I.R.: Da. La începutul lui '92 deja Coposu mi-a dat dreptate. Lumea a început să înțeleagă de ce răspundeam eu, chiar și invitațiilor adversarilor mei politici, care mă înjurau în ziare, precum **Azi**. Democrația trebuie propovăduită prin exemplu personal. Trebuie să-ți cunoști foarte bine adversarul și să-l respecți, el nefiind un dușman al tău. În ce privește electoratul, lumea își dă seama din ce în ce mai mult că atitudinea mea este cea înțeleaptă, democratică și în mai toate părțile țării pe unde am fost, oamenii și-au schimbat comportamentul, mă respectă atît susținătorii cît și adversarii. Sigur, colegii mei din PNȚCD și CDR îmi dau azi dreptate, dar problema rămîne în continuare delicată, deoarece mulți au suferit direct rigorile regimului comunist, au stat în pușcării. Eu înțeleg asta. Dar în toată campania mea electorală, eu am susținut că, pentru mine, a fi democrat înseamnă a lupta ca să-ți dau dreptul să nu fii de acord cu mine!

Cum ar putea deveni opoziția mai convingătoare pentru electorat?

I.R.: Să aibă un program clar, o alternativă simplă la ceea ce se întîmplă azi și să aibă un lider care să prezinte o rupere cu trecutul, ca imagine și posibilități, să nu poată fi atacat nici pentru trecutul lui, nici pentru prezent.

Cred că electoratul PUNR și PDAR este, în mod natural, al PNȚCD, și dacă le oferim o alternativă viabilă nu vor mai fi nici ostili nouă, nici apatici. Cineva din PDSR, o personalitate, mi-a zis că multe organizații locale din județe, ale PDSR, m-ar fi votat pe mine în '92, dacă marșam alături de ei! Dar eu vreau să-i aduc pe ei alături de mine! Dacă actuala structură a CDR, care nu este prea democratică, dar la regulile căreia mă supun, se va schimba în bine, formațiunile componente respectîndu-se reciproc și aplicînd principiile democratice în interior și față de toți adversarii politici, atunci avem șanse la alegerile care vor veni.

A consemnat
Petru IONESCU

„Îmi iubesc prietenul cel mai bun... duşmanul meu cel mai vajnic. Este omul care mă ţine treaz."

G. B. SHAW

De la pămînt la Coca-Cola

Cum se vede Legea 18 de la vatra casei şi din camionul CAP-ului

Impozantă, înfăşurată în lînet brun, straturi-straturi. Şi-a depus pe asfalt sacul cu hrean, un coş cu seminţe de dovleac, un săcotei cu fasole uscată. Într-o lădiţă de legume expune căpăţînile de ţelină - o altă lădiţă a devenit taburet. Are 53 de ani. A venit să-şi vîndă marfa în piaţa bucureşteană "Nicolae Grigorescu" tocmai din Vrancea - Homocea-Lespezi. Cum e cu legea funciară în Homocea-Lespezi? "Năcazuri cu pămîntul eu n-am avut, c-am fost trei fraţi şi-am fost foarte liniştiţi. Ne-am împăcat foarte bine. Vecinii noştri, care au avut pămînt mai mult, s-au mai certat, s-au mai bătut. Au fost certuri mari şi-acum, de curînd, s-au bătut, şi-au spart capul, a stat pe la Iaşi prin spitale un băietan din cauza pămîntului. Nenoriciri, cheltuieli grele. Şi procese de pămînt multe! Se judecă oamenii şi-ntre ei, şi-ntre neamuri, şi cu comisia de-mproprietărire. Sînt multe nemulţumiri. Dar întrebaţi-l pe dînsul, că a fost şofer şi ştie mai bine, eu am stat la vatra casei..." Fostul şofer răspunde precipitat la apelul femeii, evocînd nume şi întîmplări din satul lui: un conflict între Priponeştii de Sus şi Priponeştii de Jos - Galaţi. Unii au o asociaţie agricolă foarte bună - ataşată de SMA. Ceilalţi, desemnaţi prin calificativul "chiaburaşi" nu vor asociaţie şi îi duşmănesc pe inginerii agronomi fondatori Gafiţeanu Florin şi Cornelia. Zic c-or să le dea foc la casă. Agronomul Gafiţeanu s-a retras într-un post la "Consiliul Popular" lăsînd pe Lupu - o personalitate locală - şi pe Gafiţeanca la conducerea asociaţiei. "Chiaburaşii" îi acuză că au furat pe vremuri de la defunctul CAP. Dac-ar fi furat - spune omul - aveau ceva "vili" şi "blocuri" pe la Bucureşti, pe la Vaslui. "Chiaburaşii" s-au băgat, totuşi, în asociaţie, ca nişte "indivizi". Doi ani a fost bine. Anul ăsta - secetă! N-a ieşit prea bine... Gata! Gafiţeanu o făcut! O dres! Gafiţeanu n-o dat ploaie! Lupu n-o dat ploaie! Dar cine-i de vină decît clima?

Cele două mărturii conţin inventarul aproape complet al tensiunilor apărute în România după adoptarea faimoasei Legi 18, a fondului funciar: certuri între rude, violenţe, procese, conflicte generate de apariţia atît de controversatelor asociaţii agricole. Lipsesc din panoplie motivul "străinului" sosit de la oraş ca să-şi revendice proprietatea şi cel al satelor aflate în război pentru o fîşie de islaz sau pădure (în care e vorba de stabilirea dreptului de proprietate comunală).

O noutate absolută: în disputele pentru pămînt poate figura ca parte adversă, statul. Un "duşman" puternic, înainte inatacabil. Omul se judecă acum cu statul: contestă hotărîrea Comisiei de aplicare a Legii 18 la Prefectură, poate apela la instanţele judecătoreşti. Cîţi dintre cei nemulţumiţi au avut simţul proprietăţii, banii şi energia suficiente pentru a se angrena în astfel de procese? În 1991, anul promulgării Legii funciare, în judecătoriile româneşti intră 40.413 dosare civile legate de problema restituirii terenurilor - indică statistici ale Ministerului Justiţiei. 22.634 rămîn nesoluţionate, adăugîndu-se, în 1992, altor 51.208 dosare noi. În '92 se soluţionează aproape 60.000 de dosare. În '93 apar deja mai puţine cauze noi - 35.000, plus cele 14.000 rămase nesoluţionate din anul precedent.

România ultimilor trei ani este, aşadar, o ţară în care zeci de mii de inşi se războiesc în justiţie pentru pămînt. Pînă în 1993, cel mai adesea cu statul; de acum înainte - susţin juriştii - încep să precumpănească procesele între persoane: moşteniri, revendicări, puneri în posesie. Totuşi, ne asigură Ioana Doru, şefa biroului de statistică al Ministerului Justiţiei, în numărul total al celorlalte cauze civile, procesele pentru pămînt au reprezentat la început 5,7%, apoi 5,4% şi, în fine, în 1993, 3,7%. Iar suprafaţa loturilor disputate în instanţă n-a depăşit în nici unul din aceşti ani 4% din suprafaţa agricolă a României. Sînt procente care, evident, subminează opinia generală potrivit căreia satul românesc a devenit în tranziţie un viespar infernal de duşmănii. Ioana Doru crede că problema pămîntului este extrem de delicată, insuficient analizată dar, oricum, "nu ne întoarcem la **Ion** al lui Rebreanu".

Cît şi cum s-a omorît în România pentru pămînt

Poliţia Română are, şi ea, statisticile ei. Pentru poliţişti, pămîntul este "un mobil nou apărut în săvîrşirea unor fapte penale". La Inspectoratul General al Poliţiei, o discuţie cu colonelul Nicolae Rotăriţă, de la Serviciul Omoruri - Direcţia Poliţiei Criminale, se dovedeşte instructivă. Pînă în octombrie '94, în spaţiul carpato-danubiano-pontic s-au comis 544 de omoruri - 14 pentru pămînt. Mai puţine decît cele din gelozie şi mai multe decît cele în scop de jaf. În anii '91-'92, mobilul "pămînt" deţinea, însă, cam 45% printre celelalte mobiluri ale omorurilor. Nicolae Rotăriţă crede că Legea 18 avea multe lacune şi lăsa "portiţe de interpretare". Poate dacă acele comisii de atribuire ar fi fost mai bine instruite şi controlate nu s-ar fi ivit atîtea conflicte: "Pămîntul e seva vieţii pentru ţăran. Mulţi s-au revoltat cînd au primit loturi foarte depărtate de sat sau pămînt de calitate mai proastă. Au fost şi multe reacţii la adresa foştilor preşedinţi de CAP care, adeseori şi-au luat pămîntul cel mai bun". Analiştii Poliţiei au stabilit că majoritatea tensiunilor survin între rudele foarte apropiate, apoi între rudele colaterale iar răfuielile între săteni şi orăşenii împroprietăriţi sînt abia pe locul trei. Aproape întotdeauna protagoniştii violenţelor sînt oameni de vîrstă medie fiindcă, se pare, la cei tineri atracţia pentru pămînt nu e prea puternică. Celor 14 omoruri li se adaugă, în termeni de specialitate, tentativele de omor şi vătămările corporale grave. Cazurile sînt antologate cu grijă, cu multe detalii, dl. colonel le-a extras special din evidenţele Poliţiei pe 1994: evisceraţii, înjunghieri, străpungeri cu furca, lovituri de sapă şi de par, bătăi şi chiar răniţi cu arme de vînătoare; majoritatea petrecute primăvara, cînd încep muncile cîmpului. Dl. Rotăriţă povesteşte că s-a născut ca-n ţară. El poate înţelege că "ţăranii sînt ca-n **Ion**".

Dar agenţii economici?

Ipoteză: în România trebuie că se face simţită, pe ici, pe colo, o formă subtilă şi constructivă de duşmănie post-decembristă: concurenţa. Unde anume "ici" şi unde anume "colo"? Regiile autonome deţinătoare de monopoluri clocesc precum balaurii pe comoară, dictează preţurile, fac regula. SA-urile de stat înghit subvenţii mascate şi se vor prăbuşi cu totul sau vor ieşi la lumină odată cu legea falimentului. Economia românească pare mai mult un spaţiu al convulsiilor decît al concurenţei. Jocul pieţei începe, totuşi, să se impună în sectorul privat. În România au apărut pieţe comparabile cu pieţele occidentale. Una dintre ele este piaţa băuturilor răcoritoare, pe care şi-o dispută societăţi mixte, întemeiate după revoluţie de firme autohtone şi de giganţi mondiali ai soft-drink-ului.

Raportul duşmănie - concurenţă

Ion Stamanichi, director general al companiei "Coca-Cola" Bucureşti SRL, despre raportul duşmănie-concurenţă: "Concurenţa presupune reguli - duşmănia nu. Dacă se instalează duşmănia, ambele părţi pot pierde. Bine, şi cu regulile generale e un pericol: dacă sînt bune, e OK. Dar dacă sînt proaste şi permit unuia să lucreze e murdar, să folosească bani murdari, competiţia degenerează pentru că omul cinstit nu poate supravieţui. E ca-ntr-un meci de box în care un jucător îşi bagă o potcoavă în mănuşă. Fără discuţie, cînd mă întîlnesc cu cel care mă concurează, nu-i adresez cel mai cald şi mai simpatic surîs, dar asta nu înseamnă că nu dau mîna cu el, nu discut politicos. Necazul la noi e că, fiind un popor pătimaş, apare mai des noţiunea de duşmănie, şi duşmănia devine adesea suburbană."

Un om care şi-a ales după '89 un prieten mare şi puternic

Ion Stamanichi are 50 de ani. Ca formaţie, este inginer electrotehnist. Acum este manager de sistem într-o companie cu faimă - simbol al capitalismului. Îşi aminteşte că în anii '60, un prieten sportiv era să fi băgat la pucşărie fiindcă a fost văzut cu o sticlă de Coca-Cola în mînă la o competiţie internaţională. Revoluţia l-a găsit director general al întreprinderii Ci-Co. Nimeni nu s-a întrebat ale cui au fost camioanele care alimentau cu pîine şi salam Televiziunea şi soldaţii de pe străzi sub ploaia de gloanţe. Au fost ale Ci-Co. "Imediat după revoluţie am discutat cu oamenii mei şi le-am spus aşa: eu vrea să aduc Coca-Cola în România. Ne vom sparge în două secţii - unii vor veni cu mine, ceilalţi vor rămîne şi se vor privatiza, cu timpul. Cine a dorit, a fost angajat". În '90 directorul Ci-Co scrie în SUA şi propune un joint-venture. Partea americană agreează propunerea. Şefii şi foştii colegi din centrală sînt perplecşi: privatizarea era privită ca o infamie. Ministrul Plăcintă avizează negativ. Directorul se zbate. Vrea să fie cu un pas înaintea eventualilor concurenţi. În perioada Pieţei Universităţii încep negocierile cu americanii, la Intercontinental. Cînd luau sfîrşit tratativele, directorul cobora în piaţă, conversa cu multă plăcere cu manifestanţii şi îi privea pe comercianţii cu lighene pline de sticle cu sucuri dubioase. "Vedeţi că au dispărut surogatele? În patru ani am curăţat total piaţa răcoritoarelor". Tratativele au fost anevoioase: în '90 legile se schimbau de la o săptămînă la alta, şi proiectul de contract - la fel. Documentul e semnat, în cele din urmă, în 24 septembrie '91. A doua zi, investitorii americani comtemplau îngroziţi irupţia minerilor în hotelul Intercontinental. În noiembrie '91 se produce prima sticlă.La ora actuală, societatea vinde peste 1 milion de sticle într-o zi, numai în Bucureşti. Dar ce s-a întîmplat cu Ci-Co? El este partener în această afacere prosperă, cu 15% din acţiuni, continuă să producă şi ceva răcoritoare, umbrit de Pepsi, Prigat, Skip şi-a păstrat sifonăriile... Funcţionează în sistem de stat, e pe lista întreprinderilor care se vor privatiza, primeşte dividendele de la Coca - un fel de rentă viageră.

România la concurenţă cu Suedia...

Coca-Cola funcţionează ca un inductor de concurenţă: fabricile de sticlă, încă de stat, doresc să o aibă printre clienţi, aşa că au început să lupte pentru calitate, schimbînd tehnologiile, instruindu-şi angajaţii. Fabricile de hîrtie la fel. Şi chiar fabricile de camioane. Rivalii firmei Coca-Cola nu fac concurenţă neloială. De multe ori, însă, îi ispitesc pe angajaţi să treacă la ei, oferindu-le salarii duble. Dar afacerile merg mai departe. Au existat şi mici companii-pirat care au încercat să îmbutelieze licoarea capitalistă. Au fost date în judecată fiindcă au folosit ambalajele şi marca. Procesele au fost, evident, cîştigate. Mai este şi un fel de competiţie între cei din afara sistemului şi cei dinăuntru care obişnuiesc să întrebe cam aşa: "Măi, ce munciţi, măi, ca nişte proşti şi sîmbete şi duminici? Iar noi nu facem nimica şi uite că mai avem de mîncare! E o competiţie între mentalităţi" - conchide Ion Stamanichi. Dar confruntările sindicale? La Coca-Cola nu exista sindicat. Nimeni nu-şi pune problema să facă un sindicat. Asta e! Fostul director de la Ci-Co a învăţat engleza la 46 de ani. Din cauza ritmului infernal de muncă mărturiseşte că anul trecut a suferit un accident vascular. Şi-ar dori să fie măcar 1.000 de companii ca a lui în România. Atunci - spune - România ar concura cu Suedia! N-ar mai concura cu Namibia!

Delia VERDEŞ

Proverbe dintotdeauna, înţelepţi de azi

Am încercat să-i momesc pe trecătorii străzilor Bucureştiului, pe liniştiţii parcului Icoanei, să accepte prietenia în formule fixe. Să se dea înţelepţi pe tema prietenie-duşmănie - 1) ilustrînd-o cu proverbe, sentenţe la-ndemînă; 2) comentînd o serie de zicale extrase din **Povestea vorbei** lui Anton Pann sau din înţelepciunile lumii. Trecătorii n-au fost, însă, prea receptivi la încercările mele, unii s-au derobat, explicîndu-mi, concis, că "noi nu sîntem de-aicea..."

La capitolul **"proverbe cunoscute"**, pe locul 1 a ieşit, evident, celebrul **"Prietenul la nevoie se cunoaşte"**. El a fost urmat, la egalitate (adică pomenite o singură dată), de: **"Prietenia-i cea mai scumpă floare"**, rostită de un **jurist, pensionar, de 75 de ani**, cu următorul comentariu: "Am avut parte de prieteni adevăraţi, pe care i-am iubit, aşa cum se spune în Biblie, ca pe mine însumi"; **"Cu aşa prieteni, nu-ţi mai trebuie duşmani"**, în varianta, fără comentarii, a unei **studente la biologie**; **"Prietenia este cea mai mare virtute a omului"**, interpretată de un alt **jurist ceva mai tînăr**, prin faptul că prietenia este scopul vieţii omului, care trebuie să-i înţeleagă şi să-i ajute pe ceilalţi.

La capitolul **"proverbe comentate"**, (de pe o listă dată) preferinţele trecătorilor s-au îndreptat către actualul **"Ai bani, ai prieteni"**. Majoritatea subiecţilor au fost de acord cu acest proverb românesc, cu menţiunea, însă, că lor, personal, nu li se poate aplica: ei n-au bani, ne-au spus aceeaşi **studentă la biologie**, un **economist de 37 de ani**, **un redactor la radio de 37 de ani** şi mai ales o **cerşetoare**, în vîrstă, din faţa Bisericii Icoanei, care s-a dovedit cea mai percutantă: "Şi mămica spunea, cînd eram copil: «De cînd a murit tac'tu, şi nu mai facem noi mese - mese mari, că era mecanic - nu mai ne cunoaşte nimenea»". Pe locul doi se situează o zicală din Anton Pann: **"Cine va umbla cu pizma/Îşi va sparge singur cizma"**, explicată, aproape în unanimitate, prin "Cine sapă groapa altuia, cade singur în ea " şi mai plastic de o **ingineră pensionară**: "Acuma, vorba aia, nu mai vreau să moară capra vecinului, ci vreau să moară vecinul ca să-i iau capra". (Aceeaşi doamnă ne-a cerut, uşor vexată, să punem "întrebări mai elevate"). O **elevă de 17 ani** ne-a oferit o originală tălmăcire pentru Antonpannescul **"Zece gîşte cînd se pornesc/Pe un cîine-l biruiesc"**: "Cînd mai multe tipe pornesc cu întrebări, şi-aşa, pe un tip, nu-l cuceresc, da' îl domină". **"Dacă prietenul este miere, nu umbla să-l mănînci tot"** (A. Pann), reprezenta, în viziunea **juristului mai tînăr**, "O zicală oarecum limitată, pentru că prietenia e ceva sincer, nu limitat, să nu-l mănînci tot". Proverbul german **"În faţă prieten, în spate duşman"** vorbea, în viziunea unei **casnice**, de "un om pervers care în faţă te vorbeşte şi-n spate te discută". Soluţia doamnei în cauză era "să nu mai stai de vorbă cu el şi să-ţi vezi de treaba ta". Proverbul universal **"Prietenul tuturor, prietenul nimănui"** a fost explicat de o **filoloagă pensionară** în felul următor: "Un astfel de prieten, ca şi proprietatea tuturor, nu e, de fapt, al nimănui. Dacă un om are un prieten e norocos, dacă are doi, e de-a dreptul fericit".

În afara "jocului" au rămas un "american", **fost inginer** - "Nu ştiu, eu sînt venit din America; acolo nu există aşa ceva" - şi **lumînăreasa** de la Biserica Icoanei: "Nu mai este nici o prietenie acuma. Eu n-am prieteni".

Iaromira POPOVICI

Noua generaţie a anilor treizeci (XXI)

De altfel, Noica ajunsese pînă acolo încît îl elogia, participativ, şi pe Horia Sima, socotit, de fondatorii mişcării legionare, drept un uzurpator: "Aceasta visează - spune Noica - pentru neamul său, Horia Sima cînd spune că biruinţa deplină a mişcării legionare va veni în ziua cînd «întreaga naţiune va fi legionarizată»: să trezească în toţi oamenii ţării acesteia ce a reuşit Căpitanul să trezească în aproape toţi legionarii... Materie, somn, inerţie românească - supuneţi-vă". Şi la 14 octombrie, în articolul **Sunteţi sub har**: "Astăzi suntem sub un anumit har. Horia Sima nu pune impozite pe lefuri: pune în mişcare sufletele. Ministrul şcolii nu vesteşte literă nouă pentru şcoală: caută suflet nou pentru ea. Peste comunitatea românească a coborît harul. În ce măsură, o vom vedea. O veţi vedea. Dar nu mai e legea, ci harul... Nu suntem sub lege, suntem sub har. Dacă n-ar fi cuvintele biblice, am tăcea. Atît de mare ne e nădejdea. Atît de mare ne e credinţa". În sfîrşit, într-un alt articol îl elogia postum pe M. Polihroniade, cel ce a convertit o parte a tineretului intelectual spre legionarism, mărturisind, penitent, că el, Noica,a fost printre cei din urmă: "Vom face într-o zi apelul: toţi am sfîrşit prin a sluji Legiunea datorită lui Mihail Polihroniade. Sîntem mulţi. Şi nu semănăm unul cu altul. Dar credem în Legiune. Iar începutul credinţei noastre îl datorăm lui Mihail Polihroniade. Fiecare convertit în credinţa legionară îşi are un frate mai mare întru credinţă. Ştiu: prezenţa Căpitanului nu putea să ne lase nepăsători; apariţia lui Moţa nu putea să ne lase întunericului. Totul era mistuire şi totul era lumină în jurul lor. Dar trebuia, pentru fiecare dintre noi, să vină cineva din lumea noastră să ne ridice pînă la lumea lor... Aşa au început cîteva sute de tineri în care inteligenţa era trufaşă şi gustul vieţii rezista. Iar unul dintre ei, un frate mai mic, îi cere acum iertare că a început ultimul". (Constantin Noica, **Apelul "Axei", Buna Vestire**, I (Seria II-a), nr. 19, din 29 septembrie 1940).

S-ar mai putea cita mult din această publicistică învăpăiat legionară a lui Noica din lunile acelea dintre septembrie 1940 - ianuarie 1941. Folosul ar fi mic. Fenomenul convertirii extatice a lui Noica e suficient surprins în dureroasa şi tragica lui realitate. A rămas fidel convingerilor sale şi după înăbuşirea rebeliunii legionarilor din 21-24 ianuarie 1941 şi interzicerea - de către Antonescu - a mişcării legionare. Sînt ştiri că, în 1943, la aflarea deciziei lui Antonescu că gardiştii deţinuţi în închisori vor fi eliberaţi sub condiţia de a pleca pe front - în detaşamente de pedeapsă - în linia întîi (la acest "privilegiu" a apelat Haig Acterian, murind în luptele din Cuban), Noica, în semn de solidarizare cu camarazii săi, a cerut să plece, şi el, voluntar, pe front. Şi numai respingerea lui de către o Comisie medicală ca inapt (n-avea un rinichi) l-a salvat de la catastrofă. Niciodată nu a socotit util să se disocieze de legionarismul său din tinereţe (în 1938, cînd s-a convertit la legionarism, avea 29 de ani), păstrînd despre acest episod, care l-a marcat, totuşi, profund, tăcere absolută. Într-o notă din 1988, publicată în **Viaţa Românească**, lăsa, testamentar, indicaţiunea că pentru el nu are valoare decît opera, biografia fiind de neglijat ("Dacă se va interesa cineva de activitatea mea cărturărească, îl rog să nu ţină seama de următoarele: 1. De biografia mea, ce n-are conţinut, în bună parte din voinţa proprie. 2. Mi-am trăit viaţa în idee, **fără rest** spre deosebire de alţii care şi-o sfîrşesc în rest şi care astfel merită să fie regretaţi. Sînt în ceea ce am publicat". (**Viaţa Românească** 1988, nr. 3, p. 10). Chiar de i-am respecta diata, lucrurile nu se soluţionează. Pentru că din opera publicată ("sînt ceea ce am publicat") face parte şi publicistica legionară din care am citat, mai înainte, cu excesivă parcimonie. Iar de această publicistică militant legionară nu a înţeles să se disocieze vreodată. Nu s-a disociat critic pentru că o socotea o eroare nesemnificativă de tinereţe sau pentru că, vai, continua să nutrească mai vechile convingeri? Întrebarea e gravă dar deloc inutilă. Şi-au mai pus-o şi alţi exegeţi. În studiul "**Dosarul Constantin Noica**", dl. Adrian Marino preciza: "Constantin Noica rămînea mereu consecvent cu sine. El a fost puternic marcat de ideologia sa de tinereţe ... Împreună cu întreaga sa generaţie, Nae Ionescu în frunte, Constantin Noica n-a crezut niciodată în democraţia de tip occidental, bazată pe pluralism şi drepturile omului, socotite pure abstracţiuni raţionaliste. El a fost pe faţă, şi a rămas, un spirit de dreapta... Că nu credea în democraţie este sigur. Teoretic, era dreptul său. Continuitatea ideilor de tinereţe este evidentă". (Adrian Marino, "**Dosarul Constantin Noica**", **22** III, nr. 42 (143) din 22-28 octombrie 1992).

Mă întîlnesc în opinii cu dl. Adrian Marino. Constantin Noica nu s-a disociat de opiniile din tinereţe pentru că, de fapt, a continuat să creadă în ele. De aceea a fost aproape oficializat de naţionalismul ceauşist iar filosoful a făcut destui paşi, în publicistică, în întîmpinarea acestui nou naţionalism. Naţionalismele se regăseau într-o perfectă conciliere de viziune şi credinţă.

Z. ORNEA

Duşmanii noştri cei iubiţi

Sindromul „capra vecinului" (II)

Ziarele de informaţie trebuie citite cu o anume ştiinţă, nu trebuie să te laşi prins în capcana titlurilor de-o şchioapă, în valurile covîrşitoare ale actualităţii, uitînd astfel că esenţialul e dincolo sau dincoace de spectacularul mediatic. Dintr-o notiţă din ziarul **Le Monde** de luni 24 octombrie aflăm că s-au înregistrat cazuri de holeră în cel puţin cinci judeţe din România, din cauza condiţiilor sanitare care se degradează din '90 încoace. Această informaţie nu e însoţită de vreun comentariu sau de vreo observaţie, în timp ce orice gîlceavă sau pantalonadă din Parlament, în special dacă e vorba de privatizare, suscită în presa occidentală titluri pe pagina întîi şi un florilegiu de articole despre piedicile din calea democraţiei.

Cu ajutorul bunului simţ, cititorul nu poate trage decît o singură concluzie din această informaţie: după căderea regimului comunist, ceva care nu mergea prea rău (nu spun că mergea bine, deoarece am cunoscut spitalele româneşti de cîteva ori, între 1973 şi 1983) e pe cale de a se deteriora fără a se căuta soluţii de remediere, mai ales că presa română e plină de anateme - împotriva vechiului regim şi a celor 45 de ani de delăsare. După asemenea imprecaţii mulţi cred că au spus lucruri importante. Totuşi, acest ceva care se degradează pare a fi legat de noile condiţii născute după ruptura din 1989, şi nu isterizînd în legătură cu prezenţa neocomuniştilor se vor putea analiza efectele. A clama, ce spun eu, a urla neîncetat că la putere sînt neocomuniştii înseamnă de fapt refuzul asumării situaţiei şi deci ocultarea propriei acţiuni din trecutul apropiat, mai ales cînd la revoluţie n-ai participat... Cei care deţin frîiele puterii (şi trebuie să amintim că le deţin în urma unui vot democratic) nu mai sînt comunişti, în sensul pe care-l avea înainte cuvîntul cînd îşi propuneau să schimbe lumea şi omul (în bine sau în rău - nu-i asta problema); aceşti oameni nu sînt decît elitele produse de fostul regim, care nu au decît o singură şi unică preocupare, să păstreze puterea stăpînind noua bază socio-politică, economia.

Istoria e plină de exemple asemănătoare, cînd, cu ocazia răsturnării unui regim politic, elitele precedente au ştiut să se conformeze cu cinism tiparului noilor exigenţe. Trebuie să ai un sentiment al onoarei de mult dispărut (mă întreb chiar dacă acest cuvînt, onoare, mai are astăzi vreun sens!) ca să renunţi la putere cînd regimul nu mai este în acord cu idealurile, oricare ar fi acelea. Din paginile **Memoriilor de dincolo de mormînt** ale lui Chateaubriand aflăm cum nobilimea Imperiului proaspăt ieşită de la tarabe şi din birturi a izbutit să se acomodeze cu Restauraţia şi apoi cu monarhia din Iulie. A trecut de mult timpul cînd Sextil Puşcariu, în vacanţă pe litoralul Mării Negre, se reîntorcea la Braşov, în vara lui 1914, ca să răspundă ordinului de mobilizare al împăratului austro-ungar, deoarece jurămîntul de credinţă nu poate fi încălcat.[1] Alte timpuri, alte moravuri!

Straniu raţionament, veţi zice, ca, pornind de la starea sanitară a ţării, să vorbeşti despre perpetuarea elitelor, fie ele şi produsul comunismului! Nu! Nu e atît de straniu, în pofida aparenţelor. De fapt, noile-vechi elite ştiu foarte bine, şi de la sursă, că regimul precedent a impus sacrificii imense populaţiei şi că, pentru a le transforma într-o datorie naţională, a fost necesar să menţină o ordine socială şi ideologică (adică să controleze), oferind în schimb unele garanţii colective (îngrijire medicală, vacanţe, cultură) fie ele şi de o calitate mediocră. Or, din 1990 vechea ordine, aşa detestabilă cum era, n-a fost înlocuită prin nici o constrîngere de ordin general (aventura **Caritas** este proba cea mai răsunătoare). Puterea reală, trăită cotidian, se organizează în jurul unor ierarhii mai mult sau mai puţin oculte de interese economice particulare în detrimentul oricărei responsabilităţi publice. Nimic nu scapă acestei dezagregări şi cu atît mai puţin instituţiile de sănătate publică unde cei care le slujesc trebuie să dea dovadă de o energie şi o abnegaţie atît de sărac recompensate. Nu merită! Fireşte, unii ştiu că medicina modernă costă scump şi că o ţară relativ săracă, aşa cum e România, nu-şi poate oferi nici echipamentele, nici personalul care ar face din spitale şi clinici instituţii comparabile cu cele întîlnite în Occident. Şi totuşi, controlul preventiv al unui anume număr de maladii "clasice" nu ţine de tehnologia de vîrf, ci de atenţia acordată igienei cotidiene, întemeiată pe noţiunea de responsabilitate colectivă.

Ce se poate întreprinde pentru a evita această degradare, care nu este specifică doar României, ci poate fi întîlnită în toate ţările fostului bloc comunist? Cînd noul model de izbîndă socială se rezumă la reuşita financiară a individului, devine extrem de greu să pledezi pentru primatul binelui public, mai ales că ideea responsabilităţii colective se confundă aici cu constrîngerile de dinainte exercitate de regimul comunist, care a abuzat de cuvînt, lipsindu-l de înţeles şi făcîndu-l să-şi piardă orice valoare. Astfel, binele public a devenit un obiectiv secundar - dacă o fi fost vreodată principal: să moară capra vecinului; mai mult, binele public a devenit o piedică în calea îmbogăţirii personale, rapide şi sălbatice. Aici se şi cuvine să căutăm sursa corupţiei, a degradării şi nu în absenţa legilor noi. Niciodată legea nu se va putea substitui forţei spirituale a datoriei născute dintr-un contract tacit acceptat de toţi. Astăzi, se vorbeşte mult despre drepturile omului, dar se uită cu uşurinţă că cealaltă faţă a acestor drepturi pretinde ca cetăţenii să aibă şi datorii. Această omisiune nu este rodul hazardului, deoarece democraţia s-a identificat încetul cu încetul cu expansiunea pieţei, cu democraţia comercială unde funcţionează adevărul lui Plaut: **Homo homini lupus**.

Dacă comuniştii poartă o responsabilitate covîrşitoare în faţa istoriei, aceasta nu este abolirea monarhiei, ci incapacitatea de a crea un minimum de contract social conform căruia fiecare cetăţean, indiferent de activitatea desfăşurată, ştie că e solidar cu vecinul său. Deoarece, trebuie să se ştie că nu există libertate fără solidaritate colectivă. Controlul total sau mai curînd voinţa de control a fost înlocuită cu "fiecare pentru sine" şi nimeni nu trebuie să fie surprins de absenţa contractului social şi, în consecinţă, că binele public a fost uitat. Se naşte, astfel, contrariul democraţiei.

Claude KARNOOUH
Paris, 28 octombrie 1994

1. Sextil Puşcariu - **Memorii**, Bucureşti, 1978, Cf. p.7

Un dialog epistolar: Eliade – Pettazzoni

Dacă posteritatea lui Mircea Eliade este deocamdată instabilă, faptul decurge probabil dintr-o seamă de ambiguităţi structurale, care nu vor fi scăpat nimănui. Este vorba, mai întîi, de coexistenţa savantului şi a literatului, coexistenţă pe care Eliade însuşi o credea echilibrată, dar care se baza în realitate pe o vocaţie asimetrică. Este vorba, apoi, de relaţia sa imprecisă cu politicul şi de inconsecvenţa raporturilor sale cu creştinismul. De-a lungul a şase decenii (1926-1986), Eliade şi-a asumat obsesia totalităţii la confluenţa dintre eroismul existenţial şi utopia intelectuală. Lider al generaţiei de la 1922, dar şi personalitate emblematică a exilului, impregnat de idealurile naţional-creştine ale anilor interbelici, dar nu mai puţin preocupat de tema universalităţii, erudit riguros, dar şi romancier ale cărui accente lirice presupun uneori exaltarea naivă a "misterului", Eliade a rămas un fel de **puer senex**, construindu-şi atît concepţia despre fenomenul religios, cît şi propriul personaj, pe modelul coincidenţei contrariilor. Deşi receptarea operei este satisfăcătoare, intimitatea eliadiană îşi aşteaptă încă biografii. Am fi bucuroşi să ştim dacă Eliade s-a considerat în sinea lui creştin, chiar şi atunci cînd, ajuns în Occident, a trebuit să-şi dovedească adeziunea la mitologia pozitivismului academic. Ne-ar plăcea să ştim dacă, în adîncul său, omul matur a rămas fidel gîndirii politice de dreapta pe care a slujit-o în tinereţe. Răspunsul la asemenea întrebări ar putea în sfîrşit situa figura lui Eliade la egală distanţă de elogiile cîteodată nemăsurate şi de contestaţiile adesea delirante pe care i le rezervă, alternativ, apologeţii şi detractorii.

Procesul acesta de restituire/reconstituire biografică a fost deja iniţiat în cultura română, atît prin editarea **Jurnalelor** (în textul cărora Eliade ni se dezvăluie, paradoxal, printr-o serie de omisiuni şi exagerări semnificative), cît şi prin concentrarea unor vestigii arhivistice de prim ordin. Efortul se manifestă şi în Occident, unde personalitatea lui Eliade este de asemenea supusă unor abordări ditirambice, dar şi expusă linşajului ideologic de stînga. Treptat, imaginea omului se conturează, un exemplu în acest sens fiind recenta editare a corespondenţei dintre Mircea Eliade şi Raffaele Pettazzoni, realizată prin grija competentă a lui Natale Spineto - tînăr şi strălucit cercetător italian. Cartea, intitulată convenţional **L'histoire des religions a-t-elle un sens?**, a apărut săptămîna trecută, în colecţia "Patrimoines" a editurii pariziene Cerf. Mi-am propus să o prezint în cele ce urmează.

Cînd Eliade se năştea (9 martie 1906), Raffaele Pettazzoni împlinise deja 24 de ani. Între cei doi exista, deci, dintru început, o diferenţă de generaţie, care avea să explice, parţial, diferenţele metodologice manifestate ulterior atît prin intermediul corespondenţei editate acum, cît şi în scrierile fiecăruia. Pettazzoni a debutat în 1912 (**La religione primitiva in Sardegna**), evoluînd constant pe fondul istoricismului frazerian şi în atmosfera celebrelor **Archiv für Religionswissenschaft**. Alte repere bibliografic: **La religione nella Grecia antica fino ad Alessandro**, Bologna, Zanichelli, 1921; **Dio: formazione e sviluppo del monoteismo nella storia delle religioni**, Roma, Athenaeum, 1922; **I misteri: saggio di una teoria storico-religiosa**, Bologna, Zanichelli, 1924; **Saggi di storia delle religioni e di mitologia**, Roma, Edizioni italiani, 1946. Pe lîngă sacerdoţiul său universitar şi activitatea de vulgarizare a marilor texte religioase (colecţia "Testi e documenti per la storia delle religione", 1929 ss., sau: "Miti e leggende", ansamblu de surse etnologice adnotate, 1949 ss.), Pettazzoni a contribuit la instituţionalizarea propriei discipline, devenind, după moartea lui Gerardus Van der Leeuw, preşedintele Asociaţiei Internaţionale de Istorie a Religiilor. Vom reţine aici doar faptul că numele savantului italian a rămas legat de şcoala istorico-culturală în viziunea căreia fenomenul religios se înscrie pe un fel de scală diacronică deopotrivă ascendentă şi inteligibilă. În logica pettazzoniană, religiosul poate fi clasificat şi mai apoi interpretat (în afara oricărei prejudecăţi confesionale sau ideologice) numai în perspectiva "genetică". Schemele intelectuale nu trebuie să distrugă caracterul "original" al faptului religios. Pettazzoni socoteşte că istoria religiilor este o disciplină autonomă întrucît obiectul ei este autonom atît faţă de factorii non-religioşi (contextul economic, social, juridic etc.) cît şi în raport cu opţiunile personale ale istoricului. Fără să adopte dogmele evoluţionismului plat, savantul italian studiază "originile" în afara oricărui platonism. Pentru el, nu Sacrul modelează istoria, ci Istoria este orizontul în care se configurează diferitele experienţe ale sacrului.

Pe de altă parte, Eliade, format la şcoala fenomenologică (Otto, Van der Leeuw, Husserl) şi influenţat de arhetipologia lui Jung, era sensibil mai degrabă la structurile sacrului, pe care le fixează în perenitatea lor simbolică şi le studiază în perspectiva sincronică a unui comparatism morfologic. E adevărat, antiistoricismul eliadian divaghează, uneori, printr-un spaţiu metafizic obiectivat, tot aşa cum istoricismul pettazzonian se afundă adesea într-un empirism oarecum decepţionant. Dar corespondenţa dintre Eliade şi Pettazzoni dovedeşte că divergenţa metodologică dintre cei doi nu trebuie în nici un caz absolutizată. În ambele opere, raportul dintre istorie şi hermeneutică trece printr-o criză temporară înainte de a-şi regăsi echilibrul.

Volumul editat de Natale Spineto (şi prefaţat de Michel Meslin) conţine o sută treizeci şi trei de scrisori redactate între ianuarie 1926 şi mai 1959. Eliade citise **I Misteri** încă din 1924 şi începuse să înveţe italiana cu un an înainte, pentru a-i putea citi în original pe Papini şi Macchioro. În pofida acestui elan italienizant, corespondenţa s-a purtat în franceză (cu excepţia a trei mesaje scrise în italiană şi a unei scrisori în engleză, pe care Eliade o semnează alături de Joseph Kitagawa). De la primul contact pînă la ultima misivă (compusă cu cîteva luni înainte de moartea savantului italian), Eliade s-a prezentat mereu ca un "discipol îndepărtat" plin de admiraţie şi solicitudine. Formulele de adresare utilizate de Eliade ("Illustrissimo Professore", "Illustre Maître") devin treptat mai puţin ceremonioase ("Cher Professeur", "Cher Maître"), Eliade însuşi fiind promovat de la relativ distantul "Cher Monsieur", la mai caldul "Cher Ami et Collègue". La prima vedere, schimbul epistolar poate părea fad. Corespondenţii îşi adresează mulţumiri şi complimente, limitîndu-se în general la aspectele funcţional-prozaice ale comunicării de la distanţă: schimburi de informaţii editoriale şi de cărţi personale, expedierea unor extrase, anunţarea unor recenzii, amănunte tehnice despre drepturile de autor şi multe, foarte multe mostre de curtoazie universitară. Cu toată această ariditate uşor crispată, corespondenţa celor doi savanţi reuşeşte să ofere cititorului actual fresca intelectuală a trei decenii fertile pentru maturizarea istoriei religiilor. În afara unei tensiuni intervenite în perioada indiană a lui Eliade şi dincolo de raportul personal dintre istoricul român şi cel italian, corpusul epistolar editat la Cerf izbuteşte să ne sugereze existenţa unui univers ştiinţific animat de actori prestigioşi, care ştiu să-şi împărtăşească reciproc ideile. Corespondenţa ne introduce în culisele unei discipline, ne pune înaintea unui stil de dialog ştiinţific şi a unui tip de emulaţie intelectuală astăzi diminuate, dacă nu chiar dispărute. E interesant de notat faptul că, deşi aflat în principiu pe poziţia celui care dăruieşte (cunoaştere, cărţi sau relaţii), Pettazzoni este de fapt cel care beneficiază - în termeni concreţi - de pe urma prieteniei sale cu Eliade. Acesta din urmă prezintă cărţile savantului italian în România. Ulterior, cîteva texte pettazzoniene vor fi traduse în Franţa graţie demersurilor întreprinse de Eliade pe lîngă editorul parizian Payot. Insist asupra acestui aspect din dorinţa de a arăta că entuziasmul savantului român nu este moralmente suspect. Chiar dacă el şi-a regizat minuţios strategia propriei cariere ştiinţifice, motivaţiile sale nu au derapat niciodată în direcţia oportunismului academic.

Aş adăuga, în fine, cîteva cuvinte despre calitatea impecabilă a ediţiei realizate de Natale Spineto. Textul scrisorilor este îmbogăţit printr-un solid studiu introductiv referitor la dezbaterile intelectuale le anilor '30-'50, căruia i se adaugă istoricul contextual şi cronologic al corespondenţei, un index onomastic, o selecţie iconografică, precum şi bio-bibliografia paralelă a celor doi autori. Însă piesa de rezistenţă a volumului este aparatul notelor exhaustive şi avizate pe care Natale Spineto le-a redactat pentru a facilita accesul cititorului contemporan la anumite referinţe epistolare aluzive, eliptice sau chiar obscure. Toată această muncă respectabilă şi utilă ar putea fi, cred, salutată prin grabnica traducere în română a volumului apărut la Cerf.

Nu-mi voi încheia notaţiile fără a spune cîte ceva despre lansarea cărţii, la care am avut bucuria să particip. Evenimentul - termenul nu este deloc exagerat - a beneficiat de prezenţa Emineţei Sale Jean-Marie Lustiger, arhiepiscopul Parisului, precum şi de intervenţiile publice ale profesorilor Ugo Bianchi (Roma) şi Michel Meslin (Paris-Sorbonne). Au fost de faţă filosoful Paul Ricoeur şi părintele Julien Ries, cunoscut antropolog al religiei de la Universitatea din Louvain-la-Neuve. Lista tuturor invitaţilor ar fi prea lungă pentru a fi redată aici iar eu nu mi-am propus să fac cronica mondenă a lansării, ci doar să arăt faptul că Mircea Eliade, pe care diverşi semidocţi post-stalinişti continuă să-l denigreze în propria lui ţară, rămîne - şi dincolo de moarte - unul dintre cei mai eficienţi ambasadori culturali ai României.

Teodor BACONSKY

"Biografii nu cunosc viaţa intimă a propriilor lor soţii, în schimb îşi închipuie că ar cunoaşte-o pe cea a lui Stendhal sau Faulkner."

Milan KUNDERA

Citit/auzit

AMATOAREA DE TIŢOIU. "Are lucrări în colecţii faimoase din lume. Printre posesorii de "Ţiţoiu" aflîndu-se ambasadorul României la ONU, Mihai Botez, ambasadori, industriaşi (...) **«I-am dat cadou de nuntă o gravură pe care eu o consider extrem de valoroasă - «Septembrie». Peste mulţi ani, aflat la Dominic acasă, am descoperit cu suprindere, în cămară, gravura. Pe ea erau puse în ordine cîteva borcane cu murături. Explicaţia pe care mi-a dat-o Domi m-a lăsat fără grai. Fosta lui soacră, mare amatoare şi cunoscătoare de artă, a găsit gravura şi a pus-o în cămară, că avea hîrtia mai groasă şi ţine mai mult, mamă».** (Mircea N. Stoian, în **Ziua**, 27 octombrie). ● REZULTATUL FINAL. "Motivele care m-au determinat să fac acest schimb sînt multiple şi nu cred că este cazul să le arăt aici, fiind vorba de o problemă pur personală rezolvată, repet, în spiritul şi litera legislaţiei în vigoare. Cert este că rezultatul final nu e vreun palat, cum ar putea crede cititorul «Evenimentului zilei», ci o casă modestă de două camere în care locuiesc împreună cu soţia şi cu socrul meu, bolnav de scleroză în plăci. (...) N-am făcut decît să donez fiului meu apartamentul construit de mine, din banii mei, dorind, ca orice tată, ca băiatul meu să pornească în viaţă cu puţinul pentru care părinţii săi au murit. Nu mi se poate imputa nici faptul că după ce am făcut donaţia, am solicitat repartizarea unei locuinţe. Sper că nu-şi închipuie nimeni că puteam locui, în doar trei camere, atît familia băiatului meu (soţie plus copil mic), cît şi eu, soţia şi socrul suferind, repet, de o boală foarte gravă." (Vasile Văcaru, în **Evenimentul zilei**, 26 octombrie). ● PATRIOTUL CU GHEARE FAŢĂ CU CHIPUL LUI BĂLCESCU DIN MORMÎNT. "Patriotul din mine a tresărit nervos, scotîndu-şi ghearele, la lectura acestui paragraf..." şi "... de fiecare dată cînd îi văd, mai ales la TV, (...) mie îmi apare în faţă chipul lui Nicolae Bălcescu, cel din mormîntul săracilor din Palermo: n-a avut la îndemînă televiziunea şi nici n-a dat interviuri în care să explice el însuşi rolul jucat în revoluţia de la 1848." (C. Stănescu, în **Adevărul**, 22 octombrie) ● FETIŢA ECONOMICĂ EXISTENTĂ. "Cred că prostituţia este dată într-o mare măsură şi de condiţiile economice existente. Dacă o fetiţă are ce mînca, nu cred că ar mai întinde mîna după altceva." (George Ioan Dănescu, în **VIP**, 25-31 octombrie).

Firescul de aiurea

Halloween postindustrial

Prin anii '80, am văzut, seara, din avionul care tocmai decolase de pe aeroportul din Cluj, cimitirul oraşului într-o baie de lumină. Lumînări pretutindeni pe morminte dădeau o senzaţie de ziuă, imposibil de reprimat chiar de la distanţa confortabilă oferită de "aparatul de zbor". Era ca şi cum tehnologia se supunea, cuminte, tradiţiei. Adevărata lumină venea de pe pămînt, din perimetrul ritualizat în care se săvîrşea ceremonia de 1 noiembrie, ziua morţilor. M-a urmărit constant, de atunci, această imagine a luminii în teritoriul thanatic, o revizuire a înseşi noţiunii de extincţie, sau, desigur, o confirmare a mitului eternei reîntoarceri. Oximoronica sintagmă: "ziua morţilor". Regimul diurn în miezul regimului nocturn, dacă ar fi să adăugăm ceva din "gramatica" lui Durand expresiei eliadeşti.

Un deceniu mai tîrziu, am avut experienţa directă a ceea ce, ca anglist, cunoscusem numai teoretic: Halloween, care se sărbătoreşte, în ţările anglo-saxone, în seara de 31 octombrie. Halloween de la All-Hallow-Even, înseamnă, literal, "ajunul tuturor sfinţilor". Grefat pe vechi ritualuri păgîne de reînnodare a ciclului vieţii, obiceiul era parte a calendarului celtic, care marca, la 31 octombrie, începutul Anului Nou. Ca actualizare "dramatică", Halloween era descinderea vrăjitoarelor în gospodăriile comunităţii. Vizita bătrînelor doamne era percepută ca terapeutică: responsabile pentru medieri între lumea de aici şi cea de dincolo, vrăjitoarele aveau, evident, şi sarcina pragmatică de a vindeca diverse boli. Nu în ultimul rînd frica. Ca atare, scenariul ritualului prevedea negocieri macabre şi momente şocante, în economia întregului spectacol al ieşirii din ţîţîni a lumii. Caracterul apocaliptic al acestui gen de "înscenare" nu lipseşte din ritualurile moderne de sărbătorire a Anului Nou: italienii aruncă pe geam un obiect vechi, grecii trag focuri de puşcă în... ultimele minute ale vechiului an, iar obiceiul larg răspîndit la noi al "curăţeniei generale de sărbători" nu înseamnă altceva decît nevoia de a scăpa de ce e vechi, pentru a întîmpina, proaspeţi şi curaţi, noul.

Ca multe alte obiceiuri păgîne, Halloween a fost asimilat protocoalelor mitico-religioase creştine. Noaptea vrăjitoarelor a fost transformată de Biserică în noaptea/ajunul sfinţilor, păstrînd, însă, "urma" spectacolului originar. Noaptea dezlănţuirii spiritelor, pe care Hawthorne o evoca drept o vreme a "carnavalului" sufletelor eliberate de trup, este şi astăzi noaptea doamnelor în negru. Siluete în pelerine macabre, purtînd, în mod necesar, coasa simbolică, se alătură vrăjitoarelor cu coif medieval şi arătărilor bărbăteşti sugerînd o combinaţie de strigoi cu vampir gen Dracula... Am văzut acest spectacol palimpsestic la Cambridge, în Massachusetts, în seara de 31 octombrie 1993.

Din viaţa unui extremist de centru

Aşteptînd moartea unei idei sănătoase

Continui să aştept o criză decisivă, eventual o agonie, a maniheismului. Nu vine. Semenii mei fac ce fac pentru a o amîna. Doar pe vremuri, economiştii stalinişti aşteptau cu atîta încordare criza mortală a capitalismului. De cîte ori o anunţau ca sigură şi inevitabilă, se dovedea abia ciclică. Maniheismul n-are nici măcar crize ciclice. E tare, "kak monolit" (cum se zicea tot pe atunci), e vîrtos, e sănătos, nu-l loveşte damblaua, mîna nu-i tremură şi tranşează zi şi noapte, totul - o lume în alb şi negru, în brun şi roşu, în bine şi rău, în adevăr (unul singur) şi minciună (una totală, aceea a duşmanului), în două blocuri, în amici şi inamici, fără nuanţe, cu o claritate a intransigenţei care îngheaţă toate peisajele de dinainte şi de după bătălie, toate anotimpurile şi toate trestiile. Ca şi nedreptatea în viziunea lui Sancho, el nu are odihnă şi, la atîta vitalitate, dacă-i repugnă ceva e propria lui criză, cultura lui cunoscînd bine etimologia cuvîntului, de la grecescul "crysis", judecată, care, se ştie, e totodată şi de bine şi de rău. Maniheismul nu are oroare de vid cît de "totodată". Orice punere sub judecată a noţiunilor şi legilor sale, gîndirea maniheistă o interzice, decretînd nuanţările, ambiguităţile vitale, ironosul (românească distanţă) şi ironiile lui, ori micburgheze, ori împăciuitoriste, intelectualiste, elitiste (cum se rosteau roşii), sau bolşevice, jidăneşti, decadente, dizolvante (cum se rosteau brunii), într-un cuvînt şi pentru unii şi pentru alţii: trădătoare. S-a observat cîţi trădători sînt azi în lume, de cum apare o idee antimaniheistă, o pace între duşmani, o negociere între cei ireconciliabili? "Trădătorii" - geme lumea de ei! - sînt la fel de numeroşi ca trăgătorii izolaţi, numiţi deajuns de simpatic, ca muzicalitate, chiar prea, sniperi.

Există cîteva expresii, simpluţe la prima vedere, avînd însă meritul plasticităţii de larg acces, cu care maniheismul a băgat spaima chiar în inteligenţele cele mai active de pe ambele laturi ale eternei baricade. Una ar fi cerinţa "de a nu da apă la moară duşmanului", ceea ce blochează orice analiză serioasă a eşecurilor şi erorilor care, dezvăluite, l-ar face pe duşman să juiseze, desigur, de plăcere. Alta - la fel de coşmarescă - e necesitatea de a te întreba, cu permanentă oroare, "cum să trăiesc ca duşmanul să nu mă laude?" Orice adevăr paraliza la acest gînd. Toate adevărurile deveneau conjuncturale, obsedate să stîrnească, înainte de orice, ura duşmanului; după această putere de automanipulare, în funcţie de inamic, se măsura devotamentul şi încă se mai măsoară; mai bine idiot, dar devotat - din această mecanică n-au scăpat, după '89, nici comuniştii şi nici anticomuniştii cei mai serioşi, asigurîndu-se astfel spectacolul unei prostiri generale în care toţi ţin să fie dispreţuiţi şi vorbiţi de rău, nu cumva lăudaţi, de ceilalţi... Aici, în această blestemată etanşeitate şi încremenire a sensurilor, în această autocenzurare a gîndului obligatoriu "duplicitar" pentru a fi cuprinzător, în aceste fanatisme bine miruite şi bine măsluite, se găseşte izvorul tragediilor intelectuale, " de dreapta" şi "de stînga"; maniheismul e cel mai cuprinzător şi fertil totalitarism.

Aşteptîndu-i sfîrşitul, nu-mi pun speranţa nici în filosofi, nici în economişti, nici în generali, nici în UNESCO, deşi, din cînd în cînd - cum a fost în cele 4 zile de toamnă vrăjită ale săptămînii trecute - mă ia o viziune fugară ca aceea a declarării unei săptămîni mondiale de luptă împotriva maniheismului. N-am încredere decît într-o singură forţă, - o să rîdeţi, literatura! E simplu de ce: toate cărţile bune, nu mai zic de cele direct geniale, au ca raţiune de a fi, dincolo de "mesaj", antimaniheismul. Literatura, mai bine ca filosofia, a dezvăluit fenomenul esenţial al vieţii pe pămînt, în ultimele milenii: confundarea crescîndă a miniciunii cu adevărul, consecinţele asupra luptei dintre bine şi rău începînd să se vadă, deşi unora li se pare că prea lent, din ce în ce mai clar; mai plastic decît politicienii, scriitorii cei buni au "demonstrat" că celebrele cauze drepte, cu cît sînt mai drepte cu atît devin mai bune transmiţătoare de minciuni; mai bine dispuşi decît ideologii cei mai încruntaţi, poeţii, dramaturgii, romancierii, ca să nu mai pomenesc de măreţii nuvelişti, au dus pînă la capăt ideea care va birui pînă la urmă, oricît pare de complicată: adevărul nu se confundă cu dreptatea. "Unde ai citit asta?" e întrebat unchiul Gavin, în **Lecţia de chimie** a lui Faulkner.

"În toate cărţile bune".

N-am nici o îndoială - mă exprim şi eu ca fanaticii...? - că maniheismului, de la literatură i se va trage. Din ce în ce mai des, sub ochii noştri, de cîte ori trebuie să i se spună, deschis, în faţă, unui autor că a scris ceva prost, se recurge la această formulă precisă: "eşti un maniheist!" Pînă şi despre Sandra Brown, am auzit, la o tejghea din Piaţa Romană, că e "puţintel maniheistă". Înseamnă că ofensiva ia amploare. Aştept ziua cînd spunîndu-i, fără ură, unui amic sau unui inamic, "maniheistule!", să intre în pămînt de ruşine...

Ce să facă? Repetă!

...Mă ia cu groază, mă întunec: devin din ce în ce mai maniheist în lupta împotriva maniheismului. Nenorocita mea toleranţă - mîndrie a antimaniheismului ! - îmi este, şi aici, fatală şi o să mă bage în mormînt!

Radu COSAŞU

Parte a Noii Anglii, statul Massachusetts păstrează şi astăzi doza de puritanism care, în termenii protestantismului pragmatic al Lumii Noi, a configurat o societate disciplinată şi eficientă. Nici acum nu poţi cumpăra băuturi alcoolice din magazine în ziua de duminică, ziua Domnului. Şi acum Halloween este un moment de purificare spirituală. Şi totuşi, eficienţa Lumii Noi a condus la metamorfoze mai greu de imaginat în societăţi mai tradiţionaliste.

Anunţat cu tot dichisul de un sistem ultraprecis de mass-media, Halloween este, în America, un ritual secularizat şi tehnologizat. Bostanii scobiţi, cu ochi, nas şi gură decupate pentru a lăsa lumina lumînării dinlăuntrul "capului" straniu să pîlpîie în ochii privitorilor mesmerizaţi ce participă la festivalurile păgîne, se multiplică într-o serie impresionantă de articole industriale: bostani din plastic, găletuşe în formă de bostan, în care copiii îşi vor primi trataţia, păpuşi cu cap de bostan, mingi, dirijabile etc., alături de afişe, ilustrate, şervetele, dulciuri şi vestimentaţie "pumpkin". Ştirile la TV şi starea vremii se anunţă în mod adecvat, dintr-un studiou "pumpkin". O frenezie consumistică egalată doar de furia cumpărăturilor de Crăciun pune stăpînire pe toţi, de la mic la mare. Se vînd, cu adevărat, cantităţi industriale de dulciuri, costume, măşti. Sărbătoarea şi-a pierdut vizibil din esenţa profund religioasă. Magazinele oferă pălăriile conice de vrăjitoare ce ne amintesc de basmele copilăriei alături de măşti ale lui Arafat şi Clinton! Într-o vitrină vei vedea un costum de indian alături de o mască a lui Dracula! Suprapunerea ritualului mitico-religios cu cel politic este un fapt cunoscut în antropologie. Pe stradă, copii şi adulţi costumaţi şi mascaţi au surpriza de a trăi în spaţii şi timpuri culturale diferite, concomitent. Această carnavalizare bahtiniană confirmă nevoia de împrospătare pe care o oferă, generos, modul comic, dar şi căderea (ireversibilă?) în golul desacralizării.

Am trăit sentimentul acut al acestei căderi, în timpul "colindului" din seara de Halloween. Îmi însoţeam fetiţa, ca atîţia alţi părinţi. Am rămas interzisă cînd una dintre mamele din grupul ce ne adoptase ne-a anunţat că întîi vom merge la un "shopping center" uriaş! Costumaţi fantezi şi ducîndu-şi găletuşele-bostan în mînă, copiii au fost livraţi în maşină la destinaţia planificată. În giganticul centru comercial cu sute de magazine cochete am văzut puzderie de copii "colindînd". Parola "Trick or treat", adică "păcăleală sau tratаţie" (un fel de "ne daţi sau nu ne daţi?"), protocol de negociere a situaţiei cîndva terifiante, devenise superfluă. Vînzători proţăpiţi în uşa magazinului distribuiau mecanic dulciurile pregătite anume. Ca într-un film mut cu Charlie Chaplin, se săvîrşea o obligaţie socială. Halloween în marea de lumini fosforescente a reclamelor ostentative, între Kentucky Friend Chicken şi Ford!

Ne-am întors, într-un tîrziu, în cartierul cu case tradiţionale din lemn, de unde plecasem. Într-o atmosferă de secol al XIX-lea jamesian, am "colindat" pe la vecini, apreciind pasiunea cu care unii păstrează tradiţia nopţii vrăjitoreşti. Undeva, o uşă întredeschisă lăsa să se ghicească o siluetă fantomatică oferind dulciuri temerarilor. Într-un garaj, o familie întreagă, de la bunica la ultimul nepot, ne îmbia să pătrundem teritoriul întunericului demarcat prin costume, machiaj şi voci cu ecou straniu. Am simţit fiorul vrăjii. Uitasem galeriile orbitoare cu podele ca oglinda şi lifturile cu pereţi transparenţi. "Hallow", vechi etimon germanic, înseamnă "sfînt", dar şi "lăcaş de cult, templu". Lăsasem în urmă templele civilizaţiei postindustriale. Pe vremuri, celţii făceau focul ritualic, la întîmpinarea Anului Nou. Era un ritual de purificare şi înnoire, aidoma spectacolului din cimitirul clujean. Se numea "hallow-fire".

Mihaela IRIMIA

Scrisori deschise

"Nu fi arătare!"

"Dragă..., după calitatea fotografiei de pe verso ai zice că sîntem în Mţii Neamţului (din Republica Populară Franceză), dar nu?, Fabrica de hîrtie igienică din Piatra Neamţ se numea Comuna din Paris... M-am gîndit la tine vizitînd aceste ruine şi cîte au de povestit aceste ziduri; mi-ar fi plăcut ca măcar o dată să fiu oaspetele «divinului Marchiz»!

Spune-i lui... că-mi lipseşte deja (mai ales că «la masă» o tot întîlnesc pe cucoana aia baptistă - are lipit pe maşină un autocolant pe care scrie "J'aime Jésus" - şi care-i tare tîmpită, săraca. Am ajuns la concluzia una din marile noastre fericiri este că nu sîntem nişte «arătări»: în acest moment pe Arte se dau două decaloage de Kieslowski - după mine, una din cele 10 porunci ar fi trebuit să fie: «Nu fi arătare») şi spune-i pupi din partea mea.

Pe tine te îmbrăţişez cu aceeaşi prietenie din totdeauna, al tău..."

Bon de lectură

ROLAND BARTHES

Plăcerea textului

Traducere de Marian PAPAHAGI
Postfață de Ion POP
Editura Echinox, Cluj, 1994, 144 p. 2000 lei

Tocmai pentru că despre Roland Barthes și despre metoda lui critică, despre literatura lui cu aspect critic-teoretic, sau, pe scurt, despre scriitura lui inclasabilă s-a glosat foarte mult, încerc să-mi imaginez un cititor curios care, fără să fi auzit vreodată de Barthes, s-ar trezi într-o bună zi în fața **Plăcerii textului**. Prima lui reacție ar fi cu siguranță aceea de a încerca o dezambiguizare a relației gramaticale de dependență, deloc neobișnuită, dar destul de "alunecoasă". Ce fel de plăcere poate avea un text? De a fi scris? De a fi citit? Poate că și una și alta. Cine poate trăi plăcerea textului? Scriitorul? Cititorul? Mai mult ca sigur că și unul și celălalt. Ce fel de text poate fi acesta? Poate că doar un roman polițist întemeiat pe vreo criptogramă. Dar mai ales, cine este autorul? Un critic literar sau un romancier? Poate că și una și cealaltă.

Citind **Plăcerea textului** animat de o curiozitate extremă, asaltat de atîtea întrebări, toate stîrnite numai de titlu, cititorul pe care mi-l închipui se va lăsa cuprins de vraja textului, se va desfăta cu un text scris "în plăcere" de un autor care își povestește practic devenirea sa de cititor pasionat, atît de pasionat încît nu a putut rezista tentației de a scrie despre ceea ce citește, devenind critic; apoi, critic nemulțumit, dar cititor tot mai pasionat, nu a putut rezista tentației de a scrie pur și simplu, dar nu o ficțiune romanescă oarecare, ci o punere în scenă a chiar romanescului, nu a dorinței, ci a plăcerii cititorului-scriitor îndrăgostit de textele omenirii. Aceasta este **Plăcerea textului** de Roland Barthes, o confesiune în care subiectivitatea îndrăgostitului de scriitură se lasă filtrată de rigoarea maximei, a paradoxului, uneori chiar a definiției de dicționar: "capitolele" cărții sînt aranjate alfabetic, de la **affirmation** pînă la **voix**, de la afirmarea deplinei disponibilități în fața textului și pînă la identificarea cu vocea lui, cu materialitatea sonoră și învăluitoare a scriiturii.

Marcînd aproximativ jumătatea carierei lui Roland Barthes, **Plăcerea textului** (1973) poate fi considerată ca începutul desprinderii sale, ca scriitor, de instituțiile literaturii, ca un prim pas înaintea dezlănțuirii subiective din **Fragments d'un discours amoureux** (1977) în care îndrăgostitul de limbaj și de relația de comunicare pe care acesta o stabilește renunță la discursul explicativ, la dizertație, în favoarea unei confesiuni netrucate care dorește să transmită numai emoția. Paradoxal, 1977 era chiar anul **Lecției** inaugurale la Collège de France, în care, de la catedră totuși, Barthes susținea valoarea monumentală a literaturii. Subiectivitatea sa se va impune însă și mai puternic, pentru susținerea aceleiași cauze, astfel încît Philippe Roger, un exeget al operei barthesiene, va spune că, mai presus de orice, Barthes a dorit "reabilitarea literaturii ca orizont de speranță", afirmînd-o mai ales ca fenomen misterios, ce scapă clasificărilor și teoretizării.

De curînd, într-un interviu acordat lui Ion Pop de Philippe Sollers (publicat în **România literară** nr. 20), scriitorul atrage atenția asupra faptului că, pentru prima dată în istoria lumii moderne, un scriitor, Salman Rushdie, este condamnat la moarte. Sollers vede în acest lucru expresia luptei care se dă acum împotriva semnelor scrise, a legăturii dintre om și limbaj, a memoriei pe care el o presupune, a atitudinii critice pe care o presupune lectura: "Aici se dă bătălia. E momentul în care individul e absolut singur, cu facultatea lui de a ține minte, de a înțelege și de a interpreta. Actul cel mai revoluționar constă astăzi în a deschide o carte într-o bibliotecă, și de a o citi, gîndind ceva despre ea." Din această perspectivă, lectura **Plăcerii textului** este un act revoluționar cel puțin echivalent cu provocarea pe care a reprezentat-o descrierea plăcerii scris-cititului (în sensul, subliniat chiar de Barthes, că descrierea unei stări de plăcere este plicticoasă).

Din aceeași perspectivă, alegerea Editurii Echinox de a traduce **Plăcerea textului** este nu numai un act curajos ce înfruntă inerțiile receptării, da și unul revoluționar în sensul "bătăliei" pentru text într-o lume care se exprimă din ce în ce mai mult prin imagini. Iar traducerea lui Marian Papahagi oferă prilejul de a medita la o conotație a plăcerii textului, pe care Roland Barthes nu o discută, aceea a plăcerii traducerii textului, sau a plăcerii textului bine tradus.

Marina VAZACA

"Rassegna del film romeno"

În fiecare an, Ente dello Spettacolo (cea mai importantă instituție de stat organizatoare de spectacole) dedică un "festival" unei cinematografii puțin cunoscute în Italia. Anul acesta a fost rîndul celei românești. Sub patronajul Ministerului de Externe Italian și al Președinției Consiliului de Miniștri, între 11 și 28 octombrie a avut loc în trei orașe (Roma, Torino și Napoli) o panoramă a filmului românesc, realizată în colaborare cu Accademia di Romania din Roma și cu Centrul Național al Cinematografiei din București. Selecția a cuprins zece filme artistice (**Moartea lui Ipu** de Sergiu Nicolaescu, **Lumina palidă a durerii** de Iulian Mihu, **La capătul liniei** de Dinu Tănase, **Secvențe** de Alexandru Tatos, **Moromeții** de Stere Gulea, **Rămînerea** de Laurențiu Damian, **De ce trag clopotele, Mitică?** de Lucian Pintilie, **Casa din vis** de Ioan Cărmăzan, **Hotel de lux** de Dan Pița, **Patul conjugal** de Mircea Daneliuc), șapte documentare și patru filme mute. Cîteva dintre marile ziare italiene (**La Repubblica, La Stampa, Corriere della Sera**) au folosit ocazia pentru a prezenta în detaliu publicului italian filmele din selecție, **Rivista del Cinematografo** (cea mai veche revistă de cinema de pe plaiurile felliniene) a consacrat evenimentului un supliment special, în care Giorgio Garimberti scrie că, în ansamblul cinematografiilor est-europene, cea românească e "mai valoroasă decît cea din fosta Germanie Democrată și decît cea bulgară", dar nu se ridică la "calitatea organică a cinematografiei maghiare" ori la notorietatea celei poloneze, care "în anii '70 și '80 au dat opere de primă mărime". Publicul a fost, în general, numeros, se poate spune că, după ce cîțiva ani țările din Est au fost interesante pentru opinia publică din Occident din punct de vedere politic, există acum un consistent interes pentru culturile lor - interes pe care nu știm întotdeauna să-l speculăm.

Și pentru că o asemenea manifestare e de neimaginat fără un suport material trebuie amintită contribuția unei fundații italo-române (**Fondazione Trajano** din **Roma**) fără de care nu s-ar fi putut face mai nimic. Toți dorim afirmarea culturii românești în lume (sau măcar o declarăm), dar cînd acest lucru chiar devine posibil, în unele instituții din țară se ajunge brusc la concluzia că filmele trebuie "închiriate" pe bani cît mai mulți (noroc că ideea a dispărut la timp) ori că textele pentru traducerea simultană, asigurată **tot** de partea italiană, ca și toate celelalte lucruri "de bucătărie", pot fi trimise tîrziu și în dezordine (idee care n-a dispărut, ci chiar a fost pusă în practică). Dar totul e bine cînd se sfîrșește cu bine, nu?

Mircea VASILESCU

P.S. Pour la bonne bouche, cinefilul cititor al **Dilemei** merită să fie informat că, tot în luna octombrie, Villa Medici (Accademia di Francia) a găzduit Festivalul Internațional de Cinema și Televiziune. În cadrul lui, un "Portret de autor" a fost dedicat lui Lucian Pintilie, din a cărui operă au fost prezentate trei filme: **Reconstituirea, Balanța** și **O vară de neuitat**. Acesta din urmă a avut un mare succes și urmează să intre și în circuitul marilor săli din Italia.

Premiul Nobel pentru literatură 1994: Kenzaburo Oe

Este pentru a doua oară în istoria Premiului Nobel cînd acesta revine unui japonez.

Speculațiile în legătură cu "cine va fi lovit de Premiul Nobel", cum se exprimase cîndva Thomas Mann, au fost și de data aceasta numeroase. Era greu de crezut că premiul va reveni anul acesta unui scriitor american sau englez, căci în ultimii trei ani Academia Suedeză a ales scriitori de limbă engleză: Nadime Gordimer, Derek Walcott și Toni Morrison. Faptul că printre cei trei se aflau două femei făcea aproape de necrezut alegerea a încă unei femei și anul acesta.

Pronosticurile se îndreptau către un european. Cum nici un scriitor de limbă portugheză nu a fost vreodată răsplătit cu acest pretigios premiu literar, nu se excludea ca laureatul de anul acesta să se numească António Lobo Antunes sau José Saramango. Printre cei menționați foarte des se aflau francezii Julian Gracq și Nathalie Sarraute, germanul Peter Handke, poeta poloneză Wislawa Szymborska, albanezul Ismail Kadaré, poetul național al Suediei de renume internațional Tomas Tranströmer, olandezul Cees Nooteboom și belgianul Hugo Claus.

Și iată că, așa cum o cere tradiția, la ora 13 într-o zi de joi din luna octombrie, secretarul permanent al Academiei Suedeze, profesorul Sture Allén apare în fața unei uriașe mase de jurnaliști ale căror scări și aparate de filmat astupă celebrul ceas din holul Academiei, și anunță că Premiul Nobel pentru literatură revine în acest an japonezului Kenzaburo Oe, "care cu forță și poezie creează o lume imaginară în care viața și mitul se condensează într-o imagine bulversantă a situației omului în zilele noastre".

Oe s-a născut la 31 ianuarie 1935, într-un sat de pe o insulă japoneză, fiind al treilea copil dintr-o familie de samurai. Între 1954 și 1958 a studiat la Universitatea din Tokio, specializîndu-se în literatură franceză. A scris o teză despre Sartre și a fost membru activ al unei mișcări studențești radicale , în anii 50. A călătorit în China, Europa, Australia și Statele Unite. Este un adversar înfocat al armelor nucleare și un apărător al drepturilor omului. Opera sa literară constă din romane, nuvele și eseuri. Oe ține să sublinieze că scrie pentru publicul japonez, lăsînd să se înțeleagă că nu se așteaptă să fie receptat și de cititorii din alte țări.

Cu toate acestea, el a fost puternic influențat de cultura occidentală și mai cu seamă de cea franceză, opera sa abundînd în citate din Dante, Rabelais, Balzac, Poe, Yeats, Auden și mai ales Sartre, antieroii și reflecțiile existențiale jucînd un rol determinant în opera lui Kenzaburo Oe. Caracterizîndu-și propria operă, Oe o consideră ca fiind impregnată de un puternic realism grotesc, înrudit cu cel al lui Rabelais. Temele centrale ale operei lui Oe sînt problemele societății moderne: politica, războiul instabilitatea morală, confruntarea omului cu natura. Un loc aparte îl ocupă viața sa personală, zdruncinată de nașterea unui fiu handicapat ca urmare a unei leziuni cerebrale. Operat la vîrsta de cinci ani, fiul scriitorului începe să vorbească și treptat își dezvoltă un deosebit simț pentru muzică. Acest tragic eveniment stă la baza unuia dintre romanele sale, tradus în 1968 în engleză (**A Personal Matter** și în 1970 în franceză **Une affaire personnelle**). De altfel, cele mai multe dintre creațiile lui Oe au fost traduse în limbile engleză și franceză, iar trei dintre romanele sale și în suedeză și publicate la prestigioasa editură "Bonniers". La aflarea știrii că i s-a atribuit Premiul Nobel pe anul acesta, Oe a povestit că își amintește cum mama sa i-a pus în mînă, copil fiind, cartea Selmei Lagerlöf, **Minunata călătorie lui Nils Holgersson prin Suedia**, adăugînd că va fi încîntat să vină în țara scriitoarei suedeze. Și nu o va face singur, ci însoțit de fiul său handicapat și de primul Compact Disc al acestuia.

Dan SHAFRAN
Stockholm

Unașialta

● **Intrări în și ieșiri din dicționare.** S-a sfîrșit cu simplul recensămînt alfabetic al personajelor istorice, al artiștilor, al orașelor sau țărilor, în dicționarele de nume proprii de tip **Le Petit Robert** ori **Le Petit Larousse**,aflăm din numărul pe octombrie a.c. al revistei LIRE. Figurează acum și tablouri, filme și cărți alături de croitori și bucătari, după o muncă de refacere de trei ani din partea a peste 100 de colaboratori. Cursa ieșirilor și intrărilor literare e infernală: au fost scoși la lumină baronul Corvoși Emanuel Bove, care le urează bun-venit lui Julian Barnes,Anthony Burgess și Paul Bowles. Informații suplimentare și despre Patrick Modiano, René Girard sau Marcel Allain, creatorul lui **Fantômas**. În schimb, Boris Vian, Simone de Beauvoir, Truman Capote ori Michel Butor sînt în coborîre. De bronz e legea dicționarului! **Le Petit Larousse** 1995 nu are decît 37 de intrări noi, printre care Toni Morrison, premiul Nobel pe 1993. Iată ce înseamnă "être de son temps": moartea lui Ayrton Senna a fost menționată la timp, iar Michael Jordan dă mîna cu Philippe Séguin și cu fostul ministru Jack Lang, omagiat pe această cale. ● **Franțuzoaicele văzute de un englez.** Un nou admirator al unor femei veșnic admirate: istoricul Theodore Zeldin care, în ultima sa carte, **Franțuzoaicele și istoria intimă a umanității**, le categorisește pe acestea drept lucide, solide, perspicace. Anglia a dat libertatea numai englezilor, afirmă T.Z., Franța a promulgat Declarația Drepturilor Omului pentru toată lumea. Ambițiosul său țel: răspunsul la întrebarea: "Ce este o ființă umană?" "Contează cum te simți și nu ce grad ierarhic ai" - iată părerea franțuzoaicelor, care l-a impresionat adînc pe feministul nostru; el declară: "autobiografia lor constituie partea cea mai originală a literaturii contemporane" De ce franțuzoaicele și nu francezii? Păi, după T.Z., femeile și proverbiala lor intuiție sînt un excelent detector al dereglărilor societății actuale, încă bazate pe tradiția militară - monarhică, pe un sistem politic care a pierdut credința, căsătoria; soluția? "Relațiile personale", altruismul, înțelegerea celuilalt, problemele reale contemporane. Iar dacă v-a atins răul secolului XX, singurătatea, n-o luați în tragic, "ea se poate vedea nu ca pe ceva care o să vă devoreze, ci ca pe un peisaj în care te afli și în care te poți plimba în diverse feluri. O observație competentă - "femeile au investit masiv în profesiile care nu folosesc forța, ci relațiile, ca ziaristica, serviciile publice, relațiile sociale" -, o reflecție interesantă - "dintotdeauna, dorința cea mai importantă a fost cea de a întîlni, pe semeni, pe Dumnezeu, pe celălalt sex" -, o remarcă personală - "există azi un mare contrast între sărăcia în materie de sexualitate și inventivitatea în materie de gastronomie" - și cam asta ne spune "acest bărbat care iubește femeile". Mesajul final: "free your mind"... ● **Și totuși, șobolanii...** Fără bunul nostru doctor Freud habar n-am fi avut de legătura dintre fantasmele noastre anale și monstrișorul păros. Acești frați ai noștri mai mici au un loc aparte în literatură, la care contribuie și cartea **Memoriile unui șobolan**, de polonezul Andrzey Zaniewski, care le dedică cu generozitate tot talentul său într-un scenariu simplu; nașterea povestitorului într-o brutărie, luptele sale darwiniene, peripețiile sexuale, călătoriile în tren sau în cale de vapor, decrepitudinea și apropierea morții. În spatele acestui fir drept, spirale: incesturi, chinuri, măceluri atroce, ce altceva poate fi o viață de șobolan? Intertexte: Stephen King și ale sale apocalipse, **Hruba și pendula** de Poe, Kafka și **Vizuina**. Știați că... "șobo" ne inspiră o imensă repulsie tocmai pentru că ne seamănă leit? Lăsăm revistei **Lire** ultimul cuvînt: "În oglinda întinsă de A.Z., Homo Sapiens poate contempla toată oroarea condiției sale animale". ● **Aniversare.** La Mulți Ani și la mai mare colecției "Que sais-je?", care a ajuns la numărul 3000 - dedicat spiritului baroc. "Instituție care participă de peste 50 de ani la memoria intelectuală a francezilor", (Anne-Laure Angoulvent, autoarea ultimului număr), această colecție e adeptă a democratizării culturii, are o vocație enciopedică și un mare succes de librărie. (Alina TURTUREANU)

Pagini realizate de
Alex. Leo ȘERBAN

„Pentru a-i dezarma pe invidioşi, ar trebui să ieşim pe stradă în cîrje. Numai tabloul decăderii noastre îi îmblînzeşte oarecum pe prietenii şi pe duşmanii noştri."

CIORAN

„Căci rupţi sînt ca din tare stîncă..."

Bal nostalgic la Raluca... Cine nu ne cunoaşte ar putea crede că formăm un club al foştilor nomenclaturişti, dacă nu ne-ar trăda vîrsta. Pereţii living-ului au fost pavoazaţi cu postere "pop art" înfăţişîndu-i pe Ceauşescu printre şoimi, pe Mao, pe Stalin, dar şi pe "cei trei clasici" din profil, pe Nicuşor şi Valentin jucînd tenis, pe Elena Chimista printre eprubete şi chiar - raritate pentru colecţionari - un Kim Ir Sen rozaliu înconjurat de raze de soare. La pick-up, ce-i drept, nu cîntă "Internaţionala", dar ne mulţumim cu cele cîteva culegeri de **hit**-uri "patriotic-revoluţionare" care amestecă imnurile lui Porumbescu şi mai noile arii ale "epocii de aur". Cu toate străduinţele, n-am găsit nicăieri în oraş salam cu soia, dar am dat de biscuiţi din aceia cu o muscă pe pachet, care-ţi încleiază dinţii. Acum îi savurăm cu şampanie şi închidem ochii cuprinşi de transă: sînt madlenele noastre. Şi pick-up-ul cîntă... şi noi biscuim, biscuim...

Tineretul epocii de aur
e romantic şi cutezător...
Tineretul epocii de aur
s-a-nălţat spre comunism în zbor...

Motivul întrunirii noastre nu-i vreo celebrare istorică, nici comemorarea vreunei figuri de pe perete, aşa cum s-ar putea crede, ci întoarcerea lui George, primul din gaşca noastră care a fugit din ţară, cu ani în urmă. S-a întors acum doar aşa, în concediu, şi are o maşină care a băgat în boală tot cartierul. Marius zice pe ascuns că n-ar fi, de fapt, a lui...

Uteciştii de azi,
Comuniştii de mîine,
Sînt ai patriei brazi...

George avea de mult ideea asta, cu plecatul. La zece ani voia să se facă pirat, să aibă o corabie a lui. Noi i-am fi servit de echipaj... Dar el chiar avea stofă de "străinez". Mai ştiţi cum făcea pe italo-americanul, atunci, la mare, cînd am intrat în discoteca pe valută?! Ce ne-am mai distrat şi atunci!! Am dansat ca dementii, pînă după două'şpe noaptea (cînd trebuia să-nchidă), de obosise şi disc-jockey-ul să tot schimbe placa... Da, nene, şi n-am consumat decît de zece dolari (ăia de-i şutise Camelia de la taică-su, cînd se-ntorsese din Libia). Da' era cît pe ce să ne dea de gol Cristi, cînd a tras o-jurătură... ha, ha, ha... că la un pas greşit, le-a spart ălora vreo cinci pahare...

Ce vremuri... Că bine scria mare, la Cinema Patria: "Ani eroici"... Pe atunci eram încă o gaşcă: toţi pentru unul şi unul pentru toţi. Cum poţi să uiţi prima gură de aurolac, la un concert de rock, în Sala "Eminescu"? Ha, ha, ţineţi minte? Eram adunaţi în closet şi trăgeam pe rînd din pungă. Cînd chiuvetele şi faianţa s-au colorat în roz, au dat buzna şi miliţienii. Am avut noroc cu Simona, că taică-su era mare ştab în M.I. şi a intervenit la circă, să ne dea drumul. Fetele au încasat doar cîte un baston peste palmă, dar pe noi, băieţii, ştiu că ne-au scuturat niţeluş.

România, plai de vis,
Iubirea noastră,
Largi ferestre ne-ai deschis...

Ce-o mai face azi Simona? - Cum, nu ştii? E reprezentanta unei firme în străinătate, a aranjat-o taică-su după revoluţie.

Acel ce-n luptă grea se te-eee-me
Nu stă între învingători...

Puţini am mai rămas în ţară. Sîntem decimaţi. Dacă ne strîngem, încăpem cu toţii în limuzina lui George. Altădată nu ne-ar fi ajuns un autocar Iveco... Unde e floarea mîndră a cartierului? Unde-s stîlpii Lido-ului? Unde cei mai simpatici băieţi şi unde cele mai artiste fete?

Din Piri-nei la Carpa-aţi...

Ce-o mai face Mircea? Ţi-a mai scris? - Care Mircea? Mircea Suedezul sau Mircea din Germania? (Îi las să se-nglodeze în confuzie. Eu ştiu că de fapt sînt doi Mircea în Germania, dar mi-e lene să le spun. Mă simt atît de bine, purtat de valul amintirilor...)

E al ţării marele tezaur
Tineretul revoluţionar...
Tineretul epocii de aur,
Dinspre azi spre mîine făurar...

Acum Marius, beat criţă, şi-a pornit numărul. După ce ne-a recitat cîteva poezii cu "Partidul", începe imitaţia - deja rituală - a lui Ceauşescu. E criminal! Marius e un Ceauşescu ros de boli, în agonie; după un delir despre viitorul luminos, se supără pe judeţele care au întîrziat să raporteze situaţia la zi. Cînd spune cuvîntul "orzoaică", ne face să chirăim, ca admiratoarele lui Elvis. Apoi, la neologisme complicate, se poticneşte şi îşi scutură fălcile ca într-un soi de gargară, de parcă s-ar lepăda de cuvîntul cel duşmănos.

El astăzi, pînă-n depărtarea zării
E preţuit de oameni şi stimat...

Daţi-ni-l înapoi! Vrem să luăm bulane de la caralii, vrem să ne fugărească profesorii cînd fumăm în WC-uri... Vrem să fim ca înainte, uniţi şi plini de utopii. Degeaba am făcut planul, după revoluţie, să ne-ntîlnim în '92 la Paris. Şi alţii, mai puţin zăpăciţi ca noi, plănuiseră să facă, tot în '92, Europa unită, şi nu le-a mers. Astăzi toţi se feresc de turiştii români ca de rîie.

Cu alte neamuri sub soare
Demni în pace să trăim...

Dar ce-i cu atîta văicăreală? Unde-i spiritul revoluţionar, "toarşi"? Cred c-ar fi bine s-o punem de-un dans, aşa, ca pe vremuri. Tematic, se-ntelege. Hai ăla cu brigadierii. - Da' practicile agricole, le mai ştiţi? - Da' serile-n "Preoteasa"? - Pe voi nu vă lăsa în discoteci, că eraţi punkiste... - Ţineţi minte ce dansuri... Dansul răţuştelor, dansul roboţilor... Înţelepte chestii, dansurile noastre "optzeciste": căci ce e lumea decît un cîrd de raţe ori o adunătură de roboţi? Cine mai ştie cum era exact? Robotul cel mai bun e acum în Africa de Sud, iar răţuşca-model e măritată, în Italia. "Unde ne sînt toahrşii de altădată?" se-ntreabă Marius, cu vocea de "cîrmaci neînfricat".

Căci rupţi sînt ca din tare stî-în-că,
Românii orişiunde cresc!

Florin DUMITRESCU

La vreme de revoluţie

Se poate vorbi de o determinare a celor mai intime trăsături ale vieţii individuale de către evenimentele vieţii sociale, politice? Putem vorbi despre schimbări în prietenia dintre oameni ca urmare, de pildă, a evenimentelor din decembrie '89? Prietenia, ca şi dragostea, deşi suportă, precum celelalte procese psihice, presiunea evenimentelor externe, se dezvoltă independent de acestea. Ne aducem aminte de **Doctor Jivago**, romanul lui Pasternak: lumea se prăbuşeşte sub crimele revoluţiei bolşevice - iar mai presus de valurile de orori ale războiului fratricid se înalţă, încăpăţînată, într-o lumină crepusculară, parcă într-un spaţiu ireal, miracolul unei legături afective de mare intensitate... Prietenia (adevărată!) nu poate fi raportată la evenimente istorice: legăturile ei cu socialul sînt inconsistente: teritoriul prieteniei este cel al relaţiilor între inşii uniţi prin această înlănţuire, nu societatea în întregul ei. Prietenia există "în sine". Atunci cînd importanţa "în-sine"-lui prieteniei este mai mică decît aceea a ingredientelor care, vrînd-nevrînd, fac parte din formula prieteniei, relaţia e altceva, nu e prietenie - şi în cazul acesta, da, ea este extrem de sensibilă la fluxul şi refluxul evenimentelor sociale.

•

Prietenie şi duşmănie? Asupra acestei opoziţii merită să întîrziem puţin. Şi prietenia, şi duşmănia presupun implicare afectivă - fenomenul este acelaşi, sensul în care se manifestă este contrar. Analogia se păstrează şi în ceea ce priveşte profunzimea trăirilor, şi în ceea ce priveşte durata lor (confirmînd astfel angajamentul afectiv). Istoria a consemnat celebre inimiciţii perpetuate din generaţie în generaţie, ca o nepieritoare moştenire de familie. Cele două forme de reacţie afectivă sînt înrudite. De altfel nu sînt rare cazurile cînd prietenia cea mai strînsă se transformă într-o duşmănie la fel de vie (invers, e drept, se întîmplă mai rar). Cu un duşman statornic te obişnuieşti, treci de-a lungul vieţii împreună cu el, îţi... lipseşte, atunci cînd dispare...

Opusul prieteniei nu e duşmănia, ci indiferenţa, sau acţiunea calculată la rece, fără urmă de implicare afectivă.

•

Pentru descrierea socialului şi a influenţelor societăţii asupra individului prietenia e, aşadar, "ne-tipică", o stare nereprezentativă. Prietenia nu poate spune ceva convingător despre procesele care definesc colectivităţile - tot aşa cum despre mişcările sociale nu poate depune mărturie dragostea; experienţele de acest gen sînt relevante doar pentru cei care le trăiesc sau, la scara istoriei, pentru istoria mentalităţilor - dar istoria mentalităţilor e, cum bine se ştie, cu totul altceva decît istoria evenimenţială. În schimb indiferenţa, existenţa la nivelul strict al calculului social, generalizate la nivelul întregii societăţi, traduse în apatie a colectivităţii, letargie morală, opacitate la problemele de interes naţional constituie, într-adevăr, o atitudine grăitoare pentru starea comunităţii în care trăim. Prezenţa şi formele acestei lipse de "afectivitate" la scară naţională arată starea de sănătate a obştii. Societatea românească cunoaşte astăzi o astfel de stare (abulie, imobilism, descurajare) - stare care este altceva şi este mai mult decît o sumă de nenorociri personale, de eşecuri economice particulare, de spaime individuale în faţa viitorului.

Implicare emoţională există aşadar nu doar la nivelul individului. Mulţimile au, la rîndul lor, reacţii pe care le-am putea asemăna cu reacţiile afective. Nu mă gîndesc doar la explozii violente şi incontrolabile - ca acelea pe care românii le-au trăit la sfîrşitul lui 1989 -, ci şi la timpurile "normale", cînd nimic nu pare să tulbure apele cotidiene ale vieţii sociale. O naţiune poate fi dinamizată - chiar în condiţii economice precare -, poate fi antrenată în eforturi la prima vedere imposibile -, sau poate fi aruncată în apatie. Şi dinamizarea, şi erodarea speranţelor sînt urmarea modului în care acţionează elitele - elitele politice şi intelighenţia. Starea de apatie în care se află astăzi naţiunea română ar trebui să dea de gîndit. Singurii care nu se gîndesc la aşa ceva (şi dovedesc că astfel stau lucrurile prin tot ceea ce fac) sînt cei care se află acum în fruntea ţării.

Constantin PRICOP

Montague şi Capuleţi, azi, la Ierusalim

Între strîngerile de mînă solemne, semnăturile pe acorduri în decoruri exotice şi sunetele sinistre ale salvărilor care se grăbesc la locul atentatelor, viaţa oamenilor îşi caută un nou ritm: cel al păcii. Duşmanii de ieri nu pot deveni prietenii de azi, pur şi simplu pentru că aşa au hotărît cancelariile. Ura e o boală cu un tratament îndelungat şi cu leacuri nesigure. Poate fi teatrul unul dintre ele? O întrebare la care a încercat să răspundă Susan Sonntag, montînd în Sarajevo asediat "În aşteptarea lui Godot" de Beckett. Acolo Godot n-a venit. Ceea ce nu i-a descurajat pe oamenii de teatru din Ierusalim - "Shakespeare a scris tragedia lui Romeo şi a Julietei despre Ierusalim, Verona este o eroare a computerului" susţine Eran Baniel, regizorul israelian al spectacolului, directorul teatrului Khan din Ierusalim. Celălalt regizor este Forad Awad, un palestinian din Galilea.

Un spectacol care s-a născut după lungi luni de încăpăţînare, de îndoieli, de suferinţă şi de curaj. Cînd au început repetiţiile, în februarie, un colonist evreu Baruch Goldstein a împuşcat într-o moschee din Hebron 29 de arabi care-şi făceau rugăciunea. Cîteva zile, actorii palestinieni n-au mai venit la repetiţii, punînd sub semnul întrebării întregul proiect. Apoi extremiştii arabi au ucis 13 israelieni în două atacuri cu bombe. "Atmosfera devenise foarte, foarte tensionată" spune Orna Katz, interpreta evreică a Julietei.

Nici cu logistica n-a fost uşor. Actorilor palestinieni de pe malul de Vest le era interzis să intre în Ierusalim şi se furişau pe lîngă posturile de control ca să vină la repetiţii. Unele repetiţii s-au ţinut la un teatru arab din Ierusalimul de Est, capturat de Israel după războiul din 1967. Dar după masacrul de la Hebron - şi respectivele ameninţări de răzbunare - actorilor israelieni le-a fost frică să se mai ducă pînă acolo. S-a preferat un local din cartierul armean al vechiului Ierusalim. Dar Patriarhul armean s-a împotrivit; piesa se joacă într-un hangar din Ierusalimul de Vest.

Partener al producţiei este şi George Ibrahim, directorul Teatrului Al-Kasaba din Ierusalimul de Est, s-a beneficiat şi de sprijinul politic al Organizaţiei de Eliberare a Palestinei şi de cel financiar al Festivalului de la Lille şi al tenacei sale directoare - Brigitte Delannay.

Şi apoi au urmat dificultăţile spectacolului propriu-zis. De la început se decisese că familiile Montague şi Capulet se vor deosebi prin limba pe care o vorbesc; una va vorbi în arabă, cealaltă în ebraică. Dar unele personaje - cum ar fi ducele Veronei, un fel de arbitru, - vorbesc în ambele limbi (pe rînd, fireşte) în funcţie de circumstanţe. S-a negociat replică cu replică, rînd cu rînd. Spectacolul intră în conflict cu prejudecăţi vechi şi mai noi: pentru un public care vede mai des atacuri teroriste decît teatru, scena în care se scot pumnalele poate provoca frisoane. Sînt totuşi puţini cei care pot privi în linişte un palestinian sărutînd o evreică şi o evreică mîngîind un palestinian. Exilul lui Romeo sună într-un anume fel în urechile palestinienilor. Nu toată lumea va percepe corect intenţiile spectacolului: în timpul repetiţiilor, regizorul Baniel a fost ameninţat, spunîndu-i-se că viaţa îi e în pericol, dacă va mai încuraja căsătoriile între evrei şi palestinieni.

A urmat apoi problema spectatorilor: în regiune, deplasările sînt mereu sub ameninţare, iar mesajul ar fi fost ca o sticlă aruncată în mare, dacă n-ar fi fost receptat şi de arabii de pe malul de Vest. Pentru ei, biletele se vînd la un sfert din preţ şi direcţia teatrului insistă pe lîngă autorităţile israeliene să facă excepţie pentru spectatori chiar cînd circulaţia e interzisă.

Premiera a avut loc în cele din urmă la Ierusalim. **Romeo şi Julieta**, "simbol al primilor paşi şovăielnici ai împăcării israeliano-palestiniene, elaborat în pofida tuturor împotrivirilor, nu este un spectacol de un optimism prostesc. În scena finală (a împăcării) membrii familiilor Capulet şi Montague nu se privesc: ei fixează publicul... Violenţa lui Shakespeare, dar şi credinţa sa în teatru, utopia tuturor sînt prezente în scenă" - scria Odile Quirat. **(M.B.)**

După Newsweek
şi Le Nouvel Observateur

„După '89, prieteni par să ne fie doar cei care ne aprobă sau măcar nu ne contrazic. Duşmanii, tot de-atunci, sînt prietenii de care nu ne mai este frică."

Din Cronica ideilor orale, noiembrie 1994

Chestiunea, de la origini pînă deunăzi

- cercetare pisăloagă, cu utile trimiteri bibliografice -

În termeni scortoşi, problema ităită de acest număr al eternei DILEME s-ar putea formula şi defalca astfel:

I. Influenţa SISTEMULUI social-politic în funcţiune asupra disponibilităţilor afective ale individului.

Aici încap subcapitolele: A. Prietenia în: a) comuna primitivă; b) sclavagism; c) feudalism; d) capitalism. B. Prietenia în socialism/comunism. C. Prietenia în capitalismul post-comunist (democratură, bulibăşeală, cryptosamavolnjcie şi enigelo-dezastru).

II. Înrîurirea TRECERII (bruşte) de la socialism/comunism la capitalism asupra disponibilităţilor etc.

III. Efectele PLURALISMULUI politic asupra disponibilităţilor etc.

IV. Cercetătorul harnic şi senin trebuie să caute răspunsuri la măcar următoarele întrebări:

1. A. Are prietenia caracter de clasă? B. Dar de rasă?

2. Este prietenia supusă fluctuaţiilor valorice ale monedei naţionale?

3. Depinde prietenia de platforma ideologică a subiecţilor?

4. Raportul între conturile în bancă ale subiecţilor are influenţă asupra prieteniei?

5. Poziţia în ierarhia socială a subiecţilor afectează prietenia?

I. Istoria, geografia, biologia, sociologia plus mitologia dovedesc că sistemul nu influenţează disponibilităţile etc.

I. A. a. Avem puţine date concludente (un femur ici, o mandibulă colo) despre prietenia din comuna primitivă, dar putem deduce cîte ceva din contemplarea unor comunităţi actuale (cartiere, blocuri, găşti, ligi, partiduţe). **I.A.b.1.** Aici se pot opera oarece speculaţii pe marginea cazului Oreste-Pylade: că amiciţia lor s-a zămislit prin educaţia comună la o curte regală şi nu prezidenţială; maliţioşii, scepticii, chiţibuşarii ar putea introduce o moţiune de dubiu, bazată pe **cherchez la femme**, de vreme ce împricinaţii şi-au"impurificat" comerţul sufletesc devenind cumnaţi (unul s-a căsătorit cu sora celuilalt); apoliticii ar putea buda (şi chiar pesta) exemplul: ce-are a face sclavagismul aci? **I.A.b.2.** Cam pe atunci a apărut şi s-a consolidat tipul de prietenie **clientelară**, de care vom zvîrli o vorbă la **IV.5.** La romani, spun P.Ariès şi G.Duby (coordonatori), în **Istoria vieţii private** (Meridiane, 1994, I, p.97), **"«prieten» a devenit sinonimul măgulitor al cuvîntului «client»"**. Nu ştim cum se spunea în latineşte "pupă-l în bot şi papă-i tot". **I.A.b.3.** Dar tot în acele vremuri post-aurorale s-au pus temeliile de nezgîlţiit ale **amicologiei** (sau **filofiliei**, dacă vreţi). Alde Platon consacră subiectului prieteniei un dialog întreg (**Lysis**) şi lungi pasaje în altele. Aristotel umple două capitole mari (cărţile VIII şi IX) din **Etica nicomahică**, disecînd, clasificînd şi "fenomenologizînd" amiciţia, pe faţa şi pe dosul ţesăturii. Cicero tratează chestiunea în cel puţin două tratate: **Tusculanae disputationes** şi **Laelius, sive de amicitia** (dialog). Seneca îi oferă lui Luciliu două **epistole** suculente (25 şi 26) pe tema în cauză. Vă asigur că lucrurile au rămas cum le-au aşezat ei. **I.A.b.4.** Ceva despre prietenia între bărbaţi din perioada de tranziţie (tot grea) de la sclavagism la feudalism (sec. al IV-lea d.C.) aflăm tot în **Ist. vieţii private** (II, p.325). Autorii sunt miraţi de contrastul între **intensitatea** exprimării amiciţiei masculine în corespondenţa epocii şi **absenţa** totală a formulărilor referitoare la prietenia între femei sau la dragoste. Tranziţiile lungi aiuresc viaţa. **I.A.c.** În această minunată (v. Călinescu) vreme întunecată, prietenia ajunge aproape o **instituţie**. În lista de personaje a piesei **Hamlet**, Horaţio apare cu singura indicaţie: **"Prietenul lui Hamlet"**. Restul e tăcere. O prietenie monumentală a vremii a fost cea dintre Montaigne şi La Boétie. "Pentru că era el, pentru că eram eu": **I.A.c.1.** Montaigne a şi dedicat subiectului multe pagini şi un eseu de sine şi de Celălalt stătător, **Despre prietenie** (I, 28). Dincolo de Mînecă, Bacon titrează şi el, aidoma, al XXVII-lea din cele 58 de **Essays or Counsels Civil and Moral**. Spinoza va cerceta cu lupa chestiunea, în numeroase din apoftegmele **Eticii** sale. **I.A.c.2.** Din unghiuri complementare, adică prieteniile Şefului şi, respectiv, ale Slujbaşului, atinseseră problema, aproape simultan, Machiavelli (**Principele**, XXI-XXIII) şi Baldesar Castiglione (**Curteanul**, cartea a II-a, XXIX, XXX). **I.A.d.** Dacă vom cita aici pe Marx şi Engels sau pe Lenin şi Stalin, se va deduce (fraudulos!) că-n capitalism, inclusiv în faza sa de putrefacţie, prietenia duce la rele. Culmea e că acelaşi efect se obţine şi dacă-i pomenesc pe Verlaine cu Rimbaud sau pe Camus care a murit cu Gallimard în maşină. Nici măcar Eminescu şi Creangă n-aduc o lumină mai roză. I.B. În afară de faptul că uneori, în sînul dar şi pe la coapsele **aparatului**, devine **tovărăşie**, sau **pretinie**, nici o nuanţă în plus. I.C. (Pasaj neştiinţific, puţind a confesiune). În perioada de la punctul I.B., de prin '70, am fost prieten cu criticul literar D.D., o minune de om. În decembrie '89 şi-n lunile care au urmat, eu m-am agitat mai mult, el mai puţin. Amîndoi am avut dreptate. Acum eu combat energic, el nu combate energic, ci îşi dă doctoratul. Avem amîndoi dreptate? Din '90, motive geografice ne fac să ne vedem rar. Dar simt o mereu crescîndă nevoie de el. De un alt bun prieten, profesorul T.H., mă despart acum motive şi mai geografice: predă, de çiţiva ani, limba franceză în Canada. Îl gîndesc, şi pe el, zilnic. Am avut, pînă-n '89, voioşia de a fi amic cu multivalentul literat R.V. (-"B.") şi cu nu mai puţin talentata sa soţie, I.V. Din auza companiei cel puţin ciudate pe care şi-a ales-o el (intelectual, totuşi, pînă-n măduva oaselor), urmat, chiar dacă cu o netă moderaţie, şi de doamna lui, acceptînd să gireze cu prestigiul lor istericalele unui fascistoid, relaţiile ni s-au răcit pînă spre zero. Le păstrez o etc. Teoretizarea perfectă a chestiunii, în **Etica nicomahică**, c.a IX-a, III (ed. Petecel, 1988, p.216-218).

II. Se constată următoarele fenomene: **a**) Majoritatea zdrobitoare şi zdrobită nu înţelege nimic. **b**) Unii înţeleg ceva şi fac fie bani, fie carieră, fie amîndouă. **c**) Starea de năuceală duce la crize de inadaptare, culminînd în unele cazuri cu efecte-limită dure: psihoze, nevroze, luări razna, sinucideri. **d**) Între adaptat şi inadaptat, cum se va zări vag şi la **IV.4.**, ceva se rupe. Ăla şi-a mai luat o vilă, tu n-ai nici bani de varză; din amic ce erai, începi să te simţi ruda calică. **e**) Socialismul era o porcărie, evident sinistră, dar cu o anume stabilitate tihnogenă. Îţi făceai, de bine de rău, treaba, îi înjurai şi te duceai să bei nişte beri la alter-ego acasă. Nu dădeau turcii. Isteria actuală a îmbogăţirii, pandalia de cursă frenetică, duce la unele accente de pragmatism feroce: amicii nu mai au timp de tradiţional(a)(ul) lor tacla/şvarţ, pentru că trebuie să **make money**. Multe amiciţii devin tot mai "platonice", teoretice. Altele, pur lucrative. V. şi **IV.3, IV.5.**

III. Vezi **IV.3**

IV.1.A. Nu cred că mai mult de 3, 8-3, 9 la sută dintre prieteniile între colegi de **clasă** rezistă la maturitate. Rămîn ca o "relaţie", o "vorbă undeva", nu mai mult. Dacă vizăm **clasa socială**, Petru Dumitriu îmi povestea odată că, la Frankfurt, el, scriitor exilat şi strîmtorat la pungă, a fost prieten la cataramă cu un mare industriaş. Deci, se poate. Deşi, mă mir. **IV.1.B.a.** Nici o problemă, citiţi-l pe Malraux. **IV.1.B.b.** Totuşi sunt unele probleme, citiţi-o pe Harriet Beecher Stowe. **IV.2.** Da, dar şi reciproca e valabilă. Mai ales în privinţa prieteniei dintre ţărişoare şi ţări. V. şi R. Negrea,**Banii şi puterea**, Humanitas, 1990. **IV.3.** Acum, franc vorbind, cîţi subiecţi din patria noastră chiar au platformă ideologică? Răspund: puţintei. Pentru cei mai mulţi, platforma ideologică e flexibilă ca o trambulină (asta şi e) sau şanjabilă ca şi ciorapii. Aceştia pot fi, succesiv, prieteni cu toată lumea. (v. L. Lari, v. I. Predescu ş.a.) **L'ami de tout le monde**... În rest, însă, acolo unde platforma nu e gargară, ostilitatea e ireconciliabilă: nu văd cum se poate pupa în piaţa endependeţi un ţărănist veritabil cu Funar sau un peremist cu Al. Paleologu sau Andrei Pleşu cu Vasile Văcaru sau chiar Adrian Năstase cu Tudor Mohora. **IV.3.a.** Să consemnăm, totuşi, că, prin '90, între fesenişti şi nefesenişti s-au înveninat definitiv camaraderii, s-au spulberat logodne, s-au pulverizat cumetrii, s-au rupt familii. În **underground**, la cei crînceni, scindarea a rămas: ghelfi idealişti, ghibelini înşurubaţi. **IV.4-5.** Ce mai încolo şi-ncoace: are, afectează. Prietenia merge bine între egali. Faţă de cel mare şi tare, ăl mic şi necăjit (cri-cri) poate fi ţuţăr, client, curtean, "ia-şi-mănîncă-că-oricum-ce-rămîne-dăm-la-porci", aghiotant, om la toate, băiat de casă, băiat de mingi, băiat de pat, reprezentant al generaţiei tinere, cicisbeu - dar Prieten?!?

George PRUTEANU

Prieteneala şi duşmănătorismul

În momentele de meditaţie gravă, în care am încercat să pun în ordine obsesiile umanităţii, pentru a evita, cel puţin în ceea ce mă priveşte, căderea din mitologie în patologie, am ajuns la următoarea concluzie: Prietenia este o speranţă împinsă pînă la sacrificiul de sine, iar Duşmănia este o deznădejde transformată în intenţie criminală. De aceea prietenul adevărat este prieten **pe** viaţă, iar duşmanul adevărat este duşman **de** moarte,

Punînd astfel problema, devine evidentă "dificultatea" de a fi realmente prieten sau duşman cuiva, şi apare chiar "necesitatea" de a înlocui această formă de angajare, absolut stimabilă, cu ceva mai la îndemînă.

Iată cum, imposibilitatea de a renunţa la prietenie şi duşmănie ca forme de validare socială şi dorinţa de a le păstra măcar ca pe nişte dovezi publice ale unei opulenţe sentimentale, au împins pe majoritatea cetăţenilor cu drept de vot să practice PRIETENEALA şi DUŞMĂNĂTORISMUL.

Fiind expresii ale kitsch-ului în relaţiile interumane, cele două manifestări au, cu siguranţă, toate atributele **imitaţiei fără valoare** şi pot fi criticate sau justificate, în egală măsură, fie sub aspect sociologic, fie sub aspect estetic.

Prieteneala este o **stare de fapt.** Ea apare ca un fel îngroşat de a te purta cu cineva, fără motive reale, ca şi cum ţi-ar fi foarte apropiat. Trasul de brăcinari sau de şireturi (dacă burţile permit aplecarea persoanelor în cauză), bătutul pe spate sau pe pîntece sunt gesturile cele mai violente care-o semnalează. Există însă şi semne mai subtile, trecute prin filtrul educaţiei, care combină ostentaţia cu o oarecare eleganţă: împrumutul public al unei sume mari sau al unei batiste curate.

În toate cazurile, fiind superficială, Prieteneala este nestatornică şi acest lucru generează situaţii ridicole. Mai ales în politică, lipsa de obligaţii afişată sub formă de **prieteneală ideologică** permite, de exemplu, trecerea mereu triumfală de la un grup parlamentar la altul, cu un efect comic sinucigaş.

Duşmănătorismul este **doctrinar**. El este o formă teoretică de a exprima, din senin, necesitatea unui canibalism iminent care, fiind exersat pe un adversar inventat, nu prezintă de fapt nici un risc, decît poate acela de a înghiţi şi fulgii aferenţi. Într-adevăr, e greu să faci tot timpul gesturi concrete. cvasi-mortale, faţă de o altă persoană. Dar, prin afirmaţii care să meargă de la insulte la polemici devastatoare, poţi întreţine în mod public o stare de tensiune a cărei unică rezolvare să pară a fi numai moartea uneia din părţi.

Sigur că, şi în acest caz, lipsa de autenticitate a conflictului generează o nestatornicie, poate şi mai ridicolă decît în cazul precedent. Căci, dacă o Prieteneală abandonată nu te obligă la nimic, Duşmănătorismul eşuat cade obligatoriu într-o Prieteneală derizorie, precum relaţia Vadim Tudor - Păunescu, după 1989.

Indiferent dacă sunt practicate cu inconştienţă sau cu cinism, ambele forme de a mima afecte reale sunt greu de combătut, deoarece îşi trag mereu oxigenul din confortul pe care-l oferă practicanţilor.

Şi chiar dacă recunoaştem că ele constituie forme inculte de a umple un vid sufletesc, este greu de imaginat ce tip de cultură şi în cît timp ar putea produce o schimbare a gustului comun pentru astfel de surogate.

O sporită infuzie de cultură umanistă nu va înlocui oare în aceste jocuri mitocăniile sănătoase cu rafinamentele bolnave? O diversificată cultură tehnică nu va transforma aceste şubrede construcţii umane în relaţii solide, dar aride?

Se poate încerca şi un tratament social de şoc cu o combinaţie între cele două culturi.

Oricît de optimişti am fi însă, farmecul găunos pe care-l degajă Prieteneala şi fiorul tembel pe care-l transmite Duşmănătorismul vor avea aceeaşi căutare, cel puţin pînă la sfîrşitul acestui deceniu, sau pînă la sfîrşitul acestui secol, dacă nu chiar pînă la cel al mileniului în curs.

Eugen VASILIU

Lumea noastră nouă văzută de la „9“

– de vorbă cu dr. Tudor GIURGIUCĂ, medic psihiatru –

De ce schimbăm un prieten sau un dușman? Fiindcă el însuși se schimbă în raport cu noi: nu ne mai este fidel, dă dovadă de spirit ostil și pare să ignore, în varii împrejurări, memoria trecutului comun. Lucruri știute. Fixăm totuși după '89 o dată de cumpănă în istoria amiciților și adversităților din societatea noastră, fiindcă descoperim că, de-atunci, mulți dintre cei are au făcut trieri, oricît de surprinzătoare în gingașul domeniu, de fapt nu și-au schimbat mai mult decît un singur prieten ori un singur dușman: puterea și opoziția. A fi ales sau respins, nu datorită valorii sau defectelor tale, ci doar fiindcă "ții" cu unii sau cu alții, a provocat multora îndoială și dramă de durată. Se pare că acest adevărat "coup de foudre" politic prin care au trecut amiciția și adversitatea după '89 n-a priit sentimentelor inefabile. Cerem cîteva păreri asupra subiectului dlui dr. Tudor Giurgiucă, medic primar, Institutul de neurologie și psihiatrie București.

Stimate domnule dr. Giurgiucă, datorită profesiei dumneavoastră întîlniți, probabil, foarte des printre pacienți oameni pentru care lumea a devenit imaginea trădării generale, ca și cînd ar fi fost părăsiți dintr-o dată de toți prietenii, sau a unui uriaș dușman persecutor. După '89, a crescut cumva numărul acestora?

Dr. Tudor Giurgiucă: A crescut, din păcate. Mai ales în '90-'91 - relațiile de șoc, de frică, de anxietate și-au spus cuvîntul: am avut cazuri care s-au decompensat cu ocazia asta (Revoluția ori mineriadele etc.) și cazuri care au debutat cu acest prilej. Poate ar trebui să ne întrebăm puțin ce-au fost prietenia și dușmănia pînă atunci, pînă-n '89 să zicem.

Cu o formulă bine găsită, s-a spus că în țările din Estul Europei prietenia a fost o conspirație împotriva statului. Cum vi se pare?

Dr. Tudor Giurgiucă: Memorabilă și incompletă, totuși. În general, prietenia se stabilește la o vîrstă tînără, cînd într-adevăr se nasc relațiile amicale de fond, deseori durabile; făcută mai tîrziu devine, indiferent dacă ne place sau nu, interesantă, determinată de conjuncturi. Prietenia în Est n-a fost numai solidară, așa cum presupune ideea de conspirație la care v-ați referit. Existau, să nu uităm, și niște grupuri, constituite, cred, chiar în acest scop, oricum funcționînd ca atare, care căutau să te facă să te-mprietenești, pe de-o parte ca să te tragă de limbă și pe de alta să te capaciteze pentru a avea o atitudine binevoitoare prin niște mici fleacuri, amănunte, mici servicii... Era viciată această prietenie, chiar din punctul de pornire, urmărind, de fapt, trădarea încrederii, pîra, suspiciunea. Dușmănia avea un mod de manifestare mai puțin concret decît după '89: era născută mai degrabă dintr-o concurență de interese, în diverse planuri, pentru niște avantaje pe care le aveai sau nu le aveai, pînă la urmă. S-a trecut, de exemplu, printr-o perioadă (stalinistă) în care copiii erau încurajați să-și reclame părinții, după modelul lui Pavlik Morozov. Or fi făcut-o unii, n-am cunoștință. Dar parcă n-am avut **cazuri** din astea, cel puțin public popularizate. Sau nu știm? Ei, astăzi, a da cuiva cu tîrnăcopul în cap ca să-i iei jumătate de metru de pămînt nu mai e un fapt ciudat, pe care-l citesc în ziar: văd victimele la Institutul Medico-Legal.

La unul e tristă boala, la altul e tristă existența

Cum se manifestă printre pacienții dvs. prietenia și adversitatea?

Dr. Tudor Giurgiucă: Bolile psihice au un spectru variat, dar, în general, pacienții ar putea fi împărțiți în două categorii mai importante: unii, care la un moment dat clachează datorită greutăților de adaptare, stressului, și sînt conștienți că starea lor nu poate fi depășită prin forțe proprii și alții care sînt dezafectați complet, săracii, au pierdut normele și legăturile, trăiesc într-o lume aparte, inaccesibilă. Gravitatea bolii este mai mică în cazul unei nevroze decît a unei psihoze, dar pentru pacient tragedia este mai mare, fiindcă trăiește acut, conștientizează starea în care se află și nu poate ieși din ea. Cum să spun: la unul e tristă boala, la altul e tristă existența. În condițiile acestea, și prietenia și dușmănia se manifestă mai primitiv, mai posesiv, mai aproape de afectul primar, necenzurat. Sînt, de pildă, bolnavi cronici, care dovedesc niște inversiuni afective grave față de părinți, de frați, de surori, dar odată ajunși în spital, în decădera lor datorată bolii, ajung să facă niște prietenii și niște pasiuni de o ardență nemaipomenită. Se simt mai ocrotiți în spital decît în lumea de-afară, atracția unora față de alții e mai puternică în sine, așa că nu-și pun problema dacă-mi place cutare sau nu-mi place și de ce, ei **simt**, nu intervine cenzura rațională. Prietenia pentru ei e o formă de refugiu; își fac confidențe, au păreri formate, se-ndrăgostesc, se căsătoresc între ei, fac și copii, Dumnezeu știe ce-o ieși și din copiii ăia. E între ei un fel de "legătură a disperaților", cu atît mai tristă cu cît fiecare din ei are probleme materiale, n-are cum să se întrețină singur, contează pe părinți care, nu-i așa, nu sînt eterni..., dar să mai ai și pe altul în sarcină, tot bolnav, soție sau copil? Ce putem face?... Înainte, spitalul "Gh. Marinescu" nu interna și nici acum, în unele cazuri, nu internează decît urgențe. Ce-nseamnă aici urgență: numai unul care se agită și-mi dă-n cap? Dar poate să vină să se interneze un depresiv care-și pune problema sinuciderii: dacă n-am posibilitatea să urmăresc în ce grad de nevroză se găsește, îi pot da drumul acasă, fără internare, și-a doua zi aflu că-și-a legat șireangul de gît. Banii pentru sănătate sînt puțini, dotările slabe și-n condițiile astea selecția este cam întîmplătoare... Și eu, teoretic, trebuie să apăr bolnavul chiar de el însuși.

Delirul, în funcție de epocă

Un fost student la medicină prin anii '50 îmi spunea că a fost uimit de ciudata preferință a cîtorva pacienți de la "9" care pretindeau a fi... miniștri adjuncți. Cînd oricum proporțiile realului nu mai contează și cînd te poți declara orice sau oricine, cum v-ați explica acea modestie a proiecților? Mai funcționa totuși un grad de cenzură?

Dr. Tudor Giurgiucă: Sau poate unii din ei chiar asta fuseseră? Cred, mai degrabă, că reflectau o modă a timpului, promovările spectaculoase și după merit, amănunt care nu scăpa observației curente. În bolile psihice putem citi societatea, fiindcă ele se manifestă și ca răspuns și răsunet la preocupările realului social. Rar mai găsim acum printre pacienți, sau deloc, unii care să se declare Napoleon, fiindcă mitul lui nu mai are atîta pondere, nu mai este un punct de referință comun timpului nostru. Acum întîlnim mai degrabă oameni în dezechilibru care se cred extratereștri. Cineva pe care n-o să-l uit cît o mai știi dacă un pacient zice de Miron Cosma, dacă zice de altul, fiecare-și găsește pe structura proprie un lider pe care-l invocă sau cu care se identifică. Justițiarii n-au mai apărut atît de mulți ca înainte și nici pacienții preocupați de bizarerii tehnice, inventatorii. Conjunctura prin care trecem, în care se accentuează caracterul pragmatic, practic, face ca acum pacienții ajunși la spitalul nostru să se pretindă **investitori**. De altminteri și acutele stări de agresivitate cu care se confruntă acum societatea și care aduc pe unii oameni pînă în saloanele spitalului, au căpătat și ele un caracter concret, tot pragmatic i-aș spune, aproape instantaneu a fost pus în lumină un spirit achizitiv dincolo de limita normală. Am colaborat de curînd la un studiu privind periculozitatea socială și comportamentele aberante, unde calculele au avut în vedere numai cetățenii Bucureștilor. Am constatat, prin cifre și date aduse la zi, că populația capitalei este o falsă populație urbană. Peste 70% din cei cu comportament antisocial, dînd dovadă de agresivitate crescută și manifestîndu-se violent, sînt născuți în mediul rural iar în București au venit după vîrsta de 16 ani. Ei sînt deci victimele acomodării și a adaptării defectuoase la viața orașului. Aplicarea legii fondului funciar naște, cum vedem, conflicte și violențe în număr crescut. E mai greu de crezut că un nou venit la oraș, din categoria de care vorbeam înainte, ar fi dat cuiva în cap pentru ca să-i ia locul pe lista de repartiție de locuințe de stat, de exemplu, chiar dacă s-ar fi considerat nedreptățit. Acum interesul material prevalează, foloasele sînt mai concrete, mai ispititoare: "eu n-am avut pămînt, dar ăsta, care-i bătrîn și i-a trecut vremea (de altfel, la țară mai mult bătrînii au rămas) de ce să primească 10 ha și eu să n-apuc nici 2 ha? Nu era bătrînul ăsta și unchiul meu? De ce să-i dea copilului lui și nu mie, care am mai multă nevoie?"; nu-i greu de reconstituit un asemenea raționament care împinge astăzi dușmănia pînă la crimă.

Protecția socială

Cum se vor reflecta aceste șocuri provocate de dinamica realității: de pildă, credeți că în anii ce vin veți avea mai mulți pacienți din rîndul celor care s-au simțit trădați (inexplicabil) în prietenie?

Dr. Tudor Giurgiucă: Fără îndoială că impactul de acomodare va provoca victime și este de așteptat ca unii pacienți să ajungă la noi și din această cauză, a prieteniei prea repede schimbate. Răsunetul comportamental și afectiv al crizei prin care trecem - să nu ne înșelăm!, ea este în primul rînd una de morală și de educație - va fi resimțit în viața multora. Pentru că adesea nu mai pornește de la principii ci este doar una de conjunctură, bazată pe criterii din domeniul material - concret, prietenia va putea fi un prilej de suferință în viitorul apropiat. Lipsa de afectivitate, pe de altă parte, va favoriza manifestările de agresivitate socială, comportamentele aberante bazate pe ură, dușmănie etc.

Neglijența în supravegherea copiilor - observată la două categorii: îmbogățiții și șomerii, polii opuși - a început să pună deja probleme. Neglijența opulenței și cea a lipsei de resurse materiale, evidente în carențele educaționale care se manifestă la copii, duc, din nefericire, la aceleași triste rezultate. Văd adesea, la Institutul Medico-Legal, la expertize, copii care au fost prinși spărgînd mașini sau magazine, ori operînd în bande organizate. Mamele, aflate de față, plîng neajutorate. "Dumneata nu știai că la 3 noaptea copilul dumitale nu-i în casă?" "Nu știam". Cîte camere putea să aibă acea casă, încît faptul să treacă neobservat, în ce aripi separate ale unor palate trăiesc cei care nu mai ajung să știe unul de altul? Ce fac cu un asemenea copil? Îl bag la reeducare, să protejez societatea? "Face școală"? Îl încredințez familiei? Care familie - cea care nici nu observă dacă el dă sau nu pe-acasă? Protecția socială este privită mai mult ca o treabă a executivului, insistîndu-se pe caracterul strict economic. Se uită prea adesea că și școala, vecinii, opinia publică constituie elemente de protejare a societății dacă iau atitudine față de abaterile din sfera moralei și a valorilor de educație.

Ce șanse de recuperare există?

Dr. Tudor Giurgiucă: Cînd indivizii trec prin momente de descumpănire și dramă, ei pot invoca drept punct de pornire a suferinței diverse lucruri, motivații felurite. S-au dat unor astfel de cazuri și explicații de "incompatibilitate politică", eu însumi am avut de-a face cu o familie de tineri ziariști, aveau și un copil, care lucrau la ziare de orientări adverse și resimțeau acest fapt ca pe un stress care îi adusese pînă aproape de divorț. Un fanatism recent (și infantil) le copleșea tot orizontul, părea că nimic din ceea ce trăiseră împreună nu mai avea importanță, în raport cu opinia lor politică. S-au conciliat, în cele din urmă, umanizîndu-se - aș spune - fiindcă politicul este numai una din fețele umanului, după o vorbă cunoscută. Prin educație și morala de fond a omului, sentimentele pot fi recuperate, vreau să spun **normalitatea** și **echilibrul** lor, bazate pe cenzura rațiunii.

Vulpea din Springfield, o eroină a povestirilor vînătorești semnate de E. Seaton - Thomson, recomanda puilor săi să-și schimbe periodic "hrana și dușmanii"; asta nu arată cumva că, într-o pornire afectivă este mai naturală schimbarea decît fidelitatea de durată? Nu sîntem, deci, prea severi cu alianțele și adversitățile care se desfășoară sub ochii noștri?

Dr. Tudor Giurgiucă: Ea era, să nu uităm, o sălbăticiune, nu-și pregătea puii pentru existența în lumea umană. Societatea care ne așteaptă în viitorul apropiat va fi mai mobilă, fără îndoială, putem imagina că afectele și pornirile noastre se vor supune, poate, unor criterii excentrice sentimentelor de prietenie sau adversitate, așa cum le cunoșteam obișnuit. Asta va provoca, probabil, indivizilor, mai sensibili, șocuri și stări de neliniște și melancolie. Altă soluție decît recursul la morală și la valorile educației n-avem, ea e veche de cînd lumea. Avem timp (și interes) s-o aplicăm? Asta e întrebarea fiecărei zile care trece prea repede.

Pagină realizată de
Tita CHIPER

Guvernul trebuie să-și plătească opoziția

– Sir Sigmund **STERNBERG**, președintele executiv al Consiliului Internațional al Creștinilor și Evreilor, fondator al Institutului Britanic pentru Etica Afacerilor răspunde întrebărilor noastre –

Cum (și dacă) au evoluat noțiunile de prietenie și dușmănie, în lumea care s-a prefigurat după '89; și cum să ne pregătim pentru receptarea noilor înțelesuri și ale nuanțelor intervenite (eventual) în aceste domenii?

Sir Sigmund Sternberg: În viața politică nu putem vorbi de dușmani și prieteni, partidele n-au dușmani ci oponenți, așa-i numim pe "ceilalți" în mod curent. Guvernul meu îi plătește pe liderii opoziției, le dă bani, îi și consideră, de altfel, "lideri leali ai opoziției" - cu o expresie cunoscută: **Her Majesty's Loyal Leaders of the Opposition**. De altfel, așa trebuie procedat, și e bine să faci astfel, pentru că asta înseamnă democrație. Nu-i respingi pe oameni, nu-i persecuți, nu-i împușți: îi plătești. Sînt destul de decepționat că, după '89, nu s-a întîmplat așa; ar fi fost un lucru bun pentru guvern și favorabil democrației. De ce plătești? Fiindcă dacă ai o opoziție care primește fonduri din altă parte sau din afară, în clipa cînd ajunge într-o poziție de putere ea trebuie să-și achite obligațiile contractate anterior; nimeni nu dă bani pe degeaba. De aceea e nevoie să te gîndești mult la acest aspect. Îmi aduc aminte că după război, în 1951, cînd Churchill a căzut de la putere, am plecat în Rusia, în U.R.S.S. Toți din jur spuneau cu o asemenea convingere, încît chiar și eu m-am gîndit la un moment dat, "să vezi că acum o să-l împuște pe bietul Churchill". N-au făcut-o, nu l-au împușcat, a devenit șeful opoziției. În democrație, întotdeauna trebuie să ai o atitudine prietenească față de "ceilalți". Iar dacă nu ești la putere, e nevoie să oferi o șansă în acest sens celor care sînt acolo. E o lecție care trebuie învățată. Noi știm, de pildă, că la viitoarele alegeri nu va cîștiga un guvern de conservatori ci de laburiști. Dar, bazați pe tradiția democratică a societății noastre, putem spera că va avea loc o preluare lină a puterii, fără brutalități și fără a-i trata pe oponenții politici cu ura cuvenită unui dușman personal.

Redacția DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 București ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poștale. Publicația se află la poziția 2106 în Catalogul publicațiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresați-vă redacției la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia și la sediul redacției, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ștefan Aug. DOINAȘ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEȘU
REDACȚIA: Magdalena BOIANGIU (redactor șef adjunct), Ilieș CÂMPEANU (secretar general de redacție), Tita CHIPER, Radu COSAȘU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ȘERBAN, Elena ȘTEFOI (redactor șef), Mircea VASILESCU
RESPONSABIL DE NUMĂR: Radu COSAȘU
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Gabriela MAȘEK; *DIFUZARE:* Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU, Corina MÎȚĂ
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, București

Anul II
nr. 97
18-24 noiembrie 1994
16 pagini 200 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE

DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

CAZUL IULIU MANIU
POLITICĂ ȘI MORALĂ

Alexandru GEORGE pag. 2
Ioan SCURTU pag. 6
Corneliu COPOSU
Mihai Sorin RĂDULESCU
Gabriel ŢEPELEA pag. 7
Nicolae IORGA
Constantin STERE
Pamfil ŞEICARU pag. 8
N. CARANDINO
Silviu BRUCAN pag. 9
Z. ORNEA
Al. ZUB pag. 10
Dan A. LĂZĂRESCU
Sanda TĂTĂRESCU pag. 14

"Aşa şi noi Românii, nu trebuie să ne ocupăm numai cu mizeriile acestor zile. Trebuie să ne ocupăm, în primul rînd, cu ceea ce simte sufletul nostru şi ceea ce pretinde demnitatea noastră de neam." (Decembrie, 1937)

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

ARGUMENT

În ce măsură este oportună acum o meditaţie asupra figurii şi destinului lui Iuliu Maniu, pe care o propunem cititorilor revistei noastre?

Cel puţin două ar fi motivele pentru care - conformîndu-ne unor opinii răspîndite - demersul putea să mai întîrzie. Pe de o parte, aducerea unei personalităţi de prim plan în atenţia publică, în afara datelor calendaristice stricte care ar obliga la o evocare, nu poate să aibă la bază altceva decît un "scenariu" abil condus de "unii" sau de "ceilalţi", cu finalitate deocamdată obscură, dar, desigur, lesne descifrabilă de cei capabili s-o facă. Pe de altă parte, faptul că Maniu a devenit un simbol în conştiinţa naţională pare că nu ne dă momentan "libertatea şi justificarea suficiente să-l demitizăm", integritatea figurii sale tragice fiind ştirbită dacă, situîndu-l în cadrele epocii istorice în care a trăit, am scoate la lumină unele adversităţi şi unele contestări cu accent pamfletar .

Am încercat să discutăm "cazul" Iuliu Maniu fără a ignora, totodată, dificultăţile de receptare a intenţiei noastre. Colaboratorii care semnează în acest număr şi documentele publicate aduc, credem, nuanţele necesare încercării de a descifra profilul său singular şi enigmatic. Trebuie să recunoaştem că, la adevărata sa valoare, Iuliu Maniu este încă, pentru mulţi, un necunoscut.

Relaţia dintre politică şi morală devine una dintre cele mai stringente chestiuni la ordinea zilei; în funcţie de ea se poate judeca activitatea eficientă a omului politic român contemporan, indiferent de partidul pe care-l reprezintă.

Dacă personalităţi cum e cea a lui Iuliu Maniu vor rămîne numai repere de nostalgie, atunci ne vom mîndri totdeauna foarte mult cu cartea de istorie şi mai puţin, sau deloc, cu spiritul democratic al societăţii în care trăim zi de zi. (T.C.)

Ceva despre „cazul" Iuliu Maniu

În perioada relativ scurtă, de un veac şi un sfert, între 1821-1947 (încheiată cu un deceniu tulbure 1938-1947) cînd poporul român şi-a cucerit autonomia, apoi independenţa şi a edificat un stat modern, unitar şi cît de cît democratic, s-a dezvoltat în cadrul lui un anume tip de om politic, pe care-l putem caracteriza drept vizionar şi pragmatic, urmărind idealuri naţionale dar şi scopuri personale foarte precise, inteligent şi flexibil, cultivînd cu atîta adresă demagogia încît aceasta ajungea să pară a exprima propriile sale convingeri, în fine, un realist acut şi un oportunist abil în aprecierea situaţiei internaţionale. Perioada a fost delimitată de drama a două personalităţi de alt tip, asemănătoare pînă la confuzie: Tudor Vladimirescu şi Ion Antonescu, amîndoi bravi ostaşi dar politicieni nuli, animaţi de porniri patriotice dar ducînd ţara la dezastru şi sfîrşind la fel, executaţi ca trădători şi abia apoi parţial reabilitaţi, oameni ai unui destin crunt, contrariu celor din perioada cuprinsă între "momentele" lor.

Tipul dezvoltat dincolo de Carpaţi şi de Prut a fost întrucîtva diferit, dar caracterizat tot prin idealism, populism şi încredere în viitor, cu diferenţa însă că oamenii politici "de dincolo" erau stăpîniţi de un spirit de opoziţie mai acut, mergînd pînă la subversiune. Patriotismul lor era anti-statal, apelurile lor mai patetice, încercînd să cuprindă şi să angajeze mase mult mai ample. Basarabenii, bucovinenii, bănăţenii şi ardelenii cereau oamenilor lor politici şi alte virtuţi, deosebite de ale celor din Vechiul Regat.

Iuliu Maniu reprezintă expresia cea mai bine cristalizată a acestui tip de om politic, născut dintr-o necesitate de pură opoziţie, fără experienţa efectivă şi veleitatea conducerii, cu o doar subalternă trecere prin formele vieţii sociale normale (deoarece în Regatul Ungariei un român nu putea ajunge în nici un caz judecător, prefect, primar al unei aşezări mai măricele). Spre deosebire de corifeii Partidului Naţional din Basarabia şi Bucovina care s-au integrat aproape toţi în mod firesc în Partidul liberal, Maniu s-a păstrat deoparte, a adîncit separaţia şi şi-a creat astfel o destul de discutabilă independenţă.

Fapt cu atît mai nejustificat cu cît el era, dintre toţi fruntaşii Partidului Naţional din Ardeal, cel mai "burghez": era un avocat (fatalmente de provincie) fără deosebită elocvenţă şi audienţă, un om corect, de "principii" - în care se refugiază totdeauna sistematicii opozanţi. Inflexibil, el a transportat aceste calităţi în activitatea politică de la Bucureşti, ceea ce ar fi însemnat ceva pozitiv dacă Maniu s-ar fi integrat cu adevărat acesteia. Dar, el, nemulţumindu-se cu rolul de corifeu liberal de mare suprafaţă în Ardeal, ceea ce ar fi dus astfel la întărirea democraţiei reale, s-a specializat în obstrucţii şi oponenţe, avînd ca efect scindarea mişcării liberale şi aşa slăbite mult în contextul imediat post-belic. Culmea (şi prima mare eroare a lui Maniu) a fost unirea Partidului său Naţional cu cel Ţărănesc al lui I. Mihalache şi asta ca o pură reacţie la dictatura iacobină a Bucureştilor. Căci el nu avea nimic a face cu ţăranii şi cu ţărăniştii şi cu atît mai puţin cu statul ţărănesc visat de un Stere, N. Iorga, Nae Ionescu şi "proclamat" pe hîrtie mai tîrziu de Ion Mihalache. (Exact aceeaşi fiind acum situaţia d-lui I. Raţiu, un liberal pur, rătăcit din raţiuni de familie în P.N.Ţ.C.D.) Maniu era, caz rar în Ardeal, un burghez fără veleităţi senioriale de tipul lui Petru Groza şi pe care spre sfîrşitul vieţii şi le-a satisfăcut şi un Oct. Goga (veniturile lui pare-se că proveneau din participarea lui ca acţionar la Societatea minieră şi industrială "Mica"). Era un om de o perfectă corectitudine şi sobrietate, cu vorbirea măsurată şi decizii calculate, cu socoteli întortocheate şi ezitante. Era (şi asta-i dă o originalitate aproape stridentă în epocă şi în bîlciul nostru naţional!) un "celib", adică aparţinea unui ordin călugăresc catolic ce-i permitea să trăiască "în lume" respectînd însă regulile şi făgăduinţele monastice.

Prin prestigiul cîştigat astfel şi stranietatea persoanei sale, el a trezit multe adversităţi; împotriva lui au scris pagini sîngeroase deopotrivă Stere şi Iorga, M. Manoilescu, dar mai ales Nae Ionescu (cel mai "balcanic" dintre extremiştii epocii) care-l considera un instrument al morţii, o uscătură sterilă şi fără contact cu viaţa, anchilozat în gîndirea nefastă de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea, profund neînţelegător al realităţilor româneşti. Ura faţă de Brătieni l-a împins însă pe Maniu la încurajarea întoarcerii lui Carol al II-lea pe tron, apoi la cedarea (prin demisie) în faţa pretenţiilor abuzive sporite ale acestuia; tot asta l-a făcut să stabilească o alianţă compromiţătoare în 1937 cu legionarii, pentru a-i "trînti" pe liberali de la putere, - ceea ce a deschis calea dictaturii regale. Partidul Naţional Ţărănesc a fost un hibrid, o alcătuire politică aberantă, dar care s-a bucurat de o mare popularitate, agregînd, fără să unească, agrarieni ca I. Mihalache, fascizanţi ca Al. Vaida-Voevod, corporatişti ca M. Manoilescu, oameni de "stînga" ca Gr. Iunian, M. Ralea, P. Andrei, M. Ghelmegeanu, dar şi pe takistul N. Titulescu şi pe ambiţiosul sinistru Armand Călinescu, pe care-i uneau numai ambiţiile nesatisfăcute şi ura împotriva liberalilor.

În portretul său, cu multe accente pamfletare, dar şi cu unele observaţii penetrante, G. Călinescu a descifrat în Maniu cazul tipic al unui politician "contra", destinat marginalizării, care avea privirile prea fixate asupra "centrului" doar sub forma puterii abuzive. După 1918, el ar fi fost incapabil să admită că dispăruse "Budapesta", de care psihologiceşte avea atîta nevoie şi şi-o fabrica la toate ocaziile, confundîndu-i pe Apponiy şi pe Tisza cu Ionel Brătianu şi Take Ionescu, iar pe Kaiserul Wilhelm II cu bunul nostru rege Ferdinand. În anii '30 i-a apărut însă o Budapestă reală, în fine, sub forma ameninţării naziste şi bolşevice.

Omul politic şi-a intrat în rol, a fost măreţ, sublim, şi a murit ca un martir, respingînd orice ispită, orice compromis. Tragedia şi izbînda sa sînt de căutat în aceea că morala nu se confundă cu politica, iar situaţia României va impune multă vreme alt tip de om politic decît acela care ştie să facă orice dar nu şi să conducă.

Alexandru GEORGE

Modelul Maniu

- în viziunea unor membri ai TUNŢCD -

Tineretul Universitar Naţional Ţărănesc Creştin şi Democrat este o aripă puternică a PNŢ-ului care infirmă imaginea de partid îmbătrînit asociată îndeobşte acestuia. I-am întrebat pe cîţiva dintre membrii TUNŢ, majoritatea din familii de foşti deţinuţi politici sau "militanţi unionişti", ce detalii cunosc despre viaţa lui Iuliu Maniu.

În raporturile lui cu tinerii, istoricul lider ţărănist este, în general, privit ca un maestru înţelept, apropiat şi democrat, sfătuind dar lăsînd libertate de acţiune. Maniu este, în concluzie, un model, iar relaţiile tinerilor cu "seniorii" partidului sînt văzute ca reiterîndu-le pe cele ale fostului preşedinte cu studenţii de atunci. Sursele din care studenţii îşi adună informaţiile sînt lecturi ale cărţilor de istorie şi memorialistică ale epocii sau povestiri amicale. ale celor care l-au cunoscut.

Rep.: Ce amănunte cunoaşteţi despre activitatea de tinereţe a lui Iuliu Maniu?

Cosmin Bucur, secretarul general al TUNŢCD: Din **Istoria P.N.Ţ.**-ului scrisă de Pamfil Şeicaru şi publicată la Madrid în 1956 am putut afla că Iuliu Maniu, încă de tînăr, era activ în viaţa politică - a făcut parte din Parlamentul ungar. Totodată, în perioada Primului Război Mondial, el a participat în cadrul armatei austro-ungare. Apoi s-a ocupat de Poliţia din Viena, unde, se pare, a fost numit chiar un fel de comisar. În afară de asta, sînt memorabile discursurile pe care le-a rostit în Parlamentul de la Budapesta, în care a luat poziţie pentru cauza românilor din Transilvania. De asemenea, a ajuns, de tînăr, preşedintele Partidului Naţional Român din Transilvania şi a avut un rol hotărîtor în Marea Unire din 1918.

Ca Maniu tînăr să fi activat într-o organizaţie similară cu a noastră nu ştiu. Deşi între problemele lor de atunci (unirea în special) şi cele ale noastre de acum nu se poate face o paralelă, dl. Maniu poate fi pentru mine un model, pentru că era un mare patriot. Şi motivul pentru care eu am ales acest partid este că, printre principiile lui, se numără şi cel al patriotismului luminat, adică respectarea tradiţiei ţării, a integrităţii teritoriale, inclusiv revenirea Basarabiei şi Bucovinei. De aceea am rămas în partid şi voi rămîne, chiar dacă voi face puşcărie, ca Maniu.

Laurenţiu Dumitraşcu, membru în Biroul Naţional al Organizaţiei de tineret:

Imediat după ce a ajuns student la Budapesta, Maniu a intrat în mişcarea unionistă a P.N.R. din Transilvania. Alături de Alexandru Vaida-Voevod, Maniu, printr-o campanie electorală nemaiîntîlnită pînă atunci în Imperiul Austro-Ungar, a reuşit să impună foarte mulţi tineri români în Parlamentul de la Budapesta. Aici ştiu o întîmplare amuzantă: după ce, în Parlamentul Imperiului, s-a stabilit ca deputaţii să nu mai întrebuinţeze forţa fizică împotriva altor deputaţi, pe Maniu, care, în discursurile sale, spunea lucruri ce nu conveneau majorităţii, au hotărît să-l scoată din şedinţă cu burţile.

Partidul Naţional Român n-a avut o organizaţie de tineret pentru că membrii săi erau ei înşişi foarte tineri.

Radu Munteanu, vicepreşedinte TUNŢCD:

Nu ştiu prea multe despre el tînăr, dar cred că pentru noi nu e neapărat necesar un model tînăr, ci unul care a fost, tot timpul, un om moral.

Rep.: Ce ne puteţi spune despre relaţiile lui Iuliu Maniu cu tinerii de atunci ai partidului?

Cosmin Bucur: Toţi membrii din vechea conducere a TUNŢ-ului, după 1945, care mai trăiesc şi astăzi, erau apropiaţi de Maniu. Aşa au fost Şerban Ghica, Ioan Bărbuş, pe lîngă, bineînţeles, preşedintele Coposu. Spre deosebire de astăzi, atunci majoritatea studenţilor făceau politică: în Bucureşti, TUNŢ număra 18 000 de membri. Maniu favoriza, de asemenea, trimiterea multor tineri lideri în străinătate, pentru a-şi definitiva studiile nu numai în politologie.

Laurenţiu Dumitraşcu:

O foarte mare apropiere de tineret a dovedit Maniu mai ales în perioadele în care partidul a fost scos în afara legii de către Carol al II-lea, Antonescu şi apoi după 23 august 1944. Din marile centre ale ţării PNŢ era singura forţă ce se putea opune comunismului. Şi astăzi numărul membrilor tineri PNŢ întrece mult numărul membrilor altor partide: un sondaj de opinie arată că 80% din studenţi sînt apolitici, 17% membri sau simpatizanţi PNŢ şi doar 3% au altă culoare politică. De altfel, imaginea PNŢ de partid îmbătrînit e o falsă imagine vehiculată de mass-media.

Radu Munteanu:

Maniu era foarte deschis, avea o atitudine părintească mai ales pentru că nu avea copii. Îmi amintesc mărturia lui Şerban Ghica, după mitingul pro-regalist din 8 noiembrie 1945, cînd a ieşit cu împuşcături şi cînd studenţii au avut o reacţie puternică împotriva unor camioane cu "muncitori" veniţi să facă ordine: Maniu l-a sărutat pe Ghica şi i-a spus că bine aţi făcut ce aţi făcut. De asemenea, mai ştiu că, fiind întrebat odată de tineri cum trebuie să procedeze, Maniu a răspuns: "Dacă eu aş fi tînăr, aş şti ce să fac". Şi eu cred că, atîta vreme cît nu-ţi încalci principiile, morala creştină, poţi face ceea ce vrei.

Rep.: Pentru că tot a venit vorba de mitingul pro-regalist din 8 noiembrie 1945, reiterat pe 8 noiembrie 1994, ce ne mai puteţi spune despre tinerii care au demonstrat atunci, cît şi despre implicarea lui Maniu în organizarea acestuia?

Cosmin Bucur:

A fost o manifestare spontană a tineretului universitar, nu cu ordin de sus. Tinerii, alături de liberali, s-au solidarizat cu M.S.Regele Mihai, care era în grevă regală. Ei au chemat populaţia la miting. După demonstraţie au fost arestări; ştiu că domnii Şerban Ghica, Cicerone Ioniţiu şi chiar Ioan Lambru, actualul preşedinte al Asociaţiei de muncitori, au fost arestaţi şi bătuţi.

A consemnat
Iaromira POPOVICI

Mulţumim Doamnei Henriette Cihoschi, fiica Generalului Henri Cihoschi, Comandantul Diviziei a X-a, biruitoare la Mărăşeşti, Ministru de război în Guvernul Maniu din 1928-1930, pentru a ne fi pus la dispoziţie unele fotografii reproduse în acest număr.

Mulţumim, de asemeni, Arhivelor Statului şi ziarului „Cotidianul".

Ceremonie religioasă în timpul Guvernului Maniu

Paranteză închisă (I)

Pe la începutul lunii septembrie, cunoscutul fost disident Gabriel Andreescu a publicat în revista **22** un fel de mărturie polemică, sub titlul "L-am urît pe Ceauşescu". Un text gîfîit, dezarticulat, parcă răvăşit de furie, ca şi cum ar fi fost scris în urmă cu cel puţin cinci ani: să fi fost sub efectul sentimentului mărturisit?! Nu era, totuşi, o rememorare; sau, poate mai exact, nu era în primul rînd o rememorare, ci o retrăire. Nu dintr-o memorie neînduplecată părea să se fi ivit acest text, ci dintr-o ură devastatoare; persistenţa urii, nu persistenţa memoriei.

Întîmplarea a făcut ca în aceeaşi perioadă să fiu la Bucureşti, prima oară după plecarea din România şi după decembrie 1989; şi, tot din întîmplare, am avut de răspuns unei întrebări despre ura ce ne-ar fi solidarizat în vremea lui Ceauşescu, dar care - spunea interlocutorul meu - ar fi rămas neconsumată şi s-ar evacua astăzi, eu zicînd că nu cred în forţa de solidarizare a urii. Am adăugat, apoi, că sînt un individ incapabil de ură, fără să ştiu prea bine de ce am simţit nevoia acestei precizări. Să fi fost din prudenţă, pentru a nu vexa pe purtătorii de ură?! Fiindcă mi s-a părut o evidenţă: ura dospeşte în noua lume românească. O ură abulică, izbucnind paroxistic şi recăzînd într-o somnolenţă indescifrabilă.

Am citit, pe urmă, articolul lui Gabriel Andreescu din **22**.

Amănuntul că nu mi s-a părut a fi unul dintre articolele lui cele mai reuşite n-avea nici o importanţă; nu despre asta era vorba; însă mă descopeream, încă o dată, neînstare de sentimente şi trăiri colective, ba chiar oarecum ruşinat şi vinovat de absenţa lor. Mi-am imaginat chiar un fel de tribunal unde ar trebui să răspunzi, scurt, la o singură întrebare: "L-ai urît pe Ceauşescu?". Şi sînt nevoit să recunosc: nu l-am urît. Dar nu fiindcă sînt, prin fire, incapabil de ură. Pe Ceauşescu l-au urît şi oameni care în mod obişnuit nu pot urî.

Nu l-am urît pe Ceauşescu fiindcă nu ura i se putea împotrivi. De aceea, probabil, mulţi dintre cei care l-au urît sînt înclinaţi astăzi să-l considere cu simpatie, dacă nu să-l iubească de-a binelea fiind la fel de sinceri acum ca şi pe vremea cînd l-ar fi sfîşiat. Ura l-ar fi salvat; de fapt, l-a şi salvat. Ura împotriva lui Ceauşescu devenise un refugiu, dar şi o formă de a-l accepta. Urîndu-l, ţi-l vîrai în suflet. Te lăsai ocupat de el.

Povesteşte Gabriel Andreescu în articolul lui cum l-a văzut o dată, de aproape, pe Ceauşescu, trecînd încet cu o maşină pe strada Căuzaşi, în apropiere de fosta Morgă, lîngă Dîmboviţa. Ar fi vrut să-l omoare, atunci, era uşor dacă ar fi avut o bombă sau o armă, spune Gabriel Andreescu.

Întîmplarea, mereu întîmplarea, face să-l fi văzut şi eu o dată pe Ceauşescu de aproape, prin aceeaşi zonă. Trebuie să fi fost tot pe la jumătatea anilor '80. Încă nu se dărîmase biserica Sf. Vineri, încă mai exista şi clădirea Tribunalului sectorului 3, unde întorcea tramvaiul 19. Era într-o duminică, dimineaţa, eram în tramvai şi mai aveam cîteva zeci de metri pînă să ajungem în staţie, cînd s-au ivit ca din pămînt nişte miliţieni şi au făcut semn vatmanului să oprească. N-au dat nici o explicaţie. Erau sumbri şi aveau un aer impersonal, de roboţi, ameninţător şi violent. I-au interzis vatmanului să deschidă uşile şi am rămas toţi călătorii închişi în tramvai, ca într-un imens acvariu. Sau ca într-o puşcărie improvizată, pe şine. După vreo zece-cincisprezece minute, dinspre Piaţa Unirii a apărut, urcînd pe Călăraşi, o maşină escortată de automobile ale Miliţiei: în ea erau Ceauşescu, un dulău şi şoferul. Convoiul aluneca lent, ca în vis. Cei din jurul meu, călătorii blocaţi în tramvai, pînă atunci bombăniseră: dintr-o dată s-au repezit la geamuri şi au început să aplaude. Erau, cei mai mulţi, oameni bătrîni, cu aspect sărman, veneau dinspre Dudeşti - şi aplaudau cu o frenezie senilă, transfiguraţi. Ceauşescu nici nu s-a uitat spre tramvai, era mic, ghemuit pe scaun, cu o pălărie înfundată pe cap pînă la sprîncene.

Privea drept înainte.

De ce să-l fi urît PE EL dacă era vorba de urît?! Căci sînt convins că mulţi dintre cei care îl aplaudaseră îl urau ori îl vor fi urît de moarte pînă la 25 decembrie 1989. Şi nici pe bătrînii din tramvai nu i-am urît - cum să-i fi urît?! Şi de ce?!

Era Ceauşescu şi era poporul lui Ceauşescu...

(Va urma)

Mircea IORGULESCU

Viaţa intelectuală sub dictatură (I)

În 1992, către sfîrşitul celor şase luni petrecute împreună la "Institutul de Studii Avansate" din Berlin, Bruce Ackerman, profesor de drept la Yale, m-a întrebat, cu un soi de perplexitate inocentă, cum se face că am supravieţuit intelectualmente într-o ţară comunistă, controlată, vreme de 45 de ani, de un regim totalitar. Întrebarea nu era decît efectul de suprafaţă al unor nedumeriri mai adînci şi mai nuanţate. Ea deschidea un cîmp larg de întrebări subiacente, unele decurgînd din mirarea legitimă a bunului-simţ, altele din ignorarea - inevitabilă - a tipului de societate născută în Europa de Est după al doilea război mondial, sub ocupaţie rusească. Bruce vroia să ştie şi să înţeleagă cum se împacă libertatea constitutivă a spiritului cu agresivitatea unei ideologii inflexibile, cum se poate **forma** cineva - ca intelectual competitiv - într-un context care resistematizează întreaga cultură a lumii după criteriul luptei de clasă şi care propune mai curînd **tabu**-uri decît **modele**, pe scurt, cum poţi funcţiona normal într-o ambianţă riguros anormală cum e cea a dictaturii comuniste. Într-un anumit sens, întrebarea lui Bruce mă flata... Rezulta că nu corespundeam întru totul aşteptărilor lui mai curînd sumbre: eram oarecum articulat, citisem şi altceva decît Marx şi Engels, păream mai aproape de cosmopolitism decît de îngustimea tribală, puteam fi acceptat, prin urmare, ca un interlocutor plauzibil. Mărturisesc că, uneori, împărtăşesc eu însumi perplexitatea lui Bruce. Ea se amplifică, de altfel, considerabil dacă, dincolo de cazul individual, luăm în discuţie performanţa creatoare **globală** a estului european. Într-adevăr, cum se explică - pe fundalul cenzurii staliniste, al Gulag-ului, al neîntreruptei supravegheri totalitare - muzica şi filmul sovietic, Ahmatova, Pasternak, Grossmann sau Platonov, cum se explică filmul ceh din anii '60 sau cel maghiar de la sfîrşitul anilor '70, cum se explică Polanski, Wajda şi Forman, matematica poloneză sau poezia românească? Şi, în general, cum e posibil ca un sistem de învăţămînt hiper-ideologizat şi un spaţiu cultural a cărui axă e interdicţia să producă - nu întotdeauna, dar mai des decît ar fi de aşteptat - exemplare umane care, odată ieşite din sistem, să facă o figură mai mult decît onorabilă pe scena democraţiilor liberale.

Întrebarea lui Bruce Ackerman are un "corelativ" românesc, ceva mai tenebros: e ideea unora (între alţii a mult regretatului Ioan Petru Culianu) că, vreme de 45 de ani, în România nu s-a întîmplat culturalmente nimic. Efectul castrator al comunismului ar fi fost, cu alte cuvinte, fatal. Profesorul american măcar se mira că - în ciuda contextului - părem să fi funcţionat. Românii - unii din ei - atribuie contextului consecinţe funebre. Să încercăm să ne aducem aminte cum a fost de fapt.

Un mod de a expedia problema ar fi să declarăm - cum o făcea Constantin Noica din cînd în cînd - că pentru viaţa intelectuală condiţiile bune sînt rele şi condiţiile rele sînt bune. O declaraţie în aparenţă cinică, dar încercînd, în fond, să ne pregătească sufletele pentru **valorificarea maximală a minimalului**, şi să preîntîmpine, astfel, paralizia mentală pe care indigenţa mijloacelor curente şi **die Dürftigkeit der Zeit** ar fi putut-o provoca. La un posibil efect stimulator al negativităţii se referă şi un scriitor est-german ca Stefan Heym cînd spune: "Dacă eşti scriitor în vest, poţi să scrii practic tot ce poftesti, nu contează, nimănui nu-i pasă. Fireşte, eşti citit, unii se amuză citindu-te, dar efectul practic al scrisului tău e minor. Dincoace, în partea «socialistă» a lumii, e cu totul altfel. Scriitorul are mai multă greutate: de aceea avem cenzură, pentru că la noi cuvîntul contează, iar politicienii trebuie să-l ia în serios. De aceea e mult mai interesant să lucrezi în această parte a lumii." Din punctul meu de vedere, tonul lui Stefan Heym e puţin prea dezinvolt, iar afirmaţiile sale - de o linearitate discutabilă. Pentru a prelua un comentariu al lui Jacques Rupnik, nu e, de pildă, sigur dacă "aveam cenzură fiindcă acordam mai multă greutate cuvîntului, sau dacă nu cumva cuvîntul căpăta greutate tocmai pentru că aveam cenzură". Şi apoi lupta cu cenzura nu era întotdeauna "amuzantă", sau "interesantă". E adevărat, totuşi, că multe din limitele de diverse tipuri pe care statul totalitar le impunea **au** fost convertite în combustibil. Existenţa cenzurii a dus la elaborarea unor ingenioase tehnici ale subtextului, ale aluziei, ale camuflării mesajului, tehnici practicate cu virtuozitate de scriitori şi asimilate prompt de massa cititorilor. Piedicile de care se izbea efortul de informaţie ştiinţifică, interdicţia sub care erau plasate o serie de idei şi metode caracteristice pentru spiritul veacului (psihanaliza, de pildă, sau structuralismul), taxate de critica marxistă drept "formaliste", "reacţionare", "burgheze" - toate acestea intensificau curiozitatea intelectuală şi dădeau "transgresiunilor" mai mult sau mai puţin conspirative prestigiul riscului politic şi farmecul opţiunilor neconvenţionale. A fi structuralist devenea palpitant, a fi cripto-structuralist, adică a strecura, printre rînduri, principii şi procedee de tip structuralist - devenea romantic. Ceea ce, într-o ţară normală se citeşte cu naturaleţe, destins, sau cu o hărnicie birocratică, într-o ţară totalitară se citeşte cu o pasiune cu atît mai vie şi mai transfiguratoare cu cît este mai inadecvată. Pentru intelectualul din estul european, cultura nu e, aşadar, "ritmul firesc al respiraţiei spiritului", ci "un oxigen furat", "depozitat clandestin", "o variantă a supravieţuirii" (G. Liiceanu, **Jurnalul de la Păltiniş**, Humanitas, 1991, p. 6). Colorată de asemenea conotaţii, viaţa intelectuală sub dictatură are un aspect dramatic, "fierbinte", de natură să mobilizeze fiinţa **integrală** a protagoniştilor, resursele lor ultime. Nevoia de cultură nu e hrănită, în aceste condiţii, de gustul pentru gratuitate, sau de vertijul dezinteresat al cunoaşterii şi al creativităţii. Nevoia de cultură are drept sursă instinctul primar al conservării şi, totodată, exigenţa "mîntuirii" individuale într-o ambianţă care nu se interesează decît de soluţii colectiviste. Mi se va spune că exigenţa aceasta nu putea exista decît în cercul restrîns al unei elite. În realitate, ea cuprindea, în mod inexplicabil, categorii sociale largi. La librării se stătea la coadă la fel de răbdător cum se stătea la magazinele alimentare, Platon şi Heidegger se vindeau în zeci de mii de exemplare, iar după rapida lor epuizare se comercializau "la negru", laolaltă cu untul, făina şi carnea. Evident, e greu de presupus că existau, în România, 42.000 de heideggerieni (acesta a fost tirajul la **Holzwege**). Fenomenul vorbeşte mai degrabă despre o anumită **fetişizare** a cărţii şi a culturii în genere, despre emulaţia intelectuală stîrnită de spectrul clandestinităţii.

La capătul acestor prime consideraţii am putea spune că **viaţa intelectuală sub dictatură este posibilă, paradoxal, tocmai întrucît e potenţial imposibilă.** Cu alte cuvinte, probabilitatea redusă a unei vieţi intelectuale **normale** face ca forţa ei de irumpere, capacitatea ei de a profita de toate fisurile sistemului să fie enorme. Vom reveni.

Andrei PLEŞU

Mareşalului Antonescu îi plăcea muzica de operă?

◆ Români, vă ordon: treceţi Dîmboviţa! ◆ Mareşalul Ion Antonescu devine erou naţional ◆ Partidul dlui Coposu începe să semene cu Partidul România Mare ◆ Care sînt, de fapt, aliaţii UDMR din Convenţia Democratică? ◆ Atenţie la tricourile cu steagul Statelor Unite! ◆ Gheorghe Funar cîştigă din ce în ce mai mult teren ◆ Cine va cînta la pianul dăruit de Mariana Nicolesco? ◆ Şi pentru cine?

PNŢCD: "În primul rînd, îi iubim pe români!"

Acum cincizeci şi trei de ani şi cîteva zile, mareşalul Ion Antonescu se afla în trenul **Patria**, în gara din Piatra Neamţ. De acolo, a transmis către armata română cele mai cunoscute cuvinte ale sale: "Ostaşi, vă ordon: treceţi Prutul!"

53 este o cifră prea rotundă pentru a fi uitată de cei care l-au iubit pe mareşal, de cei care îl regretă, sau de cei care - fără a fi prins vremurile lui Antonescu - spun că acela şi nu altul este modelul de guvernare ce le trebuie acum cetăţenilor români. Regimul autoritar care s-a sfîrşit în 1944 a fost comemorat, tot la Piatra Neamţ, de reprezentanţi ai puterii politice (prefectură, primărie), ca şi de reprezentanţi ai armatei; a fost dezvelit şi un bust al mareşalului, în faţa căruia au avut loc toate cele de cuviinţă în asemenea ocazii. Către Piatra Neamţ, în acest an, nu s-a trimis nici o telegramă oficială. Dar, peste doi ani, cifra de aniversat devine 55. Peste şapte ani, sînt şase decenii.

Între timp, o organizaţie bine cunoscută, la apogeul carierei sale, pentru aceleaşi nostalgii antonesciene, Uniunea "Vatra Românească", se reunea la Tîrgu Mureş, prin reprezentanţii săi din Consiliul Director (inclusiv ministrul agriculturii, dl Valeriu Tabără). La Tîrgu Mureş, oraş devenit, mai ales din aprilie 1990 încoace, adevărat simbol al concordiei inter-etnice din România, versiunea oficială spune că s-a discutat despre proiectul legii minorităţilor naţionale, despre proiectul legii învăţămîntului şi despre "acţiuni pe plan intern şi extern care au afectat imaginea României în lume".

Din acest peisaj, ar mai lipsi doar vreo cuvîntare a liderului Partidului România Mare, dl Corneliu Vadim Tudor, vreo interpelare PRM în Parlament, sau vreun comunicat care să sune, de pildă, astfel:

"Noi considerm că, în România, care este un stat naţional unitar, nu îşi găseşte locul o lege separată privind învăţămîntul în limba maternă, în afara legii organice privind învăţămîntul din România."

La o propunere a Uniunii Democratice a Maghiarilor din România, privind un proiect-alternativă de lege a învăţămîntului în limba minorităţilor naţionale, proiect sprijinit de patru sute de mii de semnături, reacţia citată nu poate fi decît firească din partea PRM sau a PUNR.

Şi totuşi, declaraţia de mai sus nu a fost făcută de nici un membru al celor două partide. Dl Valentin Gabrielescu, vicepreşedinte al Partidului Naţional Ţărănesc Creştin şi Democrat, reprezentant al ţării noastre la Consiliul Europei, a rostit aceste cuvinte, luni, la secţia română a BBC. A mai adăugat că **"învăţămîntul românesc nu poate fi rupt în două."** Mai mult decît atît: **"Există şi alte naţionalităţi în ţară. Noi le iubim, dar în primul rînd îi iubim pe români."**

Se ştie că proiectul UDMR conţine prevederi care să permită învăţămînt în limba maternă la toate nivelele: pînă acum, acest lucru a fost acceptat doar pentru învăţămîntul medical, artistic şi pedagogic. Atunci cînd dl Gabrielescu spune, în numele PNŢCD, că nu acceptă - într-un stat naţional unitar - învăţămînt liceal în limbile minorităţilor, se află în consonanţă cu optica lui Nicolae Ceauşescu, din iniţiativa căruia liceele de tipul timişoreanului "Nikolaus Lenau" urmau să fie transformate în licee de matematică -fizică sau de specialitate (mecanică, electrotehnică, electronică etc.). Senatorul Gabrielescu a denumit **concesie** acceptarea limbii materne pentru învăţămîntul pedagogic, artistic şi medical.

Acelaşi partid a votat, la fel de recent, alături de cei care au dorit adoptarea unui articol din Codul Penal, articol care să interzică arborarea drapelului altui stat pe teritoriul României. Dacă prin "arborare" se înţelege orice fel de expunere publică a unui drapel, atunci posesorii de tricouri, cămăşi, genţi (sau alte obiecte de acest fel) care au desenate pe ele steagul SUA, sînt în mare încurcătură. Să aşteptăm vara lui 1995 şi să vedem ce vor face poliţiştii.

Naţionalism sănătos şi naţionalism bolnav

Opinia comună care circulă, de multă vreme, despre Partidul Unităţii Naţionale a Românilor, este că are două aripi: una radicală, destul de asemănătoare cu PRM, reprezentată de primarul Gheorghe Funar (preşedinte) şi de deputatul Ioan Gavra (vicepreşedinte), şi o aripă moderată, reprezentată de senatorul Valer Suian şi de cvasi-expulzatul senator Viorel Sălăgean. Încă o victorie obţinută de radicali săptămîna trecută este "eliberarea din funcţie" a dlui Cornel Brahaş, fost preşedinte al filialei din Bucureşti, din motive de "lipsă de activitate".

Nu se ştie, însă, dacă grupările amintite mai sus se află într-un conflict aşa de violent. Trebuie să ne amintim că, de fiecare dată cînd a fost vorba de iniţiative economice (exceptînd opiniile dlui Sălăgean despre privatizare), PUNR a adoptat opiniile "reformiştilor"; ultimul comunicat, emis de partid înainte de intervenţia dlui Ion Iliescu în chestiunea Băncii Naţionale, îl sprijină pe guvernatorul Isărescu. Acelaşi text se pronunţă pentru privatizarea AGROMEC-urilor.

Cînd este vorba, însă, de chestiunile care, acum trei-patru ani, l-au făcut celebru pe întreg cuprinsul continentului, opiniile PUNR se apropie deodată de cele repetate de dnii Gavra şi Funar, ba chiar de cele ale dlui Vadim Tudor.

Dacă ne-am lua după declaraţiile frecvente ale preşedintelui Gh. Funar, "şovinism" şi "iredentism" sînt, în general, orice manifestări naţionaliste care nu sînt româneşti. De altfel, naţionalism "sănătos" şi "normal" este şi cel din declaraţiile făcute de vicepreşedintele Gabrielescu în numele Partidului Naţional Ţărănesc Creştin şi Democrat.

Din ultimul comunicat de presă emis de "cabinetul purtătorului de cuvînt" al partidului unităţii naţionale române ● Despre participarea unor parlamentari PUNR la "Seminarul de integrare europeană a ţărilor din centrul şi estul Europei"

"În problema minorităţilor s-a focalizat lumină asupra unui aspect mai puţin sesizat ca atare şi anume că problema minorităţilor se transformă într-o religie cu tendinţa de a deveni inchiziţia drepturilor omului. În ceea ce priveşte naţiunea şi naţionalismul, s-a argumentat că un imperiu supranaţional, cum a fost URSS, şi în condiţia în care copiii din şcolile româneşti erau învăţaţi că a fi patriot înseamnă să iubeşti deopotrivă şi URSS, iar tendinţele naţionale firesti erau înăbuşite cu cruzime, a fost firesc ca eliberarea din aceste constrîngeri să se manifeste sub forma unui naţionalism sănătos şi, am putea spune noi, normal. Nu trebuie confundat însă naţionalismul cu şovinismul ori iredentismul."

Samson, Dalila, Nabucco şi Kim Ir Sen

Săptămîna trecută, s-a vorbit destul de mult despre vizita, în ţara ei natală, a cîntăreţei de operă Mariana Nicolesco. În faţa camerelor de luat vederi, au avut grijă să apară toţi demnitarii care au dorit să îşi completeze imaginea publică. S-a vorbit şi despre pianul **Steinway & Sons** donat de cîntăreaţă Ateneului Român.

S-a vorbit mai puţin despre un turneu în Marea Britanie al operei din Bucureşti, turneu care era cît pe ce să nu aibă loc. În programul Operei, au fost prevăzute două lucrări: **Nabucco** de Giuseppe Verdi şi **Samson şi Dalila** de Camille Saint-Saëns. Un funcţionar de la Ministerul Culturii român s-a opus plecării în turneu, deoarece dsa ştie că **Nabucco** şi **Samson** sînt două opere "sioniste". Oricum, sînt "semite"; deci, ar deservi imaginea ţării noastre, în lume (în general) şi în Marea Britanie (în particular). Funcţionarul român se numeşte Alexandru Mica. Despre dsa se ştiu sigur doar două lucruri. Primul: este membru al Partidului Socialist al Muncii. Al doilea: şi-a făcut studiile la Phenian.

Radu Eugeniu STAN

Economie

Privatizarea se amînă

Senatul a îngheţat preţul carnetului de proprietate. S-a stabilit o sumă fixă: 25.000 lei. Nici cît să poţi cumpăra trei kilograme de carne. Preţ fix înseamnă fără negocieri, fără indexări, orice s-ar întîmpla de aici înainte: va creşte rata inflaţiei, se va scumpi dolarul. Aşa cere legea. Guvernul Văcăroiu asta a vrut, asta a obţinut: să omoare piaţa certificatelor de proprietate.

Noi avem, din '91, o lege a privatizării. A fost aplicată ocazional. Pînă la urmă actuala echipă guvernamentală a aruncat-o la coş şi a iniţiat un alt act normativ: legea accelerării privatizării. Nu s-ar putea spune că momentul lansării noului proiect de privatizare n-a fost bine ales: începutul verii '94. Inflaţia se calmase. De la Banca Naţională veneau veşti ceva mai bune: scădeau dobînzile la credite şi se pompau mai mulţi bani în arterele economiei. În acelaşi timp, băncile comerciale ofereau dobînzi atractive depunătorilor particulari. Românul şi-a întors faţa de la dolar, moneda-tampon prin care se obişnuise deja să-şi protejeze economiile de galopul inflaţionist, şi a descoperit că depozitele în lei au devenit avantajoase. A apărut o nouă sursă de cîştig - dobînda bancară - a cărei contribuţie la completarea multor bugete familiale s-a dovedit a fi importantă. Acesta este contextul economic în care guvernul a lansat programul său de "accelerare a privatizării". După ce a fost aruncat în joc şi faimosul cupon de 875.000 lei, mai bine de două treimi din totalul românilor au căpătat brusc iluzia că s-ar putea îmbogăţi.

Programul guvernului sună frumos: accelerarea privatizării. Numai că două "fructe otrăvite" introduse în ecuaţie - reevaluarea patrimoniilor şi devalorizarea certificatelor de proprietate - au indus un efect invers: mai întîi încetinirea, apoi îngheţarea privatizării.

A izbucnit un adevărat "război al certificatelor", între guvern şi o bună parte a parlamentarilor. Comisia de privatizare din Senat a adus amendamente proiectului de lege, propunînd şi un alt preţ al carnetului: 125.000 lei. Cîte 25.000 lei pentru fiecare certificat. Premierul Văcăroiu i-a învinuit pe iniţiatorii amendamentelor că ar fi obsedaţi de "interese personale". Şi că n-ar dori altceva decît să legalizeze "operaţiunile de speculă în procesul de vînzare-cumpărare a certificatelor de proprietate". Dinspre Corpurile Legiuitoare s-au revărsat reproşuri către Palatul Victoria. Guvernul a fost acuzat că, prin ameninţări ultimative, ar vrea să promoveze o politică de forţă în relaţiile cu Parlamentul. Şi să închidă capitolul certificatelor.

Un lucru era limpede: timpul trecut de la distribuirea certificatelor de proprietate n-a învăţat pe nimeni nimic. De fapt, acest timp n-a însemnat nimic altceva decît răgazul necesar pentru a se schimba decorul şi a se redistribui rolurile.

În momentul în care certificatele au fost aruncate pe piaţă, la pupitru se afla Theodor Stolojan. Soarta îl alesese să le fie garant. Lăsîndu-se fotografiat şi filmat în timp ce-şi primea "actele de proprietate" - carnetul cu cele cinci titluri la purtător, pe atunci fără valoare prestabilită, cum stipula legea din '91 - premierul Stolojan a suflat peste jăratecul ce a aprins speranţele accelerării privatizării. Programul însă a eşuat, împreună cu legea pe care se întemeia. Principalul motiv: neînţelegerile dintre forurile abilitate să stabilească valoarea reală a părţii din patrimoniul societăţilor comerciale ce-i revenea fiecăruia dintre cei 15,5 milioane de deţinători de carnete. Au fost avansate cifre anapoda, la care se ajungea fără analize şi calcule riguroase, ce au provocat confuzie şi derută. De-a lungul a două guvernări - Stolojan şi Văcăroiu –, certificatele de proprietate s-au prins în hora vînzărilor şi cumpărărilor pe o piaţă improvizată, suferind o dramatică depreciere.

Consecinţă firească: populaţia şi-a pierdut încrederea în certficate. Deţinătorii acestor hîrtii cu valoare incertă fie că le-au aruncat prin cine ştie ce sertare, fie că le-au vîndut în schimbul a cîtorva mii de lei. Şi iată că vin domnii Văcăroiu şi Coşea cu ideea de a se relua jocul de la început. De altfel, au şi aruncat pe masă asul din mînecă (mult-discutatul cupon de 875.000), însoţit de sloganul social-democrat al "egalităţii şanselor". De fapt, al... re-egalizării şanselor.

Aşa s-a intrat într-o nouă criză de timp. A venit toamna, septembrie (cînd programul urma să fie pus în aplicare) este deja în urmă, noiembrie se apropie de sfîrşit, vreme în care guvernul a cîştigat doar o singură bătălie: preţul fix (25.000 lei) al carnetului cu certificate. În rest... Inflaţia n-a mai avut răbdare şi a luat-o iarăşi razna. O hotărîre de guvern menită să reducă preţurile la carne şi preparate din carne, ouă şi alte produse a avut, asemenea legii accelerării privatizării, efect contrar. Zilnic ne lovim de noi scumpiri, la mărfuri şi servicii de bază. Nu mai există nici o îndoială: 1994 nu va fi anul privatizării. Guvernul Văcăroiu "reportează" acest obiectiv în 1995.

Realitatea este că dacă ne vom reîntoarce mereu de unde am plecat, pentru a tot egaliza şansele, vom avea parte numai de începuturi. Şi de nici un bun sfîrşit.

Adrian VASILESCU

Racul, broasca şi o ştiucă

O simplă analiză a procesului legislativ din ultimii cinci ani ar putea fi, pentru comentatorul politic, mai plină de învăţăminte decît sondajele de opinie, statisticile economice şi inventarul scandalurilor la vîrf. După o fază de entuziasm democratic, în care s-au abrogat acte normative aberante şi au intrat în vigoare reglementările de bază ale statului de drept, ne-am întors, prin eforturile majorităţii parlamentare, la ordinea şi disciplina de tip comunist. Treptat, autorităţile au reuşit să-şi acorde lor însele toate drepturile, interzicînd cetăţeanului exact acele libertăţi pe care i le adusese revoluţia din decembrie 1989.

Parlamentul provizoriu din anii 1990-1992 a lucrat, la capitolul actelor normative, în favoarea democraţiei. El n-a lucrat însă şi pentru o ruptură de comunism; efectele acestei omisiuni s-au văzut imediat după scrutinul care a impus actuala putere. Dincolo de procedurile cu caracter juridic, orice instituţie parlamentară are şi importante atribuţii politice. Din lipsă de experienţă şi de profesionalism, din prea mare dragoste pentru lupta de clasă care întunecă vederea în perspectivă, legislativele primelor perioade postcomuniste au greşit enorm la nivel politic. Pătrunderea în cele două camere a unor formaţiuni cu program făţiş restaurator a fost favorizată de un şir de păcate originare, de înverşunarea şi sciziunile care au însoţit dezbaterile legii electorale, de caracterul conjunctural al disputelor pe marginea unor articole din Constituţie, de autosuficienţa celor pe care "evenimentele" i-au propulsat pe scena politică. Compoziţia pestriţă, majoritar proceauşistă a actualului Parlament controlat de "valori" stăpîne mai degrabă pe arta demagogiei decît pe abc-ul juridic, nu este deloc rezultatul hazardului. Ele se datorează neputinţei liderilor şi partidelor (care au format mai întîi Consiliul Provizoriu de Uniune Naţională şi după aceea Parlamentul care a funcţionat ca Adunare Constituantă) de a accepta competiţia politică şi de a înţelege că e preferabil să ai parte de un adversar mai inteligent decît tine, chiar şi cînd eşti la ananghie, decît de un tovarăş de drum viclean care te linguşeşte doar pentru a te distruge. Eşecul tranziţiei şi spaima de viitor sînt acum garantate de Parlament. Preşedinţia, externele şi presa proguvernamentală se străduie să ascundă blocajul instituţional, războiul din interiorul coaliţiei proguvernamentale şi criza politică internă. Pentru urechile demnitarilor occidentali, "loviturile de buzdugan" trimise de aliaţii parlamentari înspre echipa de serviciu de la Cotroceni sînt puse numai şi numai pe seama indisciplinei unora sau altora dintre liderii de partid. Justificările de acest gen ascund întotdeauna neesenţialul. De fapt, maşina de vot nu mai funcţionează decît atunci cînd pe ordinea de zi a Camerei Deputaţilor sau a Senatului se află proiecte de legi care limitează sau încalcă principiile democraţiei. Cînd e vorba de privatizare, de investiţii străine, de drepturile omului sau de convenţii europene, coaliţia majoritară se împiedică în amănunte procedurale, se împarte în tabere opuse, impune şi propune fel de fel de motive pentru scandaluri şi amînări. Cînd e vorba de pedepse pentru cei care s-au învăţat să trăiască, să vorbească şi să-şi deschidă conturi în bănci ca şi cum România ar fi cu adevărat o ţară liberă, atunci unitatea de vederi, solidaritatea ideologică şi consensul... "naţional" sînt de nezdruncinat. Reforma nu poate fi înfăptuită pentru că aliaţii parlamentari ai guvernului sînt antireformişti şi o bună parte a membrilor partidului majoritar se teme de ideea unei societăţi în care statul nu mai controlează economia. Privatizarea nu poate trece de stadiul controverselor preliminare pentru că echipa guvernamentală şi coaliţia majoritară susţin proiecte care se bat cap în cap. Documentele încheiate cu Fondul Monetar Internaţional nu pot fi respectate pentru că între cei care le semnează şi cei de care depinde elaborarea cadrului legislativ necesar punerii lor în practică se duce o luptă surdă cu previzibile implicaţii electorale. În schimb, legile care, odată intrate în vigoare, îndepărtează România de Occident şi o izolează economic, apărînd dreptul la abuzuri al demnitarilor şi reducînd libertatea de expresie a cetăţeanului la sensul ei din anii de dictatură, sînt înscrise cu prioritate în programul şedinţelor parlamentare şi aprobate într-o atmosferă de triumf specific întrecerilor socialiste de altădată. Reprezentanţii oficiali ai României participă la nenumărate reuniuni comunitare sau euroatlantice, încheie tratate şi propun proiecte de parteneriat, zîmbesc în fotografii "istorice" alături de personalităţi occidentale preocupate de noua ordine economică mondială. Evoluţia procesului legislativ transformă însă toate aceste manifestări în zadarnică luptă cu morile de vînt. Fără suportul legal necesar integrării în circuitul ţărilor cu economie de piaţă, departamentul diplomatic şi instituţia prezidenţială îşi vor pierde, mai devreme sau mai tîrziu, orice credibilitate în plan extern. A depinde azi de o majoritate parlamentară specializată în proslăvirea "măreţei epoci de aur" şi în condamnarea schimbării de regim e o greşeală al cărei preţ creşte pentru noi toţi, dar în primul rînd pentru partidul majoritar şi pentru conducerea ţării.

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur...

Cofetarul

Anul acesta, alegerile de la jumătatea termenului prezidenţial în Statele Unite au avut efectul unui semnal de o extraordinară putere. Nu e grav că democraţii au pierdut majoritatea: de obicei electoratul îi sancţionează în acest fel pe cei care deţin puterea. Nici situaţia în care preşedintele va fi nevoit să colaboreze cu un Congres în care nu are majoritatea nu e nouă: în fond, însuşi faptul, produs ca un reproş, că democraţii pierd preponderenţa în legislativ, pentru prima oară în 40 de ani, dovedeşte că republicanii (Reagan, Bush) au condus în aceste condiţii şi s-au descurcat. Tulburător este că, în primii doi ani ai mandatului său, preşedintele Clinton, avînd toate majorităţile dorite, n-a izbutit să realizeze mai nimic din programul pe baza căruia a fost ales. Clinton promisese că administraţia se va concentra asupra problemelor de politică internă: şomajul, criminalitatea, asigurarea medicală.

În ceea ce priveşte şomajul s-ar putea spune, şi se şi spune, că s-au obţinut succese. Economia americană a depăşit recesiunea şi creează ritmic noi locuri de muncă bine plătite în sfera serviciilor. Dar ceea ce alterează starea de spirit a americanilor este alternanţa mult mai rapidă a ciclurilor ascensiune/recesiune. Sondajele arată că majoritatea nu crede că progresul este real şi de durată. Visul american la care se apelează atît de insistent în campaniile electorale se baza pe un principiu concret: cine munceşte mult şi respectă regulile o duce bine. Or, această siguraţă a dispărut. Corporaţiile americane au construit unităţi de producţie în străinătate unde munca superior calificată costă mai puţin, iar în S.U.A. a crescut mult numărul slujbelor temporare cu orar incomplet. Pentru prima oară după cel de al doilea război mondial, electoratul nu mai este convins că următoarea generaţie o va duce mai bine, şi acest factor psihologic, iată, a jucat un rol mai important decît realitatea contului din bancă.

Starea de disconfort este accentuată de violenţa latentă şi uneori explozivă din marile aglomerări urbane. Cu un efort disproporţionat, administraţia a reuşit să obţină o lege relativ restrictivă cu privire la regimul armelor de foc. Rezistenţa de care se loveşte această reglementare nu ţine atît de fidelitatea cetăţeanului american faţă de imaginea cow-boy-ului, cît de convingerea sa că oricum delincvenţii nu se vor supune nici unei legi, iar el personal va fi mult mai bine apărat de el însuşi, decît de stat.

Pentru a scăpa de nesiguranţa marilor aglomerări urbane, cetăţenii cu mijloace materiale construiesc ansambluri rezidenţiale administrate şi supravegheate în coproprietate. Aşa cum susţin cei care au studiat mai îndeaproape fenomenul nu e vorba doar de un grup de case păzite printr-un efort material colectiv. "În anul 2000 - scrie Evor Mac Kenzie, profesor de ştiinţe politice şi autorul cărţii **Privatopia** - 30% dintre americani vor locui în asemenea ansambluri, ceea ce va duce la segmentarea ţării, la decuparea ei în spaţiu de către proprietăţile private care-şi vor impune propria lege". Departe de a fi o expresie a individualismului, acest tip de aşezări-localităţi funcţionează conform unui cod foarte strict: tot ce nu e pe gustul tuturor este interzis. Foarte curtaţi de candidaţii în alegeri, s-ar putea însă ca, într-un viitor apropiat, locuitorii acestor localităţi să iasă din sistem: asigurîndu-şi singuri toate serviciile, nu vor mai plăti impozite locale, pentru că nu vor datora nimic comunităţii. Se naşte astfel o nouă minoritate şi probabil în această proliferare a minorităţilor conştiente se află şi răsucirea pe care va trebui s-o cunoască politica americană.

Acum doi ani Bill Clinton s-a vrut purtătorul de cuvînt al tuturor minorităţilor, un apărător al drepturilor tuturor minoritarilor. El este nevoit acum să constate că mai multe minorităţi nu alcătuiesc o majoritate. Scandalurile privind viaţa lui privată care i-au însoţit primii doi ani la Casa Albă, desele schimbări în grupul de consilieri şi de înalţi funcţionari nu au izbutit să pună sub semnul întrebării calitatea lui de preşedinte, dar au creat imaginea unui politician nehotărît, lipsit de vocaţia marilor decizii care pot inspira o naţiune. Absenţa unui plan coerent de politică externă, a unei poziţii ferme în situaţiile de conflict internaţional a contribuit la degradarea imaginii americanului despre el însuşi, ca cetăţean al unei mari puteri, al singurei mari puteri.

Noii aleşi republicani nu au convins printr-un proiect integrator. Ei au profitat de predispoziţia cetăţeanului american de a refuza abuzul de autoritate politică, exprimat mai întotdeauna prin creşterea impozitelor. Cei care au bani preferă să plătească propria asigurare medicală şi nu să lase statului dreptul de a decide cărui medic să i se adreseze şi ce medicamente să folosească. Cei care nu au speră că într-o zi vor avea. Ca şi Clinton, noile vedete din Congres, noii guvernatori sînt o expresie a neputinţei clasei politice de a armoniza într-un sistem funcţional valorile individualismului cu necesităţile colectivităţii. Victoria republicanilor nu dă un nou impuls naţiunii, ci îi sancţionează pe democraţi. "Covîrşitoarea disperare cumulativă" despre care vorbesc analiştii, va naşte probabil alte forme de coabitare democratică. Visul american are nevoie de noi ingrediente. Alegătorii caută cofetarul.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Competiţia electorală şi competiţia detractorilor

"În finala cu PDSR, Partidul Democrat şi-a adjudecat Slatina", chiuie de bucurie, pe prima pagină a ziarului **Azi** din 15 noiembrie, Iulia Roşca, despre care putem fi siguri că nu e neam nici cu Roşca de la Guvern nici cu Roşca de la Televiziune. „Victoria în deplasare a PD a fost obţinută fără sprijin de la centru", ne asigură, în **Evenimentul zilei**, vicepreşedintele executiv Radu Berceanu: "persoana aleasă este un om tînăr şi competent", iar campania electorală s-a bazat pe "cunoaşterea aşteptărilor cetăţenilor". Fără îndoială; ocheanul prin care se uită politicienii la aşteptările electoratului nu face parte din aceeaşi categorie de instrumente cu microscopul prin care preferă jurnaliştii să vadă realitatea. Altfel, spusele reprezentantului PD n-ar fi atît de violent contrazise de opiniile editorialistului de la **Adevărul**, care constată că alegerile parţiale pentru funcţiile de primari au consacrat "lehamitea (naţională) de politică": "Fără îndoială că, pentru stabilitatea democratică a unui stat, greaţa aproape fizică a cetăţenilor faţă de meniul politic este, în esenţă, condamnabilă şi îngrijorătoare. Dar poate fi condamnat cineva pentru bunul-simţ de a refuza să mai plece urechea la găunoasele discursuri politicianiste, cu izbitor iz de înşelătorie? Îl poţi acuza pe omul slăbit de pe stradă că nu mai găseşte nici o urmă de încredere pentru cei ce urcă la tribună bătîndu-se în piept cu cărămida «binelui public», atunci cînd în mintea lui stăruie sutele de exemple de demnitari grijulii cu binele personal şi familial? Pe cine putem acuza că nu se înghesuie, înţolit în straie de duminică, să treacă pragul secţiei de vot cînd încet, dar sigur, se reinstaurează teroarea frigului din case, a secetei de la robinetele roşii şi albastre, a cozilor de la PECO ori a frigiderului gol? Îl poţi acuza pe cetăţeanul Popescu că «nu-şi ia soarta în propriile mîini, hotărînd el însuşi cine să conducă destinele obştii», atunci cînd el, Popescu, a văzut că de patru ani tot bagă buletinul în urnă şi în oraşul lui nu prea s-a mişcat nimic?". Şirului de întrebări puse de Adrian Ursu nu i se poate răspunde decît într-un fel: nimeni nu-l mai poate condamna pe Popescu, dacă el devine ministru, fie la industrii, fie la... muncă şi protecţii sociale. Sfatul meu e să se ferească de cultură: acolo situaţia e prea complicată; nici "inegalabilul" cetăţean Sorescu, greu de comparat cu Ionescu deşi n-are talent oratoric nici cît Moisescu, nu se mai poate descurca. Strîns cu uşa de cei care mai ieri îl împingeau în faţă, poetul descoperă "păgînul" îndemn "dinte pentru dinte" şi se repede să-l transforme în titlu de rubrică pe prima pagină a guvernamentalului **Vocea României**. Citind acelaşi ziar **Adevărul** în care articolele de fond deplîng lipsa de onestitate a politicienilor, pentru a apăra "lehamitea de tip Popescu", Sorescu descoperă lista propriilor sale călătorii în străinătate şi ajunge să-şi dea încă o dată seama că reprezintă o valoare internaţională. Multe din călătoriile demascate de Constantinescu - fiindcă aşa se numeşte unul din membrii echipei cu care se războieşte Sorescu - sînt, ne asigură ministrul "poliglot de limbă română", "răspunsuri la invitaţii personale, colocvii şi festivaluri. Cu alte cuvinte, m-am tot plimbat prin lume pe sudoarea poporului englez, ori a celui german sau francez. Sigur că înainte de fiecare plecare se dă în sufletul meu o luptă: «Să mă duc la Bogota, pe banii columbienilor, pentru trei zile să citesc poezii, să primesc aplauze, să-mi apară poza pe coperta celor mai mari reviste, cu elogii, sau să rămîn în ţară, să primesc în cele trei zile zece kilograme de căcat în cap, cu poze trucate prin ziare». Aceasta e dilema. Uneori, mărturisesc, învinge datoria. Mă suspectez chiar că a-nceput să-mi placă şi, dacă într-o zi nu văd în ziar ceva de tipul «ireşponsabilul», «sinistrul», «turistul» etc, mă întristez. În ce-l priveşte pe C.R.C. - autorul demascării din **Scînteia** (citeşte **Adevărul**) are mereu ceva în plus şi ceva în minus în ce scrie".

Pentru o asemenea zbatere soresciană, zău că merita să fie detronată Suzana Gâdea şi reîntronat Ladislau Hegheduş. "Detractorii" pe care Marin Sorescu îi ameninţă cu "cele cinci tomuri mari" "intitulate sugestiv, pe continente «Impresii din Europa, America, Asia, Africa şi Australia»" sînt, de fapt, trei: C.R.C., Everac şi Ungheanu. În **Jurnalul naţional**, editorialul ediţiei din acelaşi 15 noiembrie pe care l-au comemorat mulţi dar l-au aniversat puţini, are ca temă... "lupta cu nimicul": "N-am prea văzut pe nimeni să se lupte pentru nenorociţii ăia de boschetari dacă nu iese un oarece profit, măcar un spot publicitar la televizor. Lupta de dragul luptei nu e, totuşi, artă pentru artă. Nu, ea are o clară tendinţă. Lupta pentru un loc mai în faţă, cu orice preţ, şi fără milă pentru adversar. Care adversar, dacă ar avea şi el posibilitatea s-o facă, n-ar avea, la rîndul lui, nici o milă". Aşa o fi, dar pe măsură ce în teren creşte mocirla şi luptătorii se iau după muşte, în tribune e din ce în ce mai pustiu. (**E.Ş.**)

„Ţara noastră este bîntuită astăzi de cea mai grea urgie care s-a abătut vreodată asupra ei. Arse sînt cîmpiile, arse sînt sufletele noastre, arse năzuinţele noastre spre libertate şi lumină. Teroarea, minciuna şi falsul încearcă să culce la pămînt orice licărire de libertate, orice îndemn spre mai bine. Demnitatea şi mîndria noastră naţională sînt îngenuncheate." (Falsificarea voinţei naţionale la alegerile din 1946)

Iuliu Maniu
avatarurile unei cariere politice

Iuliu Maniu a fost o personalitate complexă care şi-a pus amprenta asupra a şase decenii din istoria românilor. Aprecierile asupra activităţii sale au fost cel mai adesea subiective, marcate de contextul politic al vremii.

Ezitant, fugind de răspundere în momente decisive

Mulţi contemporani l-au considerat ezitant, nedecis, mereu preocupat să nu-şi asume răspunderea în momente dificile, preferînd să se afle în opoziţie, pentru a putea critica pe guvernanţi. Asemenea aprecieri nu erau lipsite de o bază reală, de argumente, dacă se analizează momentele care au marcat cariera politică a lui Iuliu Maniu şi chiar istoria contemporană a României.

O primă neasumare de răspundere s-a înregistrat în 1919 cînd, deşi Partidul Naţional Român obţinuse cel mai mare număr de deputaţi, iar Regele Ferdinand l-a solicitat să formeze guvernul, Iuliu Maniu a refuzat, deoarece nu dorea să-şi lege numele de semnarea Tratatului de pace cu Austria, care conţinea unele clauze dezavantajoase pentru statul român. Acest risc şi l-a asumat "fratele" Alexandru Vaida-Voevod, al cărui guvern a fost înlăturat după numai trei luni de existenţă, prin manevrele de culise ale lui Ion I.C. Brătianu. Este greu de presupus că liderul naţional-liberal ar fi avut acelaşi succes în cazul unui guvern prezidat de Iuliu Maniu, al cărui prestigiu şi abilitate politică erau cunoscute şi apreciate. Au urmat şapte ani de luptă înverşunată împotriva a ceea ce Nicolae Iorga numea "dictatura mascată a lui Ion I.C. Brătianu", timp în care, liderii ardeleni şi-au irosit multe energii şi forţe creatoare.

Un alt episod semnificativ s-a înregistrat în iunie 1930, cu prilejul venirii principelui Carol în ţară. În acel moment, în calitate de preşedinte al Consiliului de Miniştri, Iuliu Maniu trebuia să-şi respecte jurămîntul faţă de Regele Mihai I şi să aplice legile din 4 ianuarie 1926 privitoare la succesiunea la tron. Dar el a intrat în pertractări cu Carol, sperînd că-l va putea convinge să accepte calitatea de regent. Lipsa de fermitate din momentul sosirii lui Carol a permis o evoluţie rapidă a evenimentelor, inclusiv aderarea celei mai mari părţi a miniştrilor, a deputaţilor şi senatorilor naţional-ţărăniştilor la ideea proclamării acestuia ca rege, astfel că Iuliu Maniu a trebuit să se adapteze noilor realităţi, declarînd în parlament că este de acord cu urcarea pe tron a lui Carol şi prezentînd venirea acestuia ca rodul înţelegerii sale prealabile cu guvernul.

După actul restauraţiei din 8 iunie 1930 a urmat o aprigă confruntare între cei doi oameni politici - Iuliu Maniu şi Carol al II-lea - pe parcursul a opt ani de zile. În acest timp, Carol al II-lea a cîştigat teren, reuşind să instaureze, la 10 februarie 1938, regimul de autoritate monarhică şi apoi să dizolve partidele politice, inclusiv Partidul Naţional Ţărănesc, la 30 martie acelaşi an. Iuliu Maniu a protestat formal, nu a iniţiat acţiuni concrete vizînd salvgardarea regimului democratic, lăsîndu-l pe Carol să-şi asume răspunderea directă în conducerea statului român. Au urmat alţi doi ani de luptă aprigă, timp în care s-a instituţionalizat noul regim, apoi s-au prăbuşit graniţele naţionale, iar Carol al II-lea a trebuit să abdice la 6 septembrie 1940. În această confruntare, Iuliu Maniu a ieşit victorios, dar uriaşele energii cheltuite şi vrajba creată în ţară au sleit coeziunea şi puterea de rezistenţă ale poporului român.

Nici de această dată Iuliu Maniu nu a acceptat să-şi asume răspunderea decisivă, deşi - în ochii multor cetăţeni - el apărea ca persoana cea mai indicată să conducă destinul politic al României. Liderul naţional-ţărănist a preferat să rămînă în umbră, angajînd tratative de culise cu generalul Ion Antonescu, promiţîndu-i sprijinul pentru detronarea Regelui Carol al II-lea şi formarea unui guvern de unire naţională.

Evident, Maniu a acceptat măsurile autoritare ale lui Antonescu şi a luat atitudine împotriva acestora, cerînd revenirea la un regim democratic, întemeiat pe partidele politice. El a fost de acord cu lupta pentru eliberarea Basarabiei şi nordului Bucovinei, dar a protestat împotriva continuării războiului dincolo de Nistru. Asemenea atitudini aveau un caracter formal, pentru a fi înregistrate de istorie, el avînd grijă ca un exemplar din fiecare memoriu adresat lui Ion Antonescu să fie depus la Biblioteca Academiei. Cînd, în aprilie 1944, Antonescu i-a oferit puterea, pentru a scoate ţara din război şi a se "aranja cu englezii şi americanii", Iuliu Maniu a refuzat-o, afirmînd că, întrucît mareşalul a angajat România alături de Germania, tot el trebuie să facă acum "schimbarea de macaz".

Participînd la acţiunile care vizau înlăturarea regimului Antonescu, printr-o lovitură de stat, Iuliu Maniu n-a aceeptat să formeze el noul guvern, susţinînd că în acele condiţii concrete, acesta trebuia condus de un general, deoarece problemele esenţiale erau de natură militară; în fapt, el nu voia să-şi lege numele de un armistiţiu care avea să consemneze pierderea Basarabiei şi nordului Bucovinei. Liderul naţional-ţărănist n-a acceptat nici propunerile din noiembrie şi decembrie 1944 de a prezida un guvern de concentrare politică, fiind convins că un asemenea cabinet nu putea promova o politică independentă faţă de Moscova.

Prin prisma acestor atitudini, Iuliu Maniu a apărut în mintea multor cetăţeni ca un opoziţionist din fire, care evită să-şi asume răspunderea guvernării în momente dificile, deşi i se oferea puterea pentru a desfăşura acţiuni decisive, în conformitate cu propriile lui idei şi programe susţinute în opoziţie. Desigur, aceasta este numai o componentă a personalităţii lui Iuliu Maniu, pe care adversarii săi politici au exploatat-o, prezentînd-o ca definitorie pentru liderul ardelean.

Intransigent, decis şi eficient

Există însă date şi fapte concrete care contrazic această imagine. Ele arată că Iuliu Maniu n-a practicat opoziţia de dragul opoziţiei, ci ca un mijloc eficient de realizare a unor deziderate politice şi naţionale. Intransigenţa sa a fost nu o dată benefică, pentru societatea românească.

Încă înainte de primul război mondial, Maniu s-a remarcat prin poziţia avută la negocierile cu guvernanţii maghiari, cînd nu a acceptat să facă nici cea mai mică concesie în ceea ce priveşte drepturile naţionale ale românilor.

În toamna anului 1918, în contextul prăbuşirii monarhiei habsburgice şi extinderii anarhiei, Iuliu Maniu s-a deplasat la Viena, unde a înfiinţat Senatul Militar Român, a organizat o adevărată armată naţională română care a restabilit ordinea în capitala fostului imperiu şi la Praga, a constituit gărzi naţionale, la dispoziţia Consiliului Naţional Român Central din Transilvania.

În noiembrie 1918, cînd aveau loc la Arad tratative între reprezentanţii Consiliului Naţional Român Central şi ministrul naţionalităţilor în guvernul Ungariei, Iuliu Maniu a tranşat diferendul istoric între cele două părţi prin două cuvinte: "Despărţirea totală".

Aceeaşi hotărîre neînduplecată a manifestat în 1921, în cadrul tratativelor cu Ion I.C. Brătianu, care urmărea integrarea Partidului Naţional în Partidul Liberal; pornind de la un aspect minor - neînţelegerea privind repartizarea locurilor pentru cîţiva senatori - Iuliu Maniu a rupt tratativele, asigurînd existenţa proprie, independentă a Partidului Naţional. Cinci ani mai tîrziu, în 1926, el a înclinat decisiv balanţa opţiunilor în favoarea fuziunii Partidului Naţional cu Partidul Ţărănesc, act în urma căruia a rezultat cel mai influent partid politic din România perioadei interbelice.

În 1927-1928 a organizat o amplă campanie de răsturnare a guvernului liberal, ce trebuia să culmineze cu o mare adunare "naţională" la Alba Iulia. Deşi Vintilă Brătianu, preşedintele Consiliului de Miniştri, declarase că nu acceptă desfăşurarea acestei întruniri la Alba Iulia, liderul naţional-ţărănist şi-a asumat răspunderea organizării ei în cetatea istorică a neamului românesc. Adunarea de la Alba-Iulia - cea mai mare acţiune de acest fel din perioada interbelică - a netezit drumul spre putere al Partidului Naţional Ţărănesc, în noiembrie 1928.

Peste mai puţin de un an, în octombrie 1929, Iuliu Maniu a impus guvernului şi majorităţilor parlamentare naţional-ţărăniste alegerea în Regenţă a unui "ilustru necunoscut" - Constantin Sărăţeanu, care acceptase sugestia "domnului prezident" de a-şi prezenta demisia atunci cînd evoluţia crizei dinastice ar cere-o.

În ianuarie 1933, aflat în conflict cu Carol al II-lea, Iuliu Maniu nu a ezitat să renunţe la funcţia de preşedinte al Consiliului de Miniştri, refuzînd să accepte amestecul camarilei regale în activitatea guvernului şi nerespectarea spiritului Constituţiei de către suveran.

După cîteva luni, în mai 1933, şi-a dat demisia din calitatea de preşedinte al Partidului Naţional Ţărănesc pentru a marca astfel în conştiinţa publică faptul că nu se solidarizează cu atitudinea lui Alexandru Vaida-Voevod, care acceptase să primească puterea din mîinile lui Carol al II-lea, fără consultarea şi acceptul conducerii partidului şi care promova o politică economică şi socială dăunătoare pentru prestigiul naţional-ţărăniştilor.

După ce timp de patru ani refuzase cu ostentaţie preşedinţia Partidului Naţional Ţărănesc, imediat ce Ion Mihalache a eşuat în acţiunea sa de a forma un guvern naţional-ţărănesc, Maniu a venit la Bucureşti, preluînd imediat conducerea partidului. Mai mult, peste două zile, la 25 noiembrie 1937, a încheiat, în numele Partidului Naţional Ţărănesc, un pact de neagresiune cu Corneliu Zelea Codreanu, "căpitanul" Mişcării Legionare. Prin acest act, el a surprins opinia publică, inclusiv o bună parte a naţional-ţărăniştilor.

Pe aceeaşi linie, a unei atitudini tranşante şi decisive, se înscrie şi discuţia avută cu Regele Carol al II-lea în seara zilei de 30 august 1940, înainte de începerea Consiliului de Coroană care urma să se pronunţe în legătură cu acceptarea dictatului de la Viena. Liderul naţional-ţărănist nu a ezitat să-l facă vinovat pe Carol al II-lea de dezastrul naţional şi de pierderea integrităţii teritoriale a ţării, iar la întrebarea suveranului dacă este de părere să abdice, Maniu a replicat prompt: "Nu văd altă soluţie, Majestate".

Aceeaşi atitudine fermă, intransigentă a adoptat Iuliu Maniu şi faţă de guvernul Groza, instalat la 6 martie 1945, pe care-l considera nereprezentativ, impus de o putere străină (Uniunea Sovietică). În această luptă, fruntaşul naţional-ţărănist s-a angajat cu toate forţele şi cu toată convingerea, asumîndu-şi riscul - care s-a dovedit fatal - pentru propria sa persoană.

Opoziţionist intransigent, apărător al valorilor democraţiei

Nota dominantă a activităţii lui Iuliu Maniu a fost lupta din opoziţie; nici un om politic nu l-a egalat pe acest teren. Era un adevărat maestru, dispunînd de calităţi native, dar şi de o artă, bine studiată şi însuşită. Avea plăcerea luptei de durată, pentru istovirea adversarului, după care-i aplica lovitura decisivă. Unii l-au supranumit "Cunctator", calificativ atribuit omului politic roman Fabius Maximus Verrucosus Quintus, ajuns dictator şi pontifex maximus (216-203 î.e.n.), care prin tactica sa de temporizare şi neangajare a unei confruntări deschise cu Hannibal a creat premisele măcinării forţelor cartagineze din Italia şi distrugerii lor, după o îndelungată luptă de hărţuire. În societatea românească interbelică, în care toată lumea se grăbea, urmărind să ajungă cît mai repede la rezultatul dorit, Iuliu Maniu era "Cunctatorul", încetinitorul, omul care-şi luase ca principal aliat timpul.

Oricîte critici s-ar putea aduce acestui "stil" de luptă politică, este cert că regimul democratic din România datorează mult lui Iuliu Maniu. Perseverenţa cu care el a urmărit şi criticat greşelile puterii, abaterile de la normele legale şi de la morala creştină, intransigenţa sa au împiedicat sau au limitat tendinţele autoritare manifestate în societatea românească încă din primul deceniu interbelic. El a ţinut sus steagul democraţiei în anii regimurilor autoritare, dictatoriale şi totalitare din anii 1938-1944 şi 1945-1947. A făcut-o din convingere, cu răbdare şi perseverenţă, fără un interes material propriu, ci din dorinţa de a da vieţii politice româneşti o dimensiune morală, ceea ce nu era puţin în acel context istoric.

Ioan SCURTU

Iuliu Maniu la depunerea jurămîntului

Presupun şi nădăjduiesc că atitudinea partidului pe care-l conduc se înscrie în vederile lui Iuliu Maniu

- domnul Corneliu COPOSU, preşedintele PNŢCD, răspunde întrebărilor revistei noastre -

De cînd datează ucenicia Dvs. politică făcută pe lîngă Maniu şi cum a început? Aţi simţit vreodată, în acea perioadă, vreun dezacord cu el, aţi încercat un dialog în contradictoriu în vreo privinţă? Dacă avea loc, cum arăta o discuţie în contradictoriu a cuiva din PNŢ cu Iuliu Maniu; aţi asistat la vreuna? Cum se desfăşura?

Între anii 1937-1947 am fost în permanenţă secretarul politic al lui Iuliu Maniu participînd la toată activitatea politică desfăşurată în acest deceniu. De fapt, colaborarea mea cu Maniu a început în 1930 cînd am fost numit şeful lui de cabinet. În perioada copilăriei am făcut nenumărate vizite la Bădăcin, însoţind pe părinţii mei care aveau strînse legături politice şi familiale cu Maniu.

În perioada celor zece ani de secretariat, am avut sute de dialoguri cu Iuliu Maniu, din care unele în contradictoriu. Impresia mea era că Maniu agreează contradicţia, pentru a-şi pune în relief argumentaţia. Am asistat şi la discuţii contradictorii dintre Maniu şi prietenii săi politici, discuţii care se desfăşurară într-un climat sobru şi calm, dar nu am înregistrat niciodată concluzii defavorabile tezei lui Maniu.

Acum sînteţi apropiat de vîrsta lui Iuliu Maniu. Experienţa Dvs de viaţă care diferă de a sa, vă dă cumva un sentiment de distanţă faţă de el? Este, cumva, experienţa politică a lui Iuliu Maniu "depăşită" în vreun aspect? Mai sînt aplicabile toate soluţiile sale?

Consider că ideile tactice şi strategia politică a lui Iuliu Maniu sînt atemporale, valabile şi în zilele noastre. Nu pot realiza care ar fi fost soluţiile lui Iuliu Maniu, în problemele cu care se confruntă astăzi societatea românească. Presupun şi nădăjduiesc că atitudinea partidului pe care-l conduc se înscrie în vederile lui.

Maniu a căutat să demonstreze valoarea absolută a atitudinii morale în politică şi preponderenţa caracterului în raporturile sociale. Fermitatea lui în respectarea principiilor, rămîne obiect de referinţă în viaţa politică românească.

Vorbind despre cooperarea dintre generaţii Iuliu Maniu spunea că obligaţia educaţiei politice ceteţăneşti a generaţiei tinere "este de aşa o mare importanţă în viaţa unei naţiuni încît orice problemă de partid cade în faţa acesteia". Cum se continuă acum în PNŢCD experienţa "discipolatului politic"? Se prefigurează, de pildă, astăzi printre tineri un Coposu II? Dacă nu, de ce?

PNŢCD nu este un partid de lideri, chiar dacă a avut norocul ca în trecutul mai îndepărtat să beneficieze de prestigiul unor adevăraţi bărbaţi de stat.

PNŢCD este un partid de ideologie, în care liantul dintre aderenţii săi este determinat de doctrină şi de programul acceptat.

Promovarea tineretului este unul din obiectîvele sale principale.

Care credeţi că sînt, în ordinea importanţei lor, realizările majore din cariera lui politică ?

Ierarhizarea acestor realizări a fost făcută chiar de el însuşi, în anul 1938. În ordinea importanţei ele sînt:

Unirea din 1918 al cărei mare artizan a fost Iuliu Maniu, instaurararea în anul 1919 a administraţiei româneşti din Transilvania de către primul guvern românesc condus de Iuliu Maniu, în condiţiile extrem de dificile determinate de refuzul majorităţii funcţionarilor de a colabora cu regimul românesc şi instaurarea principiilor, concepţiilor şi metodelor democratice în politica şi administraţia României, realizate în 1929 de primul ministru Iuliu Maniu.

La aceste realizări, mi-aş permite să adaug lupta neostenită şi temerară împotriva celor patru dictaturi care s-au succedat în România după 1938, ultima dintre ele, cea comunistă, fiind cea care l-a închis şi asasinat pe Maniu.

Care este locul pe care-l ocupă el în istoria României?

După opinia mea, Iuliu Maniu rămîne înscris în istoria României ca exponentul cel mai strălucit al spiritualităţii române şi al luptei pentru libertatea, independenţa şi suveranitatea ţării şi pentru instaurarea instituţiilor democratice.

(prin fax)

Interviu realizat de
Tita CHIPER

Iuliu Maniu în Cameră

Despre strămoşii lui Iuliu Maniu

Iuliu Maniu provenea din mediul nobilimii româneşti unite din Transilvania al cărei spirit l-a adus în viaţa politică interbelică. De la Ioan Inocenţiu Micu, Samuil Micu, Petru Maior şi Gheorghe Şincai - reprezentanţi ai aceleiaşi categorii sociale - pînă la Iuliu Maniu există o linie dreaptă care trece prin "Mica Romă" a începutul de veac XIX, prin ilustra personalitate a lui Simion Bărnuţiu, prin marile adunări de la Blaj din 1848, prin momentul Memorandumului. Iuliu Maniu este omul politic care a încununat această tradiţie.

Un strămoş al său, Laurenţiu Man, primea la 7 decembrie 1699 o diplomă de înnobilare de la Împăratul Leopold I drept răsplată pentru vitejia dovedită pe cîmpul de luptă şi pentru devotamentul faţă de tron. Tot familiei Man (devenită în secolul al XIX-lea Maniu) de Bădăcin i se conferea o stemă printr-o nouă diplomă ce datează din 15 martie 1700. Prin aceste diplome erau ridicaţi la rang de nobili Laurenţiu Man, fiul său Ilie şi fiii acestuia, Ioan, Mihail şi Petru. Din aceştia descindeau Gligor şi Ioan Man din Bădăcin care sunt înregistraţi în tabloul nobililor ce purtau armă. În 1808 sunt atestaţi ca proprietari în satul Bădăcin (Sălaj) Petru şi Flora Man, scutiţi de impozit, în timp ce în aceeaşi vreme, Nicolae şi Ştefan Man posedau două proprietăţi impuse fiscal. Tot în prima jumătate a secolului trecut trăia la Bădăcin şi Teodor Man (+ 1835), bunicul patern al lui Iuliu Maniu, căsătorit cu Ileana, una din cele şase surori ale lui Simion Bărnuţiu. Prin bunica sa paternă, Iuliu Maniu cobora din cantorul şi "ludimagister"-ul Ioan Bărnuţiu din Bocşa Română (Sălaj), fiu de preot, şi din soţia sa Ana Oros, de asemenea fiică de preot. Spre sfîrşitul secolului trecut - după cum consemnează Ioan cavaler de Puşcariu - existau la Bădăcin 28 capi de familie din neamul Man de Bădăcin, din care avea să se ridice Iuliu Maniu. Tatăl său, dr. Ioan Maniu (1833-1895), s-a căsătorit cu Clara Coroianu, descendentă şi ea dintr-o familie nobilă românească ce număra mai multe generaţii de preoţi. Ea era fata canonicului Demetriu Coroianu de Coruieni şi Vima Mică (1818-1891), paroh al Şimleului şi vicar foraneu al Silvaniei, şi sora memorandistului Iuliu Coroianu (1847-1927), căsătorit cu Dorina, fiica dr. Ioan Raţiu, preşedintele Partidului Naţional Român. Demetriu Coroianu era fiul preotului Antoniu Coroianu, paroh în satul Aşchileul Mare, şi al Ecaterinei Munteanu, fiica unui preot din Noţig (Sălaj).

Iuliu Maniu a moştenit probabil o serie de trăsături de caracter de la bunicul său matern. În acest sens, ruda sa canonicul Gr. Pop scria: "De cîte ori îl văd sau îl aud pe Iuliu Maniu, îmi apare figura bunicului său, de la care a moştenit multe calităţi de conducător. (...) Pare că priveşte pururea la ţintă, la scop, fermecat de acelaşi ideal..." Bunica maternă a lui Iuliu Maniu era Iuliana Coroianu născută Pop de Mireşul Mare. Dr. Ioan Maniu şi soţia sa Clara au avut doi fii şi trei fiice: Casiu, publicist şi profesor universitar de Filozofia dreptului la Universitatea din Cluj, Iuliu, marele om politic, Sabina, moartă de pneumonie la o vîrstă fragedă, Cornelia (sora Cecilia, făcînd parte din ordinul surorilor franciscane, întemeietoarea unui orfelinat la Şimleul Silvaniei) şi Elena, căsătorită cu dr. Ioan Pop, profesor la seminarul teologic din Gherla, apoi vicar foraneu la Năsăud. Din căsătoria acestora din urmă s-au născut: Livia Pop, căsătorită cu Romul Boilă, profesor de Drept constituţional la Universitatea din Cluj; Ionel Pop, avocat, deputat, scriitor, pasionat vînător, căsătorit cu Margareta Hodoş; Clara Pop, soţia avocatului şi publicistului Zaharia Boilă (fratele lui Romul Boilă); Matei Pop, doctor în drept de la Budapesta, organizator al corpului de voluntari români din Italia în primul război mondial şi Iuliu Pop (stins din viaţă la o vîrstă fragedă). Lipsa de spaţiu ne împiedică să redăm trimiterile necesare unui asemenea demers genealogic; pentru aceasta şi pentru alte detalii v. articolul nostru din vol. **Iuliu Maniu în faţa istoriei** (1993).

Mihai Sorin RĂDULESCU

Adversar al atitudinilor conjuncturale

Unul din clişeele preluate din presa vremii, ori din arsenalul adversarilor politici, cu privire la Iuliu Maniu, a fost că el s-a format ca opoziţionist în monarhia austro-ungară şi a rămas ca atare şi în viaţa politică a ţării întregite. În plasa unor asemenea clasificări cade, din păcate, după 23 august şi G. Călinescu. Cercetătorul care îşi va lua osteneala să confrunte refuzul lui Maniu de a spijini o anumită orientare ori un anumit guvern va consemna însă victoria lui Maniu în faţa istoriei. El nu a fost opoziţionist cu orice preţ ci un **adversar hotărît al colaborării cu orice preţ**.

I s-a cerut la izbucnirea primului război mondial să-şi declare loialitatea faţă de imperiul bicefal austro-ungar? Maniu a pronunţat, ca şi străbunul său, S. Bărnuţiu, un veto categoric, izvorît din rărunchii veacurilor. Şi, la 45 de ani, a fost trimis pe frontul italian spre a nu se mai întoarce. Se citeşte cu emoţie şi astăzi articolul lui O. Goga - viitorul său adversar - "Pleacă şi Maniu", scris atunci în numele întregii naţiuni din Transilvania, care îşi vedea adevăratul îndrumător în pericol.

La 2 decembrie 1918, după măreaţa zi a proclamării Unirii, Maniu e ales în fruntea celor 15 "şefi de resort" (şi nu miniştri, spre a marca provizoratul) care urmau să administreze, în numele Consiliului Dirigent, teritoriile din Ardeal şi Banat revenite la sînul patriei. A realizat de atunci, pînă la 20 aprilie 1920, o operă constructivă cu tact şi răspundere, fiind vorba de o perioadă de tranziţie de la administraţia austro-ungară la realităţile din România Mare. E o răspundere pe care o consideră, conform însemnărilor lui C. Coposu, una din marile realizări ale vieţii sale. Iată unul din momentele-cheie din istoria ţării pe care adversarii - ce l-au considerat "opoziţionist prin excelenţă" - îl trec cu vederea. Trec cu vederea şi opera de guvernare a partidului, cu intermitenţe, între 1928-1933. Maniu, monarhist convins, a contribuit la restaurarea monarhiei în 1930, pe baza unor asigurări ferme de respectare a Constituţiei din partea lui Carol al II-lea. A avut însă tăria de a spune "nu" propensiunilor dictatoriale ale lui Carol al II-lea şi nesocotirii unei ţinute morale. I-a combătut pe toţi cei ce au îmbrăcat uniforma Frontului Renaşterii Naţionale, pe cei ce încurajau excesele regelui.

S-a pronunţat hotărît împotriva cedării Basarabiei şi a Ardealului de Nord, împotriva războiului dincolo de Nistru, şi istoria i-a dat dreptate.

În fine, după 23 august 1944, la o vîrstă înaintată a avut curajul să-l înfrunte pe Molotov. Citiţi Declaraţia de presă datată 21 septembrie 1945 din volumul **Iuliu Maniu în faţa istoriei**, 1993 şi veţi fi mîndri de acest purtător de cuvînt al naţiunii române. Molotov vorbea de "caracterul democratic şi popularitatea guvernului Groza" iar Iuliu Maniu îi răspunde: "Afirmaţiunea d-lui Molotov că în România ar exista un guvern democratic şi că acest guvern s-ar bucura de încrederea majorităţii covîrşitoare a poporului, este cu totul lipsită de temei. Guvernul d-lui Groza nu este un guvern democratic. Maniera cu care acest guvern a fost impus la conducerea ţării, este foarte departe de principiile şi uzanţele democratice. Pe un sîmbure comunist, element de încredere al guvernului sovietic, dar pe care ţara nu-l voieşte, s-au grefat ambuscaţii şi rataţii vieţii publice româneşt de sub cele trei dictaturi precedente, care, compromişi şi odioşi opiniei publice, s-au oferit să camufleze pe comunişti pentru ca, scăpînd de acuzaţia de criminali de război, să poată exercita o nouă teroare de pe banca ministerială a aşa-zisului guvern "democratic".

La aceştia se mai adaugă cîteva derivaţii de socialişti, sindicalişti şi alte formaţiuni, provenite din sciziparitatea celor de mai sus pentru a produce impresia unei concentrări de forţe.

Deci, cu regret trebuie să contrazic pe dl. Molotov. Căci un guvern care a suprimat întreaga presă opoziţionistă, îndeosebi a partidelor care şi-au luat răspunderea şi au săvîrşit actul de la 23 august, un guvern care a desfiinţat libertatea scrisului, care a casat pur şi simplu libertăţile publice, care guvernează prin lagăre şi arestează pe capete fruntaşii opoziţiei şi tineretul, nu poate fi numit democrat.

Democraţia poate fi interpretată în multe feluri, dar nimeni în lume nu va putea spune că democraţia înseamnă lagăre, dictaturi şi teroare." (IULIU MANIU ÎN FAŢA ISTORIEI, Ed. Gîndirea Românească, 1993, p. 105)

Uneori a nega înseamnă a încerca să dărîmi pentru a construi. A construi o viaţă independentă şi democratică. E doar una din faţetele acestui ilustru bărbat de stat.

Gabriel ŢEPELEA

„Rolul omului politic se aseamănă cu călătorul care vrea să atingă vîrful unui munte. Dacă vrea să ajungă la scop, va trebui să ţină seamă şi de ţintă, şi de bulgării şi de stîncile ce-i stau în cale.“ 1920

Portrete de epocă

„Domnul Preşedinte“

Structura sufletească a actualului prim-ministru al României întregite, ca şi caracterul său politic nu pot fi înţelese dacă nu ţinem seama de mediul din care a ieşit, şi de condiţiunile luptelor politice în care s'a afirmat şi s'a desvoltat.

Ca orice conducător de oameni, d. Iuliu Maniu a trebuit să sufere înrîurirea materialului omenesc pe care mai cu seamă se rezema acţiunea sa.

Trebue dar să descifrăm tragedia intelectualului ardelean, care a format garda de onoare a partidului naţional român de peste munţi, şi a stat la temelia acţiunii naţionale.

Dacă destinul a aşezat neamul românesc în câmpul de întretăiere a trei mari civilizaţiuni, din care fiecare şi-a încrustat, în structura mentală a diferitelor trunchiuri răsleţe a naţiunii, adânci înrîuriri, - faptul acesta, cel puţin, ne deschide grandioase perspective istorice, şi ne dă nădejdea de a putea odată aduce în tezaurul civilizaţiunii umane prinosul unei bogate şi originale culturi naţionale, izvorîte din fuziunea variilor elemente de cultură, cristalizate din durerile şi supravieţuirile tuturor provinciilor româneşti.

Dar individual, tiparul mental pe care-l poartă, graţie atâtor înrîuriri eterogene, intelectualii diferitelor regiuni, duce pentru moment, cum am arătat în cazul Basarabiei, la neînţelegeri tragice şi la dureroase conflicte.

Şi oricât ar fi de iritant, adesea, pentru un tipic intelectual regătean, un basarabean, ori câte porniri de represiune ar provoca prin vecinica lui frondă, - totuşi, cred, că un intelectual ardelean este mai refractar faţă de mentalitatea din Regat, şi, în fond, mai greu de asimilat.

Acesta este unul din cele mai tragice aspecte ale vremurilor noastre. (...)

***

Sub presiunea acestor înrîuriri şi supravieţuiri, intelectualul ardelean şi-a putut însuşi mari calităţi sufleteşti, care vor servi pentru îmbogăţirea caracterului naţional, cum sunt: energia şi tenacitatea în urmărirea scopului propus, eroismul de luptător, care nu aşteaptă graţie, dragostea nestrămutată de neam, - singurul refugiu în veacuri de robie.

Dar în acelaş timp, apăsarea grozavă sub care a trăit din copilărie, l-a înzestrat, cu o capacitate nemărginită de ură reţinută, - cu setea de răzbunare, cu atât mai nepotolită, cu cât era neputinciosă, şi tot odată instinctul de conservare i-a dat o incomensurabilă putere de prefăcătorie.

În condiţiunile luptelor politice de sub dominaţiunea maghiară, chiar şi aceste însuşiri nu numai că puteau fi justificate, dar erau şi necesare pentru asigurarea succesului.

Din nenorocire, d. Iuliu Maniu, conducătorul necontestat al Ardealului, nu s'a putut emancipa, nici ca om de stat al României întregite, de înrîurirea condiţiunilor şi a caracterului specific al luptelor politice de sub jugul maghiar.

Şi aceste înrîuriri generale, sub care se formau intelectualii de peste munţi, au fost încă accentuate la şeful ardelean, - şi el un vechiu elev al şcoalelor ungureşti, - de altele, mai personale.

În adevăr, conturul sufletesc şi structura mentală a acestui bărbat de stat, s'au desvoltat mai cu seamă în atmosfera Blajului, unde dânsul a trăit peste 20 de ani în calitatea oficială de jurisconsult al mitropoliei unite, iar în realitate ca diriguitorul acestei originale comunităţi.

***

În aceste împrejurări, caracterul şi mentalitatea tînărului Doctor dela facultatea de drept din Budapesta, după 20 de ani de pontificare în Blaj, au căpătat ultima pecete, rămasă neştearsă.

Acolo s'a închegat definitiv această structură sufletească; acolo au fost elaborate metoda şi tactica de acţiune în greaua artă de strateg politic şi de conducător de oameni.

De sigur, nimeni nu este în drept de a tăgădui sau măcar de a bănui intenţiunile bune ale d-lui Maniu.

Dar de sigur, iarăşi, nimeni n'a contribuit mai mult ca acest om de stat, din cauza tiparului său blajean, la pavarea iadului.

Ajuns în fruntea partidului naţional-român din Ardeal, în mare parte mulţumită situaţiunii câştigate în Blaj, d. Iuliu Maniu l-a condus după aceleaşi norme, ca şi venerabilul cenaclu al cetăţii clericale, şi a ştiut să impună partidului naţional ritualul ceremonios, ca şi disciplina canonicală.

Şi cu implacabilitate nestrămutată, răzbuna orice încercare de a-i zdruncina autoritatea, orice veleitate de nesubordonare.

În cariera lui ulterioară, acest patriot sincer şi înfocat naţionalist până în măduva oaselor, care-şi dedea toate puterile intelectuale şi trupeşti pentru cauza neamului, - om inteligent, de sigur, cu un aparat logic solid, - d. Iuliu Maniu n'a reuşit totuşi ca om de stat să-şi lărgească orizontul dincolo de circonferenţa locuinţelor canonicale din jurul catedralei din Blaj.

***

Din supravieţuirile pontificatului din Blaj provine şi incapacitatea de a merge pe o cărare dreaptă şi luminoasă, preferinţa pentru căi subterane şi întortochiate şi evoluţiuni tenebroase, spiritul de tagmă călugărească şi o necruţătoare netoleranţă faţă de orice individualitate care se afirmă, faţă de orice bănuială de superioritate sau măcar de independenţă intelectuală. (...)

Constantin STERE

Partidul Naţional Ţărănesc şi „cazul Stere“, Bucureşti, 1930

Străinul

Avem în mijlocul nostru, intervenind cînd îi cere ambiţia, dîndu-se la o parte pentru a pregăti un nou atac atunci cînd mîndria sa de piatră o socoate jignită, un străin care conduce de fapt, de la 1918 încoace, destinele României.

Nu e un străin de sînge - rasa noastră e aşa de amestecată şi tipurile atît de diverse!, - nici un rău patriot. O, nu! De atîtea ori el a fost amestecat în acte importante ale vieţii naţionale pe care afirmă chiar că singur el le-a decis. Sînt sigur apoi că nimic din ce atinge neamul nu scapă, în lipsa inimii, pe care de sigur n'o are, dreptei socoteli a raţiunii de care se conduce.

Dar, fără voia sa şi fără a-şi putea da samă, el e, şi va rămînea până la sfîrşit, un străin.

E străin prin felul cum interpretează legea românească, acea "unire cu Roma", din care Inochentie Micu, sau mai aproape, părintele Moldovănuţ, făcea, şi, contra catolicismului, o armă a bietului lor neam apăsat. E străin prin educaţia pe care a primit-o, strict maghiară, de la Colegii calvine până la Facultatea de Drept dominată de spiritul lui Verböczy. E străin prin raporturile sale parlamentare cu un mediu de a cărui influenţă în punerea şi resolvirea tuturor problemelor nimic nu-l poate desface. E străin prin toată ignorarea trecutului nostru, a literaturii şi artei în care trăieşte tot sufletul nostru, a însuşi pămîntului acestui sfînt Vechiu Regat, care vorbeşte prin fiecare brazdă a lui despre lucruri pe care cine nu le-a cercetat cu iubire nu le poate înţelege.

Acest străin care, azi, s'a suprapus Coroanei ca Eminenţa Cenuşie a României unite, se chiamă Iuliu Maniu.

Nicolae IORGA

1932

Între d. Iuliu Maniu şi d. Ion Mihalache

Dl. Iuliu Maniu este un om de îndelungată răbdare, de exasperantă răbdare ce-şi reazimă acţiunea pe osteneala nevoilor adversarilor. De aici acel calm - de aici acea dozare a cuvintelor menite să zgîndăre necontenit pe adversari să-l precipite în gesturi necugetate, să-l constrîngă la unele atitudini menite să-i slăbească poziţiile. D. Iuliu Maniu practică războiul de uzură, ocoleşte lupta decisivă, spaţiază hărţuielile, în aşa fel ca atunci cînd îl socoteşti că a renunţat, că s-a resemnat, să-şi afirme din nou adversitatea lui prezentă. Cine nu osteneşte, cine durează mai mult într-o luptă acela are cîştigată partida. Şi este dl. Maniu neîntrecut în arta de a-şi exaspera adversarii, de a le da nopţi de neurastenie. Nu-i grăbit, ci are aerul de surprindere în faţa agitării altora (...) Atunci, în acel moment de strîmtoare, d. Iuliu Maniu va ieşi cu acel zîmbet egal, cu acelaşi glas împăciuitor spre a rosti cu o satisfacţie abia disimulată: «Vezi, fiule, că tot eu am avut dreptate?»

Pamfil ŞEICARU

Curentul, 2 apr. 1936

Retrospectiva tratativelor de armistiţiu consemnată de Iuliu Maniu

Fragmente dintr-un document aflat la Hoover Institution Stanford California

În legătură cu acţiunea pe care am desfăşurat-o pe lângă aliaţi, despre care am început să vorbesc, sunt anumite lucruri care trebuie clarificate pentru membrii forului suprem al Partidului, pentru ca ei să ştie cum am lucrat şi cum am procedat.

De aceea îmi permit să rog pe dl Coposu să dea citire schimbului de telegrame dintre mine, Prinţul Ştirbey şi Cretzianu.

Din aceste telegrame veţi vedea că acţiunea noastră pentru salvarea ţării nu a început prea târziu şi nici prea devreme. Că s-a făcut tot ce omeneşte era posibil pentru reuşita acţiunii noastre decisive.

Pregătirea armistiţiului
Dl Corneliu Coposu

Acesta este cifrul oficial britanic şi acesta este tabloul de cifre. Prin mijlocirea acestui cifru s-a ţinut legătura permanentă între dl Iuliu Maniu şi reprezentanţii de la Cairo ai Guvernelor aliate. (...) Mesagiile erau transmise prin radiotelegrafie. Cu ajutorul cifrului s-au recepţionat 103 mesagii şi s-au emis 106. (...)

Pentru înţelegerea lor, Comitetul Central Executiv trebuie să ştie că numele întâlnite în cuprinsul telegramelor au următoarea semnificaţie:

Emisar = Prinţul Ştirbey
Ianoş = Ctin. Visoianu
Alecu = Iuliu Maniu
Vodă = M. Sa Regele Mihai I
Mitică = Ion Antonescu
Nae = Mihai Antonescu
Gane = Alex. Cretzianu
Factorii favorabili = opoziţia, condusă de dl Maniu.

S-au mai trimis mesagii şi prin cifrul oficial al Ministerului de Externe. Directorul Cifrului era domnul Niculescu-Buzeşti.

Au fost de asemeni, recepţionate şi mesagii prin BBC.

Iată câteva din mesagii:

La 19 martie 1944, Prinţul Ştirbey trimite domnului Maniu următoarea telegramă:

"Am avut vineri prima întâlnire cu delegaţii celor trei mari Aliaţi. Le-am explicat conform instrucţiunilor primite vederile opoziţiei şi posibilităţile de acţiune pe care opoziţia se obligă să le execute. S-a luat notă pentru a se referi Guvernelor Aliate, dar mi s-a repetat că prima condiţie inevitabilă rămâne mai întâi o capitulare fără condiţii. Comunicaţi familiei că sunt sănătos. Confirmaţi primirea acestui mesaj."

Generalul Wilson, comandantul forţelor aeriene din Mediterană trimite Guvernului Român, prin intermediul Ministrului de la Ankara, Cretzianu, la 22 martie 1944, următorul mesaj:

Nu trebuie sub nici un motiv să-l vizitaţi pe Hitler. Dacă o faceţi, aceasta va fi privită ca intenţie evidentă a României de a colabora până la sfârşit cu Germania, iar ţara Dvs. va suporta toate consecinţele. Dar trebuie imediat să vă alăturaţi celor trei Mari Puteri şi să ordonaţi trupelor româneşti să nu opună rezistenţă Rusilor. Germanii sunt într-o poziţie disperată în Rusia de Sud şi aveţi acum ultima şansă de a contribui la totala lor înfrângere. Vom judeca după rezultate, iar termenii păcii impuşi de curând României vor fi în largă măsură determinaţi de întinderea cu care ea va contribui la înfrângerea Germaniei cu cât va încurca mai mult pe Germani, cu atât mai repede va veni înfrângerea lor. În acelaşi timp salvarea României de a nu deveni un câmp de bătaie în cursul săptămânilor viitoare."

La 25 martie, dl Maniu transmite următoarea telegramă:

"Dacă de acord cu Hitler, Mitică va continua războiul contra Aliaţilor, atunci Alecu este hotărît să reacţioneze prin răsturnarea lui Mitică. În această eventualitate el doreşte să ştie pe ce ajutor poate conta din partea Aliaţilor.

Prin acest mesaj domnul Maniu se angaja să răstoane Guvernul Antonescu."

Dl. Maniu trimite în preajma loviturii de stat, la data de 20 august 1944, telegrama care urmează:

(...) Am hotărît să intrăm în acţiune. Totuşi sperăm că reprezentanţii celor trei puteri aliate îşi dau seama de situaţiunea neextricabilă în care ne găsim, datorită lipsei unui răspuns privitor la planul propus şi mai ales asupra ajutorului cerut. Este imposibil să formulăm un plan pentru scoaterea României din război, fără minimum de siguranţă asupra intenţiilor aliaţilor în această chestiune. De aceea cerem cu cea mai mare insistenţă ca să ne informaţi despre ce puteţi să ne daţi din ceea ce am cerut.

Se născuse statuie...

- de vorbă cu domnul N. Carandino -

Nu ne alegem soarta: valorile, însă, da, le alegem.

Cum le trăim şi în ce împrejurări dăm seama de ele?

La o recepţie care avea loc în anii '40, imediat după război, Miron Constantinescu l-a întrebat pe N. Carandino cum poate fi manist. "Dincolo de Curtici" faptul nu mai are nici o semnificaţie. Pe cînd a fi marxist reprezintă o opţiune cu ecou "de la Vladivostok la Capetown".

În anii '60, într-un sat din Bărăgan unde, după anii de detenţie, domnului Carandino i se fixase domiciliul obligatoriu, un profesor de la şcoala elementară din localitate se arăta uimit de "eroarea de tactică", pe care o săvîrşise marele ziarist: cum de nu-şi dăduseră seama cei de la Bucureşti, după '44, că vin comuniştii, lucru evident pînă şi pentru "cei mai mici", locuitorii din Tătaru'-Bărăganului? "Ce să-i răspund? Singura ipoteză care în mentalitatea lui nu încăpea, era aceea că am sărit să apăr istoria României pe care el o preda la şcoală". Un moment al acestei lupte se petrecea în închisoarea de la Sighet, în 5 februarie 1953, ziua morţii lui Iuliu Maniu. "Drepţi la capătul patului, cu bonetele în mînă am bolborosit pentru ultima oară Pater noster şi Ave Maria, rugăciunile pe care în fiecare seară i le spuneam înainte de culcare". După propria mărturisire, dl. Carandino, nu era nici măcar credincios, necum catolic. (Citatele le-am extras din memoriile sale, publicate în volum.)

Stimate domnule Carandino, ce v-a apropiat de Iuliu Maniu, "Sfinxul de la Bădăcin", pe dvs. "un prinţ al boemei bucureştene", cum spuneţi că eraţi considerat la vrema întîlnirii cu el?

N. Carandino: Un singur lucru ne apropia: că nu sovăiam; cînd aveam o opinie, o atitudine nu eram aşa (gest cu mîna) după bătaia vîntului. Mergeam, bărbăteşte, cu ea pînă la capăt.

Fiind în acelaşi timp foarte deosebiţi...

N. Carandino: A, total diferiţi. El - ardelean şi eu regăţean dar - ştii? - nu aşa cu unele deosebiri - eram tip, fiecare, şi el tip de ardelean şi eu tip de regăţean, n-are a face aici că eu sînt grec. Eram format de-aici, el - de acolo, din Transilvania, dar formaţi bine, solid.

Evoca, mai ales în convorbirile din celulă, un model, nişte etape de construcţie interioară?

N. Carandino: Nu era nevoie. Aşa cum se născuse, el era fixat pentru eternitate. Nu era un om, era o statuie. Se născuse statuie.

Aţi cunoscut şi alte personalităţi în multe domenii: Titulescu, Iorga, Lovinescu, Rebreanu...

N. Carantino: Nici unul ca el. (Lovinescu era nepolitic) Pe Maniu îl simţeai drept, în sens de verticalitate, fără rest. Cineva care să fie om politic român şi să aibă o linie în aşa mod asumată eu n-am mai întîlnit.

Voiam să-l comparaţi cu alţi oameni importanţi.

N. Carandino: Mai mult sau mai puţin importanţi... El n-a fost „nici mai mult, nici mai puţin". El era dat.

Îl defineaţi odată: "omul de reflexie rece dar de patimi mocnite". Formula nu exclude totuşi momentele de îndoială; spuneaţi că în închisoare regreta felul în care se despărţise de Iunian şi de Stere, întrebîndu-se chiar dacă, în cazul acestuia din urmă, n-a greşit abandonîndu-l?

N. Carandino: Avea o părere excepţională despre Stere, el era cineva pe care îl simţeai excepţional şi nu puteai decît să-l admiţi ca atare.

Chiar după acel portret negator "Domnule Preşedinte?" Nu trăgea în cumpănă?

N. Carandino: Nu, aşa lăsa cel puţin impresia. Amîndoi reprezentau un tip de luptător - unul ardelean, altul basarabean, cu toate calităţile şi defectele genului. Nu puteau să se apropie în esenţă, dar mergeau paralel.

La procesul intentat conducerii PNT, în '47, Maniu nu s-a dezis de colaboratorii săi. Ilie Lazăr, de pildă, se caracteriza ca "un bun român şi luptător dezinteresat, deschis şi hotărît", pe dvs. vă aprecia foarte mult "ca scriitor şi ca om de luptă politică". Şi-a arătat vreodată preţuirea pentru vreun articol al dvs.? Dar dezacordul?

N. Carandino: Nici de una nici de alta nu era nevoie. Cu atitudinea ziarului (**Dreptatea** - n.n.) era de acord aproape din oficiu, nu trebuia să-mi spună neapărat ori să laude ceva anume. Dezacorduri n-am avut.

Dle Carandino, pe ce se pot înţelege oamenii atît de diferiţi ca dvs. şi Iuliu Maniu?

N. Carandino: Pe idei. Prin felul cum înţelegeam valoarea unui principiui.

Exista între dvs. o diferenţă de vîrstă (şi de autoritate recunoscută) ca de la tată la fiu. Aţi avut acest sentiment?

N. Carandino: Nu mă vedeam fiu. Fusesem şi eu, un şef, un "tată", aveam în jur oameni numeroşi care mă secondau, în privinţa asta mă simţeam, în felul meu, egal cu Maniu ca şef într-un domeniu, nu de aceeaşi statură bineînţeles; mă simţeam mai mult similar decît egal. Cu nuanţă.

Fiind împreună cu Maniu la Sighet, aţi devenit "reproter pe frontul istoriei", dacă se poate spune astfel. Cum se îmbina, ochiul necruţător al ziaristului cu situaţia de martor la ultimele luni de viaţă ale unui erou?

N. Carandino: Am avut toată viaţa o mare idee despre scris, adică n-am scris ce n-am crezut, n-am scris să mă strecor, să fac plăcere cuiva, indiferent cui.

Deci mărturie, nu hagiografie...

N. Carandino: De ăştia, puri admiratori, avusese destui, care - bănuind că-l înţeleg, scriau despre Maniu "rro-mâneş-te, voi-ni-ceşte"... pricepi? Pe cînd, în cazul său, ori erai cu el ori contra lui, neutru nu puteai rămîne, conjunctural nu rezistai.

La un moment dat s-ar putea spune că v-aţi riscat viaţa pentru el, alături de el.

N. Carandino: Eu cred că merita.

Dacă aţi fi renunţat la a fi "manist", aţi fi ieşit, poate, mult mai repede din închisoare...

N. Carandino: Era suficient să zic nu, şi la momentul oportun să fac o mică mutare tactică. După înscenarea de la Tămădău, chiar mi s-a propus să plec din ţară cu paşaport de cetăţean grec. Procesul PNŢ, care se pregătea şi s-a desfăşurat cum s-a desfăşurat, n-ar fi mai fost acelaşi, cu mine sau fără mine. Cum puteam să fug de lîngă Maniu?

Dar la Tămădău voiaţi să plecaţi din ţară...

N. Carandino: Fac o deosebire: eu plecam, **nu fugeam**. Aveam o datorie de împlinit, nu să-mi pun viaţa la adăpost.

Credeaţi că vă obligă chiar persoana lui?

N. Carandino: Nu persoana lui mă obliga, ea fusese cauza, pe mine mă obliga ceva dinăuntru devreme ce optasem într-o direcţie şi credeam în ea, aveam un Dumnezeu ascuns, lăuntric, care îmi dicta acţiunile. Maniu începtase ca fiinţă concretă, el fusese, repet, cauza, dar alegerea, căreia îi suportam consecinţele, mă angajase dincolo de persoana lui. Însemna apartenenţa definitivă la o idee, sigură şi definitivă, la un stil şi la o soluţie: democraţia.

Cînd vă adresaţi tinerilor naţional ţărănişti, la întrunirile electorale şi numeaţi "spadasini ai Regelui, băieţi ai lui Maniu". În memoriile dvs. referindu-vă la proces şi la regimul carceral, pomeniţi despre Apologia lui Socrate şi Regele Lear. **Făceaţi aceste trimiteri pentru că Maniu citise multă literatură, citise poezie?**

N. Carandino: Nu prea multă... Poezie... nu cred, în orice caz nu ştiu. Aici apăreau mari deosebiri de procupări între noi.

Avea vreo formulă anume de caracterizare a comuniştilor, prezenţi în viaţa politică după 23 august?

N. Carandino: Nu existau pentru el.

Cum să nu existe cînd erau de faţă şi luaseră alegerile?

N. Carandino: Nu le dădea şansă istorică, durată în timp. De ce? Fiindcă nu erau români, nu în sens etnic vorbind. Atunci puteai să fii român în multe feluri: cu Maniu, contra lui, sau cu Titel Petrescu ori liberal, ori independent... Dar ce erau ei nu puteai fi. Pentru România morală, aşa cum arătau, ei nu reprezentau o şansă, dimpotrivă.

De ce în cazul lui Maniu politica se asocia, neconvenţional, cu morala?

N. Carandino: Fiindcă în amîndouă direcţiile el era o excepţie.

Ce-aţi fi ratat dacă nu l-aţi fi cunoscut?

N. Carandino: Un tip uman cum n-am mai întîlnit pînă la el, irepetabil, cred. Şi n-aş fi aflat niciodată, atît de profund, adevărul despre mine, la bine şi la rău, cum am avut prilejul fiindu-i alături. Merita să risc totul pentru asta.

A consemnat
Tita CHIPER

Iuliu Maniu şi Ion Mihalache

Un bărbat de stat cu plusurile şi minusurile sale

Incontestabil, Iuliu Maniu a fost una din personalităţile marcante ale vieţii noastre publice din prima jumătate a secolului XX, evidenţiindu-se atît în lupta pentru eliberarea Ardealului de sub stăpînirea austro-ungară cît şi în construirea statului naţional român şi a unui regim democratic în perioada interbelică. Ca şi alţi mari bărbaţi de stat ai României, Iuliu Maniu va fi apreciat de istorie cu plusurile şi minusurile sale, judecată obiectivă greu de formulat în momentul de faţă. Ca o reacţie la metoda rescrierii istoriei potrivit canoanelor ideologice comuniste, asistăm în prezent la utilizarea aceleiaşi metode, dar invers. Anticomunismul are şi el canoanele sale ideologice şi unul din produsele lui în literatura de specialitate este biografia înfrumuseţată a oamenilor de stat din vremurile precomuniste. În Rusia sînt prezentaţi în mod idilic Petru cel Mare şi ţarii din dinastia Romanovilor, în România se aplică acelaşi tratament cosmetic regilor care aparţin dinastiei Hohenzollern. Există o cerinţă organică a conştiinţei naţionale de a plămădi puncte de reper evenimenţiale şi modele de eroi naţionali menite a satisface mîndria unui popor. Că se găsesc politicieni care apasă pe această clapă psihică nu e de mirare. Istoricii, însă, ar trebui să fie mai circumspecţi, că doar au văzut cum s-au evaporat în uitare tomurile istorice ale epocii comuniste.

Din biografia politică a lui Iuliu Maniu va rămîne probabil pilduitoare atitudinea sa curajoasă în parlamentul de la Budapesta şi întelepciunea tactică cu care a condus bătălia politică pentru eliberarea Ardealului. Doar avea de înfruntat politicieni unguri înzestraţi cu mare iscusinţă şi viclenie politică. Unirea Partidului Naţional din Ardeal, de sub conducerea sa, cu Partidul Ţărănesc al lui Ion Mihalache, a dus la crearea primului partid politic românesc de mase, dar l-a lipsit de omogenitate ideologică şi politică, ceea ce s-a şi reflectat în anii săi de guvernare. Îmi declin competenţa în judecarea meritelor lui Maniu ca prim-ministru, activitate care necesită o cercetare şi analiză aprofundate. Cea mai controversată decizie politică a lui Iuliu Maniu rămîne pactul electoral încheiat în 1937 cu Garda de Fier într-o perioadă în care forţele democratice din Europa se raliau pentru a stăvili influenţa fascismului şi pregătirile lui Hitler pentru război. Am apreciat atunci acest act politic ca avînd drept efect conferirea unui statut de respectabilitate politică Gărzii de Fier, care ulterior i-a deschis drumul spre putere. Nici astăzi nu cred că poţi pretinde a salva democraţia ameninţată de dictatura regală printr-o alianţă cu un partid fascist. Oricum, confuzia ideologică pe care a creat-o acest pact electoral a servit de minune alunecării României spre dictatură şi fascism.

Cunosc ceva mai bine rolul lui Iuliu Maniu în timpul războiului, opoziţia sa faţă de orientarea prohitleristă a mareşalului Antonescu, iniţierea sau sprijinirea acţiunilor diplomatice menite a stabili relaţii şi înţelegeri cu Statele Unite şi Marea Britanie. El miza pe cartea anglo-americană în momentul cînd Churchill cedase Europa de Est lui Stalin. În ce priveşte actul de la 23 august 1944, în care meritul principal aparţine regelui Mihai I, consilierilor şi generalilor din jurul său, se poate spune că rolul lui Iuliu Maniu a fost modest. Maniu a fost de acord cu crearea Blocului Naţional Democrat al celor 4 partide (PNŢ, PNL, PSD şi PC), dar el nu a participat la elaborara şi punerea în aplicare a planului ultrasecret privind arestarea lui Antonescu şi întoarcerea armelor împotriva Wehrmachtului, care constituie esenţa actului de la 23 august. Rămîne ca istoricii să facă o evaluare mai completă a evenimentelor de atunci.

Desigur, arestarea şi condamnarea ulteriară a lui Maniu constituie una din odioasele crime ale regimului comunist. În ploaia de acuzaţii care s-a abătut asupra mea după revoluţie, a fost şi aceea că aş fi pledat în favoarea acestei crime. Ea se baza pe un fals. Drept probă decisivă era citat un articol al meu din **Scînteia** No. 823 din 17 mai 1947 intitulat "FĂRĂ CRUŢARE", la care falsificatorul a adăugat BANDIŢII MANISTO-SALAŞIŞTI cu scopul vădit de a-i conferi altă direcţie. Ziarul respectiv a refuzat să publice dreptul meu la replică prin care denunţam acest fals şi demonstram că acest articol nu avea nimic comun cu procesul lui Iuliu Maniu. L-am recitit şi pot spune că l-aş semna şi azi, probabil cizelînd puţin stilul. Era vorba de atitudinea faţă de rămăşiţele fascismului, Garda de Fier şi legionari, iar ziarelor ţărăniste şi liberale le reproşam că invocă omenia şi toleranţa pentru a salva pe fascişti de la pedeapsa cuvenită. Cinstit vorbind, împotriva mea puteau fi citate articole cu adevărat reprobabile, de care azi îmi este ruşine, aşa cum am declarat încă din 1988 într-un interviu cu Nestor Rateş la Europa Liberă.

Silviu BRUCAN

"Astăzi avem ţinte clare: emanciparea Naţiunii Române şi întărirea Unităţii naţionale, ca să putem contribui la civilizaţia omenirii. Mijloacele pentru atingerea acestor ţinte sînt: o viaţă morală atît în ceea ce priveşte raporturile personale, cît şi raporturile publice, o morală adevărat creştină, pentru că creştinismul a salvat omenirea." (1933)

Între neadaptare şi caracter

România imediat de după 1918 nu era numai reîntregită, în sfîrşit, în hotarele ei istorice. Era nu numai argumentată teritorial ci efectiv o altă ţară. Nu e vorba numai de sporirea extraordinară în resurse economice ci de mari deosebiri în mentalitate. Să nu se uite că populaţia ţării provenea acum din trei zone distincte (vechiul regat, imperiul austro-ungar şi imperiul ţarist). Dacă între regăţeni şi basarabeni contopirea s-a realizat mai lesne, mari dificultăţi creau, în calea procesului de osmoză necesară, ardelenii. Aceştia, obişnuiţi cu obiceiurile, inclusiv politice, ale Europei centrale, judecau cu mefienţă şi dezaprobare uşurătatea balcanică a regăţenilor, necontenind să-i acuze că vor Ardealul fără ardeleni. Un simbol al acestei neaderenţe şi al acestui refuz ardelean a fost, negreşit, Iuliu Maniu. A încercat, de aceea, la început, să autoguverneze Ardealul prin Consiliul dirigent dar a avut a constata, neplăcut indignat, penetraţia regăţenilor în viaţa politică ardeleană. A contraatacat, încercînd să implanteze Partidul Naţional Român dincolo de Carpaţi. Fuziunile contractate, ca aceea din 1925, cu rămăşiţele takismului, au fost însă nefericite. Singura fuziune convenabilă şi necesară era aceea cu Partidul Ţărănesc condus de Ion Mihalache, dr. N. Lupu şi Const. Stere. Deosebirile de program, mentalitate şi ideologie erau prea mari pentru a fi conciliate. După doi ani de chinuitoare pertractări (termenul era ardelean şi mult plăcut lui Iuliu Maniu), în 1926, datorită - mirare! - lui Const. Stere, fuziunea se realizează, creîndu-se Partidul Naţional Ţărănesc. Iuliu Maniu devine preşedintele celui de-al doilea mare partid al României reîntregite, cu şanse efectiv mari de a guverna ţara. Mai ales că se bucura de simpatie populară, ca partid de centru stînga, după o lungă şi descurajantă guvernare liberală. (Cele două guverne Averescu erau, cu dreptate, considerate paranteze liberale).

Iuliu Maniu conducea protocolar, demn, cu solemnitate bine subliniată, rece, calculată, noul partid. Îl voia ajuns la guvern şi, după ostilităţi de peste doi ani, care au fost istovitoare, în 10 noiembrie 1928 devine premier. Inadaptarea la moravurile politice regăţene se păstrase în firea lui Maniu, care era, înainte de toate, un caracter. Un caracter care apăra, pînă în pînzele albe, o idee: legalitatea democraţiei. Şi înţelegea, fiind un caracter, să se sacrifice pentru împlinirea idealului, într-o ţară în care acomodarea sceptică şi avantajoasă era bine încastrată în moravurile publice. Maniu a voit să pună capăt instabilităţii instituţiei monarhice, reprezentată, din 1927, după moartea regelui Ferdinand, de o regenţă care se afla, de fapt, sub epitropie liberală. A înlesnit cercurilor carliste readucerea în ţară a principelui Carol, care renunţase la drepturile sale succesorale, în favoarea Elenei Lupescu, în inauarie 1924. Dar, necunoscînd moralitatea principelui Carol, îi pregătise, deocamdată, un loc în regenţă. Cînd, la începutul lui iunie 1930, principiele Carol a aterizat, intempestiv, în ţară (oamenii informaţi ştiau că premierul nu e străin de eveniment), Maniu i-a propus, naiv, locul în regenţă. Carol înţelegea să domnească. Maniu a demisionat la 6 iunie 1930, lăsînd ca încoronarea de la 8 iunie să fie patronată de un guvern Mironescu, el revenind la cîrmă în 13 iunie. Înţelegerea cu viitorul rege era ca acesta să-şi reconsidere situaţia matrimonială iar Elena Lupescu să rămînă departe de ţară. Regele - era de prevăzut - şi-a încălcat cuvîntul, readucîndu-o clandestin pe Elena Lupescu şi alcătuindu-şi, repede, o camarilă care era mai puternică, în influenţă şi capacitate de decizie, decît fiecare ministru în parte şi tot guvernul la un loc, în frunte cu premierul.

Protocolar, inflexibil şi costumat în ţinuta de rigoare, premierul s-a prezentat în audienţă, cerîndu-i regelui său intrarea în legalitate şi respectarea înţelegerii dinaintea încoronării. Cum regele a refuzat ultimatumul, premierul, care nu înţelegea să renunţe la principii, a demisionat în octombrie 1930, rămînînd, deocamdată, şef de partid. Regele, ofensat de pretenţiile rigide ale lui Maniu, s-a grăbit să-şi pregătească regimul autorităţii personale, încredinţînd, în aprilie 1931, lui N. Iorga formarea unui guvern deasupra partidelor. Nu prezintă interes că acest guvern Iorga a eşuat în iunie 1932. Regele a găsit, rapid, o soluţie salvatoare. Şi l-a apropiat pe Al. Vaida-Voevod care, mereu adaptabil, a acceptat demnitatea publică de premier, lasîndu-l, cam ruşinos, pe "fratele" Maniu. Vaida a devenit, de atunci, omul regelui, dispus să-i dea ascultare, supus tuturor dispoziţiilor, chiar şi în aceea de a crea în P.N.Ţ o disidenţă.

Conflictul dintre Iuliu Maniu şi regele Carol al II-lea a devenit o realitate cunoscută în lumea politică românească. Lui Maniu i s-au adus - de la jurnalişti, observatori, pînă la membri marcanţi ai partidului său - reproşuri pentru declanşarea acestui conflict deschis. I se cerea să se adapteze realului, să fie înţelegător şi deasupra vanităţilor. Iuliu Maniu, urcat pe soclul propriei personalităţi, a refuzat scurt şi decis să se acomodeze. Neînclinat, îi cerea suveranului să domnească asemenea unui monarh constituţional, în legalitate şi decenţă. Şi-a păstrat punctul de vedere, neîncovoiat, şi cu preţul renunţării la preşedinţia partidului, încredinţată, pînă în noiembrie 1937, lui Ion Mihalache. Oricîte insistenţe s-au depus pe lîngă el, Maniu repeta infinit că nu renunţă la rigorile sale legaliste, devenind - pentru a nu aduce prejudicii - "simplu soldat al partidului", rămînînd, relegat, la Bădăcin. A fost, în această înfruntare dintre un caracter şi un despot (să admitem că luminat), un spectacol demn de reţinut pe scena mereu alunecoasă a politicii româneşti. Înfruntarea a sfîrşit prin înfrîngerea regelui care - şi datorită deciziei lui Iuliu Maniu - a fost silit să abdice, în condiţiile ştiute, în 6 septembrie 1940, de la tron. Dar, ştiindu-se ce a urmat, nu e inutil să ne întrebăm dacă înfrîngerea regelui nu a fost şi aceea a legalismului necurmat reclamat imperios de caracterul care a fost simbolul Iuliu Maniu. Sau, altfel reformulată întrebarea, politicul poate vieţui, în armonie, cu moralul şi principiile sale?

Z. ORNEA

Politică şi morală

Domeniile par incompatibile, în tot cazul ele au fost percepute ca atare de-a lungul timpului, mai ales de la Machiavelli, care a şi teoretizat separaţia lor, afirmînd că politica se întemeiază, dincolo de orice morală, pe interese şi forţă. Scopul ar scuza prin urmare mijloacele. Sentinţa a făcut carieră şi defineşte, de cîteva secole, cinismul în politică, devenind aproape o regulă de conduită şi o scuză pentru activiştii domeniului. Cînd se arată, rar, cîte un om politic în stare a depăşi această regulă, el e taxat repede ca idealist, supus negaţiei vehemente, răstălmăcit în fel şi chip. Este cazul lui Iuliu Maniu, a cărui figură pluteşte de mult în legendă. Se poate spune că aura legendei i-a însoţit aproape continuu biografia şi cu atît mai mult existenţa postumă. În acel registru îi sesiza locul N. Iorga, fie şi polemic, scriind **Istoria unei legende: Iuliu Maniu**. Înseamnă aceasta că marele istoric îi nega realitatea prezenţei politice în epocă? Voia numai să-l plaseze pe „arhanghel" mai aproape de nivelul epocii? El ştia, fără îndoială, că orice om politic are un nimb legendar, ca rezultat al proiecţiei sale în mentalul colectiv. În cazul lui Maniu, atît activitatea depusă în Transilvania, ca fruntaş al mişcării naţionale, cît şi cea desfăşurată în România Mare, un timp alături de Iorga însuşi, îl recomandă ca o personalitate de prim rang a vieţii noastre politice, una în jurul căreia s-au ţesut numeroase legende. Jertfa de la urmă, asumată senin, le-a sporit şi mai mult, fără să conducă însă la o cunoaştere pe măsură a figurii în cauză. Faptul se explică, desigur, prin ostilitatea ireductibilă a regimului comunist, care n-a permis decît o abordare parţială, polemică, deformată pînă la caricatură. Abia acum, tipărirea unor discursuri, articole, texte de doctrină, amintiri ş.a. poate înlesni o mai deplină cunoaştere a omului politic, situabil în marea galerie de ctitori ai României moderne. Ceea ce îl distinge mai cu seamă e un înalt sens moral, la care se adaugă disciplina gîndirii, fermitatea, rigoarea exemplară a acţiunii, fie aceasta în sfera ideologiei sau în praxa social-politică. S-a vorbit, în cazul său, nu fără temei, de o "etică ideologică", degajabilă din tot ce a întreprins de-a lungul unei vieţi multiplu exemplare. La începutul carierei, pe cînd apăra la o înaltă tribună cauza alor săi, un adversar îl definea ca o "stîncă de piatră". E poate imaginea care s-ar cuveni să inspire pe cei care ţin să-l proiecteze acum statuar. Ca o stîncă, solidă, calmă, dătătoare de speranţă, e oare aceasta puţin lucru într-o lume percepută ca instabilă, agitată, sterilă? Ordinea gîndirii e ceea ce frapează mai întîi la el. "Nimic nu este mai înălţător pentru om decît să sufere pentru adevăr", spunea la un moment dat Maniu. Adevărul său era produsul unui neam încă neajuns la împlinire. În slujba acestuia şi-a pus toate calităţile de jurist şi om politic, pînă la sacrificiul suprem. Rar s-a putut întîlni în istorie o mai deplină armonie a gîndului cu fapta. După adevăr, demnitatea naţională şi dimensiunea etică a vieţii colective, cu toate consecinţele lor, în orice plan, oriunde, oricînd. Un sens al istoriei i se părea că există şi ar putea să regleze pulsul vieţii noastre ca neam. "Să ne păstrăm calmul şi puterea de judecată", îndemna Maniu la un momnet dat, convins că prejudecăţile întunecă mintea şi determină conduite reprobabile. Cei chemaţi să conducă au datoria să se ridice la demnitatea unui timp cu mari exigenţe. În fond, "vrednicia naţională se judecă după înţelepciunea, cumînţenia şi înălţarea sufletească cu care se aduc hotărîri chemate să croiască soarta neamului", remarcă undeva militantul, convins că o elită trebuie să-şi asume această soartă, ceea ce reclamă, în timpurile moderne, o profesionalizare cît mai severă a politicii. Un profesionist în acest domeniu, cu o bună îngemănare a vocaţiei şi a disciplinei intelectuale, a fost el însuşi, unul la care, ca în definiţia weberiană, pasiunea, simţul răspunderii şi intuiţia se întîlnesc în deplină armonie. Optimismul său, lesne degajabil din texte, acţiuni, mărturii, se întemeia pe valorizarea îndelungatei suferinţe a neamului românesc, pe istoria şi speranţele acestuia. Retrospectiva trebuia deci să se pună în slujba prospectivei, cum se poate afla din admirabilul **Testament moral politic**, pe care Victor Isac ni l-a pus nu demult la îndemînă. Dar sîntem încă departe de a şti tot ce se cuvine despre această figură eminentă a vieţii noastre politice, figură pe care legenda o protejează pe de o parte, însă o şi ascunde întrucîtva curiozităţii publice. Textele puse deja în circulaţie ne îndeamnă să facem un pas dincolo de legendă, pentru asumarea deplină a operei în cauză. Ar fi un pas spre transformarea politicii din simplă agitaţie sterilă într-o profesie bine articulată, aşa cum o cere timpul nostru, ceea ce impune, ca în existenţa lui Iuliu Maniu, proeminenţa deontologiei în raport cu micile aranjamenta de conjunctură. Fără morală, politica nu e decît politicianism, sursă de nesfîrşite mizerii pentru orice comunitate.

Al. ZUB

Iuliu Maniu cu I.G. Duca şi N. Titulescu, în 1931

Occidentul iconoclast

Clasic al antropologiei religioase, Gilbert Durand (n. în 1921, la Chambéry) este totodată unul dintre acei autori incomozi (l-aş aminti printre ei şi pe René Girard) care influenţează negreşit gîndirea contemporană, dar nu de pe poziţii autoritare şi oficiale, ci oarecum din marginea cercurilor academice. Această relativă marginalitate instituţională se explică prin faptul că autorul nostru critică Occidentul dintr-o perspectivă pe care elitele (stîngiste sau progresist-liberale) din Universităţile apusene o socotesc intolerabilă. Durand evită atît diatriba marxizantă împotriva capitalismului, cît şi apologia "burgheză" a umanismelor moderne. În viziunea lui, Occidentul modern a distrus gîndirea simbolică a societăţilor tradiţionale, punînd în locul acelei inepuizabile surse epifanice, realismul percepţiei, naturalismul ateu, antropocentrismul derealizant şi dictatura semnului profan. La fel de sever se dovedeşte a fi diagnosticul referitor la actualele ştiinţe ale Omului (psihanaliza, etnologia, sociologia, antropologia) care au recuperat simbolul, dar l-au supus, pe de altă parte, unor hermeneutici reductive. Freudismul reduce simbolul la o funcţie disimulantă legată de realitatea unei sexualităţi imature şi nesatisfăcute. Sociologia transformă simbolul într-un semn arbitrar menit să fixeze convenţiile comunicării. Antropologia lévi-straussiană limitează simbolul la o combinatorie formală dependentă de structurile inconştientului şi de o sintaxă mitică aleatorie. În sfîrşit, istoria mentalităţilor traduce pulsaţia simbolică a arhaităţii în logica unui evoluţionism etnocentric lipsit de orice referinţă "eshatologică". Sprijinite pe un eşafodaj nominalist, toate aceste discursuri cad în afara Fiinţei lui Dumnezeu. În ceea ce îl priveşte, Durand afirmă - în spiritul grupului Eranos - că simbolul are o funcţie ontologică şi teofanică. Revelaţia religioasă şi gîndirea simbolică se întîlnesc în misterul "gnostic" al libertăţii umane.

Traducerea operei lui Gilbert Durand în româneşte a început cu **Les structures anthropologiques de l'imaginaire** (PUF, 1960), dar s-a oprit acolo, deşi gîndirea autorului s-a cristalizat într-o serie de alte volume importante, cum ar fi: **Figures mythiques et visages de l'oeuvre** (Berg International, 1979) **Science de l'homme et tradition** (Berg ..., 1980), **L'âme trigrée** (Denoël, 1981), **La foi du cordonnier** (Denoël, 1984) sau **Beaux-arts et archétypes** (PUF, 1989). În lipsa traducerii integrale a pomenitelor cărţi, ar fi interesantă (inclusiv sub raport financiar) tălmăcirea unui text de mici proporţii (**L'imagination symbolique**, PUF, 1964, 1989, 132 p.) care oferă cititorului axele hermeneuticii durandiene. Am redat mai jos cîteva pagini (cf. ed. cit., pp. 27-41), sacrificînd, din păcate, notele de subsol.

Dacă urcăm cu cîteva secole înainte de cartezianism, observăm un curent iconoclast încă şi mai profund, un curent pe care mentalitatea carteziană avea să-l respingă într-o măsură mai mare decît s-a crezut. Între secolele XIII şi XIX, acest curent este vehiculat prin conceptualismul aristotelic sau mai exact prin derivaţiile sale ockhamiste şi averoiste. Evul Mediu occidental reia pe cont propriu vechea dezbatere filosofică din Antichitatea clasică. Platonismul (greco-latin şi alexandrin) este, mai mult sau mai puţin, o filosofie legată de un "cifru" al transcendenţei care implică o simbolică. Evident, după zece secole de raţionalism, privim altfel dialogurile discipolului lui Socrate, în care nu mai depistăm decît premisele dialecticii şi logicii lui Aristotel, sau ale matematismului lui Descartes. Însă utilizarea sistematică a simbolismului mitic sau a calamburului etimologic de către autorul **Banchetului** şi al lui **Timaios** sînt suficiente pentru a ne convinge că marea problemă a platonismului era tocmai corespondenţa dintre obiectele sensibile şi lumea ideilor, adică reminiscenţa care, departe de a fi un vulgar act de memorie, constituie imaginaţia epifanică.

În zorii extremi ai Evului Mediu, Ioan Scot Erigena va susţine o doctrină asemănătoare: Hristos devine principiul acelei **reversio** opuse lui **creatio**, prin care se va produce îndumnezeirea tuturor lucrurilor (**deificatio**). În secolele pre-occidentale ale erei creştine, gnoza valentiniană va fi cea care va aduce, finalmente, soluţia problemei platoniciene. Cînd alexandrinul Basilide pune întrebarea care bîntuie platonismul: "În ce fel se leagă de lucruri Fiinţa necreată şi autarhică?" - Valentin răspunde printr-o angelologie, o doctrină a "îngerilor" intermediari, a eonilor care sînt modelele eterne şi perfecte ale acestei lumi imperfecte (căci "separate"), în vreme ce reunirea eonilor articulează Plenitudinea (Pleroma).

Aşa cum arăta Henry Corbin, îngerii aceştia (pe care-i regăsim în alte tradiţii orientale) reprezintă criteriul unei ontologii simbolice. Ei sînt simboluri ale funcţiei simbolice însăşi care mediază transcendenţa semnificatului şi lumea manifestă a semnelor concrete, întrupate, transformîndu-le în simboluri. Consecinţă extremă a dezvoltării istorice a platonismului, această angelologie, care întemeiază ideea potrivit căreia umilul simbol vehiculează un sens transcendent, va fi refulată în numele "gîndirii directe" inerente acelei crize a universaliilor pe care conceptualismul aristotelic avea să o provoace în Occident (...). Această alunecare spre lumea realismului perceptiv, în care expresionismul (sau chiar senzualismul) înlocuiesc evocarea simbolică, este cît se poate de vizibilă în trecerea de la arta romanică la arta gotică. Primăvara romanică avea să permită înflorirea unei iconografii simbolice moştenite din Orient, dar această primăvară a fost foarte scurtă în raport cu cele trei secole de artă "occidentală", de artă aşa-zis "gotică". Spre deosebire de foarte "directa" artă gotică, firesc prelungită prin iluzionismul flamboaiant şi renascentist, arta romanică este o artă "indirectă", adică bazată pe evocarea simbolică. Dacă întruparea sculpturală a simbolului romanic comunica slava lui Dumnezeu şi supraomeneasca Sa victorie asupra morţii, statuile gotice dezvăluie mereu mai mult suferinţele omului-Dumnezeu. În vreme ce stilul romanic păstrează (cu mai puţină continuitate decît Bizanţul) o artă a icoanei bazată pe principiul teofanic al unei angelologii, evoluţia artei gotice apare ca un exemplu tipic de iconoclasm prin exces: ea accentuează atît de mult semnificatul, încît transformă icoana într-o imagine foarte naturalistă, care îşi pierde sensul sacru, devenind un oarecare ornament realist, un simplu "obiect de artă" (...).. Începînd cu secolul XIII, artele şi conştiinţa nu mai au ambiţia de a conduce la un sens, ci doar de "a copia natura". Conceptualismul gotic se doreşte a fi decalcul realist al lucrurilor ca atare. Fie ea sculptată, pictată sau gîndită, imaginea lumii se des-figurează şi înlocuieşte sensul Frumuseţii şi invocarea Fiinţei prin manierismul drăgălăşeniei sau expresionismul unei urîţenii chinuite (...) Întreaga artă şi imaginaţie se pun exclusiv în slujba unei creştinătăţi cuceritoare şi faustice (...).

Graţie împărtăşirii individuale a "bunului-simţ" sau a "simţului comun", raţionalismul (aristotelic şi cartezian) are imensul avantaj de a se prezenta pe sine drept universal. În ceea ce priveşte imaginile, lucrurile stau altfel: ele sînt aservite unui eveniment, unei situaţii istorice sau existenţiale care le conferă o culoare. Iată de ce imaginea simbolică are mereu nevoie să fie retrăită, tot aşa cum o bucată muzicală sau o piesă de teatru are nevoie de un "interpret". Or, simbolul (ca orice imagine) este ameninţat de regionalismul semnificaţiei, riscînd în fiecare clipă să se transforme în ceea ce R. Alleau numea în chip judicios un "syntem" - adică, într-o imagine care vizează în primul rînd recunoaşterea socială, segregaţia convenţională. Am putea spune că simbolul se reduce astfel la semnificaţia sa sociologică. Orice "convenţie" (fie şi animată de cele mai bune intenţii de "apărare simbolică") este fatalmente dogmatică. Pe planul reconducţiei ontologice şi al vocaţiei personale, se produce astfel o degenerescenţă pe care pastorul Bernard Morel a sesizat-o foarte bine: "Teologia latină a tradus cuvîntul grecesc «mister» prin «sacrament», însă cuvîntul latin nu redă întreaga bogăţie a cuvîntului grecesc. În «misterul» grecesc există o deschidere spre cer, un respect al inefabilului, un realism spiritual, o forţă în exultare pe care moderaţia logică şi concizia juridică a sacramentalismului roman nu le pot exprima." Imaginea simbolică îşi va pierde aşadar virtutea acestei deschideri spre transcendenţă în sînul unei imanenţe libere (...). Întrupată într-o cultură şi într-un limbaj cultural, imaginea simbolică riscă să încremenească într-o dogmă şi într-o sintaxă.

Orice simbolism are un soi de gnoză, adică un procedeu de mediere întemeiat pe o cunoaştere concretă şi experimentală. Asemenea unei gnoze, simbolul este o "cunoaştere beatificantă", o "cunoaştere mîntuitoare", care nu are neapărat nevoie de un intermediar social, adică sacramental şi eclezial. Dat fiind că această gnoză este concretă şi experimentală, ea va avea mereu pornirea de a întruchipa îngerul prin mediatori personali de grad secund: profeţii, mesia şi mai cu seamă femeia. (...). Căci, asemenea Îngerilor din teofania plotiniană, Femeia posedă - spre deosebire de bărbat - o dublă natură în care regăsim dubla natură a lui"symbolon": ea este deopotrivă creatoare a unui sens şi receptacol concret al acestui sens. Feminitatea este singura mediatoare simultan "pasivă" şi "activă" (...). Ca şi îngerul, Femeia este deci un simbol al simbolurilor, aşa cum se întîmplă cu figura Născătoarei de Dumnezeu din mariologia ortodoxă, sau în liturghia Bisericilor creştine, care o asimilează - în calitatea ei de supremă mijlocitoare - Miresei. (...) Ajungem astfel la cel mai important factor al iconoclasmului occidental, întrucît atitudinea dogmatică (a catolicismului) implică refuzul categoric al icoanei ca deschidere spirituală obţinută la nivelul sensibilităţii, prin împărtăşirea unei epifanii individuale. În Bisericile răsăritene, icoana este desigur pictată după norme canonice fixate, se pare, într-un mod încă şi mai rigid decît în iconografia occidentală. Însă cultul icoanelor utilizează din plin dubla putere reconductivă şi supranatural-epifanică, proprie simbolului. Aplicînd întru totul hotărîrile Sinodului VII ecumenic (care prescrie cinstirea icoanelor) Biserica ortodoxă conferă pe deplin imaginii acel rost sacramental al "dublei slujiri" care face că, prin imagine (semnificantul), raporturile între semnificat şi conştiinţa religioasă "nu sînt doar convenţionale, ci absolut intime". Aici se dezvăluie rostul adînc al simbolului: el este "confirmarea" unui sens întru deplina libertate personală. Iată de ce nu putem explicita simbolul: în ultimă instanţă, alchimia transmutaţiei, a transfigurării simbolice, nu se poate efectua decît în creuzetul unei libertăţi. Forţa poetică a simbolului defineşte libertatea umană mai bine decît oricare speculaţie filosofică: aceasta din urmă se obstinează să vadă în libertate o alegere obiectivă, în vreme ce experienţa simbolului ne arată că libertatea este creatoare de sens (...)

Regele Ferdinand, Iuliu Maniu şi Generalul Moşoiu, Gherla, 26 mai 1919

Henri Gouhier scrie undeva că Evul Mediu s-a încheiat atunci cînd au dispărut Îngerii. Am putea adăuga că dezafectarea icoanelor şi înlocuirea lor prin alegorie a determinat estomparea unei spiritualităţi concrete. Or, în epocile de control dogmatic şi îndîrjire doctrinară, la apogeul puterii papale sub Inocenţiu III sau după Conciliul tridentin, arta occidentală este esenţialmente alegorică. Arta romano-catolică este o artă dictată prin formularea conceptuală a unei dogme. Ea nu produce o iluminare ci doar ilustrează adevărurile de credinţă definite dogmatic (...). Dacă marea artă creştină se confundă cu arta bizantină şi cu arta romanică (care sînt arte ale icoanei şi ale simbolului), marea artă catolică (care susţine toată sensibilitatea estetică a Occidentului) se confundă cu "realismul" şi ornamentica gotică, precum şi cu ornamentica şi expresionismul baroc. (...)

Astfel, în zorii gîndirii contemporane, în clipa cînd Revoluţia franceză încheie dezarticularea suporturilor civilizaţiei din Occident, observăm că iconoclasmul apusean purcede din şase secole de neprecupeţit "progres al conştiinţei". Căci, dacă dogmatismul literei, empirismul gîndirii directe şi scientismul semiologic sînt iconoclasme divergente, nu înseamnă că urmările lor conjugate nu se consolidează de-a lungul istoriei. Iată de ce Auguste Comte, care avea să întemeieze pozitivismul veacului XIX, constatase tocmai acumularea acestor "trei stadii ale principalelor noastre concepţii". Căci pozitivismul pe care Comte îl extrage din bilanţul istoriei occidentale a gîndirii este atît un dogmatism "dictatorial" şi "clerical" - gîndire nemijlocită a "faptelor reale" în opoziţie cu "himerele" -, cît şi un legalism scientist (...) Ne putem întreba dacă aceste "trei stadii" prin care trece progresul conştiinţei nu sînt de fapt trei etape de obnubilare şi alienare a spiritului. Dogmatismul "teologic", conceptualismul "metafizic" (dimpreună cu prelungirile sale ockhamiste) şi finalmente semiologia "pozitivistă" nu reprezintă decît epuizarea treptată a puterii omului de a intra în relaţie cu transcendenţa, dar şi (slăbirea) puterii naturale de mediere proprie simbolului.

Prezentare şi traducere de
Teodor BACONSKY

Citit/auzit

● S.O.S. BULION. "După ce a învins la Călugăreni, Plevna şi Mărăşeşti,/Armata română nu mai are bulion să iasă din iarnă" (titlu, în **Evenimentul zilei** din 4 noiembrie ● INTIMITĂŢI EXCESIVE. "Folosind episoade vii şi încărcate de tensiune emoţională din experienţa împărtăşită de un bărbat şi o femeie, regizorul subliniază părţile întunecate ale unei astfel de poveşti şi pericolele unei intimităţi fizice şi psihice excesive." (G.S., în **Adevărul** din 2 noiembrie) ● DIN 2 ÎN 2. "Dacă din 2 în 2 metri pătraţi apare un sfînt, 24x5000=120 000 lei. Adunăm 144.000 lei - culoare cu 120 000 lei - foiţă de aur şi avem o cheltuială de 264 000 lei." (Ion Andreiţă, în **România liberă** din 2 noiembrie) ● NAIVITATEA ŞI IGNORANŢA, REPETENŢIA ŞI REEXAMINAREA. "Speranţele unora dintre noi la începutul lui '90 într-o societate curăţată peste noapte prin miracol de marile ei păcate, ca o haină plină de pete vechi muiată într-un detergent eficace, te pot face astăzi să te simţi jenat - în egală măsură din cauza naivităţii ca şi a ignoranţei. (...) Există, în acest moment, la electoratul Opoziţiei,... o severitate nervoasă, asemănătoare celei a părintelui exasperat de repetenţia fiului şi neliniştit că acesta va pierde şi reexaminarea din toamnă." (Gabriela Adameşteanu, în **22** din 9-15 noiembrie) ● ÎNTREBAREA URSULUI DIN PĂDURE. "Ursul: «Chiar vrei să te cred că ai venit în pădure ca să vînezi!?»" (Heiner Müller, în videodocumentarul **J'étais Hamlet**, proiectat la Institutul Francez pe 10 noiembrie).

Gablonţzuri

Divagaţii cu perdea

Ce oameni de treabă, gazdele mele de la munte, ce vacanţe tihnite mi-a fost dat să petrec în vilişoara lor, an de an... Dar există ceva în acea onorabilă casă, ceva ce-mi venea atît de greu să înţeleg, că ajungea uneori să-mi dea insomnii.

De ce oare aceşti inşi cumsecade îşi ţin frigiderul acoperit cu o perdea?

Ascuns într-o nişă, potrivită mai degrabă unei debarale, frigiderul - la care şi eu, chiriaşul, aveam acces, potrivit înţelegerii - îmi părea la fel de inaccesibil ca o casă de bani. Niciodată nu puteam umbla în voie la puţinele mele provizii, aşa cum o fac în frigiderul de acasă, cel aşezat bucureşteneşte, în locul cel mai evident din bucătărie, ca un altar al bunăstării. Ei bine, nu: perdeaua îmi venea mereu în cap, greoaie, mă stingherea şi mă făcea neîndemînatic. Cei ai casei, dacă se întîmplau prin preajmă, cred că se uitau la mine ca la un fotograf de pe vremuri cu capul vîrît în camera obscură, într-un fel atît de caraghios.

Şi asta nu-i nimic. Fiecare cameră, fiecare holişor, chiar şi baia, erau prevăzute cu perdeluţe deasupra pragului de sus, ca nişte mici cortine care îmi nimereau în faţă, precum crengile pe un drum îngust prin pădure. Ca să mă bărbieresc, trebuia să înlătur de pe minuscula oglindă din baie două perdeluţe şi apoi să mă obişnuiesc cu lumina slabă care-mi venea de la becul din spate. Nu vă mai povestesc nimic despre mileurile de-a dreptul baroce care sufocau mobilierul, despre tablouri, bibelouri şi cristaluri.

Astea nici nu mă deranjau prea mult, căci în vacanţă sînt mai puţin estet ca de obicei. Atîta voiam să ştiu: de unde obiceiul ăsta de a-ţi pune singur piedici la tot pasul, de a-ţi incomoda cele mai frecvente trebuinţe, de a ascunde, ca pe un coş de gunoi, obiectele cele mai demne şi mai funcţionale din gospodărie?

Răspunsul l-am dibuit, abia la terminarea ultimului meu sejur, astă vară. Pentru cei mai proaspeţi orăşeni, frigiderul este ceva prea... rece, prea tehnic, prea lipsit de intimitate, cel puţin din exterior; ceva ce se cere umanizat într-un fel sau altul. Unii o fac alipindu-i o puzderie de abţibilduri, alţii mascîndu-l în mobilă cu ajutorul acelui scoci care imită lemnul "natur".

Dintotdeauna artele minore au înflorit odată cu nivelul de trai. De la blidele şi ulcioarele pictate pînă la solniţa de aur a lui Cellini, oamenii au tins să-şi decoreze tot ce-i obiect de uz casnic, auspicînd, invocînd ori doar abia sperînd belşugul şi fertilitatea. Astăzi sîntem poate prea grăbiţi şi prea frămîntaţi ca să mai găsim confort în ornamentul unei furculiţe grele de argint. Huzurului unui recamier, din vremea doamnei cu acelaşi nume, îi preferăm comoditatea frustă, "dominicană", a unui scaun Savonarola.

Dar undeva la munte, ca în multe locuri din ţara asta, timpul nu dă buzna. Dimpotrivă...

Florin DUMITRESCU

Scrisori deschise

"Escroci cu simţ moral"

"Dragă...,

duminică 16 Oct am votat. Campania electorală a fost aici tensionată, dar extrem de civilizată şi disciplinată (ca la nemţi!). Cea mai gravă insultă folosită în discuţiile la televiziune n-a depăşit formula «asta e o neruşinare». Pe fondul atmosferei electorale, s-a întîmplat şi o poveste nostimă. Cîteva zile, întreaga Germanie a fost în delir admirativ, faţă de o tînără femeie care a intervenit în S.Bahn şi i-a pus pe fugă pe nişte «skinheads» scandalagii, salvînd astfel o bătrînă pe cale de a fi aruncată de ei din tren. Felicitări, cadouri, fotografii în toate ziarele, un cec de 5000DM! Nemţii aveau nevoie de eroi şi iată că au găsit o eroină. Numai că foarte curînd povestea s-a dovedit o gogoaşă umflată. Eroina era o mincinoasă patentată, nu săvîrşise nici un act de bravură, se dăduse liniştită jos în staţie şi inventase toată chestia. Cînd s-a descoperit adevărul, a dat un al doilea spectacol, iarăşi copios mediatizat. Plîngea în hohote în faţa aparatului de luat vederi, ce ruşine îi e, că a făcut isprava ca să o poată opera de apendicită pe fiica ei, întrucît întreaga familie nu beneficia de asigurarea de boală, soţul şi dînsa fiind şomeri. Declara printre lacrimi că a trimis cecul înapoi şi cadourile. Acum le e ruşine să iasă din casă, soţul aşteaptă să se facă întuneric ca să se ducă să-şi ia ţigări. Iată alt tip de escroci, cu simţ moral dezvoltat.

Am văzut şi o expoziţie mai interesantă. A venit din Anglia, unde se pare că a avut un deosebit succes. Era intitulată **Avangarda şi primul război mondial.** Cît privea avangarda, nu era cine ştie ce, dar alte lucruri mi-au reţinut atenţia, fiind într-adevăr destul de surprinzătoare. Aşa mi-a apărut de pildă opera probelicistă (chiar dacă numai la început) a numeroşi pictori moderni. N-aş fi crezut niciodată că artişti ca Dufy, Barlach, Malevici, Félix Valloton aveau să se pună în slujba propagandei războinice. Am văzut uluit un perete întreg cu desene de Maiakowski, înfăţişînd pe vitejii cazaci cum îi pun pe fugă pe nenorociţii de «fritzi», care-şi pierd pantalonii de frică. Altă chestie de tot interesul erau sloganurile psihologice lansate, acuzaţiile reciproce de barbarie, animalele emblematice, personificarea ţărilor etc.

Eu nu merg aici la cinematograf, fiindcă am atîtea filme la televizor că nu apuc să văd nici o zecime, stînd pînă noaptea tîrziu. Recuperez întîi lipsurile cu unele lucruri clasice, care mi-au scăpat, ca de pildă **Elena şi bărbaţii** de Renoir sau **Necunoscutul din tren** de Hitchcock, după Patricia Highsmith. Pe **Arte** am ocazia să văd şi filme de artă ale unor autori mai tineri şi mai ales documentare şi portrete de cineaşti, scriitori şi pictori, cele mai multe de mare interes. Aşa a fost o săptămînă întreagă cu Artaud şi o seară cu Gertrude Stein. Am văzut şi o mulţime de filme de Ken Russell, ba chiar şi un film biografic foarte amuzant, făcut de el însuşi şi unde rolul lui este jucat de băieţelul său, de vreo şase ani. Însă nu toate celelalte filme, muzicalo-terifiante, sînt de calitate. Destule m-au dezamăgit, inclusiv cel cu Byron. Prea multe lecturi noi n-am mai făcut în ultima vreme. M-am înfundat în **Mémoires d'un Parisien** a lui Galtier Boissière şi nu se mai termină... Te îmbrăţişez,..."

Din viaţa unui extremist de centru

Nu, aşa nu se poate trăi!

Mai dură decît vestea recentă cu bătrînul avocat australian care a fost în audienţă la dl. Coşea oferindu-se să cumpere România cu 65 de miliarde de dolari, îmi apare - după cum am resimţit-o pe stradă, deschizînd **Evenimentul zilei** - contestarea, de către un tehnician american, a celor 6 debarcări pe lună, demistificate, toate, ca nişte trucaje într-un studio secret din pustiul Nevada, bune să-i sperie pe ruşi. N-am auzit ceva mai dureros din p.d.v. cosmic, de la 19 iulie a.c., cînd ni s-a anunţat, tot pe-a'ntîia, în **România liberă**, că e foarte posibil să cadă peste Terra bucăţi ale meteoritului supercristal care urma să se lovească de Jupiter. Cu aceasta n-am avut ce face decît s-o decupez şi să aştept, strîngînd sau trăgînd apa la baie, mai dînd cîte o raită prin bucătărie şi cămară, fără să ştiu de ce, zicîndu-mi că, după toate semnele de viaţă pe care le articulau robinetele, ţevile şi frigiderul, nu mă găsesc în ultimele cinci minute mîşkiniene, ca să-mi revăd şi toată bibliografia. Şi m-am tratat zile întregi cu Turul Franţei (vezi **Dilema**, nr. 79). Acum, dacă pînă şi Neil Armstrong e o măsluire, "un scenariu", nu mai ţin nici Indurain, nici **Idiotul**, nici păcătoasa mea carenţă de a-l amesteca pe Fiodor Mihailovici cu bicicletele, cu atît mai puţin perspectiva unui partid al jurnaliştilor care mi-a jucat în faţa ochilor, căutînd să-mi dreg durerea comică printr-o beţie a puterii, aici, pe pămînt (formînd repede un guvern cu Cristoiu prim-ministru, Nistorescu la Finanţe, P.M.Băcanu la SRI, Roxana Iordache la Externe, Cristian Tudor Popescu la Cultură, căci altfel de ce-am face un partid?)

Aiurea! Nimicnicie! Bancuri care abia că înjosesc sentimentul de disperare. După ipoteza Kaysing se impune un singur strigăt - exact în această zi cînd un prieten, cum n-am doi, îmi ţipă că e necesar să-mi părăsesc echilibrul centrist, care nu dovedeşte decît ("îmi dai voie să-ţi spun? e un cuvînt foarte dur!") gelatina concepţiilor mele şi să mă decid pentru o atitudine tranşantă. Mă decid. Kaysing, şeful publicaţiilor tehnice din seria "Rocketdyne", mi-o cere ca nimeni altul:

Aşa nu se poate trăi!

Aşa nu se mai poate trăi!

Dacă şi debarcarea pe lună e o minciună - asta da, "minciună a secolului" - atunci e cazul să... Să ce? Vorbeşte, memorie!

Eu nu mă pricep la tehnică, o singură dată am vrut să mă fac cosmonaut - într-un reportaj de 1 Mai, prin '55, pentru care am fost chemat la "secţie" să explic ce-am vrut să spun invocînd ideea lui Engels conform căreia carnea a avut o mare importanţă în trecerea de la maimuţă la om - eu detest avionul chiar şi pînă la Bacău, eu sînt un copil nu al veacului meu ci al spaţiului, fără deal-vale, dintre cinema "Miorita" şi aleea Popa Nan, în sfîrşit, mai departe de Stan şi Bran făcînd praf casa unuia care nu vroia să le cumpere un brad, nu văd ceva mai bun pentru un sfîrşit agreabil, Eugen Ionescu fiind de aceeaşi părere: aceasta-i secvenţa care ar trebui să marcheze "sfîrşitul emisiunii", al tuturor emisiunilor, "zăr-end"-ul lumii. Eu ştiu atît: că la cîte am pierdut şi mi s-au luat în ultimii mei 64 de ani şi de sinceră melodramă - idei, cărţi, iubite, fire de păr, cai, eventuri şi aventuri, iluzii şi deziluzii - aceasta, debarcarea pe Lună, e ultima imagine pe care aş accepta să-mi fie distrusă (ca să nu zic confiscată, că nu-i de lemn...). N-aş suporta s-o văd ca pe un simplu trucaj în pustiul Nevada, acolo unde bătrînul meu John Huston, măreţul meu John Huston a filmat "The Misfits" cu M.M., Clark Gable şi, mai ales, cu Montogmery Clift. Ea nu este doar ultima, ci şi singura care mă leagă de copilăria mea julesverniană desfăşurată între **Cuore** şi Creangă. Ea mă face împlinit ca omuleţ care am trăit între şi de la **Pămînt la Lună**, de la Apenini pînă la Anzi şi Humuleşti-sur-une Eglise. Cu ea m-am apărat de cîte ori doctorul meu, cum nu sînt doi pe lume, îmi diagnostica, aspru şi definitiv, că sufăr de puerilitate: "De ce mă chinui, de ce mă răstigneşti nevinovat - îi replicam - cînd există Neil Armstrong? E născut ca şi mine în '30...!" Ca să nu fiu gelatinos, voi ataca frontal şi pe plan politic, ca orice om mare şi avizat, afirmînd că, de la bun început, alunizarea mi-a fost clară în proiectul ei de demagogie planetară; zile întregi - mă pricep la asta - am dedublat copilul şi cinefilul răsfăţat de soartă cu scepticul matur şi sever; nopţi întregi, am fost rece la minune, răţoindu-mă la toţi cei din jur căzuţi în transă, copilărie şi fund - "terminaţi cu prostiile! Lună ne trebuie cînd cancerul...? (nu exista, în '69, SIDA, sînt siderat...!)... cînd sărăcia...? cînd foamea...? Praga? (nu, nu şunca, dă-o dracu' de şuncă, se poate trăi şi fără ea, ci Pactul, Pactul de la Varşovia, alunizarea în cer şi invadarea pe pămînt, asta lege morală!), o, porcărie a porcăriilor, numele tău e Cosmos!" Nu mi-a mers, nici cu ei, dar, mai ales, cu mine. Julesvernianul rezista, idem stanbranistul, idem malrauxianul - în pofida acelei fraze sfîşietoare: "Luna e un corp străin fiindcă omul nu va găsi acolo morminte" - inclusiv umanistul cu triada sa: Auschwitz-Hiroschima - Neil Armstrong, care veghează, ca trei puncte cardinale schizofrenice, viaţa unei generaţii preafericite că a putut trăi un război mondial coerent şi două revoluţii care s-au bătut cap în cap. Cui i s-a mai dat un asemenea spaţiu de joacă, spaimă şi rugă? O singură stea din cele trei dacă s-ar dovedi mincinoasă, din ce am mai înnebuni?

Lăsaţi-mi Auschwitz-ul! Lăsaţi-mi Hiroschima! Jos labele de pe Neil Armstrong, lăsaţi-mi luna nedemitizată, că altfel fac moarte de om şi-l depun acolo, printre tinere ramuri!

Radu COSAŞU

retro CINEMA scop

● **Minciuni adevărate** - Schwarzenegger în chip de spion în slujba CIA ajunge să-şi spioneze propria soţie... **Imbroglio** teroristo-conjugal de toată frumuseţea, semănînd a bandă desenată (dacă o bandă desenată ar fi prevăzută cu sistem Dolby) sau a sistem Dolby în imagini: **qui pro quo**-uri, strip-teas-uri "în familie", lupte în (şi din) avion/elicopter, pirotehnii felurite şi tot tacîmul. 2h20 trec ca nimica - şi, oricum, îşi mai aminteşte cineva că filmul lui James Cameron este un **remake** după debilul **La totale** sau ce mai contează cînd te distrezi atît de bine? Răspunsul este **Nu**. (Film distribuit de Media Pictures International).

● **Rockerii atacă radioul** - Trei băieţi supăraţi care trăiesc **numai pentru rock'n-roll man** "kidnappează" un studiou de înregistrări: aici încurcăturile curg. Pentru adolescenţi întîrziaţi sau adulţi neînţeleşi, care apreciază glumele fizice şi asalturile verbale mai jos de brîu; altminteri nu. Replici memorabile: "Rodney King" şi "Eu mă masturbam cînd eram mic în mod constant!" (Film distribuit de Româniafilm) **a.l.ş.**

... Un rocker atacînd studioul

Terapie de grup

Franţa caută mereu ceva să comemoreze, chiar şi evenimente la care a participat în prea mică măsură. În zilele de 5 şi 6 noiembrie, la Paris, Ministerul francez al Culturii a organizat, împreună cu ziarul **Le Monde**, un colocviu despre cultura din Europa Centrală şi Orientală, cu ocazia aniversării căderii Zidului Berlinului. Participanţii, aproximativ 250 de "oameni de cultură şi intelectuali", şi invitaţii la acest colocviu, în număr de aproape 500, au schiţat "un bilanţ" al culturii în Europa. Cum era de aşteptat, ei au evocat răsturnările economice şi sociale, temerile în faţa viitorului şi modelele propuse: cărţile ce se vînd pe străzile Bulgariei, filmele de producţie naţională absente de pe ecranele din Federaţia Rusă, obligaţia de a alege între un kilogram de carne şi o carte în România... Toate acestea, însă, sînt mai mult sau mai puţin cunoscute, chiar şi de către intelectuali francezi precum Bernard Pivot ori Danièle Sallenave, care păreau a înţelege foarte bine tulburările pe care le traversează Estul. Ca să nu mai vorbim de reprezentanţii oficiali ai Estului Europei culturale, precum Vytautas Landsbergis, Pavel Tigrid, Bronislaw Geremek, Nicolae Manolescu ori Pavel Longhin. Aşadar, la ce a servit acest colocviu?

"Pozitiv este faptul că împărtăşim cu toţii aceleaşi probleme", mărturisea un editor român la sfîrşitul unei mese rotunde. **"Iar cei care au mai puţine astfel de probleme sînt cei care au încheiat contracte cu americanii, polonezii de pildă"**, adăuga un autor. Imperialismul american s-a aflat pe toate buzele, făcîndu-te să crezi că francezii nu au urmărit altceva decît să-şi hrănească propria ranchiună din discursurile "Estului". Raportorul mesei rotunde intitulate **"Cum să salvăm scrisul şi memoria?"** a denunţat cu multă vigoare teoriile ultraliberale care îndeamnă statele să nu mai acorde nici o atenţie culturii, considerate o rezultantă a pieţei. El a reamintit, în acest context, rezoluţia Consiliului Europei, adoptată în octombrie 1992, cu privire la coresponsabilitatea Estului şi Vestului în domeniul cultural. Din acest punct de vedere, colocviul s-a dovedit o cură discursivă (**talking cure**, în limbajul curent), în cadrul căreia, în absenţa unor piste concrete de edificare a unei identităţi comune, elementul federator, integratorul negativ l-a constituit recunoaşterea unanimă a unei anti-identităţi, a unui factor dizolvant şi standardizant. O dovadă în plus a împulsului de a împărtăşi mai curînd ceea ce ne lipseşte decît ceea ce avem. Problema identităţilor naţionale a fost, în fapt, eschivată de toţi participanţii, dintre care unii sînt, cu toate acestea, în căutarea unei imposibile "ontologii naţionale". Dacă entuziasmul exclusivist şi aspectul revendicativ al actelor de cultură ce au urmat imediat căderii Zidului din Berlin au fost amintite, în schimb nu s-a spus nici o vorbă cu privire la dimensiunea autohtonistă a acestor comportamente şi la degradarea lor,naţionalismul. Virtutea oricărei **talking cure** este de a vindeca, dar nu de a confrunta cu lucrurile supărătoare. Doar cîţiva participanţi oficiali au reuşit să producă un oarecare frison în asistenţă la simpla enunţare a titulaturilor lor, precum simpaticul consilier al ministrului ukrainean al culturii şi "renaşterii spirituale"...

"Nu cred că va exista într-o zi o identitate culturală comună, căci nu vorbim despre aceleaşi lucruri atunci cînd pronunţăm cuvintele cultură, carte sau artist", exclama o tînără animatoare a unui radio liber maghiar. Şi, efectiv, de-a lungul dezbaterilor ce ocoleau confruntarea frontală, pline, în schimb, de detalii factuale - care l-au făcut pe un mare şef de întreprindere să se minuneze de avalanşa de procentaje declamate de "oamenii de cultură" -, a părut că limbajul comun lipseşte. Un editor din Bucureşti a teoretizat în jurul cărţii ca **"medicină a maladiei sufletului în Est"**, şi ca **"respiraţie normală a libertăţii în Vest"**. Asemeni Golemului, cultura ia naştere atunci cînd îi scriem numele pe magma unor pulberi diferite. Cînd spuneau "cultură", francezii aveau în gînd, în marea lor majoritate, ceea ce o participantă maghiară numea "cultura elitistă", **Bildung**, în terminologie germană, adică formarea intelectuală şi artistică în "artele liberale". Unii participanţi cehi şi ruşi utilizau cuvîntul "cultură" făcînd în mod vădit referinţă la conţinutul semantic al substantivului german **Kultur**, altfel spus la ansamblul artefacturilor unei societăţi. Şi în acest caz, colocviul a evidenţiat mai cu seamă concepţia franceză cu privire la cultură şi la politica culturală, decît coerenţa unui model cultural paneuropean. Ceea ce un francez simţindu-se mai curînd rău în saloanele Franţa-America (!), în stilul secolului XVIII, dragi palatului Elysée, a rezumat oarecum grăbit printr-un suspin: **"tot burghezia va pune mîna pe cultură"**...Chiar dacă nu mai este la modă, te întrebai unde a dispărut noţiunea atît de problematică, atît pentru "Vest", cît şi pentru "Est", de "cultură populară". Unii dintre participanţi, printre care şi cel mai sus amintit, se amuzau în faţa paradoxului conform căruia cultura populară actuală este, în primul rînd... americană şi capitalistă. **"Cui aparţin operele de artă?"**: această întrebare şi-a pus-o Pierre Bourdieu într-o carte celebră. Cui aparţin operele de artă în societăţile noastre post-comuniste est- şi vest-europene în criză? Un element de răspuns nu a întîrziat să apară: oamenilor de cultură ce acţionează **profesional**, celor care participă la integrarea dimensiunii artistice şi intelectuale în economie şi în societate. Nu mai sîntem în epoca marilor răspunsuri, de aceea este vorba de un răspuns mic, pragmatic, însă, după toate aparenţele, indispensabil supravieţuirii secolului XX. Acest răspuns ar putea, chiar, să confere culturii un caracter asociativ, de co-administrare. Tot comemorînd trecutul, francezii resimt un soi de epuizare a viitorului. **"Daţi-ne forţa voastră vie, propuneţi-ne idei noi"**: iată o posibilă concluzie a acestei întîlniri, în care singurul regret a fost acela că persoanele din "ţările de Est" manifestă atît de puţină dorinţă de a-şi împărtăşi trecuturile comune şi atît de puţin entuziasm să creeze, în doi sau în trei, **"a thing of beauty"**.

Didier DUTOUR

Traducere de Bogdan GHIU

Ce s-a întîmplat cu "baby" Polanski?

Ecranizare foarte infidelă (sau, mai bine zis, scenariu "inspirat din" romanul **Luni de fiere*** al lui Pascal Bruckner), **Lună amară** de Roman Polanski împarte lumea cinefilă în tabere distincte. (Asta, la noi - mă grăbesc să precizez - căci, în Occident, filmul a fost un **"flop"**.) Există, cum era şi firesc, tabăra "incondiţionalilor" lui Polanski, pentru care **Lună amară** e un film la fel de bun ca şi ... (puneţi aici ce vreţi); există, apoi, o altă tabără - să-i spunem, a celor pentru care Polanski e un mare cineast - pentru care actualul său film e o mare dezamăgire. Există însă şi reversul (lumii cinefile) - cei care n-au auzit de Polanski, nici de "afacerea Manson" şi nici de Sharon Tate, generaţia Sharon Stone şi **Basic Instinct**, care intră să vadă **Lună amară** cu pungi de pufuleţi (fetele) şi buzunarele pline de seminţe (băieţii), pe care le ronţăie printre chicoteli - intră la film şi se, cum se spune, **defulează**. În fine, există o tabără a placizilor iremediabili pentru care mersul la cinema e un fel de ritual posac: pentru aceştia, **Lună amară** nu e nici mai bun, nici mai prost decît celelalte filme care rulează pe ecrane - doar mai "scabros"...

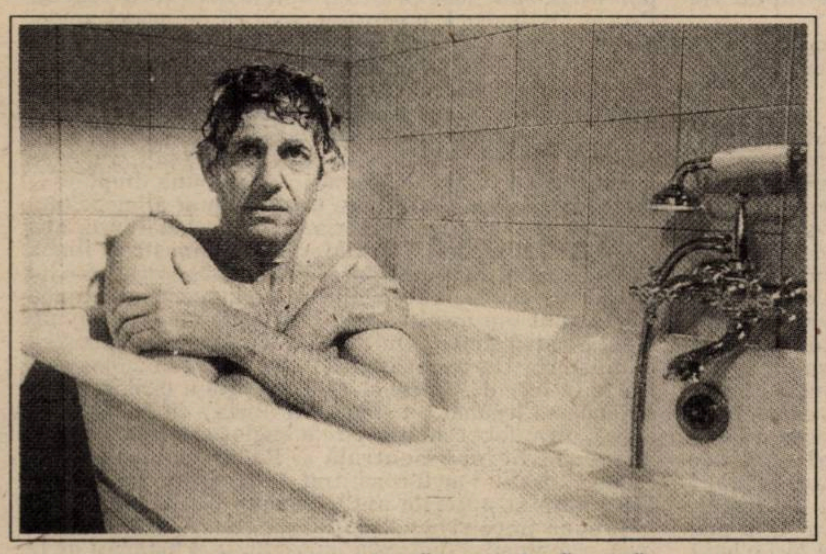

Peter Coyote „intrat la apă" într-o *Lună amară* ...

Din cele de mai sus nu trebuie să se tragă concluzia că filmul lui Polanski ar fi un eveniment cinematografic; departe de aşa ceva.

Lună amară e filmul foarte mediocru al unui regizor, cîndva, interesant. Căci, să nu ne amăgim, Polanski nu este - nu a fost niciodată - un **mare** cineast, iar cariera sa cinematografică nu cuprinde decît două filme cu adevărat excepţionale: **Cuţitul în apă** şi **Repulsie**. După aceste vîrfuri ale creaţiei sale, Polanski a început să coboare încet, dar sigur: **Înfundătura** nu e la nivelul **Cuţitului**... , iar **Rosemary's Baby** nu e la fel de bun ca **Repulsie**; **Balul vampirilor** e un divertisment inventiv pe alocuri, stupefiant de "subţire" pe ansamblu; **Chinatown** e un film frumos colorat, "atmosferic", dar care nu sare de nivelul - onorabil, altminteri - al filmelor negre din anii '40; cît despre **Tess** - el nu face decît să confirme "înfundătura" pregătită de profesionalismul oarecum impersonal din **Chinatown**: acel aer de ecranizare BBC în mai multe episoade... (Despre **Frantic** şi celelalte n-are rost să vorbim.)

Două "confrate" într-ale criticii de film, pentru care am multă simpatie, au folosit în legătură cu **Lună amară** - în mod semnificativ - aceeaşi referinţă: **O mie şi una de nopţi**. Naratorul-Şeherazadă ar ţine trează atenţia tînărului britanic şi, implicit, a spectatorului prin povestea de dragoste şi venin (dragoste în prima parte, venin într-a doua). Paralelismul este seducător, cu diferenţa că, în filmul lui Polanski, prezumţia de curiozitate cade o dată cu primul sutien. Dacă Polanski a vrut să ne convingă cît de prost scriitor este americanul, atunci a reuşit: povestea istorisită de el e "agăţată" de locurile comune ca mărgelele de aţă. (Începînd cu clişeele "literare"). Însă mă îndoiesc că asta a vrut Polanski. Ironie? Parodie? Putem fi "drăguţi" cu regizorul şi spune că da. Numai că este o parodie involuntară, şi nici măcar a peliculelor cu "amor pîrjolitor în faţa şemineului" cît a unui film, mult mai "tare" acela, din anii '60: **Ce s-a întîmplat cu Baby Jane**, de Robert Aldrich. Scriitorul paraplegic şi "boema" sa nevastă (al cărei prenume, să nu uităm, e "Mimi"!) "parodiază", fără s-o ştie, doi monştri de-adevăratelea: Joan Crawford şi Bette Davis (a se vedea scena în care, ca în filmul lui Aldrich, personajul invalid primeşte un dar: pistol la Polanski, şobolan mort la Aldrich!).

Spuneam însă că asemănarea cu Şeherazada nu se "ţine". De ce? Pentru că americanul e prost povestitor. "Mori de nerăbdare să afli urmarea", îi zice el englezului de cîteva ori, şi englezul se-nroşeşte pînă-n vîrful urechilor, semn că da... Doar că, pe spectator, **va urma**-ul ăsta ajunge, după cîteva reprize, să-l plictisească de-a binelea: Polanski are obiceiul împardonabil de a-şi anunţa flash-back-urile prin panoramări (absolut identice) de la dreapta la stînga urmărind privirea naratorului, direct pe peretele bej, şi o singură dată de la stînga la dreapta, am uitat unde. Poate că **aşa ceva** era un procedeu ingenios acum trei-patru decenii... Ce s-a întîmplat cu Roman Polanski? A îmbătrînit, e normal. Trist e însă că şi filmele sale mai recente au îmbătrînit. (**a.l.ş.**)

* Apărut în traducerea lui Vasile Zincenco la Editura Babel

Lupul cel bun

După **Dracula** al lui Coppola, filmele cu vampiri îşi urmează nestingherite cursul variaţiunilor pe aceeaşi temă. **Lupul**, în regia lui Mike Nichols după romanul lui Jim Harrison, mizează pe aceleaşi calităţi "de groază" ale lui Jack Nicholson demonstrate, din plin, în **Shining**. Sigur că Nicholson nu este decît în linii mari acelaşi, pentru că editorul-lup din filmul lui Nichols apare calm, subtil şi detaşat, ca în transă. Vremea zgomotoasă a vampirilor agresivi de altădată a cam apus.

Îngroşînd tuşa de vampir înţelegător de care dădea dovadă Dracula în momentele sale de tandreţe, lupul lui Nicholson nu este dintre cei ce ar mînca-o pe Scufiţa Roşie. Spiritul său punînd stăpînire pe un individ moral, el se erijează mai degrabă în apărător al năpăstuiţilor (începînd cu editorul însuşi) şi justiţiar. Pe linia lupului ca simbol solar şi ca erou războinic (cf. **Dictionnaire des symboles**, Chevalier & Gheerbrant), personajul lui Nicholson restabileşte, în lumea oamenilor, ordinea adevărată. Singurul lui păcat este înfulecarea unei căprioare. De altfel, atracţia "lumii celeilalte" (marcată printr-un exces de lumină verzuie) este atît de puternică, încît, în final, lupul se pierde în ea împreună cu lupoaica lui (Michelle Pfeiffer). Iar noi ne bucurăm, sperînd într-o totală răsturnare a basmelor, în care lupul s-o conducă, galant,pe Scufiţa Roşie pînă la uşa bunicii. (**Iaromira POPOVICI**)

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

Un antagonism total:
Iuliu Maniu - Gheorghe Tătărescu

Amă solicita pe mine să vorbesc despre Iuliu Maniu dovedeşte multă ironie din partea dumneavoastră şi multă temeritate din partea mea. Întreaga existenţă a tatălui meu a fost marcată de antagonismul cu această personalitate. În perioada interbelică au existat două guvernări ţărăniste care s-au terminat, din păcate, cu un eşec. În 1933 a început guvernarea liberală, cu privire la care toţi istoricii sînt azi de acord că a fost cea mai frumoasă, cu cele mai multe realizări din istoria interbelică a României. 1993-1937. Această guvernare liberală a fost marcată de personalitatea lui Gheorghe Tătărescu. În 1937, guvernarea liberală trebuia întreruptă pentru ca un nou mandat să nu le dea liberalilor o putere totală. A avut loc atunci încheierea celebrelor pacte nu de colaborare, ci de neagresiune cu partidele extremiste ale epocii, astfel încît liberalii au fost nevoiţi să cedeze puterea. În urma acestei guvernări a rămas o mare adversitate, un antagonism total între Iuliu Maniu şi Gheorghe Tătărescu. La vîrf, deci. Este neîndoios că Iuliu Maniu este o mare personalitate care a rămas în istoria naţională ca omul rezistenţei anticomuniste. România, însă, trebuia să se apere, fiind o ţară mică. Şi, aşa cum spune Talleyrand, "nu eu mă schimb, evenimentele mă schimbă". Gheorghe Tătărescu a încercat pînă la sacrificiul de sine să salveze ce se putea salva. Iuliu Maniu s-a închistat într-o rigiditate de o perfectă ţinută, însă neconstructivă pentru ţară, făcînd o adevărată fixaţie în ceea ce-l priveşte pe Gheroghe Tătărescu. La o scrisoare pe care Gheorghe Tătărescu i-a scris-o, la sfîrşitul războiului, lui Dinu Brătianu, prin care îşi manifesta dorinţa de a reintra în Partidul Naţional Liberal, Dinu Brătianu i-a spus că este de acord, dar se opune Iuliu Maniu. Vreau, astfel, să arăt cît de mult a influenţat acest antagonism total dintre cele două personalităţi viaţa noastră politică. O spun cu mult regret. Au fost oameni - Ştirbei, de exemplu - care au dorit o înţelegere între cei doi. Într-o zi s-a întîmplat să mă găsesc alături de Iuliu Maniu la masă în palatul Ştirbei de la Buftea. La un moment dat, Iuliu Maniu s-a întors către mine şi mi-a spus: „Duduie, două paralele nu se întîlnesc niciodată. Gheorghe Tătărescu şi cu mine sîntem două paralele pe care nu le uneşte decît un singur lucru, imensa dragoste de ţară, dar pe care, în rest, totul le desparte". Tata avea respect pentru Iuliu Maniu ca om, dar nu şi ca om politic. Gheorghe Tătărescu considera că ţara trebuie ajutată cu orice sacrificiu, în vreme ce Iuliu Maniu îşi păstra o imagine care nu trebuia ştirbită.

Gheorghe Tătărescu şi Iuliu Maniu nu puteau cum să aibă puncte comune. Tata îşi făcuse studiile în Franţa, într-o epocă foarte deschisă şi umanistă, Iuliu Maniu avea o educaţie religioasă foarte strictă. Gheorghe Tătărescu a avut o căsnicie perfectă, Iuliu Maniu nu a avut menaj, era în întregime al misiunii sale politice. Într-o discuţie pe care cei doi au avut-o, Iuliu Maniu i-a spus tatălui meu că cel mai mare handicap pentru un om politic îl constituie familia. A avut o tragică dreptate. Dar un om politic este dator să cunoască tot spectrul vieţii, întreaga paletă umană. Iuliu Maniu era de o integritate perfectă, dar absolut anormală. Viaţa lui politică a fost dominată de respingerea lui Gheorghe Tătărescu. Iuliu Maniu a fost a-tipicul total al vieţii politice româneşti interbelice. Personalitata lui fiind atît de puternică, el domina întregul Partid Naţional Ţărănesc. Rigiditatea lui s-a transmis întregului partid. Ar trebui ca lumea de astăzi să păstreze **mitul Maniu** nu pe latura omului politic, ci pe aceea a eroismului unei integrităţi desăvîrşite. Un om politic trebuie, însă, să ştie să se adapteze, să se sacrifice şi să intre în orice vîltoare a momentului pentru a-şi salva ţara. Iuliu Maniu rămîne în istorie ca **erou al rezistenţei** dar nu ca **om politic**. În momentul cînd situaţia politică devenea foarte dificilă, Iuliu Maniu se punea deoparte, intrînd într-o opoziţie totală. Era normal ca personalitatea lui Gheorghe Tătărescu, total opusă lui, să reprezinte pentru el o ţintă privilegiată. Această atitudine l-a mîhnit foarte tare pe tatăl meu, care era un om al dialogului. La dificultăţile situaţiei internaţionale în care se găsea România se adăuga, deci, pentru omul politic Gheorghe Tătărescu, atitudinea unui om care, prin personalitatea lui, ridica oprelişti considerabile, blocînd viaţa politică. Amprenta lui Iuliu Maniu asupra Partidului Naţional Ţărănesc este şi astăzi foarte puternică. Ceea ce face extrem de dificil dialogul cu acest partid.

Sanda TĂTĂRESCU

Despre eroismul moral şi abilitatea politică
- convorbire cu domnul Dan A. LĂZĂRESCU -

Cum îl priveau liberalii pe Iuliu Maniu şi care era atitudinea acestuia faţă de fruntaşii liberali? L-aţi cunoscut personal pe Iuliu Maniu?

Am avut marea cinste să fiu primit în audienţă de Domnul Preşedinte Maniu la începutul lunii august 1946, pe cînd eu mă aflam în călătorie de nuntă la Sinaia, iar Domnia Sa se afla în vila recent dispărutului doctor Jovin. La acea dată tocmai se ţinea Conferinţa de Pace de la Paris, unde România era reprezentată de o delegaţie avînd în frunte pe Petru Groza şi pe Gheorghe Tătărescu. Cu acest prilej, Domnul Maniu mi-a spus o serie de lucruri care se cuvine să fie reţinute pentru istorie.

Prima problemă, extrem de importantă, este una de psihologie politică şi care se verifică astăzi mai bine ca oricînd. Societatea românească infracarpatică a fost supusă influenţei orientale, fanariote vreme de 150 de ani şi a suferit ceea ce T.S. Eliot, referindu-se la societatea britanică agresată de obscurantismul şi fanatismul puritan, a numit o "disociere de sensibilitate". Nu întîmplător, observa Eliot, prima reacţie a acestui obscurantism puritan a fost aceea de a închide teatrele. Societatea românească de dincolo de Carpaţi nu a suferit impactul fanariot. Ce înseamnă "disociere de sensibilitate" în cazul nostru ? Înseamnă, cu o vorbă a lui Nietzsche, o "răsturnare a tuturor valorilor", altfel spus impunerea unei axiologii ce nu se potrivea deloc cu axiologia europeană, a unei scări de valori pervertite. Pe prima treaptă a acestei scări erau aşezate trădarea, hoţia administrativă, folosirea funcţiei publice pentru obţinerea de beneficii imorale. Exact ceea ce se întîmplă astăzi. Ei bine, Iuliu Maniu mi-a spus următoarele lucruri: "Domnule Lăzărescu, cînd am trecut Carpaţii, în 1919, ca să extind Partidul Naţional, am luat, firesţe, contact cu întreg personalul politic din Vechiul Regat: cei trei fraţi Brătianu, generalul Alexandru Averescu, Alexandru Marghiloman, Take Ionescu, unchiul dumitale, Alecu Constantinescu şi mulţi alţii. Ei bine, nu pot să-ţi ascund că în cazul tuturor acestor personalităţi am simţit existenţa unei mai mici sau mai mari, însă reale tensiuni politice bizantine, fanariote. Aveam senzaţia că fiecare dintre aceste personalităţi voia să mă inducă în eroare. Chiar şi Ionel Brătianu. Mai ales Ionel Brătianu. De aceea, alianţa dintre Partidul Naţional, care era un partid de centru-dreapta, şi Partidul Liberal, care, de la centru-stînga, revenise la centru-dreapta, nu s-a putut face".

O altă problemă foarte importantă pe care am discutat-o cu Domnul Preşedinte Iuliu Maniu a privit existenţa sa politică. I-am spus că, dacă aş avea vreodată marea cinste de a alcătui o lucrare istorică referitoare la evoluţia politică a Domniei Sale, aş compune-o din patru mari capitole: **lupta cu contele Ştefan Tisza, lupta cu Ionel Brătianu, lupta cu Regele Carol al II-lea şi lupta cu Stalin.**

Iuliu Maniu ar putea fi, deci, definit ca o personalitate a luptei continue?

Da. Aceasta şi este, de altfel, definiţia politicii. Nu întîmplător **polemos** şi **politika** au o rădăcină comună. Domnul Iuliu Maniu mi-a urat succes în întreprinderea mea, mi-a confirmat intuiţia, însă m-a sfătuit să ţin seama de un amănunt important: pe primele două personalităţi politice cu care avusese de luptat le stimase!

A treia amintire care mi-a rămas întipărită în memorie în urma întrevederii cu marele om de stat - şeful opoziţiei din acea vreme - se referă la personalitatea lui Gheorghe Tătărescu, pe care eu, pe atunci, nu încetam să-l atac zilnic în oficiosul **Liberalul**. Domnul Maniu l-a criticat pentru faptul că, la Conferinţa de Pace de la Paris, nu suflă nici o vorbă despre teritoriile româneşti smulse din trupul ţării. Şi a adăugat că, dacă va mai avea vreodată prilejul să participe la conducerea politicii româneşti, va avea grijă să facă în aşa fel încît să interzică accesul în politică al unor oameni lipsiţi de cele mai elementare sentimente patriotice, de inteligenţă politică şi de spirit democratic. La care prietenul meu, naţional-ţărănistul care îmi înlesnise respectiva întrevedere şi care era de faţă a adăugat: "Şi escroc". Domnul Maniu s-a întors brusc către el şi i-a spus: "- Dumneata ai vreun document din care să rezulte că domnul Gheorghe Tătărescu a făcut acte care pot fi calificate drept escrocherie? - Nu, dar toată lumea vorbeşte. - Nu este adevărat. Uite, domnule Lăzărescu, aceasta este marea lacună a Vechiului Regat: circulaţia zvonurilor şi a calomniilor cele mai cumplite pe seama unor oameni politici, fără nici o bază temeinică. Eu am ce am cu politica domnului Tătărescu de cînd a părăsit Partidul Naţional Liberal, dar niciodată nu am avut vreun document din care să rezulte că cinstea lui personală ar putea fi pusă la îndoială". Întreaga personalitate a lui Iuliu Maniu - care a fost educat nu la seminarul catolic din Blaj, ci într-unul cu mult mai riguros, seminarul calvinist de la Debrecen - se află sintetizată în aceste cuvinte ale sale.

Mai am, însă, o amintire cu privire la această mare personalitate, în jurul căreia a coagulat întreaga opoziţie anticomunistă românească în alegerile din noiembrie 1946, chiar mulţi partizani ai liberalilor votînd atunci listele lui Iuliu Maniu. În calitatea mea de redactor la **Liberalul**, am avut acces la procesul Mareşalului Ion Antonescu, în cadrul căruia Domnul Maniu a fost citat ca martor. Îmi amintesc că, la întrebarea referitoare la profesie, Domnul Maniu a răspuns: **"agricúltor"**, cu accent pe **u**. A urmat depoziţia, binecunoscută, în care erau scoase în evidenţă atît calităţile de erou, cît şi carenţele de om politic ale Mareşalului. După aproximativ trei ore de depoziţie, în timpul cărora, deşi avea un picior rupt, Maniu a refuzat să stea jos, s-a luat o pauză de masă. (...) La ieşirea din sală a lui Maniu s-au auzit deodată huiduieli, ţipete, răcnete. Ce se întîmplase? În momentul cînd, pe gînduri, Iuliu Maniu părăsea, sprijinit, sala de judecată, a auzit deodată luîndu-se poziţia de drepţi pentru onor. A ridicat ochii şi şi-a dat seama că trecea prin dreptul boxei acuzaţilor şi că, în mod instinctiv, Mareşalul Antonescu se ridicase în picioare şi-i dădea onorul. În clipa aceea, mi-a spus Domnia Sa, a simţit din toată fiinţa sa de creştin că dacă nu-i întinde mîna acestui om care merge la moarte cu demnitate va fi blestemat. Şi i-a întins mîna. În acel moment au început huiduielile în sală.

Aceasta e tot ceea ce ştiu despre marele om de stat care a fost Iuliu Maniu.

Credeţi că acest adevărat mit politic poate constitui un model pentru viaţa noastră politică? Care este actualitatea tipului de om politic Maniu?

Întrebarea dumneavoastră este foarte importantă, cu cheie, de răspunsul la ea depinzînd viitorul vieţii politice româneşti. Din punctul de vedere al **moralei politice**, nu încape îndoaială ca Preşedintele Maniu rămâne un **model ideal** pentru politica românească. Din punct de vedere pur politic, modelul ideal al politicii româneşti din secolul XX îl reprezintă, însă, Ion I.C. Brătianu, realizatorul reîntregirii neamului şi al celor trei reforme de structură ale societăţii româneşti moderne. Cred, însă, că amîndoi au o lacună comună. Părerea mea este că valoarea unui om politic european continental se măsoară în funcţie de capacitatea de a pricepe nuanţele politicii anglo-saxone, care sînt cu totul diferite de cele ale politicii obişnuite a ţărilor continentale. Atît din punct de vedere confesional (anglicanismul, puritanismul), cît şi din punct de vedere rasial (pătura conducătoare normandă cu care, din punct de vedere politic, juridic şi administrativ, numai romanii pot fi comparaţi), la care se adaugă insularitatea şi feudalismul reorientat în sens centripet de către normanzi, spre deosebire de feudalismul centrifug al societăţilor europene romano-catolice. Bizantinismul nu a cunoscut niciodată feudalismul şi nici n-ar fi avut cum să-l cunoască. Toţi oamenii politici europeni care nu au înţeles nuanţele şi meandrele psihologiei politice anglo-saxone s-au prăbuşit, începînd cu Filip al II-lea al Spaniei, cel puţin şase suverani francezi, continuînd cu ţarul Nicolae I, cu Wilhelm al II-lea al Germaniei şi terminînd cu Hitler, Mussolini, Stalin (într-o oarecare măsură) şi generalul de Gaulle (în mică măsură). Dimpotrivă, toţi oamenii politici care au integrat corect în ecuaţiile lor politice sensul exact al psihologiei politice britanice - Henric IV al Franţei, cardinalii de Richelieu şi Mazarin, Frederik al II-lea al Prusiei, Metternich (în prima sa fază), Talleyrand, Cavour, Bismarck, Adenauer şi actualul cancelar Kohl - au reuşit. În ceea ce priveşte istoria României, regele Carol I, creatorul, împreună cu Ion C. Brătianu, al statului şi societăţii româneşti moderne a primit de la părintele său, fost prim-ministru liberal al regelui Prusiei, Wilhelm I, o educaţie politică de model anglo-saxon. De aici sistemul parlamentar bazat pe două mari partide, care alternau la putere în funcţie de voinţa suveranului, după criterii îndeosebi de politică internaţională. Şi tot de aici nemulţumirea monarhului cînd, în 1908, după răscoalele ţărăneşti, a apărut un al treilea partid, condus de Take Ionescu, în care monarhul nu a avut niciodată - şi pe bună dreptate - încredere. Regele Carol I era un admirator al modelului britanic şi al reginei Victoria. (...) Din nefericire, nici Ionel Brătianu, nici Iuliu Maniu nu cunoşteau limba engleză. Ionel Brătianu, însă, datorită cunoştinţelor lui întinse de istorie europeană şi diplomatică, pricepea foarte mult din mentalitatea britanică, nimic, însă, din mentalitatea americană. Iuliu Maniu, care cunoştea bine istoria Europei Centrale, dar nu avea cunoştinţe foarte întinse de istorie şi de psihologie a ţărilor anglo-saxone, s-a legănat tot timpul în iluzia - cît se poate de logică, de altfel - conform căreia anglo-americanii nu vor abandona Europa Centrală şi Răsăriteană pe mîna ruşilor. Idealul l-ar fi constituit o înţelegere finală între Germania şi puterile anglo-saxone pentru a rezista împreună împotriva colosului sovietic. Aceasta a fost, însă, compromisă de totala imbecilitate a hotărîrii de la Casablanca din 1943, prin care Roosevelt a decis "capitularea necondiţionată" a Germaniei. Această hotărîre a provocat catastrofa Europei postbelice, moartea a zeci de milioane de oameni şi a frînat acţiunea forţelor de rezistenţă din Germania şi din ţările satelit ale acesteia de a răsturna guvernele lor şi de a se uni cu puterile anglo-saxone împotriva Uniunii Sovietice. Maniu nu putea să-şi închipuie o asemenea totală lipsă de logică istorică şi politică. În cazul lui Maniu avem, deci, de-a face cu o exemplificare a ideii conform căreia orice om politic european îşi măsoară capacitatea politică în funcţie de capacitatea de a înţelege psihologia anglo-saxonă.

Vă mulţumesc foarte mult.

Pagină realizată de Bogdan GHIU

Muzeul Holocaustului (II)

Istoria (şi Muzeul Holocaustului este într-o măsură mai mare decît alte muzee o tehnologie pentru expresia ei în spaţiu) nu este potrivită pentru tipul de acţiune culturală în care ea este propriul ei martor. Cei care scriu despre Revoluţia rusă sau despre bătălia de pe Somme nu au nelinişti în legătură cu ontologia. Documentele sînt cercetate pentru a susţine cutare sau cutare argument, nu ca să depună mărturie în legătură cu propria lor autenticitate.

În cazul Holocaustului nu-ţi prea vine să spui că se face prea mult, deşi ai dori să se facă mai puţin. Dacă, aşa cum spunea Roland Barthes, "esenţa fotografiei este de a ratifica ceea ce reprezintă", atunci încă şi încă o ratificare sînt inutile. Şi mai important, acest exces diminuează ceea ce Barthes numea "punctum"-ul unei fotografii: capacitatea ei de a răni, de a tăia, de a sfredeli conştiinţa. Desigur, pozele Holocaustului rănesc: fotografiile copiilor care aşteaptă împreună cu mamele lor la marginea pădurii să fie ucişi; fotografii ale vieţii de fiecare zi a oamenilor din aşezarea Ejskyszki, culcaţi în hamace, jucîndu-se în zăpadă, înotînd, lucrînd, pozînd, uitînd că lumea părinţilor şi bunicilor lor, la fel de o mie de ani, e condamnată; aproape prea frumoase, fotografiile lui Visniak înregistrează viaţa evreiască din Răsăritul Europei, despre care el ştia că e sortită dispariţiei.

O poză de la Ejskyszki, într-o cameră, pe un perete, ar fi durut. Dar trei straturi de poze într-o coloană, ale cărei margini plutesc parcă, te fac să admiri îndemînarea arhitectului, dar excesul îţi inspiră un uşor dezgust, excesul de design, de spaţiu de evidenţă. Sufletul nu mai are aer ca să respire, mintea nu mai are loc ca să gîndească.

E un eşec, deoarece e în natura unui muzeu să accepte că uitarea şi moartea sînt elemente ale condiţiei umane. Mulţi dintre cei 200.000 de oameni care au subscris donaţii la Muzeul Holocaustului sînt supravieţuitorii lui, şi au cele mai bune motive să-şi aducă aminte, să proclame că "s-a întîmplat". Şi totuşi, ca în muzica atonală (care impresionează doar prin forţa tonalităţii), acest muzeu - cu miile lui de obiecte scoase din context, cu numele, odată atît de intime şi personale, iar acum atît de străine pentru că nu mai are cine să le rostească - depune mărturie despre puterea uitării.

Nu vreau să sugerez că lumea ar putea sau ar trebui să uite că Holocaustul a fost. Dar dacă despre asta este vorba, atunci există mai multe dovezi în domeniu, decît în legătură cu oricare alt eveniment al trecutului. Elie Wiesel a fost invitat recent la o emisiune a lui Oprah Winfrey, ca urmare a unui sondaj care susţinea că 30% dintre americani consideră că ar fi posibil ca Holocaustul să nu fi avut loc. De fapt întrebarea a fost vicios formulată (E posibil ca...?), aşa încît cineva care **apriori** nu credea că e un fals, ar fi putut răspunde: "Da, este posibil ca Holocaustul să nu fi avut loc." Dar celor care într-adevăr pun la îndoială existenţa Holocaustului nu le este suficientă nici o dovadă. După cum am sugerat, logic, o mie de fotografii nu sînt mai bune decît una singură. Dar pentru anumite credinţe faptele sînt irelevante. Peste 30% dintre americani cred că pot comunica cu morţii, deşi, după cîte ştiu, nu au nici o dovadă în acest sens. Iar cei care, asemeni membrilor Societăţii pentru cercetarea istorică, consideră că într-adevăr Holocaustul nu a avut loc sînt la fel cu cei care cred că Protocoalele înţelepţilor Sionului sînt documente autentice, pregătind dominaţia mondială a evreilor, avînd în comun acelaşi antisemitism orb. Asemenea oameni nu pot fi convinşi.

Dar, într-un sens mai profund, muzeul este un bastion patetic, împotrivindu-se inevitabilei treceri a prezentului în trecut. Durerea, oricît de inimaginabilă ar fi ea, moare o dată cu cei care au suportat-o, cu trecerea timpului, pămîntul se vindecă. Filmul lui Alain Resnais **Noapte şi ceaţă** începe cu o mişcare lentă a camerei, de-a lungul şinelor care duc la Auschwitz. E o zi superbă de toamnă, construcţiile lagărului par roşcate în lumina apusului; printre şinele pe care treceau trenurile cu vagoanele de marfă, ducîndu-şi victimele la abator, cresc acum buruieni. Şi nici un muzeu nu poate face nimic în această privinţă.

Sarcina rememorării, a pomenirii e prea grea pentru Muzeul memorial al Holocaustului, nu pentru că euşuează ca muzeu, ci pentru că nu izbuteşte să fie un memorial. Între cele două obiective există o profundă tensiune. Desigur, într-un anume sens, muzeul funcţionează ca memorial. Ambele se adresează trecutului; ambele canonizează un set de obiecte şi de situaţii demne de preocuparea culturală sau de pomenire; ambele fac mai mult sau mai puţin evidente condiţiile politice şi economice care le-au făcut posibile. Există, de asemeni, muzee care funcţionează parţial ca memoriale: Memorialul de război australian, de exemplu, unde două liste, aparent nesfîrşite, cu numele soldaţilor morţi alcătuiesc curtea memorială a muzeului şi ne arată contribuţia Australiei la război. Dar există şi o enormă diferenţă.

Memorialele funcţionează construind un spaţiu, muzeele funcţionează creînd secvenţe. În Australia muzeul se află într-un grup de clădiri opus Parlamentului. El e polul unei axe naţionale, un antipod pe care legiuitorii îl privesc zilnic pentru a rememora cum a fost apărat exerciţiul libertăţii ai căror reprezentanţi sînt. Muzeele slujesc memorialele. Memorialul creează un sens al apartenenţei la o comunitate, sau definesc comunitatea în relaţia ei cu ceilalţi. Oricît ar fi de reprezentative, memorialele sînt abstracte; ele creează ceva mai cuprinzător decît viaţa. Muzeele definesc o tradiţie, o istorie, o ordine concretă. Într-un muzeu obiectele sînt orînduite linear, conform unui principiu exterior lor. Memorialele dau o aură spaţiului.

Tocmai ca spaţiu memorial, Muzeul memorial al Holocaustului dezamăgeşte şi în cele din urmă înfurie. Sala Pomenirii e ultima şi se ajunge acolo la limita epuizării. Pe parcurs sînt locuri cu un puternic potenţial de memorial: de exemplu, o imensă groapă cu încălţăminte cu o inscripţie dintr-un poem de Moses Schulstein: "Noi sîntem pantofii, noi sîntem ultimii martori". Nu este tot atît de impresionant ca la Yad Vashem unde este expus pantoful unui singur copil ucis şi totuşi această grămadă de pantofi, ea însăşi o mică parte a "ultimilor martori", ar fi extraordinar de elocventă, dacă ar fi lăsată să vorbească. Şi la fel ar vorbi şi sulul pîngărit al Torei, sau baraca 30 reconstruită din secţiunea B II b de la Auschwitz, sau bidonul de lapte în care s-a păstrat arhiva Oneg Shabbet, una din puţinele referinţe din muzeu la istorie ca proces al înregistrării faptelor. Dar în toate aceste cazuri, vocea memorialului este înăbuşită, spaţiul memorialului este ocupat de banalitatea spaţiului muzeal.

Poate că ar fi mai potrivit să spunem că învălmăşeala eterogenă a spaţiilor anulează spaţiul. În spatele gropii cu încălţăminte este un vagon de vite; ca o dovadă a caracterului său muzeal, alături se vede aparatul de măsurat umiditatea, aferent tuturor exponatelor. În preajma barăcii de la Auschwitz, voci americane citesc mărturii. Pietrele şi cărămizile aduse din vecinătatea locului în care luptătorii ghetoului din Varşovia au murit - un fel de relicve arheologice - sînt expuse alături de fragmentul păstrat din zidul ghetoului. Barăcile sînt cele adevărate; poarta de la Auschwitz e un mulaj. Dar cîţiva metri mai încolo e rulota ţiganilor din Cehia şi cioara lui Mordechal Djordjevic-Tukalia, un muzician rom împuşcat de soldaţii germani în octombrie 1941. Mai încolo sînt rochiile ţigăncilor, paturi şi cearceafuri din clinica de euthanasie de la Sacksenburg, şi o barcă folosită de danezi pentru salvarea evreilor, şi o păpuşă pierdută şi apoi regăsită de Zofia Chorowicz.

Toate acestea şi-au pierdut contextul. Geamantanele, vasele, cuţitele, furculiţele şi lingurile există acum într-un timp bizar şi într-un spaţiu al expunerii. Nu mai sînt ele însele; nu sînt exemplare deosebit de semnificative, oricare ar fi aura amintirii pe care ne aşteptăm să o provoace; ca posesiuni ale victimelor, ele intră în analiza perioadelor pe care această structură şi orice structură muzeală le presupun. Esenţa lor este însuşită de o poveste străină.

Spaţiile Muzeului Holocaustului sînt cumva prea frumoase, prea complicate, prea conştiente de caracterul lor artistic pentru a permite obiectelor să-şi arate trecutul lor intim. James Freed a elaborat un complex extrem de sofisticat: el nu e mut. Priveam în jos - printre panourile de sticlă pe care erau gravate numele miilor de oameni ucişi - şi atitudinea mea faţă de Holocaust se transforma în admiraţie pentru extraordinara inventivitate a arhitectului: pasarele care se încrucişau la marginile de sus; perspectiva forţată a diferitelor unghiuri de retragere definea marginile; curburile translucide ale acoperişurilor de-a lungul axei verticale în timp ce spaţiul se retrage pe orizontală. Iarăşi efectul era "predominant holocaustic" dar pe seama a ceea ce a însemnat Shoah, covîrşită de efectul **haute couture** al contrafacerii.

Nu vreau să afirm că ar fi fost mai bun un spaţiu mai puţin elaborat (deşi cred că ar fi lăsat mai mult loc pentru obiectul care vorbeşte). Problema e mai profundă: în cele din urmă Muzeul Holocaustului nu izbuteşte să contruiască un spaţiu sacru adecvat scopurilor lui. Apelul lui Ronald Reagan "trebuie să facem aşa încît moartea lor - a victimelor nazismului - să aibă un sens postum" a devenit un ordin pentru cele trei etaje ale expoziţiei. (E o ironie aici, nu numai pentru că apelul vine din partea unui Preşedinte care a insistat să viziteze cimitirul de la Bitburg, unde erau înmormîntaţi ofiţerii SS participanţi la arderea de vii a celor 600 de femei şi copii francezi de la Oradour sur Glan. Mai curînd temeiurile lui pentru respîngerea opiniilor care susţineau că trecutul trebuie lăsat în pace corup şi acel fapt căruia muzeul îi rezistă cu atîta forţă).

Monumentele tradiţionale încărcate de simbolica voioasă reprezentativă pentru o personalitate sau un eveniment nu sînt, în mod evident, potrivite pentru "a ne convinge că moartea lui a avut un sens". Înţelesul specific al monumentului dispare cu repeziciune şi nici trecătorii, nici porumbeii care îl folosesc pentru a-şi face cuib nu-l receptează. Unele, cum sînt Mount Rushmore sau memorialul Iwo Jima, trăisc sub formă de clişeu. Dacă, aşa cum credea Theodore Adorno, nu se mai poate scrie poezie după Auschwitz, atunci probabil că şi arta memorialelor tradiţionale trebuie să dispară. Faptul că naziştii au păstrat cu pietate, în centru la Buchenwald, rădăcina arborelui sub care s-a odihnit Goethe tinde să confere minciunii puterea moralizatoare a memoriei.

Există, desigur, la cîţiva metri de Memorialul Holocaustului un model alternativ: memorialul de un mare efect spectacular dedicat de Maya Lin combatanţilor morţi în Vietnam. Lin a adoptat exact poziţia opusă faţă de cea preferată de arhitecţii, designerii şi custozii Muzeului Holocaustului. Nu există nici o aluzie la junglă, nici la război, nimic nu e "predominant mlăştinos"; nu sînt obiecte, oricum nici unul pus de autorii memorialului. Nu e o reprezentare, ci un spaţiu de o enormă putere, care funcţionează sub şi pe pămînt, el reflectă şi cerul şi pe cei care vin să privească, să lase o urmă, sau să depună un obiect - scrisori, inele, bere, uşi de frigider - şi numele soldaţilor care şi-au pierdut viaţa acum peste douăzeci de ani într-un război fără sens. Nu e nimic didactic şi universal, ci 50.000 de particulari; un praznic nominalist care îi pomeneşte pe morţi unul cîte unul are realitatea pe care o permite abisul morţii. În fiecare săptămînă mii de americani lasă aici obiecte cu credinţa că cei pe care i-au iubit vor putea într-un fel să le folosească. Aş fi dorit ca victimele nazismului, de o sută de ori mai multe, să fie la fel de puternic evocate.

O altă alternativă ar fi fost plasarea muzeului într-un loc care să vorbească de la sine. Ar fi fost o strategie specific modernă, o piedică în calea pierderii sensului simbolic ca şi a capriciilor timpului care trece. Plajele din Normandia, Hiroşima, Auschwitz, Dachau, Buchenwald sînt de sine stătătoare. La fel e şi Terezinul, în calda sa splendoare cafenie, în simetria pe care i-au dat-o Habsburgii cînd şi-au construit, în secolul XVII, fortăreaţa. Ultima oară am văzut desenele copiilor închişi la Terezin, făcute pe furiş, înainte de a fi trimişi la moarte, într-un muzeu mic la faţa locului. Desenele sînt oricum impresionante - le mai văzusem la Muzeul de Artă al Universităţii din Berkeley, după un film şi o expunere a unui supravieţuitor - dar ele sînt insuportabile în contextul locului însuşi, acolo unde ei au fost închişi, unde zeci de mii dintre ei au aşteptat să moară de foame sau să fie ucişi în Est. Ca şi barăcile sau uşile camerelor de gazare de la Auschwitz, desenele sînt într-o asemenea măsură mesageri ale unei alte lumi pierdute, mai semnificativă acolo decît la opt mii de mile depărtare, în Muzeul din Washington.

Pe de o parte, locul unde se află Muzeul Holocaustului este complet neadecvat scopurilor sale. La un moment dat, guvernul german a protestat că nu s-a dedicat nici o expoziţie progresului democraţiei în Germania şi s-a oferit să finanţeze una. Aflînd acest lucru, mi-am dorit ca organizatorii să izbutească într-adevăr ceva spectaculos pentru recent descoperitul cartier general al SS sau, şi mai bine, pentru bunkerul lui Hitler. Muzeul SS prezintă aceleaşi fotografii şterse expuse şi la Wansee, unde s-a planificat soluţia finală; nimeni nu ştie ce să facă în ultimul loc unde s-a odihnit Hitler. Dar un Memorial al Holocaustului şi un Centru de Cercetări - unul care şi-ar fi permis un limbaj arhitectonic mai puţin tipător - ridicat în mijlocul a ceea ce a fost Berlinul Nazist, ar fi bătut clopotele pentru morţi, cu sunetul permis de timp şi de tragedie.

Muzeul din Washington contribuie la diminuare, exact în modul în care un loc din Berlin sau dintr-un fost lagăr ar contribui ca Muzeul Holocaustului să devină un autentic memorial. Desigur, Holocaustul este o tragedie a umanităţii şi nu aparţine unei naţiuni anume; desigur, America a adăpostit mulţi supravieţuitori, a căror prosperitate ulterioară le-a permis să contribuie atît de generos la proiectele comemorative. Nu se pune problema dacă în Statele Unite trebuie sau nu să existe memoriale ale Holocaustului; majoritatea oraşelor americane au deja unul.

Dar Holocaustul nu face parte din religia civică a Statelor Unite. Spun asta pentru că aici s-au petrecut o mulţime de alte atrocităţi pentru care noi ca naţiune sîntem mai responsabili şi am putea ispăşi: sclavia negrilor, distrugerea popoarelor indigene, de exemplu; dar cei care sînt implicaţi în rememorarea acestor fapte inumane nu au resurse economice şi culturale să comande o sală în Muzeu. Şi chiar dacă n-ar fi aşa, dacă nu ar fi alţi rivali, Muzeul memorial al Holocaustului tot n-ar avea vreo legătură cu spaţiul sacru american, nici cu spaţiile sacre ale evenimentelor.

Personal, am un devotament imens pentru istorie ca întreprindere, pentru istorie ca eveniment şi pentru efortul de a o face prezentă. Dar caracterul sfidător al Muzeului, lipsa lui de modestie, absenţa oricărui element elegiac, neputinţa de a lăsa faptele să vorbească (aici îmi aduc aminte povestirea despre Holocaust a lui Raul Hillberg, magnifică, neînduplecată, cu nesfîrşit de multe detalii, în care multitudinea datelor particulare slujea şi istoria şi memoria) şi excesul îmi provoacă o profundă tristeţe şi o senzaţie de pustiu. Aici, la Washington, e şi prea mult şi prea puţin.

Thomas LAQUEUR

Three Penny Review, 1994

Pagină realizată de
Magdalena BOIANGIU

Documente din alte vremuri de tranziţie

Maniu doreşte să ştie dacă s-a dat mînă liberă sovieticilor din România

Reprezentantul american în România (Berry) către Secretarul de Stat

Seara trecută, (...) Maniu mi-a spus că dacă ar fi ştiut că li se va da mînă liberă sovieticilor să aplice termenii armistiţiului, nu l-ar mai fi sfătuit pe Rege să semneze armistiţiul. Era supărat că presiunea sa şi acţiunea românească ce a rezultat din aceasta au făcut ca linia Focşani-Galaţi, care ar fi trebuit să fie menţinută mult timp, să avanseze pînă la porţile Budapestei.

Mi-a vorbit despre faptul că Molotov îl abordase cu un an în urmă, cu privire la viitorul relaţiei dintre România şi Uniunea Sovietică şi mi-a explicat că, datorită loialităţii sale faţă de forţele democratice, el nu acceptase discuţia. Era convins, în acel moment, că forţele democratice aveau să păstreze o Românie independentă şi suverană. Dar astăzi totul arăta că nu aceasta fusese intenţia acelor forţe. Dimpotrivă, se părea că Rusia Sovietică plănuia deliberat să comunizeze România, în timp ce forţele democratice asistau pasive. În susţinerea părerii sale, mi-a citat exemplul plasării unor comunişti unguri în poziţii administrative în nordul Transilvaniei; apoi colonizarea tot mai intensă de către sovietici a Constanţei; şi cererea recentă a lui Malinovski ca toate cele patru judeţe româneşti din Transilvania care au fost împărţite între România şi Ungaria prin Dictatul de la Viena să fie puse sub administraţie sovietică şi ungară.

Cu multă emoţie, Maniu m-a întrebat dacă America şi Marea Britanie doreau ca România să devină o parte a Uniunii Sovietice. "Dacă este aşa, vă rog să-mi daţi un sfat în consecinţă, căci aceasta se poate aranja uşor şi chiar astăzi, aşa tîrziu cum este, pot aranja lucrurile în avantajul României, mai bine decît pot să o facă comuniştii români". Apoi a repetat că dacă în intenţia noastră era să abandonăm România, aveam faţă de el datoria să i-o spunem, iar el datora poporului român asigurarea celor mai bune condiţii cu putinţă.

I-am spus lui Maniu că, din cîte ştiam eu, afirmaţia făcută de Molotov în primăvara trecută şi articolele armistiţiului indicau că cei trei aliaţi principali se aşteptau ca România să fie un stat independent şi suveran.

Departamentul ştie foarte bine că Maniu s-a remarcat cu îndrăzneală ca un campion al acţiunlor şi sentimentelor pro-aliate din România, chiar şi în timpul zilelor negre ale dictaturii lui Antonescu. Are o înrîurire politică enormă în ţară şi cred că respectul pe care i-l arată românii eclipsează respectul faţă de oricare alt român. Datorită a ceea ce a fost şi ceea ce este, se pare că este important să nu fie lăsat să alunece şi el pe panta de a împărtăşi părerea generală că se produce dizolvarea statului român (...). Sugerez că este timpul să i se adreseze lui Maniu un mesaj de încurajare.

BERRY

Bucureşti, 9 decembrie 1944

***

"Nu i-am convins pe deplin şi, mărturisesc, nu m-am convins nici pe mine însumi"

Ambasadorul Marii Britanii (Clark Kerr) - după vizita efectuată la Bucureşti, împreună cu A.I. Vîşinski şi Averell Harriman - către ministrul de externe (Bevin)

(...) În ziua următoare (2 ian. 1946 n.n.) am văzut pe dl Maniu, conducătorul Partidului Ţărănesc, şi dl Dinu Brătianuu, conducătorul Partidului Liberal. I-am găsit cu îndoieli asupra efectelor soluţiei propuse în comunicatul de la Moscova şi extrem de neîncrezători în privinţa actualului guvern şi a ruşilor. Am folosit toate argumentele evidente în favoarea acceptării propunerilor noastre şi am arătat clar că eşecul de a folosi această ultimă şansă de cooperare ne va smulge atît nouă, cît şi americanilor, orice mijloc de a ajuta România în viitor.

Atît dl Maniu cît şi dl Brătianu s-au străduit să sublinieze importanţa menţinerii autorităţii Tronului şi, desigur, a ţinerii de alegeri corecte. Ei au găsit o uşoară consolare în sugestia mea în însuşi faptul că noi, americanii şi ruşii, dînd un răspuns public la scrisoarea regelui din 21 august, redasem Majestăţii Sale terenul pe care îl pierduse în încercarea sa de a-l demite pe dr. Groza.

Ei au insistat însă că, dacă noi nu putem asigura cea mai mare corectitudine, guvernul, cu ajutorul unor metode îndătinate de a face falsuri la urnele de vot, poate instala Parlamentul şi să-şi asigure o majoritate, care ar putea consimţi la ceea ce ei cred că doresc ruşii – adică să includă România în Uniunea Sovietică şi să crute Rusia de folosirea forţei pentru dobîndirea celei de a şaptesprezecea republici a ei. La acest punct, nu am putut să răspund decît că ei puteau conta pe noi şi pe americani care ne vom îndrepta toate eforturile pentru a face ca guvernul să respecte asigurările privind libertatea alegerilor şi aşa mai departe. Nu i-am convins pe deplin şi, mărturisesc, nu m-am convins pe deplin nici pe mine însumi. (...) Oamenii din partidele istorice care sunt pe punctul de a se alătura guvernului vor fi ţinuţi la distanţă şi oricare ar fi garanţiile smulse de noi şi de americani, poporul din România nu are îndoieli asupra rezultatelor alegerilor. Guvernul va avea grijă de asta.

Nu pot să închei acest raport, fără să spun un cuvînt despre rolul jucat în această tristă poveste de dl Vîşinski, care în România şi-a dobîndit porecla bine meritată de "V-3". **(după bombele germane V 1 şi V 2 - n.n.)**

(...) În ciuda repetatelor sale declaraţii de sinceritate, este evident că el conduce România, întocmai ca o provincie a Uniunii Sovietice, iar guvernul este instrumentul său.

(...) Am părăsit Bucureştiul, aşadar, cu un sentiment de tristeţe şi profund recunoscător că nu m-am născut în România.

Archibald CLARK KEER

Moscova, 25 ianuarie 1946

***

Excelenţei Sale generalissim Iosif Visarionovici Stalin preşedintele Consiliului de Miniştri al Uniunii Republicilor Socialiste Sovietice

Partidul Naţional Ţărănesc vă transmite un salut fierbinte cu ocazia sărbătoririi celei de-a doua aniversări a zilei de 23 august 1944.

Partidul Naţional Ţărănesc profită de acest prilej pentru a exprima popoarelor prietene şi aliate ale Uniunii Sovietice şi personal Dumneavoastră, Excelenţei Voastre, Marelui Conducător, întreaga sa recunoştinţă pentru rolul hotărîtor al Glorioasei Armate sovietice în cauza nimicirii hitlerismului, a eliberării şi integrării teritoriului Ardealului românesc în graniţele Ţării şi pentru asigurarea independenţei naţionale a poporului român.

Ziua de 23 august a simbolizat pentru România ieşirea dintr-un război pe care nu l-a dorit şi participarea la luptă contra Germaniei hitleriste împreună cu aliaţii ei permanenţi, de asemenea şi eliberarea ei de sub dictatură.

Naţiunea Română este recunoscătoare Uniunii Republicilor Socialiste Sovietice şi Naţiunilor Aliate pentru că i-au asigurat independenţa şi restaurarea drepturilor şi libertăţilor cetăţeneşti. Toate acestea au fost garantate de declaraţiile făcute de reprezentanţii împuterniciţi ai Guvernelor aliate, ca şi de hotărîrile Acordului de la Moscova.

Sentimentul de dreptate al Marii Uniuni a Republicilor Sovietice şi al Ţărilor Aliate, ca şi grija lor pentru a se îndeplini hotărîrile internaţionale ne dau dreptul de a-i prezenta Excelenţei Voastre, cum am făcut şi faţă de Guvernele celorlalte Naţiuni Aliate, situaţia jalnică în care se află Ţara noastră acum în ziua sărbătoririi celei de-a doua aniversări a revoluţiei de la 23 august 1944, ca urmare a neîndeplinirii de către guvernul de sub preşedinţia domnului Groza, a hotărîrilor Conferinţei de la Moscova.

Partidul Naţional Ţărănesc este partidul ţăranilor şi muncitorilor. Existenţa lui se împleteşte strîns cu lupta continuă pentru drepturile clasei muncitoare, pentru libertate şi democraţie.

Politica externă a Partidului Naţional Ţărănesc s-a bazat permanent, în trecut, pe prietenia cu Uniunea Sovietică şi Naţiunile Aliate.

Partidul nostru s-a împotrivit categoric imperialismului german. El a luptat împotriva dictaturilor interne şi împotriva războiului pe care l-a dus regimul Antonescu fără consimţămîntul poporului român.

Partidul Naţional Ţărănesc şi-a prezentat această politică şi în timpul ocupaţiei nemteşti. Preşedintele Partidului a iniţiat şi a dus la bun sfîrşit tratativele de la Cairo, care au stat la baza revoluţiei de la 23 august, acceptînd în numele Naţiunii române, condiţiile preliminare ale Armistiţiului. Partidul Naţional Ţărănesc şi Preşedintele lui şi-au îndeplinit obligaţiile asumate - de a rupe România din aventura militară contra Uniunii Sovietice şi de a îndrepta toate forţele ţării contra Germaniei hitleriste.

Evenimentul de la 23 august a fost pregătit şi realizat de către Partidul Naţional Ţărănesc, partidele democratice din "Blocul naţional democratic" şi anume: Partidul Liberal, Partidul Social Democrat şi Partidul Comunist, care au aderat ulterior la acţiunea iniţiată şi îndeplinită de către Preşedintele Partidului Naţional Ţărănesc.

Partidul Naţional Ţărănesc reprezintă imensa majoritate a Naţiunii române. Astăzi Naţiunea română îşi pune întrebarea: pentru ce trebuia să lupte pentru libertate, dacă regimul actual o contestă în cele mai elementare drepturi cetăţeneşti, la a căror îndeplinire se opun formaţiunile politice pe care se sprijină acest regim.

Tot acum Partidul Naţional Ţărănesc constituie obiectul celor mai nedrepte atacuri ale presei, şefii lui sunt ucişi şi grav răniţi, oricărei acţiuni politice a lui i se ridică piedici de tot felul.

În anul 1940, Secretarul general al Partidului, Virgil Madgearu, a fost ucis de legionari. În anul 1946 s-a pregătit asasinatul Secretarului general, Nicolae Penescu, printr-o agresiune în urma căreia acesta a fost grav rănit, iar secretarul său a fost ucis pe loc.

Mulţi şefi ai partidului nostru au fost ucişi de formaţiuni politice înarmate.

Nici una dintre hotărîrile Conferinţei de la Moscova nu este îndeplinită de Guvern: presa noastră a fost aproape anihilată: drepturile şi libertăţile au fost suprimate; închisorile sunt ticsite de adepţi ai Partidului nostru; ni se interzice organizarea adunărilor sau acestea sunt atacate cu arme în mîini de formaţiuni semimilitarizate; libertatea conştiinţei nu există; Legea electorală a fost întocmită special în aşa fel încît să dea posibilitate să se falsifice voinţa poporului; ucigaşii, instigatorii la asasinate, violatorii nu numai că nu sunt pedepsiţi, ci dimpotrivă, sunt răsplătiţi pentru fărădelegile lor; crimele şi torturile se săvîrşesc sub protecţia Guvernului şi Autorităţilor. Cercurile guvernamentale răspîndesc cu nerusinare zvonuri potrivit cărora toate aceste violenţe şi abuzuri se fac la dorinţa Moscovei.

Nenumăratele noastre proteste adresate Comisiei Aliate de Control, ca şi Guvernelor Naţiunilor Aliate, cu scopul de a obliga Guvernul român să îndeplinească condiţiile Armistiţiului şi hotărîrile de la Moscova, au rămas fără rezultat.

La această sărbătorire a zilei de 23 august, pentru realizarea căreia Partidul Naţional Ţărănesc a avut cea mai mare contribuţie, România suportă teroarea şi barbaria Guvernului actual, care aplică metode fasciste de represiune împotriva tuturor adversarilor săi politici.

Partidul Naţional Ţărănesc protestează împotriva acestei situaţii anarhice, create de către Guvernul român şi roagă pe Excelenţa Voastră să binevoiţi a asigura supravegherea îndeplinirii loiale a condiţiilor Armistiţiului şi hotărîrilor de la Moscova, de asemenea să binevoiţi a lua măsuri pentru ca, Comisia Aliată de Control în România, al cărei Preşedinte este Reprezentantul Armatei sovietice să-şi îndeplinească îndatoririle sale, cerînd de la Guvernul român îndeplinirea angajamentelor asumate.

Partidul Naţional Ţărănesc speră că, legat de îndeplinirea hotărîrilor de la Moscova, vor fi introduse şi menţinute măsuri care să poată asigura libertatea vieţii democratice şi a legalităţii, aşa cum s-a avut în vedere prin actul de la 23 august 1944.

Partidul Naţional Ţărănesc regretă nespus că a fost nevoit să umbrească, prin situaţia insuportabilă din ţară, seninătatea sărbătorii româneşti, care constituie un prilej fericit de a Vă exprima recunoştinţa noastră sinceră înfăţişînd, în acelaşi timp, tabloul trist al actualităţii româneşti.

Să sperăm, de asemenea, că prezentarea acestei situaţii nu va putea umbri prietenia veşnică dintre poporul român şi glorioasele popoare ale Republicilor Sovietice.

Vă rugăm, Excelenţa Voastră, să primiţi expresia profundului nostru respect faţă de dumneavoastră.

Preşedintele Partidului Naţional Ţărănesc,

Iuliu MANIU

23 august 1946,

dactilografiată în rusă, avînd semnătura olografă a lui Iuliu Maniu, Arhiva Ministerului de Interne

***

"Ţara s-ar afla în mare pericol (...) lăsîndu-se şi mai mult descoperită în faţa pericolului rusesc"

din Raportul anual asupra României (1946), al ministrului Marii Britanii în România (HOLMAN) către primul ministru al Marii Britanii (ATTLEE)

Mulţi membri ai Partidului Naţional Ţărănesc considerau că era de maximă importanţă să înlăture regimul aflat la putere şi că, pînă la realizarea acestui deziderat, poporul român nu era interesat într-o platformă politică anume. Ei scăpau din vedere faptul că în eventualitatea, puţin probabilă, că s-ar întoarce în curînd la putere, dacă nu aveau un program progresist şi democratic şi oameni pregătiţi să-l aplice, ţara s-ar afla în mare pericol de a avea o reacţie prea extremistă de dreapta, lăsîndu-se şi mai mult descoperită în faţa amestecului rusesc. Dl Maniu s-a retras la Sibiu după alegeri şi acolo, după spusele unor locţiitori de-ai lui care-i erau mai apropiaţi, studia problemele economice şi sociale cărora ar fi trebuit să le facă faţă în eventualitatea unei schimbări de guvern în favoarea sa. Există chiar dovezi că el lucra la un program care, deşi păstra în continuare tradiţiile partidului său, putea fi aplicat cu succes într-o ţară est-europeană postbelică. De exemplu, el credea în naţionalizarea la scară mare a principalelor industrii, fără a şterbi libertăţile întreprinderilor private şi spera să întocmească un program socialist adaptat unui stat agrar şi înapoiat, cu o ţărănime conservatoare, program ce ar fi apelat la elementele moderate, progresiste din sînul tuturor partidelor şi ar fi constituit cea mai bună apărare împotriva comunismului. Şi-a dat seama că unii membri reacţionari din propriul său partid aveau să se opună acestui scop, dar, pe de altă parte, ar fi avut sprijinul majorităţii tineretului. Prin urmare, şi-a exprimat speranţa că indiferent de Camera ce va fi aleasă în viitor, nu putea să obţină mai mult de 60% din locuri şi că opoziţia, inclusiv comuniştii, va fi destul de puternică ca să-i disciplineze propriul partid care, îşi dădea şi el seama, fusese ţinut prea mult timp înlăturat de la putere. Dacă-şi va realiza sau nu dl Maniu bunele intenţii se va afla în 1947 dar, în orice caz, trebuie urmărite cu interes orice orientări noi şi schimbări progresiste produse în sînul partidului cu cei mai mulţi adepţi din România. (...)

Bucureşti, 12 martie 1947

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (Corespondent la Roma)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Tita CHIPER
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Gabriela MAŞEK; *DIFUZARE:* Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Corina MÎŢĂ
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, Bucureşti

● Anul II ● Nr. 97 ● 18-24 noiembrie 1994 ●

Anul II
nr. 98
25 nov.-1 dec. 1994
16 pagini 200 lei

DILEMA
SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE
DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

DECOMUNIZAREA
DARE DE SEAMĂ

De ce să fie foştii comunişti aleşi în funcţii, în loc să fie evitaţi şi epuraţi?

Răspund: Stephen HOLMES, Wiktor OSIĄTYNSKI, Adam MICHNIK, Teodor BACONSKY, Stelian TĂNASE, Vasile POPOVICI, Dinu C. GIURESCU

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Argument

Decomunizarea este ruda mai mică şi mai oropsită a denazificării. Apărută pe lume mai tîrziu, cînd s-a putut, decomunizarea nu este perechea egală în drepturi şi în putinţe a denazificării, ci **copia** ei palidă, lipsită de consistenţă. Comunismul a ocupat jumătate din secolul XX (iar în patria lui de origine, trei sferturi din el) şi jumătate din Europa; nazismul şi fascismul, mult mai puţin, şi în timp, şi în spaţiu. În fine - diferenţa cea mai teribilă -, denazificarea **s-a făcut**, în vreme ce decomunizarea continuă încă, la cinci ani de la revoluţiile anticomuniste din 1989, să rămînă un simplu **deziderat**. Transferul de conţinut concret, practic-juridic, politic, social - între cele două noţiuni aparent gemene nu a reuşit decît cel mult pe paginile teoreticienilor şi în pieţele publice pe care cobaii de ieri şi excluşii de azi au obosit, încet încet, a le mai umple.

Copierea, transpunerea denazificării sub forma decomunizării nu a reuşit. Bilanţul nu poate fi decît al unui eşec. O cauză a acestei situaţii o constituie, poate, faptul - sugerat de unul dintre colaboratorii acestui număr - că, în vreme ce nazismul a provocat un conflict militar de amploare planetară, atrăgînd în el şi forţe care, iniţial, nu erau direct implicate şi care, pînă la urmă, au jucat rolul de **terţ judecător** - organizînd procese şi impunînd legi restrictive -, comunismul a fost - cel puţin în ceea ce priveşte durata şi, deci, profunzimea urmărilor lui, care, din negative şi strict represive, au devenit "pozitive" şi creatoare de "oameni noi" - , comunismul, deci, a fost rodul, dimpotrivă, al unei dezangajări şi al unui război "rece" (cel puţin în faza lui decisivă, de consolidare). Aporia imposibilităţii desemnării unui **judecător** într-un visat proces al comunismului nu este un simplu efect retoric.

Chiar şi acolo - nu în România! - unde a fost încercată după modelul denazificării, decomunizarea nu a reuşit o efectivă separare a apelor de uscat. Ea nu a putut împiedica revenirea, după numai cîţiva ani, a unor foşti demnitari comunişti în viaţa politică şi chiar la putere. Amploarea "intensivă", interioară, "rece" a comunismului a fost cu mult mai mare decît intensitatea "degajată", "desfăşurată", "fierbinte" a nazismului. Revoluţiile anticomuniste nu au făcut decît să repună în drepturi **evoluţia** istorică particulară a fiecăreia dintre ţările comunizate în parte. Atît. În felul acesta, însă, ele au introdus comunismul, în sfîrşit - prin "produsele" sale -, în istorie, de care acesta crezuse că se poate pune la adăpost spre a o putea maimuţări în spatele unor Ziduri.

Dar chiar dacă o decomunizare efectivă, cu sens retroactiv, o "curăţare a terenului" pentru o desfăşurare ca în eprubetă a jocului democratic rămîne - şi este, poate, sortită să rămînă - un ideal, o diferenţă - deloc neînsemnată -, totuşi, subzistă: aceea dintre cei care măcar **au încercat** să o facă şi cei care nu au făcut **nimic**. În situaţia din urmă se află România, unde lucrurile, în ceea ce priveşte decomunizarea, nu au depăşit stadiul verbal. Căci cei care încearcă **să facă** ceva, fie şi cu sens de **negaţie** precum de-comunizarea, conferă acţiunii lor **un sens pozitiv**. Şi poate că singura decomunizare cu sorţi de izbîndă este aceea **cu sens pozitiv**, care face parte dintr-un proiect mai vast şi mai energic de **modernizare** şi de **europenizare**. Care ajunge să rezulte ca **efect** dacă se dovedeşte că nu poate fi atacată frontal, ca **obiectiv**. În cazul decomunizării, aceasta este, poate, singura strategie cu adevărat posibilă. Să o fi adoptat societatea românească, inconştient, pe aceasta? Rămîne de văzut. Deşi răspunsul se poate bănui, întrebarea merită a fi pusă. (B. G.)

Între două lumi (II)

Într-un articol mai vechi din Dilema, semnalam situaţia ciudată a d-lui Claude Karnoouh, colaborator asiduu al revistei cu felurite articole, în care încearcă să înţeleagă situaţia din ţara noastră în aceşti ultimi ani, cînd o răsturnare uriaşă a Istoriei (sau victoria Statelor Unite ale Americii împotriva Rusiei comuniste în cel de al III-lea război mondial) a dus România într-o situaţie mai apropiată de anii 1944-1947, ultimii săi ani de libertate. Întrebarea pe care şi-o pune în mai multe variante observatorul francez este dacă are vreun sens ca România să se "întoarcă" naiv, ca la un paradis pierdut, la vechea societate burgheză, care avea prea multe păcate şi nu ar corespunde, oricum, standardelor recente, în vigoare în mai toate ţările civilizate.

Dl. K. judecă fals, comiţînd deopotrivă o eroare de logică şi una de informaţie asupra ticăloşiei României burghezo-moşiereşti, căci asupra stării reale a acesteia nu te informează nici vreun film de-al lui Lucian Pintilie, nici un studiu aberant asupra lui Caragiale iscălit de Mircea Iorgulescu. Şi, afară de asta, faptul că românii ar tinde să revină la epoca "frumoasă" a istoriei lor (1821-1938) este pentru că nu au alta mai bună. Pentru români epoca liberalismului şi democraţiei a fost una de realizări formidabile, care au transformat nişte provincii obscure ale Imperiilor otoman, habsburgic şi ţarist într-un stat modern, înfloritor, cu o dezvoltare pe toate planurile de un dinamism irezistibil. În perioada sa de libertate, din ce în ce mai accentuată, ţara noastră şi-a înfăptuit unitatea naţională triplîndu-şi teritoriul şi populaţia, şi-a cîştigat independenţa, s-a afirmat pe plan internaţional într-un mod fără precedent. Ea a fost o oază de libertate între ţări cu regim prevalent dictatorial şi chiar tiranic, a fost o avangardă în lupta împotriva bolşevismului, apoi un bastion de rezistenţă împotriva nazismului şi nu a cedat decît în faţa forţelor lor combinate, dar mai ales după vizibila ei abandonare de Anglia în primul rînd, apoi de Franţa (1938-1939), în fine după 1945 de politica cinică a S.U.A. de împărţire a lumii.

România aceasta, pe care dl. K. nu o cunoaşte în esenţă şi o persiflează mult prea uşor, avea multe şi grave păcate, pe care încercau să le înlăture cei aflaţi la cîrma ţării şi pe care le ridiculizau umoriştii, dar avea un sistem politic liberal, o mentalitate deschisă, o aviditate spre nou, unice în Europa de est. Or, cînd o compară dl. K. cu ultimele standarde europene, d-sa comite o fraudă în demonstraţie, pentru că nu trebuie să te întrebi cum arăta o garnizoană de frontieră din România faţă de una din Lorena şi cum se soluţionau unele conflicte de acest gen (cazul nuvelei **Salata** de Petru Dumitriu), ci să o compari cu una echivalentă din Bulgaria, Turcia, Serbia sau Rusia bolşevică şi să te întrebi ce păţeau indivizii prinşi pentru că au încălcat în calitate de contrabandişti şi de criminali frontierele acestor brave popoare. Iar atunci cînd descoperi "realităţile" prin critica lui Caragiale, ar trebui în primul rînd să feliciţi poporul care a îngăduit acestui mare scriitor să apară. Caragiale nu poate fi folosit **împotriva** noastră, pentru că în primul rînd are alte dimensiuni decît cele doar bănuite de dl. K. şi apoi el însuşi este o expresie a putinţei de autoreglare a unei societăţi, care nu prea avea pereche în această parte a lumii.

Dar ceea ce ignoră îndeobşte orice observator străin (dar şi majoritatea analiştilor "naţionali") e că intrarea poporului român în concertul european liberalist şi democratic a fost **obligată**, s-a făcut nu din capriciile unor fantezişti aproape descreieraţi (cum îi consideră ideologii de şcoală germană care gîndesc "organic"), ci din cauza unei somaţii ultimative a Istoriei. La începutul secolului trecut, cînd principatele româneşti s-au lansat în aventura aceasta în care perdanţi se ştiau că vor fi înşişi iniţiatorii ei, conducătorii ţării, românii se aflau în pericolul de a dispare ca popor; dacă ei s-ar fi menţinut în cadrele societăţii tradiţionale (atît de iubite de nostalgicii ruralităţii, de criticii moderni foarte deştepţi) noi am fi rămas ca o "populaţie", subiect cel mult de curiozitate şi de studiu în seminariile de romanistică ale universităţilor germane.

Aventura aceasta revoluţionară care, în Principatele române, a pornit de sus în jos, de la vîrfurile sociale, politice, intelectuale, chiar eclesiastice (ceea ce pentru un francez e de neconceput!) **a antrenat masele**, scoţîndu-le din resemnare şi inerţie, împingîndu-le înainte pe calea acţiunii. Modelul francez a fost predominant în prima fază a procesului, care pretindea soluţii radicale aproape disperate, şi e stupefiant să vezi pe un francez blamîndu-l astăzi şi ironizîndu-l. Apoi, în faza secundă, după 1871, odată cu hegemonia germană, s-a accentuat (dar nu impus total) celălalt model: al reformismului, al ridicării maselor (nu a revoluţionării lor) pe calea educaţiei şi culturalizării.

Europeizarea României a pornit de la suprafaţă (cum, de altfel, dictează legea imitaţiei), dar nu s-a oprit aici. Că mai erau multe de făcut, eu sunt primul (alături de Caragiale) care s-o recunosc; dar am mîndria de a afirma că s-a făcut imens. Ca să apreciezi "democraţia" română, atîta cîtă a fost, nu trebuie s-o compari cu cea helvetă, engleză sau franceză, ci cu ceea ce fusese înainte, în noaptea de trei secole a opresiunii otomane şi după, în epoca cea mai neagră, a ultimei ocupaţii ruseşti, care ne-a impus comunismul. Paradisul dintre aceste două calamităţi o fi ridicul pentru d. Karnoouh, dar pentru români este singurul pe care ei l-au cunoscut. Şi ca să-l apreciezi trebuie să ştii că în această parte a Europei (dar în cîte părţi din lume?) monarhul nostru se plimba pe străzi, intra în prăvălii, stătea de vorbă cu lumea (ceea ce lui Caragiale i-a inspirat schiţa **25 de minute** [cu madam Carol]) în timp ce ţarii Rusiei mureau sfîrtecaţi de bombe, sau dispăreau în conspiraţii de palat, sultanul Turciei nu lăsa să se apropie de el nici măcar ambasadorii, iar regele Serbiei cu nevastă-sa mureau aruncaţi pe fereastră. Noi, aşa sălbatici, nu cunoşteam pedeapsa cu moartea şi cînd doi criminali celebri a trebuit să fie executaţi, s-a constatat că nu exista călău, funcţia respectivă nemaifiind exercitată de mult.

Democraţia română avea desigur aspecte nu doar ridicule, ci şi unele amuzante care rezultau din nelimitata libertate a cuvîntului, a întrunirilor, a presei. Cînd se va face o istorie a caricaturii politice în lume se va vedea că poate figura cea mai caricaturizată a fost în România marele ei rege, Carol I, dacă nu cumva gloria aceasta aparţine succesorului său, ale cărui urechi enorme şi clăpăuge apăreau "supuşilor" săi veseli mai pregnant decît coroana de rege întregitor al tuturor românilor.

Această formă de democraţie, ca şi parlamentarismul, stilul întrunirilor, al cercurilor de discuţii, al expresiei palabrante, românii le-au adoptat (eu nu zic: copiat) din Franţa, care era pe atunci un focar de idei generoase, de la care românii au luat şi multe alte lucruri (principii, idei, modele şi mode), în deosebire de Franţa de după cel de al II-lea război mondial, blocată în imbecilitatea marxistă, un tip de aberaţie de care a pomenit şi d. Pleşu într-un recent articol şi asupra căruia înţeleg să revin.

Deocamdată mă mulţumesc să afirm că în impresiile sale d. Karnoouh greşeşte fundamental: nici nu e adevărat că românii în genere vor să se întoarcă la "paradisul pierdut" şi iluzoriu al liberalismului vechii societăţi româneşti, asta fiind tendinţa doar a unei elite subţirele intelectuale; cei mai mulţi au trecut deja de la colectivismul comunist la tribalismul naţionalist, de la ateismul diamat-ului la un Dumnezeu-jandarm ocrotitor special al românilor, de la aberaţiile marxismului la experienţa eşuată a "trăiriştilor" interbelici, de la dogmatismul comunist la un ortodoxism de clopotniţă de inspiraţie muscălească. Conducătorii actuali ai ţării încurajează populismul împotriva democraţiei şi parlamentarismului şi exaltă figurile autoritarismului românesc (Tudor Vladimirescu, Alex. Ioan Cuza, Ion Antonescu) împotriva frumoaselor noastre tradiţii libertare.

Alexandru GEORGE

Aduse cu poşta

Idealul comunist

Faptul că vechiul regim îşi înscrie printre "succesele" sale atomizarea societăţii este indenegabil. Mecanismul procesului, pus la punct şi aplicat de Stalin (v. Hannah Arendt), a fost răspîndit în tot lagărul central şi est european. Stalinismul sovietic era, însă, beneficiarul direct atît al Utopiei, cît şi al corelativului ei conceptual, Teroarea. Constatînd eşecul Utopiei, Stalin nu a făcut decît să raţionalizeze/justifice social existenţa Terorii. După deceniul patru (după marile purificări ideologice), regimul comunist dispunea deja de un ansamblu de relaţii sociale ritualizate care permanentizaseră Teroarea, ceea ce însemna că societatea fusese (re)comunizată. Numai că în această situaţie principiul asocierii individuale era controlat de Conducător; o modificare a regimului central se propaga în întreaga colectivitate ca într-un mediu elastic.

Ţările lagărului socialist, mai puţin atinse de morbul Utopiei, au primit de-a gata principiul stalinist al asocierii. Însă naţionalizarea tuturor valorilor (economice, politice, sociale, culturale) a compensat lipsa Utopiei împlinindu-i funcţiile. În consecinţă, conţinutul relaţiilor sociale nu a fost Teroarea, ci parvenirea la sursa valorilor, sursă controlată de centru. Aşa se explică de ce Teroarea a fost în ţările lagărului exclusiv ritualizată, cu totul în afara noului sistem, manifestarea ei a servit ca justificare pentru rezolvarea mai vechilor răfuieli şi conflicte generate de regimul anterior.

Comunizarea lagărului socialist a fost deci sensibil diferită; deşi după moartea lui Stalin colectivitatea sovietică s-a structurat conform aceluiaşi principiu al distribuţiei centrale a valorilor, mecanismul a reactivat mentalitatea ţarismului imperial, element în mare parte străin ţărilor comunizate. Asocierea exclusiv pentru parvenirea la valori şi atacul violent împotriva Bisericii au impus atît în relaţiile cotidiene, cît şi în mentalitatea colectivă **hybris**-ul. Intenţionalitatea inerentă a aparenţei a înlocuit încrederea dezinteresată. Porunca creştină "Iubeşte-ţi aproapele ca pe tine însuţi" a fost izgonită din cetate. Urmele ei abia s-au păstrat în criteriul etic augustinian: "Iubeşte şi fă ce vrei" care, absolut în ordine spirituală, este ineficient comunitar, reţinînd doar un termen al relaţiei etice fundamentale.

Postcomunismul a suferit şocul decomunizării, poate chiar mai mult decît sînt unii dispuşi să accepte. În mod normal ar trebui reconstruit un principiu al **asocierii dezinteresate**, care să stea la baza societăţii civile. Faptul că în ultimul timp nu ne mai preocupă această temă nu înseamnă că ea şi-a pierdut stringenţa, ci că ar trebui reluată din "alte puncte de vedere".

Stelu ŞERBAN

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **E convenabil să fii cinstit?**
- **Acum nu e momentul.**

Viaţa intelectuală sub dictatură (II)

Inventarierea elementelor de context care au făcut posibilă supravieţuirea noastră intelectuală sub dictatură nu se poate dispensa de un minim corolar metafizic. E inevitabil, la un moment dat, să ne confruntăm cu nebuloasa problemă a **răului**. Cei care au făcut experienţa limită a unui rău imanent (război, boală, diferite variante de univers concentraţionar) ştiu că pînă şi în cele mai barbare întruchipări ale sale, răul nu poate avea o ţesătură omogenă, nu poate fi compact. Ontologic - şi teologic - **răul e imperfect**. Ceea ce înseamnă că el lasă întotdeauna un "spaţiu de joc", o şansă de echilibrare celor aflaţi sub impactul lui. Chiar şi cea mai rea dintre lumi e - aş spune - **cosmotică**, adică ilustrează o ordine în care sînt prezente **toate** ingredientele lumii normale. Orice lume are atributul **totalităţii**. Înăuntrul acestei totalităţi apar, firesc, infinite variaţiuni de **dozaj**, dar important este că "reţeta" e completă; greşită e numai proporţia, repartiţia internă a cantităţilor. Dacă în lumea comunistă, ca lume a răului consistent, lucrurile n-ar fi stat astfel, nu s-ar fi declanşat niciodată, în perimetrul ei, numeroasele **mecanisme de supravieţuire** concretizate, între altele, în seria de performanţe ştiinţifice şi artistice ale estului european. Cînd vorbim despre viaţa intelectuală sub dictatură, trebuie, deci, să evităm excesele spiritului de geometrie, simplificările apocaliptice, tapajul sentimental. Ideea - foarte răspîndită în Occident - potrivit căreia, sub dictaturile comuniste, nu s-a gîndit decît materialist-dialectic, nu s-au pictat decît portrete omagiale, nu s-au compus decît ode propagandistice şi nu s-au scris decît romane şi poeme realist-socialiste nu corespunde decît cîtorva episoade din istoria Europei răsăritene şi, chiar înăuntrul acestor episoade, numai stratului lor oficial. Sub comunism - ca şi pe front, ca şi în puşcărie - există, concomitent cu eroarea, şi experienţa iubirii şi aceea a speranţei şi aceea a reflexiei libere. Există chiar - ne-o amintim bine - şi o anumită specie de umor, devenit un "mecanism de supravieţuire" între altele. "Mintea captivă" - pentru a relua formula din 1952 a lui Czeslaw Milosz - e, totuşi, "minte" şi nu neapărat de proastă calitate. Jurnalul de detenţie al lui N. Steinhardt nu se intitulează degeaba **Jurnalul fericirii**. Bineînţeles că fericirea posibilă în închisoare nu seamănă cu fericirea campestră, dar ea rămîne o formă (paradoxală) a fericirii, simultană şi uneori consubstanţială cu tragedia împrejurărilor. Spunînd asta nu vreau în nici un caz să atenuez atrocităţile regimului totalitar comunist, să absolv dictatura de **inumanitatea** ei esenţială. Nu vreau să spun că răul e bun, ci - repet - că răul e imperfect. Şi că infernul terestru fără orizont e la fel de improbabil ca şi paradisul terestru fără pată.

Ar mai fi de adăugat că imperfecţiunea răului e şi condiţia strict necesară a **adaptării la rău**, cu beneficiile şi cu riscurile sale de neocolit. Viaţa intelectuală sub dictatură a fost posibilă şi pentru că, într-un fel sau altul, intelectualii se adaptaseră la condiţiile dictaturii. Perspectiva unei schimbări de regim a fost - pînă în ultima clipă - quasi-inexistentă. În consecinţă, eram cu toţii pregătiţi pentru o cursă lungă, practic fără sfîrşit. Un amestec de resemnare, sublimare a insatisfacţiilor, viclenie conjuncturală, melancolie şi umor - aceasta era recuzita curentă a supravieţuirii noastre. Mihai Botez a rezumat foarte limpede această situaţie: "Se spune uneori că intelectualul ce trăieşte sub regimul comunist trebuie totdeauna să aleagă între a fi curtean ori disident. E o simplificare excesivă. A accepta contractul social comunist nu înseamnă obligatoriu să devii curtean: mulţi tehnocraţi est-europeni dovedesc aceasta şi chiar unii culturocraţi. Căci există o tristă dar adevărată «artă a supravieţuirii» aş adăuga chiar demnă, sub dictatura comunistă, combinînd supunere bine calculată, criticism autolimitat, păstrare tactică a unui profil marginal şi utilizare inteligentă a oportunităţilor. Desigur, pentru mulţi intelectuali occidentali, astfel de strategii par stranii, dacă nu chiar dezgustătoare. În principiu sînt gata să fiu de acord cu ei, adăugîndu-le urarea mea tristă ca niciodată să nu fie obligaţi să înveţe o astfel de artă..." (M. Botez, **Intelectualii din Europa de Est**, Bucureşti, 1993, pp. 52-53).

Un aspect - insuficient analizat - al răului imperfect caracteristic dictaturii îl constituie şi componenta ei de **arbitrar**. De regulă, asociem dictaturile cu o atmosferă de necesitate isterică, de rigorism fără breşă. Or, mai ales dictaturile comuniste se disting prin interstiţii surprinzătoare de suspensie a regulilor. Legea poate deveni dintr-o dată, fără motivaţie aparentă, laxă. Fie că e vorba de capricii ale clasei conducătoare, fie că e vorba de efectul unor conflicte interne la vîrf sau de strategii politice obscure pentru muritorul de rînd, abaterile de la norma totalitară joacă un rol însemnat în configuraţia vieţii intelectuale sub dictatură. La prima vedere, arbitrarul nu poate decît să şubrezească reţeaua funcţională a puterii. În realitate el o consolidează, adăugîndu-i un coeficient derutant de **imprevizibil**. Aşa se întîmplă că, de pildă, cutărui dizident i se întrerup convorbirile telefonice cu prietenii, dar i se tolerează lungi interviuri - de asemenea telefonice - la posturi de radio "duşmănoase" de tip "Europa Liberă" sau "Vocea Americii". Aşa se întîmplă că, într-o ţară a ateismului militant, unui anumit poet i se îngăduie să tipărească un volum de lirică religioasă. Potrivit aceleiaşi "strategii", într-o ţară a celei mai severe supravegheri poliţieneşti, se poate întîmpla să apară - spre stupoarea generală - un roman cu pasaje foarte transparente împotriva securităţii. Asemenea excepţii reuşesc să întreţină pe scena culturală o atmosferă de confuzie şi nesiguranţă bine valorificată de nomenclatură. În orice caz, pentru comunismul est-european, şi mai ales pentru cel sud-est european, este caracteristic acest amestec straniu de intransigenţă şi haos, de rigiditate şi disoluţie.

Se vorbeşte puţin despre rolul pe care l-a avut, în supravieţuirea noastră intelectuală, **oralitatea**: ea căpătase o importanţă enormă ca mediu privilegiat al libertăţii, al comunicării necenzurabile. Întîlnirile în grupuri mici, la cafenea, în grădina publică, sau în casa unui prieten deveniseră succedaneele - tolerate pînă la un punct - ale vieţii academice instituţionale. Într-o istorie neconvenţională a spiritului, fostele ţări comuniste ar putea acoperi o amplă secţiune cu o galerie de campioni ai oralităţii, fără altă operă decît aceea, evanescentă, a conversaţiei, a replicii, a improvizaţiei. Ar fi, după criteriile curente ale carierei universitare, o galerie a ratării. În realitate, ea a fost depozitul de vitalitate al culturilor locale, temeiul **continuităţii** lor. În România mai ales, euforia oralităţii explică, după părerea mea, absenţa literaturii de sertar, sau a samizdatului. Totul s-a consumat în "agora" discretă a dialogului, a cuvîntului neconsemnat, a volatilităţii.

Un dramatic spaţiu de exerciţiu al oralităţii au fost puşcăriile politice. În celulele cu mai mulţi "chiriaşi", ori de cîte ori "programul" o îngăduia, aveau loc prelegeri de tot soiul, dispute, reîmprospătări colective ale memoriei prin recitări, povestiri sau rugăciuni. Oralitatea devenise, în aceste condiţii, o formă acrobatică de supravieţuire spirituală, o severă disciplină mentală, care n-a întîrziat să producă o întreagă generaţie de "profesionişti". (Şi trebuie spus că mulţi dintre intelectualii reprezentativi ai anilor '70 şi '80 sînt produsul unor "strategii formative" petrecute în preajma cîtorva foşti puşcăriaşi. Amnistiaţi după 1964, ei au avut ocazia să devină **transmiţătorii** unei tradiţii de **normalitate** intelectuală pe care ambianţa curentă o uitase.)

În jurul oralităţii de tip concentraţionar s-a născut un uriaş inventar de anecdote, pendulînd - stilistic - între paradoxele sapienţiale ale Buddhismului Zen, istorioarele cu tîlc ale hassidismului şi apoftegmele "părinţilor deşertului" din primele veacuri creştine. Istoria crease o variantă de închisoare care te elibera de istorie, de determinările ei conjuncturale...

* * *

...Orice supravieţuire are un preţ. Care a fost - în cazul nostru - preţul acesta, e greu de spus. Nu ştim în ce măsură faptul de a fi supravieţuit a creat sau nu distorsiuni sufleteşti şi mentale ireversibile. Uneori sînt înclinat să cred că cel mai corect răspuns la întrebarea lui Bruce Ackerman care a provocat aceste însemnări ("cum ai putut supravieţui intelectualmente sub o dictatură?") ar fi: "Am supravieţuit oare cu adevărat?"

Andrei PLEŞU

Paranteză închisă (II)

Ştiu bine că formula "poporul lui Ceauşescu" este riscantă. Că pare sau poate să pară o ofensă. Nu este; reprezintă, pentru mine cel puţin, o judecată de existenţă, nu o judecată de valoare. Trăind în România pînă aproape de imprevizibilul sfîrşit al unui regim ce părea cununat cu veşnicia, am fost, eu însumi, parte a acestui popor, "poporul lui Ceauşescu". Vor spune unii: "Eu (sau noi) nu!" Îi priveşte. Cu cît vor contesta mai radical această apartenenţă, de care este adevărat că nu sînt responsabili, cu atît şansele lor de a se dezbăra de ceauşism vor fi mai mici. Graba naţională a lepădării de dictatorul odată împuşcat, cu toate formele ei nevrotice (i s-a scris numele cu litere mici, a fost considerat neroman, a fost proiectat în ipostazele cele mai caricaturale etc. etc.) nu a făcut decît să asigure conservarea ceauşismului, iar de la un timp încoace îi priveghează, fertil, o regenerare încă greu de aproximat ca formă şi direcţie. Un ceauşism fără Ceauşescu, desigur. Deşi nici apariţia unui mit Ceauşescu nu este cu totul improbabilă, cinci ani, cîţi vor fi în curînd de la răsturnarea şi execuţia celui mai blestemat cuplu din istoria României, înseamnă prea puţin pentru crearea unui mit. Neîncheganea, pînă acum, a unui "mit Ceauşescu" nu poate fi o garanţie absolută că nu se va forma unul în viitor.

Fapt este, oricum, că în cei douăzeci şi patru de ani şi jumătate ai perioadei ceauşiste lumea românească în întregul ei a căpătat un profil şi o identitate distincte, că şi-a modificat substanţa şi formele. Dacă răsturnarea din decembrie 1989 s-ar fi produs în 1964 sau 1965, regăsirea normalităţii ar fi fost cu siguranţă mult mai rapidă şi mai facilă. Regimul de teroare fizică brutală de pînă atunci, cu toate crimele lui, nu vlăguise şi nu alterase atît de profund simţul normalităţii cum avea să o facă apoi, vreme de două decenii şi jumătate, "comunismul cu faţă umană" al lui N. Ceauşescu. Şi al echipei - sau, mai exact, al echipelor - lui, trebuie adăugat. Cu toate că de la un anumit moment, din momentul în care a ajuns deţinătorul absolut al puterii, Ceauşescu s-a izolat aproape complet de aparatul de partid şi de cel de stat, pe care le transformase în simple mecanisme subalterne, de adus la îndeplinire a ordinelor şi dispoziţiilor lui, el nu a rămas singur niciodată pînă la data cînd a fost înlăturat de la putere. Exercitarea puterii devenise principala, dacă nu unica lui formă de comunicare, iar cînd puterea i-a fost luată el a avut reacţia de surprindere stupidă a unui ins căruia i s-a tăiat brusc legătura telefonică; striga din balcon, incredul şi cu un aer rătăcit, "Alo! Alo! Alo!"... Era sfîrşitul, sub forma prăbuşirii liniilor de comunicaţie. Felul în care Ceauşescu a sedus, a luat în stăpînire şi a dominat partidul, iar prin acesta ţara întreagă, asigurîndu-şi iniţial un devotament orb, ce avea să se prefacă ulterior într-o slugărnicie neţărmurită, nu a fost încă analizat. Însăşi venirea lui la putere a fost prezentată prin anecdote pe cît de pitoreşti, pe atît de inverificabile. Personalitatea lui Ceauşescu, despotul care a dus România la un dezastru social, psihologic şi economic ale cărui consecinţe vor fi multă vreme de neînlăturat, rămîne încă obscură. O reţinere ciudată, o inhibiţie ce ar merita ea însăşi o încercare de explicaţie, o ruşine, parcă, de nemărturisit se opune descifrării acestui personaj demonic, a cărui îndelungată prezenţă în fruntea ţării a lăsat pentru multe decenii urme de neşters.

Ceauşescu a fost, desigur, unul dintre acei "dictatori delegaţi" răsăriţi peste tot în ţările Europei de Est, după al doilea război mondial. Ei, scria un cercetător al fenomenului, "nu sînt cu adevărat dictatori absoluţi; sînt mai mult proconsuli decît dictatori; oricît de tragic puternici sînt în ţările lor, ei depind strîns de o autoritate superioară, după cum sînt toţi obligatoriu ţintuiţi într-o ideologie care îi transcende" (Arthur Conte, "Les dictateurs du XX-e siècle", ed. Laffont, 1984). Autoritatea superioară se găsea la Moscova, iar ideologia în care erau ţintuiţi aceşti dictatori-delegaţi era comunismul; există suficiente trăsături comune între diverşii "proconsuli" din ţările europene ocupate de sovietici pentru a se pune apariţia lor în seama sistemului. Sînt însă şi specii aparte, de "dictatori-delegaţi" care se transformă în dictatori independenţi, ca Tito şi Enver Hodja. Locul lui Ceauşescu se află între sau alături de aceştia, incontestabil; şi el este, într-un fel, mai apropiat de albanez, de "sultanul roşu" de la Tirana, decît de "mareşalul" de la Belgrad.

Dar atît Hodja cît şi Tito aveau o "legitimitate revoluţionară", ei au ajuns la putere în condiţii de război, conducînd forţe de rezistenţă împotriva ocupanţilor străini, italieni într-un caz, germani în celălalt. Ceauşescu, în pofida experienţei lui de "ilegalist", era un tipic om de aparat, formaţia şi cariera lui fiind mai degrabă de birocrat comunist decît de "revoluţionar". Şi încă unul aparent neînzestrat pentru o competiţie atît de atroce cum era aceea din interiorul partidului: necultivat, aproape analfabet, plin de complexe, cu defecte fizice ruşinoasse (bîlbîit, mic de statură). Cum a ajuns el în fruntea partidului şi a ţării?! Cum a reuşit să se menţină un timp atît de îndelungat?!

(va urma)

Mircea IORGULESCU

© C. Bumbut

Gazetele de perete şi gazetele de cartier vor rezolva criza de hîrtie

◆ La Washington, dl Petre Roman a fost îmbrăcat în costum ◆ Vremea puloverelor a trecut ◆ De cinci ani ◆ Dacă-i ordin, ne înţelegem şi cu ungurii ◆ Dl Dinu Patriciu a intrat în picaj ◆ În România au apărut partidele politice de tip MIG ◆ Faceţi în aşa fel încît să nu cîştigaţi cumva alegerile! ◆ Datorită maşinaţiunilor politice, cetăţenii României nu au avut un număr corespunzător de integrame şi de rebusuri ◆

© C. Burnbuţ

Incidente la graniţa dintre Ungaria şi Republica Moldova

Foarte recent, preşedintele României a fost întrebat de un reporter al cotidianului **Libre Belgique** dacă schimbarea tonului din dialogul româno-maghiar se datorează schimbării echipei guvernamentale de la Budapesta; orientarea politică a guvernului ungar, mult mai apropiată de cea a dlui Iliescu, ar favoriza o înţelegere între liderii de la Bucureşti şi de la Budapesta - cel puţin aceasta era aluzia din întrebarea gazetarului belgian. Răspunsul preşedintelui român a fost îndeajuns de ambiguu; sînt însă două evenimente de săptămîna trecută care, considerate împreună, dau un răspuns foarte concludent. Cele două evenimente implică doi foşti aliaţi politici din vremurile romantismului revoluţionar: în timp ce dl Iliescu discuta la Bucureşti cu ministrul ungar al apărării, folosind termeni ca "înţelegere", "bună vecinătate", "colaborare", la Washington, dl Petre Roman avea discuţii mult mai puţin cordiale cu dl Viaceslav Nikonov, deputat în Duma de Stat a Federaţiei Ruse. Dnii Nikonov şi Roman erau delegaţi la Adunarea Atlanticului de Nord; dl Roman a prezentat un raport care, după cum s-a văzut, nu a plăcut reprezentantului rus.

DECLARAŢIE FĂCUTĂ TELEVIZIUNII ROMÂNE LA ÎNTOARCEREA DE LA WASHINGTON DE CĂTRE PETRE ROMAN, DELEGAT LA ADUNAREA ATLANTICULUI DE NORD ● SÎMBĂTĂ, 19 NOIEMBRIE 1994

"În Comitetul Politic al Adunării NATO, am avut parte, de această dată, ca, pe lîngă prezentarea raportului pe care l-am întocmit cu acest prilej, să fiu confruntat cu un contra-raport prezentat de un deputat rus. Trei au fost chestiunile asupra cărora a trebuit să argumentăm, punctele de vedere fiind clar diferite. Una este extinderea NATO: Federaţia Rusă se pronunţă împotriva extinderii spre est, inclusiv către ţara noastră. A doua temă se referă la statutul Republicii Moldova; dumnealor au susţinut acolo un punct de vedere absolut inacceptabil, şi anume au vorbit de o federalizare a Republicii Moldova, fără să spună în ce sens şi cu cine. Al treilea lucru s-a referit la un statut special al Comunităţii Statelor Independente în cadrul procesului CSCE.

În urma dezbaterii, din fericire, punctul de vedere pe care l-am prezentat a fost cel adoptat, adică cele două amendamente propuse de Federaţia Rusă au fost respinse la vot şi, ca atare, ele n-au ajuns în sesiunea plenară. În sesiunea plenară am avut, însă, bucuria de a-l auzi pe noul secretar general NATO, Willy Claes, care a afirmat cu claritate necesitatea şi posibilitatea, în curînd, a extinderii NATO şi, fără îndoială, pe noi ne aşteaptă cîteva răspunderi, din care să reuşim, odată cu celelalte ţări, integrarea în NATO."

Dar ministrul maghiar a făcut chiar şi vizite la unităţi militare din Ardeal, unde a asistat şi la aplicaţii militare. Nici măcar generalul Paul Cheler, comandantul Armatei a IV-a, celebritatea de acum doi ani, nu a lipsit de la aceste întîlniri. Oricum, de această dată n-a fost nevoie de nici un plan. Rusia, ca de obicei, este un excelent catalizator politic.

Oportunistul Nicolae Manolescu

"Dacă s-ar face un congres al liberalilor, Dinu Patriciu n-ar ajunge nici măcar în comitetul de numărare a voturilor". Această afirmaţie a fost făcută joia trecută, la ultima conferinţă de presă a Partidului Alianţei Civice. Despre acest partid, o declaraţie recentă făcută de PL'93 spunea următoarele:

"În ceea ce priveşte PAC, dacă acest partid îşi va preciza identitatea liberală şi îşi va modifica punctul de vedere actual, de a se împotrivi oricărei fuziuni, considerăm binevenită prezenţa sa în acest proces (**de unificare liberală, n.n., RES**). Fuziunea cu PL '93, PNL-CD şi cu PAC, dacă acesta acceptă, reprezintă singura modalitate de intrare a PNL în Convenţia Democratică."

Această variantă, avantajînd clar partidul dlui Patriciu, a fost explicată de către reprezentanţii PAC ca fiind urmarea unei mişcări disperate, a unui lider şi a unei grupări politice în pierdere rapidă de popularitate. Declaraţia din care face parte pasajul de mai sus (declaraţie semnată de dnii Dinu Patriciu, Horia Rusu şi Dinu Zamfirescu) a fost respinsă de către partidul dlui Manolescu în termeni ironici. Dar nici Partidul Alianţei Civice nu a lăsat să treacă săptămîna trecută fără să facă o declaraţie.

Nu este o contra-declaraţie împotriva liberalilor din 1993, ci un răspuns la un interviu acordat de dl Corneliu Coposu, preşedintele PNŢCD, **Evenimentului zilei**. Ulterior, dl Coposu a respectat tradiţia politicienilor români, incriminînd ziaristul pentru apariţia unor fraze pe care d-sa nu le-ar fi rostit. Însă liderul ţărănist, întors în sfîrşit de la tratamentul medical din Germania, nu a precizat despre ce fraze este vorba. Preşedintele PAC era denumit acolo "oportunist", popularitatea partidului era explicată prin manevre ale puterii, iar prioritatea nr. 1 a politicii româneşti era, în viziunea dlui Coposu, cea pe care o susţineau lideri ai opoziţiei prin anul 1990, de a-i judeca mai întîi pe comunişti, înainte de a începe (sau de a reîncepe) orice fel de reformă. Dacă ne aducem aminte, tocmai acest tip de discurs a fost cel mai uşor de combătut de către adversarii de atunci şi de acum ai ţărăniştilor anilor '90, acest partid insistînd asupra lui, de parcă ar fi dorit cu orice preţ să nu ajungă la putere.

De altfel, din ce în ce mai mult îşi fac loc aprecieri ca "autoritate morală", "trecut politic eminent" din partea colegilor din Convenţie ai preşedintelui PNŢCD, aceştia dorind să îl cantoneze într-un teritoriu ceva mai îndepărtat de politica momentului; pentru mulţi dintre partenerii din Convenţia Democratică, lucrurile ar merge mult mai bine dacă dl Corneliu Coposu ar fi folosit doar ca **simbol**. Partizanii liderului ţărănist văd în el un **factotum** în CDR, un fel de Ion Iliescu avînd semnul minus.

Să ne amintim că Sala

DIN DECLARAŢIA PARTIDULUI ALIANŢEI CIVICE, DIFUZATĂ JOI, 17 NOIEMBRIE 1994

"Partidul Alianţei Civice şi-a manifestat, şi nu o dată, întreg respectul cuvenit personalităţii eminente a domnului Coposu. Cu atît mai mult au produs consternare aprecierile nemeritate şi tendenţioase la adresa Partidului Alianţei Civice din interviul amintit. (...) A pune, de exemplu, procentul obţinut de Partidul Alianţei Civice în ultimul sondaj de opinie pe seama manipulărilor puterii este nu numai o apreciere fără temei, dar şi una profund lezantă. (...) De aprecieri similare au parte, în interviu, şi alte partide din Convenţie sau din opoziţie. Atitudinea domnului Coposu este greu de explicat, în condiţiile în care PNŢCD şi liderul său afirmă, în toate ocaziile, necesitatea unităţii opoziţiei democratice."

Palatului din Bucureşti ar fi trebuit să găzduiască, tocmai în această săptămînă, din iniţiativa preşedintelui Emil Constantinescu, un Congres al Convenţiei Democratice. Acest Congres ar fi trebuit să dovedească unitatea principalei alianţe a opoziţiei politice din ţara noastră.

Asupra Bucureştilor va cădea o bombă de hîrtie

Apatia electoratului român a fost dovedită şi de cvasi-indiferenţa cu care a fost întîmpinată criza de hîrtie care, ca de obicei, a lovit **selectiv** ziarele. Cazul cel mai comic a apărut în prima zi a acestei "crize" (ale cărei cauze, conform versiunii oficiale, sînt, în exclusivitate, operaţiunile de modernizare a combinatului de la Letea, neplata datoriilor către producător, lipsa rezervelor de hîrtie); clamînd pericolul de moarte în care se afla presa, libertatea cuvîntului, dreptul cetăţeanului de a fi informat etc. etc., cotidianului **Ziua** a apărut într-un număr redus de pagini. Dar, cu excepţia paginii de "document" (din care aflăm că revolta de la Braşov, din 1987, nu a fost decît o operaţiune pusă la cale de Securitate), doar cîteva ştiri au legături directe cu politica internă. Restul are un aspect magazinistic, explicabil - nu-i aşa? - prin starea de urgenţă în care se afla presa română.

Asemenea semnale de alarmă au fost auzite peste tot. Doar cu jumătate de gură s-a amintit, însă, monopolul statului în comerţul cu hîrtie, astfel încît, în orice moment, presa să poată fi gîtuită prin simpla debranşare de la reţea a unei maşini. Procedeul este mult prea simplu şi mult prea eficient ca să se renunţe la el. Purtătorul de cuvînt al guvernului, dl Ioan Roşca, fost zisrist la **Agerpres** şi la **Curierul naţional**, a spus ceva despre eventualitatea importului de hîrtie, dar n-a spus nimic despre vreo reducere a taxelor vamale prohibitive la hîrtie de ziar, aceasta fiind cu adevărat un produs **strategic**, la fel ca şi cele pe care guvernul le-a descoperit acum două săptămîni.

Pasul următor ar fi interzicerea comercializării hîrtiei şi declararea ei ca material **periculos**. Se ştie doar că, din hîrtie, se pot face şi bombe.

Radu Eugeniu STAN

P.S. De curînd, omul politic român Marian Munteanu, preşedinte al Mişcării Pentru România, a declarat că "avem nevoie de o dictatură de doi ani". Numai doi ani. Declaraţia a fost făcută la Braşov, la comemorarea evenimentelor despre care ziarul **Ziua** spunea că sînt opera Securităţii. Ulterior, dl Virgil Măgureanu, directorul Serviciului Român de Informaţii, într-un raport prezentat Parlamentului, a susţinut că au reapărut, cu sprijin din străinătate, grupări legionare şi comuniste "care urmăresc instaurarea dictaturii".

Nu există nici un fapt care să dovedească vreo legătură între toate aceste lucruri. Nici unul.

Ce vrea Opoziţia?

În România postrevoluţionară, a formula întrebări despre obiectivele Opoziţiei şi a constata inadecvările la realitate ale unor lideri puşi deja în ramă de icoană sînt "îndrăzneli murdare", "iniţiate" sau "plătite" de cine ştie ce "atotputernice servicii secrete". Astfel de judecăţi, enunţate zi de zi de intransigenta clasă a activiştilor de ocazie sau de profesie, au făcut democraţiei noastre cel puţin tot atîta rău cît machiaverlîcurile ori dispreţul pentru adevăr ale ceauşiştilor care au fost întotdeauna mîndri că sînt ceauşişti.

În 1990, n-aveai voie să te atingi de mitul Marian Munteanu. Nu ţi-o interziceau Vadim Tudor şi ai săi, nici partidul aflat "la putere", ci elita intelectuală "anticomunistă", Alianţa Civică mereu născătoare de idoli, "piaţa" care dorea să "instaureze" dreptatea pe bază de epurări. Acum, Marian Munteanu aniversează revolta muncitorilor de la Braşov din 15 noiembrie 1987 alături de sociologul Ilie Bădescu, fost şi actual ideolog al PCR-PRM. Ei propun, chiar în faţa celor ce s-au răzvrătit împotriva dictaturii comuniste, "o dictatură militară măcar pentru doi ani". Nici una dintre "personalităţile de prim rang" care îngenuncheau zilnic acum cinci ani la comanda actualului preşedinte al "Mişcării pentru România" nu mai vrea să ştie cu ce se îndeletineceşte "eroul" pe care ele însele ni l-au impus. Aceleaşi personalităţi au creat, între timp, alte "simboluri naţionale". Aptitudinile idolatre ale tuturor celor care se cred îndreptăţiţi să se ocupe de educaţia civică şi de orientarea politică a electoratului se bat cap în cap cu principiile oricărei societăţi "sănătoase": atunci cînd n-ai voie să alegi în funcţie de propriile tale interese, ci eşti obligat să te închini în faţa martirilor deveniţi preşedinţi de partid (dacă nu vrei să pari suspect pentru toată lumea), statul de drept şi regimul parlamentar sînt lozinci tot atît de convingătoare ca "societatea socialistă multilateral dezvoltată" şi "epoca de aur". În anii '85, mulţi dintre înverşunaţii opozanţi de azi credeau sincer (şi se simţeau datori să atragă întru propria lor credinţă Occidentul şi tinerele generaţii) că "salvarea României se numeşte...Ion Iliescu". Lui i-au urmat Corneliu Coposu, regele Mihai şi Emil Constantinescu. Ovaţiile şi festivismul "dătătoare de speranţe" la Otopeni sau la Paris sînt insuportabile - pentru opoziţie - cînd ele se manifestă la Iaşi sau la Suceava în beneficiul preşedinţiei sau al partidului de guvernămînt. Tot aşa, "bucuria" liderilor puterii de a fi primiţi cu urale, ovaţii şi religiozitate organizată în micile localităţi ale ţării e repede uitată din pricina mitingurilor din piaţa Revoluţiei unde alţi "credincioşi" poartă de bună voie portretele familiei regale sau pancarte anticomuniste. Diversitatea de manifestări ţine însă de pluripartidism. Într-o ţară cu 16 milioane de alegători şi cu o binecultivată pornire spre zeificare, lupta între "zeii politici" ai tranziţiei e oricum mai interesantă decît ameninţarea zeului unic. Slujitorii "dumnezeului de la putere" şi cei "ai dumnezeului opoziţiei" se împart însă, în ultimă vreme, în armate dictatoriale care cer reducerea la tăcere a taberei adverse altfel decît cu ajutorul urnelor de vot. Cei aflaţi la putere au înghiţit în sec de nenumărate ori, "înţelegînd", de bine de rău, că preţul plătit azi pentru propriile privilegii e să se vadă criticaţi zilnic, public şi de către fitecine. Dar cei care ieri te judecau dacă treceai prin Piaţa Unversităţii fără să-ţi dai sufletul strigînd strigături anticomuniste, azi sînt gata să-ţi adauge la dosar încă o "tinichea" dacă nu te înscrii în corul care-i elogiază pe legionari. Libertatea de opinie a altora e tot atît de jignitoare şi pentru Alianţa Civică şi pentru "România Mare", şi pentru PDSR şi pentru PNŢCD. Tabu-urile, interdicţiile, "indicaţiile", "cauza" şi "datoria faţă de ţară" sînt sfinte pentru ambele părţi. Unii vor trebui să-şi menţină poziţiile, ceilalţi vor "să dărîme guvernul". Ambele dorinţe sînt legitime, mijloacele sînt însă cele folosite în vechiul regim. De aici criza generală şi creşterea saturaţiei faţă de pluripartidism; de aici ofensiva şi succesul celor care măcar n-au ascuns niciodată faptul că preferă dictatura.

Convenţia Democratică îşi tot propune, de cinci ani încoace, "să dărîme guvernul şi să cîştige alegerile". Nu să cîştige alegerile şi să guverneze **altfel**, ci să-i înlăture pe guvernanţi după metoda loviturii de stat. În septembrie '91, la încheierea unei "prime etape de luptă pe viaţă şi pe moarte", opoziţia a şi făcut cadou antidemocraţilor o "preţioasă victorie" împotriva unui guvern ales prin vot liber. Ea continuă să susţină - prin declaraţii publice şi prin vot parlamentar - ceea ce doresc adepţii dictaturii: restrîngerea libertăţii de expresie şi a drepturilor minorităţilor, încălcarea documentelor încheiate de autorităţile române cu organismele internaţionale, creşterea neîncrederii electoratului în instituţiile şi mecanismele politice de tip democratic. După ce şi-a inventariat idolii şi i-a ridicat pe socluri, Convenţia Democratică se va mulţumi cu...o moarte plină de glorie. Pentru a fi obligată să nu mai existe, Opoziţia s-a "mobilizat exemplar" pentru a se opune acordurilor cu FMI sau legii privatizării şi pentru a cere, din cînd în cînd, suspendarea preşedintelui **împreună** cu votul de neîncredere în cabinet.

Alternativa la o guvernare aberantă avea toate şansele să fie aşteptată şi susţinută de alegători. Cu condiţia ca opozanţii înşişi să creadă în democraţie şi nu în lovituri de palat, în pluralismul opiniilor politice şi nu în "unitatea de monolit", în oameni normali şi nu în monumente cărora le ajunge să fie slăvite, adulate, urmate orbeşte.

Pentru că a ales unitatea artificială în locul eficienţei, spaima de adversar în locul acceptării competiţiei, dosarul de ilegalist în locul calităţilor reale ale propriilor candidaţi, Opoziţia poate ajunge oricînd în situaţia de a-şi dori să fie interzisă... prin lege. În felul acesta ea şi-ar justifica, pentru cîteva decenii, neputinţa acestor ani, invocînd fatalitatea istorică, pasivitatea Occidentului, eroismul propriilor lideri, lipsa de "educaţie" a electoratului.

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur...

Thalidomida

Eforturile unor politicieni francezi de a amîna declanşarea campaniei electorale prezidenţiale sînt contracarate de presiunile exercitate în primul rînd de sondaje: candidatura probabilă a lui Jacques Delors (socialist moderat, cum e definit de colegii săi de partid) are mari şanse de a fi victorioasă în faţa unei drepte divizate. După legislativele din 1993 se constată o neaşteptată revenire a stîngii care profită de necazurile adversarilor: corupţia la vîrf, cifrele care indică ieşirea din recesiune nu se traduc într-o stare de confort psihologic cu privire la viitor. Conflictul între prezidenţiabilii de dreapta - Chirac, Balladur - agrementat cu mici fraze otrăvite oferă imaginea unor grupări politice scindate de ambiţii politicianiste. Alegătorul francez preferă - deocamdată - competenţa tehnică a lui Delors însoţită de promisiunea implicită că avantajele sociale dobîndite în ultimele decenii nu vor fi retrase. Cînd e vorba de pensii, ajutoare sociale, asistenţă medicală, poporul devine de stînga. E un experiment pe care îl suportă - cu alte rezultate - şi Berlusconi în Italia. A cîştigat alegerile promiţînd însănătoşirea finanţelor statului. Prima măsură serioasă pe care doreşte s-o ia în acest sens - un buget echilibrat care ar "umbla" la pensii şi burse - trece prin Parlament cu preţul unor voturi de încredere succesive în alegerile locale unde voturile pierdute de **Forza Italia** sînt recuperate "frăţeşte" de foştii comunişti şi foştii fascişti. Reculul democraţilor din Statele Unite este semnificativ pentru neputinţa de a echilibra acţiunea forţelor pieţei şi reglementările statului în vederea asigurării echităţii şanselor. Falimentul statului providenţial este evident peste tot unde guvernele au intervenit excesiv în redistribuirea venitului naţional, dar atracţia pe care o exercită programele politice care-şi propun eliminarea sărăciei, promovarea echităţii şanselor, îmbunătăţirea serviciilor publice este încă mare. Statele cu o economie dezvoltată au posibilitatea (dacă nu şi ştiinţa) de a realiza aceste scopuri şi astfel se explică permanenţa votului de stînga şi nu prin spectacolul oferit de ruinele comunismului sau de operele teoreticienilor economiei planificate. De fapt, protecţia socială nu creează atît o opoziţie dreapta-stînga, cît relevă divergenţa de interese între populaţia activă şi cei care dintr-un motiv sau altul (vîrstă, boală) beneficiază de veniturile create de cei care produc. În America republicanii au cîştigat arătînd efectele perverse ale unor ajutoare oferite nediferenţiat de către programele sociale: minimul necesar pentru viaţă acordat nu-i integrează pe excluşi în societate, ci, dimpotrivă, îi marginalizează, şi beneficiarii programelor de asistenţă perpetuează traficul şi consumul de droguri, alimentînd delincvenţa şi criminalitatea.

Pentru campaniile electorale plasarea la dreapta sau la stînga asigură spectacolul dezbaterilor. Dar politicile reale se elaborează în afara ideologiilor, în căutarea de către specialişti a unor soluţii plicticoase prin înşiruirile de cifre şi noţiuni de specialitate. Şi specialiştii oferă uneori soluţii paradoxale. În cu totul altă ordine a lucrurilor, presa internaţională revine asupra cazului Thalidomidei. Sedativul - miracol din anii '60, recomandat şi femeilor însărcinate, a provocat naşterea unor copii fără membre, cu aripioare în loc de braţe şi alte malformaţii oribile: fotografiile de atunci au înspăimîntat lumea şi medicamentul a fost interzis. Dar n-a murit. După nişte rezultate bune, accidentale în cazuri de lepră, cercetări serioase par să indice că Thalidomida are efecte pozitive în inhibarea tumorilor canceroase, în stoparea reproducerii virusului HIV, opreşte pierderea excesivă a greutăţii la bolnavii de tuberculoză şi de SIDA. Întîmplarea dovedeşte cît de important e să se găsească potrivirea dintre leac şi boală. Nici o soluţie nu poate fi condamnată şi nici una nu poate fi aplicată tuturor. Programul "social-liberal" elaborat de comisia "Franţa anului 2000" se adresează celui de-al doilea val de stînga şi în egală măsură dreptei nu cu o sumă de precepte ideologice, ci cu un ansamblu de corective concrete, care îşi propun să nu se atingă de ceea ce s-a dobîndit în materie de protecţie socială. Dar oricît de bune ar fi programele, pînă la urmă important e să nu se recomande femeilor însărcinate leacuri-miracol în urma cărora se nasc monştri.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Strigătul cu ştreangul de gît

De mai bine de o săptămînă, cotidianele centrale îşi cîntă prohodul, arătînd cu degetul "sugrumătorul" din Palatul Victoria şi îmbiindu-ne la solidarizare întru îmbunarea fabricanţilor de hîrtie de la Letea. Tirajele s-au redus, numărul de pagini s-a înjumătăţit, spaţiile pentru proteste şi declaraţii antiguvernamentale au rămas însă la dimensiuni normale. Ca şi cele în care poate fi citit zodiacul, de altfel. În plus, ca să nu ne speriem de o eventuală dispariţie a ziarelor pe care senatorul Dumitraşcu ne-a văzut "mîncîndu-le pe pîine", primăria sectorului 5 al Capitalei a aruncat pe piaţă două noi publicaţii chiar în aceste zile în care "îmbătrîniţii în rele" reclamă ori aclamă "criza de hîrtie". Pentru că supravieţuirea se dovedeşte din ce în ce mai dificilă, mintea jurnaliştilor se întunecă, pe zi ce trece: în **Curierul naţional** de sîmbătă, 19 noiembrie, unul dintre condeieri mută dintr-o mişcare oraşul în care s-au născut Eugen Lovinescu, Nicolae Irimescu şi Moses Rosen în judeţul Iaşi, numai pentru că pe-acolo începuse o vizită prezidenţială: "Continuîndu-şi vizita în Moldova, preşedintele Ion Iliescu a sosit în cursul dimineţii de ieri la Suceava (...) Următorul oraş care va fi vizitat în judeţul Iaşi este Fălticeni". Chiar dacă rezerva lui de hîrtie o întrece pe aceea a **Evenimentului zilei**, **Curierul naţional** va fi, probabil, ca şi inexistent pentru moldovenii din două judeţe. Noroc că el îşi poate lua avînt prin publicarea integrală a unei epistole adresată de preşedintele Camerei Deputaţilor directorului... Ion Cristoiu: "Miliardele dobîndite prin presă au făcut posibil ca unele trusturi să cumpere blocuri de locuinţe, imense suprafeţe de terenuri, hoteluri..." O fi vorba de "concernul (fraţii) Păunescu", de instituţia naţională "Păunescu şi fiul" sau de ... societatea de presă "foştii ucenici ai lui Păunescu"? Cum misterele epistolare nu au haz decît dacă rămîn nedescifrate, să trecem la "transparenţa" propusă (în 21 noiembrie) de **Adevărul**: "SRI dezvăluie în faţa Parlamentului «Ameninţările la adresa siguranţei naţionale»", ele sînt, în ordine, "extremismele de dreapta şi de stînga". "Susţinută puternic din afară se intensifică reorganizarea mişcării legionare. Copiind conduita din ilegalitate a PCR, în mai multe judeţe au apărut grupuri de iniţiativă pentru restaurarea partidului unic". "Noutăţile" sînt vechi, s-a schimbat doar opţiunea pentru locul de... dezvăluire, a "dezvăluirilor" SRI. **Jurnalul naţional** nu scapă prilejul să ne deschidă ochii: "Anul trecut, publicarea Raportului SRI **înainte** de discutarea lui în Comisia de specialitate a Parlamentului a făcut valuri cît casa. Dl. Măgureanu a promis «belirea» celui care a «divulgat» secretul, dl. Văcăroiu, la fel. Rezultatul zero, evident. Anul acesta, figura se repetă. Dar la ziare rivale celui de anul trecut. De unde concluzia că scăpările sînt dirijate şi făcute să mulţumească pe toată lumea". **Ziua**, care ştie că "Văcăroiu a vîndut rezerva de stat la hîrtie de ziar", n-are nevoie de "bunăvoinţa" pe care **Jurnalul naţional** i-o solicită directorului SRI. În loc să facă "săpături" prin rapoartele oficiale, ultimul născut dintre cotidianele naţionale şi primul ameninţat cu moartea ne întreabă pe şleau: "Ce-aţi făcut în ultimii cinci ani?" Cică vor da socoteală, pe rînd, personalităţile vieţii noastre publice. Nu cumva au şi dat?! (**E.Ş.**)

DE CE SĂ FIE FOŞTII COMUNIŞTI ALEŞI ÎN FUNCŢII

Stephen HOLMES
Redactor-şef al revistei
East European Constitutional Review

Sfîrşitul decomunizării

La 9 septembrie 1994, ofiţerul de securitate Adam Pietruşka, închis în 1985 pentru implicare în uciderea preotului Jerzy Popiluszko, a fost eliberat pentru că a dovedit o comportare bună. Departe de a fi un caz special, eliberarea sa încununează o ciudată dar tot mai evidentă tendinţă, proprie întregii lumi comuniste, de a şterge cu buretele crimele trecutului. Cu numai doi ani în urmă, decomunizarea era o problemă fierbinte. Acum, ea a ajuns pretutindeni la un sfîrşit sinonim cu împotmoleala. Vechii comunişti nu numai că n-au fost arşi pe rug, dar au intrat prin alegeri libere în guvern, măturînd cu mîndrie cabinetele anticomuniste în Polonia, Ungaria şi Lituania. Chiar în Republica Cehă, un parţial contraexemplu, greşelile dovedite nu au afectat în mod serios decît cel mult cariera cîtorva sute de oameni.

Regula generală a refuzului epurărilor este în mod specific ilustrată de generalul Jiri Nekvasil, actualul şef al Departamentului Forţelor Armate, care a fost o figură proeminentă a vechiului regim, poate chiar în legătură cu spionajul militar sovietic. Bătrînul Todor Jivkov a fost condamnat la 7 ani pentru delapidare, dar n-a ispăşit nici o zi de pedeapsă din motive de sănătate; un alt membru al fostei nomenclaturi care urma să intre în închisoare a fost iertat luna trecută. În decembrie 1993, ultimele două oficialităţi comuniste din România, aflate în închisoare pentru implicare în masacrele din decembrie '89, au fost eliberate. O serie de stînjenitoare procese-spectacol au avut loc în Tirana; dar chiar şi acolo, unde pedeapsa meritată e considerată în mod tradiţional mai dulce ca mierea, "albanezii sînt în mod izbitor dezinteresaţi de răzbunarea pe responsabilii fostului regim". (**Financial Times**, 12 Septembrie 1994, p. 3). Autorii complotului de la Moscova din 1991 au ieşit din închisoare chiar înainte de amnistie, şi chiar au

> "Nu numai vechea nomenclatură, care exercită încă o considerabilă influenţă, îşi dă silinţa să înăbuşe procesul decomunizării. Chiar şi apetitul publicului pentru epurări se dovedeşte a fi pe cale de dispariţie."

candidat pentru a obţine locuri în Duma. Şi aşa mai departe. Singura excepţie reală de la această tendinţă este fosta Germanie de Est, unde cîteva zeci de mii de informatori mărunţi - profesori de şcoală şi alte categorii - au fost daţi afară de la locurilor de muncă; o excepţie care se bazează însă pe ipoteza că decomunizarea nu este un proces în cadrul căruia o naţiune suverană să se autopedepsească de bunăvoie. (Ceva asemănător poate fi spus şi despre denazificare.)

Trebuie să spunem totuşi că printre ţările din regiune se pot observa diferenţe importante. Dar în cele mai multe dintre ele, pornirile anticomuniste au fost înăbuşite pe parcurs. Cîţiva şefi ai partidului au fost eliminaţi şi au avut loc unul sau două procese pentru crimă, dar ideea atît de temutelor vînători de vrăjitoare a eşuat cu desăvîrşire. Mulţi dintre potenţialii vinovaţi sînt liberi şi chiar au ajuns la putere. Întrucît prăpastia dintre anticomunişti şi anti-anticomunişti constituise un factor important în viaţa politică postcomunistă, această evoluţie reprezintă un eveniment politic şi psihologic major. El are nevoie, desigur, de o explicaţie.

De ce sînt liberi potenţialii vinovaţi

Cu doi sau cu trei ani în urmă, impresionante conferinţe internaţionale aveau ca subiect problemele morale şi legale, asociate cu descalificarea fostelor instituţii, dosare de poliţie, "comitete ale adevărului" şi legi ascunse. Cum trebuiau trataţi foştii lideri şi colaboratori? N-ar fi fost necesară înlocuirea unei abordări aspre a criminalilor cu proceduri mai blînde şi non-criminale? Liberalii îngrijoraţi din Vest, amintindu-şi de curentul McCartyst, vorbeau cu seriozitate despre nebunia inventarierii greşelilor şi despre înţelepciunea amnistierilor şi a uitărilor active. Moderaţii de la faţa locului îşi îndemnau compatrioţii să tragă o linie, să renunţe la scormonirea trecutului, să-şi asume sarcini mai degrabă creative decît justiţiare. Argumentele împotriva mîrşavelor revizuiri ale trecutului păreau destul de puternice. Nu autoculpabilizarea colectivă, ci reconcilierea socială era resimţită ca o necesitate de prim ordin. Mai mult decît atît, se punea întrebarea cum ar fi putut fi constituit un sistem bazat pe respectarea legii pe temelia victoriei unei justiţii corespunzătoare aplicată pe o arbitrară stabilire a vinovăţiilor, folosind probe adunate de poliţia secretă comunistă? Dosarele serviciilor de securitate nu se puteau bucura de încredere şi erau dificil de reverificat, gradele colaborării şi numele indivizilor fiind adesea exagerate de agenţi lăudăroşi şi dosarele menţionînd de obicei doar peştii cei mici, nu şi pe şefii de partid. Mai important decît toate acestea era însă faptul că respectivele societăţi aveau de construit un viitor dificil, şi ar fi trebuit să nu-şi risipească energia în încercări zadarnice şi ruinătoare de expiere a propriului lor trecut.

Deşi argumentele împotriva decomunizării păreau convingătoare, pledoaria pentru decomunizare era şi ea destul de puternică. Numai victimele ar fi avut dreptul să-i ierte pe răufăcători. În trecut, dosarele Gestapo-ului fuseseră folosite de regulă pentru a-i pedepsi pe colaboratorii nazişti. Comunismul îşi distrusese cu metodă memoria istorică şi ca atare o societate postcomunistă trebuia să-şi amintească prin ce a trecut ca să se poată vindeca. Singura cale de a începe instaurarea statului de drept era aceea de a determina părţile vinovate să dea socoteală. În plus, o îndepărtare a cadrelor comuniste ar fi fost cea mai scurtă cale de reorientare spre valorile occidentale. Numai torţionarii şi cei care ordonaseră deschiderea focului ar fi trebuit să fie închişi, dar pentru înalţii activişti de partid şi pentru colaboratorii aparatului de securitate se presupunea că ar fi fost suficientă interdicţia de a deţine funcţii publice măcar pentru o anumită perioadă.

Controversa între susţinătorii celor două serii de argumente părea odinioară extrem de importantă pentru categoria aflată în situaţia de a-şi putea permite să judece. Dar chiar dacă ea apare încă din cînd în cînd în presa est-europeană şi anumite legi sînt deja în vigoare (vezi EECR, **Hungary Update**,vol, 3, nr. 2, vara 1994), discuţia este acum din ce în ce mai neconvingătoare. Nu numai vechea nomenclatură, care exercită încă o considerabilă influenţă, îşi dă silinţa să înăbuşe procesul decomunizării. Chiar şi apetitul publicului pentru epurări se dovedeşte a fi pe cale de dispariţie. Drept urmare, n-a fost nevoie de nici un efort eroic pentru a "trage linia" între trecut şi prezent. Cîteva procese ale criminalilor, opuse simbolic purificatorilor pe bază de vinovăţie colectivă au avut totuşi loc. (Un exemplu este procesul în curs de desfăşurare al generalului Czeslav Kiszczak, fostul ministru de interne acuzat că a ordonat sau a permis împuşcarea minerilor grevişti la mina carboniferă Wujek în decembrie 1981). Dar strigătele populare în favoarea răzbunării nu se mai aud nicăieri. Ca atare, profitul electroral obţinut de politicienii care au mizat pe cartea anticomunismului a fost destul de mic. De exemplu, încercarea primului ministru Jan Olszewski de a folosi, în 1992, dosarele securităţii împotriva lui Lech Walesa a fost un eşec spectaculos. În aparenţă, lipsa suflului anticomunist pare greu de înţeles. Oportuniştii şi slugile fostului regim au profitat (cu măriminie sau meschinărie) de suferinţa populară. Nomenclaturiştii comunişti au trăit bine storcînd masele. Ei ocupau apartamente relativ confortabile, de exemplu, pe cînd cea mai mare a populaţiei se zbătea în mizerie. Cîţiva comentatori veninoşi, printre care şi scriitorul ceh Jan Urban, explicau odinioară că de vreme ce majoritatea era culpabilă în ceea ce priveşte vechiul regim, aici trebuia căutată explicaţia dezgustului faţă de orice dorinţă de a acuza şi a învinovăţi. Ţinîndu-i pe cîţiva în carantină, majoritatea cetăţenilor s-ar fi purificat în mod metaforic şi pe ea însăşi. Părea logic, şi dacă asta s-a întîmplat într-o oarecare măsură în Republica Cehă, ar fi fost posibil în oricare altă parte. De ce nu? De ce să-i împingă algătorii pe vechii comunişti în noi funcţii, mai degrabă decît să-i evite şi să-i epureze? De ce n-a fost posibilă o inchiziţie în Estul Europei?

Ambiguitatea dreptăţii istorice

Mi se pare că acesta e un exemplu tipic de întrebare rău pusă (bazată poate pe o nejustificată imagine despre modelul iraţional al comportamentului maselor în lumea postcomunistă). De fapt, în pofida aşteptărilor majorităţii occidentalilor, există cîteva bune motive care au făcut ca materializarea decomunizării militante să eşueze. Mai întîi, societăţile postcomuniste sînt lipsite de entuziasm. **Dreptatea istorică** a ajuns să fie o problemă destul de complicată, bucurîndu-se de puţin interes şi din partea celor care privesc înainte, şi din partea celor care se uită înapoi. Primii se dedică valorificării cît mai multora dintre şansele pe care le au, departe de a dori să îndrepte relele trecutului; ceilalţi simt o fără precedent şi parţial neînţeleasă "nostalgie pentru stagnare", sau pentru acea viaţă care a fost - deşi în mod sigur mai monotonă - mai liniştită şi mai sigură

> "Vinovăţia colectivă este o idee incoerentă şi ideea pedepselor retroactive e greşită. Este imposibil să eviţi tragediile prin mijloace legale."

sub vechiul regim. Dar dezinteresul public pentru epurări nu înseamnă în mod necesar un zbor spre vîrsta de aur a deziluziilor sau un refuz al realităţii. Cel puţin la nivelul argumentelor, tăcerea şi inactivismul în acest domeniu sînt raţionale, chiar de bun-simţ, sau măcar perfect naturale. Putem cu greu pretinde certitudini în această etapă. Dar există şase, perfect rezonabile, considerente care ar fi putut stimula înăbuşirea sentimentelor politice anticomuniste.

1. Oamenii sînt îndreptăţiţi să aibă două feluri de opinii referitoare la problema morală. Vinovăţia colectivă este o idee incoerentă şi ideea pedepselor retroactive e greşită. Este imposibil să eviţi tragediile

© S. Ghetie

prin mijloace legale. Cum ar fi fost compensate sau readuse la viaţă victimele prin lovirea cîtorva dintre autorii crimelor? În plus, după 45 de ani de socialism, multe familii au avut cel puţin un membru implicat în acţiuni compromiţătoare. Ar fi fost incredibil de pervers, totuşi, pentru majoritatea oamenilor, să arunce întreaga vină pe un "altul". Contrar logicii iraţionale a ţapului ispăşitor, sentimentul difuz al complicităţii sociale cu fostul regim face aproape imposibilă mobilizarea cetăţenilor pentru scoaterea din rădăcini a răului roşu.

2. Urgenţa problemelor actuale împinge lucrurile spre o temporară absenţă a crimelor de pe primele pagini ale presei populare. Oamenii de rînd sînt în mod firesc preocupaţi mai mult de propria siguranţă şi de supravieţuirea de zi cu zi, de lupta cu mafia şi de restructurarea economiei, decît de dreptatea istorică. Ei şi-au pierdut de asemenea răbdarea cu încercările stîngace ale unor partide politice falimentare de a distrage atenţia de la problemele practice cu promisiunile găunoase ale purităţii morale.

3. Oamenii înţeleg că decomunizarea e, în mod fundamental, un joc de care profită oamenii puterii. Cei mai mulţi unguri ştiu care a fost într-adevăr miza, de exemplu, cînd Joszef Antall i-a acuzat pe Istvan Csurka şi pe Joszef Torguyan de a fi fost informatori. Demascarea era o armă cu care un grup al celor ce voiau puterea încercau să bată alt grup. Scepticismul popular referitor la politizarea moralităţii poate fi, de fapt, nu un semn de amnezie, ci unul de incontestabilă memorie. Pe deasupra, cînd comuniştii au preluat puterea după al doilea război, ei au folosit în mod cinic acuzaţiile de colaboraţionism cu naziştii pentru a-i discredita şi deporta pe necomunişti, chiar executîndu-şi oponenţii după procese înscenate şi inventate (cazul lui Nikola Petrov în Bulgaria este doar unul printre multele altele). Asemenea tactici nu sînt de regulă biruitoare atunci cînd se încearcă folosirea lor pentru a doua oară.

4. Generaţia mai vîrstnică ştie de asemenea dintr-o amară experienţă ce înseamnă să disloci elita socială de pe poziţiile ei privilegiate. Numai un stat terorist sau poate un război ar fi reuşit să facă **tabula rasa** şi extermina ultimii germeni ai comunismului în aceste societăţi. Şi mulţi oameni nu numai că împărtăşesc o puternică aversiune faţă de replicile politice în stil stalinist, cu paranoiacele sale epurări ale revizioniştilor, deviaţioniştilor şi duşmanului dinăuntru, dar simt mai degrabă o dorinţă de normalizare decît de justiţie care să plătească greşelile trecutului: "Nu e ceva ce se face în ţările normale, deci n-o vom face nici noi".

5. Cei care au avut funcţii neimportante în vechiul regim cred, cu oarecare îndreptăţire, că ministerele, birocraţia şi fabricile din propriile lor ţări au nevoie disperată de talentele, cunoştinţele şi încrederea foştilor nomenclaturişti şi de copiii acestora, care s-au bucurat de o educaţie aparte. Foarte puţine persoane cu trecut impecabil sau cu certificat de bună purtare sînt capabile să ocupe poziţii de conducere în politică şi economie. Mai mult decît atît, văzînd fosta elită (oricum dispreţuită) cătărîndu-se acum în posturi politice şi economice influente, cei dezorientaţi din pricina devastatoarei discontinuităţi din propriile vieţi pot căpăta un sentiment de siguranţă.

6. Din punct de vedere moral, cea mai tulburătoare lecţie a tranziţiei a fost următoarea: modul în care se defineşte "dreptatea" depinde în întregime de cei care se află la putere. De ce a fost proprietatea privată considerată "nedreaptă" sub comunişti şi "dreaptă" sub noul regim? Cel mai simplu şi mai evident răspuns este că puterea şi-a schimbat culoarea. În orice caz, actuala garantare a dreptului

➠

ÎN LOC SĂ FIE EVITAŢI ŞI EPURAŢI?

Wiktor OSIATYNSKI

Profesor co-director la University of Chicago Law School's Center for the Study of Constitutionalism in Eastern Europe

Decomunizare şi recomunizare în Polonia

Chiar dacă din motive diferite, cred şi eu, ca şi Stephan Holmes, că întrebarea: "De ce să fie foştii comunişti aleşi în funcţii, în loc să fie evitaţi şi epuraţi?" e o întrebare rău pusă. Cred însă că aici e vorba de două întrebări. Una este: "De ce să fie evitaţi şi epuraţi foştii comunişti?" ori, mai degrabă, "De ce a eşuat decomunizarea, chiar dacă o mînă de foşti comunişti au fost făcuţi responsabili pentru crimele lor?" A doua întrebare poate fi formulată astfel: "De ce au fost foştii comunişti aleşi în noile organe ale puterii?". Cele două întrebări trebuie puse şi analizate separat, pentru că eşecul decomunizării are alte cauze decît succesul recomunizării.

Cel puţin aşa stau lucrurile în Polonia, ţară în care în mod ciudat eşecul pare să fie victorios şi succesele nu fac decît să producă noi eşecuri. Pentru că nu doar decomunizarea a eşuat în Polonia. La fel de fără şanse s-au dovedit, pînă acum, încercările de a realiza o nouă Constituţie, de a introduce privatizarea, de a restitui drepturile şi alte multe asemenea eforturi de stabilire a regulilor tranziţiei. Toate aceste eşecuri au fost înregistrate în aceeaşi Polonie care a început revoluţia, a lansat piaţa liberă şi reforma impozitelor, a înfiinţat stocuri de schimb şi a avansat procesul formării de capital şi dezvoltarea clasei de mijloc. Unitatea realizată în lupta împotriva cuiva, completată cu dezvoltarea strategiilor adaptative în sfera economică şi socială, contrastează puternic cu totala neputinţă în obţinerea consensului în acţiunea pentru ceva, adică în aprobarea unei politici de bază şi a unor principii legale.

Această opoziţie, care pare să aibă rădăcini istorice adînci, este legată de problema pe care o ridică Holmes: întrucît recomunizarea aparţine tărîmului adaptării sociale, formele decomunizării sînt o parte a domeniului principiilor legale şi politice de bază care trebuie stabilite în perioada tranziţiei. Nu sînt sigur dacă un model similar poate funcţiona pentru Ungaria, Lituania ori alte ţări în care post-comuniştii şi-au recîştigat puterea şi influenţa. În cele ce urmează, mă voi referi la Polonia, cu speranţa că cititorii vor putea înţelege în ce măsură experienţa polonezilor se potriveşte altor ţări din regiune.

> "Din punct de vedere moral, cea mai tulburătoare lecţie a tranziţiei a fost următoarea: modul în care se defineşte «dreptatea» depinde în întregime de cei care se află la putere. De ce a fost proprietatea privată considerată «nedreaptă» sub comunişti şi «dreaptă» sub noul regim?"

Strategiile vindecării între răzbunare şi uitare

În Polonia, trecerea timpului aruncă o umbră de moarte peste decomunizare. În 1989, cu o coaliţie guvernamentală condusă de reprezentantul Solidarităţii Tadeusz Mazowiecki, cu generalul Czeslaw Kiszczak ministru de Interne şi Florian Siwicki ministru al Apărării (ambii sub tutela lui Wojciech Jaruzelski care încă era preşedinte) decomunizarea s-a dovedit extrem de dificilă. O tranziţie liniştită presupunea tragerea unei "linii groase", cum a anunţat Tadeusz Mazowiecki în septembrie '89, la formarea propriului cabinet. Pe de altă parte, dacă a existat o dorinţă socială de dreptate reparatoare, sau, mai precis, de reinstaurare a standardelor morale, aceasta nu s-a manifestat decît în acea fază de început, adică atunci cînd posibilitatea de a acţiona conform unei astfel de dorinţe era strict limitată. O şi mai bună ocazie a apărut cîteva luni mai tîrziu, în ianuarie 1990, cînd Partidul Polonez al Unităţii Muncitorilor s-a autodizolvat. Oricum, pe atunci guvernul Mazowiecki era mult prea preocupat cu creşterea economică ca să riste izbucnirea unui conflict ce ar fi putut submina şubredul consens referitor la reformele precapitaliste. De fapt, nici un politician polonez serios n-a cerut decomunizarea înainte ca privatiunile reformei să înceapă să compromită (submineze) legitimitatea noilor lideri. Abia atunci a apărut impulsul pentru reparaţii.

Revoluţia a adus cu sine, din motive uşor de înţeles, o serie de reparaţii politice, procese sumare şi noţiunea de responsabilitate colectivă. Cea de-a doua generaţie de nomenclaturişti, în special, a folosit argumentul dreptăţii pentru propria ei ascensiune politică. Acelaşi lucru s-a întîmplat şi în Polonia de după 1989, unde prima generaţie de guvernanţi ai Solidarităţii a tras o "linie" care a acordat practic imunitate foştilor comunişti. Puţin după aceea, ei înşişi au decis să reziste încercărilor de a accede la putere ale altor activişti ai Solidarităţii, care se întîmplase să nu aparţină cercului primului grup. Cei alungaţi s-au strîns mai întîi în jurul lui Lech Walesa, în timpul alegerilor prezidenţiale din 1990. Cînd şi acesta le-a înşelat prea mult aşteptările, ei au optat pentru o agresivă politică de decomunizare, cu faimoasa rezoluţie a Parlamentului şi lista întîmplătoare de colaboratori pusă la dispoziţie de Antoni Macierewicz, pe atunci ministru de interne. (Pentru detalii, vezi EECR, **Agent Walesa**, vol. 1, nr. 2, vara 1992).

Aşadar, setea pentru putere a fost principalul motiv al radicalismului adepţilor decomunizării. Cel de-al doilea factor depindea, pe de o parte, de diferenţele experienţelor personale ale acestor adepţi şi, pe de altă parte, de liderii care jucau un rol dominant în nucleul parlamentar al Solidarităţii şi în guvernul format în 1989 - Jacek Kuron, Adam Michnik, Bronislav Geremek, Henryk Wujec. O mare parte dintre aceştia fuseseră în tinereţea lor, şi pentru o scurtă perioadă, membri ai partidului comunist pentru a trăi apoi o lungă experienţă a aşa-numitului "revizionism". De-a lungul anilor '70, ei au îmbrăţişat principiile "adevăratului socialism", ale "socialismului democratic" ori ale "socialismului cu faţă umană", încercînd să împace planificarea centralizată şi conducerea de partid cu parlamentarismul democratic şi drepturile omului. Deşi Mazowiecki însuşi n-a flirtat niciodată cu marxismul, el a avut două experienţe de colaborare cu comuniştii. Întîi a fost tînăr activist în mişcarea catolică PAX care s-a dovedit o încercare de a subordona biserica poloneză intereselor sovietice. Apoi, în anii '60, a fost membru al Seimului, ales pe listele unui grup catolic independent numit Znak care, în opinia opoziţiei radicale, a conferit legitimitate acelui Parlament-marionetă. Pe scurt, pentru mulţi membri ai primei generaţii a elitei politice de după '89,

> "În Polonia de după 1989, prima generaţie de guvernanţi ai Solidarităţii a tras o «linie» care a acordat practic imunitate foştilor comunişti."

decomunizarea ar fi fost un dureros şi neplăcut experiment de cercetare a propriului suflet.

Prin contrast, mulţi dintre adepţii decomunizării nu fuseseră niciodată tovarăşi de drum ai comuniştilor. Ei nu sprijiniseră nici într-un fel comunismul şi nici nu încercaseră să-l reformeze. Deşi Antoni Macierewicz îşi începuse activitatea de disident ca un ucenic de stînga al lui Che Guevara, el şi-a împletit destul de repede radicalismul cu ideile tradiţiei naţionaliste precomuniste. Colegii săi nu numai că erau sceptici cu privire la revizionism, dar au şi tratat socialismul ca pe o forţă străină impusă Poloniei din afară şi care trebuia pur şi simplu respinsă. Trimestrialul **Glos**, editat de Macierewicz în ultima decadă a anilor '70, impunea mai degrabă naţionalismul şi creştinismul decît ideile "socialismului democratic". Cînd acest grup s-a alăturat, în 1992, guvernul lui Jan Olszewski, membrii cereau o despărţire de întreaga moştenire a comunismului, socialismului şi revizionismului, şi-ar fi putut-o obţine dacă nu intrau în joc anumite ambiguităţi personale.

Alt factor important al încercării de decomunizare

© S. Gheţie

radicală din Polonia anului 1992 este legat de moştenirea psihologică a mişcării disidente. De regulă, orice conspiraţie reduce lumea la alb şi negru, împărţind-o în "noi" (adică disidenţii) şi "restul" (în care nu se poate avea încredere). În mişcarea de rezistenţă, eroismul coexistă cu suspiciunea, disciplina cu intoleranţa. Riscul implicării în astfel de acţiuni ilegale cere o motivaţie puternică şi în primul rînd calităţi morale. Sentimentul misiunii întăreşte credinţa unei moralităţi superioare faţă de toţi cei ce trăiesc normal şi cîştigă astfel pînea propriilor familii. Pentru un disident anticomunist, graniţa de unde începe colaboraţionismul nu e niciodată îndepărtată de el. Un anticomunist se va simţi mai în siguranţă dacă nu colaborează cu unul dintre cei care nu au conspirat. Aşadar, pentru un conspirator nu prea există şanse de a accepta compromisul.

> "Nimeni nu poate aştepta ca o întreagă naţiune să-şi accepte propria degradare morală".

"Ce să faci cu eroii după ce ai cîştigat lupta?"

Astfel de atitudini sînt inevitabile şi ar fi nedrept sau inutil să le criticăm. Ca să supravieţuiască, naţiunile subjugate au fost obligate să reînveţe valorile conspiraţiei. Dar tristeţea vine din faptul că virtuţile eroice ale războiului şi ale conspiraţiei au o utilitate îndoielnică pe timp de pace. Suspiciunile cronice fac compromisul imposibil. Ce să faci cu eroii după ce ai cîştigat lupta? De obicei, ei trebuie să se vindece pentru a se putea adapta procesului de pace şi cooperare.

Experienţa multor ţări sugerează că o împărţire a puterii şi o tranziţie neconflictuală pot servi drept strategie a vindecării. Negocierile la masa rotundă în Polonia i-au ajutat pe mulţi activişti anticomunişti să înveţe deprinderea dialogului, să asculte argumentele şi motivaţiile adversarului, să accepte compromisul. Dialogul i-a ajutat de asemenea şi pe cei care trebuiau să se împace cu propriile resentimente. În ianuarie 1992, mulţi radicali anticomunişti, dintre care unii nu-şi puteau stăpîni propria mînie, au format guvernul condus de Jan Olszewski. Ei au încercat să instituţionalizeze o grupare de dreapta aproape inexistentă pe scena politică poloneză, printr-un fel de amestec de anticomunism, naţionalism, creştinism conservator şi sentimente antirusesti. Ei au adus de asemenea în politică propriile frici şi resentimente, suspiciuni şi sententionisme, ca să nu mai vorbim de complexul superiorităţii morale. În iunie 1992, ei au încercat chiar să impună întregii societăţi standardele morale ale foştilor disidenţi. Într-o măsură mult mai mare decît predecesorii lor, ei au înţeles greşit sentimentele populare.

Scopul pur politic al aşa-zisei campanii de decomunizare a fost evident. Guvernul Jan Olszewski a dat publicităţii lista informatorilor Securităţii doar cu o zi după ce fusese anunţată moţiunea de neîncredere împotriva lui. Pe listă se aflau preşedintele ţării şi principalii lui adepţi ca şi membrii conducerilor altor partide apărute după Solidaritatea. Lista fusese alcătuită în pripă şi chiar încălca o rezoluţie a Seimului (declarată ea însăşi neconstituţională printr-o decizie a Curţii Constituţionale).

În al doilea rînd şi mult mai important, metoda poloneză a epurării şi decomunizării era resimţită ca o ameninţare în sens psihologic de către un mare număr de polonezi, în ciuda faptului că majoritatea populaţiei sprijinise prin vot ideea dezvăluirii numelor agenţilor de securitate. Colaboraţionismul fusese legat, la urma urmei, de legalitatea vieţii în dictatura comunistă. Ceea ce, în fond, "a înăbuşit resentimentele anticomuniste", ţine de aria de răspîndire a îndoielilor personale. În ultimele etape ale comunismului, majoritatea oamenilor şi-au

➠

DECOMUNIZARE ŞI RECOMUNIZARE ÎN POLONIA:

construit o strategie a supravieţuirii – prin acceptare şi nu prin revoltă, căutînd o altă cale, învîrtindu-se şi descurcîndu-se, mituind chiar, atunci cînd era nevoie. Strategia consta în încercarea de a înşela poliţia şi aparatul represiv, mai degrabă decît de a risca un refuz direct al oricărui contact cu acestea. Cele 16 luni ale Solidarităţii în perioada 1980-1981 au distrus pentru mulţi acest model, dar legea marţială şi "normalizarea" care i-a urmat au reinstaurat trăsătura abilităţii polonezilor de a se adapta circumstanţelor potrivnice. Drept urmare, aproape fiecare avea conştiinţa vinovată şi şi-ar fi dorit o clarificare morală care să-l plaseze de partea celor nevinovaţi. Aşa cum spunea Tony Judt, "nu pentru crime reale sau imaginare simt oamenii un fel de ruşine de a fi trăit sub comunism, ci pentru minciunile lor zilnice şi nenumăratele compromisuri mărunte" (Tony Judt, "Trecutul este o altă ţară: mit şi memorie în Europa postbelică, **Daedalus**, 1992, p. 102).

În această privinţă, colaboratorii şi agenţii securităţii ar fi fost oarecum folositori, ajutînd să poată fi trasă o linie. Un mic număr de oameni ar fi fost astfel declaraţi vinovaţi, iar restul s-ar fi simţit răzbunaţi pur şi simplu. Dar Olszewski şi Macierewicz au mers mai departe. Ei i-au declarat vinovaţi pe toţi cei care vorbiseră vreodată cu securitatea. Şi cine n-o făcuse? Ei au încercat să impună standardele disidenţilor ca regulă morală de

> "În 1993, partidele post-comuniştilor erau, în mod paradoxal, mai bine pregătite pentru campania electorală decît cele ale post-Solidarităţii care pregătiseră trecerea spre democraţie."

comportament pentru întreaga societate. Oricine aflat în afara acestora era culpabil. Această concepţie n-avea cum să izbîndească, pentru că nimeni nu poate aştepta ca o întreagă naţiune să-şi accepte propria degradare morală. Pe scurt, toţi cetăţenii care au trăit o viaţă normală, care niciodată n-au fost ticăloşi ori corupţi erau ameninţaţi de spectrul unui radical proces de epurare şi decomunizare. Cînd a văzut că pe lista agenţilor de află Walesa, liderul Seimului şi un anumit număr de alţi lideri de necontestat, majoritatea populaţiei a întors capul în altă parte lăsînd problema în mîna oamenilor politici. În consecinţă, Parlamentul nu doar s-a dovedit inapt să aprobe decomunizarea (cum s-a dovedit şi în privinţa adoptării altor legi politice majore), dar a devenit tot mai puţin interesat în realizarea ei. În timpul campaniei parlamentare din toamna lui 1993, problema decomunizării a jucat un rol neglijabil.

Adepţii decomunizării au rămas în afara Parlamentului

Probabil că doar unul din cinci lideri politici importanţi din Parlamentul perioadei 1991-1993 a fost favorabil decomunizării. Toţi aceştia s-ar fi putut baza, în cel mai bun caz, pe suportul pasiv al unei jumătăţi din populaţia ţării care era de acord, într-o etapă sau alta, cu ideea necesităţii epurării foştilor securişti. Nici unul din aceşti lideri nu şi-a schimbat opiniile. Ei au pierdut pur şi simplu puterea, influenţa şi au ieşit din sfera vizibilităţii publice. Aici sînt în dezacord cu ideea lui Holmes că "urgenţa problemelor actuale a împins crimele trecutului în afara primelor pagini ale presei populare". Procesele şi dezbaterile în comisiile parlamentare pe tema legii epurării sînt bine prezentate în presa poloneză deşi ele poate că au încetat să atragă tot atît de mult atenţia corespondenţilor străini. Dar, după eşecul lor electoral, înşişi adepţii decomunizării au rămas în afara Parlamentului şi, deci, în afara preocupărilor publice. Nimănui nu-i mai pasă ce anume au ei de spus şi puţină lume continuă să creadă că decomunizarea e posibilă acum ori în viitorul apropiat.

Nici unul dintre adepţii decomunizării n-a mai fost ales la alegerile parlamentare din 1993. Suporterii Uniunii Stîngii Democrate erau complet împotriva epurării. Întrebarea care rămîne este cum au reuşit ei să cîştige şi de ce au pierdut ceilalţi. Dar pentru înţelegerea recomunizării e necesar să luăm în considerare cîţiva alţi factori mult mai importanţi decît eşecul decomunizării.

Unii dintre foştii comunişti n-au părăsit niciodată poziţiile ocupate în administraţia de stat. Noua elită a Solidarităţii era mai degrabă limitată ca număr şi s-a putut observa că liderii acesteia manifestau o oarecare neîncredere faţă de numele noi, venite din afara propriului lor cerc social. În acelaşi timp, vechii funcţionari de stat, cei care şi-au pierdut susţinătorii, s-au dovedit extrem de fideli faţă de noii lor stăpîni. Cu fiecare zi devenea tot mai greu să-i concediezi, în special din momentul în care elita Solidarităţii a adoptat principiul caracterului moral al revoluţiei. În plus, după o săptămînă sau două, noii miniştri şi directori nu mai aveau de-a face cu comunişti anonimi, ci cu fiinţe umane reale care aveau de regulă în îngrijire văduve şi copii.

Ca o ironie, coaliţia postcomunistă care a preluat puterea în 1993 n-a avut nici un fel de asemenea remuşcări. Foştii comunişti au epurat întreaga elită a Solidarităţii şi şi-au adus propriii prieteni în posturi politice importante. Oamenii din cel de-al doilea eşalon din ministere, cu cîte doi copii, au reînvăţat cum să-şi servească foştii stăpîni cu acelaşi entuziasm dovedit temporar faţă de nomenclatura Solidarităţii.

Toate aceste constatări nu răspund însă întrebării pusă de Stephen Holmes: de ce au cîştigat fostele partide comuniste? Nu se poate da un răspuns simplu la această întrebare. Problemele care se impun analizate sînt următoarele:

1. Aşteptările înşelate ale unui mare număr de oameni care au sperat într-o schimbare mai rapidă, combinate cu dificultăţi ale tranziţiei spre economia de piaţă, inclusiv frica de schimbare, insecuritatea economică şi şomajul.

2. Eşecul mecanismelor adaptative create de comunism. Acest fenomen a fost extrem de important în Polonia, unde un mare număr de oameni a învăţat să se adapteze economiei planificate, strecurîndu-se şi descurcîndu-se, folosind resursele statului în scopuri personale şi, în cazul muncitorilor industriali, suportînd presiunea politică a sindicatelor şi a partidului comunist. Aceste mecanisme adaptative au făcut viaţa posibilă în pofida crizelor economiei socialiste. În 1989, un mare număr de cetăţeni a sperat că aspectele negative pot fi eliminate, aspectele pozitive păstrate. Tranziţia spre economia de piaţă a ameninţat însă avantajele asigurate de vechiul sistem, determinîndu-i pe mulţi oameni să regrete timpurile de altădată.

3. Strategia aleasă de conducerea post-comunistă în 1990, după dizolvarea PUMP. Atunci existau două opţiuni: acea parte a Solidarităţii fidelă lui Tadeusz Fiszbach voia să înfiinţeze un nou partid, bazat pe o resurecţie morală, care n-ar fi inclus nici membrii fostei nomenclaturi, nici pe cei ai noii clase capitaliste alcătuită din foştii comunişti. În acest partid era loc doar pentru o mînă a reformiştilor comunişti care nu s-au alăturat Solidarităţii. Prin contrast, Alexsander Kwasniewski şi-a propus să recreeze coaliţia tuturor grupărilor de foşti comunişti, cu includerea activiştilor şi instituţiilor locale ale partidului. Ei erau în mod serios demoralizaţi după 1989, dar tactica adoptată de Kwasniewski urmărea redresarea acestei stări de spirit. Nemulţumirile crescînde şi sciziunea între cei care beneficiaseră de pe urma reformelor şi cei care pierduseră din cauza acestora făceau ca noua coaliţie a stîngii să poată conta pe un electorat stabil, care să includă fostele elite comuniste şi familiile lor (cel puţin 15% din populaţie) şi acel segment al alegătorilor dezamăgiţi.

4. Ca urmare, în 1993, partidele post-comuniştilor erau, în mod paradoxal, mai bine pregătite pentru campania electorală decît cele ale post-Solidarităţii care pregătiseră trecerea spre democraţie. Uniunea Democratică a Stîngii putea să-şi refacă relativ uşor organizaţiile sale la nivel local. Mişcarea Ţăranilor Polonezi, moştenitoarea alianţei comuniste numită Partidul Unităţii Ţăranilor, şi-a menţinut tot timpul structurile locale. Dimpotrivă, partidele post-Solidarităţii fuseseră create "la vîrf" şi nu au reuşit să se organizeze efectiv în plan local pînă la alegerile din 1993.

5. Mai mult decît atît, Uniunea Democrată a Stîngii post-comuniste şi Mişcarea Ţăranilor Polonezi au devenit în mod clar coaliţiile anumitor grupuri de interese. În cazul UDS e vorba de sindicatele muncitoreşti procomuniste, de cele foarte puternice ale profesorilor, ale unor diverse grupuri de noi afacerişti cu origini nomenclaturiste, de salariaţii întreprinderilor de stat şi ai sectorului public. În cazul MTP, membrii săi reprezintă elita politică, economică şi socială tradiţională care controlează cererea şi oferta în sate şi în micile oraşe. Din contră, partidele post-Solidarităţii au devenit partide ideologice adoptînd "ideea pură" a liberalismului, ideile sociale ale bisericii catolice, fundamentalismul religios, "socialismul real" sau naţionalismul. În democraţie, alegătorii tind să fie mai atraşi de programele care se referă la viaţa lor de zi cu zi, decît de ideologiile abstracte.

6. Alt motiv: sciziunile în cîmpul post-Solidarităţii, de altfel binevenite din punctul de vedere al creării unui pluralism democratic. Fragmentarea partidelor care au succedat Solidarităţii a fost însă însoţită de o lipsă de realism şi, ceea ce e şi mai important, a permis multor partide ale post-Solidarităţii să intre în alianţă cu USD şi cu MTP după intrarea în vigoare, în 1993, a noii legi electorale. Legea garantează reprezentarea proporţională, pragurile electorale şi premierea disproporţionată a cîştigătorilor prin redistribuirea voturilor rămase de la partidele care n-au reuşit să depăşească pragul electoral. În pofida acestor reglementări, partidele post-Solidarităţii n-au reuşit să închege coaliţii efective, în timp ce post-comuniştii au realizat acest lucru chiar de la început. Ca urmare, Uniunea Stîngii Democrate a obţinut 20,5% din voturi pentru Senat şi 37,2% din mandatele pentru Senat, iar Mişcarea Ţăranilor Polonezi 15,4% din voturi şi 28,7% din mandate.

Acum putem înţelege ceva mai bine de ce 36% din polonezi au votat pentru partidele post-comuniste. Au făcut-o, în primul rînd, pentru că erau comunişti ori membri ai unor familii comuniste, pentru că au profitat de comunism şi de post-comunism, pentru că au devenit noi capitalişti care doreau să aibă oameni de-ai lor la putere care să-i ajute în lupta pentru concurenţă, pentru că erau îngrijoraţi de pierderea vechilor mecanisme adaptative, pentru că erau dezamăgiţi, pentru că se simţeau în nesiguranţă şi din multe alte motive. Dacă adunăm toate aceste motive, 35% nu este o cifră chiar foarte mare.

Partidele de dreapta, dintre care multe au susţinut decomunizarea, au cîştigat aproximativ 30% din voturi, împărţite între multe facţiuni rivale. Ca atare, ele au două mandate într-un Senat controlat de coaliţia post-Comunistă.

Lucrurile se pot schimba în viitor. Deşi USD şi MTP nu vor putea fi eliminate din viitorul parlament, dreapta politică se va reîntoarce probabil în Seim şi în Senat. Vor mai avea aceste partide dorinţa de a reintroduce în dezbatere chestiunea decomunizării? Eu unul mă îndoiesc. Chiar dacă forţele post-Solidarităţii cîştigă, ele vor fi învăţat poate de la Pawlak cum să folosească avantajele sistemului şi cum să schimbe guvernul şi administraţia în mod rapid. Dar e puţin probabil că ele vor găsi un larg sprijin social pentru decomunizare radicală. Mi se pare că atîta timp cît încă există în Europa de Est pericolul unor politici radicale şi emoţionale, decomunizarea nu va deveni o revendicare majoră, cel puţin în Polonia.

S-ar putea, de asemenea, dovedi că falimentul decomunizării şi rezistenţa faţă de faza reparatorie a revoluţiei – cu previzibilele ei violenţe, nedreptăţi şi rupturi – are şanse să fie considerată, în viitor, una dintre cele mai importante realizări ale transformărilor post-comuniste.

East European Constitutional Review, vara 1994

Adam MICHNIK

Restauraţia de catifea

Cînd citesc în presa poloneză despre "reîntoarcerea comunismului" mă gîndesc, uneori, că n-ar strica să ne imaginăm cum ar arăta într-adevăr restauraţia sistemului comunist. Dacă am lua-o de la capăt. Declararea legii marţiale, dizolvarea Parlamentului, lichidarea partidelor politice, confiscarea ziarelor, cenzură, graniţe închise, mii de oameni în puşcării, procese, sentinţe. Şi iarăşi, şi iarăşi la Radio discursul Conducătorului despre necesitatea "legii, ordinii şi disciplinei"...

De un an, o coaliţie de partide postcomuniste guvernează Polonia. O coaliţie similară guvernează Lituania. Iar în Ungaria un partid postcomunist a cîştigat alegerile. Şi cu toate acestea, nicăieri nu a revenit comunismul. Atunci ce înseamnă "reîntoarcerea"?

În Polonia, ca şi în alte ţări din regiune, a avut loc o revoluţie. Sistemul dictaturii totalitare în domeniile politic, economic şi al ordinii internaţionale a fost răsturnat. Din fericire, acest lucru a fost obţinut - în Polonia datorită Acordurilor de la Masa Rotundă - fără baricade şi ghilotină. A fost, cum atît de bine a spus Vaclav Havel, o "revoluţie de catifea".

Cu toate acestea, orice revoluţie, fie ea şi de catifea, are propria ei logică. Ea eliberează aşteptări şi speranţe pe care nu le va putea satisface niciodată. De aceea e nevoită să-şi radicalizeze limbajul, să-şi devoreze copiii, să-i elimine din rînduri pe moderaţi,

> "Orice revoluţie, fie ea şi de catifea, are propria ei logică. Ea eliberează aşteptări şi speranţe pe care nu le va putea satisface niciodată."

să decreteze "accelerări" succesive, purificări, epurări. Revoluţia rămîne pentru totdeauna neterminată şi de aceea ea provoacă frustrare şi amărăciune. Cineva poate fi făcut responsabil pentru că n-a căzut mană din cer. Revoluţia îi găseşte pe vinovaţi. La început oamenii vechiului regim, apoi apărătorii lor, în cele din urmă, conducătorii ei.

Tabăra revoluţionară are întotdeauna proprii ei "moderaţi" şi "turbaţii" ei. Primii vor să apere libertatea în numele Constituţiei şi al statului de drept; cei din a doua categorie consideră că apărarea libertăţii înseamnă anihilarea inamicilor libertăţii, adică a oamenilor vechiului regim. Este singura cale de a demonstra că sînt preocupaţi de bunăstarea celor umiliţi şi obidiţi, care au pornit revoluţia. Pînă la urmă eliberarea de sub dictatură aduce libertate şi bucurie unui număr mic de oameni. Majoritatea a rămas săracă şi disperată şi nu s-a bucurat de roadele victoriei. Potrivit acestei majorităţi, revoluţia a fost trădată de "moderaţi", majoritatea trebuie să se elibereze încă o dată. De aceea sînt necesare "accelerările" şi "completările revoluţiei". Dar ca ele să se poată petrece, jocul "de-a statul de drept" trebuie să înceteze. E nevoie de decizii clare şi ferme: justiţia revoluţionară se aplică oamenilor vechiului regim, nici o altă justiţie nu e relevantă. Aparent, Bourbon a fost judecat pentru conivenţă cu duşmanul, dar de fapt pentru că era rege. Execuţia lui Ludovic al XVI-lea a fost împotriva monarhiei, "această veşnică crimă", cum a definit-o Saint-Just. În numele acestei logici, Constituţia pierdea în faţa Revoluţiei.

Înainte, scopul era garantarea constituţională a drepturilor cetăţeneşti, acum justiţia şi bunăstarea poporului au devenit scopuri. Astfel definit, scopul divide, în mod evident, tabăra revoluţionarilor: "moderaţii" şi "turbaţii" se percep unii pe alţii ca duşmani. Acest conflict sfîşie şi epuizează revoluţia. Mai poate fi ea salvată? Da - de către un salvator care lichidînd ambele tabere va dobîndi şi platoşa şi limbajul dictaturii.

Va fi acest lider urmat de mase? Sau vor opta ele, mai degrabă, pentru restauraţie? Aceeaşi ghilotină a tăiat capetele Bourbonilor, al lui Danton, şi, în cele din urmă, al lui Robespierre. Revoluţia poate naşte teroare. Ea o poate şi evita, dar atunci trebuie să

➡

UN PROCES CARE S-A TERMINAT ÎNAINTE DE A ÎNCEPE

nască restauraţie. Orice revoluţie, ori culminează cu o dictatură, ori introduce restauraţie.

Revoluţia de catifea din Polonia a dat naştere restauraţiei de catifea

O restauraţie nu înseamnă niciodată revenirea la vechiul regim şi la vechea ordine. Restauraţia este o reacţie la revoluţie, un paroxism al foştilor, al vechilor simboluri, al vechilor tradiţii şi obiceiuri. Revoluţia promite Marea Schimbare, restauraţia promite reîntoarcerea la "bunele vremuri de altădată".

Dar restauraţia - ca şi revoluţia - aduce dezamăgire. La început e bucuria. Umiliţi de revoluţie, oamenii vechiului regim trăiesc un moment de uşurare şi de glorie. S-a făcut dreptate. Aşa-zişii revoluţionari au procedat arbitrar. Mulţimile loiale salută cu bucurie pe monarhul legitim şi pe suita lui. Regaliştii se întrec în declaraţii de legalitate. "Ultra" sînt gata să ocupe posturile. Cu toate acestea, devine curînd evident că printre senatorii care laudă casa Stuart sau Bourbon sînt şi cei care au votat pentru execuţia lui Charles I sau Ludovic XVI. Şi totuşi "ultra" cer epurări, restituirea proprietăţii, pedepsirea şi umilirea revoluţionarilor.

Aşa cum, mai devreme, revoluţia nu a putut să-şi ţină promisiunile, mai tîrziu nici restauraţia nu şi le-a respectat: pacea şi ordinea din bunele vremuri de altădată n-au revenit.

Cea mai mare parte a celor care au votat pentru partidele cu trecut comunist s-a mai liniştit anul acesta. A dispărut frica de furia decomunizării şi a purificării, odată cu frica de dispreţul şi discriminarea celor care îi numeau pe foştii membri de partid "trădători plătiţi" şi "lachei ai ruşilor", comparîndu-i cu Partidul Naţional-Socialist şi cu populaţia de origine germană care l-a susţinut în ţările ocupate. Acum apartenenţa la fostul Partid Comunist a încetat să fie ceva ruşinos. Asta s-a întîmplat datorită eforturilor susţinute ale "turbaţilor" zeloşi din tabăra Solidarităţii.

Frica de schimbare care a asigurat succesul partidelor postcomuniste a determinat încetinirea privatizării şi a reformei administraţiei locale în sensul autonomiei, reintroducerea centralizării şi a monopolului de stat, creşterea tarifelor protecţioniste, subvenţii pentru întreprinderi falimentare, credite pentru ferme neproductive. Decizia majorităţii parlamentare în legătură cu concordatul cu Vaticanul şi avorturile a dat o lovitură prestigiului Bisericii Catolice.

Bunele vremuri de altădată nu revin

Şi totuşi, în anul care a trecut electoratul acestor partide a fost dezamăgit. Nu s-a revenit la bunele vremuri de altădată: la statul protector, economie fără şomaj, concedii plătite, învăţămînt şi asistenţă sanitară gratuite. Vremea acestui egalitarism special nu s-a întors, cînd munca puţină era recompensată cu puţini bani şi cînd chiar ideea de avere personală era considerată o relicvă a capitalismului.

Restauraţia - la fel ca şi revoluţia - are şi aripa ei moderată şi "turbaţii" ei sau "ultras". Moderaţii vor să schimbe logica statului de drept democratic şi a economiei de piaţă, în aşa fel încît ei să fie beneficiarii lor. Totuşi ei nu vor plutoane de execuţie, epurări masive, cenzură, graniţe închise, dictatură şi naţionalizarea întreprinderilor.

Teoretician al unei restauraţii moderate, Talleyrand şi-a expus punctul de vedere în **Memoriu pentru un monarh**: "Cînd sentimentele religioase erau bine întipărite în inimile oamenilor şi influenţau puternic minţile lor, poporul credea că puterea conducătorului este o emanaţie divină... Totuşi, cu timpul, aceste sentimente n-au lăsat urme însemnate,

> "Caracteristica restauraţiei este sterilitatea ei. Sterilitate a guvernării, absenţă a ideilor, lipsă de curaj, osificare intelectuală, cinism şi oportunism."

iar cînd legăturile religioase au slăbit şi s-au şters, această sursă a legitimităţii nu a mai fost recunoscută. Opinia populară confirmă că guvernele există pentru popor. Din această opinie decurge concluzia necesară că puterea legitimă este cea care garantează liniştea şi prosperitatea oamenilor. Se dovedeşte că puterea legitimă este singura care există de ani de zile... Dar, dacă, din nefericire, se va ivi ideea că abuzurile acestei puteri depăşesc beneficiile, va rezulta că legitimitatea ei este o himeră. Ar fi suficient - şi ar fi necesar - ca ea să se constituie în aşa fel, încît să fie eliminate toate motivele de teamă pe care le-ar putea provoca. O asemenea alcătuire ar fi şi în interesele puterii şi ale celor conduşi: pentru că astăzi, puterea absolută ar fi o povară atît pentru cei care stăpînesc, cît şi pentru cei stăpîniţi."

Talleyrand a avut dreptate, dar a fost obligat să demisioneze. Au cîştigat cei cu opinii mai radicale. Restauraţia franceză păşea pe calea răzbunării şi a represiunii ducînd Franţa spre o nouă revoluţie.

Caracteristica restauraţiei este sterilitatea ei. Sterilitate a guvernării, absenţă a ideilor, lipsă de curaj, osificare intelectuală, cinism şi oportunism. Revoluţia are grandoare, speranţă, primejdii. Ea a fost o epocă a eliberării, a riscului, a marilor visuri şi a pasiunilor mulţimii. Restauraţia este calmul unei bălţi stătute, un spaţiu al intrigilor mărunte, al mîrşăviei şi al corupţiei.

Poate să nu-ţi mai placă revoluţia Solidarităţii şi ea este uşor de criticat. Au fost criticaţi Walesa şi Mazowiecki, Bielecki şi Suhocka, Geremek şi Kuron, Balcerowicz şi Lewandowski, Skubiszewski şi Rokita nu sînt nici ei ocoliţi. Am colecţionat toate atacurile îndreptate împotriva ziarului **Gazeta Wyborcza** şi eu însumi nu-i cruţ pe fraţii Kaczynski, pe Olszewski sau Macierewicz. Multe dintre criticile aduse sînt întemeiate. Şi totuşi aceşti oameni cu greşelile, inconsecvenţele, deciziile şi argumentaţiile lor confuze au împlinit sarcina istorică a revoluţiei anticomuniste în Polonia.

Sfîrşitul unei epoci

Odată cu această revoluţie, vremea Solidarităţii şi a lui Walesa s-a terminat. Marele mit a devenit o caricatură. Mişcarea pentru libertate a degenerat în aroganţă zgomotoasă şi în lăcomie. După victorie s-a pierdut orice instinct al autoconservării. De aceea formaţiunile post-Solidaritatea au pierdut ultimele alegeri parlamentare. E necesar să subliniem: nu partidele postcomuniste au cîştigat, ci partidele post-Solidaritatea au pierdut. Au fost incapabile să alcătuiască o coaliţie pre-electorală - necesară pentru

> "Restauraţia - ca şi revoluţia - aduce dezamăgire."

oricine a citit legea electorală - pentru că s-au blocat în meschinărie şi în absenţa imaginaţiei. Datorită acestor împrejurări, un partid care a obţinut 20% din voturi, a cîştigat o victorie răsunătoare.

Acum - în faţa inundaţiei restauraţiei totuşi de catifea - partidele din opoziţia anticomunistă care au pierdut trebuie să se supună unei examinări critice. Dar nimic nu ne sugerează desfăşurarea unui asemenea proces. Cu cîteva, puţine, excepţii discursurile sînt alcătuite din cuvinte obosite şi din fraze răsuflate - un cîntec pe care nimeni nu vrea să-l mai asculte.

Oamenii Poloniei comuniste au revenit la putere. Cum se deosebesc ei de cei ai Solidarităţii?

Oamenii Solidarităţii erau de toate felurile: inteligenţi şi tîmpiţi, curajoşi şi prudenţi, modeşti şi fanfaroni. Aveau în comun decizia luată mai demult de a alege cărarea dificilă a vieţii. Amintirea acestei hotărîri le dădea sentimentul demnităţii şi al mîndriei, aptitudinea de a acţiona fără compromisuri şi neoportunist. În general erau oameni fără experienţă, ceea ce putea duce la diletantism şi la libertatea imaginaţiei. Dar pentru ei politica nu era un joc, ci o opţiune care implica riscuri - chiar dacă mai tîrziu vor deveni jucători versaţi.

Oamenii Poloniei comuniste erau şi ei de diverse feluri: inteligenţi şi tîmpiţi, modeşti şi fanfaroni. Dar întreaga lor experienţă era diferită, fiind construită pe ideea că sînt la dispoziţia altora, că trebuie să fie supuşi, să aibă aptitudinea adaptării conformiste. Oamenii Solidarităţii aveau trăsăturile, bune şi rele, ale unor revoluţionari, ori ale unor reformatori care îşi revoluţionează epoca. Oamenii Poloniei comuniste aveau toate trăsăturile unor birocraţi rutinaţi. Oamenii Solidarităţii luau decizii adeseori riscante şi greşite; oamenii Poloniei comuniste preferă să nu ia nici o decizie cu excepţia celor privitoare la ei personal. Potrivit regulii formulate de Lenin "cadrele hotărăsc totul", oamenii din Polonia comunistă au atribuit toate posturile conform rangurilor din Partid. Cîţiva paşi mici pentru a reveni la aroganţa şi privilegiile anterioare.

Oamenii Solidarităţii au făcut să se învîrtească roata istoriei înainte, oamenii Poloniei comuniste nu au dat roata înapoi, dar introduc cu încăpăţînare beţe printre spiţele ei.

Polonia este astăzi ca o oală în care s-au băgat ingrediente diverse toate contribuind la mireasma democraţiei poloneze.

Democraţia are nevoie de un factor conservator; e necesară o voce care să reprezinte munca salariată; şi are de asemeni nevoie de o forţă liberal-umanistă. Factorul conservator reprezintă organicitatea, e înrădăcinat în memoria colectivă şi e constant rezistent la modă, garantînd continuitatea, determinînd limitele schimbării potrivit fidelităţii faţă de tradiţie. Dar cum să fii conservator într-o lume comunistă? Ce să păstrezi, cînd schimbările produse de revoluţia totalitară de-a lungul deceniilor sînt în întregime respinse?

Pentru elementul conservator, reperul elementar de referinţă este Biserica Catolică. Consider că problema locului Bisericii Catolice într-o societate democratică este una dintre cele mai dramatice.

Va deveni Biserica o conştiinţă a statului polonez, sau un puternic grup de presiune pe scena politică? Cu cît Episcopatul şi clerul intervin mai mult în jocul politic, cu atît mai tare pierd capacitatea de a face presiuni şi de a influenţa opinia publică; întrebuinţînd retorica războiului şi a fortăreţei asediate nu mai sînt în concordanţă cu sensibilitatea societăţii.

Elementul conservator invocă învăţăturile Bisericii, retorica naţională, familia tradiţională şi morala rigorii, închizîndu-se într-un paradox. Deşi afirmă valori conservatoare, foloseşte un limbaj revoluţionar, deşi propovăduieşte o religie a iertării, cere răzbunare şi discriminare; şi deşi pe flamuri sînt afişate lozinci radical anticomuniste, ele s-au dezvoltat din conflictul cu curentul liberal-umanist al opoziţiei antitotalitare. Pînă la urmă, oamenii din Uniunea Naţional Creştină sau din Alianţa de Centru considerau că diavolul nu e Partidul Comunist, ci că el s-a ascuns printre cei care susţin candidatura lui Mazowiecki la preşedinţie. Dreapta poloneză e mai aproape de gîndirea şi metodele lui Le Pen decît de cele ale lui de Gaulle, de republicanii germani decît de Adenauer. E mai mult populistă decît conservatoare, mai mult vindicativă decît creştină...

Aripa conservatoare a scenei politice poloneze se confruntă astăzi cu o dilemă: ori o va lua pe calea retoricii clericale agresiv anticomuniste ajungînd pînă la instrumentalizarea politică a Bisericii, ori va opta pentru un limbaj paşnic, al compromisului, al responsabilităţii faţă de stat şi pentru o apărare civilizată a valorilor tradiţionale. Din păcate, astăzi totul ne dovedeşte că gîndirea moderat conservatoare, de felul lui Aleksander Holl, nu prea are succes în cercurile aşa-numitei drepte.

Eroism şi normalitate

Lech Walesa şi Waldemar Pawlak: doi oameni care simbolizează două epoci: revoluţia şi restauraţia. Walesa va rămîne pentru totdeauna simbolul marii Polonii, creativ şi eroic, dar şi influenţabil, primitiv şi fudul. Astăzi Pawlak este simbolul unei Polonii cenuşii şi obişnuite, care nu-şi doreşte să fie eroică, ci doar normală.

Guvernele Solidarităţii suportau presiunea propriei lor istorii, se considerau datoare faţă de toţi cei care investiseră în ei speranţa unui miracol. Şi aceştia erau foarte mulţi. O mulţime diferenţiată intern - asurzită şi înspăimîntată de dinamica schimbării - considera că ea a învins comunismul, dar imediat după aceea s-a perceput ca victimă a reformelor anticomuniste. Amărăciunea şi neputinţa s-au transformat în agresivitatea unor oameni înşelaţi. Acesta este motivul pentru care guvernele Solidarităţii păreau oarecum schizofrenice, neizbutind să se decidă dacă-i vor asculta pe foştii lor colegi din mişcare sau se vor ocupa de interesele economice ale statului. Guvernul Pawlak nu mai este perceput aşa. Odată cu încetinirea reformelor, el a calmat şi a lichidat schizofrenia. De aici vine şi forţa politică şi popularitatea lui Waldemar Pawlak, care poate fi criticat pentru orice dar nu pentru că ar fi un erou sau unul din lunaticii politici de dată recentă.

Polonezii s-au săturat de acest sindrom specific: eroismul autentic combinat cu megalomania puterii. S-au săturat să aprecieze faptele eroice şi sacrificiile - reale sau imaginare - ale conspiratorilor din ilegalitatea anticomunistă. Ei au intuiţia că aceste fapte eroice şi sacrificii s-au devalorizat, s-au convertit în bani şi poziţii înalte în administraţia de stat. Ei vor să trăiască normal şi au acest drept. Ei vor linişte. Vor să aibă dreptul să-şi respecte propriile lor biografii - indiferent dacă au fost în Partidul Muncitoresc Unit Polonez sau în opoziţia anti-comunistă.

Cei care nu înţeleg asta nu prea înţeleg Polonia de astăzi.

Mie nu-mi place restauraţia. Nu-mi plac etica şi estetica ei, superficialitatea şi bădărănia. Dar cu toate acestea restauraţia de catifea nu poate fi pur şi simplu respinsă. Ea trebuie domesticită. Cu ea trebuie negociat, tratată ca adversar sau ca partener. Ea trebuie irigată cu valorile revoluţiei democratice de

> "E necesar să subliniem: nu partidele post-comuniste au cîştigat, ci partidele post-Solidaritatea au pierdut."

catifea. Deşi este rea, logica restauraţiei este mai bună, pînă la urmă, decît logica iacobino-bolşevică a epurărilor, a răzbunării, a ghilotinei. O restauraţie consecventă e cenuşie din cauza plictiselii. O revoluţie consistentă e roşie, din cauza sîngelui.

Uneori şi restauraţiile sînt sîngeroase, dar caracterul lor depinde de strategia adversarilor lor. Dacă revoluţionarii sînt violenţi şi cheamă la răbdare, restauraţia va folosi aceleaşi arme. Aceasta este situaţia cînd cîştigă "ultra", cei ca Ziuganov, conducătorul partidului post-comunist din Rusia. De aceea trebuie privite cu atenţie mîinile restauraţiei şi nu să li se întoarcă spatele. Brazauskas, Horn şi Pawlak sînt în cele din urmă mai buni decît anticomuniştii cu faţă bolşevică.

Nu trebuie uitat că dacă restauraţia nu asigură revenirea la vechea ordine, ea poate gangrena democraţia. Nu mai este posibilă nici reîntoarcerea la comunism, dar nici la Solidaritatea. Am intrat într-o epocă nouă, cu noi conflicte şi cu noi divizări: Walesa şi Pawlak sînt semne ale trecutului, ale Republicii Populare Poloneze şi ale Solidarităţii. Cine este astăzi un semn al viitorului?

Mă gîndesc cu timiditate la cîţiva distinşi politicieni ai opoziţiei anti-comuniste, ai Bisericii, oameni cu o formaţie post-comunistă, pe care odată totul îi despărţea şi sînt încă foarte diferiţi. Dar împărtăşesc totuşi o anume perspectivă asupra realităţii: ei privesc în viitor. În faţa tentaţiilor covîrşitoare ale lumii contemporane, în faţa războaielor şi urii de clasă, etnice şi religioase, aceşti oameni propun o discuţie despre o Polonie obişnuită într-o Europă obişnuită.

Acest proiect nu este însoţit de utopia care caracterizează momentele de răscruce. Dar acest proiect a fost visul utopic al cîtorva generaţii de polonezi.

Gazeta Wyborcza, 3-4 sept. 1994
East and Central Europe Program Bulletin, oct. 1994

Pagini realizate de
Elena ŞTEFOI şi Magdalena BOIANGIU

Încă o statuie

Recent, la Piatra-Neamţ, a avut loc festivitatea aşezării unui bust al mareşalului Antonescu. E a doua omagiere pe soclu a mareşalului, după aceea de acum vreo doi ani de la Slobozia. Şi, fapt semnificativ, festivitatea inaugurală s-a bucurat, la Piatra-Neamţ ca şi la Slobozia, de participarea oficialităţilor locale, în frunte cu Prefectura, care au omagiat evenimentul şi, prin el, personalitatea mareşalului.

Explicabilă e, pînă la un punct, această precipitare în a reexamina personalitatea lui Antonescu. Patru decenii fusese interzisă analiza, de către istorici, a acestei figuri incontestabil impunătoare a României interbelice şi a perioadei războiului. Exegeza, să admitem, trebuia să-şi intre în drepturi. S-a întîmplat însă că, la unii chiar exegeţi, judecata obiectivă a fost abandonată în favoarea – mirare! – a unui patetic discurs de elogiere fără măsură. Să adaug imediat că, prin nu ştiu ce ciudăţenie a contenciosului politic, Antonescu a devenit un fel de soluţie alternativă la aceea a fostului rege Mihai, unii antimonarhişti socotind că, ridicîndu-l pe soclu pe mareşal diminuează, pînă la compromitere, personalitatea fostului suveran. Amestecul politicii în treburile ştiinţei a fost dintotdeauna – şi a rămas - un greu handicap, care tulbură grav aflarea adevărului. În sfîrşit, de acelaşi capitol al intruziunii politicii în cele ale ştiinţei e inflamarea cercurilor extremiste pentru personalitatea mareşalului, în care au descoperit un simbol şi un portdrapel al idealurilor lor naţionaliste. De altfel, nu e inutilă rememorarea, în ultimii ani ai regimului totalitar ceauşist se conturase limpede tentativa reabilitării marēşalului. Naţionalismul exacerbat al ceauşismului din etapa sa ultimă îşi găsise – să fie o întîmplare? – drept simbol şi patron tot figura în efigie a lui Antonescu. Istoricii oficiali ai ceauşismului osteneau de zor pe acest drum, folosindu-se, în sprijin, de nimic alta decît de instituţia editorială pe care o patrona dl Iosif Constantin Drăgan, şi el – se putea altfel? – zelator al mareşalului.

Iscusit şi brav militar, generalul (din 22 august 1941 mareşal), Antonescu nu a demonstrat a fi – asemenea generalului Alexandru Averescu – şi un priceput, înalt om politic. Dl Alexandru George, tranşant ca totdeauna, afirmă chiar că Antonescu a fost nul ca om politic. Chemat la conducerea ţării la începutul lui septembrie 1940 de însuşi Regele Carol al II-lea, într-un moment de grea cumpănă pentru România, generalul Antonescu părea a fi sortit de destin să salveze statalitatea noastră şi instituţiile ei. S-a aliat cu legionarii (nu a avut alternativă, de vreme ce opoziţia democratică, deşi promisese, a refuzat să participe la guvernare), apoi, în ianuarie 1941, s-a derobat de ei, conducînd singur destinele unei ţări sfîrtecate teritorial. Că era necesară o politică externă favorabilă Germaniei hitleriste şi Axei în general e incontestabil, cînd Franţa se prăbuşise şi garanţiile Angliei erau ineficiente. Cu totul surprinzătoare a fost însă decizia lui Antonescu, la prima sa întîlnire cu Hitler (22 noiembrie 1940), nu numai de a adera la Axă, dar şi de a participa la viitoarea conflagraţie. În stenograma convorbirii dintre cei doi conducători, după cum notează traducătorul şi stenograful lui Hitler, celebrul Schmidt, se precizează: "În concluzie, Antonescu a declarat că el va adera la Pactul Tripartit în ziua următoare; totuşi el nu se va mulţumi cu simplul act al aderării, ci va fi de asemenea gata să lupte cu arma în mînă împreună cu puterile Axei pentru victoria civilizaţiei" (Cf. volumul ***Antonescu-Hiter, corespondenţă şi întîlniri inedite.*** 1940-1944, Ed. Cozia, 1991, vol. I, p. 39). Gravă, inutilă şi păguboasă angajare a ţării, cu atît mai mult cu cît Hitler nu voia, din partea României, decît grîne şi petrol. Şi, cum se ştie, Antonescu şi-a respectat angajarea. Că a intrat în război pentru eliberarea Basarabiei şi a Bucovinei de Nord a fost de înţeles. Dar continuarea războiului dincolo de Nistru (pe care Hitler nu i-o ceruse), inclusiv după catastrofa militară de la Stalingrad, a fost o imensă eroare de ordin politic, calificată ca atare de opoziţia democrată, care, în memorii oficiale, i-a cerut lui Antonescu să nu angajeze militar ţara dincolo de frontierele ei firești. A fost această eroare gravă a lui Antonescu nu una de ordin militar, ci de natură politică. S-ar fi recomandat ca mare om politic (nu numai militar) dacă ar fi izbutit să se mențină rezervat în războiul dincolo de Nistru, asemenea, în Finlanda, a generalului Mannerheim, care a avut curajul să nu accepte (lui i-a fost, finalmente, cerută participarea) chemarea, în război, făcută de Hitler. Dar Antonescu a făcut-o din proprie inițiativă, fără a consulta forţele politice ale ţării, şi fără a încheia un tratat sau o convenţie cu Germania, care să precizeze condiţiile şi limitele colaborării. E adevărat, Antonescu socotea că fiind zelos în război va obţine, din partea lui Hitler, anularea sau reconsiderarea "arbitrajului" de la Viena şi, încă în timpul conflagraţiei sau după încetarea ei, vom recăpăta Ardealul de Nord. Dar niciodată, în convorbirile generalului (mareşalului) cu Hitler, acesta din urmă n-a promis soluţionarea, în favoarea României, a contenciosului transilvan. Apoi, după prăbuşirea de la Stalingrad, era evident că Germania va pierde războiul şi nu ea ne putea asigura reîntregirea graniţei noastre de vest. Antonescu a greşit grav ca om politic, a doua oară refuzînd să iasă din război, în 1944, pretextînd cuvîntul său de militar dat lui Hitler că-l va urma, cu fidelitate, pînă la victorie. Dar în balanţa înaltelor interese ale ţării nu era onoarea de militar a mareşalului, cît calitatea sa de conducător politic al ţării. Această din urmă demnitate îi cerea, imperios, să curme participarea României în război, în favoarea unei neutralităţi sau a aderării la forţele Puterilor aliate. N-a făcut-o, agravînd eşecul său ca om politic pînă a-l compromite cu totul.

A îngăduit, ce-i drept, opoziţiei democrate să ducă tratative cu aliaţii încă de la sfîrşitul anului 1943. Ba a întreprins convorbiri cu sovieticii, la cererea lor, în primăvara lui 1944, la Stockholm. Atunci, la început, sovieticii îi cereau ieşirea din război, garantarea părăsirii teritoriului românesc în 15 zile, în schimbul căror condiţii se promitea României un statut de neutralitate îngăduită. Dar mereu reticent cînd trebuia să abandoneze "camaradul de arme" care era Hitler, Antonescu a tot lungit-o cu răspunsul pînă cînd, la mijlocul lui august 1944, sovieticii nu mai erau interesaţi în tratativele cu mareşalul pentru că spărseseră frontul la Iaşi. A urmat, la 23 august 1944, ştiuta convorbire cu Regele Mihai, cu care prilej mareşalul a declarat că înţelege să continue ostilităţile pentru a rezista pe linia Focşani-Galaţi-Nămoloasa. Atunci Regele, prompt şi înţelept – potrivit înţelegerii cu partidele ce pregătiseră debarcarea lui Antonescu, pentru 26 august – a dat dispoziţie să fie arestat, punînd capăt regimului antonescian. Nostalgicii antonescieni nu ostenesc în a considera o eroare fatală decizia regală din 23 august 1944 pentru că, afirmă ei, chiar în acea zi s-a primit o telegramă de la Stockholm care anunţa că sovieticii acceptă condiţiile mareşalului. De curînd, dl Gheorghe Barbul, fostul secretar particular al lui Mihai Antonescu şi apropiat de cercurile mareşalului, a declarat, într-o convorbire televizată, că nu s-a primit nici o telegramă. Şi nu a venit – nici n-avea de ce să vină –, a repetat dl Barbul, pentru că sovieticii, străpungînd frontul la Iaşi, nu mai erau interesaţi în tratativele cu Antonescu. Mareşalul continua să creadă într-o nălucă, aceea a rezistenţei îndelungate pe linia fortificată Galaţi-Focşani-Nămoloasa şi, apoi, pe Carpaţi. Actul arestării lui Antonescu a fost salvator pentru ţară, punînd capăt aventurismului politic, greu în consecinţe sub raportul jertfelor imense de pe un front unde soldaţii români n-aveau ce căuta.

Şi dacă lucrurile stau aşa, de ce se încăpăţînează zelatorii mareşalului să-l înfăţişeze drept un erou naţional al perioadei 1941-1944? Cu o vorbă a dlui Gheorghe Barbul din titlul cărţii sale franţuzeşti din 1951, Ion Antonescu a fost al treilea om al Axei. Şi asta nu poate şi nu trebuie să fie uitat. Cu toate circumstanţele şi probele pe balanţă, mareşalul nu poate căpăta ponderea pe care i-o atribuie zelatorii. Noua statuie, înălţată mareşalului Ion Antonescu, nu e numai un act inutil şi nejustificat ci, sub raport politic, profund dăunător ţării în calea ei spre consolidarea democraţiei.

Z. ORNEA

Dușmanii noștri cei iubiți

Despre dragoste

Pentru Martine,
aceste cîteva semne
pe cărările unei inimi
aventuroase

Sînt rare astăzi operele, romanele sau filmele care izbutesc să ne vorbească cu gravitate despre iubire. Producţia occidentală a renunţat de mult şi trebuie să evocăm **La Strada** lui Fellini sau foarte subtilul **New York** de Woody Allen ca să nu amintim ceea ce este tragic în dragoste. Vorbind despre tragic, las să se înţeleagă că în iubire există şi acte violente, trădări, laşitate, mîrşăvii, pe scurt ură, dar niciodată indiferenţă. De mult timp dragostea este confundată cu o ciorbă cu dozaje variabile de parapsihanaliză, sentimentalism social (**Vîrsta inocenţei**) sau pur şi simplu parapornografie (**Basic Instinct, 9 săptămîni şi jumătate**). De fiecare dată e vorba despre tehnici somatice sau psihice, presupuse a oferi un remediu la ceea ce ţine de meditaţia asupra afinităţilor elective şi a atracţiei pasionale, chiar dacă sînt implicate emoţii de ordin sadomasochist. Dacă întortocheate sînt căile Domnului, cele ale iubirii nu sînt altfel, dacă e să mă iau după relaţiile dintre doamna Arnoux şi Frederic, între Swan şi Odette Crecy, între Gregor von Rezzori şi feluritele femei care participă la educaţia lui sentimentală. Într-o iubire împlinită există ceva care se apropie de rit ("această expresie a esenţei prin metaforă" ca să amintim o formulare a tînărului Nietzsche) fie că e uimirea descoperirii celuilalt care ţine de revelaţie, fie că e înjosirea care-l obligă pe subiect să-şi privească propria decădere pentru a porni pe durerosul drum al izbăvirii. Amoruri apolinice sau amoruri dionisiace, iubiri contemplative sau căderi în infern, nu ne îndepărtăm niciodată de divin.

Filmul cubanezilor Tomas Guitierrez Alea şi Juan Carlos Tabio, **Fresa y chocolate** e din categoria acelor mari opere care nu fac tapaj, poate pentru că sînt prea juste pentru o epocă în care nu e acceptată decît uşurinţa de a trăi, efectele speciale sau hemoglobina şi violenţa cea mai directă. Cuba 1989, în urma unui pariu cu amantul său de moment, un intelectual homosexual (fotograf şi critic de artă) se hotărăşte să seducă un tînăr pe care l-au văzut împreună pe terasa unei cafenele. Cel dintîi aparţine în mod vizibil unei vechi familii burgheze, mai posedă încă unele obiecte foarte frumoase dintr-un trecut apus, se identifică cu o cultură cosmopolită, afişînd un creştinism baroc sud-american. Cel de al doilea e fiu de ţăran (campesino), studiază ştiinţele politice, trăieşte sărăcăcios într-un cămin studenţesc şi e militant în partidul comunist. Primul îşi asumă cu o ostentaţie unori derizorie felul său de a iubi; cel de-al doilea este după un eşec în dragoste provocat de o tînără care i-a preferat un funcţionar cu privilegii. O întîlnire ciudată şi paradoxală pe fondul crizei politice, sociale şi economice, pe fondul unei revoluţii care la vremea ei a fost o adevărată eliberare, pentru a se cufunda într-o îngustime de spirit care ucide imaginaţia, orice teritoriu autonom în care ar putea înflori personalitatea. După eşecul seducţiei sexuale, studentul e intrigat de cărţile fotografului, iar fotograful e uimit de acest militant ciudat. Aşa că se hotărăsc să se mai vadă, ca să discute literatură, pictură, arhitectură şi politică, cuprinşi de farmecul unei fascinaţii reciproce. Fotograful, un fost revoluţionar dezamăgit, este intrigat de acest ţăran însetat de cunoaştere; studentul este captivat de o gîndire independentă (chiar şi faţă de revoluţie) iar într-un mod mai subtil de rafinamentul artistului care îi provoacă o libertate a fiinţei, nebănuită pînă atunci. Studentul n-are nici o înclinaţie homosexuală şi totuşi, ca printr-un transfer, el va descoperi femeia în portăreasa imobilului, care supraveghează intrările şi ieşirile cu o nonşalanţă demnă de Caraibe; femeie matură şi fragilă psihologic, ea are raporturi ambigue cu fotograful, în care intră mici servicii, glume şi afecţiune fraternă. Acesta este traiul în sînul căruia o dublă iubire se va revela într-o atracţie unde fiecare îşi va descoperi adevărul său: fotograful va descoperi prietenia în diferenţa care trebuie împărtăşită; studentul îşi va potoli setea de frumuseţe pe de o parte, iar pe de altă parte va accepta dragostea unei femei care nu e sigură de farmecele ei şi care pînă atunci nu cunoscuse decît libertinajul amanţilor întîmplători.

Aşa ne apropiem de meditaţia despre labirintul întunecat al seducţiei. Forţa şi seducţia acestui film îşi au izvorul în maniera delicată în care este descrisă ambiguitatea atracţiei care ne duce către celălalt; atracţie alcătuită din complementarităţi, contraste, opoziţii, dar şi din încă ceva, disimulînd în diverse chipuri ocultarea eului faţă de sine. E primejdia care ameninţă iubirea, cînd celălalt devine pretext, adică un obiect pe care subiectul îl manipulează doar pentru satisfacţia plăcerilor imediate. O situaţie de temut, pe care se întemeiază toate neînţelgerile tragice ale căror funeste consecinţe apar în cele mai bune romane. Sigur, ştim: literatura le-a emblematizat de mult în opere magistrale şi totuşi noi am uitat.

De fapt, ce am uitat? Evident, preţul libertăţii. Dacă fiecare lasă, fără limite, frîu liber dorinţelor sale nu rezultă decît libertinajul, care-l reduce pe celălalt la instrumentul propriei plăceri. Dacă libertatea anulează existenţa celuilalt ca preocupare (Sorge) ea se afirmă ca egocentrism, ca autoconfirmare a unui eu închis în el însuşi, pură autosatisfacţie în care ea - libertatea - îşi pierde sensul. În aceste condiţii, fiecare poate rămîne neatins în cercul închis al turnului său de fildeş. Cel care spune "Te iubesc pentru că nu-mi ceri nimic" îl reduce pe celălalt la expresia autojustificării. Or, dacă dragostea este acea unire autentică, comandată de Eros, atunci ea îşi găseşte locul tocmai în deschiderea spre celălalt, acceptînd şi partea sa blestemată pe care o hrăneşte şi uneori o creşte secret la sîn. Atunci, iubirea va fi ofranda a ceea ce nu ai, adică predispoziţia de a-l susţine pe celălalt în deschidere ca speranţă a complitudinii unitive, a diferenţelor. Pornind de aici şi numai de aici pot fi privite şi înţelese deosebirile, în special şi esenţial, trăite ca experienţă existenţială a eului faţă de celălalt şi a celuilalt faţă de eu. Ba mai mult, pe postura unei predispoziţii fără obiect prealabil, pe care această percepţie o pregăteşte, se va dezvolta deschiderea faţă de lume, faţă de toate prezenţele care nu pot fi înlăturate sub pretextul că ne temem de nenorocire, de corupţie, de mocirlă, drojdie, pe scurt de căderea într-un prezent care ameninţă fericirea egoistă închisă într-o autojustificare reflectorizantă.

Există în acest film un ecou îndepărtat al Banchetului unde sîntem avertizaţi faţă de primejdia care ameninţă iubirea cînd ea se împlineşte ca asociere unitivă - iubirea disimulînd mereu amenințarea care-l pîndeşte pe subiect dacă îl reduce pe celălalt la condiţia de obiect al propriilor dorinţe.

Claude KARNOOUH

Paris, 12 noiembrie 1994

Post-comunism sau decomunizare?

Comparaţii legitime

Deşi nimeni nu mai priveşte Istoria ca pe o fabulă a cărei morală se cere descifrată, continuăm să ne sprijinim judecăţile pe comparaţia între propriul parcurs şi aventura celorlalţi, fie ei vecini sau predecesori. Miza acestui demers este aceea de a descoperi - dincolo de nivelul anecdotic al contingentelor - un set relativ limitat de configuraţii stabile, pe temeiul cărora ne putem re-constitui trecutul ca obiect intelectual. În acest fel, actul istoriografic nu mai seamănă cu inventarierea mobilierului dintr-o subpământeană cameră funerară, ci se transformă într-un adevărat comportament hermeneutic. În general, trecerea de la descrierea evenimentelor la cercetarea semnificaţiilor presupune un recul, sau mai exact disocierea dintre observator şi cîmpul său problematic. Anchetei de "teren" (colaţionarea surselor, arhivajul, decuparea unui corpus documentar) îi urmează obligatoriu montajul ideologic, adică erijarea faptelor în discurs. Mă întreb însă dacă detaşarea noastră poate funcţiona în cazul unui subiect atît de nebulos precum acela al decomunizării şi îmi vine să cred că nu.

Dacă admitem că prin decomunizare se înţelege nu atît conflictul unor grupuri sociale concurente, cît dizolvarea treptată a mentalităţilor comuniste, vom reuşi totuşi să aplicăm schema metodologică pomenită mai sus. Avem mai întîi obligaţia de a defini genul proxim, adică de a înscrie comunismul în cronica generală a totalitarismelor. În acest sens, comparaţia cu nazismul şi fascismul a fost deja făcută atît în plan teoretic, cît şi în practica insurecţională a răsturnării regimurilor de inspiraţie bolşevică: în toate capitalele est-europene, pe ziduri, dar şi în spirite, emblema comunismului ("secera şi ciocanul") este echivalată, printr-un soi de asimilare emoţională, cu svastika nazistă. Nu voi insista aici asupra pertinenţei unei asemena apropieri, dat fiind că elementele comune celor două totalitarisme (represiunea politică, monopartidismul, militarizarea economiei, tema faustică a "omului nou", mesianismul profan şi mitologia paradisului terestru) sunt indiscutabile. E suficient să spun că analogia (sau chiar ecuaţia) respectivă pretinde o terapie istorică solidară: decomunizarea se dovedeşte la fel de necesară precum a fost, după cel de al II-lea război mondial, fenomenul denazificării.

Tipologia denazificării

După cum se ştie, denazificarea a început prin procesul de la Nürnberg, despre care s-a afirmat că ar fi înscenat revanşa juridică a Aliaţilor împotriva puterilor Axei. Şi, într-adevăr, e greu să nu admiţi că noţiunea de "crimă împotriva umanităţii" eluda dialectica tradiţională dintre agresor şi agresat şi intra în contradicţie cu realitatea etnico-politică a naţiunilor beligerante. O înfrîngere militară şi naţională era astfel convertită într-un eşec doctrinar a cărui semnificaţie implică o patologie general-umană. Evident, nimeni nu poate contesta vinovăţia celor condamnaţi la Nürnberg, vinovăţie creată prin antrenarea acestora într-o utopie periculoasă (ca orice utopie) şi soldată cu nemaivăzute atrocităţi. Însă identificarea Aliaţilor cu "omenirea" (şi diabolizarea subsecventă a poporului german) se baza pe o reducţie triumfalistă, care ignora atît complicitatea democraţiilor occidentale antebelice la ascensiunea lui Hitler, cît şi maladiva lor simbioză cu Stalin. În loc să vadă în conflagraţia tocmai încheiată criza globală a civilizaţiei europene şi să extragă din analiza acestei crize principiile unei noi înţelepciuni (religioase sau măcar politice), aparatul judiciar de la Nürnberg a ordonat 24 de pedepse capitale în ambianţa unei auto-satisfacţii morale pe care Yalta şi Teheranul ar fi trebuit să o interzică. Lăsînd deoparte ambiguităţile semnalate adineaori (aveau comuniştii ruşi dreptul să judece pe altcineva decît pe ei înşişi?), vom recunoaşte totuşi că procesul de la Nürnberg a avut cel puţin meritul de a pregăti denazificarea propriu-zisă a Germaniei Federale, îndeplinită în timpul cancelarului creştin-democrat Konrad Adenauer (1949-1963).

Dacă germanii au fost judecaţi de către adversarii lor anglo-americani şi sovietici, francezii au avut tristul privilegiu de a se judeca singuri, pe fondul coliziunii ideologice dintre Rezistenţa comunistă teleghidată de Moscova şi mişcarea de centru-dreapta a Generalului De Gaulle. Graţie acestei note specifice, experienţa franceză este mai interesantă pentru români, care au acum de judecat crimele comuniştilor autohtoni, aşa cum francezii judecaseră, după război, malversaţiunile propriilor "colaboraţionişti". Tabloul a ceea ce francezii numesc "L'Epuration" are ceva din sumbra şi smintita grandoare a Revoluţiei de la 1789. Timp de cîteva luni după Debarcarea Aliaţilor în Normandia, Rezistenţa a lichidat prin execuţii sumare circa zece mii de membri ai miliţiilor constituite de guvernul pro-german cazat la Vichy. Scenariul acestor operaţiuni era simplu: grupurile F.F.I. ("Forces Française de L'Intérieur") descindeau în localităţile recent eliberate, alcătuiau (după rumori sau amintiri personale) lista colaboraţioniştilor din regiune, pe care îi împuşcau imediat, fără proces. Adesea prezenţi, reporterii armatei americane au filmat atunci cîteva scene insuportabile, demne de oroarea unui război încă neîncheiat, care abolise justiţia şi diminuase drastic valoarea vieţii umane. Această comedie justiţiară (sau, dacă preferăm, această chermeză macabră) a reprezentat aşa numita etapă "sălbatică" a Epurării, căreia De Gaulle a ştiut să-i pună capăt pe măsură ce şi-a consolidat poziţia politică. A urmat o a doua etapă, în cursul căreia apetitul vindicativ a primit expresii simbolice şi... misogine: femeile care colaboraseră cu ocupanţii germani (s-a vorbit, mai ales, despre o aşa-zisă "colaborare orizontală"!) erau tunse chilug în faţa mulţimii, urcate în căruţe şi plimbate pe străzi, ca pe vremea procesiunilor medievale. Degradările de acest tip au încetat odată cu cea de-a treia etapă a procesului de Epurare, în cursul căreia sancţionarea adepţilor lui Pétain s-a produs într-un cadru legal, adică în tribunale oficiale şi în prezenţa (de multe ori formală) a unor avocaţi ai apărării. În contextul celor trei stadii ("sălbatic", "simbolic", "legal") ale Epurării au pierit destui inocenţi arestaţi arbitrar şi s-au plătit multe poliţe care nu aveau nimic în comun cu crimele de război. Arhiva vizuală a perioadei rămîne cumplită, pentru că violenţele pe care le-a înregistrat degajă prea puţin tragismul unui război civil (de felul celui ce avea să izbucnească în Grecia), semănînd mai degrabă cu un meschin act de vindictă colectivă.

În pofida exceselor şi aproximaţiilor de care va fi fost responsabilă, Epurarea a avut totuşi o latură exemplară. Franţa fusese eliberată de Aliaţi, dar nu şi de sentimentul profundei umilinţe pe care cei patru ani de ocupaţie germană îl instalaseră în adîncul opiniei publice. Or, un mare popor poate accepta o înfrîngere pricinuită de un adversar mai puternic, dar nu poate tolera dezonoarea propriilor laşităţi. Epurarea a exorcizat această dezonoare canalizînd culpabilitatea difuză pe care o resimţea naţiunea franceză înspre minoritatea activă şi concretă a "trădătorilor". Bineînţeles, au apărut şi au continuat multă vreme să se facă auzite vocile unor justificări, de circumstanţă, care afirmau că "buna-înţelegere" cu ocupantul ar fi scutit Franţa de o soartă încă şi mai cumplită (precum aceea a Angliei sau a Poloniei) sau că înalţii funcţionari de la Vichy (ca şi Mareşalul Pétain însuşi) ar fi fost animaţi de un paradoxal patriotism. Dar sînt sigur că dacă Epurarea nu ar fi avut loc, traumatismul ocupaţiei germane ar fi subminat reconstrucţia Franţei mai mult decît a făcut-o. Prezentată în perspectiva funcţiei expiatoare pe care a îndeplinit-o, Epurarea petrecută în Franţa post-belică pare a fi calea de bun-simţ care conduce spre însănătoşirea unei naţiuni şi - Germania sau Franţa stau mărturie - spre recîştigarea prosperităţii. Lucrurile nu sunt chiar atît de simple. Fosta RDG (unde "nomenclatura" nazistă a fost reciclată de comunişti) sau Japonia (ale cărei atitudini barbare în China şi Indonezia au fost graţios escamontate pînă în vremea din urmă) fuseseră în egală măsură candidate la denazificare. Cu toate acestea, cele două state au supravieţuit şi respectiv prosperat fără ca problema pocăinţei colective să persecute neapărat conştiinţa politicienilor sau subconştientul maselor. În cazul RDG, vinovăţia s-a volatilizat în euforia demagogică a sovietizării. În cel al Japoniei, crimele comise au fost "compensate" prin atacul atomic lansat de SUA împotriva oraşelor Hiroshima şi Nagasaki.

Gradele şi procedurile denazificării diferă de la o ţară la alta, însă condamnarea internaţională a nazismului rămîne, de cinci decenii, unanimă. Mediatizarea abuzivă şi nu o dată caricaturală a "pericolului hitlerist", imaginarul teratologic potrivit căruia "bestia nazistă" secretă virusul "ciumei brune", extrapolările gratuite (care incriminează, de pildă, presupusul "neofascism" al Ligii Lombarde) - toate aceste stereotipuri se revarsă necontenit pe ecranele mari şi mici ale Occidentului, cu urmarea că "spectrul" caporalului căzut la examenul de Arte Frumoase s-a banalizat. Am încasat şi noi, în Est, porţia obligatorie de retorică antifascistă şi asta cu atît mai mult cu cît armata noastră trecuse Prutul (şi "vizitase" Odesa) ca parteneră a Germaniei. Putem spune că respectivul matracaj culpabilizant şi-a atins scopul. Nici o persoană serioasă nu ar putea emite astăzi un diftong pro-nazist fără a se compromite, iar neo-nazismul cu care suntem ameninţaţi pînă la saţietate se dovedeşte a fi în acelaşi timp grupuscular şi rocambolesc. "Visul de aramă" al celui de-al III-lea Reich s-a coclit iremediabil. Toată lumea îi detestă trecutul şi nimeni nu îi mai poate imagina un viitor.

Dar comunismul?

Ce se întîmplă însă cu"visul de aur" şi cu fanaticii săi impenitenţi? De ce amînăm decomunizarea şi ne adaptăm pe nesimţite la realitatea irespirabilă a unui aşa numit "post-comunism"? De ce, în sfîrşit, nu putem aplica regimului bolşevic toaleta mortuară rezervată nazismului? Universul marxist-leninist e mort de cinci ani, în vreme ce comuniştii renasc sub deghizamente social-democrate, liberale sau pseudo-naţionaliste fără ca faimosul "proces al sistemului" să fie mai mult decît un deziderat pios. Doar în fosta RDG - absorbită într-un stat industrializat şi solid din punct de vedere democratic - a avut loc realmente decimarea administrativă a nomenclaturii roşii. Aproape la fel de bună pare a fi, cu limitările de rigoare, situaţia fostei Ceho-Slovacii. În tot restul lagărului comunist sau mai exact, pe măsură ce înaintăm spre Moscova, potentaţii fostului regim exercită încă puterea cu acordul unui electorat pauper, cu ajutorul diversiunilor extremiste şi cu binecuvîntarea placidă a Occidentului. E inutil să ne lamentăm la gîndul că mileniul se va încheia sub semnul acestei nedreptăţi strigătoare la cer, după cum nu are rost să prezentăm acordurile de la Malta ca pe o fatalitate geopolitică din pricina căreia vom rămîne permanent la cheremul cezarismului rusesc. Acestea sînt date obiective, pe care va trebui nu doar să le interiorizăm, ci mai ales să le gerăm diplomatic, printr-o artă a compromisului de lungă durată. Ceea ce lipseşte în România (printre atîtea altele) este răspunsul la întrebarea: "ce vom face noi înşine, ca societate?" Ne continuăm "tranziţia" către un orizont istoric nedeterminat, sau ne reamenajăm, odată cu relieful interior, peisajul civil? Nu s-a angajat o dezbatere concludentă asupra acestei chestiuni şi nici nu s-au supus opiniei publice alternativele procesului de decomunizare: militäm pentru o Epurare severă, chiar dacă ea va fi posibilă abia după căderea actualei Puteri şi indiferent dacă practicarea ei ar perpetua - într-o altă zodie politică - "purificările" operate în primii ani ai regimului comunist? Ne distanţăm de trecut favorizînd democraţia şi consolidînd, pe de altă parte, o logică a iertării care să nu implice amnezia faţă de suferinţele provocate de comunism? Pledăm pentru sancţionarea exclusiv juridică a crimelor imprescriptibile, sprijinind în paralel instalarea unei meritocraţii care să marginalizeze progresiv "cadrele" incompetente şi corupte formate sub comunişti? În ce mă priveşte, mă pronunţ pentru stabilirea unei medii inteligente între aceste trei soluţii eventuale, dar mai ales pentru un nou proiect intelectual menit să divulge esenţa ateo-stîngistă a spiritului utopic din care s-au ivit, de două secole încoace, toate delirurile antropocentrice şi furorile represive. Nu ştiu dacă prezentul număr al **Dilemei** va mişca reflecţia asupra decomunizării într-o direcţie care să depăşească dualitatea dintre anticomunismul visceral şi resemnarea apolitică. Am însă sentimentul că o asemenea depăşire a devenit de mult imperativă şi că ne aflăm cu toţii în faţa unui nod gordian care trebuie, bineînţeles, tăiat.

Teodor BACONSKY

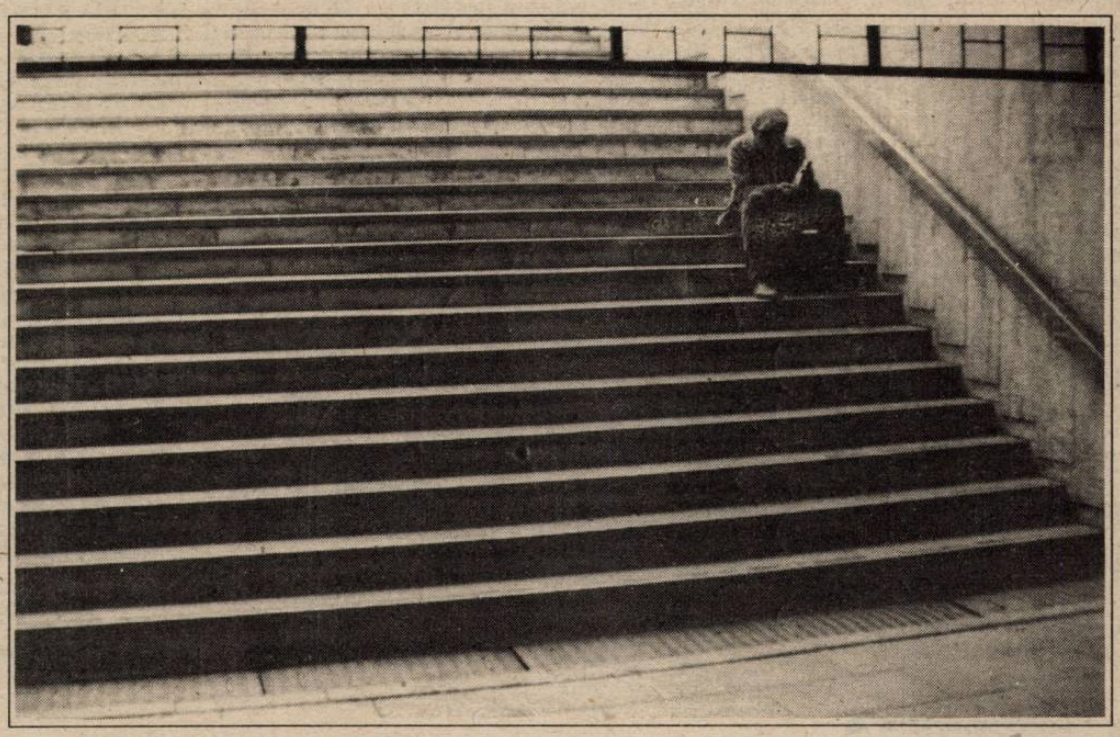

© C. Bumbuţ

Cititi/auzit

ALERGIE LOCATIVĂ. "Totuşi pentru a primi respectiva locuinţă, a fost necesar ca doamna Cazimir să prezinte un certificat medical, conform căruia ar fi alergică." (Lia Bejan, în **Adevărul** din 16 noiembrie) ● NĂZBÎTIOS ŞI LUCRATIV."... Mark Thatcher, năzbîtiosul fiu al fostei Doamne de fier, a cărui reşedinţă este în Statele Unite, unde desfăşoară o extrem de lucrativă activitate ca om de afaceri." (Gabriela Bernat, în **România liberă** din 15 noiembrie) ● IMAGINEA SIBILINICĂ. "... pe numele său Adrian Riza, nu se poate lăuda, la rîndul său, cu imaginea sibilinică a unei «miss« în floarea vîrstei, nefiind prea departe de portretul unui «mort viu»". (Valentin Cărbunaru, în **Evenimentul zilei** din 17 noiembrie) ● LA ORICE ORĂ. "Viaţa-i grea şi românul adoarme la orice oră." (Marina Almăşan, la **Ceaiul de la ora 5** din 17 noiembrie)

Bustul Thaliei

"Cheęk by Jowl", sau CUM VĂ PLACE cot la cot

Alături de **Visul unei nopţi de vară, Cum vă place** este poate cea mai sofisticată piesă shakespeariană, singura care se apropie de ambiguitatea erotică din "Sonete"; o spune "Jaques melancolicul" în monologul, devenit la fel de celebru precum cel al lui Hamlet, care începe prin: **"Lumea-ntreagă e o scenă..."** Formula a ajuns un fel de "Tatăl nostru" al lumii teatrale, rostită cu o pioşenie care-ngheaţă sensul - acelaşi sens, firește! Şi totuşi, versul următor este la fel de (sau poate chiar mai) important ca şi precedentul în vertijul pe care-l deschide în noi: **"Şi toţi bărbaţii şi femeile doar nişte actori"** (sau "simpli actori": traducere literală). Închideţi ochii şi imaginaţi-vă o piesă în care femeile ar juca rolurile bărbaţilor şi bărbaţii, pe cele ale femeilor; o spune Rosalind, în "Epilog": "Dacă aş fi femeie..." O clipă, ceva nu merge: dar Rosalind **este** femeie!? - Desigur, **personajul** "Rosalind" (observaţi că substantivul nu admite feminin!) este cel al unei femei, însă pe vremea cînd Shakespeare îşi scria piesa rolurile femeilor erau jucate de bărbaţi etc. etc. - lucrurile sînt cunoscute. Iar atunci cînd "Rosalind" jucată de un bărbat trebuie să se "travestească" în bărbat pentru a-i cere altui bărbat - iubitului "ei" - să se gîndească la "el" ca la o femeie... recunoaşteţi că "dezordinea amoroasă" nu a fost nicicînd mai mare!!

Toată piesa stă sub semnul lui "dacă" ("există multă virtute în «dacă»", explică bufonul Touchstone), singurul mod de a ocoli "minciuna directă" (cum o numeşte, în chip semnificativ, acelaşi), adică singura manieră necompromiţătoare de a spune ce vor alţii s-audă şi a face ce ai în gînd să faci. Sub acelaşi semn stă şi montarea trupei "Cheek by Jowl" cu "legendara **Cum vă place**, ovaţionată de la Adelaide la Tokio şi de la New York la Rio": **dacă** rolurile femeilor ar fi jucate de bărbaţi, lucrul ar fi în acelaşi timp mai aproape de Shakespeare şi mai surprinzător! Ce-ar fi **dacă**...?

... Şi a fost un triumf. Nu doar la Adelaide, Moscova şi alte oraşe cu nume feminine, ci chiar şi la Bucureşti - "oraşul lui Bucur", unde bărbaţii sînt totuşi puţin încîntaţi să vadă alţi bărbaţi travestiţi pe scenă, şi mai ales în afara ei...

Nu totul a fost perfect în prima reprezentaţie a "legendarei **Cum vă place**" pe scena Bulandrei, însă lucrurile bune au fost irezistibile (în special în partea a doua)! Momentele comice au stors lacrimi de rîs, iar cele muzicale (**a capella**) aplauze; simplitatea decorului semnat de Nick Ormerod (cu cîteva excelente rezolvări, ca de pildă "meciul de box" de la început) a impresionat şi tot astfel, respectul faţă de text; au existat însă unele ruperi de ritm, unele mici cabotinisme "pentru uzul publicului" şi, în general, o uşoară lentoare (care au trecut, de altfel, destul de neobservate). "Clou"-ul spectacolului a fost însă, indiscutabil, recitalul actorilor: Adrian Lester, un tînăr de culoare, înalt şi cu ochelari, a creat o Rosalind emoţionantă în a doua parte; Simon Coates a întruchipat la perfecţie o Celia **bon chic bon genre**, semănînd cu o Maggie Thatcher "mult îmbunătăţită"; Scott Handy, convingător ca Orlando de Boys, şi Peter Needham, subtil în rolul bufonului Touchstone; Wayne Cater (Phebe), parcă ieşit dintr-un film de John Waters, şi Richard Cant (Adam, dar şi "Audrey, o ciobăniţă" părînd o versiune **trash** la **Sunetul muzicii**, cu iodlere în cascadă) au fost ilarianţi; Paul Kissaun (atletul Charles, dar şi păstorul Corin, rostindu-şi replicile în ritm de melc), el însuşi amuzat de propria-i interpretare; şi, în fine, Michael Gardiner (Jaques melancolicul), cu alura unui von Aschenbach jucat de Laurence Olivier (unii au zis "Caramitru"!), absolut remarcabil de la un capăt la altul şi de-a dreptul tulburător în scena în care descrie întîlnirea sa cu bufonul - în mînă cu nasul de claun, "executînd" pe loc o pantomimă care trimitea, trist-ironic, la "Alas! poor Yorick" al lui Hamlet.

"Cheek by Jowl" ne-au restituit un **Cum vă place** poate "cuminte" la capitolul regie (Declan Donnellan), însă electrizant - a cărui morală ar putea fi: dacă lumea e un spaţiu al determinismelor obligatorii, scena, în schimb, este unul al libertăţii. **(a.l.ş.)**

Din viaţa unui extremist de centru

Incompatibilii

Pentru cei care s-au şocat că în numărul trecut l-am putut alătura pe Malraux cu Stan şi Bran, merită - nădăjduiesc - să evoc una din cele mai stranii poveşti în care aceşti incompatibili (aşa suna un telefon: "ce-o fi în capul tău că nu înţelegi incompatibilităţile în cultură?") s-au jucat împreună în faţa unor celebrităţi recunoscute pe plan mondial pentru seriozitatea şi severitatea lor. Scena e relatată de Malraux însuşi şi e cuprinsă în biografia lui semnată de Jean Lacouture, considerată ca una de referinţă în înţelegerea acestui personaj asupra căruia nememoria (altceva decît antimateria, antimemoria şi nemurirea) încearcă zadarnic să-i amputeze semnificaţia destinului, datîndu-l sterp.

În '34, Malraux răspunde invitaţiei de a participa la primul Congres al scriitorilor sovietici şi soseşte la Moscova, luînd loc - ca o stea a antifascismului european - printre personalităţi care, azi, ne-ar asigura inspiraţia pentru nu ştiu cîte pamflete antistaliniste. Firește că Malraux, chiar şi el, nu avea în '34 inteligenţa orizontului nostru din '94, dar, cu cîtă avea, îşi dădea seama de tendinţa acestui congres care, luîndu-şi ca alibi antifascismul, aşeza trainic întreaga aparatură a realismului socialist, ceea ce nu-l va împiedica să lupte, peste doi ani, în Spania de partea "roşilor" şi, în imediat, să dea curs unei invitaţii a lui Gorki, într-una din seri, la o recepţie în vila sa de lîngă Moscova. Abia se adunaseră vedetele noocratice, cînd, pe prispa acelei "datcha", se auziră bocnetele voioase şi hîrşîitul, nici el înspăimîntător, al unor cizme - auzul lui lucrînd, ca de obicei, foarte cinematografic. În faţa lor, apăru, în toată puterea cuvîntului, Biroul Politic al C.C. al P.C.(b)U.S. - Radu Albala nu putea pronunţa aceste iniţiale, fără acel "be mic" din paranteză - în frunte cu Stalin, Voroşilov şi Kalinin. Iosif Vissarionovici, într-o bună dispoziţie vizibilă, trecu şi dădu mîna cu fiecare dintre invitaţi, ştiind ce să-i întrebe lejer şi corect, ca, ajuns în faţa lui Malraux, să se intereseze, precum tot omul, "ce mai e nou pe la Paris?" Romancierul răspunse că nou, la Paris, era un film cu Stan şi Bran care avea o scenă ce înnebunise lumea; şi le arată prompt, faimosul joc al palmelor din **Fra Diavolo**, cu încrucişarea celor zece degete din care rămîn afară, mişcîndu-se veşel, unul în sus, altul în jos, cele două mijlocii. Se rîse agreabil şi se aşezară cu toţii la o masă bogată.

După zakuskă - Malraux reţine exact termenul - antipovestitorul avu, deodată, un sentiment mai mult decît ciudat, repede angoasant: i se păru că nu mai are paşaportul în buzunarul hainei; începu să se pipăie, ca tot muritorul, să se caute, nu şi nu... Panicat fără de idee, se hotărî să se aplece şi să cerceteze dacă nu căzuse cumva pe covor, ridicînd prin urmare faţa de masă şi privind, cît se putea de discret, pe sub ea; nu găsi paşaportul, dar, în aceste cîteva clipe - eu de cîte ori îmi amintesc scena, îl văd compatibil cu Buster Keaton în **Mecanicul Generalei**, în patru labe, sub o masă, printre cîteva picioare de oameni! - mişcînd ochii la dreapta sa, îi apăru, în clar-obscurul locului, o imagine siderantă: pe întreaga latură a mesei, acolo unde se înşirau, unul lîngă altul, de nu umăr la umăr, oricum cot lîngă cot, membrii Biroului Politic al P.C. (be mic!) U.S., încercau, bine acoperiţi de faţa de masă, să realizeze cu degetele lor, jocul lui Stan şi Bran!

Perplex în faţa acestui spectacol al neseriozităţii capabile să corupă cele mai feroce severităţi, biograful are grijă să precizeze că scena deţine toate datele ca să fie pusă pe seama forţei lui Malraux de a "minţi adevărat", de a inventa perfect verosimil, acel "mentir vrai" în care nu avea egal. Pentru mintea noastră din '94 - nu cea de pe urmă, dar nici prea departe - aş zice că nici nu are importanţă dacă Malraux a scornit sau ba viziunea din "datcha" lui Gorki. Ea anunţă însă din timp, cu o spontaneitate care nu-i de obicei proprie lui, acea deplasare în mitul orfic care face ca artistul să nu mai treacă liric prin fioroasele "animale politice", ci să le îmblînzească prin neaşteptate comicării şi neseriozităţi. Orfeu devine azi convingător, cu cît e mai ironic, glumeţ şi neserios în infernala grădină zoopoliţienească. De ce n-am accepta că Stan şi Bran, trecînd cum au trecut, printre fiare, au modificat ceva din mitul orfic?

Epilog: Cui nu-i pare serioasă ipoteza mea, trebuie să-i dezvălui o situaţie dintr-un domeniu strict personal pe care m-am jurat să nu-l consum în publicistică, doar în literatură, unde se poate minţi (şi supravieţui) curat - adevărat. În '80, încheindu-mi volumul **O viaţă cu Stan şi Bran**, i-am pus ca motto această scenă malrauxiană. Mi se părea născută pentru a da cea mai fragică (de la "fraged" şi "tragic"!) dimensiune acestui cuplu obsedant şi pentru copii ca Beckett şi Ionesco. N-am avut parte de obiecţii ale cenzurii cu care să-mi permit, azi, a mă lăuda. Era o carte deajuns de paustovskiană, dacă se cunoaşte acest adjectiv compatibil cu soljenițismul. A existat însă o singură interdicţie, aceasta, de o încăpăţînare remarcabilă: a se tăia motto-ul! În '80, imaginea stanbranismului cucerind nu massele ci o masă cu Stalin în frunte, încercînd să se joace cu degetele lui ca în **Fra Diavolo**, stîrnea frică, duşmănie şi "niet!" la Bucureşti. După vreo trei sau patru discuţii cu directorul - care ajunsese să-mi explice că "el, personal, omeneşte nu poate să..." - omul mi-a dat argumentul, decisiv, ca smuls din străfunduri, de acolo unde, desigur, pentru cei mai mulţi oameni de cultură, Laurel şi Hardy n-au ce căuta: "Avem mari probleme cu sovieticii... Vrei să le dăm încă un argument ca să intre în Bucureşti?" Am acceptat - era o viziune ("Stan şi Bran"-ul meu citit la Kremlin!) la fel de viguroasă ca a lui Malraux, sub masă, la Gorki acasă. De aceea, probabil, fiecărui om de care se despărţea, pe stradă, Stan Laurel îi spunea, în loc de "la revedere!": "Să fii binecuvîntat!"

Radu COSAŞU

retro CINEMA scop

● **Un bărbat bine dotat** - Sau "Două ouă mouă", căci titlul spaniolesc se traduce prin "Ouă (în sensul de testicole) de aur": ouă mouă, ceasuri mouă (à la Dali), intrigă mouă (fără cîteva secvenţe "picante" şi ceva replici "iuţi la limbă", filmul ar fi un **Dallas** absolut!) etc. Bărbatului îi place Julio Iglesias (cîntăreţul, nu bărbatul!), femeilor din film le plac bideurile. El are idei "creative" despre sex (mouă!), ele chicotesc. Ele suferă, apoi el suferă, şi tot aşa... Filmul acesta s-ar vrea o satiră a "machismului" iberic, însă nu reuşeşte decît un "karaoke" după una-două scene onirice din Bunuel şi după două-trei secvenţe căzute la montaj din Almodovar. Am fi preferat, pentru această primă întîlnire cu regizorul Bigas Luna, mai degrabă **Jamon, Jamon...**

● **Casa spiritelor** - Meryl Streep, Jeremy Irons, Glenn Close, Vanessa Redgrave, Armin Mueler-Stahl, Winona Ryder, Antonio Banderas... şi lista ar putea continua cu orice mare actor/actriţă ale clipei de faţă, tot n-ar salva filmul! Regizorul Bille August (**Pelle cuceritorul, Cele mai bune intenţii**) a ecranizat un roman al Isabellei Allende (nu ştim cum e cartea, dar, dacă e ca filmul, atunci n-o citiţi!...); asta nu e o scuză pentru scene consecutive în care Meryl Streep are părul lung, apoi scurt, apoi iarăşi lung etc.... "Cele mai bune intenţii" produc, probabil, o peliculă ca aceasta: şir indian de clişee neintenţionate. **P.S.** - Spiritele chiar circulă prin casă. **(a.l.ş.)**

Nu rataţi

● **Rămăşiţele zilei** (r. James Ivory, cu: Emma Thompson, Anthony Hopkins, James Fox, Christopher Reeve, Hugh Grant, Michael Lonsdale) - Cel mai bun film al lui Ivory, ecranizare perfectă a romanului omonim scris de Kazuo Ishiguro şi unul din rarele cazuri în care filmul e mai reuşit decît cartea! După **Lista lui Schindler** şi **Vîrsta inocenţei**, al treilea eveniment cinematografic al anului în curs.

Un duet impecabil: Anthony Hopkins şi Emma Thompson

Contrafort

A apărut o nouă publicaţie editată de **Fundaţia Culturală Română** - CONTRAFORT - revistă lunară a tinerilor scriitori din **Basarabia**. Destinată să acopere un gol resimţit cu acuitate de generaţia scriitorilor tineri dintre Nistru şi Prut, privaţi pînă acum de un organ de presă care să-i reprezinte, noua revistă îşi propune să fie purtătoarea mesajului artistic şi existenţial al acestei generaţii de optzeciști basarabeni, să reflecte tendinţele lor de integrare şi sincronizare cu literatura română contemporană.

Revista CONTRAFORT îşi propune de asemenea, să spargă clişeul tradiţional existent în conştiinţa publică românească în ce priveşte creaţia autorilor din Moldova de Est, resuscitînd un spirit critic capabil să anihileze efectele provincialismului cultural, punînd accentul exclusiv pe valoarea estetică şi morală.

Colectivul redacţional al revistei e alcătuit din: **Vasile Gârneţ** (director); **Vitalie Ciobanu** (redactor-şef); **Grigore Chiperi**, **Mihai Fusu**, **Eugen Lungu**, **Augustin Nacu** (redactori asociaţi), **Boris Covaci** (tehnoredactor).

Lansarea revistei va avea loc la sediul **Fundaţiei Culturale Române, Aleea Alexandru 38, Marţi, 29 noiembrie 1994, la ora 13.00.**

Pagină realizată de
Alex. Leo ŞERBAN

Strîns uniţi în jurul limbii de lemn

© C. Bumbuț

Cu cinci ani în urmă, cam pe vremea aceasta, o sală plină ochi şi urechi omagia prin ovaţii frenetice cuvîntarea "mult stimatului" la ultimul congres al PCR. După 20 de ani de monolog absolut, nimic nu mai constituia o surpriză pentru auditoriul anonim, ostil, docil sau indiferent, reprezentat de "masele largi": se putea anticipa cu destulă precizie cum se vor înlănţui îndemnurile fierbinţi, criticile aspre şi indicaţiile preţioase într-un corpus uşor inventariabil de clişee şi sloganuri. Şi uite aşa, deceniile treceau domoale şi egale peste biata limbă a cetăţii, trunchiind-o şi sărăcind-o progresiv şi "de sus în jos", vlăguind-o de orice firească expresivitate. Era amorţeala unei lumi tot mai anchilozate, băltind într-o sordidă încarcerare a unui **Newspeak** agresiv şi suveran, zămislit anume (şi, vai, nu numai în sumbrele utopii orweliene!) pentru a schimonosi tot mai mult spaţiul nostru privat, dar mai întîi de toate pentru a mutila facultatea noastră de a gîndi. În societăţile totalitare, puterea premeditase ceea ce noi abia acum constatăm, şi anume că limbajul, ca modelator al raţiunii, în măsura în care este deturnat de la funcţia sa primordială, aceea de **a comunica**, poate deveni una dintre cele mai eficace pîrghii ale denaturării personalităţii umane. La "succesul deplin" al comunizării atîtor milioane de oameni contribuia lent dar sigur politica de încartiruire, aliniere, uniformizare a expresiei lor verbale prin sistematică îndoctrinare ideologică şi prin obligativitatea mimetismului lingvistic. Dinspre "marea ţară vecină şi prietenă de la Răsărit" au început să curgă modele închistate, ce aveau să fie calchiate, dar şi vîrtos îmbogăţite autohton, ale **limbii de lemn.** Era un instrument lingvistic de imbecilizare forţată, artificial confecţionat pe baza unei logici brutal maniheiste, străin de regulile interne ale limbii naturale pe care de altfel încerca să o substituie. Cu alte cuvinte, un tăvălug mînat în luptă de nomeclatura comunistă care nivela toate registrele limbii (de la editorialele **Scînteii**, la limbajul brigăzilor artistice sau la cel al manualelor de şcoală), aducîndu-le la numitorul comun al unei păsăreşti de partid şi de stat. Pe plan lingvistic, tragedia acestei jumătăţi de secol a fost determinată de incredibila putere de contaminare a limbii de lemn, care a reuşit să-şi transforme receptorii, de cele mai multe ori pasivi, în emiţători şi deci propagatori involuntari ai unui limbaj şablonard şi lipsit de conţinut. Am văzut la televizor ţărani cu feţe zbîrcite care, intimidaţi de instanţa mult prea oficială a unui microfon, simţeau nevoia să vorbească "cum se cere", după cum am auzit prin parcuri grupuri de "şoimi" fredonînd în timp ce se dădeau în leagăn "Partidul, Ceauşescu, România".

După cinci ani de "democraţie originală", "omului nou", făuritorul "epocii de aur", îi ia locul "omul de bine", cel menit să "implementeze" tranziţia. Însuşi limbajul oficial al României post-decembriste este un limbaj de tranziţie, marcat de două fenomene în coexistenţă: pe de o parte asistăm la o **restituţie a normalităţii lingvistice** prin încercarea de împrospătare şi dezanchilozare a limbii, prin abolirea principalelor tabu-uri de comunicare şi prin întoarcerea la firescul expresiei verbale; pe de altă parte însă, prin conservarea şi proliferarea inerţială sau voluntară a mecanismelor limbii de lemn, se face tot mai simţit **simptomul restauraţiei limbajului dogmatic al vechiului regim.** Vitalitatea unor clişee şi convenţii lingvistice tipic comuniste este un indiciu alarmant pentru starea de sănătate a limbii contemporane, iar fenomenul este cu atît mai îngrijorător, cu cît cei care promovează acest tip de discurs anacronic şi nociv reprezintă tocmai vîrfurile actualei puteri din România, cu alte cuvinte clasa care se bucură de sprijinul celor mai influente canale mass-media din ţară. Sînt mai multe motive pentru care majoritatea liderilor politici continuă să cultive un astfel de limbaj. Mai întîi, din raţiuni electorale, puterea nu trebuie să renunţe la acest cod populist şi demagogic, întrucît nu s-ar mai face înţeleasă de generaţiile cărora, timp de decenii, li s-a inoculat numai acest tipar oratoric. În al doilea rînd, structurile prolixe şi golite de sens ale limbajului de lemn, care dau mereu impresia unui răspuns articulat, sînt adesea o simplă perdea de ceaţă, o stratagemă pentru a evita "întrebările incomode" ale presei.

În al treilea rînd, construcţiile stereotipe sînt preferate din simplă comoditate mentală, ele funcţionînd ca nişte prefabricate de tip LEGO din care se pot croi fraze întregi cu multă uşurinţă (cu bucăţele mai vechi, împrumutate de la "greaua moştenire", cum ar fi "locul" şi "rolul", "a acţiona cu mai multă fermitate", "e loc şi de mai bine", "în lumina învăţămintelor istoriei", "relaţii trainice de bună vecinătate şi cooperare", "înalţii oaspeţi", "a-şi aduce aportul", "greu tribut de sînge", "stindardul prieteniei" etc. sau cu piese mai noi ca "regimul de tristă amintire", "eşichierul politic", "modul de derulare (sic!) a resurselor financiare", "imaginea României", "integrarea României în structurile euro-atlantice", "costurile tranziţiei la economia de piaţă" etc.). În sfîrşit, dar nu în ultimul rînd, cei mai mulţi dintre reprezentanţii actualei puteri prezidenţiale, executive şi legislative nu şi-au schimbat năravurile lingvistice pentru simplul motiv că sînt fericitele victime ale tradiţionalei "rotiri a cadrelor".

Mai grav este însă faptul că noua limbă de lemn nu numai că e vioaie şi creativă, dar se şi grefează pe un fundal lingvistic naţional în plină degringoladă, marcat de un agramatism agresiv, de o neologie invadatoare prost asimilată (de regulă de sorginte tehnocrată), de tendinţa spre trivializare, de pierdere a oricărei preocupări pentru stil (tautologii, anacoluturi, cacofonii, nonsensuri), tuturor acestora adăugîndu-li-se şi o reformă ortografică derutantă şi arbitrară. Epocii unui singur vorbitor i se opune acum un vacarm de glasuri care se înghesuie la microfon, grăbindu-se să-şi răscumpere tăcerea publică îndelungată. Se vorbeşte mult şi prost, de la preşedintele ţării ("parteneri de dialog, de idei şi de opinii" – Ion Iliescu), la miniştri şi parlamentari ("privind prin prisma perspectivei" – Nicolae Văcăroiu; "am venit să vă conştientizez şi să vă aduc la cunoştinţă" – Florin Georgescu; "opoziţia trebuie să promoveze unele finalităţi" - Dan Marţian; "nici cea mai infimă adversitate" – Oliviu Gherman etc.) şi pînă la "simplii cetăţeni" intervievaţi pe stradă, din care nu e unul care să-şi recunoască ignoranţa în materie de lexic sau semantică.

Purgarea noastră de toate tarele mentalităţii şi limbii comuniste va fi foarte anevoioasă. Dar cred că ea a început deja şi că reflexele de apărare împotriva pocirii cu bună ştiinţă a graiului pot funcţiona. Speranţele noastre sînt legate de şansa unei alte calităţi a discursului puterii, a unui alt standard cultural şi lingvistic al cetăţeanului şi, evident, a unor noi alternative mediatice. Deocamdată, mai la îndemînă şi mai aproape de spiritul românului este exorcizarea limbii de lemn prin supralicitare hipertrofică şi detaşare parodică. Aşadar, supralicitînd şi eu hipertrofic şi detaşîndu-mă parodic, **"consider că este imperios necesar să ne asumăm răspunderea acestor fapte şi să ne luăm angajamentul solemn de a nu precupeţi nici un efort pentru salvgardarea valorilor umaniste ale societăţii noastre. Vom face totul pentru declanşarea unor ample acţiuni menite să ducă, în ansamblul lor, la eradicarea pe deplin a acestui flagel nefast al vorbirii noastre. Totodată, avînd în vedere importanţa crucială a acestui aspect al societăţii noastre, vom face toate demersurile care se impun pentru urgentarea creării unui nou cadru instituţional care, cu deschiderea necesară, să vegheze la bunul mers al fenomenului lingvistic din ţara noastră, în drumul său glorios spre noi culmi de progres şi civilizaţie. Am zis!"** (aplauze prelungite - n. red.).

Oana SĂLIŞTEANU-CRISTEA

Modestă propunere...

Mi se pare chiar culmea! Văd tot mai des inşi care cască, atunci cînd unul vorbeşte despre răul produs de comunism. Cască şi se uită cu ochiul omului care vrea să zică, iar începi, domnule? Principiul de ce dai, nu ştii să înjuri devine de ce înjuri, nu ştii să profiţi? Cu regret trebuie s-o spun, dar s-ar putea ca oamenii aceştia să fi simţit bine, discursul anticomunist are o audienţă tot mai slabă. Ar trebui să inventăm ceva nou. Eu vă propun să facem liste.

Ideea mi-a venit cu ocazia unei discuţii despre cenzura comunistă. Atunci am înţeles că fără o bancă de date sîntem pierduţi. Să vină oamenii şi să pună pe hîrtie, cînd au fost cenzuraţi, cum şi de către cine. Urmăresc cu plăcere lista proprietarilor de case naţionalizate publicată în **Evenimentul zilei**. Aş vrea să apară o serie de volume cu numele ţăranilor lăsaţi fără pămînt. Regret că lista foştilor deţinuţi politici este un document nefăcut public, că n-avem lista tuturor celor morţi în puşcării, că nimeni nu compune liste cu tinerii împiedicaţi să înveţe şi cu oamenii daţi afară din slujbe. Aş fi liniştită să ştiu că se lucrează la liste de informatori, profitori, delatori, impostori. Vreau să citesc liste cu minciuni, pagube şi trădări, o listă completă a preoţilor care au colaborat cu securitatea, lista valorilor şi ideilor compromise, a operelor de artă furate, a satelor şi bisericilor dărîmate, lista cu caii ucişi în perioada anilor '50 şi a vacilor moarte de foame în gospodăriile colective... De fapt, cred că vom începe cu lista listelor care sînt de făcut, o bancă a memoriei nu a răzbunării, mi se cere să iert şi nu ştiu ce să iert.

În lista cuvintelor terfelite aş da prioritate vocabulelor "tovarăş" şi "tovărăşie". În sensul lor precomunist ele trimiteau la noţiunile de "asociat, asociaţie". Obştea, cetele, tovărăşiile probează disponibilitatea românilor pentru asociere. Supuse unui cod al onoarei, structurile menţionate funcţionau perfect.

Tovarăş de drum, tovarăş de muncă, tovarăş de afaceri... Tovărăşiile se făceau şi se desfăceau. Cuvîntul "tovarăş" este sinonim cu "soţ". Soţ este cel care te însoţeşte, cel cu care faci o pereche. Cînd ai un tovarăş, nu eşti singur. Singurătatea este pîndită de urît. A ţine tovărăşie cuiva înseamnă a împărţi cu el urîtul.

Căutînd tovărăşia unui dicţionar, am găsit un cuvînt necunoscut mie, "a tovări", care este glosat cu sensul de a încărca cu o povară. Comunismul a tovărît cuvintele "tovarăş şi tovărăşie" cu povara minciunii, le-a silit să camufleze propriile lui structuri destabilizatoare, vezi "întovărăşirile agricole" cu care a început. Este inutil să insist asupra faptului că problema nu se reduce la o chestiune de lingvistică, adevărata lovitură au primit-o formele de viaţă comunitară şi, în primul rînd, ideea de "comun" care, mi se pare iar culmea, este rădăcina cuvîntului comunism.

Românul nu se simte bine "la comun". Nu cîntă în cor şi nu locuieşte în formule de familii reunite de tip zadruga. El este capabil de comuniune, nu de comunism. Un hotar imaginar desparte întotdeauna ce-i al meu de ce-i al tău, brînza mea de brînza fratelui. Spuneam cuiva recent, ai observat, ruşii cînd locuiesc la comun pun patru, cinci plite într-o bucătărie. Românii îşi improvizau bucătării în debarale, vestiare, mansarde, pivniţe şi băi, fiecare delimitînd cu grijă teritoriul lui "la mine".

Aproape o jumătate de secol românii au construit comunismul degeaba. Nu au învăţat nimic pentru că nu era nimic de învăţat. Iar lehamitea pentru cuvîntul "tovarăş" - noul cuvînt atît de golit de sens - s-a exprimat în reducerea lui la o silabă. Nu uitaţi să puneţi în liste, la pagube, cuvîntul TOV.

Irina NICOLAU

EXPERIENȚA AUTOHTONĂ

1) În România, decomunizarea 1) a făcut obiectul unei strategii coerente, 2) a fost lăsată în voia unui curs "natural" al lucrurilor sau 3) nu a constituit şi nu constituie (încă) o preocupare politică explicită? Ce înseamnă, de fapt, decomunizare în cazul particular al României?

2) Ce efect concret (juridic, moral, politic, social etc.) consideraţi că ar fi avut, în cazul în care ar fi fost adoptate, prevederile Punctului 8 al Proclamaţiei de la Timişoara, din martie 1990? Mai sînt ele de actualitate?

3) Cum interpretaţi revenirea la putere, în unele ţări excomuniste, dar şi în anumite localităţi din România, a unor forţe de stînga, reprezentate de oameni care au deţinut funcţii de conducere şi înainte de 1989? Face ea parte din jocul democratic sau, dimpotrivă, pune în pericol democraţia? Credeţi că a avut loc un proces de redefinire a stîngii în ţările fostului bloc sovietic?

4) Ce orientare ar trebui să fie imprimată unui eventual proces al comunismului: juridico-politică, moral-simbolică sau pur şi simplu istorică?

5) Care sînt determinările de ordinul politicii internaţionale ale decomunizării în România?

Stelian TĂNASE

(vicepreşedinte al Asociaţiei Române de Ştiinţe OPolitice)

Şansele unei reunificări a Europei

1. Principala sfidare cred că este, înainte de toate, una teoretică: **ce înseamnă decomunizare?** Spre deosebire de nazism şi fascism, comunismul nu a căzut în urma unei intervenţii şi a unei ocupaţii străine, ci a constituit o **implozie** a sistemului dublată de o **explozie** a societăţii, iar actorii acestei revoluţii au aparţinut tuturor interstiţiilor sociale. Odată sistemul comunist pierzîndu-şi, deosebit de rapid, miezul dur, este naiv să ne imaginăm că întreaga societate s-a curăţat dintr-o dată de experienţa acumulată vreme de 45 de ani. Dimpotrivă, abia după Revoluţie au devenit vizibile mentalităţile, reflexele, structurile regimului comunist, care pînă în acel moment fuseseră falsificate prin propagandă, statistici false etc., dar mai ales prin faptul că noi trăiam într-un **mediu artificial**. Comunismul, deci, s-a rupt şi au rămas mici segmente autonome care au intrat, fiecare cu propria lui dinamică, în dezintegrare. Ele se află şi astăzi, după cinci ani, în dezintegrare, însă procesul are ritmuri şi maniere de desfăşurare diferite. Acesta este principalul fenomen la care asistăm în clipa de faţă. Problematica unui control al decomunizării, care ar trebui să fie globală, pe ansamblul întregii ţări sau Europe de Est denotă o viziune totalitară. Să zicem că am trece această problematică în sarcina tribunalelor: pot fi, însă, judecătorii de acum consideraţi imparţiali, cînd ei îşi desfăşoară activitatea de decenii întregi şi au judecat la ordinele partidului comunist, ale securităţii etc.? Practic, avem de-a face cu o situaţie fără ieşire care va dura, probabil, o generaţie. Noi, acum, sîntem **la cage aux fous**, ne aflăm într-un balamuc cu ziduri înalte, cu nebuni de toate felurile, dar şi cu oameni care au reuşit să-şi păstreze mai mult sau mai puţin minţile. Atîta doar că şi nebunii au dreptul să trăiască; eu sînt împotriva euthanasiei!

Din punct de vedere social, dinamica este foarte mare. Are loc o migraţie în care segmente întregi ale societăţii îşi schimbă ocupaţia şi stratul. Societatea noastră se află în plină reaşezare. Dinamica este atît de mare, încît este cu neputinţă de "supravegheat".

Există, apoi, problema **legii lustrului**, formulată de către cehi şi care funcţionează şi în Estonia, şi care interzice foştilor demnitari comunişti accesul la funcţii publice. Această lege a provocat multe controverse. În Bulgaria, Polonia şi Republica Cehă, cei care au colaborat cu securitatea au fost ameninţaţi că li se vor publica dosarele dacă nu se retrag din instituţiile publice, în special din parlament. Aceasta a fost o altă soluţie. Din acest punct de vedere, în România nu s-a făcut nimic. A existat tentativa Proclamaţiei de la Timişoara, care a alimentat, în principal, fenomenul Pieţei Universităţii. În acel moment, imediat după Revoluţie, ea constituia principala temă publică în Europa de Est. Toată lumea voia o separare a apelor de uscat: cine a fost şi cine n-a fost comunist, cine a ucis şi cine nu a ucis, cine e vinovat de diferite tipuri de crime împotriva celorlalţi şi cine nu. Este foarte greu de răspuns la aceste întrebări, care constituie o rană care nu se va cicatriza decît după o generaţie, după dispariţia biologică a actorilor acestei drame.

2. Punctul 8 al Proclamaţiei de la Timişoara a fost susţinut, în clipa apariţiei lui, de o minoritate, aş zice, absolută. El a produs cîteva explozii şi tensiuni sociale, o înfruntare care a fost pierdută, decisiv, după părerea mea, în 28-29 ianuarie 1990, şi care fusese provocată de hotărîrea FSN de a se transforma în partid: o hotărîre cu consecinţe incalculabile şi negative pentru istoria postrevoluţionară a societăţii româneşti. Punctul 8 nu a putut fi aplicat din pricina absenţei unei suficiente voinţe politice, dar şi din cauza lipsei unei mase critice, a unei forţe suficient de mari capabile să o impună. Majoritatea populaţiei a avut rezerve mari faţă de el. Fiecare s-a simţit, în mod obscur, vizat de Punctul 8. Spaima a fost, atunci, foarte mare. Aşa încît reculul provocat de Punctul 8 a fost mai important decît efectul direct, cel dorit, pentru că societatea românească era foarte comunizată, era, cu excepţia Albaniei, cea mai integrată societate est-europeană din acest punct de vedere. Noi nu bănuiam, înainte de '89, acest lucru. Ne comparam cu cehii, cu polonezii, ascultam **Europa Liberă** şi ne spuneam că **acolo** sîntem. Dar nu eram! Ceea ce ne-a fost dat să aflăm mult mai tîrziu, prea tîrziu chiar!

Pe de altă parte, intelectualitatea şi societatea politică românească din anii '80 erau foarte fragile. Intelectualii erau grupaţi în cîteva cenacluri şi în ghetto-ul Uniunii Scriitorilor, nişte insule atent supravegheate şi imobilizate, anesteziate. Nu au existat alternative **politice** în anii '80, spre deosebire de Polonia, Ungaria şi Ceho-Slovacia, unde a existat o abundenţă de programe, oferte, alternative politice, eseuri, cărţi, o uriaşă literatură **samizdat**. La noi, intelectualii şi scriitorii s-au refugiat în doctrina autonomiei esteticului (dar nu numai a esteticului), care, din acest punct de vedere, era pur şi simplu ridicolă, o formă de laşitate intelectuală mascată în estetism superior, o evitare a confruntării cu dramele esenţiale ale momentului. Este una dintre cauzele pentru care România a pierdut primul tren al tranziţiei. Vor mai veni, probabil, şi altele. Cert este, însă, că intelectualul român nu a tematizat politic problemele comunismului, nu şi-a pus **problema alternativei la regimul Ceauşescu**. Fiecare a căutat o **soluţie individuală** - la limită, exilul, extern sau intern -, dar nu a căutat şi soluţii pentru **societatea românească**. Aceasta este cauza pentru care intelectualul este izolat şi astăzi: el nu s-a **legitimat** în faţa societăţii. Chiar dacă a avut, să zicem, succes ca scriitor - vezi cazul Marin Preda -, el nu a fost niciodată o **conştiinţă a societăţii**. Nu vreau să pozez în judecător al intelectualilor, eu însumi mă fac vinovat de lipsa curajului. Deşi eram lămurit, deşi vorbeam cît de cît liber, am făcut, totuşi, foarte puţin. Nu am nici măcar scuza de a fi fost obturat. Această izolare a intelectualului şi a societăţii politice, datorată faptului că nu au venit cu o alternativă **politică**, a făcut ca, odată cu implozia regimului comunist şi cu explozia societăţii, ele să fie lipsite de legitimitate. Noi nu ne-am cîştigat decoraţiile şi gradele în lupta pe teren cu regimul comunist, astfel încît populaţia s-a orientat spre un grup comunist reformist, condus de Ion Iliescu, care a constituit, în acel moment, singura alternativă. Ceea ce nu înseamnă că alternativele democratice, pro-occidentale, nu au existat, însă ele erau insuficient legitimate. Iliescu s-a legitimat în acel moment în cadrul aparatului, a birocraţiei, a armatei, care reprezentau singurele forţe rămase în picioare după Revoluţia din Decembrie. În alte ţări, aceste structuri s-au dezagregat, pentru că, pe de o parte, presiunea masei a fost uriaşă, dar, pe de altă parte, ea a fost dublată de grupuri deja existente, cu programe politice, care au putut să canalizeze masa în direcţia lor, ceea ce în România nu s-a putut întîmpla.

3. Într-un proces revoluţionar, trebuie ca prima mişcare a pendulului în direcţia opusă puterii să fie amplă şi să ducă foarte departe, pentru ca reculul natural care urmează să nu mai poată să regăsească şi nici măcar să se apropie de vechiul punct. În România, prima mişcare a pendulului a fost destul de mică, astfel încît revenirea lui se apropie foarte mult de ce a fost, reprezintă o mişcare previzibilă.

În al doilea rînd, în întreaga Europă post-comunistă se poate observa un proces de acest tip. Revoluţia a creat speranţe enorme care, nerealizîndu-se, au dus la apariţia dezamăgirii în rîndul oamenilor. Comunismul reprezenta un tip de existenţă foarte simplificat. Toată lumea identifica răul cu regimul comunist şi îşi reprezenta binele sub forma simplei căderi a regimului. A fost un mit de care ne-am agăţat cu toţii. Miracolul Revoluţiei s-a întîmplat. Acum, în chip firesc, se produce reculul, pendulul se reîntoarce, ceea ce duce la această revenire a stîngii. În Ungaria şi Polonia, stînga aceasta este una de tip european. În vreme ce în Albania (unde, prin referendum, populaţia a respins adoptarea noii constituţii) şi în România, unde sîntem deja guvernaţi de o coaliţie de stînga, am avea de-a face cu o revenire la putere a unei stîngi radicale, rudimentare, cu puternice tare autoritar-comuniste. Ar fi, nu încape îndoială, o stîngă dezideologizată, dar care ar face elogiul statului, ar impune o dictatură a majorităţii sărace şi egale, ar duce o politică îndreptată împotriva economiei de piaţă şi pluralismului politic şi ar guverna în chip autoritar, prin ordonanţe, încercînd să diminueze rolul parlamentului şi libertatea presei. Cam aşa ar arăta - arată - o stîngă la putere în România.

5. Dramele României nu sînt atît de obscure cum par unora. E suficient să priveşti harta Europei pentru a le înţelege. Contextul internaţional favorabil decomunizării ar fi acela în care Estul Europei ar marca progrese semnificative în ceea ce priveşte occidentalizarea. Glorioasa Revoluţie din 1689 şi asediul Vienei din 1683 marchează, pentru Occident şi, respectiv, pentru Centrul şi Estul Europei, ruptura în două a Vechiului Continent. Acelaşi continent, aceeaşi rasă, aceeaşi religie s-au disociat, atunci, în două civilizaţii diferite. Ruptura începuse odată cu Marea Schismă, dar la sfîrşitul secolului XVII ea s-a produs şi pe plan politic şi militar. În vreme ce în Europa occidentală se creau statele-naţiune şi se trecea spre modul de producţie burghez, Europa de Răsărit s-a văzut victima creşterii unor imperii: pătrunderea pînă în centrul Europei a Imperiului Otoman, expansiunea spre Vest a Rusiei, ridicarea Imperiului Habsburgic şi a Prusiei. Aceste procese au dus la împărţirea Poloniei, la fanariotizarea Principatelor Româneşti, la ocuparea Transilvaniei şi la tot ce a decurs din acestea. Acest context a fost, evident, defavorabil dezvoltării unei societăţi româneşti statale. Tot ce a urmat reprezintă consecinţele cezurii instalate la sfîrşitul secolul XVII. Abia revoluţiile din 1989 lansează sfidarea de a depăşi această cezură veche de trei sute de ani. România se află şi astăzi în acest context defavorabil. Polonia, Ungaria şi Republica Cehă au asimilat şi tratat mai bine această dramă, astel încît sînt pe cale de a o depăşi. Pentru întreaga societate a acestor ţări, obiectivul occidentalizării este cît se poate de clar; el nu mai face obiectul vreunei controverse. România continuă, încă, să fie o zonă de controversă în legătură cu occidentalizarea. Întrebările la care România trebuie să răspundă cît mai repede şi în chip tranşant sînt următoarele: **România este sau nu o ţară balcanică? Este sau nu o ţară central-europeană? Fiind o ţară creştină, care este influenţa ortodoxiei asupra culturii politice şi istoriei româneşti? Care este cultura politică a problemei statului în România? România, astăzi, a asimilat valorile occidentale şi doreşte să construiască o societate democratică de tip occidental, sau caută o a treia cale? Se vede integrată în rîndul ţărilor occidentale sau, dimpotrivă, în zona Mării Negre, Balcanilor, Orientului Apropiat? Aparţine România, în clipa de faţă, zonei de influenţă a Rusiei? Vrea ea să facă parte din această zonă?**

Aceste probleme, care constituie obiecte de polemică pentru diferitele forţe politice, sînt deja clarificate în Polonia, Ungaria şi Republica Cehă. Ele nu mai constituie acolo obiect de dispută. Indiferent cine vine la putere, aceste decizii sînt deja luate, aparţin întregii societăţi. România, astăzi, pendulează, face o politică ambiguă, partidele, dincolo de retorica lor, au puncte de vedere diferite. Eu am încetat de mult să mă mai ghidez după ce spun liderii politici, mă uit la acte, şi pot să spun că dezbaterea în jurul problemelor enumerate este departe de a se apropia de sfîrşit. Ceea ce ne şi ţine, de altfel, pe loc. Cînd vii din Occident, prima impresie pe care ţi-o produce România este amestecul de comunism, Orient Apropiat şi Europă. Un amestec de populaţii urbanizate rapid, recent şi superficial, clădiri de tip stalinist, moravuri şi fel de a vorbi de tip oriental, slugărnicie dublată de aroganţă şi ineficienţă, dar şi Mercedesuri şi hoteluri de lux de tip occidental. Aceasta este juxtapunerea care dă imaginea de astăzi a României şi aceasta este România în acest moment. Această prezenţă concomitentă a celor trei civilizaţii se simte foarte puternic în România de astăzi. Iar România se resimte de pe urma ei.

Vasile POPOVICI

(deputat P.A.C.)

Pericolul unei recoalizări a stîngii est-europene

1. Nu cred că, în momentul de faţă, decomunizarea se mai poate produce printr-o măsură de tipul Punctului 8 al Proclamaţiei de la Timişoara. Nu ştiu dacă este prea tîrziu pentru aşa ceva, dar ştiu că opoziţia îşi îngustează şansele de a cîştiga alegerile, unica situaţie în care Punctul 8 ar putea fi luat în discuţie. Rămîne, deci, varianta a doua, de a spera că lucrurile se vor aranja oarecum de la sine. Şi ele chiar se aranjează, în măsura în care foştii comunişti - care nu ştiu cît de mult credeau şi înainte în comunism - devin tot mai capitalişti. Ceea ce nu s-a petrecut pe tărîm politic se petrece pe tărîm economic, mult mai greu, mai confuz, dar şi pe tărîm legislativ, cu hopurile de rigoare, dar problema este că, în România, chiar dacă avem legi bune, ele nu se aplică, statul de drept nu funcţionează.

2. Putem spera că aplicarea, în 1990, a Punctului 8 al Proclamaţiei de la Timişoara ar fi adus o clarificare. E clar, în orice caz, că ar fi impus anumite valori în societatea românească şi ar fi eliminat, probabil, unele confuzii. Modulez tot timpul afirmaţiile pe care le fac pentru că observ că lucrurile nu sînt foarte clare nici în sînul opoziţiei. Atunci cînd observ atacuri la adresa drepturilor omului venind, de pildă, dinspre PNŢCD, îmi dau seama că lucrurile nu sînt atît de tranşant nete pe cît puteam să sperăm odinioară. Nu aş vrea să se creadă că fac apologia lui Ion Iliescu, pe care l-am atacat violent în atîtea mitinguri şi

➡

declaraţii, cu argumente, cred eu, dar care nu s-a ferit, după aceea, să-mi răspundă la salut şi să-mi întindă mîna. Ceea cé n-aş putea spune despre dl Emil Constantinescu, pentru care, timp de două luni, am făcut campanie electorală prin satele bănăţene, dar despre care, în urmă cu cîteva săptămîni, mi-am permis să fac o observaţie critică, spunînd că atîta vreme cît a judecat politic cu capul dlui Coposu lucrurile au mers bine în Convenţie, dar de cînd judecă cu capul dlui Patriciu, lucrurile merg rău. Atît de tare l-a supărat pe dl profesor această afirmaţie, încît n-a mai găsit cu cale să-mi răspundă la salut, lucru care nu mă supără pentru că este vorba de mine, ci pentru că lucrul acesta poate să se întîmple. Mă pot, în acest caz, întreba ce s-ar fi întîmplat dacă, în virtutea Punctului 8, dl Constantinescu s-ar fi instalat la Cotroceni. Încep să am dubii în privinţa comportamentului celor ce-şi spun democraţi. Cred, deci, că şi opoziţia traversează o perioadă de clarificări şi se află încă în căutarea unei formule umane optime.

Un Punct 8 ar putea, de pildă, să interzică depunerea unor candidaturi în alegerile viitoare de către foştii nomenclaturişti şi ofiţeri de securitate, în măsura în care mai putem avea acces la nişte dosare despre care nu ştim dacă şi unde se mai păstrează, însă cu siguranţă el nu va putea interzice comunismul. Oricînd o mişcare comunistă va putea să apară cu oameni noi. Legea siguranţei naţionale interzice propaganda comunistă, înţelegînd prin aceasta un comunism totalitarist şi afiliat unui centru din afara ţării. Un partid de stînga, chiar de o stîngă radicală, dar care acceptă, formal, pluralismul nu poate fi interzis. Deci un partid comunist poate apărea oricînd, sub influenţa unei sărăcii crescînde. Apariţia unui astfel de partid nu ar face, însă, decît să prelungească agonia.

3. Punctul 8 al Proclamaţiei de la Timişoara prevedea o durată de aplicare de două legislaturi, timp în care noi credeam că decomunizarea se va putea produce, ca şi instaurarea unui alt tip de societate, deci o anumită stabilitate democratică. Revenirea **foştilor** se produce cu concursul tuturor, deci nu numai printr-o ofensivă a unei propagande populiste, ci şi din pricina unei inerţii a opoziţiei. Fiindcă opoziţia joacă în continuare o carte eminamente **morală**, deloc **pragmatică**, şi împinge în faţă oameni nu pe baza unor criterii electorale, ci pe baza unor mici interese, promovează oameni lipsiţi de charismă şi, în felul acesta, lucrurile nu au cum să evolueze în sensul dorit.

Societatea românească continuă să fie extrem de polarizată, dar, în acelaşi timp, o mare masă de oameni se dezinteresează tot mai mult de ceea ce se petrece la vîrf. Nu s-a produs, deci, o mutaţie importantă în ceea ce priveşte conflictul central din societatea românească. S-a produs numai o dezangajare din direcţia polului Ion Iliescu, care, însă, nu a dus la o redistribuire a forţelor.

4. Cred că toate la un loc. Importantă este, însă, limita pînă la care se merge. Juridic, eu m-aş fi referit, punctual, la responsabilitatea pentru uciderea a o mie de oameni în timpul Revoluţiei. O astfel de tranşare a lucrurilor nu s-a petrecut pînă în momentul de faţă. Sau i-aş fi avut în vedere pe marii responsabili de tip Drăghici şi Nicolski. Totul era să nu se alunece într-o isterie generală, situaţie în care România nu ar fi avut decît de pierdut pe plan internaţional. În ceea ce priveşte condamnarea morală, ea s-a produs, oarecum, prin Revoluţia însăşi. În fond, comunismul însuşi s-a condamnat în clipa cînd a hotărît să scoată tancurile în stradă şi cînd şi-a primit riposta populară cunoscută. S-a produs şi o condamnare economică, de vreme ce populaţia a fost silită să iasă în stradă şi de vreme ce s-a produs colapsul întregului sistem. Deci, lucrurile au, în momentul de faţă, mai puţină importanţă la nivel moral, deşi limbajul continuă să fie rămas într-o întîrziere istorică. Avem de-a face cu o blocare a conflictului şi cu o blocare a opoziţiei în anumite scheme istorice, de pe urma căreia nu are de pierdut decît opoziţia şi, odată cu ea, întreaga societate românească.

Decomunizarea are, în România, ritmul cel mai scăzut dintre toate ţările foste comuniste. Pentru mine, însă, uluitoare este întîlnirea dintre apologeţii şi ucigaşii lui Ceauşescu. Aştept cu mult interes momentul cînd ei se vor despărţi, pentru că este clar că unirea lor într-un grup de interese nu este decît conjuncturală, iar cea care va avea de pierdut de pe urma aceste uniri nu este decît tabăra domnului Ion Iliescu.

5. Efectul dominoului se repetă. Aşa cum mişcarea pornită de la Moscova a produs căderea în lanţ a sistemului comunist în toate ţările din orbita Moscovei, în momentul de faţă, prin acelaşi efect, se produce o restauraţie de tip comunist-reformist care se va manifesta, cu siguranţă, şi în România. Problema este dacă, în toată această înlănţuire, România va produce din nou o surpriză, adică, aflîndu-se mereu în contratimp, în momentul cînd peste tot în jurul nostru vor exista guverne compuse din comunişti reformatori, în România opoziţia să acceadă la guvernare. Este posibil. Partea gravă ar fi ca aceste guverne de stînga să ducă la o recoalizare a forţelor în zona noastră. Nu mă îngrijorez degeaba, căci am putut vedea la Copenhaga delegaţia maghiară, foarte de stînga (în paranteză fie spus: nu înţeleg de ce comuniştii maghiari sînt consideraţi mai respectabili decît cei români, în condiţiile în care au existat comunişti maghiari care au participat, alături de forţele comuniste, la războiul din Nicaragua), făcînd **lobby** pentru delegaţia rusă, un **lobby** extrem de periculos în măsura în care ne atrage într-un joc de refacere a grupului ţărilor din orbita Moscovei.

Anchetă realizată de
Bogdan GHIU

Procesul comunismului este cunoaşterea regimului comunist

Decomunizare = cunoaşterea realităţilor regimului comunist. Iată o definiţie în patru cuvinte din perspectiva învăţămîntului, a cercetării, a cunoaşterii şi deopotrivă a informării generaţiilor atît tinere, cît şi mature. Este vorba de realităţi investigate cu mijloace normale ale cercetării pe fiecare domeniu în parte: sociologie, economie, istorie, mass-media, tehnologie etc. O astfel de cunoaştere este indispensabilă: pe de o parte pentru definirea epocii ca atare şi pe de altă parte pentru decomunizarea individului. În definirea epocii ca atare, se cuvin subliniate cîteva lucruri care să constituie puncte de sprijin pentru o judecată de ansamblu sau de detaliu. Regimul comunist a avut ambiţia să construiască o lume pornind de la un model importat - cel sovietic - şi de la o concepţie exclusiv teoretică. A fost un regim care a scos atît individul, cît şi naţiuni întregi din normalitate, obligîndu-le să trăiască artificial, într-un fel de cămaşă de forţă. Decomunizarea individului? Este vorba de felul de a gîndi, de reacţiile, de întreg ansamblul de simţiri şi judecăţi din care oamenii nu mai pot sau nu mai ştiu să iasă. Decomunizarea definită ca o cunoaştere a realităţilor regimului comunist este prioritară şi indispensabilă.

Să considerăm situaţia inversă: necunoaşterea realităţilor regimului comunist, care se manifestă constant în ultimii cinci ani şi care conduce spre o seamă de explicaţii bizare. De exemplu corupţia, traficul de influenţă etc., de care ziarele se ocupă atît de insistent. În analiza corupţiei un element lipseşte: faptul că ea reprezintă o continuare directă a realităţilor din perioada regimului comunist, cînd butada "P.C.R. = Pile, Cadouri, Relaţii" exprima, de fapt, un adevăr cît se poate de simplu. Cu alte cuvinte, ceea ce noi numim astăzi, cu un termen cult, "trafic de influenţă" nu reprezintă altceva decît un mod de existenţă fără de care sistemul comunist nu ar fi putut funcţiona. Firesţe, corupţie există în multe ţări, dar şi judecătorii îşi fac acolo datoria. Spre deosebire de România, unde, în vechiul regim, justiţia era o simplă anexă a aparatului de partid şi a securităţii. Acest exemplu ar putea fi multiplicat, el ilustrează tendinţa de a nu ţine seama de realităţile ce au dominat timp de patruzeci de ani.

Cunoaşterea realităţilor regimului comunist are o însemnătate aparte în domeniul cercetării şi mai ales în acela al învăţămîntului şi educaţiei. Generaţiile tinere, adică elevii şi elevele de liceu, care au acum 16-17 ani nu cunosc aproape nimic din regimul comunist. În consecinţă, noi sîntem datori să le punem la dispoziţie acele elemente care să le facă posibilă o înţelegere corectă a ceea ce a fost. Au apărut manuale de istorie noi, de exemplu manualul pentru clasa a XII-a, **Istoria românilor în epoca modernă şi contemporană**, ediţia din 1992. În ceea ce priveşte manualele, nu numai cele de istorie, trebuie, însă, spus că noi continuăm un sistem moştenit de la regimul anterior: **monopolul asupra informaţiei prin intermediul manualelor unice**. În momentul cînd nu există decît un singur manual admis, profesorul este obligat să predea în conformitate cu el; elevii să înveţe după ceea ce acest manual le pune la dispoziţie; inspectorul poate să-l sancţioneze pe profesor dacă acesta se abate de la "linia" manualului; iar cei comozi au scuza că manualul nu spune mai mult decît spune. Pînă la cel de-al doilea război mondial şi chiar în perioada acestuia, în România se foloseau, pe baza unei programe stabilite de minister, **manuale alternative**. Între care profesorul avea libertatea să aleagă. Informaţia era, deci, diversificată. Să luăm exemplul unui elev aflat, acum, în clasa a XII-a şi care citeşte în manualul amintit mai sus următoarele: după 1948 a urmat "introducerea modelului stalinist în toate compartimentele societăţii" (p. 326). Foarte adevărat, dar ce poate să însemne pentru un tînăr de 18 ani "model stalinist"? Tînărul va învăţa în mod automat o formulă, pentru el lipsită de conţinut. Să trecem la colectivizare. Aici lucrurile devin şi mai grave: se spune că s-a făcut colectivizarea folosindu-se metode dure. Realitatea, însă, este mult mai destructivă şi cuprinzătoare: colectivizarea a fost mijlocul de a îngenunchea şi de a controla ţărănimea, un transfer brutal de proprietate prin care s-a urmărit instaurarea controlului asupra a 75% din populaţia ţării. Acesta a fost scopul real al colectivizării. Despre industrializare, apoi, se vorbeşte foarte puţin şi nu în dimensiunile ei reale: crearea unei industrii după model străin, indiferent de nevoile şi de posibilităţile României. În sfîrşit, punctul final al comunismului românesc nu este descris deloc: o ţară cu întreruperi zilnice de electricitate, cu hrană şi căldură submminimale, cu femei silite să aducă pe lume cîte patru copii etc. Acestea sînt lucrurile care trebuie spuse: realitatea vie, concretă, nu nişte formule. Să luăm un alt exemplu: sistemul represiv, închisorile. Se spune că au fost închişi foarte mulţi oameni, că s-a recurs la mijloace inumane, sînt enumerate cîteva nume proeminente. Foarte bine şi foarte corect. Dar dacă tînărul ar fi avut în faţa ochilor o hartă a României cu toate lagărele şi centrele de exterminare care au funcţionat, impresia lui ar fi fost cu totul alta, el ar fi înţeles la adevăratele proporţii ce a fost realitatea comunistă. Iată, deci, unde duce monopolul asupra informaţiei. Mai grav, însă, stau lucrurile în cazul profesorului, care, bazîndu-se pe acest manual, va face o lecţie mai curînd formală, iar dacă va ieşi din limitele lui, ar putea fi sancţionat.

Tendinţa de a trece sub un văl al tăcerii realităţile din ultimii patruzeci de ani este, însă, mai generală. Există publicaţii cu tiraje mari şi cu ţinută, altfel, decentă, ca şi reviste cu patronaj academic care nu suflă un cuvînt despre regimul comunist, evitînd aproape orice referire la perioada 1948-1989. Astfel, implicit, se ajunge ca toate relele de astăzi să fie puse fie pe seama tranziţiei, fie pe seama corupţiei, ca şi cum ar fi vorba de fenomene apărute prin generaţie spontanee. Toţi cei în vîrstă de peste patruzeci de ani au un trecut legat de regimul comunist; 90% din aceştia probabil că nu vor să-şi amintească acest trecut. Şi atunci lucrurile devin mult mai simple: tăcem şi prezentăm imagini-tip. O formă indirectă de a nu spune ce trebuie spus o constituie şi înlocuirea unui termen cu altul: în loc de **"regim comunist"** se spune **"ceauşism"** sau **"regim totalitar"**. Există autori şi publicaţii care practică cu obstinaţie această modalitate de evitare a adevărului. "Ceauşismul", Nicolae Ceauşescu şi guvernarea sa au fost o expresie directă a regimului comunist în datele lui fundamentale. Particularităţile, în acest caz, sînt secundare.

În ceea ce-i priveşte pe istorici, aceştia au început să facă o serie de lucruri în direcţia cunoaşterii realităţilor regimului comunist. Arhivele s-au deschis într-o oarecare măsură. De exemplu, Arhivele Statului au publicat pînă acum trei volume de documente referitoare la anii 1945, 1947 şi la perioada celui de-al doilea război mondial. Este un început bun. Însă epoca a durat patruzeci de ani, fără a mai pune la socoteală cei aproape patru ani cît a durat uzurparea puterii. Comunismul a dărîmat România tradiţională şi a voit să pună în loc ceva cu totul diferit. Realitatea a fost atît de complicată, încît, în ritmul de pînă acum, ne vor trebui decenii pînă vom ajunge să putem descifra ceva. În consecinţă, lucrurile se cer atacate şi altfel.

Există cîteva puncte, să le spunem "strategice", pentru înţelegerea comunismului care ar putea fi abordate imediat. Însă, pentru aceasta, este nevoie de o cooperare între cercetători şi deţinătorii puterii. De exemplu, un lucru care s-ar putea face foarte repede, în decurs de numai cîteva luni, ar fi **publicarea tuturor HCM-urilor secrete**. Ele sînt gata îndosariate, nu este nevoie decît de un **da** al executivului. Apoi, publicarea diferitelor materiale referitoare la regimul penitenciarelor pînă în 1964, pentru că pînă atunci s-au petrecut lucrurile cele mai grave în închisori. În al treilea rînd, ar mai putea fi vorba de **definirea anumitor concepte fundamentale**; ce se ascunde în spatele **colectivizării** şi al **industrializării**, care au fost continuate pînă în ultimul moment al regimului comunist. Aceste lucruri se cuvin definite, cu ele trebuie să se înceapă, după care va veni şi demonstraţia de detaliu. În această fază oamenii au nevoie de sensurile fundamentale ale anumitor concepte şi realităţi cheie.

Nu de un proces al comunismului este nevoie, ci de cunoaşterea realităţilor regimului comunist.

Dinu C. GIURESCU

© C. Bumbuţ

De vorbă cu anti anti-comuniştii

"Aer cu vorbe '90" - aşa s-ar putea chema cartea pe care Irina Nicolau (ajutată de cîţiva antropologi profesionişti şi amatori) a făcut-o în timpul primei campanii electorale post-revoluţionare. Sute de pagini de discurs montat caleidoscopic transcriu ce se vorbea în Piaţa Universităţii (balcon, fîntînă, treptele Naţionalului), ce se vorbea la TVR despre Piaţă ("s-au profanat trivialităţi", "s-a paralizat aprovizionarea cu lapte", "am primit numeroase proteste din ţară"), ce s-a spus în CPUN despre Piaţă. Mărturiile reproduse mai jos le-am cules în 17 mai 1990 la ultimul miting FSN dinainte de alegeri. Ce părere aveau "feseniştii" despre faimosul punct 8 al Proclamaţiei de la Timişoara? Îl respingeau în primul rînd pentru că el interzicea candidatura "lui săracu' domnu' Iliescu, un om aşa bun şi corect..." Cum îi vedeau "feseniştii" pe cei din "Zona liberă de neocomunism"? Ca pe nişte indivizi certaţi cu munca. "La muncă, duceţi-vă la muncă!" li se striga adesea de pe margine protestatarilor din Piaţă. Şi li se răspundea: "Tu vii să-mi spui mie să mă duc la muncă? Activistule, ce ştii tu să faci ca activist de partid? Eu am muncit patruzeci şi cinci de ani şi cu ce m-am ales, răspunde-mi!" Pentru adepţii FSN, manifestanţii de la Universitate erau comunişti înraiţi, "adevăraţii nomenclatori" care doreau - mi-a spus un muncitor - "să ia în continuare lefuri fără (iarăşi!) muncă de la cine îi plăteşte pentru stat şi hăulit". Noţiunii de anticomunism interlocutorii mei i-o asociau pe aceea de genocid: comunist, necomunist, demonstrantul din Piaţă devenise în final un vampir însetat de sîngele milioanelor de membri PCR. Pe atunci, era la modă să discuţi despre genocid. Astăzi, "Genocid" e supranumită în glumă vodca cea mai toxică şi mai ieftină cu putinţă de consumat în România (aceea fără nume, pe a cărei etichetă scrie simplu: "vodcă").

"Celebra Proclamaţie este... o emanaţie a Partidului Naţional Liberal, cum a spus domnu' Iliescu, nu? Totuşi nu e corectă această Proclamaţie, mai ales punctu' opt e discutabil, pentru că încearcă să elimine nişte personaje de care, să zicem, poate că n-au făcut.. da' au făcut revoluţia... Iliescu a fost acolo de pă douăjdoi, n-a fost de pă şaispe pentru că n-a fost la Timişoara, da? Însă în timpul revoluţiei de la Timişoara s-a strigat tot timpul, Iliescu, Iliescu, să vină Iliescu ... Gorbaciov şi perestroika..."

"Doamnă, jos comunismu', jos, sînt de acord, numai cu cei care sînt pătaţi, care au fost, vă spun... la noi la servici, secretara de partid şi directoru' a fost membru în Marea Adunare Naţională şi acum noi l-am ales şi secretara este cu sinducatu' pentru că nu a făcut nimic rău, ba din contra... Cei care sînt pătaţi, doamnă. Care au abuzat de-această funcţie, aceştia să fie... da' nu toţi. Şi aştia răi cred că au fost destul de puţini. Şi nu... să fie omorîţi cum spun ceilalţi, daţi la serviciul lor jos, nu pedepsiţi, cum au spus, nu un milion de morţi, trei milioane patru sute de mii... Să muncească cu noi, cot la cot."

"Cum doresc oare studenţii, ca să vă pun o întrebare poate cam indiscretă, cred dumnealor că se pot cocoţa din... direct din facultate în scaunul directorial? Adică, aşa, fără nici un fel de experienţă? Noi spunem că să dăm jos nomenclatura, da, s-o dăm, da' pe cine punem în locul lor? Pă mine, ca muncitor, pă altu', da' ce putem să facem noi? Că unii nu ştim nimic, din păcate. Deci trebuie s-o luăm treptat, asta-i normal, indiferent de democraţie. E o chestie logică, normală, poa' s-o vadă şi-un orb. Deci, normal, eu cred că fiecare întreprindere trebuie să crească de acum încolo descendenţii, oamenii viitorului. Şi doar pe urmă să acceptăm şi noi să fie cu adevărat democraţie. Deocamdată, nu zic să facem neocomunism, nu, că aşa ceva nu există, s-a şi ras de pă hartă... inclusiv socialismu' şi partidu', asta s-a dus. Eu zic că, cel mai bine, fiecare să-şi facă curăţenie în primu' rînd în familie, să încerce să convingă pe părinţi, pe bunici, pe surori, pe fraţi, chiar pe copii, să aibă altă doctrină, altă ideie, şi abia pe urmă să acceptăm de jos în sus, sau de sus în jos, cum doriţi, să facem cu adevărat democraţie. Altfel nu se poate... Sînt un simplu muncitor... da' să vă mai spun ceva, acuma o să ziceţi că ce-i cu mine, c-am limbariţă, da' ie foarte importantă faţa omului, zîmbetu', dumneavoastră, dacă zîmbiţi frumos, nu atrageţi un partener? Aşa-i şi cu domnu' Iliescu, omu' ăsta are un zîmbet care te cucereşte, cînd îl vezi aşa, zici, dom'le, ăsta nu poa' să fie un om rău, nu poate să vrea rău. Şi ce dacă a cumpărat şi el de la magazin cu circuit închis, chiar credeţi că el n-a mîncat oase, aşa cum mîncam noi?"

"Dac-ar ieşi la putere anticomuniştii... foarte multă lume ar avea de suferit... nevinovată... S-ar repeta istoria din patruşcinci - patruşase... Da, pentru că foarte mulţi au părerea că, lasă că o să vină... aşa ... şi o să vă pună pă voi care aţi fost comunişti sau pă copiii voştri să astupaţi voi canalu'. Sau să facă dosare să nu mai intre la facultate copiii celor care... Or mie nu mi se pare normal. Şi asta o spun nişte oameni care au beneficiat în fostu' regim, asta e mai dureros. Că oamenii cinstiţi muncesc. Noi muncim de la revoluţie, noi muncim de la revoluţie încontinuu, n-am avut timp să ne ducem la Universitate. Acolo se duc comuniştii care nu muncesc. Că noi după muncă avem acasă obligaţii de familie, copii şi aşa mai departe. Cei care stau acolo n-au nici un rost, după părerea mea. N-au nici o chemare în societate, nici la serviciu... absolut nici o chemare pentru viaţă, pentru România care s-o facem... aşa cum vrem. S-o facem s-ajungem în capitalism! Da' cum s-o facem dacă nu muncim?

Noi avem încredere în Frontu' Salvării Naţionale care ne-a oferit tot ce duceam lipsă şi credem că partidele istorice nu vor decît să aducă racilele capitalismului la noi în ţară."

"N-avem nevoie de proclamaţii, vrem linişte. Şi aţi văzut cum miroase în Piaţă?"

"Nu-i frumos din partea lor ce fac şi cine îi mînă este unu' care şi-a abandonat copiii cu mama... şi cu acela bărbos, adică ei să reorganizeze România... I-am auzit cum vorbesc că pînă nu moare ultimul comunist noi nu ne lăsăm... ce vorbe! Păi, adică, să moară trei milioane opt sute de mii de oameni plus familiile lor? Şi sînt oameni capabili între membrii de partid, cum să-i omori? Că să nu uităm că pe vechiul regim, dacă nu erai membru de partid, nu ajungeai nimic şi ne-a făcut pe toţi de asta."

"Alegerile le aştept cu toată dragostea şi cu tot entuziasmu' tineresc care ne caracterizează. Pesemne vîrsta noastră... Chiar dacă... reprezentanţi din Piaţa Universităţii nu sînt pe măsura vîrstei noastre şi a inteligenţei unora dintre noi. Majoritatea dintre cei tineri zic că sînt acolo da' eu zic că ar trebui să vină aci şi să vadă entuziasmu' tineresc al unora, aşa, şi... Universitatea nu reprezintă marea majoritate."

"Ce-i la Universitate... eu mă gîndesc, cum am rezistat patruzeci şi cinci de ani un popor civilizat, mai puteau să rabde doi ani de zile. Comunismu' a murit pentru totdeauna. Dovada o fac chiar Uniunea Sovietică. Convingerea mea, am... că cea mai bună trecere la ora actuală de la etapa în care ne aflăm o poate face numai domnu' Iliescu. Ceilalţi, dînşii, au vederi de Occident şi la noi trecerea asta de la economia centralizată la economia de piaţă n-o poate face altcineva decît domnu' Iliescu."

Delia VERDEŞ

Turbomecanica Saga

- dialog cu mulţi sindicalişti şi puţini muncitori -

În decembrie '89, muncitorii de la Turbomecanica au fost în primele rînduri. Ei au tulburat mitingul lui Ceauşescu. De altfel, cinci dintre ei, Cabalortă, Dumitraşcu, Ionescu, Mihai şi Sabău au murit în revoluţie. Alţi trei au rămas infirmi.

Fabrica face motoare de avioane. Angajaţii au calificări speciale. Sînt o elită. Am vrut să aflăm cum se prezintă societatea lor, la cinci ani după revoluţie?

În aceeaşi curte sînt vreo trei întreprinderi, păzite militar, cu posturi fixe. În spatele gardului e o zonă interzisă, delimitată cu sîrmă ghimpată, ca la puşcărie. Ca să nu atace cineva întreprinderea. Pentru vizitarea ei îţi trebuie o ţidulă. E o societate de interes naţional, strategic. Nu poate intra oricine. N-are importanţă că utilajele sînt occidentale, secretul e secret. Dar noi am aflat de ţidulă şi de interdicţii cînd eram deja în fabrică, după ce am fi putut s-o cotrobăim în lung şi-n lat. Am intrat, pur şi simplu pe poartă fără să fim întrebaţi nimic. Mai greu a fost la ieşire, fiindcă am ales altă poartă iar portăreasa nu credea că sîntem intraţi. Cum să ne dea voie să ieşim dacă nu ne-a văzut intrînd? În acel moment, după logica portărească, noi nici nu existam. Numai atît şi ar fi fost destul pentru a avea răspuns la întrebarea noastră despre mersul decomunizării prin acele locuri. Totuşi, am avut curiozitatea şi buna credinţă de a cerceta problema mai în amănunt.

Trei lideri

Liderii sindicali ne-au primit binevoitori, fiind oameni mai degrabă blînzi decît energici şi furioşi, aşa cum ni-i închipuiam noi. Sindicatul lor se numeşte "unit" şi e format din două ramuri: muncitori şi personal TESA. Ni s-a explicat că, după revoluţie, persista încă ideea luptei de clasă: proletariatul de-o parte, administrativul şi inginerii de cealaltă parte. Prin împărţirea în două, s-a încercat evitarea unor dispute între "clase". Dar salariaţii sînt la fel de săraci, indiferent de încadrare. Cu timpul s-au lămurit, se pare, că au interese comune. Sindicatul e totuşi împărţit în două şi... unit. Cît priveşte conducerea, aceasta s-a schimbat într-una. La revoluţie, muncitorii l-au dat jos pe colonelul Trofin şi au ales prin vot un altul, pe care apoi, la-u mazilit tot printr-o mişcare revoluţionară. Următorul a fost numit de guvern. N-a rezistat nici el prea mult. A plecat. Cu amîndoi, lucrurile au mers prost, mai prost decît înainte. Aşadar, s-a reîntors colonelul Trofin. Se zice că nimeni n-ar fi avut resentimente împotriva lui, dacă la această a doua "domnie" ar fi fost eficient. Dar resentimetnele au fost de partea lui, liderii spun că s-a întors dornic de răzbunare şi că a plătit polite. Într-un an şi jumătate a dat afară vreo şapte-opt sute de oameni, printre ei fiind şi economişti, care astăzi nu mai sînt de găsit şi ingineri de aeronave. Actualmente, la un proiect la care ar fi nevoie de treizeci de specialişti, nu lucrează decît doi. Atîţia mai sînt disponibili. Totuşi, la nivelul conducerii, lucrurile n-au rămas la stadiul coloneilor. De voie de nevoie, Trofin a fost pensionat. În locul lui, prin concurs, a venit inginerul Ioan Şerban Ciorapciu. E considerat ca fiind cel mai bun director pe care l-a avut Turbomecanica. A "modulat" întreprinderea. Secţia tîmplărie nu mai face doar coşciuge şi lăzi, ci şi mobilă pentru angajaţi, iar garajul nu mai e chiar un depozit de fier vechi. Lîngă monumentul eroilor din curtea fabricii nu mai stă Aro acela prăpădit, ci un Mercedes şi o Toyota. Pentru protocol. Pe lîngă toate astea a apărut şi un foarte mic beneficiu. După cinci ani. În fine, să fie situaţia de acum mai bună decît cea din 1989? Sau mai rea? Comparaţia e grea, iar părerile oamenilor sînt împărţite şi nu prea clare... Nimeni n-a pus vreodată în aplicare o strategie de lungă durată. Nimeni n-a spus ce vrea să facă din fabrica aceasta. Nici acum nu pare să existe vreo idee. Cum va arăta Turbomecanica peste alţi cinci ani, în 1999? Va fi acea firmă temută şi recunoscută pe pieţele lumii, pe măsura calificării personalului şi a calităţii ieşite din comun (vorbind serios) a utilajelor ei de bază? Nimeni nu pomeneşte, măcar, o asemenea posibilitate. (Pare ridicolă?). Privatizarea? O frază de alţii inventată.

Andrei MANOLESCU

Patru muncitori

După ce i-am epuizat pe sindicaliştii uniţi, am vrut să trecem la adevărata treabă: să vorbim cu muncitori din fabrică. Din simpatici şi transparenţi, sindicaliştii au devenit brusc îngrijoraţi şi misterioşi. Şoptindu-şi unii altora, au dat telefon conducerii, care n-a răspuns, deci s-au dus personal. Din toată tevatura pseudo-protocolară ce ni s-a oferit, am înţeles că răspunsul va fi negativ. A fost, însă, şi explicativ: fabrica e pe lista neagră a celor interzise ochilor străini.

Ca să nu plecăm neinformaţi şi nevorbiţi, sindicatul ne-a "livrat" trei-patru oameni la faţa locului. Din şefii sindicali au rămas cîţiva cu noi, să-i ajute. Oamenii însă şi-au exprimat vădit nemulţumirile, fără să-i supere aglomeraţia din sediul Sindical. Majoritatea tineri, în jur de 30 de ani, strungari, matriţeri, rectificatori, au abordat aceleaşi probleme. Cu toţii au început prin a aprecia că a mai scăzut nivelul de trai după Revoluţia la care au participat chiar în primele rînduri. Au luptat oare atunci doar ca să se înmulţească maşinile la poartă şi ei să rămînă la un salariu de 130-140 de mii în mînă? După un venit onorabil, în decomunizare oamenii includ şi un loc de muncă sigur. Să ştii că nu te dă oricînd afară. Deocamdată, după spusele unui tînăr muncitor, nu sînt falimentari, dar nici nu prea mişcă: "se scaldă într-o apă mică, undeva". Au de lcuru, dar n-au auzit ca ultima conducere să fi încheiat niscaiva contracte pentru produsele pe care ei le fac. Actualul director Ciorapciu este "transparent" prin medierea sindicatului. Altfel nu. Dar, oricum, nimeni nu mai poate fi dat afară acum pentru că înjură conducerea, ne declară un tînăr şi pertinent matriţer care nu vrea să-şi decline identitatea. Şi nici pe motive politice, pentru că politică nu se discută în fabrică. La nevoile sociale ale angajaţilor veghează sindicatul - şi asta-i o altă schimbare în bine: au fost facilitate cumpărarea de geci şi frigidere în rate, la preţul pur de fabricaţie, fără adaos, fără dobîndă. Ba chiar s-a adus ulei - ce-i drept, raţionalizat, pentru că n-a ajuns - cînd nu se găsea în comerţ.

Mult mai mult de atît oamenii muncii nu prea au ce să spună. Tot matriţerul anonim observă, la fel de pertinent, că nu au destule materiale; că sînt, uneori, obligaţi să facă lucrări în care nu sînt specializaţi şi în care nu au o protecţie a muncii bine pusă la punct: sînt oameni care fac şi sudură şi lăcătuşerie şi electricitate. E adevărat că utilajele sînt mai bine puse la punct şi mai moderne ca-n alte întreprinderi - cu comandă numerică şi program - dar erau aşa şi-nainte de Revoluţie.

Despre privatizare constructorii de avioane nu ştiu nimic, nu pot spune nimic ferm. Matriţerul, de exemplu, nu simte că ar merge în vreun fel spre aşa ceva. Şi nici că Ministerul, care o fi ăla, are vreo strategie certă în această privinţă. De capitalism îi apropie, pe intervievaţi, mai curînd tot problema salariilor: strungarul revoluţionar se întreabă de ce el, care a muncit întotdeauna, să ia tot atîţia bani cît altul care face mult mai puţin? Iar tot matriţerul observă că, pentru munca pe care o depun, nu iau cît ar trebui. Mai ales că mulţi dintre angajaţii fabricii Turbomecanica ar face faţă şi în străinătate: unii dintre cei ce n-au eşuat pe la buticuri, ca proprietari sau vînzători, au ajuns, ca specialişti, în Canada: din starea asta de depresie confuză, decomunizată sau nu, se poate ieşi, mai simplu, luîndu-ţi cîmpii.

Iaromira POPOVICI

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilies CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (Corespondent la Roma)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Bogdan GHIU
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Gabriela MAŞEK; DIFUZARE: Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU, Corina MÎŢĂ
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, Bucureşti

Anul II
nr. 99
2-8 decembrie 1994
16 pagini 200 lei

DILEMA
SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE
DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

MERITĂ SĂ FII CINSTIT?

© C. Bumbuț

Mai degrabă da,
dar fiecare îi așteaptă pe ceilalți să înceapă.
Cînd corupția e generală,
cinstea ar trebui să fie individuală.

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Efectul de ecou

Citindu-l pe Michnik

În 1983, pe cînd Polonia se găsea sub regimul stării de asediu al generalului Jaruzelski iar Michnik în temniţă, o mare universitate americană - The New School for Social Research din New York - îi acorda disidentului polonez un titlu academic, invitîndu-l la solemnitatea decernării lui. Insistenţele universitarilor new-yorkezi nu au rămas fără ecou printre generalii de la Varşovia. Răspunsul lor: militantul Solidarităţii este autorizat să plece, dar cu o condiţie - să nu se mai înapoieze. "Îmi oferiţi Coasta de Azur contra sinuciderii mele morale" - îi scria Michnik ministrului de interne, generalul Kiszczak, adăugînd: "Fie ca micul meu gest de respingere să reprezinte o modestă contribuţie la simţul onoarei şi al demnităţii în această ţară împinsă zi de zi într-o mizerie tot mai adîncă. Şi fie ca el să reprezinte pentru voi, care faceţi negoţ cu libertatea altora, o palmă peste obraz".

Zece ani mai tîrziu, spre consternarea multora dintre concetăţenii şi prietenii lui, Michnik prefaţa cartea memorialistică a lui Jaruzelski, însoţindu-l la Paris la lansarea versiunii ei franceze. Amintesc aceste episoade cu speranţa că ele pot uşura înţelegerea textului semnat de Adam Michnik şi reprodus de **Dilema**. Am în vedere fraze de genul: "Chiar dacă e rea, logica restauraţiei rămîne pînă la urmă mai bună decît logica iacobin-bolşevică a epurării, a vindictei, sau a ghilotinei", susceptibile adesea să irite înainte de a convinge. Eventualul şoc nu este provocat de incoerenţa autorului, ci de lipsa lui uluitoare de prejudecăţi pe care numeroşi cititori nu pot sau nu vor să o împărtăşească. Dar, la această răspîntie a istoriei, baricadarea în prejudecăţi reprezintă un confort aducător de catastrofe. O dezamăgire electorală rămîne preferabilă unui război civil.

Scrierile lui Michnik nu pot fi parcurse cu indiferenţă, ele fascinează şi contrariază în acelaşi timp. Prin natura ei, contrarierea este mai longevivă decît fascinaţia. Dar fără această suspiciune faţă de propriile prejudecăţi, care părea să-i fi contaminat pe liderii Solidarităţii, miracolul "revoluţiei de catifea" - prăbuşirea paşnică a ordinii staliniste - ar fi avut puţine şanse de a se produce. La Michnik această suspiciune nu pare dobîndită, ci înnăscută. Aplicată la temele tranziţiei, ea contrariază prin ceea ce s-ar putea numi un demers fundamental în răspăr: deprinderii noastre de a reduce procesul istoric la aspectele lui politice i se opune o viziune pentru care evenimentul politic nu este decît semnul codificat al mişcării istorice.

În articolul reprodus de **Dilema**, Michnik supune acestui mod de investigare un eveniment politic est-european pe cît de abundent invocat pe atît de puţin analizat: succesele electorale repetate ale unor formaţiuni politice care descind direct din foste partide comuniste. Bizuindu-se mai ales pe conexiunea "revoluţie de catifea - restauraţie de catifea" el alcătuieşte un triptic axiologic incluzînd ordinea, simetria şi raţionalitatea opţiunii. Potrivit acestei abordări, tranziţia ar fi mişcarea societăţii de la o revoluţie de catifea, neterminată, spre o restauraţie croită din acelaş material şi osîndită să rămînă la rîndul ei neterminată. Această mişcare are cîteva caracteristici: ea este totodată ireversibilă, inevitabilă, incontrolabilă prin mijloace politice, dar perceptibilă prin mijloace teoretice.

Ordinea atribuită tranziţiei spre post-stalinism nu reprezintă, în această viziune, decît specimenul ordinii cvasi-generale care reglează pulsaţiile istoriei. Dovadă: comparaţia cu revoluţia franceză atestînd că toate revoluţiile rămîn neterminate, ceea ce le condamnă să degenereze la restauraţii, la rîndul lor condamnate să capoteze la jumătatea drumului. Plasat în acest cadru conceptual, evenimentul analizat - succesele electorale ale foştilor comunişti - degajă unele prezumţii, cum ar fi:

1. Tranziţia post-stalinistă este pe cale de a trece din faza revoluţiei în cea a restauraţiei.

2. Restauraţia, ca şi revoluţia, nu are un program clar şi se foloseşte de mijloace paşnice, în primul rînd de mecanismul electoral.

3. Restauraţia nu îşi propune - şi de altminteri nici nu poate - să reinstitue vechea ordine socială stalinistă. Ea operează mai puţin asupra sensului istoric al transformării concentrîndu-se asupra modalităţilor ei.

***

Cum se raportează la această viziune un cititor care sé luptă cu tranziţia pe plaiurile mioritice şi care, evident, nu se reprezintă decît pe sine? După ce s-a delectat cu verva, ingeniozitatea şi neobosita flexibilitate a analizei lui Michnik, el se trezeşte asaltat de întrebări dintre care mă opresc la următoarele:

1. Este oare istoria - şi deci implicit tranziţia - guvernată de legi generalizabile?

2. Să se manifeste oare o astfel de lege în conexiunea revoluţie de catifea - restauraţie de catifea?

3. Cît de intransigent sau de moderat ar trebui să fie anti-comunismul pentru a-şi putea mări eficienţa?

De-a lungul multor ani, stăpînirea societăţii de către partid se justifica între altele prin stăpînirea istoriei de către materialismul istoric. Refuzul de a crede în legile geometrice ale acestuia presupune oare credinţa că istoria nu este nimic altceva decît un haos dominat de întîmplare, în vîrtejul căruia sîntem tot atît de neputincioşi cît ne pretindea materialismul istoric să rămînem în faţa aşa-ziselor lui legi inexorabile? Pentru rătăcitorii prin hăţişurile tranziţiei ideea lui Michnik, că istoria nu e lipsită de unele rînduieli, are, în circumstanţele date, conotaţii opuse. Pe de o parte ea atrage, pentru că pune sub semnul îndoielii aspiraţiile puterii - şi ale politicii în general - la rolul de demiurg al tranziţiei, şi prin urmare al istoriei. Pe de alta, ea suscită aprehensiuni, pentru că riscă să diminueze, sau chiar să anuleze spaţiul de acţiune a subiectivităţii umane şi a hazardului.

Prezumtiva rînduială a conexiunii dintre revoluţie şi restauraţie este susţinută cu ajutorul paralelei dintre 1989 şi 1789. Dar dacă paralela s-ar face cu 1917? Căci mulţumită prelungirii ei leniniste, revoluţia rusă democratică nu a reuşit numai să-şi atingă ţelul, dar l-a şi depăşit inversîndu-l, pentru ca ulterior, datorită degenerării ei staliniste, ea să preîntîmpine orice restauraţie prin blocarea oricărei evoluţii a relaţiilor socialè. Pretinzînd că personifică legile istoriei, purtătorii subiectivismului arbitrar se împotriveau singurei rînduieli istorice ineluctabile: mişcarea neîntreruptă.

Revenind la paralela propusă de Michnik: revoluţia franceză era îndreptată contra centralismului monarhic, cele din Estul Europei contra unei variante artificiale de centralism birocratic care îşi spunea democratic. Centralismul monarhic a generat revoluţia dezvoltînd relaţiile sociale care prefigurau alternativa sa istorică. Sub acest aspect, regimul pre-revoluţionar din Franţa a fost istoriceşte legitim şi tocmai această legitimitate a nutrit tendinţele post-revoluţionare de restaurare. Centralismul birocratic a generat revoluţiile est-europene împiedicînd dezvoltarea oricăror relaţii sociale, inclusiv a acelora pe care se întemeia. Sub acest aspect, regimurile staliniste au fost istoriceşte ilegitime şi tocmai această ilegitimitate restrînge considerabil - dacă nu cumva exclude - riscul restaurării lor.

Relativa legitimitate istorică a centralismului monarhic a contribuit la forma violentă a revoluţiei care l-a răsturnat. Dimpotrivă, datorită ilegitimităţii lui istorice centralismul birocratic de tip stalinist nu a trebuit să fie răsturnat, el s-a surpat din interior atunci cînd, urmîndu-şi logica suicidară, opoziţia lui faţă de schimbare a izbîndit provocînd paralizia generală a organismului social, fenomen impredictibil botezat ulterior "revoluţie de catifea". Ipoteza binomului simetric "revoluţie de catifea - restauraţie de catifea" îşi pierde însă plauzibilitatea în cazul României, unde stalinismul nu s-a surpat de la sine, ci a trebuit să fie răsturnat cu preţul atîtor vieţi, atîtor distrugeri şi atîtor traume mai curînd disimulate decît vindecate.

De unde această tristă originalitate? Răspunsurilor uzuale: nenorocul istoric, complot internaţional, psihologia tiranică a dictatorului, slăbiciunea disidenţei, unele incontestabile, altele incredibile, le-aş adăoga o ipoteză-răspuns de alt ordin. Am în vedere faptul că, spre deosebire de ţările "revoluţiilor de catifea", în România stalinismul a combinat o ilegitimitate socială insuportabilă cu o anume legitimitate naţională. Ţara se izbăvise de ocupaţia militară sovietică, se disocia frecvent de strategia internaţională a sovietelor - dar toate acestea pentru a reproduce modelul social sovietic în varianta lui cea mai anacronică. Acestei semi-legitimităţi i se datoreşte atît inhibiţia disidenţei, sprijinul episodic dat dictatorului pînă în ultima clipă, dar şi semi-continuitatea încorporată de puterea curentului reformist din PCR instaurată în decembrie '89. Potrivit demersului propus de Michnik, istoria noastră recentă nu a produs simetria relevată în timp dintre cele două catifele: a revoluţiei şi a restauraţiei, ci o dedublare în simultaneitate nerelevantă, revoluţia de foc şi de sînge dovedindu-se rapid a fi fost (în accepţia dată de acelaşi demers) o restauraţie de catifea.

În această accepţie, termenul de restauraţie are însă aceeaşi conotaţie ca şi cel de catifea - o conotaţie metaforică. Directorul **Gazetei Wyborcza** nu vesteşte prin urmare iminenţa revenirii la stalinism, ci cheamă la de-fanatizarea efoturilor de prevenire a unei asemenea reveniri. După el, tranziţia la post-comunism nu poate fi rodul unei ideologii anti-comuniste. O condiţie a eradicării comunismului este şi refuzul de a-l perpetua în rolul de referenţial universal al reflecţiei şi acţiunii celor care îl resping. În istorie, negaţia poate fi productivă ca act, nu ca strategie de durată. Nu antifascismul visceral a distrus fascismul, ci superioritatea alternativei lui democratice.

Tranziţia spre post-stalinism, ne spune Michnik, nu poate evita conflictele, dar poate evita degenerarea lor în teroare, război civil, sau război pur şi simplu. Cu o condiţie: menţinerea disponibiltăţii pentru dialog.

Pavel CÂMPEANU

ADDENDA

O rectificare la articolul subsemnatului apărut în **Dilema**, II, nr. 98, 25 noiembrie - 1 decembrie 1994, p. 15: **Ediţia din 1994** a manualului **Istoria românilor în epoca modernă şi contemporană**, cuprinde, ca element nou, **o hartă a României cu închisorile şi lagărele de exterminare de după 1948.**

Dinu C. GIURESCU

De gustibus...

Aţi publicat în **Dilema** nr. 96 un interviu cu pianistul Dan Grigore în care, alături de consideraţii normale, fără nimic deosebit, asupra temei "Rutinei", sînt proferate remarci ieftin ironice şi jignitoare, lipsite de orice argumentare, la adresa maestrului Iosif Conta, a profesionalismului său. Desigur, "de gustibus...", s-ar putea spune. Numai că atunci cînd, folosind litera tipărită, arunci în agora transparente resentimente personale sau injurii fără acoperire, lucrurile se schimbă. Şi, oricum, nu e nici o ispravă să faci pe solistul într-un moment cînd dirijorul Iosif Conta este sărbătorit, cum se cuvine, la a 70-a aniversare, de întreaga lume muzicală românească.

Ca bătrîn meloman, vechi frecventator al Ateneului Român şi al Sălii Radio, am şi eu opinii despre prestaţia unor muzicieni români, inclusiv despre cea a domnului Dan Grigore. Personal, însă, nu pot decît să regret completarea imaginii de muzician a Domniei Sale, cu trăsături dezagreabile de caracter, imagine "realizată" cu atîta forţă de convingere, chiar de Domnia Sa, în interviul invocat mai sus.

Şi dacă înţeleg să aplaud atitudinea maestrului Conta a cărui "replică" la impertinenţele muzicologice ale d-lui Dan Grigore nu putea fi alta decît tăcerea şi, implicit, dispreţul, îmi vine extrem de greu, acum, după trei săptămîni, să accept "discreţia" şi "neutralitatea" unor colegi de breaslă muzicală şi, cu atît mai puţin, a unor hiperprezenţi comentatori ai fenomenului muzical şi paramuzical.

I se atribuie muzicii un rol de elixir al înnobilării oamenilor. Ceea ce, în general, este adevărat. Ce păcat că unii, indiferent cît consumă, rămîn perfect imuni!

Cornel RĂDUCANU

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Acum nu e momentul**
- **Lumea interlopă**
- **Daruri (de Crăciun)**

Revista asteaptă colaborările dumneavoastră, fără a se obliga să le publice pe toate şi integral. Vă rugăm ca materialele, de maximum trei pagini, dactilografiate la două rînduri, să ne parvină în vinerea anterioară apariţiei numărului. Vă mulţumim. Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

Bătrînețe fără tinerețe

Peste tot unde se instalează cu poarecare fermitate, democrația combate discriminările. Uneori abia ținem pasul cu exigențele spiritului ei de echitate, prea radical pentru unii ca noi, crescuți și descrescuți "la porțile Orientului". Fie că ne contrariază deprinderi mentale străvechi, fie că, dimpotrivă, ne aduce aminte de retorica "nouă" a "ștergerii diferențelor" (dintre sat și oraș, dintre deal și cîmpie etc.), echitatea democratică, tratamentul nediferențiat al diferențelor nu ne vin întotdeauna la îndemînă. Ne e greu să admitem că între femei și bărbați, homosexuali și heterosexuali, intelectuali și analfabeți nu există, esențialmente, nici o deosebire. Ceva în adîncul nostru continuă să separe, să ierarhizeze și să judece. E cu atît mai ciudat să constați ce succes și ce legitimitate are încă o discriminare cu temeiuri relativ arbitrare: discriminarea între tineri și bătrîni. Discriminarea aceasta e întreținută mai ales de tineri, sfîșiați, de regulă, între tendințe opuse: pe de o parte dorința de a fi tratați ca adulți, asimilați așadar în comunitatea vîrstei coapte, pe de altă parte, orgoliul energiei juvenile, uzurpatoare, deținătoare privilegiată a unor purități și adevăruri pe care rutina maturității le ocultează. Nu contest că există, între vîrste, deosebiri semnificative (sistematizate în paginile celebre ale **Retoricii** lui Aristotel, marele campion al discriminărilor de tot soiul...). Mi se pare însă că exaltarea lingușitoare a "tineretului", neapărat martir și profetic, ține de o demagogie ieftină și, adesea, ipocrită: tineretul e lăudat, dar lăsat la o parte. În plus mă irită suficiența caracterizărilor globale: sînt tineri și tineri. Unii formidabili alții cvasi-senili, unii înțelepți și dătători de speranță, alții tembeli pînă la degenerescență. Tot astfel, există adulți de mare calibru, dintre cei căutați de tineri ca îndrumători și modele, după cum există adulți inutilizabili, justificînd orice mînie adolescentină. Prin urmare, cezura dintre feluritele **calități** umane e mai elocventă decît cezura dintre **generații**. Iar dacă e de luat în seamă un prag, atunci **pragul majoratului e suficient**. După 18 (sau, pentru alte tradiți, după 21 de ani), tînărul înzestrat trebuie să aibă șansa de a intra în **aceeași** cursă cu cei vîrstnici. În politică însă, vîrstnicii au inventat o subtilă metodă de blocaj: organizațiile de tineret. În aceste organizații, un fel de ghetto-uri sau de rezervații ale "schimbului de mîine", tinerilor li se oferă o condiție de secundariat festiv, fără priză directă cu viața politică propriu-zisă. Pe scenă nu apar decît bătrînii. Ei au "experiență", ei au apucat democrația antebelică, ei au trecut prin închisori. Tinerii să mai aștepte, să mai învețe, să facă vocalize în spațiul vag butaforic al organizației de tineret. Dacă sînt indisciplinați, dacă vor să-și ia zborul prea devreme, ei devin "aripa tînără", adică ceva eretic și aventurier. Mentalitatea aceasta subminează structurile și strategia partidelor "istorice" și e una din cauzele anemiei de care suferă, în genere, opoziția. Succesul politic este, vrem nu vrem, și o problemă de animalitate: acea **bună** animalitate care se exprimă prin vigoare toracică, voce sonoră, suplețe și rapiditate a gestului și a atitudinii. A exila asemenea calități în antecamera vieții de partid, a lăsa tinerețea să se irosească în exerciții marginale, în mici parade de tip utecist e a te comporta sinucigaș. Toți oamenii politici ai țării, după 1848, au făcut cariere spectaculoase prin tocmai **precocitatea** lor. E deprimant să calculezi, pentru contrast, media de vîrstă a politicienilor contemporani de avangardă.

Într-o emisiune de televiziune a lui Vartan Arachelian, l-am auzit pe Marian Munteanu argumentînd necesitatea organizațiilor de tineret prin faptul că ele există în toată lumea. E lucru rar să-l vezi pe Marian Munteanu într-o postură atît de "europeană". În chiar emisiunea cu pricina el se declara ofensat - într-un interesant tandem cu dl. Stoica de la PDSR - de discursul unui expert german de la Fundația Hans Seidel care îndrăznea să ne dea lecții. N-avem nevoie de "Europa dumnealor!" În cazul tineretului "organizat", modelul european e însă valabil. Pe de altă parte, Marian Munteanu ține să precizeze că "Mișcarea pentru România" al cărei lider este, nu e o formațiune politică rezervată doar tineretului. Asta se poate înțelege. Tinerețea trece mai repede ca tranziția și dacă vrei să rămîi lider trebuie să optezi pentru criterii transtemporale. Într-adevăr, a pune bazele unui partid al tinerilor nu e mai logic decît a pune bazele unui partid al pensionarilor sau al cetățenilor între 40 și 50 de ani. Un partid "de generație" nu poate evita să semene cu o gară, în care trenurile opresc scurt, pentru a porni apoi spre alte destinații mai stabile.

Emisiunea dlui Arachelian se pretează la o sumedenie de comentarii pline de învățăminte: voi formula, în treacăt, două: mai întîi extrema loialitate a tinerilor invitați față de partidele lor tutelare. Toți afișau un partizanat convențional, tineresc numai prin inocență. O a doua observație privește finalul emisiunii: un adevărat **happy-end**, un cald consens construit, în chip surprinzător, pe axa PDSR - Mișcarea pentru România (în speță Stoica-Munteanu). De acord în chestia "presei mincinoase", de acord în chestia străinilor care ne dădăcesc cu aroganță, cei doi tineri reprezentativi (și de altfel destul de copți) au fraternizat, în acordul tacit al celorlalți participanți (cel de la "România Mare", categoric mai simpatic decît proeminentul său șef, cel de la PD - un soi de Petre Roman mai rotofei și mai inexpresiv și cel de la țărăniști repetînd mereu că dl. Coposu nu l-a atras fizic, ci doctrinar). Cu o clipă înainte de stingerea reflectoarelor, s-a auzit glasul lui Marian Munteanu care explica "civilizația" dezbaterii proaspăt încheiate prin aceea că toți combatanții sînt, în definitiv, români. Dar dacă toți sîntem români, de ce nu facem un singur partid, al românilor de toate vîrstele, fără deosebire de sex și opinie? Și de ce se tot ceartă românii din opoziție cu românii de la guvern în loc să dea "mînă cu mînă" pentru a respinge - în numele tuturor eroilor naționali - manevrele perfide ale Europei, cu FMI-ul ei cu tot!

Andrei PLEȘU

Paranteză închisă (III)

Deși apariția unor Stalini locali, dependenți însă de Moscova, în "democrațiile populare" din estul Europei postbelice ținea, desigur, de logica sistemului comunist și de condițiile speciale în care ajunseseră la putere (își revendicau, toți, o legitimitate "revoluționară", pentru a-și masca reala condiție, de marionete ale ocupantului sovietic), ascensiunea și cariera lui N. Ceaușescu sînt totuși excepționale și nu pot fi socotite doar un fatal produs al bolșevismului.

În 1965, cînd Ceaușescu a dobîndit puterea supremă în partid, modelul Stalin era uzat istoric și compromis politic. În afară de Tito - protejat de disidența lui anti-stalinistă - și de Hodja, peste tot în Europa de est primul val de dictatori, toți croiți după modelul stalinist, fusese înlocuit. Se menținuse și Gheorghiu-Dej, în România, dar profitînd cu abilitate de revoluția din Ungaria și, într-un al doilea moment, schimbîndu-se el însuși, "îmblînzindu-se" pînă la a deveni aproape de nerecunoscut. Nu se poate ști dacă, înlocuit în '55-'56, în contextul destalinizării, Dej ar fi avut un urmaș capabil să dirijeze cu atîta măiestrie relaxarea ideologică, distanțarea de Moscova și autohtonizarea comunismului cum le-a făcut el însuși. Proiectată pe acest fundal, opțiunea pentru N. Ceaușescu, un stalinist notoriu, apare cu atît mai nefirească.

Nu era un necunoscut și nu trecuse neobservat. Oricît de prefăcut ar fi fost. Știa, e drept, să se ascundă foarte bine, în această privință Vladimir Tismăneanu este categoric: "Se pare că era un actor perfect. Putea să simuleze furie, bună dispoziție, exuberanță, putea trece cu mare rapiditate prin toate aceste stări fără să fie cîtuși de puțin afectat. Să nu uităm că, practic, l-a înșelat pe Dej" (Convorbire cu Mircea Mihăieș, în **Orizont**, nr. 10, 1994). Un actor ciudat, totuși, ce nu se sfia să-l contrazică public pe Dej: "în ultimii ani ai lui Gheorghiu-Dej, Ceaușescu - scrie Silviu Brucan în volumul lui de memorii **Generația irosită** - era singurul membru al Biroului Politic care avea îndrăzneala de a-l contrazice în fața tovarășilor".

Este adevărat că observația lui Silviu Brucan se găsește într-un alt capitol decît cel consacrat special lui Ceaușescu ("Pe el l-am cunoscut bine"); cum este însă făcută de cineva care l-a antipatizat violent pe "cel mai iubit fiu al poporului", merită încredere. Cu atît mai mult cu cît este foarte răspîndită opinia după care Silviu Brucan ar fi fost susținătorul energic al soluției "procesului revoluționar" și al executării rapide a cuplului Ceaușescu, în decembrie '89...

În portretul făcut de Brucan lui Ceaușescu există și alte lucruri de luat în seamă, chiar dacă, dus de ură și complexe, autorul **Generației irosite** le amestecă într-un imposibil sos de ironii vulgare și sarcasme ieftine. Brucan vorbește astfel de "forța și energia lui neobișnuite", afirmă că "avea o memorie cu totul excepțională", că "prindea repede, învăța cu asiduitate", că "era înzestrat cu o voință de fier" - "oricît de grea era sarcina, el depășea obstacolele din cale unul după altul. El a depășit chiar și bîlbîiala". Silviu Brucan scrie, de asemenea, că N. Ceaușescu "era foarte deștept, o deșteptăciune vicleană, țărănească" și că "era un geniu machiavelic", fiind "deosebit de abil în lupta internă pentru putere în partid".

Dar toate aceste însușiri nu pot explica, eventual, decît succesul manevrelor prin care Ceaușescu a ajuns în fruntea partidului, nicidecum durata, evoluția și sensul domniei lui încheiate prin prăbușirea năpraznică din decembrie '89. Un alt memorialist, cineva care i-a fost în preajmă ani de-a rîndul, vede în Ceaușescu "un spontan, un nestăpînit, un coleric", incapabil de "atîta stăpînire de sine, sinuozitate și machiavelism". Același memorialist descifrează existența timpurie a unui "mesianism" rigid și intolerant, inițial pus în slujba abstracțiunilor partinice. Ceaușescu - scrie acest memorialist - "era omul marilor credințe care nu derivau din cultură" (Dumitru Popescu, **Am fost și cioplitor de himere**). "Probabil - mărturisește el - de timpuriu s-a încuibat în gîndirea și-n simțirea lui mesianismul. S-a convins că are o înaltă menire pe acest pămînt, în această țară. Din acel moment a început să se autoschingiuiască. Era capabil să zdrobească în el tot ceea ce nu concorda cu tipul mesianic". Un Savonarola de partid, cerînd și impunînd "o exigență aproape paroxistică". Înainte cu mult de a deveni "numărul unu" în ierarhia de partid, Ceaușescu făcea exerciții de biciuire și frîngere a conștiințelor: "ascultîndu-l, aveai impresia că faci o baie de gheață, că te scalzi într-o copcă la Polul Nord. Ieșeai cu sentimentele aproape congelate și cu toate particularitățile specifice omului, exprimînd slăbiciune sau șovăială, paralizate. Îndoieli, moliciuni, lașități - tot ce-i părea inferior în structura psihică a individului - în timpul acestor ședințe de pedagogie comunistă exacerbată se chirceau, încremeneau. Oamenii ieșeau din ședințe cu o senzație de mineralizare. Structura biologică intra în alt regn" (Dumitru Popescu). Și este probabil că forța reală a lui Ceaușescu din acest mesianism în căutare de obiect se trăgea.

(va urma)

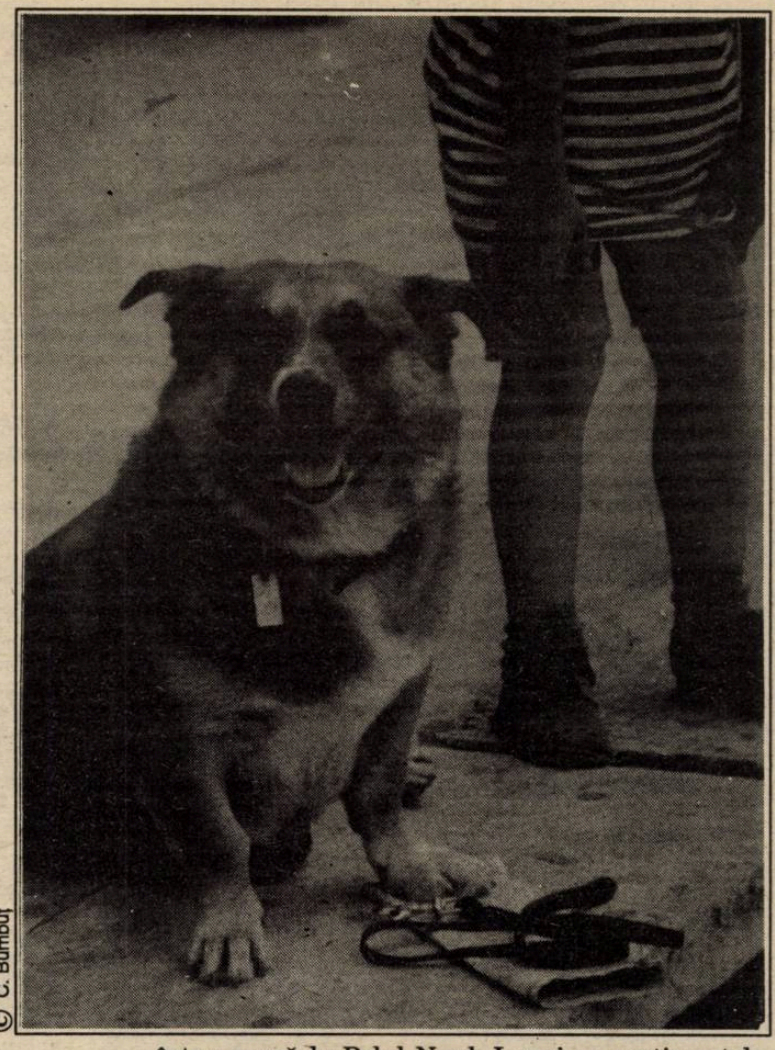

© C. Bumbuț

Mircea IORGULESCU

Totuşi, opoziţia rămîne în Parlamentul României

◆ Întineriţi, mulţi şi strîns uniţi ◆ Într-o sală mare, închiriată pentru altceva ◆ Şi pentru altcineva ◆ "Intoleranţă, mistificare, ură, corupţie, egoism, rea voinţă" ◆ Adică patru ani de zile în România ◆ Nobile generalităţi despre clasa muncitoare şi despre salvatorii neamului ◆ Trupele ONU de menţinere a păcii vor rămîne în Basarabia ◆ Ele vor vorbi rusește foarte, foarte bine ◆

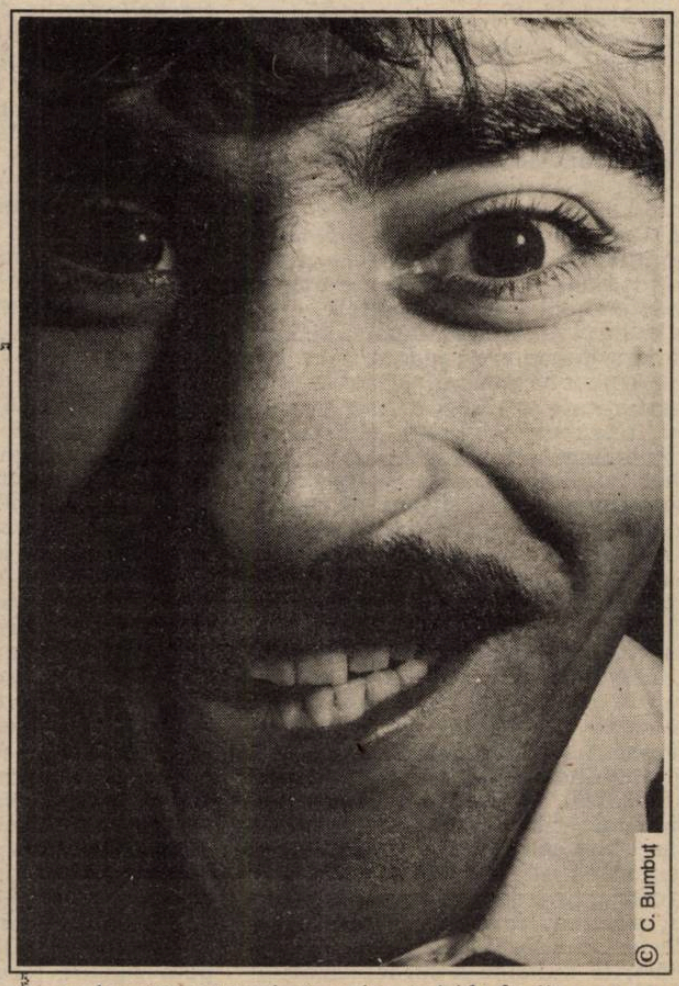

Aniversarea a patru ani, optsprezece zile şi zece ore

Multă lume din Bucureşti a avut, la sfîrşitul săptămînii trecute, senzaţia că întinereşte. Nu cu mulţi ani: doar cu patru. Ne-am întors cu toţii, prin grija unor lideri politici şi a unor gazete, chiar acolo unde ne aflam înainte de alegerile generale din 1990.

La prima vedere, marea adunare populară găzduită, pe 25 noiembrie, de Sala Palatului din Bucureşti, adunare la care au participat cel puţin cinci mii de oameni (dacă nu îi punem la socoteală pe cei care stăteau în jurul clădirii, urmărind pe monitoare ce se întîmpla înăuntru), părea să fie un fel de răspuns dat de o parte a Convenţiei Democratice, cea a **radicalilor**, adversarilor **moderaţi** dinlăuntrul acestei alianţe. Răspunsul venea după mai multe runde de discuţii aprinse despre viitorul Convenţiei şi al opoziţiei politice din ţara noastră. Adunarea de vineri după-amiaza a clarificat, odată pentru totdeauna, cine sunt **radicalii** din Convenţie: Partidul Naţional Ţărănesc Creştin şi Democrat, Alianţa Civică (împreună cu toate organizaţiile civice afiliate sau simpatizante), liderul Convenţiei, dl Emil Constantinescu, precum şi cîteva publicaţii influente, cotidiane sau săptămînale, care, ca şi acum patru ani, dau impresia că asemenea manifestări sunt expresia incontestabilă a voinţei majoritare a electoratului.

Exemplul cel mai concludent l-a dat dl Petre Mihai Băcanu, actualul preşedinte al Alianţei Civice, care, prin mesajul citit de dl Florin Niculescu, a reluat propunerea d-sale ca opoziţia să se retragă din Parlament. Mesajul a fost găsit atît de jenant, încît nici măcar relatarea din ziarul condus de dl Băcanu - relatare foarte entuziastă, de altfel - nu a scris nici un cuvînt despre el. După cum nici un lider prezent la Sala Palatului nu a mai vorbit despre propunerea directorului **României libere**.

La fel, nimeni n-a mai vorbit despre ce trebuia, conform unui plan mai vechi, să se întîmple pe 25 noiembrie în Sala Palatului. Pentru a demonstra forţa şi unitatea alianţei pe care o conduce, dl Emil Constantinescu se gîndise să organizeze un congres naţional al Convenţiei Democratice. Înainte de a-şi întreba partenerii din Convenţie, închiriase deja Sala Palatului. După cum s-a văzut, celelalte partide nu prea au fost de acord; aşa că adunarea s-a transformat în **aniversarea a patru ani de la formarea Alianţei Civice**.

Această aniversare seamănă cu aniversările anunţate de mediile oficiale, cele în care se sărbătoresc cifre de tip 53, 210, 76 ş.a.m.d. De fapt, vineri s-au sărbătorit patru ani şi optsprezece zile de la publicarea, în **România liberă** a comunicatului privind formarea Alianţei Civice. Radicalii din Convenţie nu au părăsit niciodată spiritul acestui comunicat; dimpotrivă, el a fost considerat drept singura formă corectă de a participa la viaţa politică.

Din Declaraţia de Principii a Alianţei Civice ● "România liberă", pag. 1, miercuri, 7 noiembrie 1990

"Alianţa Civică se adresează tuturor celor care se consideră la fel de răspunzători de viitorul României ca şi cei ce se află la putere.

România se găseşte prinsă într-un angrenaj putînd duce la catastrofă dacă grupurile, personalităţile, persoanele care au dovedit ataşament pentru democraţie şi valorile civilizaţiei europene nu întreprind o largă acţiune în cadrul societăţii civile. Viitorul nostru nu depinde decît de hotărîrea noastră de a ne dedica în întregime redresării naţionale. (...)

Alianţa Civică consideră ca factori agravanţi multiplele forme de intoleranţă, mistificare, ură, corupţie, egoism, rea voinţă. Alianţa Civică militează pentru eradicarea tuturor acestora şi susţine că avem tot atîta nevoie de adevăr ca şi de pîine. Fără o reînviere grabnică a valorilor morale, afirmate în revoluţie, poporul nostru este în pericol de a se scufunda în haos şi barbarie. (...)

Alianţa Civică sprijină o reformă radicală şi realistă ca singura ieşire din situaţia în care ne aflăm, dar şi luarea concomitentă a tuturor măsurilor de protecţie socială, mai ales a păturilor sărace şi dezavantajate. (...)

(...) În acest cadru, Alianţa Civică apără revendicările muncitorilor pentru bunăstare, pentru o viaţă mai demnă şi în deplină libertate, pentru drepturile izvorîte din munca lor."

Creşte vertiginos numărul de apostoli ai neamului

Poate că atunci, la sfîrşitul lui 1990, puteau fi trecute cu vederea nobilele generalităţi despre economie şi despre drepturile clasei celei mai numeroase din România, furnizoarea de voturi a partidului de guvernămînt. Însă acum, în 1994, trebuie privită cu mare atenţie cantonarea Alianţei în postura de instanţă morală situată deasupra partidelor politice, la care este obligatorie raportarea oricărui personaj din Parlament, fie el cît de neînsemnat. Şi nu numai instanţă morală, dar şi învăţător întru democraţie al întregii naţiuni; cine gîndeşte altfel, este cel puţin rătăcit, dacă nu trădător. Aşa a declarat, de pildă, dna Ana Blandiana (vezi interviurile de la secţia română a BBC, dar nu numai acelea), aceasta este esenţa noii atitudini, extrem de tranşante a liderului PNŢCD, dl Corneliu Coposu.

Respingerea foarte zgomotoasă a oricărei tentative de a gîndi ceva mai nuanţat a fost sprijinită, în această săptămână, de toată presa de opoziţie, devenită adevărată portavoce pentru opiniile mai noi sau mai vechi ale dlui Coposu: singura soluţie pentru salvarea României este instaurarea urgentă a monarhiei constituţionale, partidele de felul UDMR-ului sunt, de fapt, formaţiuni care n-ar avea ce să caute în viaţa parlamentară, singura formă de dialog cu reprezentanţii Puterii este contestarea vehementă, PD - FSN poate fi cel mult tolerat, avînd în vedere faptul că are în componenţă foşti deţinători ai unei puteri ilegitime.

Şi, ca o încununare a acestor afirmaţii, cea legată de programele politice, dl Coposu a declarat, măcar de trei ori pînă acum, că electoratul nu este capabil să perceapă vreo ideologie. Deci, singura politică de urmat este **anti-comunismul**. Multă lume a prins destul de puţin logica acestei afirmaţii, avînd în vedere că "anti-comunism" ar însemna, totuşi, negaţia unei ideologii; pentru a putea fi negată, ar trebui, totuşi, înţeleasă. Iar o anti-ideologie înseamnă, totuşi, o ideologie.

Mai departe, se va vedea dacă va reuşi încercarea de a stratifica alianţele din Convenţie în două categorii, formate din partide parlamentare şi formaţiuni civice, susţinută şi de PSDR, care, prin liderul său, s-a arătat dispus chiar să iasă din CDR, dacă este nevoioe. Se va vedea şi ce are să înţeleagă publicul, avînd de ales între mediile oficiale din cele două categorii opuse: ale puterii şi ale opoziţiei.

Dl Virgil Măgureanu ştie ruseşte?

În tot acest zgomot, dl Virgil Măgureanu, cu raportul d-sale dezamăgitor şi cu meditaţiile pe cele mai diverse teme, cuprinse de cuvîntarea ţinută în faţa ziariştilor adunaţi la conferinţa de presă de joia trecută, a trecut neobservat. Pe bună dreptate, de altfel. Nu mai pot impresiona pe nimeni afirmaţiile după care serviciile străine de spionaj privesc cu mare atenţie realizările industriei româneşti. Doar pe cei care sunt în stare să creadă că firma **Renault** îşi datorează succesele furturilor de brevete de la uzinele **Dacia**. Cît despre "ofensiva" formaţiunilor de extremă dreapta şi de extremă stînga, sprijinite cu bani grei şi foarte grei din străinătate, lucrurile se văd prea bine pentru a insista asupra lor.

Ar mai fi de ţinut seama doar de cîteva evenimente basarabene, care - nu-i aşa? - sunt mult prea puţin spectaculoase ca să mai intereseze pe cineva la Bucureşti. Ministrul adjunct al apărării din Federaţia Rusă, venit la Tiraspol, a declarat cu hotărîre că nici nu poate fi vorba de respectarea vreunui tratat încheiat înre Republica Moldova şi Rusia; Armata a XIV-a nu se va retrage din Transnistria mai devreme de 1999. Tactica rusă este prea cunoscută ca să insistăm prea mult asupra ei: "crearea" unor evenimente violente în teritoriul vizat, atacuri asupra trupelor ruse, acestea sunt obligate să se apere, transformarea incidentului în chestiune care să intereseze forurile internaţionale, discuţii prelungite în aceste foruri, transformarea - pe termen neprecizat - a trupelor Federaţiei Ruse în forţa ONU de menţinere a păcii.

La Televiziunea Română, la o oră imposibilă (şapte seara), deputatul Valeriu Matei, din partea Congresului Ţăranilor şi Intelectualilor, a mai sugerat un lucru pe care nu ştim cîte persoane l-au înţeles de partea aceasta a Prutului. Orice declaraţie "nobilă" pe tema "Basarabia-pămînt românesc" este folosită, în mass-media de la Chişinău, drept argument pentru intenţiile agresive ale României faţă de Republica Moldova, intenţii sprijinite de Frontul Popular şi de Congresul Ţăranilor şi Intelectualilor. De altfel, propunerea ca aceste două formaţiuni să fie scoase în afara legii a ajuns de mult monedă curentă la Chişinău.

Aşa că, atunci cînd se aud declaraţii "patriotice" la Bucureşti în favoarea unirii urgente, trebuie privit cu mare atenţie **cine** le face. După aceea, se poate vedea şi **pentru ce** le face. Ca să nu spunem **pentru cine**.

Radu Eugeniu STAN

Instantaneu din satelit

Murim tot mai mult şi ne naştem tot mai puţin. Sîntem din ce în ce mai reticenţi în a întemeia noi familii, dar nu ezităm să divorţăm. Pe de altă parte, dintr-un pol cu totul diferit de vedere, oricît s-ar intensifica prezenţa terorismului internaţional şi a reţelelor de organizare a crimei pe teritoriul patriei noastre, şi oricît s-ar strădui unii - puţini, dar hotărîţi - să ne incite la extremisme politice, nu ne lăsăm convinşi: "... crima organizată nu este specifică structurii psiho-sociale a societăţii româneşti". Aceasta cu toate că "scăderea nivelului de trai, acutizarea unor sentimente de frustrare, unele (!) imperfecţiuni ale noii legislaţii, amplificarea fenomenului de corupţie, precum şi influenţa din exterior a unor organizaţii de tip mafiot (Camorra, N'Drangheta, Cosa Nostra, Triadele) au generat constituirea, deocamdată în fază embrionară, a unor nuclee similare şi în ţara noastră", dar diferitele tentative de răspîndire a unor idei de extremă stîngă "au eşuat din cauza audienţei scăzute în rîndul populaţiei" şi chiar dacă, "pe linia extremismului de dreapta", s-a putut constata "o intensificare a preocupărilor de reorganizare prin unificarea formaţiunilor legal constituite pe care membrii fondatori le consideră «continuatoare ale Mişcării Legionare»", respectiva "activitate de propagandă legionară destinată schimbrii imaginii publice a «mişcării», dar mai ales îndoctrinării şi atragerii tineretului" nu constituie, deocamdată, un pericol iminent pentru ordinea constituţională etc.

Dacă citatele de mai sus sînt deja, dacă nu celebre, cel puţin binecunoscute, graţie unei atente puneri în scenă, probate şi cu alte ocazii (vezi, de exemplu, procesul cuplului Ceauşescu), dar nu mai puţin presei noastre căreia, nu-i aşa, nu-i scapă nimic (să nu uităm, însă, tonul inimitabil şi capacitatea de generalizare de-a dreptul "filosofică" ce caracterizează intervenţiile directorului SRI), rîndurile oarecum "lirice" de la începutul paragrafului anterior mi-au fost inspirate de cîteva date statistice oficiale oferite de unul dintre posturile de televiziune private ce acoperă Bucureştiul. Astfel, între 1993 şi 1994, în România, cifra deceselor a crescut de la 185.000 la 198.000, aceea a naşterilor a scăzut de la 190.000 la 120.000, în vreme ce, continuînd aceeaşi logică imperturbabilă, numărul de divorţuri s-a transformat din 200.000 în 300.000, iar cel al căsătoriilor a scăzut de la 120.000 la 90.000.

Ce vreau să spun? Nu vreau să spun (se spun atîtea şi se pot spune atîtea) nimic. Vreau să arăt, să fac vizibil, să încerc să văd cum arătăm, **cum** şi poate chiar **cine** sîntem în clipa de faţă a duratei noastre de comunitate umană istoric constituită. Care este, văzut ca din satelit (acum, cînd s-a găsit cineva prin a cărui minte să scînteieze ideea că Palatul Parlamentului de azi şi Casa Poporului de ieri să devină vizibile din cosmos!), conturul chipului nostru. Şi ce poate fi de mai mare ajutor într-o asemenea tentativă decît "răceala" unor date statistice şi înălţimea luciferică a vederii Serviciului Român de Informaţii?

Deşi par îngrijorătoare, alarmante chiar în imediat, datele statistice amintite sînt mai degrabă fireşti: naţia română "slăbeşte", adică "îşi revine", este pe cale să-şi regăsească "volumul" şi să-şi corecteze ritmul normal, normal înainte de toate pentru nişte vremuri de restrişte precum acelea pe care le trăieşte, de fapt, de mai bine de jumătate de secol. Fază de "corecţie", deci. "Burţile" demografice artificiale dispar, chiar dacă "musculatura" nu apare. Nici nu are cum să apară, deocamdată. "Atletismul" nostru a fost întotdeauna unul al "aşezării", al rezistenţei, al persistenţei în "rămînere". Răbdare înmulţită precum pîinile: "răbdări prăjite". Demografia este întotdeauna teribilă, revelatoare. Nu poate fi făcută să mintă (fără urmări). Ea tinde în orice condiţii să restabilească adevărul şi să-l enunţe. Şi, iată, îl enunţă: populaţia României este în descreştere. Ştiam că este tot mai apatică, tot mai puţin tentată să se intereseze, politic, de sine însăşi. Pe fondul acestei **de** - şi chiar **a**-politizări se încearcă, după cum ne-a făcut onoarea să ne dezvăluie Serviciul Român de Informaţii prin intermediul directorului său, dl Virgil Măgureanu, se încearcă, deci "extremizarea" ei. Care, deşi activă, nu prea dă, deocamdată, roade. Este evident că unui trup vlăguit căruia îi este eminamente lehamite (în primul rînd **să aleagă**) îi poţi oferi soluţii de-a gata, care înlătură nuanţele şi dizolvă orice fel de dileme, "naturale" sau "fabricate". Cel mai propice teren al "extremizării" îl constituie tocmai "a-politizarea". Se pare, însă, că poporul român - vizibil, statistic, ca populaţie - nu se lasă prea uşor tras spre margini. **Ocuparea perseverentă a locului** - ceea ce s-a numit şi "miracolul românesc" - reprezintă preocuparea lui de bază. În pofida a orice. Poporul român **nu se lasă dus**! Veniţi şi duşi sînt numai cei care încearcă acest lucru. Aşa cum, pe vremuri, teritoriul îi era străbătut de valuri succesive de populaţii migratoare care i-au menţinut pe autohtoni într-un "schimb" necontenit cu restul uscatului, acum teritoriul României începe să fie împînzit - conform aceluiaşi sfătos raport al SRI - de tot felul de reţele teroriste şi de "multinaţionale" ale crimei organizate. "Ilegalismele" ne conectează la întreg şi fac imposibilă izolarea. În mod cît se poate de logic, ele preced "legea", adică integrarea prin acte oficiale. Prin trupul în slăbire (treaz, însă) al populaţiei României, "nervurile" internaţionale de tot felul îşi fac, la fel de natural, loc. Aceasta e menirea lor.

Dacă populaţia, nivelul de trai şi gradul de interes faţă de lucrurile comune scad, iar încercarea de a profita de pe urma acestei situaţii prin ceea ce am numit "atragerea către margini", altfel spus tentativele de "des-centrare" cresc în consecinţă, replica politicului nu se lasă, însă, aşteptată: se anunţă - culmea! - apariţia de noi partide politice. Sîntem la jumătatea unui mandat, nu? Măştile se cer schimbate, graniţele - voalate. "Dar pentru a fi reprezentat în parlament trebuie să vii cu ceva nou. Mă întreb ce mai poate aduce nou, ce mai poate inventa sau descoperi un partid care se creează acum?" (Doru Ioan Tărăcilă, PDSR). "Aceste partide nu pot avea viitor. Cred, mai curînd, că ar fi necesare nişte verificări şi reaşezări ale partidelor actuale" (Mircea Vâlcu, PUNR). "Poate că o asemenea tendinţă corespunde unei necesităţi a momentului în ţara românească. Nu este absurd şi în principiu şi teoretic este posibil" (Emil Tocaci, PAC). Poate. Încercarea de a capta, cumva, din vreme, un electorat pe cale de a-şi regăsi ritmurile eterne este, însă, evidentă. Cum şi în ce adevărate scopuri, vom vedea.

Se spune că de pe deal satul se vede mai bine. E ceea ce am încercat recurgînd la distanţa oferită de nişte puncte de vedere care nu au prea multe în comun. **Cum** şi mai ales **dacă** ne vedem. Ştiind că "poporul" este, în orice moment al duratei sale, "marele nevăzut". Dar şi că secolele - distanţa, în timp - pot induce în eroare şi că "istoria" este, de multe ori, o simplă mască.

Bogdan GHIU

De jur împrejur...

Sindromul cavalerului în alb

Pe coperta revistei **L'Express** în care se analizau rezultatele celor cinci ani de libertate în Est era fotografia unui Trabant, cu capota ridicată, iar pe locul motorului creştea o colorată şi luxuriantă vegetaţie. Trabantul a fost prima victimă a tranziţiei, dar nici alte mărci de automobil nu o duc prea grozav.

În 1992, Gerald Grunewald, o vedetă a vieţii corporaţiilor americane, a fost numit director în Cehia, la "Tatra". Fabrica era o mîndrie naţională, dar mergea prost, avea datorii şi se simţea dureros absenţa contractului cu Rusia care cumpăra pînă atunci 10.000 de camioane pe an. Grunewald salvase "Chrysler" de la faliment, avea reputaţia unui şef cu o atitudine prietenoasă faţă de muncitori şi, aşteptînd minuni de la el, autorităţile cehe au încheiat un contract extrem de avantajos pentru americani. În luna octombrie a acestui an contractul a fost reziliat şi dincolo de frazele politicoase se simte dezamăgirea: "E greu să te adaptezi la politica şi legile unei ţări în care eşti străin" - explică unul dintre admiratorii lui Grunewald eşecul său. Un reprezentant al părţii cehe crede că americanii n-au avut destulă răbdare în tratativele cu ruşii, pentru care nu aveau nici un fel de experienţă.

Şi povestea fabricii de becuri Tungsram din Ungaria din care compania americană "General Electric" a preluat 50%, nu este o idilă. Problemele modernizării şi restructurării s-au dovedit a fi mult mai complexe decît se credea şi de-abia acum, după suplimentarea capitalului iniţial şi concedierea a 10.000 de muncitori dintr-un total de 18.000, au început să apară speranţele de îmbunătăţire. "Am fost cît se poate de naiv" - îşi reproşează public Hohn Welch, preşedintele de la "General Electric".

Există şi experienţe reuşite: "General Motors" în Ungaria, "Fiat" în Polonia: "Preocupările iniţiale în legătură cu calitatea forţei de muncă, cu dorinţa de a învăţa sau de a munci din greu s-au dovedit nefondate" - afirmă Guy de Selliers, vicepreşedintele Băncii Europene de Reconstrucţie şi Dezvoltare. Toate aceste evoluţii sînt înregistrate în paginile economice ale revistelor, nu pentru a sprijini sau contesta opţiunile politice ale Estului sau ale Vestului. Acolo unde reforma politică oferă certitudini - în primul rînd garantarea dreptului de proprietate, acolo unde există un stat legitim, previzibil şi controlabil - economia de piaţă alternează succesul şi eşecul şi doar cei obişnuiţi să raporteze necontenit "realizări" sînt - sau se prefac că sînt - şocaţi.

Desigur, a fost o naivitate presupunerea că managerii occidentali vor putea rezolva în timpul lor liber problemele acumulate de decenii în economia socialistă şi paradoxul a fost că întreprinderile care funcţionau ("Tatra", "Tunsgram") conţineau tot atîtea defecte cît şi cele care nu funcţionau.

"Ceea ce trebuie lecuit este sindromul cavalerului în alb - credinţa că există cineva care poate rezolva toate problemele" - spunea un expert britanic dintr-un grup de consultanţă de la Praga. Diabolizarea ca şi idolatrizarea experienţei capitaliste occidentale sînt formele de manifestare ale unei societăţi care preferă să adoarmă auzind poveşti, decît să trăiască rezolvîndu-şi problemele pas cu pas. Faptul că e mai greu de redresat uzina "Tatra" decît concernul "Chrysler" nu trebuie să mire pe nimeni. Şi dacă premierul liberal al Cehiei Vaclav Klaus a refuzat recent un program de ajutor american nu înseamnă că a întors spatele Occidentului reorientînd economia ţării spre Moscova şi Bagdad, ci doar că acum cunoaşte mai bine nevoile şi ştie mai bine decît acum doi ani cum pot fi ele compensate. Aşa se manifestă un stat legitim, previzibil şi controlabil, în care stabilitatea politică permite decizii economice care ţin seama de profit şi nu de ideologie.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Decomunizare

În aceeaşi zi cînd ieşea pe piaţă numărul **Dilemei** despre decomunizare, emisiunea **Chestiunea zilei**, animată de Mihai Tatulici pe ecranul postului **TELE 7 abc** avea trei invitaţi care, pornind de la alegerea în postul de primar al Brăilei a fostului primsecretar al PCR Anton Lungu, îşi propuneau să discute despre problemele spinoasei "teme". Ceea ce au şi făcut, cu rezultate notabile. Cei trei invitaţi erau domnii Oliviu Gherman, preşedintele Senatului României, Emil Constantinescu, preşedintele Convenţiei Democratice din România şi - pentru mine, surpriză! - necunoscutul Vasile Bontaş, fost, pînă pe la jumătatea deceniului opt, diriguitor al treburilor Centrului Universitar Bucureşti. Concluzia la care s-a ajuns este aceea că decomunizarea, pentru a fi autentică, nu poate reprezenta decît o soluţie interioară, individuală şi individualizatoare. **"Am înţeles să-mi aplic Punctul 8 al Proclamaţiei de la Timişoara"**, a spus dl Vasile Bontaş, actualmente angajat al firmei Samsung. S-a putut vedea că, o dată în plus, clivajul profund este acela dintre generaţii: cei "bătrîni" (din categoria lui Anton Lungu) nu se pricep la nimic altceva în afara "puterii", nu au o meserie propriu-zisă în afara aceleia de activist, în vreme ce "tinerii" se pot recicla profesional, nefiind obligaţi de "formaţia" exclusivă pe care le-a oferit-o Partidul să se cramponeze de putere. Evident, **dacă vor**!

"Probleme grele frămîntă în aceste zile mintea unor deputaţi. De curînd la Biroul Permanent al Camerei Deputaţilor a ajuns un proiect de act normativ de mare importanţă pentru ţară, după cum se poate vedea şi din pompoasa lui titulatură: «Hotărîre cu privire la înregistrarea şi retransmiterea prin mijloace video a lucrărilor Camerei Deputaţilor». (...) Avem astfel de-a face cu primul act oficial care legiferează cenzura în România după decembrie 1989. (...) Este mult mai simplu să obturezi un obiectiv, să dai afară un ziarist sau să-i intentezi un proces, decît să cauţi o soluţie pentru a elimina adevăratele cauze ale degradării prestigiului instituţiei: corupţia din rîndul parlamentarilor, scandalurile penibile, replicile birjăreşti, tergiversarea adoptării unor legi esenţiale, lipsa de seriozitate în cursul dezbaterilor, absenteismul ridicat" (Adrian Ursu, **Obsesia imaginii televizate**, editorial, în **Adevărul**, 24 noiembrie 1994). În popor se spune că unde nu intră aerul, intră doctorul. Dar unde nu intră presa? Presa este lumina în spaţiul public. Cine nu doreşte funcţionarea normală a presei înseamnă că are interes să fie întuneric, informaţia să nu circule şi nici măcar să nu apară, iar culisele, cu cotloanele lor şi cu tipul de comportament uman pe care îl induc, să sufoce, sfîrşind prin a lua locul scenei publice. Să nu mai încapă discuţie! Avînd în vedere că ideea hotărîrii mai sus citate aparţine preşedintelui Camerei Deputaţilor, congener al dlui Vasile Bontaş, se pare că, într-adevăr, decomunizarea reprezintă o soluţie strict individuală. Şi că, prin schimbarea unei singure litere - ah, scrisul! -, **de**-comunizarea poate fi oricînd citită ca **re**-comunizare. Dar ce contează o biată literă cînd scrii istOrie! (B.G.)

Argument

De cînd economia a devenit globală, şi necinstea s-a generalizat: reţelele de interese nu ocolesc doar frontierele ci şi principiile. Statul de drept şi economia de piaţă reglementează modul în care poţi dobîndi cinstit banii. Cînd economia de piaţă este de-abia în formare, iar statul de drept e încă un ţel îndepărtat cei care vor şi ştiu să dobîndească bani o fac fără să-şi mai bată capul cu reglementările. Lupta împotriva "flagelului corupţiei" este la rîndul ei profitabilă în termenii dobîndirii capitalului electoral şi nu numai. Bogăţia ca şi sărăcia stimulează - în feluri şi cu rezultate diferite - apetitul pentru cîştigul necuvenit.

Schimbarea din ţările foste comuniste a developat tarele morale ale vechii societăţi adăugîndu-i altele noi şi spectacolul oferit de ţările cu economii şi democraţii dezvoltate este departe de a fi un model. Corupţia începe la poarta unei instituţii şi continuă pînă la şeful ei cînd semnează hîrtia care conferă un avantaj sau statutează un drept. S-ar părea că incoruptibili sînt doar neputincioşii şi personajele din filme. Şi totuşi aproape toţi colaboratorii acestui număr îşi exprimă speranţa într-o societate care va valoriza cinstea. Cine trebuie să înceapă prin a fi onest, statul sau individul? Omul îşi justifică acţiunile incorecte prin absenţa sau rigiditatea legii, statul prin multitudinea delictelor cu care se confruntă. La această întrebare am găsi un început de răspuns la Praga: **Golem Club**, clubul milionarilor îşi propune să fie cartierul general al întreprinzătorilor. Nu sînt primiţi decît acei oameni bogaţi care pot dovedi originea averii. Traficanţii şi foştii activişti ai aparatului comunist nu au acces. O declaraţie mincinoasă în legătură cu averea e sancţionată printr-o excludere căreia i se face toată publicitatea cuvenită. Primul ministru este membru de onoare. Clubul doreşte să fie un lobby de gentlemani care să influenţeze puterea politică. Poate că în pivniţa cartierului medieval din centrul Pragăi, unde e sediul clubului, se naşte un fenomen paradoxal: Mafia cinstei. (M.B.)

Un punct de vedere metafizic

Există perioade în istorie şi locuri geografice în care a fi necinstit este categoric mai profitabil decît a rămîne onest; totuşi, (împotriva a ceea ce se consideră îndeobşte) o majoritate de oameni adoptă cea de a doua atitudine. Şi asta, chiar dacă împrejurările juridice şi economice îi invită, pur şi simplu, să comită nereguli.

Necinstea este încurajată atunci cînd justiţia devine oarbă nu numai la figurat, ci şi la propriu; iar acest lucru se întîmplă atunci cînd se stabileşte o comuniune tacită între corupţia la nivel înalt şi corupţia la nivelul omului de rînd. Acestea două se alimentează una pe alta, iar cetăţeanul (alegătorul) nu-l sancţionează prin vot pe politicianul veros, chiar dacă vina acestuia este evidentă. Motivul? Chiar dacă ştie prea bine că "regele e gol", cetăţeanul nostru nu are nici un motiv să-şi deranjeze stăpînirea, atîta vreme cît şi aceasta îi tolerează micile lui ilegalităţi.

Din punct de vedere economic, este de asemenea evident că există ţări şi perioade în care costul de a rămîne cinstit este mai mare decît eventualul cost de a fi prins şi pedepsit. Că în această comparaţie un rol esenţial îl joacă percepţia gravităţii pedepsei - şi că aceasta depinde de laxitatea juridică amintită mai sus - este, din nou, evident.

Şi atunci, de ce nu se "mînjesc" toţi? Oare majoritatea oamenilor sînt iraţionali din punct de vedere economic? Răspunsul nu poate fi dat, credem, decît în termeni metafizici.

Există oameni care simt, pur şi simplu, că nu le este îngăduit să fie necinstiţi. Sînt acei oameni care, în ciclul neîntrerupt al evoluţiei, au reuşit să ajungă pe o treaptă în care reflectă mai curat scînteia divină pe care fiecare din noi o purtăm şi a cărei "curăţare" de impurităţi este sarcina ultimă pentru care ne (re)naştem pe pămînt.

Sînt însă mulţi alţii la care scînteia divină este murdărită de porniri primare; sînt aceia care se află pe o treaptă inferioară a evoluţiei. Ei nu înţeleg raţiunea superioară a existenţei şi se mulţumesc cu îndoielnicele dividende ale necinstei. În acest context, întrebarea corectă de pus este "Merită să fii necinstit? Merită să-ţi degradezi scînteia divină, să-ţi înrăutăţeşti karma, să cobori pe scara evoluţiei?" Răspunsul - pentru cei lucizi - nu poate fi decît negativ.

Ştiu că rîndurile de mai sus vor părea simple elucubraţii pentru mulţi - inclusiv oameni cinstiţi. Şi aceasta deoarece de secole bune atît religia oficială, cît şi ştiinţa oficială nu fac decît să obtureze (fiecare cu mijloacele care-i stau la dispoziţie) adevărul. Adevăr pe care-l cunoşteau şi egiptenii, şi Platon, şi Hegel şi, în general, toate sufletele bătrîne. Adevăr despre care este mai bine să nu vorbeşti, pentru a nu stîrni adversitate. Cîndva, peste secole, cele scrise mai sus vor constitui banalităţi, lucruri pe care copiii le vor învăţa în clasele primare; dar mai este mult pînă atunci.

Cel necinstit - de regulă - nu ajunge însă nici măcar să-şi pună astfel de probleme. Este datoria noastră, a celor care înţelegem, să ne fie milă de el şi să-l iertăm.

Valentin LAZEA

Laban şi Lenin

Urît a mai evoluat conceptul de cinste de la puritatea şi eleganţa sa biblică (puţin cam metafizică, e drept) pînă la ambiguitatea destul de soioasă din zilele noastre! Ce puteai să furi în fericitele vremi patriarhale? O oaie, două oi, mă rog, pînă te lua somnul. Şi ce se fură azi? Turme, şepteluri întregi, fabrici, blocuri de locuinţe, ba chiar şi blocuri strategice, cu uraniu şi cu savanţi cu tot. Ce păţea acela care fura o oaie, două oi? Probabil îl bătea Dumnezeu. Acum, pe unul care fură o uzină, două uzine nu-l bate nici măcar poliţia; ea se năpusteşte de predilecţie tot asupra celui care fură o oaie... Dar de ce să ne ocupăm doar de hoţie, cînd **Decalogul** se ocupa şi de înşelăciune, depravare, false mărturii şi rîvnirea casei, a femeii şi a bunurilor aproapelui. Păcatul acesta din urmă nu era luat în consideraţie ca faptă, ci pur şi simplu ca aspiraţie... Dacă vrei să interpretezi strict literal, ca în Parlament, o singură lege are de fapt în vedere cinstea: să-ţi cinsteşti tatăl şi mama. Cinstirea funcţionarilor publici a apărut mai tîrziu, o dată cu fanarioţii; ea rezistă şi azi, dovedindu-se o regulă cît se poate de fiabilă.

Ce s-a întîmplat cu celalalte porunci? Înşelăciunea a căpătat cu timpul un caracter de masă, ba chiar de mass-media, aşadar cei şapte ani cu care l-a înşelat Laban pe Iacob sînt nimic pe lîngă cei şaptezeci de ani cu care i-a înşelat Lenin pe ruşi. Cît priveşte mistificarea la care s-a pretat Rebeca înşelîndu-l pe Isac şi dîndu-l pe Iacob drept Esau, pare o glumă pe lîngă mistificarea la care s-a pretat televiziunea dîndu-i pe unii drept teroriştii şi pe teroriştii drept... unii. Mai contează, oare, că în toate campaniile electorale sîntem minţiţi de îngheaţă apele în calorifere?

Dar cu porunca de a nu dori casa, femeia şi bunurile aproapelui? Praful s-a ales! Nu numai că s-au rîvnit, dar s-au şi luat nu case, ci cartiere, nu o femeie, ci haremuri întregi, nu numai bunurile aproapelui, ci şi cele ale departelui, el fiind la New York, iar bunurile şi celelalte case fiindu-i luate tocmai la Bucureşti. Oricum, pentru ca totul să fie în ordine, aproapele căruia trebuia să i se ia bunurile şi casa era taxat drept neaproape şi astfel s-a ascuţit lupta de clasă.

Mărturii false? Volume întregi de memorialistică în ediţii revăzute şi adăugite. Depravare? Nu se pune problema. întrucît a fost săltată la rang de idee, fiind asimilată cu antonimul intoleranţei. Şi cine mai are azi obrazul, în afară de trei români, un rus, cîţiva nemţi şi cîteva mii de arabi, să militeze pentru intoleranţă?

În aceste împrejurări, cînd conceptul de cinste s-a depreciat atît de mult, ajungîndu-se cu degradarea pînă la nivelul de general, ceea ce - să recunoaştem - presupune un grad înalt de generalizare, mai poţi fi cinstit? Cînd a intrat în funcţiune principiul dominoului şi-i vezi pe oamenii politici italieni căzînd unul după altul seceraţi de mîna Justiţiei - cealaltă decît aia care ţine balanţa -, cînd constaţi cum se împuţinează în fiecare zi cabinetul francez, cel englez şi cel spaniol şi cînd în România nu se întîmplă absolut nimic, mai ai curajul să reziştitentaţiei?

La urma urmei, poveştile cu hoţia, înşelăciunea, depravarea, mărturia falsă şi rîvnirea casei, femeii şi bunurilor aproapelui sînt valabile numai pentru "poporul de jos". El e pedepsit cînd fură un ou, cînd te-nşală cu zece lei la pîine, cînd se îmbată de bucurie că a învins echipa de fotbal, cînd zice că n-a văzut hoţul ca să nu bage ăla cuţitul în el, cînd se uită prea galeş la vilele de pe bulevardul Primăverii, la madam Elţîn sau la Mercedesul lui C.V. Tudor. "Poporul de sus" nu fură, nu ia mită, nu schimbă partidele săptămînal şi nu rîvneşte la nimic altceva decît la puterea aproapelui. Pentru "poporul de sus" nu există termeni ca aceştia: furt, înşelăciune, mărturie falsă etc., care coincid cumva cu nişte termeni din Codul penal. Ei se amestecă bine, li se adaugă un decolorant şi capătă un nume nou, pe care nu-l găseşti în Codul penal: corupţie. Dar corupţia nu este la noi o chestiune de cinste sau de necinste, nu infamează pe nimeni, nu stigmatizează pe nimeni. Este un fel de termen estetic, precum sublimul, stilul, metafora. Ca într-un comentariu al lui G. Călinescu privind tipurile artistice din eseul **Clasicism, romantism, baroc** ("Impresii asupra literaturii spaniole"): "Atît de corupte sînt tipurile în realitate, încît întîlneşti la romantici veleităţi de «reguli», de «şcoală» şi o fidelitate faţă de teme şi genuri care e de esenţă clasică". Aşadar, corupţia este un fenomen estetic şi nimeni nu se va grăbi să acuze romantismul că s-a lăsat corupt de fidelitatea faţă de teme şi genuri a clasicismului.

În condiţiile astea, cînd cel care nu fură, nu înşală, nu minte, doar el nu are, şi nu numai că nu **are**, dar nici nu **este**, îţi mai dă mîna să fii cinstit? Prost şi cinstit? Cineva a zis "sărac şi cinstit", dar, aşa cum există mai multe grade de cinste (sau de necinste), tot aşa există mai multe grade de sărăcie. Căci una e să fii sărac şi cinstit cu un salariu de un milion şi jumătate pe lună plus benzina de automobil şi de avion pe gratis, şi alta e să fii sărac şi cinstit cu o sută de mii pe lună minus abonamentul la autobuz.

Şi, cu toate aceste inconveniente materiale şi morale, mai există în ţara asta un grup - cam mic, e adevărat - de oameni săraci şi cinstiţi. În frunte cu cel mai sărac şi mai cinstit dintre noi.

Dumitru SOLOMON

Virtuţile răului

Deosebirea principală dintre **răul în sine** şi **răul în mine** este aceea că, în timp ce **răul în sine** constituie **răul în stare pură**, **răul în mine** este diluat, avînd toate virtuţile MELE. De aici vine şi convingerea adînc filozofică a poporului nostru că **tot răul e spre bine**, adică spre MINE.

Rezultă că prima condiţie de reabilitare a răului este aceea să ţi-l apropii, să observi cum funcţionează atunci cînd este răul tău.

Să luăm un exemplu foarte actual: binomul afacere-afacerist. Nu există astăzi cuvînt mai greu, pe care să-l arunci în faţă cuiva într-un moment de iritare (cînd presimţi că bunăstarea lui se va prăvăli peste tine şi te va strivi), decît acela de afacerist.

După o mie de ani de feudalism asimilat genetic şi cincizeci de ani de comunism inoculat ştiinţific, afaceristul este acel "altul decît mine" vinovat de la naştere de a fi opusul meu. El este deci omul care încearcă să nu piardă ce are (eu, nu!), omul care preferă să aibă mai mult (eu, nu!), omul care urmăreşte mereu profitul (eu, nu!), omul care vrea să se îmbogăţească repede (eu, nu!), omul care ştie să nu stea pe loc (eu, nu!).

Într-un cuvînt, el este omul care-şi foloseşte creierul (eu, nu!)

Ajungem astfel la o constatare: în limba română ar fi mai corect să spunem **afacerisc**, în loc de **afacerist**, fiind vorba despre omul care-şi asumă **riscul de a face**.

Iată de ce, într-o ţară care vrea să revină la normal, adică acolo unde "este permis tot ce nu este interzis", reabilitarea ideii de **a face** trebuie să fie principala preocupare a celor aduşi în faţă de vîntul schimbării.

Evident că revenirea la normal nu înseamnă, în mod obligatoriu, şi revenirea la moral. Dar dacă procentul celor aparent necinstiţi în rîndul **oamenilor care fac** este mai mare decît în rîndul **oamenilor care nu fac**, nu rezultă automat că **a face** este un lucru imoral. Mai curînd este cazul să ne întrebăm dacă societatea nu a rămas cumva aşezată pe muchia pe care scrie "tot ce nu este obligatoriu, este interzis". Şi astfel, **cel care face** va fi într-o culpă perpetuă, inteligenţa activă fiind mereu maculată de o intransigentă prostie stătută.

Sigur că este onorabil **să fii sărac şi curat**, dar aceasta nu poate fi în nici un caz o propunere de Ideal, nici personal, nici naţional. Idealul este **să încerci orice spre a fi bogat şi curat**, iar pentru aceasta autorităţile şi legislaţia trebuie să instituie un mediu propice. Şi, oricît ar părea de ciudat, este o probă de curaj din partea oricărei puteri, căci este un pariu cu sine.

Orice putere, cît de nevolnică ar fi, are totdeauna îndrăzneala să afişeze pedepse severe pentru cei necinstiţi, dar curajul de a-i lăsa liberi pe cei întreprinzători nu se găseşte pe toate drumurile.

De aici şi ideea devastatoare pentru bunăstarea tuturor că, în materie de afaceri, hoţia trebuie pedepsită prin represiune penală şi prevenită prin represiune fiscală. Vă rog să observaţi că, în acest fel, pedeapsa pentru cel care **face pur şi simplu** este mai dură decît pentru cel care **face strîmb**, căci represiunea fiscală e pe viaţă.

Ezitările la privatizarea Fondului Proprietăţii de Stat, hiperfiscalitatea şi existenţa unei multitudini de organe paralele care controlează **ce faci**, fără să-ţi mai lase timp **să faci**, sînt expresia, în acest moment, a unei astfel de şcoli, pe care cu greu o putem numi de gîndire.

În fond, statul de drept, cel adevărat, acolo unde există, te scuteşte de ipocrizie, punînd la temelia cinstei nu frica, ci interesul. Iar această schimbare de morală survenită pe plan intern, a schimbat regulile şi pe plan extern.

Nimeni nu mai concepe astăzi, în lumea civilizată, să se îmbogăţească prin război, cînd există şansa îmbogăţirii prin comerţ, cererea şi oferta fiind expresia interesului reciproc. De aceea, reacţiile marilor capitale ale lumii la conflictul din Balcani, trădează, prin bîlbîielile lor, o imensă plictiseală şi o teribilă exasperare faţă de probleme care ţin de o altă epocă.

M-am oprit doar la un exemplu de blocaj al mentalităţilor (afaceri-afacerist), dar mai pot fi analizate şi alte perechi care au reputaţia de rău necesar (ideal-idealist), căci interesul de a fi cinstit poate fi stimulat şi în zona bogăţiei sufleteşti.

La urma urmelor, merită să ne întrebăm dacă nu tocmai virtuţile ascunse a ceea ce, în mod iresponsabil, etichetăm în grabă drept rău, l-au făcut pe bietul autor de proverbe, anonim şi colectiv, să exclame, fără frica de a-şi contrazice prejudecăţile: rău cu rău, dar mai rău fără rău!

Eugen VASILIU

Socialist sau liberal?

Cineva spunea că îţi poţi da seama numaidecît dacă un individ e liberal sau socialist urmărind cum se adresează el unor persoane necunoscute sau pe care le întîlneşte pentru întîia dată: socialistul s-ar grăbi astfel să tutuiască pe toată lumea, în vreme ce liberalul, rezervat, se va adresa celuilalt cu "dumneavoastră". Deşi cred că acest test e, în cele mai multe cazuri, suficient, îmi voi îngădui să îi adaug aici unul şi mai tare, ce poate fi formulat aşa: un socialist va **vorbi** mereu despre ceea ce e cinstit şi - în genere - despre Cinste, în timp ce liberalul se va mulţumi să **constate** ce anume e necinstit, discursul său despre cinste cuprinzînd, la nevoie, o singură frază. Tradusă politic, această distincţie dintre o **voinţă discursivă** şi un **impuls constatator** ajunge să separe două modele de stat absolut ireconciliabile. Două portrete - care pot recupera de altfel şi criteriile primului test enunţat - vor fi, sper, suficiente pentru a arăta ce înseamnă toate acestea.

Există o categorie specială de inşi care au întotdeauna la îndemînă un discurs despre cinste şi modelele ei. O filosofie, vor zice unii. Fie, o filosofie. În orice caz, moraliştii cu pricina fac parte din regnul acelora pe care dl. Andrei Pleşu îi descria, mai demult, ca fiind dispuşi să îşi asume o incompetenţă teoretică ori tehnică oarecare, dar niciodată vreo precaritate morală. "Asta e cinstea" înseamnă, pentru ei, "ăsta sînt eu". Cu alte cuvinte: dacă am izbutit să înalţ acest frumos edificiu de vorbe, doar eu însumi, ireproşabila mea experienţă trebuie să fi contat. De aici pînă la "fii ca mine!" nu mai e nevoie decît de un interlocutor. Sau de mai mulţi.

Cine consideră că aceste înlănţuiri logice sînt nonvalide, ar face tare bine ca, în loc să le nege realitatea, să caute un nume pentru personajul schiţat. Eu zic că numele cel mai potrivit e cel de **socialist.** Aparent, socialistul e pur şi simplu un optimist incurabil: el crede, adică, nu doar în unicitatea cinstei - înălţate astfel la demnitatea sa "socială" -, dar şi în posibilitatea ca discursul despre cinste să parvină fiecăruia şi să îl prefacă în chip radical. Prin propagandă sau prin altă maşinaţiune, socialistul speră să facă din semenii săi, chiar nevăzuţi, nişte fraţi. (Cum să nu tutuieşti atunci pe toată lumea?) La drept vorbind, acest optimism e prost orientat: mai întîi, că un unic discurs îl va plictisi pînă şi pe cel din urmă imbecil; apoi, nici un fel de solidaritate nu se poate naşte acolo unde vrei, de fapt, să organizezi viaţa celorlalţi în funcţie de cinstea personală. Asta e probabil motivul pentru care socialiştii ajung să nu mai creadă în nimic. Statele socialiste sînt mecanismele pe care le pun la punct asemenea tipi gălăgioşi pentru a demonstra că doar **acordul** (definit de ei) **e fecund** şi că el poate fi dirijat (ca din întîmplare, tot de ei). Guvernările socialiste rezistă atîta timp cît se găsesc suficienţi moralişti dispuşi să închidă ochii în faţa tragediilor pe care le provoacă - de fiecare dată - părerile prea bune **despre sine** şi prea proaste **despre ceilalţi.** Asemenea guvernări se pot reproduce relativ uşor, atunci cînd se schimbă formulele ce descriu Cinstea şi solidaritatea mult-visată. Formule cu succes sigur sînt, de pildă, cele care fac apel la justiţia socială ori descalifică bogăţia (inclusiv a minţii).

Un liberal e, înainte de orice, mult mai realist: el ştie că există atîtea reprezentări ale cinstei încît unii pot ajunge să nici nu mai spere că vor întîlni vreodată, dincolo de **haosul opiniilor,** şi un **om** cinstit. Scepticismul acesta îl împinge pe liberal să creadă că e **preferabil să constaţi ce anume e necinstit decît să ţii o lecţie despre cinste.** Pierre Manent zicea chiar că marea descoperire a modernităţii e adevărul potrivit căruia e mai uşor să indici împreună cu semenii tăi ceea ce e rău decît să te înţelegi cu ei asupra a ceea ce e bine. Toleranţa în opinii şi decizia în acţiune devin în acest fel compatibile: liberalul acceptă că există păreri diferite despre ceea ce se cade să faci, dar i se pare insuportabil să respire lîngă cei care, de pildă, fură sau mint. Piaţa, ca sistem de schimb liberal, nu e guvernată de nici o regulă care să îţi indice ce anume să produci pentru ca lumea să te creadă cinstit; în schimb, ea ascultă cu siguranţă de interdicţia de a fura. Tot aşa, o prietenie începe nu cu un catalog al adevărurilor comune, ci cu interdicţia de a minţi. Un principe liberal e astfel mai curînd un judecător sever decît un magistru iluminat. El crede că **societatea trebuie să subziste** şi interzice pur şi simplu regulile care o duc la disoluţie. E adevărat că pentru liberal, nu acordul, ci **conflictul e fecund** (N. Bobbio). Dar tot el ţine ca violenţa să fie evitată, căci ea e rea şi se naşte, atunci cînd nu e simplu instinct, din miciună sau furt. Pentru ca un echilibru atît de fragil să fie o realitate, liberalul recurge la un singur fundament "pozitiv", şi anume la distincţia dintre ceea ce e **al meu** şi ceea ce e **al altuia,** adică la proprietate, în variile ei întruchipări (de la cea asupra persoanei la cea asupra ideilor ori a bunurilor). Prima şi ultima frază dintr-un discurs liberal despre cinste este aceasta: doar acolo unde există proprietate, pot fi găsiţi şi oameni cinstiţi. Statul liberal garantează proprietatea, contînd pe o asemenea eventualitate. Cred că nu mai e nevoie să spun de ce liberalul e politicos.

Cristian PREDA

Cinstea în vîltoare

© C. Bumbuţ

Divorţul dintre precepte şi realitate şubrezeşte insidios temeliile cinstei, aşezînd-o sub semnul îndoielii. Imperativul probităţii, repetat obsesiv, pare să evoce un misterior O.Z.N.: se volatilizează în neant înainte ca prezenţa să-i poată fi atestată palpabil. Predicile rostite din altar, îndemnurile de asanare sufletească difuzate de la tribună sau trăsnetele bubuite de ziare influenţează comportamentul uman tot atît de convingător precum o alocuţiune în pustiu.

Cinstea inspiră, de cînd lumea, opinii contradictorii, sarcasme ireverenţioase, aprigă defăimare. Mulţi o aruncă peste bord, ca lest pernicios. Nu ajută la nimic în lupta acerbă pentru viaţă. Dimpotrivă. Decalogul lui Jonathan Wild, în reformularea lui Fielding, povăţuieşte cu cinism să-i sacrifici pe oameni de-a valma, dacă interesul ţi-o cere, fără să-ţi pese de prietenie sau de alte oprelişti copilăreşti, precum cinstea, dar să nu săvîrşeşti mai mult rău decît e nevoie spre a-ţi atinge ţelul, fiindcă răul e prea preţios ca să-l cheltuieşti anapoda. Carnetele lui Samuel Butler insinuează că cinstea nu impune interdicţia furtului, ci prescrie să ştii în ce măsură poţi răpi un lucru al altuia fără riscuri şi cum să profiţi cît mai bine de roadele hoţiei. Mai aproape de zilele noastre, Romain Rolland spunea dezamăgit, prin intermediul unuia dintre eroii săi, că raţiunea omului reprezintă pretutindeni cel mai bun săpun, cu care îţi poţi spăla mîinile, cînd poartă urme de noroi şi de sînge.

În această ambianţă deloc edificatoare, probitatea se înfiripă din greu, îşi modelează idealurile prin educaţie puritană, exprimă impulsuri nobile, altruiste. Integritatea presupune, ca treaptă preliminară, lealitatea faţă de sine însuşi. Premisa conduitei corecte rezidă în autocenzura mînuită cu asprime, în intransigenţă constantă. Nimic totuşi mai aproximativ decît aceste valenţe intime. Să ne amintim butada lui Paul Valéry, usturătoare chiar sub învelişul de subtilă echivocitate: sînt un om cinstit, cu alte cuvinte, aprob cele mai multe dintre acţiunile mele.

Prin contrast, dispreţul deliberat faţă de constrîngeri etice decurge dintr-o ierarhie răsturnată de valori, în care rangul prioritar îl deţin interesele subiective. Atitudinea egocentrică se legitimează prin sentimentul că ea concordă cu exerciţiul firesc al libertăţii personale. Unii o înţeleg ca un drept ilimitat şi opozabil împotriva oricui. Sfidarea se hrăneşte şi cu iluzia de superioritate, pe care o generează emanciparea de chingile gregare. Necinstea mai cere pe deasupra o doză impresionantă de tupeu, învecinat cu agresivitatea, adulterînd semnificaţia curajului.

Disfuncţiile egoismului ameninţă fără greş corectitudinea. Îi pot eclipsa obrazul luminos, pînă la completa obnubilare. Ispita începe cu lipsa de cinste faţă de propriul for interior. A păstra tăcere complice, în loc de a protesta contra strîmbătăţii face parte din panoplia concesiilor compromiţătoare. A da în vileag păreri pe care cugetul ţi le dezminte agravează deficienţa. De aici pînă la minciună, inducere în eroare, înşelăciune crasă nu a mai rămas decît un pas. Încît ne putem întreba: oare există vreo valoare morală mai precară decît rectitudinea sufletească?

Timp de peste patru decenii s-a purtat un război fără cruţare împotriva ei. Dezvăţul silnic al cinstei a condiţionat formarea tipului mult elogiat al aşazisului om nou. Acesta îşi pune lacăt la gură, complăcîndu-se în pasivitate, dacă abţinerea îi profită. Acelaşi personaj, multiplicat în mii de exemplare, vorbeşte la poruncă, afirmă cu patos inexactităţi flagrante (precum despre superioritatea democraţiei în sistemul unipartinic), preamăreşte servil teze propagandistice, pe care în fond le desconsideră. Trebuie să-şi dedubleze fiinţa, spre a izbuti să digere şi să acrediteze în public mistificarea generalizată, care identifică în esenţă comunismul. Rîvneşte să-şi asimileze axioma "trăiesc în minciună ca-n elementul meu", înlocuind tipătul de durere al poetului din 1840 cu măsluirea adevărului, ceas după ceas. Să ne mai surprindă totala demonetizare a cinstei? Barem etic de ordin elevat, a devenit în trecutul apropiat un contrasens.

Fragilitatea inerentă probităţii subzistă, în pofida naturii ei bivalente. Îşi trage rădăcinile în principal din morală. Dar nu integral. Se adăposteşte deopotrivă sub scutul, mult mai bine echipat, al justiţiei de stat. Ascendenţa dualistă îi prieşte simbolic. Validează deziderate, le consacră ostensibil, le conferă aparentă credibilitate.

Pe cînd etica se mărgineşte, modestă şi timidă, la pioase recomandări, legea osîndeşte. Cea dintîi tinde să ne ofere pacea conştiinţei. Cealaltă se sumeţeşte să garanteze liniştea în cetate. Metoda moralei se rezumă la persuasiune. Legea îşi impune voinţa dură prin forţă şi constrîngere.

Cele două cercuri, deşi concentrice, au diametre disproporţionat de inegale. Între hotarele moralei soarele nu apune niciodată. Te pierzi într-o împărăţie de-o vastitate fără capăt. În cuprinsul ei se îngemănează îndatoriri felurite, pe cît de austere, pe atît de vrednice să fie preţuite. Multe dintre ele, împovărătoare, se răsfrîng asupra interiorităţii fiecărui ins. Nu mai puţine vizează familia, pe aproapele nostru, glia străbună, potrivnicii ascunşi sau declaraţi.

Prin comparaţie, tărîmul dreptului începe lesne în perimetrul Cişmigiului: nici nu ai intrat bine pe poarta grădinii, că ai şi ieşit pe cealaltă parte. Legea nu poate absorbi noianul de reguli morale. Ea selectează unele fapte de necinste de-o gravitate perceptibilă, pe care le sancţionează dacă pot să tulbure convieţuirea socială. Lista începe, pe pragul de sus, cu trădarea de patrie şi coboară pînă la escrocheria ordinară.

Nevoia de a ocroti pe cei mulţi împotriva necinstei influenţează la rîndul ei optica şi reacţiile legiuitorului. Cazurile lipsite de frecvenţă, relativ improbabile, îi scapă. Ele nu merită să fie penalizate. Rezultatul? Închisoarea îi paşte pe negustorii culpabili de reclamă înşelătoare, deoarece abuzul de concurenţă loveşte o pătură largă a populaţiei, mai ales pe consumatorii nevoiaşi. Dar cărui legiuitor i s-ar năzări să stîrpească impostura cuibărită în munca de creaţie ştiinţifică? Nimic nu-i împiedică pe veleitarii cinici să se împăuneze cu titlul de autori ai unor opere savante - de pildă despre polimeri - trudite de bieţi negri ignorabili. Alţi ipochimeni notorii îşi arogă în exclusivă paternitate tomuri întregi, deşi aportul li se rezumă la cîteva pagini din ansamblu. Ba îşi adjudecă memorii de activitate, destinate să-i propulseze sau să-i popularizeze în dicţionare, vaste tratate de specialitate, încă nescrise şi definitiv avortate. Cui îi pasă că tertipuri de felul celor evocate, mai nocive decît reclama înşelătoare a unor buticari, induc în eroare însăşi Academia, cînd îşi alege cu pompă componenţii?

Infirmităţile legii în domeniul necinstei duc la consecinţa că teama de pedeapsă, din ce în ce mai estompată, tinde să dispară. Semnificaţia profundă a regenerării prin suferinţă scapă cugetului comun. Sînt destui cei care se leagănă în iluzia că pînza de păianjen a legilor prohibitive înhaţă doar insecte minuscule, pe cînd păsările de pradă o străpung din zbor, fără măcar de sforţarea unei filfîiri de aripă. La colţ de stradă se cleveteşte, mai prozaic, asemuind legea cu un pîrleaz: dulăii sar pe deasupra, javrele se furişează pe dedesubt şi doar boii rămîn pironiţi pe loc. Oare proliferarea corupţiei, la toate straturile ierarhice, demonstrează altceva?

Probitatea, rătăcitoare cu ezitări între etică şi drept, îşi continuă periplul prin purgatoriu. Filoxerată pînă la măduvă de mistici politice perverse, încearcă să-şi tămăduiască rănile. Vitregită, caută pe bîjbîite suportul înaltelor adagii ale moralei. Se loveşte de ineficienţă. Disperată, cerşeşte ocrotire de la normele juridice. Legea, jandarmul suprem al obştii, cînd necruţătoare, cînd complezentă, uneori ciumă, alteori mumă a-tot-iertătoare, odrăsleşte făţuială, părtinire, smintire. Pînă la urmă, lăsată de izbeliţte, mult hulita cinste

Era pe cînd nu s-a zărit,
Azi o vedem şi nu e.

Octavian CĂPĂŢÎNĂ

Ne iubim aproapele, oricum ar fi el?

Cum aţi reacţiona, dacă aţi afla că un prieten sau o cunoştinţă de-a dv. e un om necinstit?

Doi studenţi la filozofie (cad de acord asupra unei păreri comune): În general, nu se poate rupe aşa o relaţie. Dacă lucrurile nu te privesc, de obicei, nici nu le observi. Reacţionezi numai în măsura în care ele te afectează direct. Céline are un personaj în romanul său **Călătorie la capătul nopţii**, pe care-l pune exact în situaţia asta. El nu reacţionează niciodată la măgăriile pe care le face Robinson, un prieten de-al său.

Dragoş Zamfir (student): Necinstit? Cred că era mai interesant să mă întrebaţi ce-aş fi făcut dacă aflam că e securist.

Un poliţist pe care nici n-apuc bine să-l abordez, îmi acoperă cu o mînă reportofonul, în vreme ce cu cealaltă, îşi ascunde faţa. Cine l-o fi instruit astfel?

Cătălin Mihai (profesor): Păi, trei sferturi din societatea noastră e formată din oameni necinstiţi. Nu m-ar surprinde aşa ceva.

Stancu Liliana (profesoară): Aş fi surprinsă pentru că, pînă la proba contrarie, obişnuiesc să-i consider pe cei ce-mi sînt apropiaţi şi nu numai pe ei, ci în genral, pe toţi oamenii, cinstiţi şi buni. N-aş rupe relaţia imediat. Aş încerca întîi să văd dacă e chiar adevărat. Însă, în momentul în care aş avea dovada necinstei lor, aş înceta orice legătură.

Popescu Mihai (gardian public): Aş fi dezamăgit, dar n-aş întrerupe relaţia cu el. Aş căuta să aflu cauzele care îi determină conduita necinstită şi să-l influenţez cumva să se schimbe. Am trecut prin asemenea situaţii, ca mai toată lumea.

Un călugăr: N-am prieteni, n-am pe nimeni. Eu sînt numai cu Dumnezeu şi dînsul (?) nu poate greşi.

Anca Pocania (studentă la farmacie): Dacă ar fi într-adevăr un prieten de-al meu, deci un om pe care l-aş cunoaşte foarte bine, cred că n-aş da crezare zvonului c-ar fi necinstit.

Rugină Gabriela (funcţionară la poştă): Poate la început aş încerca să-l îndrept pe altă cale. Însă, de n-aş avea sorţi de izbîndă, nu m-ar afecta în mod deosebit. N-aş strica relaţia atîta vreme cît necinstea nu s-ar repercuta şi asupra relaţiei dintre noi.

Mătuşa Gheorghe (electrician): Aş încerca să-l ajut să se repare. Dacă n-aş reuşi aş mai încerca să-l influenţez şi prin intermediul altor prieteni. În orice caz nu-i cinstit să-l laşi pe om s-o apuce pe o cale greşită.

Stamate Ovidiu (inginer): Depinde de greşelile făcute şi de cît de apropiată îmi este persoana respectivă. Poate că aş deveni mai atent la relaţia cu el.

Ilie Margareta (comerciantă): Aş fi şi eu necinstită. Păi nu e corect aşa? Aş proceda şi eu ca el. Ce rost are să mă răzbun sau alte lucruri... L-aş trage şi eu pe sfoară. Nu? Asta e.

A consemnat
Andrei MANOLESCU

Hoţ la frişcă

La magazinul Karat din Piaţa Galaţi s-a dus zvonul că au ciorapi groşi. Doamne mai mult sau mai puţin bine intră şi adulmecă. Printre ele, un fost aurolac, acum adolescent, jerpelit şi puturos, le apreciază sever, pe ele şi mărfurile expuse. Ies din magazin şi, odată cu mine, şi un neaoş Gavroche. Mi-o ia înainte spre o liceeană singuratică, adîncită în gîndurile ei. Se preface că trece nepăsător pe lîngă ea, apoi îi dă un şut discret pe la spate. Liceeana protestează, amintindu-mi de alte două semene de-ale ei fugărite de o ceată de aurolaci mai mici pe la Piaţa Romană - pentru nişte pateuri. În faţa Gavroche-ului se cască intrarea în cofetăria Scala Galaxy. Intrăm şi el şi eu. Vînzătoarele primesc marfă şi agită tăvi. Ies şi intră din camera de vînzare. Fostul aurolac se duce cu tupeu în faţă, se uită şi, sub ochii preocupaţi ai doamnei cataifurilor, fură o şarlotă şi-o-ndeasă în buzunar. Rîde tot timpul şi iese ingenuu. Eu mă nedumiresc cu un suc în faţă. Vînzătoarele cară la tăvi. Puştiul se-ntoarce în viteză şi se repede iar în faţă. Vînzătoarele îl ignoră cu importanţă. Rotindu-şi privirea, înşfacă a doua prăjitură, tot cu frişcă (preferinţe nete) şi apoi aplică planul B: o întreabă pe stăpîna tăvilor cît costă o altă prăjitură, ciupind coarda compasiunii. Îşi zornăie, ostentativ, banii, în faţa ei, rugînd-o implicit să i-o dea mai ieftin. Vînzătoarea refuză. Tînărul se opreşte, dospind planul C. Vine la masa mea să ceară. Îl dau afară, şoptindu-i că-l spun. Pleacă cu cei doi cîini negri din faţă. De ce să mă supere strategia lui zdrenţăroasă de supravieţuire? (I. P.)

Pisica şi cîinii

Să treci noaptea, pe strada Caimatei (deşi mai mică de-o aruncătură de băţ) poate fi o aventură. Mai ales atunci cînd porţi pe braţe un modest carton cu ştrudele aburinde de la Panipat. În întunecimea străzii gemînd de maşini ţi se apropie, pe la spate şi pe nesimţite, o cătea pătată anonimă (mai tîrziu am aflat de la un locuitor bărbos al străzii că o cheamă Halva). Face sluj la carton, îi dai un ştrudel. Pînă aici, totu-i firesc. Din spate, iar fosnet de paşi. Cu greu distingi în beznă o pisică grasă, lucioasă, de casă (cu zgardă pe grumaz). Dîndu-se perfidă pe lîngă picoarele trecătorilor, torcătoarea o atacă pe Halva dindărăt de cîteva ori, reuşind chiar s-o zgîrie. Halva bate-n retragere spre bulevard. Prietenii ei, o cătea albă şi un cîine asortat la culoare, îi sar, de prin gunoaie, în ajutor. Coaja de ştrudel rămîne printre pietrele caldarîmului. Pisica se apropie, o miroase, nu-i place. Cîinii se întorc după ştrudel. Oamenii privesc nedumeriţi. Deşi nu-i place ştrudelul, pisica sare la coada cîinelui alb. Cîinii dau înapoi cu frică, apucînd să-i smulgă ştrudelul din mers. Pisica iese triumfătoare: înfricoşînd pe la spate un cartier întreg, se retrage în apartamente. Oamenii privesc după ea, nedumeriţi, observînd, în treacăt, că lumea s-a întors pe dos. (I. P.)

Varujan VOZGANIAN

„Nu înving cei cinstiţi”

Răspunsul comun la întrebarea "Merită să fii cinstit?" e "nu"; şi e greu să-i contrazici pe cei care văd că celor care nu sînt cinstiţi le merge bine şi - ceea ce e şi mai dezamăgitor - la fel şi celor care au fost dovediţi ca necinstiţi. Să încercăm să detaliem puţin care ar fi cauzele şi care ar fi leacurile pentru acest "nu". Şi nu în ultimul rînd care ar fi soluţiile legislative: în Occident unii susţin că statul centralizat şi birocraţia pe care o implică ar fi sursa corupţiei, alţii afirmă că, în Italia, descentralizarea deciziei ar fi sursa dezastrului moral. Cum noi ne aflăm într-o perioadă în care nu sîntem nici centralizaţi, nici descentralizaţi, să încercăm să identificăm sursele.

Cred că răspunsul comun despre care vorbiţi se datorează unui sentiment de nemulţumire generală provocat de faptul că schimbarea pe care oamenii o aşteptau nu s-a produs. Ne aflăm în zona de contact a două lumi şi umbra lumii pe care am părăsit-o apasă încă asupra celei de acum. Răspunsul are două componente, care fireşte, se întrepătrund: a fi cinstit cu tine însuţi şi a fi cinstit cu ceilalţi. În ceea ce priveşte prima parte, lucrurile sînt din nou nuanţate: ca să fii cinstit cu tine însuţi trebuie să fii tu însuţi, să ai personalitate, să ai un ideal, să ai o anumită construcţie sufletească. Comunismul a încercat să distrugă toate acestea: pereţii sufletului erau deosebit de permeabili şi fiecare om se proiecta în afara propriului său suflet. Au existat e drept şi oameni care au încercat să reziste şi care au dovedit o deosebită forţă sufletească, a cărei dovadă realizată este poezia acelei perioade. Însă, pentru ceilalţi, care au fost ceea ce se cheamă un concav - cu centrul de greutate situat în afara lor - nu se putea vorbi de idealul de a fi cinstit. Din păcate dintre ei s-au selectat şi învingătorii lumii de ieri şi tot dintre ei s-a selectat şi majoritatea învingătorilor de azi. De aceea atunci cînd privim către elita politică - şi folosesc cuvîntul elită în sens geografic, adică acei care se află la conducerea ţării şi nu în sens axiologic - observăm că societatea nu-i selectează pe cei care sînt cinstiţi cu ei înşişi. Există şi o explicaţie de natură ontologică: înainte oamenii cînd erau nemulţumiţi dădeau vina pe sistem. Sistemul s-a destrămat, dar oamenii au rămas la fel. Şi atunci ei ar trebui să-şi recunoască propria incapacitate inventivă şi de adaptare. Dar pînă la un punct e normal să nu-ţi vezi propriile neputinţe. Oamenii sînt lipsiţi de fermitate şi de intransigenţă faţă de ei înşişi şi de aici începe necinstea. Or, această necinste se răsfrînge şi asupra celor pe care îi aleg şi criteriile cu care ei o fac sînt mult mai maleabile, acceptă în fruntea ţării oameni care nu sînt cinstiţi cu ei înşişi. Dar rămîn la convingerea că există un nucleu care păcătuieşte. Astăzi acest lucru e un păcat, în alte vremuri l-am fi numit poate virtute: e vorba de modestie, de stînjeneală, de pudoare. Oamenii de această factură nu se implică în viaţa politică tocmai pentru că au sentimentul că ar trebui să plătească cu cinstea lor. Eu rămîn la convingerea, că indiferent de balastul existent într-o societate, pînă la urmă masa mare de oameni sesizează cinstea şi sinceritatea. Cînd eşti sincer cu tine însuţi, reuşeşti să-i convingi şi pe alţii. Cred că în ciuda tuturor deturnărilor şi transformărilor morale negative care s-au produs în societate, într-o bună zi cei necinstiţi cu ei înşişi vor fi sancţionaţi. Ar fi greu de făcut un portret robot al omului necinstit cu sine, dar cîteva trăsături trebuie reliefate: oportunismul, cabotinismul, vanitatea, toate acestea extirpează esenţa sufletului omenesc.

Nu putem să dăm o regulă pentru societatea românească: nu putem să spunem cîţi sînt cinstiţi şi cîţi nu, dacă societatea în ansamblu este cinstită sau nu cu ea însăşi, pentru că la nivelele de agregare macro-socială nu se pot face asemenea afirmaţii. Nu se poate spune că un popor e mai deştept decît altul, sau un popor este mai hoţ decît altul. Dacă o anumită trăsătură se îngroaşă la nivel macro-social se pot analiza cauzele.

Recunosc că este o perioadă foarte tentantă pentru necinste. Societatea absoarbe necinstea, o atrage prin faptul că n-am avut multă vreme o legislaţie adecvată, nu se manifesta un control fiscal, au existat capitaluri de provenienţă dubioasă colportate în această nouă societate de mentalităţi dubioase şi de moştenirea unor structuri în care influenţa conta mai mult decît banul. Era o societate ierarhizată şi noi trebuie s-o transformăm într-o societate monetarizată, adică nu o societate în care banul este puternic, ci o societate în care economia de piaţă stabileşte regulile prin care nu poţi dobîndi bani în afara moralei. Acesta e un ideal, dar de care te poţi apropia mai mult sau mai puţin. Moştenim o societate în care principala valută era influenţa. Influenţa este vîntul de necinste care bîntuie într-o colectivitate, agitînd cumplit ramurile. Absenţa sistemului legislativ permite o absorbţie de necinste. O altă cauză: într-un anumit punct de vedere am trăit o epocă să-i spunem napoleoniană. Au fost posibile traiectoriile asimptotice: cel care dădea mai mult din coate şi îi îmbrîncea mai mult pe ceilalţi urca mai sus. Şi unii au ajuns foarte sus. Acest urcuş - dincolo de măreţia comparaţiei - are şi o dimensiune tragică, pentru că cei care au urcat au făcut-o pe un martiriu. Aceasta este cea mai tragică ironie a istoriei româneşti: o încercare de purificare naţională care şi-a avut martirii ei -, foarte tineri, cei mai frumoşi morţi ai românilor -, a putut să nască o galerie care aminteşte de Daumier. Pe o scală la care la un capăt ar fi cinstea absolută, iar la celălalt necinstea absolută, societatea alunecă mai degrabă spre a doua limită. E mai uşor să te menţii foarte sus, cînd eşti necinstit cu tine şi cu alţii.

Necinstea faţă de alţii porneşte din domeniul politic. Politicul este bugetul moral al unei societăţi, de economie se ocupă penalul, garda financiară. Care este semnul că în domeniul politic necinstea bîntuie mai tare decît foşneşte cinstea? Necinstea bîntuie, cinstea foşneşte. La noi nu s-a constituit încă instituţia responsabilităţii politice. Într-o societate există două categorii de instituţii: formale şi informale. Instituţiile formale sînt legiferate, au clădiri, funcţionari, au şi o adresă la care poţi să scrii dacă eşti nemulţumit. Instituţiile informale sînt eterice, ele fac parte din mentalitatea oamenilor dar nu sînt cu nimic mai puţin eficiente. O astfel de instituţie informală este responsabilitatea politică. La noi, ea nu funcţionează. Cei care au promis mai mult şi au avut mai puţine scrupule ştiind că n-o să poată respecta ce au promis, au cîştigat. Nu există nici un ministru sau vreun lider politic care jenat că nu se poate ridica la înălţimea propriilor sale promisiuni să fi demisionat. Nu a existat vreun caz în care un om necinstit şi dovedit ca necinstit să fie... avortat, respins de societate. Ba mai mult, clasa politică i-a şi ocrotit de oprobriul public: le-a oferit sinecuri, i-a retras din atenţie. Asta însă nu a tămăduit societatea.

În ceea ce priveşte birocraţia, ea este unul din cele mai puternice resorturi entropice ale societăţii. Este o parte care se necrozează, semnul că societatea nu poate evolua după regula comportamentului optimal. Oamenii sînt mult mai intuitivi şi mai rafinaţi decît credem noi. Societatea tinde să realizeze un echilibru, iar birocraţia i se opune. Birocraţia introduce criterii de natură verticală care contravin societăţii civile, contravin dereglementării, statului minimal, democraţiei. E o armă albă, care nu face victime vizibile. Aţi spus că la noi astăzi statul nu e nici centralizat, nici descentralizat. Sîntem totuşi un stat centralizat dar altfel decît înainte: înainte centralismul se eficientiza printr-un control riguros pînă la cele mai firave celule sociale. Acum, aparent există o anume ierarhie, dar de fapt societatea este foarte bine condusă: un sector de stat puternic, perpetuarea clasei politice fără nici o rotaţie de aproape 50 de ani, o oficializare a informaţiei. Să ne referim la exemplul Ministerului Culturii: el nu este reprezentantul culturii în guvern, ci al guvernului în cultură. Toate sistemele vasculare ale societăţii sînt monopolizate, transportul, comunicaţiile. Nu s-a cedat nimic, iar avantajele economiei de piaţă sînt folosite în sensul perpetuării acestei stări de lucruri. Evoluţia e controlată, de asta şi privatizarea merge încet, pentru ca reforma spontană să nu se dezvolte.

Îmi amintesc că atunci cînd eram copil ridicam pietrele uscate la soare şi observam sub pîntecul umed al pietrei o viermuială de cărăbuşi, de tot felul de animale ale unei zone umbroase. Pînă cînd rotaţia politică nu va descoperi acest pîntec cald şi umbros, pînă nu vom vedea ce colcăie sub puterea politică, nu vom şti cît sîntem de controlaţi şi cîtă neşansă ne paşte. Poate că arma albă a birocraţiei nu mai este mînuită cu atîta dibăcie, dar are tot atîta eficienţă. Eficienţa nu este determinată de ceea ce face birocraţia, ci de ceea ce ea împiedică. Cu cît societatea este mai ineficientă, cu atît acest factor entropic care este birocraţia este mai eficient. E semnul că societatea nu e cinstită cu ea însăşi, că ea trăieşte în afara propriei ei istorii. După 45 de ani România a intrat brusc în istorie ca un om care ţinut cu capul sub apă îl scoate, dar din păcate a fost numai o gură de aer. Noi nu ne trăim istoria, noi trebuie să ne întîlnim într-o zi cu istoria şi atunci România va avea faţa curată şi cinstită pe care i-o visăm.

Adrian SEVERIN

„Oamenii politici nu sînt îngeri, ei nu pot fi altfel decît cei care îi aleg”

Întrebarea "merită să fii cinstit?" a devenit pe parcursul realizării numărului "e convenabil sau e rentabil să fii cinstit", ca şi cum cinstea ar fi o performanţă care ar trebui răsplătită. Judecata apare în urma evidenţei că necinstea oferă avantaje, fie şi temporare. Aveţi o experienţă de jurist, aţi fost membru al executivului, sînteţi membru al legislativului, împotriva dvs. s-au formulat acuzaţii; toate acestea mă determină să vă întreb dacă v-aţi gîndit la un set de soluţii care să valorizeze cinstea şi comportatea corectă.

Concluzia mea este că merită să fii cinstit şi în economie, şi în politică şi în alte domenii în care doar în aparenţă necinstea îţi aduce avantaje. Lucrarea mea de doctorat se chema "Buna credinţă în domeniul comerţului internaţional". Studiul aspectelor economice şi juridice ale problemei, al structurilor morale implicate dovedeşte că cinstea este profitabilă şi trebuie ocrotită din punct de vedere juridic. În comerţ necinstea, dacă permite doar un succes, acesta e primul şi ultimul, pentru că apoi eşti evitat de toată lumea. Apoi: în comerţ cîştigul este dat de viteza de circulaţie a banilor, or banul circulă mai repede dacă există încredere. Iar încrederea se poate realiza nu prin verificări, cercetări, luarea unor măsuri de protecţie, ci ca urmare a cinstei. Zicala „hoţul neprins, negustor cinstit“ arată că negustorul este etalonul cinstei. Politica este şi ea, din ce în ce mai mult, o negustorie în sensul pozitiv al termenului: vinzi idei, speranţe, programe şi cînd ele nu se împlinesc se creează o stare de neîncredere care blochează întregul mecanism. Încercarea de a folosi puterea politică pentru crearea unor avantaje nejustificate determină o neîncredere generală în oamenii politici. Iată de ce eu cred că doar o viziune îngustă poate duce la convingerea că cinstea este neprofitabilă. Există sentimentul că pe termen scurt e profitabil să ocoleşti legea sau să minţi. De exemplu, eu îmi pun problema ce să fac la Consiliul Europei cînd pledez cauza României: să spun adevărul, care aparent nu ne este favorabil, sau să spun minciuni aşa cum procedează guvernul şi partidele care îl sprijină. Eu cred că ţelul nostru poate fi mai bine atins spunînd adevărul, arătînd că românii sînt conştienţi de neajunsurile din ţară, că românii sau o parte dintre ei, doresc să le depăşească, şi, în felul acesta, mîna de ajutor care se întinde nu va rămîne în gol, îşi va găsi un partener. Am cîştigat la Consiliul Europei pas cu pas şi poziţie cu poziţie prin adevărurile rostite acolo de către reprezentanţii opoziţiei. Cînd România a fost primită în Consiliul Europei, argumentul a fost: dacă reprezentanţii opoziţiei, care au recunoscut existenţa tuturor minusurilor spun că au nevoie de calitatea de membru pentru a progresa, să facem cum spun ei, pentru că ei ştiu mai bine ce este mai bine pentru România.

Eu mai cred şi în înţelepciunea altei zicale: "adevărul iese la suprafaţă ca uleiul deasupra apei". În România există corupţia ca realitate şi corupţia ca diversiune. Diversiunea este folosită fie pentru a acoperi corupţia reală, fie pentru distrugerea oamenilor politici cinstiţi care luptă împotriva corupţiei sau sînt resimţiţi ca nişte adversari ai adevăratei corupţii. În ceea ce mă priveşte sînt foarte senin pentru că eu ştiu că profitul pe care-l ai cînd adevărul iese la suprafaţă e mult mai mare decît cel al unui moment de necinste. Alegătorul este în general capabil să intuiască realitatea, el penetrează aparenţele, identifică adevărul şi poate să facă distincţia decisivă între omul cinstit şi omul necinstit.

În Franţa a fost propus un ansamblu de măsuri legislative care să supravegheze şi să împiedice corupţia: declararea averii şi a veniturilor, interzicerea cumulului ş.a. Un analist politic scria că o asemenea legislaţie strictă poate avea şi efecte perverse prin îndepărtarea oamenilor de bună credinţă de sfera politicii. În România efectul pervers e deja evident: campania împotriva corupţiei a sugerat, iar acum afirmă, că necinstea este un efect direct al reformei şi că leacul acestui "flagel" nu e decît o conducere cu mînă forte, altfel spus - o dictatură.

Sînt obiectivele strategice ale diversiunii: compromiterea democraţiei, a reformei, compromiterea libertăţii. În Biblie se zice: "bate păstorul şi se va risipi turma". Dînd respectul cuvenit maselor care sînt valoarea cea mai importantă a societăţii umane, trebuie să recunoaştem şi adevărul că fără un organizator, lider, conducător, aceste mase nu pot să-şi apere interesele. Prin decapitarea vîrfurilor, societatea nu mai poate funcţiona. La noi se încearcă compromiterea unei întregi categorii care are o misiune şi o utilitate socială. Mulţi oameni competenţi nu mai vor să intre în domeniul politicului fie pentru că se tem că vor cădea pradă unor înscenări, fie pentru că sînt conştienţi de stigmatul răspîndit asupra acestei categorii. Aceste două sentimente inhibă formarea clasei politice şi îi inhibă pe oamenii cinstiţi. Cei necinstiţi vin oricum, găsind căile şi locurile care le convin.

Nu trebuie să vedem în oamenii politici nişte îngeri. Sînt şi ei oameni cu păcatele lor, ei nu pot fi mai cinstiţi decît cei care îi aleg. Ar fi o ipocrizie. Pe de altă parte oamenii politici se conduc după o morală specifică domeniului respectiv: morala comerţului este alta decît a Bisericii, morala politicii este alta decît primele două. Sigur că între ele există multe asemănări şi au valori fundamentale comune, dar există şi diferenţe. Dacă morala creştină este o morală a milei - să iei de la cel care are şi să dai celui care nu are - morala economiei este una a concurenţei care dă celui ce are şi ia de la cel care nu are. I se dă celui care cîştigă prin inteligenţă, spirit întreprinzător, perspicacitate, şi pierde cel care nu are asemenea calităţi. Dacă am baza comerţul pe ideea milei s-ar produce un dezastru economic. Şi dintr-un anume punct de vedere este perfect moral ca acela care este eficient să se îmbogăţească, iar cel ineficient să sărăcească, cel care munceşte mult s-o ducă mai bine, iar cel care munceşte puţin s-o ducă mai prost. Iar morala factorului politic cere realizarea unui echilibru între ocrotirea intereselor celor eficienţi şi solidaritatea cu cei care sînt ineficienţi, astfel încît prin frustrările ei, o prea mare categorie de marginalizaţi să nu determine tensiuni, minînd şi eficienţa celor profitabili. Pentru a realiza un asemenea echilibru trebuie să spui cîteodată jumătăţi de adevăruri, sau să prezinţi adevărul într-o manieră convenabilă, folosind o argumentaţie mai speculativă. Dar asta este cu totul altceva decît a spune pur şi simplu o minciună. Sînt de acord că de multe ori un adevăr parţial poate să fie mai rău decît o minciună, dar cînd apelăm la acest **suppresio veri**, suprimarea unei părţi din adevăr, trebuie să o facem în aşa fel încît deformarea să aibă un caracter pios: să facă bine unora şi să nu facă nici un rău altora. Există reguli specifice fiecărui domeniu şi este extrem de grav şi de păgubitor să le treci dintr-un loc în celălalt. Moralitatea oamenilor politici nu poate fi apreciată conform unor unităţi de măsură care se aplică în biserică.

Nu întîmplător asaltul împotriva oamenilor politici este dus de cei care se revendică de la societatea de dinainte de '89. Comunismul a răspîndit ideea că politica este murdară, imorală, o scornire a burgheziei. Printr-o speculaţie dialectică această afirmaţie mergea alături de ideea că absolut toată lumea poate şi trebuie să facă politică. În societatea totalitară comunistă exista aparenţa unei puternice politizări, toţi erau membri de partid sau integraţi într-o structură politică pe de o parte, iar pe de alta funcţiona o depreciere a politicului nu numai în sens material, ci şi în sens ideologic. Această contradicţie explicată printr-o dialectică speculativă şi după părerea mea greşită urmărea de fapt anihilarea participării reale la viaţa cetăţii. Cetăţeanul trebuie să participe în măsură în care alege, iar alegerea trebuie să dea puterea unei clase de profesionişti. Iar această clasă de profesionişti trebuie să-şi facă datoria şi să fie verificată prin sistemele care au fost puse la punct de toate societăţile democratice. Încercarea de a opera cu categorii ideale nu face decît să distrugă acei lideri care îndeplinesc o funcţie socială esenţială.

A consemnat
Magdalena BOIANGIU

© S. Ghelje

Strălucirea şi suferinţele unui vice-primar

Pe fundalul scandalurilor de corupţie la nivel guvernamental şi al acuzaţiilor aduse primarilor opoziţiei, dl Viorel Lis, vice-primarul Sectorului II, membru al PNŢCD, este unul dintre "ultimii mohicani". Falnicul bărbos, martir al repartizării locuinţelor şi spaţiilor comerciale, este zi şi noapte cu ochii în patru spre a nu fi prins în vreo cursă: pînă şi cînd mănîncă la restaurant, ia chitanţă că a plătit. De aceea ne-am gîndit să-i punem cîteva întrebări despre cinstea lui şi a celor din jur. Răspunsurile s-au întins, devenind adevărate epopei, iar întrebările în sine şi-au pierdut însemnătatea.

Rep.: Cum rezistă un vice-primar ispitelor de tot felul, mai ales că lui îi revine "cinstea" de a repartiza locuinţe şi spaţii comerciale?

Viorel Lis: Cel mai rău este cu intermediarii. Ei spun că mă cunosc şi iau de la diverse persoane diferite sume ca să le înlesnească o intrare la mine.

În trei ani de zile nu am cerut nici un favor pentru mine, deşi puteam să cumpăr zeci de maşini sau case. De exemplu, eram într-o zi în curtea Primăriei cu un consilier, cînd a venit unul la mine pentru casă şi mi-a spus: "Uitaţi, vă predau cheile de la maşina mea nouă". M-am distrat atunci şi m-am gîndit că, dacă ar vinde maşina, ar putea plăti chiar avansul la casă. Sau era odată un grup mare de chiriaşi la confort redus ce veniseră să-şi schimbe locuinţele pe altele mai bune. N-a putut să-i oprească nimeni, nici portarul, nici gardienii, şi au intrat peste mine. Cînd am deşertat sacul lor cu contracte, peste ele era o mare grămadă de bani. De asemenea, pentru că-mi place să merg prin sector, să umblu, am intrat şi-n cîteva restaurante să servesc masa. Am fost cîndva aici, pe bulevard, la Bisquit, unde habar n-aveam cine-i patron. După ce mă aşez, îmi vine chelnerul cu un coniac pe tavă, de la patron. Eu zic: "D-le, sînt în timpul serviciului, nu beau". Apoi, cît serveam masa,a venit o ziaristă şi m-a fotografiat, explicîndu-mi-se că e chestie de protocol. La sfîrşit am plătit pentru cele două fripturi şi-o bere, şi-am păstrat chitanţa. A doua zi vine la mine la birou o doamnă de la Organizaţia de femei a municipiului Bucureşti care-mi cere o cameră într-o clădire atribuită altei asociaţii feminine. Şefa asociaţiei din urmă se dovedeşte a fi aceeaşi cu patroana restaurantului Bisquit. De aceea, doamna de la Organizaţia municipală îmi spune că, dacă nu-i dau camera, îmi va publica poza în ziar, că mănînc la Bisquit şi de aceea îi dau spaţiul patroanei. Eu îi arăt chitanţa şi ea pleacă, şi de-atunci nici n-a mai venit.

Oricum, ce am realizat eu din funcţia mea la Primărie a fost că m-am mutat dintr-un apartament igrasios la etajul 10, pentru care aveam anchetă socială din 1988, la o casă cu 3 camere, noi fiind 4 persoane. Toată averea mea se cifrează la leafă şi la ce am în casă. În '91 am avut o firmă, pe care am lăsat-o moartă, fără să intre sau să iasă vreun leu din ea.

Rep.: Credeţi că cineva care încearcă să obţină o casă pe căi necinstite îşi consideră demersul un act de ruşine sau, dimpotrivă, de laudă?

Viorel Lis: Opinia publică generală consideră că numai pe căi necinstite se pot rezolva lucrurile, pentru că pînă acum aşa s-au rezolvat. Plus că doar astfel are omul prilejul să se laude la o discuţie, sau cînd bea ceva. Chiar cînd primesc casa oficial, oamenii tot se laudă că au avut relaţii. Li se pare că arată mai importanţi aşa. Lucrurile s-ar rezolva dacă terenurile şi casele ar fi proprietatea oamenilor, şi atunci aceştia n-ar mai veni la Primărie decît pentru un certificat de urbanism. Atunci corupţia ar mai putea fi doar prin evaziunea fiscală, sau prin sume de bani date sus, la guvern.

Opiniile unei ospătăriţe de o stea

Despre chelneri, pe numele lor ştiinţific "ospătari", se spun mai mult nevrute decît vrute. Că-ţi fură din porţii sau ciugulesc pe drum din ele, că iau furculiţa din gunoi şi ţi-o pun pe masă, că-ţi umflă nota sînt lucruri ştiute. Că le dăm sau nu bacşişuri, din instinct, tradiţie sau ruşine, e o problemă mai complicată. Ca să le elucidăm pe toate acestea, am apelat la **d-na Mariana Vişan, ospătăriţă într-un local bucureştean de o stea**, unde se mănîncă, însă, bine.

Doamna Vişan, absolventă a liceului economic, începe prin a ne depăna niscaiva amintiri despre profesorii ei de acolo: o tînără dăscăliţă îi trecea numai cu produse de la Inter, iar un mult mai intransigent profesor de drept accepta doar ţigări de foi de la Havana Club. La Bac, din nu ştiu cîte sute, s-au prezentat doar vreo cinci, pe care i-au trecut din oficiu, de bucurie că au "clienţi".

Acum crede că "cinstea", ca şi cuvînt, există, dar în sine nu. La locul ei de muncă e cu siguranţă furată, pentru că lucrează 12 ore zilnic şi ia, în mînă, 51.000 lei. Clienţii, evident, lasă şi peste notă, cît le dă mîna, calculînd cît la sută comision. Sigur că dacă d-na Vişan primeşte, cu bună ştiinţă şi putere de la propria-i persoană, nu se poate numi nici ea un om cinstit. Dar lipsa te face să iei. Nici clienţii care vin aici aproape zilnic nu pot fi cu totul cinstiţi: altfel n-ar avea bani să mănînce atît.

Pe cei care sînt nevoiţi să fie necinstiţi nu-i condamnă, dacă sînt forţaţi să o facă. Chelnerii de la Herăstrău, de exemplu, trebuie să se descurce, căci sînt la mîna clientului de la 10 seara la 6 dimineaţa: patronul nu-i plăteşte deloc, nu sînt angajaţi. În privinţa altor categorii "sub semnul întrebării" n-are nici o prejudecată: cei care schimbă banii la negru poate altceva nu ştiu să facă. Nici pe prostituate nu le judecă, doar o deranjează că s-au înmulţit în aşa hal rusoaicele. Sînt laboratoarele pline de sifilis. Peşti în adevăratul sens al cuvîntului, ca la italieni, unde lucrează la nivel înalt după legislaţia lor, n-avem. Corupţia e mare la nivel înalt: generalul Niţu, şeful Poliţiei, de exemplu - spune ea -, deţine aproape trei sferturi din ştrandurile Bucureştiului. Ce să mai zicem de demnitari şi primari.

Iaromira POPOVICI
Eugen ISTODOR

Politică şi onestitate

Tot gîndindu-mă la tema pusă în dezbatere de acest număr al revistei noastre, mi-a venit în minte o întrebare ce mă preocupă de multă vreme şi care, azi mai ales, e de o tulburătoare actualitate: se poate concilia cinstea (altfel spus principiile) cu politica? Grea, într-adevăr, întrebare. În declaraţii, programe, discursuri cele două elemente nu numai că sînt conciliabile dar chiar, cum altfel?, se presupun cu necesitate. În fapt însă divorţul între onestitate pe bază de principii şi politică (adică pliere obligatorie pe conjuncturalul fugos) se instalează din capul locului. Onestitatea, pînă la urmă, cedează locul conjuncturalului, adică militantismului politic de fiecare zi, mereu venit în avalanşă, copleşitor. Nu vreau să spun că e, aici, o lege a faptei politice. Şi nici că, intenţionat, omul politic porneşte de la ideea că n-are ce face cu principiile (onestitatea) în actele sale militante. Dimpotrivă, cei mai mulţi oameni politici consideră că se conduc după principii şi că sînt oneşti în tot ceea ce făptuiesc. E probabil că nici nu au timp să realizeze momentul concesiei sau al derogării de la regulă. Alţii - puţini, neverosimil de puţini - se menţin dîrzi pe osatura principiilor şi sînt riguroşi în onestitate. Dar, repede eşuează catastrofal. Pentru că au nesocotit, sfidînd legea profesiunii (politica) practicate.

Dar, mai bine, să aleg două, cel puţin, cazuri de personalităţi care au optat pentru calea, imposibilă, a menţinerii în limitele, neabătute, ale rigorii şi onestităţii în viaţa publică românească. Se va vedea că au eşuat catastrofal. Primul caz îl ilustrează, dramatic, P.P. Carp. Şef al grupării politice junimiste, mereu în dispută cu celelalte grupări conservatoare, izbutind tîrziu, poate prea tîrziu, să ajungă şef al Partidului Conservator, în 1907, la vîrsta de 70 de ani. În 29 decembrie 1910 are chiar şansa de a fi devenit prim-ministru al României. Regele l-a sfătuit să alcătuiască un guvern conservator concentrat (incluzînd, deci, şi dizidenţa lui Take Ionescu, transformată, în 1908, în partid). A refuzat, după o convorbire formală cu Take Ionescu. Guvernul Carp anunţa un program bine alcătuit. A fost, practic, abandonat pentru, atunci, vestita afacere a tramvaielor. Creaţie a liberalilor, Societatea tramvaielor electrice din Bucureşti a fost alcătuită în 1908 (primar era Vintilă Brătianu, iar prim-ministru, fratele său, Ionel Brătianu) cu capitalul unor bănci legate prin interese economice de P.N.L. şi a unor acţionari bine plasaţi în ierarhiile partidului sau ale prietenilor acestora. Carp, aflînd de rostul afacerii, s-a decis să declanşeze ostilităţile împotriva liberalilor. Scandalul a luat proporţii iar Take Ionescu s-a alăturat liberalilor. Regele i-a propus lui Carp să abandoneze afacerea tramvaielor. Carp a refuzat, dovedindu-se intransigent. A spus regelui şi colegilor de guvern că societatea tramvaielor e o expresie tipică "de brigandagiu politic" şi că a o accepta înseamnă recunoaşterea dreptului familiei Brătianu la monopolizarea vieţii economice a ţării. Atunci, în noiembrie 1911, Carp a rostit un extraordinar discurs în Camera Deputaţilor în care ameninţa P.N.L. că îi va aplica "fierul roşu" pentru că "să fii bogat ca rezultat al exploatării statului, aceasta nu o admit". Şi într-un alt discurs, în Senat, în care a pus sub semnul îndoielii integritatea morală a lui Ionel Brătianu ("Domnule Brătianu, autoritatea morală a unui om politic nu se judecă decît după două lucruri şi nu se cîştigă decît printr-un singur mijloc. În viaţa ta privată să fii totdeauna corect, în viaţa ta publică să fii totdeauna dezinteresat"). Brătianu, grav ofensat, i-a declarat război lui Carp. Pînă la urmă, cu acordul regelui şi ajutat de Take Ionescu, l-a înfrînt pe Carp care, în aprilie 1912, e nevoit să demisioneze, locul, în fruntea guvernului, luîndu-l nimeni altul decît prietenul de o viaţă, Titu Maiorescu. Gestul lui Carp, în această împrejurare, l-am interpretat, într-o carte din 1975, (**Junimea şi junimismul**) ca o gratuitate tragică. Deşi ştia bine că astfel de afaceri veroase s-au petrecut şi se vor mai petrece cu duiumul, voia să lase contemporanilor şi posterităţii o înaltă lecţie de lovire a neonestităţii în viaţa politică. Şi a făcut-o chiar cu preţul eliminării sale din viaţa politică. Carp continua să apere, la 70-72 de ani, valoarea moralităţii, a adevărului, a sincerităţii şi onestităţii care făcuseră celebră Junimea încă de la 1868. Maiorescu, şi el onest, se plia pe conjunctural, închizînd ochii, de dragul politicii şi de a deveni premier; Carp, ca un splendid june contestatar, pleca, înfrînt, apărînd cinstea şi principiile. Gestul e uluitor chiar dacă dovedeşte că Petre Carp n-avea, în el, fibră de om politic care trebuie să fie... înţelegător şi mereu în amiciţie cu realul conjunctural. Acest refuz de a se concilia cu necinstea, odată descoperită, l-a costat cariera politică, tocmai cînd ajunsese în vîrful ierarhiei. Ceea ce dovedeşte, dacă mai era necesar, că onestitatea şi principiile nu fac casă bună cu politica.

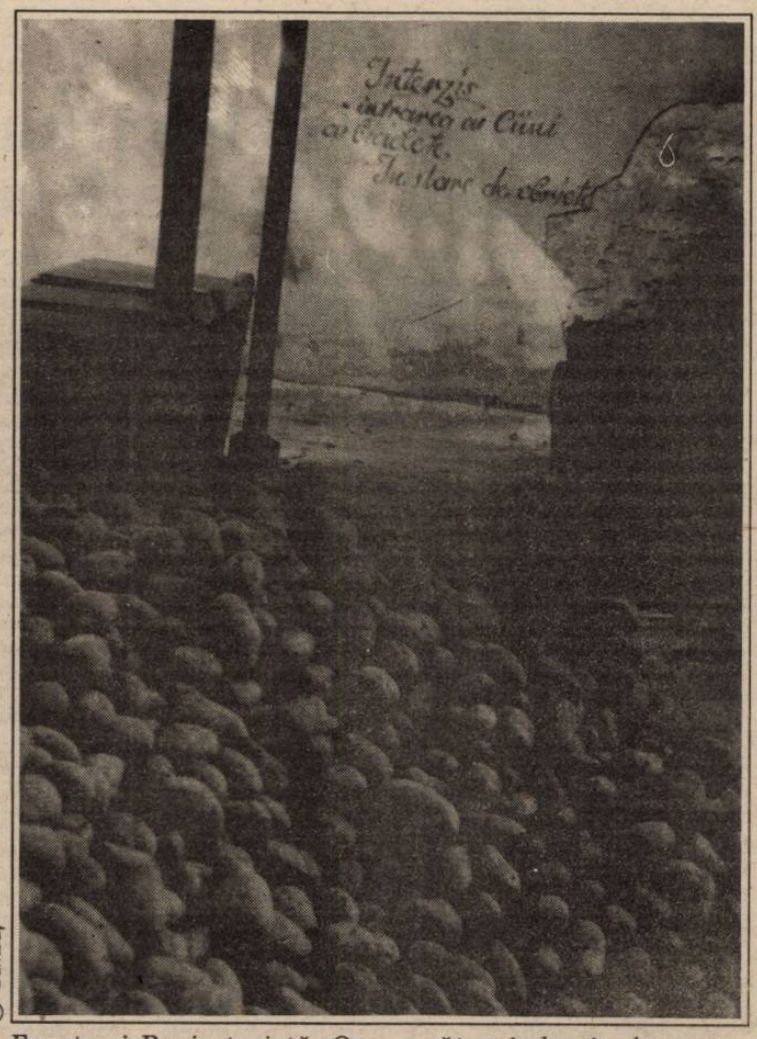

© Bumbuț

Al doilea caz exemplar mi se pare a fi cel al lui Constantin Stere. A fost acest Stere un mare caracter, într-o ţară în care tocmai caracterele lipsesc. S-a condus toată viaţa după principii şi criterii doctrinare pe care, tragedie, ca tribun public ce era, nu le putea aplica decît prin apel la un mare partid politic. A ales P.N.L., luînd cu sine, în 1899-1901, generoşii din partidul socialist, pentru că Ionel Brătianu i-a promis că, odată ajuns şeful partidului, va transpune în faptă reformele la care visa Stere: modificarea structurii proprietăţii agrare şi dreptul ţăranilor la expresie politică. Şi cînd, în 1914, era aproape de împlinirea idealului, abandonează totul de dragul altui înalt deziderat de principiu: problema basarabeană. La izbucnirea războiului mondial imensa majoritate a opiniei publice româneşti optează pentru aderarea la Antanta. Dar pentru Stere Antanta nu însemna, ca pentru ceilalţi, Franţa ci Rusia ţaristă. Or Rusia, cu tendinţele ei anexioniste, însemna, pentru Stere, nu numai un grav pericol pentru interesele generale româneşti, dar, mai ales, abandonarea, poate pentru totdeauna, a Basarabiei subjugate. Cum era, în România, unicul reprezentant de marcă al Basarabiei, şi-a îngăduit să demonstreze că, spre deosebire de Ardeal, unde exista o densă conştiinţă naţională, în provincia sa natală apăsarea rusificării forţate era un pericol ameninţător. Va avea, deci, curajul eroilor ibsenieni să se ridice singur împotriva opiniei publice, clamîndu-şi, dureros de tragic, principiile şi convingerea. A părăsit, pentru asta, totul, poziţia fruntaşă în P.N.L., cariera didactică, prietenii, familia, urmîndu-şi, ca un halucinat, credinţa şi onestitatea ei. Va fi înfrînt. Şi cum a înţeles să meargă pînă la capăt, mîndru în dreptatea adevărului său, a şi comis, apoi, în anii războiului, în Bucureştiul ocupat de nemţi, impardonabile erori. Dar totul pornind din trunchiul cinstit al unei convingeri şi a unor principii slujite rectiliniu. Toată tragedia sa postbelică - de pînă în 1936, cînd moartea l-a izbăvit pe luptător - se datorează deciziei sale din vara lui 1914 de a se situa împotriva curentului generalizat antantist şi a apăra cauza Basarabiei natale. Să observăm, încă o dată, caracterul, adică onestitatea în politică, sînt păguboase. Aici domneşte, în largul său, spiritul tranzacţional şi adaptabilitatea aranjoare. Se pot concilia acestea din urmă caracteristici cu onestitatea neîntinată? Cine ar putea răspunde afirmativ acestei absorbante interogaţii?

Z. ORNEA

Generaţie „rentabilă"?!

Nimeni - măcar dintr-o onestitate elementară - nu va pretinde că poate prezenta imaginea fidelă a generaţiei din care face parte; deşi, la prima vedere, pare mult mai uşor şi credibil atunci cînd "mesajul" (fără a se dori a fi un diagnostic) vine direct din "interior", nemediat de experienţa, reculul şi decalajul unei alte vîrste. În fapt, e mult mai dificil, nu numai pentru că marja de eroare îngăduită e mult mai mică, ci şi pentru că ştii că tot ceea ce scrii, spui, descrii te vizează, direct sau indirect, şi pe tine. Generaţia din care faci parte - în cazul meu, cea de 20 de ani - nu se lasă doar observată; ea trebuie asumată şi trăită.

Realitatea pare însă pentru ea mai dificilă sau, cel puţin, mai confuză. Ar fi prea uşor ca explicaţia dată să ia în consideraţie doar numărul de poli pe care îl are astăzi lumea, căci cauzele, ca şi consecinţele sînt mult mai subiective. Or, pentru că raţionamentele maniheiste sînt din ce în ce mai ineficace în acoperirea şi justificarea realităţii, pentru că alternativele, solicitările şi - de ce nu? - tentaţiile devin tot mai numeroase, problema alegerii şi a criteriilor sale îmi pare mult mai complexă şi mai greu de asumat. Fără a afecta exclusiv generaţia mea, cred că ea este însă cea lovită frontal de această dificultate, cum, cînd şi de ce alegem; cît trebuie să sacrificăm pentru a avea ceea ce credem că merită şi că meritam să obţinem; pînă unde ierarhia de valori ce ne ghidează poate fi maleabilă. Şi aceasta pentru că avem nevoie de nişte repere minimale în drumul la care pornim, presupus a fi lipsit de orice balast iniţial, de prejudecăţi şi de clişee. Căci, teoretic, noi nu am avut timp pentru astfel de "achiziţii"; în fond, noi nu avem "trecut", iar în anumiţi timpi istorici aceasta se dovedeşte a fi un avantaj. În consecinţă, ar trebui să fim îndeajuns de inocenţi şi de "fragezi" pentru a păstra o dezinvoltură şi o franchete autentice, încă neregizate.

Or, realitatea contrazice uneori aşteptările. După o dezorientare inerentă vîrstei şi contextului, după o perioadă de incertitudini şi căutări, începem să ne găsim reperele, însă cu o rapiditate şi o facilitate îngrijorătoare. La prima vedere, nimic mai bun. Simţ de orientare, adaptabilitate, eliminarea unei posibile sterilităţi datorate angoasei prelungite peste "termen". Devenim oameni "realişti" şi responsabili, pregătiţi să intre în "cîmpul muncii". Căutarea, dacă a existat, devine certitudine, însă una artificială. Angoasa, dacă ne-a chinuit, capătă stigmatul desuetudinii ce exclude, dogmatic, orice revizuire sau semne de întrebare. În mod paradoxal, din generaţia poate cea mai lipsită de certitudini, riscăm să devenim astfel cea care are prea multe. Căci nu mai trebuie să căutăm, trebuie direct să alegem. Este recomandat să avem ambiţii, nu însă şi idealuri.

E vorba poate de un reflex de apărare. De teamă că nu ne putem adapta, că nu vom putea face faţă "cerinţelor", ajungem să ne acomodăm prea repede şi, cedînd prea mult, în fond abdicăm. Începem să facem ce face toată lumea sau, altfel spus, ceea ce pare azi că este convenabil, mai mult chiar, "eficient". Riscăm astfel să devenim o generaţie ce trăieşte exclusiv sub semnul rentabilului. Ni s-a spus că trebuie să ştim "să ne vindem". Şi noi, din grabă, din comoditate, din inconştienţă, riscăm să preluăm îndemnul (ale cărui justificabilitate şi rezonanţe nu le discut, privindu-le doar consecinţele) în sensul său cel mai brut şi direct. "Tradus" într-o versiune elegantă, el ar putea însemna că trebuie să ştim să ne punem în valoare (cu precizarea că trebuie mai întîi să o avem). În varianta sa cea mai brutală, el devine justificarea unei atitudini pragmatice prin excelenţă, intolerantă la orice alt sistem de valori.

Deloc contradictoriu însă, nu ne mai satisfac - şi e firesc - alegerile dogmatice, fără nuanţe şi fără recurs. Vrem altceva, mai mult, mai bun, mai repede, cu o nerăbdare şi o impetuozitate nu numai normale vîrstei, ci şi esenţiale ei. Şi totuşi, brusc, o altă ruptură se produce: nu ne mai satisface nimic; nimeni nu ne mai intră în voie. Reacţia este departe însă de recalcitranţa adolescentină, deoarece ea este susţinută tocmai de acele certitudini ieftine şi de împrumut, prea uşor dobîndite. Astfel, în "noul" sistem de valori, cu cît avem mai multe vize în paşaport, cu atît credibilitatea ne este mai mare iar hipercriticismul, justificat. Cu cît rîsul ne e mai zgomotos, cu atît credem că este şi "valoros". Vrem cît mai mult, şi cu minim efort din partea noastră, reflex firesc de "economie" personală, ce riscă însă să dobîndească dezinvoltura convingerii că totul ni se cuvine.

Este stresant, e drept, să ni se repete că sîntem o generaţie de la care "se aşteaptă". Din intimidare, oboseală sau indiferenţă, putem da însă impresia unei generaţii care "aşteaptă" pur şi simplu, plictisită sau dezorientată de această expectativă, preferînd să stea pe margine şi să privească, riscînd astfel în cel mai înalt grad dezabuzarea. Cred că e o greşeală de tactică să considerăm lumea în care intrăm excesiv de primitoare. Dar cred în acelaşi timp că nu e o soluţie să-i dobîndim reflexele pe alocuri "sălbatice", fie ele oricît de eficiente. Mai întîi ar trebui să ne întrebăm, cu onestitate, dacă într-adevăr merită.

Oana POPA
studentă

Doctrină şi eleganţă la Efes

După cîţiva ani de dominaţie otomană, Efesul, părăsit şi pustiu, se cufundă în cea mai deplină uitare şi lăsă să i se piardă urmele. Ele fură descoperite în 1869, prin săpăturile unui englez, J.T. Wood... (ghid turistic).

© S. Gheţie

Acesta ar fi epilogul discret şi enigmatic al unui somptuos destin desfăşurat pe mai bine de cinsprezece secole înainte şi cincisprezece secole după Christos.

Efesul e astăzi o "urmă"; însă dincolo de splendoarea vestigiilor sale civile, a peisajului şi a istoriei lui, Efesul ne oferă - în resturile sale materiale chiar - o altă urmă: urma unui depozit originar al Tradiţiei christicè. În dispoziţia ruinelor pe care vremea ori jefuitorii au ales să le cruţe şi arheologii să le pună în picioare se poate citi, azi încă, emblema unui loc al Fecioarei şi al Apostolului Teolog - Ioan. Aici s-a reunit sinodul care a recunoscut în Fecioară pe Theotokos (Născătoarea de Dumnezeu), iar "biserica sinodului" e construită în locul primei case ce a găzduit-o pe Maria după exilul din Ierusalim. Împreună cu mormîntul lui Ioan, ea evocă şederea celor doi la Efes, evocă o asociere petrecută în axul Crucii.

"Deci Iisus, văzînd pe mama sa şi pe ucenicul pe care îl iubea stînd alături, a zis mamei sale: Femeie, iată fiul tău! Apoi a zis ucenicului: Iată mama ta! Şi din ceasul acela ucenicul a luat-o la sine." (**Ioan** 19, 26-27).

Din vîrful triunghiului ordonat de cruce, Iisus inaugurează un nou tip de "maternitate" şi un nou tip de "creştere". Norma acestei creşteri e Fiul care se întoarce la Tatăl pentru a trimite pe Mîngîietor: o Realitate ce se sustrage prezenţei şi comuniunii înţelese în sens curent, forţînd fiinţa ucenicului să crească pe urmele lui Christos, spre întîlnirea cu Duhul. Iar Fecioara e investită ca "loc matricial" al acestei creşteri spre Duh. Fecioara e "substanţa" sapienţială care susţine şi hrăneşte efortul creşterii: "Iisus i-l arată Mariei pe ucenic ca pe un fiu... Există în această lapidară expresie un veritabil transfer de filiaţie. Mama lui Iisus pare a fi de acum înainte locul unei maternităţi care poate, şi trebuie chiar, să asume alţi fii, o dată ce unicul ei Fiu, Iisus, a fost ridicat în slavă. E de amintit aici expresia de origine semită, şi mai ales arabă, de **Umma**: structură matricială a persoanelor legate simultan printr-o doctrină (mai precis o spiritualitate) comună. Ea redă cel mai bine sensul şi noua demnitate pe care Maria, Mama lui Iisus, o asumă de acum înainte ca Sophia ("Înţelepciunea transcendentă" a tradiţiei biblice şi orientale). În lumina acestei Înţelepciuni îşi continuă ucenicul proximitatea, intimitatea sa cu Misterul christic, chiar după plecarea Învăţătorului, pentru că din Ceasul acela - Ceasul Împlinirii destinului terestru al lui Iisus - «ucenicul a luat-o la sine»". (André Scrima, **Comentar la Evanghelia după Ioan,** Beirut, 1986).

Din unghiul acestei interpretări, investitura teologală a lui Ioan, capacitatea sa de a primi **Apocalipsa** (adică **descoperirea**) apare ca înrădăcinată în noua filiaţie operată de Iisus; Ioan e apt de viziune, e martorul uman al **Parusiei** pentru că a devenit fiu al Sophiei; cel ce, asociat Sophiei, a privit stingerea pe cruce a lui Iisus, vede şi a doua Sa venire cînd, dincolo de orice variantă a luminii create, Lumina transcendentă îi va ilumina pe prietenii Mielului. Ioan e modelul acestora, e modelul oricărui "gnostic", cum îl numesc primii părinţi pe contemplativul care se deschide viziunii unitive în Dumnezeu.

***

E o perspectivă în care Efesul devine altfel semnificativ. Pe de o parte, refugiu al Mariei şi al ucenicului iubit de Iisus, alăturaţi acum într-o emblemă a Tradiţiei; adăpost geografic pentru debutul filiaţiei sophianice.

Pe de altă parte, după o logică în care semnele imediate sunt "urme" ale evenimentelor spiritului, oraş destinatar al mesajului Apocalipsei. "Scrie îngerului Bisericii din Efes: acestea zice Cel care ţine şapte stele în dreapta sa, Cel care umblă în mijlocul celor şapte sfeşnice de aur..." (**Apocalipsa**, 2,1,). Efesul, Smirna, Pergamul, Tiatira, Sardes, Filadelfia şi Laodiceea, cele şapte numite în textul ioanic, se înşiră compact în preajma ţărmului Egeei; succesiunea transmutaţiilor pregătind **cerul nou** şi **pămîntul nou** e adresată simbolic acestui teritoriu foarte strîns; el e proiecţia constelaţiei Bisericilor, nucleul cosmosului ce va fi preschimbat în Ierusalim ceresc. În capitala aceştui ţinut, la Efes şi-a predicat Ioan mărturisirea, aici a comunicat doctrina primită din inima Logosului: "ucenicul Domnului, cel care s-a aplecat pe pieptul Lui, a scos şi el o Evanghelie pe cînd petrecea în Efesul Asiei (Irineu, **Contra ereziilor** III, I, 1). "În Efes a intrat în odihna cea de veci şi Ioan cel care s-a odihnit pe pieptul Mîntuitorului, cel care a fost preot, martor al credinţei şi dascăl" (Policrat al Efesului, **Epistola către Victor al Romei**). Unind mărturia realităţii ultime şi concretul cel mai apropiat, Ioan a lăsat aici şi trupul său şi corpul Cărţii sale, "însuşi exemplarul scris de mîna evanghelistului care, prin harul lui Dumnezeu se păstrează pînă acum în prea sfînta biserică a Efesenilor şi e venerat acolo de toţi" (Petru al Alexandriei, **Cronica pascală**).

În secolele X şi XI, Efesul se numea chiar **Hagios Theologos**, fiind centrat pe mormîntul lui Ioan, devenit un mare loc de pelerinaj al Evului mediu. Justinian l-a înfăşurat în zidurile unei imense şi somptuoase bazilici care succeda edificiului mai modest din sec. al IV-lea. Fusurile pilaştrilor, încununaţi de stema lui Justinian şi a Teodorei, conduc spre dala tombală din absidă. De la colţurile ei se ridică patru coloane care nu mai sprijină altceva decît cerul - limpede şi adînc. Opţiunile fondatorului, ale timpului, ale reconstituirilor au alcătuit o metaforă potrivită pentru Teolog.

Cele două fecioare

La poalele colinei fortificate pe care se înalţă bazilica lui Ioan, e o mlaştină însemnată cu o coloană; înjghebată de arheologi, ea nu are pretenţia unui vestigiu; e doar un marcaj, mai semnificativ poate aşa, pentru **Artemision**-ul* care a dominat cultul Asiei Mici vreme de mai bine de o mie de ani: "Cine este, între oameni, care să nu ştie că cetatea Efesenilor este păzitoarea templului lui Artemis celei mari şi a statuii ei, căzută din cer?" - (**Fapte**, 19,.35). Dintre nenumăratele replici ale statuii se mai păstrează la muzeul din Selciuk doar două, din sec. I d. Chr. Mai tardivă,"frumoasa Artemis" e o marmură fină, prea artistic cizelată, predispunînd spre şirurile de cópii turistice dintre care una tronează - idol hidos de ghips - în piaţa oraşului actual. Cealaltă - marea Artemis - are misterioasa prestanţă a unui fundament cosmic. Adunată pe o verticală aspră, avînd drept veşmînt şi substanţă a trupului revărsările de sîni, animale sacre (cerbi şi lei) şi vegetaţie, ea pare că e cu adevărat sursa a tot ce se naşte şi creşte, purtătoarea de grijă, mai mult - însuşi principiul manifestării tuturor acestor forme. Chipul - absent, inaccesibil în severitatea sa, cu trăsături aflate parcă "înaintea" oricărei expresivităţi umane - sugerează condiţia inviolabilă a unei realităţi de dincolo de lumea formală; în jurul lui, pe strania şi foarte înalta cunună, apoi pe umeri, braţe, pîntece şi picioare şiroiesc, strîns înfăşurate, chipurile hrănite de pieptul ei multiplu. Inaccesibilă şi generoasă - de o generozitate nu psihologică, ci originară, stihială - aceasta e imaginea virginităţii fecunde pe care anticii o onorau la Efes.

Simţi în faţa ei că cetatea are vocaţia de sanctuar al maternităţii fecioare de vreme ce au fost prezente aici două ipostaze ale feminităţii, una care susţine lumea şi una care o predă destinului ei ultim: Artemis, **substrat** al tuturor creşterilor vitale; Theotokos - Născătoarea de Dumnezeu şi matrice a creşterii spirituale, întruchipare a Sophiei increate.

Situată în proximitatea vechiului port al Efesului, "biserica Concicliului" e primul loc de cult al Fecioarei şi punctul cel mai apropiat de mare al sitului arheologic. Ştiind că cetatea a luptat necontenit să rămînă în preajma mării, că aluviunile pîrîului Kaistros i-au răpit de cîteva ori această poziţie vitală şi au obligat-o să-şi mute locul, să se reconstruiască, sanctuarul originar al lui Theotokos pare - în aşezarea lui - oferta unei astfel de întemeieri, a unei altfel de libertăţi şi navigaţii.

***

Mai puţin cunoscută de turişti, în incinta ei e linişte; coloane elegante, fine, strălucitoare alcătuiesc încă trecerea - necompactă pe atunci - a naosului spre altar; ruinele zidurilor ridicate de Justinian păstrează suficient conturul acestui spaţiu esenţial pentru creştinătate. Rafinamentul şi precizia elansată a marmorei, luminozitatea ei aprinsă de soare, subtilitatea ţesăturii vegetale a capitelurilor bizantine sînt încadrate de căldura cărămizii alternînd cu piatră a pereţilor. Înfăţişarea bisericii face pereche nu numai cu somptuozitatea, mai copleşitoare, mai vast desfăşurată, a bazilicii lui Ioan; o continuitate mai profundă leagă profilul celor două edificii creştine de strălucirea şi fastul ruinelor Efesului antic; dezbrăcate, aproape de incinta masivă a zidurilor, lăsînd privirii numai planul bazilical marcat de fusuri verticale şi portaluri, ele îşi dovedesc înrudirea de "stil" cu splendoarea prin care gîndul şi construcţia greacă veche ţintea spre divin. Poate că aceasta e în fond marca Efesului: contemplaţia adevărurilor ultime, oferită de tradiţia christică, se asociază aici cu **eleganţa** urmelor ei înscrise pe pămînt; Efesul e un loc al intelectului practicat cu veritabila graţie a spiritului: în doctrină, în experienţa interioară, în arhitectură.

Ceea ce a produs această prodigioasă civilizaţie antică, cu arta ei pe care de atît de jos o admirăm, cu această ştiinţă pe care ea a creat-o integral şi pe care de la ea o deţinem, cu concepţiile sale despre cetate formînd cadrul tuturor opiniilor noastre, şi tot restul, ceea ce a produs-o e setea prelungită vreme de secole după izvorul Iubirii divine care, într-un sfîrşit, a ţîşnit... (Simone Weil, Intuitions pré-chrétiennes, **Paris, 1951).**

Anca MANOLESCU

---

* Ţine probabil de o simplă concomitenţă - de pus pe seama necesităţilor somptuoasei arhitecturi justiniene - faptul că împăratul a folosit ruinele **Artemision**-ului ca depozit de materiale pentru două din ctitoriile sale: Sfînta Sophia la Constantinopol şi bazilica lui Ioan la Efes; într-o continuitate care ia aparenţa nimicirii, templul zeiţei devine materia a două mari construcţii creştine, tocmai cele dedicate Înţelepciunii şi Teologului.

Citit/auzit

IAMB ŞI SFÎRC. "Dintre poeţii insulari antici îl iubesc pe Arhilon din Paros. Poet-soldat cu limba ascuţită de pe care iambii sar pocnind din sfîrcul satirei..." (Radu Theodoru, în **Evenimentul zilei** din 21 noiembrie). • SALVAT TEMPORAR. "Disperaţii care scriau literatură se adunau, din două în două săptămîni - vinerea - la Casa de Cultură sau în subsolul Clubului Sindicatelor. (...) Unul dintre cei mai sensibili cenacliști, Inculeţ Bălan, n-a mai rezistat şi, urmînd exemplul lui Serghei Esenin, şi-a tăiat venele, lăsînd un testament în versuri, scris cu sînge. A fost salvat temporar. În scurt timp, a reuşit totuşi să se sinucidă." (Adrian Bucurescu, în **România liberă** din 11 noiembrie). • ENERGII ÎN 3, AMĂNUNŢITE ÎN 7. "Sînteţi cuprins de energii benefice, / dacă citiţi pagina a 3-a / Amănunte în pagina a 7-a" (titlu, în **Super-magazin** nr. 46(64)/1994). • PE ELEMENTE. "În prima etapă, subiectul se aşază cu genunchii lipiţi, cu palmele pe genunchi, orientate în sus. Se priveşte pagina nr. 3 a revistei (**Super-magazin, n.n.**) în ansamblu, apoi pe elemente (pozele, articolele, observînd diferenţa mărimii titlurilor faţă de restul articolului). Această etapă începe cu ora 22, cînd Ion Lîsîi intră în contact energetic cu dvs. şi durează 20 de minute." (Adina Mutăr, în pag. a 7-a revistei respective)

Gablonţuri

Un suflet sensibil

Ţin minte că, odată, pe vremea lui Ceauşescu, o cîntăreaţă de muzică uşoară (una din cele cîteva cărora astăzi li se spune "Doamna Cîntecului Românesc") a început să plîngă în timp ce "interpreta", într-unul din multele concursuri televizuale din epocă, unul din multele "şlagăre" confuze, în care "iubire" rima cu "menire" şi "nu te-am uitat" cu aulicul "niciodat' ". Dar ştiu că tare m-am mirat: lacrimile doamnei, amplificate de camera de luat vederi pînă la cote de-a dreptul tragice, îmi păreau, cel puţin mie, cît se poate de sincere. Şi s-o vezi aşa, în direct, într-o perioadă în care totul se desfăşura după plan... Incidentul m-a emoţionat prin naturaleţea sa evidentă: era - ce mai! - un mic gest de curaj, în felul lui (protest ori simplă captare a bunăvoinţei, ce contează...).

Dar ce continuă să mă fascineze, după atîta vreme, este că acea "dizeuză" chiar credea ceea ce "diza"! Materialul liric, conceput pentru a fi mestecat în timpul vocalizelor, provoca, în acel suflet sensibil, emoţii certe. Cum putuse ea să se transpună, cu toată fiinţa, în versurile acelea hiper-manieriste, arhi-abstractizate, golite pînă la refuz de trăirea originală a baladelor de dragoste din vechime? - aceasta e o taină a muzicii, dar şi una a sufletului omenesc. Acea retorică atît de convenţională (cărui bărbat în carne şi oase i se mai spune în ziua de azi "iubite"?), uneori de-a dreptul religioasă - căci dragostea din muzica uşoară este musai înaltă şi pură - servea drept suport decorativ, de stucatură, unui fior totuşi autentic.

Şi nu numai artista se simţea pătrunsă de emoţie, sînt sigur, ci, laolaltă, şi miile de admiratori. Textierul cel mai anost poate, deşi inconştient, să provoace vibraţii în multe inimi: de ajuns un ricoşeu fericit, care să atingă, în interioritatea noastră, ţinta pe care o vizau, iniţial, expresii astăzi pietrificate, cum ar fi: "focul dragostei", "dincolo de nori", "mi-ai furat inima"...

E, pînă la urmă, o chestiune de subiectivitate, de spaţiu intim.

Din veacul trubadurilor pînă în era "satului planetar", dispoziţia lacrimogenă a doamnelor şi a domniţelor nu a scăzut. Adevăr demonstrat: noblеţea sufletească nu-şi are sediul în centura de castitate.

Florin DUMITRESCU

Firescul de alaltăieri

Orientul regal

"...Trăsura înainta pe Calea Victoriei, artera principală a oraşului, înghesuită şi foarte strîmtă, care dintr-o dată se lărgi într-un fel de piaţă avînd pe o latură o clădire destul de vastă, cu o arhitectură banală ce amintea de aceea a unei prefecturi: palatul. Echipajul descrise una din acele curbe elegante şi corecte atît de apreciate de Paul Bourget şi se opri în faţa peronului, unde un domn îmbrăcat în negru, plin de decoraţii, corpolent, cu picioare scurte, cu părul rar şi cu un nas impresionant dominat de nişte mustăţi ce păreau că plutesc, aştepta cu un surîs amabil. Îşi declină numele şi calitatea: «A. Steriadi, mareşal al palatului regal»... Mă privea ascunzîndu-şi cu greu uimirea. Aerul meu foarte tînăr încurca presupunerile sale, ca şi oarecare preţiozitate din ţinuta mea, somptuozitatea inelelor pe care le purtam şi a acului de cravată (aveam, pe vremea aceea, prostul gust de a mă împodobi cu bijuterii scumpe). Mi-a mărturisit mai tîrziu că se aştepta să vadă pe unul din acei coate-goale străini de care se foloseau cu plăcere Maiestăţile Lor. (...)

Liniştit acum, uitasem de Regina care îmi dăduse instrucţuni şi sfaturi şi conversam cu o doamnă distinsă, plină de graţie, care se interesa de cele mai mici amănunte ale vieţii mele, întreba în chip matern de logodnica mea pe care o întîlnisem la Moscova şi urma să o iau de soţie la primăvară. «Ah! o rusoaică, spunea, nu prea sînt iubite pe aici şi va trebui să vă feriţi să frecventaţi legaţia Rusiei şi în general să vă abţineţi de la viaţa mondenă, palatul este un mormînt ale cărui secrete, oricît de inofensive, nu trebuie dezvăluite. Cît despre mine, port o amintire frumoasă Rusiei, dar nu o mărturisesc...» I-am povestit despre întîlnirile mele cu Lev Tolstoi: «Ah, dacă aş putea să-l invit aici, aş dori atît de mult să-l cunosc... dar nu mi se va permite». În cîteva minute audienţa s-a transformat într-o discuţie politicoasă, jena reciprocă risipindu-se, spun reciprocă deoarece anumiţi suverani au delicateţea de a fi timizi...

După-amiaza am fost prezentat regelui... Aici manierele erau mai ceremonioase. Un aghiotant m-a poftit la Maiestatea Sa. (...)

...Regele a fost binevoitor cu mine şi, ţinînd cont de tinereţea mea, aş putea spune chiar patern. Asemeni Reginei, mi-a dat sfaturi şi instrucţiuni, apoi, conversaţia lărgindu-se, a venit vorba încă o dată de Rusia de unde veneam. La Moscova îl întîlnisem de mai multe ori pe celebrul panslavist Katkov, director al ziarului **Novoe Vremea**, al cărui cuvînt avea mare autoritate. Oferindu-mi-se ocazia, m-am achitat de misiunea pe care mi-o dăduse: am raportat regelui Carol care erau vederile actuale şi sincere ale ţarului în privinţa regatului României şi a principatelor danubiene... Nesocoteam, în acest fel, sfatul pe care îl primisem de a nu mă ocupa de politică... De altminteri regele primi fără supărare comunicarea mea. Spectrul rus nu-l mai speria de la războiul din 77 şi, spunîndu-mi că ultimul război a costat Imperiul rus cinci miliarde, el părea convins că acesta ar ezita înainte de a se angaja într-o nouă aventură. Îşi aminti cu multă plăcere de malurile Rinului pe care le vizitase adesea, Vieux-Bresach printre altele, locuri vecine oraşului meu natal. Menajîndu-mi susceptibilitatea de alsacian a trecut repede peste chestiunea statelor anexate şi oricît de Hohenzollern era (din ramura catolică), îşi afirmă cu mîndrie descendenţa, pe linie maternă, din familiile Murat şi Beauharnais.

La sfîrşit, pentru a mă putea prezenta unde era necesar să o fac, îmi atribui titlul de «secretar general şi bibliotecar al Majestăţii Sale Regina»".

(după **Cinci ani la curtea regală a României**, de R. Scheffer, Paris 1918)

În româneşte de Sofia L. OPRESCU

Din viaţa unui extremist de centru

Tendinţa în lumea d-lui Gaiţă

Două evidenţe se impun repede celui care urmăreşte cît de cît atent interviurile stradale ("Micro-trottoires" le numesc francezii) ale dlui Viorel Gaiţă în emisiunea sa de la "7 ABC" intulată "Mitică". Două: sînt foarte tendenţioase şi foarte haioase. Totalitar manipulante şi majoritar adorabile. Nu ştiu care e mai gravă în consecinţe, nu ştiu dacă una nu o anulează pe cealaltă. Ştiu precis că au momente cînd sînt năucitoare. Dl. Gaiţă - glas plăcut, minte perversă - merge cu microfonul prin străzile Capitalei şi întreabă lumea enormităţi la care nenumăraţi "se prind":De cînd n-aţi mai cumpărat la complexul lui Oedip? Sînteţi pentru legalizarea facultăţilor mintale? Ministerul de Interne creează, pe lîngă poliţie, anticorpi pentru paza instituţiilor şi a cetăţenilor - sînteţi de acord? Cum aţi face depilarea în Parlament? Prin geniul intraductibil al limbii române - explică-i unui străin că, la noi, operaţia cosmetică de depilare se poate comuta lingvistic într-o acţiune împotriva traficului de influenţă! - e suficient un singur cuvîntel într-o frază ca să se derapeze şi să se decoleze într-o absurditate, nu neapărat kafkiană, ci calmă, leneşă şi limbută, la fel de funcţională ca o bună metaforă suprarealistă. E mult Mitică, dar şi mai mult Urmuz în experienţele d-lui Gaiţă.

Tendenţiozitatea e mare, sare în ochi şi disturbă mesajul pînă la neseriozitate şi facilitate. Indiscutabil, dl. Gaiţă (declarînd în fiecare generic că încearcă "să prindă pulsul societăţii româneşti") selectează cum îi convine şi cum îi place, ca să nu spun pe de-a'ntregul şi sincer: cum ne place. E dreptul său de a selecta, monta şi organiza impasibil o lume rotundă şi stupidă în atotştiutorismul ei. Niciodată nu ni se precizează, măcar de un pamplezir statistic, cîţi cetăţeni n-au fost turmentaţi, refuzîndu-i întrebările, socotindu-le imediat greşite, trimiţîndu-l la plimbare cu un "pleacă, dom'le, că n-ai haz!" (Să fie al naibii, numai hazul nu-i lipseşte d-lui Gaiţă!)

Reporterul se fereşte de asemenea persoane pozitive care i-ar strica jucăria. Rar apar oameni "normali la cap" care - cum s-a şi întîmplat o dată - să-i spună de la obraz că ei ştiu ce-s anticorpii. La 30 de ani după celebrii "Proşti sub clar de lună" ai lui Mazilu, ne găsim în faţa altora, uşor degradaţi, aflaţi în bătaia soarelui. Se dă astfel apa la moară - prin această metodă unilaterală de selecţie - tuturor celor exasperaţi de miticismul bucureştean, mulţimilor - că şi aici avem mulţimi! - care nu suportă tîmpenia, incultura, bancurile şi, în general, "de glumă". Mulţimi sănătoase la cap şi periculoase la minte, care intră şi ele în "pulsaţia societăţii". Montajul abuziv face din "acest Gaiţă" un sadic al oraşului, un snob perfid, un atentator la bunele moravuri ale deşteptăciunii naţionale, un arogant care "dă o imagine falsă", un negativist care se complace în contemplarea prostiei la români. Se poate răspunde miticeşte "ei şi ce?" Dar la fel de vitejeşte se cuvine a riposta că dl. Gaiţă face şi el o eroare cînd nu-şi apără suficient flancurile, lăsînd impresia fie că e un moftangiu intelectual, fie că e un mucalit de spirit, conform nemuritorului schimb de replici:

"- Mare mucalit eşti, domnule Mitică, şi de spirit.

- Mersi, domnişoară, că mă-ncîntaţi cu migdale amare".

Mie, unuia, îmi pare rău. Că de ce? Fiindcă vine aici un "secondo tempo".

Cu aceste păcate, pînă a fi triste - cum sună diagnosticul generalistului - interviurile astea sînt fascinante în autonomia humorului lor, fără de care nu pot defini altă autonomie la noi, în urbe; am văzut chiar în ochii celor care, mîndri, nu se uită "la toate prostiile", ce haz producea numai enunţarea "temei", ce hohot se dezlănţuia spontan printre cei mai serioşi amici care mă sfredelesc pentru "Gaiţă al dumitale", atunci cînd le citez cîteva răspunsuri. Prin strîmba lor acumulare, sînt potopitoare, ajungînd la graniţa aceea insesizabilă unde prostia şi duioşia, mai ceva decît atomul, nu se mai pot dezintegra: anticorpii, de pildă, (sintetizez prin virgule) ar trebui să fie "cinstiţi, solizi şi inteligenţi, cu forţă psihică, eventual fără studii superioare, dar cu şcoala vieţii, preferabil neînarmaţi, îmbrăcaţi ca mine, ca dumneata, mai mult la periferie decît în centru şi mai ales eficienţi, nu ca la Bucur-Obor unde sînt 5 care nu fac nimic". Unei femei simple - moacele sînt inenarabile! - îi plac de pe acum aceşti anticorpi, "sînt tineri pe care şi i-ar dori orice mamă". Sau: "depilarea în Parlament ar trebui să înceapă cu foştii comunişti, deşi fiecare are pila lui, femeile n-ar trebui depilate fiindcă femeile sînt mai cinstite, ba nu, ar trebui depilate şi femeile, ce, facem diferenţă?, ele nu muncesc?" "Pensionarii nu, că ei duc greul". "În orice caz, majoritatea din Parlament ar trebui depilată". Frazele - repet - trebuie puse în contextul lor fiziognomic. Aici nu mai încap rezumate. Feţele sînt irezistibile în sensul cel mai înalt, stabilit prin acel "e dulce" din veac.

Fractura se produce prin bulimia cunoştinţelor într-un organism pe cît de schematic mental pe atît de "inocent" moral, însetat şi lăcom de comunciare, de informaţie, aflat obligatoriu la curent cu mersul lumii şi avînd "o părere" - precum cere clişeul ideilor primite. La urma urmei, numai o altă stupiditate - ştim noi care, că nu degeaba am trăit interzicerea "Proştilor" lui Mazilu! - ar putea lua aceste "gaiţe" ca imagini definitive ale spiritului românesc, căzînd astfel şi mai rău în provocarea reporterului. Dacă aş fi deputat, politai, istoric al mentalităţilor, analist politic sau al peţei, critic literar (da' cine mai e?), n-aş scăpa seară cu acest Mitică prea puţin Popescu, camilianul. Cum nu sînt decît ce sînt, îl caut mînat de abisala replică din birt:

"Costică (**dulce**): Ce mai faci, Mitică?

Mitică (**mîncînd cu lăcomie**): Mă feresc de moarte, monşer".

Radu COSAŞU

retro CINEMA scop

Rigă, damă, valet: trefla umflă potul *(Maverick)*

● **Maverick** - Mel Gibson este "Maverick", jucător de poker legendar, gata să dea ortu' popii la-nceputul filmului spînzurat de-un copac deasupra unor şerpi cu clopoţei... (nu vă spunem urmarea!) Jodie Foster este "Annabelle Bransford", jucătoare de poker cu mînă lungă, gata să amuşine orice hîrtie verde pe o distanţă de-un film... Iar împreună sînt irezistibili. Li se alătură doi "grei" (James Garner şi James Coburn) într-un "western revival" care nu lasă nici o pietricică neîntoarsă din ce a făcut gloria genului - luat, aici, duios, peste picior. Scenaristul William Goldman (**Butch Cassidy and the Sundance Kid**) ţine bine încuroată povestea pînă la sfîrşit, cînd totul culminează cu o partidă "cum scrie la carte". (Altfel spus: **Cartofori din toate zările, uniţi-vă!**) Secvenţele cu rusul şi indianul sînt antologice. Întrebare fără urmare: cum, pînă şi pieile roşii trişează!?!

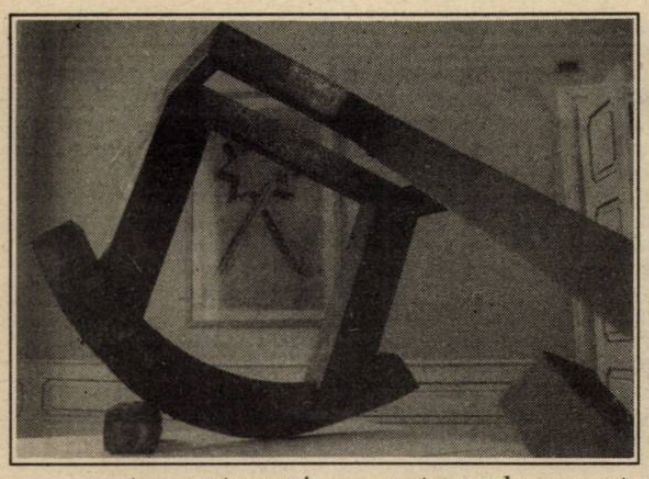

Paul NEAGU la Muzeul Brukenthal

Stele deschise în spaţiu protejat

Arta acestor ani, generatoare de respect instituţionalizat, dar şi de îndîrjiri tot instituţionalizate, cu prestigiu naţional şi internaţional, este pe cale să devină "cultură de muzeu" definitivă prin semnătura artistului. După ce a rupt parametrii tuturor datelor, după ce a rupt paradigmele, validitatea artei, "cutia ei neagră", se bazează iarăşi pe un set de paradigme. Paradigme - în expoziţia lui Paul Neagu de la Muzeul Brukenthal, supusă unui joc subtil, se termină în desenul de pe afiş şi în provocarea de la Galeria "First" din Timişoara, şi începe cine ştie unde...

Format într-un mediu conservator-academic, Paul Neagu, dezinvolt şi flexibil în cadrul conceptelor de orice fel, trăieşte un proces de adaptare prin înţelegere. A fost post-modern în anii '70 (mă gîndesc la foile albe din cele "36 posibilităţi actualizate simultan") şi este metafizic modern acum (9 staţiuni catalitice). Face obiecte, desene, performanţe (saturate tehnic, cu indicaţii, cifre, săgeţi direcţionale), devine angajat în **body-art**, stabileşte un grup de Artă Generativă, elaborează un raţionament filozofic, devine un artist al manifestului.

O mitologie personală inconfortabilă pentru mulţi (Paul Neagu la Londra şi Tokyo, Paul Neagu în Lake District, Paul Neagu la Musée d'Art Moderne de la Ville de Paris), dar şi pentru el (Paul Neagu cu faţa în mîini, înconjurat de lucrări).

Postura strategică de comentariu critic implică, aici, fie o distanţă discretă, fie mijloace oarecum cinice de apropiere.

În cazul lui Paul Neagu, considerat "meta-artist", în coerenţa mediului, la coerenţa mediului, analiza genealogică este mult mai potrivită. Genealogia lui se vrea de tipul Brâncuşi, Malevich, Gabo. Legăturile sînt ciudate, cu juxtapuneri senzuale şi neaşteptate. Rolul catalitic cert este mereu tensionat: legi perfecte, dar secrete - idei înnodate/ spontaneitate - control/ putere - lejeritate formală/ metafore economice - simpatii fizice/ intransigente abstracte - obsesii ale marilor energii capturate/△ = subconştientul, ▭ = conştientul, ○ = eliberarea/

Subiectele nu sînt nişte transporturi literare. Relucrate printr-un model teoretic, devin noţiuni "de subiectivism", subiect şi obiect într-o aceeaşi existenţă.

Paul Neagu este mai mult imanent, oamenii lui sînt pozitivi/negativi, cutiile au rostul de a nu avea rost, modelele din piele din atelierul tatălui său nu sînt lirice, "punţile" nu sînt grandilocvente. Gestul este utopic şi obiectele imune la schimbări, fie în acele serii de practici lingvistice (ştampile, texte) incluzînd birocraţia cabinetelor comuniste, fie în acele staţiuni catalitice incluzînd tandra imensitate a lumii libere.

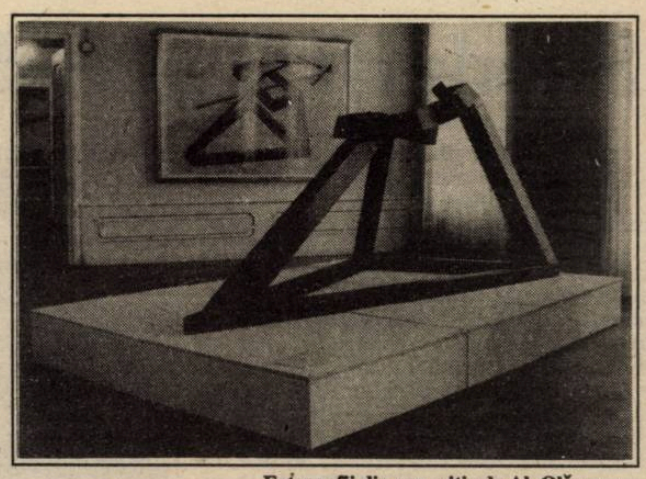

Fotografii din expoziţie de Al. Olănescu

Cu o încăpăţînare unică, Paul Neagu, construieşte un "cabinet bizar", structuri care se închid ori se deschid după o sensibilă organizare. Gîndire formalistă ori predicabilitate tragică? Colţ secret pompos, ori colţ secret încărcat de absurdităţi accidentale?

Expoziţia nu are, deliberat, dimensiuni psihologice. Există un "cabinet al platformelor tactile", amintind de "sculptura pentru orbi" a lui Brâncuşi, poziţionînd multe din nostalgiile artei româneşti din anii '70, un "cabinet de lucru" unde, înlăturîndu-se orice pragmatism, demnitatea este în cîştig, şi saloanele de mijloc, generatoare de simpatie fizică decisivă. Dar pentru a le percepe, trebuie să fii mereu în preajma lor...

Se explică astfel şi cercurile de piatră ale unei Europe timpurii şi "sculptura-tremur" pentru înţelegerile bruşte şi stelele deschise şi lumina periculoasă a spiralei şi faptul că Paul Neagu este "unul dintre artiştii de cea mai serenă integritate în Marea Britanie astăzi".

Liviana DAN

Una şi alta

● **Dicţionar de opere şi de autori.** Numărul pe noiembrie a.c. al revistei LIRE ne recomandă "Noul dicţionar de opere" în şapte volume şi "Noul dicţionar de autori" în trei volume, apărute la Laffont-Bompiani, o nesfîrşită invitaţie la călătorie în universul cărţilor de toate felurile, picturilor şi discurilor. Figurează Barthes şi Foucault, Llosa şi Kadare, Pérec şi Eco alături de Mozart, Picasso şi Mussorgski. Memorialişti şi istorici, Bismark şi Churchill devin şi ei "autori", iar despre alţii se scrie în termeni anecdotici: W. Thacheray e un băiat blînd, miop, care s-a ales cu nasul spart într-o încăierare, ceea ce l-a complexat dar nu l-a împiedicat să creeze o operă încă apreciată. (Re)descoperim că prenumele lui Cronin era Archibald Joseph, că Daniel Defoe, avînd nevoie de bani pentru a-şi înzestra fiica, a lăsat de-o parte pamfletul politic şi a scris repede-repede **Robinson Crusoe**, că David Copperfield a fost un personaj literar înainte de a deveni o personalitate a aerostaticii, că Maxime du Camp, zis "cel mai bun prieten al lui Flaubert", a scris pagini de o indiscreţie şocantă despre crizele acestuia de epilepsie, sau că criticul englez Cyril Connolly (1903-1974) "a murit cavaler al Legiunii de Onoare"...

● **Milos Forman îşi scrie memoriile.** O viaţă adînc marcată de istoria ţării şi a epocii sale, conştiinţa că a fi un rebel e un lux cînd tot ce ai intră într-o valiză, descoperirea, la Praga a vocaţiei de cineast, realizarea cîtorva capodopere (**Asul de pică, Zbor deasupra unui cuib de cuci, Hair, Amadeus, Iubirile unei blonde**): iată esenţialul cărţii de memorii **Şi se spune adevărul**, scrisă de M.F., regizor ceh emigrat în America, a cărui sensibilitate se caracterizează prin aplecarea către firesc, oroarea de patetism, preferinţa pentru actorii neprofesionalişti. Încoronat de Oscaruri, norocos în toate cele, M.F. adora succesul: "Pentru mine dorinţa de a învinge e fundamentală".

Milos Forman şi Jack Nicholson în 1976

● **Un ghid... mortal.** Fascinat de aspectul labirintic al cimitirului parizian Père-Lachaise, care nu îi inspiră deloc gînduri morbide, Bertrand Bayern a făcut o adevărată pasiune pentru cimitirele Franţei, mai precis pentru dimensiunea lor documentară, artistică şi istorică. Acest tînăr "necrozof" a publicat un **Ghid al cimitirelor din Franţa**, o atentă recenzie a mii de morminte, şi pregăteşte totodată o teză universitară intitulată **Le Père-Lachaise, naşterea şi evoluţia unui mit**.

● **Le Clézio No 1.** Rezultatele referendumului organizat de LIRE l-au desemnat pe acesta, cu 13%, "cel mai mare scriitor de limbă franceză în viaţă", înaintea lui Julian Green (10,9%), Jean d'Ormesson (10,9%) şi Julian Gracq (10,1%). Modest, el s-ar fi plasat după aceştia, deoarece nu-i plac clasamentele şi refuză să fie numit "un clasic"; în schimb, îi face plăcere "să audă vocea mută a cititorilor". Poetul care ar fi meritat să fie în fruntea sondajului, declară Le C.: Jean Grosjean. El laudă cartea colegului său de generaţie, Patrick Modiano, **Nişte băieţi grozavi**, "una dintre cele mai frumoase scrieri contemporane"; dar, în fond, contează mai mult "să nu uite lumea de tine". Îl interesează mult America Latină, iar scriitorul latino-american preferat este mexicanul Juan Rulfo, pentru că "el a inventat totul. Garcia Marquez, Sepulveda, totul vine de la el. Ar mai fi şi Borges, dar el e un scriitor mai degrabă european." Iar autorul recitit cel mai des: J. D. Salinger în nuvele. La întrebarea dacă fizicul său a jucat vreun rol în acordarea locului întîi, Le Clézio răspunde: "Frumos, urît, asta nu înseamnă mare lucru, dar cred că fizicul poate să conteze. De pildă, pe cînd mă pasiona Salinger, îi găseam un fizic extraordinar, de boxer à la Robert Mitchum, zdravăn, bine-făcut, cu nasul spart".

● **Flaubert - remember.** Apărute iniţial în 1982, **Amintiri literare** de Maxime du Camp, o comoară pentru fanii sec. 19 şi mai ales ai lui Flaubert, relatează prietenia profundă dintre cei doi, dar şi teama autorului de a nu fi eclipsat de astrul mai strălucitor. Editorul romanului **Doamna Bovary**, prea apropiat de Flaubert pentru a-şi da seama de dimensiunile gigantice ale acestuia, se dovedeşte totuşi un memorialist onest în această carte unde personajele secundare se numesc Baudelaire, Nerval, Gautier, Delacroix, Sand sau Mérimée.

● **Hortensia Papadat-Bengescu în versiune franceză. "Concert din muzică de Bach"**, prima carte a H.P.-B. tradusă în franceză de către Florica Ciodaru-Courriol, este categorisită drept "o curiozitate": "un mic univers care apare complet desuet, dar schiţat cu ferocitate şi umor". (Alina TURTUREANU)

● **Fascismul social.** Harold Bloom în **Newsweek** din 7 noiembrie: "Folosul literaturii este de a ne învăţa nu cum să vorbim cu alţii, ci cum să vorbim cu noi înşine. (...) La Yale, sînt înconjurat de profesori care sînt mult mai interesaţi de bălegarul numit cultura populară decît de Proust, Shakespeare sau Tolstoi. Sînt totuşi convins că duc o luptă de ariergardă şi că am pierdut războiul... O prietenă care predă literatura engleză la Universitatea din Chicago mi-a povestit cu multă poftă cum a reuşit să înlocuiască din programa cursului ei pe Hemingway cu scriitorul chicano-american Gary Soto. Acuma, Hemingway, în povestirile lui, e-aproape la fel de bun ca şi Cehov sau Joyce, în vreme ce Gary Soto n-ar putea să scrie nici măcar cum să iasă dintr-o pungă de hîrtie... Cînd i-am spus prietenei mele acest lucru, mi-a replicat că ea şi cu mine putem să ne ducem acasă şi să citim ce vrem, dar că studenţii ei trăiesc în Statele Unite şi că pot deveni cetăţeni mai buni dacă-l citesc pe Gary Soto care descrie viaţa chicano-americanilor. Găsesc că atitudinea ei e un fel de fascism social, ca şi cum consideraţiile estetice sînt bune pentru noi, dar nu şi pentru studenţi. Mi se pare un lucru scandalos."

● **Sfîntul patron al cinematografului.** "Cu prilejul centenarului cinematografului, Vaticanul are ideea bizară de a-i alege un sfînt patron. Întrebaţi de cotidianul **El Pais**, cei mai mulţi regizori spanioli îl propun pe Bunuel. Dar, într-un text preluat astăzi de **Libération**, Pedro Almodovar cucereşte laurii ironiei sugerînd numele lui Pasolini - «martir,

Sfîntul Pasolini?

chiar dacă nu şi virgin».» (Philippe Rouyer, în **Positif**, nov. '94)

● **Freud şi Greenaway.** Şi tot acolo, Michel Ciment despre ultimul Peter Greenaway **Stairs/Geneva**, prezentat în septembrie la Mostra de la Veneţia: "Neobosit, P.G. a realizat aşadat un lung metraj video pornind de la expoziţia sa de la Geneva intitulată «The Stairs». Amator de **land art**, cineastul inaugura anul acesta o serie de zece manifestări în toată lumea pe tema limbajului vizual, care se va continua anul viitor la München, apoi la Barcelona, Varşovia, Tokyo şi în cele din urmă New York. Timp de o sută de zile, o sută de locuri (locul fiind subiectul evenimentului) alese de regizor şi văzute de trecători din perspectiva unor mici scări vopsite în alb. Freud a evocat această impresie ciudată pe care-o avem uneori de a fi intrat într-un loc pe care-l ştim dinainte. Aici este vorba de procesul invers: locuitorii oraşului elveţian, pretîndu-se jocului iniţiat de cineast, redescopereau practic oraşul pe care o prea mare familiaritate îl banalizase şi care aproape că nu mai era **văzut** de ei. Acest film de 105 minute (un minut pentru fiecare loc şi cinci minute de introducere) îi permite lui Greenaway să refacă parcursul Genevei, căreia îi explorează toate aspectele (istoric, cultural, arhitectural, topografic) printr-un comentariu însoţind imagini fixe. Cunoaştem deja gustul său pentru liste, enciclopedii, cataloage. **Stairs** este o ilustrare a uimitoarei creativităţi a unui artist în căutare neîncetată de forme noi." (**a.l.ş.**)

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

Suedezii şi paradisul lor pierdut

Paradisul pierdut este o viziune care apare frecvent în istoria popoarelor, dar care de cele mai multe ori este receptată ca un fenomen ce a avut loc în timpuri imemoriale. Suedezii şi-au pierdut însă paradisul nu foarte de mult. Lucrul s-a întîmplat la începutul anilor '80. De atunci, Suedia a cunoscut o criză la toate nivelele: moral, economic, democratic şi politic. Tot felul de afaceri dubioase care au fost date în vileag, ca şi asasinarea lui Olof Palme i-au făcut pe suedezi să nu mai fie atît de visători. Imaginea unei Suedii idilice nu mai este tot atît de idilică. Suedezii au ajuns treptat să-şi dea seama că, de fapt, nu sînt cu nimic mai buni decît alţii.

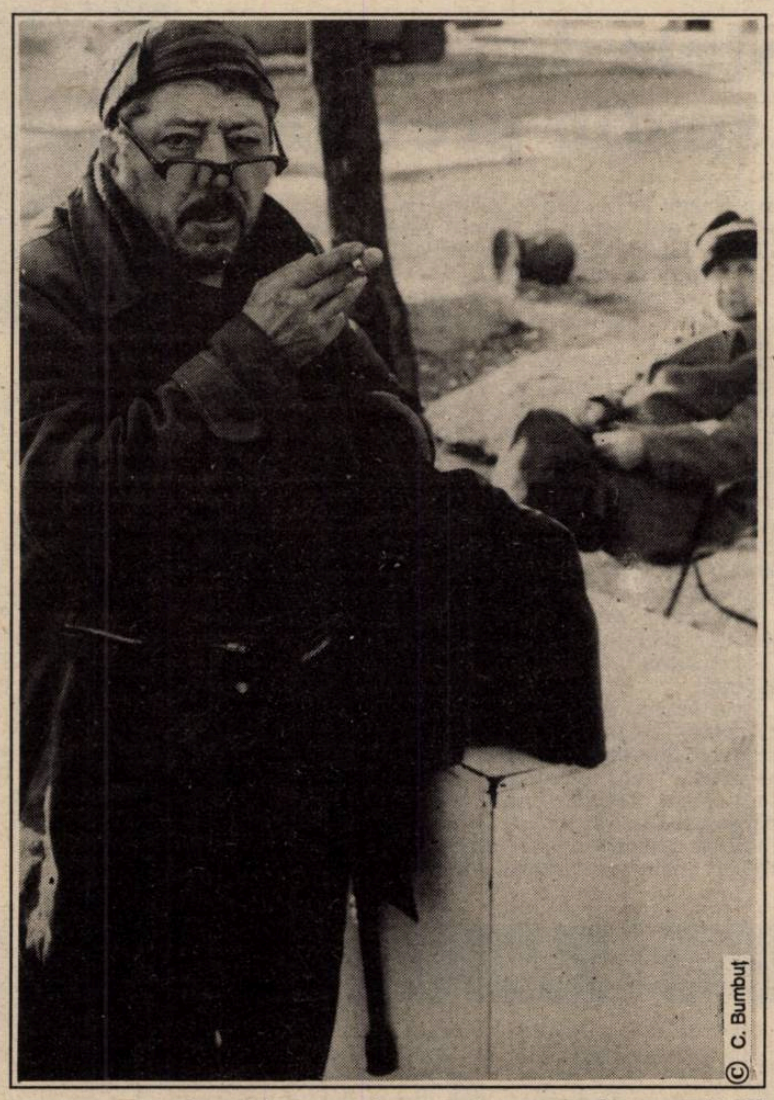
© C. Bumbuţ

Delicte mici, dar multe

De-a lungul anilor s-a dărîmat bastion după bastion. Organizaţiile politice de tineret declară că au mai mulţi membri decît au în realitate, pentru ca să primească subvenţii mai mari de la stat. La rîndul lor, partidele politice nu trebuie să justifice pe ce cheltuiesc milioanele de coroane pe care le primesc sub formă de subvenţii, din bugetul statului. Preşedintele celui mai mare sindicat din Suedia, cel al muncitorilor, este nevoit să-şi dea demisia atunci cînd se descoperă că-şi foloseşte maşina de serviciu în interes personal. Ca numai după alte cîteva luni, preşedintele celui de-al doilea sindicat ca mărime, cel al funcţionarilor, să-şi dea şi el demisia cînd devine public faptul că şi-a petrecut mai multe ore, însoţit de un invitat, la cel mai deocheat sexy-club din Stockholm şi că şi-a achitat întreaga consumaţie din cheltuielile de reprezentare ale sindicatului pe care-l conduce. Un membru al parlamentului declară că domiciliază într-un oraş aflat la sute de kilometri depărtare de Stockholm şi încasează în felul acesta diurna şi banii de călătorie, pentru a fi prezent la activităţile parlamentului, cînd de fapt în tot acest timp el locuieşte în plin centrul Stockholmului, în apartamentul prietenei sale. Băncile împrumută bani unor pungaşi de mare calibru, iar pagubele cad în spinarea contribuabilului suedez. Un muncitor din construcţii declară cu toată seninătatea într-un ziar, după ce timp de opt ani a cîştigat zeci de mii de coroane pe lună lucrînd la negru, că este suficient că plăteşte la toate mărfurile taxa pe valoarea adăugată, de ce să mai plătească şi impozit? Şi chiar astăzi citesc în **Svenska Dagbladet** că 118 persoane urmează să apară în faţa completului de judecată, acuzate că au dat mită, pentru a primi permisul de conducere auto. Se întrevede cel mai mare proces în materie de mită care s-a ţinut pînă acum în Suedia.

Căci în Suedia, ca şi în foarte multe alte ţări, de altfel, luarea sau darea de mită constituie o infracţiune pedepsită prin lege. Pedeapsa pentru cel ce dă şi cel ce primeşte mită este la fel de severă: amendă sau închisoare pînă la maximum doi ani. În cazurile în care infracţiunea este socotită ca fiind foarte gravă, pedeapsa cu închisoarea poate ajunge pînă la maximum şase ani, dar asta numai pentru cel ce primeşte mita, nu şi pentru cel care o dă. Şi asta numai în cazul în care cel care primeşte mita este funcţionar de stat. În cadrul sectorului particular pedepsele sînt mai mici, de cele mai multe ori ele fiind sub formă de amenzi.

Legislaţia suedeză mai face şi o altă deosebire între sectorul de stat şi cel particular, atunci cînd pedepseşte infracţiunea de mituire. Dacă un funcţionar public suedez se face vinovat de luare de mită, procurorul are dreptul şi obligaţia de a-i intenta proces de îndată de a luat cunoştinţă de comiterea infracţiunii respective, indiferent dacă aceasta i-a fost sesizată sau nu de către partea vătămată. În cazul în care o infracţiune de corupţie a fost săvîrşită, însă, de către un funcţionar din cadrul sectorului particular, procurorul nu poate acţiona decît în urma unui denunţ venit din partea patronului funcţionarului respectiv. Cu alte cuvinte, dacă un funcţionar din cadrul sectorului particular se lasă mituit cu consimţămîntul patronului acestuia, el nu este pasibil de pedeapsă. Şi aceasta pentru că infracţiunea de mituire este prin natura sa o infracţiune care ţine în primul rînd de loialitatea faţă de patron. Şi dacă acesta nu are nimic împotrivă ca un angajat de-al său să fie răsplătit pentru serviciile pe care le aduce unei persoane din afară, autorităţile suedeze nu au, de regulă, nici un motiv ca să intervină.

În general, însă, atitudinea autorităţilor suedeze faţă de luarea sau darea de mită, sau simpla încercare de-a o face, este fără echivoc: nu trebuie să existe nici o formă de corupţie, iar dacă cumva aceasta apare, ea trebuie pedepsită.

Pentru a putea face cunoscută legislaţia suedeză în materie de corupţie, ca şi din nevoia de a răspîndi informaţii şi de a da sfaturi în probleme legate de modul în care aceasta trebuie combătută, în Suedia s-a înfiinţat încă din 1923 un Institut de luptă împotriva luării şi dării de mită, instituţie care mai tîrziu şi-a schimbat numele în Institutul contra mitei. Pe lîngă atribuţiile arătate mai sus, rolul acestui Institut este şi acela de a crea o puternică opinie în rîndul populaţiei împotriva fenomenelor şi tendinţelor de corupţie.

Adaptarea la ceilalţi

Cum stau lucrurile însă atunci cînd aceleaşi fenomene se petrec în afara graniţelor Suediei?

În aceste cazuri autorităţile suedeze par să închidă ochii, ceea ce-i face pe mulţi să considere că aici, în Suedia, există un fel de duplicitate, de morală ambiguă, cînd este vorba despre astfel de chestiuni. Pe de altă parte, toţi cei care se ocupă cu probleme de export ştiu foarte bine că luarea şi darea de mită nu sînt lucruri cu totul ieşite din comun. Anumite activităţi, mai mult sau mai puţin "cinstite", sînt instituţionalizate într-un şir de ţări din America de Sud, Africa, Asia de Sud-Est sau din lumea arabă. În general, atitudinea faţă de corupţie diferă de la o ţară la alta. Pentru autorităţile suedeze este clar faptul că firmele suedeze de export, pentru a fi competitive pe piaţa străină, trebuie să se adapteze "regulilor de joc" de pe aceste pieţe. Şi tocmai asta şi fac întreprinderile suedeze. Vechea imagine despre suedezul cinstit este, aşadar, perimată.

În multe ţări s-a dovedit că există un fel de frăţie a puterii între politicieni şi oamenii de afaceri. Corupţia economică se împleteşte cu o corupţie politică, deseori însoţită şi de o corupţie morală. Citeam acum cîtva timp într-un ziar american despre nemulţumirea multor canadieni care erau de părere că fostului lor prim-ministru, Brian Mulroney, ar fi trebuit mai curînd să i se intenteze un proces pentru vina de a fi dus de rîpă economia ţării sale, decît să i se ofere un post foarte bine plătit în cadrul aceleiaşi economii.

Corupţia politică nu este o boală foarte răspîndită în Suedia. Nu, nu am auzit ca vreun politician suedez să fi fost implicat în scandaluri de corupţie de amploarea celor din Italia, Franţa, Spania, Marea Britanie, Germania sau Belgia. Nu, nu ştiu ca vreun prim-ministru suedez să-şi fi luat viaţa din motive asemănătoare celor pe care le-a avut fostul prim-ministru francez, Pierre Bérégovoy, cînd s-a sinucis în ziua de 1 mai 1993. Şi nici nu-mi amintesc ca vreunui prim-ministru suedez să i se fi intentat vreun proces pentru vina de a fi mituit autorităţile fiscale, aşa cum se pare că se va întîmpla cu prim-ministrul italian, Silvio Berlusconi.

În aproape întreaga Europă, giranţii democraţiei au dat dovadă de o necinste înspăimîntătoare. Şi cu toate acestea nu cred că există motive să vorbim de o criză a democraţiei. Ce alt sistem ar fi de preferat? Nu democraţia este de vină, ci giranţii acesteia. Paradisul democratic pare a fi tot atît de îndepărtat acum, ca şi mai înainte. Dar nu imposibil de regăsit.

Dan SHAFRAN
Stockholm, noiembrie 1994

Dosarele negre ale corupţiei

A trecut vremea cînd ne întrebam dacă Franţa este ameninţată, la rîndul ei, de o operaţiune "Cu mîinile curate". Operaţiunea a început.

Un ministru a demisionat, al doilea este pe punctul de a o face, doi sau trei sînt puşi sub semnul întrebării. RPR e ameninţat de descoperirea unei pompe financiare pariziene; Partidul Socialist nu-şi revine după afacerea URBA; Partidul Republican e pe cale de a exploda în timpul zborului, în toate sensurile expresiei. Şi, peste toate, şaizeci de anchete judiciare în desfăşurare, care îi pun în cauză pe aleşi şi pe funcţionari. Nu se mai poate susţine defel teza unor "oi rîioase într-un sistem în general sănătos". Desigur, nu sîntem în situaţia italienilor. Statul centralizat, întemeiat pe tradiţia iacobină şi pe funcţia publică a cărei manieră rigidă are virtuţile ei, rezistă derivei şi tentaţiilor. Dar proiectoarele justiţiei pun în lumină un întreg sistem de finanţare ocultă.

Originea e cunoscută: cu o remarcabilă lipsă de responsabilitate, clasa politică a sporit brutal sursele de bani negri la care recurgea în mod tradiţional pentru a plăti falsul preţ al democraţiei. A fost marea ameţeală a anilor '80. Orice candidat care se respecta, avea nevoie de consilieri în materie de comunicare, de campanii electorale de tip american, afişe de trei metri pe patru şi apariţii la televiziune, tot arsenalul de tip Seguela al anilor de îmbuibare. În acelaşi timp, valorile civice - sentimentul serviciului public, suspiciunea faţă de lumea banului - erau ironizate de societatea franceză trecută cu brutalitate de la ipocrizia catolică la cinismul liberal.

Pe neaşteptate, mulţi oameni politici au cedat tentaţiei banului uşor dobîndit. Şi cum ar fi putut fi imaginată altă situaţie, cînd banii negrii circulau într-o asemenea cantitate, necontrolaţi, fără chitanţă şi documente contabile? Dintr-o dată, celebra deosebire între finanţarea politică ilegală (păcat neînsemnat) şi îmbogăţirea personală (păcat de moarte) tinde să dispară. La început, nu doar oamenii politici au cedat: patroni, gazetari, funcţionari s-au aventurat şi ei în zona cenuşie a micilor daruri, care, din aproape în aproape, duc la marile compromisuri. Acum toţi trec prin sălile tribunalelor.

Corupţia este o gangrenă. Dar ea poate fi jugulată. Reformele (socialiste) de după afacerea URBA, legea Sapin împotriva corupţiei, legea Rocard privind finanţarea campaniei electorale încep să producă efecte benefice. Acţiunea Camerelor regionale de conturi, atît de importante, face să adie o briză salubră în colectivităţile locale. Frica de jandarmi îi determină pe cei aleşi, precum şi întreprinderile, să repună în drepturi regulile moralei profesionale, în mod supărător neglijate. Pentru a completa dispozitivul ar mai fi nevoie de cîteva măsuri bine cunoscute: condamnarea unor oameni a căror necinste e notorie, un efort deontologic în sectoarele expuse şi - în fine - o reformă complementară a finanţării vieţii politice. Ea ar trebui să atribuie partidelor (nu doar pentru alegeri) o subvenţie publică - acesta e preţul democraţiei - în schimbul stabilirii unui plafon sever în ce priveşte cheltuielile, al întăririi controlului şi al interzicerii finanţării de către întreprinderi.

Dar, pînă atunci, serialul distructiv al anchetelor judiciare continuă. Or, se vede unde duce o operaţiune de tipul "Mîinile curate" cînd e prost condusă. Debarasată de o clasă politică epuizată de mită, Italia a înlocuit-o cu atelajul bizar al unui condotier televizual şi a unor neo-fascişti cu idei de fier. E de presupus că "afacerile" din Franţa vor influenţa alegerile prezidenţiale din 1995, aşa cum au influenţat legislativele din 1993, Franc-tirorii sistemului politic, Villiers cu "valorile" sale atît de neliniştitoare, Le Pen sau Tapie vor profita. Charybda şi Scylla. Nu există decît o soluţie pentru această problemă dificilă: nu o amnistie care i-ar indigna pe bună dreptate pe cetăţeni, ci un aranjament cu justiţia care ar permite, odată cu pedepsirea adevăraţilor hoţi, doar sancţiuni principiale pentru cei care au recurs la bani negri, fără a se îmbogăţi personal. Este calea preconizată, poate prea tîrziu, de judecătorul Di Pietro din Italia. Merită să fie explorată. Altfel clasa politică franceză va fi nevoită să păşească pe drumul crucii.

Laurent JOFFRIN
Le Nouvel Observateur, 6 oct. 1994

Să discutăm despre bani

Acţiunea împotriva corupţiei cere introducerea unor legi care să împiedice elitele să-şi însuşească în exclusivitate beneficiile creşterii

Eşti la volan pe străzile Accrei, capitala Ghanei, şi te gîndeşti la ale tale, cînd un sergent de circulaţie îţi spune că ai luat-o "ilegal" spre stînga. Amenda? Cincizeci de dolari şi nici o chitanţă. La Beijing, compania ta vrea să-şi repare telefoanele. Preţul? Un sac de bacşişuri pentru toţi lucrătorii. Pierzi o zi în portul venezuelean La Guairia completînd formele de export pentru un transport de mango. În ultima clipă un oficial scoate un alt formular. Ne pare rău, trebuie refăcute toate hîrtiile; ori plăteşti o taxă "specială", ori te uiţi cum putrezesc fructele.

În Egipt i se spune **bacşiş**, în Kenya - **dash**, în Mexic - **mardida**, corupţia e veche şi e pretutindeni; probabil că Mercur conducea un serviciu de mesagerii corupt de pe Muntele Olimp. Şi legile anti-corupţie sînt vechi: "Să nu furi" - i-a spus Dumnezeu lui Moise - "furtul îl orbeşte pe înţelept şi perverteşte cuvintele celui bun". Dar în ultimul an politica şi economia corupţiei i-au absorbit pe oamenii de afaceri şi pe cei politici într-o măsură rar întîlnită pînă acum. În Italia şi Franţa judecătorii-cruciaţi au tăiat cărare printre şirurile de politicieni, doi miniştri din cabinetul britanic au demisionat după ce presa a făcut publică lăcomia lor. Dar cu adevărat preocupate de corupţie sînt economiile în dezvoltare şi ţările care fac tranziţia de la comunism la capitalism. Scala necinstei în aceste ţări este atît de largă, încît riscă să creeze instabilitate politică sau - ceea ce e la fel de rău - o reacţie împotriva reformelor economiei de piaţă.

Trebuie aşteptat două generaţii?

Sînt spaime noi, care pe unii i-au surprins. O revistă academică recunoştea recent că "studiile economice despre corupţie sînt mai curînd limitate" (ceea ce,dacă observăm larga răspîndire a practicii, spune tot ce trebuie despre economişti). Într-un discurs de anul trecut Jeffrey Sachs, profesor la Harvard şi consilier pentru programele economice din America Latină, Europa de Est şi Rusia, susţinea că mafiei ruseşti i se dă o atenţie excesivă, că se vorbeşte prea mult despre aceste persoane cu ceafa groasă, prezente oriunde se fac afaceri la Moscova. "Mulţi dintre cei cărora li se spune mafioţi sînt pur şi simplu negustori" - afirmă Sachs. Economiştii care studiază dezvoltarea folosesc şi argumentul "apărarea australiană": Australia a fost întemeiată de deţinuţi şi de oficialităţi britanice rapace şi corupte, iar acum, după două generaţii, oamenii respectă legea şi sînt prosperi.

Timpurile s-au schimbat. Unii savanţi obişnuiesc să apere corupţia considerînd-o un fel de antrenament pentru spiritul întreprinzător, dar o asemenea atitudine este de modă veche. Cei care odată se sfiau să atace "obiceiurile pămîntului" au început să vorbească. Recent, în Argentina, Michel Camdessus, directorul executiv al FMI, le spunea gazdelor sale că "e nevoie ca în anumite sfere ale puterii să fie mai puţină corupţie", iar administraţia Clinton a pus problema corupţiei pe agenda întîlnirii din decembrie a Americilor, de la Miami. Linda Chalker, ministrul atît de respectat al dezvoltării internaţionale din Marea Britanie, spunea nu de mult revistei **Newsweek**: "corupţia este un obstacol major în calea dezvoltării... nu pot să accept ceea ce spun unii că e un fapt necesar de viaţă care unge rotiţele puterii şi ale economiei."

La şaptesprezece ani după ce a emis Actul Practicilor de Corupţie din străinătate, care interzice mituirea oficialilor străini pentru a încuraja afacerile, guvernul Statelor Unite a obţinut, în mai trecut, promisiunea celorlalte ţări bogate că vor introduce legislaţii asemănătoare. În ţările în curs de dezvoltare, din Thailanda pînă în Nigeria, se desfăşoară campanii temeinice împotriva luării şi dării de mită. Şi un nou grup de lobby, de la Berlin, numit Transparency International (TI) a dat o transparenţă reală luptei împotriva corupţiei.

Sărăcia dă corupţiei un gust ticălos

De ce se schimbă lucrurile? Pe de o parte pentru că oamenii implicaţi în proiectele de dezvoltare s-au săturat să vadă proiectele de ajutorare deturnate de corupţie; un asemenea grup a şi dat naştere organizaţiei TI. Sărăcia dă corupţiei un gust ticălos. Cînd economia petrolieră a Nigeriei lua avînt se făceau bancuri în legătură cu dimensiunea ceasului Rolex de pe mîna unui general din Lagos. Dar, în 1980, majoritatea ţărilor sub-sahariene au devenit mai sărace, ceea ce face ca excesele de somptuozitate ale **wabenzi** să fie mult mai greu de înghiţit. Nu e prea plăcut să-i dai doisprezece dolari unui oficial din Zimbabwe pentru un permis de conducere. Dar ţi se întoarce stomacul cînd - aşa cum s-a întîmplat în Angola - ministrul protecţiei sociale importă trei sute de automobile Mercedes-Benz într-o ţară sfîşiată de război civil.

În unele ţări corupţia apare pe un teren care era relativ curat. Hong Kong, pe vremuri cu o tristă notorietate, şi-a cîştigat un renume bun după ce s-a instituit Comisia Independentă împotriva corupţiei, în 1974. Dar dezvoltarea comerţului cu China (unde corupţia e endemică) a provocat un nou ciclu al imoralităţii. De exemplu, anul trecut au fost arestaţi nouă ofiţeri de vamă care, chipurile, i-ar fi ajutat pe contrabandiştii de maşini furate şi aparatură electronică din China. Oficialii sînt îngrijoraţi că, după ce colonia va trece sub control chinezesc în 1997, reputaţia ei se va întina.

Chiar şi "mica" corupţie are consecinţe oribile. Thailanda este un exemplu clasic. Oricît ar părea de curios, acolo, oficial, prostituţia este interzisă. Dar mii de bordeluri, saloane de "masaj" şi baruri beneficiază de colaborarea poliţiei în schimbul unei sume între 120 şi 600 de dolari pe lună; un studiu recent al Universităţii din Bangkok estimează că localurile de petrecere plătesc mită poliţiei cam 600.000 de dolari pe lună. Astfel, poliţiştii thailandezi trăiesc bine în vile la marginea oraşului şi au maşini BMW; recent s-a descoperit că un colonel de poliţie ieşit la pensie avea 920.000 de dolari în contul său din bancă. Alianţa între poliţie şi negustorii de carne vie a alimentat epidemia de SIDA. Autorităţile din domeniul sanitar susţin că 400.000 de thailandezi s-au îmbolnăvit de SIDA, majoritatea în bordelurile pe care o poliţie onestă l-ar fi închis de mult.

Noile atacuri împotriva corupţiei au fost însoţite de o descoperire inconfortabilă. Programele de reformă economică pentru economia de piaţă din ultimele două decenii - care implică reducerea deficitelor bugetare, reducerea subvenţiilor, abolirea măsurilor protecţioniste şi lupta împotriva inflaţiei - pot accentua corupţia şi adesea o şi fac. Nu era nevoie să fii un geniu ca să-ţi dai seama - acum cincisprezece ani - că America Latină şi lumea comunistă erau corupte. Dar, dacă erai un om de afaceri străin, corupţia era previzibilă. Exact cum ai fi făcut la Chicago în anii '60 pe vremea primarului Daley, dădeai mită reprezentantului guvernului, comunist sau altfel, şi în linii mari obţineai ceea ce doreai. Dar din 1980, vechiul sistem economic şi politic s-a întors cu fundul în sus. Au apărut oameni care reglementează noile industrii. Şi ei vor partea lor de prăjitură. Rezultatul este uşor de ghicit. "În Rusia de astăzi - spunea domnul Andrei Shleifer, profesor de economie la Harvard - toată lumea ia mită independent. În economiile de tranziţie corupţia nu este organizată. Fiecare face ce-i trece prin cap. Corupţia devine astfel mai distorsionată".

"Distorsionată" e un cuvînt drăguţ din vocabularul economiştilor. Oamenii de rînd din Rusia, cînd văd tipii cu umeri laţi cu teancurile de dolari prin hotelurile moscovite, pot fi iertaţi pentru felul lor direct de fi. Vladimir Kucerenko, un gazetar de scandal din Moscova, spune că dezamăgirea lui în legătură cu reformele economice s-a declanşat în momentul cînd a văzut documentele care dovedeau că mulţi funcţionari la vîrf din primărie - inclusiv "democraţii" - sînt de vînzare. "Asta nu e capitalism - spune el -, e doar marea corupţie şi hoţie". După un recent raport al Băncii Mondiale, 65% dintre ruşi spun că trăiau mai bine pe timpul comunismului. Charles Blitzer, economistul-şef al Băncii Mondiale din Moscova, arată cît de periculos este resentimentul faţă de noii îmbogăţiţi care sînt foştii nomenklaturişti şi mafia. "Se pot distribui activele şi să se aştepte o generaţie sau două - spune Blitzer - dar politic, pe termen scurt, nu se rezolvă nimic". Cei care au elaborat programele reformei au fost într-adevăr naivi şi acum se tem că corupţia asociată programului reformist va da apă la moară naţionaliştilor şi comuniştilor care afirmă că ei au mîinile curate (...)

Aceleaşi primejdii sînt evidente şi în Africa. Una dintre cele mai promiţătoare evoluţii recente de pe continent a fost victoria în alegerile din Zambia a administraţiei conduse de reformistul Frederick Chiluba. Dar unii membri ai administraţiei au demisionat dezgustaţi de corupţie, iar alţii au fost demişi. Acum, Kenneth Kaunda, omul pe care l-a înlocuit Chiluda (şi care a nenorocit economia din Zambia) cochetează cu ideea de a candida din nou, în timp ce un refren popular din Lusaka zice "Kaunda a adunat bogăţie, Chiluba o risipeşte".

Al doilea val

Brusc cuprinşi de panică în faţa alegătorilor dezgustaţi de corupţia care refuză schimbările economice, reformiştii şi-au schimbat subtil obiectivul. Punctul central este "al doilea val al reformelor". Acolo unde "primul val" a zguduit fundamental economia - disciplina bugetară şi comerţul - al doilea val e menit să arate că tot ce se cîştigă prin reforma economică e distribuit echitabil. Nu va fi uşor. Lawrence Summers, subsecretar de stat la Ministerul de Finanţe american, spune: "E mai uşor să opreşti inflaţia decît să construieşti un sistem educaţional funcţional; să laşi să urce preţul orezului e mai simplu decît să concepi un program care să stabilească venitul minim; e mai uşor să privatizezi industria, decît să pui pe picioare un model care s-o reglementeze." Într-adevăr, în prima săptămînă a lui noiembrie, Jaroslav Lizner, directorul programului de privatizare din Republica Cehă, a fost arestat sub acuzaţia că ar fi acceptat mită în valoare de 300.000 de dolari (...)

Din Haiti pînă în Ukraina, industria naţionalizată a fost una din sursele tradiţionale ale corupţiei. Privatizarea ei poate da semnalul pentru o perioadă pe care un economist rus o numeşte a "capitalismului din Vestul Sălbatic", dar alternativa e mult mai rea.

Ţările bogate pot şi trebuie să dea legi prin care să interzică firmelor lor să ofere mită guvernelor străine. În unele ţări acest lucru nu numai că nu e ilegal, dar e şi încurajat. Se presupune că 500-600 milioane de mărci germane sînt deduse din taxele corporaţiilor sub formă de "cheltuieli necesare". Chalker susţine că Actul american împotriva practicilor de corupţie din străinătate nu funcţionează ca lumea, pentru că celelalte state nu au o asemenea lege. Dar atitudinile se pot schimba. Daniel Tarrullo, subsecretar de stat, afirmă că guvernul german a fost de mare ajutor în tratativele dintre statele bogate pentru acceptarea unei legislaţii care să interzică mituirea guvernelor străine.

Societatea civilă

Dar pînă la urmă, bătălia împotriva corupţiei va fi cîştigată în ţările în curs de dezvoltare, nu în cele bogate. Există semne încurajatoare în Thailanda, în Zimbabwe şi în alte ţări unde s-au constituit comisii anti-corupţie, deşi ele nu au întotdeauna eficienţa dorită. Din Rusia pînă în Venezuela, gazetarii îşi riscă viaţa - la propriu - pentru a da la iveală corupţia. În Argentina şi în alte părţi, avocaţi celebri de drept civil luptă împotriva corupţiei. La Banca Mondială şi în universităţi, cercetătorii încearcă să înţeleagă de ce în unele ţări pot fi iniţiate campanii anti corupţie, care să nu fie autodistructive, şi în altele nu.

Noile direcţii de atac sînt "conduita" şi "ordinea civilă". Într-un seminar economic veţi auzi lucruri despre care acum cinci ani nu se vorbea: importanţa independenţei puterii judecătoreşti, legi corecte şi presă liberă. Cei din ţările în curs de dezvoltare care se pronunţă împotriva corupţiei susţin că economiştii trebuie să înveţe şi politică. "Dezvoltarea nu poate fi disociată de o guvernare corectă" - spune Sergio Aguayo, directorul Alianţei Civice din Mexic. Iar o guvernare corectă nu poate fi impusă de capitalul local, susţine un gazetar mexican. Dacă Costa Rica e "curată", acest lucru se datorează tradiţiei democratice locale, în sensul pe care i l-a dat Tocqueville.

Probabil că aşa e. Într-un studiu dedicat politicii italiene, Robert Putnam de la Universitatea Harvard insistă asupra rolului comunităţii în dezvoltarea economică, argumentînd că, în Italia, regiunile sînt pe diferite trepte ale democraţiei şi prosperităţii din cauza unor rădăcini vechi de şase secole. Nordul a avut tradiţia civică a micilor asociaţii - fie ele societăţi corale sau ghildii meşteşugăreşti. Sudul a avut conduceri autoritare şi mafie. De aceea Nordul pare mai adecvat la construirea unei societăţi moderne şi oneste decît Sudul. A întemeia asemenea tradiţii într-o parte a lumii care n-a cunoscut decît sărăcia şi dictatura nu va fi uşor. Se poate afirma că, global, în ultimile două decenii am fost martorii unei uimitoare creşteri economice. Fără o acţiune hotărîtă, viermele corupţiei poate otrăvi acest măr.

Michael ELLIOT

Newsweek, 14 noiembrie 1994

Corupţia fără frontiere

Ca să figurezi pe lista angajaţilor care vor lucra în străinătate, şeful îţi cere 500 de dolari. Dacă eşti director de firmă şi aspiri să obţii un credit gras şi facilităţi bancare, poţi oferi unul pînă la trei automobile străine. Depinde ce sumă îţi trebuie: un director al filialei Dej a băncii "Dacia Felix" a preţuit, nu demult, un credit acordat în absenţa garanţiilor legale la 10 milioane lei. Mai modest, un funcţionar bancar de la Credit Bank Buzău cerea jumătate de milion contra unui credit de 15 milioane. Pentru 20.000 de mărci, un vameş poate fi înduplecat să încalce embargoul asupra comerţului cu Iugoslavia. Un revizor vamal poate inventa noi aritmetici dacă primeşte 160.000 de lei şi-ţi calculează pe loc o taxă vamală suportabilă. Cîteva hectare de pămînt plus actele de proprietate în bună regulă se pot obţine undeva în Gorj cu 600.000 lei şi undeva în Timiş - cu o remorcă trebuincioasă primarului în valoare de 1,6 milioane lei. Un bilet de internare la psihiatrie prin care se poate evita o pedeapsă cu închisoarea poate costa 1 milion de lei cash însoţit de două brăţări grele de aur - replică înnobilată şi expiatorie a cătuşelor exorcizate de medic. O intervenţie la completul de judecată pentru o sentinţă favorabilă - 5.000 de mărci şi 1 milion lei. O viză turistică pentru Occident - 7.000 de mărci. Repartizarea unei locuinţe - în jur de 1 milion lei. Promovarea unui examen restant (la o facultate de stat) - 150.000 lei, a unui examen de admitere (la o facultate particulară) - 100.000 lei plus 100 de mărci.

Preţurile şi serviciile enumerate mai sus nu reprezintă decît un "abrégé" - extras din dosarele Serviciului de combatere a corupţiei - Inspectoratul General al Poliţiei. "Din ce cercetăm noi, n-am constatat să existe vreun domeniu ocolit de corupţie" - spune maiorul Ghiţă Lucian, şef de serviciu. "Totuşi - adaugă Nicolae Plăiaşu, ofiţer specialist - mediul financiar-bancar ne dă mai mult de furcă".

Au fost odată trei corupţi: unul mare, unul mic şi unul mijlociu

Aşa cum şi-a creat structuri specializate împotriva crimei organizate şi a traficului de droguri, Poliţia Română a înfiinţat şi Serviciul special anticorupţie. Din punct de vedere penal, corupţia se reduce la patru infracţiuni: luare şi dare de mită, trafic de influenţă, foloase necuvenite. Pentru primele trei - decizia ultimă aparţine Parchetului. Pentru ultima - Poliţiei. Anul acesta, pînă în octombrie, poliţiştii au descoperit 3.500 de acte de corupţie. Dar pentru presă şi pentru omul de pe stradă corupţia înseamnă şi "marea fraudă din economia naţională" - crede dl Plăiaşu. Adică scurgerea de capital de la stat către societăţile particulare - cea mai frecventă infracţiune economică în România. Sau, în termenii analiştilor occidentali, "privatizarea spontană", ale cărei mecanisme sînt generale în ţările fostului lagăr socialist. În plus, omul obişnuit se simte agresat de omniprezenţa principiului "de ut des": el ştie că viteza normală de reacţie la funcţionarul mărunt de după orice ghişeu se obţine în schimbul unui pacheţel sau unei bancnote. S-a resemnat să-i ducă lunar o sticlă de ţuică bună măcelarului din colţ care îi vinde în schimb carnea de porc cu os (mai ieftină) - fără de os. Între corupţia "mare" şi corupţia "mică" n-ar trebui să existe distincţii - cad de acord interlocutorii mei. Dar, la nivelul serviciului - care nu numără foarte mulţi poliţişti - "nu ne permitem să ne ocupăm de o infracţiune de luare de mită cifrată la 20.000 de lei". Medicul despre care mi-au povestit că a pretins 50.000 de lei în plus pentru o consultaţie s-a ales cu dosar penal pentru că poliţiştii s-au gîndit "la sufletul" pacientului. Rezultă că distincţia mică-mare corupţie constă, în primul rînd, în sumele aflate în joc. Iar în al doilea rînd, foarte importantă e funcţia în ierarhia socială a celui corupt. 1994 a fost un an nenorocos pentru 546 de funcţionari publici corupţi. Afacerea Petromin? Cei 12 învinuiţi şi inculpaţi sînt, deocamdată, în faza de judecată care poate dura un an, doi. Scandalul "Apartamentelor"? "Deocamdată ţine de bucătăria internă a Parlamentului". În materie de mare corupţie, competenţa Poliţiei îngheaţă cînd e vorba de parlamentari - ocrotiţi de o imunitate pe care numai Parchetul o poate pune în cauză - de miniştri şi foşti miniştri - pentru care ar fi necesară o lege a răspunderii ministeriale - şi de consilierii prezidenţiali - "asimilaţi" ministeriabililor. Se deduce lesne că, în fapt, Poliţia e menită să sugrume, atît cît poate, corupţia mijlocie.

Braţul legii are nevoie de supleţe

Mita şi traficul de influenţă sînt greu de probat. "Cel care dă şi cel care ia au, în fond, un interes comun - explică poliţiştii. Unul: să-şi rezolve situaţia. Celălalt - să profite pecuniar". De cele mai multe ori se instaurează un consens perfect între părţi. Nu există martori, nu există documente scrise. Cel mai adesea, sesizările le fac cei păcăliţi sau cei care şi-au pierdut răbdarea. Atunci, Poliţia instrumentează un "flagrant". Dar e nevoie de o analiză atentă: sînt şi denunţători care doresc să-i înfunde pe cei reclamaţi. Aceştia riscă o pedeapsă severă pentru denunţ calomnios.

Cei doi specialişti şi-ar dori să lucreze împreună cu procurorii sub bagheta unui judecător de instrucţie. Există, de altfel, un proiect de lege pentru combaterea corupţiei. El ar presupune formarea unei noi instituţii naţionale mai cuprinzătoare care să reunească poliţişti, procurori, comisari ai Gărzii Financiare - cu nuclee judeţene corespondente. Asta ar însemna un braţ lung al legii mai suplu şi mai eficient.

De ce fura Jean Valjean?

Dacă îl întrebi pe comerciantul zgribulit în piaţă lîngă o tarabă cu coloniale de ce punguţele-lui cu zahăr şi orez cîntăresc 800 de grame în loc de 1 kilogram, aşteaptă-te la următoarele reacţii: torent de înjurături; fuga instantanee a vînzătorului de lîngă marfă (pentru care nu are hîrtii); replică în genul: "Ce mai înseamnă, azi, o sută-două de lei?" Din perspectiva funcţionarilor de la Ministerul Muncii, arhaicul procedeu al înşelării la cîntar practicat masiv în pieţele bucureştene are o singură explicaţie: zgribuliţii lucrează la negru. Au fost angajaţi în baza unor convenţii civile cu sume derizorii: 40-60.000 de lei pe lună. Micii patroni nu-şi declară salariaţii nici la fisc, nici la Camera de Muncă. Le spun: "Nu-ţi convine, iau pe altul. Cu cîştigul - treaba ta, te mai descurci..." Şi ei se descurcă. Sărăcia îi împinge. Din perspectiva dlui Gheorghe Barbu, cercetător la Institutul de Cercetare a Calităţii Vieţii, leafa mică şi sărăcia nu au, totuşi, o legătură obligatorie cu cinstea. Şi cercetătorul are dreptate: un funcţionar bancar care acordă un credit fără acoperire nu e un ins sărac. El recurge la procedeuri frauduloase sofisticate pentru că aspiră să-şi înlocuiască "Dacia" cu un "Mercedes". Cazul lui e de competenţa Poliţiei şi Justiţiei. În timp ce vînzătorul de zahăr comite o ilegalitate măruntă - ca să-şi completeze un salariu mizerabil. El aruncă întreaga responsabilitate pe umerii "sistemului" şi - probabil - n-ar mai recurge la procedurile respective dacă ar cîştiga decent. Cazul lui e de competenţa guvernanţilor...

Sărăcia românilor

Se poate trăi în România dintr-un salariu mediu? Cu chiu, cu vai - da. Minimum de trai decent pentru o persoană activă trăitoare la oraş a fost calculat, de cercetătorii de la "Calitatea Vieţii" la 132.900 lei pe lună. Salariul mediu în economie se apropie de această sumă. Minimum de subzistenţă, în schimb, cifrat la 78.000 de lei pentru o persoană, sumă considerată suficientă ca să nu mori de foame, depăşeşte salariul minim pe ţară. Concluziile rapoartelor despre nivelul de trai al românilor sînt sumbre: peste 50% din ei trăiesc sub minimum de trai decent; între 20 şi 30% - se situează sub minimum de subzistenţă. "Dar trebuie să reţinem - opinează Gheorghe Barbu - că orice om dispune şi de alte resurse: pămîntul de la părinţi, lucrări ocazionale. Mulţi dintre cei cu bani puţini reuşesc să mai facă o cărăuşie, un cărat de bagaje, un serviciu personal plătit, o tranzacţie. Părerea mea este că procentul acela de peste 50% de care se vorbeşte e exagerat, şi asta pentru că informarea asupra veniturilor suferă foarte mult. Cei care îşi declară veniturile - le diminuează. În Gorj, de pildă, minerii le-au declarat operatorilor noştri venituri de trei ori mai mici decît cele pe care le cîştigau în realitate. Şi nu toată lumea se limitează la veniturile directe. Calculele noastre arată că economia neagră are o pondere destul de mare în veniturile populaţiei: cam 30%." Sigur, ea nu se regăseşte în aceeaşi măsură la fiecare cetăţean. Sînt, şi aici, diferenţe foarte mari, consideră specialistul în sărăcie. Unul îşi poate completa cîştigul cu 60% - altul cu nimic.

Mic tratat despre ciubuc

Un maistru dintr-o secţie "sculărie" a unei fabrici bucureştene de stat s-a arătat dispus să-mi ţină, cu sinceritate, o fascinantă dizertaţie despre "ciubucul muncitoresc". Din punctul de vedere al materialului utilizat, există trei categorii de ciubucuri. Cel făcut din resturi: o bucată de bronz, de alamă, un textolit, un inox. Toţi meseriaşii mai buni de prin fabrici au dulapul plin cu diverse ciozvîrte de materiale rare. Alt tip de ciubuc e confecţionat dintr-un material furat, pur şi simplu. În fine, poţi să nu furi, ci să cumperi (de obicei pe o sticlă de vodcă) dar tipul de la care cumperi materialul, la rîndul lui, îl fură. Poţi face un ciubuc pentru tine, ca să-l duci acasă. Îţi spui: dom'le, lucrez în fabrică de fiare, ce să fac, să mă duc să cumpăr un şurub? Îţi ascuţi un cuţit, îţi faci un topor, un ciocan, un suport pentru frigider... Alteori produci în serie obiecte pe care urmează să le vinzi. În întreprinderea la care lucrează povestitorul nostru se fac: capete de bară pentru "Dacia", piese auto, "antifurturi" mecanice pentru uşi şi roţi, suporturi pentru oglinzi exterioare, planetare. Sigur, şi aici sînt pierderi de material pentru că o bucşă trebuie lucrată dintr-o fontă specială, nu dintr-un "fier mort". Se pot ivi şi lucrări ocazionale: un beneficiar vine în mod oficial să facă la tine o comandă, trimis de societatea X sau patronul Y dar, pe lîngă asta, "are şi ceva personal": de ascuţit o sită pentru maşina de tocat, de pus flecuri la pantofii nevestei. În general, aceste servicii costă un pachet de ţigări. Tot ciubuc e şi o lucrare mai serioasă executată pe sub mînă, fără comandă oficială, în afara orelor de program. Muncitorii vin la serviciu, dau drumul la maşini şi cîştigă bani negri. Asta se întîmplă frecvent. Dacă e implicată şi proiectarea, sînt bani mai mulţi la mijloc - un inginer-doi se ocupă de partea de desen şi tehnologie; restul personalului - de fazele ulterioare. Oamenii care fac ciubucuri sînt foarte buni meseriaşi, nu se duce nimeni la cei mai puţin pregătiţi: "Şi fac de la flecuri prăpădite şi pînă la strung - spune maistrul. Am cunoscut un ins care şi-a făcut singur un strung mic. Un muncitor extraordinar!" Cînd treci prin hală, imediat vezi cine lucrează şi cine face ciubuc: "Din atitudinea omului, că e mult mai atent la ce face, e banul la mijloc şi clientul îi dă cu piesa în cap dacă e proastă şi nici nu mai vine a doua oară la el. Ciubucul e întotdeauna de calitate şi făcut cu responsabilitate. La producţia propriu-zisă găseşti o droaie de rebuturi, în schimb dincoace rebutul e dat cu grijă la o parte chiar de muncitor". Pierderile? "Sînt mari - răspunde maistrul. Se pierde material, v-am spus. Nu mai vorbim de curentul electric. Şi dacă mai pui la socoteală un tratament termic, cît consumă o baie sau un cuptor..."

Toate astea sînt tolerate pentru că oamenii nu au bani: trec şi cîte două luni fără salariu. Dacă şeful de secţie ar interzice ciubucurile, oamenii ar găsi o cale să ocolească interdicţia. S-ar ascunde. Ar lucra tîrziu după program. Despre şeful care controlează prea mult se spune "că-l dă nevasta afară din casă" sau că nu-i dă nevasta "dreptul, feliuţa". În general, unui astfel de şefi i se pun beţe în roate. Muncitorii adoptă un comportament stihinic: fac gălăgie, refuză să lucreze, şi aşa mai departe. Maistrul nu-i condamnă. Nu le poţi lua oamenilor dreptul la ciubuc dacă nu le poţi oferi altceva în loc. Adică o leafă bună. Atunci, da, i-ai putea controla la sînge, s-ar face curăţenie.

Tot coruptul mare (sau mijlociu) e de vină

Dar un şef de secţie nu se ocupă nici de salarii, nici de comenzi, nici de restructurare. Aceasta e parcela directorului de fabrică. În întreprinderea de care e vorba, necazul este că directorul se ocupă mai mult de afacerile personale - un fel de ciubucuri de mare anvergură. El derulează comenzi mari ca volum, înscrise în evidenţe la preţuri infime (sub preţul de cost!). Interlocutorul îmi oferă cheia raportului "mari fraude - mici învîrteli". Ca şi poliţiştii, el invocă iniţial amploarea şi natura sumelor cîştigate: "Aici sînt mii de lei - uneori 10, alteori 50.000 de lei pe lună iar la capitolul directori se vehiculează sute de mii cel puţin. E favorizat ciubucul mic prin faptul că directorul nu se ocupă de producţie, nu se interesează ce se bagă şi ce se scoate pe poartă şi mai ales nu se zbate pentru contracte bune care să te scoată ca fabrică în avantaj astfel încît să poţi acoperi tot ce ai cheltuit şi să le dai şi oamenilor banii pe care îi merită. Dacă nu - muncitorul îşi ia pe cont propriu rotunjirea veniturilor".

Cine plăteşte funcţionarea tîrîş-grăpiş a unor asemenea fabrici româneşti? Se ştie: contribuabilul, fiindcă ele sînt subvenţionate (la vedere sau nu). Şi nu poţi să spui: şi gata! Pentru că în cîmpul social şi economic sînt multe cercuri vicioase - vîrtejuri, ce mai! Şi fiecare denunţă cercul vicios care-i aduce dezavantaje, ocultîndu-l pe cel care îi aduce profit.

Delia VERDEŞ

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Magdalena BOIANGIU
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Gabriela MAŞEK; DIFUZARE: Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU, Corina MÎŢĂ
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, Bucureşti

Anul II
nr. 100
9-15 decembrie 1994
16 pagini 200 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE

DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

NU E MOMENTUL !

Cîte tabuuri încap într-o presă democrată şi profesionistă?
(ancheta numărului)

Convorbire cu ION SOLACOLU (şi) despre "jignirea electoratului"

EMIL HUREZEANU şi secretul mediatic

Cum sprijină Puterea monarhismul
(opinii de ADRIAN NICULESCU)

GEORGE PRUTEANU despre "Straja dragonilor" de I. NEGOIŢESCU

© Dimitri Daniloff

EDITOR:
FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În loc de argument

1. Nu s-a mai făcut. **2.** S-a mai făcut. **3.** N-o să meargă. **4.** Nu e timp. **5.** Ar fi nevoie de prea mulţi. **6.** Nu ne putem permite. **7.** S-a mai încercat. **8.** Nu sîntem pregătiţi. **9.** Ca teorie e bună, dar o poţi pune în practică? **10.** Prea academic. **11.** Prea modern. **12.** Prea demodat. **13.** Necesită atenţie specială. **14.** Nu e sigur că va rezolva problema. **15.** Să studiem dacă merge întîi. **16.** Să formăm un comitet. **17.** Să ne gîndim şi să aşteptăm ce se mai întîmplă. **18.** Să mai vedem. **19.** O să ne sară-n cap tot sindicatul. **20.** Iar o luăm de la capăt. **21.** S-o punem în scris. **22.** Nu vedem legătura. **23.** Nu merge în branşa noastră. **24.** Branşa noastră e prea mică pentru aşa ceva. **25.** Branşa noastră e prea mare pentru aşa ceva. **26.** N-o putem face din lipsă de legi. **27.** N-am mai făcut o asemenea abordare. **28.** E prea devreme. **29.** E prea tîrziu. **30.** O să ofenseze. **31.** Lumea n-o s-o accepte.

(Folclor contemporan scoţian)

Aduse cu poşta

Degeaba "dilemăm"

Citesc cu destul interes **Dilema**, încă de la apariţia sa, şi, deşi multe din articolele publicate mă interesează, sînt cîteva aspecte legate de această publicaţie care, poate, măcar acum, ar merita discutate. Multă lume şi-a făcut iluzii după Decembrie '89; aceste iluzii îşi aveau originea fie, în mare măsură, în necunoaşterea situaţiei reale şi a forţelor în prezenţă, fie din cauza unei naivităţi mult prea răspîndite printre conaţionalii noştri (nu discut motivele, multiple, ale acestei naivităţi; ele au fost bine analizate de dl. Patapievici) sau dintr-o necunoaştere (explicabilă) aproape totală a psihologiei occidentale (fie ea europeană sau americană) şi în sfîrşit dintr-o enormă şi extraordinar de păguboasă dorinţă de autoamăgire. În faţa unui dezastru tot mai evident al societăţii româneşti, intrată parcă programat într-o adevărată metastază, din cauze care - măcar în mare măsură - nu erau inevitabile, ci se datorează nu unei lipse de voinţe politice ci tocmai unei clare voinţe politice orientate spre căi înfundate, mai rău, condamnate de experienţă şi istorie, există într-adevăr dileme? Discuţiile fine, nuanţările subtile, ideea că parţial am putea alege (la nivel de idei) între mai multe opţiuni, oarecum egal viabile şi legitime, mi se par dovadă a unei grave lipse a ceea ce anglo-saxonii numesc "timing". Este ca şi cum ai discuta despre avantajele sau dezavantajele a diferite stiluri de înot, avînd în faţă pe cineva care se îneacă (şi nu ştie sau nu poate să înoate). Din această cauză, însuşi titlul publicaţiei Dvs. mi se pare esenţialmente inoportun. Asta, repet, nu mă împiedică să citesc cu plăcere şi interes majoritatea articolelor publicate în **Dilema**.

Pe de altă parte, ideea consacrării fiecărui număr unei tematici speciale are anumite limite, care cred că au fost deja atinse.

Apoi, este foarte interesant cum unele articole publicate în **Dilema**, scrise de oameni extrem de inteligenţi, deşi în detaliu par argumentate impecabil, global lovesc alături de ţintă. Este o situaţie bine cunoscută în matematică: fenomene local izomorfe pot da naştere la configuraţii globale extrem de diferite.

În sfîrşit, apare prea adesea ideea că sîntem pur şi simplu o ţară de Mitici şi de tate şi ne comportăm ca atare, acasă şi peste hotare. Cred că este o exagerare foarte greşită, şi doar frecventarea sistematică (fie şi pe o perioadă scurtă) a diferiţi reprezentanţi ai Puterii (fie aici sau "afară") ar putea fi o explicaţie (dar nu o scuză). Societate bolnavă, evident, rezultat al unei antiselecţii (în comparaţie cu criteriile utilizate în ţările civilizate), de acord. Dar a ne identifica (fie şi subînţeles) cu astfel de modele, mi se pare o reflectare incorectă a realităţii, cu toate aspectele sale multiple.

În definitiv, este extrem de uşor a da dovadă de superioritate intelectuală faţă de vidul absolut. Dar, oare, există în jurul nostru doar personaje ce descind din Caragiale corcit cu puţin Kafka? Nici măcar personajele lui Caragiale, cu toată genialitatea sa, nu reprezentau decît un aspect (al mahalelei valahe) care nici atunci nu era decît o faţetă, importantă (din păcate), totuşi doar o faţetă a realităţii româneşti de atunci.

Pentru că, dacă ar fi adevărată ipoteza enunţată mai înainte (ceea ce nu cred), atunci degeaba "dilemăm", şi salvarea nu ar putea fi decît ceea ce a fost şi în anii comunismului, o salvare individuală.

Acestea fiind zise, rămîn al Dumneavoastră cititor

G. GUSSI
Bucureşti

Rugăciunea

Socotesc că una din componentele de bază ale entităţii noastre este credinţa creştină ortodoxă, cu biserica şi rugăciunile ei.

Mă duc cu gîndul departe în urmă, cînd mii şi mii de copilaşi îngînau, silabiseau: " Înger, îngeraşul meu, ce mi te-a dat Dumnezeu, totdeauna fii cu mine şi mă-nvaţă-a face bine". Cîtă duioşie, cîtă profunzime în aceste cuvintele. Să te simţi de mititel ocrotit şi îndrumat către bine.

Din ceva mai aproape, din 1979, îmi amintesc, ca şi cînd a fost ieri, că eram la mare, la 2 Mai, cu nepoţelul meu care atunci avea cinci anişori. Seară de seară, hrănit şi spălat, îmi era predat pentru culcare, pentru închinare. Îl îngenuncheam în pătuţul lui şi, cu mînuţele împreunate, rostea "Tatăl nostru". Într-una din seri se opreşte la "pîinea noastră cea de toate zilele dă-ne-o nouă astăzi". Ridică privirea către mine şi adaugă: "numai să ne-o dea proaspătă, bunicule!" Două, trei zile mai tîrziu plec de dimineaţă cu copilaşul la "Alimentara", de unde ne întoarcem cu două pîini rumene, proaspete. Nici un comentariu. Dar seara, la rugăciune, la acelaşi pasaj, Constantin al meu se opreşte din nou, ridică iarăşi către mine ochişorii lui limpezi şi luminoşi şi spune: "Ai văzut, bunicule, că dacă ne-am rugat ne-a dat-o proaspătă?" Cîtă candoare, cîtă puritate în această minunată reflecţie, în această afirmaţie pe care nimic n-o putea zdruncina.

Şi mai am o poveste legată de rugăciune. N-o pot denumi amintire, fiindcă eram prea mic; o ştiu doar din ce mi s-a spus.

Făceam nişte crize cumplite de astm şi mă sfîrşeam, prăbuşindu-mă la pămînt. M-au văzut toate celebrităţile medicale ale timpului. Verdictul a fost dramatic pentru părinţii mei: "Copilul e neviabil". Eram al doilea născut, după sora mea, şi primul băiat. Eventuala mea pierdere lua pentru tatăl meu proporţii nebănuite. Adaug că tata era genealogist, istoric, academician, vreau să spun un intelectual, un cărturar. Ei bine, ce credeţi că a făcut tata? M-a luat în braţe şi a plecat cu mine la Braşov. M-a dus la Biserica grecească din oraş şi m-a dat în braţele preotului paroh care, în Altar, m-a închinat şi s-a rugat pentru sănătatea mea. Familia mea avea legături vechi cu această biserică, în cimitirul căreia este îngropat mitropolitul Ungro-Vlahiei, moşul nostru, Dositei Filitti.

Rezultatul a fost spectaculos. Anii au făcut din mine un poli-sportiv şi, slavă Domnului, cu mintea întreagă, ba chiar un longeviv, azi trecut de 80 de ani.

Iată cîteva exemple de ce înseamnă rugăciunea, de ce înseamnă puterea ei. Şi astea sînt numai momente din viaţa unui singur om.

Revenind la componentele entităţii noastre româneşti, aş mai aminti familia, şcoala, armata şi justiţia. Ascendenţa mea s-a implicat în toate aceste instituţii. Şi dinspre tată şi dinspre mamă am moşi şi strămoşi care s-au ilustrat în fiecare dintre aceşti piloni ai României. Din acest punct de vedere am o moştenire grea.

Tata a avut buna inspiraţie să moară în 1945, fiind astfel scutit de toate umilinţele la care, trăind, ar fi fost supus. Personal, am parcurs cu imense greutăţi anii de după cel de al doilea război mondial. Am rămas un fost "tînăr de viitor". Nu e locul să stărui.

De asemenea, fiul meu, azi în vîrstă de 60 de ani, a fost blocat în evoluţia lui şi a ales, în 1979, exilul. Trăieşte şi lucrează ca inginer în Germania, ferit de lipsuri, înconjurat de numeroşi prieteni români din generaţia lui, dar în cel mai total anonimat. Are însă un fiu, deci nepot al meu, cel cu rugăciunea de mai sus. Acesta are astăzi 20 de ani şi studiază în prestigioasa universitate din St. Gallen în Elveţia. În treacăt fie amintit că prin această localitate a trecut, în 1866, în drum spre Ţara Românească, prinţul Carol I, regele de mai tîrziu al românilor. A şi înnoptat acolo.

Revenind la Constantin Filitti, adaug că a fost un elev eminent şi că astăzi este tot strălucit student. Sper că această agonisită a lui să-i fie de folos şi să se închege într-un tot din care, măcar o mică parte, s-o pună în slujba ţării în care s-a născut şi din care-a plecat.

Această speranţă este de fapt rugăciunea mea tîrzie de împlinirea căreia, dată fiind vîrsta pe care o am, este puţin probabil că voi mai avea cunoştinţă.

Ce a fost, Doamne, rău în cele înşirate mai sus?

De ce a săpat regimul comunist la temelia instituţiilor noastre de bază, la trăinicia ţării noastre şi ale multor altor ţări? N-am să înţeleg niciodată, cu atît mai mult cu cît rezultatul s-a dovedit a fi falimentar pe toate planurile.

Manole FILITTI

Pudibonderie...

Subtila ipocrizie a lumii de dinainte de decembrie 1989 nu putea să lase neatins domeniul sexualităţii. Tovarăşii se afirmau ca iceberg-uri de moralitate, dar în spatele cortinei viaţa îşi urma cursul firesc. Sigur, cine trebuia să ştie, ştia ce se întîmplă. Oricum, **utopia** se prelungea şi aici. O societate pură, cu o sexualitate "guvernată" de legi şi decrete. În fond, sexualitatea era o realitate tabu, specifică societăţilor marcate de interdicţii numeroase în viaţa socială; nu lipseau însă pagini de roman sentimental de proastă calitate, uneori melodramatic, care se scriau cotidian.

În cei cinci ani trecuţi de atunci, opinia publică românească a încercat să recupereze handicapul; era unul de informaţie, de atitudine, dar şi de mentalitate. Rezultatele au fost diferite: de la "eliberarea" pornografiei pînă la constituirea unor organizaţii care-şi propun educaţia sexuală în general şi/sau specifică, ca tel sau metodă (Asociaţia Română Anti-SIDA, SECS, Fundaţia Marie Stopes, Tineri pentru tineri).

Pe de altă parte, tabuurile sexualităţii nu au dispărut şi probabil că vor rămîne încă multă vreme. Instituţii precum biserica ortodoxă, tolerantă de altfel, privesc problema sexualităţii dintr-o perspectivă tradiţional-morală şi instituţionalizată în cadrul familiei. În alte cazuri, abstinenţa apare pentru ortodoxie o soluţie unică. De fapt, indirect, biserica (care pare să nu-şi fi revenit total de pe urma prea îndelungatei perioade de servilism politic şi moral) atrage atenţia asupra faptului că problema sexualităţii este ceva mai complicată: cunoaşterea problemelor specifice sexului pe de o parte, detabuizarea lor pe de altă parte, conformă cu "revoluţia sexuală" produsă în veacul nostru (deceniul şase în special), dar şi problema responsabilităţii, pornind de la premisa că nu există acţiune umană care să nu incumbe o minimă răspundere.

Din păcate, ceea ce tinde să dea contur acestei perioade de "revoluţie sexuală" (cu consecinţe demografice dramatice) este empirismul multora din acţiunile de educaţie, absenţa reală a unor sexologi şi consilieri în domeniu (printr-o excludere a lor din reţeaua educativă atît a MS cît şi MI). În locul unei educaţii complexe şi complete care să nu scape din vedere coordonatele psihologice ale sexualităţii (dragoste, sex, tradiţie, responsabilitate individuală ca parte a unui comportament uman armonios), descoperim fie o absenţă a oricăror preocupări, fie empirismul de care vorbeam şi care înseamnă o informare parţială din presa de senzaţie (de tipul "o poziţie pe zi").

Consecinţa ar fi instituirea unui "cult" al sexului (se aud recent chiar discuţii despre **sexul pur**), care nu îşi asumă nici o răspundere (în lipsa unor instituţii ale sexului profesionist plătit) şi care duce uneori la grave consecinţe umane şi sociale (vezi creşterea numărului de violuri, avorturi la adolescente etc.). Libertatea sexuală aduce deocamdată, neaşteptat şi paradoxal, o îngustare a interpretării sociale a consecinţelor sexualităţii.

Mai mult ca odinioară, pudibonderia sau ignoranţa pot astăzi să ucidă, iar teribilismul sexual să provoace traume nebănuite.

Adrian COSTACHE

Tabuuri instituţionalizate

"Acum nu e momentul" e o expresie devenită pentru mulţi armă redutabilă mai ales în politică, dar nu numai. E modalitatea curentă de a te adăposti comod şi eficace în spatele conjuncturii - care, pare-se, e (mereu) nefavorabilă -, de a invoca raţiuni de oportunitate împotriva unui adevăr ce se cere spus ori a unei situaţii ce trebuie lămurită. De fapt, cei care se folosesc de expresie nu doresc cîtuşi de puţin ca "momentul" să vină vreodată, şi de aceea sintagma nu-i deloc inocentă. Ea nu trădează o teamă abstractă de adevăr, ci interesul ca anumite lucruri să rămînă învăluite, ca anumite poziţii - mai vechi sau mai noi - să nu se şubrezească. Ar mai rămîne, totuşi, de aflat dacă expresia face parte exclusiv din "strategia" noastră naţională sau e folosită cu succes şi pe alte meridiane. (**Sorin Tatan,** student, Litere) ●Formula "Nu e momentul să..." anunţă probleme-tabú pe care un bun român (adică român de bine, evident) are datoria să le treacă sub tăcere. Unul dintre tabuurile astfel instituite este educaţia - ignorată programatic, pentru că orice schimbare de mentalitate începe la nivel educaţional. Asaltată de economia de piaţă, familia o lasă exclusiv în seama şcolii - care, să recunoaştem, n-are nici timpul necesar, şi nici vocaţie. Astfel, copilul este victima unei educaţii de tranziţie, culeasă de pe stradă, din grup, din filmele "de dincolo", sau de te miri unde (**Iulia Belu,** studentă, Litere). ● Există probleme a căror simplă formulare e interpretată ca un prejudiciu adus imaginii ideale a fiinţei noastre naţionale. De pildă, morala românească oficializată pompos prin actele guvernanţilor -, sau proverbiala ospitalitate a oamenilor mioritici, devenită mit. Cum să contrazici convingerea unanimă că român s-a născut creştin şi cult pe deasupra? S-a lămurit etern-conflictuala "chestiune" a Regelui Mihai? S-a dezbătut problema unificării forţelor politice? Sigur, încă n-a sosit momentul. Cu puţin optimism, şi cu ceva mai multă ironie, ne putem întoarce la biblicul "...privegheaţi, că nu ştiţi ziua, nici ceasul" (Matei, 25, 13) (**Laurenţiu Cazan,** student, Litere). ● Se pare că nu e momentul să se discute, în Facultatea de Litere, despre literatura contemporană. Ca să se vorbească despre un scriitor, condiţia esenţială este ca acesta să fie nu doar mort, ci şi răcit bine. (**Claudia Ionescu,** studentă, Litere).

Culese de
Simona BASARAB

Fotograful acestui număr se numeşte **Dimitri DANILOFF**. El s-a născut în 1970 la Paris, unde s-a specializat timp de 3 ani ca fotograf de modă. În prezent lucrează cu Doina Levintza.

Fotografiile au fost extrase din portofoliul său personal, pe care Daniloff a avut amabilitatea să ni-l pună la dispoziţie în exclusivitate.

Din perspectiva celor două luni de cînd se află în Bucureşti, Dimitri consideră că românii încă nu s-au "eliberat interior. Interdicţiile care existau înainte de decembrie '89 funcţionează în continuare, în special în viaţa privată. Oamenii se tem parcă să trăiască." (a.l.ş.)

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Lumea interlopă**
- **Daruri (de Crăciun)**
- **Aţi avut măcar o zi bună în 1994?**

Pentru o furie afirmativă

Pentru lucrurile care merg prost **în general** e responsabilă, neîndoielnic, ineficacitatea guvernamentală. Dar pentru lucrurile care merg prost **în mod specific**, pentru neregulile **locale**, pentru eşecul **diferenţiat** trebuie să ajungi, dincolo de instituţii şi legi, la oameni şi la mentalităţi. Există, cu alte cuvinte, o criză **globală**. Dar există, din păcate, o **diversivitate** a chipurilor ei care e "contribuţia" unor nevrednicii circumstanţiale. Strategia privatizării - în varianta Văcăroiu - Coşea - poate fi (şi mie mi se pare că este, într-adevăr) discutabilă. Pe fondul ei incert, se conturează însă "valorificări" individuale multicolore: unii obţin o variantă decentă a privatizării, alţii una sordidă. Cu aceeaşi legiferare proastă, unii reuşesc să se descurce onorabil, alţii reuşesc să transforme defectul legislativ în catastrofă. Fireşte, e vina guvernanţilor că fac posibilă, prin indigenţa cadrului general, o asemenea haotică proliferare de soluţii particulare. Dar, uneori, vina trebuie distribuită şi "la bază", acolo unde legile prind corp în materia uzată a moravurilor autohtone. Că aşa stau lucrurile o poate constata oricine umblă zilnic cu automobilul prin Bucureşti. E adevărat că oraşul trebuie să facă faţă unei aglomerări de maşini pentru care n-a fost gîndit, e adevărat că logica traficului e arbitrară şi confuză, că, adesea, circulaţia e prost dirijată, că, în sfîrşit, pavajul pare minat de viruşi apocaliptici, benzina e proastă şi nervii tuturor (pietoni sau şoferi) sînt subţiaţi pînă la isterie. Şi totuşi, dincolo de toate aceste mizerii **obiective**, spectacolul rutier pe care îl traversăm zilnic ar fi ceva mai uşor de suportat dacă nu i s-ar adăuga, supraabundent, dezmăţul patologic al automobilistului dîmboviţean. Felul în care înţeleg să circule şoferii români, profesionişti sau nu, e deprimant şi e semnificativ, cred, pentru "starea naţiunii". Se conduce obraznic, agresiv, nelegiuit şi, la limită, criminal. De la noii îmbogăţiţi, năuciţi de luxul şi vigoarea vehiculelor proprii, la camionagiii preistorici, la taximetriştii cu aplomb haiducesc şi la scăpătaţii care tîrăsc pe şosele o puzderie de hîrburi desfigurate şi resentimentare, toţi ilustrează o dezinvoltură barbară, întemeiată pe dispreţul regulilor, pe o nepăsare sinucigaşă şi pe un soi de ură latentă faţă de ceilalţi concetăţeni, fie ei pedeştri sau motorizaţi. Toţi se descurcă, se strecoară, se bagă, riscă să mutileze sau să se lase mutilaţi, toţi lucrează împotriva tuturor, mînaţi de o competitivitate morbidă. În mic, strada bucureşteană e o perfectă metaforă a României de azi: un context prost, **agravat** de dezechilibrul celor care îl populează. Incompetenţa conducătorilor e amplificată prin bicisnicia subalternilor. Rezultatul este că trăim nu sub rigoarea pacificatoare a **normei**, ci sub imprevizibilul **excepţiei** fericite. În mod excepţional găseşti magazine plauzibile, restaurante civilizate şi benzinării funcţionale. În rest, eşti pîndit de nenumărate surprize şi precarităţi. Pe de altă parte, faptul că există excepţii fericite complică problema responsabilităţii. Dacă există **trei** cofetării bune, numărul mare al cofetăriilor proaste nu mai poate fi pus strict în socoteala guvernului: în joc intră şi insuficienţe individuale. Fiecare lucru care merge bine culpabilizează, în mod legitim, administraţia tuturor lucrurilor care, în acelaşi domeniu, merg prost. Fiecare lucru care merge bine e o **dovadă** că, în ciuda legilor şchioape, a birocraţiei inerte, a îngălării politice, **se poate** totuşi încropi un succedaneu de normalitate, se poate progresa. Braşovul, unde efectele comerţului privat atestă o anumită vitalitate a iniţiativei şi o anumită acurateţe a faptei, dă de ruşine Clujul sau Sibiul, unde atmosfera e somnolentă, promiscuă şi provincială. Timişoara, care are un instinct modern al democraţiei dă de ruşine Craiova care a rămas, inadmisibil, "roşie". Particularul de la care pot cumpăra oricînd apă minerală îl dă de ruşine pe cel care se aprovizionează sporadic şi care închide prăvălia mai promt decît vecinul "de la stat". La fel, cel care îmi vinde, vara, bere rece îl dă de ruşine pe cel care mi-o vinde caldă, punîndu-şi frigiderul stricat, ineficienţa managerială, sau pur şi simplu lenea în cîrca ministrului de finanţe. Împrejurarea că ne mişcăm între limite incomode, că nu sîntem lăsaţi să facem decît puţin nu e o scuză pentru cei care nu fac nici măcar puţinul care se poate face. Pentru netrebnici, faptul de a avea un guvern slab e un avantaj. Ei îşi pot trece falimentul propriu în contul falimentului general. Dimpotrivă, pentru cei vrednici, guvernul slab e o belea stimulatoare. Şi România va avea mai mult de cîştigat de la cei care vor şti să întoarcă spatele guvernului pentru a face treabă, decît de la voluptuoşii ocării, decişi să nu întreprindă nimic pînă cînd nu vor avea un guvern convenabil.

Nu stă în intenţia mea să dezvinovăţesc puterea. Vreau doar să sugerez că ea poate fi contestată şi prin efortul de a construi ceva **împotriva** opreliştilor ei. Pledez pentru o **furie afirmativă**. Cea mai consistentă victorie împotriva cuiva care te împiedică să alergi e **tenacitatea de a alerga**, iar nu sudalma statică, mîndră de propria ei anchiloză.

...Grav e că şi puterea pare mîndră de propria ei incapacitate. Mîndră, dar lipsită de un adevărat orgoliu. Mă întreb, uneori, cum de n-au guvernanţii orgoliul de a instaura **diferenţa** faţă de guvernările anterioare (cele pre-revoluţionare mai ales) tocmai acolo unde ele erau mai exasperante. De pildă, cum de n-au guvernanţii orgoliul de a lichida criza combustibilului, cozile la benzină (sîntem, se pare, în tot fostul "lagăr" socialist, singurii care le mai avem), sau buna difuzare a apei potabile şi menajere. La capitolul "apă" pot da mărturie că, pentru mine şi pentru vecinii mei de cartier, revoluţia n-a avut loc. De peste zece ani, mă spăl şi mă hidratez după un orar impus: 6-10 a.m., 17-22 p.m. Orice nevoie survenită în afara acestor intervale se rezolvă prin laborioase manipulări de ibrice şi lighene, atemporale şi apolitice. Le contemplu, uneori, ca pe nişte aliaţi esenţiali şi mă întreb: va merge oare reforma atît de departe încît să ajung să profit, măcar la bătrîneţe, de euforia apei curente, livrată fără nisipuri impure şi fără întrerupere?

Andrei PLEŞU

Paranteză închisă (IV)

Este incontestabil că "mesianismul" lui Ceauşescu a căpătat în timp un conţinut naţionalist ce a recuperat aproape integral esenţa moştenirii legionare. Între "omul nou" dorit de Ceauşescu şi "omul nou" visat de legionari diferenţele de fond sînt neînsemnate. Ba chiar, într-un fel, Ceauşescu a îndrăznit mai mult decît ideologii legionari. El şi propagandiştii lui s-au străduit să autohtonizeze comunismul într-o mult mai mare măsură decît încercaseră legionarii să autohtonizeze creştinismul; şi, de altfel, în ultimii ani ai dictaturii lui, s-au înmulţit tentativele unor cercetători, printre ei şi înalţi prelaţi, de prezentare a creştinismului românesc drept... cel mai autentic şi mai vechi creştinism din lume. În paranteza parantezei fie spus, această linie de gîndire şi simţire s-a întărit binişor după răsturnarea lui Ceauşescu. A fost însă de la început (şi de la care început) naţionalist "mesianismul" lui Ceauşescu? Ori a fost o cristalizare tîrzie, favorizată, poate chiar provocată, de ajungerea la putere? O anumită "românizare" a comunismului fusese declanşată încă de Gheorghiu-Dej, dar avea un sens predominant politic, fiind vizată distanţarea "principială" de Moscova. Ceauşescu a continuat acţiunea de delimitare a predecesorului său, imprimîndu-i însă un curs nebănuit. Odată venit la putere, el şi-a surprins vechii tovarăşi printr-o energie demonstrativă ce anunţa mari schimbări. Tot Dumitru Popescu relatează că, la scurt timp după ce se instalase în fruntea partidului Ceauşescu a hotărît convocarea precipitată a congresului partidului (faimosul Congres al IX-lea) şi a impus redactarea raportului şi a celorlalte documente în doar două săptămîni. Pe vremea lui Dej pregătirea şi elaborarea documentelor unui congres al partidului dura, spune Dumitru Popescu, "minimum şase luni"!

Ceauşescu era în plină frenezie demonstrativă. Nu pentru că i-ar fi stat cineva împotrivă ("În mîna lui se afla tot aparatul, tot partidul, armata, forţele de securitate, de ordine. Tot!" - precizează Dumitru Popescu, anulînd dintr-o singură trăsătură legendele şi anecdotele post-revoluţionare despre existenţa unor împotriviri), ci probabil pentru a dovedi că îşi justifică funcţia. Nu atît din vreun complex al ilegitimităţii, ci mai degrabă pentru a-şi parafa ascensiunea. Din activistul dur şi intolerant de pînă atunci, din stalinistul fanatic şi rigid se ivise, notează Dumitru Popescu, un "nou Ceauşescu" - un Ceauşescu radios, "umanizat" de succes, îmbătat de descoperirea posibilităţilor pe care i le oferea funcţia supremă în partid, plăcîndu-i să smulgă din obişnuinţe, să zguduie deprinderi, să dea peste cap regulile fixate înainte de venirea lui la putere, la impunerea şi aplicarea cărora contribuise şi el, cu intransigenţa unui robot stalinist. Acest Ceauşescu, din primii ani de după instalarea la putere, va fi prezentat mai tîrziu drept un mistificator abil, care ar fi reuşit, cu mare viclenie, să "înşele" pe mulţi. Scuză mică şi nefericită, ce nu lămureşte deloc fenomenul ceauşist. Fiindcă nu autenticitatea sau inautenticitatea acţiunilor acelui Ceauşescu trebuie discutate (şi nici măcar nu sînt discutate, ci sînt invocate pentru disculpări), ci extraordinara lor priză. Cei care l-au urmat, acceptat, suportat pe Ceauşescu - şi atunci, dar şi mai tîrziu, pînă la răsturnarea din decembrie 1989 - nu se pot extrage din "fenomenul ceauşist". Sînt puţini românii care au avut îndrăzneala intelectuală de a-l gîndi pe Ceauşescu în alţi termeni decît cei simplişti ai elogiilor deşănţate ori ai ocărilor înverşunate; o admirabilă încercare a făcut Alina Mungiu, într-un scurt şi exploziv eseu din revista **Convorbiri literare**, reluat în volumul **România, mod de folosire**. Eseul ei se numeşte "Ceauşescu a ratat schimbarea la faţă a României" şi ar fi meritat o lungă discuţie. Nu s-a întîmplat aşa; şi nu s-a întîmplat pentru că s-a preferat vacarmul patetic al imprecaţiilor pro şi contra Ceauşescu. "Mi s-ar părea de-a dreptul absurd să se găsească cineva care să considere aceste gînduri reabilitare a lui Ceauşescu. Ceauşescu nu are nevoie să fie reabilitat. Ca tot ceea ce reuşeşte să fie monstruos, el a intrat în istorie şi va rămîne tocmai pentru dimensiunile monumentale ale acestei monstruozităţi" - scria Alina Mungiu. De fapt, ceauşismul continuă şi la cinci ani după execuţia lui Ceauşescu. Uneori chiar prin cei care, poate de bună credinţă, spumegă împotriva lui. Este ca şi cum cineva îşi blestemă din răsputeri boala, fiind convins că în acest fel - şi numai în acest fel - se vindecă.

Nu se vindecă!

Mircea IORGULESCU

„Şeful nostru are alte treburi!”

◆ Legea accelerării falimentului democraţiei parlamentare ◆ Ar mai lipsi un asemenea proiect, în Senatul României ◆ Împrumutaţi-mi şi mie un combinat siderurgic de zece dolari! ◆ “Hora-i mare şi cuprinde ţara” ◆ Rusia nu este agresivă ◆ N-a fost niciodată ◆ În schimb, România este agresivă ◆

Partidul Socialist al Falimentului Democratic

Nu trebuie să fii mare specialist în ştiinţe economice ca să îţi dai seama că textul luat în discuţie de către Senatul României luni după-amiaza are, în primul rînd, determinări politice. Cu această ocazie, ţara noastră va fi din nou foarte originală, răspunsul dat de propunerea guvernamentală exigenţelor internaţionale cu privire la modernizarea economiei româneşti fiind extrem de clar. Nu a fost nevoie de o lege a privatizării, trebuie să avem şi o lege de **începere** (“accelerare”) a privatizării. Cît despre textul care să consfinţească dispariţia structurilor economice falimentare lăsate moştenire de către statul socialist, şi anume **legea falimentului,** el se numeşte “Legea privind **insolvabilitatea comercială**”.

Proiectul, despre care ministrul justiţiei a spus că este “adaptat perioadei de tranziţie”, are ca scop, în primul rînd, **salvarea** întreprinderilor. După ce se instituie “proceduri de reorganizare”, după ce se încearcă tot ce este de încercat (este greu de înţeles de ce trebuia un text de lege care să consfinţească o tendinţă firească a oricărei întreprinderi), abia după aceea se trece la lichidarea averii debitorului. Fiecare proces de acest fel poate să dureze foarte mult timp.

Dacă legea falimentului era o exigenţă din partea Fondului Monetar Internaţional ca să acorde încă o tranşă de împrumut, protejarea coloşilor industriali perfect nerentabili, construiţi în epoca Ceauşescu, a fost cerută, direct sau indirect, de extrema arcului guvernamental, reprezentată de Partidul Socialist al Muncii, a cărui plenară a avut loc sîmbăta trecută. Acolo, s-a vorbit de mai multe ori de o intervenţie obligatorie a statului în toate procesele economice, pentru a nu suferi rigorile “capitalismului haotic”.

De această părere sînt, practic, toţi cei care, din 1960 încoace, şi-au părăsit satele şi au format imensele cartiere **muncitoreşti**, trase la indigo, din Galaţi, Brăila, Cluj, Iaşi, Suceava, Rîşnov, Braşov, Bucureşti sau Tîrgu Jiu, ca să dăm doar cîteva exemple. Unii dintre ei şi-au datorat întreaga carieră existenţei acestor uzine uriaşe, ca şi a “oraşelor noi de pe harta ţării”. Presupunînd că legea falimentului ar fi supusă unui referendum, nu ştim care ar fi rezultatul. Este, poate, mai bine să nu ne gîndim.

Ex Alba lux!

Aşa de multe au fost aniversările de săptămîna trecută, încît viaţa politică românească a părut, cîteva zile, că nu mai poate cunoaşte şi altceva. Nu este treaba noastră să comentăm faptul că, în Parlament, cuvîntările reprezentantului PDSR, reprezentantului PUNR şi cea a reprezentantului PNŢCD, au semănat perfect între ele, vorbitorul ţărănist avînd grijă să sublinieze, de mai multe ori, că **partidul său** este făuritorul Marii Uniri şi nu altul. Pentru toţi cei prezenţi în Parlament, ca şi pentru mediile oficiale, **naţional** înseamnă **etnic** şi nimic altceva. Iar **aniversare** înseamnă **comemorare**.

Şi, cu această ocazie, putem să înregistrăm şi reapariţia **folclorului nou**, la spectacolul de la Alba Iulia, transmis pe canalul unu al televiziunii naţionale. Oferim, în continuare, cîteva mostre.

● VERSURI ALE CÎNTECELOR DIN SPECTACOLUL CONSACRAT SĂRBĂTORIRII MARII UNIRI ● ALBA IULIA, 1 DECEMBRIE 1994

“Eu îl privesc cu-nfiorare / El nu-i înşelător miraj / E steagul nostru, steagul care / A fluturat pe cîmp la Blaj”.

“Măi, Ardeal, Ardeal, Ardeal, / Mult ai pătimit tu cu amar! / (...) La Alba şi la Iernut / O ţinut bătaia mult./ (...) / Cădeau apărînd Ardealul / De duşmani, mînce-i amarul!”

“Se înalţă pînă sus, la ceruri / Cîntecul ce vine din Ardeal. / Glasurile de români răsună / Sunt români veniţi la Alba iar!/ Vin românii, vin la Alba iar! / Şi întind o horă prin Ardeal / Hora-i mare şi cuprinde ţara / Soarele răsare în Ardeal!/ Vin românii, vin la Alba iar!”

“Transilvania mea sfîntă, / De mulţi ai fost tu rîvnită! / Doamne, ocroteşte-i pe români! / D-aia al nost' Ardeal îi sfînt / Cît om mai fi pe pămînt! / Doamne, ocroteşte-i pe români!”

Dar partenerii de discuţie ai preşedintelui Iliescu, preşedintele şi premierul Ungariei, nu au luat foarte în serios aceste manifestări. La conferinţa CSCE de la Budapesta, preşedintele a vorbit de “reconcilierea istorică” dintre cele două ţări şi, probabil, la înţelegerile de natură militară dintre România şi Ungaria, se vor adăuga foarte curînd cele politice, dacă e să luăm în considerare tonul declaraţiilor făcute de ambele părţi.

La o conferinţă în care s-au auzit, pentru prima dată din 1989, schimburi de replici foarte dure între preşedinţii Statelor Unite şi Rusiei, aceasta din urmă considerînd “agresivă” o eventuală extindere a NATO către est, SUA replicînd că NATO nu este o alianţă ofensivă şi nimeni nu are dreptul de a-i dicta politica, preşedintele României a făcut declaraţii net pro-occidentale, referindu-se, în plus, şi la problema prezenţei Armatei a XIV-a ruse în Transnistria.

Vocea României Mari

Cu aceeaşi ocazie, a avut loc şi o lungă întrevedere între dnii Iliescu şi Snegur, despre care nu s-a putut afla mare lucru. S-a spus, în treacăt, că acea “răcire a relaţiilor” dintre România şi Republica Moldova a fost măcar o formulare greşită din partea preşedintelui României, dacă nu chiar o percepţie greşită. Între cele două ţări există acorduri comerciale şi acorduri economice, au loc prea multe schimburi culturale, ca să se poată vorbi de o “răcire”.

Probabil că nu a existat o dovadă mai bună a prezenţei pur propagandistice, în presa oficială de la Chişinău, a subiectului numit **“România agresivă, care doreşte să anihileze statul numit Moldova”**. Acolo, România joacă acelaşi rol ca şi Ungaria în propaganda oficială de la noi. Acest dublu standard a părut, probabil, ceva cît se poate de firesc, şi aici, şi la Chişinău. Ar trebui să ne gîndim doar la ecourile de extremă politică din foarte multe editoriale (mai ales cele ale dlui Mircea Bunea) apărute în oficiosul guvernamental **Vocea României**, sărbătorit cu mare pompă acum cîteva zile, cu ocazia împlinirii a doi ani de la apariţie. Cu acest prilej, sîntem de părere că trebuie redată una din cuvîntările de la festivitatea respectivă. Această cuvîntare este o opinie mult prea răspîndită, prin Parlamentul României (şi nu numai la extremele politicii româneşti), despre libertatea cuvîntului şi a presei, pentru a o lăsa să treacă neobservată.

● Cuvîntare ţinută de senatorul Gh. Dumitraşcu la aniversarea oficiosului guvernamental “Vocea României” ● Sîmbătă, 4 decembrie 1994

“Orice guvern masculin trebuie să fie puternic în mass-media. Să nu lase javrele care au bani şi n-au conştiinţă să-i prezinte opera de guvernare, obligîndu-ne să citim de la dreapta la stînga. Un guvern, dacă e bărbat, trebuie să-şi permită să-şi interzică dreptul - care nu e neapărat democrat - de a întinde un obraz după ce i-a fost pălmuit celălalt.

Vocea României trebuie să fie o voce distinctă, o voce a exponenţilor săi executivi. Trebuie deci să fie o voce a României. Asta înseamnă că-s situaţii în care o altă presă nu reprezintă o voce cît de cît a României, ci un cor funebru antiromânesc. **Vocea României** să arate că nu e mută!”

Un partid despre care aflasem, cel puţin pînă acum, destul de puţine lucruri, a făcut, prin vicepreşedintele său, o declaraţie surprinzătoare. Partidul Democrat de Centru, ai cărui lideri sînt, printre alţii, criticul literar George Muntean şi colonelul în rezervă Iordan Rădulescu, a făcut cunoscut că liderul său este preşedintele Ion Iliescu. Ar putea să existe, dacă informaţia nu este contrazisă de dl Iliescu, un partid al preşedintelui. “Congresul va fi amînat pînă la primăvară. Şeful nostru, Ion Iliescu, are alte treburi acum. Noi nu ne putem ţine congresul fără el”. Aşa a sunat declaraţia dlui Rădulescu.

Probabil că dl Iliescu va contrazice această afirmaţie. Altfel, puţin ar mai lipsi să mai apară şi un partid al primului ministru.

Radu Eugeniu STAN

Economie

Bucureşti – Tokyo, via Frankfurt

Zbor spre Japonia, cu Lufthansa. Plecarea din Bucureşti: 14 noiembrie ‘94, orele 18,10.

După două ore şi jumătate - aterizare la Frankfurt. Aeroportul, schimbat total în numai cîţiva ani, anticipează deja secolul viitor. Dispun de o noapte şi o jumătate de zi pentru a vizita oraşul de pe Main. Un New York european. Aici funcţionează o bursă puternică, aici îşi au sediile mari bănci. Primul fapt care şochează privirea unui român: oamenii au bani. Este un adevăr ce se poate observa cu ochiul liber, în magazine şi în restaurante. Banii au apărut pe pămînt să mijlocească vînzările şi cumpărările. Consumul deci. Într-o economie sănătoasă se vinde şi se cumpără continuu. Şi banii circulă. Aveam să mă conving, după numai o zi, că şi japonezii au învăţat bine această lecţie.

15 noiembrie, orele 12,10: decolarea spre Tokyo. Mai mult de 12 ore de zbor, fără escală. Am luat cu mine două cărţi, pe care le răsfoiesc. Au un numitor comun: forţa informaţiei.

Borges, în **Cărţile şi noaptea**, este fascinat de tema visului din “O mie şi una de nopţi”. El descrie o călătorie care începe la Alexandria. Un om visează o voce care-i spune să se ducă în Persia, pentru că va găsi acolo o comoară. Porneşte la drum, înfruntînd naufragii, furtuni în deşert, arşiţă. Ajunge în cele din urmă, dar obosit de lunga-i călătorie adoarme în curtea unei moschei. Vin însă hoţii. Înainte de a apuca să fure ceva sînt prinşi şi duşi înaintea califului. Este arestat şi călătorul. Califul îl întreabă ce căuta acolo. Îi răspunde: “Eu sînt din Alexandria, oraşul lui Alexandru, şi am venit aici pentru că o voce mi-a spus că dacă mă voi duce în Persia voi găsi o comoară”... Pe calif îl pufni rîsul. Spuse: “Omule credul, eu la fel am visat că dacă voi merge la Alexandria voi găsi într-o casă, unde se află un smochin şi un cazan pentru apă, o comoară. Eu însă nu cred în astfel de lucruri.” Şi puse să i se aplice o sută de bice, pentru naivitate. Amărît, călătorul se întoarce la Alexandria şi vede că tocmai casa lui este cea descrisă de calif. Sapă şi găseşte comoara. Borges conchide: a fost nevoie de o lungă călătorie pentru ca omul să înveţe să-şi privească altfel spaţiul existenţei sale...

Cea de-a doua carte - **Sfidarea mondială**, de J.J. S. Schreiber - pune în discuţie o temă asemănătoare, dar dintr-un alt unghi. Japonezii, povesteşte Schreiber, la începutul celui de-al doilea război mondial, au atacat singura ţintă ce le putea fi fatală: Pearl Harbour. Pentru că erau prost informaţi şi judecaseră prost. Evenimentul fusese precedat de o acerbă luptă între primul ministru de atunci, generalul de infanterie Tojo, şi cel mai vestit marinar japonez, amiralul Yamamoto. Infanterisul, care nu ieşise niciodată din Japonia, voia război cu America. Numai confruntarea cu America i se părea a fi la înălţimea gloriei şi măreţiei ţării lui. Marinarul susţinea că acest fel de a gîndi este periculos, pentru că nu se baza pe informaţii. Tojo nu cunoştea America. În schimb el, Yamamoto, o străbătuse de la nord la sud şi de la est la vest şi ştia ce forţe puteau fi mobilizate în cazul unui război. N-a fost însă ascultat. A cîştigat Tojo - inteligenţa neinformată. Şi a urmat catastrofa. Schreiber afirmă că tocmai această lecţie aspră a istoriei a determinat şocul informaţional în Japonia postbelică, hotărîndu-i soarta. Pentru ca apoi s-o atragă după sine pe cea a universului.

...Banca SUMITOMO este, poate, cel mai edificator exemplu de salt informaţional făcut de Japonia. Aici, în banca numărul unu a lumii, judecată după capitalul total, secundă de secundă se cunoaşte tot ceea ce se întîmplă important pe toate marile pieţe financiare de pe planetă. Însoţit de unul dintre funcţionarii influenţi, dl. Hiroyuki Miki (“Deputy General Manager Domestic Money Market Dept.”) şi avînd la reverul hainei un ecuson ce-mi asigură undă verde, obţinut la intervenţia Ministerului de Externe al Japoniei, pătrund în cel mai important dintre sanctuarele templului: departamentul de schimburi valutare. Semnale luminoase se derulează fulgerător pe sute de metri de panouri electronice. Informaţiile curg continuu. În fiecare clipă realităţile se schimbă: la New York, la Londra, la Frankfurt, la Paris, la Roma. În fiecare clipă, la Banca SUMITOMO se ia pulsul ofertelor şi cererilor valutare. Şi al marilor tranzacţii. În fiecare clipă, de aici se transmit decizii importante către centrele financiare. Dacă un cutremur ar opri, un singur minut, miile de calculatoare ale băncii, un crah financiar mondial ar fi inevitabil.

Pînă aici s-a ajuns. Şi ochii japonezilor privesc deja mai departe, către secolul XXI. Totuşi, ca ziarist român, am fost mai puternic impresionat de un cu totul alt fapt, în aparenţă banal. La Agenţia Naţională de Planificare (japonezii au şi o astfel de instituţie, ei optînd pentru program şi nu pentru mişcarea întîmplătoare), l-am cunoscut pe dl. Shoichi Kojima (“Deputy Director-General”). Acest economist, care se bucură de o bună reputaţie profesională în Japonia, a vrut să înţeleagă esenţa strategiei guvernului Văcăroiu. Să se informeze, aşadar. Şi-a procurat principalele documente, a cumpărat un dicţionar român-englez şi... a început să le parcurgă frază cu frază. Reputatul analist japonez are o nedumerire: cum de nu înţelegem, noi, românii, că dispunem de două mari bogăţii - agricultura şi turismul?! Şi este limpede că nu înţelegem, pentru că altfel nu le-am neglija într-un mod greu de imaginat pentru o minte pragmatică. Idee reluată, în termeni asemănători, de un alt analist economist: dl. Hosoya Akio, de la Fundaţia Japonia. Care a adăugat: “Agricultura naturală, fără stimulente chimice, devine o bogăţie uriaşă în perspectiva anilor 2000. România poate prinde acest tren şi nu are dreptul să-l piardă”.

...Să fie, această idee privind valorificarea agriculturii şi turismului în România, casa cu smochin şi cazan de apă despre care vorbea Borges? Din nefericire, însă, nouă ne este greu să găsim comorile. Pentru că sîntem încă în epoca infanteristului Tojo şi ne decidem anevoie să facem saltul în vremea prefaţată de amiralul Yamamoto.

Adrian VASILESCU

Un moment al adevărului

"Noi, dragă tovarăşe Verdeţ, putem trăi şi fără să scriem despre PSM-ul care-şi va muta în curînd sediul în vila lui Adrian Păunescu! Partidul Socialist al Muncii nu poate face însă nimic fără presă." Cuvintele acestea, spuse cu năduf, aparţin lui Ion Cristoiu ("PSM-ul sparge capul presei", **Evenimentul zilei**, 5 decembrie 1994). În limpezimea lor tăioasă, ele compun o mică fabulă. Deci un partid "sparge capul presei", iar aceasta se supără şi jură că-şi retrage jucăriile, lăsîndu-şi partenerul de "joacă" cu buzele umflate. Am spus "partener"? Ba chiar "de joacă"? Da. Căci "joacă" au fost, de la bun început, atenţia exagerată acordată acestui partid şi analizele spăimoase dedicate măruntelor şi "prea umanelor" gesturi ale conducătorilor lui, ajungînd, cu timpul (nu prea mult) să le transforme în adevărate **gesturi politice**. De la bun început, acest "partid" a fost o trupă pusă pe spectacol, ştiind foarte bine că simpla ei apariţie este de ajuns să atragă nu numai un oarecare public, ci şi, cu luminile ei recunoscut orbitoare (vezi declaraţiile preşedintelui Senatului), presa, presa care este capabilă să transforme totul în **show** (pardon: cenaclu). Chiar şi, ca în cazul de faţă (nu singurul), "mai-nimicul". Căci era evident că apariţia la aceeaşi horă a unor personaje deja folclorizate, fără substanţă proprie precum Adrian Păunescu şi Ilie Verdeţ era suficientă pentru a atrage curioşii care, în cazul de faţă, "au făcut restul". Nu presa este vinovată de scindarea PSM-ului (scindare care, la drept vorbind, ar echivala cu naşterea lui propriu-zisă), cum cred liderii aripei recent învingătoare. Ea este "vinovată" (vinovăţie fără vină) de a-şi fi făcut, în cazul acestei formaţiuni, prea bine datoria, aflată cum e, prin definiţie, în slujba **curiozităţii** şi a **afectelor** colective. În slujba **informării corecte şi prompte**, vor replica oamenii de presă. Aşa este. Numai că virtutea poate oricînd bascula în viciu. Iar în cazul mariajului (cu tapaj) dintre presă şi un partid precum PSM-ul, această banalitate devine flagrantă. Putere fiind, presa nu poate fi, firește, îngrădită **din afară, cu forţa**. Ea trebuie, însă, în anumite cazuri, din raţiuni strategice şi... magice, să se **auto-limiteze** să privească mai mult cu coada ochiului decît prin aceleaşi peste tot lentile măritoare. Întreaga "istorie" de pînă în clipa de faţă a PSM era perfect previzibilă. Personaje ca Adrian Păunescu ori Ilie Verdeţ nu au cum face altminteri decît să se **confirme** la infinit, într-un infinit asigurat de noi, cei aşezaţi, cuminţi, în aşteptarea cine ştie căror aventuri nemaivăzute dar improbabile, pe margine. Ele nu au cum să surprindă, decît ajutate de aşteptări trucate, artificial întreţinute. Este exact ceea ce a făcut presa cu PSM: ne-a ţinut pe margine la un spectacol terminat înainte de a începe, asigurînd consumatului drept la istorie. Punînd - căci este vorba îndeosebi de presa scrisă - punctul pe un i ce nu reuşea să se articuleze de unul singur. Transformînd cu orice preţ în **epopee** ceea ce putea fi epuizat într-o **epigramă**.

Căci PSM nu este un partid propriu-zis, ci un **semnal**. Existenţa lui e pur pavloviană. El e făcut să fie o mică armă de buzunar, evident, cu două tăişuri (căci vîrful nu-l are cu el): cînd de ajutor, cînd de ameninţare pentru partidul de guvernămînt. Fiecare cuvînt ce compune titulatura lui şi reunirea lor la un loc pot fi puse în discuţie. Partid? Socialist? Al muncii?! De cînd poate comunismul regresa/evolua pînă la socialism? Apoi: de ce nu, simplu, Partidul Socialist, sau Partidul Muncii? Căci este evident că visul îl constituie, pur şi simplu, Partidul şi atît.

Într-o clipă de ieşire, de scoatere forţată din sine, Ion Cristoiu pune degetul pe rană şi enunţă un adevăr altfel greu de acceptat şi care va fi refulat, sînt sigur, pe loc: în multe din cazuri, "actualitatea" prezentului nostru o face mai mult presa decît subiectul ca atare. Ea este aceea care moşeşte mulţi avortoni, trăgîndu-i de păr să vină să ia loc în spaţiul nostru public. Ea dă materialitate multor fantome acoperindu-le cu o mantie de cuvinte care le ascunde nefiinţa. Dar, atenţie, n-aş vrea ca din cele spuse pînă acum să se înţeleagă că aduc reproşuri presei, că o acuz. Ea îşi face doar meseria, îşi vede de menirea ei. Ceea ce se întîmplă este - pînă la un punct - firesc. Stă în însăşi definiţia presei să umfle, să confere, magic, existenţă, să se comporte emfatic. Avertizez doar: aceasta e presa, acesta e rolul ei şi acestea pot fi **efectele**, dorite sau nedorite, pe care acţiunea ei le produce. Politicul are nevoie de presă, cu atît mai mult cînd e anemic şi fantomatic (ca în cazul PSM). În societatea modernă (pardon: "post-modernă"), în care revoluţiile au avut loc (mai demult sau mai recent, nu contează), presa şi politicul participă, ambele, la altceva, la un fenomen care le depăşeşte pe amîndouă, subordonîndu-le. Unii numesc acest altceva **democraţie** pur şi simplu; alţii i-au spus "mediacraţie". Cuvinte. Nu le comentez...

Semnificativ este, însă, un alt fapt. La Budapesta a avut loc la sfîrşitul săptămînii trecute o reuniune a Internaţionalei Socialiste. Din ţara noastră sînt recunoscute ca partide social-democrate numai PSDR şi PD. PDSR se zbate să fie, dar se pare că nu prea îndeplineşte condiţiile. Ceea ce i se reproşează de către conducerea Internaţionalei Socialiste sînt tocmai **alianţele** interne cu partidele cu porniri extremiste care îi asigură putinţa de a guverna şi legifera. Or, în rîndul aliaţilor fără de care partidul de guvernămînt nu ar putea fi ceea ce e (deci mai mult decît atît) se află şi PSM. Un PSM care, după mai multe sforţări întîmplătoare de a părea ceea ce nu poate fi - adică un partid modern în adevăratul înţeles al cuvîntului cum a ţinut să ne încredinţeze, de-a lungul cîtorva ani, presa noastră -, s-a arătat, acum, cu ocazia plenarei (brr!) de duminică, ceea ce e: un partid al unor oameni incapabili să-şi depăşească programarea ideologică şi matricea totalitară. E multă confuzie (întreţinută) atît în rîndul "stîngii", cît şi al celor care vorbesc despre ea, şi nu numai la noi. Poate că deciziile Internaţionalei Socialiste vor aduce oarece lumină. Căci foştii comunişti reveniţi la putere în Ungaria - Partidul Socialist Maghiar condus de Gyula Horn -, de pildă, nu sînt de pus în aceeaşi categorie cu tovarăşi precum Adrian Păunescu ori Ilie Verdeţ. PSM **nu are cum** să fie de stînga. Pentru simplul motiv că tipurile de comunism care au fost practicate în România şi în alte ţări precum Ungaria, Republica Cehă, Slovacia, Polonia au fost diferite, dar şi pentru acela că perioada imediat post-comunistă a avut, în ţările amintite, coloraturi politice diferite. Noi, de pildă, nu am trecut printr-o fază de guvernare de dreapta care să oblige stînga, aflată în opoziţie, la (re-)definire şi modernizare în regim de urgenţă. Asta e. Cînd vom întoarce privirile spre stînga (şi cîte priviri, încetoşate de nevoi, nu se îndreaptă azi într-acolo!) şi vom vedea scris (în presă!) PSM, de pildă, să nu credem şi să n-o pornim într-acolo: drumul ar fi nespus de lung şi de trist şi ne-ar duce mult prea departe, **afară** chiar.

Bogdan GHIU

De jur împrejur...

„Niet"

Pe la începutul anilor '50 lordul Ismay sintetiza astfel rolul NATO: "Să-i ţină pe ruşi în afară, pe americani înăuntru şi pe nemţi jos". Acum, după cum se vede cu ochiul liber, ruşii sînt afară şi jos, nemţii sînt sus şi în creştere, iar din cei 344.000 de americani staţionaţi în Europa, vor rămîne, în 1995, 100.000. E evident că NATO trebuie să-şi remodeleze scopurile. Dorinţa ţărilor din fostul lagăr comunist de a deveni membru NATO, obţinînd garanţii de securitate de la alianţa militară care a cîştigat războiul rece, a fost întîmpinată cu un refuz politicos exprimat printr-o amînare: Parteneriatul pentru pace. Schimb de informaţii, vizite ale înalţilor demnitari la cartierul general, chiar şi exerciţii în comun, dar în nici un caz extinderea punctului 5 (atacarea unui membru echivalează cu un atac împotriva tuturor şi obligaţia tuturor de a-l apăra) la cei 22 de "parteneri".

Reţinerea faţă de noii solicitanţi este argumentată la vedere prin nivelul evident diferit al ţărilor din defunctul pact de la Varşovia: se deosebesc mult şi între ele şi mai au multe de făcut şi în privinţa economiei de piaţă şi a democraţiei pentru a putea fi într-adevăr parteneri, cu responsabilităţi şi drepturi egale. Tot la vedere, dar mai puţin precis formulat, e argumentul Rusia. Şi Elţin, şi ministrul apărării, chiar şi reformistul Kozîrev au dat de înţeles, în nenumărate rînduri, că nu privesc cu ochi buni extinderea NATO pînă la graniţele actuale ale Rusiei. La declaraţiile lor în doi peri Occidentul a reacţionat prin mişcări de învăluire, propunîndu-i chiar Rusiei să accepte parteneriatul şi liniştindu-i pe foştii ei aliaţi că amînarea se produce "pentru ca Rusia să nu aibă impresia că e izolată". Volker Rühe, ministrul apărării din Germania, susţine că "dacă Rusia devine membră NATO, nu va mai fi NATO", considerînd probabil că e greu de presupus că potenţialii agresori şi eventualele victime ale agresiunii pot colabora eficient într-o alianţă. Pentru că, oricîte discursuri liniştitoare s-ar ţine despre noua ordine mondială, despre lichidarea sferelor de influenţă, despre intenţiile paşnice, Rusia este simţită ca o ameninţare de către ţările vecine şi din apropiere. Instabilitatea ei internă, ascensiunea unor forţe politice care văd ieşirea din criză prin refacerea fostei URSS, amestecul evident în conflictele din Gruzia, Moldova, Tadjikistan, Azerbaidjan (toate ţări independente, recunoscute de comunitatea internaţională) alimentează aceste temeri. Pînă la urmă e acelaşi lucru dacă politica imperialistă va fi reluată de oamenii lui Jirinovski ajunşi la putere, sau de Elţîn pentru a-l opri pe Jirinovski să ajungă la putere.

Iar acum s-a dovedit că nici Rusia nu e foarte amatoare să devină partener, ocupînd acelaşi rang cu Albania şi Bulgaria. Săptămîna trecută, la Bruxelles, în timp ce toţi aşteptau ca ministrul de externe rus să semneze acordurile gata pregătite, Kozîrev a rostit unul din acele "Niet" care l-au făcut celebru pe înaintaşul său Gromîko.

Momentul a fost destul de bine ales: evoluţia conflictului din Bosnia-Herzegovina a evidenţiat contradicţiile dintre membrii NATO care au făcut practic imposibilă impunerea unui acord de pace. Republica sîrbă de la Pale sfidează ONU şi forţele sale de pace, NATO şi acţiunile sale de intimidare. "Între a salva Bosnia-Herzegovina şi a salva NATO vom opta pentru a doua variantă" a declarat un oficial american. Planul pentru retragerea căştilor albastre este gata, şi se poate paria că va fi acceptat mai uşor decît cel de partiţie al Bosniei. Încercările de a delega responsabilităţile securităţii colective a Europei către CSCE ţin de exerciţiul discursului diplomatic. Nu e clar cum vor izbuti noile organisme să fie mai eficiente în prevenirea conflictelor decît cele vechi.

Preşedintele Clinton a obţinut totuşi un succes la Budapesta - aderarea Ucrainei la tratatul de neproliferare nucleară. Armamentul pe care îl posedă Kievul este un pericol pentru Statele Unite, însă ceea ce se întîmplă la Bihać nu. La fel de puţin important este şi ce se petrece la Groznîi, Nagorno-Karabah sau Tiraspol. Noul plan de pace al grupului de contact acceptă implicit Marea Serbie, ceea ce nu poate fi decît o încurajare pentru Marea Rusie. Între timp discuţiile despre parteneriatul pentru pace pot continua, ba chiar şi exerciţiile comune, cum a fost cel de astă vară din Polonia, unde se spune că cel mai mult au trudit fanfarele.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Clientelism, liberalism, arhive

Expres este o gazetă deja clasică în "peisajul" publicisticii noastre. Dar nu numai atît: e şi clasicizantă. Nu amestecă genurile. Acestea sînt atent diferenţiate şi anunţate pe prima pagină: **Investigaţii, Politică, Reportaj, Economie**. Perfect! Să vizităm, însă, spiritul cartezian al acestei gazete la origine. Mă refer la editorialul dnei Alina Mungiu, intitulat, în săptămîna 29.11-5.12.1994, **Două culturi**. Citim (pe sărite): "Colaboraţionismul este poate curentul intelectual cel mai puternic şi mai vechi la nivelul elitei noastre culturale". Nume citate: Sadoveanu, Rădulescu-Motru, Arghezi. "Al doilea curent intelectual de vechime este cel naţionalist. (...) E iarăşi un curent cu nume mari, superior prin sinceritate, dar deloc prin inteligenţă". Mai departe. "Prin comparaţie cu aceste curente, tradiţia intelectuală liberală este mult mai firavă. (...) Manolescu (bănuim că Nicolae!) ar fi fost o speranţă, dar (...) Altă mare speranţă ar fi fost Andrei Pleşu, dar (...)"(urmează un pasaj vag polemic pe care nu-l reproduc). Concluzie: "Intelectualul român cu influenţă, ca şi politicianul, e prin natura sa clientelar, ceea ce e opusul liberalismului". Deci: "Numai organizarea ca ideologie ar putea face liberalismul mai vizibil în anomia actuală", "pentru că publicul intelectual e liberal (...). Acestui public îi trebuie un vîrf sau cineva trebuie să contribuie la diferenţierea unui vîrf chiar din rîndurile lui". "Restul trebuie să vină de la ceilalţi, dar ar fi bine să vină mai repede, înainte ca intelectualii liberali să ajungă la concluzia defetistă - şi pe care nu o împărtăşim - că singura soluţie este - iarăşi - exilul." Perfect adevărat, însă aporia liberalismului iese cum nu se poate mai pregnant la lumină în momentul cînd distinsa editorialistă (căreia avem a-i mulţumi pentru neasimilarea colaboraţionismului cu clientelismul) începe să spună, într-un stil impersonal, "ce-i de făcut". Se poate împăca liberalismul cu programaticul abstract? Oricum, textul cu pricina constituie o probă de investigare a actualităţii din perspectiva unei "istorii a prezentului".

Tinerama, în schimb, evoluează, discret dar hotărît, spre formula, mai vandabilă dar şi mai nepretenţioasă, de magazin. De altfel, dosarul numărului 207 (30 noiembrie-6 decembrie 1994), anunţat cu litere de foc pe prima pagină, are ca subiect **Violenţa în fotbal**. Încă o dată: perfect! Deşi dl Bogdan Teodorescu continuă să figureze în caseta tehnică pe post de redactor şef, editorialul (**Nu te supăra, brother!**) este semnat de Petru Berteanu. De citat, însă, este abia interviul realizat de Sorin Paliga cu istoricul (prof. dr.) Ioan Scurtu, "material" care, însă, nu-şi află locul în corpul propriu-zis al revistei, ci pe prima pagină a suplimentului **Tinerama magazin**, alăturat acesteia. Datele puse la dispoziţie de cunoscutul istoric sînt demne de toată atenţia: 68.000 de "cadre microfilmate sau fotocopii" după documente referitoare la diferite perioade din istoria României au fost trimise în ţară de mai multe arhive din Rusia, urmînd, sperăm, să fie publicate după ce vor fi trecut pe sub lupele profesioniştilor. Demne de a fi reproduse sînt consideraţiile profesorului Ioan Scurtu în vederea unei mai corecte şi nuanţate interpretări istorice a figurii Mareşalului Ion Antonescu: acesta "a apărut pe scena politică într-un context extrem de critic, cînd politicienii au preferat să stea deoparte. Îl am în vedere, în primul rînd, pe Iuliu Maniu.(...). Sigur, era un regim dictatorial, dar - practic - acest timp de regim era specific atunci Europei. Nici statele democratice nu mai funcţionau, practic, democratic în situaţie de război. (...) Sigur, se comentează, în fel şi chip, continuarea războiului dincolo de Nistru. Asta e o chestiune ce ţine de istoria militară: un război se duce pînă la capăt, existînd numai învingători şi învinşi, fără soluţii mediane. Iar a lupta pe un teritoriu străin nu este, în sine, un act de acuzare. Şi în 1877 am luptat la sud de Dunăre, pentru a ne cîştiga independenţa..." Restul, la sursă. Este însă limpede, pentru cine nu ştia, că, în istorie, adevărul are un statut cu totul special.

Testul nostru - vizitarea cîtorva dintre săptămînalele de mare tiraj - va continua şi săptămîna viitoare, pentru a vedea dacă actualitatea se poate "face" şi altfel dacă, cu alte cuvinte, săptămîna este mai prielnică înţelegerii de noi înşine decît ziua. Căci, la urma-urmelor, ce este aceea "actualitate"? (**B.G.**)

Al treilea om

A fost cu **siguranţă**, şi cuvîntul nu e ales la-ntîmplare, la sfîrşitul lui octombrie, săptămîna cooperativei SRI-Măgureanu. Periodic, conform aplicării neriguroase a principiului "un pui, un elefant", **societatea de acţiuni** condusă de dl. Măgureanu îşi expune punctele de vedere, mobilizînd prompt înveselite energii parlamentar-jurnalistice. Raportul de anul trecut a fost, din toate punctele de vedere, un fiasco. Cel preliminar privind Revoluţia din decembrie 1989, scandalos, prin tezismul naţionalist ceauşist, şi voitul, cred, neprofesionalism. De fiecare dată, mai pompoase sau mai ageamii, documentele SRI sînt mereu semnificative mai ales prin ceea ce nu spun, promiţînd mereu să spună. O amînare care seamănă tot mai mult cu un anumit fel de a concepe epicul romanesc, prin ocolirea epicului românesc, dacă-mi pot permite acest neinspirat joc de cuvinte. Puţin, sau doar lucruri nerelevante apar şi transpar din aceste documente SRI, în comparaţie cu imensul necunoscut care a planat şi planează în jurul activităţii fostei securităţi şi actualului sri. Şi Securitatea şi SRI sînt structuri de putere, înainte de a fi instituţii informative - cum se tot spune - cu o rezonanţă specială în realitatea şi imaginarul românesc al ultimilor decenii. Ele epitomizează ceea ce, poate, vine dintr-o tradiţie mai veche a istoriei naţionale: arbitrariul acţiunii de putere, transformat în fatalitate, şi conştiinţa conexă a unei anumite resemnări în faţa forţelor oculte, secrete, misterioase care ne conduc şi pîndesc paşii. Nu este aici doar vina instituţiilor în cauză, ci şi a inerţiilor unei anumite aşteptări sociale şi psihologice: cînd nu-ţi explici altfel eşecul economic, marasmul social, apatia şi dezabuzarea, eşti tentat să cauţi şi să găseşti explicaţii, toate explicaţiile, în cutare nucleu dur al centrelor de putere. Aici, prin definiţie, şi nu doar în imaginaţie, a zăcut prea multă vreme securitatea, chiar mai mult decît partidul comunist, pentru ca urmaşii ei să mizeze cu atîta dezinvoltură pe confirmarea anuală a virginităţii, după fiecare raport, nu-i aşa, democratic.

Aşa stînd lucrurile, trebuie să spunem că securitatea încă nu şi-a depus bilanţul, în ciuda promisiunilor sau constatărilor d-lui Virgil Măgureanu. **O carte albă a securităţii** e ultima sa promisiune, după ce penultima, cu şansele de transformare în realitate cunoscute - adică nule, se numea parcă **lista completă a teroriştilor** din decembrie 1989. Există, pornind tocmai de la acest pasiv tulbure al fostei securităţi, o prezumţie, poate falsă, dar operativă, de vinovăţie politică a actualului SRI. Nu doar pentru că acest serviciu ar lucra în primul rînd pentru putere - dl Măgureanu făcea de altfel, în săptămîna seducătoarelor sale apariţii publice, cu un cinism bine moderat, precizarea că nici nu s-ar putea altfel. Dar există impresia difuză, în societate, în clasa politică, în opinia publică internă şi internaţională că, în sau în afara SRI, dar în legătură cu profilul activităţii acestuia, funcţionează o anumită structură antidemocratică de acţiune, pentru că secretă şi sustrasă controlului public real, constînd din intoxicare, dezinformare, provocare, în doze stabilite de experţi, plasaţi acolo unde trebuie în eşafodajul sistemului de putere, cu sau fără nume de cod, atunci cînd e cazul. Adică, atunci cînd puterea, în mod vădit conştientă de impostura sa fundamentală, e în criză, vrea să supravieţuiască, să cîştige alegerile, să fie recunoscută pe plan internaţional etc. etc. Adică mai tot timpul, după 1989. Tocmai pornind de la aceste premize, SRI-ul nu doar că creează aprehensiuni sau angoase, efective sau preventive, dar se şi simte obligat, prin intermediul acestui veritabil alchimist al tranziţiei care este dl. Virgil Măgureanu, să ţină locul, uneori chiar mai bine decît titularii, structurilor politice propriu-zise. Intervenţiile periodice ale directorului SRI devin oficii derogatorii ale discursului democratic normativ. Greşelile, numeroase, sînt asumate, extremismele, destule, înfierate, glumele, rare, gustate, dezvăluirile, rarissime, aşteptate. Virgil Măgureanu are toate şansele să devină unul din cei mai cuceritori, transparenţi, convingători oratori ai democraţiei originale, deşi rămîne în continuare exponentul cel mai necunoscut, în fond, al celei mai misterioase structuri de putere din decembrie 1989 încoace. Personajul e mult mai interesant decît sceneta, de fiecare dată. Interpretarea, mult mai abilă decît talentul. Talentul mult mai prezent decît sinceritatea. Or, de sinceritate, în materie de informaţii secrete, nu e nevoie, nu-i aşa?

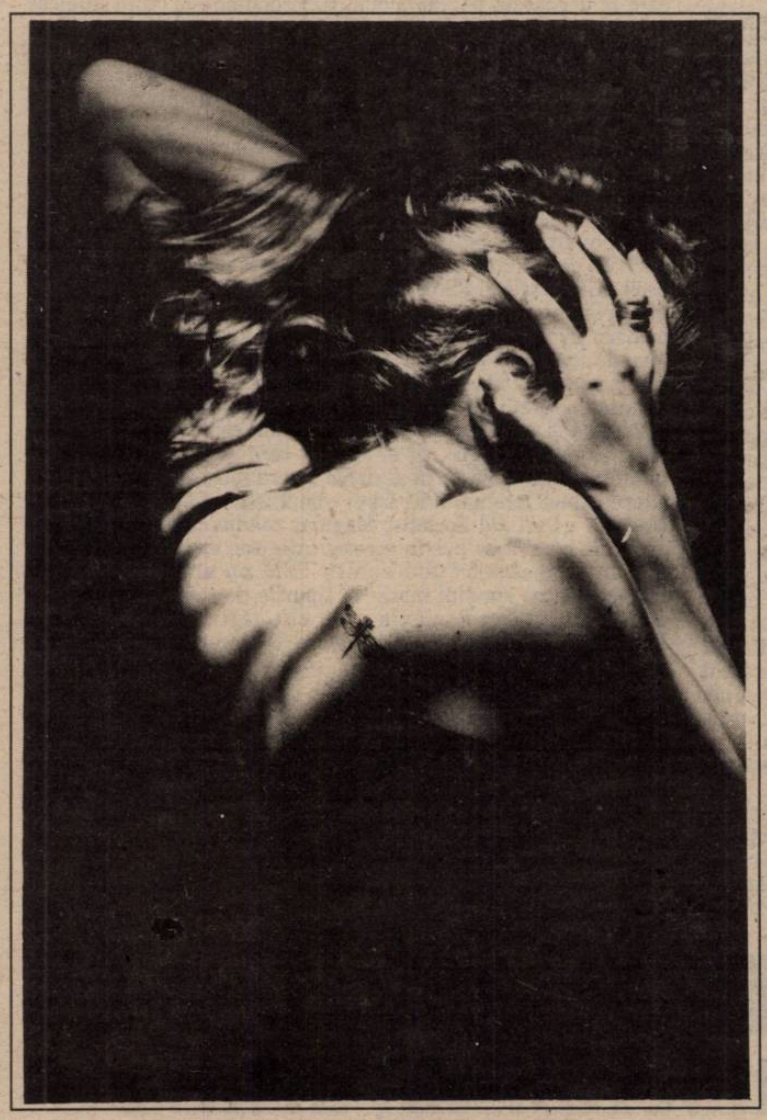

De fapt, e nevoie. SRI-ul, prin dl. Măgureanu practică însă o anumită formă de sinceritate: aceea a păstorului unei comunităţi ameninţate. Tot ce ne spune e interesant, deja destul, aproape prea periculos, pentru a-i mai cere alte amănunte. Orice curiozitate în plus s-ar traduce, nu-i aşa, printr-o dezonorantă ignoranţă în privinţa funcţionării subtilelor mecanisme informative. Acesta pare să fie un veritabil **power-play** înscenat periodic în parlament şi presă de eminenţa cenuşie a tranziţiei.

Există însă în această confuză tranziţie un fapt cert: dl. Virgil Măgureanu e mai interesant în analizele, reflecţiile, promisiunile, constatările, îngrijorările şi chiar furiile sale, decît majoritatea personajelor publice propriu-zise: preşedinţi de stat şi de partide, parlamentari, miniştri. Descinderea anuală în parlament a directorului SRI provoacă emoţiile exotice ale mesajului de coroană, cînd butaforia, cu peruci, pelerine şi mănuşi de catifea conteză mai mult decît textul comunicat. Există, în urma coborîrii printre muritorii de rînd a directorului SRI, un soi de fascinaţie politică şi laică, de care s-au contaminat şi parlamentarii şi ziariştii; e poate efectul atingerii marelui mister al Securităţii şi SRI, presimţirea codului intim de reactualizare a propriului trecut, mărturisit sau ocultat, dureros sau vinovat, al trădărilor şi neputinţelor fiecăruia. Virgil Măgureanu întreţine o foarte abilă tehnică de comunicare cu ceea ce noi nu vrem sau nu putem să comunicăm. Succesul lui punctual, mai sensibil acum decît oricînd înainte, nu este cel al unui funcţionar al democraţiei - mai mult sau mai puţin confidenţiale. El ni se datorează. Vrem să avem o securitate, aceea internalizată de care ne-a fost şi ne este mereu silă dar şi frică, într-un fel sau altul - mai bună, mai deşteaptă, mai caducă. Umanizarea lui Tudor Postelnicu, a invizibilului Pacepa sau a sfinxului degradat Iulian Vlad e prima garanţie a unui test reuşit de exorcizare a dictaturii. Omul în civil din faţa ta, cu umerii încărcaţi de stele, trese şi simboluri, cu reverele ruginite de microfoane, cu toate dosarele la mînă, şi vieţile noastre reale şi inventate între copertele lor, cu mina posomorîtă, scrutînd orizonturile plumburii mustind de fraţi islamici şi tovarăşi sovietici, prin geamul fumuriu al automobilului Opel Vectra, cu cel mai mare număr de telefoane de birou pe cap de demnitar, şi cele mai productive ferme din dotare, cu spitale exclusive şi adjutanţi ermetici, institut de informaţii eliberînd diplome de ziarişti, stea în marmoră cenuşie de Ruşchiţa şi sălaşuri tăinuite de elicoptere, acest domn cu unghiile îngrijite - operaţiune începută în timpul procesului soţilor Ceauşescu - va continua să exerseze cea mai derutantă atracţie a sezonului post-ceauşist.

Pînă cînd? Pînă cînd sezonul post-ceauşist va fi depăşit, şi înlocuit de cel democratic. Vom afla asta, nu tocmai întîmplător, în ziua cînd directorul SRI nu va mai fi principala atracţie naţională a săptămînii, doar pentru că reuşeşte de cinci ani încoace să păstreze toate secretele, în afara propriului chip. Un chip multiplicat, revăzut şi adăugit mereu de conştiinţa vinovată. A noastră a tuturor, atîta vreme cît, la cinci ani de la revoluţie, sîntem încă prizonierii neîmplinirii ei.

Emil HUREZEANU

Fereastra

Fereastra dublă de la biroul subsemnatei nu se închide şi, pentru că am mai auzit unele păreri despre promptitudinea administraţiei, m-am gîndit s-o iau din timp, cît mai e cald afară. Administratorul însă nu e uşor de găsit, aşa că mi-am pus în funcţiune "sursele", de la care am aflat că mnealui vine totuşi uneori să supravegheze femeile de serviciu cînd acestea spală pe jos, ca să nu cadă în găurile de pe hol (cum cade una, cum o transferă!).

Astfel că, apelînd la toată vigilenţa de care sînt capabilă, l-am prins într-o bună dimineaţă, şi, înainte ca nefericitul să se piardă în măruntaiele urît mirositoare ale vechii clădiri, l-am chemat în birou să constate situaţia la faţa locului. "Domnule, l-am rugat, ai grijă să nu mă apuce Crăciunul !" Mi-a răspuns că tîmplarii sînt "pe teren"(!), dar că se va rezolva, că nu se pune problema cu Crăciunul, adică "n-a venit momentul" (acela) (încă).

După vreo două-trei zile, am constatat că unul din geamurile exterioare, de-atîtea izbituri ale vîntului, tocmai îşi pierduse, melancolic şi provincial, rama de lemn din partea de jos, fapt care obliga sticla să stea ca o pară în pîrg. Am făcut repede o cerere către administrator, în care i-am semnalat primejdia îndoitei pagube, şi am lăsat-o la poartă. După alte cîteva zile, a venit un tînăr lucrător cu aer de erou al muncii socialiste - între timp sticla cu pricina, nemaiavînd răbdare, s-a aruncat de la înălţimea etajului doi şi, închipuiţi-vă, s-a spart! - care a scos din balamale partea de geam avariată total şi dus a fost, cu ea cu tot.

După alte două săptămîni, administratorul avu ghinionul să dea nas în nas cu mine, şi eu i-am recitat cu patos şi pe gratis ceva legat de dezinteres, lipsă de simţ gospodăresc şi alte drăgălăşenii de acest gen. Spre uimirea-mi, a înghiţit totul fără să crîcnească (mă înşelasem deci asupra bărbăţiei lui!), de unde am tras concluzia că el trăsese concluzia că, dacă eu am un asemenea curaj nemaiîntîlnit de-a-l lua la refec, e musai că cineva acolo "sus" mă iubeşte! E bine şi aşa, m-am gîndit fără remuşcări, numai să se rezolve! Aş!

Trecură încă vreo cîteva zile, şi în birou îmi intră un personaj cu o minunată caschetă verde prevăzută cu un lucios cozoroc negru, care a început să se uite lung la mine. "Hait! Pompierul!", mi-am zis, gata să ascund ţigara în pumn precum adolescenţii. Dar personajul mi s-a adresat cu un zîmbet afabil precum că a venit în "chestiunea ferestrei". "Păi fereastra e acolo!" i-am zis încurcată: acum figura mi se părea cunoscută şi nu ştiam de unde s-o iau. A, ba da! e unul din portari! Aici se lucrează numai cu profesionişti, te joci?! S-a uitat la fereastră şi de sus, şi de jos, şi de la stînga, şi de la dreapta, a închis-o şi a deschis-o de mai multe ori, după care mi-a comunicat concluzia cercetărilor: "Singura soluţie e să bat un cui aici că, ştiţi, cremoanele, foraiberele..." Am izbucnit în rîs: "Să bat un cui ştiu şi eu, dar problema e: cum mai aerisesc!" Personajul a ridicat din umeri trist şi a plecat.

Peste noapte s-a făcut un frig serios, aşa că a doua zi, cu disperarea în suflet, mi-am luat de acasă un ciocan a cărui coadă nu încăpea în poşetă, şi nişte cuie, hotărîtă să transez chestiunea. Dar, ca să vezi de unde sare norocul: la serviciu era puternicul domn Director 7, venit într-un control inopinat: "se vorbea" că am fi în neregulă. M-am apropiat fericită de el: "Eu am o problemă sigură... vedeţi, fereastra... frigul... tîmplarul... din septembrie... boală... lipsă de randament." Nu i-a plăcut. Am scos ciocanul din poşetă, i l-am arătat, întrebîndu-l: "ştiţi de ce l-am adus?" Nu ştiu ce-o fi înţeles, dar mi-a răspuns: "Lăsaţi, doamnă, nici chiar aşa!" (adică "nu e momentul!").

Mai trecură cîteva zile, şi, întîlnindu-mă cu dl. Director 6, din simpatie m-a avertizat că dl. Director 7 s-ar fi exprimat că în sectorul cutare e una cam nebună. "Bine, bine, dar fereastra?", am fost eu dispusă, pentru o cauză nobilă, să trec peste calomnie. "Nu-mi rămîne decît ori să mă duc în audienţă la dl. Director 1, ori să plec de aici!" "Stai, mi-a răspuns dl. Director 6, n-o lua prea în tragic, şi la mine în birou... o fereastră... puţină răbdare, şi se va rezolva!" (adică "încă nu e momentul!"). Şi a ridicat din umeri şi el.

A venit iarna, prin fereastră ninge şi plouă, iar cînd plec acasă trebuie să trag biroul cu hîrţoage cît mai aproape de uşă. Am rezistat cam trei zile cu paltonul pe mine şi mănuşile pe mîini pînă ce, cuprinsă de o speranţă nouă, m-am înscris la audienţă la dl. Director 1. "N-are decît să mă dea afară!" mi-am făcut eu curaj. În anticameră, domnii Directori 10, 9, 8, 7, 6, 5, 4, 3, 2, care au tot intrat şi au tot ieşit de la dl. Director 1, tuşind, lăcrimînd, strănutînd! "Fereastra?" îi întrebam plină de compasiune şi de speranţă. "Fereastra!", au răspuns cîţiva descurajaţi. "Şi? Ce-a spus?" "Sînt alte treburi, mai importante!" "Adică nu e momentul!", am suflat. "Asta-i!", au confirmat cu gravitate.

Mariana CODRUŢ

P.S. Unii cititori ar putea crede că am ales titlul "Fereastra" pentru că, nu?, acest cuvînt e simbolul deschiderii, al speranţei. Da' de unde! Să le spun finalul scenei din anticameră. Resemnată că am început să-mi măresc lista inamicilor, am spus domnilor Directori 10, 9, 8, 7, 6, 5, 4, 3, 2 cu tonul de "acum ori niciodată": "Domnilor, aşa nu se mai poate! În semn de protest şi ca să atragem atenţia forurilor judeţene, naţionale şi internaţionale asupra chestiunii ferestrelor noastre, propun să ne sinucidem!" Ei m-au privit pe rînd, au strănutat, au lăcrimat, şi-au tras nasurile posomorîţi şi au răspuns cu milă pentru naivitatea mea exaltată: "NU E MOMENTUL!"

Ion SOLACOLU
editorul revistei **Dialog**, Germania

„Oamenii liberi nu au apărut încă”

Convorbire realizată de Elena ŞTEFOI

Vă voi începe cu o mărturisire. De cîte ori am dorit să fac ceva, atît înainte de 1989, cît şi după, mi s-a răspuns cu aceleaşi vorbe: "Nu e momentul". În experienţa dvs., v-a fost dat să vă izbiţi de ceva asemănător? Cînd aţi preluat Dialogul, **aţi simţit că este sau nu momentul să faceţi acest lucru?**

Înainte de a răspunde la întrebarea dvs., aş vrea să spun că acest **"nu e momentul"** este dovada unei judecăţi de oameni neliberi. Nu ştiu dacă a fost sau nu momentul potrivit, în februarie 1982, cînd Cercul Democrat al Românilor din Germania mi-a cerut să preiau această publicaţie, care pînă atunci avusese un caracter pur "parohial". Nu ştiu dacă era sau nu momentul, nu m-am gîndit atunci la acest lucru. A fost o ocazie pe care am preluat-o, care nu mi s-ar mai fi ivit dacă aş fi stat atunci să mă întreb dacă este sau nu momentul s-o fac. Dacă îţi pui această problemă este foarte posibil să ratezi multe şanse. Cert este că **Dialogul** m-a ajutat foarte mult să trec de la stadiul de om ne-liber la acela de om liber şi, în sfîrşit, acela de om **cu adevărat** liber. Căci sînt trei stadiile unei astfel de transformări. Pot spune că m-am identificat cu această revistă pentru că ea m-a ajutat să devin ceea ce am devenit. Comunismul m-a obligat să trăiesc o a doua viaţă, care s-a identificat, în bună parte, cu editarea acestei reviste. Deci, dacă mi-aş fi spus, în 1982, că nu este momentul, aş fi ratat o şansă cu care nu m-aş mai fi întîlnit niciodată.

Cînd este momentul să-ţi iei în mîini propria ta libertate, să întorci spatele curentelor dominante din societate, să abandonezi conformismul de grup care îţi poate asigura o reuşită de grup? Experienţa intelectualilor români de aici şi acum seamănă cu experienţa individuală a exilului dinainte de 1989. Am primit o libertate pentru care, în cazul nostru, simţim că "nu e momentul".

Aveţi dreptate. Experienţa noastră individuală ar putea fi folositoare prin ridicarea la scara unei colectivităţi, aceea a intelectualilor români, de exemplu. Eu sînt gata să-mi pun această experienţă la dispoziţie, cu condiţia ca ea să fie cerută şi, înainte de toate, recunoscută. Ceea ce în momentul de faţă, în România nu prea este evident, constituind o dovadă de **suficienţă intelectuală**. În momentul cînd intelectualul este mulţumit de el însuşi, calitatea lui de intelectual este pusă sub semnul întrebării. Să trecem, însă.

Fără voia mea, Dialogul s-a înscris pe linia maioresciano-lovinesciană. Nu am plănuit acest lucru, dar aşa a fost să fie. Ceea ce a făcut cu putinţă regăsirea mai multor oameni diferiţi într-o familie şi transformarea revistei dintr-una cu caracter eclectic într-una "de direcţie". În anii '80, ea a fost singurul loc din străinătate în care această linie atît de importantă a culturii române putea fi menţinută. Ideea mea a fost de a ţine sub cenuşă cîţiva tăciuni încinşi cu care, cînd se va ivi ocazia, să se poată reaprinde focul. Nu am căutat, deci, să mă situez în afara sau în interiorul unor curente - s-a nimerit ca această publicaţie să se aşeze pe un anumit curent.

În toţi aceşti ani, v-aţi gîndit vreodată că nu e momentul să abordaţi anumite teme, să apelaţi la colaborarea anumitor oameni, să acceptaţi un anumit gen de polemici etc.?

Nu am refuzat nici o colaborare şi am acceptat orice propunere, orice idee, oricît de îndrăzneaţă ar fi putut părea. Asta, însă, după primii doi-trei ani, adică după ce revista şi-a găsit linia despre care am vorbit. Îmi amintesc, de exemplu, de un eseu trimis de Ion Vianu şi apărut în vara lui 1988, de care el nu prea mai vrea acum să-şi amintească. De ce? Pentru că îşi imagina în acel text cum ar putea să arate o schimbare în România, iar realitatea de după 1989 i-a cam dat dreptate... Evident, era un text cu privire la care te puteai gîndi dacă este sau nu momentul să fie publicat, dar nu mi-a trecut nici o clipă prin minte acest lucru.

În ceea ce priveşte tema "nu e momentul", cred că este vorba de un mod de gîndire puţin oriental. În Occident nu se recurge la astfel de "tactici". Evident că trebuie să te gîndeşti, ca om de condei sau ca om politic, la **efectele** vorbelor sau actelor tale, astfel încît să poţi **să exprimi** ceea ce doreşti şi - lucrul cel mai important - să faci **să se înţeleagă** ceea ce exprimi.

Dvs. aţi participat de curînd la o întîlnire organizată de PAC în care s-a discutat despre situaţia curentelor politice de stînga în România. S-a putut auzi cu acea ocazie afirmaţia că un astfel de subiect "jigneşte electoratul român"; pentru discutarea lui este evident că se consideră că "nu este momentul". În ce fel aţi calculat, în acea împrejurare concretă, efectul vorbelor dvs.?

Pentru mine, această poziţie este foarte ciudată şi nu aş vrea să-i caracterizez gradul de intelectualitate. Concret, eu am scris o carte despre stînga şi dreapta pe care am prezentat-o - la fel ca alte două cărţi - editurii Humanitas, pentru că doresc să primesc un "nu" din partea acestei edituri. De ce doresc acest lucru? Este ceva ce ţine de orientarea mea ca intelectual. Răspunsul pe care l-am primit din partea editurii a fost următorul: "Cartea este foarte interesantă, dar nu este momentul să fie publicată acum, pentru că ar produce mai multă confuzie decît ar reuşi să lămurească lucrurile". Părerea mea este tocmai pe dos: orice lămurire trebuie începută de cineva, chiar dacă acel cineva se sacrifică aducînd în discuţie o temă care nu este plăcută publicului la momentul respectiv. Şi m-am sacrificat, pentru că am scris această carte de pe poziţii de stînga, fără ca eu să fiu social-democrat. Eu sînt liberal social, ceea ce este cu totul altceva. M-am sacrificat s-o scriu, considerînd că ea trebuie să fie scrisă de cineva şi nevăzînd cine ar fi putut s-o scrie. Social-democratul care ar fi trebuit s-o scrie lipsea, dar **era momentul** ca această carte să fie scrisă, aşa că am scris-o eu. În România momentului de faţă este nevoie de o reabilitare a stîngii democrate, care este un curent la fel de onorabil ca şi dreapta democrată. Revista **Dialog** a fost de centru, cel mult de centru-stînga. Însă atît în exil, cît şi în România interbelică şi actuală **stînga a lipsit**. Or, cînd stînga democrată lipseşte, în centru se află extrema stîngă. După părerea mea, regimul din România, cel puţin după 1956, nu mai poate fi caracterizat ca fiind de stînga, ci de dreapta sau chiar de extrema dreaptă: "fascism roşu". Primăvara de la Praga, ca şi Revoluţia din decembrie 1989 din România au fost, cel puţin iniţial, o mişcare de stînga îndreptată împotriva unor regimuri de dreapta sau chiar de extrema dreaptă.

Dar de ce acum evităm o dezbatere teoretică pe această temă, invocînd sensibilitatea sau pretenţiile unui electorat care, concomitent, votează masiv pentru foştii nomenclaturişti comunişti?

Cred că la noi, în momentul de faţă, nu sînt corect interpretate nici momentul 1968 din Europa (care, în Occident, a avut ca urmare, de exemplu, impunerea ecologismului, a feminismului etc.), nici momentul anilor '30 din România. Asta pe de o parte. Pe de altă parte, intelectualul se află într-o situaţie dilematică, trebuind să menţină echilibrul între exprimarea de sine şi înţelegerea de către ceilalţi a ceea ce exprimă. Chestia cu "jignirea electoratului" face parte din aceeaşi categorie cu "jignirea poporului român". O naţiune nu poate fi jignită sau "defăimată" de o persoană!

Lui Caragiale i s-a imputat un astfel de lucru!

Intelectualul trebuie să răspundă menirii sale în societate, menire definită şi acceptată odată cu Afacerea Dreyfus, acum o sută de ani. El trebuie să rişte să meargă înainte. E ceea ce am făcut cu **Dialogul**. În ceea ce priveşte expresia amintită de dvs., eu cred că ea nu exprimă o atitudine intelectuală. Intelectualul, chiar dacă face politică, nu trebuie să se confunde cu politicianul.

Există în istorie momente în care intelectualul este obligat să ignore politica şi momente în care el trebuie obligatoriu să facă politică?

Radicalizarea reciprocă a celor ce spun că intelectualul trebuie să stea deoparte şi a celor ce susţin că intelectualul trebuie să se ocupe de politică este una din metehnele unei populaţii meridionale, care obişnuieşte să vadă în alb şi negru. Ambele opţiuni sînt la fel de valabile.

Cu condiţia să nu interzică celeilalte dreptul la existenţă.

Şi s-o înţeleagă. Este ceea ce în democraţie se numeşte **dreptul de a fi altfel**. Repet: ambele opţiuni sînt valabile. Pe de o parte, intelectualul nu trebuie să se amestece în politică, pentru că rolul lui în societate este altul, dar într-o societate care funcţionează şi în care există deja o clasă politică. Într-o societate în care clasa politică este în curs de formare, dacă nu o formează cine trebuie, o formează cine apucă. Există, deci, momente în care implicarea politică a intelectualului trebuie respectată ca opţiune, după cum există şi momente în care neimplicarea lui trebuie respectată ca opţiune.

Eu cred că intelectualii români au refuzat să-şi vadă propriul trecut şi nu au vrut să vadă nici realitatea momentului. Tendinţa de a interzice altora dreptul la opţiune a dus la limitarea propriei lor libertăţi, la eşecul acestei libertăţi. Părerea mea este că unul dintre relele acestei perioade îşi are rădăcinile tocmai în acest conflict la vîrf, în sînul unei elite care nu a fost capabilă să înţeleagă momentul.

Dar nu cumva situaţia de după 1989 este o continuare a situaţiei dinainte de 1989?

Eu cred că şi ce a fost înainte de '89 este urmarea a ceva dinainte. Nimic din istoria noastră nu este întîmplător. Nici ceauşismul nu ar fi fost posibil într-o altă ţară, cu altă istorie, cu altă tradiţie etc. Tendinţa noastră autodistructivă este veche.

Eu cred că nu s-a înţeles că, după 1989, totul trebuie luat de la început. Fără o analiză a întîmplărilor colective şi individuale dinainte de 1989 nu se poate porni pe alt drum. Pentru România, anul 1989 ar fi putut să însemne începutul unei noi epoci istorice. Deocamdată, lucrul acesta nu a fost înţeles. Oamenii despre care vorbeaţi au crezut că poate să existe o continuitate şi dincolo de anul 1989. Îşi vor da seama, cîndva, că această continuitate este imposibilă. Probabil că lucrul acesta va fi înţeles abia odată cu schimbarea generaţiilor.

Adversarii din cadrul generaţiilor legate de trecut preferă să lucreze între ei decît să permită venirea din urmă a altei generaţii. La nivelul fiecărui partid, a fiecărei instituţii, la nivel parlamentar, guvernamental, prezidenţial, adevărata luptă se duce nu în sînul unei generaţii, chiar dacă membrii acesteia se află pe poziţii adverse, ci împotriva venirii unei noi generaţii. Blocajul esenţial aici este. Or, modul în care intelectualitatea a înţeles acest moment, pe care l-a transformat într-o adevărată luptă de clară, a favorizat acest blocaj. Intelectualii au fost primii care au refuzat venirea din urmă a tinerei generaţii. Nu mă gîndesc la generaţia mea, ci la cei de după noi. Pericolul aici e: "nu este momentul" pentru cei care vin, cînd tocmai pentru ei este cu adevărat momentul. Paradoxul societăţii noastre este că pretutindeni lupta se duce între foşti, nu între vechi şi noi. Competiţia e monopolizată, cei care vin sînt excluşi de la ea.

Cred că lucrul acesta s-a întîmplat de cînd lumea, la toate schimbările de generaţie în momente cruciale. În istoria modernă a României, acest fenomen a ieşit în evidenţă la momentul 1848, la momentul 1860, către 1890, apoi după primul război mondial. După cel de-al doilea război mondial, el nu s-a mai putut produce, pentru că ţara a fost ocupată. Am mai putea lua în calcul şi perioada de relativă liberalizare a lui Ceauşescu, dar lucrurile ies din nou cu adevărat abia în 1989. Pentru mine, repet, ele sînt absolut normale.

Sînt normale într-o societate care, cum spuneaţi dvs., funcţionează, dar anormale acum, la noi, cînd, cum tot dvs. aţi spus, este nevoie de o ruptură care nu poate fi făcută decît de oameni noi.

La începuturile României moderne, în perioada post-fanariotă, a fost un moment foarte asemănător cu cel de după 1989. Rezultatul schimbării şalvarilor cu pantaloni "europeneşti" a fost România modernă. Nu văd de ce schimbarea de generaţie de după 1989 nu ar putea avea un rezultat asemănător. Numai că mai trebuie să aşteptăm puţin. O schimbare de epocă în istoria unei naţiuni nu se poate petrece de la o zi la alta. Cei care privesc spre trecut vor dispărea fie biologic, fie prin marginalizare. Viitorul aparţine celor care vin. Inteligent pentru un om al trecutului ar fi să se adapteze la momentul pe care îl trăieşte, dar acest lucru este la limita a ceea ce i se poate cere unui om. Eu am trecut prin această experienţă. Am reuşit să mă adaptez, dar nu total.

Viitorul vine întotdeauna, dar poate veni după ce a făcut un ocol de 25 de ani sau poate veni la timp, cînd îi este momentul. Ceea ce pun eu în discuţie este această încrîncenată blocare a venirii unui viitor de care este clar că nu se poate scăpa. Asistăm la o cramponare în poziţii-cheie atît în rîndurile puterii, cît şi în acelea ale opoziţiei împotriva venirii acelei generaţii de tineri care nu doar nu a beneficiat de nimic în trecut, dar nici nu a avut de suferit de pe urma lui, nu este, deci, marcată de el. Nicăieri tinerii nu sînt promovaţi, ceea ce nu poate duce decît la o menţinere a statu quo-**ului. Acesta este fenomenul care ar trebui discutat.**

Atît tendinţa bătrînilor, cît şi cea a tinerilor este firească. Acesta este conflictul clasic dintre generaţii. A înţelege că vremea ta a trecut şi că a venit vremea altora ţine, după părerea mea, de regimul excepţiei.

Da, dar efectele pot fi, mîine-poimîine, teribile. Războiul între foşti nu face decît să-i îndepărteze pe tineri, să-i facă să nici nu mai participe la această luptă firească şi la crearea unui climat democratic. Acesta este pericolul, pe care măcar intelectualii implicaţi în politică ar trebui să-l simtă. Senzaţia mea este că, deşi îl simt, se fac că nu le pasă. În aceste condiţii, tinerii nu au cum să simtă că democraţia ţine de propria lor responsabilitate. Or, generaţiile tinere ale momentelor istorice evocate de dvs. aveau sentimentul că trebuie să se implice în istoria societăţii.

Ele se educaseră în altă parte, nu aici. Or, tinerii de acum sînt în continuare condiţionaţi de un sistem de învăţămînt şi de o educaţie familială să fie nişte oameni neliberi. **Oamenii liberi nu au apărut încă**. Trebuie să îi aşteptăm să apară cam peste 20-25 de ani. Conflictul de acum este într-adevăr între nişte oameni ai trecutului, care se războiesc dar se şi aliază între ei, şi nişte oameni care vin, dar care nu sînt nişte oameni liberi. Se poate presupune că, după cîteva mii de ani, cei 40 de ani de cîţi a avut nevoie Moise pentru a face dintr-un popor de sclavi un popor de luptători pot fi reduşi, să zicem, la jumătate. Trebuie, totuşi, aşteptat. Astfel încît, după conflictul acesta, de acum, va apărea un altul, în care tinerii de acum, **semi-liberi**, vor intra în conflict cu cei cu **adevărat liberi**. În Occident, copiii sînt intangibili. Este o generaţie sălbatică, de neînţeles pentru cei mai în vîrstă. Dacă aceşti "sălbatici" vor avea în primul rînd în faţa ochilor idealul libertăţii, societatea merită să-i crească. Or, în România nu sînt crescuţi încă astfel de oameni "sălbatici". Vor fi, însă, cîndva, şi vor dărîma totul, pentru că vor fi altfel de oameni. Alt popor. Altă specie.

Simt, din nou, nevoia să vă contrazic, dar sîntem nevoiţi să ne oprim aici. Vă mulţumesc şi sper ca optimismul dvs. să nu fie zadarnic.

A transcris
Bogdan GHIU

ELITA MEDIATICĂ ÎN DERIVĂ?

Confuzie... firească

Dacă o conferinţă internaţională îşi atinge scopul, merită oare să mai zăbovim asupra rostului său, asupra actualităţii sale? Cred că nu. Şi totuşi, o împrejurare ciudată mă determină să meditez: e momentul sau ba să discutăm despre elite, în special despre cea mediatică? Dar, să luăm lucrurile pe rînd.

Convinşi fiind că rostul actual al mass-media nu se poate analiza şi înţelege dacă nu ne punem întrebarea: **cine** confecţionează mesajele şi care este legătura acestora cu **intelectualitatea** şi cu **politicienii**, Facultatea de Jurnalism şi Ştiinţele Comunicării a cerut sprijinul Fundaţiei Soros pentru organizarea unei conferinţe internaţionale cu tema "Elita mediatică în derivă. Procesul de restructurare a elitelor în Europa de est". În zilele de 24-26 noiembrie la Braşov sociologi, politologi, antropologi din aproape toate ţările ex-socialiste şi din SUA au dezbătut intens triunghiul sus amintit. Dacă luăm în considerare seriozitatea calmă a discuţiilor şi planurile comune de cercetare comparată, întîlnirea - prezidată de decanul facultăţii, conf. dr. Mihai Coman - a fost un succes.

Dar dacă cineva a urmărit mass-media centrală, ar putea crede că această conferinţă nici n-a avut loc. Însă ceea ce îndeamnă la meditaţie nu este lipsa de interes a cotidianelor, a posturilor de radio şi de televiziune, ci cu totul altceva. După lansarea comunicatelor de presă organizatorii au fost surprinşi de întrebarea pusă de unii ziarişti: dacă este vorba despre noi (ziariştii), de ce nu ne-aţi trimis invitaţii? Adică, au dorit să **participe** la dezbateri, nu doar să **observe** şi să **relateze**. (Ca şi cum la un consiliu medical ar trebui să asiste pacientul, sau siderurgul ar trebui să fie prezent la o conferinţă de metalografie.)

Am putea trece cu vederea această confuzie de rol, de discurs etc., dar problema ni se pare extrem de semnificativă. Şi nu numai pentru România. Elitele actuale, de la politicieni la ziarişti, nu au nevoie de cercetare socială, cu atît mai puţin de abordarea propriei lor categorii... Elitele cred că ele ştiu ce este în jurul lor, şi mai ales cred că ştiu ce fac. Acesta este motivul pentru care confundă discursul politologic cu cel politic, discursul despre condiţia jurnalistului cu jurnalistica.

Este vorba de un fenomen firesc în epocile de tranziţie. Deci, este inevitabil ca elitele să fie în derivă. De aici şi titlul, tema conferinţei şi angajarea în cercetarea comparativă a problemei. Îmi permit o ipoteză care devansează cercetarea: vom avea o elită matură atunci cînd ea nu numai că va suporta confruntarea cu propria-i imagine, oferită de cercetarea ştiinţifică, dar o va cere în mod curet.

De altfel, şi celebrul sociolog Max Weber mai întîi a candidat (şi a pierdut cu brio) la alegerile de după primul război mondial, şi abia după aceea şi-a ţinut prelegerile despre diferenţa dintre vocaţia de savant şi cea de politician.

Zoltán ROSTÁS

1. Care este opinia dumneavoastră despre momentul actual al procesului de democratizare şi profesionalizare a presei în ţările fostului bloc comunist? Există sau nu o presă democratică? Este ea în curs de democratizare?

2. Ştim că, în regimul comunist, au existat subiecte care nu erau de găsit în presă. Mai există şi acum astfel de tabuuri?

VESSELA TABACOVA

profesor universitar, **Bulgaria**

1. Cea mai clară schimbare de "direcţie" spre democratizare s-a petrecut la nivelul mass-media, şi în primul rînd în presa scrisă. Prima voce a democraţiei, naşterea pluralismului coincid cu apariţia primului ziar al forţelor democratice. Însă acum, n-aş putea spune că activitatea ziarului este una absolut democratică, deoarece reînvie unele sterotipuri caracteristice presei comuniste; nu exprimă decît o singură opinie, aceea a Uniunii Forţelor Democratice. Redactorii care şi-au exprimat altă opinie au fost daţi afară. Cu alte cuvinte au revenit la vechile obiceiuri **bolşevice**. Acesta este motivul pentru care un ziar cu credibilitate mare la început, **Democraţia**, acum este unul fără importanţă.

Majoritatea ziarelor se consideră independente, dar nu prea sînt independente faţă de proprietarii lor şi nici faţă de nevoile lor economice. **Eu nu sînt persoana care să creadă în libertatea presei. O asemenea libertate nu există.**

TODOR PETEV

sociolog, profesor de jurnalism, **Bulgaria**

1. În primii ani ai tranziţiei am trecut printr-un proces de dereglare, adică vechile reguli şi legi erau înlăturate sau înlocuite. A trebuit să fim foarte iuţi şi perspicaci în stabilirea noului rol al presei libere. Din păcate, trebuie să admit că ziariştii nu au fost pregătiţi să sărbătorească şi să se bucure de această libertate.

Primul ziar liber a ieşit pe piaţă în Bulgaria în martie '90. Tot atunci a ieşit şi ziarul **Poporul liber**, care este un ziar politic de orientare social-democrată. Personal i-am ajutat pe editori şi pe studenţii mei să ridice ziarul. Dar, mai tîrziu, am putut vedea cum valorile morale şi profesionale ale jurnalismului sînt total distruse. În aşa numita "presă galbenă" prevalează senzaţionalul, lipsa de responsabilitate, pornografia, sexul. Am numărat cam cincisprezece ziare pornografice. Ele încă se publică. Mi-e ruşine să admit că publicul e furios pe existenţa lor, dar continuă să le cumpere. **Nici jurnaliştii, nici publicul nu sînt pregătiţi să se bucure de libertatea pe care o au.**

Din alt punct de vedere este vorba de o reacţie exagerată, după atîtea restricţii. Noii ziarişti, în încercarea de a se exprima, o fac uneori într-un limbaj inacceptabil, ofensiv chiar. Distorsionează gramatica, vocabularul, şi-n toată dezordinea aceasta ei încearcă să sublinieze că sînt vedetele noii libertăţi în domeniul mass-media.

Încet-încet situaţia presei se îmbunătăţeşte. Am atins aşa-numitul punct de saturaţie. În mod evident, în anii următori numărul ziarelor va scădea, publicul va deveni mai selectiv, iar ziariştii mai responsabili în exprimare, dar şi în carierele personale. Căci, dacă ţi-ai pierdut creditul social ca ziarist, va fi foarte greu să-l recîştigi şi să mai capeţi o slujbă în sistemul mass-media.

2. Fostele tabuuri au dispărut dar, după cum era de aşteptat, au apărut altele noi. Ca fost preşedinte al unui cotidian am făcut cunoştinţă cu mecanismele de control ale unui ziar. Avem din nou aşa-numiţii **gatekeepers**, principalii ziarişti profesionişti care răspund de furnizarea informaţiilor şi de publicarea lor. Ei sînt obligaţi să urmărească profilul social al ziarului, ce subiecte pot fi tratate, ce fotografii pot fi publicate şi sursele de informaţie. Atît din punct de vedere organizatoric. Ei trebuie să mai urmărească şi dacă ziarul, postul de radio sau TV se ţine de orientarea pe care a adoptat-o. Fiecare organizaţie are un comitet care decide ce va fi publicat în principiu şi ce nu. Dar avem în ziarele noastre şi sport, şi divertisment şi sex... La multe ziare redactorii-şef au hotărît să nu publice poze şocante: copii morţi, sinucigaşi etc. Odată luată hotărîrea de a face asta, cu nici un chip nu se va publica. Anumite ziare, care se consideră serioase şi de calitate, nu vor publica niciodată fotografii porno.

Religia nu este un tabu în Bulgaria, dar există anumite tabuuri religioase. Noi sîntem o naţiune creştină. Eu nu am văzut niciodată o caricatură a lui Iisus Hristos. Nu puteţi găsi aşa ceva. Ziariştii încearcă să nu ofenseze oamenii, spiritul religios. Un alt tabu este să nu iei interviu cu camera în situaţii critice. De exemplu după un accident. Poţi să faci poze cu victimele, dar fără să li se vadă faţa, pentru a nu fi recunoscute. Un alt tabu este să nu publici materiale despre oamenii care suferă de boli grave, care sînt pe moarte. Acestea sînt valori sociale, generale, combinate cu etica şi deontologia profesională care limitează informaţia la anumite grade. Acei ziarişti care nu urmează aceste reguli capătă imaginea unor persoane periculoase, fără credit.

Cele mai multe dintre aceste tabuuri existau şi înainte de 1989. Ultimul despre care am vorbit, conectat cu imaginea sursei de informaţie: dacă un ziar are grijă de propria sa imagine publică, trebuie să urmărească aşteptările audienţei, altfel va deveni vulnerabil şi şi-ar putea pierde publicul, credibilitatea.

Din alt punct de vedere, există alte tabuuri, dar este un fel de autocenzură. O mulţime de tineri ziarişti care lucrează în Bulgaria cred că vor fi avansaţi dacă vor urma părerea şi aşteptările şefului. Iar vocea magistrului spune adesea: "Asta nu poţi s-o publici". Este doar o proiecţie, o idee a vocii maestrului. Adesea ei aplică autocenzura fără a fi cazul, din preocuparea de a fi promovaţi. Această permanentă preocupare duce adesea la articole cenuşii. Sînt sigur că aceşti ziarişti îşi vor menţine slujbele, dar nu vor fi niciodată originali. Ei nu sînt conştienţi că **un ziarist trebuie să aibă mai mult de un grup de referinţă, un grup la care se raportează.**

JANUSZ MUCHA

sociolog, **Polonia**

1. Cred că trebuie să ne întoarcem în istorie. Pînă în 1989, nu mai îmi amintesc exact cît, dar cred că mai mult de 90% din presă era controlată de Partidul Comunist. Era un concern, care publica aproape totul în Polonia, magazine, cotidiane etc. Doar cîteva ziare romano-catolice, unul săptămînal şi un mic număr de mensuale, erau publicate de alţii şi nu de acest concern al P.C. Nu vorbesc aici despre ziare religioase. Vorbesc despre săptămînale socio-culturale de orientare romano-catolică publicate de oameni legaţi de biserica romano-catolică, intelectuali catolici.

Din 1989 şi 1990 am avut un proces de distrugere a acestui vechi sistem comunist. Ziarele au fost preluate de către guvern de la concernul P.C. şi au fost vîndute sau date diferitelor persoane, ca de exemplu unor organizaţii politice sau unor grupuri de capital şi, de asemenea, unor asociaţii de ziarişti, ceea ce înseamnă că ziariştii care lucrau la anumite ziare au creat asociaţii şi au pus banii pentru a cumpăra ziarul sau o parte din ziar. Deci situaţia s-a schimbat, pentru că nu mai era monopol, nu mai exista P.C. care a fost dizolvat în 1990 sau 1991, nu-mi amintesc acum. Şi, de asemenea, au fost create ziare noi, cel mai important şi cel mai accesibil este **Gazeta Wijborcza**. Şi acesta a fost cel mai cumpărat ziar, pentru că el a început să apară înainte de primele alegeri libere, în 1989, şi acum este cel mai răspîndit ziar naţional din Polonia. În mîinile comuniştilor, de fapt mai era doar un cotidian, **Tribuna**, înainte cotidianul Comitetului Central al Partidului Comunist. Are un tiraj de aproximativ 60.000 de exemplare, în timp ce **Gazeta Wijborcza** cred că are în jur de 600.000. Este o diferenţă.

În acest moment există o concentrare de capital, în sensul că există un capital polonez şi cîteva vestice - Norvegia, Franţa, Italia - care au cumpărat tot mai multe ziare pe care acum le controlează.

Cred că avem un tip de democraţie în presă, în sensul că sînt prezentate opţiuni politice variate. Trebuie însă specificat că anumite forţe cred că nu este democraţie, pentru că ele nu au cotidiane, nu au bani pentru a scoate propriul ziar şi nu au avut succes în obţinerea unui ziar în procesul de distribuire a ziarelor ce aparţineau P.C. **Democratizarea presei este, deci, în curs de desfăşurare.**

2. Eu cred că în Polonia acum totul este discutat, nu văd să existe nici un tabu. Unele lucruri nu sînt discutate de anumite ziare sau de televiziunea publică, dar atunci sînt discutate de alte ziare. Nu rămîne nimic neacoperit.

JAROSLAW GRZYBCZAK

sociolog, **Polonia**

1. În Polonia nu se pune problema unui proces de profesionalizare. De mai mulţi ani încoace presa nu e numai liberă ci şi comercială, conducîndu-se după regulile economiei de piaţă. De asemenea, nu există problema democratizării şi a pluralismului. În Polonia, ca şi în alte ţări democratice, **problema nu este cea a dependenţei presei de puterea politică, ci de cea economică**. Deci, ziariştii nu depind de politicieni, ci de diferite forţe care le pot aduce profit. Se pune, de asemenea, problema angajamentului politic care este opus obiectivismului. Există ziarişti angajaţi în politică dar nu pentru că a trebuit să o facă, ci pentru că au cunoştinţe printre politicieni, caută profituri etc.

În Polonia procesul de liberalizare a presei a început în 1980-1981. Chiar şi cînd acţiona Legea Marţială, presa a fost mai liberă decît în România înainte de '89 (cu excepţia cîtorva luni cînd cîteva ziare, un post de televiziune şi cîteva posturi de radio au fost închise). Deci a existat un proces mult mai lung de liberalizare a presei. De exemplu, în 1981 ziariştii au primit dreptul de a semna locurile din articolele lor unde acţiona cenzura. Cititorii aveau astfel posibilitatea să vadă. A existat iarăşi o presă catolică independentă, populară. Era chiar mai populară decît astăzi. Exista şi o presă "subterană" produsă ilegal de către opoziţie care s-a dezvoltat foarte mult în anii '90.

2. Nu ştiu, dar poate că putem vorbi despre o persoană: Papa nu este niciodată criticat.

JURAJ VOJTEK

profesor, **Slovacia**

1. Pe de o parte avem acum o presă liberă, independentă de guvern, de partide etc... **Procesul de privatizare a ziarelor a fost încheiat.** Ziarele aparţin acum unor companii particulare, uneori formate chiar din ziarişti care au adus acţiuni. Pare a fi starea ideală: ziariştii care creează ziarul sînt şi proprietarii lui.

Dar, din nefericire, situaţia economică este rea, iar preţul ziarelor urcă în mod constant. Dacă resursele financiare ale acestor companii nu vor fi suficiente pentru a menţine ziarele, acţiunile ar putea fi cumpărate de cineva puternic. Apoi, **cu cît este mai mare libertatea pe care o avem, cu atît creşte şi responsabilitatea.** Însă acest proces de democratizare şi profesionalizare a presei va fi dus la bun sfîrşit. Altfel ar fi trist.

2. Cred că nu există nici un tabu. Biserica catolică este puternică şi în Slovacia, dar nu într-atît încît să exercite presiuni serioase asupra ziarelor noastre. Încearcă să o facă asupra televiziunii, criticînd-o, scriind scrisori conducerii televiziunii. Desigur, nu ai voie să-l ataci pe preşedinte într-un mod ilegal. Dar, aici e o problemă pentru că, vezi, **acolo unde se sfîrşeşte libertatea mea, începe, poate, libertatea ta.**

MAGYARI SÁNDOR

antropolog, **Ungaria**

1. După '89 au apărut ziarele şi jurnalele în Ungaria ca ciupercile. A crescut deci de zece-cincisprezece ori numărul publicaţiilor existente. Dar o bună parte din aceste publicaţii au fost sponsorizate de către partide politice sau de oameni care urmăreau un ţel bine definit şi de aceea au pus amprenta lor pe aceste publicaţii. Dar există şi cîteva publicaţii care sînt chiar independente şi

▶▶

chiar reprezintă un spirit liberal democratic, încercînd să prezinte prin jurnalism investigativ ceea ce se întîmplă în Ungaria.

2. Presupun că... nu, în Ungaria, dar, la anumite organe de presă, ştiu din surse sigure, este prezentată o listă cu anumite subiecte: "Uite acestea sînt companiile despre care nu poţi să scrii." Dar există cîteva ziare în care jurnaliştii îşi permit să critice guvernul şi să abordeze şi aceste tabuuri. Unul dintre ele ar fi criticarea guvernului, dar redactorii au atacat şi în trecut şi acum guvernul, şi eu cred că acesta este rolul unei prese democratice: să atragă atenţia publicului la acele fapte ale guvernului care nu au fost aduse la cunoştinţa tuturora. **Cam acesta ar fi după mine rolul unei prese democratice: să fie o contrapondere.**

MARINA ŞIŞKINA

profesor, decan al Facultăţii de Jurnalism din Sankt-Petersburg, **Rusia**

1. Cred că există o anume democraţie în presă, fiindcă există o mulţime de publicaţii ale presei alternative. Sînt publicaţii ale partidelor, ale grupurilor economice, culturale, de tineret, grupuri religioase. Cred că la Sankt-Petersburg avem peste două sute de noi titluri, ziare şi reviste. Avem şi noi canale TV, cu studenţii din departamentul nostru discutăm mult despre noile opinii, despre evoluţia ţării noastre.

Presa economică este foarte importantă. Cred că avem douăzeci de publicaţii. Există mai multe direcţii: culturală, economică, religioasă etc. Aceste publicaţii scriu, de exemplu, despre perspectivele noastre economice. Fiecare publicaţie are propria ei opinie.

2. **Noi nu mai avem tabuuri**. Presa poate vorbi despre orice. Avem multă publicitate, dar nu avem legi în privinţa asta. Ar trebui să vorbim mai mult despre etică, estetică, morală. Cred că şi în România e la fel. Ar trebui să ne gîndim la ce scriem. Ziarele noastre nu se preocupă de morală. Senzaţionalul contează. Tînăra generaţie este foarte interesată de subiectele de acest fel.

EKATERINA EGOROVA

psiholog la Centrul de consultanţă politică "Nicollo M.", **Rusia**

1. În Rusia, sînt acum cel puţin două probleme importante privind jurnalismul modern. Desigur, avem un număr foarte mare de tineri care lucrează în domenii interesante, în special comentarii politice. Şi sînt nişte jurnalişti foarte buni. Dar deseori, din punct de vedere literar, calitatea articolelor lor este absolut îngrozitoare. Folosesc un lexic nenormat; uneori, limba rusă e absolut incorectă. Din alt punct de vedere, sînt multe informaţii greşite, false, necontrolate; pentru că faptul este foarte interesant, mulţi jurnalişti se grăbesc să scrie politică, dar fără a verifica dacă informaţia este corectă sau nu.

2. E foarte dificil de spus, pentru că nu ştiu exact ce ar putea fi considerat tabu acum, în Rusia. Totul este publicat. Informaţii despre viaţa particulară a politicienilor (dacă jurnalistul află aceste informaţii, le va publica imediat), informaţii despre secrete de stat; nu ştiu, poate că nu e bine pentru securitatea naţională, dintr-un anumit punct de vedere, pentru că anumite secrete de stat, economice şi militare, există în orice ţară; presupun că toate ţările ca Rusia încearcă să fie deschise presei.

Aceste lucruri nu erau publicate deloc înainte. Existau şi alte tabuuri, ca de exemplu: privilegiile membrilor de partid, adevărata situaţie economică, secretele Ministerului Apărării, creşterea prostituţiei şi a celor care folosesc droguri. Acum, toate acestea au dispărut.

SAM TEAFORD

profesor de literatură, **SUA**

1. Cred că, în ce priveşte democratizarea şi profesionalizarea presei în Statele Unite, sîntem într-un stadiu destul de avansat, pentru că am avut la dispoziţie mai bine de două sute de ani ca să lucrăm asupra ei. Asta nu înseamnă că nu este loc şi pentru mai bine. Eu cred că mai este chiar mult loc pentru mai bine, cred că devenim mai critici în ceea ce priveşte liderii: nu mai acceptăm tot ce ni se spune aşa cum s-a întîmplat uneori în trecut. Dar **trebuie să continuăm să ne reevaluăm în mass-media.**

2. Aş spune că, în ansamblu, există puţine astfel de subiecte. În ceea ce priveşte presa locală din micile oraşe sau staţiile locale de televiziune s-ar putea să existe o reţinere în a transmite ştiri rele despre personalităţile proeminente. Ar trebui să mai adaug că, nu cu mulţi ani în urmă, viaţa sexuală a candidaţilor la funcţii politice în acest stat era cu totul ignorată, nu se scria despre astfel de lucruri. Acum însă am rezolvat acest tabu şi cred că am depăşit numeroase astfel de subiecte tabu. Cred că **politicienii trebuie să recunoască că mass-media are datoria să cerceteze activitatea lor, să pună întrebări şi să fie sceptici.** Şi de cîte ori se plîng că presa se poartă cu ei prea dur, ar trebui să realizeze că aceasta este datorită poziţiei pe care o ocupă în cadrul încrederii publice.

KENNETH STARCK

profesor de jurnalism, **SUA**

1. Aş spune că în SUA ne aflăm într-un stadiu relativ avansat al profesionalizării. Aceasta se datorează în primul rînd organizaţiilor profesionale care pun foarte mare accent pe educaţie, pe pregătirea profesională, pe stabilirea standardelor profesionale ale activităţii jurnalistice. Celălalt factor este lunga tradiţie a învăţămîntului jurnalistic. În SUA, prima şcoală de jurnalism a fost întemeiată în 1908, deşi au existat unele cursuri de jurnalistică în anumite şcoli chiar şi la sfîrşitul secolului trecut. În acest moment, sistemul de învăţămînt universitar a acceptat deplin învăţămîntul jurnalistic. În ceea ce priveşte momentul exact în care se află presa, nu sînt prea sigur pentru că aş vrea să văd standardele profesionalismului perfectate.

2. Presa americană este mai degrabă diversă şi un număr de publicaţii abordează subiecte pe care altele le ocolesc sau le prezintă fragmentar. Nu mă pot gîndi însă la subiecte pe care nici o publicaţie nu le-ar aborda, fie pornografie, fie sex, fie investigaţii politice. Cred că **fiecare publicaţie are propriul său public ţintă şi acest public determină care ar trebui să fie subiectele tabu.** Un singur exemplu pot găsi - şi nu sînt sigur că este chiar vorba despre un subiect tabu - şi anume că, în cazul unei crime sau al unui viol, numele victimei nu este menţionat, protejîndu-i astfel intimitatea.

Pot exista tabuuri în ceea ce unii numesc prost gust în selecţia fotografiilor: fotografii care prezintă atrocităţi ale războiului, crime şi care ar putea să şocheze opinia publică. Nu prea mai există multe subiecte tabu. Lucruri ca homosexualitatea, problemele minorităţilor, pornografie au ieşit într-un fel la lumină.

MARY ANN SABO

profesor de jurnalism, **SUA**

1. Cred că este o întrebare foarte interesantă, mai ales că, după cîte am înţeles eu, înainte de 1989 aproape că nu existau şcoli de specialitate în jurnalism, în afară de una, care se afla în Bucureşti şi era în subordinea Partidului Comunist. Consider că, în ultimii cinci ani, s-au făcut mulţi paşi înainte. Şi din discuţiile cu studenţii mei, şi cu unii reporteri pe care i-am întîlnit în Timişoara, am dedus că există o mare dorinţă de a face mai mult, de a se stabili nişte repere profesionale, o etică. O problemă ar fi aceea că cei care predau în şcolile de jurnalistică nu sînt pregătiţi în domeniu. De exemplu ei au studiat filologia - limbi străine sau română. Deci există o problemă privind experienţa, o alta privind dotarea cu manuale şi accesul la acestea. O idee pe care am auzit-o într-una din discuţiile de la acest colocviu a fost că genul de jurnalism care se practică în fiecare din aceste ţări din est e poate cel mai adecvat care se poate practica acum. **Nu e drept ca eu să preiau standardele mele din vest şi să evaluez presa estică în funcţie de ele.** Discutînd cu studenţii mei am constatat o mare curiozitate privind standardele presei din vest. Este clar că nu mai sînt fericiţi cu ceea ce li se dă. Totuşi, cererea publicului este cea care vinde, deci asta li se dă oamenilor. Şi cred că va lua timp, ca la orice mass-media în curs de dezvoltare, în orice ţară. Şi în SUA a durat destul de mult aceeastă perioadă, cînd senzaţionalismul era cel mai bine vîndut şi aveam o presă foarte plină de senzaţional, dar nu incredibilă. Şi, la un moment dat, societatea a început să se schimbe, şi jurnalismul odată cu ea. Deci cele două trebuie să meargă mînă în mînă, cred.

Cred că o presă democratică înseamnă mai mult decît îndepărtarea cenzurii. Un lucru foarte comun în S.U.A., care lipseşte aici, este o delimitare foarte precisă între: "Acestea sînt ştirile, obiective" şi "Aceasta este părerea mea personală". La noi, pe prima pagină ştii că vei găsi mereu ştiri. Este o problemă de a filtra articolele: aici sînt ştirile, iar înăuntru găseşti comentariile. Şi cred că acest lucru se întîmplă cu majoritatea ziarelor americane. Unii dintre noii jurnalişti ar spune că niciodată nu poţi fi obiectiv. Cred că, totuşi, este extrem de importantă dorinţa de a fi obiectiv, de a căuta ştiri. Sînt unii care spun că ar trebui să se renunţe la presa de opinie în România. Consider că ar fi o greşeală. Consider că **rolul presei este şi acela de a-i ajuta pe oameni să ia decizii.** Problema este că cele două planuri se suprapun, încît cititorii, mai ales cei care nu au beneficiat de o pregătire universitară, nu pot face deosebirea. **Un prim pas ar fi acela de a face o distincţie clară între ştiri şi comentariu.**

2. Da, sigur. Asta diferă de la un canal la altul. Şi de la piaţă la piaţă. Dar, cu cît oraşul este mai mare - Los Angeles, New York şi altele - cu atît mai mult cresc posibilităţile de exprimare şi scad subiectele tabu. Sînt o serie de lucruri care pur şi simplu nu au fost discutate de mass-media. Acum zece ani n-ai fi văzut nimic în presă despre soţii bătute. Asta ţine mai mult de cultură decît de morală: a te face că nu vezi. Consider că trebuie să vorbim despre anumite lucruri: abuzuri asupra copiilor, asupra nevestelor. Acum zece ani toată lumea ştia despre existenţa lor, dar nu vorbea despre ele. În jurul anului 1985, cînd oamenii mureau de SIDA, în anunţurile mortuare se făceau referiri eufemistice: "X.Y., după o lungă suferinţă, a murit de pneumonie". Nu se pomenea nimic de SIDA ca să nu fie afectată reputaţia persoanei. SIDA era considerată o boală numai a homosexualilor. Consider că, în continuare, ne deschidem tot mai mult cultural, spre noi subiecte, pînă acum tabu. Cred că forţele mediatice îi fac pe oameni să privească lucrurile în faţă. Şi ori de cîte ori faci să crească nivelul de înţelegere şi conştientizare, consider că, din punct de vedere cultural, se face un pas înainte. Şi poate că, peste ani, nu vom mai citi în presă despre soţii maltratate, nu pentru că nu li se mai acordă atenţie, ci pentru că vor fi tot mai puţine cazuri.

Ancheta a fost realizată, în exclusivitate pentru revista **Dilema**, de studenţii Facultăţii de Jurnalism şi Ştiinţele Comunicării: DIANA ANGHEL, CAMELIA CUŞNIR, MONICA DINDELEGAN, ELENA FĂRMUŞ, OCTAVIAN GABOR, IRINA ILIE, NICOLETA MIRON, CAMELIA POPESCU, ANTOANETA ROMAN, SORANA ZBARCEA, care au asigurat şi serviciul de relaţii publice al conferinţei.

Mai există tabuuri în România post-decembristă şi care sînt ele?

Ticu Dumitrescu
(senator PNŢCD, preşedinte AFDPR)

Cel puţin pe vremea lui Ceauşescu nu trebuia să mimăm democraţia ca acum, cînd tot nu e, dar de ce să afle asta şi Occidentul?! Un tabu, nu?! Dar pentru ca să nu mai mimăm nimic, trebuie să aibă loc o schimbare de mentalitate. La tineri de pildă, care sînt pînditi de boala indiferentismului, "că tot nu se schimbă nimic", alt tabu, nu?! În problema corupţiei iar, se vorbeşte de ea, dar la modul general, nu se dau nume, alt tabu, nu?! Se vorbeşte de teroriştii din decembrie, dar nici un nume de terorist, nici o poză, nimic nu a fost dat publicităţii. Alt, tabu, nu?! Acarul Păun e "eroul" zilei! Ce mai tabu, nu?! Corupţii sînt în Guvern, în Parlament, la Cotroceni, în partide, dar nimeni nu-i cunoaşte. Nu se poate face nimic cînd abordăm cîte un subiect interzis, pentru că măsurile care se impun cad automat, nimeni din factorii de decizie neimplicîndu-se. Un mare tabu românesc! În lumea Opoziţiei se recomandă mereu să nu se discute despre monarhie! Iar o problemă de mentalitate.

Dumitru Căluianu
(senator PNL-CD)

Tabuuri există şi azi, dar se foloseşte duplicitatea ca să fie trecute cu vederea. Părerea mea este că s-au menţinut toate tabuurile dinainte, în scopul menţinerii puterii de către cei care au pus mîna pe ea în decembrie 1989. De exemplu, înainte de '89 nu se pomenea deloc de corupţie, de parcă nu exista, iar acum se vorbeşte toată ziua dar nu se dovedeşte nimic, se tabuizează prin demonetizare! Cazuri concrete de mari corupţi şi corupători, ioc. Toată lumea vorbeşte de reformă, toţi o acceptă, dar ea nu există. Mi s-a recomandat şi mie să mă abţin să discut anume probleme, că poporul nu e pregătit, că persistă sechelele trecutului etc.

Markó Béla
(senator, preşedinte UDMR)

În ceea ce priveşte instituţiile Puterii, bineînţeles că pentru ele există o serie de tabuuri. Un tabu ar putea fi constituit chiar din probleme de dinainte de 1989: problema vechilor structuri, problema Securităţii, problema partidului comunist; nu s-a făcut o analiză asupra continuităţii sau discontinuităţii fostului regim comunist, deci tabuul cel mai grav şi cu cele mai nefaste consecinţe îl constituie această tăcere despre aceste probleme moştenite. Evenimentele din decembre '89 pot fi în acest caz un "corolar" al tuturor tabuurilor de care am vorbit. Şi nu văd cum o să scăpăm de ele.

Varujan Vozganian
(deputat, lider al grupului parlamentar al minorităţilor altele decît cea maghiară)

După 1989, mai ales în prima perioadă, societatea românească a cunoscut o dezinhibiţie aproape completă: mitinguri, inscripţii, greve, calomnii cu toptanul în presă etc. Aşa că nu cred că a persistat vreunul din tabuurile de dinainte de '89, dar a persistat altceva: le-aş numi tabuuri distorsionate sau transformate. Adică, au rămas prejudecăţi, au rămas mentalităţi, care presează în continuare. În ceea ce priveşte minorităţile, eu am avut de-a face cu prejudecăţi-tabu, de pildă: că în România minorităţile o duc bine, sau că avem alte probleme mai grave oricum; sau dacă v-am da dvs. trebuie să dăm şi la unguri etc. Există însă şi alte tipuri de tabuuri transformate, distorsionate, datorită strategiilor. Sînt subiecte perdante, pe care dacă le susţii în plan politic, pierzi, îţi pierzi din voturi şi atunci e mai bine să le eviţi. De pildă: susţinerea revendicărilor minorităţii maghiare, susţinerea problemei monarhice, susţinerea retrocedării caselor naţionalizate sau a proprietăţilor industriale naţionalizate. Sînt tabuuri pentru că segmentul de eventuali beneficiari este relativ restrîns faţă de segmentul de indiferenţi. Condensînd, tabuurile dinainte de 1989 s-au transformat şi au apărut altele, nu de aceeaşi putere, în plan politic. Este însă întristător că asistăm la o reconsolidare a tabuurilor: teama de a nu-ţi pierde postul dacă ai o anumită opţiune politică, nevoia de compromisuri pentru a ajunge cît mai sus, asumarea necinstei pentru a-ţi menţine nişte privilegii şi tot aşa. Reconstruirea tabuurilor este unul din semnele înfrîngerii morale de după '89.

Stelian Tănase
(deputat PL-93)

Întrebarea cred că trebuie pusă invers, adică, dacă există ceva care nu e tabu, în societatea românească. În Parlament, pe culoare, se spune tot timpul că să nu vorbim despre asta, despre ailaltă, că nu e momentul. Culmea că aceşti oameni care fac asemenea "recomandări" trec drept înţelepţi şi echilibraţi, cînd de fapt este vorba de o întoarcere cu spatele la realitate. Chestiunea se reflectă în măsurile luate de Guvern şi în răspunsurile date de Opoziţie. După 50 de ani de "îngheţare", a reînceput discutarea timidă a unor probleme, dar atît.

Gheorghe Dumitraşcu
(senator PDSR)

Societatea românească postdecembristă a inaugurat o lume dărîmătoare de tabuuri şi instauratoare de tabuuri! E bine că a dispărut tabuul "tinereţii revoluţionare a tov." şi cel al "studiilor tovarăşei", dar de ce să dispară tabuul vieţii noastre sexuale normale, strămoşeşti?! Dar avem tabuul modului în care s-au făcut averile după Revoluţie. Tabu este să te întrebi de unde atîta literatură evanghelizatoare. O societatea fără tabuuri însă, e, va să zică, o societatea care nu există.

A consemnat
Petru IONESCU

Atoateştiutori şi strategi

Există printre literaţi (dar nu numai!) o speţă curioasă de inşi al cărui rol esenţial pare a fi acela de sfătuitori. Stăpîni pe întreaga rază a informaţiilor şi "înzestraţi" cu un greu de egalat fler al tacticii imediate şi al strategiilor de perspectivă, ei se află, oricînd săritori, gata să te apere şi să te pună la adăpost de scandaluri şi pericole. Mai toate, în sfera noastră de preocupări, au în centrul de interes scrierea unei (unor) cărţi. Mai înainte şi acum am avut parte de sfaturile acestor atoateştiutori ipostaziaţi în oameni ce te vor feri de iminente pericole dacă, evident, le dai ascultare. Mereu oportuni şi infatigabili, te găsesc negreşit "la timp" şi te consiliază. Pe vremea ceauşismului biruitor, am avut parte (debutul meu în volum s-a produs în 1966) de serviciile acestor inşi care ştiau, cum altfel?, întotdeauna cînd e momentul să scrii o carte. Cînd am scris, în 1962, **Junimismul**, m-au asaltat efectiv, consiliindu-mă că fac rău tratînd un astfel de subiect care, nu-i aşa?, îl va reabilita pe Maiorescu. E momentul, clamau, pentru astfel de întreprinderi efectiv sinucigaşe? Nu i-am ascultat, dar veninul sfaturilor "înţelepte" s-a strecurat în ţesătura cărţii. E drept că am avut şi ghinion, cartea fiind tot amînată la apariţie patru ani, încît, tipărită, ceea ce fusese pozitiv despre Maiorescu şi Junimea apărea acum palid şi insuficient. Dar, dacă nu dădeam ascultare "înţelepţilor" binevoitori şi-mi urmam, netulburat, proiectul iniţial, chiar dacă mai aşteptam alţi cîţiva ani cu publicarea cărţii, scăpam de insatisfacţii şi reproşuri îndreptăţite. Eliberat de tutela sfătuitorilor, am scris, în 1973-1974, efectiv o altă carte (am numit-o **Junimea şi junimismul**), apărută în 1975, care, în mare, reluase proiectul din 1960.

Asta nu înseamnă, deloc, că am scăpat cu totul de specialiştii în stabilirea momentului cînd nu poţi scrie o carte. (Simptomatic, niciodată nu te sfătuiau sau nu te sfătuiesc cînd e momentul să o scrii.) Specialitatea lor se consumă în zona acţiunii sanitar preventive. Neobosiţi la datorie, continuau să acorde oficii. Cînd, prin 1976-1979, am lucrat la cartea care s-a numit **Tradiţionalism şi modernitate în deceniul al treilea** am fost implorat să înţeleg că nu e momentul să scriu şi, mai ales - scandal! -, să public cartea. Prea abordează chestiuni delicate politic. (Am uitat să spun că specialitatea acestor atoateştiutori acoperă, cu deosebire, zona politicului, ale cărui secrete dubioase le deţineau şi le deţin absorbant.) Am publicat-o în 1980. Vreo doi ani cartea a fost bine primită. Apoi, în 1982, publicaţiile oficiale, **Săptămîna** şi **Luceafărul**, au dezlănţuit o campanie concertată, de o mare violenţă, împotriva cărţii şi a autorului ei, cerînd de-a dreptul interdicţia mea. Dar nu eram singura victimă scriitoricească a campaniilor acestor publicaţii şi, oricum, chiar dacă nu publicam cartea, îmi venea rîndul să fiu atacat. Atenţi şi prevenitori cu mine, atoateştiutorii au revenit, amintindu-mi de sfatul lor că nu era "momentul" să comit eroarea de a scrie şi publica această carte. Cînd le-am comunicat că, între timp, am scris o carte **Viaţa lui Const. Dobrogeanu-Gherea**, care se află în corectură, s-au alarmat foarte, aproape ameninţîndu-mă că vor înceta să-mi mai acorde asistenţă proteguitoare, de vreme ce mă comportam de capul meu, gafînd incorigibil. E momentul - clamau -, acum, în plin scandal, să public o biografie despre Gherea? Am avut, ce-i drept, neplăceri. Corectura, în fază bună de tipar, mi-a fost oprită timp de şase luni, pironită fiind de nişte referate negative ale Institutului de Istorie a P.C.R. Dar, apoi, am reuşit să o deblochez, cartea apărînd în 1982 şi primind chiar un premiu al Uniunii Scriitorilor. Degeaba, specialiştii în strategie mă avertizau că o s-o încurc definitiv dacă, neînţelegător, nu aştept momentul cînd să scriu şi să public o carte.

Credeam că, după revoluţie, speţa s-a pierdut din lipsă de utilitate. Iluzie deşartă. A devenit parcă şi mai activă, a sporit în dimeniune şi, ameninţătoare cu totul, te sancţionează cînd socoate că eşti în păcat. Prevenitoare nevoie mare, dacă nu apucă să te sfătuiască în etapele preliminare, te judecă aspru **a posteriori**. N-am scăpat de insidiosul reproş nici în colaborările mele de la **Dilema**. La apariţia gazetei, confratele Andrei Pleşu mi-a solicitat un serial despre consultările electorale interbelice. Propunerea m-a ispitit şi am scris serialul în 13 foiletoane. De îndată, strategii mi-au atras atenţia că făptuiesc o mare eroare. Acum, cînd epoca interbelică trebuie prezentată ca un model exemplar al democraţiei, serialul meu demonstrează că, din cele unsprezece consultări electorale din acele decenii, numai două au fost libere. E momentul, acum, să scriu asta? Degeaba demonstraţia mea orală (pe care apoi am dezvoltat-o şi în ultimul foileton al serialului) că democraţia în deceniile interbelice fusese reală şi adevărată, dar, în mod vădit, perfectibilă. Eroarea mea continua să fie reprobată. Ba chiar, mi s-a spus (strategii sînt acum şi punitivi) că, prin acest serial, mă înfăţişez ca om al puterii, de vreme ce calomniez ceea ce trebuie înfăţişat drept un simbol al trecutului democratic. Am publicat apoi un serial despre mareşalul Ion Antonescu. Să mai repet că am greşit din nou impardonabil? Antonescu, mi s-a explicat insistent, nu interesează pentru rigoarea ştiinţifică a subiectului. El a devenit un pretext în disputele dintre monarhişti şi antimonarhişti. În consecinţă, n-am a mă amesteca în acest contencios. Şi cum articolele mele pledau pentru demitizarea celui care e socotit, dincolo de adevăr, un erou naţional, înseamnă că, implicit, mă situez de partea monarhiştilor. Acum, brusc, mă ipostaziau în persoană potrivnică puterii. Pas de mai înţelege ceva din calculele strategilor, din care mi-e sortit să ies totdeauna rău. În sfîrşit, nu mai bine îmi merge cu noua mea carte. **Anii treizeci, Disputa de idei**, din care **Dilema** mi-a publicat vreo trei capitole în foileton. Aici, catastrofa pare a fi ireparabilă. Cum, înfăţişînd analitic disputa de idei din acel deceniu, n-am putut ocoli, pentru onestitatea examenului, episodul legionar din tinereţe al lui Eliade, Cioran, Noica şi alţii, am fost interogat, aproape ca o somaţie: e momentul acum să scrii astfel de ororri despre mari personalităţi ale culturii noastre? Că sînt mari personalităţi, ştiu bine şi nu ostenesc să o spun. Dar de ce e pus, din nou, sub interdicţie adevărul mi-e greu să pricep. Ca un blestem niciodată epuizat, pare-se că nicicînd nu e momentul să spui (sau, şi mai grav) să scrii adevărul. Speţa strategilor de perspectivă e sortită sigur veşniciei. Iar noi - eu în mod cert - sîntem condamnaţi să-i suportăm rigorile, sub pedeapsa sancţiunii. Ba acum, dacă nu dai ascultare sfaturilor în fazele preludive ale culpei, te sancţionează rău la gazetă. N-avem alta ce face, decît să ne resemnăm, văzîndu-ne de treabă.

Z. ORNEA

Duşmanii noştri cei iubiţi

A gîndi comunismul?

Fără îndoială, Rusia rămîne o ţară imprevizibilă. Încă înainte de puterea sovietică era cunoscută pentru birocraţia sa autocratică, şi pentru sensul compulsiv al secretului: după victoria partidului bolşevic această înclinaţie s-a consolidat devenind obsesia paranoidă a unui stat asediat. De cînd cu perestroika şi în special după sfîrşitul puterii comuniste, atitudinea s-a inversat complet - aşa cum se întîmplă cu comportamentul personajelor din romanele ruseşti care trec de la stări de exaltare extremă la o pasivitate oblomovistă - ceea ce-i bucură pe istorici, etnologi, sociologi etc.... Autorităţile au deschis larg porţile arhivelor şi tone de documente, de la simplele note de serviciu între micii funcţionari de la KGB, pînă la dezbaterile secrete din Politbiro sînt la dispoziţia tuturor cercetătorilor, ba chiar vîndute unor prestigioase instituţii occidentale, ca Hoover Institute de la Standford, sau Arhivelor franceze. În faţa unei asemenea trădări, Tătucul popoarelor se răsuceşte probabil în mormînt! Nu e inutil de spus că fosta Federaţie sovietică rusă este singura ţară a fostului bloc comunist care lasă acces liber la arhivele sale; în alte părţi, oricare ar fi politica partidului la putere, mai liberală sau mai conservatoare, situaţia e mai delicată şi cel mai adesea e imposibil să consulţi arhivele considerate sensibile.

Firește, cercetătorii occidentali aveau deja la dispoziţie un ansamblu de documente autentice: celebrele arhive din Smolensk[1]. Acestea au fost obiectul unor numeroase analize şi au stat la originea unor violente polemici în legătură cu interpretarea sistemului sovietic: pe de o parte şcoala denumită "totalitară", iar pe de alta şcoala zisă "revizionistă" [2]. Prima, cea mai cunoscută, a furnizat argumente "ştiinţifice" propagandei şi contra-propagandei războiului rece, interpretînd sistemul sovietic ca o piramidă monolitică unde ordinele emise la vîrf se transmiteau neschimbate, în cascadă, pînă la cel mai neînsemnat funcţionar de provincie. Pentru această şcoală de gîndire societatea în diversitatea ei se identifica cu elitele politice şi culturale, cu conflictele lor, iar relaţiile între centru şi periferie erau considerate a fi omogene. Pentru cea de a doua şcoală, monolitismul sistemului nu era decît o faţadă a propagandei interne şi externe care-i înşela pe experţii occidentali - copacul care ascunde pădurea - în spatele căreia o societate, sau în cazul sovietic, mai multe societăţi dezvoltau propria lor dinamică influenţînd oarecum centrul. Existau vieţi sociale, cu toată complexitatea şi disfuncţiile lor, şi **last but not least**, cu tradiţiile lor.[3]

Trebuie să remarcăm că originalitatea imploziei imperiului sovietic a dat dreptate şcolii "revizioniste" în aşa fel încît ipotezele ei iniţiale par astăzi destul de conformiste. Dar chiar dacă ipotezele şcolii "totalitariste" au dovedit că omit în mod esenţial societatea, legitimitatea dobîndită momentan de sistem (ca în timpul celui de al doilea război mondial), unele probleme puse de ea la mijlocul anilor '30 au rămas fără răspuns, cum ar fi cea despre esenţa sistemului comunist, despre raportul său cu modernitatea în contextul specific al Rusiei şi al diverselor ţări din fostul Imperiu sovietic. Revoluţia din 1917 (sau după unii lovitura de stat) a fost o adevărată ruptură sau a constituit un mijloc temporar, în manieră rusă, de adaptare la o nouă situaţie tehnico-economică mondială, păstrînd neschimbate elementele esenţiale ale fondului său cultural? Tot atîtea probleme care în ciuda atîtor studii n-au primit pînă astăzi un răspuns decisiv.

Sporirea numărului de arhive puse la dispoziţia cercetătorilor deschide cîmp de investigaţie pentru reconstrucţia micro-istoriilor sociale sau aduce o multitudine de detalii suplimentare (uneori picante) despre viaţa înalţilor demnitari ai regimului, dar nu pare a modifica ipotezele contradictorii asupra naturii regimului comunist. Fie că se consideră ipoteza continuităţii ruse sub eticheta sovietică, sau cea a unei mutaţii ireversibile care a modificat mentalităţile, nu în arhive se va găsi răspunsul la întrebări.

Amatorii de compromis se străduiesc să găsească o soluţie medie. O asemenea interpretare care încearcă să cuprindă logica unui sincretism nu este lipsită de interes, dar are slăbiciuni pentru că nu se referă la esenţa însăşi a evenimentului comunist care devine greu de caracterizat atît prin originalitatea emergenţei sale - de ce în Rusia şi nu în altă parte, acolo unde teoria marxistă îl considera mai previzibil? -, cît şi prin singularitatea inedită a sfîrşitului său, implozia unui imperiu pornind de la vîrful ierarhiei sale politice. Ceva revelator vine în memoria noastră în ambele ipoteze şi anume că interpretarea depinde de fiecare dată de preconcepţiile întemeiate pe intenţionalitatea prezentă, cea care alcătuieşte ipotezele. De asemeni, ceea ce se numeşte Istorie nu este pînă la urmă decît o povestire a prezentului despre trecut care ne vorbeşte despre ziua noastră de astăzi. Cum să izbutim atunci să facem faţă evenimentului, în momentul prezenţei sale, care întunecă întotdeauna esenţa originii sale? Ne rămîne limbajul, "casa fiinţei", care dă realitate lumii. Or, limbajul comunismului propunea dezvoltarea Tehnicii în mobilizarea generală (pîine şi electricitate): limbajul comunismului ne vorbeşte despre tehnică ca despre un lucru care merge de la sine şi care poate fi stăpînit de mijloacele politice şi sociale. Destinul tehnicii n-a fost niciodată gîndit pînă la capăt în diversele versiuni/variaţii ale comunismului. Pentru a înţelege în acelaşi timp emergenţa lui în Rusia (ţară subdezvoltată la începutul secolului) şi eşecul lui original trebuie meditat asupra efectelor metafizicii sale - de exemplu voinţa de a reîntemeia gîndirea şi societatea pe principiile integrate ale unei raţionalităţi ştiinţifice a istoriei, redînd omului transparenţa faţă de sine - mai curînd decît la detaliile cumulate care evidenţiază greul tribut în vieţi omeneşti plătit pentru o anume modernizare. Meditaţie care nu interzice nici compasiunea, nici mila faţă de victimele acestui mecanism, dar care nu trebuie să confunde ceea ce ţine de morală (întotdeauna de ordin individual) cu ceea ce ţine de destinul omului în fundamentul său istoric. O asemenea confuzie ar face din nou să se creadă că ar fi posibil ca istoria să servească drept lecţie şi că ea ar putea tempera hybrisul omenesc. Ar însemna să-i înşelăm pe contemporanii noştri şi să uităm că Zeus întîi îi orbeşte pe cei pe care vrea să-i piardă.

Claude KARNOOUH

Paris, 21 noiembrie 1994

---

1) Arhivele oraşului Smolensk, luate de nemţi după înaintarea lor fulgerătoare din 1941 şi recuperate în 1945 de americani, au fost depuse la Hoover Institut.

2) Un excelent rezumat - Nicolas Weth şi Gaël Moullec - Introducere la **Rapports secrets sovietiques 1921-1991** (**La Société russe dans les documents confidentiels**), Gallimard, Paris, 1994.

3) Doi dintre reprezentanţii cei mai importanţi ai acestei şcoli numite "revizioniste" sînt L. Haimson, **The Politics of Rural Russia**, Bloomington, 1979; şi M. Levine, **The Making of the Soviet System**, New York, Pantheon Books, 1985.

Complexul apartenenței

Textul ca întreg şi ca parte

De obicei, propoziţiile introduse prin formula "nu e momentul să..." marchează o dublă libertate auctorială : aceea de a regla gradul de complexitate al propriului discurs şi pe aceea - simetrică - de a-ţi identifica limitele cu presupusa mărginire a cititorului. Formula face parte din recuzita unei retorici didactice sau relevă o strategie eseistică în virtutea căreia autorul separă fondul gîndirii sale de faţada accesoriilor stilistice şi îşi impune judecata în detrimentul detaliilor. Pe acest plan, "nu e momentul să" anunţă o răscruce ideatică şi îşi asumă funcţia unei rupturi creatoare de ritm. Economia textului este astfel bruscată printr-o scurtă comoţie capabilă să provoace simultan lămurirea şi frustrarea receptorului. Lămurire, pentru că divagaţia se preface în drum drept. Frustrare, întrucît virtualitatea (cu ambiguităţile şi seducţiile sale) este mai mult sau mai puţin brutal suspendată. Există anumiţi gînditori care atacă faptele sau valorile ca pe nişte ansambluri omogene, livrîndu-ne comentarii care se vor complete, dar care nu sînt adesea decît compacte. Există alţii care, animaţi de pasiunea fragmentului, dornici să divulge iluzia exhaustivului sau sensibili la "teorema incompletitudinii" formulată de K.Gödel, trăiesc din amînări şi aproximaţii succesive. Primii - weberieni întîrziaţi - cred încă în posibilitatea unei cunoaşteri "universale" şi în eficacitatea argumentelor "de autoritate". Ceilalţi ştiu că arbitrajul dintre dimensiunea cognitivă şi cea socio-culturală operează nu numai în cazul grilelor de lectură şi al procedurilor de validare, ci şi în acela al subiectivităţii. Dincolo însă de convenţia unor asemenea clasificări, orice scriitori de semne oscilează inevitabil între tonul magisterial şi dozarea propriilor certitudini, amestecînd susţinerile apodictice şi incursiunile în imperiul labil al sugestiei. Voinţa de sistem acţionează în umbra anarhiei intelectuale, tot aşa cum libertatea îşi făureşte o logică şi intuiţia tinde către rigoarea unei discipline. Fineţe ispititoare sau geometrie securizantă, frîu apolinic sau desfrîu dionysiac, iubire sălbatică sau sobră dreptate, jubilaţia parţialităţii sau nostalgia întregului - iată în fond alternativele în prezenţa cărora ne căutăm cu toţii dominanta psihică, lacunele şi, cîteodată, echilibrul.

Durate de triumf şi pierzanie

Mai mult chiar decît indivizii, culturile însele sînt captive în dialectica aceasta dintre aspiraţie şi oportunitate. În spaţiul unora, al celor care se consolează cu tragica finitudine a înfăptuirii, evenimentul atîrnă mai greu decît intenţia, apetitul pragmatic se traduce în grandori patrimoniale şi beţia identităţii zămisleşte, cel mai adesea, perfecţiuni obtuze. Atunci curajul moare în cronici, nevoia de locuire zideşte palate, frenezia sinelui porneşte războaie, iar aventura cunoaşterii întăreşte, odată cu certitudinile, intenţiile academice. În raza altor culturi, faimoasa "încremenire în proiect", pe care Gabriel Liiceanu o atribuia prostiilor superioare, devine sinonimul unei negativităţi care răstoarnă raportul firesc dintre stîngăcie şi decadenţă. Atunci copilăria şi fosilizarea operelor coincid, posteritatea neîmplinirilor copleşeşte puţinătatea viselor, articulaţiile instituţionale capătă, înainte de a-şi fi oferit luxul perfecţionării, un aer decrepit, avangarda parazitează memoria, iar idealurile colective plutesc în golul dintre represiune şi melancolie. Interesant este că ambele tipuri de cultură sînt pîndite de spectrul barbariei, dacă prin barbarie înţelegem nu atît primitivismul tehnologic şi vitalitatea cît amurgul creativităţii: în primul caz, epuizarea purcede din inflaţia prestigiului, în cel de-al doilea ea decurge din suprapunerea ambiţiilor ratate.

Este evident că tabloul de mai sus ar fi vrut să surprindă, într-un soi de contract revelator, Occidentul şi Orientul Europei. În realitate însă, cele două arii culturale ale continentului nu pot fi reduse la opoziţia dintre practica lui **hic et nunc** şi psihologia lui "nu încă". Cei drept, ori de cîte ori avem de-a face cu relaţia axiologică dintre emisferele creştinătăţii, schemele operatorii şi concluziile ierarhizante cad mereu sub incidenţa unui automatism maniheist: pe de o parte, Occidentul care ştie să exploateze cu promptitudine ocaziile favorabile, sacrificînd totalitatea metafizică pe altarul acumulării, al "progresului" şi al eficienţei imediate; pe de altă parte, Orientul care relativizează Istoria pentru a absolutiza - cu preţul unei mitologii contemplative în care unii denunţă alibiul stagnării - aşteptarea veacului de apoi. Pe de o parte, dezinteresul faţă de lucrurile ultime dublat de înclinaţia idolatră către artefactul desăvîrşit; pe de alta, fascinaţia destinului eshatologic şi incompetenţa civilizatorie. Pregnanţa unui imaginar hiliast (care ne face să gîndim evoluţia în cicluri milenare) şi realitatea unui conflict inter-confesional care numără şi el o mie de ani sînt principalii factori din pricina cărora zăbovim mereu în preajma acestor divergenţe artificiale: în primul mileniu, Occidentul era pe cît de barbar, pe atît de vioi şi gata să imite servil cutumele, modelele şi preocupările lumii bizantine în vreme ce al doilea mileniu a redistribuit rolul principal, menţinînd însă tensiunea dintre protagonist şi deţinătorul (de data aceasta răsăritean) al rolului secundar. Un alt scenariu - la fel de presant sub raport ideologic - păstrează schema descrisă adineaori, dar jonglează critic cu efectele unei barbarii non-europene: slăbiciunea iniţială a Occidentului roman trebuie pusă pe seama invaziilor hune, avare sau vizigote, în vreme ce degenerarea Orientului post-bizantin este urmarea valului slav şi respectiv... sovietic. În sfîrşit, pomenita barbarie venită de aiurea este, dimpotrivă, valorizată: decăderea Romei antice ar fi fost compensată graţie aportului "barbar" în materie de personal militar calificat şi de cultură monastică, tot aşa cum căderea Bizanţului grecofon ar fi fost transfigurată prin forţa politică a Rusiei kieviene şi cu ajutorul spiritualităţii pravoslavnice. Atît occidentalii cît şi noi - ca exponenţi hibrizi ai unei latinităţi periferice - socotim că elucidăm istoria cînd de fapt nu facem decît să declinăm, în registre partizane, variantele clişeelor pomenite mai sus, care par a fi grevate de ceea ce s-ar putea numi "complexul primogeniturii". Precum în parabola fiului risipitor, ne disputăm gelos, iubirea Tatălui, socotim că fidela noastră stare pe loc este mai virtuoasă decît pocăinţa tîrzie a hoinarului. Ne comportăm mereu ca şi cum în familia creştinătăţii europene trebuie să existe - într-un moment determinat şi într-o regiune limpede circumscrisă, cîte un perdant. Există în "moştenirile" noastre respective o morală a resentimentului, dar şi o pulsiune agonală care vrea ca la capătul cursei să nu existe decît un singur cîştigător. Fie declarăm, într-o logică hegeliană nelipsită de aluviuni marxiste, că în următorul mileniu Răsăritul va realiza "sinteza" dintre teza bizantină şi antiteza scolastică, fie auzind, în buna tradiţie a etnocentrismului apusean, că deşi "Europa" se opreşte în pragul lumii ortodoxe, vom putea fi şi noi admişi, cîndva, la banchetul Occidentului democratic. Între revanşa prezentată drept act justiţiar şi condescendenţa ipocrit drapată în vocaţie a integrării, atitudinile noastre mentale continuă să se reclame de la o Raţiune totalitară, potrivit căreia ambivalenţa Adevărului este o ipoteză nedemonstrabilă. "Rivalitatea mimetică" dintre Occident şi Orient – o realitate al cărei potenţial destructiv a fost îndelung verificat – va continua să submineze armonia continentului atîta timp cît această obsedantă Raţiune impersonală nu va recăpăta, precum în vremea ecumenică a culturii patristice, trăsăturile lui Iisus Hristos. Nu este vorba despre "un nou Ev Mediu", despre o utopie paseistă fatalmente impracticabilă şi nici despre un neo-personalism naiv, ci despre necesitatea de a confrunta inevitabilul nostru platonism cu eternul scandal al Crucii.

A fi sau a nu fi european

Am vizionat de curînd, la o şedinţă a unui cenaclu românesc din Paris, o serie de filme menite "să deschidă ochii" celor cîţiva invitaţi francezi asupra civilizaţiei noastre tradiţionale. Primele documentare proiectate înfăţişau simbolismul (solar, agrar, funerar şi euharistic) al pîinii în diferite zone etnografice. Au urmat cîteva incursiuni în iconografia frescelor exterioare de la mănăstirile moldovene şi în tablourile votive ale ctitorilor de la Hurezi, unde Brâncovenii sînt încoronaţi fictiv deasupra unor cranii rase din care izbucneşte un smoc "de prins turbanul". Pînă la acel stadiu, imaginea societăţii româneşti din Evul de Mijloc corespundea aşteptărilor, chiar dacă aducea spectatorilor occidentali un plus de informaţie insolită: la bază, un nivel popular caracterizat prin rituri arhaice şi prin încreştinarea plauzibilă a unor motive păgîne; la vîrf, o aristocraţie autohtonă destul de recentă, în fapt o elită politică de mentalitate turco-bizantină, definită prin exercitarea unui paternalism pios şi însufleţită de noblețea mecenatului. Cînd, pe acest fond, ni s-a prezentat dintr-odată un fim despre Sibiu, s-a produs o rupere de nivel, o trecere în altă lume. În centrul geografic al spaţiului românesc, la o distanţă neglijabilă de Judecata de Apoi a Voroneţului, de colacii împletiţi ai Năsăudului şi de pridvoarele sculptate ale Hureziului, pelicula dezvăluia un burg central-european tipic, din care nu lipseau zidurile defensive, podeţele din fier forjat, catedrala cu orgă, turnul cu ceas şi reşedinţele baroce: te-ai fi crezut la Graz, dacă nu cumva la Tübingen. Deşi am trăit doi ani la Sibiu, am înţeles abia atunci, în semi-obscuritatea unui salon apusean, că istoria ne-a condamnat statornic la asumarea unei paradigme multiculturale şi a unui cîmp spiritual policentric. Departe de a ne vexa revendicările identitare, un asemenea "dat" poartă, dimpotrivă, germenii unei siguranţe de sine de care nu vom profita niciodată îndeajuns. Într-un anume sens, sîntem mai europeni decît europenii, aşa cum aromânii care au aderat masiv la naţionalismul legionar dintre războaie, erau, în felul lor, mai români decît românii de la nordul Dunării. Întrucît - o ştim de la Aristotel încoace - potenţa este superioară actului, aspiraţia depăşeşte sistematic oportunitatea. Deşi ameninţată de bovarism şi contrafacere, deschiderea către un model ideal se poate dovedi mai fertilă decît întruparea acelui model în limite spaţio-temporale ireversibile. Şi mai este, cred, vorba de ceva. Aşa cum Europa creştină s-a născut din excentricitatea fondatoare a Palestinei biblice, ideea europeană este prezentă mai mult decît se crede în mărginimea umilă a acestui spaţiu românesc în care "ispitele" analizate cîndva de Mircea Vulcănescu notează tot atîtea interferenţe stilistice fericit ancorate în pariul unei smerenii creatoare. Europa se află aici la ea acasă, dincolo de importurile aculturante efectuate în ultimele două secole. Ea nu-şi găseşte la noi "mai binele" sau virginitatea originară, cît rezumatul la scară umană: te poţi deplasa aproape pe jos printre vestigiile Bizanţului şi alcătuirile unui gotic "înduhovnicit" fără a rămîne cu impresia că veghezi asupra unor glorii defuncte sau că vizitezi un decor butaforic. Se înţelege că nu scriu aceasta cu gîndul la totdeauna penibila înclinaţie de a exalta propriile mizerii sub auspiciile paradoxului ieftin. Departe de mine, de asemenea, tentaţia paranoică de a fabrica "întîietăţi" sau de a trata poporul român ca pe o entitate atemporală, scutită de rătăciri şi căderi. Tot ceea ce sper este că vom ieşi într-o bună zi din mecanica hamletiană a "dilemei europene" - o falsă problemă care paralizează deocamdată codificarea unui adevărat proiect cultural naţional. "Europa" - această fantasmă legitimistă - nu se va recunoaşte prea curînd în oglinda Răsăritului dacă ne vom opri mereu la intersecţia ideologică dintre "sincronie" şi "complementaritate". Pentru a ieşi realmente din complexul provincialităţii şi din carcasa regionalismului balcanic e nevoie de o altă filosofie a culturii, de o reformulare a privilegiilor, pe scurt, de un nou partaj între cunoaştere şi putere.

Teodor BACONSKY

Citit/auzit

● COPII CU DEGETUL. "... am hotărît că nu este încă momentul să avem copii fără ca nimeni să ne arate cu degetul" (Emma Thompson, "tradusă" de Adina Munteanu, în **Super Magazin** nr. 47 (65)/1994).
● NU SÎNT INDIVIZI. "O moarte stupidă, ca orice moarte, dar parcă mai stupidă fiind vorba de un scriitor (**Titus Popovici, n.n.**); (...) Aceştia, doamnelor şi domnilor, nu sînt nişte indivizi, ci absolvenţi de facultate; în curînd ei (**Cristian Popescu şi Dan-Silviu Boerescu, n.n.**) vor face legea în literatura română" (Cătălin Ţîrlea la TV, pe 4 dec. '94).

Bustul Thaliei

Cîntăm în copacul de-alături

Persoanele: Alexandru Dabija, regizor; Marcel Iureş, actor; Marian Popescu, critic de teatru; I.B. Lefter, organizatorul şi moderatorul **Cafenelei critice**; studenţi, cetăţeni, public. Arhiplin. **Locul faptei:** nu copacul, ci (banal) cafeneaua, nu de-alături ci dedesuptul (Universităţii - la subsol). **Momentul:** marţi 29 noiembrie, seara. **Tema:** Criza în teatru. **Ce s-a întîmplat:** s-a schiţat un portret (sumbru) al vieţii teatrale româneşti a momentului, din punct de vedere cultural, social (uman), politic; ("o imensă ofensivă a mediocrităţii şi a impostorii împotriva oamenilor de valoare. Problema e cît timp va lăsa urme această invazie a mediocrităţii" - Al. Dabija); s-a vorbit cu seriozitate dar şi cu umor; studenţii au întrebat (şi s-au întrebat): "Încotro?" şi "Cît timp?". Întrebări la care au încercat să răspundă invitaţii. Al Dabija: "Amintiţi-vă de acel obsesiv: «Cum a fost cu putinţa?» din decembrie '89; acum asistăm la configurarea răspunsului: «**Aşa** a fost cu putinţă»"; "Riscăm să intrăm acum, cîţi n-am «încremenit în proiect», în «confiscarea de către proiect». Nu vreau să ajung un fel de Avram Iancu, cum e rost de un scandal, de ceva, cum îl băgăm pe Dabija în faţă"; "Se poate şi fără protecţia comodă a unei instituţii, se poate şi fără această formă rigidă, sovietică, de organizare". M. Iureş: "Nu trebuie neapărat să tragi cu puşca; poţi să tragi, ca dl Hegheduş, cu pixul, cu o lege, cu ce poţi"; "Ceea ce nu se face decis şi liber acum, va lua forme groteşti mai tîrziu; e subteranul caprei vecinului"; "Mi-am dat demisia nu ca să-l apăr pe Sandu (de cine să-l apăr? N-are nevoie să fie apărat), nu în semn de solidaritate cu persoana lui, ci cu principiul pe care-l reprezintă". "Marea criză a României e cea a faptelor. Noi suferim de făptuire. E ceva simplu: lăsînd la o parte că au murit 2000 de oameni, că au murit 20.000 de oameni, în stadiul în care ne aflăm eu nu mai pot **să cer voie** să arăt cuiva ce am făcut cu Măniuţiu şi Dabija. Pasul următor ar fi să cer voie să dau un telefon, apoi să cer voie să ies din casă. Şi doar cu vorbe nu se poate rezolva nimic". "A fi liber înseamnă să rămîi în afara coliviei, nu să-ţi găseşti una mai mare. Decît să cînt într-o colivie frumos vopsită, **prefer să cînt în copacul de-alături**". M. Popescu: "Ministerul Culturii e abilitat acum să facă «politica Guvernului în cultură». Care e această politică? Întrebare: A reapărut cenzura în teatru? Răspuns: Da!". Dar pentru că am văzut cu toţii Richard III, "să nu ne speriem de vise rele". Faţă de "cazul" Andrei Şerban, care şi-a avut şi el Marcel Iureşul lui: Maia Morgenstern, s-a înregistrat un progres (deci şi-n artă există, la o adică): **doi** actori au demisionat. Demisionînd şi el, Radu Amzulescu a răspuns întrebării pe care de-atîtea ori i-o pusese Richard-Iureş: "De ce eşti trist, Buckingham?". Deşi nu s-au tras concluzii, un lucru a părut limpede: paradoxal, tentativa oficială de recentralizare va duce, de fapt, la o mai rapidă descentralizare. Pentru simplul motiv că am avut vreme să ne-ntrebăm, odată cu Richard: "**Conştiinţa e-un cuvînt scornit de laşi spre a-i ţine-n frîu pe cei mai tari**"?

Cipriana PETRE

Cărţi poştale

"Dragă, peste tot locul dai de «conspiraţia estică». Era o cartolină şi mai tare, în plan gros, pe care scria numai Nice (sau Nietzsche?) - mai subtilă, dar s-a dat. Este o lumină de te doare capul (să te legi la cap dacă nu te doare) - iar marea călîie cît cuprinde. Superbissim într-o vorbă (exceptînd turiştii şi pensionarii). Pupături evident, ...
P.S. - Am fost ieri la Antibes, pe la Picasso şi de Staël...".

*

"Dragul meu..., hello!
Cum a fost în Italia? Ai produs ceva **Trouble in Paradise?** Sînt sigur că ţi-a plăcut la nebunie. E ca şi cum ai trăi într-o continuă defilare de modă la Yves Saint Laurent.
Eu mă întorc în România pe 19 iulie (august? - niciodată nu ştiu ce lună e!) şi rămîn cel puţin o lună. Aşa că stai pe-acasă, te voi suna îndată ce ajung, bye..."

*

"Ca să vezi că nu numai tu călătoreşti, am fost şi eu în week-end să-mi văd diverşi prieteni la Haga şi Amsterdam - am văzut muzeuţe somptuoase cu tablouri pline de detalii semnificative în penumbre dese (Jan Steen, o revelaţie), m-am ars pe spate pe plaja de la Scheveningen şi am băut ceai pe malul calm al rîului Amsted. Viaţă lentă şi burgheză, dar cu voluptăţile ei... Plus am vizitat noul minister al mediului de la Haga, o clădire de 16 etaje cu 5 grădini suspendate dar prin care trece tramvaiul. Sper să ne vedem prin octombrie, ciao...".

*

"Dragă Redacţie, semnalez ropotele de primăvară prin aceste fotocopii «nervoase», mai ales în partea replicilor. Semnalări îngrijorătoare şi despre «fisura transilvană». Sper să fie de vreun folos.
Imaginea verso e dintr-o spălătorie Rue du Bac colţ cu Verneuil. Poate fi un fel de lobby l'Herne?!"

Din viaţa unui extremist de centru

Laudă apartamentului român

Acum, cînd raportul Comisiei "Apartamentul" a fost pus la murat pînă în luna martie '95, mă pot exprima mai liniştit despre ideea de casă (şi practica ei!) la români, fără să simt culpa de a fi prea lipit de actualitate, pierzîndu-mi orizontul. Încă 4 luni să trăim şi să tot gîndim la ce înseamnă un apartament în viaţa nu numai a deputaţilor, dar şi a noastră, a corpului atît uman cît şi electoral.

Primul meu gînd este acela de a face elogiul casei în existenţa neamului nostru. N-aş îndrăzni să afirm că nicăieri în lume omul nu are un asemenea sentiment plenar al casei ca românul, pînă mai ieri frate doar cu codrul. Nu - ce ştiu eu cum e în Islanda sau Bahamas? Dar, la nivelul meseriei mele de nuvelist, l-aş sfătui pe orice confrate romancier ca azi, la 1994 fix, în eventualitatea intrării sale în Academie, să nu ezite în discursul său de a da o replică ("arc peste timp" observ că îi zice şi la comunişti şi la aticomunişti...) acelei nemuritoare laude a ţăranului român ridicate de Rebreanu, printr-un elogiu adus apartamentului, vilei, fie şi garsonierei, în destinul celor dintre Carpaţi şi gurile Dunării.

Sînt realităţi irefutabile care nu mai ţin de esteţi, isteţi sau eseişti (Camil Petrescu, în '32 "Între Dunăre şi Carpaţi, totul este eseu"): omorurile pentru pămînt în ţara lui Ion al Glanetaşului sînt* din ce în ce mai puţine, mai puţine decît procesele "pe case". Toate extremismele, la noi, în clipele biruinţei, s-au concentrat imediat pe imobiliar: în revoluţia legionară s-au "românizat" casele evreilor; în revoluţia comunistă, în numele poporului, s-au naţionalizat casele exploatatorilor, una din cele mai celebre poezii ale lui A. Toma începînd chiar aşa: "Azi ţara ta, e casa ta!" ("Cine urmează după A. Toma?" întreba Paul Georgescu şi tot el răspundea: "B. Toma!"). Toate scandalurile dezvăluite în presă, sub ceauşism, n-aveau ca temei politicul ci casa, că de ce şi cum a putut un "prim" de raion să-şi facă vilă, un activist să ia şpagă pentru repartiţii etc. Semnul sigur - în ochii "tutulor" - că "Ceauşescu a înnebunit" a fost trecerea la etapa demolării caselor. Azi, post-comunismul unde se încurcă cel mai rău? Tot cu legea caselor! Ura de clasă - cum nu se întîmplă în nici una din limbile de circulaţie universală - n-a pierdut mai mult decît o literă şi a devenit ură de casă, "pe casă", pentru case. Cele două mari asociaţii - ale foştilor proprietari şi ale actualilor chiriaşi - sînt cele mai capabile să umple, şi la miezul nopţii, pieţele acestui "ţărm de linişte", "de un albastru infinit".

O istorie întreagă ne stă la dispoziţie pentru a înţelege măcar dimensiunea problemei, căci cum altfel să-i spui unui "ap. în zonă civilizată"?** Orice revoluţie, revoltă sau răsturnare de regim, trece, în România, pe la palat, se rătăceşte puţin pe străzi şi ajunge obligatoriu la ce numim, de decenii, ICRAL, de unde nu mai pleacă. (Prea puţini istorici s-au aplecat peste această halucinaţie lingvistică denumită atît de omenesc şi de românesc - "gospodăria de partid" care, în fond, era ICRAL-ul ICRAL-urilor). Măsura împlinirii unui ideal politic (las' că şi estetic) sau a unei cauze drepte este obţinerea unei noi locuinţe. Întruchiparea convingătoare a unei "idei de o viaţă" rămîne (balzacianism de la Filimon pînă la Ioanide!) noul apartament. Şi invers: dizgraţia politică impune imediat evacuarea casei. Orice trecere (las'o pe cea mare...), evoluţie, schimbare de sens, opinie, optică etc., norocul însuşi, de nu fericirea, se caracterizează prin mutat, "la ceva mai bun". O repartiţie devine o chestiune de destin şi - deseori - o punere, "une mise en abîme". Nu văd aici - decît dacă ne-am pune ipocrizia pe soartă stăpînă - nici un scandal de dus pînă la ONU, unde tipii, se vede prea bine, ce competenţi sînt în administrarea spaţiului locativ din Ruanda, Bosnia sau Yemen. Persecuţiile rasiale cele mai crunte se manifestă sistematic prin incendierea casei duşmanului de rasă. Dacă ura de clasă a pierdut o literă, cea de rasă şi-a schimbat doar una pentru a exprima acelaşi fenomen.

Aşa stînd lucrul ("lucrurile grele vin cu primul camion..."), mi se pare, deci, că parlamentarii anchetaţi în cadrul acestei comisii, atît de natural intitulate, au acţionat sub impulsul unui sentiment naţional, bun, rău, dar naţional, intrînd cu toţii în domeniul precis al raţiunii de stat. De stat în 4 camere decît în două, de stat într-o vilă decît într-o garsonieră etc. - acest stat nemaifiind nici de drept, nici de stîng, ci al supremei noţiuni care, la noi, aparţine şi dreptei şi stîngii, anulîndu-ne permanent diferenţa: statul mai în faţă! (Încă o dată, limba, cu libertăţile ei de literă şi de sens, ne conduce şi ne joacă, de capul ei, în analiza unei situaţii). Acest raţional p.d.v. are avantajul de a ne elibera de demagogie. Acest naţional p.d.v. e profund popular, fără a fi curat populist (deşi aş vrea să mi se arate un popor care nu face politică populistă...) şi ne luminează calea spre omenesc - "omenescul, cel care decide, mă tem, în toate...", cum murmura chiar un maestru al ironiei ca Thomas Mann. Abundenţa - în depoziţiile anchetaţilor - de soacre şi socri, de cumnaţi şi cumnate, de copii şi nepoţi, de fraţi şi surori (foarte puţini veri şi verişoare...) ameţeşte, încîntă, dar, mai cu seamă, garantează că detectăm şi coborîm aici într-unul din cele mai serioase setimente, de fond, greu legiferabil, deloc tranzitoriu - setimentul românesc al apartamentului. A-l bagateliza - prin fel de fel de comiţii şi anchete - ar fi mai mult decît o crimă.

Radu COSAŞU

---

*) Pînă în octombrie 1994, 14 omoruri pentru pămînt faţă de 544 "în general" (vezi şi Dilema nr. 95, articolul Deliei Verdeş, "De la pămînt la Coca-Cola").
**) Nou termen la "mica publicitate": nu centru, nu periferie - "zonă civilizată"...

Trecerea prin reviste

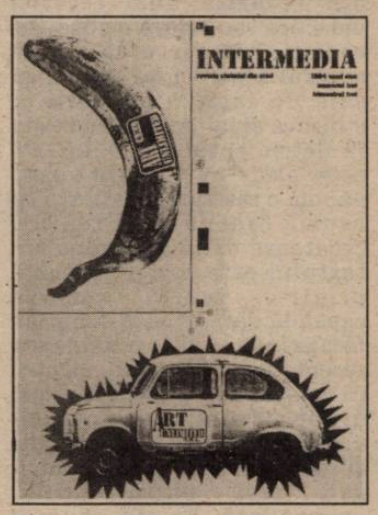

Ne-am obişnuit ca **Intermedia** - revista trimestrială a Clubului din Arad - să fie "bună la toate": la text, la imagine, la redactarea computerizată, la corectură (tot computerizată) etc. Şi "devreme acasă". (Aici recenzentul îşi pune cenuşă-n cap, căci, deşi a primit revista acum cîteva săptămîni bune, n-a apucat/ avut timp/ loc/ etc. să-i facă o "trecere"... **Sorry** SRL). Textele acestui număr (e vorba de numărul trei trimestrul trei, anul unu, i. e. 1994) sînt semnate de Judit Angel (curatorul expoziţiei "Art Unlimited SRL", artă video/ performanţă/ instalaţie, deschisă la Muzeul de Artă arădean între 22 sept. - 16 oct.), subREAL, Gheorghe Săbău, Olimpiu Bandalac & Teodor Graur, Ujvarossy Laszlo, Andrei Oişteanu, Bartha Sandor, Geta Brătescu, arhiva reVoltaire*s Cotton Candy Cabaret, Liliana Trandabur, Andreea Bencsik, Caius Grozav, Romulus Bucur, călin man. Cînd începi să parcurgi revista, constaţi că textele unora sînt, de fapt, textimagini, care, bineînţeles, pot fi citite la fel de bine ca şi textele propriu-zise (chiar mai repede), ba, în plus, îţi gîdilă şi ochiul în mod plăcut. Aşa (mi) s-a întîmplat cu "PUBLIFORFELECTROAVICitate" al Andreei Bencsik, de la pag. 14: "**Olueiz Avi-Cola**". Pe lîngă ouă, textimaginea mai conţine becuri, ouă, foarfece, adresa, ouă, o întrebare, un răspuns, ouă, alături de, în general, multe alte ouă. Mi-a plăcut şi răspunsul lui Caius Grozav la întrebările lui Vasile Cârlova, precum şi "nota" de pe ultima pagină: "Orice muzeu din lume este precum icebergul: 10 la sută «afară», în expoziţie, şi 90 la sută «înăuntru», în depozit. Prin această rubrică ne propunem să scoatem din «subsol» şi să punem în text documente şi obiecte inedite sau, oricum, interesante, cu scopul declarat al susţinerii ideii de «expoziţie deschisă»". Plus coperta, cu banana lui Warhol şi Fiat-ul 500: "Fiat mini, sed Fiat". Şi "ars, longa"... **(a.l.ş.)**

retro CINEMA scop

● **Singur împotriva preşedintelui** - ...Ideea fiind că nu-i poţi spune în faţă unui preşedinte (SUA, în ocurenţă) tot ce gîndeşti despre el decît după ce: 1) înlocuieşti un înalt demnitar FBI în funcţie; 2) juri în faţa Congresului că nu vei trimite trupe pe teritoriul altui stat, de preferinţă din America latină; 3) alţii (rivalii din sînul FBI de pildă) trimit totuşi acele trupe; 4) tu habar n-ai şi cazi mesa; 5) mai cazi şi-ntr-o ambuscadă pe străzile capitalei acelui stat latino-american din care ieşi singurul supravieţuitor; 6) nu te prinzi cum e cu cartelurile, dar te prinzi că toată chestia pute pînă la cel mai înalt nivel; 7) chinui computerul pînă ameţeşte şi-ţi spune tot ce vrei să afli; 8) o bombă de celuloză (unii se joacă cu celuloza şi noi...) rade o locuinţă la ţară; 9) închiriezi un elicopter lăsînd o chitanţă FBI; 10) te-ntorci viu şi nevătămat din bîrlogul traficanţilor de droguri şi-i dai în gît pe toţi, de la preşedinte în jos... (ah, am uitat: şi te cheamă Harrison Ford!)
● **Substituirea** - Un poliţist melancolic (Patrick Bruel, care, în acest film, nu cîntă, însă emite panseuri cînd e sub duş) îşi plimbă Weltschmerz-ul (nu, nu e o marcă de automobil!) într-o poveste din care nu se-nţelege mare lucru; tragedia e că nici scenariştii nu par să fi înţeles... Acesta s-ar vrea un film poliţist metafizic. E mai curînd fizic şi metapoliţist. Şi teribil de deprimant, ca orice film prost... **(a.l.ş.)**

Cronica literară de tranziţie

Solul şi subsolul unui frondeur

Alo, cititor fătarnic, da, da, cu d-ta vorbesc, ce te-ai repezit aşa la cronica asta? ce iluzii ţi-ai făcut? Ai citit, probabil, ştiruţa din **Ev. zilei** care anunţa că în memoriile* sale Ion Negoiţescu îşi descrie timpuriile experienţe homo- şi hetero-sexuale. Ai văzut, probabil, şi emisiunea de la televiziune în care, cu eleganţă şi comprehensiune, Zigu Ornea pomenea de veniala meteahnă a autorului. Iar dacă eşti mai dedat la umanioare, ai pus mîna, probabil, şi pe revista **22** în care Dan C. Mihăilescu îşi începea pagina întreagă consacrată acestei cărţi cu nişte citate de spaimă. Aşa că, ce ţi-ai zis? Dacă a semnalat şi pîrdalnicul **Ev. z.**, dacă s-a spus şi la sfioasa TV, dacă şi D.C.M. a umplut o coloniţă cu minuni, apoi Pruteanu, care nu prea e dus la biserică, are s-o facă **di granda**.

Te-ai înşelat, mon semblable. Eşti pe o pistă falsă, solzoşia ta. Nu e o carte pentru **fratele nostru porcul** (cum se zicea la Păltiniş). E o carte înaltă şi luminoasă, cu niţel subsol teluric. Cît al oricui. Doar că Negoiţescu nu-l pune sub lacăt ci, în drum spre etajele superioare, dă un spot de lumină şi pe-acolo, la şerpărie. Asta-i tot. Un spirit mare, nutrit din zori şi pînă la capăt cu carte multă şi bună, îşi propune, simţindu-şi sfîrşitul aproape, să se povestească pe sine de viu, cu o sinceritate de dincolo de bine şi de rău, o sinceritate abisală care, pe pămîntul ăsta, şi-a atins punctele titanice cu Montaigne şi cu Baudelaire.

Asta a vrut Ion Negoiţescu, frondeur şi de această dată (nu degeaba destinul i-a aranjat porecla, între amici, "Nego"). Frondeur a fost cînd, cu tuleie încă, s-a raliat fugitiv legionarilor. Frondeur, cînd a întors pe dos optica asupra poeziei celui mai studiat poet român, proclamînd - şi reuşind să împlînte ideea - că ceea ce a scris mai bun acela este tocmai ceea ce n-a publicat. Frondeur a fost cînd a dat la tipar un proiect de istorie a literaturii care făcea harcea-parcea din ierarhiile încetăţenite, mutînd nenumărate accente şi stricînd destule ploi rîncede. (I-am lăudat proiectul, şi mă mîndresc cu asta, tînăr mucos fiind încă, în 1968, în nr. 3 al revistei orădene **Familia**). Frondeur, de adîncime, a fost Nego atunci cînd, din toată scriitorimea şi cărturărimea română, doar el şi Ion Vianu au găsit resursele de tărie morală pentru a se ralia pe faţă acţiunii anti-comuniste a lui Paul Goma, în 1977.

Aşadar, nu e de mirare că această minte mereu răscolitoare şi-a impus să-şi nareze pruncia şi anii de ucenicie ducînd francheţea pînă în cearşafurile albe ale erotismului primar, sub semnul baudelaireianului **"Ah, Seigneur! donnez-moi la force et le courage/De contempler mon coeur et mon corps sans dégoût!"** "O, Doamne, dă-mi curajul şi vlaga minunată/Să-mi pot privi şi gîndul şi trupul, nescîrbit!" - trad. Al. Philippide).

Şi d-ta, ipocrit lector, te-ai masturbat, dar cum ai să povesteşti aşa ceva?! Şi d-ta ai făcut, cu fetele, cu doamnele năzuroase, ceea ce englezii numesc **petting**, dar **macho** cum te ştiu, găseşti inavuabile atari precarităţi sexuale. Nego le relatează senin, scurt, în treacăt, după cum tot iute şi fără fasoane îşi aminteşte de începuturile psihice şi faptice ale înclinaţiei sale către cei de-acelaşi sex cu el. Nu teoretizare corydon-iană, nu propagandă, nu idilizare. Mici momente, aşa cum au fost. **Son coeur - şi son corps - mis à nu**. Citez din jurnalul (cu acest titlu, împrumutat de la Poe, jurnal presărat şi el cu durităţi erotice) al lui Baudelaire: **"sinceritatea absolută, mijloc de originalitate"** (trad. L. Ţopa, EPLU, 1968, p. 268).

Dar greul **Strajei dragonilor** e deasupra, în miraculoasa memorie din care iese mississippic, lin, nesincopat, o lume de panopticum. Scrisă febril, dintr-un suflu (pagini întregi fără alineate), străbătută de orgoliul cuminte al alterităţii (**"ceea ce însă mă deosebea categoric de ceilalţi, ceea ce căsca o prăpastie de netrecut între noi..."**, p. 137) pe care i-o intuise încă E. Lovinescu (**"tînărul acesta e «altfel» decît toţi cei pe care i-am cunoscut şi, orice va face, va fi «altfel» decît cum fac alţii" - Planetă de scriitor tînăr**, 1943, în **Scrieri**, t. 3, ed. Minerva, 1970, p. 421), de pofta insaţiabilă de lectură ca viaţă esenţială, de cultul bibliotecii ca spaţiu de împlinire şi mîntuire, dar şi de condescendenta auto-persiflare a infatuărilor savantoid-juvenile, de luciditäţi casante (**"viaţa politică românească a fost totdeauna extrem de coruptă şi plină de ticăloşii, ajunge să citeşti Istoria lui Maiorescu... dar barbariile şi abuzurile regimurilor anti-democratice, fie legionari, fie comunişti... au încălcat limitele"**, p. 142) şi auto-flagelări-limită (**"clipa cea mai reprobabilă a acestui fanatism a fost satisfacţia sinceră, din adîncul inimii, cu care am primit ştirea asasinării lui N. Iorga"**. p. 203), într-o limbă virilă, vivace şi mlădioasă, delicios "filologică" şi simplă cu ştaif (**"îmi luam avîntul spre orizonturi de gheaţă, mai pure, artistic germinale", "toată adolescenţa mea, pînă la adînci tinereţe"** etc.), cartea, prefaţată excepţional, cu o radială şi radicală înţelegere, de Ion Vartic, e agasant de sinceră, plenar înţeleaptă şi dureros de scurtă.

George PRUTEANU

*) I. Negoiţescu, **Straja dragonilor**, ed. îngrijită şi prefaţată de Ion Vartic, Epilog de Ana Mureşanu, Biblioteca Apostrof, Cluj, 1994, 224 p., 2300 lei, cu două ilustraţii h.t.

Gabriel MATZNEFF

"Marile evenimente sînt clandestine"

Matzneff pe coperta revistei LIRE (noiembrie 1993)

Le Rostand este chiar peste drum de Grădina Luxembourg - intrarea de pe rue de Médicis. Omul pe care-l aştept se numeşte Gabriel Matzneff şi, dacă n-aş fi conştient că săvîrşesc o blasfemie, aş spune că este o Sinead O'Connor a literelor franceze... În primul rînd, mă-ndoiesc că el a auzit de Sinead O'Connor: acest ins "insuportabil, unul din acei scriitori care te fac să te scarpini pînă la sînge de iritare" (cum îl defineşte Jean-Jacques Brochier, redactorul-şef de la **Magazine littéraire**), obişnuit mai degrabă cu tovărăşia lui Cioran şi Montherlant (al cărui executor testamentar a fost), rus alb născut la Neuilly şi ortodox practicant în ciuda nenumăratelor scandaluri de moravuri (afişează o preferinţă aproape ostentativă pentru Lolitele impubere), acest ins nu poate fi, de fapt, comparat cu nimeni... "Tityr de frescă pompeiană", i-a zis odată Claude Imbert de la **Le Point** - şi formula este suficient de vagă în "pitorescul" ei căutat; mai curînd, Matzneff seamănă cu un bonz, budist traficant de arme într-un film de John Huston. Dar, desigur, şi această formulă este doar o glumă...

Cînd apare, din ploaia care s-a stîrnit afară, imaginea aceasta se lipeşte totuşi fără probleme de silueta longilină, fără vîrstă, a omului ras în cap (cochetăria celui ce se ştie încărunţit?), cu ochi uimitor de vii, agil, nervos, îmbrăcat într-un fel de variantă şic a unui echipament paramilitar. "Cine astăzi, cu excepţia lui Julien Green, îi cunoaşte atît de bine pe înţelepţii de la Port-Royal, Saint Cyran şi Arnauld d'Andilly? Cine mai este atît de pătruns de învăţătura materialiştilor antichităţii, Lucreţiu şi Epicur? Cine mai are această cultură dublă, rusă şi latină, vorbindu-ne despre Şestov, Rozanov şi Dostoievski?", spunea acelaşi J.J. Brochier apropo de ultima sa carte, **Maîtres et complices**, apărută în august a.c.

Comandăm, pentru început, nişte jambon de Parma cu pepene galben. În clinchetul tacîmurilor, cu pauze scurte în răstimpul cărora acest om cu figură ascetică înfulecă asemeni unui drumeţ lihnit din Evul Mediu, Matzneff se descarcă.

Drama intelighenţiei franceze este locul mult prea mare acordat conceptelor, abstracţiunii. În Franţa, lucrurile nu au nevoie să fie încarnate pentru a putea exista - şi asta e o eroare, căci lucrurile nu există decît din clipa în care se încarnează! Un exemplu: sîntem inundaţi de un bun număr de ani de o literatură, aş zice, pseudo-erotică, sau pseudo-pornografică, scrisă de nişte oameni care nu sînt decît nişte mici funcţionăraşi ai literelor, care trăiesc cu picioarele vîrîte în papuci, care nu fac amor niciodată - cel mult, se masturbează din cînd în cînd urmărind filme pornografice - şi care scriu, în schimb, despre asta... Apar reviste care tratează subiecte precum don-juanismul, scrise de personaje foarte preţioase şi foarte plicticoase care-ţi explică cum e cu Don Juan, cu erotismul etc., dar a căror viaţă erotică personală e egală cu zero! Asta e Franţa. Sînt oameni care cred că poţi să faci carieră în "Republica literelor", cum se spune, fără să laşi o bucăţică din carnea ta. Or, cînd scrii, scrii cu carnea, cu sîngele tău - pe care le laşi în hăţişurile pădurilor pasionale pe care le traversezi... Oamenii aceştia nu vor să riste nimic - au în spate cariere solide la Collège de France, la École Pratique des hautes Études, poate chiar la Academie - dar vor să fie nişte Baudelaire, nişte Rimbaud, nişte Nietzsche, cînd nici Baudelaire, nici Rimbaud şi nici Nietzsche n-au cunoscut onorurile, n-au avut apartamente frumoase ci doar sărăcia, singurătatea şi boala... Plus aventura, desigur.

La capătul şirului gîndurilor şi al ultimului fir de şuncă din farfurie, Matzneff este flămînd. Nerăbdător, încearcă să prindă cu privirea chelnerul şi, aproape în acelaşi timp, mă-ntreabă ce aş mai vrea să mănînc; forţat de împrejurări, aleg un consommé de legume, iar el comandă melci.

Motivul pentru care Franţa nu mai are locul pe care-l avea... Matzneff priveşte ţintă în roşul paharului cu vin, pe care-l înclină, îl roteşte, de parcă ar vrea să descopere în flăcările rubinului urma otrăvii. **În primul rînd, planeta s-a micşorat,** spune el într-un sfîrşit, dînd pe gît conţinutul paharului. **Poate că, la-nceputul secolului douăzeci, un Anatole France, un Barrès sau un Renan - nu ştiu, dau şi eu nişte nume aşa - impuneau respect peste tot. Acum, distanţele nu mai există - faci mai puţin de douăzeci de ore de la Paris la Manila -, toată lumea ştie ce se petrece pretutindeni în lume şi oamenii îşi dau seama că literatura franceză e făcută de nişte labagii. Priviţi şi situaţia politică - ce se-ntîmplă în Iugoslavia, în America de Sud sau în Africa, în Orientul Apropiat, unde oamenii mor urîndu-se de moarte... Or, toate aceste jocuri sclipitoare ale intelighenţiei pariziene nu mai interesează pe nimeni. De aceea, cred că viitorul aparţine acelora care se dedică trup şi suflet cărţilor lor, îşi asumă riscuri şi a căror operă corespunde trăirii lor reale. Asta, dacă Literatura mai are un viitor - ceea ce nu e sigur...,** adaugă Matzneff repede, cu ochii la platoul cu melci care i se pune în faţă. Moment religios aproape: Matzneff miroase cochiliile rotunde, îţi freacă mîinile, prelungeşte tăcerea pînă în punctul în care îmi vine să cred că nu mai are nimic de spus. Dar nu; odată primul melc dezghiocat expert din bîrlogul său spiralat, dus cu maximă concentrare între nări şi buză pentru o ultimă, extatică inspiraţie şi apoi - hop! - aruncat în gură, Matzneff, satisfăcut, reîncepe:

Eu nu sînt pesimist pentru că mi se rupe, ceea ce mă interesează este destinul propriilor mele cărţi, nu al societăţii literare franceze în ansamblul ei - de care, repet, mi se rupe!

Pe de altă parte, mediatizarea nu are nici o importanţă: televiziunile există, noi apărem la televizor, vorbim la radio, dăm interviuri, dar toate astea sînt superficiale. Eu unul nu acord nici o importanţă acestui lucru. În planul vieţii materiale, sigur că există implicaţii financiare: o emisiune literară la televiziune poate să facă o carte să se vîndă mai bine decît una care circulă în clandestinitate. Dar, încă din secolul trecut - dau acest exemplu într-una din cărţile mele -, editorii îi porpuneau nişte onorarii absolut nebuneşti Lolei Montès pentru a-i publica memoriile, în vreme ce mari scriitori rămîneau nepublicaţi. Astăzi, cînd vedem apărînd tot felul de volume de amintiri scrise de fete din show-biz - care sînt nişte sub-Lola-Montès -, nu ne mai miră nimic: situaţia de-acum e chiar caricaturală, pentru că dacă o Lola Montès era totuşi cineva extraordinar, fauna spectacolului de astăzi e formată din te-miri-cine... Dar toate acestea, repet, sînt superficiale.

Cîte false glorii n-am văzut răsuflînd, cîţi scriitori umflaţi daţi uitării după numai cîţiva ani!... Un artist autentic îşi vede de opera sa în liniştе, fără să se sinchisească de ecouri: el trebuie să fie superior aprobării sau dezaprobării. Asta e sigura regulă valabilă - să nu se lase abătut de atacuri, de insulte sau de tăcere - care este uneori mai rea decît insultele! Să fie întrucîtva beat de orgoliu, şi să-şi repete neîncetat: îi enervez pe toţi.

Un proverb spune: "Armatele mărşăluiesc noaptea". Nu exista televiziune atunci cînd Nietzsche a descoperit, într-o librărie din Leipzig, o carte a lui Schopenhauer. Marile evenimente sînt întotdeauna clandestine.

Eu nu sînt un provocator. Sînt însă unul involuntar, pentru că ceea ce scriu, pare-se, scandalizează; nu întotdeauna, dar adesea. Mi se spune: "Ce provocator!" - dar eu nu am gustul histrionesc al provocării. Ce mi se pare reprobabil, este scandalul făcut pentru a provoca scandal - ca să se vorbească de tine: tipul care şi-a dat izmenele jos cocoţat pe Turnul Eiffel, ca să-şi vadă fotografia în France-Soir. Asta e condamnabil pentru că e grotesc, jalnic şi derizoriu. Însă cel care face un lucru din necesitate interioară şi a cărui operă provoacă scandal în buna societatea burgheză - acela este o persoană absolut respectabilă, pentru că el nu a făcut decît să-şi urmeze propria vocaţie, care este aceea de a spune ce are chef să spună.

Dar astea sînt fenomene secundare - care ne preocupă întrucît avem senzaţia că ocupă avanscena. După cum ştiţi, eu văd mulţi adolescenţi şi adolescente, merg în familiile lor şi ei îmi povestesc ce se-ntîmplă la televizor: boxeri, jucători de tenis, scriitori, oameni politici, vedete care-şi lansează ultimele discuri. Toate astea trec, sînt doar nişte chipuri, nişte nume, şi lor li se rupe. Ce are importanţă sînt întîlnirile cu nişte cărţi care îi vor tulbura, şi acest lucru se va întîmpla întotdeauna, căci vor exista întotdeauna cititori sensibili, indiferent de vîrstă. Există în orice generaţie asemenea cititori, cărora nu le pasă de mode, de diktături: nu cred că situaţia e radical diferită acum de ce era acum un secol sau două. Pentru că nu există 36 de moduri diferite de a avea 16 ani, de a descoperi viaţa şi de a fi îngrozit de această descoperire, de a intra în lumea adulţilor părăsind copilăria, de a vrea să mueşti din această viaţă care te fascinează şi în acelaşi timp să te simţi neînţeles de părinţi, singur, revoltat, disperat, gîndindu-te la sinucidere... Astăzi, cînd auzi un puşti dintr-o mahala strigîndu-şi revolta cu micul său vocabular atît de sărman, îţi dai seama că, în fond, este revolta lui René al lui Chateaubriand, sau al lui Childe Harold al lui Byron. Evident că nu este vorba de aceeaşi clasă socială, de aceeaşi societate, de acelaşi secol, dar toate astea sînt secundare: este vorba de acelaşi suflet sfîşiat, jupuit de viu, aceeaşi ardere interioară... Ştiu că pare naiv ceea ce spun, dar este propria mea experienţă de la 16 ani pe care o redescopăr astăzi la cei de 16 ani.

Matzneff tace. Sub ochii lui, platoul plin de cochilii goale - paharele pe jumătate băute - nota de plată - firimiturile de pîine şi de conversaţie. Şi ploaia care s-a mai potolit. Îşi va strînge hanoracul kaki mai aproape de corpul uscat şi, strîngîndu-mi mîna, o va tăia prin mulţime cu un pas grăbit şi elastic îndreptîndu-se spre casă - nu departe de Le Rostand, pe una din străduţele tăcute din preajma Panthéonului, într-un apartament de puţini ştiut de deasupra boemului cinema numit "Studio des Ursulines". © a.l.ş.

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

ŞI DACĂ EI NU SE TEM?

În problema revenirii - fie şi ocazionale, pentru cîteva zile - a Regelui în ţară, a devenit un loc comun, îndelung uzat şi abuzat, să se spună că "Puterea" se teme de Rege. Că ei se tem. Că Regele reprezintă "călcîiul lui Ahile" al actualei "stăpîniri", şi că, dacă vrem "să-i atacăm", acesta-i punctul lor slab, acolo e locul vulnerabil, că Regele este antidotul absolut anti-Iliescu, că atitudinea lor faţă de Rege îi demască, şi cîte şi mai cîte...Eu însumi, de nenumărate ori, sub diferite variante, în scris sau în diverse discuţii, am folosit aceste argumente. Dintre toate, poate numai demascarea rămîne valabilă, însă şi aceea ca un risc calculat pe care tot ei, cu bună ştiinţă, par a şi-l asuma...

Motivaţiile, la prima vedere, par multiple şi elementare, iar simpla lor enumerare are darul de a umple de delectare pe cei care le vehiculează, deoarece fiecare dintre acestea în parte are aerul cîte unui cuţit magistral

Monarhia constituţională şi Republica nu sînt decît două formule la fel de respectabile şi de viabile de organizare a Statului, cu condiţia ca acesta să fie democratic. Important este fondul, care, imperios şi exclusiv, trebuie să fie democraţia pluralistă şi statul de drept.

implîntat drept în inima "regimului Iliescu". Spun asta, repet, în cunoştinţă de cauză, pentru că am căzut şi eu în ceea ce acum înclin să cred că n-a fost decît o perversă capcană întinsă de chiar cei cărora îmi făceam iluzia că le administram lovitura de graţie.

Printre explicaţiile cel mai frecvent citate, una de natură psihologizantă iese impetuos în evidenţă: complexul uzurpatorului, pe care l-ar avea sau, mai degrabă, l-ar fi moştenit dl. Iliescu, de la tatăl său, vechi comunist, ori l-ar fi dobîndit chiar pe cont propriu, dat fiind că, la alungarea Regelui, actualul şef al Statului avea deja 17 ani şi a împărtăşit, desigur, acel abuz... De aici o serie de consideraţii derivate, în primul rînd aceea că republica nu e legitimă, cu varianta extremistă: Iliescu nu e legitim. Cea mai bună dovadă, susţin apărătorii acestei din urmă teze, e că "(Iliescu) nu-l primeşte pe Rege, deci se teme de el!", de unde concluzia că preşedintele ar fi stăpînit de acel complex al uzurpatorului... În sfîrşit, altă teză vehiculată - aceea că republica ar fi atît de fragilă încît nu şi-ar putea permite luxul nici unei magnanimităţi faţă de Rege, cu atît mai puţin aceea de a-l face să reintre în ţară, de parcă România ar fi în pericol de răsturnări şi derapaje imprevizibile, ca după un referendum cîştigat la mustaţă, cu 50,01% contra 49,99%, nu după 47 de ani de exil al ultimului monarh... Nici una dintre aceste ipoteze nu stă în picioare!

"În România, Republica se simte atît de «cu musca pe căciulă» încît nici măcar nu îndrăzneşte să-şi afişeze numele!", scriam şi eu într-o publicaţie destinată unui public occidental avizat (**MondOperaio**, revista teoretică a Partidului Socialist Italian, Nr. 12/1991, ulterior reluat şi completat în 22, din 1-7 mai 1992). Dovada cea mai clară, gîndeam eu, de care făcusem mult caz, mi s-a părut a fi ceea ce s-a întîmplat în chiar seara de 22 Decembrie 1989, cînd însuşi dl. Iliescu a anunţat că, citez din memorie, dar aproape textual: "de astăzi înainte, scumpa noastră Patrie nu se va mai numi «republică», şi cu atît mai puţin «socialistă», ci pur şi simplu «România»." Fraza aceasta mi s-a întipărit în minte. Ulterior, au urmat minute în şir de aplauze şi de scandări "Ro-mâ-ni-a", în legendarul studio TV numărul 4. Drept pentru care - caz, practic, unic în lume - statul nostru se numeşte acum doar "România" şi nu "Republica Română", cum ar fi fost normal, după propria opţiune a majorităţii, pe care eu o respect, dar pe care, slavă Domnului, nu mi se cere să o şi împărtăşesc!... În definitiv, şi monarhia constituţională şi republica nu sînt decît două formule la fel de respectabile şi de viabile de organizare a Statului, cu condiţia ca acesta să fie democratic. La urma urmei, o chestiune pur formală, nu una de conţinut. Important este numai fondul, care imperios şi exclusiv trebuie să fie democraţia pluralistă şi statul de drept. Restul, la rigoare, nu este esenţial. Ce diferenţă există, de fapt, pe tărîmul libertăţilor, între Franţa republicană şi Belgia monarhică? Între S.U.A. şi Anglia? Între Polonia şi Japonia? Ceea ce contează este numai democraţia...

Dacă pentru preşedintele Iliescu, confirmat prin două verificări electorale (dintre care una cu două tururi), problema legitimităţii, în mod cinstit, nu se mai poate pune (ba este chiar contraproductiv să se insiste pe această linie!), în schimb, în chestiunea instituţională, cred şi acum că, la noi, republica este nelegitimă. Nu pentru că ea nu ar corespunde sensibilităţii actuale a majorităţii populaţiei (altă discuţie este cum s-a ajuns la acest consens, dar aceasta nu are relevanţă aici!), ci întrucît ea nu a făcut niciodată obiectul unei consultări populare, indiferent de ce spun sondajele, toate larg favorabile acestei forme de stat, în procentaje variind între 80 şi 85%. Nu aceasta este problema...

Argumentul cel mai percutant, dar şi mai înşelător, al părţii adverse este că, în chestiunea regală, obstacolul principal nu este atît monarhia în sine, cît cei peste 40 de ani scurşi, deja în 1989, de la abolirea ei, un act pe care şi ei, uneori, nu ezită să-l categorisească drept abuziv... Ideea lor forte este că, şi-n justiţie, există prescripţie pentru multe crime după un număr chiar mai mic de ani, lăsînd chiar să se-nţeleagă, mărinimos, că multe ar fi fost posibile dacă regimul ar fi căzut după cinci, zece sau cincisprezece ani... (motivaţie folosită şi-n problema restituirii bunurilor, a caselor naţionalizate etc.). Această teză, bazată pe teoria faptului împlinit, este falsă, deşi nu şi uşor de respins, deoarece are un ce temei de bun simţ. Revenirea Regelui în ţară, inclusiv ca Suveran (restabilind, temporar, **statu quo ante**, după care să urmeze un referendum, în condiţii echitabile pentru toţi, nu cu Iliescu la Cotroceni şi Regele la Versoix!), este însă nu numai o chestiune de bun simţ ci şi una de elementară dreptate! Singura ieşire este o soluţie radicală de tip Cehia, care a pus în afara legii toate măsurile adoptate de regimul comunist între 1948 şi 1989... Să nu uităm nici că, la români, republica nu s-a născut dintr-o revoluţie autentică, de tipul celei franceze ori a celei ruse din februarie, care, prin monarhie, au alungat în primul rînd absolutismul, ci a fost rezultatul ocupaţiei sovietice şi a voinţei lui Stalin, aplicate

De ce dl. Iliescu se încăpăţînează să nu vrea cu nici un chip să înţeleagă că s-ar cinsti pe sine onorîndu-l cum se cuvine pe Rege şi că s-ar ridica în ochii lumii, putîndu-se astfel prezenta drept un spirit larg şi tolerant?

silit împotriva unei monarhii constituţionale democratice şi pluraliste!

Referendumul continuă să fie absolut necesar, chiar şi dacă rezultatele sale pot apărea ca scontate. Aşa o cere una dintre regulile de bază ale democraţiei. E paradoxal ca tocmai cei favorabili monarhiei (mă feresc de termenii "monarhist" sau "republican", prea reducţivi!) să fie şi principalii susţinători ai unui plebiscit care, după toate probabilităţile, i-ar vedea înfrînţi. Dimpotrivă, exact cetăţenii cu cele mai solide simpatii republicane ar trebui să fie nemulţumiţi de prejudiciile aduse cauzei lor prin ne-organizarea cuvenitului referendum, de către guvernele post-Revoluţionare (la fel cum sînt convins că nici un democrat cu convingeri sincer republicane nu a împărtăşit, atunci sau mai tîrziu, actul samavolnic de la 30 Decembrie 1947!...). Organizarea referendumului rămîne, deci, în sarcina prezentei sau a unei viitoare majorităţi parlamentare, care va conduce ţara.

***

Nici una dintre supoziţiile făcute în jurul refuzului autorităţilor post-decembriste de a-i acorda viză Regelui Mihai nu apare, la o analiză mai atentă, cu totul convingătoare. Cu cît sînt mai des invocate argumentele amintite mai sus, cu atît ele nu duc la alt rezultat decît la demonetizarea şi mai accentuată a acestora. Inevitabil, revine întrebarea clasică (veritabil sport naţional!): "Ce se ascunde în spate?" Ce stă îndărătul unor astfel de dubioase şi, aparent, de neînţeles măsuri?...

De ce dl. Iliescu nu l-a întîmpinat, cu binecunoscutul său zîmbet prezidenţial, pe Rege, în loc să-i anuleze în văzul întregii lumi viza, făcîndu-se astfel şi de rîs pentru această stupidă manevră în doi timpi, din aprilie 1990? De ce fostul premier Roman nu a venit la aeroport cu o floare, indiferent de condiţiile în care fostul suveran sosise în ţară de Crăciunul următor (1990), în loc să pună armata pe el? Nu ar fi "dezamorsat" în felul acesta guvernul, cu maximă eleganţă, potenţiala "bombă" reprezentată de Rege, încît tocmai monarhiştii cei mai inflamaţi ajunseseră să se teamă de efectele unei primiri curtenitoare (sau măcar ne-obstaculată!) la Bucureşti şi să prefere, în sinea lor, scandalul? De ce îi era frică puterii să-l lase pe Rege să se reculeagă 24 de ore la mormîntul bunicii sale, regina Maria, şi a înaintaşilor săi, de la Curtea de Argeş, mai degrabă decît să se facă din nou de ocară în public, prin mediatizarea largă pe care a avut-o expulzarea spectaculoasă a "domnului Mihai", cum s-a exprimat atunci, nu ştim dacă batjocoritor sau numai mitocăneşte, oricum, incult, comandantul poliţiei de la Otopeni? De ce dl. Iliescu se încăpăţînează să nu vrea cu nici un chip să înţeleagă că s-ar cinsti pe sine onorîndu-l cum se cuvine pe Rege şi că s-ar ridica şi-n ochii lumii, putîndu-se astfel prezenta drept un spirit larg şi tolerant? Ce-l face, cu tot dinadinsul, să se comporte aşa? De ce atîta încrîncenare, de ce atîta, aparent, flagrantă lipsă de realism la un politician, altfel, dibaci? Răspunsul nu poate fi decît unul singur: are/ au, alt plan!...

De ce, şi-n noiembrie 1993, guvernul a preferat să respingă, cu pretexte rizibile (ulterior dovedite şi false - paşaportul grecesc!), cererea de viză a Regelui pentru a participa la ceremoniile de la Alba Iulia de comemorare a Unirii de la 1 Decembrie - astăzi şi ziua naţională a României -, în loc ca tocmai dl. Iliescu să fi fost acela care, cel dintîi, să-l fi invitat personal pe Rege Mihai şi să-l fi aşezat alături de el la tribuna oficială... Regelui Mihai nu-i lipseau "titlurile" pentru a fi prezent acolo, nu atît ca nepot al lui Ferdinand cel Loial, Întregitorul, cît mai ales în calitate de cel care a recuperat Transilvania de Nord în 1945!

De ce Puterea a acceptat din nou să se ridiculizeze şi acum, la 7 octombrie, refuzîndu-i Regelui intrarea în ţară, cu un pretext şi mai grotesc, de-a dreptul provocator (o summa a genului: "azi nu dăm vize pe aeroport la paşapoartele britanice"!). Fie spus între paranteze, însăşi imaginea ţării în lume a fost prejudiciată prin ne-sărbătorirea cum se cuvine a Actului Regelui de la 23 August, cum au făcut multe ţări, cu fast, anul acesta: Franţa - debarcarea din Normandia, Italia - cu eliberarea Romei şi debarcarea de la Azio, Polonia - cu insurecţia din Varşovia etc. În plus, România este unica ţară din lume care are privilegiul de a-l avea în viaţă pe protagonistul răsturnărilor de acum 50 de ani, Regele Mihai fiind singurul şef de stat al vremii care mai trăieşte încă. Pentru România, ar fi fost o lovitură mediatică spectaculoasă şi un prilej irepetabil de relansare internaţională, care s-ar fi potrivit de minune cu contextul festiv european, dar la care guvernul a renunţat deliberat, tocmai din pricina "obstacolului" reprezentat pentru el de Rege, sacrificînd astfel interesul naţional! Cîndva i se va cere socoteală şi pentru aceasta...

În sfîrşit, de ce regimul post-revoluţionar a pierdut ocazia de a se arăta dezbărat total de trecutul comunist şi s-a înjosit pe sine acceptînd recunoaşterea validităţii unui gest tipic stalinist precum ridicarea cetăţeniei Regelui de către guvernul Groza, prin decretul din 22 mai 1948, pe baza unei legi adoptate de Statul naţional-legionar, în 1940?

Nu este plauzibilă teza fricii, nici aceea a fragilităţii republicii. În ianuarie 1990, un sondaj pe teme româneşti al revistei **Paris-Match** dădea abia 3% cauzei monarhice. Ulterior - şi prin aportul semnificativ al puterii care, comportîndu-se astfel, şi victimizîndu-l, n-a făcut decît să contribuie la sporirea popularităţii Regelui - cifra a mai crescut, ajungînd în prezent, după aproape cinci ani de dueluri continue, care, aparent, au servit fostului suveran, la valori în jurul

Regele nu poate avea soluţii pentru toate relele ţării, el nu-i taumaturg... Ceea ce poate asigura el este reconcilierea şi mai ales stabilitatea naţională, precum şi o necesară curăţenie şi necontaminare la vîrf a ţării, împreună cu o revenire la sursele istoriei noastre moderne care sînt progresiste şi occidentale.

unui maximum de 20%. Este absolut exclus ca, în aceste condiţii, chiar şi considerînd factorul psihologic, reacţiile, complexele şi instinctele atavice ale vechilor comunişti, actualei Majorităţi să-i fie frică de Rege ori ca realmente să-şi facă cineva iluzia (în afară poate de monarhiştii cei mai iraţionali!) că republica ar putea fi pusă-n pericol printr-o vizită sau chiar prin stabilirea definitivă a Regelui în ţară...

Din păcate, trebuie spus că tocmai monarhiştii noştri cei mai agitaţi pun o serioasă ipotecă pe cauza monarhică, dat fiind că mulţi dintre ei sînt rudimentari în manifestări şi idei, cel mai adesea confundînd monarhia constituţională cu Ştefan cel Mare, călare... "Să vină regele, să ne conducă!" este o exortaţie cît se poate de nefericită (mai neinspirată este numai "Iliescu afară, regele în ţară!". "Nu cu isteria se face monarhia!", am fi tentaţi să răspundem, cu un slogan poate mai indicat...). Emisă prea transparent în funcţiune exclusiv anti-Iliescu, instanţa de mai sus are darul să irite şi să-i pună dintr-odată în conflict pe cei care o propagă cu majoritatea populaţiei (care l-a votat pe preşedinte), în loc să încerce persuasiunea, dialogul şi atragerea de simpatie chiar şi a celor care nu gîndesc

➥

Referendum-ul continuă să fie absolut necesar, chiar şi dacă rezultatele sale pot apărea ca scontate.

la fel. Totodată, ea trădează şi ignorarea principiilor singurei forme de monarhie acceptabile în Statul democratic în general, şi a tradiţiilor monarhiei noastre, născute din Revoluţia de la 1848, în special, cu un rege care domneşte dar nu guvernează, pur simbol (cu bună pace D-nei Alina Mungiu care, în **Expres** nr. 44 din 8-14 nov., invoca un "rege autoritar", cel mai mare deserviciu care se putea imagina cauzei monarhice în general şi regelui democrat Mihai I în particular!). Incondiţionalii monarhiei trebuie să se obişnuiască chiar cu eventualitatea de a-l vedea pe dl. Iliescu ales prim-ministru al Regelui, ceea ce, prin virtuţile sufragiului universal, n-ar fi imposibil...

Dimpotrivă, apărătorii raţionali ai Regelui au datoria de a se feri să suscite iluzii şi aşteptări deşarte. Regele nu poate avea soluţii pentru toate relele ţării, acumulate în cinci decenii, el nu-i taumaturg, nu face minuni şi venirea lui nu le va rezolva pe toate... cum vîntură unii, crezînd că aşa propaganda lor cîştigă în eficacitate. De asemenea, trebuie evitată folosirea de argumentaţii de genul dreptului divin sau al monarhiei de la Burebista, de 2000 de ani... regele nu-i panaceu universal... Ceea ce poate asigura el însă cu maximă eficacitate este reconcilierea şi mai ales stabilitatea naţională, precum şi o necesară curăţenie şi necontaminare la vîrf a ţării, împreună cu o revenire la sursele istoriei noastre moderne care sînt progresiste şi occidentale. Iată, prin aceeaşi "casă domnitoare europeană", cum se exprimau Divanurile ad-Hoc la 1857, reintegrarea în Europa, la fel de necesară azi cum atunci era intrarea... În plus, dincolo şi de "lovitura mediatică" şi de ocazia fără precedent de relansare a imaginii României s-ar reuşi, prin însăşi biografia suveranului - şansă unică în lume - şi punerea între paranteze a regimului comunist, ceea ce ar avea un impact psihologic benefic incalculabil. Încă o dată, ca în toate cazurile mari, se dovedeşte că şi monarhia este o cauză prea importantă pentru a fi lăsată numai pe mîna monarhiştilor primari...

***

Pentru explicarea atitudinii Puterii faţă de Rege, nu constituie un argument nici teama de care se zice că ar fi fost cuprinsă Administraţia actuală la vederea entuziasmului real şi debordant al sutelor de mii de bucureşteni (unele surse vorbesc de pînă la un milion) care l-au întîmpinat pe Rege la Paştele 1992, cu ocazia singurei sale vizite consimţite (totuşi, o mare împlinire, fără precedent pentru un rege în exil, ţinînd cont că, în Bulgaria, un eveniment similar nu s-a putut realiza nici cînd U.F.D., grupare anticomunistă, a fost la putere, iar în Albania, pretendentul la tron a fost expulzat fără menajamente chiar de către anticomuniştii preşedintelui Sali Berisha!). E clar că o bună parte erau spectatori veniţi din curiozitate. Pe de altă parte, este evident că "monarhiştii" au fost pe străzi pînă la unul, cei mai

Monarhia este o cauză prea importantă pentru a fi lăsată numai pe mîna monarhiştilor primitivi...

fervenţi deplasîndu-se şi din provincie. Ei au putut astfel aproape să se numere, în vreme ce "republicanii" au ieşit fie din curiozitate, fie au rămas acasă, ei constituind însă de departe marea majoritate. Este un fenomen tipic de majoritate silenţioasă versus minoritate activă. În acest caz, "monarhiştii" erau, evident, cei cu stilul cel mai militant, faţă de "republicani", reduşi la rolul de majoritate silenţioasă...

Un fenomen similar s-a întîmplat la noi şi înainte de alegeri, mai ales în septembrie 1992, cînd un miting al Opoziţiei reunea uşor zeci de mii de participanţi, cîtă vreme partizanii majorităţii se reuneau prin sălile de sport sau de festivităţi ale cîte vreunui liceu... părea evident că cine controlează strada va controla şi urna, dar n-a fost aşa... Dacă ar fi fost să judecăm (cum efectiv s-a şi făcut...) după numărul de participanţi la mitingurile respective, după inscripţiile de pe ziduri ori după tirajele comparate ale ziarelor de opoziţie faţă de cele pro-guvernamentale, Opoziţia ar fi trebuit să cîştige detaşat, ceea ce nu s-a întîmplat. Dl. Iliescu, şi FDSN, s-a dovedit candidatul celor mulţi care nu ies la mitinguri, care nu scriu pe pereţi, care nu cumpără ziare... dar care privesc la TV şi, la momentul hotărîtor, votează! Aşa şi cu popularitatea Regelui... În plus, marea majoritate a mediilor "care contează", a publicaţiilor care circulă, a personalităţilor care se exprimă, a celor care sînt ori se fac auziţi, intelectuali, studenţi, vîrfuri literar-artistice, în general oamenii conştienţi ("societatea civilă"), cu cunoştinţe de istorie, într-un cuvînt, elitele, sînt monarhiste. Sociologic este un fenomen care se regăseşte şi-n Occident, inversat însă din punct de vedere politic: stîngiştii sînt acolo cei omniprezenţi, ei sînt cu stilul militant, cu ei sînt intelectualii, dar la proba votului universal nu rezistă, se descoperă a fi doar minoritatea activă... Vedem şi că opţiunile nu sînt împărţite uniform şi transversal în masa populaţiei, ci mai degrabă pe orizontală, după nivelul socio-educaţional: nu este o noutate că, făcînd excepţiile de rigoare, cei mai instruiţi se regăsesc în segmentul Opoziţie-monarhişti, cei mai puţin educaţi în PDSR, iar mulţi "lumpeni" la naţional-securiştii gen PRM ori PSM...

***

Republica, oricît ar fi ea, teoretic, de nelegitimă, e, vrem-nu vrem, solidă. Oricît ar fi de sensibili la complexele lor atavice, guvernanţii noştri actuali nu pot să ignore realităţile enumerate mai sus, care ar trebui să-i reconforteze şi să-i facă stăpîni pe situaţie, deci capabili şi de gesturi "generoase", gen întîmpinarea cu zîmbete şi flori a Regelui. Cauza Regelui ar fi pierdută dacă ei l-ar primi aşa... Noroc că asta nu se întîmplă... De ce fac ei exact ceea ce pare a fi tocmai jocul "monarhiştilor"? Ce determină comportamentul lor abosolut nejustificat şi, aparent, iraţional, la capitolul "Rege"? De ce, în momentul cînd ajung pe acest teren, intră ca-n reacţie chimică, par a-şi pierde uzul raţiunii? De ce preferă ei să dea apă la moară monarhiştilor şi argumente, aparent de beton, adversarilor lor, asumîndu-şi şi riscul creşterii constante, lente dar sigure, a popularităţii fostului suveran, în loc de o "spargere" cinstită a "bubei", eventual printr-un referendum, poziţie de pe urma căreia guvernamentalii n-ar avea decît de cîştigat? Nu s-a ajuns să se spună că, pesemne, tocmai dl. Iliescu, paradoxal, trebuie să fie cel mai abil monarhist din ţară, din moment ce numai gafele sale îl propulsează pe fostul monarh în sondaje... de ce se expun ei, deci, cu orice preţ, pericolului unei evidente compromiteri la nivel naţional şi, mai grav, la nivel internaţional, lăsînd să se creadă că au frică de Rege? De unde atîta orbire, atîta obnubilare?

După părerea noastră există o singură explicaţie plauzibilă. Ei nu se tem de Rege, se fac numai că se tem. Ne aflăm aici în faţa unei foarte sofisticate şi complexe aplicări, în mai multe etaje, a principiului Cui prodest? Procedînd aşa, ei îşi creează artificial, deliberat, o sperietoare din Rege, prezentat ca elementul cel mai de temut. O "diversiune", cum se spune cu un cuvînt la modă. Puterii îi convine o astfel de enormitate, pe care s-o agite ori de cîte ori simte nevoia ca "trupele" ei să-şi strîngă rîndurile. Au nevoie de un adversar permanent, fie şi inventat, împotriva căruia să pară apoi că-şi concentrează energiile... Oricît ar părea aceasta de ciudat, fostul suveran le este util... Cu tot respectul, avem sentimentul că Regele a fost puţin tras pe sfoară fără să vrea, de actualii guvernanţi.

Victimizarea Regelui constituie, deci, neîndoios, un risc calculat pentru ei. Iată de ce, mai sus, am adăugat, cuvîntul "aparent" la avantajele pe care poziţia aceasta a puterii părea că o aduce, paradoxal, tocmai cauzei monarhice... Într-adevăr, îi aduce cîteva procente în plus de popularitate fostului suveran, mai ales printre cei care sînt cît de cît deprinşi să gîndească; în schimb, asta le consolidează partenerilor puterii poziţia în electoratul şi-n clientela lor tradiţională de oameni simpli, cărora le este comod, la o adică, să li se umple mintea cu astfel de "gogorite". Cu puţin efort, cu o investiţie minimă, tactica aceasta se poate dovedi foarte profitabilă... Iată de ce dl. Iliescu preferă să se facă de rîs în exterior şi pe lîngă opinia publică internă mai luminată, numai în scopul de a-şi salva alegătorii săi tradiţionali, care trebuie întăriţi în prejudecăţile lor...

Dintr-odată, motivaţia unor gesturi ce păreau obscure se clarifică. Actuala Majoritate vrea ca Regele să fie perceput ca un fel de întruchipare a răului absolut. Iată de ce mimarea fricii, comediile ce se repetă periodic pe aeroporturi la fiecare tentativă de întoarcere, anunţată sau nu, a fostului suveran... Însăşi mobilizarea

Ei nu se tem de Rege, se fac numai că se tem... Fostul suveran le este util... Actuala majoritate vrea ca Regele să fie perceput ca un fel de întruchipare a răului absolut.

masivă de poliţie şi armată - ca la 7 Octombrie - nu este, probabil, decît tot o imensă gesticulaţie care reintră în aceeaşi schemă, mai degrabă decît un act de intimidare. Lovind în Rege, ei lovesc în Opoziţie şi, simultan, se şi învigorează, consolidînd, totodată, într-o anume parte a electoratului, şi sentimentul că Opoziţia = restauraţie (cuvîntul nu este întîmplător, ci ales tocmai pentru conotaţia sa negativă din Franţa, deşi el însemna, pur şi simplu, revenire la o situaţie precedentă, nu neaparat reacţionară: istoria e plină de restaurări ale libertăţii, ale democraţiei, ale dreptului... depinde numai de context şi de cum este folosit!). Triplu avantaj! Ce simbol mai imediat pentru o restauraţie decît un Rege care vrea să se întoarcă din exil... În ultimă analiză, aproape că se poate spune că guvernul însuşi îl instrumentalizează malefic pe Rege în propriile scopuri, iar Regele, evident involuntar, "se lasă", este, obiectiv, manipulat... (şi mă scuz pentru enunţul ireventios...). Se impune, deci, credem noi, în cel mai scurt timp, o schimbare a strategiei regale...

În principiu ei nu vor să introducă (deşi ar putea-o face oricînd) o lege care să interzică accesul Regelui în România definitiv sau pentru un număr de ani (unele ţări occidentale au astfel de clauze chiar în constituţie, ca Italia, din 1948; Grecia a adoptat o măsură analogă în 1993 etc., iar Franţa a cunoscut astfel de dispoziţii din 1870 pînă în 1950, cînd a fost revocat exilul pentru descendenţii Burbonilor...). Situaţia neclară îi serveşte. Pe de o parte îşi pot da aere de liberalism şi toleranţă, pe de alta întreţin un focar artificial de discordie şi de diviziune (la fel ca diversiunile unguri-români, proprietari-chiriaşi etc.) de pe urma cărora Majoritatea nu poate decît profita. "Ping-pong"-ul, penibil cu Regele o "aranjează" o dată mai mult!...

În consecinţă atunci cînd Opoziţia strigă mai tare că "Puterea se teme de Rege", inconştient, ea face exact jocul acesteia, care are tot interesul să se spună "da, într-adevăr, guvernul, Iliescu se tem de Rege". Pe aceste considerente, nu credem, deci, că a fost o idee înteleaptă invitarea cam hazardată a Regelui la 7 Octombrie (ceea ce, vedem, este şi opinia unei părţi a Consiliului regal, v. **22**, din 12 Oct. 1994, p. 4), cu toată demascarea reală a regimului pe care a ocazionat-o, acasă şi în străinătate. Şi această dare a aramei pe faţă este tot un risc calculat... "Dacă pînă şi dl. Iliescu, care este blindat de sufragiul popular, se teme de Rege, atunci ceva o fi", pot să-şi spună oamenii mai neştiutori, mai permeabili la argumente de tipul: "vin boierii înapoi, îşi vor moşiile îndărăt" (ei nu ştiu, şi majoritarii întreţin deliberat confuzia, că moşierimea a dispărut la noi odată cu reforma agrară din 1921, nicidecum la venirea comuniştilor!), "ne pun din nou botniţă la culesul viilor, se-ntorc capitaliştii" (măcar de-ar mai fi în viaţă şi s-ar întoarce, fiindcă ar şti, probabil, să imprime eficacitate şi să facă rentabili mamuţii industriali pe care ni i-a lăsat comunismul!) etc... Ce dacă sînt falsităţi; principalul e să pară adevărate! În logica aceasta, chestiunea Regelui se potriveşte ca o mănuşă... iată de ce, contrar realităţilor şi echilibrelor reale din ţară, guvernul actual nu-l va mai primi probabil niciodată pe Rege, dar îi va conveni să se "joace" aşa cu el... Fiindcă Regele în ţară ar constitui de la început negaţia însăşi a neadevărurilor pe care le proferează puterea şi, mai grav, ar dezumfla baznele şi legendele pe care guvernanţii actuali îşi întemeiază, cel puţin parţial, autoritatea. Ultimul episod din serie - declaraţiile domnului Iliescu de la conferinţa de presă din 11 octombrie în care, pe un ton zeflemitor şi sigur pe sine, încerca să ventileze ideea că venirea Regelui ar putea reprezenta chiar un virtual pericol de... lovitură de stat! Temeiul pe care se baza afirmaţia prezidenţială este aiuritor: precedentul stabilit de Carol al II-lea în 1930... demontarea acestui posibil mecanism pervers, pus la cale de guvernanţi, cu concursul involuntar/ inconştient al Opoziţiei, ar duce la probabila limpezire a multor jocuri tulburi ale puterii.

Adrian NICULESCU

Paris, 15 - 20 Octombrie 1994

Calendarul

Familia Regală a României

într-o nouă ediţie 1995

Compania de publicitate EXPRESIV a tipărit noua ediţie a calendarului "Familia Regală a României 1995". Ediţia din acest an conţine fotografii inedite sau mai puţin cunsocute ale regilor, reginelor, principilor şi principeselor de-a lungul unui secol, însoţite de scurte schiţe biografice ale celebrelor figuri ale istoriei României. Într-o perioadă în care disputa republică-monarhie continuă, calendarul dedicat Familiei Regale a României are doar valoarea unui album şi a unui gest de reconsiderare a istoriei naţionale.

Compania de publicitate **EXPRESIV** anunţă, de asemenea, că firmele interesate în difuzarea calendarului pot afla detalii suplimentare la telefoanele:

650.25.92; 650.56.73.

Momentul – între cartofi şi mamuţi

Cînd ni se spune că "nu-i momentul" pînă la a întreba "de ce?" - simţim un dulce fior de măreţie, ce ne complicizează cu cel care a fixat această interdicţie, luîndu-ne părtaşi la manevrarea, într-un fel, a eternităţii. Mari secrete cărora nu le-a venit încă timpul par să plutească în aer, cauze ce ne depăşesc şi efecte incalculabile depind de această amînare la care consimţim fără a o înţelege, de cele mai multe ori. Cu cît mai vag, cu atît mai măgulitor. De fapt, atunci contăm cel mai puţin, separaţi de realul căruia îi aparţinem, ca-ntr-o uriaşă paranteză. Cine hotărăşte "momentul" şi cu cîtă îndreptăţire, cui îi cedăm libertatea noastră de a fi consideraţi şi altceva decît fiinţe manevrabile după interesele clipei? În imediata apropiere, imuni la întrebări retorice, cartofii din cămară, recent cumpăraţi, au început să dea muguri: habar n-au că în decembrie nu e momentul...

E o imagine stenică.

dr. MIHAI GEORGESCU

conferenţiar universitar

"Nu cred că specialiştii în genetică se proiectează ca demiurgi"

Stimate domnule dr. Mihai Georgescu, dvs. aţi lucrat mulţi ani la Institutul Agronomic Bucureşti, în calitate de specialist în ameliorarea plantelor horticole. Cum se stabileşte că e momentul pentru un soi nou?

Mihai Georgescu: În general, în acord cu dorinţele consumatorilor, cu cerinţele societăţii. De fapt "momentul" - să-l numim aşa - este compus dintr-o succesiune de verigi obligatorii: ai nevoie de materialul iniţial de lucru, de colaborare, de cîmpurile de experienţă, de personal de specialitate etc. Cu toate că trebuie să aibă în vedere şi creşterea demografică - şi ca urmare sporirea cantităţii de recoltă pe unitatea de suprafaţă, să ţină seama de resurse, de poluare, de intercondiţionări de ordin mai general - geneticianul nu cred că se proiectează ca demiurg, stabilind "momentul" cu autoritate arbitrară. El ştie că speciile nu se transformă după dorinţă, la comandă şi de azi pe mîine. Pe timpul lui Stalin, din orgoliu politic, iar nu de savant - asta s-a dovedit că nu prea era -, Lîsenko s-a angajat să prefacă grîul în secară, spunînd că se produc la un moment dat nişte salturi bruşte şi au loc schimbări de la cantitate la o calitate nouă. Particularităţile biologice ale plantei nu contau deloc... A fost un fiasco.

Geneticianul poate modifica momentul interior, specific, de dezvoltare a plantelor? Întîmpină rezistenţe, refuz?

Mihai Georgescu: Amelioratorul sau geneticianul poate să facă transfer de factori ereditari, de gene, încrucişînd soiuri diferite şi urmărind să întrunească în individul hibrid factori de la parteneri diferiţi: de la unii rezistenţa, de la alţii calitatea sau productivitatea ridicată etc. Dar dacă el, odată livrat în producţie şi în "cultură", nu este permanent supus ameliorării şi nu primeşte îngrijiri adecvate cerinţelor sale şi stadiului (în sens de stil) la care a ajuns, are o tendinţă naturală de revenire la formele ancestrale, chiar după două, trei generaţii.

Ca un fel de nostalgie pentru planta mai "naturală" care fusese cîndva?

Mihai Georgescu: Nu, ci are loc o impurificare biologică, datorită fecundării cu polen străin, necontrolat, de la specii sălbatice sau înrudite, ori o impurificare mecanică - urmare a amestecului de seminţe etc. Pe parcursul timpului apare schimbarea factorului ereditar în cadrul soiului respectiv, driftul genetic, datorat, de data asta omului. Munca noastră înseamnă şi o continuă educaţie căutînd, în fiecare soi, să creăm şi să selectăm elitele pentru o nouă generaţie. V-ar mira să ştiţi, în detaliu, cît de individuale sînt plantele; au un grad de neomogenitate şi de variabilitate foarte mare. În realitate, nu există indivizi absolut identici. Recăderea în trecutul lor nu prieşte plantelor, asta înseamnă degradare, degenerare.

Ar însemna că fiecare generaţie de-a noastră îşi are "plantele ei" de cultură?

Mihai Georgescu: Destul de exact, într-un fel. Pot să enumăr cîteva: grepfruiturile copilăriei mele erau aşa de amare că nu se mîncau decît cu zahăr, cînd am intrat eu în facultate, se cultiva soiul de grîu A 15, foarte răspîndit, tomatele, ceapa, dovlecii din grădina tatălui meu, inginer agronom, n-aveau nevoie să fie stropite contra dăunătorilor, erau alte soiuri etc. Grădina mea de azi e a "generaţiei mele", dacă vreţi: cu tomate, ceapă, dovleci, cartofi, - exemplare bune, selecţionate, dar dacă nu sînt tratate contra bolilor şi dăunătorilor nu dau rod. Grepfruiturile cumpărate acum se mănîncă fără îndulcire.

Credeţi că fructele şi legumele supradimensionate pe care le vedem acum pe tarabă reflectă tendinţa de opulenţă a societăţii de consum, sau reprezintă un moment inevitabil al muncii de ameliorare?

Mihai Georgescu: Vă place şi gustul acestor roade? Fructele gigantice - de pildă căpşunile - nu sînt totdeauna "complete" - au lipsuri calitative, au mai puţine substanţe hrănitoare etc. Am aflat despre un negustor de mere din Germania care cumpără de la noi cîteva sute de kilograme, ca să-şi epateze clienţii. Merele nordice n-au această aromă, explicabil. Dacă aş observa că în domeniul nostru nu e momentul pentru ceva, atunci asta ar fi aducerea fără discernămînt, numai pentru "frumuseţe" sau reclamă, a unor soiuri din afară, fără verificările obligatorii.

Deduc din ce spuneţi că există un moment interior al plantelor care este respectat chiar cînd se operează la îmbunătăţirea lor. Dar ce-nseamnă cînd înfloreşte un pom toamna tîrziu - ştire adesea foarte popularizată de presă?

Mihai Georgescu: Se zice că e semn de toamnă lungă... şi chiar este, de vreme ce pomul este scos din repaosul său adînc, absolut necesar, pentru trecerea în alte anotimpuri şi supravieţuire. Intră atunci într-o vegetaţie complet nefavorabilă pentru el; înfloreşte dar nu poate da urmaşi, asta e ceva ce deranjează ciclul său normal de dezvoltare. Nu e întotdeauna o dovadă certă pentru condiţiile de temperatură mai ridicată, sau de umiditate a solului. Pomul poate fi năpădit de paraziţi - fie ciuperci, fie insecte care, prin substanţele pe care le introduc în ţesuturile sale, să stimuleze intrarea în vegetaţia prea tîrzie, zadarnică, pentru pomul respectiv. Din punctul de vedere al unui genetician un astfel de pom este un motiv de tristeţe pentru că dacă un studiu genetic făcut pe plantele anuale durează 3-4-5 generaţii, adică 3-4-5 ani, la cele perene înseamnă foarte mult; 4 generaţii - un interval optim pentru concluzii - însumează 28-30 de ani! Ieşirea din momentul său firesc poate însemna moartea.

ANCA BĂNĂRESCU

muzeograf principal la Muzeul Gr.Antipa

"Punînd cap la cap etapele imperativului «nu-i momentul», noi ne vedem de treabă"

"Din ţinuturile cucerite - Alexandru Macedon i-a procurat lui Aristotel tot ce-i trebuia pentru studiile sale: materiale, manuscrise. S-au cheltuit averi fabuloase: pentru Istoria animalelor **a însărcinat milioane de oameni să caute animalele necesare"** (Anton Dumitriu - **Istoria logicii**). **Stimată dră Anca Bănărescu, ce-nseamnă "momentul" - văzut dintr-un muzeu ce se ocupă cu istoria lumii animale care operează cu milenii şi miliarde de ani?**

Anca Bănărescu: Muzeul Grigore Antipa se ocupă de zoologie sistematică şi taxonomie - regulile după care se clasifică animalele. De asemeni, la noi în muzeu este şi o şcoală de carcinologie - studiul crustaceelor - formată de acad. prof. Mihai Băcescu - care, pentru fiecare grup, chiar grupuscul de crustacee a format pe cineva, cîte un specialist dotat şi pasionat de sistematică. E o treabă aparent fără utilitate practică stringentă, imediată. Din mai multe motive: noi n-avem bani de expediţii la nivelul cerinţelor, deci n-avem material, lucrăm pe ce ne trimit cei din occident; ei, pe de altă parte, n-au suficienţi specialişti cum avem noi, pentru că... ei bine, s-ar părea că nici acolo nu e toată ziua bună ziua momentul propice. Nici acolo nu rentează în orice ocazie ceva practicat doar de cîţiva entuziaşti. Au posibilităţi de muncă mult mai multe decît noi, dar salariile, comparate cu nivelul de-acolo, în fine, nici la ei zoologii n-au "salarii de elită"... Sînt şi ei nişte apucaţi, ca şi noi, cei de aici, fascinaţi de ce văd la microscop şi ce pot să descopere. Şi mai e ceva: multe specii cam dispar, ca o consecinţă a poluării. Dar punînd cap la cap aceste etape ale imperativului "nu-i momentul", noi ne vedem de treabă. Ne strecurăm printre condiţii aşa cum sînt ele. Prestigiul muzeului impune un anumit stil, încercăm să atragem vizitatori, duminica se ţin aici conferinţe gratuit, mă rog, dorim să facem cunoscută nu numai varietatea faunei, dar să şi captăm atenţia publicului asupra secretelor comportamentului animal, etologia, o ştiinţă destul de nouă în lume, şi foarte recentă în România, a produs probe fascinante asupra gradului de complexitate a acestei lumi.

Cum mai poate fi stîrnit interesul - în clipa de faţă, - pentru maimuţa care aici e împăiată, iar la zoo e vie şi poţi s-o bombardezi cu coji de banane printre gratii?

Anca Bănărescu: Fie şi printr-o informaţie minoră, de pildă, care poate clarifica, pentru cei ce nu ştiu, ezitarea unui animal în faţa omului. Simplu: poziţia bipedă semnifică o stare de agresivitate, e specifică animalului care sare la atac. Mersul nostru normal e interpetat de el cu valoarea altui moment, cel de pericol, şi e primit cu o teamă care ni se transmite. Bineînţeles, nu acestea au fost marile descoperiri ale etologiei, ştiinţă în care numele lui Konrad Lorentz este unul de primă mărime. Dacă e un episod demn de "nu-i momentul" e acela în care, atunci cînd i s-a decernat premiul Nobel, a fost obligat - sub fulgerarea blitzurilor şi în lumina reflectoarelor de televiziune - să recunoască faptul că în tinereţe fusese nazist. A albit, a roşit, dar a recunoscut şi şi-a cerut scuze. (Cred că totdeauna este momentul potrivit pentru adevăr.) Lui i se datorează descoperirea acelui **imprinting**, verificat pe stăncuţe: asta înseamnă o fixaţie a animalului, imediat după ieşirea din ou sau chiar înainte, cînd auzea numai sunete, asupra altcuiva decît propria mamă sau congenerii săi. Lorentz a fost prima fiinţă pe care a văzut-o un pui mascul de stăncuţă abia născut. L-a considerat şi pe savant o pasăre, o stăncuţă. Cînd a ajuns matur, a început să-i facă curte după moda stăncuţelor, să-i croncăne în faţă şi să-i aducă viermişori pe care să-i dea în gură! (asta-i o hrană delicioasă pentru ele). A vrut apoi, după obiceiul păsărilor, să-l atragă în cuib, lucru imposibil, cuibul său de stăncuţă fiind chiar în buzunarul lui Lorentz. Celelalte păsări asemănătoare lui nu-l atrăgeau deloc, nu le mai considera din aceeaşi specie cu el... Pentru ştiinţă a fost un moment fast, Lorentz a făcut studii fundamentale în domeniu, ... dar pentru biata pasăre? Ea ieşise din specie, aşa se cheamă această comportare. Intrase în lume cu altă percepţie a realului, am spune noi. Pentru stăncuţa mascul ieşită din ou sub ochii unui om "n-a fost momentul". Nu vi se pare fascinantă dubla semnificaţie a acestei clipe?

ALEXANDRU MARINESCU

şeful secţiei "relaţii cu publicul" la Muzeul Grigore Antipa

"Ştiţi unde se putea vedea, în 1906, cel mai frumos exemplar de Okapi din lume?"

Domnule Alexandru Marinescu, care este acum situaţia Muzeului Grigore Antipa în pragul unei aniversări - 160 de ani de la înfiinţare?

Alexandru Marinescu: Tocmai l-am sărit, că s-au împlinit în noiembrie.Nu sînt bani, aud asta de atîta vreme încît... Dar ar fi fost bine să fim luaţi în seamă, aşa, mai oficial. Fiindcă mă pasionează şi istoria ştiinţei aş fi vrut să vă vorbesc despre Grigore Antipa ca manager - că tot e la modă cuvîntul. Omul a fost un dăruit în toate privinţele: savant, diplomat, organizator cu imaginaţie şi curaj. Să vă dau un exemplu: avem în muzeu un animal, Okapi, un fel de rudă de-a girafei, descoperit la începutul secolului în jungla din Congo. Prima piele a ajuns la Londra, una prin Franţa, alta - destul de deteriorată tot în Anglia... Ştiţi unde se putea vedea atunci cel mai frumos exemplar din lume? La Bucureşti, în 1906, adus de Antipa. Cum? Ca participant la numeroase misiuni economice în străinătate, acest strălucit naturalist s-a bucurat de atenţia lui Carol I şi apoi a lui Ferdinand, iar el a folosit această apropiere de regii României pentru a crea condiţii propice muzeului proaspăt înfiinţat. Mulţi dintre călătorii germani, pasionaţi naturalişti, unii cu mari posibilităţi, prinţi ai numeroaselor curţi germane, puteau să-i trimită materiale de neprocurat altfel. Antipa l-a convins pe Regele Carol I să-i decoreze cu un prilej oarecare cu Coroana României (să "găsească momentul", spunem noi): unul din ei ni l-a trimis pe Okapi, alţii au comandat vitrinele, cu cristal din Belgia, ultimul strigăt în materie, totul - totul plătit, adus, montat pe banii lor. Tot spre sfîrşitul secolului, un medic român plecat în Indiile Olandeze a trimis Universităţii din Bucureşti, în 1882, o donaţie de animale rare, strînse de el într-o impresionantă colecţie pe care, tot pe banii lui, o determină perfect la Viena, după cele mai noi metode ştiinţifice de atunci. Vreo 18-20 de lăzi a trimis dr. Hilarius Mitrea din Răşinari ajuns în Indiile Olandeze; gestul a fost comentat în epocă, au scris ziarele, l-a primit Titu Maiorescu, Urechia, a fost decorat etc. Dar... colecţia a stat 11 ani nedeschisă sub scară la Universitate: profesorul Gregorius Ştefănescu n-a fost curios nici o clipă. Era un om meritoriu, paleontolog, geolog etc... dar n-a deschis lăzile. O mare parte din animale, păsări, piei, s-au deteriorat, dar tot a mai rămas ceva. Cînd în 1893 le-a găsit Antipa, a fost marele său moment de satisfacţie: "erau cele mai importante piese cu care am putut să fac noul muzeu" (sediul actual). E momentul? Nu-i momentul? Îl mai facem şi noi. Sigur, poate să pară foarte partizană demonstraţia mea; pot fi întrebat: "de asta-ţi arde d-tale, cînd în jungla Amazonului pier zilnic zeci de hectare de pădure unde trăiesc specii necunoscute, care mor înainte măcar să le vadă cineva? Sînt mari probleme peste tot pe glob: deşertificarea, despădurirea, poluarea"... Pentru indiferenţă şi inerţie, prin "nu-i momentul", se propun, adesea, justificări planetare...

A consemnat
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Ilieş CÂMPEANU
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Gabriela MAŞEK; DIFUZARE: Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU, Corina MÎŢĂ
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, Bucureşti

● Anul II ● Nr. 100 ● 9-15 decembrie 1994 ●

Anul II
nr. 101
16-22 decembrie 1994
16 pagini 200 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE

DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

LUMEA INTERLOPĂ

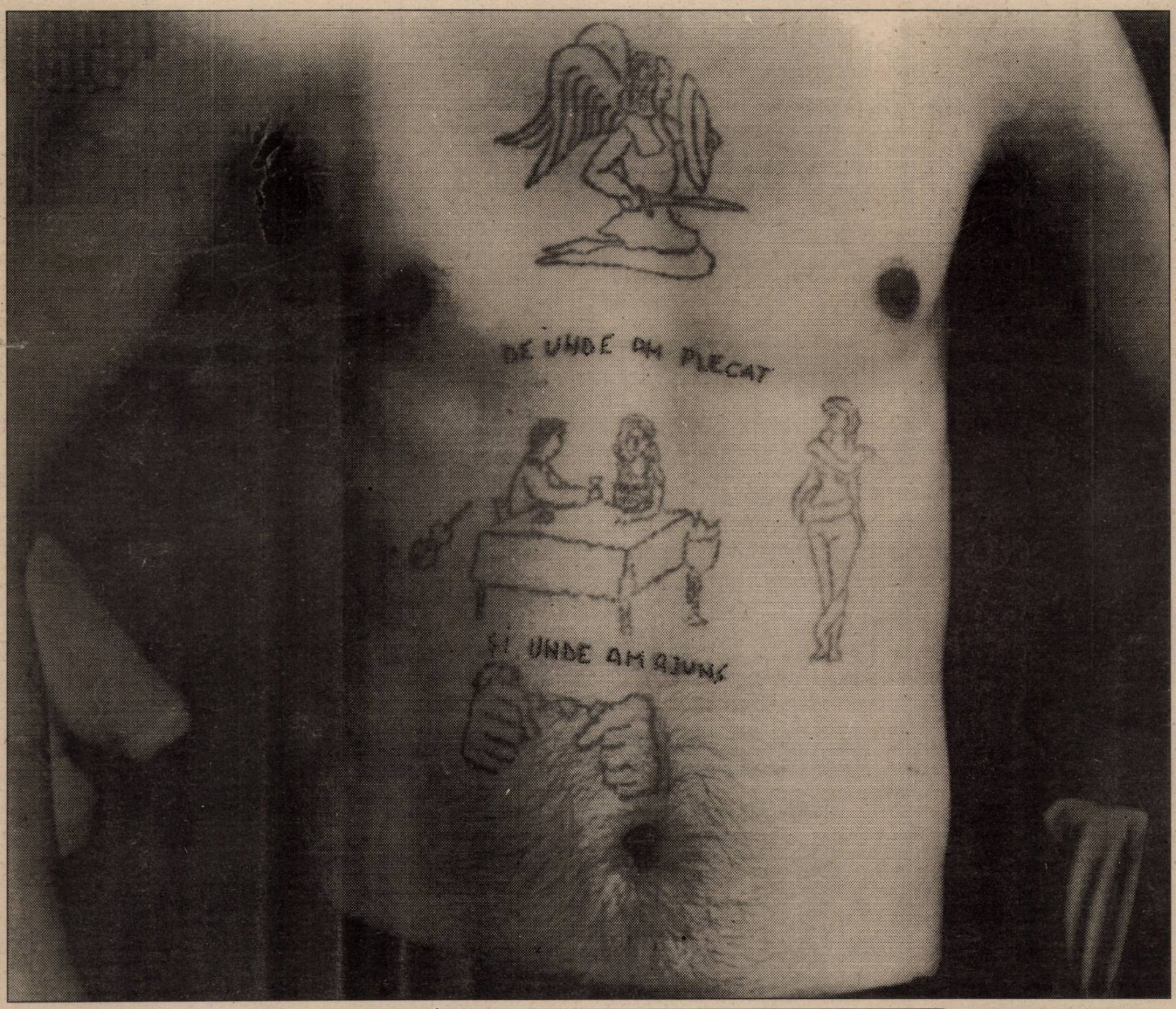

© I. Drăgoescu

Cine m-a făcut borfaş? / Anturaju' din oraş!

Folclor bucureştean de azi

EDITOR:
FUNDAȚIA
CULTURALĂ
ROMÂNĂ

Argument

„Interlop“ - indică dicţionarele, înseamnă, pe lîngă „suspect“, şi „certat cu legea, ilegal“. Termenul provine, prin filieră franceză, dintr-un cuvînt englezesc ce desemna „traficul fraudulos în ape străine“, preluat la rîndul lui din germanul "enterlopen" (unterlaufen) - „a alerga între, a se strecura pe sub“. Dacă, pe vremuri, „interlop“ era sinonim cu „contrabandist“, la ora actuală el şi-a pierdut sensul prim, atît de concret, devenind un cuvînt vag, bun pentru literaţi. Sociologii Poliţiei Române susţin că vocabula trimite la „criminalitatea abjectă, stradală, pe care o percepe omul mergînd cu metroul, citind ziarele, complet diferită de criminalitatea „la vîrf“ - deci de corupţie.“ Ei se întîlnesc în această distincţie cu sociologii americani, care susţin că **lawlessness** (comportamentul unui grup social considerat refractar şi anti-legal) poate fi atît atribut al claselor joase (stînd sub semnul violenţei) cît şi al celor înalte (stînd sub semnul fraudei). „Lawlessness“ este un termen gazetăresc şi patetic care trebuie privit cu scepticism şi supus unei „băi în acid cinic“, sugerează americanii. În cel mai bun caz el poate indica **absenţa legii**.

Dar, observa Jean Baudrillard, „ceea ce se opune legii nu este nicidecum absenţa legii, ci Regula... doar alegerea regulii eliberează de lege.“ Acest număr al „Dilemei“ care încearcă să se apropie de lumea interlopă (mai ales românească, şi mai ales acum) decupează, odată cu sociologii pomeniţi, un cîmp al ilegalităţii şi sublegalităţii „joase“ – pe de-o parte; guvernate de reguli – pe de altă parte.

Fiind vorba de grupuri „deviante“ sau „criminale“ închise, prea puţin dispuse să le împărtăşească **celorlalţi** ierarhiile, valorile, Regulile Jocului lor, **Dilema** de faţă este mai mult o colecţie de discursuri „despre“. În primul rînd ale Autorităţii (un şef de penitenciar, un procuror criminolog, poliţişti şi detectivi). Instituţia presei şi cea a „vecinilor“, care pun în circulaţie imagini mitizante ale lumii interlope sînt, şi ele, prezente în „dosar“. Puţină literatură în acest număr al revistei (ar fi fost o soluţie spectaculoasă dar comodă). Totuşi: un articol dedicat unui mare scriitor interlop - Jean Genet - şi un altul - interlopului ca personaj literar (desigur, „Craii...“).

Era important, însă, să se iţească printre articole, rugos, savuros, vulgar, şi ceţosul om interlop. Pe lîngă o analiză lingvistică a termenilor argotici, mai trebuia ceva. Ce cîntece ascultă hoţii, borfaşii acum, în tranziţie e simplu de aflat. Întrebi la orice tarabă cu casete audio specializată în sonuri orientaloide. Primeşti caseta formaţiei „Dinamic junior din Oradea“, volumul 2 şi te luminezi.

Îi mulţumim doamnei Sabina Ispas, cercetător la Institutul de Folclor al Academiei, care ne-a pus la dispoziţie o preţioasă antologie de **Cîntece de ocnă**. Ghidîndu-ne după tipologia acestui cîntec elaborată de doamna Ispas, am transcris cîteva cîntece de puşcărie din anii '50-'60. (Prea puţine şi prea „la temă“ - acesta e singurul regret).

În sfîrşit mulţumim domnului Ion Drăgoescu, folclorist, care ne-a pus la dispoziţie cîteva fotografii cu tatuaje de interlopi, dintr-o colecţie pe care acelaşi Institut de Folclor i-o datorează.

„Vignetele“ - sînt tot tatuaje de interlopi, culese din **Tatuajele în România,** lucrare semnată de Nicolae Minovici. (D.V.)

Între două lumi

Încă înainte de prăbuşirea sistemului comunist în Estul Europei, o serie întreagă de intelectuali „progresişti“ occidentali, observînd falimentul ideii înseşi, au elaborat teoria marxismului „greşit aplicat“, a faptului că el a triumfat iniţial într-o zonă „înapoiată“ a lumii şi a fost obligat nu numai să rezolve probleme legate de programul elaborat încă din secolul trecut de părinţii săi, dar şi chestiuni pe care societatea industrializată din adevăratele ţări apte să primească marxismul le rezolvaseră încă dinainte de primul război mondial. Marxismul, doctrină universală, aplicabilă şi în Cuba, şi în Elveţia, şi în Rusia, şi în Germania (dar mai ales în Anglia) nu poate fi judecat totuşi în rezultatele lui, pretindeau ei, decît dacă ar fi triumfat în ţările ajunse în acea stare aptă să-l primească. În fond, comuniştii din Est (dar şi din China, Coreea sau Cuba) au fost în termeni marxişti obligaţi să construiască nu societatea comunistă, ci aceea industrialistă (în fapt: a capitalismului monopolist de stat) şi deci toate nenorocirile, nepotrivirile, măsurile brutale au fost soluţii obligatorii pentru aceşti îngeri grupaţi şi înregimentaţi în partidul unic; în ţările „dezvoltate“ nu s-ar fi întîmplat aşa ceva, Doamne, fereşte. Dar importante rezultate au fost totuşi: ţările „înapoiate“ au făcut un mare pas înainte, au lichidat analfabetismul, s-au industrializat puternic, au dezvoltat societatea urbană etc. Deci comunismul, căruia i se recunosc şi unele erori, sau mai eufemistic spus, nişte „excese“, a adus, dacă nu pe lume, doar în anumite părţi ale ei, multe lucruri bune.

Acest punct al propagandei comuniste a reuşit să fie impus nu doar omului obişnuit din Occident şi intelectualilor de stînga, dar şi „inteligheţiei“ în genere şi el a devenit cu timpul greu de combătut, aproape un adevăr acceptat chiar de puţinii liberali. Numai că ar fi de ajuns să te gîndeşti că şi în unele ţări ca Cehoslovacia sau Germania comunismul adus de ruşi a ajuns la putere, şi acolo miracolul nu s-a realizat. Cehoslovacia, de pildă, avea în 1938 o rată a industrializării şi urbanizării superioară Italiei, Spaniei, ba chiar Franţei, asta ca să nu mai spun că poseda tot tacîmul „condiţiilor“ pretinse de marxişti: clasă muncitoare organizată şi conştientă, sindicate puternice, democraţie parlamentară, comunişti numeroşi şi devotaţi. Desigur, înainte de căderea socialismului se trăia mai bine la Praga decît la Tirana sau la Havana, dar ce diferenţă faţă de Olanda, Elveţia sau Danemarca!

Pentru intelectualul român asemenea linie de interpretare frizînd ticăloşia (pentru că, prin ea, se acoperă una dintre cale mai mari crime la care a fost supusă o parte din omenire) e cu atît mai inacceptabilă şi mai dureroasă cu cît Occidentul nu ştie şi nu vrea să recunoască situaţia reală de la noi dinainte de ocupaţia rusească: eram una dintre ţările cele mai înfloritoare şi mai dinamice, chiar din punctul de vedere marxist al „dezvoltării“. Mai erau multe de făcut, dar n-aveam nevoie nici de exemplul „rasei superioare“ din Vest, nici de „marele vecin şi frate“ din Est pentru a prospera. Dar, şi mai grav, acest lucru nu e cunoscut nici de intelectualii români care nu ţin seama că dezvoltarea ţării noastre s-a făcut avînd împotrivă corul tuturor detractorilor progresului: poeţi geniali, critici de largă anvergură, istorici eruditi, politicieni atoateştiutori, doctrinari foarte convingători care s-au ocupat (şi se ocupă) de fenomenul românesc. Progresul României a fost realizat de un grupuscul de inşi îndrăzneţi, din aripa cea mai dinamică a Partidului Liberal care au tăcut şi au făcut, nelăsînd, ca romanticii lor adversari, scrieri care să le justifice astăzi acţiunea, nici poezii care să le nemurească programele.

De altminteri, dacă România e pentru intelectualii occidentali o mare necunoscută (sau mai ales o mare ignorată) să ne gîndim la situaţia Rusiei, o ţară cu care intelectualitatea franceză cel puţin întreţine un mare amor, aproape centenar. Ei bine, imensa majoritate a istoricilor şi comentatorilor situaţiei din această ţară, dezvăluită mai bine după 1989, cred şi acum că socialismul a fost pentru ea ceva bun, şi ascund faptul că Rusia era înainte de 1914 o ţară cu o rată de creştere a industrializării dintre cele mai ridicate din lume şi ameninţarea pe care începuse s-o prezinte ea a făcut Imperiul german să pornească o contra-ofensivă, mai ales că industrializarea rapidă a Imperiului ţarist s-a făcut cu largul sprijin al Franţei republicane şi într-o strînsă alianţă politică. Regimul ţarist a făcut în ultimii săi zece ani paşi importanţi pe calea reformismului, a îngăduit un început de viaţă parlamentară, a relaxat cenzura, a îngăduit o oarecare libertate. Dar Rusia nu avea un regim liberal ca România, elastic şi auto-reglabil, aşa că, în vara fatală a lui 1914, a prevalat politica unei clici militariste şi reacţionare care a precipitat ţara în război. Cînd războiul acesta s-a dovedit falimentar, forţele democratice şi liberale din Rusia au provocat o revoluţie care a înlăturat regimul imperial, dar ele nu s-au putut menţine, deoarece un partid minoritar, bolşevicii marxişti, agitînd lozinci pacifiste şi radical reformiste, au înlăturat democraţia incipientă din Rusia şi au instaurat un regim de teroare, pentru ca după consolidarea uzurpării puterii să treacă la planuri de industrializare care le continuau pe cele mai vechi şi pe care le-au aplicat cu metode drastice, de care nici un guvern de mai înainte, din Rusia sau din altă parte, nu beneficiase.

„Succesele“ acestor metode s-au văzut, ţara s-a industrializat, cu preţul a milioane de morţi, cu o risipă de energie unică şi cu distrugerea vechii societăţi rurale, apoi a oricărei urme de democraţie şi de libertate. Aceste lucruri nu sunt puse în cumpănă de diferiţi observatori „burghezi“ ai fenomenului; pentru ei o simplă bagatelă, adică Omul, nu contează. Dar e stupefiant să citeşti asemenea constatări sub pana unui gînditor de talia lui George Bataille căruia, prin osîrdia lui Bogdan Ghiu, ed. Institutului European din Iaşi i-a editat o prea interesantă carte, **Partea blestemată**, unde dă un sens pozitiv „experienţei sovietice“, cum i se mai spunea pe vremuri şi poate scrie această frază uluitoare: „În lumea perioadei de pace cu care sunt deprinşi francezii faptul că cruzimea poate trece drept inevitabilă a devenit de neimaginat. Însă această lume a facilităţii (!?) are limitele ei, dincolo de care îşi fac apariţia situaţii în care acte justificate sau nu de cruzime, de molestare (!) a indivizilor par neglijabile în comparaţie cu inconvenientele pe care ele încearcă să le evite“ (p. 158). Victoria finală justifică totul: aşa-zisa Uniune sovietică are o industrie, crede a putea afirma eseistul de la Paris, nu mai interesează cum şi-a făcut-o, ea e o realizare de primă mînă, pe singura cale cu putinţă. Acelaşi lucru în agricultură. Bataille scria aceste minunăţii în 1946, nu a apucat aşadar să se vadă „confirmat“ de anii îndelungi în care regimul de la Moscova, după ce a rezolvat problema agrară cu 20 de milioane de morţi, a ajuns să importe cerealele necesare din blestematele ţări capitaliste. Dar el şi alţi francezi cred şi acum că Rusia, cu preţul unor mari sacrificii, şi-a „edificat“ totuşi o industrie. „Rusia pre-sovietică nu dispunea decît de o economie predominant agrară, care răspundea necesităţilor armatei şi care nu cunoştea, în materie de întrebuinţare a bogăţiilor, decît aproape numai risipa şi războiul“ (p. 153). Dar oare 75 de ani mai tîrziu era altfel? Rusia bolşevică şi-a dezvoltat hiperbolic industria de război afectată direct scopurilor ei imperialiste, iar „risipa“ a luat forma ajutorării centrelor de subversiune pe scară mondială şi finanţării războaielor civile, îndeosebi împotriva ţărilor cu regim democratic. „Industria“ ei nu a fost în stare să producă nici un articol competitiv în afară de admirabila votcă, de superbele blănuri şi icrele zise de Manciuria, adică exact ca pe timpul lui Ivan cel Groaznic. În plus, vindea din cînd în cînd, din necesităţi de valută, unele produse la preţ de dumping, sau le băga pe gît ţărilor din lagărul socialist, în fine, le dădea în condiţii dezavantajoase pentru ea dar în scopuri propagandistice, ţărilor din Lumea a treia.

Nu aş mai fi amintit lucrurile astea publicului românesc, dacă noi nu am fi avut, cu sila, aceeaşi evoluţie, observată cînd şi cînd de vreun străin cu admiraţie naivă; ba mai mult încă: sînt şi azi mulţi compatrioţi de-ai noştri, mai ales cu rang de miniştri, care-şi închipuie că noi Românii avem o industrie demnă de invidiat. Nu mai spun ce se ascunde în dosul teoriei că socialismul (adică o formă supremă a tiraniei) a avut şi părţi bune în unele zone ale lumii; pentru cei care comit asemenea judecăţi e vorba de o trădare a ideii democratice pe care ei se prefac că o reprezintă, iar pentru noi cei din Est, o gravă insultă. Voi reveni asupra acestui lucru, deocamdată încheiu provizoriu amintind situaţia de pe vremuri a multor democraţi din Vest care s-au topit ani de zile de admiraţie pentru Mussolini, cel care a „făcut“ şosele admirabile şi a asanat nişte mlaştini, şi pentru Hitler, care a rezolvat problema sărăciei înfiinţînd excelente cantine populare.

E în toate aceste teorii o formă a rasismului, predominant în lumea occidentală, infatuată şi inconştientă, cu atît mai periculos cu cît el este expresia unei convingeri larg răspîndite în public şi mai autentice decît rasismul propagat de nazişti, deoarece n-are nici o legătură cu argumentele biologice.

Alexandru GEORGE

Efectul de ecou

Dacă nu acum, totuşi, cine?

De mult prea multă vreme momentul, vădind o totală lipsă de consideraţie faţă de speranţele unei întregi culturi, se lasă aşteptat, aşa cum aşteptaţi s-au lăsat şi favoriţii străbunilor, americanii. Iar cei care-l aşteaptă cu o răbdare pe măsura mălaiului din care au fost plămădiţi nu sînt alţii decît finii, rafinaţii, rasaţii, fragilii, eruditii, inegalabilii intelectuali ai poporului român, reuniţi în ceea ce, în alte părţi, se numeşte elită, iar la noi a păstrat denumiri specifice ca: cenaclu, colectiv redacţional, gaşcă, gintă, trib.

Aşa cum şade frumos unor intelectuali, aşteptările lor se leagă de abstracţiuni în general greu digerabile, cum ar fi politica, nivelul de civilizaţie, nivelul de trai, nivelul apelor Dunării. Cu toate acestea, gîndurile se încolonează regulamentar înaintea unui singur scop, pe care oameni mai practici l-au numit "Un viitor pentru România". Astfel încolonate, gîndurile aşteaptă înfrigurate să le fie inspectate unghiile, batistuţele, punctuaţia, metrica şi prozodia. Cînd se constată că atît ţinuta, cît şi strategia sunt în perfectă concordanţă cu realităţile ce se bucură de recunoaştere internaţională, fiecare îşi ia gîndul proprietate personală sub braţ şi se îndreaptă, cu conştiinţa împăcată, spre casă. Ca de atîtea ori, din surse demne de toată încrederea, s-a aflat că acum nu e momentul.

La fiecare astfel de decretare a lipsei de moment, mulţumirea de sine a fiecărui eminent gînditor nu poate fi întrecută decît de revolta interioară, revoltă datorată faptului că societatea ingrată şi ingratul ăla de moment nu fac nimic pentru a merita ajutorul elitei.

La rîndul lor, atît de sclipitoarele şi spilcuitele gînduri se resemnează, ştiind că vor aduce deţinătorilor lor gloria şi recunoaşterea de care se bucură, în acelaşi timp, celebra literatură de sertar şi o sticlă de vin bun, ambele cu atît mai apreciate, cu cît sînt mai pline de pînze de păianjen.

Şi, pentru a încheia acest scurt-metraj despre, vom mai spune că pe drumul spre casă, cu gîndul sub braţ, aşteptînd metroul sau autobuzul, intelectualitatea îşi va scoate lornionul, pentru a-l şterge de praful acestei atît de nerecunoscătoare capitale. Iar întîmplarea va face ca în exact acea clipă momentul să treacă fluierînd pe lîngă ea, căutîndu-şi prin buzunare diversele scrisori de recomandare, pe care a ţinut cu tot dinadinsul să şi le ia de acasă ca să nu se spună c-a venit cu mîna goală.

Patrick André de HILLERIN

În treacăt...

În numărul trecut, **Dilema** a publicat, la rubrica „Opinii", un text al domnului Adrian Niculescu despre problema monarhiei în România de azi (**Şi dacă ei nu se tem?**). „Încă o dovadă că la **Dilema** s-a cuibărit un grup perfid care face, pe banii republicii, propagandă regalistă" - n-au întîrziat să proclame, cu voci mari, mijlocii şi mici, cîţiva guvernamentali vigilenţi. „Încă o dovadă că **Dilema** e criptocotrocenistă" - s-au grăbit să declare - în replică - monarhiştii pur sînge, iritaţi de ironiile domnului Niculescu la adresa sloganurilor lor naive şi a strategiilor lor primare. S-ar zice că am publicat două texte diferite, sau că acelaşi text tinde să capete, în imaginaţia cititorului român de tranziţie, inflamaţiuni contradictorii, după chipul şi asemănarea fantasmelor proprii. Asemenea experienţe au devenit, pentru redacţia noastră, materie curentă. Numărul dedicat lui Iuliu Maniu a fost citit de manişti ca o abilă manevră demolatoare şi de anti-manişti ca un acces de idolatrie. S-ar putea să fim vinovaţi noi înşine pentru acest balans vertiginos al opiniilor: n-avem radicalitate, n-avem exerciţiul judecăţilor în alb-negru, cultivăm penumbra. Îngăduim, astfel, interpretări infinite, după bunul plac al fiecărui cititor. Calmul reflexiv şi răbdarea analitică apar, uneori, drept **simptome ale indeciziei**. E un risc pe care - consecvent dilematici - ni l-am asumat de la bun început, exasperîndu-i pe proprietarii unor principii de beton şi ai unor temperamente focoase. Nu putem însă - oricît am fi de autocritici - să luăm totul asupra noastră. Ceva s-a strîmbat şi în mintea unora dintre cititori. Lectura oricărui text e compromisă de partizanat. Ochii sînt împăienjeniţi de suspiciuni şi preconcepţii, **atenţia** se dizolvă sub bruiajul unor opţiuni pătimaşe, nevoia de a căuta sensul real al lucrurilor e anulată de convingerea paranoiacă a fiecăruia că nu e nimic de căutat, că totul e clar, clar într-o unică variantă: varianta proprie. Nu citim (şi, de altfel, nu privim de jur împrejur), decît pentru a ne confirma toate ipotezele. Nu cădem de acord decît cu cei cu care sîntem **deja** de acord. Nu înregistrăm decît adevărurile care ne justifică. Iar între injuria crasă şi linguşirea nedemnă nu mai percepem nici un interval.

...S-ar putea ca începutul optim al unei reforme a mentalităţilor să fie, la noi, recuperarea artei de a citi, a respectului pentru textele **altora**.

•°•

Reacţii de lectură, „aduse cu poşta": Un doctor român din Canada, patriot şi sigur de sine, e nemulţumit de articolul **Cîteva specii de imbecili** pe care l-am publicat în numărul 96 al gazetei ; îmi comunică nemulţumirea sa şi zice că adevăratul imbecil sînt eu. Ce singur trebuie să te simţi ca să cheltuieşti bani şi timp pentru a expedia, de la un continent la altul, gălăgia minoră a unui epitet!

Un elev ploieştean (Liceul „I.L.Caragiale", clasa a X-a) ne somează să acordăm mai multă atenţie tinerilor „uitaţi", „neştiuţi de nimeni", „nihilişti", „paria societăţii". Aşa e: niciodată nu acordăm tinerilor cît merită. Dar recunoaşte şi dumneata, tinere ploieştean, că te nedreptăţeşti: îţi faci un portret tragic, „nietzschean", plin de riduri romanţioase.. Sînt sigur că eşti mai complicat şi mai simpatic. Înţeleg că deteşti rutina. Există, totuşi, şi chipuri nobile ale rutinei: ortografia de pildă, sau exigenţa de a scrie corect numele unui scriitor pe care pretinzi că-l admiri (Nabokov, nu Nabukov!). Fronda are rigorile ei. De aceea, şi este, uneori, plicticoasă.

•°•

O doamnă îmbujorată de fiori anti-guvernamentali, cumsecade şi aprigă cum e, adesea, romînca civică mă întreabă „de ce parte a baricadei" sînt de fapt. Întrebarea maschează o dezamăgire: cum se poate ca eu care, mă rog, aşa şi pe dincolo, să mă dedau la unele observaţiuni critice la adresa opoziţiei? Ea ştie că am dreptate, dar e păcat să nu fim solidari, să ne spălăm rufele în public. Nu văd că fedeseniştii nu se ceartă niciodată între ei? Dacă am obiecţiuni, n-am decît să i le spun pe şoptite dlui Coposu, după ce, mai întîi, ne vom fi încuiat undeva, în bucătăria sau în baia D-sale. Dar să vorbesc în gura mare? Să destabilizez opoziţia? Ce urmăresc, de fapt? De ce parte a baricadei sînt?

Preopinenta mea cumulează, în chip inocent, întreaga bună intenţie, întreaga imaturitate politică şi întreaga ineficienţă a opozantului autohton. El luptă împotriva comunismului, dar vrea să aplice unul din principiile lui de bază: despre partid numai de bine! Cine nu e cu noi e împotriva noastră, de cealaltă parte a baricadei. Opozantul autohton nu se supără pe eşecurile opoziţiei, ci pe cei care le **semnalează**. Dacă opoziţia se face bucăţi, nu o ajuţi - crede opozantul autohton - amendîndu-i fragmentarismul, ci prefăcîndu-te că el nu există. Politica - pentru el - nu e o chestie de calcul lucid şi de tactică învingătoare. E o chestie de iubire şi ură, de palpitaţii, lacrimi, exaltări şi meeting-uri. Baricada însăşi sfîrşeşte în scenografie. Preopinenta mea crede că dacă bombăne guvernul, dacă înjură la birou, la piaţă sau acasă, şi dacă iubeşte monarhia - e pe baricade! Ea crede că de cîte ori îşi varsă năduful - e în plină luptă. În realitate, lupta se dă în altă parte, cu alte mijloace, în ignorarea cvasi-totală a micului ei militantism. Avem de a face cu o combativitate orală, strict gesticulatorie, ca aceea a lui Crăcănel în căutarea lui Pampon („Cu dinţii, cu dinţii am să-l rup!"). Ferocitatea de suprafaţă a volintirului ambetat.

E curios, pe de altă parte, ce vitejie poate dezvolta românul, ce poftă de baricadă îl poate cuprinde, după ce, decenii întregi, a practicat resemnarea mioritică, ştiinţa de a încasa! Au existat, totuşi, şi cîţiva combatanţi adevăraţi pe vremea cînd mai toţi eram pacifişti şi lirici. Şi îmi vine să o întreb, cu oarecare amărăciune, pe bătăioasa mea preopinentă: unde eraţi cînd Paul Goma, Doina Cornea, Mircea Dinescu, Dan Petrescu, Radu Filipescu, Mihai Botez şi alţi cîţiva oameni curajoşi se aflau în război? Aţi făcut, atunci, vreun gest de solidaritate? Aţi ridicat glasul? Aţi ştiut să riscaţi? Şi, la urma urmelor, de care parte a baricadei aţi fost?

Nu aştept un răspuns şi nu vă judec pentru placiditatea Dvs. de-atunci. Dar nu mă mai hărţuiţi cu sabia Dvs. de lemn ca şi cum tocmai v-aţi întors de la Termopile!

Andrei PLEŞU

© S. Ghenie

„Logica!"

Am citit de curînd o carte apărută la Chişinău, în care se pledează cu „argumente" de tot felul, dar mai ales polemic, pentru existenţa unei „limbi moldoveneşti". E un amestec greţos de stupiditate şi rea-credinţă, un document clinic de prostie militantă; şi am, slavă Domnului!, destul antrenament în suportarea imbecilităţilor agresive în delir. Şi nici n-am crezut vreodată că ar exista prostie blîndă ori inofensivă; prostia nu e niciodată cumsecade, numai că nu are întotdeauna prilejul să arate ce poate. Ferească Dumnezeu de prostul ajuns la putere...

Între altele (fiindcă nu vreau să rezum infama scriere), am fost izbit de reproşul vehement şi absurd făcut de mai multe ori de autor scriitorilor şi oamenilor de ştiinţă de la Chişinău care nu acceptă existenţa unei „limbi moldoveneşti", considerînd-o ceea ce este - un pseudonim demagogic, determinat de josnice interese politice, pentru română. Scriitorii şi oamenii de ştiinţă de la Chişinău, scrie autorul acestei cărţi, sînt „plătiţi din banii poporului", bani pe care însă nu-i merită, de vreme ce contestă existenţa „limbii moldoveneşti". Ei ar trebui fie constrînşi să devină partizani ai existenţei „limbii moldoveneşti", fie daţi afară din Academia de ştiinţe. Cum îşi permit ei să facă parte din Academia de ştiinţe, unde sînt „plătiţi din banii poporului", avînd însă alte vederi decît guvernul, decît puterea politică, decît „organele"?! Autorul cărţii este foarte mînios pe oamenii de ştiinţă şi pe scriitorii care nu acceptă „limba moldovenească". Aproape că i-ar trimite „na Sibir", dacă s-ar mai putea. Se mulţumeşte să ceară suspendarea plăţilor făcute „din banii poporului".

Logică imbatabilă.

Dar aceasta este chiar logica reproşurilor făcute la Bucureşti revistei **Dilema** de publicaţii oficiale şi oficioase, ba chiar şi direct de reprezentanţi ai guvernului (cum ar fi secretarul de stat Mihai Ungheanu). Luptătorul de la Chişinău pentru existenţa unei „limbi moldoveneşti" şi inamicii bucureşteni ai revistei **Dilema** aparţin aceleiaşi rase. Adus la Bucureşti, insul de la Chişinău ar fi spus că e inadmisibil ca revista **Dilema**, plătită din banii guvernului, să aibă alte atitudini şi alte puncte de vedere decît guvernul; mutaţi la Chişinău, secretarul de stat Mihai Ungheanu sau diverşi publicişti de pe la **Vocea României** sau **Dimineaţa** ar fi susţinut, cu ghearele şi cu dinţii, mai ales cu ghearele şi cu dinţii!, că este inadmisibil ca membrii Academiei de ştiinţe, „plătiţi din banii poporului", să conteste existenţa „limbii moldoveneşti", nociva ficţiune diversionistă devenită alibiul unor însetaţi de putere.

Dar inamicii bucureşteni ai **Dilemei** nu aparţin doar cercurilor guvernamentale; ei aparţin, cel puţin în egală măsură, şi cercurilor antiguvernamentale. Sînt mulţi „independenţi" şi „opozanţi" printre neprietenii activi ai **Dilemei**. Nu voi face un inventar, însă realitatea că autori şi publicaţii din „opoziţie" îşi dau de fapt mîna cu „guvernamentalii" de la **Dimineaţa** şi **Vocea României**, cu Mihai Ungheanu şi Corneliu Vadim Tudor, nu mai pare să mire pe nimeni. Fiind, împreună cu Augustin Buzura şi Andrei Pleşu, unul dintre beneficiarii acestei ostilităţi încrucişate, ce mărturiseşte fără echivoc solidarităţi „de gîndire şi simţire" altminteri nerecunoscute (ca de pildă între **România Mare** şi **Dreptatea**, unde nu de mult a fost publicat un fel de denunţ împotriva mea, prezentat într-un loc drept compunerea unui „grup de simpatizanţi", iar în altul drept scrisoarea indignată a unor foşti deţinuţi politici, în realitate fiind vorba de două veleitare din emigraţie, în căutare de debuşeu publicistic), eu, unul, nu încetez să mă mir. „Logica"! - îmi spun, „logica"!, „logica"!

Fiindcă din cartea Lenei Constante **Evadarea imposibilă** (carte prea puţin citită, încă şi mai puţin citată) am aflat că deţinutele din nu mai ştiu ce puşcărie desemnau prin cuvîntul „logica" un petic de pînză folosit ca... hîrtie igienică permanentă. Fiecare dintre deţinute avea „logica" ei. De unde se trăgea această denumire, nu se ştie. „Logica"! „Logica"!

Logica de hazna şi puşcărie.

Mircea IORGULESCU

Prim-ministrul trăieşte mai prost ca în 1989

◆ Cine vine la Reşiţa: prim-ministrul sau poliţiştii? ◆ Muncitorii din Reşiţa nu vor şomeri în oraşul lor ◆ „Vocea României" seamănă cu „Adevărul" din 1990 ◆ Nicolae Văcăroiu: „Se pune problema dacă a fost din incompetenţă sau din intenţie" ◆ „Păsările de pradă" ale prim-ministrului ◆ Aceste păsări „îi incită pe muncitori" ◆ Radu Câmpeanu: „Paul Goma este un veleitar" ◆ Tot Radu Câmpeanu: „CDR este un azil de handicapaţi politic" ◆ Acelaşi Radu Câmpeanu candidează la preşedinţia României ◆ Deputatul Petre Sălcudeanu a demascat un agent străin ◆ Mai rămîne să fie arestat ◆ Agentul, desigur ◆

© S. Gheţie

Am învins, dar vom fi liberi!

Nu sîntem singurii care au avut simţămîntul că întineresc cu jumătate de deceniu la începutul acestei săptămâni. Şi aceasta mai puţin la contemplarea celor douăsprezece mii de oameni adunaţi în centrul oraşului Reşiţa şi mai mult admirînd tehnica dezinformării pe care o credeam abandonată de instituţiile româneşti legate direct de Putere. Lunea aceasta, celor douăsprezece mii de oameni adunaţi în piaţă, care cereau, de cîteva zile bune, sosirea prim-ministrului Văcăroiu de la Bucureşti, li s-a spus, prin postul naţional de radio, că premierul va sosi să stea de vorbă cu ei. Chiar dacă, pe acelaşi post de radio, dl Văcăroiu s-a adresat muncitorilor întrebîndu-i cine va plăti zilele pe care le-au absentat de la locurile de muncă şi chiar dacă premierul a mai spus că nu va sosi în Reşiţa decît atunci cînd va avea cu cine să stea de vorbă, sindicaliştii au înţeles că această cerere le va fi satisfăcută. Deci, au început să strige „**Vom învinge!**".

La ora patru şi jumătate după-amiază, pe acelaşi post de radio, au aflat o ştire contradictorie. A fost o neînţelegere; muncitorii, ca şi liderii lor sindicali, trebuie să primească scuze: au fost informaţi greşit: dl Nicolae Văcăroiu nu mai vine la Reşiţa. Cel puţin nu zilele acestea. În acelaşi timp, în oraş circula un zvon conform căruia spre Reşiţa veneau, dinspre Bucureşti, masive forţe de ordine. Lucrul a fost negat de către şeful poliţiei judeţene; oricum, luni dimineaţa, în piaţa oraşului nu mai era nimeni.

Din piaţă s-au auzit lozinci ale manifestaţiilor bucureştene ale anului 1990, lucrul acesta bucurînd pe unii comentatori, aceştia avînd prilejul să spună că „**în sfîrşit, s-au trezit muncitorii**". Nimic mai eronat. Contestarea actualei puteri nu se face din aceeaşi parte a eşichierului politic în care se află, de pildă, Partidul Alianţei Civice. Manifestanţii au cerut, în mod constant, redresarea fabricii la care lucrează, **garantarea locurilor de muncă, îmbunătăţirea sistemului de asigurări sociale din oraşul lor,** deci promisiuni care li s-au făcut în campania electorală de către aliaţii politici ai preşedintelui Iliescu. Legea falimentului, devenită „lege a insolvabilităţii comerciale", este foarte indulgentă pentru mamuţi ai industriei grele socialiste, cum este şi Reşiţa (atît combinatul siderurgic, element al mitologiei **muncitoreşti** de acum zece ani, cît şi uzina mecanică).

La Reşiţa nu s-au găsit droguri?

A fost comentată reacţia senatorului PRM Corneliu Vadim Tudor, care i-a calificat pe manifestanţi ca fiind „manipulaţi de agenturi străine", ulterior retractîndu-şi declaraţia. Pentru PSM, nu a fost vorba de agenturi străine, ci de Convenţia Democratică, („tensiunile de la Reşiţa sunt întreţinute de CDR"). Este, însă, foarte interesant că prim-ministrul ţării, reprezentant al PDSR, are puncte de vedere foarte asemănătoare cu aceste două partide de extremă. Poziţia cabinetului poate fi dedusă şi din oficiosul guvernamental de luni (**Vocea României**), căruia faţă de **Adevărul** şi de **Azi** din 1990, îi lipsesc numai drogurile, armele şi infractorii de drept comun. Dar să vedem ce vorbeşte prim-ministrul Nicolae Văcăroiu, luni seara, la ora şapte:

• DECLARAŢIE FĂCUTĂ DE PRIM-MINISTRUL ROMÂNIEI, NICOLAE VĂCĂROIU PROGRAMULUI UNU AL TELEVIZIUNII ROMÂNE • LUNI, ORA 19.00

„Trăim încă mai prost ca înainte de anul 1989 şi e firesc ca, pe acest fundal, să existe nemulţumire în toată ţara. Sigur că a trăi mai bine înseamnă a munci mai bine, a avea comenzi pentru a produce, a desface pe piaţa internă şi pe piaţa externă. (...) La Reşiţa, pe fundalul acestei nemulţumiri generale, firesti, avînd în vedere necazurile de zi cu zi ale oamenilor, s-a suprapus şi situaţia de la Uzina Constructoare de Maşini Reşiţa, unde, după părerea mea, datorită unei conduceri slabe, s-a ajuns ca muncitorii acestei societăţi să nu fie plătiţi timp de circa o lună - o lună şi jumătate. Şi - reţineţi! - aceasta în contextul în care lucrările efectuate de către această uzină erau finanţate pe seama bugetului de stat! (...) Sigur, se pune problema dacă a fost din incompetenţă sau din intenţie. Rămîne să clarificăm acest aspect!"

„Din păcate, lucrurile au luat o întorsătură neplăcută. După cum cunoaşteţi, sînt deja în a şaptea zi de grevă, sînt incitaţi, în astfel de momente dificile apar şi cei de pe margine care vor imediat să apară în faţă, sînt acele păsări de pradă care nu scapă nici un prilej pentru a induce instabilitate, acum, cînd avem nevoie mai mult decît oricînd de stabilitate în ţară".

„Din păcate, posibilităţile noastre la ora actuală sînt limitate. Nu mai avem posibilitatea intervenţiei administrative sau financiare. Sîntem în al cincilea an de construcţie democratică, în care societăţile sînt independente, sînt autonome. Ceea ce m-a surprins, însă, cel mai mult: este pentru prima oară cînd o astfel de grevă este îndreptată direct împotriva guvernului şi nu împotriva conducerii societăţii, a consiliului de administraţie".

Nimic nu lipseşte, după cum se observă: nici aluzia la posibilele comploturi („**se pune problema dacă a fost din incompetenţă sau din intenţie**"), la forţe politice cărora li se datorează sabotajul economic, fără de care economia românească în general, şi Reşiţa în particular, ar merge ceas, nu altceva („**sînt incitaţi**" muncitorii care se află în a şaptea zi de grevă, zice dl Văcăroiu, chiar insistînd asupra „**celor de pe margine care vor imediat să apară în faţă, sunt acele păsări de pradă care nu scapă nici un prilej pentru a induce instabilitate**").

Între discursul prim-ministrului şi cel al preşedintelui Partidului România Mare există o foarte mică diferenţă: dl Vadim Tudor îi mai şi numeşte pe aceşti complotişti, spre deosebire de dl Văcăroiu. De obicei, în delirurile vadimiene, complotiştii sînt ungurii sau evreii. Aici, premierul Văcăroiu a inclus în categoria „păsărilor de pradă" toate organizaţiile care s-au solidarizat cu greviştii din Reşiţa. Iar acestea sînt cam multe ca să fie plătite de agenturi străine: Cartelul ALFA, confederaţiile judeţene Hunedoara, Timiş, Vîlcea, Sălaj, PETROM-Ploieşti, Confederaţia judeţeană Buzău CNSLR-Frăţia, sindicaliştii de la „Republica"-Bucureşti sînt doar cîteva organizaţii care, pînă luni seara, s-au solidarizat cu muncitorii din Reşiţa. Cam multe agenturi străine.

Rămîne o singură întrebare, pe care preferăm să ne-o punem atunci cînd va fi momentul. O reformă economico-socială radicală, de tip Vaclav Klaus, presupune renunţarea sau măcar reciclarea unor întreprinderi învechite, moştenite de la vechiul regim. Să presupunem că, într-o bună zi, România ar avea un asemenea guvern, care ar trece la măsuri nu tocmai populare. Care ar fi reacţia sindicatelor? Ar organiza cumva manifestaţii pe tema „Era mai bine înainte?"

Frontul Salvării Naţional-Liberale

Printre declaraţiile surprinzătoare - doar la prima vedere - pe care ni le-a făcut, într-un interviu pe care ni l-a acordat mai demult dl Radu Câmpeanu (interviu publicat de săptămînalul **Expres**), este şi cea referitoare la o publicaţie pe care o edita domnia sa pe vremuri, cînd trăia la Paris. Publicaţia se numea **Buletinul Informativ al Românilor din Exil** şi s-a remarcat, din cîte ştim noi, printr-un singur lucru notabil: l-a atacat vehement pe Paul Goma, imediat după ce acesta fusese expulzat din România. Dl Câmpeanu şi-a menţinut declaraţiile de acolo, spunîndu-ne, de pildă, că „**Goma este un veleitar**".

În ultimii ani, dl Câmpeanu a avut un stil îndeajuns de personal de a face opoziţie partidului de guvernămînt, alegîndu-şi foarte bine momentele. Acum, cînd, de cîteva zile, opoziţia Partidului Liberal-93 la intrarea dlui Quintus într-o alianţă liberală care să cuprindă PNL-Quintus, PL-93, PAC şi PNL-CD s-a trasnformat într-un sprijin farte călduros, dl Câmpeanu a apărut din nou în forţă, la posturi de televiziune şi în ziare, declarînd că, de exemplu, „CDR este un azil de handicapaţi politici", şi că domnia sa va candida neapărat la preşedinţia României, la următoarele alegeri prezidenţiale.

Dl Radu Câmpeanu, la primele alegeri prezidenţiale, a reuşit să deturneze îndeajuns de multe voturi, datorită etichetei, foarte generoase, de **liberal**, pe care atunci a stat puţină lume să şi-o explice. Ulterior, evoluţia dsale a fost îndeajuns de clară pentru a mai insista asupra ei. Mai există un singur personaj similar - de la celălalt „partid istoric" - dar căruia, pe vremea aceea, gazetarii acreditaţi la Parlament îi spuneau că face parte din „**FSN-CD**": dl Vasile Gionea, actual preşedinte al Curţii Constituţionale, cel căruia, prin manevrele de acum trei ani, varianta aceasta a Constituţiei îi datorează succesul. Evoluţii asemănătoare s-au putut observa, uneori, la unii reprezentanţi ai minorităţilor naţionale, care în vorbă erau opoziţionişti, iar la vot lăsau să cadă în urnă bile albe.

Să ne aducem aminte, totuşi, că evenimentul nr. 1 al săptămînii a fost manifestaţia de la Reşiţa. Şi, pentru că am dat exemplul unei declaraţii a prim-ministrului, să citâm şi una a unui parlamentar reprezentînd partidul de guvernămînt, fost ministru al culturii, scriitor altădată cunoscut.

• DIN „TABLETA DE PARLAMENTAR" SEMNATĂ DE PETRE SĂLCUDEANU, APĂRUTĂ ÎN „VOCEA ROMÂNIEI", COTIDIAN AL GUVERNULUI • LUNI, 12 DECEMBRIE 1994. PAGINA 2

„De asemenea, ar fi absurd şi în egală măsură aş fi absurd şi eu să nu socot simple coincidenţe plecările repetate ale liderului ţărănist în străinătate, exact atunci cînd pe teritoriul ţării se petrec evenimente aranjate cu grijă".

„În opinia mea, dl prim-ministru n-ar trebui să se deplaseze spre zonele de conflict, atîta vreme cît există o Constituţie şi legi care s-o apere. Din păcate, nici Constituţia nu este apărată, darmite Guvernul".

„Domnul Coposu, abia venit din ţara lanţurilor, se întoarce grăbit de la locul unor posibile şi dezagreabile confruntări. Oricum s-ar rezolva acestea, opoziţia, verbal, va avea cîştig de cauză".

De această dată, oficiosul Guvernului României, prin colaboratorul său Petre Sălcudeanu, intră pe teritoriul calomniei. Din pasajul de mai sus, se înţelege clar că tulburările sociale de la Reşiţa sînt regizate de liderul PNŢCD, iar plecările dlui Coposu la analize în Germania sînt doar pretexte pentru manevrele sale destabilizatoare. Iar avem senzaţia că întinerim: în afară de **Europa** şi de **România Mare**, din 1990 n-am mai citit asemenea rînduri. Repetăm: este vorba de cotidianul Guvernului României, publicaţie care apare pe banii contribuabililor.

Radu Eugeniu STAN

© S. Gheţie

Lecţia de istorie

În ce are el mai propriu şi mai teribil, secolul XX a durat mai puţin decît îi arată denumirea convenţională. S-ar putea spune că "duhul" lui s-a simţit cu adevăat "acasă" mai cu seamă între 1914 şi 1989. Acestea sînt, cu aproximaţie, reperele evenimenţiale care ar putea să figureze pe o eventuală piatră tombală a veacului. În afara acestor date, spiritul lui "bîntuie" Europa, ameninţînd fie cu venirea-i, care s-a dovedit inexorabilă, fie cu re-venirea, una, desigur, de **revenant.** Ne aflăm, dacă se poate spune aşa, înainte de scurgerea celor patruzeci de zile de la decesul fracasant al veacului, în plin doliu, cînd totul mai este, teoretic, cu putinţă. Paradoxal, deşi secolul a sucombat şi ne străduim să-i îngropăm "trupul", "spiritul" lui abia acum pare a fi devenit cu adevărat liber.

Au trecut cinci ani de la revoluţiile din toamna lui 1989 şi, mai cu seamă, de la **a noastră**, din decembrie 1989. **Revoluţia** a permis, a eliberat posibilitatea **evoluţiei**. Pentru ţările din Estul Europei, ea a însemnat revenirea pe orbita circumterestră a istoriei, repunerea în drepturi a legii gravitaţiei univerale (re-cunoaşterea ei), pe care **utopiile** încercaseră să o abolească şi de care pretindeau că au reuşit să se **desprindă**. Ne reîntoarcem în veac să-i punem capăt. Întoarcerea noastră în istorie a echivalat cu "sfîrşitul" acesteia. Cum arată, însă, "Bizanţul (de) după Bizanţ", istoria de după Istorie?

Am spus că **Revoluţia** din decembrie 1989 a (re)făcut posibilă **evoluţia.** În măsura în care această evoluţie a început, revoluţia a devenit istorie. Asupra acestui punct, părerile sînt, la noi, împărţite. Unii spun că, după 1989, nu facem decît să revenim la noi înşine. Alţii, că ne-am "rupt" de trecut şi că ne aflăm într-o "tranziţie" inevitabilă. Da: ne aflăm în tranziţie (nu ştiu dacă în aceeaşi cu toţii), am plecat de acasă, dar cu întregul avut - puţin - în spinare. Căutînd să săpăm un mormînt comunismului, am dezvelit din soliditatea pămîntului de sub picioare straturi arheologice ce alcătuiesc însuşi soclul fiinţei noastre istorice. Ne fuge pămîntul de sub picioare.

"Stratul" aflat cel mai aproape de suprafaţă, cel mai puţin aşezat şi solidificat este acela al Revoluţiei din Decembrie, Se poate spune că aceasta este perfect **actuală.** Actualitatea ei, însă, este una deja **istorică.** Revoluţia a devenit un **mit,** singurul în care ne mai putem - unii dintre noi - înveşmînta actele sărace, disperate. Singurul **act** istoric accesibil, aflat la îndemînă, prin a cărui repetare ritualică ne putem conferi o identitate, proiectîndu-ne în istorie. Decembrie este un loc sensibil, un punct în care pămîntul e neaşezat, surpîndu-se la cea mai mică apăsare. Un bun accesibil. Problema o constituie tocmai **presiunea** care determină actualizarea lui Decembrie. Revoluţia nu e lăsată să devină istorie, sol ferm. (Dar **ce,** din istoria noastră, a devenit oare "sol ferm"? Pe ce ne putem "baza"?) Existenţa Revoluţiei ca mit îi dă acesteia o libertate de actualizare totală. Cînd actualitatea e potrivnică, are loc actualizarea fantasmatică a Revoluţiei, recursul ritualic la simbolistica ei. Singura actualitate care ne e accesibilă să fie, oare, aceea istorică, proiectivă a Revoluţiei? Se pare că da: singura cale de ieşire din muţenia şi din invizibilitatea totale la care "tranziţia" îi împinge pe trăitorii de limbă română o constituie **"citarea"** Revoluţiei. Ceea ce are un dublu şi paradoxal efect: pe de o parte o **actualizare** a Revoluţiei, pe de alta **istoricizarea** ei, evidenţierea imposibilităţii repetării irepetabilului. Proximitatea în timp e înşelătoare: Revoluţia e un mit fondator - aşa l-am conceput! -, deci, dintr-odată, devine originară, inaccesibilă. Ea rămîne, însă, nu mai puţin **inevitabilă,** continuînd să se producă şi acum, invocată şi "citată" de valuri de populaţie diferite de cele iniţiale.

Rîndurile (sper, nu prea lungi) de mai sus mi-au fost iscate de evenimentele din ultimele zile petrecute la Reşiţa. În plan imediat, ele au fost abundent şi corect interpretate de puţinii noştri comentatori politici. O replică "de stînga" la o guvernare "de stînga". Renăscuta inventivitate carnavalesc-protestatară, care de mult nu mai avusese ocazia să se manifeste. Disperarea care împinge la inimitabilul umor românesc. (Altfel spus, o întreagă istorie **pe viu**, la sursă.) Şi, nu în ultimul rînd, "spectacolul" comunicatelor: guvern, preşedinte, CDR, PD, PDAR, PUNR, C.V. Tudor (care poate oricînd lipsi: absenţa izbitoare, devenită monotonă, de necesitate - ca să mă exprim eufemistic - a intervenţiilor acestuia a triumfat o dată în plus) etc. Apoi, febra solidarizărilor **verbale**: iuţi ca umbra. Contestarea fără rost a puterii, dar şi "votul de blam" la adresa sindicatelor şi a liderilor acestora, care nu fac decît să **încadreze** revolta din piaţa prefecturii de Caraş-Severin şi să ameninţe cu **încetarea** asigurării ordinii. Şi, o dată în plus, preocuparea puterii pentru "neamestecul" în treburile interne: "economicul" să nu încalce graniţele "politicului", să nu fie "infestat" de acesta. "Politicul" e domeniu rezervat, academic. E apanajul Centrului; e o cetate semeaţă; cine nu e înăuntru e împotriva noastră. Economicul e periferia, provincia, ceea ce nu se vede şi cu care se comunică în cel mai bun caz prin telefon - cînd eşti la putere - sau prin fax - cînd eşti în opoziţie. Şi întrebarea: **ce fel de patron e statul?** La care vine să se adauge o alta: **dar patronii, cei adevăraţi, ce fel de patroni sînt?** Are loc vreo concurenţă de modele, cînd mulţi dintre patronii de azi, mai mari sau mai mici, sînt patronii **de facto** de ieri, sub masca statului? Poate avea loc vreo astfel de concurenţă de "modele" manageriale între domeniul public şi cel privat, cînd graniţele dintre ele constituie terenul de predilecţie al unor traficuri intense şi al unei complicităţi de nezdruncinat?

Este nevoie de emfază pentru restabilirea "normalităţii". Revolta, replica violentă, ocuparea locului public şi mai ales identificarea, prin "citat", cu una dintre taberele scenariului mitic al Revoluţiei constituie acte de rezistenţă înţelese ca încercări de restaurare a "parteneriatului" social de bază. Orice putere tinde, în orbirea ei funciară, la autodesfiinţare prin anihilarea celui care îi rezistă. Acesta **trebuie** să reziste, trebuie **să opună** rezistenţă, oferind corp puterii. În sminteala ei dintotdeauna, aceasta vizează **excluderea** celui ce-i dă corp, opunîndu-i rezistenţă. Tindem tot mai mult să devenim muţi şi invizibili, să dispărem, fie şi numai dezertînd în exprimări de sine neautentice, banalizate, codificate, ritualizate. În locul nostru, "poporul". Dar, să nu uităm, "noi sîntem poporul". La Reşiţa, acum, are loc o revenire simbolică în scenă a protagonistului uitat, devenit vorbă goală. O dată în plus, cum ar spune Michel Foucault, "subiectivitatea pătrunde în istorie şi îi dă acesteia suflul viu. (...) Pentru ca să aibă sens să ascultăm aceste voci şi să încercăm să vedem ce vor ele să spună, e de ajuns faptul că ele există şi că se opun tăcerii ce se încearcă a le fi impusă. Căci tocmai graţie unor astfel de voci timpul oamenilor nu îmbracă forma unei evoluţii, ci pe aceea a unei istorii".

Bogdan GHIU

De jur împrejur...

Un noncandidat

După eşecul socialist de la alegerile europene din 1993, sondajele care-l dădeau pe Jacques Delors drept cîştigător în alegerile prezidenţiale împotriva oricărui contracandidat au dat o nouă perspectivă partidului: drumul lung pentru recîştigarea popularităţii, a încrederii electoratului, iată, se putea scurta cu ajutorul acestui tehnocrat competent fără vocaţie mesianică pe care francezii îl preferă. Oficial, campania prezidenţială urma să se declanşeze în ianuarie. Frămîntările de la dreaptă spectrului politic şi în special rivalitatea Chirac-Balladur au devansat cu mult acest termen. Primarul Parisului, Jacques Chirac şi-a anunţat deja candidatura; l-au urmat şi alţii (liderul de extremă dreapta, Le Pen, secretariul Partidului comunist, Hué) care n-au nici o şansă de a ajunge în turul doi, dar care afirmă că doresc să participe la marea dezbatere naţională prilejuită de alegeri. Cu încăpăţînare şi cu un real sens al dramaticului atît Balladur, cît şi Delors şi-au amînat decizia. Primul ministru argumenta prin dorinţa de nu a tulbura viaţa ţării şi prin necesitatea executivului de a-şi vedea nestînjenit de treabă. Ipocrizia modestiei era evidentă: amînarea deciziei n-a liniştit pe nimeni, sciziunea şi manevrele din coaliţia de dreapta s-au etalat la vedere şi în aceste condiţii o eventuală candidatură Delors părea a fi o miză sigură pentru stînga, el avînd de învins o dreaptă divizată. Majoritatea comentatorilor dădeau drept certă participarea sa la cursa prezidenţială şi, dincolo de raţiunile politice, nimeni nu bănuia că un om căruia îi stă la îndemînă suprema funcţie în stat poate renunţa pur şi simplu la bătălie.

Duminică, Jacques Delors a anunţat că răspunsul său este nu. Surpriza a fost mare pentru toată lumea, dreapta a răsuflat uşurată, în primele zile socialiştii - de la demnitari pînă la militanţii de bază - pentru a evita cuvîntul disperare îşi declarau deruta, deziluzia, dezamăgirea.

Aceleaşi sondaje care-l dădeau pe socialistul Delors cîştigător, arătau că francezii nu vor o guvernare de stînga. La întrebarea „doriţi ca stînga să revină la putere în 1995?“, 48% dintre cei chestionaţi răspund nu, tot 48% apreciază că Delors reprezintă un curent de centru-stînga.

Dincolo de explicaţiile personale (întru totul plauzibile) cu care Delors şi-a argumentat refuzul de a candida, el a afirmat că nu înţelege să se prezinte în condiţii în care e clar că nu-şi va putea realiza ideile, că nu vrea să ofere iluzii şi să provoace dezamăgiri. Ceea ce a spus Delors a fost că a fi preşedinte de stînga în condiţiile unei guvernări de dreapta, deci a coabita, înseamnă a te condamna de la bun început la o politică a compromisurilor. Ceea ce n-a spus, dar s-a putut înţelege, a fost lipsa de sincronizare între el şi partidul care urma să-i sprijine candidatura. Actualul conducător al partidului, Henri Emanuelli, ales pentru a strînge rîndurile, a făcut-o în jurul unui program mult mai la stînga decît cel al lui Delors. Afirmaţia lui energică despre necesitatea încetării cooperării între socialişti şi democraţi-creştini în cadrul Parlamentului european trebuie să-l fi jenat mult pe Delors care ştie că doar această alianţă a permis construcţia europeană (atîta cît a fost). Cînd, la recentul congres socialist de la Lièvin, Emanuelli l-a somat pe Delors "Jacques fă-ţi datoria", Delors şi-a pus proba5
bil problema dacă are mai multe datorii faţă de partid, decît faţă de sine şi faţă de Franţa.

Eventuala victorie a lui Delors s-ar fi datorat unei părţi a electoratului de dreapta, care adăugată electoratului socialist tradiţional i-ar fi asigurat majoritatea. Pentru a răspunde aşteptărilor celor care l-au votat, el ar fi trebuit să fie în acelaşi timp şi mai la stînga şi mai la dreapta faţă de propriul său program. Bolnav de sciatică, eficientul şi pragmaticul preşedinte al Comisiei Europene, om al cărui crez socialist este deasupra oricărei bănuieli ştie că asemenea performanţe de titirez nu sînt posibile, aşa că preferă să fie singur la el acasă decît la Palatul Elysée. Refuzul său poate furniza materie de reflecţie atît pentru cadidaţii „providenţiali“, cît şi pentru cei care pun mai presus de proiectul de a face ca ţara să funcţioneze propria lor disponibilitate de a funcţiona în cadrul unor alianţe întîmplătoare sau forţate. În afară tuturor calităţilor pe care i le-a înşirat presa care dorea să-l vadă preşedinte, Delors are un defect: spune ceea ce gîndeşte.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Antireformişti, legionari, etape

Continuăm şi săptămîna aceasta să lăsăm cotidianele naţionale să-şi vadă de ale lor (adică de ale noastre) şi să ne adresăm colegelor de ritm de apariţie ale **Dilemei**: este vorba de **săptămînale**.

În **Zig-Zag** (Anul V, Nr. 47 (237), decembrie 1994) întîlnim următoarea observaţie a dlui Dan Căpăţînă (PAC): "Chiar dacă ar fi să renunţăm pentru moment să ne dezvoltăm nişte idei doctrinare, chiar dacă am vrea să găsim o lozincă unică, aceasta n-ar mai trebui să fie **Jos comunismul**, ar trebui să fie lupta împotriva celor care se opun reformei. Deci, lupta s-ar duce între reformişti şi antireformişti, chiar dacă unii dintre actualii reformişti au fost comunişti cu state de serviciu care, îmbogăţindu-se peste noapte, încep să fie doritori de reformă". Trecem peste ancheta "Dosarele corupţiei. Ce nu spune Raportul SRI", realizată de Răzvan Butnaru, care e bine să fie citită, şi ajungem, cam repede, recunosc, pe ultima pagină, unde stăpîn e editorialul lui Tudor Călin Zarojanu, intitulat "Spre capitalism în zbor", care ar fi de citat în întregime. Să ne mulţumim cu cîteva pasaje: "Argumentele şi cifrele cu care actualul guvern susţine aceste concluzii (din raportul primului ministru la doi ani de guvernare) sînt convingătoare. Singurul lucru care umbreşte imaginea este bănuiala cumplită că viitorul executiv - indiferent cui va aparţine el - va înfăţişa românilor o dare de seamă cvasi-identică. Vom afla atunci cu uimire cîte greşeli greu de reparat a făcut echipa Văcăroiu şi, fireşte, va trebui să înţelegem că noul guvern va fi silit să-şi consume cea mai mare parte a preţiosului său timp pentru a încerca să le repare cît de cît... Acest ciclu se va repeta cu consecvenţă din patru în patru ani, eventual mai des. Ce rezultă de aici e limepede. Toată lumea ştie încotro se îndreaptă România, numai că - amănunt supărător - etapele acestui drum nu se adaugă una alteia, ci se înlocuiesc una pe alta. De fiecare dată o luăm de la început. (...) Totul ar fi uşor de suportat (cu constatarea, în treacăt, că Brucan a fost un optimist) dacă, printr-o fatalitate a istoriei, românii n-ar mai fi trăit cel puţin o dată această experienţă. Senzaţia de «déja vu» este imposibil de reprimat: vreme de 45 de ani ne-am tot îndreptat spre comunism în zbor, fără să ajungem nicăieri, iar astăzi fîlfîim din aripi spre capitalism tot fără cea mai vagă idee cînd vom ajunge undeva." Etc.

Din **Expres Magazin** (Anul V - şi el -, Nr. 48, 6 -13 XII 1994) ar fi de parcurs ancheta, realizată de Eftimie Nesfântu şi Aura Alexa Ioan, despre "Legionarii (care) generează insomnii" (cu semnul întrebării), a cărei concluzie ar fi că "obsesia legionarilor se pare că a născut în cele din urmă «lagionari»". Ajungem, însă, inevitabil, pe ultima pagină, unde Ion Cristoiu ne oferă cîteva file "Dintr-un jurnal parizian", din care ar fi de aflat unele lucruri, dacă nu atît despre capitala Franţei, oricum despre autor.

Regretul meu cel mai mare este, însă - nu e o glumă! -, că nu pot - nu se cuvine! nu se face! - să citez nimic din... **Dilema**. Puţine cum sînt, **săptămînalele** noastre de acoperire naţională încearcă să-şi facă datoria şi să-şi respecte specificul, acela de a oferi sinteze, selecţii, anchete răbdătoare, dosare etc. Cum pot şi ele. Se pare, totuşi, că populaţia României - cea cititoare - este mare amatoare de cotidiane. (B.G.)

Hoţi şi evergheţi

La sfîrşitul anilor '60 ziceam bancuri despre "care-i culmea". Culmea mizeriei era să-ţi facă puricii păduchi. Fără să neg că imaginea unor purici păduchioşi este tare, consider că mizeria apoteotică arată altfel. Cu adevărat mizerabil eşti atunci cînd ţi-a furat cineva şi puricii şi păduchii, cînd nu mai ai nimic.

Mă întrebam de e sensul cuvîntului **interlop**, în bună măsură, îmi scapă şi m-am luminat în urma unui gînd. Cum să nu-ţi scape, cînd te-ai format şi ai trăit într-o societate care evita cuvîntul din răsputeri? Cuvîntul şi realitatea la care trimite. Vai de mine, mi-am zis, ăştia ne-au furat şi "interlopii"! Dacă încerc să-mi amintesc ce ni se spunea, văd clasa muncitoare strîns unită cu ţărănimea muncitoarea luptînd, în funcţie de epocă, cu burghezo-moşierimea, chiaburii, sabotorii, exploatatorii, speculanţii şi cosmopoliţii vînduţi ideologiilor capitaliste. Societatea care construieşte comunismul poartă lupte serioase, nu are timp pentru lumea interlopă. În plus, o perspectivă asupra interlopului cred că cere o anumită distanţă, pretinde o elită, or elita este duşmanul de moarte al comunismului. Acest duşman de moarte organizat în structuri minabile de tipul bandă, clică, grup reacţionar pune în pericol cuceririle clasei muncitoare care se teme de Maniu, George Brătianu, Mircea Vulcănescu, nu de un biet hoţ.

Dacă cineva va avea curiozitatea să analizeze ce a făcut comunismul cu "interlopii" ar constata că pe o parte din "interlopii" moşteniţi de la regimul burghezo-moşieresc i-a ajutat să urce la putere. Pe cei care erau "interlopi prea de tot" i-a menajat, supralicitînd condiţia lor de victime ale societăţii. Nu scăpaţi din vedere faptul că hoţii aveau un dosar bun. În fine, pe "interlopii" produşi în perioada socialismului biruitor i-a tratat cu relativă blîndeţe, luîndu-i din cînd în cînd la întrebări, ocazie cu care îi transforma pe unii dintre ei în informatori şi colaboratori. Şi, pentru ca situaţia să devină şi mai încîlcită, întregul popor a fost transformat într-o masă interlopă, obligată să fure şi să mintă pentru o bucată de carne, pentru un carton de ouă, pentru un medicament.

© I. Drăgoescu

Ce-a fost a fost şi să sperăm că n-o să mai fie. În prezent, nimeni nu ne mai fură interlopii. Tot am cîştigat ceva! Unii dintre ei s-au cărăţat pe scara din dos şi îi întîlneşti, te miri unde. Alţii îşi văd destul de liniştiţi de treburile lor "interlope", atinşi de braţul legii numai dacă sînt mărunţei. Se fură, se omoară, se trafică. Se simte. O simţim fiecare dintre noi. O parte a infracţiunilor ajung în presă. Ei şi?

Revin însă la problema elitelor la care mă gîndesc mult. Numesc elită pe toţi cei care se poartă ca o elită. Şi, vine întrebarea, unde ne sînt evergheţii, cei care dau, în timp ce alţii iau? Ce este everghetul? O variantă veche a donatorului şi a sponsorului. Care este diferenţa dintre un everghet şi un sponsor? Păi, diferenţa care ar fi între un sponsor şi un naş. În dicţionar pare să fie acelaşi lucru, în practică dimensiunea spirituală a dispărut. A rămas, dă-mi banul, ia banul. Everghetul dădea, odată cu banul, o fărîmă de suflet.

Recent am avut ocazia să mă confrunt cu o situaţie pentru care nu eram pregătită. O doamnă care iubeşte mult Muzeul Ţăranului, şi care revine des cu prieteni români şi străini să-l arate ca pe o minune, mi-a zis, vezi că vrea cineva să vă doneze un covor, uite telefonul, sună. Şi eu am uitat. Pur şi simplu am uitat. Dar persoana voia să ne dea covorul cu tot dinadinsul, aşa că mi-a dat ea telefon. Şi m-am dus. În mijlocul scoarţei pe care ne-o dona era ţesut anul 1816. Stare impecabilă. Se putea lua pe o scoarţă o grămadă de bani. Chiar ne-o daţi? Chiar v-o dau. Pînă să plec, a mai scos din ladă două scoarţe, o piesă de ceramică veche şi o icoană. Simţeam că, dacă mai rămîn, îmi dă toată casa. Sînt basarabeancă, mi-a zis cu un nod în gît.

Pe cînd unii se specializează în furt, omor, trafic, minciună, alţii reînvaţă să dea, cum dădeau românii demult. În patruzeci şi cinci de ani, cui să dau, unui stat care îşi lua singur? Nu ne furaseră numai hoţii, ne furaseră şi evergheţii. Am plecat din casa aceea cum pleci de la biserică după o slujbă bună. Uşurată şi mulţumită. Avem evergheţi! Şi doamna are o fată care împăturea scoarţele şi care, atunci cînd dădeam să plec, i-a amintit mamei, nu uita icoana, e pe televizor. Iar fata are o fată care participa cu bucurie de copil, o fată cu o coadă lungă şi blondă. O cheamă Alexandra.

Irina NICOLAU

Dă ţi-e milă, dă ţi-e dor,
Vină joi la vorbitor
Şi-adu-mi un tutun că mor.

Clejani - Vlaşca 1949

Căci cînd eram copil de-o lună
Mă răzimam într-o mînă,
Scoteam fagu din tulpină,
M-aşezam la rădăcină.
Mă făcui de şase luni,
Furam ceapa din grădini,
Usturoi de la vecini.
Furînd ceapă, furînd praz,
Mă-npiedicai d-un cal breaz,
Da-l-aş dracu' de necaz.
Mă făcui de doisprezece,
Mă-nvăţai Dunăre-a trece,
Furam cai de la mocani
Şi berbeci de la ciobani
Şi vindeam la turci pe bani.

Bucureşti 1949

Io-s fiuţ de cornesţean
Şed în codru cîti-un an
Şi-n temniţă cîti-o lună
Că-s copil de maică bună.

Cornesti - Maramureş 1968

Tu seara mergi la distrare
O iei la rînd prin locale
Cu şmecheri de buzunare.
Tu comanzi sticle cu vin
Io-s cu lanţurile de mîini,
Tu comanzi sticle de bere
Io-s cu lanţu' de picere,
Tu comanzi pui ş-antricoate
Şi io-s pă patu' dă moarte.

Răcari - Buzoaia, Bucureşti 1968

Cum vorbesc *ei*

În argoul românesc - în acea parte a lui care e mai ales un limbaj tehnic, secret, al mediilor interlope, dar şi în zonele predominant expresive (care fac trecerea către limbajul familiar curent) - principalul mijloc de formare a vocabularului e dezvoltarea de sensuri figurate. Relaţiile metaforice şi metonimice organizează cîmpurile semantice ale argoului lăsînd uneori să se întrevadă schiţa unui mod de interpretare a lumii.

În modul de a desemna lingvistic acţiunea şi actorii unui furt sau ai unei înşelătorii, relaţia dintre hoţ şi păgubaş nu apare ca una de adversitate: e mai curînd ironic-afectivă - ca între orice profesionist şi domeniul său de activitate. Victima e numită (cu termeni mai mult sau mai puţin actuali, din diverse faze de evoluţie ale argoului românesc) **ursoaică, elefant, husen, fraier, mireasă** etc. Dacă pentru **fraier** acceptăm una din cele mai credibile etimologii propuse pînă acum, care porneşte de la sensul de "logodnic" al unui cuvînt iniţial german, **fraierul** şi **mireasa** ar schiţa o alegorie a furtului ca nuntă. De fapt, s-a observat că există în lexicul argotic o asociere destul de stabilă între trei cîmpuri lexicale: aceleaşi verbe (de exemplu **a arde, a rade, a frige**) desemnează deopotrivă furtul, bătaia şi actul sexual. Acţiunea agresivă stabileşte cea mai puternică legătură cu celălalt. De altfel, prin eufemisme ironice, furtul e tratat şi ca un act favorabil păgubaşului: acesta e **uşurat** şi **curăţat** (sau **trecut pe la "Nufărul"**). "Pacientul" e prezentat de unele verbe şi expresii în ipostază activă; cel bătut e un beneficiar (chiar în limbajul familiar curent): **ia** bătaie, **o încasează, o capătă, o ia în barbă, îşi ia porţia, mănîncă o chelfăneală** - ba **o** şi **fură**. Sistemul lexical pare să sugereze că furtul, înşelăciunea, bătaia sînt, în fond, relaţii cooperative.

Pe de altă parte, mecanismul metonimiei, foarte productiv în constituirea vocabularului argotic, are ca efect global o anume "deconstrucţie corporală": părţile corpului sînt descompuse şi autonomizate, devin obiecte sau subiecte ale acţiunilor concretizate. "A observa" este **a pune pleoapa** sau **a da geană**; prin substituţie metaforică **a trage cu oblonul**; Acţiunile umane sînt reprezentate prin gesturile care le compun şi care detaşează într-un fel părţile corpului de întregul fiinţei: insul **dă din buze** (vorbeşte), **dă pe gură** (spune), **bagă la burduf** (mănîncă), **bagă la tărtăcuţă** (reţine), **bagă cornu-n pernă** (adoarme) etc. Formula care descrie intenţia (personală, arbitrară) în transpunere corporală - **aşa vrea muşchii lui** - a intrat azi în uzul familiar. În furt, mîna poate deveni un agent autonom. Transpunerea metonimică operează ironic o eliberare de responsabilitatea actului, ca în expresia **a o scăpa la găleată** (= a fura dintr-un buzunar).

Furtul, înşelarea, agresiunea sînt normalizate stilistic prin folosirea termenilor profesionali generici - **a opera, a lucra, meserie, mecanic (de buzunare)** - dar şi prin neologisme eufemistice încă mai elegante: **a anexa, a achiziţiona, a anticări, a completa** (= a fura); **a articula, a demonta** (=a bate); **album** (=cazier), **universitate, academie** (= închisoare) etc. Vocabularul tehnic rămîne totuşi tradiţional şi mult mai obscur, fie că e vorba de specializări (**borfaş, găinar, caramangiu, şuţ, panacotist, bilaitor, cocofic, pisicar, maimuţar, ploscar, şmenar, şpringar...**), fie de obiecte vizate (**coajă, muşamat, mort, panacot** = portofel), de locul lor (**la căldură, la prima, la primărie** = locul buzunarului), de instrumente (**pontoarcă** - tip de cheie atestată de la 1860, de N.T. Orăşanu, numită la fel şi azi).

E impresionantă, pe de altă parte, conştiinţa lingvistică pe care utilizarea argoului o presupune: uzul limbajului e învăţat, exersat prin variaţii, jocuri de cuvinte, ambiguităţi. Întrecerea în "poante", sinonimii şi formule cu dublu înţeles pare esenţială pentru apartenenţa la comunitatea profesională; e oricum un criteriu pentru dobîndirea unei superiorităţi între confraţi. O bună parte a lexicului argotic cuprinde referiri la limbaj: ca tehnică a înşelării (**a vrăji, a cobzi, a cobzări, a iordăni, a duce cu papagalul, a băga texte...**), ca act - condamnabil - de denunţare (**a sifona, a prădui, a cînta, a sufla, a ciripi**), ca practică a ironizării (**a face caterincă, a face caragaţă, a lua la mişto...**). Ultimele expresii alunecă spre o caracterizare globală a vorbirii argotizante - care nu pare să aibă în română un nume de "limbaj" constituit, dar e descrisă ca **a vorbi şmechereşte, la mişto, la uşcheală, la derută...**

Rodica ZAFIU

Ăştia ne sînt şmecheraşii

Şmecherii din Decebal
De nimica n-au habar
Se distrează şi-o duc bine
Căci piaţa le aparţine.

R: Ăştia ne sînt şmecheraşii
Şmecheraşii şi borfaşii
Pe ei nici în cot nu-i doare
De poliţie,-nchisoare.

Cu ei n-ai ce să te pui,
Căci ei sînt ai nimănui.
Mituiesc Poliţia
Şi scapă de la belea.

Pentru că am violat

Pentru că am violat
La-nchisoare m-au băgat,
Între lanţuri şi zăvoare
C-am violat domnişoare.

R: Viaţa mea de civilie
Am băgat-o-n puşcărie
Pentru că am violat
La-nchisoare m-au băgat.

Aştept ca timpul să treacă,
Să termin a mea pedeapsă,
Că după ce voi scăpa
Legea nu voi mai călca.

"Dinamic junior" din Oradea, vol. II

Tăuţii de Sus şi imaginaţia trădată

Nevoia de imaginar este mare. Neştiutul sau necunoscutul capătă totdeauna în mintea noastră o reprezentare. Imaginaţia lucrează rapid pentru a construi ceva care să le înlocuiască. Prin mecanismele imaginaţiei construim lumi, întîmplări la care n-am asistat, persoane pe care nu le-am cunoscut. Aşa ajungem să aşteptăm ca ceea ce vedem cu ochii noştri să corespundă reprezentării pe care noi deja o avem. Un mafiot trebuie să arate a mafiotul pe care noi ni l-am construit în minte. La fel se întîmplă cu un parlamentar, o prostituată, o vedetă, un bogătaş, un ucigaş sau cu unele locuri unde n-am fost, dar despre care ştim că există. De pildă, o închisoare. Ne trec prin cap pentru a le prelucra atîtea lucruri: Jean Valjean, Hunter, Mancuso, imagini din reviste etc.

La Tăuţii de Sus, în marginea Băii Mari, există un penitenciar cu aproximativ o mie de deţinuţi. Femei, bărbaţi şi minori. La apropierea de el, la vederea posturilor de supraveghere şi a porţii metalice, senzaţia de ruptură apare brusc. Şi mai brusc în minte îţi vine ideea de "ei" şi "noi", de diferenţă. Două lumi. Pe cea care nu este a ta - şi instinctiv îţi doreşti să nu fie niciodată - o aştepţi ca pe ceva diferit, interesant, poate exotic, investit cu toate componentele mitice pe care imaginaţia colectivă le furnizează. Este lumea noastră întoarsă pe dos, negativul.

Este a treia oară cînd vin la Tăuţii de Sus şi tot a treia oară cînd îl întîlnesc pe comandantul penitenciarului, domnul Gheorghe Suciu. Jurist prin formaţie, domnul Suciu lucrează de 20 de ani aici, în această lume, de tot felul - "români, maghiari, ţigani, intelectuali, muncitori, ţărani, din toate zonele ţării, dar mai ales din Maramureş şi Sălaj". Am întîlnit chiar şi un minor din Bălţi, de peste Prut, "consecinţă" a tranziţiei. Domnul comandant Suciu este un bărbat înalt, deschis, cu o privire atentă, deloc distant şi în nici un fel milităros. Ne vom referi mai departe mult la cele spuse de el. Mulţi oameni şi situaţii pe care el le-a cunoscut l-au făcut să susţină că poate, cu o precizie mare, să ştie dacă insul care intră în penitenciar va reveni. Şi are, desigur, dreptate, pentru că ochiul format nu înşeală. Mulţi sînt slabi din fire: nu se întorc cei tari. Majoritatea promit să nu revină şi, odată reveniţi, deveniţi recidivişti, ezită să-l privească în ochi. E o chestiune de onoare, de cuvînt. Şi aici, de necrezut poate, cuvîntul are importanţă.

Am zice că sînt două lumi: "aici", penitenciarul şi "afară", în libertate. Dar există şi afară două lumi, a noastră şi cea interlopă. "Unii - ne spune domnul comandant - cînd vin, nu admit că au ceva comun cu lumea penitenciarului, a deţinuţilor. Ei pur şi simplu cred că nu aparţin acestei lumi. Sînt cei care au intrat printr-un ghinion şi de obicei nu revin. Dar există o altă categorie, recidiviştii, care consideră penitenciarul o lume a lor, sînt familiarizaţi cu tot ce se întîmplă aici şi care în libertate au o lume a lor, un sistem de relaţii specific şi anumite valori, diferite de ale noastre în oarecare măsură". Aceste valori sînt "forţa fizică şi starea materială, banii. Care nu este puternic, cumpără pe alţii, să-i ţină spatele". Aflăm că în Baia Mare, cam prin anii '80, au existat două clanuri, Bologhenii şi Drăghenii care şi-au disputat îndelung supremaţia şi prestigiul local. Lumea interlopă are şi ea ierarhia ei, nu înseamnă numai mizerie şi sărăcie. "Sunt oameni foarte bogaţi, care au cîştigat mulţi bani pe căi nelegale. Neprinşi. După revoluţie, mulţi au prins cheag". Puterea banului este mare, dar aici este mai mare ca oriunde. Atîta vreme cît alte valori nu există, banul şi forţa fizică reglează totul. De aceea, cuvîntul, coaliţiile au un rol aparte. Este o lume care se reproduce, fără prea mari deschideri. "Dacă ai avut neşansa de a te naşte în lumea infractorilor, acolo rămîi. Ajungi la penitenciar ca şi părinţii. Au existat căsătorii între ei şi fete neştiutoare. Unele au rezistat, pentru că femeia a avut o mare influenţă şi bărbatul a părăsit mediul lui".

Printre minorii pe care i-am cunoscut sînt, desigur, unii care vor reveni sau care "afară" vor intra în lumea interlopă. În penitenciar se leagă "pretenii" solide şi foarte des un "pretin de-afară" te ajută. Prietenia are aici o componentă profundă, de real ajutor, situîndu-se deasupra iubirii sau familiei, mai ales pentru că iubita sau familia "nu te prea aşteaptă". Un prieten este un reazim pentru cel care se va găsi de cealaltă parte a porţii metalice, singur, fără casă şi fără serviciu. Şocul ieşirii este mai mare decît cel al intrării pentru cei care sînt pentru prima dată deţinuţi. De fiecare dată, la despărţire, le doresc numai bine şi am speranţa că nu ne vom revedea. Este ciudat să te adresezi cuiva cu vorbele "sper să nu ne mai întîlnim".

Mai demult, o cunoştinţă al cărei tată ajunsese printr-un ghinion la puşcărie, la "penali", mi-a povestit un lucru ciudat şi interesant. Mi-a spus că tatăl ei fusese repartizat într-un dormitor comun şi, dînd să păşească în cameră, a văzut în faţa uşii un prosop alb. Puţin intimidat de condiţia sa şi speriat de ideea de a sta împreună cu puşcăriaşii, a căutat să fie amabil, a ridicat prosopul, ferindu-se să nu-l murdărească, întrebînd cui îi aparţine. Se pare că era un test prin care deţinuţii aflau dacă nou-venitul mai avusese de-a face cu detenţia. Dacă da, el cunoştea regula: trebuia să-şi şteargă picioarele de prosop şi să înjure legea. Prosopul era simbolul legii, faptul că era curat semnifica lipsa de pată, deci un trecut nepătat. Dacă nu, el proceda ca un naiv, ridica prosopul şi primea drept botez o bătaie. Celui nou intrat nu-i rămînea decît împăcarea cu ceilalţi sau refuzul de a se amesteca cu ei. Nu cred că persoana care mi-a povestit acest lucru l-a inventat. Dar, amintindu-mi de el l-am întrebat pe domnul comandant Suciu dacă există norme nescrise care funcţionează în penitenciar, anumite coduri. Mi-a răspuns: "Nu ştiu să fie, nu cunosc expresii specifice. Au însă un limbaj suburban, de neimaginat cît de urît înjură. Pentru o bună parte din ei, a înjura cît mai urît este un semn de glorie. Noi însă vorbim cu ei ca şi cu oricare alţi oameni. Jargonul de penitenciar este mai răspîndit în sudul ţării. Există unele expresii pe care le folosesc între ei. De pildă, cînd sînt prinşi ei spun «neglijenţă în timpul furtului». Este sinonim cu ghinionul". Orice grup îşi creează un limbaj aparte. Acest lucru se întîlneşte la adolescenţi, la şcoală. Unii preferă să-l includă în ceea ce numim subcultură. Am văzut la Tăuţii de Sus minori cu cinci puncte tatuate între degetul mare şi arătător, ca la zar. Este un mod de a comunica celorlalţi că ai trecut prin detenţie. Cineva care nu ştie să scrie şi să citească este un "urs", o fată mai deocheată este o "paraşută". Dar nimic spectaculos în toate acestea.

În unele locuri, infractorii sau viitorii infractori sînt mai răspîndiţi. "Mediul infracţional are cuiburi, care se formează în jurul crîşmelor şi în pieţe. Între infractori şi mine - ne spune domnul comandant -, ca om al justiţiei dar şi ca om, se creează şi relaţii în afara funcţiei. Pur şi simplu, ca om. Odată a avut loc o evadare şi m-am dus în piaţă. Cunoşteam destui acolo. Mi-au oferit sprijinul spunîndu-mi: «Lăsaţi domnu' comandant, că dacă-l găsim îl aducem noi!»".

S-ar mai putea spune că şi aici părinţii susţin că ai lor copii nu au avut nici o vină. Ei au fost antrenaţi de alţii, de "răi". Chiar dacă fiul lor iniţiază o întîmplare reprobabilă, un viol, o tîlhărie sau un furt. Subiectivitatea părinţilor este generală şi mare ca şi iubirea lor. Conflicte între părinţi şi copii există peste tot. M.F., de pildă, nu acceptă în nici un fel, recăsătoria mamei lui şi nici faptul că soţul ei îi dădea ordine. Se considera un băiat mare şi în numele maturităţii îşi chinuia destul mama. Era atît de supărat pe lume, pe viaţă încît, cînd l-am cunoscut, avea pe frunte tatuat "JUR RĂZBUNARE". Îşi purta tatuajul cu mîndrie, cum îşi poartă un rege coroana. Am reuşit să-l conving să şi-l şteargă cu sare de lămîie, dar am aflat că nu i-a ajuns sarea. Cuvîntul "RĂZBUNARE" a rămas. Dar cîţi adolescenţi nu au răfuieli intim ascunse cu părinţii? Dincolo şi dincoace de poarta metalică a penitenciarului, problemele adolescenţilor sînt aceleaşi: încrederea în fete cu semn de întrebare, iubirea, frica de SIDA, relaţiile cu familia, binele şi răul, fericirea. Pentru cei din penitenciar, senzaţia unei respingeri este însă acută. De aici, investirea prieteniei cu o mistică aparte.

Pentru domnul comandant Gheorghe Suciu, există o ruptură în ordinul moralului, dar cauza importantă rămîne condiţia materială, neşansa socială şi incompetenţa societăţii de a aborda cum trebuie criminalitatea, aplicarea legii şi abuzul de lege.

Pentru noi, cei de afară, puşcăriaşul este un construct, care legitimează existenţa onestului, a individului bun şi corect, a onorabilului. Aceştia sîntem noi, noi cei care trăim diferenţa şi satisfacţia contrastului. Negativul, răul este referinţa binelui şi în afara categoriilor noi nu putem funcţiona. Imaginarul lucrează pentru a depărta binele de rău şi a mări contrastul; mai există favoritismul determinat de apartenenţă. Mai există şi fascinaţia alterităţii.

Sînt criminali care primesc scrisori de iubire şi cereri în căsătorie. (Stereotipul femeia-infirmieră funcţionează, ca şi convertirea prin marea iubire; chiar şi vorbele lui Noica, după care la o anumită vîrstă mai ales, fetele au un rol civilizator, evident asupra băieţilor.)

La Tăuţii de Sus, orice vizită în plus nu adaugă nimic la ceea ce am aştepta să fie un penitenciar. Lucrurile se petrec ca în orice mediu cu propriile sale ritmuri şi cutume. Afară este cald, cîţiva deţinuţi vopsesc un autobuz, se aşteaptă vizite. Unii minori se gîndesc cum vor ieşi, alţii amînă acest gînd. Oare n-ar putea fi gîndită şi aici tranziţia? Oare nu se poate slăbi duritatea acestei rupturi? Poarta metalică este, din nefericire, prea puternic instalată în mintea noastră. Puţin "nou" la Tăuţii de Sus.

Aurora LIICEANU

Cîte crime-ai săvîrşit
Şi pe cine-ai omorît?
Şapte crime-am săvîrşit
Şi-o mîndruţă-am otrăvit
Cu iea tare m-am iubit
Iea pe mine m-a lăsat
Şi altu' gagic şi-a luat
Măi băiete, băieţele
Findc-ai fost aşa milos
Te bag pe opt ani de zile
C-aşa scrie soarta ţie
Santinele că mă lua
Şi-ntre ziduri mă băga
Nu ie soare şi nici lună
Unde ieşti mîndruţă bună?
Nu ie soare şi nici stele
Unde sun' crimele mele?

Nucşoara - Slatina Piteşti 1955

Ne duce ne ocoleşte
La trebunal ne opreşte
Ardi-te-ar focu' de dubă
Că mă duci aşa pe fugă
Şi mă duci, mă ocoleşti
La procoror mă opreşti
Trăiz' dom'ne procorol
Nu mă condamna să mor
Că s' mă jur pă legea mea
De-aicea cînd oi scăpa
Nasu' dă nu ţi-oi tundea
Că n-am fura' n-am omorît
Numai bine am făcut
Ş-am făcu' dăn' un ban doi
Să ne procopsim şi noi

Clejani - Vlaşca 1969

Presa "interlopă"

Cînd boborul e suveran, gusturile sale sînt irefutabile. Pentru a afla despre ce-i vorba, e de ajuns a-ţi arunca privirea asupra mulţimii publicaţiilor de pe tarabe: **Infractoarea mov** - în exclusivitate pentru femei, **Infractorul** - săptămînal pentru demnitatea cetăţeanului, împotriva corupţiei, **Infractori de ambe sexe** - pentru oameni fără prejudecăţi, **Infractorii de ambe spete, Academia Infractorilor** - ce-i mai rău din lume, **Cazier** - revista crimelor senzaţionale inedite, **Deli(n)cventa** - magazin de infracţiune a sexului frumos, **Crima** - prima publicaţie criminalistă din România. Se mai adaugă **Senzaţii tari** sau **Rendez-vous magazin**, toate fiind străjuite, de-o parte de **Poliţia Capitalei** (editată de Poliţia Municipiului Bucureşti) şi de cealaltă de **Poliţia Română** (editată de M.I.). Acum un an-doi, erau alte nume: **Delincventul, Scandal, Viol, Sexy balamuc** etc. Titlurile trec, revistele rămîn. Răsfoindu-le, poţi afla despre monştri care papă fecale,violatori din pod, înjunghieri în anus, omoruri în copaci, bărbaţi cu ciclu, despre cum i-au crescut lui Ion Zalea brusturi în nas ori povestea ungurului omorît şi aruncat la gunoi. Poţi trage concluzia că **lumea a înnebunit**, după cum tot atît de bine, poţi spune că **mare e grădina Domnului**. Eu am început a căuta, prin grădină, un redactor-şef cu care să stau de vorbă. Pe undeva pe lîngă fabrica Miraj, am descoperit redacţia **Infractorului**, despre care ştiam că ar fi mai importantă şi, cumva, "mama" din care au derivat ceilalţi "infractori" (mai nereuşiţi), de toate culorile, sexele şi spetele. "Tăticul" revistei se numeşte I.T. Lazăr (fost redactor-şef adjunct la **Zig-Zag**, fost redactor-şef la **Fraierul Român**, fost redactor-şef la **Scandal**). Dînsul susţine că **Infractorul** încearcă să facă profilaxia infracţiunilor, să-l informeze pe cititor la ce se poate aştepta, ce nu e bine să facă şi, eventual, să-i rezolve problemele. Se adresează cititorilor medii, "care merg cu tramvaiul". Deşi subiectele sînt abjecte, el are pretenţia să fie scrise bine, limba să fie curată şi anchetele întreprinse, complete şi obiective. I.T. Lazăr e scriitor. Îşi auto-caracterizează stilul, ca fiind **suprarealist-mitic** şi îşi revendică paternitatea **titlurilor şoc**, bine cunoscute astăzi din **Evenimentul zilei**. Mi-a explicat că în redacţie există mulţi scriitori care n-ar putea trăi numai din scris şi care îşi găsesc acolo, un fel de azil. Azilul e valabil şi pentru doi pisoi, mareşalul Rommel şi Gigi Prahoveanu (ultimul e trecut şi-n caseta redacţională). Vara mai apare şi un arici.

În privinţa infracţiunilor, I.T. Lazăr a descoperit că se manifestă mai mult la nivelul guvernanţilor. A constatat că poliţia şi justiţia judecă numai găinari. I.T. Lazăr e vînător şi nu se teme de nimic. Îşi ţine gloanţele în sertarul biroului. La anchetele gazetăreşti mai grele sau mai periculoase, intervine personal. "Cînd e cazul, intru în forţă", spune. De altfel, toate soluţiile lui sînt forte: pedeapsa cu moartea ("dacă eşti criminal notoriu, n-ai voie să respiri aerul patriei"), deportări, ocnă grea, canale, frînghii ori bombe, pentru infractori. Nu se consideră fascist, dar crede că vigoarea poporului se obţine prin **purificare**. Tatăl său a fost pilot în Luftwaffe, **criminal de război**, cum zice el.

Revenind însă la problema revistei, am aflat că nu are nici un model în presa occidentală sau de aiurea. Succesul săptămînalului pentru demnitatea cetăţeanului împotriva corupţiei este mortal. Atît de mare, încît, după spusele redactorului şef, fiecare număr e lansat pe piaţă, în circa 350 de mii de exemplare. 90 de mii ar fi numai abonamentele. Abonamente! Lunea, poştaşii se cocoşează, iar tramvaiele patriei se umplu de "infractori".

Andrei MANOLESCU

Tradiţie şi modernitate

Pentru o mai bună contextualitate a temei numărului de faţă - lumea interlopă -, ideea discutării ei cu un specialist în domeniu s-a impus de la sine. Convorbirea cu **domnul ION ARGEŞANU, procuror şef al Serviciului de Criminologie şi Statistică Judiciară din cadrul Parchetului General, membru al Consiliului Suprem al Magistraturii şi vicepreşedinte al Societăţii Române de Criminologie şi Criminalistică**, care a avut amabilitatea să ne primească, a depăşit, în chip firesc, cadrele stricte ale temei noastre, ajutîndu-ne să aruncăm o privire de ansamblu asupra fenomenului infracţionalităţii.

Am aflat, astfel, că problema creşterii stării infracţionale este preocupantă la nivel mondial, nu numai la noi în ţară, ONU organizînd la fiecare cinci ani cîte un congres internaţional avînd ca temă prevenirea crimei şi tratamentul delincvenţilor, congrese care trasează linii de orientare pentru diferitele structuri şi organisme statale pe problemele respective. Criminalitatea este foarte diferită în funcţie de zonă. Cu cît distanţa între acestea creşte, cu atît comparaţiile devin mai dificil de efectuat. Dl Ion Argeşanu consideră că la noi se exagerează, din diferite motive, atunci cînd se discută cu privire la starea infracţionalităţii. "În realitate, România ocupă un loc sub medie în contextul stării criminalităţii mondiale". Nu ne situăm în vîrf, între ţările cu criminalitate crescută, nici din punctul de vedere al amplorii fenomenului (număr de delicte) şi nici din acela al modalităţilor de comitere ("noi ne situăm încă într-o sferă «blîndă», nu agresivă, ca în ţările dezvoltate economic şi, la polul opus, ca în acelea foarte slab dezvoltate. Criminalitatea excesivă, ieşită din comun, se manifestă fie în ţările subdezvoltate - din pricina instabilităţii lor generale -, fie în cele foarte dezvoltate, unde intervine aşa-numita criminalitate a «gulerelor albe», care ia forma crimei organizate"). La noi nu au apărut încă reţele autohtone ale crimei organizate, România aflîndu-se, din acest punct de vedere, în faza de conectare la multinaţionalele fărădelegii. Acestea caută să se infiltreze în ţara noastră, profitînd de lipsa obstacolelor legale şi a experienţei în domeniu. Crima organizată, ne-a spus dl procuror şef, este un mecanism foarte bine pus la punct, capabil să se infiltreze pînă la nivelurile cele mai înalte ale puterii (vezi cazul Italiei). De altfel, viitorul infracţionalităţii stă sub zodia **economicului**, marile reţele pregătindu-şi specialiştii înaintea organelor de control din diferitele state, constituind, am zice noi, un fel de "avangardă" în domeniu. A apărut deja **criminalitatea informatică**. "Criminalitatea va continua să existe, problema care se pune fiind, însă, aceea a menţinerii ei între anumite limite, astfel încît viaţa normală a societăţii să nu fie pusă în pericol".

În acest context, "mai ales după Revoluţie, noi sîntem tentaţi să considerăm că numai la noi a avut loc o creştere a stării infracţionale".

Amploarea fenomenului corupţiei trebuie încadrată în infracţionalitatea numită a "gulerelor albe", necunoscută la noi pînă în 1989. Este o infracţionalitate "cultă", "şcolită", "lumea bună" a criminalităţii. Senzaţia de amploare este dată şi de noutatea ei pentru ţara noastră.

"Totuşi, lumea interlopă?", l-am întrebat pe interlocutorul meu. Era, nu, scopul vizitei mele la Parchetul General şi tema numărului de faţă al **Dilemei**. Lumea interlopă, după părerea d-lui procuror, ţine mai mult de criminalitatea să-i zicem "tradiţională", care este statică, evoluează puţin, putînd fi caracterizată drept "naturală". Lumea interlopă, marginile şi interstiţiile societăţii nu evoluează, nu se schimbă. Rămîn mai mult sau mai puţin constante. "Modernizarea", "sincronizarea", "noul" în materie de penalitate coabitează, prin urmare, cu "tradiţia". De exemplu **omorurile**. Dl procuror Argeşanu le caracterizează după cum urmează: nepremeditate, spontane şi gratuite, rezultate din întîlniri ocazionale şi pe fondul consumului intens de alcool şi al unei instruiri mai mult decît insuficiente. De exemplu, omorurile fără motiv sau cele intrafamiliale. Toate sînt apanajul, în cea mai mare parte, a mediului rural. Sînt mai puţin frecvente, deocamdată, mobilurile economice şi, prin urmare, mijloacele sofisticate şi organizarea bină pusă la punct. Producerea şi comercializarea alcoolului nu mai sînt supuse nici unui fel de control, iar dotările poliţiei - maşini, telefon etc. - sînt, îndeosebi în mediul rural, sub orice limită. Cauzele? În cazul infracţiunilor de corupţie, conduita funcţionarilor, în special a celor medii, afirmă dl procuror şef. Mentalitatea acestora nu poate fi modificată de la o zi la alta. Apoi, cu deosebire în cazul infracţiunilor fizice, efectele dezastruoase ale abandonării religiei: legea nu poate decît să pedepsească retroactiv, numai legea morală, conştiinţa individuală fiind aceea care ar putea preveni comiterea de delicte.

Ce-ar mai putea fi adăugat? Faptul că şi în domeniul infracţional, ca în atîtea alte domenii, România pare a se îndrepta spre o funcţionare "în doi timpi": la vîrf şi la bază; la centru, în spatele uşilor închise, şi la margine, în aerul tare al naturii. Delicte "culte", specializate, economice, aducînd profituri din ce în ce mai substanţiale, pe de o parte, porniri "naturale", fără istorie, necenzurate, producătoare de delicte "folclorice", hrană intens mediatizată prin mult gustatele, de marele public, rubrici de "fapt divers", de cealaltă parte. Actele criminale "de milioane", însă "curate", vor coabita paşnic cu crimele inutile comise de cei care nu posedă alt bun decît viaţa. Sărăcie lucie şi bogăţie fabuloasă, în cea mai bună dintre lumile posibile. Acesta să fie viitorul? Cine a citit cartea lui Michel Foucault, **A supraveghea şi a pedepsi**, ştie că acesta este preţul - şi unul dintre semnele - modernizării sociale. Deocamdată sîntem abia în tranziţie...

Bogdan GHIU

Cerşesc, deci exist

1. **Definiţie**: Ce-o fi cerşetorul ăsta, fiinţă sau lucru, rămîne de văzut. Pare a fi fiinţă că tu ai suflet, el răsuflă. Tu vorbeşti, el turuie. Tu bagi mîna-n propriul buzunar, el îşi zornăie trenţele. Pare a fi lucru că-l vezi încremenit în acelaşi gest. Pare a fi lucru că-ţi vine să-l pocneşti, să-l dai la o parte. Că el are ochi, mîini, picioare, oricum nu-ţi vine să vezi. Tu ştii că el n-are, deşi îl vezi pe picioare, cu ochii pe tine.

2. **Inventar:** Cînd vezi sîmbăta şi duminica oraşul pustiu, înseamnă că nu ştii cimitirele. Acolo se adună în jurul unui şef bogat. Să-l luăm pe groparul Fane Tamango din Bellu. El e şeful. Adică el controlează buletinele de vîrsta posesorului. Cine-i tînăr şi ferice poate să cînte doina pe dinafara gardului. Cerşetorul adevărat de Bellu se trezeşte pe la 10. La şi jumătate să vadă afişate înmormîntările. La groapa unei doctoriţe s-au gîlcevit cu popa că a rasolit slujba. Din colivele unui finanţist s-au înfruptat şi trei tineri. A strigat că asta-i blasfemie. Adică doar vîrsta lor le permite. Ştefan Bogdan (născut în '27, în Bucureşti) are şapte clase şi două şcoli profesionale. Divorţat în '68. A lucrat pînă l-au lăsat puterile la "23 August", lăcătuş mecanic: a rămas cu coaste şi piciorul stîng rupte. Trăieşte fără pensie. Nicolae Madgearu este nepotul lui Virgil Madgearu, asasinat de legionari în 1940. Barbă lungă şi albă, cunoscător de franceză, obişnuit al restaurantului Pescarul, unde l-a adus ca ospătar, de la "Casa Universitarilor", pe Gică. Intermediar în vînzări de tablouri, altfel, cîntăreţ în strana Bisericii Amzei şi mare amator de colive. Maria Laurian este fără vîrstă. Băutura a putrezit-o. Bătută de fiul său, puşcăriaş de drept comun şi trimisă la cerşit. Pantelescu Paul are liceul cu bacalaureat şi o şcoală de meserii. Tatăl său a fost preot. El locuieşte-n Laromet, într-o casă părăsită, din 1970, cînd a fost prins trecînd frontiera. Ion Constantin cîştigă la 10.000 pe lună. A avut un fiu omorît cu ranga de un vecin. Toma Anton (născut 1925, în Bucureşti) a fost şofer la Miliţie. Dat afară pentru că l-a înjurat pe generalul Filip. Ionela Vlăsie a avut doi bărbaţi. Au murit. A fost turnată la Miliţie. Şi-n casă i s-a găsit un milion de lei. Păsculescu Grigore a terminat războiul cu gradul de căpitan. Stă pe marginea cavoului Ghiculeştilor. Crăiescu Mihai (născut 1905, Vaslui) hrăneşte un copil cu traumatism cranian. Se pretinde fiu de boier făcut cu o ţărancă-n pădurea Buzăului. Stana Olga îl pîrăşte pe Bicoş Vasile, de pe Aleea artiştilor, că are zeci de mii pe CEC şi i-a propus, pentru 2.000, să se culce cu el. "Doamnă, sînt eu, Nicu de la Cazane" - şi într-adevăr, dschizînd uşa apartamentului, îl descoperi pe gunoier. El vrea "să închidem ochii la scîrboşeniile ce le-aruncaţi. E mai murdar gunoiul acum decît pe vremea lui nea Nicu". Bea toţi banii. Mănîncă cu acordeonul. Fără picioare stă-ntr-o cutie de ghete cu bustul. Cîntă pe linia Vlaicu-Berceni că-i aduce noroc, "sînt mulţi conaşi". Fată de paisprezece ani cîntă cu bocet în tramvaiul 15. Părinţii nu vor s-o mai vadă că nu-i băiat. Pe Magheru, pe Calea Victoriei umblă costume maramureşene cu aluniţe pe obraz: "Rogu-te, dom'le, dă-mi un ban pentru bilet că sîntem de la ţară şi am venit la frati-miu la doctor şi n-avem bani de drum". "Mamelor, din lumea-ntreagă eu vă dau un singur sfat: nu lăsa copil pe stradă din cauza de bărbat": cîntă copiii Căminului de la staţia "Apărătorii patriei", în staţia "Brîncoveanu" şeful cerşetorilor e unu Ceauşescu: "păi, e tiran îţi ia banu fără minte. Tu te tîrăşti o zi prin metrou, te certi cu clienţii şi el îşi trage tot. Îţi dă adăpost în nişte găuri pe linia de metrou, în tunel şi ceva mîncare". "Eu sînt un exemplu. Am fugit de acasă şi asta ei nu înţeleg. Ei au fost alungaţi. Sînt nişte nenorociţi" - ne-a declarat Ceauşescu. "Ajută, că te va ajuta" spun betegii, orbii, cei cu capete mari. "Sînt fără lumina ochilor" - o auzi pe Gina însoţită de maică-sa, o buzată. Într-o gestică dacică, puradei agaţă străinii hotelului Bucureşti. Cer valută, nu ştiaţi. În cofetărie, în pizzărie, vin la masa ta. Lovesc cu butucul lor de carne masa. Te privesc în ochi de laşi prăjitura şi ieşi. Mitică frecventează Continentalul: bezea, Fanta sau Sprite, sarailie. Spală cu limba farfuriile. Pe Dorobanţi, echipa Mariei spală parbrize. Cică-ţi face un serviciu şi tu i-ai rămîne dator. Sandu e fiul frizeriţei, dar Horia e de inginer.

3. **Concluzie**: În expunerea anterioară am practicat două tipuri de gîndire: cuminte, ce se fereşte de propria ei profunzime, obsedată de a nu fi complice la rău, şi chibzuită, ce doreşte soluţionarea conflictelor prin uniformizarea cu mediul. Clasificarea gîndirii s-a făcut conform Torente Robert, Sorin Vieru - **Riscul gîndirii**, Humanitas, 1990.

Eugen ISTODOR

De la "Body-guard" la Protguard

Kevin Costner-ul lui Whitney Houston şi David al lui Maddie ne-au obişnuit ochii şi urechile cu noţiunea de "detectiv particular" al vremurilor noi. Agenţia de pază şi protecţie Protguard, renumită, între alte "misiuni" (n.a.: limbaj de specialitate), prin securitatea asigurată Regelui şi Reginei, deşi fără culoare politică, este alcătuită, 50%-60%, din persoane ce au mai lucrat în poliţie sau în alte unităţi de specialitate. Noţiunea de "detectiv", de altfel, ne explică tînărul domn Crisboi Ştefan, director executiv, nu este cea mai potrivită: sîntem în plină realitate, nu în filme. Deoarece ceea ce contează în această meserie nu e senzaţionalismul, ci profesionalismul, acelaşi domn Crisboi îmi mărturiseşte, într-o cafenea-cofetărie cochetă şi ferită de pe bd. Carol, nu sînt preferaţi cei foarte tineri. Un "agent" solid (n.a.: acesta-i termenul consacrat) e bine să fie trecut de 25 de ani şi să aibă obligaţii familiale. Body-guard-iţele ca-n **Curbe periculoase** de luni seara sînt un mit: fetele frumoase, chiar şi cele cu centură neagră, precum secretara, stau în birouri şi la protocoale. Bărbaţii, pentru a se vedea, de pildă, în faţa magazinelor Romarta sau a hotelului Bulevard, dau un foarte serios concurs. Acesta constă dintr-un interviu, în care se insistă pe motivaţia ce i-a adus acolo - subînţelegînd-o pe cea financiară - un test psihologic şi unul în domeniu - criminalistică, balistică, pază, protecţie. Candidatul, în amalgamul de probe, trebuie să dezlege, de exemplu, problema diferenţei dintre calibrul unei arme de 9 mm şi a uneia de 7,60 sau cea a "atentării la moralitatea prietenei", cînd eşti cu ea pe stradă, pusă în stil-capcană. Dacă iei concursul, te-aşteaptă luni de pregătire. Întîi ajungi agent, apoi, cu noroc, şef de grupă şi coordonator de acţiuni. Dacă eşti un ales, ai privilegiul de a accede la rangul de gardă de corp. Atunci nu numai că posezi uniforma bluemarin, în stil new-york-ez, cu ecuson, centură, baston, spray, armă de foc, şoc electric de 165 de volţi, dar ţii în spate şi vieţi de oameni.

Pregătit şi uns, Protguard-ul te lansează în misiuni. Poţi nimeri într-un hotel: acolo mişună de lume interlopă. De aceea şi tentaţia, pentru body-guarzi, este măreaţă: i se pot oferi milioane într-o noapte. În privinţa prostituatelor, există un fel de regulă: cînd vin cu un turist, să-şi lase buletinul la recepţie. În aşa fel încît, dacă dispare cu ceasul sau cu 1000 de dolari ai clientului, să poată fi uşor găsită. Dacă faci curăţenie totală de fete, scade deverul, şi nu rentează pentru patronii, directorii de hoteluri.

În situaţiile cu adevărat - după filme - detectivistice, Protguardul are dreptul doar la ceea ce se numeşte "integrare de caz". Asta-i cadrul legislativ existent. De fapt, cazurile sînt duse pînă la capăt, pentru că Poliţia, la rîndul ei, nu se poate amesteca în afaceri cu ameninţări, de familie etc. Ameninţările sînt foarte frecvente, dar nu de la "lumea interlopă". Şi ăsta-i un termen de ecran. De multe ori, chiar concurentul unui om de afaceri e cel ce ameninţă. Nu se căzneşte să lipească litere din ziare pe scrisori anonime, ci dă de-a dreptul telefon şi apoi trece la acţiune, asupra soţiei sau magazinului agresatului. Sînt situaţii în care se ajunge ca agentul Protguard să doarmă, chiar, cu persoana: e vorba de "ecranul de protecţie".

Soţi şi soţii ce se simt înşelaţi sînt, iarăşi, puzderie. Unii dau banul, Protguardul, îi prinde pe suspectaţi în flagrant, o dată, de două ori, cu poze, şi "reclamantul" nu vine să vadă dovezile. Preferă să trăiască în incertitudine. Alţii, din contră, sînt mitomani: femeia se duce zi de zi la serviciu, şi el nu, că se întîlneşte cu 50.

Cazurile de dispariţie nu sînt, în general, ce par: de obicei sînt fete tinere care pleacă de bunăvoie de-acasă.

Sigur că Protguardul are de-a face cu cei dubioşi, şi că au prins mulţi hoţi, spărgători asupra faptului. Dar preferă să prevină astfel de acţiuni, şi uneori, simpla lor prezenţă e un pact tacit cu interlopii ca să nu mai calce pe-acolo. Răzbunările sînt, însă, ceva normal în munca asta. S-au trezit agenţi cu lanţuri pe faţă, braţe tăiate, coaste rupte. Dar nici unul - Doamne fereşte! - nu şi-a pierdut viaţa.

Iaromira POPOVICI

Răgălie life style

Cine să fi fost Profetul care dăduse numele unei străzi centrale, aflate nu departe de B-dul Dacia şi Calea Moşilor? Nu ştim, dar a suferit, laolaltă cu sfinţii vestiţi, efectele campaniei de „laicizare“ care a schimbat toponimia unor străzi din Capitală cu vreo 10-15 ani în urmă, pe timpul demolării bisericilor. Acum se cheamă Armoniei fiindcă, probabil, învecinîndu-se cu str. Verii şi cu Toamnei, edilii au vrut să atragă atenţia asupra succesiunii echilibrate a anotimpurilor. Chiar dacă de la o vreme unele nume vechi au revenit, al ei a rămas neschimbat, deşi unele întîmplări din ultimii ani, petrecute prin jur, pot proba că spiritul profetului necunoscut a prevăzut pînă şi vremurile noastre de tranziţie, în care nu se mai ştie cine cu cine trăieşte, vrînd-nevrînd - în armonie... La începutul ei se află unul din magazinele „Coleus“, strălucind din cristale turceşti şi „inoxuri“ vestice; urmează un munte de gunoi în care domină ambalajele cosmopolite, provenit şi de la căsuţele vechi, tihnite, cu grădini, care nu prea mai plătesc salubritatea, apoi redacţia „Caţavencu“ şi-o firmă de întreprinzător cu talente multiple, oferind servicii diversificate - de la instalaţii de calorifere pînă la lucrări de tapiţerie. Aproape de colţ e „Lexis - schools (!) of languages“ unde se predau cursuri intensive de engleză la preţuri substanţiale. La o mică distanţă, vis-à-vis de piaţeta din faţa bisericii Silvestru, se răsfaţă casa Răgălie - ramura înfloritoare a familiei - cu piscină, dublu balansoar alb, ca-n Dallas, curte pavată cu bucăţi de marmură şi felinare pe grilaj. Se spune c-ar avea şi circuit de televiziune, pentru depistarea curioşilor. Puţin probabil; oricum, n-a funcţionat cînd poliţia a descoperit acolo una din prosperele case de toleranţă din Bucureşti. Patronul a dispărut - am citit în **Libertatea** - „fetele“ fiind date şi ele lipsă de-acasă un oarecare timp. Acum unele s-ar fi întors, din cîte se-aude, făcînd muncă de „baby sitter“ pentru progenitura clanului. Aşezată oblic faţă de imobilul cu piscină, se află altă casă Răgălie - mai modestă în realizări şi în dotări auto: nu microbuze Volkswagen cu geamuri umbrite, ca dincolo, nu bazin, nu arbori ornamentali, deşi, ca şi acolo, nu lipseşte - se pare - o corabie pe vitrină, machetă mare, sau zugrăveala în culori multe şi contrastante. Ramura modestă a familiei coboară numai dintr-o „Lada“, în care se mai află şi un cîine de rasă. Uşa automobilului se închide cu pocnet sec, manevrată de o mînă expertă.

Oricum, chiar înainte de Revoluţie, fraţii Răgălie descoperiseră că maşina nu-i un lux ci un simplu mijloc de transport: uneori, obosiţi de noaptea petrecută cu tîrnul în mînă sau lîngă tumbarău, cei doi măturători de la ADP veneau acasă în zori cu taxiul, ţinînd uneltele de producţie, două lungi măturoaie, de-a lungul automobilului. In general, înainte de '89, spiritul lor întreprinzător, cu fiorul riscului, s-a manifestat mai ales în practicarea barbutului pe valută. Sau să fi fost această îndeletnicire doar o laudă, ca să se impună în faţa mai micilor din breaslă, care, astfel, se simţeau mîndri a se înrudi, măcar simbolic, cu familia Răgălie prin năşii şi cumetrii? Aici datele sînt contradictorii. Ce-i în afară de dubiu este autoritatea lor, cîştigată nu doar prin agonisirea averii, cazier, sau călătoriile peste hotare. N-au bătut drumurile comune: cum Turcia e pentru săraci, s-au arătat mai interesaţi după dec. '89 de Siria şi, dacă nu, fie şi de Germania. Mobila roşie - canapele, fotolii, scaune, tot - descărcată în văzul public la una din case ca şi îmbrăcămintea din piele a bărbaţilor vorbesc despre oameni cu gusturi îndrăzeţe şi nervii tari. (In treacăt fie spus, ar trebui, poate, să încercăm a lămuri atracţia spiritelor autoritare faţă de haina de piele, în special pentru cea neagră. Rînd pe rînd, au purtat-o cekiştii, fasciştii, activiştii de partid din primii ani sau cadrele de securitate; spre a se distinge, acum o preferă atît rockerii cît şi lumea interlopă. Să fie, cumva, un semn al învingătorului, începînd de la omul din peşteri care vîna bizonul, acoperindu-se apoi cu pielea fiarei răpuse?) Poza autoritară este subliniată şi de prezenţa cîinilor de rasă: pînă la Revoluţie - lupi, unii antrenaţi chiar şi de copii să fie prompt agresivi, după '89 - dogi cu siluete suple, hrăniţi numai cu salamuri scumpe. Curios, însă, cîinii de rasă nu stau mult: un an, doi - maximum; nu se ştie dacă apoi fug, pier sau sînt vînduţi, oricum, pui n-apucă să facă, această rentabilă „industrie“ nu-i interesează pe proprietari. Afacerile cu maşini, cu fete, cu valută sînt, firesc, mult mai tentante în acest mediu. Poate şi din dorinţa de a se conforma numelui nou al străzii unde s-au mutat cu vreo 20 de ani în urmă, sînt, cu oarecari excepţii, politicoşi cu vecinii, fără a fi neapărat şi îndatoritori. Perimetrul central le este prielnic şi a produs personalităţi printre ei. Fane-Spoitorul s-a născut într-o fundătură din preajma bisericii Silvestru şi a bătut mingea la rînd cu toţi copiii familiilor din jur. O rudă a sa, băieţelul Migdală, îl întrecea pe acea vreme în celebritate, capabil - indiferent de oră sau context - să înjure cu tarif fix (3 lei) la cerere, deţinînd un repertoriu remarcabil. Nu este sigur că acesta îi era numele, deşi în materie onomastică lumea colorată a zonei are mereu fantezie, numele sînt: Ramona, Vandana, Mărgean, Graţian, Vîjai-Marian ş.a.m.d. Mai agresivă decît predecesorii, generaţia cea mai nouă este foarte bine îmbrăcată şi curat întreţinută: ramura Răgălie-piscină angaja cu regularitate femei la curăţenie. Băieţii sînt educaţi să fie îndrăzneţi şi nu-i o noutate ca un puşti de 13-14 ani, părînd chiar mai mic decît vîrsta sa, să oprească un taxi, să se ducă la „treburile lui“ (nu totdeauna şcoala). In clasa a 8-a se poate însura, la 16-17 ani, are deja cîţiva copii. De pe la 10 ani, bărbaţii îi iau cu ei în maşină spre a-i „iniţia în afaceri“. Trebuie să lase urmaşi în branşă, este o îndeletnicire profitabilă. Şi - bănuiesc ei - de invidiat. (Altfel, de ce expresiile infractorilor au atîta preţ în vorbire şi sînt citate adesea cu voluptate în presă? Par conştienţi că şi asta e un fel de omologare a „superiorităţii“ lor faţă de restul lumii...) După '89 şi fetele au dat dovadă de spirit emancipat, în pas cu timpul: una şi-a luat carnet de conducere pentru microbuz, iar Vandana se aude că s-a calificat la xerox, pe aparatura familiei. De la ezitările de altădată, în materie de vestimentaţie (desculţe sau cu papuci de plastic, dar cu rochie de lamé rămasă de la nuntă), s-a trecut la stilul modei obişnuite. Mereu gata de luptă sau ca să nu fie agresaţi, chiar şi copiii poartă asupra lor lame de cuţit, pînă şi o fetiţă de 5 ani arată una cu mîndrie - iar cînd faptul, totuşi, s-a întîmplat, vinovatul a fost pus în lanţ, ca „să nu se mai ia de fete“ şi ţinut cîteva zile în curte, ca un cîine, pînă-i vine mintea la cap. (Greu de crezut, e mai degrabă un caz de „graniţă“, netratat.) Sancţiunea s-a aplicat „înainte“, cînd locul n-avea nici marmură, nici balansoar dublu. Acum, tînărul e un fel de body-guard al împrejurimii, atent să nu vadă prea multă lume ce se întîmplă pe acolo. Altminteri - o atmosferă senină, exceptînd muzica intensă. Cînd „n-aveau de lucru“, fetele „casei“ jucau volei în mica piaţetă din colţ, fluturîndu-şi pletele blonde. Lîngă zidul bisericii, pasnici ori pregătiţi de conflict, cu beri în faţă sau măciuci pe umăr, stăteau la taifas numeroşii bărbaţi ai clanului, cu fini şi cumetri, cu toată liota. Cînd au de rezolvat rivalităţi sau de aplicat corecţii fac tabără şi noaptea, aprinzînd un foc mare. Zona în chestiune pare să fie dominată de o suborganizaţie cu cod precis şi autorităţi recunoscute.

De altfel, chiar în cazul lumii interlope, deschiderea Bucureştilor după Revoluţie a creat mari probleme. Originarii din Ferentari, cu poziţii de necontestat în cadrul „comunităţilor lor de interese“, părăsesc în ultima vreme cartierul, din ce în ce mai mulţi fiind uimiţi de manierele insuportabile ale noilor veniţi, flotanţii, care nu respectă nici o regulă internă a acestei lumi cu straturi şi ierarhii proprii. Nu contează, s-ar părea, atît locul de unde provine insul, cît „civilizaţia“ sa. Cu femeile din Balta Albă, din zona zisă „Grota lacului“ - de neimaginat ca şi condiţii de trai - care-şi fac veacul în faţa magazinului Bucur, n-are nimeni nimic. Chiar dacă pe „scala-Răgălie“, să zicem aşa, ele sînt deocamdată de neluat în seamă, au înţeles perfect timpul în care trăiesc şi se mişcă pline de dezinvoltură. Decît să opereze în staţia autobuzului 133, Gara de Nord, unde-i mare înghesuială „profesională“, provincialii cu multe bagaje fiind uneori orbiţi cu „Snow Spray“ pentru a fi jefuiţi, ele preferă să strige zilnic, cu aplomb, în piaţa Obor „Cumpăr acţiuni, băieţi“. Treabă cinstită şi cu acoperire...

Tita CHIPER

Lipscani '94

Cum să îţi vorbesc despre strada Lipscani a zilelor noastre? Să îţi povestesc despre ce se întîmplă în fiecare zi? Să-ţi prezint nişte personaje de acolo sau să descriu pas cu pas cei vreo sută de metri pe care ea îi are? O să fac cîte puţin din toate: adică:

Luni, dimineaţă, la ieşirea pasajului subteran Sf. Gheorghe: In nepotrivitele acorduri ale "Anotimpurilor" lui Vivaldi, care se aud din boxele exterioare ale magazinului de electronice din dreapta, strada începe să se umple de lume. Vînzătorii apar - care în taxiuri, care în Mercedesurile proprii, cu marfa: în principal pantaloni şi jachete blue-jeans şi pulovere: întreprinzătorii care aduc ţigări, ciocolată, ceasuri sau tablete pentru ţinţari nu sînt prea mulţi şi nu vor face altceva în timpul zilei decît să încerce să-i ademenească pe clienţii celor cu haine.

Oricum, şi unii şi alţii îşi întind mesele pliante sau îşi deschid portbagajele sau tarabele de metal, aşezînd pe acestea produsele destinate vînzării, uneori însoţindu-le cu hîrtii pe care este scris preţul. Majoritatea absolută a mărfurilor ajunge aici prin bunăvoinţa Direcţiei Generale a Vămilor, din Turcia. Excepţia (nu şi de la lipsa impozitării) o fac cîteva haine, calendare sau pantofi aduşi din China sau sustraşi din diferite fabrici româneşti. Este răcoare.

Dacă te uiţi în stînga poţi observa structura ruinată a Hanului Gabroveni, care, vara (acum îi sînt preferate ţevile calde) adăpostea aurolaci: din timp în timp poliţiştii îi prindeau pentru a le da drumul. Acum cîtva timp, în apropiere, pe strada Iuliu Maniu, a luat foc o casă părăsită pentru că locuitorii ei s-au încălzit făcînd focul în mijlocul camerei: şi locatarii ei puteau fi copii ai străzii, dar nu în mod necesar: în zona Lipscanilor în asemenea clădiri se adăpostesc şi alţii: în fiecare noapte se pot zări la telefoanele din împrejurimi asiatici de tot felul: din Pakistan, Bangladesh sau Vietnam.

După han, la stînga, există un pasaj care face legătura cu Gabrovenii: la intrarea în el vinde casete audio pirat un personaj legendar al străzii: Gigi. Gigi are barbă şi, dacă te împrieteneşti cu el, îţi arată locul de pe cap de unde îi lipseşte o bucăţică de calotă: acolo, miraculos, îi zvîcneşte părul, ca o mică vietate. Cînd se apropie sărbătorile de iarnă, Gigi se îmbracă în Moş Crăciun: dansează tot timpul, indiferent dacă îi cîntă Michael Jackson sau Fraţii Peşte.

Pe dreapta Lipscanilor urmează firma "Aram": înainte aici exista un mic restaurant cu specific şi se putea cumpăra ziarul comunităţii armene: acum Aram a tranformat localul în sală de jocuri mecanice.

Orice urmă de zîmbet superior etnic ţi se opreşte, însă, dacă înaintezi şi ajungi la "Rapsodia Română". Ansamblul folcloric de aici a fost desfiinţat acum doi ani, parterul instituţiei fiind acum o consignaţie.

De fapt, de ce să învinuieşti statul că a închiriat spaţiile comerciale de pe Lipscani unor particulari: şi particularii au închiriat (mai mult sau mai puţin siliţi de lumea interlopă care îşi parcelează teritoriul) trotuarele din faţa intrărilor negustorilor veniţi de dimineaţă: de fapt aceasta este unica formă de "autorizare" a tarabagiilor: cu restul se spune că se descurcă ei cu poliţia şi cu primăria.

Mi s-a spus şi îţi spun că poliţia pe Lipscani aplică tactica "sergentul în faţă păzeşte, soldatul în spate strînge banii", respectiva procesiune binară parcurgînd din tonetă în tonetă strada ca un cuplu în rut. Poliţistul pe Lipscani cică mai practică şi tehnica "împăciurii": dacă vreun "şmenuit" are relaţii sus-puse la Circa 10, poliţistul (ca preotul) îl aduce pe şmenar şi îi împacă pe cei doi, banii fiind restituiţi: dacă păgubitul are pile la şefii şmenarilor, reconcilierea are de asemenea loc, poliţistul-intermediar lipsind, bineînţeles.

Înaintînd, ajungi la mica piaţetă de pe stînga, unde se vînd numai haine, şi unde (spre deosebire de stradă) între vînzători nu se găseşte nici un român: aici vinde de mai mulţi ani şi un anume Marian: un petrecăreţ: îl poţi vedea la terasa din apropiere sau la restaurantul din pasajul lui Gigi: tot timpul are bani şi fete cu el. Marian preferă restaurantul din pasaj, ca şi foarte mulţi alţi negustori, cu toate că preţurile sînt aici foarte piperate: în acest fel poate să discute cu ceilalţi, să îşi împărtăşească secretele mercantilităţii.

Şi dacă tot îţi povestesc despre restaurantele din zonă, atunci: în fiecare noapte poţi zări în faţa barului "Alex 2000" în medie trei maşini de poliţie, în misiune: în fiecare noapte în faţa "Cafenelei vechi" cam trei prostituate. Mai de demult (înainte de venirea lui Havel) chiar "Hanul lui Manuc" era un bordel: acolo ai fi putut asista în timp ce beai o bere la apariţia felliniană la balcon a unei femei extraordinar de grase, în furou negru... "Cafeneaua veche", pe lîngă excentricul Edgar Surin, este patronată şi de un anume Ţaca, boss din partea locului şi de Fane Spoitoru: localul, devenit un fel de "club select" are ca angajaţi foşti poliţişti cu ambele braţe. Printre clienţi - şi şeful şmenarilor: Cuza, poreclit astfel (stupid) după cioc. Mai vine uneori şi nepotul lui Fane, un alt tip fără imaginaţie: şi-a schimbat Ferrariul său Testarossa model mai vechi pe o maşină cu aceeaşi marcă, fabricată în '93. Aşa că, închipuieşte-ţi-l pe nepot trecînd cu maşinăria sa care aparţine erei atomice pe lîngă cafenea, pe lîngă fosta redacţie a ziarului **Timpul**, pe strada unde la începutul **Crailor** se serveşte ciorba de cegă: Covaci. Aici este la conducerea treburilor familia Tamango, încă de pe vremea (lui Ceauşescu) cînd locul se numea strada Kent: familia este puternică şi pe Lipscani: pe Şelari îi aparţine barul "Sabra" unde se fac tranzacţii valutare: la Bellu, deţine o firmă de pompe funebre renumită.

Dacă te întorci pe Lipscani, poţi observa că, de acolo de unde te-am lăsat, zona interlopă nu mai continuă: interesantă ar mai fi doar casa de schimb valutar "Condor" - situată în spaţiul unui fost supermagazin alimentar care a dat faliment pentru simplul motiv că pe Lipscani nu **locuiesc** oameni. Şi doi cerşetori: unul care are pe burtă o umflătură ca un cap de copil şi o doamnă bine îmbrăcată, care, de pe gardul Băncii Naţionale strigă din zece în zece secunde: "Vreau şi eu zece lei sau douăzeci!". Este seară.

Aşadar spaţiul l-am parcurs: să încercăm şi cu timpul:

Sîmbătă, după-amiază: Procesul "à rebours" al celor petrecute luni: azi magazinele de stat au fost închise şi nu au venit să vîndă decît negustorii de haine. Se încarcă taxiurile şi Mercedesurile: comercianţii îşi iau cu ei marfa (mai de demult o lăsau în magazine sau chiar la "Hanul lui Manuc") pentru că încă mai poartă în memorie evenimentele de acum un an în urma cărora strada a fost evacuată şi marfa confiscată de înşişi prietenii lor cu epoleţi care le ştiau ascunzătorile.

Duminică, oricînd: Merită, **oricine** ai fi, să renunţi la plimbarea duminicală din Cişmigiu sau Herăstrău şi să vii pe strada Lipscani pustie. Poţi păşi într-o liniştе perfectă printre tonete goale şi hîrtii împrăştiate de vînt. Nimeni şi nimic nu te va deranja.

Şi totuşi, singur, nu vei fi singur: cu o acuitate extremă vei simţi că te privesc, clipind simultan, o mie de miliarde de ochi de ţigani.

Bogdan DUMITRESCU

Interlopul ca ins

Întrebarea e de unde (din care palier al stratificării sociale) începe lumea interlopă? Poate că întrebarea e rău pusă şi, de fapt, condiţia de ins interlop e în afara sau deasupra stratificării sociale. Aşa ar părea a fi după definiţia oferită de **D.E.X**. Acolo se spune că, de fapt, interlop este cel care are o reputaţie proastă, e rău famat, e dubios, suspect, deocheat. De aici ar reieşi că insul căzut în condiţia de interlop trebuie judecat ca o categorie morală şi nu una socială. Poţi avea reputaţie proastă, să fii suspect, dubios şi deocheat indiferent de mediul social din care descinzi. Şi, se pare, cel puţin după această definiţie, că poţi întruni caracteristicile condiţiei de interlop şi să te păstrezi - bine, mersi - în straturile de sus ale bunei societăţi. În accepţia mai puţin savantă a definiţiilor academice, lumea interlopă e una a declasaţilor, a celor de foarte jos. Sigur, declasarea se poate datora, sau se datorează exclusiv, unei tare morale, din categoria celor închipuite în definiţia de mai sus. Şi iarăşi o întrebare. Odată ajuns, prin defecţiunile morale amintite, în condiţia de interlop, mai există şanse recuperatoare? Aşa s-ar părea, dacă acceptăm ipoteza pironirii în moral. Pentru că, nu-i aşa?, imoralitatea, prin educaţie, şoc sau alte soluţii salvatoare - e ameliorabilă pînă la deplină însănătoşire. Atunci, cei salvaţi ies temporar sau definitiv din condiţia de interlop pentru a se instala în cea a onorabilităţii depline. Rămîn, oare, sechele ale vechii condiţii? Cu siguranţă, dacă nu în conştiinţa individuală sigur în cea a colectivităţii. De fapt, se poate considera că o eliberare totală din condiţia interlopă nu e posibilă. Rău famatul sau deocheatul, ca element caracterial, odată "dobîndit", se pierde greu, poate niciodată, în ochii contemporanilor. E, se pare, nu o condiţie tranzitivă, aceea de ins interlop, ci una tinzînd spre definitiv.

Dar totul mă îndeamnă să revin la prima interogaţie. Nu cumva, totuşi, cei căzuţi (sau ridicaţi?) în condiţia interlopă se constituie într-un mediu, într-o lume a lor condamnată să vegeteze undeva în subsolurile societăţii? Ştiu bine că aiurea, acum şi la noi, cei din lumea interlopă se află bine instalaţi în zonele de suprafaţă ale societăţii, dominînd-o prin mafie organizată, înspăimîntînd sau făcînd ravagii peste tot unde parvin. Ceea ce ar însemna, dacă e aşa, - şi cum să nu fie? - că nu e tocmai rău să fi ajuns (prin decădere sau înălţare) în condiţia insului interlop. Pentru că, în planul vieţii sociale, nu categoria morală e aceea care decide şi promovează ci aceea, probabil, a succesului. Şi nu întotdeauna succesul se dobîndeşte prin moralitate exemplară şi caracter înnobilat. Poate dimpotrivă. Nefiind tocmai de azi, de ieri pe această lume a tuturor nefericirilor şi a tuturor înălţărilor mi-a fost dat să întîlnesc deopotrivă inşi caracterial plasaţi sub zodia categoriei de interlop dar şi medii interlope. Pentru că inşii păliţi de aceste trăsături se adună, orice s-ar zice, într-o lume a lor. Iată un caz din ficţiunea literară. Cele trei personaje din **Craii de Curtea-Veche**, cei trei crai, (naratorul, Paşadia şi Pantazi) provin din lumea bună a Bucureştiului istoric de odinioară. E suficientă prezenţa unui singur morb, Gorică Pirgu, simbolul depravării şi dejecţiei umane, pentru ca, nopţile, aceştia să coboare, toţi, în lumea imundă a mediului interlop al Capitalei. Ziua, Paşadia sau Pantazi sînt domni gomoşi şi stilaţi, cu obiceiuri aristocrate şi comportări asemenea. Nu oricine le poate pătrunde în casă, primesc rar, se retrag, periodic, la munte sau în străinătate. Dar, la lăsarea nopţii, transformarea se produce rapid (asemenea lui sir Aubrey de Vere din **Remember** al aceluiaşi autor) şi se lasă călăuziţi de Pirgu prin toate lăcaşurile rău famate, inclusiv în casa "adevăraţilor Arnoteni", cu Maiorică, Mima, Masinca -, într-o depravare a desfrîului greu de egalat. Insul interlop e, în acest caz recreat de Mateiu I. Caragiale, numai Gorică Pîrgu sau şi cei trei crai? Negreşit, sînt şi aceştia din urmă, care, în timpul nocturn, se lasă purtaţi, oriunde vrea, de scursoarea morală întruchipată care e Gorică Pirgu. De altfel, Pirgu, depravatul, rău famatul, cu totul deocheatul, va ajunge curînd, ne lasă a înţelege naratorul, om bine instalat în lumea bună, devenind prefect, deputat şi chiar ministru. Apoi, romancierul acestei opere de ficţiune, de cea mai rafinată artisticitate, nu a fost o vreme, în anii tinereţii, departe de comportările unuia dintre eroii săi sau o stranie îmbinare caracterială dintre Paşadia-Pantazi şi Pirgu? Plin de fumuri aristocrate, închipuindu-şi un fantastic arbore genealogic, rîvnind la posturi înalte (prefect, deputat, ambasador), prin comportarea în juneţe nu se prea depărta de trăsăturile caracteriale ale moralităţii interlopului.

Voiam, aşa îmi propusesem, să evoc, aici, cazuri literare. Nu din lumea ficţionarului ci din cea a autenticităţii celei mai realiste. Altfel spus, să aduc în scenă tipuri sau tipologii care, deşi scriitori - şi cu încă mari pretenţii - se comportau nu numai nocturn ca adevăraţi inşi ai zonei interlope. O voi face, nu cu plăcere, altă dată. Dar, la sfîrşitul acestor însemnări, un sfat. S-ar cuveni să-i privim mai atent pe cei din jur. Nici nu ştii de unde, nebăgat în seamă, apare, brusc, insul interlop. Şi, în sfîrşit, o ultimă întrebare: boema, care nu e chiar totdeauna o ratare (oricine poate aduce oricînd nume sonore în sprijin), se învecinează, oare, cu lumea interlopă? Sau, reformulînd întrebarea, boemul iremediabil poate fi clasat şi drept un ins căzut în condiţia interlopă?

Z. ORNEA

Bişniţa e viaţa mea

Eşti fată dar bişniţancă,
Prin piaţă vorbăreaţă,
Cumperi mărci, forinţi, dolari
Acţiune şi dinari.

... Toată ziua prin bazar,
Cumpărînd mărci şi dolari,
Te distrezi şi o duci bine
Cu borfaşii după tine.

Ziua umbli prin bazar,
Noaptea eşti prin café-bar,
Pe la Bingo, discoteci,
Cazinouri tu-ţi petreci.

Eşti frumoasă şi-o duci bine,
Valuta te întreţine.
Eşti fată de graţie
Şi provoci senzaţie.

„Dinamic junior" din Oradea, Vol. 2

Duşmanii noştri cei iubiţi

Despre drog

Consumul de droguri puternice (heroină, cocaină, crack etc.) este unul dintre cele mai grave simptome care afectează ţările bogate, el nu trebuie desconsiderat deoarece loveşte în primul rînd tineretul şi deci-viitorul. Fenomenul nu poate fi abordat nici în termenii mijloacelor represive locale sau internaţionale, nici în termeni morali, el trebuie considerat în radicalitatea prezenţei sale imediate. Pentru ca angajarea pe această cale să fie posibilă e necesar să fie plasat în contextul general al societăţilor noastre şi în special în paradoxalul binom al sentimentului (sau al stării) în care se combină lipsa şi abundenţa.

Accept că noţiunea de lipsă poate părea ambiguă. Se poate vorbi oare la noi, în Occident, despre lipsuri cînd doar o privire pe rafturile unui supermagazin dintr-o aşezare de la ţară ne oferă proba contrarie, constatînd o abundenţă inedită în istoria Occidentului? Lipsa se leagă desigur de ideea de deficit, dar în cazul care mă preocupă nu la acest sens mă refer. Nu ne putem raporta la evidenta sărăcie lucie din ţările lumii a treia (sau în unele ţări ale fostului imperiu sovietic), nici la lipsurile sau parcimonia din acum dispărutele societăţi primitive. Obiectele sînt omniprezente, stau în faţa noastră în toată multiplicitatea şi infinita lor repetiţie. Lipsa pe care vreau s-o semnalez îşi are rădăcinile într-un paradox: cel al societăţilor abundenţei, al societăţilor orientate integral spre binomul utilitarist producţie-consum, cu adaosul care i se integrează logic - şomajul. Pentru prima oară în istoria Occidentului acesta provoacă desocializare prin ne-muncă în timp ce munca însăşi şi-a pierdut, în folosul comerţului, valoarea de virtute, munca productivă fiind înlocuită cu schimbul profitabil de mărfuri. Această deprivare paradoxală, această lipsă în abundenţă a fost denumită de către Nietzsche nihilism şi nu neant, el fiind primul care a presimţit istorialitatea esenţială a modernului: nihilismul înţeles ca "supremă devalorizare a valorilor".

Totuşi, lui Heidegger i se datorează determinarea cifrei ei istoriale. Nihilismul nu este doar istoria noastră (cf. E. Jünger - **Le passage de la ligne**, 1993) ci este şi numele esenţei evenimentului istoric din vocabula modern. Iată de ce, spre deosebire de Nietzsche şi de continuatorii săi Spengler, Stefan George sau E. Jünger (care într-un fel sau altul consideră posibilitatea reconstrucţiei unui sistem de valori) Heidegger nu vede aici o maladie a modernităţii, un haos sau un cancer, ci modernitatea însăşi, în "ipseitatea" ei[1]. Iată de ce orice idee a însănătoşirii sau a ripostei devină caducă. Chiar aşa, cum să apară un contra-curent? De ce leac ar fi nevoie? "Reacţionarii" au propus nostalgia în diversele ei versiuni neo... neokantianismul... neohegelianismul... neoliberalismul... astăzi neo-post etc.... Or, dacă nostalgia face posibilă apariţia discursului premonitoriu, ea propune întotdeauna refugiul spre valorile iluzorii ale unui moralism de prost gust, ale unui idealism de vis (cuvintele lui Nietzsche), pe scurt apelul la ceea ce anglo-saxonii denumesc **wishful thinking** cînd a vrea şi a putea, realitatea şi imaginarul se confundă în mod periculos. Hegel considera că cea mai importantă misiune a gînditorului este aceea de a da un sens epocii sale. Misiune mereu actuală. Dar a gîndi epoca nu înseamnă a o justifica: a gîndi epoca înseamnă a medita în sensul timpului şi poate, mai esenţial, împotriva timpului.

Abundenţa obiectelor, ca prezenţă a nihilismului valorilor nu este decît ceea ce sîntem şi cum sîntem: maniera în care toţi ne exprimăm căile şi mijloacele în feluritele noastre activităţi, desprinşi din ansamblul destinului nostru comun, în viaţa publică şi în cea privată spaima deprivării ne aruncă în abundenţă, trăită ca o modalitate a precarităţii, într-o temporalitate alcătuită din clipe succesive aparţinînd continuităţii unui prezent fără trecut (Modernul e departe de a se complace în lungul fluviu liniştit al lui Heraclit). Esenţă prezentă cu mult timp înainte de a se împlini în totalitate, chiar dacă unii au formulat-o în radicalitatea ei, nu ne-au scăpat de ea... Împlinirea nihilismului nu-i anunţă sfîrşitul apropiat, deoarece ne este încă necunoscută desfăşurarea tuturor posibilităţilor lui. Dacă nihilismul modern înseamnă "suprema devalorizare a valorilor", decizînd astfel asupra destinului nostru istorial, atunci nimeni nu-l va putea ocoli în numele unei graţii supreme pe care ar poseda-o, toţi sîntem martori-actori permanenţi, chiar aici, şi în special cînd mă refer la probema drogurilor. Iată de ce ar fi mai adecvat să discutăm despre un determinism istorial care pregăteşte o altă epocă (şi nu despre un sens al istoriei care presupune un final) în spirala căruia ne precipităm mai mult sau mai puţin conştient.

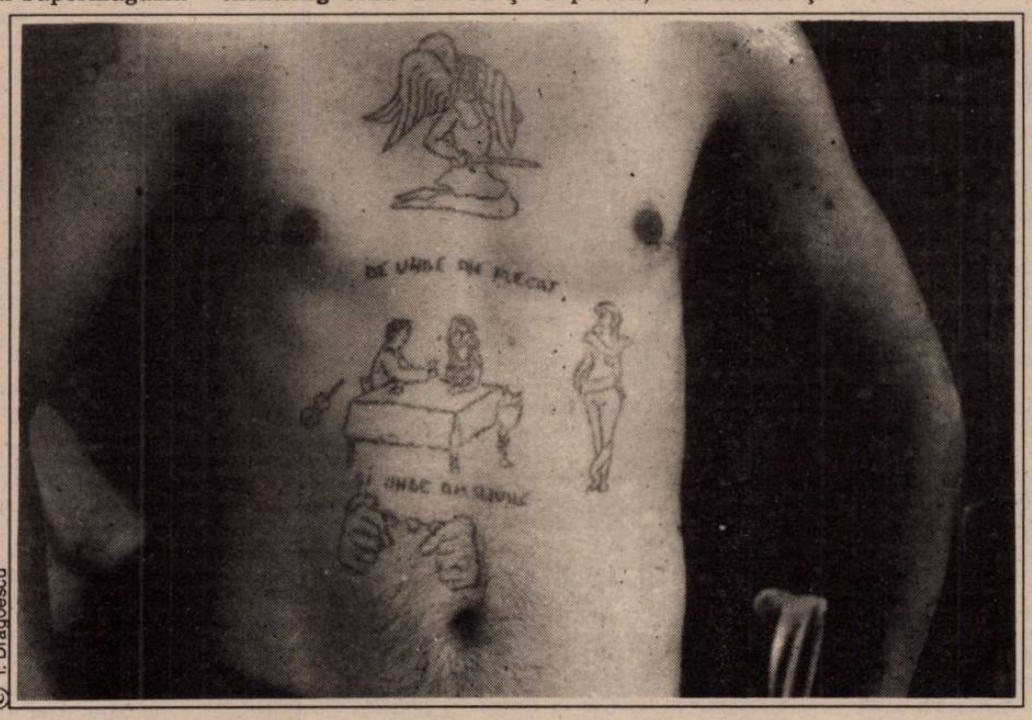

© I. Drăgoescu

Ce ne rămîne dacă toate valorile sînt devalorizate? Răspunsul, dacă există, necesită reîntoarcerea la real, în prezenţa sa banală şi imediată. Ce auzim noi mereu, în fiecare zi, în fiecare ceas şi minut? Nu ni se vorbeşte decît despre economie sub diverse vocabule: şomaj, politica coruptă de afaceri, beneficiile fabuloase din sport, rentabilizarea culturii, a universităţilor, a cercetării puse în slujba industriei, a artei apreciate conform valorii ei de piaţă, viaţa privată a prinţesei trădate de un amant gata să vîndă pentru cîteva milioane de lire sterline secretele de alcov, războaiele dintre pieţe, trafic, cifra de afaceri a mafiei care depăşeşte bugetul unor state. Toate aceste cuvinte acoperă o unică activitate - cea economic, fie că este cea oficială şi legală sau clandestină şi delincventă. Astfel nihilismul "distrugător de valori" le-a înlocuit printr-un echivalent contabil în care fiecare termen poate fi substituit cu celălalt şi echivalentul este o măsură a întregului. Cititorule ai înţeles că numele acestui substitut este banul care dă valorilor dimensiunea lor oscilantă în funcţie de rentabilitate şi profit, alte nume ale economicului. Astfel nihilismul modern nu mai este **nihil**, ci contrariul său paradoxal, **prea plinul**.

(Va urma)

Claude KARNOOUH

Paris, 28 noiembrie 1994

1) Martin Heidegger – **Zur Seinsfrage**, Vittorio Klasterman,

Istoria ca teofanie

Se admite îndeobşte că istoria Bisericii este dedublată între un versant pozitiv („istoria dogmelor") şi un altul negativ („istoria ereziilor"). Între Eusebiu de Cezareea - notar al triumfului constantinian - şi Irineu de Lyon - adversar meticulos al păienjenişului gnostic în care intraseră comunităţile post-apostolice - cine reprezintă cu adevărat conştiinţa seculară a evenimentului ecleziastic? Altfel spus, care este frontiera metodică dintre elanul apologetic şi denunţarea (sau doar clasificarea) erorilor spirituale? Întrebările de acest tip au creat, în Occident, o filosofie religioasă a istoriei, deschizînd un spaţiu speculativ care, fără a fi nou, nu este niciodată perimat. În centrul acestui teritoriu întîlnim mereu, printre ipoteze îndrăzneţe şi răspunsuri parţiale, interogaţia capitală referitoare la raportul dintre istoria sacră şi cea profană: sînt ele paralele, suprapuse sau convergente? Este pelerinajul diacronic al Bisericii un soi de avangardă în sînul căreia se acumulează paradoxal memoria Întrupării şi germenii eshatologici ai Împărăţiei? Sau trebuie să vedem în cronica ecleziastică un fel de anti-destin menit să divulge, prin mijlocirea unui intransigent oficiu profetic, fragilitatea construcţiilor ideologice pe seama cărora ne descifrăm originile şi ne aproximăm viitorul?

În ultimele decenii, actul istoriografic şi-a forjat un statut epistemic menit să detroneze idolii cărora li se închinau pînă nu demult, istoricii pozitivişti: Evenimentul, Individualitatea şi Politica. Istoria mentalităţilor (creată în 1929 de către Marc Bloch şi Lucien Febvre), ca şi „istoria de gradul doi" - bazată, în descendenţa teoretică a lui Gérard Genette, pe o arheologie a intertextualităţii - sînt numai cîteva dintre „revoluţiile" graţie cărora meseria de istorie a cunoscut o veritabilă explozie pluridisciplinară. Dintr-un letopiseţ al faptelor eroice, Trecutul s-a transformat într-un teren antropologic pe întinderea căruia marginalitatea este reabilitată şi ierarhiile de prestigiu, puse în discuţie. Era imposibil ca oamenii Bisericii să nu participe la o asemenea mutaţie. Iată de ce teologii de talia unor Hans Urs von Balthasar sau Jean Daniélou, filosofii creştini de anvergura unui Jacques Maritain au căutat să alinieze istoria bisericească la exigenţele modernităţii. În ceea ce îl priveşte, părintele dominican Guy BEDOUELLE (profesor la Facultatea de teologie din Fribourg, Elveţia) a sistematizat într-o carte intitulată **L'Histoire de l'Eglise. Science humaine ou théologie?** (Paris, Mentha, 1992) rezultatele acestui **agiornamento** istoriografic. Am tradus, selectiv (pp. 57-70), cîteva fragmente capabile să sugereze măcar amploarea unei dezbateri aflată în plină desfăşurare.

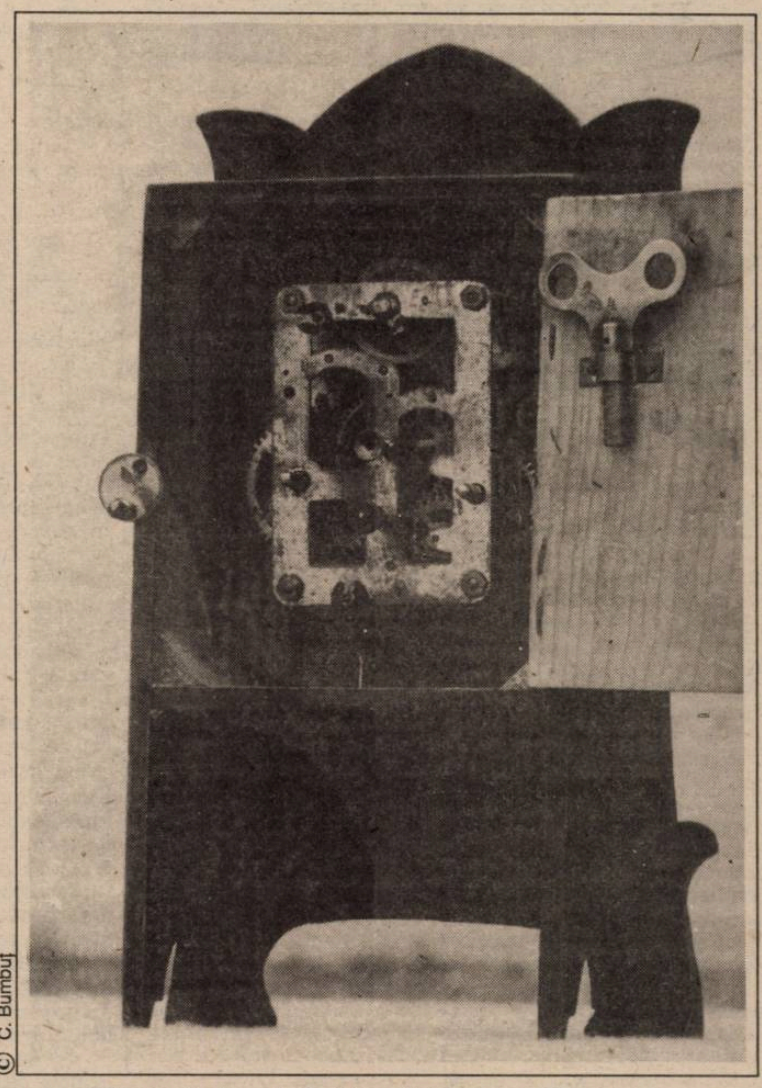

© C. Bumbuţ

Ceasornic din colecţia Muzeului Judeţean Maramureş

Cu ajutorul căror cuvinte, concepte şi categorii putem descrie acţiunea lui Dumnezeu pe care credinţa o afirmă? Dacă Dumnezeu pare să se ascundă şi dacă sîntem preveniţi că Împărăţia nu poate fi văzută (**Luca** 17,20), cum vom reuşi să dezvăluim dimensiunea transcendentă din istoria umană şi din cea a Bisericii? Anumiţi gînditori creştini au încercat să fixeze gramatica, sintaxa şi vocabularul transcendenţei în relativitatea timpului care trece, în interiorul uneia dintre cele mai complexe ştiinţe umane: istoria (...) Unele dintre aceste încercări de abordare teologică a istoriei îşi corespund reciproc, se completează sau chiar se combină. Prima încercare de acest fel pe care mi-am propus să o prezint este cea a unei mari personalităţi a secolului XX despre care se vorbeşte prea puţin: iezuitul Gaston Fessard (1897-1978). El este unul dintre primii creştini care au meditat asupra gîndirii lui Hegel (...); unul dintre primii şi cei mai activi oameni care, începînd cu 1940, a intrat în rezistenţa spirituală împotriva nazismului. În logica acestui dublu angajament: reflecţia creştină asupra unei gîndiri filosofice moderne şi rezistenţa activă împotriva unei ideologii neo-păgîne şi totalitare, el a ajuns în mod firesc să mediteze asupra sensului istoriei. În ochii săi, lectura lui Hegel, Kierkegaard şi Marx nu poate fi separată de înţelegerea concret-existenţială a situaţiilor istorice ilustrate de nazism şi comunism - care pun problema războiului şi a păcii dar şi pe cea a raportului dintre autoritate şi supunere. Distingînd trei nivele de istoricitate (...): istoria naturală, istoria umană şi istoria supranaturală, Fessard reflectează asupra posibilităţii de a descifra istoria supranaturală. În cîteva articole reunite în cele două tomuri ale cărţii **De l'actualité historique** (Paris, DDB, 1959 şi 1960), părintele Fessard distinge categoriile istorice articulate într-un limbaj capabil să jaloneze întrucîtva misterul istoriei. Comentînd în mod original **Epistola către Galateni** 3,28, P. Fessard recunoaşte trei raporturi dialectice: bărbat-femeie, stăpîn-sclav, evreu-păgîn. Aceste antinomii sînt depăşite în Hristos care judecă şi conciliază toate conflictele omului cu el însuşi, cu ceilalţi şi cu Dumnezeu. Numai că aceasta nu se va întîmpla decît atunci cînd Dumnezeu va fi „totul în toate": pentru Părintele Fessard, istoria şi istoria Bisericii realizează împlinirea acestei dialectici (...): „Istoria sfîntă, istoria transcendentală este în fond istoria consacrării profanului, a transcendenţei proprii unei umanităţi aflate pe punctul de a se îndumnezei. Diferitele momente şi actele esenţiale ale acestei drame divino-umane nu se reduc (precum evenimentele şi istoriile pur omeneşti) la o suită ireversibilă de puncte ajunse, odată pentru totdeauna, în lumina prezentului şi prăvălite apoi într-un trecut de-a pururi pecetluit, la care nimeni nu va mai avea acces. Întrucît desenează trama inteligibilă care include totalitatea istoriei universale, ele au pe deasupra misteriosul privilegiu de a se repeta în fiecare clipă a devenirii temporale, potrivit unui ritm eteri.. Privilegiu misterios, desigur, dar care îngăduie credinţei noastre să dezlege misterul istoriei şi să ştie că îl dezleagă. Căci, de îndată ce am înţeles legătura intimă dintre feluritele etape ale istoriei sfinte, e lesne să le aplicăm ca pe o grilă deasupra evenimentelor pe care le trăim, pentru a descifra sensul lor cel mai adînc şi mai autentic. Grila respectivă elimina din această criptogramă toate elementele accesorii, reliefează esenţialul şi ne livrează finalmente tîlcul ascuns al mesajului. Tot astfel, în perspectiva credinţei luminate de misterul istoriei sfinte, haosul evenimentelor îşi pierde caracterul accidental, scoţînd la iveală structura secretă care le orientează către deznodămîntul ultim. Acolo unde privirea umană - care se vrea emancipată atît de iluziile raţionaliste, cît şi de cele mistice - este ispitită să vadă doar povestea unui nebun rătăcind prin beznă, credinţa creştinului percepe lucrarea Înţelepciunii divine, care pregăteşte toate pentru ziua cea mare cînd Iubirea ei se va manifesta" (**op. cit.**, pp. 88-89).

Ce conture ar putea avea grila despre care vorbeşte Părintele Fessard? Cum să ne reprezentăm descifrarea Istoriei efectuată din perspectiva istoricului aflat în interiorul Bisericii? Care îi este limbajul şi care îi sînt legile? Le putem oare formula şi folosi? Cardinalul Journet a evocat cîteva în meditaţiile sale asupra istoriei (...). Legile pe care le putem deduce atunci cînd contemplăm istoria Bisericii îşi vor găsi analogia sau modelul în regulile care guvernează hristologia. Aceasta cu atît mai mult cu cît istoria Bisericii (ca şi Biserica însăşi) fac parte din taina Întrupării (...) Citîndu-l pe Dostoievski, cardinalul Journet vede în ispitirile lui Hristos în pustie cele trei revendicări majore ale omenirii revoltate împotriva lui Dumnezeu, pe fondul confruntării supreme dintre cele două cetăţi transcendente descrise de Sf. Augustin. Ele se referă la trei realităţi (Pîinea, Pacea şi Pămîntul) bune în sine, dar care pot fi deturnate şi confiscate de duhul Răului. Prima ispită reprezintă seducţia celor materiale, adică primatul economicului, care poate invoca strigătul către cer al celor înfometaţi, pe care lumea noastră organizată şi eficienţa pare să-i fie uitat. Hristos ne aminteşte însă că „nu numai cu pîine se va hrăni omul, ci cu tot cuvîntul care iese din gura lui Dumnezeu" (**Matei** 4,4). A doua ispită e mai subtilă, întrucît se împodobeşte cu farmecele spiritualităţii. Satan îi propune lui Iisus abandonarea nesăbuită a Providenţei, propune miracolul ca recurs permanent al vieţuirii şi supravieţuirii şi citează el însuşi Scriptura: „îngerii te vor ridica pe mîini" (**Mt.** 4,6, unde se reia **Psalmul** 90, 11). Ce uşurare să laşi lupta zilnică pe seama lui Dumnezeu! Numai că obţinem astfel o pace prin pasivitate, o linişte fatalistă care a capitulat deja, refugiindu-se îndărătul unei aparente atitudini pioase. Această linişte trebuie clar deosebită de „nădejdea teologală" care nu îl „ispiteşte pe Dumnezeu", ci respectă ordinea creaturală pe care Dumnezeu a dăruit-o libertăţii noastre. Întrucît precedenta a eşuat, ultima ispită decurge din însăşi misiunea pe care Dumnezeu a încredinţat-o omului (**Geneză** 1,28): aceea de a umple pămîntul şi de a-l stăpîni. Această ispită este constantă şi omniprezentă în istoria Bisericii (...). Pîinea, Pacea şi Pămîntul - trei revendicări legitime, bune, frumoase şi atrăgătoare - pot ilustra, într-o inimă necurată, perversiunile mesianismului (...).

Cele trei ispite rezumă istoria lumii: Ispititorul pare să ne cheme spre libertate promiţîndu-ne, în cazul în care îl urmăm şi îl adorăm, primirea veşnică a Pîinii, a Păcii şi a Pămîntului. Numai că, ceea ce propune el de fapt este abolirea istoriei ca teatru sau loc unde se manifestă libertăţile omeneşti şi libertatea divină (...). În ce-l priveşte, cardinalul Journet abordează în manieră pozitivă felul în care istoria mîntuirii interferează cu durata umană (...). El prezintă un fel de tipologie a sfinţeniei, înfăţişîndu-ne mai întîi aşa numitul „versant vetero-testamentar" în care personajele - precursori ai mîntuirii prin Hristos - sînt sfinţi în virtutea unei „economii cristice anticipative" (...). Este apoi menţionată „economia cristică derivată" - deosebită de primul Testament în măsura în care criteriile sfinţeniei nu vor mai fi aceleaşi. Aici îi situăm pe sfinţii Noului Testament şi mai ales pe Fecioara Maria, întru care prezenţa colectivă a întregii Biserici devine personală...: întregul Trup al lui Hristos este oarecum condensat, reunit şi rezumat în figura Fecioarei, întrucît aceasta este Născătoarea Mîntuitorului. Ceea ce istoricul poate reţine de la cardinalul Journet este încercarea de a sugera anumite legi şi voinţa de a fixa un soi de tipologie a sfinţeniei pe care numai privirea celui credincios o poate sesiza (...). Vom reţine aşadar că istoria Bisericii poate fi înţeleasă în conformitate de viaţă, acţiune şi decizie cu Hristos - Cap al Bisericii - dar şi cu Hristosul aflat în pelerinaj terestru, despre care ne vorbesc Evangheliile. (...) Cardinalul Journet citează apoi „legea tensiunii eshatologice", „legea decantării", dar şi o alta, „foarte misterioasă": „dubla lege contrastantă a grijii Dumnezeului nostru mîntuitor care, pe de-o parte, tinde mereu spre concentrarea tot mai clară a privilegiilor iubirii sale pentru Biserică, dar care, pe de altă parte, pare să-i depăşească neîncetat frontierele vizibile".

În opera sa **Das Ganze im Fragment** (**Întregul în parte**) Hans Urs von Balthasar a meditat asupra istoriei lumii şi a Bisericii în perspectiva conformităţii lor cu viaţa lui Hristos (...). Revelaţie a Tatălui, Cuvîntul este totodată revelaţie a existenţei umane, dar nu doar ca exemplaritate, ci şi ca realizare anticipată a istoriei noastre, prin Întruparea care asigură inserţia eternităţii în istorie. Prin urmare, viaţa, lucrarea, patima, moartea şi învierea Mîntuitorului sînt ţesute dintr-un „presentiment al veşniciei". Întrucît sîntem creaţi după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu, umanitatea lui Hristos ne ajută să pricepem ce anume din noi este sortit veşniciei, ce anume este deja locuit de dumnezeire şi ce ne călăuzeşte paşii către o sanctificare pe măsura Mîntuitorului. Este ea valabilă doar dacă înglobăm toate epocile şi persoanele? Nu numai, căci în fiecare persoană şi în fiecare epocă întregul se regăseşte în parte. După cum orice părticică şi orice picătură din Euharistie cuprind totalitatea Trupului lui Hristos, tot astfel fiecare parte a istoriei, fiecare eveniment şi fiecare destin ne permit să descifrăm ansamblul misterului istoric. Iată de ce Balthasar reciteşte istoria pentru a demonstra că Logosul întrupat depăşeşte, integrează şi rezolvă tripla dialectică pe care Părintele Fessard o evidenţiase pornind de la textul din Galateni: aceea dintre bărbat şi femeie, care se desăvîrşeşte în Nunta Mielului (cea dintre Hristos şi Biserică), aşa cum este ea cîntată la sfîrşitul Apocalipsei; aceea dintre stăpîn şi sclav, întrucît în (persoana) Mîntuitorului stăpînul absolut ocupă locul ultimului dintre slujitori; aceea dintre evreu şi păgîn, dat fiindcă în El Legea nu este depăşită sau abolită, ci dimpotrivă, împlinită şi lărgită.

Această depăşire a dialecticii se efectuează în durata şi istoria oamenilor şi reprezintă, fără îndoială, însăşi raţiunea de a fi a respectivei istorii. În fond, de ce ni se mai acordă o vreme după Înălţare? Tensiunile acelea nu sînt eludate; ele vor subzista într-o formă sau alta pînă la sfîrşitul veacurilor, dar vor fi integrate printr-o viziune a credinţei şi a nădejdii teologale. Nu putem privi cu ochii credinţei istoria Bisericii fără a-i manifesta şi respecta dimensiunea eshatologică. Sensul (sau semnificaţia) istoriei nu ni se vor dezvălui decît la sfîrşitul veacurilor dar cunoaştem îndeajuns chipul lui Hristos pentru a putea medita la adevărul şi rectitudinea lor. Există deci o tensiune inevitabilă între istoria noastră (adică a lumii) şi aceea a mîntuirii, pe care Balthasar o numeşte (folosind o expresie dragă pictorilor) „clar-obscurul"... Recapitularea tuturor lucrurilor prin Cuvîntul înviat se produce în intimitatea acestei tensiuni, dat fiind că Istoria a fost deja rezumată şi adunată în Cel răstignit.

În activitatea sa didactică, istoricul Bisericii resimte neîncetat această tensiune: există un fel de hiatus, o distanţă permanentă între o ştiinţă umană printre altele (cercetarea istorică precisă, centrată pe critica şi receptarea noilor metode) şi discursul propriu-zis teologic, discernămîntul spiritual care trebuie exercitat asupra rezultatelor. Abia atunci se impune necesitatea unui alt limbaj, a cărui formulare nu e uşoară. Căci Providenţa vorbeşte, dar în ce fel? Ea nu este nici o forţă oarbă, nici o Idee care se realizează progresiv conform unei dialectici, nici un **fatum** care guvernează inexorabil destinele lumii: este vorba de Cineva (...). Or, abordarea ştiinţifică este integral reglată pe o repetiţie, pe un tipar previzibil: cutărei cauze îi corespunde cutare efect. Dar în cadrul istoriei teologice, nu mai evoluăm în ordinea unui cosmos marcat de legi imuabile, ci în complexitatea comportamentelor umane şi în nesfîrşita manifestare a lucrării lui Dumnezeu. În ce fel vom putea ţine cont de această manifestare? Aici, discursul ştiinţific îşi arată limitele. El rămîne indispensabil, dar se dovedeşte a fi insuficient.

Prezentare şi traducere de
Teodor BACONSKY

Cititi/auzit

• FEMEIA COLCĂIND ŞI BUJIA BOSCH. "Emmanuelle Seigner e femeia însăşi, colcăind de generozitate ovariană, (...) răsturnată în sadism rafinat. Coyotte (sic!) e exact ca un Seiko şi tulburător ca un Bosch (pictorul, nu bujia)." (Marius Georgescu, în **Expres** nr. 47/29 nov.-5 dec.). • VENCEREMOS. "Revoluţia cubaneză va mai dura încă 500 de ani" (!). (Fidel Castro, citat de **Radio France Internationale** pe 8 dec.)

Gablonţuri

Vulturii din Piaţa Universităţii

Îi poţi vedea, zi de zi, pe marginea fîntînii de la Arhitectură. Siluetele slăbănoage, mişcările nervoase şi mai ales sporovăiala necontenită îi fac să pară, priviţi de sus, din Universitate, un cîrd de păsări mari, poposite după un zbor greu; un fel de cocostîrci. Trecînd pe lîngă ei, îi descoperi mereu neschimbaţi. Ei sînt aceiaşi ca atunci, cu puloverele de atunci, cu cojoacele de atunci, cu bărbile de atunci, poate mai ponosite şi mai afumate de ţigări, vreme de cinci ani. Dar nu după port îi deosebeşti. Aşa rebegiţi şi jigăriţi, i-ai lua drept cerşetori; doar licărirea din ochi, intensă şi vitală, poate chiar uşor maniacală, ţi-i defineşte ca foşti luptători. Cu tot aspectul lor jerpelit, nu le lipseşte o anumită grandoare. Şi normal, dacă te gîndeşti că aceşti **desperados** au gustat atunci, cîndva, din licoarea zeilor. Aceste dropii au trăit o zi sau două ca vulturii; au inspirat aerul cel mai curat; au fost în miezul acţiunilor; au făurit - vorba ălora de la TV - istoria. Întreaga lor existenţă se concentrează în acele momente de trăire eroică, aşa cum li se îngrămădesc în sacoşe, deopotrivă, certificate, cereri, tăieturi din ziare, documente ale unor organizaţii sau partiduţe obscure, dosare de judecată nerezolvate...

Tot ce a urmat în aceşti cinci ani se raportează la acele clipe originare. E ceea ce par ei să spună, dincolo de trăncăneala zilnică. Mişcările lor din cap şi din umeri, ample şi caraghioase, zîmbetul lor înţelept şi tîmp ni-i arată şi mai fragili pe aceşti cocori eşuaţi. Puteau fi ei acum în fruntea ţării dar deh, soarta...

Acest om fără dinţii din faţă este cel care a organizat baricada de la Inter. Amicul lui, cu barbă de Ché Guevara, a fost şeful a două guverne succesive, în clădirea C.C.-ului. Persoana de alături, pe care cu greu o dibuieşti că-i femeie, cu şapcă de jocheu pe ochi şi la piept cu insigna regaliştilor, l-a salvat de trei ori de la linşaj pe Iliescu. S-o auzi acum cît de amarnic regretă, nu-ţi poţi reprima un fior. Pe acest domn distins, trimis la Jilava cu primul lot, îl sună în fiecare sîmbătă seara preşedintele Statelor Unite, să-l întrebe ce şi cum. Pe prietena sa, Catherine Lalumière, tot el a chemat-o încoace, că altfel nu venea. De fapt, la FBI scrie clar: este al doilea om ca importanţă din România, înainte chiar de Iliescu şi Brucan.

Şi Iliescu, şi Brucan le ştiu de frică lor, vulturilor de la „Kilometrul zero", şi mai ales acestei doamne cu eşarfă tricoloră, deţinătoare a unui adevăr în stare să răstoarne actuala ordine ilegitimă din stat. Acest adevăr l-a scris în sute de memorii şi petiţii, către toate organele şi instituţiile, mai mult şi mai puţin guvernamentale, l-a rostit în tot atîtea audienţe, luări de cuvînt, interpelări şi îl repetă oricui se întîmplă s-o asculte: potrivit tradiţiei antebelice, încă de pe vremea lui Cuza, ordinea culorilor în drapelul naţional este roşu-galben-şi-albatru, cu roşul la stînga, lîngă bătul stindardului, nu invers, cu albastrul întîi, aşa cum, printr-o înţelegere tenebroasă, l-a stabilit puterea neocomunistă...

Florin DUMITRESCU

Scrisori deschise

90% din populaţia Angliei

„29 oct. '94

Dragă..., îţi mulţumesc mult pentru ajutorul pe care mi l-ai dat în povestea cu «bebeluşul» Mooney. N-a fost nici o problemă să iau legătura cu cei de la..., care mi-au dat o grămadă de date; ciudat însă, ziaristul cu care-am vorbit a sfîrşit prin a-şi exprima «simpatia şi sprijinul» pentru cuplul englez! E ciudat, pentru că eu unul nu am **nici un fel** de simpatie pentru aceştia: după părerea mea, oricine face un lucru atît de stupid merită să păţească ce au păţit soţii Mooney! Presa engleză i-a transformat pe idioţii ăştia în martiri, iar eu mă aşteptam ca cineva să exprime un alt punct de vedere - zic eu, mai raţional - în această problemă; însă am aşteptat mult şi bine... Poţi să-ţi imaginezi reversul acestei situaţii? Un cuplu străin încercînd să scoată din Anglia un copil englez? Toţi ziariştii ăştia care acum varsă lacrimi de crocodil pentru Mooney ar zbiera «la zdup cu ei! închideţi-i într-un azil pentru depravaţi şi aruncaţi cheia!» sau, şi mai bine încă, «spînzuraţi-i de-un felinar în Trafalgar Square!» Ce ţară! Bine că m-am întors în Irlanda.

Sînt în casa mamei mele, plouă cu găleata şi teza mea de doctorat... creşte încet! E locul ideal pentru asta. Cea mai mare distracţie e o oaie care suie şi coboară dealul de două ori pe zi.

La Londra am fost să văd **The Story of a Sparrow** al lui Zeffirelli (povestea unei călugăriţe siciliene din secolul trecut, sfîşiată între dragostea pentru Fecioara Maria şi cea pentru un băiat frumos - care-şi petrece tot timpul plimbîndu-se de colo-colo prin film semi-dezbrăcat în **soft-focus**!) E un film cu-adevărat cumplit, dar m-am distrat de minune.

Din viaţa unui extremist de centru

Ostracizarea admiraţiei

Amurit, zilele trecute, Roger Stéphane, "un domn, probabil, foarte interesant", cum se zice, pe la noi, prin cercurile mai mult intelectuale decît citite, cînd se discută, cu aprindere, necunoscutul. Roger Stéphane a fost un aventurier ideologic de prim rang în acest veac care a făcut din multe idei bune, deci contradictorii, pînă şi din cunoaştere, o aventură, ca o replică la atîta plictis, urît şi agnosticism, adunate grămadă într-un confort larg accesibil. Într-un secol care a adus pe pămînt cosmonauţii, cîţiva au mai ţinut la argonauţii plecaţi să caute - ca reporteri, ca documentarişti, ca eseişti, ca "oameni care încearcă..." - mărturiile acelea capabile să dea cîte unuia dreptul la o amprentă în haosul antropomort. Argonauţii, aventurierii, nu lasă, de obicei, o operă, ci un drum. Stéphane lasă un itinerariu fascinant printre stîncile şi vijeliile vremii lui, acele cîteva iluzii şi deziluzii ideologice puse însă la suflet şi cerînd caracter, operaţie simplă ca scris şi dificilă la comis. Contează foarte mult, în aventură, însoţitorii. Stéphane s-a legat cu oameni strălucitori ai stîngii intelectuale - il y a, "iest takaia «party»" - cu care a trăit tot ce le-a fost dat, între elan şi înfrîngere, un tip de experienţă bună conducătoare de curaj în amărăciune. Dacă ani şi ani de zile, "o stîngă" superioară a avut fineţea inteligenţei de a se defini faţă de fascism prin puterea ei de a se autoironiza, a venit ora ca ea să se nuanţeze - rezervele de autoironie, dar şi de patetism, împuţinîndu-se - prin calitatea amarului. Prea puţini ştiu a păstra, aici, o demnitate, o adîncime şi un spor. Stéphane ştia. Dar nu această politică a politeţei în angoasă m-a tulburat în noaptea anunţării decesului său, ci fragmentul de discuţie mai veche dintre el şi Pivot cu care "France 2" s-a gîndit să ilustreze, în telejurnalul de seară, personalitatea celui dus: a fost un minut de durere plăcută.

Pivot - cu acea cursivitate a artei lui de a se mişca printre întrebările cele mai grave şi cele mai superficiale - se declara "uimit" de puterea cu care Roger Stéphane l-a admirat pe Malraux, "profundă şi durabilă". Pivot accentua aceste două adjective şi Stéphane se mulţumea să nu-i răspundă pe larg, doar acceptîndu-le ca adevărate. Uimirea moderatorului - fie şi şarjată pentru interesele emisiunii - mi-a irigat un strat al memoriei din ce în ce mai uscat:

... de cînd n-am mai afirmat în public, liber, luat de val, de pasiunea "şuetei", nesilit de meserie, gratuit, o admiraţie tenace faţă de un artist, mare, mic, clasic sau în viaţă? Exact din '89, de cînd s-a făcut praf "cultul" şi au explodat parcă toate personalităţile, fiecare aducîndu-şi-o doar pe a sa, în toate lifturile frazele începînd cu "eu" - de atunci lucrează în toată societatea, în cuget şi simţiri, un instinct curat ceauşist, recuperînd demolările, dispreţurile, demascările, înfierările, incultura tiranului. Pamfletele ne înghit toate vorbele. Sarcasmul face legea în saloane. Dărîmările abia azi au atins dimensiunea cea mai gravă: ele se fac pe dinăuntru. E aproape de înţeles: nimeni nu mai suportă pe nimeni, nici propria singurătate. Nu mai e loc de admiraţie. Nu sună bine, sună a extravaganţă, a apolitism, a bucurie deplasată. Cu cine să te bucuri, admirînd? Cu Tolstoi, de pildă. Cu Balzac, de pildă. Cu Cehov, de pildă. Curate plictiseli. Şi chiar acest Malraux... Ce politică a făcut? "E datat..." - decretează multe domnişoare hotărît abisale.

Aveam, sub ceauşism, o extraordinară forţă de a admira, pe faţă, de la Mozart la Johann Strauss, de la Sei Şonagon la Babel - ne făcea bine imediat şi îndelung; nu ţinea de oralitatea supravieţuirii, era însăşi viaţa, bucuria ei. Amici buni, inteligenţi şi culţi, trecînd pe la noi sau noi plecînd de la ei, înapoi, în preajma despărţirii, pe drumul spre aeroport - o şi numisem "discuţie de aeroport" - la capătul politicalelor, veneau cu aceeaşi miloasă întrebare: "Cum de vă puteţi agăţa de toate vechiturile astea...? Cum nu vă săturaţi de extazul în faţa lui Caragiale, Kafka şi Thomas Mann?" Cei mai nostimi mi se păreau cei care ne imputau lipsa de spirit critic. Oameni liberi, cum se credeau, nu mai ştiau, uitaseră, lecţii elementare: spiritul critic nu e acela care refuză Bacovia şi se îndîrjeşte împotriva lui Bach (o, Doamne!) ci invers, fixează ce-mi place la Schubert, cît îmi place, fie şi pînă la extaz: "Ai ceva mistic cînd vorbeşti despre Babel şi **Cvartetul păstrăvilor**... îmi devii antipatic, iraţional... nu vă înţeleg, alte valori nu aveţi acolo? Vi se trage de la Eminescu. Cultură de epigoni". Nu era nimic epigonic, mai degrabă agonic, ce să explici? În exaltarea faţă de sonata 111 şi al ei **Es must sein** ne simţeam puternici - altfel nişte nenorociţi şi noi, nu?, oamenii admiraţiilor profunde şi durabile, de care se miră, şi azi, Parisul, ca de o ruină somptuoasă şi stupidă.

Observ, la ora asta a mondenităţilor cu Cioran ţinut la piept şi **Für Elise** pe liniile telefonice ale redactorilor-şefi, că tocmai "Exerciţiile de admiraţie" sînt de cel mai mic "succes" - exact cartea în care "nihilistul", în numele celei mai paroxistice creativităţi, se dovedeşte ca niciodată mai uman, mai vulnerabil. Desigur, e mult mai carosabilă şi buvabilă **Pe culmile disperării**... Dacă duioşia a devenit un cuvînt ruşinos, admiraţia - într-o intelectualitate înainte de toate cîrcotaşă şi cîrtitoare - e un termen ostracizat. Oricînd, sictirul! Nu-i de urlat - doar dè murmurat: "o să treacă şi asta..."

Radu COSAŞU

Ruth îţi transmite dragostea ei. E puţin dezamăgită pentru moment, pentru că a fost cît pe-aci să obţină un rol în noul film al lui Mike Leigh, şi n-a fost să fie. Bineînţeles, eu îl detest pe Mike Leigh, singura idee a filmelor sale e că 90% din populaţia Angliei e vulgară, stupidă, plictisitoare şi neplăcută; e o chestie pe care eu am descoperit-o mult înainte să văd vreunul din filmele lui M.L., aşa că nu mai simt nevoia să-i văd altul. Şi nici nu-nţeleg de ce o actriţă aşa de talentată ca R. ar vrea să joace într-unul... Mă rog, nu contează. **Take care**, al tău..."

retro CINEMA scop

DaKino 1994

Despre a patra ediţie a **Festivalului Internaţional de Film Studenţesc DaKino** se poate spune, cu mîna pe inimă, că a fost mai interesantă decît precedenta. Şi asta, din păcate, nu datorită filmelor studenţilor români, a căror calitate, atît tehnică, cît şi artistică, a lăsat zdravăn de dorit. Ci graţie puzderiei de scurt-metraje străine - printre care le menţionăm pe cele belgiene, americane, australiene, argentiniene - foarte diferite atît ca modalitate de expresie, cît şi ca tematică. Chiar dacă şi unele dintre peliculele studenţilor străini au căzut în patima supra-parabolizării preţioase ce-şi pierde pînă la urmă orice urmă de înţeles (precum **Bea et Olive for Tea**, Brice Berrier, Franţa, sau **Orange Butterfly**, Kyle La Branche, California University) majoritatea dintre ele s-au remarcat prin imaginaţie în alegerea subiectului, coeziune în tratarea lui, joc actoricesc profesionist. Structurate în general ca poveste, cele mai reuşite dintre scurt-metrajele străine s-au dovedit capabile să ajungă, cu bine, la „poanta" finală, fie ea una de umor negru - ca în **La Pendule de Mme Foucault**, în regia belgianului Jean Marc Vervoort, şi deţinător al Marelui Premiu şi al Trofeului DaKino - sau una tragică - precum în **I'll Pick the Flower you Love**, realizat de Rai Leoş, de la California University şi posesor al Premiului pentru regie. Oscilînd de la probleme sociale specifice (droguri, de ex.) la dileme existenţiale generale (ezitările tinerilor semifurioşi în faţa începerii „de-a binelea" a vieţii din americanul **Hub Cap World**), peliculele străine privesc realitatea cu un ochi cinic, dubitativ. Filmul Ceciliei Marne din Belgia, **D'Amour et D'OS Frais**, posesor al Premiului pentru animaţie, ne „bălăceşte" în grotescul cotidian prin povestea mamei sastisite care îşi ia lumea-n cap cînd observă că fiica sa a devenit la rîndu-i femeie. Culmea grotescului este atinsă în urmuzianul **La Pendule de Mme Foucault**, în care o schimbare în rutina unei căsnicii dintre doi soţi mecanici duce la crimă.

Filmele româneşti premiate, **Lihdenfeld 1994**, în regia lui Radu Muntean şi **Motorine şi benzine**, realizat de Napoleon Helmis, merg pe aceeaşi cale a realităţii ca sursă inepuizabilă de absurd. Atît povestea ultimilor trei locuitori dintr-un sat săsesc din România, duşmani de moarte, cît şi a familiei ce-şi extrage combustibili lichizi din propria fîntînă ne introduc într-o mitologie mult mai consistentă decît orice speculaţii căznite ale imaginaţiei. Rotunjite de replica bine aleasă şi montajul corect, filmele lui Radu Muntean şi Napoleon Helmis şi-au meritat premiile, ilustrînd pitoresc balcanismul de tranziţie.

Iaromira POPOVICI

● **Clientul** - A treia ecranizare după un best-seller de John Grisham (după **Firma** şi **Afacerea Pelican**) este şi cea mai bună: altfel spus, Joel Schumacher (regizor destul de oarecare, în aşteptarea arhi-comentatului **Falling Down...**) izbuteşte acolo unde un Pollack şi un Pakula au dat chix. Susan Sarandon este minunată în chip de avocată cu un suflet mare cît hotelul Ritz (cel cu diamantul), Tommy Lee Jones perfect (dar cînd nu e TLJ perfect?!) ca "reverend"-politist iar micul Brad Renfro - cabotin exact atît cît să rupă inimile mamelor... Dialogul este al patrulea personaj principal într-un film care, chiar dacă nu sare din ţiţînele genului, îl serveşte mai bine decît altele. (**a.l.ş.**)

Nu rataţi

● **Iepurele** - Expoziţia iepurilor din plastic de la Centrul Cultural Maghiar: Bitzan, Petraşchievici, Mladin şi alţi români s-au alăturat unor artişti unguri, iniţial în număr de 25, care au expus la Galeria Missionart din Miskolc. Rezultatul trebuie văzut neapărat.

Kieslowski: doză triplă

La jumătatea săptămînii trecute, prezentarea la Bucureşti a trilogiei lui Kieslowski **Bleu-Blanc-Rouge** a constituit o premieră: un eveniment intelectualo-muşchiulos. Institutul Francez a fost luat cu asalt; mulţi (intelectuali, fireşte) au rămas pe dinafară; alţii (desigur tot intelectuali) au dat din coate, s-au împins, s-au tras de mîneci şi, cu chiu, cu vai, au intrat. (Mai ceva ca la Michael Jackson!). Oricum, sloganul tricolor (Liberté-Egalité-Fraternité) a funcţionat doar pînă la uşă: odată în faţa ei, unii s-au dovedit mai egali decît ceilalţi...

Era fatal ca regizorul **Decalogului** să ajungă să facă această trilogie; şi mai e de presupus că, dacă nu şi-ar fi anunţat retragerea din „afacere" (Cinematograful), acest filozof-contabil ar fi continuat, în acelaşi mod exhaustiv şi eschatologic, să producă asemenea meditaţii pe celuloid - în fond, mai sînt atîtea de „bifat": cele şapte minuni ale lumii, cele patru anotimpuri, cele două orfeline ş.a.m.d.

Ce ar fi de spus, după „vizitarea întregului"? Mai întîi, că maniera comică îi reuşeşte lui Kieslowski mai bine decît cea tragică, farsa neagră (**Alb**) mai bine decît melodrama metafizică (**Albastru**) sau experimentele psiho-temporale (**Roşu**). O altă constatare, decurgînd din prima, este că cineastul polonez e mai convingător atunci cînd vorbeşte despre Polonia decît atunci cînd se lansează, precum liniile telefonice de la-nceputul lui **Roşu**, în „investigarea misterului" CEE: şurubelniţa sa scîrţîie, côté-ul acela **haute-couture**/ noile tehnologii are ceva fad şi fals, totul pare fabricat, bricolat din resturi de lecturi... O anumită limită (senzaţia de saţietate lirică, în ciuda (sau poate chiar din cauza) strălucitoarelor performanţe vizuale) este atinsă încă din primul film. Despre ce „vorbeşte" **Albastru**? Despre Libertate, zice-se. Libertate albastră - într-adevăr, nimic vesel în această poveste, în care Julie (Juliette Binoche, egală cu sine) e tot atît de liberă pe cît e-un peşte prăjit pe uscat: închisă în convenţia factice a scenariului, „liberă" s-o primească în castelul conjugal (deh...) pe amanta soţului decedat numai pentru că amanta poartă în pîntec copilul acestuia... Şi amanta să suspine, uşurată (şi-mbujorată: de ruşine? de plăcere?):"Mi-a spus mie soţul tău că eşti bună!" Feydeau? Nu: Kieslowski. Adică un Feydeau mai mohorît, trecut prin Bunătatea samariteană şi Liga morală reunite... (Singurul lucru liber este, la începutul filmului, mingea care se rostogoleşte din maşină în urma accidentului, în unica secvenţă şi poetică, şi misterioasă, demnă de a fi reţinută). Căci tarta bunelor sentimente ar fi incompletă fără „ingredientele" unei „arte cinematografice" virtuoze şi deja caricaturale, aproape parodice în lipsa ei de măsură: imagini surpate la tot pasul de gros-planuri abuzive, de **fondu**-uri bombastice şi, mai ales, de o muzică de un incredibil pompierism - pe care, ascultînd-o (fără să vrei), ajungi să-ţi doreşti dodecafonismul - dulce încîntare pe lîngă tortura alămurilor pufnind lămuritor şi definitiv exact acolo unde (nu) trebuie! (Şi asta se cheamă, atenţie! „Concertul pentru Europa"!! Cine a spus că ridicolul poate ucide a văzut începutul **Albastrului**, unde compozitorul acestor atrocităţi moare în maşina făcută armonică...) În plus, Kieslowski „manevrează" toată butaforia în singurul mod pe care-l consideră de cuviinţă: punînd Majuscule. Credinţa, Datoria, Dragostea, Hazardul, Libertatea, Promiscuitatea şi Moartea - a mai rămas ceva? -, totul şi toate îşi găsesc locul în acest film, pe care Kieslowski îl povesteşte ca Sfinţii Părinţi după ce-au citit Noul Roman...

***Albul* salvează trilogia**

Din fericire, se salvează (întrucîtva) prin **Alb**, în care renunţă în parte la „idei originale" construind un film solid, eficace, de un umor negru sănătos - amintind pe alocuri de Kaurismäki. Vîna unui absurd netemperat de mustrări scrise (în scenariu) traversează **Alb** cu ceva din pofta de joc a acestor extraordinari actori polonezi, care-l „secondează" pe formidabilul Zbigniew Zamachowski („kafkianul" Karol Karol); scena finală, în care Karol, cu ochii în lacrimi, o priveşte pe Dominique (Julie Delpy, superbă) în rama ferestrei de închisoare, făcîndu-i pe muţeşte semne drăgăstoase este, cu siguranţă, una din cele mai frumoase din filmografia lui Kieslowski...

Din păcate, cineastul revine, în **Roşu**, la acea morgă didactică de care sperasem că s-a debarasat după intermezzo-ul **Alb**. Kieslowski vrea să emoţioneze şi să ţină o lecţie în acelaşi timp, însă numai a doua parte a demonstraţiei îi reuşeşte. (Sau, cum spune Frédéric Strauss, singurul personaj emoţionant din **Roşu** este Rita, căţeaua!) Irène Jacob (Valentine) face ce poate: ascultă, nu se ştie de ce, prelegerile bătrînului judecător (Jean-Louis Trintignant); plînge - iarăşi, nu se ştie de ce... Căci nu prea e de înţeles ce caută această fată drăguţă, din lumea modei şi a publicităţii, în preajma unui maniac singuratic, a cărui unică plăcere este să zapeze prin conversaţiile telefonice ale vecinilor săi? Şi ce caută Kieslowski însuşi la defilări de modă şi în şedinţe fotografice pentru reclamă la chewing-gum?! Căci, dacă e vorba doar de a „asorta" stopul semafoarelor cu scaunele de la bowling, cu jeep-ul judecătorului tînăr şi cu coperta tratatului de drept penal, e cam puţin... Iar dacă Judecătorul este Kieslowski însuşi (aşa cum bănuim), este iarăşi prea puţin: **Deus** este (doar) **deus ex machina**..

Roşu este un film compus cu rigla (roşie): artefact steril, comprimat şic pentru nevroze la fel de şic - aşa cum **Albastru** nu oferea decît, frumos împachetată în poleială (albastră), o tabletă de „instant-metafizică"... Pînă la urmă, nu e de mirare că Krzysztof Kieslowski a hotărît să pună un punct carierei sale cinematografice odată cu **Roşu** - ultimul film al trilogiei: se poate să fi obosit şi el căutînd atîtea variaţiuni la tema **Decalogului** - atîtea simetrii sofisticate - atîtea pseudosentimente. Din fericire (şi pentru el, şi pentru noi), nici drapelul francez nu are decît trei culori... **Ouf!** (**a.l.ş.**)

Cronica literară de tranziţie

„Nemo" în acvariul faustic

CHINTĂ REGALĂ. Nu e deloc hazard că se întîmplă să scriu această cronică* („de tranziţie", n.b.) aproape în paralel cu una (mult mai amplă! 10 pagini! ce lăfăială!), pentru **Viaţa Românească**, despre **Amintirile în dialog** ale lui Matei Călinescu şi Ion Vianu (trei, Doamne, şi toţi trei...!). Le-am citit cu febril nesaţiu, am şi ţipat, pe foarte scurt (în **Expres Magazin**) că sunt extraordinare, din motivul subiectiv că mă dau în vînt după cărţile non-fiction care reconstituie epic-analitic anii comunismului şi contribuie astfel la o comprehensibilizare a coşmarului, şi din cel obiectiv, că între coperţile lor e atîta inteligenţă şi atîta adevăr vital, cum n-a mai ieşit din tipografiile româneşti de la **Jurnalul** păltinişan al lui Liiceanu sau cel al **Fericirii** datorat lui N. Steinhardt.

PARANTEZĂ BIBLIOGRAFICĂ. Pe cititorul pofticios de, îl trimit şi la **Jurnalele** lui Mircea Zaciu, Arşavir Acterian, Livius Ciocârlie, I.D. Sîrbu, chiar şi la (dacă ştie să cearnă) al lui M.R. Paraschivescu, la **Caietele** lui St. J. Fay, la „confesiunile" lui Petru Dumitriu (mai ales cele către mine) şi ale lui Breban, la amintirile lui Ţepeneag, Sergiu Dinculescu sau Crohmălniceanu, iar pentru corolar, imagine de ansamblu şi descîlcire teoretic-structurantă, la **Cetatea totală** a lui C. Dumitrescu.

CARTIERUL ŞI JUNEŢEA CA HOLOGRAME. Vin repede şi previn confuzia: „Pilu" Nemoianu nu povesteşte comunismul, ci doar propria devenire prin acea junglă, cînd rece, cînd caldă; dar, ca-ntr-o hologramă, în această pîrtie, porţiune, bucată e mult din esenţialul întregului. De pildă, Floreasca anilor '50, din **Arhipelag interior**, e o Românie Socialistă în mic: pîinea dată cu untură şi frecată cu usturoi, haine şleampete, origini sănătoase şi bolnave, stalinismul ţăţesc de cartier ca preambul al refugiului în Occident sau Israel, Securitatea de zi şi mai ales de noapte, magazinele deşertice, imbecilitatea infuzată oficial la toate nivelele ş.a.m.d.

DOUĂ IUBIRI. Dacă asta nu era o cronică de tranziţie ci una ca în **la belle époque** a criticii, aş fi „mers" pe două teme (cred că le-aş fi zis **obseme**) erotico-textuale dominante în opul nemoianic. Omul apare ca un concubin etern, tentacular, al Cărţii şi un amant galeş dar şi feroce al Bucureştiului (îi purta, zice, **„o afecţiune antropofagă"**, p. 203). De la biblioteca tatălui său (sine qua non) şi pînă la cele ale lui Negoiţescu, Mihai Şora, Dieter Fuhrmann, Sterescu anticarul sau G. Strempel care i-a „deschis-o" pe a Academiei, junele anglist in spe a fost un **coureur** al viciului nepedepsit, cu un **libido sciendi** şi apoi (pe linie de bucoavne) **libido habendi** (v.p. 278) indomptabil (de vreme ce-şi recunoaşte pînă şi dulci furtişaguri). **Paranteză bibliografică.** Cititorul dornic de asocieri livreşti ducă-se la **Orbirea** lui Canetti, la **Cuvintele** lui Sartre (**„mi-am început viaţa aşa cum probabil mi-o voi sfîrşi: în mijlocul cărţilor"**), la **Journées de lecture** ale lui Proust (**„la lecture, cette jouissance à la fois ardente et rassise"**). Cît despre Bucureştiul iubit (al anilor '60!), în vocea eseistului se strecoară tremolo-ul (**„un oraş fermecător... toamna din sudul României, revărsată leneş peste străzi, cu aer bogat, multicolor, blînd, gros şi învăluitor, cu covor de frunze, se putea savura ca o cremă la Şosea, la Kiseleff... urmăream înflorirea magnoliilor, cam la colţ Polonă cu Romană... era în fond un privilegiu să poţi trăi în Bucureştii anilor '60"**, pp. 203, 370) sau poate, mai exact, filfiitul fin al îndepărtatei **sweet bird of youth**. Şi, să mă bată Dumnezeu de mint, îl înţeleg perfect şi nu-s ironic. Avea Ralea o vorbă: că o hartă e ispititoare ca o femeie frumoasă. Cum să nu dea „juisanţă" şi paradisul pierdut dintr-un plan al oraşului vechi? Dar aceasta e o cronică literară din **la laide époque**, aşa că - punct.

PORTRET NEMÎNTUIT AL MEMORIALISTULUI LA ADÎNCI TINEREŢE. Roşcovan, coroiat, păros, ochelarist, niţel ventripotent, cu aer de evreu, totalmente asportiv, dar vagant şi extravagant, snob pe mai multe registre (se tunde numai la Lido, scurt, **„Hindenburg"**, poartă **„chiloţi colorati"** & cămăşi sofisticate şi îi „dispreţuieşte" pe **„cei de la română"**), deşi se comportă **„domol şi chibzuit"**, cu anume impenetrabilitate care impune, pătruns - cu mintea de atunci - de valoarea sa imensă, quasi-mesianică, prilej de savuroasă autotachinare azi (**„aveam de gînd să devin un mare geniu necunoscut care să-şi scrie în obscuritate o operă capitală, nu era prea clar ce fel de operă... pe care va şti s-o preţuiască mai cu seamă viitorimea"**, p. 214; sau, variantă mai coaptă: **„înţelept, prosper şi respectat, voi şti să răspîndesc asupra celor din jur - ce spun? asupra societăţii întregi! - lumina blîndă a toleranţei şi moderaţiei"**, p. 426), **dedat masiv la prietenie şi, scurte vremi, la alcool, tutun, femei, mustaţă...**

DESCHID CARTEA: CARTEA GEME DE INŞI. Autoportretul ca autoportretul, dar „Nemo" e călinescian de abil (deşi nu-i plăcea Călinescu, era de la română), pînă la briliant, în portretele mici şi iuţi, cît un timbru care ţi se lipeşte de memorie. Am ales aci cîteva, de rău ce sunt, numai din cele corosive: **„o figură nocivă era V. Silvestru: se stropea abundent cu colonie ieftină, antipatic mirositoare, şi afişa un accent moldo-proletar. Îndîrjit apărător al mediocrităţii şi al convenţionalităţilor, plin de ipocrită principialitate, s-a menţinut sub toate schimbările de regim, în 1962 ca şi în 1992, ca judecător al teatrului românesc"**, 309. C. Ţoiu: **„era elegant, juca pe degete femeile, afişa un plăcut snobism, era francofil şi anglofil, dar azi nu cred că am să-i pot ierta prea uşor schimbarea la faţă spre ceauşism şi naţionalism"**, 207. I.D. Bălan: **„placid, rotund, mulţumit de sine... rotofei şi înfumurat..."**, 270, 356. Jean Livescu: **„pompos şi impozant... dînd sfaturi găunoase..."**, 437. Dan Hăulică: **„snob, afectat oacheş şi languros, era un om cu bune intenţii... cu ascuţime politică... după 1989 a fost un perfect frontist şi a devenit şi diplomat"**, 469. A. Păunescu: **„şocat şi îngrozit"** de civilizaţia SUA, **„metamorfoza lui P., identificarea sa crescîndă cu regimul au fost consecinţe psihologice ale vizitei sale americane: el a devenit curtean măscărici dintr-un soi de disperare şi auto-dispreţ... înjosirea simbolică a devenit apoi o netrebnică realitate, validată de opinia publică"**, 421. **„Dezinvoltura elegantă şi libertatea nobilă... aerul de aristocrată politeţe"**, 296, al lui Al. Paleologu, pe care **„Cotruş îl numea «ciocoi»... Am fost mai tîrziu dezamăgit de el... notele de frivolitate şi de cabotinism nu-i lipseau acestui om cultivat şi elegant"**, 331. E. Papu: **„micuţ, delicat, mustind de idei şi asociaţii... nu a fost (ca autor) la înălţimea capacităţilor sale de dascăl"**, iar faptul că a acceptat (şi chiar susţinut, adaug eu) **„traducerea teoriilor sale"** de către troglodiţi **„rămîne o ineleganţă şi o vinovăţie"**, 183. D. Popescu-Dumnezeu: **„om sumbru şi mărginit"**, 422 şi, cum ar fi spus Paleologu, j'en passe, et des meilleurs (Nichita, Doamna Zoe, V. Cristea, Beligan, Piru).

20.000 DE ZILE SUB OCHEAN. Sunt un măcelar: am tranşat cîteva bucăţi din carte şi le-am pus sub ochii dv., în nişte biete pungi transparente. Thomas de Quincey, cel prefaţat, scandalos (cineva se răsuceşte în mormîntul din Ghencea), de V.N. în 1969, scria **„despre omor considerat ca una din artele frumoase"**. Cinică consolare. Schimb imaginea. V.N. îşi vede sufletul ca o **„casă victoriană"**, cu încăperi largi şi cotloane mucegăite, saloane şi pivniţe, obiecte nobile şi schelete în dulapuri. Eu i-aş compara cartea cu o pogorîre în Maelstromul timpului, imens acvariu faustic. La comanda submersibilului care străbate geografii intime şi istorii personale stă indescifrabilul comandant Nemo.

George PRUTEANU

*) Virgil Nemoianu, **Arhipelag interior (Eseuri memorialistice, 1940-1975)**, ed. Amarcord, Timişoara, 1994, 516 p.

Bustul Thaliei

„Orlando" la Milano

În perioada 16 noiembrie - 18 decembrie se desfăşoară la Milano cea de-a treia ediţie a Festivalului Uniunii Teatrelor din Europa. Înfiinţată în 1990, la Paris, Uniunea reuneşte teatre europene de prestigiu, fiind prezidată de regizorul Giorgio Strehler. Membrii ei fondatori sînt: Odéon-Théâtre de L'Europe - Paris; Piccolo Teatro di Milano – Milano; Theatre Lliure - Barcelona; Kungliga Dramatiska Teatern - Stockholm; Düsseldorfer Schauspielhaus - Düsseldorf; Deutches Theater und Kammerspiele - Berlin; Katona Jozsef - Budapesta. În noiembrie 1991 lor li s-au alăturat Malîi Teatr - Sankt Petersburg şi Teatrul Bulandra - Bucureşti. Ulterior, au fost primiţi în Uniune Teatro di Roma, Stary Teatr - Cracovia. În 1992 a fost creat Festivalul Uniunii Teatrelor din Europa, găzduit în fiecare an de un teatru membru.

Prima ediţie s-a desfăşurat la Düsseldorf, fiind prezente 11 teatre. În 1993, Festivalul a avut loc la Budapesta unde au participat 10 teatre.

În acest an la Milano sînt prezente 13 teatre. Festivalul a fost deschis de Odéon-Théâtre de l'Europe cu spectacolul **Orlando**, dramatizare după Virginia Woolf, în regia lui Bob Wilson. Printre celelalte teatre invitate se numără Berliner Ensemble cu **Duell Traktor Fatzer** de Heiner Muller, regia Heiner Muller; Royal Shakespeare Company cu **Henric VI** de W. Shakespeare, regia Katie Mitchell; Malîi Teatr - **Claustrophobia** de Lev Dodin, regia Lev Dodin şi **Fraţi şi surori** de Feodor Abramov, regia Lev Dodin. Piccolo Teatro di Milano va prezenta un nou spectacol regizat de Giorgio Strehler: **Insula sclavilor** de Marivaux. Festivalul se va încheia cu reprezentaţiile lui Royal National Theatre cu spectacolul **Aventurile lui Alice în subteran**, adaptare de Christopher Hampton după Lewis Carroll, regia Martha Clarke.

"Poveste de iarnă" x 2 = bravissimo!

Prezent la Düsseldorf cu spectacolul **Visul unei nopţi de vară** de W. Shakespeare, regia Liviu Ciulei, la Budapesta cu spectacolul **Teatrul Comic** de Carlo Goldoni, regia Silviu Purcărete, Teatrul Bulandra a participat în acest an la Festivalul Uniunii Teatrelor din Europa cu spectacolul **Poveste de iarnă** de W. Shakespeare, regia Alexandru Darie. El a susţinut două reprezentaţii, pe 5 şi 6 decembrie la Piccolo Teatro di Milano, care s-au bucurat de un succes extraordinar. (Reamintim că este vorba de unul din spectacolele ocolite de premiile ultimului Festival „I. L. Caragiale".)

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

Despre „ilegalisme"

- convorbire cu Michel FOUCAULT -

Fragmentul care urmează face parte dintr-un interviu acordat de filosoful francez (decedat în 1984) cu ocazia apariţiei lucrării sale *Surveiller et punir. Naissance de la prison* (Gallimard, 1975), care a reprezentant o cotitură, dacă nu o ruptură în gîndirea sa. Acest interviu, luat de Roger-Pol Droit şi apărut în *Le Monde* (21 februarie 1975) a devenit, ulterior, celebru datorită caracterizării de către Foucault a lucrărilor sale drept nişte *boîtes à outils*: "Dacă oamenii binevoiesc să le deschidă, să se folosească de o anumită frază sau de o anumită analiză ca de o şurubelniţă sau ca de o cheie tubulară în scopul de a scurtcircuita, a scoate din funcţiune sau a distruge sistemele de putere (...), ei bine,... cu atît mai bine!". Ceea ce şi facem.

De ce tocmai închisoarea şi nu alt sistem? Care este rolul social al întemniţării, al închiderii celor "vinovaţi"?

La întrebarea "De unde se trage închisoarea?", aş răspunde "Cam de peste tot". A existat, desigur, şi "invenţie", dar ceea ce s-a inventat a fost o serie de tehnici de supraveghere, de control, de identificare a indivizilor, de ţinere sub observaţie a gesturilor, a activităţii şi a eficacităţii lor, şi aceasta încă din secolele XVI şi XVII, în colegii, şcoli, spitale, ateliere. O întreagă tehnologie a puterii fine şi cotidiene, a puterii aplicate asupra corpurilor. Închisoarea nu este decît ultima dintre figurile acestei epoci a disciplinelor.

În ceea ce priveşte rolul social al întemniţării, acesta trebuie căutat în preajma acelui personaj care începe să prindă contur în secolul XIX: **delincventul.** Constituirea unui mediu al delincvenţei este direct legată de existenţa închisorii. S-a căutat constituirea, în sînul maselor populare, a unui nucleu restrîns de indivizi care să fie, dacă putem spune aşa, titulari privilegiaţi şi exclusivi ai comportamentelor ilegale. Niste inşi de care toată lumea să fugă, să se teamă şi pe care să-i dispreţuiască.

În epoca clasică, din contră, furtul mărunt şi mica escrocherie erau deosebit de frecvente şi erau tolerate, pînă la urmă, de toată lumea. Răufăcătorului nu îi era, se pare, deloc greu să se topească în corpul societăţii. Iar dacă i se întîmpla, totuşi, să fie prins, procedurile penale la care era supus erau expeditive: moartea, galerele pe viaţă sau expulzarea. Prin urmare, mediul delincvent nu dobîndise, încă, acea închidere asupra lui însuşi care a fost, în principal, opera închisorii, a acelui soi de "sos" existent în interiorul sistemului carceral în care îşi face apariţia o micro-societate înlăuntrul căreia indivizii se leagă între ei printr-o solidaritate autentică, menită a le permite, după eliberare, să se sprijine unii pe alţii. Închisoarea este, deci, un instrument de recrutare pentru armata delincvenţilor. Acesta este rolul ei. De două secole, ne tot este dat să auzim următoarea frază "Închisoarea nu-şi atinge scopul, pentru că fabrică delincvenţi". Eu aş spune mai curînd "Ba, dimpotrivă, şi-l atinge perfect, pentru că face exact ceea ce i se cere".

Mai rămîne de ştiut care este "beneficiul" pe care clasa aflată la putere îl are de pe urma constituirii acestei armate de delincvenţi...

Ei bine, acest lucru îi permite să rupă continuitatea ilegalismelor populare. Într-adevăr, ea izolează un grup restrîns de indivizi care, în felul acesta, pot fi controlaţi, supravegheaţi şi cunoscuţi pînă în cele mai mici amănunte, şi care sînt ţinta ostilităţii şi a suspiciunii mediilor populare din care provin. Căci victimele măruntei delincvenţe cotidiene sînt tot oamenii cei mai sărmani. Iar rezultatul acestei operaţiuni este, pînă la urmă, un enorm profit economic şi politic. Profitul economic îl reprezintă sumele fabuloase pe care le aduc prostituţia, traficul de droguri etc. Profitul politic: cu cît există mai mulţi delincvenţi, cu atît populaţia acceptă mai uşor controalele poliţieneşti.

Cum ar putea fi definită "gestionarea ilegalismelor"? Formularea aceasta presupune o concepţie nu tocmai obişnuită cu privire la lege, la societate şi la raporturile dintre ele...

Numai o ficţiune poate lăsa să se creadă că legile sînt făcute pentru a fi respectate, iar poliţia şi tribunalele pentru a determina respectarea legii. Numai o ficţiune teoretică ne poate face să considerăm că am subscris o dată pentru totdeauna legilor societăţii din care facem parte. Toată lumea ştie că legile sînt făcute de unii pentru a fi impuse altora. Dar se pare că putem merge cu un pas mai departe. Ilegalismul nu este un accident, o imperfecţiune mai mult sau mai puţin inevitabilă. Ilegalismul este un element absolut pozitiv în funcţionarea socială, rolul lui fiind prevăzut în strategia generală a societăţii. Toate dispozitivele legislative permit existenţa unor spaţii protejate şi profitabile înlăuntrul cărora legea poate fi violată, a altora în care legea poate fi ignorată şi, în sfîrşit, a altora în care infracţiunile sînt pedepsite. La limită, aş spune chiar că legea nu este făcută pentru a împiedica producerea unui tip sau a altuia de comportament, ci pentru a diferenţia mai multe feluri de aplicare a legii ca atare.

De exemplu?

Legile referitoare la droguri. Începînd cu acordurile dintre SUA şi Turcia privitoare la bazele militare (legate, fie şi parţial, de autorizaţia de cultivare a opiumului) şi terminînd cu supravegherea poliţienească a străzii Saint-André-des-Arts, traficul de droguri se desfăşoară pe un fel de tablă de şah, pe cuprinsul căreia există pătrăţele controlate şi pătrăţele libere, pătrăţele interzise şi pătrăţele tolerate, pătrăţele permise unora şi interzise altora. Numai pionii mărunţi sînt plasaţi şi menţinuţi în pătrăţele periculoase. Pentru profiturile cele mari, calea e liberă. (...)

Prezentare şi traducere de

Bogdan GHIU

Planta Genet şi blazonul apaş

„Inconvenientul" de a fi mărturie involuntară (martor absent, născut din dezastrul pe care îl atestă şi martir inocent) al intersexiei pur întîmplătoare, îl castrează pe Jean de orice veleitate oedipiană. Cum ar fi putut el suprima, în bună tradiţie vieneză, un tată inefabil (adică, în sens etimologic, de nenumit), subtil pînă la volatilizare, dar eficace în ubicua lui pulverulenţă de polen prin care mama lui Jean, Gabrielle Genet, a fost fecundată într-un simulacru de partenogeneză, pentru că planta (**Genista**) pierduse sau nu avusese niciciînd imunitatea inumană a suavului înger hermeneut? De amnezia îngerului sau de refuzul său de a modula „buna vestire" ca avertisment depinde soarta lui Jean, adică a tuturor oamenilor. Şi cum ar fi putut acesta să înfăptuiască incestul cu o mamă care ispăşea, în tărîmul Persefonei, un păcat de angelism, care şi-a suspendat progenitura în interstiţiul a două vămi mîntuite de instinct, o floare care secretă tot prestigiul indecidabil al **pharmakon**-ului (medicament, otravă, culoare, cosmetic funerar) şi un înger captiv în logica prea umană a dicotomiei şi travestit în posibilitatea fragilă, nocturnă şi demoniacă a alternativei? (Gabrielle). Cel care poartă numele vegetativ al mamei devine, în chip firesc, tată al ei. Economia liniară a incestului se neutralizează atunci în circularitatea tainei suprafireşti prin care, aşa cum spune Sf. Bernard de Clairvaux în rugăciunea adresată „Fecioarei Mame", aceasta este „fiică a fiului ei" (Vergine Madre, figlia del tuo figlio, **Paradiso**, XXXIII, v.I). „Magnificenţa" operei lui Jean Genet îşi află rostul în perspectiva acestui paradox soteriologic; el absolvă firea de contingenţă şi de vina inefabilă de a fi.

În tărîmul fără transcendenţă al transgresiunii sau, pentru a nuanţa, pe urmele lui Jean Wahl, în lumea în care transascendenţa este doar simulacru parodic al transdescendenţei, joc secund impur al unui „mim funebru", acest hazard al fecundării unei mame vegetative de către un polen pneumatic ce-şi încriptează numele în însăşi diseminarea sa, secretă, în mod inevitabil, un complex de autogenie: „Mă concep fără tată, afirmă Notre-Dame-des-Fleures; mă nasc din mine însumi sau prin operaţia Sfîntului Duh". Această naştere suprafirească, proprie şarpelui gnostic Ouroboros şi lui Isus Christos, se precizează ca porfirogeneză, complex dinastic, imperial, de „magnificenţă" a nimicniciei, nucleu secret al inconştientului oricărui bastard, izvor al spaimei şi ostentaţiei care încearcă să o narcotizeze. În **Jurnalul hoţului**, Stilitano, „în lăuntrul ruşinii sale, în propriile-i bale, se învăluie şi ţese o mătase care este orgoliul său. Acest vestmînt nu este natural. Cel vinovat l-a ţesut pentru a se ocroti şi l-a ţesut din purpură, pentru a se înfrumuseţa". Paradoxul acestei ostentaţii apotropaice este de a se vădi ca somptuozitate de implozie, prizonieră în cripta „unui poem scris doar pentru el, hermetic pentru cei ce nu-i deţin cheia". Această „glorie secretă" aminteşte pascalianul „cifru cu două sensuri: unul limpede, care spune că celălalt este obscur". Jean Genet însuşi încorporează acest „cifru": numele matern "Genet" spune "limpede" că numele patern este "obscur". „Trupul subtil" al acestui „logos spermatic" anonim dobîndeşte un minimum de consistenţă în prenumele „Jean". Splendoarea introiectată devine, astfel, „un pergament pe care nimeni nu l-ar putea descifra, o naştere ilustră tăinuită, o bară de bastard pe blazonul regal, o mască sau, poate, o filiaţie divină..."

> „Marea preocupare nocturnă, cea anume făcută pentru a fermeca noaptea este producerea tatuajelor. Mii şi mii de mărunte împunsături ale unui ac fin lovesc pielea pînă la sînge şi figurile cele mai extravagante pe care le-ai putea închipui apar în locurile cele mai neaşteptate. Cînd rabinul desfăşoară încet Thora, un mister înfioară pielea, la fel ca atunci cînd vezi dezbrăcîndu-se un deţinut. Tot albastrul straniu de pe pielea albă înveşmîntează, cu un prestigiu obscur, pe copilul pe care îl acoperă, aşa cum o coloană indiferentă şi pură devine sacră sub inciziile hieroglifelor. Ca un stîlp totemic. Uneori sînt însemnate pleoapele, subsuorile, adînciturile inghinale, fesele, penisul şi pînă şi talpele picioarelor. Semnele erau barbare: panseluţe, arcuri, inimi străpunse, linii, săgeţi, rîndunele, şerpi, vapoare, pumnale triunghiulare şi inscripţii, formule, avertismente, o întreagă literatură profetică şi cumplită".
>
> **Jean GENET (*Notre-Dame-des-Fleurs*)**

Complexul de porfirogeneză al bastardului asociază transubstanţierea alchimică a „balelor" în purpură cu somptuozitatea exasperată a amurgului unui astru a cărui orbită cerească este proiecţia traseului unui astru imanent: „Răsăritul soarelui mă cutremură, scrie Genet în **Jurnalul hoţului**. Îi înălţam un cult. Un fel de intimitate maliţioasă se stabilea între el şi mine. Îl cinsteam, desigur, fără vreun ritual complicat; nu mi-ar fi trecut prin cap să-i maimuţăresc pe primitivi, dar ştiu că acest astru a devenit zeul meu. În trupul meu se înălţa, îşi continua curba şi o încheia. I-l vedeam pe cerul astronomilor, pentru că se afla acolo ca proiecţie cutezătoare a celui pe care-l păstram în mine... Purpurile amurgului, spun fizicienii, se datorează unei densităţi mai mari de aer pe care o traversează doar undele scurte. Cînd, spre amiază, nu se petrece nimic pe cer, o astfel de aparenţă ne-ar tulbura mai puţin; minunea este că ea se produce seara, în momentul cel mai patetic al zilei, cînd soarele **apune**, cînd dispare pentru a urma un destin misterios, cînd poate că moare. Pentru a dărui cerului atît fast, un anumit fenomen fizic nu este posibil decît în clipa cea mai exaltantă pentru imaginaţie: apusul celui mai strălucitor dintre astre".

Unui astfel de heliolatru, descendent, prin „filiaţie divină", din spiţa lui Heliogabalus, „anarhistul încoronat" adorat de Artaud, ironia cazonă a temnicerului care, la auzul numelui deţinutului, „vrea să spună Plantagenet", adică să „pună în abis" numele „Genet" în cel al ilustrei dinastii engleze care a ocupat Franţa în vremea Capeţienilor, această ironie insinua o mezalianţă intolerabilă. Să aşezi „această plantă spinoasă din Ceveni" („il fiore del deserto", cum o numeşte poemul **La Ginestra** de Leopardi) în „inima" blazonului plantagenet, purtat cu atîta trufie de Richard-Inimă-de-Leu, înseamnă pentru heraldistul bastard, herald al propriei aristocraţii, „despicarea" infamantă a propriei „embleme naturale", floarea numelui său, al cărui „rege sau, poate, zînă" este. Căci între „pompa funebră" a mormintelor Plantageneţilor şi a armoariilor lor - „leoparzii şi Crucea de Malta" - înflăcărate de gloria amurgului filtrat prin vitraliile capelei de la Fontevrault şi „purpurile" asfinţitului ceresc al soarelui imanent, se situează cufundarea euforică a „hoţului" în „marea aurită" a lanurilor de secară ale Poloniei, a căror unduire ordonează peisajul ca „blazon natural" al unui „personaj heraldic" "pus în inima" propriului herb: „Mă aventuram în această mare aurită cum intri într-o apă. Traversam lanul de secară. Înaintam încet, sigur, cu certitudinea că sînt personajul heraldic pentru care s-a format un blazon natural: azur, cîmp de aur, soare, păduri". Această blîndă amiază ţine dreapta cumpănire între fastul auster al Plantageneţilor şi cel excesiv al amurgului bizantin. Ea ocroteşte „confuzia insidioasă" care-l îndeamnă pe transgresor „să nege opoziţiile fundamentale", să sfideze „linia ideală" şi să parcurgă tărîmul atopic în care „legea şi fărădelegea se confundă, una disimulîndu-se sub cealaltă, dar resimţind, cu puţină nostalgie, virtutea contrariului ei", iar „tradiţia şi trădarea se simt legate în distorsiunea lor". Teritoriu ninist al unui Moebius floral, ectoplasmă ubicuă şi de neatins, ce nu-şi desfăşoară mirajul echivoc nici în transgresiunea legii, nici pe reversul ei (**neti, neti**), ci în suspensia antinomiei care o întemeiază.

Cornel Mihai IONESCU

Lumea interlopă e tot o lume

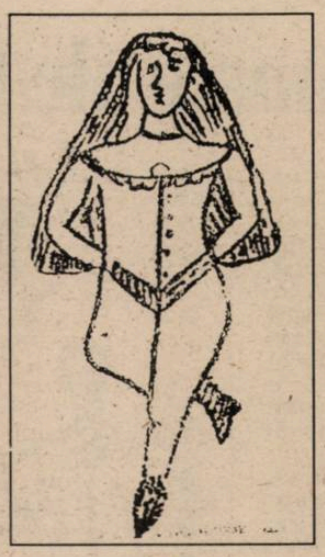

Dacă n-ar fi vîrsta celor implicaţi în această sîngeroasă poveste, moartea lui Yummie n-ar fi atras atenţia nimănui: crimă şi răzbunare într-una din colectivităţile criminogene din Chicago. Dar ucigaşul, Yummie Sandifer, un negru de unsprezece ani, a fost înmormîntat împreună cu ursuleţul lui de pluş. Cît a trăit, însă, el nu prea s-a jucat cu ursuleţul şi mulţi părinţi au venit cu copiii la înmormîntare ca să le arate ce vor păţi dacă nu vor fi cuminţi. Şi după cum relatează revista **Time** prea puţini l-au regretat: „Nimeni nu-l iubea şi nimănui n-o să-i lipsească“ - zicea un băiat de treisprezece ani, care se bătea mereu cu el, iar băcanul din colţul străzii, care îi interzisese să mai intre în prăvălie, era mulţumit că a scăpat de un hoţ, care îi punea şi pe alţii să fure. Comunitatea îşi trăia încă doliul după victima lui Yummie, o fetiţă de paisprezece ani pe care acesta o împuşcase, fără vreun motiv anume, cu două săptămîni înainte.

De ce a murit Yummie?

Cazul, căruia revista **Time** îi dedică un dosar, este semnificativ pentru percepţia problemei criminalităţii: „Statele Unite nu au o problemă a criminalităţii, ci **două**“ - scrie James Q. Wilson în numărul din septembrie al revistei **Commentary**. „Există două tipuri de constrîngere care se exercită asupra comportamentului: cea produsă de conştiinţa individuală sau de respingerea de către grup şi constrîngerea legii, impusă de poliţie şi tribunale. Dacă societatea vrea să-şi menţină echilibrul orice diminuare a primei componente trebuie compensată prin cea de a doua... Dar dilatarea noţiunii de libertate şi suspiciunile care apasă asupra statului au făcut imposibilă folosirea sistemului judiciar pentru înlocuirea tradiţiei morale. Cealaltă problemă se referă la natura delictelor: nivelul ridicat al violenţei, în special a celei juvenile, este produsul existenţei lumii interlope urbane, la rîndul ei determinată de marginalizarea unei largi categorii, alcătuită din indivizi alienaţi şi auto-distructivi“. Dacă pînă acum motivul cel mai răspîndit al delincvenţei era atacul împotriva proprietăţii, acum înspăimîntă posibilitatea morţii întîmplătoare, a oamenilor ucişi pur şi simplu pentru că se aflau într-un moment nepotrivit la locul nepotrivit. Cînd sînt prinşi, autorii acestor crime se dovedesc a fi nişte adolescenţi sălbăticiţi, fiinţe a-sociale şi pre-sociale, pe care pedeapsa nu îi sperie şi nu cunosc setimentul remuşcării. Să ne întoarcem la Yummie. Arborele lui genealogic este de fapt o colecţie de surcele. Bunica a avut zece copii de la patru taţi. O persoană cu impulsuri dominatoare - din expertiza psihiatrică reiese că izbuteşte cu greu să se stăpînească. Mama, Lorina, a născut primul copil la cincisprezece ani, are în total opt. Fireşte, a părăsit şcoala, a închiriat un apartament, trăieşte din ajutoarele sociale, se drogheză, a fost arestată de patruzeci şi una de ori, în general pentru prostituţie. Tatăl lui Yummie a fost condamnat pentru trafic de droguri şi de arme. Dosarul băiatului începe cu acte care înregistrează trecerea lui prin spitale din cauza rănilor provocate de violenţa familială. „Un viitor previzibil - spun poliţiştii - un copil care a devenit un caz de patologie socială de la vîrsta de trei ani“. Un itinerar repetitiv între centrele de detenţie şi „adăposturile“ furnizate de bandele care l-au recrutat. Treisprezece cămine pentru delincvenţi minori au refuzat să-l înregistreze pentru că era prea tînăr. O vecină spune că totuşi Yummie era la fel ca ceilalţi copii, cînd era singur: „Avea doar nevoie de iubire, şi ca să o obţină putea să fie chiar drăguţ, zăzică mulţumesc, scuză-mă, iartă-mă. Îi plăceau animalele şi baschetul şi să meargă pe bicicletă. Cînd era într-un grup apăreau şi buclucurile“. Pînă la urmă s-a integrat într-o bandă, Black Disciples, cam cu o mie de membri, în Chicago, împărţită pe grupuri conduse de şefi de treizeci, patruzeci de ani. Minorii sînt recrutaţi pentru transportul drogurilor şi crime, dacă sînt prinşi pedepsele sînt mai mici. E drept că nu prea mai apucă să devină majori. Unul din „bătrînii“ (şaptesprezece ani) din bandă explică rolul celor mici: „El e un nimenea, dar vrea să devină cineva, să aibă un nume. Aşa că îl pui la treabă. Ei, băiete, fă-mi rost de o maşină. O maşină roşie. O maşină roşie sport. Diseară, că ies cu gagica. Sau: ei, băiete, fă-mi rost de 50 de dolari. Sau: băiete, vrei să fii cineva? Lichidează-l pe cioroiul ăsta care se bagă în treburile noastre“.

Se bănuieşte că un asemenea mesaj a alcătuit şi ultima misiune a lui Yummie, că a fost trimis să execute un concurent pe piaţa drogurilor sau să răzbune o insultă. „Dacă ar fi fost pur şi simplu o ceremonie de iniţiere ar fi tras dintr-o maşină. Dar pentru că s-a apropiat de victimă, înseamnă că voia să-şi îmbunătăţească situaţia în ierarhie, sau să obţină o recompensă mai mare“ - presupune un cercetător de la Chicago State University. Victimele au fost un grup de copii, tot negri, care se jucau pe stradă. Glonţul a nimerit-o pe Sharon Dean (paisprezece ani) în cap. A murit înainte de a ajunge la spital. Cîţiva copii au fost răniţi. Poliţia a început să-l caute pe Yummie şi vreo trei zile banda l-a ascuns. I-a telefonat bunicii, a încercat s-o întîlnească, dar probabil ceva l-a speriat şi a fugit. A fost găsit cu capul ciuruit de gloanţe într-un pasaj întunecat de lîngă calea ferată. Cînd copiii care au venit la înmormîntarea lui Yummie au fost întrebaţi ce i-ar face să se simtă mai în siguranţă, majoritatea a dat acelaşi răspuns: o armă de foc. Aşa s-ar putea apăra de cei care au dobîndit deja una.

Un raport consistent

Cît a trăit, Yummie a contribuit la formarea unui procent dintr-o statistică: cea a delincvenţei juvenile. Acum face parte din statistica victimelor. Cei care studiază comportamentul deviant al adolescenţilor şi pre-adolescenţilor au ajuns la o concluzie fermă: 6% dintre băieţii de o anumită vîrstă comit peste jumătate din delictele grave făptuite de această tranşă de vîrstă. Şi acest raport - 6 la 50 - este teribil de consistent, fiind acelaşi la Philadelphia, Londra, Copenhaga şi Orange Country, California. „Am aflat o mulţime de lucruri despre aceşti 6% - scrie James Q. Wilson - de obicei au părinţi delincvenţi, trăiesc în familii discordante (sau pseudofamilii), inteligenţa lor verbală e redusă şi la şcoală au rezultate slabe, sînt reci emoţional, dar impulsivi temperamental, beau, se drogheză, locuiesc în comunităţi sărace şi prost organizate. Încep să se comporte rău de la o vîrstă fragedă. Aceste caracteristici nu sînt prezente doar la delincvenţii prinşi (care din cauza ghinionului ar putea fi nereprezentativi pentru întreg), ci şi la cei neprinşi şi care pot fi catalogaţi conform răspunsurilor la chestionare. Şi aceleaşi trăsături pot fi identificate în avans, printre grupurile de adolescenţi cu risc selectate la întîmplare, cu mult înainte de a fi înfăptuit vreun delict major. Nu reiese cu mare precizie care vor fi individualităţile delincvente, dar trăsăturile grupului apar cu pregnanţă“.

Continuîndu-şi analiza, Wilson susţine că această constantă a procentului (independentă de faptul că numărul adolescenţilor a scăzut) are cîteva explicaţii care ţin de dinamica socială, de felul cum se raportează societatea ca atare la lumea interlopă, şi, ceea ce este într-adevăr descurajant, la contaminarea lumii considerate „acceptabile“ de valorile lumii interlope: „Pe măsură ce scad costurile crimei şi beneficiile ei cresc; pe măsură ce armele de foc şi drogurile sînt mai uşor de obţinut; pe măsură ce glorificarea crimei devine un loc comun; pe măsură ce familia şi mediul familial îşi pierd puterea de constrîngere, totul se schimbă. Pentru cei care s-au obişnuit să respecte legea schimbarea e modestă - cîteva scule furate de la patron, cîteva treceri pe roşu cînd nu e vreun agent de circulaţie prin preajmă, cîteva încercări de a consuma un drog la modă, şi cîteva mici înşelăciuni în afacerile curente. Iar cei care nu respectă legea vor fi victimele unei schimbări dramatice: se vor îmbăta zilnic şi nu doar sîmbătă noaptea, vor înlocui marijuana cu crack, se vor aduna în grupuri mari în loc să vagabondeze doi cîte doi şi îşi vor cumpăra arme automate în loc să-şi bricoleze pistoale“.

Marginile lumii „ilicite“ şi ale lumii interlope se apropie prin atracţie şi fascinaţia (încurajată de film, de televiziune) pe care o exercită sfidarea legii funcţionează în folosul delincvenţei. Fructul oprit devine la îndemînă.

Realităţile Franţei impun de asemenea părăsirea clişeelor: neputinţa societăţii de a oferi o şansă de integrare unui număr însemnat de tineri este premisa integrării lor în grupuri criminogene. Medic şi psihiatru, Marie-Hélène Lemaire îi consultă pe arestaţii tineri: „Ceea ce îi uneşte este umilinţa. Dacă nu umilirea lor, atunci cea a părinţilor lor. Îi uneşte faptul că nimeni nu-i ascultă. Adeseori împărtăşesc aceeaşi cultură, aceeaşi absenţă a speranţei şi deci aceeaşi formă de expresie: trecerea la acţiune ...Biografia lor e alcătuită din părăsiri, din carenţe afective. Nu s-au identificat vreodată cu cineva sau cu ceva... Au ajuns la limita suferinţei. Unii prezintă o certă deteriorare intelectuală: a fost atinsă inteligenţa, memoria. Cînd trăieşti pe stradă, trăieşti într-o lume a violenţei, loveşti şi eşti lovit, ai accidente, bei ca să suporţi... Unii dintre ei şi-au pierdut orice autonomie. Ar trebui poate început prin încercarea de a le reda acestor oameni demnitatea: ei tac, arareori încep o conversaţie şi nu îţi întind mîna“.

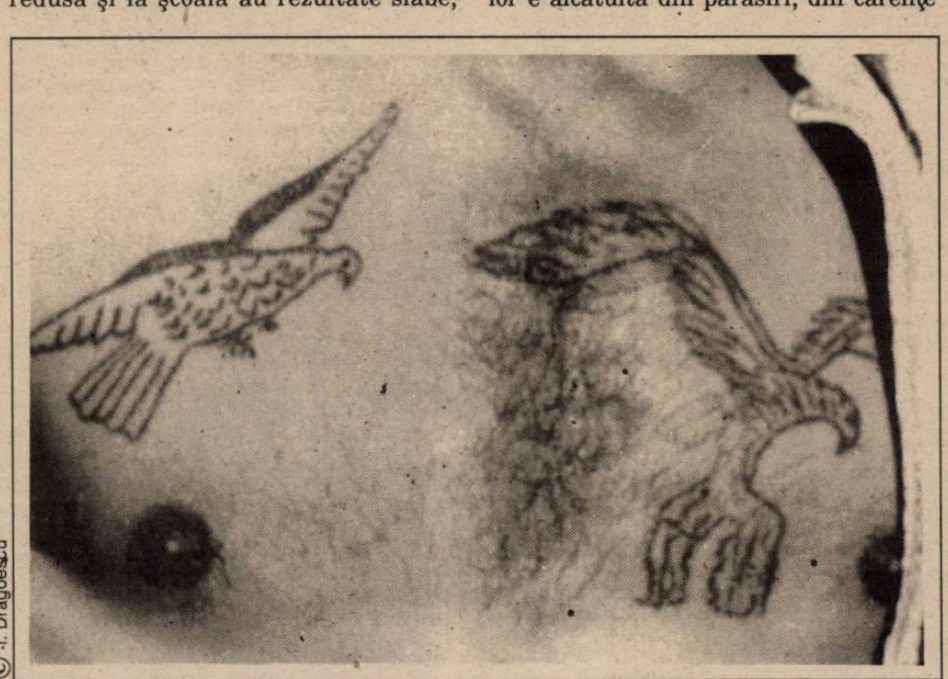

© I. Drăgoescu

O lume degradată

Discursul politic diluează şi distorsionează aceste realităţi: măsurile luate de ministrul de Interne, Charles Pasqua, tind să acrediteze ideea că lumea interlopă e alcătuită din ceilalţi, din imigranţi, din musulmani, şi că însănătoşirea societăţii ar depinde de măsuri ferme în materie de vize şi paşapoarte. Presiunea exercitată de „ilegali“ este evidentă. Dar modelul pe care îl oferă oamenii politici folosind procedeele lumii interlope (minus violenţa) pentru a-şi spori averea sau confortul are pînă la urmă acelaşi efect „educativ“. Între o bandă care îi terorizează pe micii comercianţi cerîndule un bir pentru a le asigura securitatea şi un primar sau un consilier municipal care încheie contracte doar în funcţie de avantajele personale, diferenţa e doar de gabarit.

Lumea interlopă este o copie degradată a lumii „licite“, normale, ea nu face decît să amplifice şi să simplifice traiectul de la cauză la efect, urmările perverse ale unei legislaţii neadecvate, ale egoismului social, ale violenţei legale. Mafia s-a organizat în Statele Unite în anii prohibiţiei, revolta de acum doi ani din Los Angeles a pornit de la un abuz al poliţiei nesancţionat de Justiţie. De cînd Charles Pasqua este ministru de Interne în Franţa şi îşi aplică măsurile dure, numărul revoltelor din zonele suburbane a crescut de trei ori. Victime ale unei discriminări colective (motivul poate fi sărăcia, culoarea pielii, religia) marginalii unei lumi marginale se organizează sfidînd contractul social.

Acelaşi principiu al oglinzii a determinat şi structura mafiei ruseşti: „După lichidarea URSS şi doar în cursul anului 1992, 92.000 de profesionişti din Ministerul de Interne au demisionat sau au fost concediaţi. O bună parte dintre ei - o şesime conform aproximaţiilor - s-a pus în slujba sectorului privat, dezvoltat la întîmplare, fără reguli bine definite şi fără bariere în faţa îmbogăţirilor ilicite. Experţii veniţi din poliţie au dat „pionierilor“ privatizării dosarele, reţelele de informatori şi competenţa lor într-un anume gen de operaţii“ - scria K.S. Karol, în martie, în revista **Le Nouvel Observateur**. S-a creat astfel o structură criminală instalată temeinic pe ruinele vechiului imperiu: „Mafiile ruseşti controlează economiile ţărilor baltice - afirmă K.S. Karol - în Polonia, după bătălii aprige cu liderii locali, rusii şi-au introdus reţelele lor de prostituţie la Varşovia şi la Cracovia; la Berlin şi la Hamburg reglările de conturi între mafioţi ruşi au dat deja vreo cîteva zeci de morţi“.

Uneori e instructiv de observat cum în timp ce diplomaţii şi experţii discută despre Europa unită, despre avantajele şi dezavantajele integrării, despre lărgirea prin cooptare a diverselor organisme internaţionale, oamenii care ştiu să lege în mod direct acţiunea de profit trec peste toate barierele - de tradiţii culturale, de naţionalitate şi religie - şi se unesc coordonîndu-şi activitatea în folosul celui mai tare. Şi poate că unul dintre puţinele lucruri care deosebeşte într-adevăr lumea interlopă de cealaltă, este că aici nimeni nu crede în cuvinte sau idei, ci numai în ceea ce se vede.

Magdalena BOIANGIU

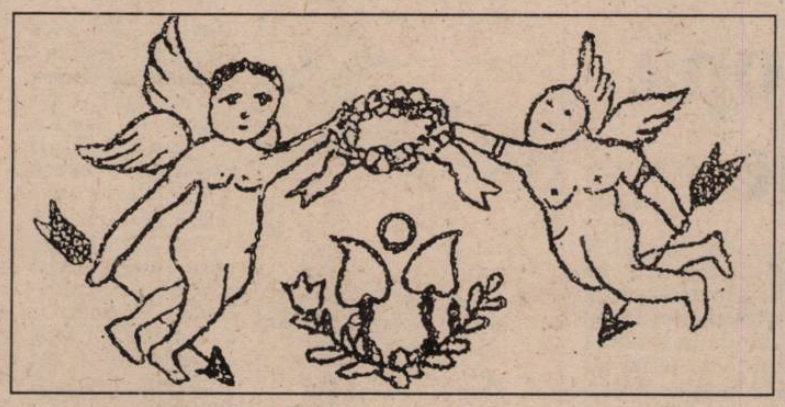

Trei fețe tradiționale ale hoției

Anonim, anonim: în nemernicia lui, hoțul (de buzunare, de lănțișoare, de vapoare) tinde către două idealuri de perfecțiune: a raptului și a ștergerii de sine. Pentru a le atinge, el practică o perpetuă, asiduă „lectură profesională" a lumii. Citește chipuri: de „fraieri", de „gabori" și de „tovarăși". În rest, oamenii, în general, nu prea au importanță. Îi denumește „lest". Despre un gabor „citit" se spune că „i s-a luat fața". Polițistul - încarnînd autoritatea legii - obișnuiește să se costumeze în om ca să-l poată studia în voie pe suspect. Se anonimizează, la rîndul lui. Și, dacă e polițist bun, va cîștiga cursa: va „lua" el „fața" celui urmărit.

Am discutat cu cîțiva judiciariști specializați în astfel de capturi. Poveștile și taxinomiile lor m-au ajutat să recompun trei „fețe": Șutul (hoțul de buzunare), Șpringarul (spărgătorul de locuințe) și Tîlharul. Boschetarul, Fomistul și alții vor intra în scenă - doar ca personaje interlope de contrast.

REGULI NESCRISE ALE ȘUȚILOR

Șuții sînt de două feluri: răpciugoși (pe aceștia îi vezi de la distanță și te pui în gardă) și cocheți, chiar parfumați (aceștia sînt mai răspîndiți și mai eficienți). Șuții-domni sînt cei mai histrioni. Prinși cu mîna în buzunar, fac gălăgie și se exprimă cît mai literar: „Ce-aveți, doamnă, sînteți nebună? Cum să vă umblu în geantă? Sînt om serios! Vă cam neglijează bărbatul, de-aia vă dați la mine..." Meseria de șut e una din cele mai frumoase, fiindcă furtul din buzunare e greu de probat. Polițiștii povestesc cu regret că, dacă nu e prins cu portofelul („mortul" sau „tifla") în mînă, hoțul e curat.

Această meserie avantajoasă se practică de obicei în echipă - singur e mai riscant: cine să preia „mortul"? Primul domn „se bagă-n față și ține tira", al doilea presează, al treilea - comite. Apoi transmite. Cei trei trebuie să fie cinstiți unii cu alții și să împartă banii corect. Uneori, însă, cel care se îndepărtează cu prada nu se poate abține să n-o vămuiască. Ca să nu apară conflicte, la următorul autobuz se schimbă tura: operează el, „trece-n față", lăsîndu-și amicii să părăsească teatrul de luptă cu banii.

În metrou sau în tramvai, șuții se plasează imediat lîngă tine dacă ești supărat sau îngîndurat. Te „citesc". Bătrînețea sau semnele bolii nu-i vor înduioșa niciodată: fraierul rămîne fraier. Este ceva ce n-ar face un șut? Polițiștii cred că nu. Ca să-și scape pielea, un șut poate să te „înțepe" și chiar să te „taie" - la propriu.

Cum se comportă cînd recunosc în aglomerație un polițist în civil? Îl aleargă prin tot orașul, schimbă o mulțime de mijloace de transport în comun - fără să fure o centimă. După ce e „plimbat" o zi, polițistul înțelege că l-au citit și că trebuie să se mute în alt sector. Relația șut - om al legii este una de competiție. Cînd constată că eșafodajul de probe construit de judiciarist e ireproșabil - și poate să o facă pentru că ajunge să cunoască mulțumitor articolele din Codul penal ce i-au fost dedicate cu drag de legiuitori - șutul se poate preda cu următorul discurs: „Săru' mîna, nașule, ai fost mai bun! Gata, n-are rost să mai discutăm, m-am turnat!"

Ce prețuiesc șuții? Mîna foarte abilă (pe care o numesc „pensetă") buzunarul umflat și cetățeanul distrat. Ce le place să facă atunci cînd au bani? Să se distreze, normal. Cum? Biliard, jocuri de noroc, cîrciumi, în care, însă, niciodată nu-și beau mințile. Cheltuiesc cu ușurință, dar nici un polițist nu mi-a spus că ar fi văzut un șut beat. Fiindcă meseria îi cere să fie lucid și disciplinat: șutul care se respectă se trezește la șase dimineața, odată cu oamenii muncii. Îi e mai greu acum, iarna, cînd „fraierul" se îmbracă gros. Își exersează și el talentul asupra poșetelor. Cum trăiește clipa în care operează? Unul dintre interlocutorii mei spune „ a filmat" destui și că arată transfigurați, au venele de la tîmple umflate și fața plină de sudoare: se pare că trăiesc o mare tensiune cînd mîna a ajuns în buzunarul victimei. Un alt polițist evocă o ceată de șuți rafinați care, în timp ce operau, făceau și „caterincă". Adică rîdeau, avertizau în glumă călătorii înghesuiți unul într-altul: „Atenție la genți! La buzunare! Uite, nene, hoțul! Fii atent neamule, că te face!" Oamenii nu rezistau și duceau instinctiv mîna către locul în care știau că țin banii. În timp ce hoții „se luau în gură" (ca lăutarii),dispăreau și portofelele...

ȘPRINGARUL ȘI GÎNDIREA ÎN PERSPECTIVĂ

Șpringarii fac parte din categoria hoților deștepți. (Cei mai deștepți rămîn, oricum, escrocii, care nu se înjosesc niciodată să-ți ia ceva, te conving să le dai singur). Totuși, șpringarii au trăit și trăiesc cel mai bine dintre toți.

O spargere într-o locuință presupune o documentare prealabilă serioasă. Un șpringar își „plimbă" (adică însoțește) victima o săptămînă, două, pînă îi cunoaște toate obiceiurile, intrările, ieșirile și sistemele de asigurare a locuinței. Apoi alege momentul cînd „ e loc" și „te face". Și aici se poate lucra în echipă. Dar există riscul să „cadă" unul și să-i dea pe toți „în primire". Așa că hoțul bun, care se respectă ca meseriaș, e un lup singuratic și preferă „să cadă numai pe mîna lui". El are grijă, dacă e specialist, să intre în bloc cu mîna în buzunar și cu mîna în buzunar să iasă. Caută delicat și înmănușat (nu e cazul să „cadă" pentru două-trei amprente) aurul și banii. Dacă găsește - bine, dacă nu - a plecat cu mîna goală. Nu-i trebuie altceva. Nu e un „fomist", un spărgător de duzină care să lucreze „la ghici", să-ți răvășească lucrurile și să-ți forțeze ușa cu ranga. El îți vizitează locuința „la pont" și-ți și încuie ușa la plecare. Un pont bun se cumpără și valorează cîteva sute de mii de lei. Șpringarul poate decide că e înțelept să-ți fure doar jumătate din banii pe care i-a găsit, numai ca să-i deruteze pe „manuși" (polițiști). Odată a fost spartă garsoniera pe care o împărțeau doi soți aflați în plin proces de divorț. Hoțul, care știa cît se detestă cei doi, a intrat elegant folosind pontoarca. Din 10.000 de dolari - a luat numai 5.000: banii „lui". Pe ai „ei" i-a lăsat pe noptieră. „Numai ea i-a furat!" a acuzat bărbatul. „Numai el, ca să dea vina pe mine!" se apăra soția. Artizanul acestei lovituri făcea parte din spuma hoților de locuințe pe București.

Șpringarii sînt și ei tipi bine. Se îmbracă sobru, neutru: profesia le cere să nu atragă atenția pensionarilor vigilenți din orice bloc liniștit. Dacă totuși, sînt întrebați la cine merg, au mai multe variante: pronunță numele unui locatar oarecare, pe care au avut grijă să-l memoreze consultînd lista afișată în holul scării. Sau, pur și simplu, spun numele viitoarei victime, așteptînd să afle de la vecinul curios dacă este sau nu „cutare" acasă. Oricum, invocă un pretext ca să plece: „nu e loc de dat gaura." Vara, cînd e cald și ferestrele sînt deschise, șpringarul îți intră noaptea în apartament fără probleme indiferent de etaj. Dacă știe că ai o familie numeroasă, aprinde și cîte o lumină, deschide uși. Mizează pe faptul că, la o casă cu multe suflete nimeni nu se trezește din atîta lucru. „Hoții sînt înaintea noastră cu un pas, gîndesc în perspectivă" - recunosc polițiștii.

Trăiți dom'le procuror
Judecă-mă mai ușor
Că nu-i crimă nici omor
Dar e chestie de hamor

Procuroru-l ăsculta
La temniță că-l băga
Zece ani că-l condamna

Clejani - Vlașca 1949

PREȚUL PRIETENIEI ȘI AL VIEȚII

Hoții meseriași pun mare preț pe prietenie: „Sînt foarte afectivi - mi s-a explicat. Cînd au lucrat mult împreună și s-a întîmplat să cadă numai unul dintre ei, nu ți-l dă pe celălalt dacă vede că n-ai probe pentru el. Își asumă fapta singur. Cînd iese din pușcărie, știe că partea lui din spargere îl așteaptă. Din ea, prietenul îi va trimite pachete la închisoare." Dacă prietenul nu dă nici un semn, nu se îngrijorează. Așteaptă să vină în pușcărie colegi de breaslă cu vești de afară. Și numai cînd află că tovarășul e liber și benchetuiește pe bani care deja nu mai sînt ai lui - e posibil să toarne.

Ce n-ar face un șpringar? N-ar agresa victima dacă e surprins în casă: știe că poate scăpa mult mai ușor cu o tentativă de furt „pentru care încadrarea e de la atît la atît". El nu-și permite o tîlhărie: s-ar degrada. Mai mult, ar fi dezaprobat de ceilalți meseriași de clasă: cum, el, un hoț versat, să sugrume sau mai știu eu ce? Șpringarul are mîndria lui. Spune: „Eu nu sînt tîlhar! Aia n-au nici un Dumnezeu!" Atacă proprietatea, dar niciodată persoana. Îi place să poată spune cu fruntea sus: „Dom'le, eu n-am făcut niciodată «călcare»". Șpringarii îi disprețuiesc cel mai mult pe violatori și pe cei care agresează minori. În pușcărie se poartă foarte urît cu ei.

TÎLHARII: ANȚI-LEGE, ANTI-REGULĂ

Tîlharii nu sînt profesioniști și n-au reguli. Ei sînt dispuși să omoare pentru 5.000 de lei sau o bijuterie și să lichideze și eventualul martor. Tîlharul e stihial. Și greu de prins. Polițistul stă

noaptea prin cîrciumi proaste, încercînd să se poarte ca un muncitor beat care tocmi a luat salariul. Uneori, în acest chip, reușește să-l captureze. Pe fondul sărăciei galopante, tîlhăriile se înmulțesc în România de la an la an.

ȘUȚI ȘI ȘPRINGARI: IMAGINI ÎN OGLINDĂ

Dar cum comunică șpringarii și șuții - „categoriile profesionale" mai bine conturate? Ajung, ce-i drept, să se cunoască prin locurile unde se cheltuiesc banii. Dar - fiecare cu echipa și cu meseria lui. În general nu se suportă și consideră că el n-ar face niciodată ce face celălalt. „Stai mă, puțin, eu mă respect, eu nu fur din buzunare. De ce să mă torn eu așa repede? Să mă vadă fraierul? Nu fac eu de-astea..." Șutul, la rîndul lui: „Mă, eu nu pot să intru într-o casă! E altfel. Aicea scap repede de acaret. Dar dacă m-a prins în casă - ce fac?". Ajunși, însă, în pușcărie, șuții mai tineri se pot lăsa convertiți la meseria mai nobilă de spărgător. Șpringarul se laudă: deși ajuns după gratii, are bani care îl așteaptă afară, are ponturi. „Nu-i păcat să rămînă fraierul cu banii? Hai s-o punem, te-nvăț cum, tot ai cazier, e păcat să furi cinci lei, fură, măi, în stil mare!" Cei care își schimbă profilul trebuie să fie înși dotați, mobili, apți pentru reconversia profesională. E greu de crezut că boschetarul (gradul cel mai umil în ierarhia pușcăriei, fără casă fără masă, un Nimeni care face muncile înjositoare în celulă fără nici o răsplată) își va depăși vreodată statutul.

CE FACE UN HOȚ LA BĂTRÎNEȚE?

Ce fac, la bătrînețe, șuții și șpringarii? Puțini dintre ei se gîndesc să-și pună ceva deoparte. Nu-i o tragedie. Trăiesc din meditații. Șpringarii racolează tineri isteți, le pun în mînă pontoarca, îi învață să facă un proiect de spargere. Cînd lovitura dată de discipol e încununată de succes, percep „dividende". În plus șpringarul ieșit la pensie poate să fie gazdă de hoți, tăinuitor, plasator de marfă - dacă nu are talent pedagogic - și tot cîștigă bine. Șuții bătrîni - la fel. Lecțiile lor de furat sînt mai spectaculoase: material didactic - clasicul manechin cu clopoței la buzunare - ca-n Victor Hugo! Multă bătaie mănîncă elevul pînă reușește să nu „trezească" clopoțelul...

Delia VERDEȘ

Redacția DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 București ● Telefon: 212.23,84 ● Telefax: 312.75.59 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poștale. Publicația se află la poziția 2106 în Catalogul publicațiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresați-vă redacției la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia și la sediul redacției, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ștefan Aug. DOINAȘ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEȘU
REDACȚIA: Magdalena BOIANGIU (redactor șef adjunct), Ilies CÂMPEANU (secretar general de redacție), Tita CHIPER, Radu COSAȘU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ȘERBAN, Elena ȘTEFOI (redactor șef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Delia VERDEȘ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Delia VERDEȘ
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Gabriela MAȘEK; DIFUZARE: Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU, Corina MÎȚĂ
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, București

Anul II
nr. 102
23-29 decembrie 1994
16 pagini 200 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE

DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

A-NCEPUT DE IERI SĂ CADĂ...

Dezvăluiri despre Moș Crăciun...

...Colinde cu aurolac

Năpasta porcului...

...Daruri otrăvite

Luna pocnitorilor...

...Cîntarea Mariei

EDITOR:
FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Argument

Motto: *Ce sînt îi mai mare?*

Moş Crăciun, mai mare.
Că-i mai dedemult
Şi-i mai priceput.

(Colinde culese de G. Breazul)

De cînd sînt, cam tot anul am trăit aşteptînd ceva miraculos: pe cît de concret posibil, am identificat acel ceva cu Ajunul Crăciunului. Sărbătorit mereu cu căldură, cu rude, prieteni, Moşi Crăciuni la ore fixe, bunăstare pe muchie, mult umor şi, pe undeva, fără limitele unei religii stricte. Cu o bucurie nebuloasă şi o tuşă de miraculos am rămas pînă în ziua de azi, cînd am înţeles totuşi cîte ceva şi din semnificaţia religioasă a Crăciunului. Deşi sînt foarte multe alte lucruri tradiţionale pe care le-am aflat, şi le puteţi afla, din articolul Ioanei Popescu **Noi ieşim, Dumnezeu să intre** (pag. 6). Pînă şi faptul că Moş Crăciun (asimilat de copiii români cu rubicondul Santa Claus) e departe de a fi un sfînt şi că duce daruri pentru a-şi mai ispăşi din păcate. De păcatul uitării şi al repetiţiei suferă şi puţinii subiecţi ai anchetei **Cîntarea Mariei** (pag. 7). Despre asimilarea aceluiaşi Moş Crăciun cu oficiosul Moş Gerilă, şters ca denumire, dar nu şi ca mentalitate, aflăm din articolul Irinei Nicolau, **Darul Otrăvit**. Semnificaţia darului o discută, de asemenea, atît Teodor Baconsky în pagina 11, cît şi Aurora Liiceanu în mai teluricul **Calul de dar se caută în dinţi**.

De la daruri la beneficiarii acestora nefiind decît un pas, ne-nscriem, pe nesimţite, într-o altă direcţie a numărului: copiii. De la ei, însă, nu primim tradiţionala viziune idilică: aurolacii nu-şi vor, de Crăciun, decît punga, copiii Şcolii 102 se revoltă împotriva oraşului iar elevii din anii 1973-78 ai profesorului Dorel Zaica emit cugetări. Una din modalităţile lor cele mai agresive de protest sînt pocnitorile lui Viorel Moţoc (pag. 8). Ultima, dar cea mai savuroasă tentă a numărului căznit sărbătoresc este cea gastronomică: atît teoretic (pag. 16), literar (Liviu Papadima în pag. 15), lingvistic (Rodica Zafiu în pag. 15), radiofonic (Marius Vintilă în pag. 9) cît şi concret (Fane Măcelarul în pag. 9). Porcul se auto-impune ca subiect prolific de dezbateri. Completat de poveşti (Sorin Şerb) şi de imagini ale străzii inerte, portretul numărului 102 al **Dilemei** reflectă, destul de fidel, bucuria nebuloasă de care vorbeam la început. Cît despre partea de miracole... (I.P.)

Două poveşti de Crăciun

Tăticu' adusese un pom de Crăciun înalt cam cît casa – şi nici nu-i mai încăpea steluţa în cameră, de înalt ce era. Umblaseră tot tîrgul să-l găsească. Era, pe jumătate, copacul animal şi, de la mijloc în sus, era cosmic. Crengile erau încărcate de cetina verde a protozoarelor, mătasea broaştei, băşicuţe de viaţă unicelulare, sfere colorate şi vii, amoebe şi mormoloci. Urmau serpentinele de microbi, musculiţe, globuri de madrepore, elitre scînteietoare, antene şi picioare sticloase, cleştişori flămînzi, chitină lacrimoasă. Dup-accea mămica pusese lumînărelele - peştii, amfibiile, mamiferele şi multe altele - peste toţi tronînd maimuţa şi, ceva mai sus omul. Deasupra acestora urmau sferele de praf şi cercurile de lumină. Erau prea sus, spunea copilul, şi nu le mai vedea bine. Erau nori nebuloşi, prin care treceau, ca peştii, bolizii spaţiali. Treceau meteoriţii, cometele pletoase, sisteme solare care, cînd le băgai în priză, începeau să se rotească repede-repede. Pluteau peste praful gros resturi de lumină stinsă, unde magnetice şi radio, pulsări şi plasmă. Noaptea Crăciunului putea începe. Se strînseseră tustrei în living-room, cafeaua aburea în ceşcuţe, mirosea a cozonaci. Tatăl aprinse lumînărica-om şi o lumină roşie învălui bezna încăperii. Electricitatea puse în mişcare sistemele alea planetare iar muşchii copacului animal începură să trosnească. Eh, ce bine-i în seara de ajun cu aşteptarea asta cu tot! Însă lumînărica alunecă de pe ramură şi căzu. Bradul se aprinse în cîteva secunde şi aruncă turbat jerbe de scîntei. Şi toată noaptea încercară să-l stingă dar focul nu se opri decît cînd lăsă în urmă un animal de cenuşă.

***

A fost odată un regat, Apilahida se numea. Şi pe crenelurile zidurilor de apărare tunurile stăteau mereu în poziţie de atac. Şi iată de ce filosofii cetăţii apreciaseră că darurile de Crăciun sînt create din nimic. Ele, au continuat fizicienii, au densitate, volum şi greutate normale. Prin urmare, ocupă acelaşi loc pe care l-ar ocupa obiectele realităţii. Atunci, au calculat matematicienii, dacă numărul de copii din cetate este de 10 mii, cadourile lor anuale vor fi de 10 mii înmulţit cu aproximativ un kilogram. În fiecare an presiunea suplimentară asupra solului este de circa 10 tone şi, la o sută de ani, de o mie de tone. În lumea reală, lucrurile nu apar şi nu dispar. Într-un veac ar fi fost necesară o nouă groapă de gunoi pentru jucăriile abandonate. Într-un mileniu, afirmau sociologii, cetatea va fi asediată de aceste resturi aduse din cosmos sau din nimic - nu se ştia de unde. De aceea, militarii, în lipsa unei măsuri corecte, au decis să-l torpileze pe Moş Crăciun imediat ce apare deasupra oraşului. Era spre binele tuturor să refuze aceste daruri. Cert e că industria autohtonă de jucării din pămînt ars se dezvoltă foarte bine - şi tot săpînd pămîntul încolo şi-ncoace, zidurile cetăţii se înclinau şi se ruinau pe zi ce trecea.

Sorin ŞERB

„Bucuria umple ţara...“

- adulmecări de Crăciun -

Dacă la World Trade Plaza se află Paradisul cadourilor, în limitele căruia poţi să te dai cu skateboard-ul sau să te laşi dus cu puzzle-ul, în zona Piaţa Romană - coloane-exterior poţi să te uiţi şi să constaţi. Luînd-o înapoi din staţia lui 131, începi prin a observa, pe prima tarabă, stivele de săbii. Sînt de plastic, şi galbene, şi costă 400 de lei. Nedumerit de anacronismul lor, traversezi spre o altă epocă: în zona staţiei lui 300, dai de pistoale cu şapte sunete de 5.000 de lei (de ce nu 7.000, sunetul şi...). Astea sînt pentru băieţi. Pentru fete poţi lua nişte pitice în cutie, cu sclipici, intitulate „Les petites fées“ şi estimate la 6.200. Orice s-ar zice, au ceva sărbătoresc. La fel cu Benone Sinulescu, Angela Buciu, Mariah Carey, Placido Domingo, Ioan Bocşa sau Boney M, ale căror chipuri trase la xerox sînt pe casete. Şi pe care, dacă eşti întreprinzător, poţi să-i asculţi printre crocodili adevăraţi de Nil: o croazieră de Crăciun prin J'Info Tours e 100.000 de lei şi 452 de dolari. Sau într-un apartament nou picat la Marele Loz de Crăciun. Dacă nu poţi admira crocodilii, poţi, în schimb, să te speli cu dinozauri-săpun turceşti, multicolori dar cam fără chip, la numai 1.200 de lei cutia (de 5 bucăţi). În culori asemănătoare reptilelor sînt şi piesele de lenjerie, în general bărbăteşti, cam la 1.100 bucata, la taraba quasi-centrală. Se vînd bine, laolaltă cu tot ce e de mîncare, ambalat în poleiala de sezon, producţie cehă sau maghiară (vezi pungile de bomboane de pom). Din lumea directă a bradului poţi lua globuri, cu 5-600, urît vîrstate cu argintiu, beculeţe cu sau fără melodie şi o nouă invenţie: hîrtii mici, abil împachetate, cu fundă pe deasupra şi nimic pe dinăuntru, la numai 300 de lei. Dar nu dispera: dacă eşti grandoman, există şi reversul. Ce-i drept, nu pe dinafară, ci în interiorul florăriei de la Romană: un brad, se pare, de mătase, cu tot tacîmul în şi pe el, te duce cam la un milion. Nu eşti obligat să-l iei, deşi florăreasa spune că are mulţi clienţi şi că, în curînd, îi termină: dacă nu-ţi ajung fondurile, te poţi mărgini la spray-ul cu zăpadă artificială de vreo 4.000 de lei. Sau cu un brad natur, de piaţă, cu doar 10.000 de lei (dacă nu e atît de mic încît să moară de rîsul lui propria-i vînzătoare, aşa cum făcea - depăşind zona - cea din Piaţa Galaţi). Să nu crezi însă că numai bradul (sau vîscul) e verde iarna. Nu: dacă iei un cap de rumeguş, cu ochi, guriţă şi urechi şi seminţe pe post de păr, şi dacă-l pui cu capu'n jos în apă, în a şaptea zi îi creşte iarbă pe cap. Adică părul. Dacă-l tunzi regulat, rişti să-l ai o viaţă, declară unul din păzitorii capului. Plus că aduce noroc: vînzătorul în cauză se pregăteşte de casă şi maşină. N-ai încredere în ce-ţi văd ochii şi ce-ţi zgîndăre urechile? Atunci n-ai decît să-ţi iei un papagal vorbitor, de 50.000 lei, din plastic chinezesc, care repetă după tine tot ce vrei. Neselectiv. Se găseşte în faţa florăriei.

Ilaromira POPOVICI

Aduse cu poşta

„A oferi e o perversitate“

Nu mi-a plăcut niciodată să dăruiesc sau să primesc. Într-o lume dominată de materialism şi deprimarea afectivităţii „a oferi“ e un cuvînt aproape dubios. Plin de suspiciune, bolnav de scenarii, mă întrebam: „de ce?“ „cu ce scop?“ „ce urmăreşte?“

Cine e acest individ straniu cu barbă şi hăinuţe roşii care face cadouri fără să solicite nimic în schimb?

Încă de mic am avut serioase îndoieli cu privire la el. Mai tîrziu, cînd am înţeles trucul, mi-a devenit simpatic. Era numele singurului spectacol pe care-l organizam în familie o dată pe an, totdeauna acelaşi scenariu.

A dărui mi se pare adesea o armă. Sub zîmbetul prefăcut al iubirii aproapelui poţi oferi pentru a solicita, mai tîrziu, mai mult.

Chinuitor e să faci un cadou. Întotdeauna am încercat să ofer ceea ce-mi imaginam că poate bucura şi nu ce mi-ar face plăcere. Astfel căutarea unui dar devine pentru mine o nesfîrşită şi supărătoare descindere în psihologia celuilalt. Mă zbat între ceea ce-mi închipui că-şi doreşte şi posibilităţile mele financiare. Rezultatul e adesea mediocru.

A oferi e o perversitate. Oamenii cărora le-am făcut un cadou cu plăcere sînt cei pe care nu i-am revăzut niciodată. Ceea ce m-a bucurat era un masochism interior: plăcerea de a-mi învinge pornirea interioară (nu îndepărta ceea ce-ţi aparţine!).

Moş Crăciun e un personaj mistic sau un pervers de dimensiuni planetare. Este fie invenţia păgînă a unui cuib de afacerişti bine investiţi psihologic, fie născocirea unui sfînt care nu deosebeşte teluricul de divinitate şi coboară fericirea pe pămînt.

Eu cred în Moş Crăciun. Cîteodată e tot ce mi-am dorit.

Bogdan Radu POPESCU

P.S. În urmă cu trei ani, în preajma Crăciunului, mă aflam în metrou privind cu dispreţ cetele de ţigănuşi care mutilau în stil citadin colinde vechi.

La un moment dat a apărut un om de vîrstă mijlocie, sprijinindu-se în cîrje. Şi-a expus suferinţa (în termeni medicali), situaţia materială, pensia de stat, numărul de copii şi posibilităţile de viaţă. Era curat, corect îmbrăcat şi demn. Toţi călătorii au început să se scotocească în buzunare, femeile s-au înghesuit să-i ofere portocale. N-am ezitat să-i dau jumătate din banii pe care-i aveam la mine. Cînd a ieşit m-am trezit bîntuit de un sentiment ciudat: mă simţeam dator.

Revista *Dilema*
urează
tuturor colaboratorilor
şi cititorilor săi
un
Crăciun fericit!

Propuneri de *Dileme*
pentru viitor:

- **Aţi avut măcar o zi bună în 1994?**
- **Nou, noutate şi schimbare**
- **Vin americanii!**

Spre Europa, cu spatele...

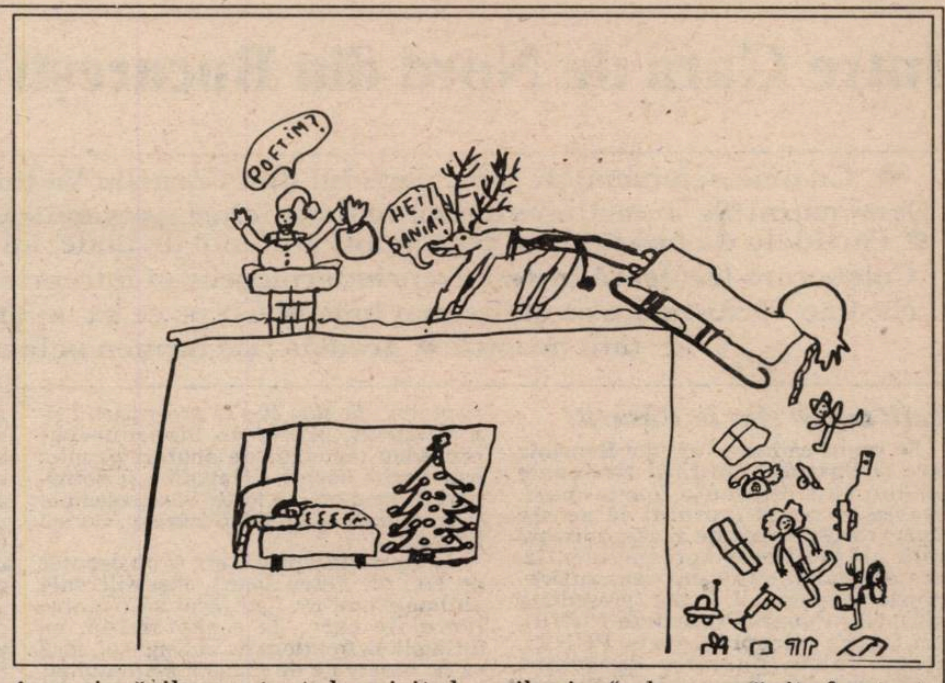

În concepţia statului comunist, politica externă e o (mai mult sau mai puţin) complicată manevră de camuflaj: trebuie să faci în aşa fel încît să nu transpară în afară ceea ce se petrece înăuntru. Diplomaţia e echivalată, aşadar, cu înşelătoria, iar patriotismul profesionist cu talentul de a difuza în străinătate o imagine **mincinoasă** a patriei, un **fals** propagandistic, la adăpostul căruia puterea să-şi îngăduie cele mai sordide abuzuri interne. Nu sîntem naivi: şi ţările necomuniste cultivă viclenia diplomatică. Dintotdeauna, politica externă s-a bizuit pe o reţea de abilităţi, a căror ţintă a fost manipularea împrejurărilor în beneficiul ţării proprii. Ţările necomuniste au sfîrşit însă prin a înţelege că, pe termen mediu şi lung, e mai rentabil să nu oferi străinătăţii o imagine pentru care n-ai acoperire internă. În plus, ele nu confundă beneficiul ţării cu beneficiul unui regim, al unui partid unic, sau al unui grupuscul prepotent.

La noi supravieţuieşte încă, din păcate, o strategie duplicitară, la limita schizofreniei. Nu realizăm că spectacolul coerenţei dintre afacerile dinlăuntru şi cele din afară e infinit mai convingător decît acela al şmecheriei agresive. Nu realizăm că cea mai bună **imagine** a ţării o dă buna (şi transparenta) ei aşezare interioară. Pe acest blocaj se întemeiază unul din cele mai stupide poncife ale nostalgicilor: Ceauşescu a greşit în politica internă, dar a dus o politică externă remarcabilă. E ca şi cum ai lăuda pe cineva că, în timp ce îşi otrăveşte familia, face o bună impresie în societate. Performanţa lui Ceauşescu n-a fost, în cel mai bun caz, decît aceea de a fi păcălit lumea (O performanţă care nu i-ar fi reuşit, de altfel, dacă „lumea" n-ar fi fost - să mă ierte cătrănitul meu amic, marele european S. Damian - atît de uşor de păcălit...).

Ce se întîmplă cu noi astăzi? Indiscutabil, politica noastră externă are opţiuni rezonabile. De voie, de nevoie, ne declarăm dornici de integrare europeană şi, oricît ar agita cîrcotaşii chestia pieţelor noastre din Orientul Apropiat sau desuetul tratat cu ruşii, trebuie să admitem că strugurii la care pofteşte guvernul sînt Consiliul Europei şi NATO. Problema e alta: guvernanţii întîrzie să priceapă că bătălia pentru integrare nu se dă la Strasbourg sau la Bruxelles, ci în ţară, în spaţiul uzat al întreprinderilor, ogoarelor şi instituţiilor democratice din România. În spaţiul **acesta** trebuie să se întîmple ceva **decisiv**, în spaţiul **acesta** ni se hotărăşte soarta. Şi dacă lucrurile demarează convenabil înăuntru, integrarea noastră în toate tipurile de asociere europene va surveni de la sine, ca o consecinţă firească. Noi însă vrem să începem cu sfîrşitul, sub blestemul tradiţional al formelor fără fond. Noi cultivăm, în trebile interne, vagul, ezitarea, arbitrarul şi inerţia, iar dinaintea tejghelelor din afară defilăm ţanţoşi, cu muşchi de parafină şi ocheade aprige.

Care să fie explicaţia? Neocomunismul? Păcatele restauraţiei? Eu unul m-am cam plictisit de „gata-făcutul" acestor formule, a căror repetare maniacală a devenit pentru mulţi dintre opozanţii noştri singura formă de combativitate politică. Nu cred că eşecul nostru e efectul direct al unei **ideologii** vicioase. Cred că e vorba mai curînd de **psihologie**, de un eşec ale cărui motivaţii sînt, care va să zică, dacă putem pentru ca să ne exprimăm astfel, **abisale**: se pierd în negura subconştientului. În alţi termeni, am putea vorbi de o **problemă de cadre**. Integrare europeană, democratizare, privatizare, liberalizare, toate sînt minunate şi stau pe buzele tuturor. Dar se pune întrebarea **cine** le face, pe mîna cui a încăput „implementarea" lor? Or, e limpede că evoluţia noastră politică e de aşa natură, încît „agenţii" europenizării sînt prin structură, prin educaţie, prin desprindere, personaje care nu dau doi bani pe Europa. Sîntem conduşi de oameni pe care împrejurările, contextul, spiritul vremii, geopolitica, interesul financiar şi alte asemenea belele îi obligă să lucreze împotriva convingerilor lor intime. Ei iubesc cîrnatul şi trebuie să pledeze pentru sparanghel, le place mirosul de bodegă şi trebuie să se declare admiratori ai Luvrului. În fibra lor cea mai adîncă, ei detestă exigenţele democratice apusene, cosmopolitismul, valorile inteligenţiei universale. Cînd aud de „străini", ceea ce le înfloreşte spontan pe limbă e înjurătura. Pe scurt, ei trăiesc o deşirantă, schizoidă criză comportamentală. **Fac prost ceea ce fac pentru că o fac fără convingere**: o fac cu inimă rea, ipocrit, de ochii lumii, fără vigoarea unei angajări autentice. Nu sînt neapărat rău intenţionaţi. Sînt depăşiţi, puşi să joace un rol care le repugnă. Firi statice şi retrograde, ei trebuie să mimeze dinamismul, elasticitatea, orientarea reformatoare. Firi provinciale, ei trebuie să facă elogiul metropolei. Dansatori pasionaţi de „perinița", ei trebuie să se prefacă, hoţeşte, că adoră menuetul. Revoluţia a fost, într-un fel, marea lor şansă, dar şi supremul lor ghinion. Iar noi participăm la ghinionul lor, condamnaţi cum sîntem să fim conduşi spre Europa de un comando mai curînd „siberian", descumpănit, frustrat, costumat după o modă indigestă. Avînd de ales între faliment şi reînviorare, guvernul înclină, evident, spre oxigenul capitalist, dar o face cu mari reticenţe şi cu psihanalizabile nelinişti: „mai nu vrea şi mai se lasă". Retorica lui europeană e chinuită, contrafăcută. Chiar şi eventuala lui bună-intenţie e subminată de o limită constitutivă, greu de înlăturat. Un vechi protocronist nu poate - chiar dacă vrea - să facă politică cultura sincronică. Un vechi şef de cadre nu poate - chiar dacă vrea - să gîndească în spirit democratic. O veche slugă nu poate avea - chiar dacă vrea - măsura reală a libertăţii.

În asemenea situaţii, nu te poţi salva decît prin **onestitate**: ieşi din rînd, recunoşti că nu poţi acţiona eficient împotriva propriei tale naturi şi laşi şi pe alţii să încerce. Dar dacă poţi face dovada unei atari onestităţi, aproape că îţi cîştigi dreptul de a încerca tu însuţi, încă o dată. Să nu ne facem, totuşi, iluzii: deocamdată avansăm spre Europa somnambulic, cu spatele, incapabili să ne dezlipim ochii de imaginea încă nevindecatei noastre scleroze.

Andrei PLEŞU

Dilemă de Crăciun: Proust & Prost

De Crăciun, editura italiană „Edizione dei Meridiani" a tipărit integral **În căutarea timpului pierdut**, într-o ediţie specială, anume gîndită şi lucrată pentru a fi cumpărată şi oferită ca un dar sărbătoresc. Un cadou cultural, dăruit şi primit de oameni fini şi sensibili, ce ştiu preţui marile valori. Complicitatea subtilă a cunoscătorilor! Un cadou „pour les vrais connaisseurs", cum scrie, insinuant, pe etichetele atîtor băuturi - fine, desigur. Un cadou făcut de „vrais connaisseurs", bineînţeles. Nu oricine dăruieşte **În căutarea timpului pierdut**. Şi nu poţi oferi oricui **În căutarea timpului pierdut**.

Numai că pe caseta acestei ediţii speciale, de Crăciun, a celebrisimului roman, scoasă de „Edizione dei Meridiani", numele autorului este ALAIN PROUST. Un nume ce te aruncă, la fel ca madlena încetişor, voluptuos ronţăită în roman, în oceanul infinitelor asociaţii. Între Alain Proust, autorului tipărit la „Edizione dei Meridiani", şi dublul său inevitabil, Marcel Prost, ce infinitate de senzaţii, de referinţe, de asociaţii, de intersecţii, ce zbenguială de sensuri şi contrasensuri (e vreun şofer să nu ştie cît e plăcut să intri pe sens interzis?!), de conotaţii, implicaţii, semnificaţii... Ce rătăciri ispititoare te aşteaptă, ce dulci primejdii, ce farmec păcătos - Proust & Prost, Prost & Proust... Ziarul **Frankfurter Allgemeine Zeitung**, unde este semnalată ediţia de la „Edizione dei Meridiani", pleacă de la cunoscutele înclinaţii curioase ale lui Marcel pentru a sugera o posibilă relaţie cu şoferul, cu Alain. Relaţii dintre cele ce i-au mîniat pe studenţii teologi creştini bucureşteni, pe capii bisericii şi pe vecinii lor de deal, parlamentarii. Să nu mergem pe această linie, se pedepseşte. Prost & Proust, Proust & Prost: în definitiv, nu este **În căutarea timpului pierdut** un roman de formula unu?! Şi nu constă orice cursă de formula unu într-o căutare a celui mai bun timp pierdut?! Unul închis într-o cameră căptuşită cu plută, altul izolat în carcasa lui metalică şi uruitoare, Marcel şi Alain, fiecare în armura lui, în bătălia cu timpul, cu timpii... Alain Proust şi Marcel Prost, aceşti francezi minunaţi, cu maşinile şi cărţile lor zburătoare, Jean-Paul Peugeot, Simone de Renault, André Citroën, ştiţi, cel cu „Condiţia umană"... Aştept un eseu postmodern, intertextualist şi optzecist.

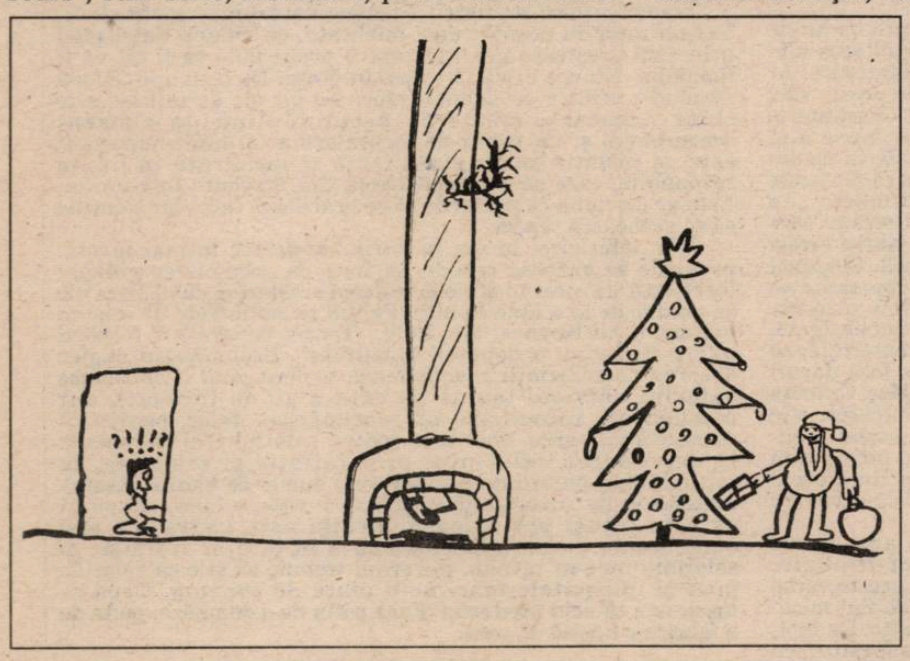

Desene de Andrei Donea, elev în clasa a VI-a, Bucureşti

Fiindcă latin balcanic „la bază", ploieştean pe deasupra, eu nu cred că e vorba de o gigantică tîmpenie. Bănuiesc o perversitate de gînd cum doar latinii mediteraneeni sînt capabili. Prost e mai des pomenit la televizor decît Proust; şi nu e **În căutarea timpului pierdut** un titlu sportiv, descrierea unei curse, a unui circuit?! Proust, Prost, cam acelaşi lucru; dar Alain e un indiciu clar. E autobiografia şoferului: **În căutarea timpului pierdut** de Alain Proust. Sau Prost, cu un cauciuc (O) dezumflat (U). Cei de la „Edizione dei Meridiani" au mizat pe Prost pentru a-l vinde pe Proust, sînt aproape sigur.

... Prin anii '60, la Bacău, un poet cu funcţii în administraţia culturală a organizat o mare sărbătorire a lui Bacovia. O sărbătorire totală: pînă şi cofetăriile participau. S-a găsit, atunci, la Bacău, pînă şi un tort botezat „Plumb": „două porţii «Plumb», vă rog!", cereau îndrăgostiţii de poezie mîncători de dulciuri. Căci necunoscute sînt căile culturii de masă.

Proust & Prost, Prost & Proust, o dilemă de Crăciun.

Mircea IORGULESCU

Între Gara de Nord din Bucureşti şi Budapesta sînt cîţiva kilometri

◆ Cu cine seamănă, de fapt, partidul dlui Corneliu Vadim Tudor? ◆ Şi de ce? ◆ Demonstraţiile muncitoreşti sînt de două feluri: „revendicative" şi „nerevendicative" ◆ Partidele de opoziţie, cu bani veniţi ştim noi de unde, au destabilizat şi etc. etc. ◆ Colaborare frăţească între întreprinderi ieşene şi întreprinderi moscovite ◆ Nici dl Nicolae Văcăroiu nu se simte mai bine ◆ Cît pe ce să nu mai meargă nici un tren în ţara noastră ◆ Aceasta „pe termen nelimitat" ◆

Fraţii noştri sînt la Răsărit!

Se spune că între Partidul România Mare şi Partidul Unităţii Naţionale Române sînt diferenţe foarte mari. Aceasta în ciuda faptului că aceste grupări conţin personaje al căror discurs public obişnuit este aproape identic: între delirurile etnocentrice, antireformiste ale dlor C.V. Tudor (preşedinte PRM), Gh. Funar (Preşedinte PUNR), Ioan Gavra (vicepreşedinte PUNR), Mircea Vâlcu (purtător de cuvînt PUNR) sînt diferenţe minime. Nu mai insistăm asupra faptului că şi PDAR conţine un senator care putea să fie în oricare din aceste două partide (dl. Ioan Coja). Să nu îi mai numărăm pe cei din PDSR, pentru că pierdem timp şi spaţiu tipografic. Iar dacă am spune ceva despre cei din PNŢCD, am fi acuzaţi că „facem felurite jocuri".

„Comunicatul de presă" al PUNR declară, chiar în prima sa propoziţie că „evenimentul prioritar din viaţa societăţii româneşti" a fost, săptămîna trecută, „demonstraţia revendicativă a muncitorimii reşiţene". „Cabinetul purtătorului de cuvînt" al PUNR, prin textul la care ne referim, dă o probă incontestabilă de ceea ce psihiatrii denumesc **delir de interpretare**. Despre lucrurile întîmplate la Reşiţa, senatorul Mircea Vâlcu spune lucruri pe care pînă şi dl. C. V. Tudor neagă că le-ar fi spus vreodată.

● **EXTRASE DIN ULTIMUL „COMUNICAT DE PRESĂ" EMIS DE CABINETUL PURTĂTORULUI DE CUVÎNT AL PARTIDULUI UNITĂŢII NAŢIONALE ROMÂNE ● 14 DECEMBRIE 1994 ●**

„Că această explozie are loc în decembrie, s-ar putea să fie o simplă întîmplare. Nu intrăm în detalii asupra acestui aspect, îl consemnăm totuşi ca o temă de meditaţie."

„Aruncînd întreprinderile economice româneşti în vîrtejul economiei de piaţă, dîndu-le o autonomie pentru care erau total nepregătite, lăsînd, mai mult sau mai puţin, conducerea managerială la cheremul unor oameni care nu au putut face faţă noii situaţii economice, s-a pregătit dezordinea şi actualele tensiuni sociale".

„Ne exprimăm, încă o dată, regretul că acţiunea greviştilor reşiteni perfect justificată, avînd în vedere situaţia care a determinat-o, a fost deturnată politic făcînd jocul partidelor de opoziţie, preocupate tradiţional ca în luna decembrie să destabilizeze viaţa economică, politică şi socială a ţării şi să tulbure cu seninătate sărbătorile de Crăciun şi Anul Nou ale populaţiei."

Despre reuniunea de la Essen

„Este de remarcat primirea cordială de care s-a bucurat preşedintele (**Ion Iliescu**), din partea înaltelor foruri conducătoare ale Germaniei şi declararea accentuată a sprijinului pe care autoritatea guvernamentală germană l-a exprimat faţă de România."

„Semnalăm vizita unei delegaţii parlamentare maghiare reprezentînd Comisia pentru drepturile omului. Discuţiile avute cu forurile parlamentare şi politice din România au fost interesante, obsesia dominantă fiind infiltrarea ideii că autoguvernarea locală este marele cîştig al democraţiei. Noi credem că este marea găselniţă a vechilor programe de expansiune a maghiarismului."

Cititorii au remarcat şi singuri gramatica originală a dlui Mircea Vâlcu, precum şi descoperirea d-sale, conform căreia descentralizarea şi autonomia locală (care, în viziunea PUNR şi PRM, sunt sinonime cu dezmembrarea teritoriului naţional), sînt descoperiri ale „programelor de expansiune a maghiarismului". Se mai ştie că acest partid şi-a eliminat, printr-un binecunoscut procedeu (acuzaţii de abateri penale: este vorba despre delapidări şi deturnări de fonduri), pe fostul vicepreşedinte şi preşedinte al filialei Bucureşti, Cornel Brahaş.

Deşi acelaşi partid are şi un deputat de Iaşi (dl Petru Ioan), obsesiile sale antimaghiare nu l-au făcut să remarce lucrurile care, de o săptămînă, se întîmplă la frontiera de la Ungheni, fără să fie observate de nimeni; s-a renunţat la trecerea, dinspre România spre Republica Moldova, numai cu buletinul de identitate. De acum, este necesar paşaportul. „Colaborările frăţeşti" dintre întreprinderile de aici şi cele de acolo au devenit ceva mai timide. Moscova, capitala **de facto** a Comunităţii Statelor Independente (din care Basarabia face parte), redevine extrem de prezentă la Chişinău.

Dar acestea sunt lucruri mai puţin periculoase decît „maghiarismul". Pentru că acela vine dinspre Apus.

Piaţa „Independenţei"

Lucrurile pe care le-am povestit pînă acum ne fac să ne amintim de un amănunt al peisajului ieşean, amănunt pe care l-am observat duminica trecută. Lîngă o „statuie a independenţei", plasată în chiar centrul oraşului (executată într-un stil binecunoscut: o femeie imensă, din metal, fluturînd o flamură din acelaşi metal), se află o piaţă agroalimentară care poartă inscripţia următoare: **Piaţa „Independenţei"**. Ghilimelele sunt ale inscripţiei originale.

Cînd le-am văzut, ne-am gîndit automat la diverse alte expresii folosite de politicienii români, care îşi solicită şi ele ghilimelele. De pildă, „alianţă politică": expresie folosită pentru principala grupare a opoziţiei româneşti. Se pot uita ghilimelele pentru o alianţă în care un partid (PL-93), după ce promite să susţină din răsputeri aderarea altui partid (PNL-"Quintus"), este cît pe ce să abandoneze aceeaşi alianţă? Acesta, după cum se ştie, este un lucru întîmplat sîmbătă, la ultimul Consiliu Naţional PL-93. Cei 53 de membri ai Consiliului care au introdus moţiunea au spus, printre altele, că „existenţa CDR permite participarea la decizia politică atît a unor structuri politice nesemnificative şi lipsite de reprezentativitate, cît şi a unor asociaţii nepolitice" şi că aceeaşi alianţă nu a contracarat „atacurile brutale şi neavenite prin care este acuzată că doreşte reinstaurarea monarhiei şi că sprijină interese antiromâneşti".

Deocamdată, discuţiile de sîmbătă s-au terminat prin respingerea acestei moţiuni. Se observă, însă, că două partide însemnate din CDR (PL-93 şi Partidul Alianţei Civice) au o evoluţie **centrifugă**. Probabil că vor fi atacate violent, în continuare, de presa dependentă de Alianţa Civică şi de PNŢCD (deci, practic, de aproape toată presa de opoziţie care contează).

Dl Nicolae Dide - instanţă a vieţii politice

Despre aniversarea zilelor de 16, 17, 18, 19, 20, 21 şi 22 decembrie 1989, pur şi simplu nu îndrăznim să vorbim. Nu îndrăznim să citărm nici o declaraţie a vreunei personalităţi politice române, făcută în timp ce Convenţia Democratică este ameninţată cu destrămarea, iar guvernul dlui Nicolae Văcăroiu cu o moţiune de cenzură introdusă de un partid care este condus de către primul premier al României post-Ceauşescu şi de către alţi membri-cheie ai primului guvern. De altfel, în clipa în care scriem aceste rînduri, rezultatul moţiunii de cenzură (însoţite şi de scrisori mai mult decît înduioşătoare, adresate fiecărui parlamentar din arcul guvernamental) este necunoscut.

Singurul lucru pe care îl putem remarca este postura de **instanţă** a vieţii politice româneşti, asumată de revoluţionari bucureşteni, printre care îi putem aminti pe dnii Nicolae Dide şi Dan Iosif. Postura justificată doar de participarea la evenimentele care s-au soldat cu dispariţia lui Nicolae Ceauşescu. De altfel, după cum se ştie, nu sînt singurii care doresc să impună lucrul acesta: opinii asemănătoare s-au făcut auzite, acum cîteva săptămîni, dinspre oameni de facturi cu totul deosebite de aceştia, aparţinînd Alianţei Civice. Se ştie foarte bine că, deocamdată, în Bucureşti cel puţin, în destule medii politice (atît guvernamentale cît şi opoziţioniste), nimeni nu îndrăzneşte să spună că asemenea opinii sînt profund anti-democratice şi că nu se cunosc alte **instanţe** ale vieţii politice în afară de parlament şi de electorat.

(Ne amintim, cu acest prilej, că, în 1990, pictorul Sorin Dumitrescu, polemizînd cu un publicist care nu participase la Revoluţie din simplul motiv că nu era bucureştean, l-a acuzat de „trădare" tocmai din acel motiv, sugerîndu-i că nu poate participa la nici o discuţie despre realitatea politică românească.)

În ultima clipă, luni, am aflat că PNŢCD ar fi dat de înţeles partidului dlui Dinu Patriciu că, dacă doreşte să plece din Convenţia Democratică, poate să o facă oricînd. Se repetă, cu această ocazie, cazul Partidului Social Democrat al dlui Cunescu. În acelaşi timp, se confirmă că, în alianţa despre care am vorbit, este posibilă o singură opinie: cea pe care o împărtăşesc PNŢCD şi Alianţa Civică. Nu se ştie dacă sfîrşitul acestui an ne va aduce rezolvarea acestui conflict îndeajuns de complicat.

Aceasta ca să nu mai vorbim şi de precedentul creat de manifestaţiile de la Reşiţa şi de modul în care au fost rezolvate de către primul ministru. După numai două zile, o parte din ceferiştii bucureşteni au fost - înainte de sărbătorile de iarnă - la numai cîţiva paşi de a face grevă generală pe termen nelimitat. Ce-i drept, Gara de Nord este ceva mai aproape de fosta clădire a Comitetului Central decît Uzina Mecanică din Reşiţa. Nu ştim, însă, dacă diferenţa aceasta schimbă cu ceva situaţia.

Radu Eugeniu STAN

Economie

Moş Crăciun e trist

Poate că dintre toate sărbătorile, cîte sînt în calendar, Crăciunul e cea mai frumoasă. Ne-am obişnuit să-l aşteptăm pe Moş Crăciun. N-a întîrziat niciodată la întîlnire, nu va întîrzia nici în acest an.

Socotelile cu '94 le-am cam încheiat. Şi chiar dacă guvernul Văcăroiu, în „cartea albă" pe care a lansat-o în noiembrie, a încercat să ne inducă o stare de iluzie, noi ştim bine că anul de care ne vom despărţi peste o săptămînă nici „semne bune" nu a avut, nici „belşug în case" nu ne-a adus. Acum, în Noaptea de Ajun, îl aşteptăm totuşi cu bucurie pe Moş Crăciun, cu sacul lui de daruri.

Numai că Moş Crăciun nu este numai o legendă, un personaj de basm a cărui irealitate o descoperă copiii pe măsură ce ajung la un anumit nivel de înţelegere.

Este şi un adevăr. Este o oglindă în care ne privim an de an, în prag de 25 decembrie, şi în care vedem realitatea mai bine decît ne-o înfăţişează Comisia Naţională de Statistică. Ar fi absurd să comparăm ceea ce se petrece la noi, în aceste zile, cu exploziile de lumini care însoţesc aşteptarea Crăciunului prin alte părţi ale planetei. Pentru că noi trăim într-o altă realitate economică, exprimată dramatic de un salariu mediu ce nu depăşeşte 100 de dolari pe lună. Şi de faptul că din acest salariu derizoriu nu am reuşit să facem nici măcar „un avantaj comparativ"; prea puţini sînt investitorii străini care să se fi grăbit să vină în România şi să deschidă fabrici atraşi de costul extrem de redus al resurselor de muncă. Singurul termen de comparaţie, după ce am pierdut pînă şi speranţa de a ne măsura cu alţii, rămîne dorinţa din sufletele noastre. Ne-am fi dorit să avem, măcar de Crăciun, masa îmbelşugată. Ne-am fi dorit să tîrguim în magazine gătite sărbătoreşte, să trăim bucuria de a cumpăra atît cît să le putem face daruri tuturor celor ce ne sînt apropiaţi. Desigur, lui Moş Crăciun aşa i-ar fi plăcut să ne vadă. Ce vede în schimb? Ici-colo cîte un brad luminat, pe lîngă sediile marilor firme, străzi semi-întunecate după căderea serii, magazine din care prea puţini cumpărători ies cu braţele încărcate. Dacă noi nu sîntem contaminaţi de febra cumpărăturilor, înseamnă că sacul lui nu va fi plin în acest an.

„Preţurile astea sînt inumane, nu te poţi apropia de nimic!" - sînt vorbe devenite slogan, ce pot fi auzite pretutindeni, de dimineaţă pînă seara. Numai că aceste vorbe sînt neadevărate. Nu preţurile sînt mari, ci salariile sînt mici!

Mulţi înjură noile preţuri. Susţin că sînt aberante. De fapt, aberante erau vechile preţuri, care nu aveau nici o legătură cu realitatea economică. În condiţiile în care se importau furaje, la preţuri internaţionale, 1 kg. de carne nu putea să fie vîndut cu 37 de lei decît dacă se recurgea la falsificări. Noi nu importam însă numai furaje, importam aproape toate materiile prime, plus resurse energetice. Pe plan extern, decontările se făceau corect: dădeam dolari şi primeam mărfuri. La falsuri se recurgea pe piaţa internă. Şi încă de două ori: o dată cînd se transformau în lei dolarii cheltuiţi pentru importuri şi a doua oară cînd prin plan se stabileau, pentru produsele româneşti în care se încorporau importuri, preţuri mici, fără nici o legătură cu costurile reale. Bine, ar putea să spună milioanele de români ce se simt descurajaţi în faţa vitrinelor încărcate, pentru că mărfurile li se par prea scumpe, n-au decît să falsifice preţurile în continuare. Aşa ceva ar fi posibil numai dacă s-ar da timpul înapoi, cu graniţe închise, cu cozi umilitoare, care să descurajeze cumpărătorii, cu magazine goale şi mărfuri proaste. Pentru că altfel ar veni toată Europa „să-şi facă piaţa" în România.

De altfel, nu este lipsit de semnificaţie faptul că mulţi se întreabă cînd vor începe să scadă preţurile, acesta fiind pentru ei semnalul de redresare al economiei româneşti. Cu riscul de a-i dezamăgi, voi sublinia că o scădere de preţuri nu se va produce niciodată!

Însuşi primul-ministru Nicolae Văcăroiu a recunoscut, într-un interviu acordat unei publicaţii, că inflaţie (înţelegînd prin asta creşterea generalizată a preţurilor) va fi cît va fi România. Nu pot decît să-i dau dreptate. De prin anii '80 s-a răspîndit printre economişti ideea că un pic de inflaţie este chiar necesară, creşterea preţului fiind un element concurenţial şi un factor de încurajare a calităţii. Important este ca inflaţia să fie stabilizată şi încadrată în limite rezonabile, care să nu depăşească 3-5 procente într-un an. Asta ar însemna ca preţurile să se grăbească încet iar salariile să se grăbească repede.

Din nefericire, la noi lucrurile se petrec tocmai invers: preţurile se grăbesc repede, în timp ce salariile se grăbesc încet. Atît de încet încît abia sesizăm creşterile, chiar dacă ele se produc de la o lună la alta. Faptul ne aminteşte de celebra lucrare a lui Keynes, din 1936, „Teoria generală a folosirii mîinii de lucru, a dobînzii şi banilor". Economistul englez observa că salariaţii reacţionează violent cînd li se reduce salariul nominal (suma pe care o au de încasat), dar reacţionează rareori sau nu reacţionează deloc, pentru că sesizează mai greu, cînd li se reduce salariul real (se referea la degradarea salariului prin inflaţie şi scăderea, în consecinţă, a puterii de cumpărare a sumei de bani încasate). Această lecţie guvernanţii noştri au învăţat-o bine, numai că ea este totuşi periculoasă. Reşiţa este poate cea mai edificatoare dovadă. Şi chiar dacă în ţară ar fi linişte şi salariaţii nu s-ar revolta, guvernul trebuie să ştie că salariile mici şi impozitele mari ucid piaţa de consum. Ceea ce înseamnă că ucid producţia. Fără pofta de a cumpăra, pofta de a fabrica e lipsită de sens.

Adrian VASILESCU

O (contra)revoluţie pentru fiecare

Puţini dintre noi au reuşit, din 1989 încoace, să devină proprietari de acţiuni, de pămînt, de imobile sau de societăţi comerciale. Aproape toţi am devenit însă stăpînii unor certitudini politice, co-producători de scenarii revoluţionare, deţinători ai unor „secrete" ori „chei" fără de care mersul societăţii nu mai poate fi explicat şi înţelegerea tranziţiei e de neconceput. Mai mult decît restul lumii, gazetarii şi politicienii nu s-au mulţumit să preia comanda doar la locul de muncă: pentru a se impune, pentru a reuşi, pentru a nu se lăsa „lucrate" de alţii, destule nume publice şi-au creat (sau au primit, cu mîndrie, să li se creeze) cîte un mai mic sau mai mare SRI, cîte-o grupare de generali, cîte-o arhivă cu dosare compromiţătoare, cîte o camarilă gata să-şi dea duhul pentru triumful „dreptăţii". Cei mai slabi au colecţionat autografe date prin anii '80 mărimilor actuale, bîrfe, zvonuri, scandaluri, minciuni. Concurenţa s-a bazat pe discreditare, competiţia pe lovituri sub centură, cunoaşterea adversarului s-a limitat la „ce spun alţii despre el" şi nu la ce a făcut sau poate să facă. Mijloacele „foştilor", metodele regimului comunist, manevrele de tip securistic au fost preluate şi folosite de tot românul: delaţiunea, şantajul, linguşeala, trasul pe sfoară, prefăcătoria au garantat succesul ori stabilitatea - şi asta nu doar în redacţii şi sedii de partide, la GDS sau la preşedinţie, dar şi în teatre, fabrici, primării, magazine. Convinşi că luptăm pentru libertate şi adevăr, pentru independenţă şi democraţie, am acceptat să vorbim despre revoluţie în timp ce în noi înşine triumfa - spre binele nostru, spre răul aproapelui - **contrarevoluţia** de fiecare zi. Restaurarea nu s-a produs doar în instituţiile puterii, ci şi în sufletele celor care i se opun.

Acum, la cinci ani de la căderea lui Ceauşescu, aceiaşi anticeauşişti care plîngeau de bucurie fără să vrea să înţeleagă ce va urma şi aceiaşi anticeauşişti care jurau cu mîna pe cruce că ei n-au ştiut ce se întîmplă se înghesuie să ne explice cum a fost, cine a trădat şi cine a furat, cine a umplut vidul împins de la spate de agenturi străine şi cine de agenturi autohtone, cine e legitim şi cine nu. Fiecare dintre invitaţii Televiziunii e atoateştiutor, ţipă, ameninţă, protestează, disperă, distruge, dispreţuieşte. Fiecare acuză şi apără, se crede erou şi nedreptăţit, reduce istoria la propria sa experienţă şi îşi justifică dezechilibrul printr-un complot naţional sau mondial care l-ar fi marcat pentru totdeauna. Preţul orezului şi preţul complicităţii, „inteligenţa" bătrînilor care i-au trimis frumuşel acasă pe „zăbăucii" de care trebuia să se sperie Ceauşescu în clipa cînd fusese „îngropat" de viu chiar de prietenii săi, manipularea de la Televiziune şi recitalul actoricesc de la Sala Palatului, florile de pe mormîntul dictatorului şi cumulul de funcţii la care tînjea primul şef de cabinet postrevoluţionar - toate se amestecă, de-a valma, într-un „remake" de proastă calitate despre evenimentele decembriste care ne-au schimbat tuturor viaţa. Fiecare are o revoluţie a sa, pe care o exaltă, o condamnă, o urăşte sau o regretă. Fiecare ţese şi destese firele unei „lovituri" puse la cale de alţii, fiecare colorează, ca-ntr-o poveste pentru copii, figuri de buni şi de răi, de salvatori şi de teroriştii.

Actorii principali sînt aceiaşi, numai că ei joacă acum în piese diferite, se luptă între ei pentru adevăruri făcute bucăţi şi ne judecă din direcţii opuse că nu sîntem capabili să vedem adevărul întreg. Florin Iaru şi Sergiu Nicolaescu, Laslo Tökes şi Ilie Verdeţ, Ion Caramitru şi Vartan Arachelian, Dan Iosif şi Gheorghe Funar, Claudiu Iordache şi Ion Iliescu, Nicolae Militaru şi Mircea Dinescu au amintiri şi teorii despre revoluţie care se bat cap în cap, pentru că şi **atunci** aveau speranţe, interese şi spaime foarte diferite. Tot aşa Tatulici şi Brucan, Roman şi Mohora, Băcanu şi Filip Teodorescu, timişorenii şi cepeeiştii, supravieţuitorii de la Otopeni şi operatorii din studioul 4 al Televiziunii, tinerii din echipele de ordine care erau gata să te linşeze dacă nu opreai la somaţie şi semnatarii telegramelor de adeziune la... FSN. Naţionaliştii de azi sînt siguri că „pedeapsa" lui Ceauşescu nu era posibilă fără mîna străinătăţi tocmai pentru că atunci tremurau de frica „uraganului popular anticeauşist"; opozanţii de azi îşi dau seama că puteau să moară doar pentru a face loc în Parlament profitorilor de profesie şi se înfurie că „revoluţia a fost confiscată". Şi unii şi alţii numără păcatele săvîrşite de tabăra adversă dar şi unii şi alţii au motive să uite ce gîndeau, ce făceau şi încotro priveau în ultimele zile ale lui 1989. Autosatisfacţia euforică a elitei intelectuale, care a crezut că-i de ajuns să proslăveşti „minunea" pentru ca statul de drept să funcţioneze, s-a transmis imediat tinerei generaţii şi n-a folosit decît celor dedaţi la mierea puterii. În schimb, frustrarea şi vicleniile nomenclaturiştilor le-au fost sfetnici buni, împingîndu-i spre locurile grele, obligîndu-i să se sprijine unii pe alţii, să se orienteze pentru a beneficia pe termen lung de complexele noilor veniţi. „Distribuţia" rolurilor e fascinantă şi dacă cineva ar urmări schema transferurilor de opţiuni, ar putea lesne înţelege cum toţi colaboraţioniştii şi-au făcut rost la repezeală de cîte o biografie „istorică", de cîte un bunic ţărănist, de cîte un unchi legionar, de cîte un tată la canal, de cîte o rudă în străinătate, de cîte o suferinţă de minoritar de cîte o ispravă de dizident. N-a lipsit nimic din marea comedie umană: nici ura tuturor faţă de puţinii care (mai mult din întîmplare decît din eroism) nu apucaseră să se murdărească, nici încrîncenarea autovictimizării călăilor, nici transformarea „naturală" a fostelor victime în tipici ilegalişti convinşi că au dreptul la privilegii pe viaţă.

Acum îi poţi vedea, în direct şi la ore de vîrf, pe liderii mişcării antitotalitare mărturisind că ei nu vor toleranţă şi pe fostul actual şef al cenaclului „Flacăra" demonstrînd că avem nevoie de o presă cu adevărat liberă. Personajele publice ale tranziţiei nu sînt mai surprinzătoare decît cele dăruite de literatura română clasică, atît de admirate ori detestate pe cînd televizorul îngăduia o singură formă de paranoia. Tranziţia noastră nu-i nici mai dureroasă, nici mai lentă, nici mai restauratoare decît a altora. „Evoluţia" societăţii româneşti - de la „Jos comunismul!" la „Înainte era mai bine!" - ţine de „normalitatea" acestei etape istorice. Dar şi de faptul că pentru majoritatea dintre noi libertatea celuilalt e mai greu, mult mai greu de suportat decît a fost pe vremuri absenţa propriei libertăţi.

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur...

Două ore

Cînd la începutul lunii septembrie, preşedintele autoproclamatei republici Cecenia, ex-generalul sovietic Djohar Dudaev, anunţa că alături de forţele înarmate ale opoziţiei se luptă şi ruşii, autorităţile de la Moscova au negat cu îndîrjire. Ministrul rus al apărării, generalul Gracev a adăugat cu aroganţă: „Dacă armata rusă ar lupta acolo, în două ore s-ar rezolva problema". Pentru că totuşi militarii ruşi erau prizonieri şi eliberarea lor era o chestiune de prestigiu, ei au fost declaraţi ba voluntari, ba mercenari. Vii fiind, ei au apucat să spună că au ajuns acolo din ordin superior. A fost destituit un adjunct al serviciilor secrete, pentru a-i permite generalului Gracev aparenţa adevărului; o delegaţie parlamentară rusă aflată în capitala Ceceniei, Groznîi, a obţinut eliberarea captivilor şi pentru a rezolva orice tensiune între adevăr şi minciună, pe 11 decembrie blindatele ruseşti şi armata regulată, susţinute de aviaţie au intrat în mica republică din Caucaz pentru a restabili ordinea constituţională. De atunci au trecut mai mult de două ore.

Scene de război: tancurile înaintează, se trage din helicoptere, un tren care transportă arme şi muniţii oprit din cauza şinelor demontate. Şi oameni: cei care trag, cei care îşi exprimă hotărîrea de a lupta şi femeile cu boccele şi copii fugind. Un grup de civili a oprit înaintarea coloanei de tancuri conduse de generalul Babicev, care a refuzat să tragă în oameni neînarmaţi.

Republica Cecenia (1,2 milioane de locuitori, majoritatea musulmani) şi-a proclamat independenţa sub conducerea generalului Dudaev în 1991; Rusia n-a recunoscut niciodată acest act şi comunitatea internaţională s-a menţinut într-o tăcere jenată. Dacă Cecenia este o parte a Rusiei, atunci generalul Babicev are dreptate, cînd nu se supune ordinului de a trage, pentru că potrivit ordinii constituţionale pe care teoretic o apără, nu e treaba armatei să tragă împotriva propriilor cetăţeni. Se combină în acest conflict amintiri mai vechi şi mai noi. Recentă este memoria intervenţiilor militare sovietice de la Tbilisi şi Vilnius, Taşkent şi Baku împotriva mişcărilor secesioniste din republici, acţiuni care au radicalizat acţiunea Fronturilor populare militînd pentru independenţă, asigurîndu-le un larg sprijin de mase.

Se spune că perestroika lui Gorbaciov ar fi determinat prăbuşirea imperiului. E mai probabil că imperiul s-a prăbuşit pentru că liderii sovietici n-au fost niciodată doritori şi capabili să accepte un comportament democratic faţă de revendicările naţionale. La vremea respectivă, Eltîn îşi făcea o datorie să fie printre primii dintre cei care protestau împotriva acţiunilor în forţă ordonate sau pur şi simplu permise de Gorbaciov. După înfrîngerea din Afganistan, imaginea soldaţilor sovietici reprimînd cu sălbăticie civilii, dar nefiind în stare să acţioneze eficient împotriva bandelor înarmate care provocau pogromuri şi dezordini a făcut mult pentru scăderea prestigiului acestei instituţii, minată ea însăşi de conflicte interne inter-etnice.

În ceea ce-i priveşte pe ceceni nu îi sperie perspectiva războiului cu o forţă militară net superioară numeric şi ca dotare: au luptat sute de ani împotriva armatelor ţărilor, pacificarea Caucazului a fost obţinută cu greu, la sfîrşitul secolului XIX, i s-au opus lui Stalin care i-a pedepsit amarnic prin deportări în masă, nu e de mirare că în 1991, simţind slăbiciunea centrului, au încercat să profite de moment. Conducătorul lor, Dudaev, nu este altceva decît un produs tipic al politicii de cadre sovietice, el seamănă mult mai mult cu Gracev, cu Lebed şi cu Ruţkoi, decît cu oamenii prost-îmbrăcaţi care îl apără şi - spune el - sînt gata să moară de dragul lui. În cei trei ani de cînd e la putere, situaţia economică a Ceceniei s-a înrăutăţit, nivelul de trai e mai scăzut decît în Rusia. Rezervele de petrol (care fac ca acest teritoriu să fie atît de disputat) sînt rău exploatate şi vîndute în pagubă. Opoziţia cecenă există, ea nu este una din invenţiile ruseşti care să permită intervenţia militară, dar această opoziţie i se va alătura lui Dudaev, în lupta pentru independenţă. Acesta este, probabil, şi motivul pentru care Hasbulatov (fostul preşedinte al Parlamentului) a renunţat la discutabilul titlu de şef al opoziţiei. În Caucaz ruşii n-au aliaţi. Federaţia republicilor din regiune a declarat că va lupta alături de Cecenia.

La Moscova, pe străzi au reapărut blindatele. Cecenii au ameninţat că vor răspunde la agresiune prin acte de terorism, oriunde pe teritoriul Rusiei. Preşedintele Eltîn s-a operat la nas, e în convalescenţă tace şi semnează ordinele elaborate de Ministrul Apărării, generalul Gracev, căruia îi datorează supravieţuirea politică din octombrie 1993. Atunci armata a tras împotriva unei minorităţi care se numea Parlamentul Rusiei.

Eltîn care ştie ceva despre drepturile minorităţilor cînd vorbeşte despre ruşii din republicile din „străinătatea apropiată", despre sîrbii din Bosnia, uită brusc lecţia rapid învăţată şi prost însuşită cînd este ameninţată puterea şi autoritatea lui. În proporţie de 65% populaţia Moscovei dezaprobă intervenţia din Cecenia, dar la mitingurile convocate de liderii democraţi a venit foarte puţină lume. E nevoie de multă imaginaţie pentru a încropi o speranţă în legătură cu soarta democraţiei în Rusia, în primul rînd pentru că e greu de ştiut cît vor dura cele două ore ale generalului Gracev.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Răzbunători, războinici, răzeşi

(sau cum să-ţi tot fie frică de cine vrea duşmanul care ţi se vîră în suflet ca prieten)

De-un cincinal încoace, cum se-apropie sfîrşitul anului cum începe să picure, să curgă sau să toarne cu laude pe mormîntul lui Ceauşescu. Mai hotărît decît în alţi ani, cel de-al doilea partid de guvernămînt (despre care se poate crede, din cînd în cînd, că deţine întreaga putere) ne-a explicat, prin gura preşedintelui Gheorghe Funar, că „în 22 decembrie 1992 în România a avut loc o lovitură de stat cu ajutorul serviciilor secrete sovietice şi maghiare" şi că „asasinarea lui Ceauşescu a fost o bătaie de joc faţă de poporul român." Aşadar, ne-au trebuit cinci ani să-i acceptăm de bunăvoie, în executiv pe cei care ne vor pedepsi - de sus în jos, fireşte! întîi pe propriii lor aliaţi, şi abia mai tîrziu, pe noi, cei mici, neascultători şi ameţiţi de libertatea de a spune ce credem! - pentru că am dorit schimbarea regimului şi ne-am bucurat cînd ea s-a înfăptuit. Pînă atunci, să ne vedem de treabă, aşa cum ne îndeamnă şi senatorul independent - fost PUNR - Petre Burcă în **Jurnalul naţional** din 19 decembrie a.c. Deşi constată că „Viaţa politică românească este incoerentă", domnia-sa nu se dă bătut, declarînd pe răspundere proprie: „Cred că la ora asta nu e nimeni îndreptăţit şi legitim în România să împartă românii în patrioţi de stînga şi trădători de dreapta. În desele intervenţii ale protagoniştilor grupării majoritare de stînga se insinuează acest lucru. Mi-aş dori ca sfîrşitul acestui an să fie un sfetnic bun pentru aceia care au puterea să decidă o evoluţie normală a vieţii politice în România. Sper ca începutul viitoarei sesiuni să pună bazele unei configuraţii parlamentare fireşti, astfel încît majoritatea să nu mai fie de 53% (...)

M-aş bucura de asemenea, dacă Moş Crăciun, providenţa sau altcineva le-ar aduce un dram de minte lui Funar şi lui Gavra. Sînt însă sceptic în această privinţă".

Dar dacă parlamentarii independenţi sînt profund scîrbiţi de liderii partidelor pe care le-au părăsit pe parcurs, gazetarii independenţi sînt tot mai pesimişti cu privire la şansele opoziţiei pe care pînă mai ieri o credeau un adversar feroce al actualei puteri. „Ultima zvîcnire a opoziţiei unite se produce odată cu dezbaterea moţiunii de cenzură, programată pentru sfîrşitul acestei săptămîni", scrie Rodica Ciobanu în **Adevărul**. „Moţiunea nu are şanse să treacă, deoarece - aşa cum a fost demonstrat şi în cazurile anterioare - maşinăria coaliţiei guvernamentale este mai puternică. Însă, dacă această minune s-ar întîmpla, atunci cea mai derutată şi mai panicată ar fi chiar opoziţia. Confruntată cu propriile probleme, ea este mai puţin pregătită ca niciodată să preia răspunderea participării la guvernare. Iar adversarii săi ştiu acest lucru". Poate tocmai pentru că nu se tem de opoziţie dar se tem că s-au temut pînă acum de cine nu era cazul, majoritarii nu-şi mai ameninţă adversarii înainte de meci: în **Vocea României**, editorialistul Constantin Priescu îi îndeamnă „tovărăşeşte" pe ţărănişti să dea dovadă de mai mult fair play şi să se „conducă, fie şi temporar, după legile olimpismului" pentru a putea face „un prim pas pentru realizarea adevăratei Olimpiade politice". Adevărul e că, în pofida apelurilor, cei care s-au obişnuit să vadă în competiţia politică un fel de război civil nu învaţă peste noapte, nici măcar de dragul sărbătorilor de iarnă, spiritul sportiv şi respectul pentru regula jocului... Şi dacă politicienii se „bat" de parcă ar fi pe front sau se trag pe sfoară precum cumetrele, noi „ne tot întrebăm încotro mergem", (ca în **Curierul naţional** din 20 decembrie), iar „brazii şi becurile colorate **nu** ascund criza fatală" (deşi directorul **României libere** renunţă, o dată pe an, la negaţie). **(E.Ş.)**

NOI IEŞIM, DUMNEZEU SĂ INTRE!

S-a-ntîlnit Crăciunul cu Paştele şi s-au luat la ceartă. Paştele a zis: Tu, tu eşti trenţăros, unsuros, friguros! Da, da pînă a veni eu, s-au petrecut o putină cu varză, un sac cu făsui, o să se mai treacă un porc gras şi bunătate şi veselie; pe cînd tu, cu traista goală, faţă uşoară, trup fudul şi sărăcăcios!

Serbări şi sărbători

Deschid D.E.X.-ul şi caut semnificaţia atribuită verbului „a sărbători". Citesc: „a-şi manifesta sentimentele de admiraţie, de bucurie, de entuziasm faţă de o persoană sau faţă de un eveniment, printr-o festivitate sau printr-o petrecere". Oare?!

Sărbătoarea nu e petrecere, nu e festivitate, nu e o serbare, nu e o băută, nu e ghiftuială, nu e dans, antren. Nu numai. Ci, mai ales un alt timp, puternic, o perioadă de trăire în altă lume, după alte reguli.

Din cînd în cînd, lumea noastră îmbătrîneşte, se degradează, slăbeşte, intră în criză. Pentru a fi însănătoşită, realitatea trebuie curăţită, purificată şi reinventată.

Există întotdeauna o vreme pentru început. E o vreme gravă, care cere sacrificii. O sărbătoare nu este completă fără pregătiri, fără sacrificii, fără reguli stricte de comportament ritual şi chiar cotidian. Nu există sărbătoare de unul singur, e nevoie de participarea unui grup, fie cel al creştinilor din parohie, fie al neamului, de mitologia populară. Maica Domnului îşi aşează apoi Pruncul în ieslea cu fîn, ca să se încălzească şi să doarmă. Boii suflă liniştit şi blînd cu suflare caldă peste Pruncul adormit, Maica îi blagosloveşte să se satureu cu puţin, să fie de ajutorul omului la muncă şi să aibă carne fragedă şi bună de mîncat. Caii în schimb, tropăie, fornăie şi strică somnul Pruncului. Maica îi blastămă să n-aibă astîmpăr, să le fie mereu foame, să nu se culce niciodată şi carnea lor să fie bună doar pentru cîini. Tocmai atunci coboară şi bătrînul Crăciun de la munte. Crăciuneasa îi povesteşte despre Pruncul minunat şi strălucitor, care doarme în ieslea vitelor. Moşul rău şi zgîrcit, cînd o vede cu mîinile pătate de sînge, ia securea şi îi taie mîinile de la cot. Crăciuneasa aleargă plîngînd la grajd şi povesteşte întîmplarea Maicii Domnului. Preasfînta o sfătuieşte să-şi atingă cioatele de paiele din ieslea Pruncului şi Crăciuneasa capătă mîinile la loc, dar cu totul şi cu totul de aur. Cînd i le arată fericită lui Crăciun, el înţelege că s-a întîmplat o minune dumnezeiască. Îşi cere iertare de la Maica Domnului şi de atunci...

- în fiecare an la Naşterea Domnului, Moş Crăciun aduce daruri şi bucurii tuturor copiilor;
- moaşele ajung în Rai, chiar dacă au avut mîinile pătate de sînge;
- boii mănîncă puţin, rumegă mult şi se satură repede;
- caii dorm în picioare;
- în noaptea Crăciunului, vitele grăiesc între ele şi destăinuie locurile unde se găsesc comori.

Desene de Naum Popescu

fie măcar al familiei. Mai mult, cu ocazia unei adevărate sărbători, lumea noastră şi cea de dincolo se deschid, se întrepătrund, devin transparente. În aceste condiţii, gesturile, vorbele şi chiar obiectele devin periculoase şi trebuie atent controlate.

Pruncul a îmblînzit pe moş

Etnologul Ion Ghinoiu remarcă îmbătrînirea Sfinţilor pe parcursul unui an calendaristic. Anul începe cu Sfîntul Vasile şi Sfîntul Ion, care sînt tineri şi şugubeţi, continuă cu Sfinţii luptători şi răzbunători, ca Sf. Gheorghe şi Sf. Ilie şi se sfîrşeşte cu Sfinţii moşi, cu bărbi albe şi iubitori de copii ca nişte bunici - Moş Nicolae, Moş Ajun şi Moş Crăciun. Acesta din urmă n-a fost însă dintotdeauna atît de blînd. Legendele Maicii Domnului ne povestesc cu deamănuntul cum a fost el îmblînzit de Pruncul Iisus proaspăt născut. Iată:

Ajunsă în Bethleem după drum lung, pe Fecioara Maria o apucă durerile facerii. Umblă noaptea din casă în casă, cerînd adăpost, dar casele erau pline, oamenii temători şi nimeni nu o primeşte. Într-un tîrziu, Precista ajunge la gospodăria lui Crăciun. Bogat, bătrîn şi rău, Crăciun îşi schilodise fetele în bătaie şi plecase cu vitele la munte. Crăciuneasa, soţia lui, o adăposteşte pe Fecioara Maria în grajd şi chiar o ajută să nască. E prima moaşă consemnată

Marea fojgăială

Ca să înţelegem ce însemna Crăciunul în satul tradiţional, să încercăm să ne închipuim un du-te vino continuu de oameni, gesturi, şoapte, umbre, obiecte, duhuri, în case şi pe uliţele înguste. Satul e un furnicar. Preotul, diaconul, bătrînii de seamă umblă cu icoana şi binecuvîntează casele şi mesele, copiii mici („piţărăii") colindă cu Bună dimineaţa! şi primesc colaci, pe care-i poartă uneori înşiraţi pe botele lor de alun afumate şi desenate în coajă cu cuţitul, ca să se mire dracii de ele şi să nu spurce colacii. Grupuri de copii mai mari colindă cu „Steaua" la ferestre. Cetele îşi împart satul între ele, dar dacă se întîlnesc, se înfruntă. Cîţi pumni ai dat în această noapte, atîtea bube vei avea peste an. Lăutarii colindă la casele boierilor. Gazdele pleacă în vecini cu turte şi bucate, să le dea de pomană pentru sufletul morţilor şi pentru sănătatea celor vii. Strămoşii coboară din cer, să se aşeze la masă cu neamurile. Dracii pîndesc greşelile oamenilor, ca să întoarcă noroacele. Gospodarii ies în curte şi ating toate uneltele şi animalele cu care vor munci peste an, ca să le fie drag de ele. Străinii care circulă prin sat au puteri magice şi influenţează sexul vitelor care se vor naşte în ograda în care intră. Înainte de venirea preotului nu se strigă în casă, că vin dihăniile şi ulii. Femeile umblă să prindă lilieci ca să-i îngroape şi să-i folosească la descîntece de dragoste. Nimeni nu dă de împrumut, că va avea pagubă de la hoţi; pentru că hoţii merg acum la furat, că dacă nu vor fi prinşi în această noapte, nu vor fi prinşi tot anul. Gazdele caută să nu fie porţile deschise, ca să nu intre duhurile, dar nici să le închidă vreun străin, că se închide şi norocul gospodăriei aceleia. În jurul mesei de Crăciun, oamenii îngenunchează şi cheamă grindina de trei ori. De fiecare dată cînd nu vine, fac nod la o funie de cînepă şi astfel leagă grindina pentru anul viitor. După închinăciunea de sfîrşit de masă, bărbaţii ameninţă cu securea pomii neroditori, ca să-i sperie şi să-i facă să rodească la anul.

Porcul, masa, bradul şi colinda

Ţăranul nu omoară porcul de Crăciun ca să mănînce cîrnaţi. Îl sacrifică la vremea potrivită - în 20 decembrie, între Crăciun şi Sf. Vasile sau după Sf. Vasile; nu în zi de vineri sau de luni, că se vatămă prăsila porcului; dimineaţa sau noaptea, niciodată în miezul zilei, că se strică toată carnea. Porcul e sacrificat doar de către persoanele acceptate de sat ca fiind pricepute şi curate. Gesturile şi secvenţele sacrificiului sînt respectate cu strictеţe, pentru că totul este îngrozitor de periculos şi riscă să devină catastrofă (carnea se întăreşte, preparatele devin otrăvitoare, cei ai casei pot fi loviţi de nenorociri). În lumea satului se crede că o sacrificare corectă ajută la înmulţirea porcilor în gospodărie.

Porcul nu trebuie plîns, ca să se despartă uşor de lumea celor vii. Se fac cruci cu sare pe fruntea sau pe spinarea porcului, ca să-i poată ieşi sufletul. Ca să fie iertat, cel care-l înjunghie îşi face o cruce cu sîngele lui pe frunte. Există oameni cu „mînă bună la tăiat", care fac carnea fragedă.

Porcul trebuie înjunghiat în beregată sau în inimă. Sîngele se scurge într-o groapă anume săpată în pămînt, care se acoperă apoi, ca să nu fie spurcată de cîini. Un smoc din părul lung al porcului, muiat în sînge, se păstrează pentru asigurarea simbolică a prăsilei. Porcul e pîrlit la un foc care arde permanent, pentru îndepărtarea duhurilor rele. Locul se tămîiază, pentru alungarea dracilor, care pîndesc un moment de neatenţie, ca să-şi vîre coada. Bucăţi de şorici şi de carne friptă se împart ca pomană pentru porc. E tratat ca orice mort, tot ce i se dă de pomană pe lumea asta, i se va întoarce pe lumea cealaltă. Cei care au participat, fie şi ca martori, la tăierea porcului, consumă pomana pe loc şi împreună. Copiii primesc coada şi urechile, ca să nu mai ude patul noaptea.

Pe vremuri, se ghicea în organe. După cum era splina, aşa urma să fie şi iarna, grea sau uşoară; dacă în inimă se găsea sînge, gospodarul urma să aibă mulţi bani; cîte straturi de grăsime, atîţia copii în casă.

Masa se aşeza sub icoana din casa mare. În centrul ei se punea sticla de vin roşu, busuioc şi farfuria cu turte făcute din făină, apă şi miere, „dulci ca străinul bun", care „potolesc mînile". (Sarmalele, în schimb, trebuiau mîncate la urmă, pentru că erau considerate ca neamurile, „îndemnau la sfadă". Sînge nu se mînca, pentru că şi Maica Domnului a fost plină de sînge în seara de Ajun). În colţurile mesei se punea cîte un colac. În partea dreaptă - un fuior de cînepă, „barba lui Crăciun", pentru plata preotului. Sub faţa de masă erau presărate pleavă, seminţe de mac, usturoi la colţuri şi bani. Pe masă se mai punea grîu fiert, pentru că Maica Domnului şi Iisus Hristos au binecuvîntat grîul celui care le-a arătat calea spre Egipt. Pe marginea mesei se aşezau coase, tiocul şi ciocanul, pentru ca cei din casă să fie sănătoşi şi tari ca fierul. Mîncarea pusă pe masă se împărţea cu vitele, ca să fie şi ele sătule. De toarta ulciorului cu apă se atîrna un ban de argint, ca să nu spurce dracul apa. De la masă trebuiau să se ridice toţi mesenii deodată, ca să iasă primăvara toţi puii din ouă deodată.

În lumea satului, Moşul nu venea cu daruri la brad. Bradul veşnic verde era folosit la mort, la nuntă, niciodată ca pom de Crăciun. Acesta este o invenţie occidentală a secolului XVII. Bradul pătrunde în România abia după periodada paşoptistă, mai întîi numai la oraş, în casele boiereşti. Petre Ispirescu mărturiseşte că a văzut un astfel de pom pe fereastra unei case şi a crezut că acolo se află un mort. Şi astăzi, bătrînele din Tescani îşi amintesc de singurul brad cunoscut în copilăria lor, acela de la conacul lui George Enescu, unde primeau daruri cînd se duceau cu colindul. Prin şcolile de ţară, obiceiul bradului de Crăciun ajunge să pătrundă şi în casele ţărăneşti, pe la jumătatea secolului XX!

Daruri de Crăciun au fost, pînă la un moment dat, numai pomana din mînă, împărţită de femei la Moşii de Crăciun, colacii cu lumînare aprinsă, şi... însuşi Pruncul Sfînt, adus în case de către colindători:

„Ia sculaţi/ Boieri sculaţi/, Ia sculaţi/ Boieri bogaţi/ Că vă vin colindători/ Noaptea pe la cîntători/ Nu vă vin cu nici un rău/ Ci v-aduc pe Dumnezeu/ Mititel/ Şi-nfăşăţel/ Înfăşat cu flori de măr/ Cu chitie de bumbac/ Bătută cu diamant/ Mai fiţi boieri sănătoşi/ Ca trandafirii frumoşi".

Crăciunul aseptic

Odată cu bradul, cu darurile, cu O **Tannenbaum**, s-a produs primul pas către simplificarea obiceiului. În fond, pe măsură ce strălucirea recuzitei creştea, sărbătoarea sărăcea. Încet încet, devenea benchetuială, prilej de întîlnire între vecini, prieteni sau colegi, pur şi simplu petrecere. Ţăranul îşi folosise obiectele pentru a-şi asigura sănătatea, norocul şi belşugul unui an întreg, vreme bună şi recolte bogate la grîne şi animale. Orăşeanul a inventat obiecte de podoabă, strălucitoare şi perisabile, pentru numai cîteva zile, nepericuloase, deci fără însemnătate. Ele se aşază în brad după dorinţă, cît mai dese şi cît mai colorate. Nu mai contează cine face asta, în ce moment al zilei şi cu ce gesturi. Timpul îşi pierde gravitatea, devine tot mai inform, egal cu el însuşi. Nu mai există cutremurare: porcul nu mai este sacrificat, omul nu mai intră în contact direct cu sîngele, carnea vine gata tranşată de la abator. Aluatul nu se mai coace la flacără, cozonacii se cumpără gata preparaţi.

Crăciun preambalat şi aseptic, fără miresme şi minuni; efort minim, eficienţă şi strălucire maxime.

Astăzi îl primim pe Hristos în metrouri, cu mult înainte ca el să se fi născut. Copii cu căţeluşi albi în braţe ne amintesc de Mielul cel blînd şi de sacrificiul Său. Să nu „igienizăm" Crăciunul contemporan de aceste adaosuri. Sub masca lor de făcătură pauperă, ele sînt totuşi nişte rămăşite.

Înainte vreme, colindătorii spuneau la plecare: „Noi ieşim, Dumnezeu să intre". Se mai poate şi astăzi...

Ioana POPESCU

Moş Gerilă e bucuria copilului, casa lui e la teatru, că acolo se maschează. El acolo se aranjează. El vine la noi acasă prin grija partidului.

Din cugetările unui pionier

© C. Bumbuţ

Calul de dar se caută în dinţi

A dărui sau a face un cadou este un comportament învăţat, relativ nedirijat de nimeni. Pur şi simplu, pe măsură ce copiii cresc şi primesc daruri, ei învaţă să facă, la rîndul lor, altora daruri. Dependenţa economică de părinţi îi face să nu cumpere de obicei singuri un cadou. Odată cu banii daţi, părinţii le justifică şi alegerea făcută. Foarte des, justificarea este dată în termeni economici, dar, dincolo de raţiunile financiare, există întotdeauna o explicaţie extraeconomică, profund culturală.

Cea mai importantă caracteristică a unui cadou este adecvarea lui. De pildă, un copil nu dă bani drept cadou părinţilor lui, chiar dacă îi are în puşculiţă, un băiat nu face cadou obiecte vestimentare intime unei fete dacă nu este vorba despre o relaţie intimă.

Un cadou exprimă întotdeauna atît puterea economică, cît şi investiţia psihologică a donatorului. Psihologii s-au ocupat mai mult de puterea economică a celui care doreşte să facă un cadou. Explicaţia este simplă: donatorul este un cumpărător. A spune că orice cadou este simptomatic pentru cel care îl face înseamnă, implicit, a recunoaşte că cel care primeşte cadoul îl va evolua nu numai în sine, ci şi ca avînd o valoare de comunicare. Cadoul „îl comunică" pe donator.

Psihologic, tipul de cadou - flori, vestminte, cărţi, obiecte decorative, obiecte de toaletă etc. -, situaţia specifică în care el se dă, gradul de intimitate între cel care îl dă şi care îl primeşte, vîrsta şi sexul lor, reprezintă cele mai importante variabile ale acestui comportament. Fiecare variabilă este influenţată de celelalte. Un cadou de Crăciun diferă de unul dat cu alte ocazii, ca de pildă onomastica sau invitaţia la o nuntă sau botez. Cadourile pentru copii diferă de cele pentru adulţi, cele pentru femei diferă de cele pentru bărbaţi. Copiii primesc, de regulă, jucării şi dulciuri. Cadourile primite de copii de la părinţi sau alţi adulţi socializează copiii în anumite roluri: fetiţele primesc păpuşi, băieţii maşinuţe şi pistoale. Femeile primesc flori de regulă, bărbaţii băuturi, dar acestea nu sînt propriu-zis cadouri. Donatorul poate fi un cuplu sau un individ, iar primitorul poate fi, la fel, un cuplu sau un individ. Frecvent, un cuplu primeşte un cadou neutru – se consideră cuplul şi nu individul –, însoţit sau nu de flori cu specificaţia „pentru doamna". Bătrînii primesc cadouri care adaugă un surplus de confort existenţial, apreciat a fi bine venit la vîrste înaintate. Cînd femeile primesc flori, este implicit prezentă asociaţia femeie-delicateţe/gingăşie, iar cînd un bărbat vîrstnic primeşte flori, este implicată ideea de respect sau de omagiu. Florile nu sînt un cadou propriu-zis. Ele sînt mai degrabă accesorii ale unui cadou. Investiţia psihologică se referă la efortul depus pentru personalizarea cadoului. Efortul este de regulă exprimat prin timpul cheltuit pentru găsirea şi alegerea lui, astfel încît să fie cît mai apropiat de personalitatea celui care îl primeşte. Donatorul ţine minte ceea ce acestuia îi place sau îşi doreşte. A ţine minte înseamnă a fi atent deci a-l considera pe primitor în notele sale personale. Din această perspectivă, banii reprezintă cel mai impersonal cadou. El este dincolo de orice raţionament asupra individului ca persoană. Şi, totuşi, banii încep încet-încet să se strecoare în lumea cadourilor ca ceva din ce în ce mai acceptabil. Astăzi, a da bani pare să nu mai însemne atît de mult lipsă de investiţie psihologică, cît mai degrabă lipsă de timp. Dar, cum nu poţi spune că dai cadou o sumă de bani pentru că nu ai timp să cauţi un cadou „personalizat", justificarea ia frecvent o formă tacit acceptată: el, primitorul, ştie cel mai bine de ce are nevoie, ce să facă cu banii. Dai bani pentru că respecţi prea mult libertatea de opţiune a celuilalt. Şi, totuşi, chiar aşa stînd lucrurile, există şi excepţii pentru cei care resping oferta de bani drept cadou. Bătrînii pot da bani în loc de obiecte. La ei investiţia psihologică poate exista. Se acceptă, însă, că disponibilităţile lor fizice de a căuta şi alege un cadou-obiect sînt reduse.

Nu se fac cadouri zilnic. Cadourile fixează evenimente semnificative din viaţa omului, iar acestea nu au loc zilnic. De aceea, în asemenea ocazii nu se fac cadouri perisabile. Bijuteriile sînt asociate tradiţional cu ocaziile speciale. Undeva, într-o revistă prin care omul de rînd avea acces la viaţa privată a unor personalităţi publice, scria că în perioada imediat următoare căsătoriei lui Onassis cu Jacky Kennedy, aceasta găsea, la micul dejun, pe masă, în fiecare dimineaţă, un buchet de flori în care se afla o bijuterie. Evident, de fiecare dată alta şi mereu şi mai frumoasă. Se pare că astfel bogatul Onassis îi comunica marea lui iubire. Pentru el, fiecare zi era o ocazie specială. Transformarea ocazionalului în cotidian nu a transformat întîlnirea lor în nici un fel într-o relaţie durabilă.

Cîndva, o persoană foarte vîrstnică, îmi spunea că la Capşa, pe vremuri, se vindeau de Paşte ouă de ciocolată înăuntrul cărora se găseau ciorapi foarte fini de damă. Se numeau, în argou „ouă de amante".

„Calul de dar se caută în dinţi"; calul, cu dinţi cu tot, ne spune ce vor, cum ne percep şi ce aşteaptă de la noi cei care-l oferă. Şi totdeauna calul se va căuta în dinţi. Mai ales cînd primeşti bani. Plicurile cu bani la nunţi nu sînt oare cai?

Aurora LIICEANU

Daruri otrăvite

Ce facem cu obiceiurile lor? Aşa cred că s-au întrebat comuniştii, imediat după ce au luat puterea. Atunci. Le interzicem, cred că au strigat unii, le stricăm, au zis alţii, le înlocuim, au rostit ultimii şi s-au apucat toţi de treabă. Au interzis, au stricat, au înlocuit timp de patruzeci şi cinci de ani...

Astăzi, cînd vezi cîte obiceiuri au supravieţuit, te cuprinde mirarea şi un fel de mîndrie patriotică. Bravos, naţiune, românul nu piere! Şi dacă piere, piere în legea lui. Căci nu trebuie să ne sperie schimbările care au survenit şi survin sub ochii noştri. Nimeni nu poate încremeni în illo tempore. În schimb, este regretabilă inerţia care menţine un număr mare de făcături pe care comunismul ni le-a impus. Pentru că sîntem în decembrie, să reflectăm puţin la Moş Gerilă.

Moş Gerilă este varianta românească a lui Ded Maroz care, în traducere, înseamnă Moş Gerilă. Personajul româno-rus nu are nimic cu Gerilă din poveştile româneşti şi ruseşti. El este un impostor. A fost gîndit ca o diversiune menită să submineze sărbătoarea creştinească, s-o topească în ceva inform care se numeşte „sărbătorile de iarnă" şi care gravitează în jurul revelionului, deci a Anului Nou. La creştini Crăciunul nu este o sărbătoare de iarnă! Crăciunul înseamnă naşterea lui Cristos. El „se ţine", adică te pregăteşti pentru el cu un post de patruzeci de zile, sacrifici porcul, coci ce este de copt şi te strîngi cu toată familia în jurul mesei şi mănînci cît poţi. Se zice, Crăciunul sătulul, Paştele fudulul.

Moş Gerilă nu „se ţinea". El se serba la întreprinderi. „Serbarea pomului" de la mama şi „Serbarea pomului" de la tata. Era organizat de comitetul sindical. Listele cu copii erau actualizate anual. De la Sector banii se distribuiau cu zece zile înainte. Plata se făcea prin virament. În fiecare loc era un tovarăş sindicalist care accepta să facă pe Moş Gerilă. Cînd mama şi tata erau inşi procopsiţi, la pomul lor venea un actor în cadrul activităţilor obşteşti ale teatrului. Sub pomul împodobit cu vată şi jucării de hîrtie sau pe o masă, erau aşezate pachetele, ulterior pungile de plastic, pe care Moş Gerilă le dădea copiilor în schimbul unui cîntec sau al unei poezii. Ce frumos era pe vremea lui Stalin... Şi tot colectivul venea, în frunte cu directorul, ca să vadă pe copii şi să zică vai, uite-l şi pe ăla al lui cutare, vai, cît a crescut sau, vai, cît de mic a rămas. Poate că nu aş fi atît de pornită dacă n-aş fi participat cîţiva ani la organizarea acestei serbări. Pentru că am făcut parte din comitetul pomului de iarnă am aflat cum se pregăteau darurile. Paranteză. Darul este, după părerea mea, o făptură care simte şi ţine minte tot: cum te-ai gîndit să-l alegi, cum l-ai cumpărat, cum l-ai învelit într-o hîrtie frumoasă, cum şi unde l-ai păstrat pînă cînd l-ai dat. El este alături de tine în momentul cînd îl dai şi alături de cel care îl primeşte. Dacă nu ar fi aşa, darul n-ar fi dar şi n-ar avea nici o putere. Îmi amintesc deci cu oroare de discuţiile care se purtau în colectivul care pregătea pachete. Cinci femei care, în fiecare an, reluau aproape invariabil acelaşi gen de probleme: „N-are rost să risipim banii, mai bine le luăm rechizite, guaşe şi Carioci, mai ajutăm şi părinţii"; „Mai bine luăm multe lucruri mici şi mărunte. Prostioare, dar cît mai multe, aşa le place la copii"; „Pentru copiii caloriferistului, vă rog, să luăm pijămăluţe, sărăcuţii de ei"; „Mai pune aici o portocală, ştii că asta le numără, nu am poftă de comentarii"; „Anul trecut, nesimţita aia ştii ce a spus. De ce nu vine aici să muncească cu noi, să care, să facă liste, să vadă ce-i aia". Şi, pe urmă, venea ziua în care, la serbare, în spatele lui Moş Gerilă, stătea înşirat tot comitetul de organizare învăluind adunarea cu priviri binevoitoare, aţi văzut ce v-am dat? Atunci eram iritată şi nu ştiam de ce. Acum ştiu. Totul semăna cu o adunare unde se împart ajutoare.

Dar copiii erau fericiţi, îmi spunea cineva. Uite, eu îmi amintesc că eram fericită. Domnule, este atît de uşor să faci nişte copii fericiţi. Este destul să-i strîngi la un loc, să te ocupi de ei puţin şi să le faci cadou o jucărie. Pe vremea aceea nu aveam alternativă şi, oricum, era mai amuzant decît de Ziua Copilului, dar acum? Ca să vedem cît au crescut copiii colegilor noştri merită să periclităm o sărbătoare veche? Exagerezi, îmi replică persoana pe care o invocam anterior. Poate că exagerez, dar şi voi exageraţi. Vă complaceţi în confortul gestului rutinier şi refuzaţi să evaluaţi situaţia. Va să zică acum, în întreprinderi, nu mai vine Moş Gerilă, vine Moş Crăciun. Vine înainte de Crăciun pentru că nimeni nu este atît de nebun ca să organizeze serbarea în ziua de sărbătoare. Dar ce este Moş Crăciunul ăsta care acceptă să vină cînd îl cheamă fiecare? Un colaboraţionist, un Moş Crăciun de paie. Ar trebui, pur şi simplu, să spună nu vin, să zică, la întreprindere, vă rog, chemaţi-l pe Moş Gerilă. Pentru ce faceţi voi acolo, este prea bun.

Şi din nou vedem un bărbat mascat cu barbă de vată şi caftan din pînză de steag, şi iar pungi de plastic cu daruri otrăvite... Dacă nimănui nu-i pasă de sărbătoarea creştină, măcar să se gîndească la aspecte care ţin de bun gust şi de stil. Este adevărat că prezenţa copiilor salvează tot, salvau ei şi finalul de spectacol în „Cîntarea României", dar nu e păcat? Cineva îmi zicea acum cîteva zile, dar sponsorul dă bani, pentru ce să-i pierdem? Nu cred că este obligatoriu să-i pierdem, putem inventa altceva. De pildă, un bal mascat. Să meargă banii sponsorului pe costume şi cîte alte lucruri nu pot fi imaginate dacă vrem cu adevărat să vedem copii fericiţi şi să nu bifăm cu mînă moale o activitate.

Altceva te roade, îmi zice interlocutoarea mea, simt că e ceva mai serios, cred că nu vrei să spui. Greşeşti, n-am nimic de adăugat, poate doar să reformulez mai răspicat: Crăciunul este **o sărbătoare de familie** care „se ţine" **o singură dată şi acasă**. Organizaţiile de tot felul şi sponsorii să se ocupe de cei fără casă şi familii. Majoritatea românilor nu sînt însă orfani.

Irina NICOLAU

Cîntarea Mariei

„Pe cînd erau ei acolo, s-a împlinit vremea să nască Maria. Şi a născut pe Fiul ei cel întîi născut, (...) şi L-a culcat într-o iesle, pentru că în casa de poposire nu era loc pentru ei". (Evanghelia după Luca).

Pe străzile Bucureştiului, nu ale Bethleemului (zona Ştefan cel Mare): **Aţi primi în casa dv. o femeie gravidă să nască acolo, în noaptea de Crăciun?**

Pensionar, „prea vîrstnic": De ce să nască? Adică ar putea să nu fie gravidă, dacă nu poate să-şi ţină singură de grijă. Din Orientul Mijlociu? De ce pleacă, d-le, de acolo, la noi?

Locotenent colonel, de la Biroul de presă al MApN: Categoric nu aş primi-o. Am prea multe necazuri ca să-mi mai pun în cap şi altele. Materiale şi de spaţiu. Aş chema Salvarea s-o ducă la maternitate.

Pensionar, 70 de ani: N-am loc, am o singură cameră, n-o să suport. Nu i-aş închide uşa în nas, da' la mine nu-i loc, sînt bărbat singur şi bolnav cu capul.

O doamnă, 40 de ani: Sînt o fire mai sensibilă şi n-aş putea-o ajuta.

Şomeră, 36 de ani: Aş ajuta-o să meargă la spital, că de ce să nască la mine? Un taxi oprit, un telefon, dacă-i în ultimul stadiu.

Şomer, 25 de ani: Bineînţeles, e un gest uman. N-aş şti ce să fac exact, dar aş face ceva bun.

Casnică, 23 de ani: Da, fiindcă am trei copii. Să vină la mine, că-i binevenită. Ce să-i fac? Păi, nu prea sînt eu bătrînă aşa, ca să ştiu, da' cît de cît, apă caldă, un buric tăiat la copil...

Au consemnat
Iaromira POPOVICI
Eugen ISTODOR

„Moş Crăciun e un bătrîn grăsuţ“

Atenţie! În stînga şi în dreapta paginilor ce urmează vă veţi confrunta cu viziunea copiilor de tranziţie, speranţele de mîine ale generaţiilor coapte de azi. Nu ne putem hazarda să estimăm cît de reprezentativ este eşantionul de copii de la Şcoala 102 din capitală, îndemnaţi să se exprime de profesorul (de desen) Costel Chiş. Dar ne permitem să observăm lipsa lor flagrantă de ortografie, de afectivitate şi delicateţe. Ce să mai pomenim de inocenţă! (vezi coloana din dreapta). Noua mitologie a lui Moş Crăciun (asimilat cu tatăl somer, de pildă) e, în mare, una a frustrării şi urii. (I.P.)

Horn Andreea, cls. a V-a: Moş Crăciun este cel care vine şi ne pune în cizme daruri foarte frumoase. El zboară cu săniuţa şi cerbii lui pe deasupra noastră. Este un om bătrîn, mai grăsuţ, cu barbă lungă şi albă şi vine cu sacul plin de jucării şi de dulciuri la copii cei cuminţi. El iubeşte copii foarte mult pe cei cuminţi şi ascultători iar pe cei răi şi neascultători nu-i urăşte dar nu le aduce daruri. El vine seara şi intră prin hornul casei şi ne aduce daruri foarte frumoase. Eu aş vrea ca el să-mi aducă de Crăciun dulciuri şi jucării foarte frumoase. Noi ne bucurăm foarte tare cînd ne sculăm dimineaţă şi găsim darurile puse. Eu îl iubesc foarte mult pe Moş Crăciun.

Grumăzescu Mariana Iuliana, cls. a V-a: Moş Crăciun, bună! Mă numesc Grumăzescu Mariana şi locuiesc în Bucureşti. Îl îndrăgesc foarte mult pe Moş Crăciun zis în engleză „Santa Claus“, de faptul că e bătrîn dar el nu se lasă niciodată de sacul cu jucării pe care trebuie să-l ducă la atîţia copii din toată lumea.

Eu aş vrea să îmi aducă Moşul multă sănătate şi fericire, succes la şcoală şi să am numai bucurii. Dar faptul că Moşul aduce de toate aş vrea o păpuşă nici mare nici mică ca să am o amintire de la Moş Crăciun. Lui Moş Crăciun îi urez să trăiască mulţi ani pentru ca să-mi vină prin casele copiilor cu daruri, pe coşuri, pe case şi chiar cu cei 6 cerbi ai lui.

Cosescu Alina, cls. a V-a: Moş Crăciun iubeşte foarte mult copii. El aduce daruri multe la copii. Moş Crăciun abia soseşte nici odată na lipsit. Din bătrîn se povesteşte că-n toţi anii ne greşit. Moş Crăciun pribeag soseşte, nici odată n-a greşit. El na lipsit niciodată. Eu l-al văzut pe Moş Crăciun de mai multe ori - cînd eram mică. Moşul mi-a spus să îi spun nişte poezii pe care le ştiu. Eu i-an spus nai multe poezii şi l-an rugat să mai stea la mine. Dar trebuia să plece şi la alţi copii să le ducă cadouri. Cînd a plecat de la nine an văzut că a plecat cu trăsura şi l-an văzut pe bloc.

Gramă Mădălina, cls. a V-a: Dragă Moş-Crăciun, mă numesc Gramă Mădălina aş vrea să te revăd dar vii seara tîrziu pe coşul sobei cînd noi dormim.

Dar am să-ţi trimit o felicitare în care îţi voi scrie ce-mi doresc. Eu îmi doresc să-mi aduci: o canadiană, un penar şi o pereche de sandale. Acum am să-ţi spun notele mele care sper să te mulţumească. Ele sînt următoarele: 8, 9, 10. La teze m-am descurcat bine. Abia aştept să vi ca să te văd cum dispari printre stele.

Arambaşa Mădălina - Diana, cls. a V-a: Am 11 ani şi mă cheamă Mădălina. Bunica m-a învăţat să îţi cer ce îmi doresc. Ehei, aş dori eu multe, dar nu vreau să te obosesc. Dacă poţi, dar numai dacă poţi, adu-mi un căţeluş oricum ar arăta dar numai viu să fie, un iepuraş şi cam atît, iar dacă ţi-ai dori să îmi mai aduci ceva, eu nu mă supăr.

Te aştept cu drag să vii Moş Crăciun!

Florea B., cls. a V-a: Noi copii ne bucurăm că Moş Crăciun ne aduce daruri multe, şi la fete şi copii şi băieţi. El ne iubeşte foarte mult, numai copii care sunt cuminţi, dar la şcoală trebui să avem şi note bune.

Seara Moş Crăciun umblă pe la ferestrele noastre şi noi copi, ne punem pantofi la geam ca să ne pună ceva. Dar mai întîi trebuie să ascultăm şi de părinţi şi să facem ce ne zice. Moş crăciun e frumos şi răbdător, ce bine dacă noi suntem cuminţi şi ascultăm. Moş Crăciun e cel mai frumos, el ie bun cu copi.

„Bradul are cel mai mult organism şi calciu şi de-aia e verde mereu.“

Din cugetările unui elev

Luna pocnitorilor

Nu-i neapărat nevoie să fii folclorist sau etnolog ca să-ţi dai seama că orice ritual de trecere îşi asumă în manifestările sale, sublimat au ba, violenţa. Condeie mai autorizate şi mai subtile decît al meu au sesizat, la momentul respectiv, stranii asemănări între mineriade şi arhaicul rit, numit generic „Vin cuci cu măciuci“. Într-o astfel de viziune, straşnicele bastonate minereşti se transformă într-un ritual sui-generis care, aidoma acţiunii „mascaţilor“ de la Brăneşti, este menit să îndeplinească acelaşi rol: exorcizarea răului din comunitate prin crearea unei tensiuni violente, care bulversează societatea într-un moment de cumpănă al existenţei, atrăgîndu-i astfel atenţia asupra unui anumit ideal de puritate, adeseori ignorat în celălalt timp, profan, al anului. Mă rog, astea-s comentariile specialiştilor, nu-i treaba mea să le aprofundez. Iar a judeca sensul negativ al „purificării“ minereşti - asta intră în grija ziariştilor, şi iar nu-i treaba mea să mai comentez. Or, eu, eu n-am văzut idei, ci numai petarde explodînd întruna în Piaţa Sudului. Tot eu am mai constatat, pur empiric, că timpul magic al trecerii s-a lăbărţat pe toată durata lunii decembrie, cuprinzînd şi prima decadă a lui ianuarie. Astfel românul o ţine tot într-o trecere (şi petrecere) de la berile şi mititeii de 1 Decembrie (Ziua Naţională) pînă la ciorba de burtă a zilei de 7 ianuarie (Sf. Ion, să-i dea Dumnezeu sănătate şi multe alte mandate!). Perspectiva din care fac această apreciere este, bineînţeles, una jenant de profană. Mai pot însă enumera, în sprijinul ei, alte date care sînt sărbătorite în casa românilor, cu mai mult sau mai puţin fast, în acest timp al (pe)trecerii: 6 decembrie (Sf. Nicolae), 22 decembrie (Ziua Revoluţiei), 25 decembrie (Crăciunul), 27 decembrie (Sf. Ştefan), 31 decembrie (Revelionul), 1 ianuarie (Sf. Vasile), 6 ianuarie (Bobotează). O ciudată coincidenţă a făcut ca, după Evenimentele din Decembrie, timpul magic să se-ncalece cu cel profan. Am ajuns în situaţia în care durata trecerii s-a dilatat, ca şi cum timpul petrecerii rituale ar încerca să se extindă, întocmai ca intervalul tranziţiei sociale. Şi tot acest alai de sărbători sacre şi profane este însoţit la tot pasul de zgomotul petardelor şi al pocnitorilor. În sens ritualic, ele înlocuiesc, poate, sunetul arhaicelor biciuşti şi al buhaiului. Dar, în alt sens, ele reactualizează şi multiplică - pentru noi, profanii - bubuitura primordială a petardei din Piaţa Palatului, cea de pe 22 dec. 1989. Şi ne reamintesc - nouă românilor - că mămăliga explodează numai în decembrie. E firesc, în fond, ca mititica petardă lansată acum cinci ani să rezoneze acum, în forme tot mai degradate, în toate pieţele României. Acest ritual zgomotos a dat deja, după cum a informat cu promptitudine **Evenimentul zilei**, o primă victimă: În Piaţa Sudului o bătrînă a decedat, în urma arsurilor de gradul III şi IV, provocate de explozia unei petarde ce-i fusese pusă în glugă. Alarmat, Inspectoratul General al Poliţiei a emis un comunicat prin care reaminteşte că folosirea şi comercializarea neautorizată a materialelor explozive se pedepseşte conform legii. Este greu însă de crezut că o măsură administrativă va reuşi să desfiinţeze definitiv aceste răbufniri violente şi necontrolate ale inconştientului colectiv. Şi-i sigur că anchetatorii groaznicei crime din Berceni nu vor încerca să dezlege mobilul ultim pentru care a fost asasinată sărmana bătrînă: Să aibă jertfa ei (şi) o semnificaţie sacră, sau (numai) una profană? Dar nu-i asta, în fond, treaba Poliţiei, după cum nu era nici treaba mea să mă lansez în astfel de comentarii abracadabrante despre sărbătorile de iarnă...

Viorel MOŢOC

Crăciun cu aurolac

Perioadele din ajunul sărbătorilor de tot felul sînt o adevărată mană cerească pentru copiii străzii. În tramvaie, metrouri, trolee se aud o groază de colinde prefabricate, dar şi improvizate, şi cîntece făcute să impresioneze. Se mizează mult pe faptul că în aceste zile lumea e ceva mai darnică.

Acum, în ajunul Crăciunului, locatarii canalelor, gurilor de metrou şi ghenelor au intrat în priză. Cu toate că este o concurenţă aprigă, un aurolac harnic poate cîştiga pînă la 15.000 de lei zilnic. Totuşi, şi în lumea subterană, fiscalitatea funcţionează. Scăzînd impozitul (şpagă pentru protectori, poliţişti, micile furtişaguri între colegii de breaslă) se ajunge la un cîştig net de 5.000-7.000 de lei, care se duc pe te miri ce.

Nu ne-a fost greu să găsim cîţiva copii ai străzii bucuroşi să-i dăm la ziar. Cu unii dintre ei ne cunoşteam din vedere de prin staţiile de metrou sau din diverse mijloace de transport. O discuţie de Crăciun cu aurolacii e un subiect tentant, aşa că nu am ezitat şi am reuşit să contactăm cîteva nume de marcă din zona staţiei de metrou Piaţa Universităţii.

Ramona Niculae, Jamailă Jamaica şi Nelu Şchiopu (cel puţin aşa s-au recomandat) sînt un fel de şefi prin zonă. Cu toate că arată de 13 ani, au vîrste între 15 şi 17. Ei tratează în numele obştii de aurolaci cu cei care iau şpaga, ştiu unde şi pe cine să ungă, fac chetă de la ceilalţi. Din cîte am observat, tot ei ţin loc de birou de presă. I-am întrebat ce şi-ar dori de Crăciun şi au început cu texte prefabricate de genul „să învăţ“, „să mă ia la căminu‘ Pinocchio“, „să mă ia o tanti bună acasă“. În cele din urmă, Jamailă a spus cu sinceritate că ar vrea de mîncare, de băut, ţigări şi, mai ales, o doză consistentă de aurolac sau măcar un înlocuitor: „adezivu de lipit Adela“. Cu banii strînşi şi-ar putea îndeplini dorinţele. Ar mai dori să ajungă în America, dar nu ştie cum.

Ramona nu recunoaşte că trage din pungă. În schimb ne spune că se mai prostituează şi că de Crăciun ar dori să-l vadă pe Michael Jackson în carne şi oase şi să-şi cumpere o geacă la fel cu a lui.

În cele din urmă, contra sumei de una mie lei, cădem la înţelegere şi, cît ai zice peşte, Nelu adună un cor de aurolaci care încep să cînte în faţa reportofonului nostru:

Moş Crăciun cu barbă albă
Flori dalbe, flori de măr,
Vine noaptea să ne vadă
Flori dalbe, flori de măr,
Ne spune să fim cuminţi,
Flori dalbe, flori de măr,
Să-i ascultăm pe părinţi
Flori dalbe, flori de măr,
C-aşa scrie pe hîrtie,
S-aveţi mare bucurie!
C-aşa scrie pe pahar,
La anu‘ şi la mulţi ani!
Să ne daţi şi nouă-un ban!

Trei Crai de la Răsărit
Pe stea au călătorit
Şi-au mai mers, aşa cum ştim,
Pînă la Ierusalim.
Acolo cînd au ajuns
Steaua-n nori li s-a ascuns
Copii de doi ani în jos
Vrea să-l taie pe Cristos.
Pe Cristos nu l-a tăiat
Dumnezeu l-a apărat.
La anu‘ şi la mulţi ani!
Să ne daţi şi nouă-un ban!

Toma ROMAN Jr.
Luci ŞTEFANOVICI

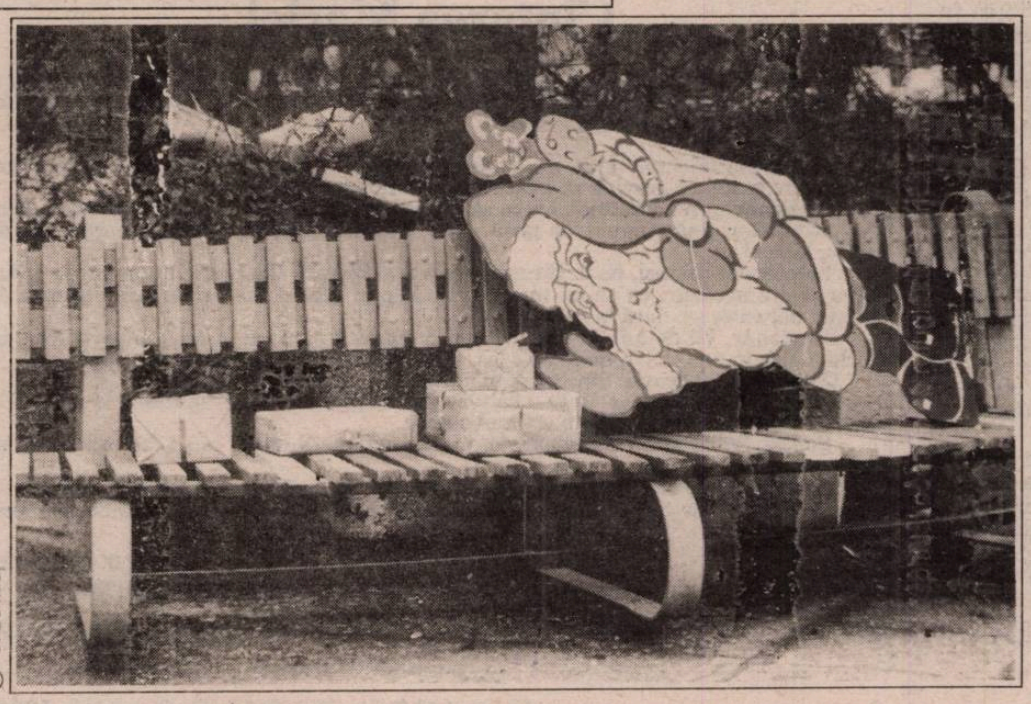

© C. Bumbuţ

„Colind înseamnă cînd ţăranii pleacă să tot colinde satul, adică să-l cotrobăie de covrigi."
Din cugetările unui elev

Bestiar radiofonic

Porcul este un animal domestic omnivor, cu picioare scurte, corp masiv, şi ochi mici, îngropaţi în grăsime. Acesta este răspunsul dat de 50% din ascultătorii postului de radio Pro FM la întrebarea „cum recunoaştem porcul între animalele domestice?". „Porcul de la Pro FM", sintagmă intrată de curînd în limbajul nostru şi - sperăm - al bucureşteanului, depăşeşte orizontul de aşteptare al majorităţii celor care o aud, ceea ce îi face să se întrebe aproape involuntar „care porc?" cu intonaţie suitoare pe cel de al doilea cuvînt. „Un porc la Pro FM" - greu de crezut, după care urmează momentul de confuzie. Confuzie de care porcul profită - inteligenţa lui e recunoscută, Scotland Yard-ul îl foloseşte în acţiuni de căutare de droguri - şi iese în faţă.

El poate fi auzit vorbind la radio Pro FM, ocazie cu care a şi recunoscut că este un porc, iar vineri, 9 decembrie, a putut fi văzut patrulînd prin oraş într-un jeep decapotabil de culoare verde. A fost filmat, fotografiat, intervievat, i s-a stabilit cu certitudine sexul - la oprirea din piaţa Victoriei - cu alte cuvinte bucureşteanului I S-A FĂCUT CUNOŞTINŢĂ cu el. După aceea, bucureştenii au putut asculta buletine de ştiri despre ce a mai făcut porcul, cu cine s-a mai împrietenit, ce şi cît a mîncat la cină.

„Porcul de la Pro FM" s-a dovedit a fi interesant sub cel puţin două aspecte. Primul ţine, din nou, de prezenţa lui fizică în postură de premiu oferit de un post de radio. „Obsesie balcanică" i-am spus noi, dar înainte de orice animal sacrificat în mod **tradiţional** la Crăciunul românului, porcul de toate zilele a devenit, brusc, neobişnuit.

Concluzia? Românul s-a lăsat luat prin surprindere de o prezenţă familiară, plasată într-un context deosebit, acela de „premiu la radio", sau de alăturarea „video-porc-excursie în Cipru", adică premiu inedit într-o serie ternă de alte premii, şi aici e de notat lipsa de imaginaţie a celor care organizează concursuri ce nu mai atrag atenţia nimănui.

Al doilea aspect se referă la posibilitatea pe care porcul a oferit-o ascultătorului de a-şi satisface, în mod aproape public, nevoia de a fi tendenţios. Degeaba ne-am răcit gura cerînd răspunsuri „frumoase" sau cel puţin originale. Întrebarea „care e porcul cel mai deştept pe care-l cunoaşteţi" s-a lovit, în 80% din cazuri, de răspunsul clasic în care rîmătorul a căpătat asocierea pe care o cunoaştem de douăzeci de ani (de cînd cu cenaclul Flacăra). Nu mai vorbim de faptul că, în cele 9 zile de concurs, ascultătorul de Pro FM a luat la rînd, într-un fel sau altul, personalităţi dintr-o anumită parte a Senatului şi din aceeaşi parte a Camerei Deputaţilor şi Guvernului.

Premiaţii au fost desigur dintre aceia care au înţeles că noi nu vrem să răscolim... politica, ci imaginaţia. Singura excepţie a fost premiul concursului „Descărcaţi-vă ura într-o urare", atribuit ascultătorului Vali, care a urat aşa: „Porcule, porcuţ, măi dragă,/ Ai calma o ţară-ntreagă/ Stînd cu ochii-nchişi pe pîntec/ Cu un măr înfipt în zîmbet." Urare răsplătită **numai** pentru metafora cu un anumit grad de figurare, din ultimul vers.

Am mai putea căuta motivaţia succesului de porc de care s-a bucurat Marele Ghiţă, în mentalitatea europeană, care conţine o oarecare cantitate de ipocrizie în

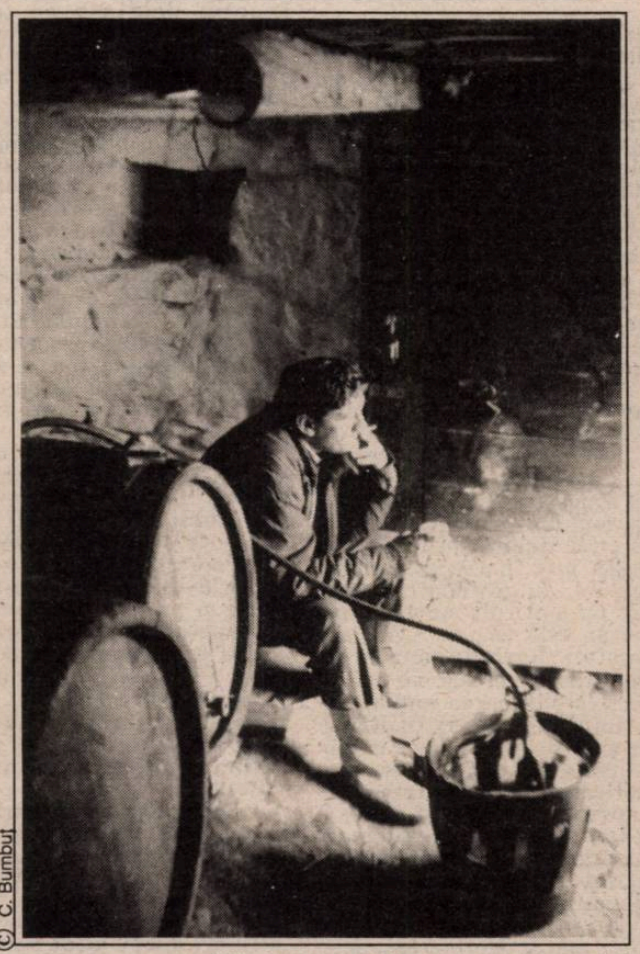
© C. Bumbuț

comportament şi limbaj, sau chiar în „cumînţenia" românului, noţiune mult vehiculată şi îndeobşte, cunoscută.

De pildă, mintea europeanului împarte animalele în două. Despre primele se poate aproape fără restricţii vorbi, însă a menţiona, fie şi în treacăt, un animal din categoria „interzisă" constituie un pericol grav pentru conversaţia „cuviincioasă". Niciodată calul, şoimul, vulturul, figuri folosite în heraldica europeană veacuri de-a rîndul, nu vor putea sta alături de porc, şobolan, şarpe. Dacă aruncăm o privire zodiacului, vedem că europenii nu au mers mai departe de peşti şi taur, în timp ce chinezii caută adevărul în trăsăturile caracteristice ale maimuţei, şobolanului... porcului.

În vreme ce chinezii pot discuta la masă intimităţi de neiertat, românul roşeşte la o simplă aluzie care sare cît de puţin peste pragul „normalului".

Şi pentru că toate astea trebuia să poarte un nume li s-a spus la Pro FM „Un porc pentru Crăciunul dumenavoastră".

Marius VINTILĂ

„Moş Crăciun bea bere cu borcanul"

Novac, cls. a V-a: În curînd o să sosească Moş Crăciun cel gras. El o să vină cu porcii lui să îi care darurile. O să fie îmbrăcat în cojoace mari ca să nu îi fie urît singur. La copii o să le pună cîte un căţel un purcel. El nevăzîndumă mam urcat pe el şi a început să mă ducă pe soare pe lună şi deodată la lovit un meteorit de s-a cutremurat pămîntul. Eu am căzut pe jos şi am căzut cu multe daruri. El călătorea pe un tramvai zburător. El bea bere cu borcanul şi lapte cu paharul. Moş crăciun eşti urît şi gras.

Ştefan Carmen, cls. a VI-a: Măi ăsta ţi-am cerut să-mi aduci un okmăn şi tu mi-ai adus o ciocolată. De azi în nainte să nu te mai prind pe la mine că dacă nu îţi rup picioarele.

Gâlcă Maria Iulia, cls. a V-a: Moş Crăciun, după unele versiuni, ar fi o fiinţă, avînd harul de a dărui tuturor copiilor tot ce îşi doresc, el venind de pretutindeni şi de nicăieri.

Pentru ca această scrisoare să fie reală mă adresez celor cu bani mai mulţi să nu-i mai uite de copii care se uită în vitrinele marilor magazine visînd că într-o zi şi ei vor avea posibilitatea de a-şi cumpăra şi ei relativ, aproape tot ce văd în vitrinele magazinelor.

Ghiţă Alina, cls. a V-a: Moş Crăciun iubeşte copii. Eu l-am văzut odată în tramvai. Dar nu avea sac. Era cu mîna goală. L-am văzut odată. În bucătărie se juca cărţi şi remi. Era îmbrăcat în roşu. Avea o barbă mare prinsă la vecina la etajul 4. Avea dres negru. S-au odată l-am văzut că făcea gimnastică în sufragerie. A spus că mă iubeşte şi că vine în fiecare an numai la mine.

Ichim Mihăiţă, cls. a V-a: Eu cred că Moş Crăciun este un om slab cu sacul gol şi el în loc de căprioare la sanie el are un melc tot slab parcă e moş crăciun el intră la copi în casă le ia jucăriile pentru a le băga în cizme la alţi copi pentru că el este foarte sărac dar acum dacă melcu nu mai are mîncare a plecat de la el iar acum el trage singur sania el doarme întro casă părăsită iar noaptea cînd doarme îi vine cîte un păianjen pe nas şi îl muşcă, el se scoală şi nu mai doarme pînă la zio.

Profeanu Ştefan, cls. a VI-a: Măi bătrîne măi... Da tu ăla care te lauzi în dreapta şi-n stînga că ai daruri pentru toţi şi că le dai la toţi multe şi frumoase (revoluţii şi minciuni). Dar hai să trecem peste asta.

De obiciei pe 25 dec. vin părinţii la copiii: „Copiii astăzi m-am întîlnit cu Moş Crăciun şi uite ce mi-a dat!". Băi moşule, da tu nu te mai întîlneşti cu părinţii noştri? De vreo 3 ani nu prea am auzit fraza aia.

Sau se mai obişnuieşte să se mai spună că tu intri pe coşul caselor. Păi aici am găsit explicaţia: la blocuri nu sunt coşuri. Şi dacă nu sunt coşuri normal că tu nu mai vii.

Dar fii atent: dacă anul ăsta nu îmi aduci un automat (preferabil un kalaşnikov, calibrul 7,62) să scap lumea de un moş (Moş Crăciun), să ştii că te dau în judecată.

„De sărbători, oamenii de cîrnaţi să aibă 70% porc"...

„Sînt Pavel Ştefan, zis nea Fane şi am deschis magazinul acesta în Piaţa Galaţi acum doi ani. În piaţa asta n-a existat măcelărie niciodată. M-am gîndit şi am sondat mai multe cartiere, colţuri, unde se poate vinde acest produs. Pe terenul luat de la Consiliul doi am amenajat magazinul conform statutului igieno-sanitar şi am început să desfac acest produs de carne. Deocamdată vindem doar porc şi vită. Am observat că la o perioadă de timp piaţa s-a aglomerat şi pentru producătorii ce vînd zarzavaturi. Eu carnea o iau de la o întreprindre de stat. De acolo vine porcul carcasă şi noi tranşăm pe calităţi care există ca să intrăm în cota de adaos. La calitatea întîi porcul se degresează, unele porţiuni, ca pulpa, se dezosează. Fileul, muşchiul se vînd la alt preţ, oasele de vită 600, de porc 800, muşchiuleţii separat, iar pieptul pentru sarmale. De sărbători oamenii de cîrnaţi să aibă 70% porc, 30% vită, dacă există, şi oaie poate să bage şi 10% oaie şi porc 20%. La sarmale 45% vită şi 55% porc. La caltaboşi să bage bojoc, ficat puţin, inimă tocată mărunt. De vrea lebăr de casă, paté cum îl numim, să puie 80% ficat şi 20% guşe de porc. La tobă s-o ia cu limba, să iasă mozaicată, bine aspectuoasă, să bage rinichi, foarte puţin ficat, grăsime ori de la căpăţînă, ori... piftia se face cu rasol de porc, rîtul de porc, urechea şi picioarele. Noi aici n-avem unde desfăşura meseria noastră. În '54 am început şi sînt din tată în fiu măcelar. Am un unchi colaborator cu mine de 81 de ani. Eu cunosc tehnologia preparatelor şi cum să fie expuse. Utilajele de preparare la noi ar fi... o luăm de la maşina de tăiat... cuter... de ce cuter? Merg nişte cuţite de tăiat şi se face pastă de cîrnaţi, pentru crevuşti, se face pastă de salam, pentru ansamblul acestor creaţii, dar ce se întîmplă aici? se întîmplă un lucru că dacă n-ai utilaj nu se rezolvă... la pastă i se zice brad, faci brad, aşa i se zice de ei, cu indierente - n.a.: ingrediente. La suta de kile faci brad de crevuşti din porc fără vine, vită puţină. La „Victoria" se bagă în site mai largi de 14, de 16... de 14. Se bagă bucăţi de porc, de slănină după spinare, mai tare ca să iasă mozaicul după cum se taie să se vadă bradul. La care se lucrează de trei ori: se bagă în frigider, apoi se ia la macerat şi pe urmă se ia produsele de sproturi. Atunci se dă prin şprituri şi iese pe material mozaicat. Un măcelar să ştie, în primul rînd, cum arată o carne de porc pentru că zic că pe actual, zic vorbă bună că am pe Maica Domnului deasupra că ne-a ajutat Dumnezeu, dar s-a făcut măcelar şi negustor fără să aibă noţiunea măcelăriei, că pe ea s-o ştii de la a la z. Apoi măcelarul să aibă abilitate faţă de cetăţean, consumator. Al treilea aspect e să aibă calitate fizică, deşi nu se lucrează cu instrumente grele, cuţit, topor... două kile. Eu am preparat, dar nu am tăiat animal. Am presutecata - n.a.: prejudecata - mea. De păsări nu mi-e milă că asta le e soarta, dar de porc şi vită mi-e, că m-a chemat tata la un tăiat, chit că aveam 12 ani, m-am dus, am ţinut de picioare şi, pe urmă, gata... s-a imprimat în corpul meu, în capul meu... pe vremuri, cînd o vită îngenunchea, nu-i dădeau voie s-o taie... Porcul e urît ca animal, dar e cel mai curat, cînd se tranşează totul e curat în el. Parlagii din burtă de-l taie, iese mizeria, plus că acum cu tehnologiile astea pun furtunul pe el. La 15 ani eu am fost fotbalist şi am ajuns la Rapid, eram un bun stîngaci. În '55 au făcut selecţii la Spartac al comerţului şi era antrenor Mircea Popescu... Popescu Mircea, Mircea Popescu, luau copii la munci dure şi am intrat la box... croşeu' de stînga... ăsta eram eu... am făcut 16 conaucturi - n.a.: knock out'uri - după număr şi concomitent eram şi măcelar. E foarte mare artă să fii şi măcelar şi boxer. Acolo te gîndeşti în profesie să nu faci greşeli faţă de consumator, dincolo te gîndeşti cum să nu iei pumni".

A consemat
Eugen ISTODOR

Între două lumi (IV)

În articolul precedent am semnalat cîteva din numeroasele tertipuri pe care „analiştii" occidentali le folosesc pentru a înlătura acuzaţia simplă de prostie şi imoralitate cînd e vorba de aprecierea lor greşită a situaţiei ţărilor din Estul Europei, a ţărilor care au trebuit să suporte „binefacerile" variate ale comunismului, un regim nepotrivit pentru ţările înalt civilizate dar foarte bun pentru cele „rămase în urmă". Ei şi-au împăcat foarte repede conştiinţa descoperind în cele mai abominabile crime ceva „pozitiv", de care trebuie să ţină seama „Istoria" şi care nu trebuie compromis prin reforme de structură în spirit liberal.

Cum pentru mine culpa morală se confundă de cele mai multe ori cu prostia, să-mi fie îngăduit să nu fac între ele distincţie în cazul de faţă, mai ales cînd e vorba de intelectualii francezi, excelînd în incomprehensiune dar totdeauna foarte inteligenţi. Ei sînt din capul locului blocaţi de unele prejudecăţi specifice, (mai accentuate decît la vecinii lor germani) de pildă că, oricum socialismul este o formă mai evoluată şi mai „progresistă" de organizare a societăţii, a vieţii economice şi chiar intelectuale, tot aşa cum pentru orice intelectual american republica este o etapă superioară monarhiei, iar situaţia unei ţări de a fi colonia unei mari puteri industriale este cea mai mare nenorocire ce-i poate surveni. Comentatorii din Vest, îndeosebi, francezi, pentru care monarhia e un simbol al reacţionarismului şi nedreptăţii sociale, sînt cu atît mai puţin în stare să înţeleagă că pe lume, chiar la doi paşi de ei, există ţări precum Spania unde revenirea la regalitate a făcut posibilă restabilirea democraţiei şi păcii civile şi că în Belgia, aceeaşi instituţie menţine de mai bine de o sută de ani un echilibru precar într-o zonă a Europei dintre cele mai tensionate. În schimb, republici precum Cuba, Coreea, Vietnam, Germania nazistă şi Rusia bolşevică ofereau cu totul alte „avantaje". Iar colonia britanică Hong-Kong nu va scăpa decît cu forţa de „servitutea" metropolei; eu personal nu aş vrea să fiu pe acolo cînd va „scutura jugul" coroanei şi se va reuni cu Republica „populară" chineză.

Un intelectual occidental îndeosebi francez (indiferent că e de „dreapta" sau de „stînga") este totalmente inapt să înţeleagă că tipul de revoluţionarism francez, pe care el îl crede clasic, este în realitate o excepţie, pe lume existînd multe alte tipuri, foarte active şi în trecut dar mai ales în prezent (şi poate predominante în viitor): revoluţionarismul sud-american, cel negru, cel galben, cel islamic. Revoluţionarismul din ţările din Estul Europei (în trecutul mai vechi sau mai nou) diferă total de cel francez, deşi s-a inspirat din acesta şi a profitat de experienţa lui. Pentru intelectualul francez, închis în propriilei prejudecăţi, faptul că nişte principi (în fond, nişte mici tirani, de teritoriu restrîns) s-au pus în fruntea unor mişcări populare, au antrenat masele, au întreţinut un spirit de subversiune în spirit libertar, este ceva de neînţeles, ceva inadmisibil. Revoluţionarismul francez şi, mai tîrziu, cel rus, nu aveau printre obiective eliberarea naţională, cum s-a întîmplat nu doar în Estul Europei, dar şi în Belgia, Italia. Cei din Vest nu pot înţelege că un prinţ din casa de Hohenzollern, ajuns domnitor al României, apoi rege, a pornit acolo o acţiune de insurecţie revoluţionară împotriva suzeranului său opresiv şi că nepotul său, din aceeaşi odioasă casă, a pornit la eliberarea cîtorva milioane de români aflaţi sub dominaţia unui imperiu. (Nici măcar sferele catolice, mai deschise la minte, nu i-au acordat vreodată lui Carol I titlul de ultim cruciat, deşi el a fost şi asta). Pentru un occidental format în ideea că Biserica e o instituţie prin excelenţă conservatoare, este de neconceput să admită că în alte ţări ea are un rol revoluţionar, că e un element nu doar de progres ci şi de subversiune la adresa ordinii de stat.

Am subliniat aceste „diferenţe" de experienţă politică şi istorie pentru a explica de ce privesc surprins, consternat şi de multe ori indignat cele spuse de feluriţi intelectuali occidentali despre noi românii, în total nişte inepţii, debitate pe ton superior, nescuzate de ignoranţă, căci aceasta nu te face să ţi se ierte chiar totul. În loc să vină în România (dacă n-au ceva mai bun de făcut) şi să o ajute măcar intelectualiceşte, recunoscînd că aici s-a perpetuat o mare crimă a Istoriei, eventual examinînd-o mai îndeaproape, îngroziţi că şi ei ar fi putut păţi la fel, dar că au fost scutiţi de experienţa cu adevărat totalitară pe care o oferă numai comunismul graţie faptului că au fost salvaţi în ultima clipă de americani în 1944 - 1945, ei se pierd în sfaturi, îndemnuri şi admonestări, din care naivităţile d-lui Karnoouh nu sînt decît o palidă bagatelă, încît n-aş vrea ca prin rîndurile de faţă să se creadă că mă înverşunez cu exagerare împotriva unui „caz" fără ecou deosebit.

Dar, mai ales, ceea ce mi se pare inadmisibil e că, în chip de scuză, tocmai ei care se pretind nişte specialişti ai înţelegerii, intelectualii occidentali, au fabricat teoria îngereştii lor ignoranţe: habar n-au avut ce s-a petrecut într-o mulţime de ţări, unele aflate şi pe trasee turistice, însumînd aproape jumătate din populaţia lumii. Nu au ştiut. Şi, asta, ştiţi de ce? Pentru că nu a fost cine să le spună, pentru că nu au avut un Soljeniţîn... Ah, dacă ar fi existat acest scriitor în anii '20, '30 sau chair '40 şi '50!... nimeni nu s-ar mai fi entuziasmat de comunismul măcar sovietic...

Scriitorul rus, care printr-un întreg complex de accidente şi întîmplări a izbutit să se facă cunoscut în Occident, iar opera lui să devină un document pentru cele petrecute în ţara sa, a fost ales de intelectualii occidentali de „stînga" drept alibi care să le scuze prostia sau abjecţiunea, mutînd totul pe planul lipsei de informaţie. Ca şi cum nu existaseră cel puţin o sută de Soljenîţîn înainte de aceasta, care au avertizat pînă în ultimele amănunte asupra Raiului roşu şi a intenţiilor acestuia criminale! Să ne gîndim că bietul Panait Istrati al nostru a fost pus la stîlpul infamiei de toată „stînga" franceză atunci cînd a rostit unele foarte puţine adevăruri despre realităţile minunate pe care le văzuse el la faţa locului. Atacurile lui Barbusse împotriva lui Istrati sînt demne să figureze într-un muzeu al infamiei morale şi intelectuale omeneşti şi nu sînt depăşite probabil decît de ceea ce a avut de suferit Koestler două decenii mai tîrziu. Pentru analiza acestor devieri mentale poate că ar trebui semnalat **Humanisme et terreur** de Merleau-Ponty, o personalitate de prim rang a filosofiei franceze şi intelectualităţii academice. Important nu e că aceşti doi (dintr-o legiune!) s-au „înşelat" grav, ci că au făcut-o cu deplină rea credinţă, refuzînd într-o chestiune foarte vizibilă contraargumentele de fapt. Şi mai grav încă: ei nu s-au compromis în ochii opiniei publice franceze şi nu s-au simţit compromişi.

De altfel, cîte un regret tardiv al stîngii franceze faţă de erorile pe care ajunge să şi le recunoască merge arareori pînă la esenţe; cei care le-au comis rămîn pe veci sclavii unui stil de gîndire, iar dacă resping sincer totalitarismul, rămîn fundamental nişte antiliberali. Asta-i face pe cei puţini care se hazardează să se apropie de realităţile din Est să nu înţeleagă nimic din ceea ce s-a întîmplat şi se întîmplă îndeosebi în România, ţara care s-a edificat în cei o sută de ani de relativă libertate ca o expresie a ideologiei liberale.

Alexandru GEORGE

P.S. Pentru a invedera sursele pe care le putea avea cineva în România cu privire la vecinul nostru de la răsărit, să spun că ele erau prevalent franceze, unde exista deja o întreagă literatură a subiectului. Las de o parte pe Panait Istrati şi cazul său larg dezbătut în presa românească a vremii, dar s-a întîmplat să-mi pice în mînă **Ce que j'ai vu à Moscou** de Henri Beraud, ca să nu mai vorbesc de o carte apărută încă de la începutul anilor '20, un roman de Maurice Dekobra (cred că însăşi celebra **Madonne des sleeping**) unde se găseşte un episod colateral dar absolut copios asupra realităţilor dintr-o închisoare rusească în timpul bolşevismului. Nu aveam mai mult de 16 ani cînd am citit asemenea cărţi edificatoare, de circulaţie curentă în lumea „francofonă". Deşi mi-a căzut în mînă cartea lui Gide, **Retour de l'U.R.S.S.** nu m-am mai ostenit s-o citesc.

Duşmanii noştri cei iubiţi

Despre drog (II)

În lumea pe care aş caracteriza-o pentru nevoile demonstraţiei drept clasică (pînă prin secolul XVII)[1] omul trăia de pe urma diverselor activităţi în spaţii-timp închise şi separate, cu trăsături proprii şi unice, garantate prin totalitatea valorilor denumite transcendente, instaurînd limite care nu erau altele decît cele ale unei etici (cum erau de exemplu, regulile care organizau corporaţiile meseriaşilor, ritmul muncilor agricole dominat de ciclul cristic sau calculul muncii după rezultat, nu pe oră sau la bucată). De atunci toate activităţile umane capătă sens doar cînd sînt reunite prin acelaşi factor, agent logico-contabil, care le pune în raport cu producţia şi doar rentabilitatea, şi numai ea, se arată a fi adevărul unic al lumii. Cu mult înainte de criticii contemporani ai consumatorismului, într-o epocă în care parcimonia era încă atributul majorităţii europenilor, Rousseau sesizase, cu o intuiţie acută a modernismului, această primejdie: „Politicienii noştri trebuie să ştie că - scria el în 1750 - cu bani poţi să obţii totul, doar moravuri şi cetăţeni, nu"[2]. Iată de ce gîndirea lipsei, a deprivării trebuie să pornească de la paradoxul provocat de **prea plinul** nihilismului modern. Poate că această abordare îi va surprinde pe unii şi îi va deconcerta pe alţii. Nu doresc în nici un fel să impun concluziile mele drept un adevăr intangibil, încerc pur şi simplu să formulez cîteva întrebări care însoţesc o meditaţie începută de mult.

Lipsa şi prea-plinul: cum să le detectăm sensul? De exemplu, aş propune să reflectăm la insatisfacţia pe care o resimţim în faţa abundenţei mărfurilor, cînd intrăm în posesia unui obiect care nu ne este neapărat necesar. E un sentiment difuz de neîmplinire, cînd cu o clipă înainte exista speranţa de a elimina angoasa confuză a unui gol - angoasă care poate fi înţeleasă ca o manifestare a privării de existenţă. Prea-plinul de marfă ne îndepărtează de posibila completudine în raporturile noastre cu lumea, mereu nesatisfăcuţi în faţa infinitului care face inutilă orice alegere de îndată ce se concretizează în posesia unui obiect dorit. Situaţia, **mutatis mutandis**, identică cu cea a seducţiei care anulează orice fascinaţie a atracţiei imediat după victorie. De îndată ce posezi un lucru, plăcerea de a te bucura dispare imediat din cauza provocărilor suscitate de alte lucruri care menţin într-o perpetuă neîmplinire satisfacerea dorinţelor. La fel ca ştiinţa care deschide o infinitate de obiective, în multiplicarea ştiinţelor specializate, producerea (şi corelatul ei comercial - reclama) - care este unul din efectele ei - desfăşoară o infinită fixare a dorinţelor, de fapt, inaccesibile marii majorităţi a contemporanilor noştri. Doar banii pot face să crească posibilitatea realizării acestor potenţialităţi infinite puse la dispoziţia subiectului. N-ar trebui să vedem care sînt consecinţele directe? În epoca modernităţii tardive[3] producerea şi publicitatea constituie subiectul nihilismului. Deci în obiecte şi în bani se reunesc diversele moduri de existenţă ale omului modernităţii tardive, împreună alcătuiesc ele natura sa (physis); altfel spus, banul prezintă şi re-prezintă totalitatea unificată a lumii ca natură-marfă.

O astfel de devenire-obiect în natura-marfă nu mai are nevoie de divin, expulzat astfel din preocupările umane, din grijile omului. Natura-marfă este autosuficientă avînd drept cauză şi scop infinitatea procesualităţilor producerii (autojustificarea utilitaristă a progresului ştiinţei) şi infinitul profitului care decurge din această producere. Astfel, lupta ciclică împotriva tendinţei de scădere a ratei profitului care, în teoria marxistă, defineşte esenţa capitalismului, se dovedeşte a fi doyada inexorabilă a înaintării acestor procesualităţi. În natura-marfă, omul începe să semene cu lucrurile, se determină împreună cu imanenţa lor, adică prin conformitatea lor cu legile economice, definite ca intrinsec obiective şi naturale. Iată de ce nimeni nu mai este şocat cînd se vorbeşte despre oameni în termenii resurselor umane aşa cum se procedează - să zicem - cu resursele miniere. Ceea ce nu-i împiedică pe cărturari să afirme sus şi tare că umanismul rămîne preocuparea prioritară a democraţiilor!

O astfel de natură-marfă determină, de asemeni, o lume, adică un spaţiu timp, un **topos**, care nu este altceva decît universul ca infinit al posibilului obiectiv pe de o parte, sau, pe de altă parte, simultaneitatea substituirilor unui prezent etern, fără trecut şi viitor, ceea ce în termenii modei se numeşte **look** şi în limbajul mijloacelor de informare, „timp real". Dacă aşa cum pretinde formula anglo-saxonă, atît de precisă şi adevărată, **time is money**, toposul naturii-marfă este cel organizat de bani, reunind, ca singure realităţi semnificative, şi spaţiul infinit şi prezentul. Natura-marfă se exprimă astfel printr-un permanent astăzi, care se observă în multiplicarea discursurilor memoriei, reducînd la amnezie şi la comemorare condiţiile istorice şi sociale ale unei epoci: amnezia şi comemorarea fiind, simultan, singurele modalităţi de rememorare în lumea mărfii de unde este exclusă orice preocupare pentru limită, pentru finitudine. Manifestarea cea mai evidentă este felul cum este respinsă, ocultată, disimulată, expulzată, moartea din devenirea vieţii. Doliul şi-a pierdut riturile şi se reduce la singurătatea individului confruntat cu absenţa devenirii-cadavru, altă versiune a imanenţei. De fapt, din societăţile noastre au dispărut marile ritualuri colective cînd moartea este reinstalată în ciclul vieţii şi într-una din versiunile eternităţii. Victorie a efemerului lipsit de viitor şi nu a tranzitoriului deschis spre sacru şi divinitate; în prezent nimic nu este dobîndit pentru totdeauna, nimic nu este întotdeauna sigur, fie şi în imaginar, iar efemerul vieţii prelungit de ştiinţă nu este în fond decît o stare de labilitate permanentă, de permanentă incertitudine. Mîine va fi mereu o altă zi (invers, arhaismul afirma că mîine va fi întotdeauna la fel ca alaltăieri, ceea ce permitea înfruntarea viitorului): inovaţiile tehnice, multiplicarea şi abandonurile succesive al cunoştinţelor obiective ţin loc de destin[4]. Iată de ce tragicul modern a dispărut, nenorocirea e redusă la simple accidente sau la disfuncţiile sociale, la carambolajele de pe autostradă, la buimăceala în faţa catastrofelor naturale şi a epidemiilor pe care unii le considerau eradicate pentru că ştiinţa ar fi capabilă de miracole; şi **last but not least** la multitudinea procedeelor ortopedice propuse de ştiinţele sociale pentru a se diminua şomajul, analfabetismul, urbanismul barbar din zonele prioritare de urbanizare şi... a toxicomaniei ca distorsiuni ale unei organizări sociale bolnave, iar „specialiştii" convocaţi la căpătîiul ei pretind că o pot lecui. Tot ei, orbiţi de performanţele tehnicii şi de retorica utilitaristă a discursului, nu înţeleg că ei înşişi sînt agenţii distorisiunii inerente naturii-marfă care declanşează competenţele lor efemere.

(Va urma)

Claude KARNOOUH

Paris, 6 decembrie 1994

---

1) Filosofic, începînd cu Descartes, cînd matematicienii au dobîndit, graţie certitudinii axiomatice a subiectului **cogitans**, statutul de instrument privilegiat în „citirea marii cărţi a naturii", **Mathesis universalis**; sociologic a trebuit aşteptat mijlocul secolului XVIII, premisele sfîrşitului societăţii rurale şi aristocratice. În ceea ce priveşte filosofia, cf. Alexandre Koyre, **Du monde clos à l'univers infini**, P.U.F., Paris, 1962.

2) Jean-Jacques Rousseau - **Discours sur les sciences et les arts**, 1750.

3) Pentru dezvoltarea ideii de modernitate tardivă, cf. Ganni Vattimo, **Le fin de la modernité. Nihilisme et herméneutique dans la culture post-moderne**, Seuil, Paris, 1987; şi Claude Karnoouh **Adio diferenţei**, Dacia, Cluj, 1994.

4) Conform expresiei absolut post-moderne, a face o carieră înseamnă a găsi „traseul corect".

OAMENI ŞI DARURI

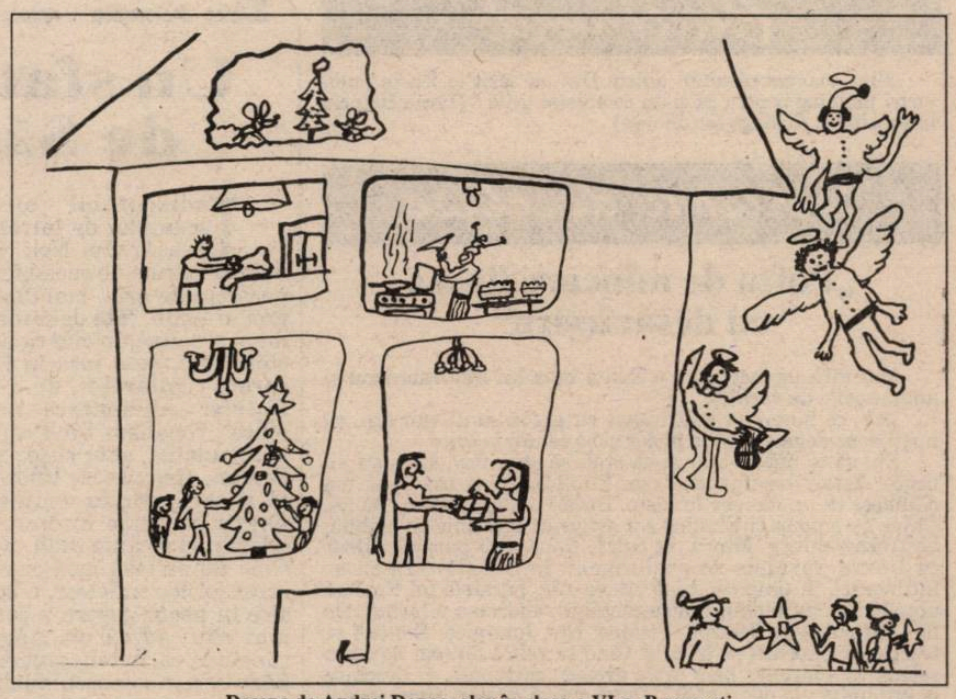

Desene de Andrei Donea, elev în clasa a VI-a, Bucureşti

Cîteva întrebări

Nu greşim spunînd că darul este primul obiect simbolic din istorie. Din unghiul acestei priorităţi, e inutil a discuta despre o eventuală preistorie a darului: chiar dacă va fi existat un grup uman care a iniţiat practica donaţiei înaintea altora, darul satisface oricum funcţia simbolică inerentă hominizării. Coextensiv necesităţii de a comunica prin intermediul unor operaţiuni artificiale, arbitrare şi inteligibile, darul ne apare ca limbaj fondator de cultură. Departe însă de a limpezi lucrurile, definiţia aceasta generică ne confruntă, dimpotrivă, cu o serie de întrebări delicate. E greu, de exemplu, să spunem dacă obiectul intelectual numit „dar" conţine sau nu ceva din valoarea pe care o transmite. Avem de-a face cu o metaforă, sau cu un transfer de sens care presupune interpretarea? Este darul semnul vid al unui gest amînat, sau locul în care atitudinea donatorului se materializează? Altfel spus, limbajul darului îşi verifică eficienţa la nivelul intenţiei, sau al semnificaţiei? Şi apoi, cum se construieşte această semnificaţie? Prin acceptiunea spontană a primitorului, sau graţie unui „consens" prealabil, menit să confere obiectului real statutul unui obiect simbolic? Dacă primitorul recunoaşte darul indiferent de preexistenţa unui cod (aşa cum se întîmplă cu indigenii seduşi de oglinjoarele lui Columb), trebuie să deducem că funcţia dăruirii este mai importantă decît darul însuşi, sau că destinatarul asimilează („traduce") darul în propriul său sistem de referinţă? Întrucît ambele ipoteze au fost confirmate sub raport etnologic, vom admite că relaţia instituită prin dar poate, de la caz la caz, confirma sau modifica paradigma cordialităţii.

Darul ca anomalie exemplară

Ca orice element „originar" şi deci „fundamental", darul pune în joc situaţii religioase. Darul este un substitut sacrificial care poate sublima (şi totodată suspenda) violenţa. În acest sens, el este corelativul economic al măştii. Vocaţia religioasă a gestului dăruitor este cu deosebire vizibilă în aspectul ceremonial al dăruirii. Pînă şi în societăţile moderne (adică secularizate), darul continuă să mizeze pe opoziţia - mereu mai estompată - dintre sacru şi profan. Într-adevăr, a dărui înseamnă mai întîi a decupa un cadru extra-ordinar, a delimita un spaţiu şi a izola un moment care nu corespund vieţii obişnuite: ori de cîte ori se fac daruri, contextul (domestic, profesional, public etc.) suferă o transfigurare, iar darul marchează - cu ajutorul unei festivităţi mai mult sau mai puţin elaborate - o stare de anomalie exemplară. Vas de botez, inel de logodnă, sau ospăţ funerar, cadou menit să celebreze Anul Nou, ziua de naştere, sărbătoarea onomastică sau mai prozaica „ieşire la pensie", darul însoţeşte şi potenţează riturile de trecere ale fiecărui individ. Din acest punct de vedere, el compensează tristeţea unei rupturi de nivel (schimbarea condiţiei, succesiunea vîrstelor etc.) şi contribuie, prin jalonarea unei biografii altminteri anodine, la cristalizarea unei memorii personale. În alţi termeni, darul socializează banalitatea şi civilizează sălbăticia duratei. Primitorul simte că evenimentul (în fond tragic) pe care îl trăieşte decurge din ordinea tradiţională a societăţii şi că această ordine include treptat realitatea anarhică a morţii. Datorită virtuţilor sale consolatoare, darul îşi menţine preţul religios şi dincolo de cadenţa alienantă a modernităţii.

O vitrină antropologică

Cu totul alta era - cel puţin ca intensitate - funcţia darului în societăţile tradiţionale. E suficient să evocăm aici exemplele clasice studiate de antropologi. Primul dintre ele se referă la aşanumitul „potlach" - sistem „donatorial", în care Marcel Mauss vedea o „prestaţie totală de tip agonistic" (pentru amănunte, v. cunoscutul **Essai sur le don. Formes et raisons de l'échange dans les sociétés archaïques**, Paris, PUF, 1978, tradus recent în românește). Termenul desemnează un sistem de manifestări ceremoniale (dansuri, discursuri, sărbători, distribuţii ostentative de bunuri) specifice unor populaţii de pescari, vînători şi culegători de pe coasta nordestică a Oceanului Pacific (indienii Kwakiutl sau Kwagul etc.). Potlach-ul este (mai precis era, pentru că guvernul canadian l-a interzis încă din 1884) organizat în diferite momente cruciale din existenţa individului (iniţierea virilă, căsătoria, funeraliile etc.) sau pe fondul rivalităţilor dintre şefii de clan. Oricum, operaţiunea corespundea unor scopuri simbolice precum obţinerea sau păstrarea influenţei personale într-un sistem social ierarhizat, confirmarea publică a unor prerogative familiale etc. După justa observaţie a lui M. Mauzé, „potlach-ul ratifică deopotrivă statutul donatorului şi pe cel al primitorului", care are obligaţia viitoare de a restitui măcar echivalentul (dacă nu chiar dublul) darurilor primite. Deşi obligativitatea acestor „jocuri ale schimbului" indică semnificaţia economică a potlach-ului, nu se poate susţine că sistemul asigura funcţia specifică banilor din economiile monetarizate.

Un sistem de schimburi inter-tribale asemănător sub raport formal, dar esenţialmente diferit ca mobil, a fost descoperit în arhipelagurile care mărginesc - la est - Noua Guinee. Este vorba de nu mai puţin faimoasa „kula" - descrisă de Bronislaw Malinowski (care a stat ani de zile în insulele Trobriand înainte de a scrie **The Argonauts of the Western Pacific**, Londra, 1922) şi respectiv de R. Fortune (care a studiat, prin anii '30, populaţiile Dobu din aceeaşi zonă). Prin „kula" se înţelege mişcarea în circuit închis a unor coliere din scoici sau corali care îşi schimbă în mod ciclic proprietarii. Valoarea aestor bijuterii este strict ceremonială, adică nu comportă funcţii estetice sau economice: deţinătorul temporar al obiectelor respective (care primesc un „sex", un nume şi un rang) participă cu ajutorul lor la o dialectică a renumelui şi a prestigiului. Termenul „kula" desemnează două tipuri de prestaţii donatoriale: unul restrîns la o anumită comunitate şi un altul generalizat la scara întregului arhipelag.

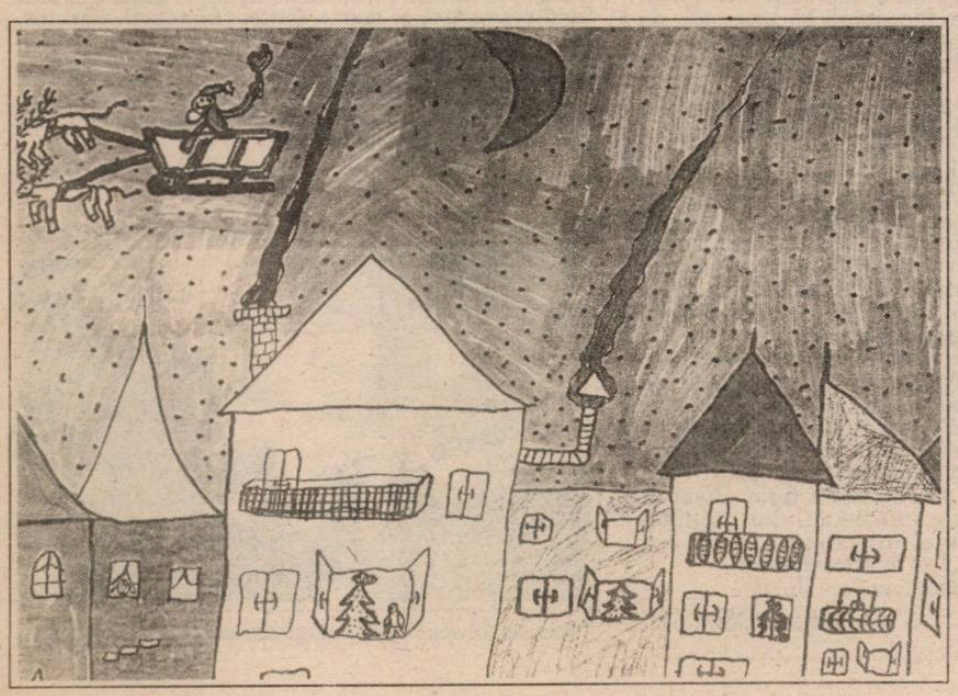

Acesta din urmă presupune organizarea unor vaste expediţii maritime de la o insulă la alta, pe distanţe şi perioade considerabile. Expresie a unei necesare solidarităţi rituale, circuitul „kula" reglează alianţele politice şi fluxurile matrimoniale, configurînd pe de altă parte influenţele interculturale. Spre deosebire de „potlach" - care implica acţiuni precum distrugerea ostentativă a bunurilor şi noţiuni precum „profitul" sau „forţa" - ceremoniile „kula" proiectează gestual un fel de poem al gratuităţii: aici, darul este mesagerul unor valori impalpabile şi vehicolul unor demnităţi trecătoare, întrucît „reciclabile".

Cutia Pandorei

Dincolo însă de elementele care le diferenţiază, cele două sisteme ceremoniale descrise mai sus au o vădită notă comună: e vorba despre caracterul lor închis, datorat atît faptului că sistemul se auto-reproduce, cît şi aceluia că darurile puse în circulaţie nu provin dintr-o ordine superioară. Altfel spus, „prestaţiile" se efectuează pe orizontală, în absenţa oricărei „breşe" transcendentale. În emisfera nordică (şi mai ales în civilizaţiile din jurul bazinului mediteraneean) filosofia darului şi practica dăruirii se reclamă, dimpotrivă, de la o schemă verticală, care admite sau pretinde relaţia cu divinul. Prin mijlocirea darului, donatorul este pus în contact cu o putere (sacrală) care îl depăşeşte, iar obiectul oferit circulă în virtutea unor principii care sînt nu doar „arhaice" şau „legitimante", ci şi creatoare în sens. În lumea greacă, darul prin excelenţă este acela pe care zeii îl fac muritorilor, fie sub forma unui destin favorabil, fie sub aceea a unei binefaceri neaşteptate (cf. Eschil, **Cei şapte contra Tebei**, 625). Înzestrările şi artele împărtăşesc acelaşi regim dacă ne amintim că Platon (**Legile**, 796 e) definea poezia ca pe un dar al Muzelor şi al zeului Apollo. Fireşte că raportul se poate inversa, iar în acest caz, darul devine ofrandă a oamenilor către Olympieni (**Iliada**, 6, 293). E interesant de notat şi faptul că darul este „curat" în condiţii de singularitate; de îndată ce se situează sub semnul multitudinii (şi deci, al ambiguităţii) el capătă un înţeles peiorativ: la plural, „darurile" trădează intenţia de a cumpăra meritul (de aici expresia, **doron graphé** - „acuzaţie de corupţie", cf. Eschin din Atena). În pofida unor asemenea restricţii şi specializări, darurile grecităţii au ceva meschin, în măsura în care zeii (capricioşi şi cupizi) continuă să se supună Moirei şi rămîn geloşi pe fericirea omenească. E greu să nu ne gîndim la cutia Pandorei.

Dărnicia Evangheliei

S-a spus că darurile (aur, tămîie şi smirnă) pe care Magii de la Răsărit le-au depus la picioarele pruncului Iisus atestau mesianitatea noului-născut, prefigurînd pe de altă parte întreita sa demnitate de împărat, arhiereu şi prooroc. În ieslea din Bethleem, autorităţile spirituale ale unui Orient deopotrivă opulent şi rafinat se închină Alesului ca şi cum ar dori să ne arate că vechile rînduieli au fost deja abolite. Cu toate acestea, simbolismul (regal, sacerdotal şi profetic) al darurilor oferite de Magi consună cu supremul Dar al întrupării Domnului. În ambele registre există o sinteză a contrariilor: aurul străluceşte în fin, Dumnezeu se arată pe de-a întregul în fiinţa unui copil. Scena are înţelesul unei alte **creatio ex nihilo**. Din acest moment (cînd Crucea este deja desenată anatomic, în chiar trupul Celui născut) darul iese din sfera păgînescului **do ut des**: Dumnezeu ni se dăruieşte, ca Mîntuitor, lăsînd în afara iubirii Sale puterile intelectului şi libertatea necredinţei. Legea este desăvîrşită prin har. Iată de ce, înainte de Cincizecime - cînd Biserica se naşte şi trăieşte din darurile Sfîntului Duh - Mîntuitorul evaluează critic disciplina mozaică a dăruirii. Trei sînt contextele care ne interesează aici. Prima referire apare în Predica de pe Munte: „Dacă îţi vei duce darul la altar şi acolo îţi vei aminti că fratele tău are ceva împotrivă-ţi, lasă-ţi darul acolo, înaintea altarului, mergi mai întîi şi te împacă cu fratele tău şi numai după aceea întoarce-te şi adu-ţi darul" (**Matei** 5, 23, v. şi 8, 4, unde „darul rînduit de Moise" certifică vindecarea unui lepros). Mesajul e clar: pentru a-i dărui ceva lui Dumnezeu nu e suficient să nu fii tu însuţi certat cu semenii; e nevoie, în plus, ca semenii să te accepte, adică să se lase împăcaţi de tine. Al doilea pasaj elocvent este cel în care Iisus osîndeşte făţărnicia celor care nu-şi ajută părinţii, sub pretextul că şi-au cheltuit surplusul în chip cucernic (**Marcu** 7, 10-13). A călca una dintre poruncile Decalogului („Cinsteşte pe tatăl tău şi pe mama ta...") invocînd obligaţiile religioase înseamnă nu doar a desfiinţa voinţa divină „de-dragul datinei" (cf. **Matei** 15, 6), ci şi a pune pe seama lui Dumnezeu o contradicţie strict omenească. În sfîrşit, Iisus Hristos insistă asupra calităţii şi autenticităţii care trebuie să definească dărnicia pioasă. Aflat în templu „şi privind cu luare aminte, a văzut pe cei bogaţi aruncîndu-şi darurile în cutia milelor. Şi a văzut-o şi pe o văduvă săracă aruncînd acolo doi bănuţi; şi a zis: Adevăr vă spun că această văduvă săracă a aruncat mai mult decît toţi. Fiindcă toţi aceştia, din prisosul lor au aruncat la daruri; aceasta însă, din sărăcia ei a aruncat tot ce avea..." (**Luca** 21, 1-4). Deducem astfel o învăţătură surprinzătoare: opera de caritate (sau cum se spune în limbaj ortodox, milostenia) nu este, cum s-ar crede, o metodă voluntară de reducere a decalajelor materiale între membrii unei comunităţi, adică o formă oarecare de justiţie socială. Cînd dăruieşti ceva „săracilor", te dăruieşti pe tine însuţi lui Dumnezeu, sărăcindu-te de toate grijile pămînteşti. În acest sens, vecinătatea textuală dintre scena privitoare la „banul văduvei" şi profeţia referitoare la dărîmarea templului sugerează atît zădărnicia construcţiilor omeneşti, cît şi radicalismul „lepădării de sine" pe care o presupune viaţa creştină: „Ce-i foloseşte omului dacă va cîştiga lumea întreagă, dar pe sine se va pierde sau se va păgubi"? (**Luca** 9,25). Iată o întrebare binevenită în preajma Crăciunului, adică într-o vreme sfîntă, cînd, lipsindu-ne aurul, tămîia şi smirna, ne putem încă pune pe noi înşine la picioarele lui Hristos.

Teodor BACONSKY

Citit/auzit

„Sînt convins că mulţi dintre Dvs au sărit la foarte mulţi metri înălţime pentru că şi-au completat grila." (Horia Brenciu la emisiunea **Robingo** din 18 dec.)

Scrisori deschise

„Pofta de mîncare lipsea cu desăvîrşire"

Mai întîi aş începe cu o schiţă de-a lui Sîntimbreanu şi anume „zile de vacanţă".

„Ah, ce bine-i să stai lungit cu ghiozdanul sub cap, să mişti doar degetele de la picior şi să te uiţi la orar!

Eh, să te uiţi la orar şi să stai, să stai, fără să mişti un deget! Asta-i vacanţa gîndeşte Emilică. Două luni o să mă odihnesc ca un morcov în nisip. Dacă-i odihnă, odihnă să fie. Chiar de-a doua zi Emilică s-a aşternut temeinic pe odihnă. Se trezea, mînca. Mînca, se culca. Două linii paralele. Doar că liniile paralele se prelungeau la infinit fără să se întîlnească în timp ce, după cîteva zile, paralele lui Emilică aproape se cufundau. Mînca moţăind, adormea mîncînd. De fapt nu putea să doarmă. Picotea. Era duminică. Emilică se trezise ca de obicei pe la zece. Cînd se ridică din pat îşi dădu seama că adormise pe o carte groasă, cartonată. O deschise la întîmplare la pagina 367. După cîteva rînduri simţi un gol în stomac. Citi toată pagina cuvînt cu cuvînt. O dată şi încă o dată. Băiatul rupse pagina 367 cu mîinile tremurînde, o vîrî în buzunarul pantalonilor şi se aşeză la masă. Fugi apoi în curte şi scoase hîrtiuţa, începu a citi. Paralizie progresivă, silabisi el, boala începe prin slăbiciune, lipsa poftei de mîncare. Agentul ei purtător sînt muştele. Cel atins de boală e nervos şi irascibil. Oboseşte uşor, îi tremură genunchii, are ochii umflaţi sau roşii, limba albă şi uscată, maxilarele întepenite, se întepenesc apoi membrele şi-n cîteva zile moare. Cînd se ridică de pe şezlong pentru a lua o oglinjoară din poşeta mamei, avea picioarele complet întepenite. Vru să spună „Au" dar maxilarele de abea se deschiseră. Cînd maică-sa îl chiamă la masă putu să mănînce numai o felie de pîine, pofta de mîncare lipsea cu desăvîrşire. Se privi în oglindă, observă limba albă şi ochii roşii. Apoi se întinse pe şezlong, cu mîinile pe piept cu ochii închişi... aşteptînd moartea. Aşa l-a găsit Fulga, colegul său care îl întreabă dacă nu cumva este bolnav, datorită faptului că nimeni nu-l mai văzuse de aproape două săptămîni. Emilică îi răspunse că stă la odihnă, dar pînă la urmă nu rezistă şi-i dezvălui prietenului său astfel dar mai întîi îl puse să jure pentru ca nu cumva Fulga să spună secretul lui Emilică cumva.

- În cîteva zile o să mor.

- Ce faceee?!

- Cheamă după ce mor pe toţi colegii la înmormîntare. Şi pe Gicu şi pe Cercelaru. I-am iertat, dar să ştii că n-aveau dreptate. Nu fusese henţ. Mai departe nu fu în stare să vorbească. Lacrimile mari i se rostogoleau în buzunarul bluzei. În aceeaşi clipă Fulga izbucni în rîs. Şi ce rîs!

- Caraghiosule, caraghiosule, ha, ha! Păi bine, măi Emilică asta-i dintr-o carte de medicină veterinară... bolile cailor. Tu nu vezi?

Emilică privi şi într-adevăr, în josul paginii stătea scris mărunt: „Medicină veterinară... Bolile calului. Apoi se sculă fulgerător şi alergă în casă. Cărţoaia cartonată din care rupsese foaia purta acelaşi titlu. Se mai priyi pe furiş în oglinjoară. Apoi şi în oglinda mare din perete. În spatele său stătea Fulga, strîmbîndu-se de rîs.

- Deseară avem foc de tabără la noi la şcoală! îi spuse Fulga. Avem program artistic. De-aia am venit la tine să te anunţ poate reciţi şi tu vreo poezie.

FIN

Iar acum pentru că am terminat de scris această schiţă să trecem la ale noastre şi anume faptul că această scrisoare reprezintă o sărbătoare pentru noi pentru că ea este precum ştii trofeul muncii noastre de aproape doi ani de zile ea fiind cea de-a XXXXX scrisoare. Îţi scriu astăzi ziua de 31 ianuarie 1985 orele 18.01. Iar pentru că în vacanţă am ţinut jurnal aş propune să ţi-l derulez dacă nu te superi pentru că vreau să-ţi scriu un infinit de foi. Sîmbătă 22 decembrie 1984. M-am întîlnit cu Trombon - profesorul băieţilor de atelier în staţia de tramvai de la Lămîiţa precum şi cu sora Cristinei Coman. A avut banchet clasa a V-a din care fac parte Cora şi încă o tipă de care sînt îndrăgostiţi Mircea Munteanu şi Adrian Pistruie. Apoi am plecat în Giuleşti la bunicii mei care au tăiat porcul şi am mîncat şorici. Duminică 23 Decembrie a nins toată ziua şi a venit pe la mine Cati cu Adriana am fost cu Moş Ajunul.

Luni 24 Decembrie 1984. Am luat cadouri pentru tata - o pereche de butoni şi cremă de ras, pentru mama am luat o pereche de ciorapi şi un săpun iar pentru mătuşi-mea o pereche de ciorapi de 40 de lei. În schimb eu am primit o geacă cu fermuar; o pereche de ciorapi; două ciocolate de 10 lei; un pix; două portocale; o pereche de ciorapi trei-sferturi. Am fost cu colindu şi am făcut în total 150 lei.

Marţi 25 Decembrie 1984 m-am uitat la prima parte din piesa „Steaua fără nume". Am ascultat cîntecul Angelei Similea „Nu ştii ce vrei/Eu asta cred/Dar îmi doresc să n-am dreptate/Nu ştiu ce vrei/Sau ştii şi taci/Şi crezi că nu-i timpul să-mi spui."

Miercuri 26 Decembrie 1984. Ai venit pe la mine şi ţi-am arătat scrisorile iar apoi am plecat la nasa mea şi m-am jucat cu Alexandru - băiatul lor în vîrstă de 8 luni. M-am uitat la a doua parte din „Steaua fără nume" un film despre un profesor căruia îi plăceau stelele.

Joi 27 Decembrie 1984. M-am sculat la ora 8. Am făcut baie şi am băut ceai de mentă. Şi am ascultat un alt cîntec de-al Angelei Similea „Iubeşte-mă de-ţi plac aşa cum sînt/Chiar dacă uneori greşesc/Ba te cicălesc/Ba nu vreau să-ţi mai vorbesc/Dar cu toate astea/Te iubesc". Am plecat pe la nasa. Cînd am venit spre casă o bătrînică m-a rugat să o ajut şi eu am ajutat-o. Iar dînsa mi-a spus astfel „Să dea Dzeu să reuşeşti la examen".

Vineri 28 Decembrie 1984. Toată dimineaţa am desenat iar după-masă am fost cu Carmen şi cu Cristina să mă dau cu săniuţa pe derdeluş în Cişmigiu.

Sîmbătă 29 Decembrie 1984. Am desenat şi m-am uitat la „Gala desenului animat" adică la 101 dalmaţieni.

Duminică 30 Decembrie 1984. La albumul duminical a fost secvenţa telespectatorului de vreo 2 ore şi a cîntat formaţia THE SHORTS şi RICCHI & POVERI precum şi Marina Scupra. Angela Similea şi numeroase anecdote şi retrospectiva Jocurilor Olimpice (gimnastică; înot; tir; atletism; scrimă; sărituri; haltere). M-am întîlnit cu Ana şi Ioana Fruntelată şi bineînţeles cu părinţii ei care tocmai veniseră de la ţară. La telejurnal a arătat grupuri de copii care au venit să ureze „La mulţi ani" tovarăşului general secretar al partidului comunist român.

Luni 31 Decembrie 1984. Am luat 4 kilograme de portocale. Mi-am făcut baie. Am fost la mama Ozanei pentru a face revelionul cu ei şi le-am făcut cadouri: un cocoş, fursecuri, tort, portocale, vin spumos. Am rezistat la tot revelionul, am făcut şi poze, am dansat aproape numai muzică populară.

Marţi 1 Decembrie adică pardon Marţi 1 Ianuarie 1985. Am stat toată ziua la nasa adică la mama Ozanei.

Miercuri 2 Ianuarie 1985. După-masa am fost cu părinţii mei la tatăl verişoarelor mele adică la fratele tatei care are două fete una Alina care este în clasa a IV-a şi Nicoleta care este în clasa a VI-a. Seara am rămas la ele m-am culcat acolo.

Joi 3 Ianuarie 1985. Am jucat toată ziua cărţi şi am învăţat diferite jocuri noi. Iar am rămas peste noapte la verişoarele mele.

Vineri 4 Ianuarie 1985 m-am sculat pe la ora 11 şi apoi am fost la bibliotecă de unde am luat două cărţi. Am fost la doamna Hetco şi am făcut la gramatică cauzala. Apoi am vorbit la telefon cu tine despre anul nou.

Sîmbătă 5 Ianuarie 1985 m-am spălat pe cap şi am mîncat o năzdrăvană bătaie. Am desenat. M-am uitat la filmul românesc „Iancu Jianu Zapciul".

Duminică 6 Ianuarie 1985. Am spălat şi am făcut un om de zăpadă dar foarte mic. La Roma n-a mai nins de 14 ani în schimb a nins 10 cm de zăpadă în anul acesta 1985.

Luni 7 Ianuarie 1985 am făcut lecturile suplimentare. Am despodobit pomul.

Marţi 8 Ianuarie 1985 a venit Ciobanu Angela de la ţară de la Rîmnicu-Vîlcea. Am fost la săniuş pentru că a nins mult-mult de tot.

Miercuri 9 Ianuarie 1985 am fost la filmul indian „Iubirea are multe fete" cu Adriana, Dana şi Ozana, m-am culcat după-amiază. Am jucat cărţi.

Joi la 10 Ianuarie 1985 m-am sculat la ora opt, am călcat. După-amiaza am fost invitate la un ceai la Carmen şi Cristina.

Vineri 11 Ianuarie 1985 am măturat prin casă, am şters praful iar seara am fost în parcul „Cişmigiu".

Sîmbătă 12 Ianuarie 1985 am călcat, m-am uitat la Gala desenului animat la 101 Dalmaţieni.

Duminică 13 Ianuarie 1985, Luni 14 Ianuarie 1985, Marţi 15 Ianuarie 1985, Miercuri 16 Ianuarie 1985 am fost la nasa, adică la prietenii Angelei Constantin adică la părinţii Angelei Constantin."

(Va urma)

Din viaţa unui extremist de centru

Un sfat cuminte de Sărbători

Indiscutabil - aici nu are ce căuta retorica semnului de întrebare - apropierea Crăciunului şi a Anului Nou, Sărbătorile, ele şi numai ele, mă fac extrem de sensibil la una din cele mai delicate şi neaşteptate griji, manifestată tot acum, de doi oameni grei ai lumii, faţă de mine şi alte milioane ca mine. Nu mă pot opune, în zile ca acestea, ispitei de a fi fetiţă cu chibrituri, de a juca în Dickens, de a auzi Mozart în coruri copilăreşti, de a-mi turti nasul pe vitrinele fostelor „Alimentare" de lîngă actualele „exchange office", conştient fiind că sînt prizonierul, emanatul şi manipulatul unor clişee şi texte întinse de la **Cuore** la Cioran. Îmi cunosc tehnicile melodramelor gata-gata să-şi consacre, în nopţile astea de răsfăţ negru, mai negru ca orice humor, secreţiile de moralină în adevăruri şi auto-milă, o formă lugubră de auto-stop. Cine nu se lasă însă cuprins - măcar de Crăciun - de acest folclor sufletesc, e bolnav, „nu-i sănătos" - cum se zice în popor pentru a evita numirea maladiei - de nu mai rău, adică un măgar cu sine însuşi, ceea ce consider ca indelicateţea maximă. Mai cu seamă de Sărbători, nu suport indelicateţea, măgăriile.

De aceea mă răzbeşte şi mă biruie grija faţă de noi, emotivii dezechilibraţi ai colindelor şi cozonacului, venită din partea a doi domni care numai „sufletişti" nu ne par în celelalte trei anotimpuri ale anului vivaldian. Nici dl. Jacques Delors nici dl. Helmuth Kohl nu-s dintre-aceia care sentimentalizează mulţimile; nu pentru elanurile lor de inimă îi ascultă lumea - cu căşti la urechi şi fără de căscat - în conferinţe şi simpozioane. Competenţele lor netegăduite se desfăşoară la înaltele şi inefabilele ghişee ale lumii, printre superfuncţionarii care nu se vor ocupa de blestemăţiile inventate de ficţionarii inutil dezgustaţi de tehnocraţi. (Trebuie să ai imaginaţia lui Marquez ca să asimilezi munca romancierului cu aceea a unui funcţionar de bancă, acela care nu-şi ridică fundul de pe scaun, cîte 8 ore pe zi.) Nimeni nu va cere vreodată lui Delors ori lui Kohl să spună omenirii ceva interesant despre „L'être", despre neant, sau despre drumul „zwischen Nichts und Ewigkeit".

Şi deodată - cum potenţa bunică-mea poveştile ei de iarnă - amîndoi, în aceeaşi săptămînă a începutului de decembrie, găsesc cu cale să se exprime într-un domeniu ce are pentru mine ca bibliografie obligatorie în acest secol, acel **Mario şi vrăjitorul** al Thomas Mann-ului: iluzia. De ce s-au avîntat Domniile lor, cum nu le stă în caracter, spre acest „utopos" - unde nu există gestiune şi nici economie, ci doar ficţiune şi iar ficţiune - nu ţine de enigmele veacului. Cu greutatea competenţei lor manageriale, ei au ţinut să le spună oamenilor să reducă la maximum producţia pe acest tărîm.

Dl. Delors s-a exprimat ceva mai elegant, strict legat de poporul său, „peuple de gauche": explicîndu-le de ce nu va candida la preşedinţia Republicii, el a insistat asupra dorinţei sale „de a nu da francezilor iluzii" şi anume aceea că el, ca om de stînga, s-ar putea înţelege, preşedinte fiind, cu un parlament majoritar de dreapta. A introduce aici termenul acesta puţin obişnuit - „ne donner pas des illusions" - în politică, îi conturează deja o însemnătate morală dincolo de o numărătoare a voturilor. Nu exagerez afirmînd că mă simt chiar vizat ca nuvelist român, rămas - în condiţiile topos-ului meu - la o convingere insuflată de o mătuşă pentru care cea mai corectă imagine a stîngii şi dreptei este aceea de a spăla şi stoarce rufele casei. Paradoxal, la Bucureşti, antiiluzionismul d-lui Delors îmi sună bine şi mă consolidează în muţeniile mele de lebădă cu politikon.

Cancelarul Kohl a fost mai larg, dar şi mai brutal: Domnia sa a cerut popoarelor şi guvernelor din fostele ţări comuniste „să nu-şi mai facă speranţe deşarte" cu privire la grabnica lor intrare în Comunitatea Europeană, pînă nu-şi vor consolida temeinic instituţiile politice şi rînduielile economice. Fără să întîrzii în a deosebi speranţele deşarte de iluzii („Kein Problem, mein Herr!"), mă simt şi aici implicat, tot ca un copil, acela care ştie ce înseamnă să primeşti, de Crăciun, un sfat din partea unui om bogat ce-l trage sever din faţa unei vitrine pe care şi-a imprimat năsucul şi respiraţia.

Sintetizînd, pot spune că întîmpinarea Sărbătorilor sub raza acestor înţelepciuni emise de oameni care ştiu întotdeauna ce vorbesc, mă furnică, dar nu mă împiedică să-mi aduc aminte de o seară a unui Crăciun din urmă cu jumătate de veac şi mai bine, cînd puber fiind, „sub Antonescu", tata şi mama m-au dus la teatrul evreiesc „Baraşeum" şi am trăit acolo o scenă chiar de poveste (sau de roman Modiano, ca să fim veşnic europeni!): „persecutaţi" şi „persecutori", ofiţeri şi cenzori antonescieni lîngă amici de-ai lor, tineri evrei lucrînd la (Institutul de) Statistică, creştini şi mozaici care se ştiau de o viaţă, s-au trezit cîntînd împreună, cu gura pînă la urechi, nu atît de duplicitari pe cît de încîntaţi, un fel de imn al acelui spectacol-revistă intitulat „Ce faci astă-seară?", care „avea un succes de rupea Bucureştii" - melodia, pînă azi nemuritoare, lansată de Jenny Şmilovici, cu accente de Edith Piaf: „Unde sînt iluziile mele?". Ani de zile a ţinut afişul în secretele stagiunii lirice ale intelectualului „middle-class" bucureştean, tîrziu el înlocuind-o, dacă era inteligent, deci sensibil, cu „Les feuilles mortes".

E clar: e o iluzie că se poate trăi fără iluzii.

Radu COSAŞU

retro CINEMA scop

Miracol pe strada 34

Să-ţi dai cu părerea estetică, în ajunul Crăciunului despre un film în care se demonstrează, la tribunal, cu probe, în faţa Americii, că Moş Crăciun există, ar fi anacronic. Produs de acelaşi John Hughes (care este şi autor al scenariului alături de George Seaton) deprins să „manipuleze" copii din seriile **Home Alone**, filmul depăşeşte producţiile menţionate măcar prin variaţie şi prin exploatarea, cu abilitate, a momentului cel mai popular al anului: Crăciunul. Moment în care, după modelul ursuzului Scrooge din Dickens, pînă şi cei mai sceptici dintre noi au o zvîcnire către miracole. Apărut, nu precum Mary Poppins, pe cer în jos, Santa Claus-ul lui Richard Attenborough (dinozaurofilul din **Jurassic Park**) s-a aflat dintotdeauna printre noi (noi, americanii). Pierdut într-un azil de bătrîni şi hrănindu-şi, din cînd în cînd, renii botezaţi ca în cîntece, el îşi intră în piele doar în ajunul Crăciunului. Spre deosebire de Superman, în transformările căruia supranaturalul era nelipsit, bărbosul Kriss Kringle (o altă denumire pentru Santa) îşi afirmă identitatea numai în limitele veridicului. El nu poate face minuni, are doar o suficientă bunăvoinţă perseverentă. Regizorul Les Mayfield nu lasă deoparte morala filmului, ce reiese implicit din convertirea fetiţei pragmatice şi atotştiutoare (Mara Wilson) la inocenţa altor epoci. Mesajul se întinde şi asupra adulţilor, la santa clausism fiind convertită şi mama fetiţei (Elizabeth Perkins, Wilma din **The Flinstones**). Demonstrată la tribunal, într-un simulacru de proces din cele obligatorii aproape, în ultimul timp, în filmele americane, existenţa lui Moş Crăciun este, în final, aproape proclamată. Atît de duios categoric încît pînă şi pentru tine, Spectator român, devine mai la-ndemînă să crezi.

Iaromira POPOVICI

Richard Attenborough în filmul *Miracolul de pe strada 34*

Remember

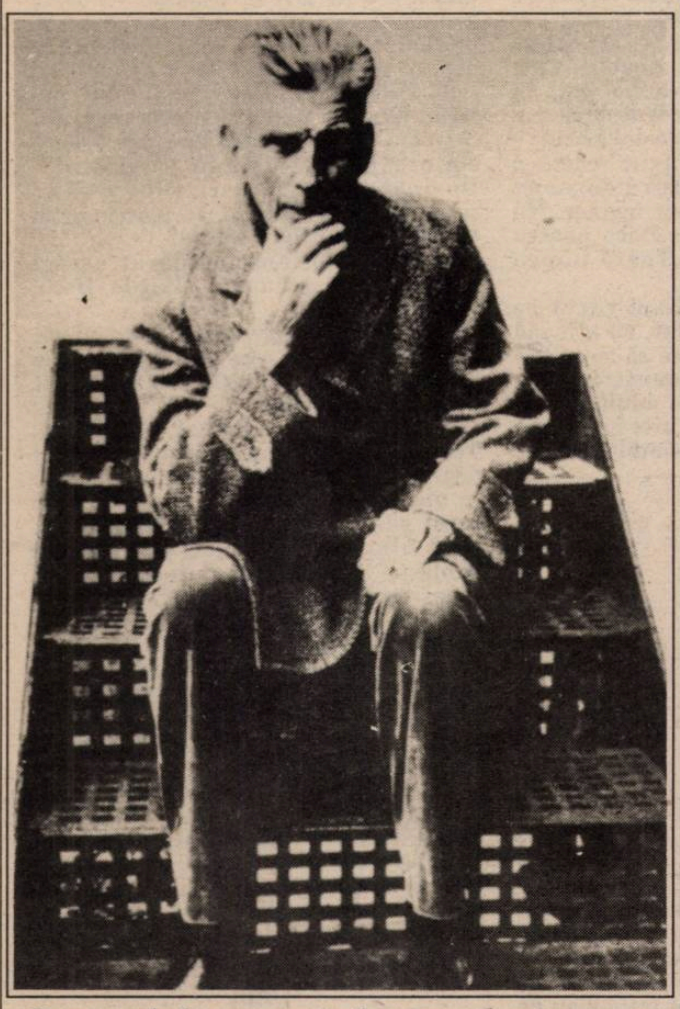

„Două maladii care ar trebui considerate separat: maladia de a vrea să știi ce să faci și maladia de a vrea să fii în stare s-o faci."

Samuel BECKETT

Bustul Thaliei

Spectacol de Sunet și Lumină cu romeoșijulieta

... Cînd julieta se prăbușește, în transa-i premortuară, după ce-a băut filtrul dat de călugărul lorenzo, scena Sălii Mari a Naționalului este inundată de apele vesel-rotitoare ale unor Lumini izvorînd din înalt: este Stroboscopul, doamnelor și domnilor, element indispensabil oricărei discoteci și care acum, iată, grație montării Beatricei Bleonț după (mult după) Shakespeare, poate fi utilizat cu succes în gospodărirea spațiului de joc!

romeoșijulieta încearcă (și reușește, cu brio) să dea răspuns la întrebarea: Poți pune în scenă Shakespeare, în speță piesa mai sus numită, netinînd seama de faptul că e vorba de-o tragedie? Răspuns: Poți. **romeoșijulieta** va fi atunci cu totul și cu totul altceva: un dans tematic, o recitare cu efecte de lumină, un clip de o oră jumate ș.a.m.d. Nu e nevoie ca piesa să fie ea însăși o tragedie: tragedie va fi numai montarea. **romeoșijulieta** de la Național este spectacolul pe care orice gospodină cu fixativ la Shakespeare îl poate face, după ce a fixat îndelung televizorul pe un program care transmite alternativ show-urile de la Friedrichstadtpalast, baletul „La piață" de Mihail Jora și șușele de revelion ca la „Tănase"... Vi se pare că tot acest început e vulgar? Vi se pare stupid? **romeoșijulieta** este, din păcate, un spectacol consternant de stupiditate și vulgaritate.

Încerc să înlătur impresia de jenă cu care am ieșit de la premieră, căutînd ceva care să merite două palme lovindu-se una de alta. Dar unde?... Interpretarea e școlărească, atunci cînd nu e, gîdigîdigîdi, lamentabilă (vezi tatăl julietei); costumele sînt sărăntoace și kitsch; spoturile luminoase au varietatea cromatică a canadienelor turcești; țipetele, zbieretele, onomatopeele (gîdi... etc.) personajelor mature sînt monstruoase; muzica e ridicol de tare; concepția regizorală se reduce la un infinitiv și-un complement: **a lua ochii**. Despre „personajul colectiv" n-are rost să vorbim, iar cel individual - mai bine nu ar vorbi! romeo zburătăcește pe scenă ca un fel de Păsări-Lăți-Lungilă diminutiv, cuprins de friguri tropicale; julieta își rostește replicile ca pentru un experiment de fonetică prin corespondență; doica se dedă la giumbușlucuri oligofrene; călugărul trage un trenuleț cu imortele; mercuțio e prea complex pentru descriere... Peste toate astea, o instanță erudită a decis că Montague se pronunță Montagú și că, în epoca respectivă, nobilii umblau desculți.

romeoșijulieta este un spectacol care revoluționează orizontul de așteptare al celor care, oricum, nu așteaptă nimic. Cît despre ceilalți, aceștia pur și simplu **nu se vor duce**!

P.S. Era să uit: în locul balconului, e scena cadei (sau căzii)... **(a.l.ș.)**

Cronica literară de tranziție

Ralantiul și vîrtejul

DATE TEHNICE. DIMENSIUNI: **Lățime:** 129 mm. **Înălțime** - 196 mm. **Grosime** - 11 mm. **Coli de tipar** - 16,25. **Pagini** - 260. **Rînduri**: proză cca 8200; poezie - cca 560. **Litere** (corp 10): proză - cca 409.000; poezie - cca 16.000; total - cca 425.000. GREUTATE: 231 grame netto. AVERTISMENTE: 1 buc. MOTTO-URI: 2 buc. (din MHS și T. Țopa). TITLURI PROZĂ: 2 buc. TITLURI POEZIE: 27 buc. TABLĂ DE MATERII: Nu are. TIPARUL executat la o imprimerie de Vest, situată (oare întîmplător?) pe strada Mareșal I. Antonescu. PREȚ cu amănuntul: 2000 lei.

ALTE DATE. Tîrgovișteanu impenitent (deși moldovean la bază și la fire), adică făcător de cărți din (feliuțe de) viață și de viață din cărți (**„Citiți ca să trăiți!"** - Flaubert), Costache Olăreanu alcătuiește, deci, un nou volum* în care bagă o **semi-autobiografie**, 27 de **poezii** și un **jurnal** pe un an și ceva, cît fu să fie „ministru" pe cultura Bucureștilor (funcție în care fusese precedat de **„Amza Săceanu, Ghiță Florea sau tovarășul Gheorghe"**).

Să le luăm pe rînd. Semi-bildungs-metaromanul nu acoperă decît primii 20 de ani. Perioada hușeană, unde tatăl autorului făcea politică țărănistă și era amic cu M. Ralea, ține pîn-la p. 23 (vara lui '39). De acolo purcede epoca tîrgovișteană (pînă la p. 73), în care se întîmplă lucruri fundamentale: îi cunoaște pe M. H. Simionescu și Radu Petrescu, cu care va face tot felul de literaturi; va învăța carte și-l va zări pe ministrul Educației, Ion Petrovici; va descoperi Femeia, în persoana inefabilei servitoare Marioara care i se va strecura în pat (**„O, scumpe și dulci servitoare!"**); va compune versuri și va vedea scriitori, iar mai apoi va pica și istoria peste el, sub forma cohortelor de ruși plini de praf, noroi și argintărie „rechiziționată". Va citi în draci filozofie și clasici, apoi familia va reveni la Huși, aici el va da piept cu Baudelaire, France, Siguranța Statului și bordelul (unde primordiala „Marioară" e înlocuită de profesionista „Marișică"). Tatăl e arestat (suntem în '47), junele hușean nu suferă prea tare, ba chiar, cu tatăl în pușcărie, se implică în propaganda comunistă (**„la Răducăneni, le-am vorbit babelor și copiilor despre prietenia româno-sovietică"**; acest episod **„este rușinea vieții mele"**.) Mi-am amintit de personajele-vérité ale lui Cosașu (care „o rup") și de Petru Dumitriu care, cu tatăl arestat, scria **Nopțile din iunie**, preamărind Securitatea. Pe vremea aceea, C.O. scria à la Urmuz (**„erau două căi de procreație: Calea Sintetică și Calea Rahovei"**). În fine, pe la p. 73, junele bacalaureat ajunge la București; lupta se va da **entre eux deux maintenant**. Sprijinit de pila Ralea, intră la „Pedagogie-Psihologie", deși ar fi vrut „Litere-Filozofie". E înnebunit după Călinescu (vezi **Ucenic la clasici**, C.R., 1979, care gîlgîie de el), dar și de Vianu, face cuplu per tujur cu MHS, bat orașul în lung și-n lat, orașului îi place, ascultă muzică, ține jurnal. La p. 99, pelicula se rupe brusc.

Poeziile de intermezzo sunt supra- și sub-realiste, nici rele, nici bune.

Și ajung la jurnal. Ce mai freamăt, ce mai zbucium. Ce e jurnalul? **„E cel mai burghez gen... Aduce la scara suportabilului... lucrurile cele mai neplăcute"**. Pășesc pe cîteva din treptele acestei scări. Cezar Ivănescu îl face **„arici pișat"** și-l amenință că **„pune ciomăgul"** pe el dacă nu-i dă spațiu să-și facă Societatea Scriitorilor. Un poet și deputat propune, ca Monument al Revoluției, o biserică din Maramureș (58 m), lîngă Inter; Ascanio Damian întreabă dacă să fie prevăzută și cu turmă de oi. Victor Crăciun sustrage pentru Basarabia unul din copiii Lupoaicei din Piața Dorobanți. (Dar celălalt?) Everac face asociația Dra-gon (dramaturgi goniți!): **„imediat mi-am închipuit următorul tablou: cei cinci alergați, ca în filmele mute, de sute de polițiști, toți avînd bărbi false..."**. Albulescu, **„cu bruschețe și cu aerul că mă cunoaște de-o viață"**, îi cere o pilă pentru garajul său. Nu-i prea place Glucksmann (**„de ce s-o fi dînd lumea în vînt după astfel de autori, cînd noi avem un Pleșu, un Paleologu, un Al. George, un Steinhardt, un Șora?"** Și un Liiceanu, aș zice). **Rom. Mare** îl face **„om de casă al lui Dinescu"**, dar Dinescu îl ia cu **„ce faci, tov. Croitoru?"**. Z. Ornea îl **„somează"** să-l repună pe soclu pe Gherea. La Consiliul științific al Universității Libere de pe Batiștei, **„aceiași activiști lăbărțați și mirositori, cam cu aceleași cursuri, gen «Istoria României - pavăză și scut»."** La teatru, gen. Stănculescu: **„un picior înzestrat cu o pereche de ochelari"** (julesrenardism, nu singurul). Vulpescu îi telefonează să-i ceară două elicoptere; nu-l poate servi. Fănuș Neagu îi zice de Radu Petrescu **„că era nebun. - L-ați cunoscut? - Da, îl zăream pe la Uniune..."**. Șt. August Doinaș îi cere să intervină împotriva bubuielilor din blocul său, doamna Irinel amenință cu greva foamei. La inaugurarea unui bulevard, deputatul Văcaru **„îmi spune, ca o mare descoperire, că** muiere **vine de la latinescul** mulier **și că de aceea el îi spune neveste-sii muiere"**. Antoaneta Iordache: **„o pisică"**. Iliescu: **„aceleași mișcări din fund cînd vorbește"**. Consiliu de administrație de la 9 la 21,30, dar nu obține bani pentru **Luceafărul**. Doamna Halaicu îl **„confundă cu un om de serviciu"**. Pe 6 martie 1992 își dă demisia (**„mi-a ajuns pînă peste cap «marea păcăleală» în care am fost atrași cu toții - posturi de miniștri, ambasadori, directori - pentru a acoperi manevrele din umbră ale «revoluționarilor progresiști»"**, p. 255; **„au avut nevoie pentru necesara imagine a «schimbării», acum însă, piesa terminîndu-se, vor veni alți actori"**, p. 219).

Dacă **autobiografia** e ralenti-ul unor **Lehrersjahre, jurnalul** lui C.O. e filmul stanbranesc, într-o proiecție cu viteză nebună, al vînzolelilor m.m.s.m.p. culturale ale (primăriei) Capitalei, pe ecranul interior al unui ins prea fin și cultivat (sindromul „Lovinescu-în-cancelarie") pentru așa ceva. Cartea e „dulce".

George PRUTEANU

---:------

*) C. Olăreanu, **Poezie și autobiografie • Micul Paris**, ed. Cartea Românească, Buc., 1994, 260 p.,

Bon de lectură

Farmecul inocent al vinovăției

Paradoxul dragostei (așa cum apare în cărțile prozatoarei americane Edith Wharton): vinovatul este inocent, iar inocentul e cumplit de vinovat. Vinovăția e generoasă, inocența e inchizitorială și crudă. În **Vîrsta inocenței** dragostea dintre Newland Archer și contesa Olenska e socotită culpabilă de întregul New York al sfîrșitului de secol XIX, în timp ce soția lui Archer, May, e victima nevinovată. Edith Wharton are îndrăzneala să sugereze că lucrurile stau exact pe dos: întreaga societate e vinovată prin reprezentanta prejudecății publice, May. Cei doi care se iubesc „vinovat" sînt singurii inocenți.

Romanul **Rivalitate** (titlu comercial nefericit ales de Emil Paraschivoiu pentru **The Mother's Recompense** întrucît pervertește „inocența" receptării) complică puțin problema din **Vîrsta inocenței**: protagonistele nu mai sînt două verișoare, ci mama și fiica. Întreaga societate ar condamna-o pe mamă dacă s-ar ști că ea a fost, cu ani în urmă, amanta celui care avea să ajungă soțul fiicei ei. Cine ar îndrăzni să aibă însă ceva împotriva „nefericitei", „purei" fiice? Farmecul mamei, Kate Clephane, care e îndrăgostită de un bărbat cu vreo zece ani mai tînăr, constă tocmai în inocența ei autentică și intactă. Ușor zăpăcită, ușor inconștientă, mondenă și modernă, calculîndu-și fantezist vîrsta proprie, pe aceea a iubitului și pe aceea a fiicei (pe care nu reușește să le rețină), Kate e de o irezistibilă lipsă de ipocrizie. Tocmai ea, care trebuie să mintă continuu e singura care nu știe să fie falsă și rămîne de aceea la sfîrșit în „gingășia singurătății" la care se referă motto-ul. Fiicei îi lasă întreagă dragostea bărbatului pentru care-și părăsise familia, cu ani în urmă.

Ca și în **Vîrsta inocenței**, există aici un joc tensionat între **a spune** și **a tăcea,** între a **ști** (vinovăție) și **a ignora** („inocență", întotodeauna cu ghilimele). Căci **a ignora** nu e același lucru cu **a nu ști. A ignora** înseamnă a te preface că nu știi, de dragul convențiilor. Balansul între locurile comune, clișeele artistice și originalitatea (dacă n-ar fi decît că adevărata eroină e întotdeauna, la Edith Wharton, cea mai în vîrstă, mai uzată, invers decît în tradiția romanului european) nu este decît reflexul balansului de mentalitate a personajelor.

Amanții păstrează tăcerea într-un gest de sacrificiu, pe cînd „victima" păstrează tăcerea ca să nu-și pună în pericol fericirea călduță. Tăcerea vinovată a primilor se purifică prin suferință, tăcerea celor căinați și apărați de societate e doar meschină.

Ioana PÂRVULESCU

---

* Edith Wharton, **Rivalitate.** În românește de Emil Paraschivoiu. Editura Leda, 1994. 256 pag., 2500 lei.

Pagini realizate de
Alex. Leo ȘERBAN

Andrei TARKOVSKI

Jurnal

***Jurnalul* lui Andrei Tarkovski începe pe 30 aprilie 1970 şi se sfîrşeşte o dată cu ultima însemnare - cea din 15 decembrie 1986; pe 16 decembrie Tarkovski e transportat de urgenţă la o clinică din Neuilly, unde moare în noaptea de 28 spre 29 decembrie.**

În cuprinsul jurnalului, referirile cele mai frecvente sînt chiar cele pe care le mărturisesc primele pagini aici de faţă: mai întîi, aceea la Dostoievski (obsedantă), apoi Hesse, Shakespeare şi Thomas Mann. Selecţia a fost făcută după ediţia franceză a cărţii - al cărei copyright este deţinut de *Cahiers du cinéma;* ea mai cuprinde, alături de fotografii inedite din arhiva familiei Tarkovski, un număr de vignete, schiţe şi desene cu care autorul lui *Andrei Rubliov*, al *Oglinzii* şi al *Nostalghiei* îşi însoţea textul însemnărilor zilnice.

1970

30 aprilie, Moscova. Am vorbit cu Saşa Mişarin despre **Dostoievski.** Bineînţeles, trebuie scris mai întîi. Fără a mă gîndi la regie.

Nu are nici un sens să adaptezi o carte de Dostoievski. Filmul trebuie făcut despre Dostoievski însuşi. Despre caracterul lui, despre Dumnezeul lui, despre diavolul şi opera sa.

Tolea Soloniţîn ar putea fi un excelent Dostoievski. Deocamdată, trebuie să citesc. Tot ce-a scris Dostoievski, tot ce s-a scris despre el. Şi filozofii ruşi - Soloviev, Leontiev, Berdiaev etc. Dostoievski ar putea încarna sensul însuşi a ceea ce vreau să fac în cinema.

Dar, pentru moment, este **Solaris**. Lucrul înaintează greu, pentru că Mosfilm pare să fie după toate aparenţele în plină criză. (...)

4 iunie. Lucrurile se aranjează încetul cu încetul. Goskino pare să autorizeze patru sute de metri pentru **Solaris**, adică paisprezece cutii de peliculă, ceea ce înseamnă o durată de două ore şi douăzeci de minute. Şi se pare că Goskino se va ocupa şi de călătoria în Japonia, pentru filmare.

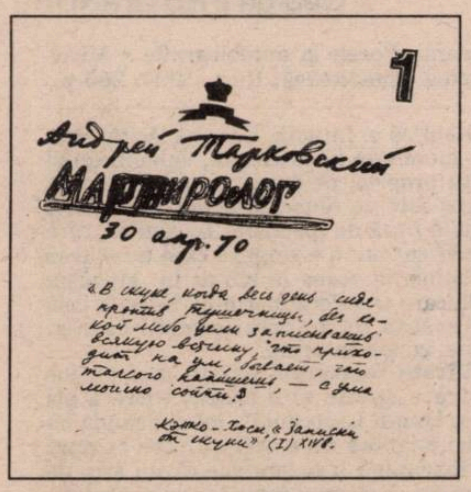

Larisa a fost văzută de medic, care i-a spus că ar putea să aibă gemeni! Ira e foarte nervoasă în legătură cu divorţul, şi dezagreabilă; e stupid.

12 iulie. Ieri m-am făcut cui şi mi-am ras mustaţa. Însă mi-am dat seama azi-dimineaţă că pe toate actele mele sînt cu mustaţă. Aşa că va trebui s-o las să-mi crească din nou.

O ador pe micuţa mea Lara. E minunată. De ce oare doar băutura ne dă libertatea? Poate pentru că această faimoasă libertate nu există!

De-ar naşte Lara cît mai repede. Ce mă tem este să fie nevoie s-o conduc chiar eu la spital. Ideea mă-ngrozeşte.

15 august. Pe 7 august 1970, la ora 18.25, Larisa a adus pe lume un băiat: Andriuşa. Ea depăşise termenul cu aproape o lună. Însă naşterea a fost rapidă. I-am adus acasă azi, sau mai bine zis ieri. Nimeni din echipă nu ne-a felicitat, cu excepţia Rudinei şi a Tamarei Gheorghievna. Iartă-i Doamne! Vor să facă o colectă ca să cumpere un landou. Să se ducă la dracu'! Iusov chiar a-ntrebat: **„Şi de ce mă rog un cadou atît de oneros?"** Oamenii au înnebunit, şi-au pierdut orice urmă de omenie!

Andriuşa are deja şapte zile. Arată ca şi cînd ar avea o lună. E foarte cuminte, nu plînge. Din cînd în cînd, fornăie, chiţăie sau scînceşte.

În echipă, lucrurile merg prost. Dvorjetki n-a primit încă nimic de la Comitetul regional din Omsk: aşteaptă să fie arestat.

Japonia depinde de-un telefon. Peliculă, ioc. N-avem timp să construim decorurile casei lui Kelvin. Asta înseamnă că anul ăsta n-o să turnăm decorul exterior al „Pămîntului". Am făcut încă o dată teste cu Ira. Joacă bine. Dar ce va da asta „altminteri", n-am cum să ştiu. (...)

Friedrich s-a întors de pe Riviera. O să schimbe cîteva lucruri în scenariu. De la Duşanbe, nimic, nici o vorbă despre propunerea noastră, cea pe care am scris-o după Beliaev. Altminteri, am avea bani! Nu mai am o leţcaie. Şi sînt plin de datorii. Ce să fac? N-am nici cea mai mică idee.

Andriuşa a supt bine şi acum doarme. E-un băieţel foarte cuminte - nu plînge, e liniştit.

Recitesc Thomas Mann. E un scriitor genial. **Moarte la Veneţia** e uluitoare. În timp ce subiectul e absurd.

Teinişvili, de la Soverportfilm, mi-a propus să fac un film pentru străinătate. Vom vedea. Poate despre Dostoievski. Însă va fi după **O zi albă.** (mai tîrziu **Oglinda**, n.n.)

1 septembrie. Am citit **Cruciada copiilor** de Vonnegut. Într-adevăr, e un pacifist, şi care are mare dreptate. Scrie strălucitor. Dar unde e, unde e oare sublima noastră profunzime rusă, absurdă şi zadarnică? Ce trist! (...) Am căutat prin hîrţoagele mele vechi şi-am dat peste darea de seamă a unei dezbateri la Universitate, despre **Rubliov.** Dumnezeule! Ce nivel! Nul şi debil. Însă e o intervenţie, cea a unui profesor de matematică, laureat al premiului Lenin, un anume Manin (nu pare să aibă mai mult de treizeci de ani), care e remarcabilă. Împărtăşesc punctul lui de vedere. Evident, nu poţi spune asemenea lucruri despre tine însuţi. Însă este exact ce gîndeam şi eu cînd am făcut **Andrei Rubliov**. Şi pentru aceste cuvinte, îi mulţumesc lui Manin.

„Aproape toţi vorbitorii au pus întrebarea de ce au fost obligaţi să sufere cele trei ore cît dura filmul. O să-ncerc să le răspund. Asistăm, în secolul XX, la o adevărată inflaţie a emoţiei. Cînd citim, în ziare, că două milioane de persoane au fost masacrate în Indonezia, asta ne provoacă aceeaşi reacţie ca atunci cînd aflăm că echipa noastră de hochei a cîştigat un meci! Emoţia e la fel de puternică în ambele cazuri! În realitate, căile percepţiei şi ale emoţiei sînt în asemenea măsură nivelate încît nu mai percepem diferenţa formidabilă dintre cele două evenimente. Însă nu vreau să fac morală. Poate că nu mai putem trăi fără asta! Însă există artişti care te fac să simţi adevărata măsură a lucrurilor. Ei poartă această povară toată viaţa lor, şi noi trebuie să le fim recunoscători."

Pentru această ultimă frază, merita să asculţi două ore de pălăvrăgeli. Nu mai e momentul să te plîngi sau să te indignezi pe coridoare. Epoca asta s-a terminat. A te plînge a devenit inutil, şi nedemn. Cum să te comporţi pe viitor, iată la ce trebuie să te gîndeşti. Căci poţi să te-nşeli şi, în elanul tău, să faci multe stricăciuni. Nu e vorba de profituri, ci de viaţa noastră - viaţa poporului şi viaţa artei. Dacă decăderea artei e evidentă - ea sare în ochi - şi arta e sufletul unui popor, atunci se pote spune că poporul nostru, ţara noastră, au sufletul grav bolnav. Aş vrea atît de mult să-i arăt **Rubliov** lui Soljeniţîn. Să vorbesc cu Şostakovici.

12 septembrie. Am avut recent o discuţie cu inginerul nostru de sunet Iuri Mihailov. Un excelent inginer. Nu trebuie, mi-a zis el, ales Bach pentru film. E prea la modă. Toată lumea foloseşte Bach. (...)

E mult de cînd nu l-am văzut pe tata. Cu cît îl văd mai rar, cu atît mă plictisesc de el şi mi-e frică să merg să-l văd. Am complexe evidente faţă de părinţii mei. Nu mă simt adult în faţa lor. Şi am impresia că nici ei nu mă consideră ca un adult. Relaţiile noastre

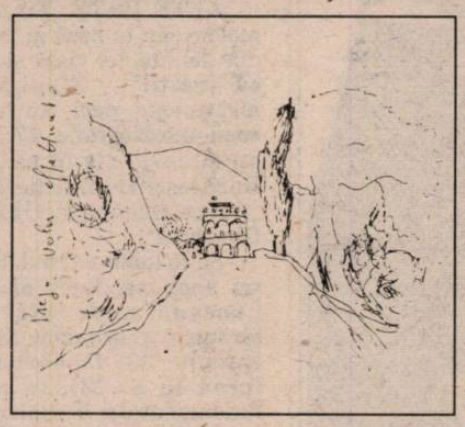

sînt penibile, complicate, şi n-au fost niciodată lămurite. Îi iubesc foarte mult, însă niciodată nu mă simt în largul meu cu ei, nici pe picior de egalitate. Cred că şi ei sînt intimidaţi de mine, deşi mă iubesc. E extraordinar - Ira şi cu mine ne-am despărţit, am o viaţă nouă, iar ei se fac că n-au observat nimic. Chiar de la naşterea lui Andriuşa. Sînt prea inhibaţi ca să-mi vorbească. Şi eu la fel. Asta poate dura. E foarte greu să vorbeşti cînd nu poţi spune nici da nici ba, nici albă nici neagră. A cui e vina? A lor? A mea? A fiecăruia, fără îndoială.

Orice ar fi, înainte de plecarea mea în Japonia, trebuie să mă duc să-l văd pe tata. Şi el suferă că relaţiile noastre sînt ceea ce sînt. Ştiu asta. Şi nici nu-mi închipui ce ar deveni ele dacă aş sparge eu însumi gheaţa. Dar e foarte greu. Ar trebui poate să-i scriu o scrisoare? Însă o scrisoare n-ar rezolva nimic. După aia ne-am vedea şi ne-am face că n-a existat nici o scrisoare. E ca-n Dostoievski, ca-n Dolgoruki. Ne iubim cu toţii şi sîntem stînjeniţi unii în faţa altora, ne e teamă unii de alţii. Mi-e mult mai uşor să mă-nţeleg cu persoane perfect străine... O să mă culc citind **Jocul cu mărgele de sticlă** de Hesse. De mult vreau să citesc cartea asta. Astăzi în fine mi-a fost adusă.

21 septembrie. Ieri, seara tîrziu, am primit un telefon de la Surkov, ca să-mi spună că Cernouţan i-a telefonat: Suslov tocmai semnase autorizaţia pentru ieşirea pe ecrane a lui **Rubliov** imediat după Congres, adică în martie 1971. Trebuie telefonat de urgenţă lui Kolea Şişlin ca să se intereseze: pe ce ecrane o să iasă filmul şi în cîte copii? Bineînţeles, dacă la Goskino vor cere tăieturi, o să-i trimit la naiba! Dar pentru asta, trebuie de urgenţă să-l văd pe Kosîghin. Se pare că vrea să mă cunoască, după ce nu contenise cu laudele la adresa filmului. (...)

Cînd a sunat Surkov, mi-a zis că lansarea lui **Rubliov** se datorează notei pe care a făcut-o despre film la Comitetul Central. Acum îşi vor pune cu toţii plaştroane, considerînd-o victoria lor. În realitate, adevăraţii actori au fost Kosîghin şi Kozîntev, împreună cu Sostakovici. Şi nici un singur funcţionar nu şi-a adus concursul.

22 septembrie. Zi nefastă.

Mai întîi, lansarea lui **Rubliov** - aşa cum abia am aflat - depinde de reducerea lui cu zece minute, pe care aş fi promis-o lui Cernouţan. N-aş fi putut promite aşa ceva, măcar pentru faptul că dacă mă lupt de atîţia ani pentru acest film e tocmai pentru ca el să rămînă aşa cum e fără a-i modifica structura. E un delir. O minciună. E limpede că n-o să scurtez filmul. În al doilea rînd, călătoria în Japonia a căzut. S-a hotărît la Goskino, în urma închiderii Expoziţiei, să nu fim lăsaţi să plecăm acolo. Mîine, am o audienţă la ora 11 cu Baskakov. Au înnebunit cu toţii. Fără „oraş", filmul ar fi mult mai puţin bine. Şi unde să filmez „oraşul"? Doar nu pe Noul Arbat! Şi-apoi, o să se smiorcăie toţi: **„Unde e viitorul?"** Dumnezeule din ceruri! Cînd o să se termine cu minciunile, cu fentele şi cu trădările imbecililor ăstora?

În schimb, am cumpărat astăzi cîteva discuri minunate - Haydn, Bach, Händel...

Situaţia se clarifică încetul cu încetul. Mosfilm cere 1.600.000 ruble pentru **Solaris** - cu 200.000 mai mult decît pentru **Rubliov.**

Apoi, e problema Bibi Andersson. Teinişvili a telefonat ca să-i ceară să-şi dea acordul în scris pentru a fi plătită în monedă sovietică. Ea o să trimită acest gen de scrisoare. Marina Vlady, cînd filma la Iutkevici, primea 100 ruble pe zi de filmare - însă hîrtia îi fusese semnată de Kosîghin (?). Bibi, evident, nu trebuie să primească mai puţin ca Marina.

În ce priveşte Japonia, trebuie mers. Întîi şi-ntîi, s-a anunţat azi (sau ieri) la radio cum e cu EXPO 70: o mare parte a expoziţiei va rămîne pe loc. Baskakov, încă o dată, habar n-are.

În ce priveşte Baskakov şi **Rubliov**, n-o'să mă ating de film, nici cu un deget! Însă au reînceput cu persecuţiile. E important să nu discut cu ei şi să-i informez, prin persoane interpuse, că sînt împotriva oricărei tăieturi.

Am terminat **Jocul cu mărgele de sticlă.** Impresie formidabilă.

1986

15 decembrie, Paris. Rămîn culcat în pat, fără să pot să m-aşez. Am dureri în spate şi în bazin. Mi-au fost oare atinşi nervii? Picioarele nu mă mai ascultă. Léon nu înţelege de ce am dureri acolo. Cred că e un acces puternic de sciatică datorat chimioterapiei. Însă continuă să-mi facă; mă dor ambele braţe - ca nişte nevralgii, sînt îngrozitor de slab. O să mor? Există o soluţie: să mă

internez rămînînd sub supravegherea medicului care m-a îngrijit la Sarcelles.

Volodia Maximov a venit să mă vadă, şi am vorbit mult. Ghiorghi Vladimov a fost concediat de la revista **Grani**: Volodia e foarte afectat de asta, însă zice că dacă Jora şi Nataşa au nevoie de ceva, e gata să-i ajute. Iată despre ce am vorbit: 1) **Continent** nu mai are hîrtie; 2) boala mea; 3) concedierea lui Vladimov, un succes al KGB-ului, un succes de anvergură.

Slava Rostropovici se chinuie să ne ajute. I-a telefonat lui Jacques Chirac în legătură cu mine. Acesta s-a oferit să semneze o scrisoare care ar trebui să faciliteze demersurile noastre pentru paşapoarte, asigurări, apartament. Vom vedea...

Hamlet!... Dac-aş putea să scap de durerile de spate şi din braţe, am putea vorbi de reluare după chimioterapie... Însă deocamdată, n-am putere pentru nimic. Aceasta e problema.

Selecţie şi traducere de
Alex. Leo ŞERBAN

Năpasta porcului

Era pe vremea cînd Kogălniceanu nu era prim-ministru; cînd tînărul de aleasă obîrşie, nu demult uns aghiotant domnesc, începuse a pune în lucrare ideile subversive şi în contur „curentul poporan", încontrîndu-se cu ocîrmuirea şi pregătindu-i material documentar lui Ibrăileanu, şase decenii mai tîrziu, pentru analiza „criticismului" moldovenesc. Era, pe scurt, în 1841, cînd apare **200 reţete cercate de bucate, prăjituri şi alte trebi gospodăreşti**, anonimă dar, vorba ceea, „s-o ştim şi noi", dată în vileag cu iniţiale şi cu straşnică popreală pentru editorii clandestini. De altminteri, într-un an, apoi după alţi patru, se scot încă două ediţii de sub teascuri. Şi nu poate fi decît de mirare să descoperi cum Kogălniceanu, înfocatul susţinător al inspiraţiei din istoria, natura şi obiceiurile autohtone şi colaboratorul său C. Negruzzi, încercat şi el de reveriile patriarhalităţii româneşti, marginalizează, în cea dintîi carte sistematică de bucate a culturii noastre, patrupedul de neştearsă faimă culinară între fruntariile vechii Dacii. Porcul, în reţetarul celor doi, îşi vîră numele numai o dată, mai strecurîndu-se pe ici pe colo sub travestiul regionalului „mascur" sau insinuîndu-se sinecdocic ca jambon, slănină sau cîrnăciori. În încăpătoarea arcă a orătăniilor duse spre plită, porcului i-a revenit un ungher lăturalnic, înghesuit între o sumedenie de raci, pui, hulubi, miei, viţei şi mai cîte. Nici între „gastronomicele" lui Al. O. Teodoreanu nu i se rezervă o soartă cu mult mai bună. Păstorel îi dedica, e drept, o strofă senarie, cu transparentă condescendenţă: „De-i place porcul, orice amator/Îi poate coace pulpa la cuptor,/Dar dacă-i suferind, nu e o culpă/Să fiarbă la foc molcom acea pulpă./Şi de-o va fierbe, cum spusei, cu artă/Va preţui de-a pururi pulpa fiartă". Porcul, astfel pus la dietă, pare a intra ca marele Absent sub copertina culturii autohtone: fie că cerul gurii e despărţit prin prea multe inele de cerul literaturii, fie că lista de menu, brodată cu gust, e îndeajuns de largă cît să acopere bucatele de pe masă. Şi pitoreştii mîncăi de odinioară lasă porcul la urmă, ba încă şi condiţionat: lui N. Filimon „îi plăcea cu deosebire ciorba de ştiucă fiartă în zeamă de varză acră cu hrean, iacniile şi plachiile, crap umplut cu stafide, curcan cu varză umplut cu castane şi purcel fript, dacă era întreg", aflăm de la Alecsandri. Cînd e vorba de deliciile bucătăriei rustice, la un acelaşi Filimon, la un Sadoveanu, îşi fac loc în faţă alte izbînzi culinare: mielul fript haiduceşte,

© C. Bumbuţ

borşul ticluit cu iscusinţă.., Unde eşti, sfinte Ignate? În pod la Ştefan a Petrei? În beşica din care Nică îşi făcea zuruitoare, „vai de urechile mamei"?

Să coborîm încă pe firul vremii. Cantemir nu uită porcul, între miraculoasele înfăţişări zoologice ale Ţării Moldovei. Dar alături de oile de Soroca, cu o coastă în plus şi cele sălbatice, care pasc de-a-ndăratelea fiindcă au „buza de jos atîrnînd în jos de două palme", sau de zimbrul care, „mai c-aş îndrăzni să spun, este numai al regiunii naostre", porcul face figură palidă: are copitele întregi, ca la cai. Erau de pe atunci, pesemne, aceste patrupede puse pe fugă. După două veacuri, graţie mai ales ingineriei genetice aplicate la arta culinară, atari semne incipiente cunosc o evoluţie spectaculoasă. Cu gambele zvelt alungite şi cu urechile fluturînd gracil, ca pînzele de fregată, porcii concepuţi de **Ars amatoria** pedalează angelic, inaccesibil, prin aer.

Şi mai jos, în **illo tempore**? Mult rîvnitul patruped îşi dezveleşte faţa lui demoniacă. „Aşea ş-acmu să duce Hristos de la cei nemulţămitori ce mai iubăsc întunearecul decît lumina învăţăturilor lui Hristos şi vieţuiesc viiaţă porcească, de leapadă ceale cereşti şi aleg ceale pămînteşti", „ca unde iaşte viaţă porcească, acolo Hristos nu petrece şi duhul sfînt deacolo fuge ca şi albina de fum" - tîlcuieşte **Cazania** lui Varlaam pilda vindecării celor doi posedaţi prin izgonirea diavolirilor din ei într-o turmă de porci, care fuge şi se îneacă în mare. Aceeaşi pildă (**Luca** 8. 32-37) va sta drept motto romanului **Demonii** de Dostoievski. Capul de porc, înfipt într-un par, aureolat de muşte, e grotescul totem al romanului lui Golding, **King of the flies**. Orwell închipuie parabola din **Ferma animalelor** sub tirania porcilor. Lîngă Berghof-ul autohton din **Biblioteca din Alexandria** prosperă saivanele alimentate cu resturi din mîncarea pacienţilor, doar că porcii, tuberculoşi, nu mai sînt buni decît de săpun. Decimaţi de fanaticul lor ocrotitor, rup ocoalele şi izbucnesc în pădure. Mărinimosul Eumeu, de os regesc, e vîndut ca rob şi ajunge porcarul turmelor lui Ulise. Maleficul Lică, sămădăul, e porcar prin vocaţie. Făt Frumos, legat prin vrăji, îşi despoaie doar noaptea pielea de porc. Însoţitorii lui Ulise sînt metamorfozaţi de temuta Circe, cea care le arată drumul spre Hades. Porcul se lăfăie peste un imperiu de umbre, un imperiu al viscerelor, bîntuit de spaime şi nostalgii secrete. Dar nici pentru o atare demnitate n-a fost sorocit. Patrupedul însemnat cu stigmatele voracităţii şi ale desfrîului s-a ostoit în nimicnicie placidă. Groazei de vicleniile subterane ale cărnii i-a luat locul gestul lehamisit în faţa dezagreabilului: „o porcărie...". Antieroul cultural preferă compania bulimicilor inofensivi, a coanei Lucsiţa, a celor ce se-ndoapă din vacuitate, „la kilometru", fie cu rîvnă pantagruelică, precum călugării din **Chef la mănăstire** de Voiculescu, fie cu indomitabilă manieră, ca la dineul dat de Graziella în **Ţal**!...-ul caragialian. Lexicografii spun că admirativ-ironicele expresii „noroc porcesc" sau „baftă porcească" s-ar trage din întrecerile medievale, unde cel de pe urmă primea, ca premiu de consolare, un porc. Ironia sorţii: năpăstuitul animal primind favorurile hazardului.

Şi totuşi, „nu e pasăre ca porcul".

Liviu PAPADIMA

A porcăi, porcărie, porcesc

În expresiile lingvistice e definitiv fixată o imagine negativă a porcului: folosirea injurioasă a substantivelor **porc** şi **scroafă**, sensurile curente ale derivatelor **porcos, porcărie, a porcăi** etc., conotaţiile termenilor din aceeaşi sferă - **a grohăi, rît, şorici** - sînt cît se poate de clar orientate peiorativ. Faţa negativă a porcului pare să aibă ca justificare în primul rînd murdăria: subînţeleasă în evocarea **albiei de porci** („a face pe cineva albie - sau troacă - de porci"), explicitată de proverbe: „cine cu porcii se amestecă, îl bagă în noroi", „porc la porc, cel mai curat se pare", „porcul ori încotro face,/ lui tot noroiul îi place...", „cine se amestecă în lături, îl mănîncă porcii", „te iei după porc, te duce în glod", „potriveşte mirosul trandafirului cu putoarea porcului" etc. (vezi - şi pentru exemplele care vor urma - Iuliu Zanne, **Proverbele românilor**, cu multe citate şi din Anton Pann). În al doilea rînd, prototipul popular al porcului ar presupune obrăznicia: porcul „dă năvală" („a da năvală ca porcul la dovleac", „a da buzna ca porcul"); „porcu' e fără obraz"; „să nu scapi porcul în grădină" - iar scroafa se suie în copac („s-a suit scroafa în salcie"). E totuşi de semnalat o contradicţie a modelului: imaginea porcului activ, dinamic, impetuos („Dacă Dumnezeu ar fi dat porcului coarne, răsturna pămîntul") - e contracarată de aceea a porcului pasiv, resemnat („mioritic"): „aşteaptă ca porcul muchia toporului". În deprecierea porcului grăsimea contează mai puţin, pentru că e ambivalentă: negativă în comparaţii („gras ca un porc", „a fi ca un porc de Ignat"), dar pozitivă ca trăsătură proprie a porcului-utilitar („şi cu porcul gras în bătătură, şi cu slănina în pod, nu se poate"). Porcul-obiect, porcul-depozit, porcul-belşug sînt modele dezvoltate semantic şi lexical: **purceaua** a fost înregistrată în secolul trecut (de Orăşanu şi de Baronzi) cu sensul argotic de „ladă"; cuvîntul **purcoi** (sau **porcoi**) a denumit la început o căpiţă, apoi o grămadă, o cantitate mare de obiecte.

Oricum, porcul e asociat teluricului („porcu' tot la pămînt cată") şi modurilor inferioare de existenţă („nu faci porcul să bea apă din fedeleş"; „n-am păscut porcii împreună"); există o serie de varietăţi de plante de proastă calitate identificate de atributul **porcesc**: „dovleac porcesc", „cartofi porceşti", „urzică porcească"...

O semnificaţie neutră are porcul ca atribut al gospodăriei tipice: omul se poate deplasa „cu cătel, cu purcel" (= cu tot avutul său), e neliniştit cînd „nu-i sînt porcii acasă" sau suferă, fără să ştie, o pagubă, un necaz: „Rîzi tu, rîzi, dar purceaua-i moartă-n coteţ". O formulă destul de ciudată - „nu e în porcii lui" e probabil rezultatul contaminării între expresiile cu sens echivalent „a nu-i fi porcii (sau boii) acasă" şi „a nu fi în apele lui".

Există însă şi o faţă pozitivă a porcului. Proverbele de tipul „Porcul tot strînge, se-ngraşe bine/ dar pentru alţii, nu pentru sine", „porcul tocma după ce moare/ pe toţi satură de unsoare", „porcul strînge untură pentru alţii" - invocate pentru a ilustra zgîrcenia - ar putea fi interpretate şi ca descrieri ale generozităţii. E interesantă sintagma **pomana porcului** - curpinzînd un genitiv ambiguu care o face parafrazabilă ca „pomană pentru porc"/ „din porc" - sau „de la porc": animalul e prilej, sursă sau chiar „donator activ" al pomenii.

În mod surprinzător, porcul se asociază şi cu norocul - „a fi născut în zodia porcului/ sau a scroafei", „a avea norocul porcului", „noroc porcesc", „noroc de scroafă" - ceea ce constituie probabil cea mai serioasă contrapondere a sferei de semnificaţii negative evocată mai sus. Nu ştiu dacă sursa acestei asocieri favorabile poate fi într-adevăr zodiacală; în astronomia populară, **porcii** sînt Hyadele, din constelaţia Taurului; **Luceafărul porcesc** sau **luceafărul porcilor** e steaua Aldebaran. Mai simplă rămîne explicaţia prin ironie - norocul exemplar fiind cel arbitrar, nelegat de merit: „adesea para cea mai bună pică-n gura porcului". Tot în notă ironică, **scroafa** e o „lovitură la jocul de biliard executată rău, dar care, din întîmplare, nimereşte bine" (DLR).

Sînt şi alte utilizări lingvistice ale **porcului**: pentru a descrie umoristic beţia („a lua purceaua de coadă"), sforăitul („a mîna porcii la jir") şi de aici somnul (în variantele mai noi „a da cu porcul", „a trage cu porcul pe dreapta"), sau pentru un joc de cuvinte cu aparenţă absurdă: „nu e pasăre ca porcu' ". Formula din urmă e explicabilă ca o ierarhizare a preferinţelor culinare, între carnea de pasăre şi cea de porc, dar mizează pe evocarea imaginii comice a unui porc înaripat (asemeni celor imaginaţi de Ioan Groşan la staţia pilot Andromeda Roşie: dezvoltîndu-şi urechile pentru a lupta pentru tărîţe în imponderablitate).

Dicţionarul academic al limbii române înregistrează peste 50 de cuvinte din familia lexicală a substantivului **porc**; pe lîngă cele cunoscute de toată lumea (**porcar, porcărie, a porcăi**) sînt multe regionale - **porcan, porcălău, porcănel, porculean, porculete, porcăreaţă, porcotos** etc.; foarte multe dintre aceste cuvinte sînt polisemnatice: **porcăria** e „mizerie, lucru prost", dar şi „turmă de porci" sau „totalitate a alimentelor din carne de porc" („îi place porcăria"); **porcos** avea, înainte de sensul curent azi („indecent") şi înţelesul „care are porci mulţi". Poziţia lui **porc** în limba română e impresionantă - cel puţin sub aspectul cantităţii lexicale.

Oricum, existenţa porcului viu e mai puţin bogată decît cea de după tăiere: în anchetele dialectale (**Texte dialectale. Muntenia**, 1973) discursul popular pe tema porcului devine palpitant, plin de detalii, de afecţiune şi de comentarii estetice doar din momentul în care animalul se transformă integral în mîncare: prezenţă mult mai marcantă decît înainte în casa stăpînului: slănină, carne, muşchi, grăsime - „mănînci pînă la Paşti" - cîrnaţi, caltaboşi, trandafiri, bojogi, inimă, piftii, maţe, tobă, şorici - „dacă creşti porc' şi-l întreţii şi-i dai mîncare faci treabă cu el, da dacă nu-i dai..., ca orice, motoru' dacă nu-i dai benzină merge?" - oase, suncă, untură, limbă, falca de jos, sînge, ficat, burtă, burţoi, burtan - „şi-l acoperim cu untură, şi şade-acolo pînă... uite, îl am ş-acuma nemîncat" - căpăţînă, urechi, coaste - „îl tăiem care sîntem acolo că i-am zis vorbe rele, l-am dat dracu sau cine ştie ce i-am făcut, ne-nchinăm aşa"; „îl tămîiem doamnă, că-i mai zici uite din gură, de, te mai necăjeşti că gura n-are lacăt" - şiru, muşchişori mărunţi, şolduri, creieri, fundoi, picioare, berbembuş, leberbuş, prapur, rînuchi, măruntaie - „le coşi cu acu' şi cu aţă frumos" - pecie, osînză, măţişoare, zgîrci - „şi cu asta am terminat cu porcu".

Rodica ZAFIU

© C. Bumbuţ

Despre porc, numai de bine

– convorbire cu prof. dr. Ion DINU, şeful disciplinei de suine, decan al Făcultăţii de Zootehnie, Bucureşti –

Mestecînd friptura sau gustînd cîrnaţii, nimeni nu-şi mai aminteşte cît de murdar, disgraţios sau lacom a fost porcul tăiat de Crăciun. De fapt, cine ar fi dispus să judece o masă bogată cu alte criterii decît cele care ne încîntă ochiul sau cerul gurii? Altfel ar trebui, poate, să recunoaştem că ne alimentăm cu superlative de nesimţire (vaca),de prostie (gîsca sau oaia), de îngîmfare (curcanul) sau de lipsă de curaj (iepurele). Pînă şi leguma procură o tristă comparaţie pentru starea inertă a cuiva; singură piinea scapă oricăror epitete defavorabile.

A fi mîncat - să fie o soluţie de absolvire? În cazul porcului, se pare că da; sacrificat, el devine delicios, fiind reabilitat, ca să zicem aşa, numai postum. Dar alminteri ce ştim despre el în afară că e considerat o culme a murdăriei la propriu şi la figurat, iar un om căruia i se spune „porc“ e dezonorat fără apel? (Deşi, unui ministru român dintre cele două războaie poreclit Porcu‘ - i se recunoaşte, totuşi, clasa şi valoarea). Cam puţin. Pentru a afla ceva în plus, stăm de vorbă cu **prof. dr. Ion Dinu, şeful disciplinei de suine, decan al Facultăţii de Zootehnie, Bucureşti.**

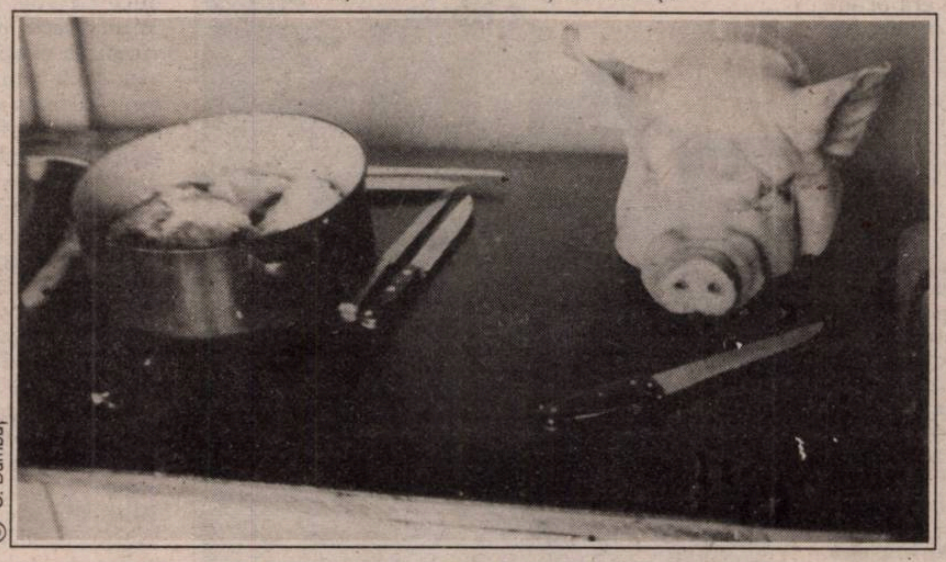

© C. Bumbuţ

Reper de judecare a unei gospodării

Stimate dle profesor Ion Dinu, aş cita la început cîteva versuri? „Cea mai mare mizerie şi-un început de stricare a sufletului/ Te-ai păgînit, te-ai păgînit, Tu nu tai porcul“ (Ignatul - Marin Sorescu) De ce par a se „păgîni“ oamenii care nu taie porc de Crăciun?

Prof. dr. Ion Dinu: Pentru că nu mai respectă tradiţia locului, dau dovadă nu numai de sărăcie, care poate fi reală însă şi provizorie, dar şi de lipsă oricărui spirit gospodăresc, defect major la ţară, caz de „păgînie“.

Gospodăria sătească poate fi „cuprinsă“, cum se spune, sau mai modestă, ţăranul poate avea sau nu cai, vaşă, oi, dar porc nu există să nu crească, asta e prima, poate cea mai simplă dovadă că e intreprinzător şi vrea să stea „în rîndul lumii“. Animalul nu este numai o sursă de carne: în acelaşi timp el transformă şi valorifică toate subprodusele, resturile din gospodărie, şi, totodată, utilizează toate forţele de muncă disponibile ale casei, cele zise „mici“; pensionarii, bătrînii, copii pot avea grijă de el, şi este uşor de crescut, nu trimiţi un copil mic cu calul, aşa cum îl trimiţi cu porcul. Mănîncă aproape orice, şi mai mult decît îi trebuie (aici se aseamănă adesea cu omul...) iar, în general, în gospodăria ţărănească nu reclamă îngrijiri speciale şi are o prolificitate mare (o scroafă fată de cel puţin două ori pe an 20 de purcei şi înţarcă 16 pe an). Porcul este un animal care poate stabili un reper de judecare a gospodăriei cuiva. Înainte de război la aproximativ 4 milioane de gospodării ţărăneşti se înregistrau cca 5 milioane de porci, unele familii crescînd şi 2-3 pe an. Românii sînt mari amatori de carne de porc, (50% din consumul de carne); excepînd anglosaxonii care consumă mai mult, în lume procentul e cam de 30%. Sîntem o ţară cerealieră, avem asigurată baza de hrănire a animalelor - cel puţin teoretic aşa ar sta lucrurile - iar carnea de porc e mai gustoasă decît a celorlalte specii, datorită compoziţiei chimice, avînd un procent mai mic de apă şi fiind mai bogată în grăsimi. Pe de altă parte, carnea de porc se pretează mai bine la conservare, în forme mai variate decît a celorlalte animale domestice. Cea mai veche rasă locală, **Mangaliţa**, formată din porcul aflat în zona Balcanilor încrucişat cu porcii asiatici aduşi de romani (acum mult redusă ca răspîndire, mai există doar un nucleu de reproducţie la Staţiunea Experientală Turda) era rezistentă, puţin pretenţioasă, mult apreciată de crescători. Grăsimea de slănină e formată din particole mici, rotunde, de mare uniformitate, care-şi păstrează proprietăţile. Fără ea, specifică rasei Mangaliţa, salamul tip Sibiu n-ar avea finetea cunoscută.

Care sînt acum rasele de porci dominante la noi?

Prof. dr. Ion Dinu: Am avut **Bazna, porcul alb de Banat**, cel de **Strei** (Haţeg) ş. a.; pe lîngă cele cunoscute, cercetarea ştiinţifică de la noi a creat rasa locală, **Albul de Ruşetu**, adaptat Bărăganului, iar pe baza efectivelor importate (Large White, Hampshire, Duroc ş.a.), prin selecţie, ameliorare şi hrănire corespunzătoare au apărut linii proprii, care pot fi considerate rase autohtone. La Institutul de Cercetări pentru creşterea porcilor de la Periş s-a creat linia sintetică 345, „porc de carne românesc“, care va fi, probabil, recunoscut ca rasă; datorită ingineriei genetice intervalul de formare a unei rase s-a redus, de la decenii la numai 5-7 ani.

Noi am vrut să-ntrecem lumea

Cînd îi vedem la televizor porcii sînt de obicei famelici, prost ţinuţi, gata să-şi dea duhul cît clipeşte ecranul. Ce se întîmplă acum cu marile combinate, producătoare de animale dar şi surse de poluare, din cîte se spune?

Prof. dr. Ion Dinu: Gigantismul nu a fost doar stilul industriei sau al Casei Poporului: noi am vrut să-ntrecem lumea şi-n materie de porci. Cînd s-au adunat la un loc 100.000 de rîmători, menţinuţi permanent în claustraţie, au apărut cantităţi foarte mari de dejecţii, şi s-au răspîndit apele reziduale, rezultate din spălare şi desinfecţie (În curtea ţăranului, altădată, dejecţiile porcului erau amestecate cu ale altor specii şi procurau un îngrăşămînt de valoare). În SUA - crescătoriile nu cuprind mai mult de 20-30.000 de capete; şi, nu uitaţi, sînt dotate cu staţii speciale de colectare, de tratare, de epurare a dejecţiilor. La noi n-au fost niciodată destui bani pentru o treabă serioasă în acest domeniu, dar mania grandorii s-a manifestat, din belşug, la cei care dădeau indicaţii şi dispoziţii de organizare. Cînd vedem la o fermă porci roz, spălaţi, bine dispuşi, vedem eficienţa unui stil de muncă şi o dotare corespunzătoare scopului urmărit. Să ştiţi, ei pot să fie şi curaţi, specia lor nu-i atrasă de murdărie, cum se crede. Dacă n-ar trăi în condiţii complet artificiale (pe lîngă casa omului, în vechile cotete, dar şi în crescătorii) şi-ar face nevoile într-un singur loc, curat, ca pisica.

La Smithsonian Institute, la Washington, într-o sală de expoziţie care reconstituie viaţa Americii patriarhale, există un „ring spiel“ - în care, în afara căluţilor de lemn, mai sînt şi purcei, curcani, berbeci, pe care călăreau, probabil, micii contemporani ai „părinţilor fondatori“. Ei învăţau să preţuiască toate animalele fermei, fie ele falnice sau modeste. Dvs. dle profesor, cum aţi ajuns să vă ocupaţi de porci cînd, se ştie, această „meserie“ desemna la noi mai mult o sancţiune, ameninţarea copiilor care nu se ţineau de carte?

Prof. dr. Ion Dinu: Era o sperietoare pentru orăşeni, pe vremea mea... Eu m-am născut la ţară, sînt teleormănean, şi-n copilărie, la 7-8 ani mă interesau teribil misterele pomiculturii: altoiam salcîmii din curte cu cine ştie ce pom roditor şi aşteptam zadarnic rezultatul. M-ar fi atras şi floricultura; şi matematica-ntr-o vreme. Dar nu regret deloc că am ajuns la catedra de suine; acum, dimpotrivă, cred că aş fi regretat orice altă alegere.

Portretul unui nedreptăţit

Este porcul un animal atît de interesant? De ce se leagă atunci de el multe dintre injurii, iar zoologii îl privesc ca pe o „specie oportunistă“? (Termenul e consacrat şi pentru caras, de pildă.)

Prof. dr. Ion Dinu: N-are nici o conotaţie privitoare la caracterul său, asta-i sigur. Se cheamă aşa fiindcă se adaptează condiţiilor mai grele de viaţă şi are un spectru larg de nutriţie. Dacă luăm în calcul toate cîte i se pun pe seamă, îl consider un nedreptăţit. În realitate este un animal deştept, cu o memorie bună, uşor de dresat, cu simţul ierarhiei în grup, şi se numără printre cele dintîi domesticite de om, după vacă, oaie şi capră. E mai degrabă blînd (femeile unor triburi din Noua Guinee obişnuiesc şi astăzi să alăpteze la sîn purceluşii rămaşi fără mamă (!) n.n.). Iar pentru a trăi în grup are nevoie de o ordine socială bine stabilită. Dacă într-o boxă de crescătorie porcii nu-şi cunosc liderul, au loc tulburări, dezordini, creşte murdăria, hrana se asimilează prost şi sencing bătăi, adevărate lupte între animale, pînă la moarte. Crescătorul trebuie să pună împreună indivizi care se cunosc cît de cît – proveniţi de la aceeaşi mamă sau de la două, cel mult, ori de vîrstă şi greutate apropiată. Cel mai mare dintre ei este ales lider, dar, uneori, şi unul „mic şi-al dracului“, care se impune grupului. Dacă-l scoatem apoi din adăpost, chiar şi pentru 10-12 zile, cînd se întoarce îşi preia automat „funcţia“. Nu acelaşi lucru se întîmplă cu unul oarecare dintre ei, cînd revine după două zile de absenţă, să zicem, îl fac harcea-parcea: nu-l mai recunosc. Murdar nu este din fire, se bălăceşte pe unde-apucă, vara, fiindcă la fel ca rinocerul - n-are glande sudoripare şi prin îmbăiere vrea să elimine toxinele. De-ar avea „air conditioner“ n-ar intra în mocirlă... Cu un simţ extra ordinar al mirosului, descoperă ghinda îngropată la 1 m. adîncime şi rîmă pînă o găseşte: acum, americanii vor să facă din purcei căutători de droguri, am citit de curînd. Deci murdăria îl supără şi ca miros, probabil. E, vă repet, un nedreptăţit prin necunoaştere: altfel zicînd, pare să fie un animal sensibil, la stress face ulcer duodenal, ca omul. Reputaţia lui proastă ţine de folclor. La un sondaj, asupra foloaselor, majoritatea celor întrebaţi ar zice că ne dă numai carne şi slănină, puţini şi-ar aminti de medicamentele extrase din ficatul de porc, din glandele endocrine sau din măduvă. Iar despre valvele pentru transplant - obţinute de la porc, ţi-ţi ştiu? Sau că a fost luat şi-n navele spaţiale?

Domnule profesor, să coborîm la concretul zilei (distanţa dintre sarma şi Cosmos dă oarecare vertij... n.n.): care-i viitorul crescătorilor de porci la noi?

Prof. dr. Ion Dinu: Deocamdată, mare parte din cele care existau trece prin distrugerea de tranziţie. La un moment dat eram pe locul 8 în lume, cu 16 milioane de porci. Dar chiar cu 5-6 ani înainte de ‘89 nu s-au mai făcut investiţii în acest domeniu. Multe s-au dezorganizat şi prin furtul post-decembrist.

Observ, nu caut neapărat să dramatizez: o duce destul de rău şi porcul dar, ca o consecinţă, şi noi alături de el sau - mai ales - fără el, aşa cum n-ar fi bine să ajungem.

Pagină realizată de
Tita CHIPER

Semn de carte

Au apărut în literatura română - cam în acelaşi timp - doi Feţi Frumoşi, născuţi unul „din lacrimă“ celălalt din mlaştină.

De ce credeţi, stimate dle prof. Mihai Pop, că a ales Creangă să ne povestească despre un personaj atît de puţin întîlnit în basmele noastre, Făt-Frumos travestit în porc? Pornea cumva de la un motiv popular mai puţin cunoscut?

Prof. dr. Mihai Pop: Nu sînt în literatura populară atîtea poveşti cu porcul cîte avem cu vaca, oaia, capra sau calul. Ursul poate fi întîlnit, de cele mai multe ori, în istorisiri de vînătoare, unde - rar, însă - dăm şi de mistreţ. Observînd stilul şi structura ei, cred că putem considera **Povestea Porcului** ca aparţinînd aproape în întregime lui Creangă, chiar dacă ar fi existat cîndva în tradiţia populară una mai mică, mai simplă, care poate sugera un punct de pornire. În cazul poveştii de care este vorba, purcelul are o situaţie aparte. El este un erou blestemat să meargă cu Scroafa şi cei 12 purcei, al 13-lea năpăstuit, murdar şi rămas singur în mocirlă cînd ceilalţi fug. De ce acest copil oropsit, furat de vrăjitoare, ajunge la cei doi bătrîni? Ei sînt înţelepţii satului, în stare să înţeleagă dintr-o lungă experienţă că o făptură murdară trebuie întîi scoasă la lumină, spălată, curăţată şi îngrijită, ca apoi să-şi urmeze soarta, umilă sau glorioasă, cum i-o fi. Este interesant, totodată, să observăm că bătrînul cînd trebuie să se ducă împreună cu purcelul la împărat să-i petească fiica, deşi la început pregetă, se porneşte la drum, totuşi cu hotărîre. Străjile palatului îl iau în rîs, împăratul se mînie gata să-l pedepsească fiindcă ei credeau că purcelul este numai ceea ce văd, ori el este mai mult decît putem să vedem noi în acea clipă. Înţelepţii care-l crescuseră îl credeau, deşi încă nu dăduse dovada calităţilor sale. Aici apare acel mod de a gîndi lumea, specific bineînţeles, şi lui Creangă - în care minunea poate sta ascunsă şi se poate adeveri la timpul necesar, chiar în lucrurile şi fiinţele cele mai umile. Totul aparţine unei viziuni ţărăneşti, plină de bonomie şi în stare să accepte misterul. **Povestea porcului** nu este un basm eroic, personajul principal reprezintă un om cuminte şi cu minte mare, care le duce pe toate şi pînă la urmă ajunge stăpîn, deşi îi stă mereu împotrivă un blestem. Proba decisivă e podul - care face legătura între cocioaba bătrînilor şi palatul împăratului: atunci se trădează el că nu-i deloc un biet purcel, cînd face podul dintr-o singură răsuflare. Chiar însurat cu fata împăratului continuă să accepte blestemul, travestiul neplăcut, pielea de porc, masca sub care trebuie să funcţioneze pînă la un moment dat. Şi asta ar fi de discutat: de ce nu vrea el să-şi lepede pielea şi s-o arunce în foc, ci trebuie ca altcineva s-o arunce? Dacă nu cumva aici este chiar această binaritate între omul victorios şi modestia, cinstea, cu care-şi trăieşte soarta. Povestea este foarte interesantă, cu cît te apropii mai mult de „semnele“ ei, şi-ar merita altădată o cercetare mai amănunţită; nu-mi amintesc să se fi făcut.

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Iaromira POPOVICI
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Gabriela MAŞEK; *DIFUZARE:* Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU, Corina MÎŢĂ
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, Bucureşti

Anul II
nr. 103
30 dec. 1994 - 5 ian. 1995
16 pagini 200 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE

DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

La mijloc de codru des, între astrologi catastrofici și scenariști febrili, am pus și noi o întrebare:

AȚI AVUT MĂCAR O ZI BUNĂ ÎN '94?

© C. Bumbuț

„Totul e miraculos – ar fi suficient să ne dăm seama."

Federico FELLINI

EDITOR:
FUNDAȚIA
CULTURALĂ
ROMÂNĂ

Argument

Pentru acest ultim număr al **Dilemei** pe anul 1994 - cel al **Cîinelui de lemn** din zodiacul chinez, dar să nu vorbim de lemn în casa împuşcatului - ne-am gîndit la o idee simplă, destinsă, curată ca „bună-ziua".

Atîta ne-a trebuit ca să ne cuprindă zvîcnetul problematic: n-o fi şi această „ziuă bună" o demagogie, o vorbă în vînt, un conformism, un clişeu plictisit de el însuşi? Poate să nască pînă şi „bună ziua", în Ţara Românească, atîta suspiciune? Poate... Aici s-a ajuns ţinînd-o toată ziua şi noaptea într-o lehamite, într-o apatie, într-o disperare. Dar de ce n-am extinde suspiciunea şi asupra acestei disperări care socoteşte toate zilele anului ca rele şi nenorocite, în cel mai bun caz plicticoase?

„Aţi avut măcar o zi bună în '94?" a fost întrebarea pe care am pus-o unora dintre cei care făuresc opinia publică, dar o şi suportă: de la romancieri la parlamentari, de la studenţi care se dau ca Moş Crăciun la logicieni, de la ziarişti la telefonistele ziarelor lor, de la actori la oameni prăpădiţi.*

N-a ieşit un IRSOP - e ceea ce se impune de la prima ochire.

N-am descoperit optimişti de talia lui Boutros Boutros Ghali, nici nihilişti ai viziunilor nostradamice; cert este că o zi bună s-a mai găsit pentru a putea intra – pîş-pîş, în vîrful picioarelor, ca să nu ne panicăm - în acest 1995 pe care astrologii îl prezic ca un „an plin de convulsii sociale", după un 1994 anunţat „în cor", de aceiaşi, ca „plin de nenorociri". Acestui apus 1994, ne-am permis să-i consacrăm un montaj în care o vitală zăpăceală preferă să facă din lume un balamuc decît un crematoriu. Poate că nu-i un păcat, într-o ţară unde blajinătatea ancestrală a sublimat în acel sarcasm al salutului moromeţian, dincolo de tragic şi comic, de sacru şi „banc"; să-l fi uitat? Să-l reamintim noi? Luaţi din raft **Morometii** şi veţi avea măcar o oră bună la sfîrşitul unui an în care din ce în ce mai stinsă e dulcea întrebare: „Ce-aţi făcut în ultimii 5 ani?" (R.C.)

*** Am solicitat din timp amintirea unei zile bune din '94 şi Preşedinţiei, şi purtătorului ei de cuvînt, şi prim-ministrului, şi preşedintelui Convenţiei Democratice şi preşedintelui Partidului Democrat. N-au avut timp să ne răspundă. Îi înţelegem; nu sîntem noi oamenii care să nu ne putem închipui cum a arătat o zi bună a Domniilor lor în '94. „Îmi imaginez, îmi imaginez!", vorba lui Benda cînd refuza să coboare din maşină ca să vadă un răsărit de soare pe ţărmul mării.**

Les plaisirs et les jours, la unii români...

din teatru

Beatrice Bleonţ: După mine, orice zi este memorabilă şi încerc să mă bucur de fiecare zi, gîndindu-mă la Mozart care dimineaţa cînd se trezea, îi mulţumea lui Dumnezeu fiindcă i-a mai dăruit o zi. Toate zilele sînt unice în felul lor şi au o bucurie specială. M-am bucurat la debutul meu într-un teatru profesionist, la Braşov, cu **Nevestele vesele din Winsdor**, m-am bucurat şi la primul spectacol cu **Romeo şi Julieta**. Dar sînt momente pe care nu le poţi compara, ca să poţi preciza care a fost cel mai important.

Claudiu Bleonţ: Cea mai importantă zi este întotdeauna azi.

Alexandru Darie: Deosebită a fost ziua în care am pătruns într-o piramidă. Eram la Cairo, la festivalul de teatru, şi am vizitat marea piramidă a lui Cheops din complexul de la Giseh. A fost unul din cele mai fascinante, fericite şi terifiante momente din cîte am trăit. E un loc extraordinar de straniu, de special, şi a lăsat urme în toată viaţa mea.

Pe plan profesional, a fost ziua celui de-al doilea spectacol de la Milano, în cadrul Festivalului Uniunii Teatrelor din Europa, cînd Georgio Strehler a venit la mine, m-a îmbrăţişat şi am stat de vorbă împreună. Este unul dintre puţinii „mari" care au rămas în viaţă (alături de Peter Brook), unul dintre regizorii pe care îi înveţi în Academie. N-am sperat niciodată la această fericită ocazie.

Mircea Diaconu: A existat cu siguranţă o zi care a fost cea mai bună, dar din cauza celorlalte 364 n-am putut să o sesizez.

Marcel Iureş: Au fost două zile memorabile pentru mine în 1994: cea în care Ducu Darie mi-a oferit un rol în **Trei surori** de Cehov şi ziua demisiei mele de la Odeon.

Maia Morgenstern: Mi-e greu să aleg o singură zi, mai ales că nu reţin datele. Dar importante au fost momentele de la filmarea pentru Anghelopoulos, clipa în care am fost alături de cei care au decis, pentru Irina Movilă, acordarea premiului de la Geneva. Iar ca un moment special - ultima seară petrecută cu Gian Maria Volonte, înaintea morţii sale. Am mîncat împreună ultima supă, din aceeaşi farfurie; i-am privit ochii, şi voi ţine minte totdeauna bunătatea şi frumuseţea lor.

Marian Rîlea: Momentul cel mai important a fost cel al recunoaşterii teatrului românesc pe plan european, la Milano, cu **Poveste de iarnă** şi discuţia care a urmat cu Georgio Strehler. Jucînd acum cîţiva ani în **Slugă la doi stăpîni** şi informîndu-mă, din cartea de istorie a teatrului a lui Vito Pandolfi despre un mare spectacol al lui Strehler cu aceeaşi piesă, am fost fericit să pun mîna, în holul din „Piccolo Teatro", pe afişul spectacolului şi pe bustul marelui actor Moretti.

A consemnat
Simona BASARAB

din Parlament

Plătică Vidovici (senator PDSR)

O zi bună a fost aceea în care am ieşit din Comisia pentru punerea în aplicare a legii 42, referitoare la victimile revoluţiei, la urmaşii lor, la răniţii şi la drepturile tuturor ăstora. Zic „bine că am plecat de acolo", deoarece, în cadrul acelei comisii se lucrează de o manieră infernală, fără un ton civilizat, fără propuneri pertinente, fără analiză lucidă. O zi proastă a fost cînd am aflat cu stupoare că partidul meu, PDSR, se va alia cu PSS - Partidul Solidarităţii Sociale - deranjîndu-mă faptul că Miron Mitrea urma să fie cooptat ca vicepreşedinte al PDSR! A fost o supriză totală. Ce să caute ăsta în politică?!

Radu Baltazar (senator PD)

Pentru mine, cea mai bună zi din 1994 a fost cea în care mi-a apărut prima tabletă politică în **Cronica Română**, iar cea mai proastă zi a fost cea în care am aflat că în vinerea dinaintea Crăciunului, în loc să stau ca un creştin acasă, trebuie să stau aici în Parlament, să discut Moţiunea de cenzură, pe care a iniţiat-o chiar partidul meu!

Teodor Ardelean (senator PUNR)

Consider că destinul meu ca om politic a fost marcat enorm în momentul în care am avut fericirea să plec în SUA. Am aflat asta în 2 ianuarie. În SUA am avut parte de alte 29 de zile fericite, în care am învăţat enorm. O zi nefastă a fost în 15 iunie, cînd, după ziua mea de naştere din 14 iunie, obosit fiind, am simţit pentru prima dată ce înseamnă să cazi, psihic şi fizic.

Al. Paleologu (senator PAC)

Ziua cea mai bună, ca parlamentar, a fost aceea în care Camera Deputaţilor a respins articolele de cod penal privitoare la delictele de presă. Altfel, nu m-a mulţumit nici una, pesonal. Zilele rele sînt prea multe şi nu fac nici o deosebire între ele.

Gh. Răboacă (senator PSM)

Ziua cea mai fastă pentru mine este cea în care mă apropii de adevăr, mai ales în partidul meu. Ziua mai puţin fastă e cea în care adevărul mi-a scăpat, ca la legea salarizării. Eu altfel nu pot trăi.

Vasile Văcaru (senator PDSR)

Am avut atîtea zile faste, dar şi multe nedorite. Dracu' să mai aleagă!

Radu Ceontea (senator independent)

Dacă în viaţa mea politică, atîta cîtă a fost cuprinsă în 1994, aş avea într-adevăr de marcat o zi fastă şi una nefastă, ar însemna că am parcurs cu adevărat încă un an al tranziţiei. Dar, din păcate, trebuie să recunosc că toate zilele mele faste au fost semitriste şi toate celelalte au fost semifaste.

Sabin Ivan (senator PNL-CD)

O să am vreo lună de zile bune anul viitor, în ianuarie, cînd voi fi în Suedia, la invitaţia unor prieteni medici, cu ajutorul cărora îmi va apărea la ei o carte de-a mea, în traducerea lor. Şi nici o lună în occident nu-i de colo...

A consemnat
Petru IONESCU

de la Radio-Telefoane

A răspunde la telefonul unui post de radio, privat, înseamnă a te numi secretar de emisie.

Deşi nu poartă obişnuita marcă de feminin, funcţia sus amintită este, îndeobşte, ocupată de doamne sau domnişoare. Secretara şefă de emisie de la radio ProFM, care refuză să-şi dea numele, precum majoritatea celor ce-o asaltează de cealaltă parte a firului, răspunde la telefon în ture: de la 10-16 şi de la 16-24. A avea mereu în palmă stările şi frustrările ascultătorilor nu i se mai pare senzaţional. Pare greu de ales între zile albe sau negre, bune sau proaste pentru cel cu receptorul în mînă.

De ce? Fiindcă majoritatea solicitanţilor vor completări de informaţii pe care le-au auzit trunchiate, referitor, în general, la subiecte utilitare: lumină, apă caldă, circulaţie, acreditarea universităţilor particulare etc. Chiar şi la emisiunile mondene precum „Prieteni ProFM, salut!" pe vremuri coordonată de George Mihăiţă, cei ce sunau nu erau interesaţi de bîrfe erotice: vroiau, în mare, să ştie, prin ce „proceduri legale" au ajuns de-alde Monica Anghel sau Aurelian Temişan cîntăreţi, pe scurt - cum se face o carieră.

Alte telefoane, mai puţin cenuşii, sînt cele „de opinie": legat de anumite concursuri, li s-a spus celor de la radio că sînt nişte porci, că doar la mîncare se gîndesc: dimpotrivă, alţii au sunat (şi sună) ca să mulţumească pentru muzica ce li se transmite. Şi în aceste cazuri, zilele albe sau negre nu sînt neapărat ale secretarei de emisie: ei o roagă să transmită mai departe, şefilor şi „forurilor răspunzătoare" injuriile sau complimentele.

Anonimatul, direct sau mascat sub porecle zornăitoare, e postura preferată a ascultătorilor mai vîrstnici. Mulţi dintre ei sună cînd au o zi (sau o clipă) proastă, ca să se descarce, să-şi verse mînia fără ţintă fixă. Pentru a face bune zilele rele ale celor care sună, telefonista de serviciu povesteşte şi ea că n-a avut ieri apă caldă. O zi foarte bună (sau foarte rea) din cariera ei ar putea fi cea în care a avut unicul caz cu adevărat serios: o doamnă angajată la Primărie, care îşi petrecea nopţile în respectiva instituţie neînţelegîndu-se prea bine nici cu feciorul, nici cu iubitul (fiind divorţată), a anunţat că vrea să se sinucidă. După o convorbire mai lungă, secretara de emisie a trimis-o la **Evenimentul zilei** să caute un loc de muncă. Dar nu a fost ziua bună (cea mai bună) din viaţa telefonistei: bune au fost cele în care interlocutorii ei telefonici îi spuneau ce voce frumoasă are şi o invitau la o cafea. De dus nu se ducea, că asta-i politica radioului, dar...

A consemnat
Iaromira POPOVICI

1994: zile albe / zile negre plus un delir

„Pe vreme aşa mornă şi grea şi stătătoare", într-o dugheană modestă din Militari, vînzătoarea (18 ani) şi prietenul ei, mecanic, (19 ani), despre zilele bune din '94. Ea: „Zile bune n-am avut. Da' anu' ăsta, cînd am fost la munte, în vară, cu prietenii mei, a fost frumos, am fost la Babele, ne-am distrat, am coborît pe Jepi, seara am fost în discotecă... asta a fost cea mai frumoasă zi şi ultima mea vacanţă". El: „Ei, cînd am luat carnetu' - permisul de conducere. N-a fost primul examen, a fost al patrulea. Mi s-a părut printre cele mai bune zile - adică am realizat ceva în viaţă. M-am bucurat mult, am făcut cinste, am băut, ca orice tînăr care-şi ia permis! Şi - cînd m-am angajat în fabrică în „Semănătoarea" - mecanic motoare! Sînt mulţumit de slujbă - salariul normal că e mic, ar trebui un salariu mult prea mare ca să-mi ajungă mie, cum sînt eu de fapt de cheltuiesc mulţi bani..." E frig. Uşa prăvăliei s-a stricat şi nu se poate închide. ● Tot Militari - o cîrciumioară în aer liber, acoperită cu prelată roşie „Coca-Cola". Animaţie. Se bea bere rece la halbă şi vodcă „Mystic". Un domn amabil, 55 de ani: „Anu' ăsta, nouă ne-a mers foarte bine, adică în general prin muncă, am muncit şi ne-a mers foarte bine şi sperăm că la anul să fie şi mai bine. Sînt meseriaş, sînt lăcătuş de meserie, la o întreprindere de stat care s-a privatizat şi lucrăm în ghips-carton cu o firmă germană şi se cîştigă foarte bine: cîte 700.000; 450.000 a luat un muncitor mai mic faţă de categoria mea. Şi la anul sperăm să fie tot cam în stilu' ăsta. Am un inginer bun, îl cheamă inginerul Mocanu, care e un coordonator extraordinar de bun, care lucrează şi în Germania şi aici". ● Crîngaşi - Staţia lui 641. Muncitoare, 40 de ani: „Ce zile bune? Nu vedeţi cum stăm aici amărîţi, plouaţi, necăjiţi? Zile bune - Paştele şi Crăciunul au rămas - ca nişte sărbători. Eu în fiecare zi mă zbat şi mă gîndesc ca să mai pot să pun ceva pe masă". ● Metrou - „Armata Poporului". O doamnă fericită, 45 de ani: „Am avut multe zile bune în '94. Sînt pianistă şi profesoară. Am un hobby: să cînt din voce. Şi am avut recitale şi la două piane la Ateneu, la Radio, am avut momente bune. Recitale de canto cu chitară la Castelul Huniazilor... Nici nu puteam să visez înainte de '90 la lucrul acesta. Eram profesoară de liceu înainte. Acum sînt mai multe locuri la Conservator, e nevoie de profesori, aşa am şi ajuns la Conservator. Sînt unul din puţinii oameni fericiţi pentru că totdeauna am făcut ce-am vrut. Dar probabil că sînt şi foarte ruptă de realitate. Părinţi îmi rezolvă absolut orice problemă şi eu sînt aproape un musafir acasă, care nu face decît să studieze zilnic la pian şi la canto". ● Acelaşi decor. Un subinginer nefericit, 35 de ani: „Nimic bun în '94. Mi-a mers foarte rău. Ca niciodată. Şi situaţia familială şi financiară. Lucrez la o firmă particulară. Nu sînt un patron, doar acţionar - acolo. Sîntem profilaţi pe mecanică fină, producţie mică dar anu' ăsta, nu, n-a mers deloc. Sper mei departe... Poate acum de Revelion, să fie un final mai bun. Îl fac cu familia - cu fraţii mei, cu toţi, chiar n-am făcut niciodată aşa şi era timpul" ● Balta Albă - Piaţa „Nicolae Grigorescu". Pensionar apocaliptic, 60 de ani: „Doamnă, fiţi mai atentă cum vă ţineţi geanta şi aparatul că, nu eu, dar nu vedeţi ce-i în jur? Aştia taie genţi şi fură din buzunare şi nimeni nu-i opreşte, nici poliţia, nici Iliescu, nu-i pasă, bea şampanii, la Cotroceni şi ţiganii se înmulţesc, îi văd aşa, ca nişte animale, şobolani otrăviţi. Noi sîntem ca oile şi vacile, sîntem vreo două sute, aşa, şi ei sînt patru mii şi se fac şi mai mulţi şi şobolanii, mănîncă mîncarea vacilor, fînul, tot... Şi ţara - trebuie agricultură şi industrie, eu aşa văd, nu-mi mai place nici de Iliescu; şi Văcăroiu, hai, că anul ăsta le-a dat motorină să însămînţeze, le-a turnat motorina şi pe gît şi ei ce-au făcut? Au aşteptat, dar n-au lucrat, pînă s-a făcut pămîntul ca betonul, a îngheţat şi n-au pus... Au stricat cooperativele şi ce a fost, nu zic să facă colhoz că ăsta-i model rusesc, nu se poate dar fură toţi, m-am interesat şi eu de partide, de liberali şi ţărănişti - ei, şi aştia furau cu rîndul, care sînt personalităţile lor mari? Brătianu, care s-a rugat să aducă dictatura regală? Puţin, mai văd cîte ceva din Parlament şi s-a spus în Parlament de combinatul de la Călăraşi care fabrică şine de cale ferată că trebuie 12 miliarde de lei să-l pună pe picioare că dacă importăm tot, cum vor străinii, ştiţi cît costă? 2000 de miliarde!" ● E frig. Lapoviţă. Pe jos - e o smîntînă neagră.

Delia VERDEŞ

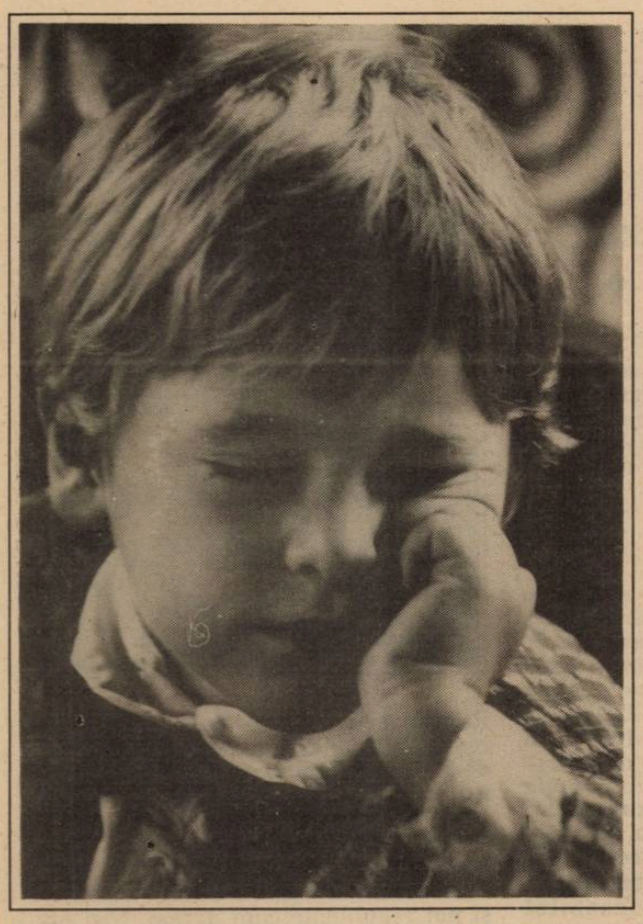

© S. Ghejie

Măria-Sa Detaliul (I)

© S. Ghejie

Felul în care la 9 noiembrie 1989 a „căzut" Zidul Berlinului, o prăbuşire ale cărei unde de şoc aveau să ajungă, peste o lună şi cîteva zile, şi la Bucureşti, ar putea, în principiu, să pună o stavilă oceanului de interpretări, ipoteze şi teorii despre conspiraţii, comploturi, înţelegeri secrete la scară planetară etc. Şi, poate, să mai oprească şi avîntul descriitorilor de „scenarii" abracadabrante despre revoluţia română.

Dar numai în principiu.

În realitate, nimeni nu e înclinat să abandoneze „subtextul", culisele, „dedesubturile". Contextul îngrădeşte, subtextul eliberează. Cu cît eşti - în realitate sau din fandacsie - mai apăsat de context, cu atît te refugiezi mai mult în libertatea tenebroasă a subtextului. Cine acceptă fără să tresară fatalitatea contextului („C'e's copil? Cum să mişti în context?!") se îmbată compensatoriu de subtext. Cele mai supuse victime ale contextului sînt totodată colonizatorii hiperexcitaţi, virili şi frenetici, ai subtextului. Îl însămînţează, îl populează, îl divinizează. Dacă ar renunţa la subtext ar fi nevoiţi să încerce schimbarea contextului.

Subtextul a fost creat de sclavii contextului.

Şi acum, un pelerinaj în timp la Zidul Berlinului, a cărui cădere a fost reconstituită, prozaic, fără cîrjele vreunui „scenariu", dar conform faptelor, de un cercetător berlinez, Hans-Herman Hertle.

În octombrie 1989, bătrînul Honnecker fusese în sfîrşit înlăturat din vîrful ierarhiei de partid şi înlocuit cu Egon Krenz. Zeci de mii de est-germani fugeau spre vest prin Ungaria sau adăpostindu-se la ambasada vest-germană din Praga, ca într-o ecluză de unde ajungeau „dincolo".

În oraşele din RDG manifestaţiile la care se cerea libertatea de a merge în vest se ţineau lanţ. După înlocuirea lui Honnecker, conducerea partidului comunist din RDG a aflat un adevăr groaznic: datoria externă era atît de mare încît, pentru a putea fi plătită, era nevoie ca nivelul de trai să fie scăzut cu 25-30% şi, totodată, să se obţină un mare împrumut din RFG. O sumă imensă: 12 miliarde de mărci (vest-germane). Noii patroni ai RDG nu au încotro şi sînt gata să promită că pînă în anul 2000 frontierele actuale vor fi ieşite din uz, fiindcă Gorbaciov nu are de unde să scoată atîţia bani. Liderul de la Kremlin îl sfătuieşte pe Krenz să găsească o formulă pentru a se permite călătoriile în vest şi să ceară un preţ cît mai bun de la Kohl. Manifestaţiile din RDG se înmulţesc. Egon Krenz anunţă, la 3 noiembrie, un proiect de lege prin care călătoriile în străinătate deveneau uşor de obţinut. Fiecare cetăţean avea dreptul să plece 30 de zile pe an. Dar fără valută, pe motiv că atunci cînd veneau în RDG cetăţenii din RFG nu cheltuiau suficient: o sugestie făcută lui Helmut Kohl. Acesta pune însă trei condiţii prealabile: recunoaşterea tuturor partidelor politice, abandonarea rolului conducător al partidului comunist şi alegeri libere. Chestiunile financiare le va discuta mai tîrziu*.

Mircea IORGULESCU

---

* Pentru o cît mai bună cunoaştere a „chestiunii", vezi şi reconstituirea realizată de Vincent Jauvert, tradusă în pagina 15 a acestui număr. (n. red.)

Delavrancea

Fragmente de discurs parlamentar

7 aprilie 1895: „Dvs. d-lor de pe banca ministerială, astăzi mai ales, abuzaţi de aceste porniri de a insulta presa (...) Sunt miniştri cari au împins dispreţul pînă a zice (...) „toată presa **minte**" (...) Cînd acuzaţi astfel presa, pînă şi presa care vă serveşte, daţi-mi voie să vă spun că nu serviţi bine opinia publică, nici nu voiţi a se face vreun progres în moravurile noastre (...) Chiar d. ministru al cultelor, mai zilele trecute, smulgea aplauzele majorităţii răsuflînd în contra presei, afirmînd cu un glas aprins că niciodată presa n-a aruncat mai mult noroi asupra vreunui om politic decît a aruncat asupra d-sale în ultimii ani. Ei, d-le ministru, de ce atîta emoţiune zadarnică? Ce, nu ştii că noroiul nu pătează decît feţele uşor de pătat? Te rog, priimeşte de la mine un sfat pe care ţi-l dau cu toată modestia şi sinceritatea cuvenită: de noroi nu trebuie să se sperie decît aceia de cari noroiul se prinde, şi noroiul nu se prinde decît de cel destinat de la natură pentru noroi."

27 februarie 1898: „... să nu ne influenţăm de o falsă mîndrie naţională, să avem curajul d-a vedea limpede ce ne lipseşte şi d-a lua de oriunde ceea ce nouă ne lipseşte încă."

4 decembrie 1915: „Credinţa mea este: cu cît omul se ridică mai presus în sfera socială, cu atît i se împuţinează drepturile şi i se înmulţesc datoriile. Un prim-ministru, constituţional şi parlamentar, are cel mai mic număr de libertăţi şi cele mai multe datorii de îndeplinit. Pot să zic, fără temere, că cel mai distins bărbat de stat este acela care în ocîrmuirea lui îşi îndeplineşte hotărît numai datoriile, ca şi cum nu ar avea nici drepturi, nici bucurii. Una din grijile lui - şi poate cea mai capitală - este grija ca ordinea morală şi socială să nu fie tulburată..."

29-30 noiembrie 1894: „Să-mi daţi voie ca, pentru a putea să susţin că nu există nici un raport serios între guvern şi suferinţele şi aspiraţiunile ţărei (...) să vă spui următorul adevăr: nimeni nu este în prezent altceva decît ceea ce a fost, plus încă ceva, actualitatea. Cu alte cuvinte, nici un om, nici un guvern, nici chiar majoritatea parlamentară nu sunt altceva decît ceea ce au fost ieri, alaltăieri, adică seria momentelor trecute, la cari se adaugă oarecari împrejurări prezente. Prin urmare, pentru a şti modul de a fi al unui guvern, trebuie să cercetăm diferitele formaţiuni prin cari a trecut."

A consemnat
Andrei PLEŞU

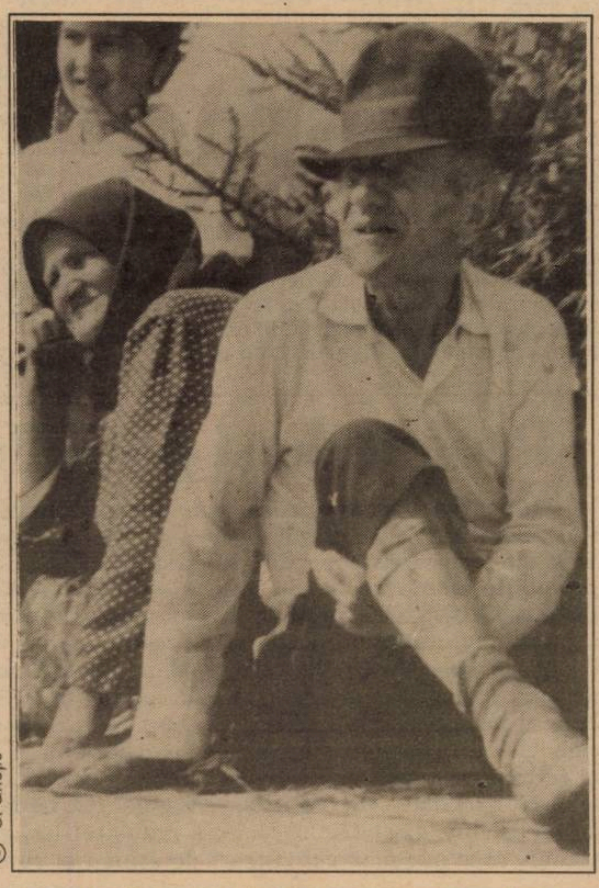

© S. Ghejie

Tranziţii şi tranzituri

◆ Serviciu public contra serviciu privat ◆ Italia nu se teme de iarnă ◆ E groaznic la Groznîi ◆ Graniţele se desfiinţează şi se întăresc ◆ Repetenţii Europei ◆ Corupţia fără probe ◆

Saltul (pe loc)

Preşedintele Ion Iliescu este, fără doar şi poate, **vedeta** sfîrşitului de an 1994. Noutate, însă: nu datorită - aşa cum fuseserăm obişnuiţi - vreunei intervenţii intempestive, vreunei afirmaţii surprinzătoare sau vreunui gest politic aparţinînd domniei sale şi suprinse/speculate de presa noastră, îndeosebi de cea **scrisă**, ci graţie iniţiativei şi concurenţei dintre două canale de televiziune: este vorba de postul privat TELE 7abc şi de cel naţional (TVR 1). Primul a obţinut - nu în direct, ci înregistrat; la Palatul Cotroceni, nu în studiourile sale din Piaţa Victoriei - un interviu în exclusivitate, luat de „chestionatorul zilei" şi directorul său general, Mihai Tatulici. Celui de-al doilea i-a fost acordat monopolul de a difuza înregistrarea **audierii** (nu „întîlnirii", cum au înţeles să subtitreze redactorii TVR) preşedintelui de către Comisia senatorială de anchetare asupra evenimentelor din decembrie 1989. TELE 7abc a considerat nimerit să-şi „pună în vînzare" productul mai întîi în seara zilei de 22 decembrie şi să mai tragă o „ediţie" şi a doua zi, în vreme ce serviciul public de televiziune a programat mai mult consideraţiile „pe marginea" (cu toate că „din miezul") Revoluţiei decît dezvăluirile cu privire la aceasta ale preşedintelui în serile zilelor a doua şi a treia de Crăciun (luni şi marţi). După cum uşor se poate constata, programările nu sînt deloc inocente, ele ţinînd de o evidentă strategie comercială. Strategie care are ca obiectiv principal capitalul pur şi simplu şi ca efect secundar capitalul simbolic, altfel spus politic. Însă evenimentul principal îl constituie, cred, nu atît conţinutul în sine al cuvîntărilor preşedintelui Ion Iliescu (care se prezintă într-o excelentă constanţă de formă, „peste mode şi timp"), ci modernizarea şi „europenizarea" (sau „americanizarea"?) relaţiei **media-politică**. Nu ştiu a cîta putere este la noi în stat presa, însă ea tinde să devină, ca peste tot, **puterea-suport**, indispensabilă celorlalte care, de ce nu, la o adică, pot tinde spre un rol de simplă figuraţie. Monopolul informaţional, de unde şi tentaţia manipulărilor de tot felul, de care dispunea pînă nu de mult TVR, este pe cale de dispariţie. Efectele lui încep, însă, să fie preluate de teribila concurenţă, de nemiloasa vînare a **scoop**-ului publicitar. Aşa cum se cuvine într-o democraţie ca a noastră, care şi-a trăit modernitatea în vis, „la sertar" şi care s-a trezit în plină „post-modernitate", învechitei, propagandisticei subordonări „de aparat" a televiziunii începe să-i ia locul motorul **comercial**: atragerea de public prin orice mijloace. Oamenii politici încep să tindă şi la noi (căci sînt oricînd şi oriunde gata) să se transforme în actori, **showmen**, promotori. Figurile (mai mult - deocamdată - decît ideile) politice - în marfă. Televiziunile vin, astfel, în întîmpinarea nevoii de public (adică de electorat) a omului politic. Există, însă, şi un revers pozitiv al acestei situaţii: omul politic trebuie să devină atent şi la compunerea propriei imagini, nemaiputînd da vina pe alţii (pe presă, cu „părţile" ei inevitabile) cînd totul este imagine. Din punct de vedere **public** (care înglobează, depăşindu-l, **politicul**), evenimentul numărul unu al anului 1994 îl constituie, de altfel, tocmai înmulţirea posturilor de televiziune, toate tinzînd să acopere întreg teritoriul naţional, aflat pînă acum la dispoziţia numai a TVR. Acum mai bine de un an şi-a făcut apariţia în spaţiul herzian Antena 1; a fost urmată, în vară, de TELE 7abc şi, mai nou, de Canalul 31, care se transformă pe zi ce trece în post cu producţie proprie. Concurenţa se dă, firesc, în domeniul filmelor şi al serialelor, ca şi în acela al **jurnalelor de actualităţi**. În fiecare seară, între 19,00 şi 21,30, telespectatorul dornic de informaţii îşi poate petrece vremea urmărind, pe rînd, telejurnalele Antenei 1, TVR, TELE 7 abc, acesta din urmă la concurenţă cu cel al Canalului 31. TVR continuă să mizeze, somnambulic, pe ce-a fost „şi chiar mai mult decît atît", Antena 1 pe o exhaustivitate calmă dar şi periculoasă, TELE 7abc pe inovaţia şi occidentalizarea din mers, iar Canalul 31 pe pasul atent calculat şi, dacă se poate, decisiv. Putem avea, în sfîrşit, preferinţe. Pentru mine, bătălia se dă, în momentul de faţă, între TELE 7 abc şi Canalul 31. La ora 21,00 devine, ca telespectator, greu de luat o decizie. Ultimul venit, Canalul 31, se dovedeşte a fi un concurent din cale afară de periculos.

Şi uite-aşa, cu său fără viaţă politică autentică, de substanţă, vom avea ce privi. Abia am renăscut, şi am şi intrat în **zodia spectacolului**. Ne vom alinia şi noi la iluzia de „democraţie participativă" care domină lumea civilizată? Se pare că da.

Imposibila tranziţie (partea întîi, în Vest)

Nu numai Estul Europei se află în tranziţie. Şi nu numai pentru ţările acestei zone a Europei tranziţia se dovedeşte problematică. În Italia, **„Sua Emitenza"** (Eminenţa care Emite, altfel spus) Silvio Berlusconi, după 226 zile de guvernare, s-a recunoscut învins în încercarea de a îngropa definitiv Republica I şi de a deschide zorile Republicii a II-a. **„Demisia guvernului Berlusconi confirmă, din păcate, previziunea că tranziţia către un nou sistem politic va fi lungă şi anevoioasă"**, afirmă Luigi Abete, responsabilul patronatului italian (Confindustria). Sergio Romano, istoric şi editorialist al contidianului **La Stampa** analizează, însă, fenomenul Berlusconi (patron atotputernic în domeniul **imaginii** devenit om politic „providenţial") astfel: **„Ieşim dintr-o lungă perioadă de politică cenuşie, greu descifrabilă, care evita extrema personalizare a politicii comună celorlalte democraţii occidentale. Berlusconi a umplut acest gol"**. O dată în plus, trebuie remarcată combinaţia dintre **televiziune** şi **politică**, simptom evident, dar şi soluţie iluzorie ale nevoii de alt fel (?) de democraţie. **„Berlusconi a comis eroarea de a voi să conducă ţara ca pe o întreprindere"**, scrie Charles Lambroschini în **Le Figaro** din 23 decembrie. Pentru a conchide :**"Silvio Berlusconi a căzut pentru că Italia nu a mers cu schimbarea pînă la capăt. Ca şi cum, în Franţa, decesul celei de-a Patra Republici nu ar fi fost urmat de renaşterea pe care a reprezentat-o cea de-a Cincea Republică. (...) Dacă Italia nu a cunoscut succesul din 1958 al Franţei, motivul este unul evident: Berlusconi nu este De Gaulle"**. Noi ce să mai spunem? Fără de Havel, fără de Berlusconi, fără de De Gaulle, înnădim şi noi republicile cum putem. Nici nu mai stăm să le numărăm. **Byzance après Byzance.**

Imposibila tranziţie (partea a doua, în Est)

Represiunea desfăşurată de armata rusă, urmaşa glorioasei Armate Roşii, în Cecenia pare a marca încheierea perioadei „democrate" a lui Boris Eltîn, tot aşa cum intervenţia comandourilor speciale ale armatei sovietice în Lituania spulberau definitiv speranţele puse în Mihail Gorbaciov, mai cu seamă de un Occident obişnuit cu postura de spectator. Atît Boris Nikolaevici, cît şi Mihail Sergheevici sfîrşesc prin a nu mai percepe realitatea. O dată în plus, indiferent de meridian şi de latitudine, că e primăvară sau iarnă eterne, tranziţia se dovedeşte o vorbă căreia timpul îi împrăştie inexorabil conţinutul sperat. Numai la noi lucrurile merg bine. Adică, cel puţin, stau.

Europa şi mai cum?

Europa, în schimb, se grăbeşte. Dacă, pentru unii locuitori ai ei, graniţele nu încetează să se înmulţească, există şi fericiţi pentru care acestea vor dispărea. De exemplu, începînd cu 26 martie 1995, cînd, cu ocazia trecerii la ora de vară şi a modificării în consecinţă a traficurilor liniilor aeriene, graniţele dintre Germania, Franţa, Belgia, Luxemburg, Olanda, Spania şi Portugalia vor deveni simple ficţiuni, odată cu intrarea în vigoare a convenţiei semnate pe 14 iunie 1985 în orăşelul luxemburghez Schengen, privitoare la libera circulaţie a persoanelor care locuiesc în cele şapte ţări vest-europene şi a celor admise pe teritoriul uneia dintre ele. De ce numai şapte în loc de douăsprezece? Pentru că, pentru moment, Marea Britanie, Irlanda şi Danemarca sînt reticente, iar Italia şi Grecia nu îndeplinesc „măsurile compensatorii de securitate". Aceste „măsuri compensatorii de securitate" privesc îndeosebi o întărire a controlului la frontierele exterioare. Pătrunderea în **„Spaţiul Schengen"** se va dovedi mult mai dificilă ca pînă acum. Şi, astfel, celor care le stă dinainte o **tranziţie** aproape cu neputinţă de parcurs, li se va oferi şi obstacolul unui **tranzit** anevoios. După Maastricht, Vişegrad, Schengen, Europa îşi tot caută nume care să o confirme şi să o susţină. Pînă una alta, noi rămînem „Estul" şi atît. „Europa" nu mai înseamnă nimic singură. Degeaba încercăm să intrăm în ea. Este bine păzită. Şi greu de pronunţat. Un fel de **Schibboleth**.

În absenţa probelor

Pe 12 decembrie, fostul preşedinte al Braziliei, Fernando Collor de Mello, demisionat acum doi ani în urma acuzaţiilor de „corupţie pasivă", a fost achitat din cauză că nu s-au putut produce probe care să dovedească în mod cert participarea lui la fraudă. În cele 11.000 de file ale dosarului există suficiente acte care atestă existenţa unor societăţi fictive în contul cărora mari întreprinderi braziliene au vărsat imense sume de bani, primind în schimb facilităţi din partea statului. Toate aceste manevre au fost îndeaproape supravegheate de fostul trezorier al campaniei electorale, Paolo Césai Faria (de asemeni achitat). Judecătorul care a declanşat procesul de destituire al fostului şef al statului brazilian s-a pronunţat pentru achitare: „Ştiu că pot să par inconsecvent, dar sînt mai preocupat de conştiinţa mea juridică decît de repercusiunile votului". Nu s-a putut demonstra cu probe materiale, neexistînd nici un document scris, că fostul preşedinte a ştiut de unde vin banii (pe care i-a folosit ducînd un trai extrem de luxos) şi că a ştiut cum au fost răsplătiţi generoşii donatori. În felul ei, justiţia braziliană şi-a făcut datoria, aducîndu-l pe preşedinte pe banca acuzării. Mai departe, şi fostul preşedinte şi-a făcut datoria apărîndu-se. Acuzat de „corupţie pasivă", de Mello a izbutit să facă dovada unei „onestităţi pasive", încă departe de ceea ce se numeşte cinste, dar suficientă pentru a-l salva de la puşcărie.

Probabile şi posibile

Cu o hartă frumos colorată, revista **Newsweek** ilustrează viitorul Uniunii Europene. De la 1 ianuarie 1995 sînt considerate membre Austria, Finlanda, Suedia, probabile membre pînă în anul 2000 Polonia, Cehia, Slovacia şi Ungaria, posibile membre Estonia, Letonia, Lituania, România, Bulgaria, Macedonia, Slovenia, Croaţia Bosnia, Turcia. Realităţile politice sînt departe de a fi atît de bine demarcate, cum sînt culorile de pe hartă. Primul ministru al Slovaciei, Meciar, după ce şi-a pus oamenii săi în toate posturile cheie ale statului, la radio, la televiziune, la Fondul privatizării şi la parchet, s-a aliat cu partidele cele mai „iresponsabile" (cf. **Le Monde**) de pe eşichierul politic. Asociaţia muncitorilor, partid recent, care afişează convingeri de stînga şi se opune aderării la NATO şi la Uniunea Europeană, deţine portofoliile privatizării, al justiţiei şi al lucrărilor publice. Partidul naţional Slovac, de dreapta, remarcat prin retorica sa anti-maghiară, are ministerul apărării şi pe cel al educaţiei. Coaliţia nu e de natură a oferi garanţiile unei evoluţii spre statul de drept, Slovacia avînd „privilegiul" de a fi singura ţară din regiune care a primit un avertisment oficial din partea Uniunii Europene neliniştite de „posibila îndepărtare de pe calea democraţiei". Ocazie cu care Meciar şi-a declarat intenţia de a anula prima etapă a procesului de privatizare, tocmai pe cale de a începe. Inclusă în componenţa grupului de la Vişegrad încă de pe vremea cînd era parte a Cehoslovaciei, Slovacia îşi manifestă acum independenţa într-un mod care riscă să o scoată din grupul „probabil", apropiindu-o de grupul „posibil". Sau poate că va rămîne unde este, pentru că şi elevii eminenţi au nevoie de cîte un repetent ca să-şi pună în valoare performanţele.

Pagină realizată de
Bogdan GHIU

Jocuri de societate

Să faci, la sfîrşitul anului, recapitulări şi sinteze ale evenimentelor politice este, gazetăreşte şi omeneşte vorbind, lucrul cel mai banal şi mai inevitabil cu putinţă. Să constaţi, la sfîrşitul lui 1994, că evenimentele politice româneşti ţin mai curînd de retorică decît de idei şi mai mult de raportări decît de realizări e un raport de tranziţie, cu care poporul român şi gazetarii săi încep să se obişnuiască. Fiecare cetăţean, partid, ales sau alegător este, evident, liber să creadă ce vrea despre succesele şi insuccesele sale politice din anul (încă) în curs: parlamentarii să-şi numere zilele de prezenţă - activă sau fictivă - la dezbateri, primarii să socotească apartamentele şi kilometrii de asfalt, prefecţii să-şi contabilizeze veniturile, cheltuielile şi economiile ş.a.m.d.; puterea n-are decît să se gîndească plină de optimism la noile pietre puse la baza făuririi economiei de piaţă, opoziţia este îndreptăţită - la rîndul ei - să arate cu degetul spre cărămizile strîmb aşezate în edificiul democraţiei noastre. Şi astfel, după cuvenitele solemnităţi şi tonuri sobre, veselia unui nou an de politichie poate reîncepe, cu forţe noi, dar cu năravuri şi experienţe vechi, oricînd adaptabile în mod creator la orice condiţii.

Oricum, dincolo de bilanţurile personale ori de grup, analistul care vrea să măsoare în vreun fel diferenţa faţă de ce era România acum un an sau doi - sau cinci! - nu are repere prea limpezi, nici instrumente prea precise. În plus, nici nu poate scăpa de un gust amar şi de o senzaţie de zădărnicie care îl împing spre generalizări nepotrivite, oricînd suspecte, în ochii unora (dar şi ai altora!) de „partizanat". Viaţa politică românească şi-a păstrat, în 1994, ieşirile demagogice, vorbăria fără oprelişti, lipsa de eficienţă, inapetenţa cronică pentru dialog, pornirile de ură acolo unde ar fi necesară o atitudine fermă, dar onestă faţă de adversar, patriotismul zgomotos, o consistentă doză de antieuropenism, gesticulaţia dezordonată, amintind de piesele bulevardiere şi, nu în ultimul rînd, o anume doză de fudulie citadin-periferică de nimic justificată. Dacă ar fi să ne luăm după comunicatele şi părerile oficiale, am putea petrece un sfîrşit de an senin, cu zîmbetul pe buze şi cu binemeritata şampanie în pahar: puterea ne poate aminti oricînd că Europa şi Statele Unite au acceptat-o, în sfîrşit, ca partener de dialog, că Bucureştiul a fost în ultima vreme gazda unor manifestări şi personaje ilustre, de la secretarul general al ONU în jos, că, în sfîrşit, reprezentantul FMI a remarcat îmbunătăţirea situaţiei economice a României, ceea ce dovedeşte competenţa miniştrilor şi specialiştilor guvernamentali. Opoziţia se poate lăuda şi ea cu vigilenţa pe care a manifestat-o permanent faţă de tertipurile neocomuniste ale guvernului, cu procedurile pentru suspendarea preşedintelui, cu moţiunile de cenzură, cu mulţimea de proteste, comunicate şi ameninţări cu părăsirea dezbaterilor parlamentare. Nu se poate lăuda, evident, cu faptul că unii dintre membrii săi au votat uneori, în situaţii importante, la fel ca duşmanii lor de moarte din PSM ori PDSR; aşa încît, fiind ea şi Convenţie, şi Democratică, va pune acest fapt pe seama „conştiinţei individuale" a respectivilor, ceea ce sună şi demn, te scuteşte şi de alte comentarii. Nu se poate lăuda nici cu vreo iniţiativă legislativă mai acătării, nici cu faptul că s-a străduit, muncind intens, să pregătească un program de guvernare şi să elaboreze o strategie pentru cîştigarea alegerilor viitoare. Nu ar trebui să se laude (dar o face, cu o insistenţă demnă de o cauză mai bună) nici cu mult trîmbiţata sa unitate, ajunsă astăzi o figură retorică în care nimeni nu mai poate crede şi care nu duce la nimic. Se mai poate lăuda, în sfîrşit, că a descoperit o metodă subtilă de a consolida puterea şi de a compromite ideea de opoziţie eficientă: practicînd introducerea moţiunii de cenzură ca pe un joc de societate. Ultima moţiune - dar nu cea din urmă, desigur - introdusă de astă dată de PD a avut de la început, ca şi cele dinainte, şanse aproape nule de reuşită; mai mult, prin momentul şi contextul ales, a avut aerul uşor zglobiu al unei pozne ştrengăreşti, pe care o faci nu pentru a provoca vreun rău iremediabil cuiva, ci doar aşa, ca să nu-l laşi în pace, ca să-i aduci aminte că existi şi că, la o adică, îi arăţi tu lui! De data aceasta, dezbaterea (televizată, altfel cum?) a durat mai puţin, datorită practicii acumulate de parlamentari între timp. Coordonatele sale au fost însă aceleaşi; dacă partidele de opoziţie, introducînd moţiunea, au dat dovadă de spirit ludic acolo unde ar fi trebuit să se bazeze pe calcul politic rece şi pe o soluţie alternativă gata pregătită (vezi cazul lui Berlusconi, care şi-a dat demisia pentru că ştia precis că, la vot, datorită manevrei unuia dintre aliaţi, va rămîne în minoritate), coaliţia de guvernămînt a demonstrat încă o dată că nu poate depăşi nivelul unei reacţii agitat-spăimoase (deşi nu era cazul), nu poate face altceva decît să-şi înfiereze adversarii şi în special pe foştii colegi de FSN. Faţă de aceştia, resentimentele sînt mai puternice decît procentele (faptul că, în toate sondajele, PDSR-ul e creditat cu un număr de potenţiali votanţi de 4-5 ori mai mare decît PD nu pare a le da majoritarilor acea superioritate calmă şi lucidă care să le permită o privire mai detaşată către inamicii lor - or fi ştiind ei de ce). Oricum, dincolo de duşmăniile personale şi colective, fiecare moţiune de cenzură introdusă şi căzută la vot demonstrează că viaţa politică românească nu poate ieşi, deocamnată, dintre reperele meschine în care se desfăşoară. Pe de altă parte, guvernul iese întotdeauna din această „confruntare" cu sentimentul că e invincibil şi că i se poate permite (şi ierta) orice. Sentiment care, transpus în viaţă de unii dintre funcţionarii săi (fie ei şefi de departamente la Bucureşti, directoraşi de provincie sau mărunţi diplomaţi în nu ştiu ce ţară) se traduce printr-o nestăvilită senzaţie de „noi şi-ai noştri", imediat transferabilă, pe baza experienţei şi a vechimii, în spaţiul dominat de principiul „cine nu-i cu noi, e împotriva noastră"; ceea ce numai democraţie şi pluralism nu înseamnă.

Sedusă de propriul statut (precum Coana Chiriţa cînd cînta „Iată-mă-s isprăvniceasă..."), de „înnobilarea" venită pe nepregătite, uitînd că nu are decît cinci ani şi nemafiind prea interesată de ceea ce s-a întîmplat acum cinci ani, lumea politică românească pare, în continuare, hotărîtă să păstreze ce-a obţinut şi să nu vadă mai departe de lungul nasului şi de hotarele judeţului. Între timp, desigur, s-a deprins lecţia zîmbetului profesional şi a păstrării aparenţelor, s-a experimentat chiar şi consensul (atunci cînd parlamentarii îşi votează propriile privilegii). Dar pot fi număraţi pe degete oamenii politici cărora le pasă, într-adevăr, de diferenţa dintre viitorul ţării şi sfîrşitul propriului mandat. Iertată-mi fie ştergerea diferenţelor dintre stînga şi dreapta, putere şi opoziţie, sat şi oraş, muncă fizică şi muncă intelectuală.

Mircea VASILESCU

© C. Bumbuţ

De jur împrejur...

Cimitire provizorii

„...Craniile sînt impecabil aliniate pe sol. Ca şi cum un contabil al morţii ar fi trecut pe aici ca să facă oridine. Dar nu şi-a dus misiunea pîn la capăt. Poate că n-a putut să aranjeze vestigiile ororii, abătute aici, în mica biserică din Ntrama, în aprilie trecut. Atunci miliţienii interahamve au pătruns în clădirea din cărămidă roşie unde s-au refugiat sute de tutsi, care credeau în Dumnezeu, dar au nimerit într-o capcană devenită iad pentru ei. Prin uşa larg deschisă, de unde vine o duhoare pestilenţială, se zăreşte o grămadă de cadavre hăcuite, aşteptînd să fie îngropate. Timpul îşi împlineşte opera, descompune corpurile, urmele lor sînt amestecate cu boccele şi rogojini. Haitele de cîini, îmbuibate de carne de om, împrăştie oasele. În curînd doar craniile vor permite să se facă socoteala. Cîte cadavre or mai fi pe colinele din Rwanda?"...

..."E un adolescent de vreo cincisprezece ani. O faţă de copil, cu trăsături fine, un trup slăbit de privaţiuni, cu două răni imense în zona picioarelor şi a rinichilor. Tocmai a fost ucis, probabil în timp ce se ducea după apă, într-o periferie de la Velika Kladusa. Sanitarii l-au depus pe o masă şi timp de o oră, bărbaţi în vîrstă şi femei au trecut pe lîngă el, încercînd să-l identifice. Nu l-a recunoscut nimeni. Atunci, conform obiceiului musulman, a fost învelit într-un cearşaf alb şi a fost înmormîntat la poalele unei coline, devenită cimitir provizoriu."...

Asemenea descrieri (acestea au fost extrase din **Le Nouvel Observateur**) nu numai că nu nasc indignare, dar de abia dacă mai smulg cîte un oftat. Africa e departe, iar în legătură cu Bosnia se formulează speranţa că războiul nu se va întinde. Războaie provizorii, cimitire provizorii. Considerînd înlăturată ameninţarea catastrofei atomice, oamenii îşi eliberează pulsiunile violente, omorîndu-şi semenii, umilind, persecutînd, torturînd. Organismele internaţionale emit rezoluţii, planuri de pace, instituie embargouri, trimit forţe de pace care însoţesc - cînd li se permite - convoaiele umanitare, fără a influenţa războiul. Oamenii politici vorbesc despre suveranitate, independenţă, despre lupta pînă la victoria finală; politologii elaborează teorii despre ciocnirea dintre civilizaţii şi religii. Dar evenimentele au propria lor dinamică: în Bosnia (şi probabil aşa o să fie şi în Cecenia) războiul nu a început din cauza diferenţelor de civilizaţie şi de religie, dar evoluţia conflictului armat a radicalizat populaţia musulmană, care şi-a căutat aliaţi şi sprijin. Panglicile verzi de pe uniformele trupelor guvernamentale bosniace sînt de dată recentă. Ce diferenţe sînt între triburile hutu şi tutsi nimeni nu ştie prea bine şi nici nu se va afla în cadrul masacrului viitor care se pregăteşte în Burundi. Pînă la urmă, vizibilă rămîne diferenţa dintre viii şi morţii de pe coline. Dar a te înduioşa peste măsură nu e bine văzut, oamenii cu adevărat inteligenţi nu cedează în faţa emoţiilor. Pentru aceştia, problema e dacă toate aceste conflicte vin dinspre trecut sau anunţă viitorul acelor locuri în care deocamdată se discută liniştit moţiuni de cenzură, planuri de protecţie socială, creşterea sau diminuarea impozitelor, tarife vamale şi alte reforme şi legi. Naţionalismul şi integrismul religios care se dezvoltă pe ruinele comunismului, dar şi acolo unde accesul la bunăstare propus de capitalism este încă foarte dificil pentru majoritate, vor contamina sau nu insulele de democraţie şi prosperitate, sfîşiate la rîndul lor de tensiuni şi conflicte?

Magdalena BOIANGIU

„Problema nu e să fii fericit, ci să eviţi plictiseala; e posibil, cu oarecare încăpăţînare."

Gustave FLAUBERT

UNSPREZECE PERSONAJE

Augustin BUZURA

Dincolo de disperare

Notez grăbit întrebarea **Dilemei - Aţi avut măcar o zi bună în 1994?** - şi, imediat ce izbutesc să mă concentrez asupra ei, îmi dau seama că îmi este suficient un singur cuvînt pentru a răspunde: Toate! Cît ar părea de straniu, de vreo doi ani - rămînînd evident în limitele deplinei sinceităţi - mi-ar fi imposibil să dau un alt răspuns. Sigur, ca oricărui alt om, mi s-au întîmplat lucruri deosebite, bune şi rele, am avut parte de momente ce nu se pot uita, repere sigure, de neocolit, în nişte posibile memorii, dacă timpul s-ar dovedi generos cu mine, timpul şi absenţa unor subiecte de proză. Mi-au apărut două cărţi, în Franţa şi SUA, mi-a fost dat să întîlnesc personalităţi care au influenţat sau mai pot încă influenţa, în bine sau în rău, soarta unor mari comunităţi umane, creatori faimoşi, lideri politici, savanţi, dar şi numeroşi androizi, fiinţe primare căzute parcă din cărţile lui Claude Levy Strauss, sau locuri spre care pînă atunci numai imaginaţia şi disperarea mă împingeau. Mi-a fost dat să simt timpul ironizîndu-mă de la înălţimea şi trăinicia piramidelor ori să mă sufoce praful fin, lumina alb-roşietică a deşertului prin care, cu alte milenii în urmă, Alexandru cel Mare îşi purta ostaşii spre glorie şi nicăieri. Am mai întîrziat mult în grădina Ghetsimani, lîngă măslinii pe care i-a văzut Cel ce în marea noapte de singurătate şi disperare trebuia să-şi urmeze destinul pentru ca destinul lumii să se schimbe. Acolo, copleşit de lumina blîndă, filtrată parcă prin miere, şi de albul fără egal al pietrelor straniu-blînde şi însufleţite, unde cuvintele mor neputincioase strivite de marea secundă în care eternitatea şi credinţa unite ţi se trădează pentru a înţelege drumul pe care n-ai cum să-l mai străbaţi, eşti prea slab pentru a-l parcurge pînă la capăt. Asemenea descoperiri la un pol şi, desigur, la celălalt, micile - sau marile? - victorii asupra mizeriei cotidiene şi cacialmalelor, atît de frecvente, ori a rînjetului victorios al celor împotriva cărora ai mai luptat odată, şi replicile, nu rar auzite, care confirmă că încă nu ştim spre ce ne îndreptăm şi că aşa nu mai merge: „Statul ne-a furat cincizeci de ani, am să-l fur şi eu măcar douăzeci!" sau: „Am trăit noi o mie de ani fără guvern, dar acum că avem oleacă!?" sau: „Dacă ar trăi nea Nicu să vă vadă!" Acestea şi atîtea altele trădează o mentalitate şi o stare de spirit, dar şi dificultatea unor reale victorii, victorii care, în acest an, cu toată insistenţa celor ce cred că se confundă cu statul - şi pentru a-şi ascunde mizeria interioară, neputinţa şi tot ce mai este - acuză pentru a nu fi acuzaţi. Asemenea zile şi asemenea întîmplări îşi au locul doar în posibilele texte evocate la început. Mi-a fost dat însă să traversez o situaţie limită, să fiu foarte aproape de **dincolo**, să văd viaţa din altă perspectivă, din unghiul din care optica se schimbă total şi definitiv. Fiecare zi este bună fiindcă trăieşti pur şi simplu, simţi, gîndeşti, mergi, lucrezi, orice zi este o bucurie dureroasă, o mare victorie în confruntarea cu nemişcarea şi noaptea. Pare straniu, dar mă bucur că pot să simt chiar foamea, durerea, liniştea, drumul, vîntul, tonusul pozitiv al muşchilor, noul, frumosul, neştiutul din semnele îngheţate pe o hîrtie. Mai important decît victoria sau bucuriile de orice fel este **sentimentul vieţii**, faptul că ea există, că destinul ţi-a mai dat o şansă, că fiecare zi trebuie trăită cu convingerea că ar putea fi ultima, că fiecare clipă este o imensă ocazie pentru a înţelege ceva din ceea ce numim viaţă. Dar ce anume?

Mihai BOTEZ

Simetriile

Mihai Botez, colegul dumneavoastră de la **Dilema**, şi ambasadorul României la ONU şi apoi în SUA, ar răspunde desigur diferit la întrebarea dumneavoastră.

Primul şi-ar aduce aminte de uşoara dezamăgire cu care şi-a recitit volumul în care prietenii i-au adunat cele cîteva articole din 1993 - sentiment ce l-a făcut să se simtă „ca pe vremuri" - căci, nu-i aşa?, nemulţumirea este şi un semn de tinereţe; şi ar visa o lume în care să nu i se mai reproşeze, chiar prieteneşte, că nu mai comite publicistică şi în care să nu i se mai ceară interviuri... că tot nu ies prea bine, după cum se vede.

Ori ar invoca ziua în care, zăpăcit de zvonuri lungi şi de fuse orare şi prins de somn la hotel, era să-şi rateze în Hawai prezenţa la propria conferinţă; cînd s-a gîndit - a cîta oară? - ca orice leneş persecutat, cu cît era mai comod să nu se fi trezit la timp, şi să-şi fericească mai rar audienţele.

Ori ar aminti ziua aparent minunată în care, ca urmare a unei banale schimbări de adresă, telefonul nu i-a mai sunat o zi întreagă, numai spre a descoperi apoi că - deh, tehnologii perfecţionate! - mesajele pisălogilor nu se pierduseră, cum spera, ci, din contră, fuseseră înregistrate în forme imposibil a fi simplu expediate, ca cele receptate prin viu grai; cînd s-a îndoit - a cîta oară? - de avantajele mijloacelor moderne de comunicare, ce fac privacy-ul atît de vulnerabil...

Ambasadorul României la ONU şi-ar aminti, desigur, ironia macabră a destinului care l-a ales pe el, Mihai Botez, aflat ca urmare a unei obişnuite rotaţii preşedinte de sesiune plenară, să citească în Adunarea Generală a ECOSOC - ONU textul elaborat de Secretariatul Organizaţiei Mondiale prin care aceasta exprima condoleanţe (de altfel formale şi decente) poporului nord-coreean pentru... dispariţia lui Kim Il Sung (conform protocolului) iar în minutul de reculegere virtual, ambasadorul şi-a adus aminte că, la prima sa vizită în SUA, cu ani în urmă, Mihai Botez era să piardă avionul de la Otopeni ca urmare a vizitei oficiale a celui mai iubit fiu al poporului... la cel mai iubit fiu al poporului... etc. etc. Coincidenţe şi simetrii întîmplătoare? Dar să ne oprim. Ca să nu mai fiu încă o dată acuzat de oneştii dumneavoastră colegi de la revista de cultură pusă sub semnul celui ce evident le luminează calea - aţi ghicit, este vorba desigur de Caţavencu - de păcat prin gîndiri cu premeditare...

Cornel NISTORESCU

Pe urmele umbrei

O duminică de vară, în iulie, pe valea Mureşului, cu orizontul închis de munţii întunecaţi, pe la poalele cărora furnici argintii lunecau pe şoseaua scufundată şi ea în marea de verde. Aerul tremura fin şi caprele se sprijineau de crenguţele de salcîm tînăr. Ronţăitul lor cînta muzical, aproape ceasornical şi în apa limpede a pîrîului peştii lunecau adormit, ca secundele unei clepsidre vegetale. Gerul fugea ca supt de golurile dintre astre şi foile cărţii se legănau ca iarba şi nu treceau nici păsări, nici muşte, nici avioane, şi mi se părea că între fericire şi inexistenţă nu este decît o graniţă foarte fină, aproape invizibilă. Dacă în clipa aceea m-aş fi pulverizat sau volatilizat, n-ar fi tremurat nici o frunză, tabloul ar fi rămas neatins în eternitatea lui şi caprele ar fi rămas să pască pînă cînd peisajul le-ar fi absorbit cu totul.

Întins pe iarbă, aveam senzaţia că adie mirosul pămîntului pe care îl ştiam din clipa naşterii şi aşteptam să simt pe picioare umbra prunului sub care adormisem cu patru decenii în urmă, răcoarea ei care venea ca un clopot pus să sune în tăcere ceasurile trei ale după-amiezii. Şi chiar îi simţeam aripa cum ostoieşte căldura pielii, dar prunul nu se mai ridica între mine şi soare, el fusese doborît la începutul colectivizării pentru a face loc „producţiilor record" şi în acea zi de iulie trăiam într-o altă lume şi stăteam tolănit în alta, amîndouă în mine şi în acelaşi loc în care mai fusesem şi în burta mamei şi copăcel-copăcel şi păscînd vitele care aveau să dispară într-o singură noapte şi unde mă rechemase mama, în nouăzeci, să-mi spună, astea au fost pămînturile noastre şi să ai grijă de ele dacă mor şi iarba mişcîndu-se în ritmul foilor de carte, de parcă creştea cu ele din pămînt. O capră a behăit dureros şi am întors privirea spre ea, se înţepase puţin, şi dincolo de salcîmi se vedea crucea de pe turla bisericii şi dincolo de ea, albastru, albastru, cerul cîntărilor tăcute, şi nici o urmă de bani, de contracte, de Iliescu, de Văcă.

Ioana PÂRVULESCU

„Stăm rău, foarte rău, domnule"

Toată ziua-bună ziua dăm **bună ziua**. Toată ziua răspundem cu bună ziua la bună ziua. Ziua bună începe cu bună ziua. Continuă cu bună ziua. Se încheie, ce-i drept, cu bună seara sau noapte bună. Din (ne)fericire nu despre cea mai bună seară sau noapte ne-a propus **Dilema** să scriem, deşi îmi închipui că unii vor fi tentaţi să răspundă cam aşa: cea mai bună zi din an a fost noaptea; sau cea mai bună zi a fost o vacanţă; sau cea mai bună zi a fost o oră. Este greu să-ţi ajustezi momentele bune ale unui an ca să încapă în patul procustian al zilei (una şi bună!).

Întotdeauna zilele mele bune (dintre care se va alege la 31 decembrie **cea mai**) încep de la primul bună ziua. Sau se mohorăsc de la primul bună ziua. Tocit mai tare decît flecurile tranziţiei pe asfaltul crăpat al Bucureştilor anului 1994, salutul care leagă în toate limbile norocul zilei de dorinţa de bine a celui cu care te întîlneşti şi-a pierdut orice putere magică. Poate că norocul a devenit şi surd (după ce că era deja orb), altfel, cu tot corul cotidian de bună ziua ar trebui să o ducem cu toţii pe roze, nu pe tepi de trandafiri. Cum să mai ai o zi bună cînd unul îţi spune bună ziua cu gîndul la apa care nu curge (contrazicîndu-l cu rea-voinţă pe Heraclit), altul te salută prăbuşit în sine ca-ntr-un hău, al treilea cu gîndul la dificultăţile de trafic, la grevă, la hoţul care tocmai i-a tăiat geanta. Foarte rar se întîmplă ca vreunul să spună bună ziua şi să gîndească tot aşa. Foarte rar un ton, un accent sau o privire îţi arată că interlocutorul e conştient de faptul că îţi urează ceva. Unii uită să salute (şi nu e de mirare), alţii uită să răspundă. Unii se uită prin tine, alţii nu se uită deloc, unii uită că se uită la tine iar alţii te privesc prea fix şi prea anume. Unii mai bine nu ţi-ar da bună ziua, pentru că dîndu-ţi-o pasămite, ţi-o strică definitiv. Dau de parcă ţi-ar lua din porţia lor de bună zi. Cel mai expresiv mod de a ţi se **lua** ziua bună e în magazinele în care te întîmpină cîte o figură împietrită care-ţi taie cheful să mai deschizi gura. Dacă totuşi o faci nu ţi se răspunde. Dacă ţi se răspunde ţi-ai dori să nu ţi se fi răspuns.

Cu toate astea a fost un timp cînd salutul îşi avea un rost al său, cînd era dăruit şi primit ca un cadou. Cînd **dădea** ceva. În lumea sadoveniană, de exemplu, e un mod de a veni în întîmpinarea dorinţelor celuilalt, un mod de a te arăta la dispoziţia lui: „Care ţi-i voia?" Ori: „Aşa-i că ţi-i sete?" Ori: „Veste bună?" „Bună vremea?" Bună ziua este un ajutor pentru care se răspunde neapărat cu „Mulţămim dumitale". Cît de frumos ştiau să se salute eroii poveştilor lui Creangă... Nu la întîmplare şi nu la fel. Salutau un om într-o împrejurare inconfundabilă: „Bună calea, drumeţule". „Bună vremea, cumătro". „Stai, prietene". „Bun ajuns, om bun". Răspunsul era adecvat împrejurărilor: „Mulţămesc dumneavoastră", dar adesea: „Bună să-ţi fie inima, cumătre, cum ţi-e căutătura". Şi în lumea lui nenea Iancu oamenii aveau mai multă imaginaţie şi vervă cînd se salutau: „Uf! grozavă căldură azi", „Bonsoar, Mache", „Salutare, neică", „Douăsp'ce trecute... Monşer" sau, drept la ţintă: „Stăm rău, foarte rău, domnule". În romanele de astăzi, ca şi în lumea de astăzi, salutul aproape a dispărut sau s-a banalizat, şi-a schimbat funcţia.

Am avut o zi bună - căci pe cea mai bună nu am de gînd să o divulg şi ar fi păcat să o schimb refăcînd-o pe hîrtie - cînd cineva, amintindu-şi de o altă zi bună din alt an, a ştiut să mă salute în aşa fel încît să o învie. Nu cu bună ziua.

Sorin VIERU

Ziua bună şi rămăşiţele ei

1. Dacă mîine mai trăiesc, clipa aceasta de faţă, care a şi trecut, va fi bună, nemaipomenit de bună, cu singura condiţie să reuşesc a scrie, a scrie cîteva rînduri. Fiindcă a scrie este tot ce poate fi mai bine pentru mine, măcar că poate fi şi tot ce e mai rău - dacă prea tîrziu recitesc ce am scris.

2. Dar tot atît de bune, de fapt încă mai bune, sînt zilele în care recitesc, sau măcar simt nevoia să recitesc, cărţile de odinioară.

3. Am avut cîteva ore bune în acest an. (Ca să nu-i mîniez pe zei, voi adăuga însă - şi e purul adevăr - că au fost destule ore rele.) Destule răgazuri resimţite ca bune. Dar erau oare ele cu adevărat bune? În miezul bunătăţii lor, multe aveau un sîmbure amărui, din care urmau să răsară alte zile, de o bunătate la fel de ambiguă... Aducînd bucurii, mărunte şi limpezi, de a căror ieftinătate aş fi putut deveni conştient, dacă m-aş fi gîndit la ele căutînd să le înţeleg. Prilejuri de mari satisfacţii - surogate. Şi - bune numai comparativ şi numai pentru mine.

... Zile realmente bogate, încărcate de fapte - probleme rezolvate, impresii de călătorie, culori, entuziasmul tovarăşului de călătorie.

Mai sînt şi alte zile despre care bănuiesc că au fost bune. Dar eram prea obosit ca să le înregistrez ca atare. Bunătatea lor autentică mi-a scăpat, mi s-a scurs printre degete.

4. Au fost însă şi ceasuri fără echivoc bune în acest an. Sustrăgîndu-mă farmecului deocheat al televiziunii şi gazetelor, am regăsit cărţile de odinioară. Zile de recitire, de hoinăreală voioasă. Ziua de vară (nu mai ştiu care) cînd am recitit o pagină din **Mînăstirea din Parma**: Fabricio peregrinînd de-a lungul lacului Como. Prin nu ştiu ce asociaţie de idei, am ajuns apoi la un fragment dintr-o carte a lui Mihai Şora, unde autorul dizertează despre plenitudinea fiinţei şi în această ordine de idei citează - dar din dar - o pagină din Rousseau, o evocare a unor zile însorite petrecute pe un lac. N-are importanţă că nu-mi mai amintesc exact cînd a fost această zi a recitirii, cum nici faptul că aş fi uitat, poate, de ea, dacă n-aş fi scotocit acum prin memorie, comparînd şi selectînd. Îndeobşte ţinem minte numai zilele de pomină, dar o zi bună nu trebuie să fie una nemaipomenită. Important este că ea a fost. Gîndul că numai de mine depinde ca asemenea clipe să revină îmi ţine de cald. (Dar atunci - dacă o zi bună este una a bunei întîlniri - de ce tot amîn atîta bunele întîlniri pe care mi le-am promis?)

4. Ora aceea în care, citind despre plenitudinea fiinţei, simţeam nelămurit că mă pătrund eu însumi de această plenitudine - şi că pleoapele mele se închid - ora aceea a fost realmente, autentic bună. Dar a fost ea cu adevărat? Ce-are a face? De-ar fi şi imaginară, tot bună este, aşa îmi apare acuma! Alta mai bună tot n-am a împărtăşi.

5. Am sentimentul că am dat extemporal la materia unde mă pîndeşte repetenţia.

Z. ORNEA

„Ruşinea" bucuriei trăite

La modă e acum oftatul văicăreţ, deznădejdea impudic afişată. Totul e durere, suferinţă morală şi materială, lehamite, dezamăgire. Nu spun că aceste sentimente, care şi pe mine mă încearcă, n-ar fi stări de spirit reale şi adevărate, trăite efectiv şi nu prin contrafacere. A recunoaşte, la o somaţie interogativă, că ai trăit şi momente de bucurie autentică, pare o blasfemie care te instalează, brusc, într-un teritoriu aglomerat cu fiinţe suspecte şi, pe drept, rău văzute.

„Viaţa ar fi mult mai voioasă dacă oamenii n-ar încerca, permanent, să-şi pună în practică principiile.“
Somerset MAUGHAM

ÎN CĂUTAREA UNEI ZILE BUNE

În ciuda a tot şi a toate, îmi asum riscul de a mărturisi că în acest an 1994 am avut parte şi de o bucurie. Mărturisirea mea e, ştiu bine, de două ori culpabilă. O dată pentru că am trăit-o şi a doua oară datorită caracterului ei, altfel spus a obiectului ei. Bucuria mea vine din aceea că am terminat de scris o carte. Se numeşte **Anii treizeci. Extrema dreaptă românească** şi am lucrat la ea (documentare şi scris) din septembrie 1990. Mulţi m-au privit, în aceşti ani (mai ales în 1990-1991), acuzator, socotind că gestul meu e dezertare efectivă, acum nefiind momentul retragerii în bibliotecă pentru a scrie o carte. Cum nu-mi cunosc alte aplecări decît pentru studiul de bibliotecă şi scris, nu m-am lăsat antrenat în militantism politic şi, după cîteva luni de zăpăceală, m-am reîntors în sala de lectură a Bibliotecii Academiei. Am reluat lectura integrală, sistematică, a presei anilor treizeci, cu deosebire a celei de extremă dreapta (ceea ce, printre altele, m-a scutit de citirea caricaturii ei din anii postdecembrişti) şi, după o muncă tăcută şi tenace, am scris cartea. Cîteva capitole din această carte, care, sper, în primele luni ale anului 1995 va vedea lumina tiparului, au apărut, săptămînal, în revista **Dilema**.

Încheierea unei cărţi e mai totdeauna o bucurie pentru un scriitor. De ce aş ascunde-o, nemărturisind-o? Ştiu, acum, săvîrşirea unei astfel de fapte pare aproape o ruşine. Să stai abstras, în bibliotecă şi la masa de scris, cînd totul în jur se năruie şi nimic temeinic nu se ridică în schimb, e considerat o impardonabilă eroare. Poate că unii dintre aceşti acuzatori să aibă dreptatea lor. Dar eu, repet, nu mă pricep să fac altceva, nu ştiu cum ar trebui (decît vag teoretic) înălţată noua aşezare românească. Şi, atunci, mă încăpăţînez să-mi văd de ale mele. Rostul meu, ca istoric al literaturii şi al culturii româneşti, e definitiv fixat în trecut, încercînd să-l reconstitui în fizionomia lui autentică. Sînt, de ce n-aş recunoaşte?, prin profesiunea pe care o practic de vreo patru decenii, un anacronic. Pentru mine, paradoxal, vii şi interesante sînt deceniile şi secolele trecute. Acolo am îndreptate toate antenele de orientare. Aruncat în prezentul imediat şi fugos, mă simt, nu o dată, un rătăcit. Puterea mea de analist se simte în largul ei numai pe un teren consolidat, aşezat prin decantarea istoriei. E, poate, o gravă lacună. N-am cum s-o remediez. Maladia, dacă e, s-a cronicizat de mult. Aşa că, desigur - cum altfel? - penitent, mărturisesc bucuria păcatului făptuit în 1994. Am încheiat scrierea unei cărţi şi îndrăznesc chiar să meditez, acum, la o alta.

Dumitru SOLOMON

Concomitenţa

Zi bună? Zi rea? Iluzie maniheistă. De la Socrate şi Platon ştiu că plăcerea urmează durerii şi invers, într-o alternanţă atît de strînsă încît ea devine aproape simultaneitate. Ceea ce în graiul nostru mioritic s-ar putea traduce prin: tot răul spre bine şi viceversa. Mixajul acesta de bine şi rău este prezent, cred, nu numai în viaţa fiecărui individ, dar şi în viaţa fiecărei instituţii compuse din indivizi. Guvernul îşi serbează doi ani de existenţă pozitivă, în care, altfel spus, e călare el pe situaţie şi nu invers. Şi hop, manifestaţia de la Reşiţa. S-a dus naibii bucuria jubiliară. Se încheie cu succes protocolul de la Reşiţa, guvernul respiră uşurat, îşi freacă mulţumit cele vreo 60 de mîini şi, hop, moţiunea de cenzură. Asta e viaţă? Da, răspund platonicienii, **asta** e viaţă. Dacă termenul nu le-ar fi antipatic est-europenilor - ştiu ei de ce -, aş spune că aşa e viaţa, **dialectică**. Dar parcă mă văd bănuit de marxism întîrziat de către cei care l-au studiat pe Stalin înainte să fi aflat de Heraclit.

Dialectica asta inconfortabilă ne urmăreşte şi pe noi, cei cu salarii medii, nu numai pe miniştri, senatori sau magnaţi. De pildă, ziua în care am aflat că Ministerul Culturii a hotărît ca săptămîna viitoare să ne plătească, redactorilor de la revistele culturale, lefurile, după trei luni de pauză, a fost o zi bună. Dar în aceeaşi zi a venit şi încasatorul de la RENEL. Lipsă de coordonare între Ministerul Culturii şi RENEL? Nu, simplă şi meschină dialectică platoniciană. Şi ziua n-a mai fost bună. Tot aşa, o zi cît se poate de plăcută a fost aceea în care am primit un telefon de la un regizor din New York că a început să se repete o piesă a mea. Dar n-am apucat să mă bucur destul că, în aceeaşi zi, am primit alt telefon, de la un director de teatru din Bucureşti, care mă avertiza că, dacă vreau să-mi joace piesa aleasă chiar de el, să fac bine să-mi găsesc un regizor. Ei bine, la New York am găsit un regizor care să monteze o piesă românească, dar la Bucureşti de unde să iau? Şi încă multe altele. Dar concomitenţe din acestea s-au întîmplat nu numai în '94, dar şi în '93, şi în '92 şi, probabil, în '32.

Aşadar, nu mă plîng că plăcerea şi suferinţa alternează, ci că alternează prea repede. Şi nu-ţi rămîne destul timp să te bucuri. Dar nici să te întristezi.

Adriana BITTEL

Croaziera

Cea mai frumoasă zi nu numai din 1994, dar de mulţi ani înainte, aproape toţi, a început pentru mine la 13 noiembrie şi s-a sfîrşit pe 24 - Croaziera scriitorilor, un dar pe care nici n-aş fi îndrăznit să mi-l doresc, croazierele fiind în lumea noastră exclusiv ficţiune. Chemată în ultimul moment fiindcă cineva renunţase, m-am luptat scurt cu inerţia obligaţiilor ce-mi ritmează săptămînile, cu teama de răul de mare şi alte rele pe care ignoranţa mă făcea să le inventez de îndată ce ieşeam cu gîndul din cunoscut - tabieturi - rutină şi, mai mult împinsă de la spate, m-am lăsat dusă de vîrtej. Un vîrtej luminos de imagini, înţelesuri, trăiri, ca o tinereţe a altcuiva, mult mai norocos, împrumutată pentru zece zile.

Ce şi cum să povestesc mai întîi din rolele amestecate ale filmului la al cărui montaj mă şi tem să umblu, ca să nu stric starea de curioasă fericire (păi, da) în care mintea mea le-a imprimat? Odesa cea decrepită, un oraş de fantome, umbră bolnavă a ceea ce a fost cîndva, cu prostituatele şi cîntăreţii/cerşetori de pe chei, scările lui Eisenstein în lumina pustie, Opera ferecată, ceasul Sovietului cîntîndu-şi orele spre mare, biserica grecească unde o bătrînă localnică pe nume Mavrocordat, cu blană roasă şi turban, venise emoţionată să-i întîmpine pe străini. Constanţa noastră, unde Hari Tavitian i-a înnebunit pe blazaţii nordici cu vrăjitoria ritmurilor sale, făcîndu-ne să ne simţim tare mîndri, de parcă ar fi fost şi meritul nostru. Dardanelele noaptea, de pe puntea cea mai de sus, la prova, şi Bosforul în zori cu ploaie, prin hublou. Tarkovskiana, tainica bazilică-cisternă din Istambul, subpămîntă cu peşti pentru coloane şi Izmirul în lumină, ca un miraj împrejurul golfului, bazarul lui cu străduţe de mirodenii, de poame, de murături, de măsline, de cafea, de baclavale-halvale-sugiuc, forme, arome, culori dînd un soi de beţie a bunătăţilor lumii, pitoresc fără mizerie şi sălbăticie.

Cît despre revelaţiile „culturale“, privilegiate, mi se pare aproape indecent să le rezum... Cum să rezumi Atena, incomparabilă şi ea cu tot ce citisem şi văzusem în albume şi documentare filmate, convinsă în prostia mea că poţi cunoaşte şi aşa, la a doua mînă?

Ar mai fi multe de spus şi despre oamenii cu care am împărtăşit această euforie omogenizînd vîrstele, despre descoperirea lor altfel decît credeam că-i ştiu, despre resursele lor de a se bucura, de a scoate la iveală umor, inteligenţă, altruism, spirit de echipă, chiar şi cei mai egolatri şi rigizi. Dar cel mai stenic înţeles al acestei lungi zile frumoase este că, atunci cînd crezi că nu mai aştepţi nimic bun, nici măcar să ningă, atunci cînd totul pare corvoadă şi dezamăgire definitivă, pot apărea surprize miraculoase de la o zi la alta, întîmplarea fericită există oricînd ca virtualitate, şi pentru asta chiar merită să.

George BĂLĂIŢĂ

Scrisoare

Iubite R., ce-ţi doresc eu ţie este ca mica mea scrisoare să te găsească în momentele cele mai fericite ale vieţii dumneavoastră. Adică într-o zi bună. Eu o duc bine cu serviciul militar, întrucît sînt soldat neinstruit.

Întrebarea ce mi-o pui este cu skepsis, ca la radio Erevan, pe vremuri. Parabolistică şi speculaţiuni care mai de care, pe măsura vechilor păcate sau mai noilor pofte. Ţara e plină de filosofi la drumul mare şi tîlhari pocăiţi, ba şi de dame rrromâne călare pe situaţie, şi cine şi-ar fi închipuit că junii lupi or să-şi cam rupă colţii în carnea oilor bătrîne?! O fi carne de fier, cine ştie... Iar lumea asta pe dos, roasă de viermi şi, de neînţeles, foarte vie, curioasă, tenace, imprevizibilă, lipsită de speranţă, dar plină de un viitor care ar putea să nu fie şi al nostru, lumea ce încă o trăim, prietene, este mană cerească pentru bietul artist. De altfel, după unii înţelepţi, ca să-ţi fie bine, trebuie să-ţi meargă rău. Aşa că am avut şi zile bune. Dar mai ales o noapte albă de neuitat. Azi noapte m-am culcat la cinci dimineaţa, mormăie de vreo trei sute de ani pe scîndură la teatru jupîn Malvoglio. Eu n-am dormit deloc. În forţă şi cu dulce nepăsare am trăit, altfel spus am scris, o poveste minunată. Asta e tot. Cu bine.

Dan C. MIHĂILESCU

Bată-ne fericea să ne bată!

Că pe la noi pînă şi fericirea e cu bătaie: scurtă, lungă sau în tranziţie. Auzi idee la **Dilema**, o zi ferice din viaţa noastră de ivani denisovici pe 1994! Cînd se ştie încă din epoca bronzului că fericiţi sînt doar proştii şi nebunii! Omul cumsecade, mai ales dacă l-a bătut fericea de s-a făcut intelectual, nu poate avea decît satisfacţii (mărunte), plăceri (efemere) şi mici fericiri ce derivă din tabieturi, zaiafeturi, firitiseli sau intimităţi delicat împlinite.

Noi am fost deprinşi cu fericirea ca deriziune (sau invers): nimic nu putea egala acel urlet de victorie zarathustriană, pornit din subteranele blocului şi reverberat din etaj în etaj pînă la zece, cum că „a venit apa caldăăăă!“ Sau bucuria nebună că volumul predat acum doi ani editurii „a intrat în planul ferm de peste doi ani“. Ori că: „a venit raţia de zahăr. Uleiul încă nu“. Oooo, fericirea estică! A face rost de „Lenin la Zürich“ pentru o singură noapte; a-ţi veni la vamă coletul cu cafea din străinătate; a găsi un xerox unde să-ţi tragi clandestin „tot Cioranul“; a găsi o pilă colo, o relaţie dincolo, a avea „noroc de un reparator bun“, de o butelie, de un zugrav ieftin, de-o „pereche de pantofi fără moarte“! Fericirea „de-a pune mîna pe zece suluri de hîrtie igienică“, de-a moşteni un loc de veci, de-a „face rost de scorţişoară“... Şi glasul de Leonida imponderabil cu care-i şopteai seara, la culcare, nevestei: „ai pus tu o sticlă de apă pentru mîine dimineaţă, s-avem măcar de-o cafea?...“

Eu unul cam în aceşti termeni m-am deprins cu noţiunea de fericire. În numele etern-românescului „sănătoşi să fim, că-n rest - necazuri destule“, eu sînt fericit 365 de zile pe an, din zori şi pînă în noapte DACĂ: dacă mi-a fost dat să mă ridic şi azi din pat în două picioare; dacă a trecut anul şi n-am avut nevoie de doctori, analize,de tot ce va să zică mafiotica industrie a spitalelor noastre; dacă a trecut anul fără nici o ţeavă spartă, fără o înmormîntare-n familie, fără o inundaţie de la vecini, dacă am reuşit să amînăm zugrăveala şi pe '94 (echivalentă acum cu milionul), dacă încă pot fuma şi bea cafea, dacă nu falimentează gazeta şi nu se desfiinţează Institutul la care lucrez, dacă mă mai pot simţi împărat în ziua de chenzină, dacă mîncăm duminica în familie şi facem revelionul în trei... dacă... etc. Eu de alte fericiri nu ştiu.

Bucurii, plăceri, satisfacţiuni - da. Pe '94: ziua în care, după trei luni de muncă drăcească, am încheiat de tradus cartea lui J.F. Revel „Le Regain démocratique“; ziua în care Andrei Pleşu a vorbit la lansarea antologiei „I. L. Caragiale despre viaţă, artă şi neamul românesc“; ziua în care am dus la editură volumul trei din **Teatrul** lui Eugen Ionescu. Atît. Trei puncte fac un plan în spaţiu. Şi mai presus de toate: fericirea îmbătrînirii în context „sămănătorist“, la ţară, în iarbă, pe deal, culcat sub mesteacăn (nu credeam s-ajung vreodată să mă agăţ cu atîta disperare de natură! cultura, de!): aer, foşnet, cotcodac, guiţ, fîntînă, ţărînă, lătrături, plivit, săpat, ţuică rece, somn uşor ca plumbul. Pentru ca noaptea, în vis, să mă preumblu iarăşi... prin Montmartre... Ptiu! bată-ne fericea să ne bată de intelectuali!

Viorel GAIŢĂ

Cea mai bună zi din anul 1994

Pe cea mai bună zi din anul 1994 am cunoscut-o de dimineaţă. M-a trezit un pîrîit ciudat, ca de lemn care se crapă, şi cînd am deschis ochii mi-am dat seama că se crăpase de ziuă. M-am clătinat, buimac încă, spre baie, în timp ce ochiul stîng mi se zbătea de mama focului. Bunica zicea că asta înseamnă că-ţi vine cineva de departe. Am dat drumul la robinetul de apă caldă şi am constatat că nu întotdeauna cei mai în vîrstă au dreptate. În locul apei calde, din ţeavă s-a prelins cu zgomot un mare fîs. Nu la fel de mare ca cel produs de echipa guvernamentală la împlinirea a „doi ani de vacanţă“, dar la fel de lipsit de speranţă. Am început să fac spume la gură. Încurcasem pasta de dinţi cu pasta de ras. Mi-am scuturat apoi corpul de praful din timpul zilei şi am pornit spre bucătărie. De cum am deschis uşa, privirea mi-a fost izbită violent de o groază de bunătăţi: salam de Sibiu, şuncă presată, muşchi ţigănesc, banane, icre negre, ananas, pepeni, struguri. Am închis uşa repede să nu mă ia cu ameţeală şi m-am felicitat încă o dată pentru ideea cu tapetul lavabil pictat cu naturi moarte. Deja mă simt sătul. M-am săturat de atîta înghiţit în sec. Am mai înghiţit o dată şi apoi am aruncat la gunoi coşul zilnic, care datorită umezelii din apartament a intrat la apă. „Numai cine trebuie nu intră la apă“, îmi zic gîndindu-mă la tricoul lălîu pe care-l port şi care are imprimate pe dos feţele cîtorva membri ai echipei guvernamentale. E vorba despre echipa de fotbal a guvernului care, deşi a fost antrenată chiar de primul antrenor al ţării, a pierdut în deplasare la Reşiţa meciul cu echipa sindicatelor. „Nu-i nimic, important nu este să cîştigi un meci, ci să cîştigăm alegerile“, le-a spus după meci antrenorul.

Am ieşit din casă după ce am răsucit cheia de două ori pentru mai multă siguranţă, tot aşa a răsucit multă lume **cheia** şi acum 2 ani dar puterea a zis: „Ete' scîrţ! E doar o convenţie“ şi pe urmă degeaba şi-a mai ieşit opoziţia din balamale că lucrurile au rămas neschimbate.

Neschimbată a rămas şi credinţa oamenilor în lucruri supranaturale. După ce am ieşit din bloc, am observat că în staţia de tramvai o mare de oameni şi un sobor de preoţi aşteptau să se petreacă o minune.

În cele din urmă şi-a făcut apariţia şi tramvaiul alergînd pe şine. Înaintea lui alerga manipulantul cu manipula într-o mînă şi cu stingătorul de incendii în cealaltă, strigînd din toţi rărunchii „Săriţi, oameni buni că arde“. Oamenii buni au început să sară, care-n două picioare, care-ntr-un picior, care-ntr-o ureche. Incendiul s-a stins. Lumea s-a urcat civilizat în tramvai prin geamurile sparte. De pe una din trepte mă priveşte un bărbat cu zîmbetul larg. Calc peste afişul electoral îngălbenit de yreme şi în spatele meu se închid uşile. În interior voci de copii cîntă un colind de tranziţie: iată anul nou s-a apropiat, din ce va fi împodobit?

V-AȚI PLICTISIT ÎN '94?

Încercare de a pune măcar în ordine alfabetică veștile și poveștile clar-obscure dintr-un

Cap. Z

„Zăpada (Albă ca) și cei 7 pitici", basmul fraților Grimm, nu găsește pitici pentru spectacolele tradiționale de pantomimă, în Marea Britanie, cu ocazia Crăciunului; agențiile de impresariat artistic - confruntate cu această penurie - se decid la soluția importului de pitici din Olanda.

Zuiganov (Ghenadi), liderul comuniștilor ruși, cere, la a 77-a aniversare a revoluției bolșevice, în fața a 10.000 de participanți la mitingul din Piața Lubianka - Piața Roșie fiindu-le interzisă - ca opoziția să se unească pentru a schimba guvernul rus; în Piața Roșie, se permite spectacolul unor clovni occidentali care încîntă copiii și indispun bunicii.

Zohar (Gherson), ambasadorul Israelului în Polonia, ia cuvîntul la Auschwitz - Birkenau - unde se comemorează 50 de ani de la holocaustul țiganilor uciși de naziști - și afirmă că „evreii și romii au un destin comun" (vezi la cap. W., mesajul lui Lech Walesa).

Cap. Y

„Yesterday", al Beatleșilor, intră în repertoriul Corului Armatei Roșii, al cărui dirijor, colonelul Dimitri Somov, „crede în această metamorfoză"; e asimilată și melodia lui Tom Jones, „My, My, Dilaila"; succes considerabil în turneele occidentale, extrem și mijlocii orientale.

Yi (Pi), responsabil în minsterul chinez al Culturii, la departamentul Audio-Video, transmite ordinul prin care toate barurile de noapte au obligația să cumpere și să difuzeze un compact-disc cu 55 de cîntece care laudă cuceririle socialismului, selectate de pe coloana sonoră a o sută de filme patriotice: vor avea loc inspecții la scară națională pentru a verifica executarea ordinului

Yersinia - baccilul Yersinia, cel care provoacă, purtat de șobolani, pesta bubonică; Bucureștii ar avea 12 milioane de șobolani; „deocamdată, șobolanii noștri nu au purici purtători de Yersinia", declară o inspectoare din Poliția Sanitară a Capitalei României.

Cap. X

XU - singurul cuvînt în două litere, începînd cu X, acceptat de scrabbliștii români.

Xiang Zheng - sketchurile populare din China, în două personaje, avîndu-l ca maestru pe artistul Jiang Kuu, cel care dă poanta (to gen) partenerul său, Tang, pregătindu-i-o (peng gen); Jiang e convins că prin Xiang Zheng se poate spune totul din ceea ce „tradiția și mentalitatea chineză nu-și permit să exprime"; sau aproape totul: sexul e tabu, ca și regimul politic care „nu provoacă rîsul", ca și Mao „fiindcă în China nimeni nu-și bate joc de tatăl său"; 80% din texte se inspiră din cotidian, 20% din viața politică, fiind, desigur, supuse „tăierii". „De către cine?". „De o comisie". „Cine o formează?". „Superiorii mei și oamenii de spectacol. Cînd te adresezi la 500 de milioane, nu poți să zici orice-ți trece prin cap, ar ieși un balamuc".

Cap. W

Woodstock 2 - 25 de ani de la primul festival Woodstock al mișcării hippie (1969: războiul din Vietnam, campusurile răsculate, 500.000 de participanți, intrare gratuită, amorul liber, drogul larg răspîndit). În '94: 250.000 la 135 dolari intrarea de cap, drogul și alcoolul interzise, prezervative la 3 dolari bucata; se numără, în trei zile: 120 kilometri de hot dogs, 250.000 de pizza, 1800 tone Pepsi, 12 milioane litri de cafea, 120.000 litri oranjadă, 3800 toalete portabile, 21 kilometri de cabluri audio, 26 kilometri de corzi uzate și schimbate la chitarele electrice, 200 medici, 400 infirmiere, 600 de voluntari îngrijind 1800 de persoane în 179 paturi. 20 de perechi (bărbat-femeie) se căsătoresc, pe loc, sub stele, în uriașa hărmălaie. (vezi cap. L și cap. B).

Walesa (Lech), președintele Poloniei; în mesajul său către cei care comemorau la Auschwitz-Birkenau holocaustul țiganilor, apreciază că „exterminarea romilor a fost cam uitată de lume".

Wy Not - cea mai „en vogue" și „dans le vent" discotecă bucureșteană.

Cap. V

Viena - într-o duminică de octombrie, mii de tineri ies în stradă pentru a cere dreptul la petreceri, protestînd împotriva restricțiilor impuse de autorități la chefurile nocturne; 20 de camioane dotate cu aparatele necesare, amplifică la maximum cele mai recente creații în genurile „heavy metal" și „tehno".

Vlahuță (Alexandru) - poet român, autor al romanului „Dan" și al versului: „Nu de moarte mă cutremur, ci de veșnicia ei", scapă cu bustul nedemolat, în Parcul Herăstrău, unde, după evenimentele din '89, au fost dărîmate statuile lui Darwin, Tolstoi și Fucik.

Vosgi (masiv în Franța) unde, la începutul secolului erau 2000 de lutieri, după al doilea „mondial" - 500, iar în '94-5; în pădurile masivului cresc cei mai buni arbori pentru viori; firmele germane cumpără la prețuri foarte ridicate și taie pădurile cu lemn de vioară pentru a face, din același lemn, mobilă și decorații de lux. (vezi cap. L și cap. C)

Cap. U

„Universul" - susține Marceau Felden, o somitate în științele cosmosului, - ar trebui „să știe" că există deja o singură specie inteligentă, a noastră, ceea ce face imposibilă apariția alteia... Oricît v-ar apărea de stupefiant, privilegiul gîndirii în Univers ar putea aparține numai speciei umane. Terra a recenzat 12 milioane de specii, ea cuprinzînd, probabil, 100 de milioane. Or, una singură, a noastră - care împarte 99% din ADN cu cimpanzeul - a avut acces la inteligența superioară și la conștiință. Aceasta demonstrează clar că a avut loc un miracol, un salt calitativ de o amploare incalculabilă asupra căruia toate particulele materiale ale Universului au fost „informate" în timpul scurs de la Big-Bang-ul cosmic"; e conceptul antropocosmic al lui Felden, care împacă religia cu cuantica, recurgînd și la ironie: „Presupunînd că există și alte civilizații extraterestre de înalt nivel tehnologic, nu văd de ce s-ar strădui să difuzeze informații altor eventuale civilizații; nu vor avea și ele, limitări bugetare?"

Universitar - vezi la cap. E, Eco (Umberto).

Cap. T

Titanic 2 - replică la Titanic 1, e construit de un grup japonez pe un șantier naval irlandez; transatlanticul nu va avea sală de mașini, nu din superstiție; Titanic 2 nu va naviga, va fi un hotel de lux în golful Osaka.

„Un tramvai numit dorință", filmul lui Elia Kazan (1951) a avut 4 minute cenzurate de producătorii săi, sub presiunea ligilor pentru decență care demascaseră și piesa lui Tennessee Williams „ca un repertoar de perversiuni"; un cine-arhivar, Michael Arick, găsește cele 4 minute tăiate la montaj: Stanley (Brando) o privește pe Blanche (Vivien Leigh) înainte de a o viola și îi spune: „Știi că n-ar fi rău să te înnebunesc puțin?"; după scena bătăii și a pockerului, Stella coboară scara cu o expresie lascivă (taiată!), plus cîte o replică cu dublu sens sau cîte un adjectiv dubios. Kazan cedase la replici, dar nu la viol: „Warner vroia un film adult și, în același timp, de familie... era cuadratura cercului" (vezi și la cap. Q - Quigley).

Tărăcilă (Doru Ioan), ministrul de interne al României, dat în judecată de astrologul Ionel Petroșeneanu din București, fiidcă n-a răspuns memoriilor prin care îi cerea să trimită un ofițer superior ca să ancheteze jignirile la care e supus de vecinii de bloc și de copiii acestora; Ionel Petroșeneanu se consideră, în urma investigațiilor sale, drept cel mai mare astrolog din lume.

Cap. S

Scrabble - cel mai faimos joc cu litere, din lume; proprietara lui, societatea britanică „Spear and Sons" (cifră de afaceri 38 de miliarde lire dintre care 2/3 asigurate din vînzarea jocului) preferă, în ultima clipă a licitației, să-și vîndă acțiunile gigantului american Mattel care-i oferă 11,5 lire per bucată față de 11 lire ale rivalului său, nu mai puțin gigantul Hasbro (care deține drepturile acestui joc în America de Nord și Australia). Scrabble (vezi și cap. B, Butts) atinge un volum mondial de vînzare cifrat la 100 de milioane exemplare, funcționînd în 35 de limbi și în „brail", pentru nevăzători; în raport cu densitatea populației, islandezii sînt cei mai mari consumatori de scrabble de pe glob.

Sarajevo: într-o sîmbătă, la slujba de Sf. Iosif, episcopul Pero Sunder, zărindu-l în catedrală pe generalul Michael Rose, comandantul forțelor ONU, ridică ochii spre cer și spune cu voce tare: „Dumnezeu să-l ajute pe generalul Rose ca să ne aducă niște cartofi dela Kiseljak" (vezi cap. K), stîrnind rîsul bun și nebun al credincioșilor.

Cap. R

Ringi (Frank) - coafor-cosmetician din Chicago, specialist în „a da o frumusețe ariană" clienților săi (vezi și cap. H).

Ruanda: „Eu personal, n-am omorît multă lume - nu mai mult de o sută...". „Eu n-am fost decît un subaltern, am omorît vreo 14...". „Și eu doar zece...". „Eu, pe cuvînt, pe nimeni - dacă au fost patru..." (din răspunsurile înregistrate de o echipă a televiziunii franceze condusă de Henri Brussini pe locurile masacrului, printre soldații rătăciți).

„Regina Mamă a murit"... se imprimă, timp de 30 de secunde, pe un teletext al BBC-ului, vestea fiind anunțată și la postul de radio, ca și în noiembrie '93; și în '94, oficialitățile instituției își cer, rușinate, scuze pentru eroare. Regina Mamă trăiește, fiind de aceeași vîrstă cu inventatorul scrabble-ului.

Romînce din ce în ce mai multe, își angajează bodyguarzi - declară Ștefan Crisboi, directorul lui S.C. Portguard - în timp ce Comisia Națională de Statistică calculează că „cele mai multe romînce se căsătoresc după 20 de ani și divorțează înainte de 40 de ani, căsătoriile nedepășind 10-15 ani".

„Românii se împart într-o singură categorie: deștepți" (din cronica ideilor orale la București).

Cap. Q

Quigley (Martin), producătorul delegat de la „Warner Bross" pentru „Un tramvai numit dorință" (1951), explicîndu-i lui Elia Kazan ce trebuia „tăiat" din film, agita foarfecele și încerca să-i bage în cap că „libertatea de expresie nu e în sens unic". „Eram dezgustat" - își amintește regizorul după 44 de ani.

Părintele Quintana - personaj din ultimul roman al lui Carlos Fuentes, „Campania americană", călugăr mexican care, în final, explică eroului principal, Baltazar (un tînăr utopist de speță rousseau-iană, fanatic al modernizării sociale,politice la sfîrșitul secolului XVIII, acolo, în America Latină): „Îți cer să-ți complici credința laică! Vreți să sfîrșiți cu acest trecut care vă apare nedrept și absurd. O, ce bine ar fi ca totul să se bazeze pe Montescu (Montesquieu) și nu pe Torguemada. Ei bine, nu! Vrem cu toții, azi, să fim europeni, moderni, bogați, trăind în spiritul legilor. Nu va fi posibil, dacă nu ne împovărăm cu acest mort care este trecutul nostru. Îți cer să nu sacrifici nimic, fiul meu - nici magia indienilor, nici teologia creștină, nici rațiunea europenilor. Nu te lăsa acaparat, Baltazar, de o singură idee. Pe un taler al balanței, pune toate ideile tale și pe celălalt, tot ce le contrazice și atunci te vei apropia de adevăr".

„Dr. Quinn" - serialul cu cea mai mare popularitate printre telespectatorii români, 85% procentul de audiență, media de apreciere 8,70 (cf. datelor furnizate la sfîrșitul anului de Serviciul de Sondaje TVR).

Cap. P

Pepsi (sticla de un litru) - reclama cu cel mai mare succes printre teleclipurile publicitare, la TV Română fiindcă unul din eroii sketch-ului, pe rol de surd, confundă și rimează cuvîntul esențial, „litru", ba cu „arbitru", ba cu „Nea Nicu", nimerind peste cele două obsesii ale străzii: fotbalul și tiranul.

Parks (Rose), 81 de ani, figură legendară a luptei negrilor din SUA împotriva segregației rasiale; în 1951, ea e aceea care refuză să-i ofere unui alb locul într-un autobuz din Alabama și e condamnată pentru asta la închisoare. În '94, un tînăr negru o jefuiește, la ea acasă, de 53 de dolari. Hoțul e deunțat la poliție de un anume Mario Jefferson (vezi cap. J).

Potcoavă (Ana), eroină protestatară și contradictorie a miilor de păgubiți în falimentul jocului de întrajutoare „Caritas" de la Cluj: „La 17.25, Ana Potcoavă a cerut insistent să i se aducă o canistră cu benzină. Deși cei mai mulți dintre participanți au refuzat să-i satisfacă dorința, motivînd că «Nu are rost să mori pentru niște gunoaie», totuși, la ora 17.30, Ana Potcoavă a reușit să-și toarne pe ea o jumătate de litru de benzină.

În acel moment, ca răsărind din pămînt, aproximativ 50 de polițiști au înconjurat locul, imobilizînd-o și strigînd: „Nu vă apropiați, o ducem la psihiatrie!" Ana Potcoavă a fost azvîrlită ca o cîrpă în mașina Salvării, în timp ce striga: „Vă rog, vă implor, aruncați un chibrit pe mine!". („Evenimentul zilei")

Cap. O

Otakus - tineri japonezi care nu vor să crească, temători în fața femeilor, a vieții, a realităților; blocați în universul benzilor desenate și al păpușilor cu care se mastrubează; în timpul week-end-urilor, se deghizează în soldați și se bat între ei. Un otakus zice: „Altădată se dorea prosperitatea. Acum o avem. Nu mai e nimic de făcut".

Cap. N

Nuvorișci (contracție între „nouveaux riches" și „tovarășci") se numesc în Rusia, proaspeții milionari - cu accentul, desigur, pe ultimele silabe.

Ndina (localitate în Ruanda). Cel mai mare balamuc din țară. Asediat patru zile de trupele hutu, pacienții find în majoritate tutsi; cînd rezistența a fost înfrîntă, militarii hutu au mitraliat bolnavii care nu înțelegeau ce se întîmplă, ei întîmpinînd soldații cu cîntece și dans, convinși că vor primi dulciuri. După încheierea războiului, spitalul a fost redeschis. Deși este grav avariat de lupte, el adăpostește foști combatanți, traumatizați de cele trăite. Actualul administrator al spitalului a povestit în cadrul unei conferințe de presă că printre pacienți se numără și un hutu, despre care se bănuiește că a luat parte la masacrul din luna aprilie. „Acesta stă închis într-o cămăruță fără geam și urlă toată ziua: «Eu nu sînt tutsi, tu ești tutsi și eu o să te omor! Pac, pac, pac!»", a relatat doctorul.

„Neurology" - revistă medicală americană - relevă noi amănunte din studierea, la Salzburg, a craniului lui Mozart: „O fractură temporală stînga, cu un an sau doi înainte de deces, perioadă în care neastîmpărul lui bine cunoscut a fost la originea multor căzături: de asemenea, un hematom subdural survenit în aceeași epocă, ar explica îndelungatele cefalee de care se plîngea, precum și tulburările de caracter și atenție de la sfîrșitul vieții".

Cap. M

Monica - titlul unui studiu-anchetă al Organizației Mondiale a Sănătății, asupra maladiilor cardiace, cel mai întins și cuprinzător din cîte s-au

HAI SĂ FIM SERIOŞI!

balamuc care „ar fi un loc minunat de stat, de n-ar exista hemoroizii". (Beatleşii)

întreprins vreodată, articulat pe 38 grupuri de populaţie, aproximativ 15 milioane de oameni din 21 de ţări. Un chinez din Pekin are de 11 ori mai puţine şanse de a muri dintr-un infarct decît un finlandez din Carelia de Nord, regiunea care deţine recordul mondial al crizelor cardiace; la femei, Catalonia are procentul cel mai scăzut de infarcturi, maxima - de 9 ori mai multe - fiind localizată printre scoţience, la Glasgow; disparităţile considerabile observate între ţări nu se pot explica doar prin clasicii factori de risc.

Modin (Yuri Ivanovici), ofiţerul KGB care, din 1942, contactează, ţine legătura şi răspunde de „celula celor de la Cambridge", strălucitii agenţi englezi Philby, McLean, Burgess, aduşi, după căderea reţelei, la Moscova, unde au trăit în pace şi onor. „Cum au suportat viaţa la Moscova?", e întrebat Modin, şi el pensionar din 1988. „Philby, foarte bine, se simţea ca acasă, peste tot; McLean, mai puţin bine, fiindcă Philby îi luase nevasta; Burgess s-a sinucis încet cu vin georgian, regreta prea mult «pub»-urile londoneze; şi croitorii. Într-o zi a întîlnit o turistă engleză şi a rugat-o să-i transmită măsurile sale unui croitor din Bond Street; acela, de cum a citit biletul, a exclamat: «Ăsta-i Burgess, iar s-a îngrăşat»". Modin a sosit la Paris, în primăvară, pentru a asista la lansarea cărţii sale: „Tovarăşii mei de la Cambridge" (ed. R. Laffont).

Cap. L

Lamb (Daniel) - judecătorul care, pe 13 august, la Woodstock 2, oficiază, în ţinută de gală, cele 20 de căsătorii, în plin potop, în uraganul concertului.

Lima (capitala Perului): 1500 de tineri întind, pe o autostradă, 3 kilometri de senviciuri cu pastă de sardine, pentru copiii săraci din suburbii.

La Paz (capitala Boliviei): 23.000 de bolivieni compun şi semnează o scrisoare de 7 kilometri întindere, avînd ca mesaj susţinerea echipei naţionale de fotbal după eşecul de la Mondiale.

Lutierii lucrează alături de tăietorii de pădure; arborii pentru viori sînt greu de găsit; ei cresc pe terenuri stîncoase, între 1000-1500 m altitudine; cresc încet, cu un metru la 10 ani în înălţime şi 0,60 cm, în diametru, la trei secole; înainte de tăiere, cînd e tatonat cu securea, apare din lemn un sunet, o undă pe care doar forestierul meloman o înţelege (vezi şi cap. C şi cap. A).

Cap. K

Koncealovski (Andrei), regizor sovietic de prim rang, întors în Rusia dintr-un lung autoexil occidental şi hollywoodian: „Rusia nu va fi niciodată Statele Unite. Noi semănăm mai degrabă cu America Latină: privilegiaţi foarte bogaţi şi o masă enormă de săraci cărora ateismul şi comunismul au izbutit să le insufle că bogăţia e un păcat. Am întîlnit un industriaş din Ural care a cumpărat 3 Rolls-Royce-uri într-o zi; le-a plătit cu un pumn de smaralde scoase din buzunar. Ca în Europa secolului XVI! Cînd l-am întrebat de ce-i trebuie trei maşini, mi-a răspuns că, din cîte ştie, Regina Angliei face colecţie de Rolls-uri. Mentalitatea rusească nu seamănă cu nici o alta. Şi au o vitalitate feroce. Îndoiala e aici un privilegiu al îndoielii. Mă simt aproape de Cehov..." (vezi şi la C - Cehov).

Krieljak - localitate la 20 km de Sarajevo, mult mai bine aprovizionată, de unde episcopul Sunder aştepta ca Dumnezeu să-i ajute pe soldaţii FORPRONU să aducă un sac de cartofi; într-adevăr, cînd se întorc de la Krieljak, soldaţii lasă la uşa casei parohiale, un sac mare cu cartofi.

Cap. J

Jefferson (Marco): cel care-l denunţă pe jefuitorul Rosei Parks (53 de dolari): după ce-l felicită, poliţiştii caută prin fişele lor şi îi pun imediat cătuşele; M.J. era căutat de 3 ani pentru jefuirea unei bănci.

Jevons (Duncan, 49 de ani) - hoţ de biblioteci universitare şi ecleziastice din Anglia; poseda acasă vreo 50.000 de volume, adunate de-a lungul a 30 de ani; nu voia să le vîndă; le fura pentru a demonstra celor din jurul său că nu e incult; condamnat la 15 luni de închisoare.

Cap. I

Irons (Jeremy): actorul care dă glas leului negativ Scar, în ultimul lung metraj de desene animale ale Studioului Walt Disney, „Leul Rege", succes formidabil, 270 milioane de dolari - reţeta primelor luni. Cei mai duri dintre critici recunosc calităţile unui scenariu pe care e vizibilă o anume „ghiară" a cuiva trecut prin jungla asta unde un rege e asasinat de fratele său, un prinţ e obsedat de spectrul tatălui său care cere răzbunare. Ticălosul Scar pactizează cu hienele pentru a-l răsturna pe regele-leu Mufasa şi a-i ucide urmaşul.

Iordania, în urma tratatului de pace semnat cu Israelul, inaugurează relaţiile comerciale exportînd o primă încărcătură de roşii, 20 de tone, bine venite pe piaţa israeliană, unde tomatele sînt atît de scumpe, încît însuşi preşedintele ţării, Etzel Weismann, i-a sfătuit pe concetăţenii săi să reducă din consum.

Interarms - firmă importantă de armament, cea care îl solicită pe Mihai Kalaşnicov - inventatorul celebrului automat sovietic - să lucreze pentru o mai bună dotare a armatei americane; rusul nu refuză; el împlineşte, în '95, 70 de ani (a nu se căuta mai sus, la K, nu e de găsit; dacă nu popularizăm dezertorii, de ce am aminti geniile care perfecţionează puştile?)

Cap. H

Haynes (Jonathan) - cel care îl ucide pe coaforul Frank Ringi, din Chicago (vezi la R, Ringi), fiindcă servea şi dădea „frumuseţea ariană" multor clienţi nearieni. Condamnat la moarte.

Hong Kong - seminarul asiatic consacrat toaletelor publice, 400 de delegaţi din 11 ţări propun modelul unor grupuri sanitare „ecologice", uşor de instalat şi manipulat, care colectează apa de ploaie şi reciclează apa utilizată, materiile solide fiind comprimate şi ambalate higienic în plastic, urmînd a fi alăturate altor deşeuri casnice. Seminarul a luat în consideraţie ultimele statistici care stabilesc că un om (pînă la 70 de ani) îşi tr.äieşte, „acolo", în medie universală, între 1-3% din timpul vieţii, stînd, tot în medie, două minute.

„Hippioţi" - „sîntem un fel de rockeri, dar cam hippioţi", expresie a unor liceeni din Bucureşti, formînd mici grupuri instrumentale, cu chitară şi dairea, care bat, vara, pe blat, litoralul românesc, cîntînd pe şosele, străzi şi sub stele, mîncînd pe unde pot, scoţînd cam 5-6000 pe seară, din omeneala vilegiaturiştilor; texte parodice şi lirice rupte din actualitate - de la versuri ca: „golani, pîine, mineri, Iliescu, maşini/ parlament, totuşi iubirea..." pînă la: „te salut, generaţie-n blugi / te salut tineret în adidaşi" (dintr-un reportaj excelent al Melaniei Vergu în „Adevărul").

Häagen-Dazs - marca unei creme de îngheţată a cărei reclamă o consacră drept „nebunia totală" (vezi ilustraţia de la pag. 16).

Cap. G

Genovacidul - „Fraţilor, în Deltă a început genovacidul!", exclamaţie a unui crescător de vaci din Delta Dunării unde braconieri infiltraţi printre vînători, împuşcă vacile cu muniţia afectată mistreţilor. „Priveliste apocaliptică (scriu reporterii „Evenimentului zilei"): vaci cu pulpele despicate, restul corpului în descompunere din care se hrănesc ciorile". Explicaţia acestui masacru ţine de graba cu care braconierii trebuie să acţioneze pentru a fura o bună parte din vită, sub presiunea fricii de a nu fi surprinşi asupra faptului.

Gîndacii - trebuie ucişi sau nu? Un studiu al ministerului american al Agriculturii dă în vileag că gîndacii morţi sînt mai periculoşi decît cei vii; carcasele lor uscate degajează proteine alergizante, cauzează guturaiuri, iritări ale pielii şi dificultăţi respiratorii.

Cap. F

Florida - 100.000 de tinere, adunate pe un stadion cu prilejul unei Convenţii a credincioşilor anabaptişti, jură că-şi vor păstra fecioria pînă la căsătorie.

Florica - vacă superbă care păştea, parcă dintotdeauna, pe un tăpşan, lîngă Castelul Bran, Tudor Vianu contemplînd-o fermecat, an de an, în vacanţele sale, pînă cînd îl întreabă pe proprietarul ei: „Bade, ce nume i-ai dat vacii dumitale?" „N-are nici un nume, domnule profesor, noi îi spunem Florica". Era una din replicile favorite ale profesorului (Amintire a cuiva în ziua în care se împlineau, în '94, 30 de ani de la dispariţia esteticianului).

Funebre (pompe): „Noi nu garantăm o viaţă mai bună, ci un final magnific" (reclamă la o întreprindere bucureşteană specializată în acest sens).

Cap. E

Edelweiss-ul şi alte plante de munte, exact 26, au început să migreze spre piscuri şi mai înalte ale Alpilor, silite de fenomenul reîncălzirii climatului planetar - o concluzie a studiului, temeinic documentat pe teren, al unui botanist de la Universitatea din Viena.

Eco (Umberto): „Prin mintea unui universitar italian trec, în cîteva clipe, paradoxul lui Epimenide, ultima melodie a lui Celentano, viaţa pe Marte, problema ispăşirii, articolul pentru mîine, relaţia între întreg şi parte..." (vezi, de mai e cazul, şi cap. U - „Univers").

Experţii în legile religioase şi juridice din Malaezia dezbat problema extinderii pedepsei corporale, prin bastonadă, şi la femei; moderniştii zic da, conservatorii că nu; printre modernişti apare un subcurent: ciomăgite, femeile pedepsite trebuie sau nu să-şi păstreze chiloţii?

Cap. D

Donald. Răţoiul. „Face", în '94, 60 de ani, palmipedul a debutat în iulie '34 („The Wise Little Hen"), ca în '38 să devină vedeta principală într-un „cartoon" unde flirta cu Donna, viitoarea Daisy; în 1943, îl înfruntă pe Hitler în „Der Führer's Face".

Deng Lin (53 de ani, fiica lui Deng Siao Pin) - artista familiei, pictează şi face tapiserie pe mătase, tablourile ei se vînd la preţuri între 5000 şi 8000 de dolari, tapiseriile la 40.000: „Mulţumită deschiderii am putut merge în străinătate, descoperind operele lui Van Gogh, Matisse, Miro, Kandinski şi Chagall, la care ţin cel mai mult. Aceasta mi-a schimbat stilul... deşi rămîn fidelă picturii chinezeşti în alb şi negru. Transformările politice permit opţiunea pentru arta abstractă. Înainte era interzisă... Trebuie să cîştigăm timp pentru a fi siguri că am dobîndit stabilitatea; e foarte bine că la noi oamenii se îmbogăţesc: banul e cel mai bun antidot la contestare. Oricum, cred că reforma e irezistibilă şi ireversibilă".

Cap. C

„Cehov - spune mai departe Koncealovski în interviul său din „Le nouvel observateur" - era un artist care încerca să înţeleagă ce se petrece în jurul său; la drept vorbind, era foarte pesimist cu privire la Rusia: „Cînd ceva nu merge la noi - scria el - se găseşte întotdeauna un vinovat, francezii, Bismark, evreii..." Astăzi, culpabilii sînt evreii, homosexualii, comuniştii... Numai că ruşii nu ştiu ce înseamnă culpabilitate, inclusiv aceea faţă de stalinism". Ca atare, în proiectele sale pentru '95, există montarea, la Moscova, e unei opere-rock după „Crimă şi pedeapsă".

Carbonare (Alain) - unul din ultimii cinci lutieri din Mirecourt (Vosges) care a lucrat şi pentru Jehudi Menuhin: „Spre diferenţă de cum e la oameni, o vioară trebuie să se nască perfectă... Cînd termin de făcut o vioară, nu pot să mai adorm în noaptea aceea".

Camus (Albert) - ani de zile într-un con de umbră („literatura lui are prea multe sentimente de Cruce Roşie"...) romanul său, „Primul om", - rămas în manuscris, descoperit postum - e socotit, la Paris, eveimentul editorial al anului, ajungînd, în primele săptămîni ale lansării, la 8000 de exemplare vîndute pe zi. Tradus rapid şi la Bucureşti!

Caracal (gară): vezi la B, Baniţă.

Cap. B

Butts (Alfred) - arhitect new-yorkez, născut ca şi Regina Mamă a Angliei, la 1900; şomer în timpul crizei din anii '30, inventează un joc cu litere numit Lexico al cărui spuribus era doar formarea unor cuvinte formate din 7 litere; cu anii, Butts îşi perfecţionează jocul, atribuind fiecărei litere un punctaj, determinat de frecvenţa ei în prima pagină a lui „New York Times"; cu cît sînt mai rare (X, Z, H) cu atît sînt mai valoroase şi măresc valoarea cuvîntului; după război, Butts se asociază cu Jim Brunot, un jucăuş ca şi el, dar cu mai mult simţ comercial, rebotezînd invenţia „Scrabble" şi vînzîndu-şi la preţ bun drepturile de autor; va juca scrabble pînă la sfîrşitul vieţii sale. „Asta îl menţinea tînăr" - apreciază un strănepot.

Bjergestam (Lars) - medic psihiatru şi colaborator al serviciilor suedeze de salvare maritimă, opinează - după scufundarea feribotului „Estonia" - că „profilul tipic" al supravieţuitorului este bărbatul de peste 25 de ani, celibatar, avînd o meserie activă şi o mare siguranţă de sine.

Brooks (Sean), căsătorit în cadrul festivalului de la Woostock cu Christine Capozzi, anunţă că „Woodstock Ventures ne-a oferit prezervative" şi scrie pe un panou agăţat la cortul lor: „Do not disturb. Honneymoon in progress".

Baniţă Petre (deputat de Dolj, prof. universitar) - acostat în gara Caracal de un domn, Mihai Alexandru, care se prezintă ca locotenent-colonel însărcinat cu paza sa de serviciile specializate în acest sens. Universitarul (a nu se căuta la „U", „univers") crede, nu cercetează (vezi la cap. A - Alexandru).

Babel (Isac) - scriitor sovietic, „smuls fizicеşte vieţii", prim împuşcare, în 1941, acuzat de trotkism şi spionaj, reabilitat în '56; apariţia, într-o traducere excelentă, a „Armatei de cavalerie" - însoţită de jurnalele inedite pînă în '94 ale scriitorului - este socotită de critica germană, drept evenimentul literar al anului.

Cap. A

Abobo (localitate în Coasta de Fildeş): un spectator înjunghie mortal pe jucătorul Abon Soumahoro, înainte ca acesta să execute un penalty, într-un meci amical, amical, amical.

Ambasadorii poligami din Swaziland au dreptul de a pleca la posturile lor însoţiţi de o singură soţie.

Alexandru (Mihai), cel care s-a prezentat în gara Caracal ca locotenent-colonel din Serviciul de Pază şi Protocol, era un alienat mintal fugit dintr-un ospiciu buzoian.

Arborii pentru viori trebuie doborîţi iarna, pe lună stinsă, cînd sînt căzuţi în letargie şi seva, scăzută, abia circulă; trebuie tăiaţi şi căraţi repede, înainte de răsăritul soarelui, fiindcă altfel se învineţesc, „se încălzesc" şi sînt pierduţi pentru muzică.

Pagini realizate de
Radu COSAŞU

(cu o foarfecă bună să despice şi să mulţumească în special „Evenimentului zilei", „Adevărului" şi „României libere" pentru bogăţia lor de ştiri.)

Scriitorii şi Securitatea: dosarul Vasile Voiculescu (I)

La 4 august 1958, Direcţia de anchete penale din cadrul Ministerului Afacerilor Interne, elibera o ordonanţă de reţinere pe numele lui Voiculescu Vasile, născut la 27 noiembrie 1884, în comuna Pîrscov judeţul Buzău, fiul lui Constantin şi al Sultanei, de profesie medic, domiciliat în strada doctor Staicovici numărul 34. Arestarea poetului, aflat atunci la o vîrstă înaintată, a fost justificată de locotenentul major Mihăilescu Gheorghe, anchetator penal de securitate, prin învinuirea de uneltire contra ordinii sociale. Ca urmare, anchetatorul dispunea (citäm): „Ordon tuturor organelor forţei publice să se conformeze legii, să aresteze şi să conducă la arestul MAI pe numitul Voiculescu". În noaptea de 5 august, la ora 1, după obiceiurile Securităţii, la locuinţa poetului din doctor Staicovici se prezenta un echipaj al temutei poliţii politice comuniste. Timp de 4 ore, căpitanul de securitate Gheorghe Dobre şi locotenenţii majori Ion Ciorbea, Dumitru Ciubăncan şi Ion Caliţu au răvăşit casa, sub privirile neputincioase ale bătrînului de 73 de ani. Între cele confiscate de securişti, menţionăm actul de identitate, carnetul de medic pensionar şi, citäm, „una mapă cu mai multe manuscrise în versuri, un plic conţinînd un manuscris în proză şi versuri, un plic mare cu diferite scrisori, două plicuri cu piese de teatru, una carte în limba germană de autorul Ghedemburg cu versuri în limba română scrise printre rînduri. Nu s-a făcut nici o plîngere că s-a folosit vreun procedeu ilegal". Citat închis. Pentru subofiţerii securităţii, clasicul mistic suedez Svedenborg, din care Vasile Voiculescu începuse să traducă, a creat dificile probleme de grafie. Dincolo de aceasta, după ce au fost adunate cu grijă toate manuscrisele găsite în casa venerabilului scriitor, securiştii au trecut la partea cea mai dificilă a demersului lor: confruntarea cu literatura. În fapt, Vasile Voiculescu a fost arestat în acea noapte de august a anului 1958 alături de alte 15 persoane, reunite în „lotul" cunoscut sub numele „Rugul aprins". În încercarea de a opune comunismului o resurecţie a ortodoxiei, ca şansă de salvare a valorilor umane supuse atunci pervertirii, oameni ai bisericii, intelectuali şi studenţi s-au întîlnit în mai multe rînduri laolaltă, fapt care nu a scăpat prea multă vreme vigilentei reţele informative a Securităţii. La aceste întîlniri, transformate ad-hoc în cenacluri, Vasile Voiculescu a citit celor prezenţi unele din poeziile sale. Securitatea trebuia să dovedească în cursul anchetei caracterul subversiv al versurilor, din care trebuia să decurgă periculozitatea socială a acestor întîlniri. N-a fost aşa de uşor pentru anchetatori. După ce Vasile Voiculescu a fost depus într-o celulă din arestul MAI iar filele acoperite cu scrisul său meticulos, foarte citeţ, au ajuns pe biroul locotenentului Gheorghe Mihăilescu, preludiul confruntării dintre Securitate şi scriitor se consumase. Prima anchetă a survenit la 3 ore de la arestare, timp în care anchetatorul s-a rătăcit printre versurile aflate în faţă. În 5 august, la ora 8 şi 15 minute, într-unul din birourile Secţiei de anchete a Securităţii începea supliciul lui Vasile Voiculescu. După obişnuita declaraţie de identitate, bătrînul scriitor, obosit şi tulburat, a fost abordat brutal: „arată activitatea duşmănoasă pe care dumneata ai desfăşurat-o împotriva regimului democrat popular din Republica Populară Română". În primul răspuns, poetul neagă că ar fi desfăşurat activităţi ostile regimului. A urmat o pauză, deductibilă din conţinutul stenogramei anchetei. Pauză în care poate că locotenentul de securitate Mihăilescu nu s-a rezumat doar la ameninţări. De altfel, violenţele fizice îndurate de Vasile Voiculescu în anchetă vor fi evidenţiate mai tîrziu în cîteva buletine medicale asupra cărora nu vom insista acum. În orice caz, iată care a fost reacţia anchetatorului. Citäm: „Întrebare: Nu e adevărat. Din materialele probatorii rezultă că ai făcut parte dintr-un grup ostil regimului democrat popular, condus de Teodorescu Alexandru zis Sandu Tudor şi Mironescu Alexandru. Vorbeşte dumneata despre activitatea pe care ai desfăşurat-o împotriva regimului. Răspuns: Este adevărat că am desfăşurat activitate ostilă împotriva regimului din Republica Populară Română. Recunosc că am scris şi am difuzat poezii cu caracter duşmănos regimului de democraţie populară. Începînd din anul 1947 şi pînă în prezent eu am scris multe poezii cu conţinut mistic religios, de îndemn la o viaţă duhovnicească de rupere de viaţă, care prin interpretare au caracter duşmănos faţă de regim" (citat închis). La solicitarea anchetatorului, care selectase dintre manuscrisele poetului unele poeme, Vasile Voiculescu recunoaşte misticismul poeziei „Noul arhitect" şi caracterul direct duşmănos al celor intitulate „Neagra labă" şi „Cerşetorul". Sub privirile necruţătoare ale securistului, bătrînul scriitor declara în continuare: (citäm): „În majoritate, aceste poezii le-am scris pe un caiet cu foaie velină în decursul timpului, iar în urmă cu puţin timp le-am dat la bătut la maşină în 3 exemplare fostului colonel Barbu Slătineanu, fiul prietenului meu, profesorul medic Alexandru Slătineanu. Am continuat să mai scriu poezii pe care nu am apucat să le dau să fie bătute la maşină. Ulterior, unul dintre cele 3 exemplare i l-am dat lui Alexandru Mironescu, pe care l-am cunoscut în 1950 la Biserica Antim şi cu care sînt prieten. Lui i-am dat de altfel şi poeziile mai noi pe care nu le-am bătut la maşină. Recunosc că prin intermediul lui Mironescu Alexandru aceste poezii au fost cunoscute şi de alte persoane. Recunosc că mapa cu poezii care mi se prezintă la anchetă îmi aparţine. Ele au fost citite în casă la Mironescu Alexandru. Pe mapă e scris Poezii duhovniceşti ale lui Vasile Voiculescu" (citat închis). Pentru a smulge aceste cîteva declaraţii poetului, locotenentul anchetator Mihăilescu a avut nevoie de 4 ore. În 5 august 1958, la ceasul prînzului, prima zi de supliciu lua sfîrşit pentru poet. La capătul ei, deţinutul Vasile Voiculescu a fost reintrodus în celulă.

Marius OPREA

Duşmanii noştri cei iubiţi

Despre drog (III)

„Cînd viaţa dispare, e înlocuită prin miraje"
Cehov, **Pescăruşul**

„Dumnezeu e mort" - afirmaţia lui Nietzsche a devenit celebră, dar se uită mereu continuarea, oamenii l-au ucis pentru că nu mai aveau nevoie de el. Omul a devenit orfan de divinitate pentru a se încredinţa - într-un fel sau altul - progresului ştiinţei, considerat un garant al bunăstării confundate cu existenţa. Progres despre care se ştie că va nega orice valoare etică pentru a-şi împlini înaintarea. Nu ne lipsesc exemplele care ne dovedesc cum toate opreliştile dispar în faţa imperativelor utilitariste ale geneticii şi ingineriei biologice, în pofida tuturor comisiilor **ad hoc** instituite ici şi colo de sufletele care ţin la drepturile omului. Din acest punct de vedere, discursul medical ca şi al comisiilor de etică, reia, caricaturizîndu-l, discursul născut de natura-marfă în spirala infinită a producţiei şi a consumului, creînd astfel iluzia unei vindecări, nefiind vorba de fapt, decît de o substituire. În acest caz, ca şi în altele, se luptă contra tendinţei de scădere a ratei profitului.

Lumea care se naşte din această natură-marfă presupune şi un om-obiect care poate fi contabilizat, adică de înmulţit la infinit; numele său generic este societatea de masă şi consumul de masă (se înţelege că oamenii viitorului vor fi cloni produşi din băncile de spermă şi ovare selecţionate, realizare a **Bravei lumi noi** a lui Huxley) şi o ideologie închinată individului, individualismului, prezentată ca garanţie a împlinirii eului. E un nou paradox între devenirea unei societăţi masificate – la scara planetei e vorba de o uniformizare formidabilă şi inedită – şi vorbele care pretind că masificarea este un triumf al individului în ireductibila sa unicitate. În cele din urmă, acest destin paradoxal îşi relevă adevărul doar în devenirea istorială marcată de diviziunea internaţională şi naţională a muncii şi de războiul comercial. Statele Unite dau un exemplu perfect al acestui paradox: pe de o parte societatea nu este decît conglomeratul oamenilor angajaţi în lupta economică, iar pe de altă parte se etalează un conformism de masă acoperit de cuvintele „politicaly correct".

Toxicomania trebuie analizată ca simptom pornind de la această descriere. Şi dacă aşa cum zice adeseori unul dintre prietenii meu psihanalişti „nu drogul îl face pe om toxicoman", trebuie să ne întrebăm de ce recurg din ce în ce mai mulţi la aceste produse, despre care se poate afirma că scufundă subiectul în uitare (mai mult sau mai puţin agreabilă), ajutîndu-l să se închidă în sine. Nu este aceasta manifestarea cea mai evidentă a refuzului realităţii? Or, realul în esenţa sa istorială se manifestă în permanenta confruntare a omului cu devenirea-masă în natura-marfă, dînd naştere tocmai luptei fiecăruia împotriva fiecăruia: Homo homini lupus[1], după Bacon şi Hobbes, niciodată n-au fost mai adevărate cuvintele lui Plaut. Toxicomanul radicalizează individualismul într-un amestec de hedonism şi onanism (ca şi ascultarea muzicii la Walkman) arătînd la ce se reduce tragicul modern, care nu mai este lupta între Lege şi Etică, ci o aventură personală a jocului cu trupul redus la el însuşi, la bucuria sau nenorocirea de o clipă confundate cu satisfacerea dorinţei, cu juisarea imediată - încarnare perfectă a prezentului permanent, al lui **no-future** în devenirea-obiect. Simptom al individului redus la imanenţa trupului său, pe care-l va face să juiseze sau îl va martiriza aşa cum îi va comanda uitarea, ori îl va trata prin diverse intervenţii instituţionale în numele ştiinţei, Toxicomanul manifestă în forma sa extremă **deprivarea de existenţă** determinată de nihilismul prea plinului şi de triumful imanenţei.

Este vorba deci de o **deprivare de existenţă,** sau cu alte cuvinte, dacă ne raportäm la preocuparea pentru finitudine, e un deficit de transcendenţă. În termeni mai prozaici, ce s-a întîmplat cu sufletul, cuvînt generic şi vag, de acord, dar care ne aminteşte că omul nu trăieşte numai cu pîinea, iar astăzi şi mai prozaic cu obiectele? Dacă el nu este altceva decît un trup care are satisfacţii sau suferă (cum susţin cele mai multe discursuri publicitare ale unor aşa-zişi savanţi care confundă dorinţa cu plăcerea) redus la propria sa imanenţă, atunci, în ultimă **instanţă**, viaţa sa se va confunda cu cea a obiectelor ca parte a întregului naturii-marfă.

Cînd filosoful J.F. Lyotard scrie, „epoca noastră (postmodernă) este cea a sfîrşitului marilor discursuri liberatoare" (a căror utopie mortificată eu nu o neg) el ne reaminteşte sfîrşitul transcendenţei. Or, aceste discursuri nu erau decît o etapă în secularizarea divinului. Fiecare, în felul său, propunea paradisul pe pămînt în numele unui moment istoric, presupus a încarna eternitatea sub forma Naţiunii, a Statului, a Imperiului. Or, orice formă politică negarantată prin transcendenţa divină este eminamente efemeră (pentru că se bazează pe argumentele ştiinţei, istoriei, ale antropologiei sau lingvisticii, deci elemente de nihilism al valorilor) şi de îndată ce moare şeful, se pierde războiul, se generalizează şomajul şi nu sînt respectate promisiunile de abundenţă, divinizarea puterii se dovedeşte a fi ceea ce este, adică puterea privilegiaţilor. Odată învinse transcendenţele efemere ale istoricismului demiurgic (fascismul, nazismul, comunismul, diversele naţionalisme) de către extensia inexorabilă a capitalismului pentru care barierele vamale şi frontierele politice nu sînt decît etape tranzitorii în dezvoltarea imperiului abstract (desocializat) al tehno-finanţei, nu mai rămîne decît natura-marfă şi discursul ei, economicul cu gîndire-acţiune a întregului.

Destinul lumii natură-marfă dă naştere unei practici care implică relaţii de gestiune concentrate în jurul raţionalităţii profitului, sau în jurul calculului producţie-consum, din care al treilea, cel care nu produce (şomerul) este exclus. Toxicomania de masă ar putea fi citită şi ca o tentativă de a substitui excluderii non-producerii un mijloc de a participa la consum graţie fantasmei existenţei de o clipă, furnizate de drog. Dacă acceptäm adagiul „nu drogul îl face pe toxicoman" completat de acelaşi prieten psihanalist prin „toxicomanul este produsul Celuilalt", atunci trebuie să admitem că ceea ce îl face posibil este apercepţia naturii-marfă în Celălalt - exterioritatea ei ideologică sub numele individualismului - şi, în afara experienţei existenţiale imediate, non-producerea exclusivă a practicii consumului, dată şi trăită ca singurul **mod de a exista** al omului împlinit. Astfel, îmi veţi permite să văd în drogat una din figurile emblematice (fără a fi simbolică) a aceleiaşi naturi-marfă. Nu e aceasta o modalitate radicală de a trăi pe credit într-un prezent permanent, de a trăi refuzînd să faci faţă realităţii naturii-marfă? Cărţile de credit nu fac moneda şi mai abstractă decît o făceau bancnotele de hîrtie sau cecurile (termenul englezesc e perfect - **plastic money**)? Îndepărtîndu-ne de orice relaţie directă între muncă şi producţie, cartea de credit ne permite să trăim iluzia unui prezent abundent, înăbuşind precaritatea unui viitor nesigur, deoarece lipsit de transcendenţă. În ceea ce-l priveşte, toxicomanul amanetează o trăire care capătă gustul insipid al terifiantului şi derizoriului, o dramă redusă la clipa violentă a unui corp fără suflet smuls determinării non-producerii, fără ca vreo transfigurare să-l readucă la vreo Ordine, fie ea şi estetică.

Ca de obicei exemplele extreme ne dovedesc spiritul timpului. Am găsit unul în articolul unui gazetar care descrie cu naivitate **La cité de la Vigne blanche** la Mureaux, în împrejurimile Parisului:

„De cînd s-a apucat să «transforme cartierele» urbanistul Clément-Noël Douady denunţă «mesajul violenţei» determinat de confruntarea dintre cartierul de blocuri şi marele centru comercial cu vocaţie regională, protejat de un grilaj menit să-i împiedice pe hoţi să fugă şi de şoseaua RD 44, pe care în fiecare zi trec 25.000 de vehicule. În acest loc al consumului în stare pură «vizitatorul este trimis la limita posibilităţilor sale financiare»"[2]. De ce să ne mai mirăm că aşezarea este imperiul traficanţilor şi delincvenţei şi că un film ca **Menace to Society** a plăcut tuturor tinerilor. Pe de o parte **Menace to Society**, iar pe de altă parte să ne gîndim la filmul lui Robert Altman **Short Cuts** unde atît excluşii cît şi privilegiaţii nu sînt decît trupuri fără suflet, oameni care nu mai cunosc noţiunile de prietenie şi dragoste. Victorie a utilitarismului economic, pe care toxicomanul, în felul său radical, nici erou, nici martir, simplu martor în sens creştin, vrea s-o uite, în timp ce exprimă perfecta încarnare.

Claude KARNOOUH

1. Plaut, **Asinaria**, II, 4, 88
2. Alain Auffray - **Aux Mureaux, les enfants perdus de la Vigne blanche**, **Libération**, vineri, 25 noiembrie, 1994

Medicina religiei /religia medicinei

Rărirea şi apoi cvasi-dispariţia „izolatelor" (termenul desemnează entităţile socio-culturale autarhice) au determinat întoarcerea antropologiei către lumea modernă: au apărut prin urmare cîmpuri de investigaţie şi metodologii noi, iar disciplina s-a reinstalat, după decenii de „exotism", pe terenul universal-umanului. Se poate spune că epoca diagramelor evoluţioniste şi a monografiilor s-a încheiat. Mereu mai mult atrasă de lecturile transversale şi interdisciplinare, antropologia îşi regăseşte vocaţia originară: aceea de a unifica ştiinţele omului în cadrul unei paradigme care să generalizeze informaţiile locale fără a sacrifica diversităţile. La începutul acestui secol, obiectele antropologice erau construite după o schemă didactică: politicul, economicul, socialul şi religiosul păreau a fi singurele „domenii" abordabile din perspectiva unei ştiinţe care aducea mai multe noutăţi în materie de metodă, decît pe planul cunoaşterii. Între timp, seria acestor obiecte s-a extins considerabil: se vorbeşte despre o „antropologie a morţii" (graţie studiilor istorice întreprinse de Philippe Ariès şi a sintezei semnate de Louis-Vincent Thomas, **Anthropologie de la mort**, Paris, Payot, 1975, 1994) şi, în directă legătură, despre o „antropologie a maladiei". Acesta este de altfel titlul lucrării scrise de François LAPLANTINE (**Anthropologie de la maladie. Etude ethnologique des systèmes de représentations étiologiques et thérapeutiques dans la société occidentale contemporaine,** Paris, Bibliothèque Scientifique Payot, 1986, 1993, 411 p.) din care am tradus aici cîteva pasaje (pp. 361-365). Profesor de antropologie la Universitatea Lumière - Lyon 2, François LAPLANTINE este semnatarul unor lucrări care îmbină ancheta de teren (ex: **Maladies mentales et thérapeutiques traditionnelles en Afrique noire**, Paris, Delarge, 1976), preocupările de etnopsihiatrie (ex: **La culture du psy et l'effondrement des mythes**, Toulouse, Privat, 1975, **L'Ethnopsychiatrie**, Paris, PUF, 1988) şi expunerile pedagogice (voi aminti excelenta **Clefs pour l'Anthropologie** , Paris, Seghers, 1993). Plecat în căutarea reprezentărilor (colective şi individuale) în jurul cărora se articulează realitatea maladiei, F.L. adună materiale culturale (precum datele biomedicale şi textele literare) pe care nimeni nu le pusese, pînă acum, în relaţie: este ceea ce asigură, de altfel, originalitatea întregului demers.

Întrucît a fost deja analizat pe larg, nu vom reveni nici asupra modelului potrivit căruia boala este o alegere care exaltă şi îmbogăţeşte. Ne vom concentra în schimb atenţia asupra celorlalte două variante posibile de interpretare propriu-zis religioasă: boala-blestem şi boala-pedeapsă. Vom elimina în prealabil ceea ce ni se pare a fi un impas şi anume încercările tipologice menite să diferenţieze reprezentările etiologice impersonale de reprezentările etiologice personalizate, acestea din urmă fiind la rîndul lor împărţite în explicaţii cauzale magice (farmece, vrăjitorie, marabutism) şi explicaţii religioase (divinităţi, duhuri, genii). Oricît ar fi de interesante, trebuie să admitem însă că asemenea distincţii nu fac să avanseze cercetarea antropologică nici măcar cu un pas.

Boala-blestem

În cadrul acestui model interpretativ (vizibil privilegiat de către societăţile cele mai tradiţionale), boala este înţeleasă ca efect al unei răzbunări **gratuite**. Ea este **accidentul** survenit **din întîmplare, destinul** sau **fatalitatea** împotriva cărora nu se poate lupta. Bolnavul (dacă nu întregul grup) trăieşte atunci ceva care i se pare a fi un scandal şi o nedreptate. Socotindu-se drept victimă care suportă ceva neprovocat, el îşi proclamă inocenţa şi indignarea. Se întreabă, nu înţelege şi strigă ceea ce am auzit cu toţii într-o zi sau în alta: „Ce i-oi fi făcut bunului Dumnezeu?"

Astfel, Iov - culcat pe o grămadă de bălegar şi suferind în toate mădularele - nu face experienţa unui păcat pe care nu l-a săvîrşit, ci pe aceea a unui blestem divin abătut asupra lui: „Oasele mele ies afară din piele şi nu mi-au rămas tefere decît gingiile. Milă fie-vă de mine, aveţi milă de mine, o, voi, prietenii mei, căci mîna lui Dumnezeu m-a lovit! (...) Măruntaiele mele au fiert în clocote fără încetare; zile de jale grea mi-au sosit înainte. Am umblat înnegrit la faţă, dar nu de soare; m-am ridicat în adunare şi am strigat. Am ajuns frate cu şacalii, am ajuns tovarăş cu struţii. Pielea mea s-a făcut pe mine neagră şi oasele mele sînt arse de friguri" (**Iov** 19, 20-22 şi 30, 27-30).

În interiorul acestui model - care determină interpretarea religioasă a maladiei ca urmare a unei fatalităţi - putem lesne distinge două cazuri tipice: a) boala este atribuită atotputernicei „naturi" - socotită a fi „rea" - interpetare pe care o regăsim mai ales în explicaţia contemporană a cancerului, în gîndirea astrologică, dar şi în cea genetică; b) boala este expresia relaţiei slăbite dintre un individ şi o societate considerată a fi „rea". De această dată, nefericirea personală este raportată la existenţa unei nefericiri fundamentale, sau a unei „maladii a civilizaţiei" (cum spune Freud) şi se exprimă mai ales prin credinţa într-o divinitate răutăcioasă - precum în tragedia greacă. Oricare ar fi însă formula reţinută (natură ostilă, divinitate necruţătoare, demon dezlănţuit) şi oricum s-ar manifesta reacţia individuală sau socială (care oscilează întotdeauna între cei trei poli ai resemnării, prostrării şi purificării), boala este mereu considerată ca un element totalmente străin de cel bolnav: ea este, prin excelenţă, **Celălalt**.

Departe de a caracteriza doar societăţile socotite a fi tradiţionale sau

© S. Ghelje

acele elemente tradiţionale care subzistă în propriile noastre societăţi, asemenea reprezentări se întîlnesc în toate culturile. În ce ne priveşte, am găsit expresiile lor mai ales în literatură: de exemplu, personajul Milly Theale, tînăra eroină atinsă de tuberculoză din romanul **Aripile porumbelului** de Henry James, sau confruntarea dintre om şi cancer în **Pavilionul canceroşilor** de Alexandr Soljeniţîn - în care descoperim expresia contemporană a anticului „fatum". Dacă, în sfîrşit, încercăm să legăm această modalitate de imputaţie etiologică de cele spuse mai înainte, maladia ca rău se situează evident în categoria agresiunii exogene, dar şi a non-sensului, sau mai exact în aceea a semnificaţiilor trăite în registru negativ (sacrul nefast).

Boala-pedeapsă

Este vorba de o interpretare radical opusă precedentei. De data aceasta, boala este privită ca o consecinţă necesară a acţiunii întreprinse de individ sau de grupul social. Astfel, cînd, în secolul XIX, sifilisul sau căsătoriile consangvine (precum în secolul nostru maladiile cardio-vasculare sau cancerul) sînt acuzate, nimeni nu mai arată cu degetul vreun Duşman: se vorbeşte despre sancţiunea urmînd încălcării unei legi. Individul este pedepsit pentru o neglijenţă sau pentru un exces - e vorba întotdeauna despre un comportament deviant în raport cu preceptele religioase sau medicale, adică despre o greşeală care priveşte ordinea socială.

Această concepţie atît de familiară provine mai ales din cultura creştină care impregnează literalmente comportamentele noastre medicale, chiar dacă ele s-au laicizat sau par a se fi emancipat de domeniul religios. Două sînt situaţiile tipice în această privinţă: a) boala este consecinţa unei încălcări **colective** a regulilor sociale, încălcarea pretinzînd o reparaţie, adică o acţiune de resocializare dincolo de interiorizarea individuală a greşelii (ca în Africa neagră tradiţională) sau de noţiunea de vinovăţie; boala este consecinţa unui păcat colectiv şi individual. Subiectul suportă (sau trebuie să suporte) o stare de culpabilitate faţă de ceea ce i se pare a fi o pedeapsă meritată. Ceea ce iese aici în evidenţă este raportul strîns între explicaţia etiologică şi persoana însăşi a bolnavului: în această **moralizare a maladiei** creştinismul propune fără îndoială o inovaţie capitală.

Vom observa totuşi că, oricare ar fi reprezentarea adoptată (infracţiune faţă de Dumnezeu, faţă de divinităţi, faţă de morţi, faţă de „aproapele" său, deci faţă de societate), în ambele cazuri apar noţiunile de responsabilitate, de justiţie şi reparaţie - care sînt, se înţelege, noţiuni sociale. Vom nota de asemenea că viziunea despre boală ca sancţionare a unei rupturi faţă de ordinea socială se poate eventual suprapune cu aceea a unei rupturi în ordinea cosmică. Acesta pare a fi înţelesul proverbului: „şchiopii, şaşii, cocoşaţii şi chiorii sub semiluna s-au născut" - care sugerează că părinţii care i-au conceput pe copii în momentul cînd se credea că semiluna este defavorabilă procreaţiei sînt direct vinovaţi şi deci pedepsiţi pentru infracţiunea lor împotriva ordinii cosmice. În sfîrşit, dacă vom raporta diferitele moduri de interpretare religioasă la ceea ce a fost spus adineaori despre procesele patologice propriu-zise, boala-pedeapsă înclină mai mult spre latura endogenă („**sînt** bolnav", mai degrabă decît „**mă** doare"): recurgînd la ea, individul sau societatea obţin satisfacţia inerentă răspunsului la întrebările despre sens. **Ciuma** lui Albert Camus (şi mai ales celebra înfruntare dintre Doctorul Rieux şi Părintele Paneloux) ilustrează perfect dubla serie a pomenitelor reprezentări. Dacă în ochii primului, boala este un scandal împotriva căruia trebuie să lupţi pînă la capăt - chiar dacă ştii că eşti dinainte învins -, pentru cel de-al doilea, ciuma care devastează cetatea Oranului este dreapta pedeapsă trimisă de Dumnezeu pentru ca oamenii să se pocăiască.

Făgăduinţa unei sănătăţi absolute

Credinţa într-un progres infinit, capabil să-i aducă omului sănătatea absolută (prin eliminarea treptată a bolilor dintr-o cetate integral medicalizată) se bazează pe o speranţă mesianică ce promite deopotrivă mai mult şi mai puţin decît marile religii. Mai mult, pentru că medicina contemporană este în mai mare măsură mistică decît religiile care se prezintă ca atare: ea nu se mai mulţumeşte să anunţe mîntuirea după moarte, ci afirmă că ea poate fi dobîndită încă din timpul vieţii. Mai puţin, pentru că numai religiile pot oferi răspunsuri în privinţa morţii - reuşind prin urmare să dea un sens vieţii; aici se află întrucîtva superioritatea lor faţă de ştiinţele biologice şi chiar faţă de ştiinţele umane care nu ne învaţă practic nimic despre moarte - în timp ce medicina, logic vorbind, nu poate corespunde decît vieţii, conferindu-i un sens care, după expresia lui Norbert Bensaïd, marchează doar încercarea de a „reintroduce în cele trecătoare aparenţa veşniciei". Or, comportamentele sociale care se prezintă ca nişte comportamente religioase asumate sînt mai puţin iraţionale decît religiozitatea camuflată într-o bună parte a medicinei contemporane. Marile religii situează perfecţiunea după moarte şi, deşi e puţin probabil ca lucrurile să stea astfel dacă interpretăm literal discursul lor; dar pe de altă parte, ştiinţa nu ne spune nimic mai precis în această privinţă. În schimb, religiosul care ia forme medicale este, din punct de vedere ştiinţific, infinit mai aberant, întrucît se loveşte dintru început de două piedici majore: 1) absenţa conflictului (altfel spus, a suferinţei) reprezintă o eventualitate riguros incompatibilă cu viaţa în societate; 2) întrucît celulele nervoase sînt numărate şi incapabile să se reproducă, prelungirea vieţii nu poate antrena decît inevitabile tulburări inerente degenerării.

Faptul că asistăm astăzi la demistificarea „progresului infinit" al medicinei (dar şi a utopiei unui individ fără dureri şi a unei societăţi perfect sănătoase) nu infirmă, după opinia noastră, caracterul eminamente religios al fenomenului respectiv. Transgresarea unui tabu - adică a criticilor formulate din interiorul medicinei (şi care sînt socotite ca un act de trădare) şi din afara ei (care apar ca o supremă ignoranţă, dublată de o imensă ingratitudine) - presupune efectiv existenţa unei sacralităţi pe care unii o adoră în vreme ce alţii o profanează. În ceea ce priveşte medicinile paralele, nici ele nu par să scape acestui proces de sacralizare. Ele nu fac decît să ateste faptul că, în medicină ca şi în religie, politeismul este oricînd posibil şi că există mereu schisme, erezii, credinţe autohtone (precum homeopatia) sau venite de aiurea (precum acupunctura). Acestea din urmă, care se situează între cele două mari ortodoxii (liturghia şi consultaţia medicală), încearcă să răspundă unei serii de întrebări despre care ştim, astăzi mai mult ca ieri, că nu pot fi anulate: a) nici prin răspunsurile medicale oficiale care trec printr-o criză de credibilitate în măsura în care se arată ca nişte promisiuni care nu vor putea fi niciodată ţinute şi în care provoacă efecte inverse decît cele urmărite; b) nici prin intermediul răspunsurilor religioase oficiale care oferă, desigur, o înţelegere mai cuprinzătoare, dar nu mai puţin decepţionantă, dat fiind că trimit către o depărtare inaccesibilă, mereu mai mult aliniată la discursul precedent; c) nici, să o spunem în sfîrşit, prin răspunsurile de ordin sociologic („sănătatea este o problemă de societate") - care privesc boala ca pe un fapt semnificativ, proiectîndu-i însă sensul în afara experienţei individuale şi existenţiale a bolnavului: în raporturile economice, demografice, politice...

Tocmai în spaţiul acestei carenţe, în vidul creat de ceea ce Reformele asociate Iluminismului nu au putut controla, se reproduc şi se înnoiesc diferitele forme de medicină tradiţională (farmacopee populară, ritualuri de protecţie, devoţiunea către sfinţii vindecători etc.) şi neo-tradiţională (magnetism, radiestezie, fitoterapie); şi tot aici se profilează şi apar noi tipuri de îngrijire, care nu ţin de ordinea spovedaniei şi a iertării şi cu atît mai puţin de ordinea fiziologico-anatomică: psihologia, psihanaliza şi multiplele forme de psihoterapie. Nu e însă mai puţin adevărat că la cele două extreme, pînă şi cel mai „reformator" şi epurat discurs religios nu vizează doar mîntuirea sufletului. El vorbeşte de asemenea despre un orizont pe care Occidentul contemporan îl asociază religiei: despre sănătate, adică despre medicină. Şi reciproc, discursul medical, care se vrea mai „obiectiv" şi străin de orice presupoziţie religioasă, vorbeşte despre „o stare desăvîrşită de bunăstare psihică, mentală şi socială" - altfel spus despre tinereţe, frumuseţe, forţă, serenitate, fericire şi pace - pe scurt, despre toate făgăduinţele mîntuitoare pe care le întîlnim în marile religii.

Prezentare şi traducere de
Teodor BACONSKY

„Nimic mai ridicol decît entuziasmele oamenilor. Entuziaştii sînt oamenii cei mai insuportabili.“

SISSI, împărăteasa Austriei

Scrisori deschise

„Unele detalii“

(urmare din numărul trecut)

„Joi 17 Ianuarie 1985 am făcut la Algebră 50 de exerciţii şi la gramatică cu ajutorul doamnei Hetco am făcut 10 exerciţii şi am recapitulat la geometrie toată materia.

Vineri 18 Ianuarie 1985. Am citit poveşti a venit verişoara mea pe la mine Alina şi a înnoptat la noi. Am făcut trei tunele prin zăpadă şi ne-am jucat cu Buck. Sîmbătă 19 Ianuarie 1985. M-am uitat la Gala desenului animat.

Duminică 20 Ianuarie eu cu sora mea Violeta am gătit mîncare de cartofi şi am făcut clătite cu dulceaţă de gutui. Şi cu acestea am terminat Jurnalul de vacanţă care de fapt este incomplet. Iar acum să-ţi spun alte lucruri interesante şi anume despre ce îmi place şi ce nu (referitor la modă) nu-mi plac minijupele în schimb îmi plac foarte mult bluzele largi şi fustele strîmte şi rochiile de seară ca cele decoltate la maxim sau cele cu bretele şi elastic. Referitor la flori îmi plac zambilele (pentru că sînt singurele flori care-mi plac ele-mi sînt dăruite întotdeauna la aniversarea mea 15 aprilie 1971) şi gladiolele, trandafirii. Referitor la felurile de mîncare iubesc foarte mult ciorba de zarzavat supa cu găluşti, ciulamaua, mazărea, pilaful, sarmalele, mîncare de boeuf. Carmen fii atentă că de-abia ai adus trei kilograme de maculatură şi dacă-ţi pun în plus înseamnă că n-am făcut o muncă cinstită (nu ştiu dacă înţelegi dar aceasta este situaţia la ora actuală). Şi pentru că ţi-am scris în ultima zi de vacanţă îţi urez ca pe trimestrul II al acestui an şcolar să obţii rezultate mult mai bune. Ah Carmen dar am uitat să-ţi scriu condiţiile în care îţi scriu: muzica este dată la maxim, sînt singură-singurică (sora mea are o întîlnire, mama este la servici iar tata de asemenea). Ştii ce m-am gîndit să-ţi spun unele detalii despre unele fete de la noi din clasă ca de exemplu Valeria Ibrişim este o fată destul de drăguţă are ochi verzi şi este bună prietenă cu Mioara Butoi. Ionela Ciobanu are un păr negru a venit de la ţară pentru a-şi face cartea la Bucureşti a venit împreună cu fraţii ei şi cu mama ei. Am stat cu ea în bancă în trimestrul I am stat în banca a I-a are căprui-ochii. Alina Georgescu reprezintă de fapt un simbol de ce? Iată răspunsul dacă ne referim la comportarea ei, este fără pată, îşi ajută colegii, vorbeşte frumos atît cu părinţii şi cu profesorii cît şi cu colegii şi străinii. Ea este destul de drăguţă, este foarte curată, este foarte bine pentru vîrsta ei este înaltă, greutatea normală, are nişte picioare extraordinare, întotdeauna şi-a făcut temele de unde şi notele ei numai de 10 (zece) şi mereu şi-a purtat bentiţa albă pe cap, iar halatul nu şi l-a uitat niciodată acasă şi absenţele ei sînt mereu în număr de 0. Gina Oprescu este o fată de asemenea meritoasă este foarte frumoasă se numără printre primele fete la frumuseţe, are picioarele de asemenea muşculoase şi notele sînt foarte îmbucurătoare chiar dacă în acest prim-trimestru a cam scrîntit-o la română şi la matematică, de asemenea mai are o soră frumoasă ca o zînă care este la facultate şi cu aceasta am încheiat scrisoarea dar nu înainte de a-ţi lăsa codul nostru secret cu ajutorul căruia putem să ne scriem bileţele în voie.(...)“

Cărţi poştale

„N-am fost niciodată un mare admirator al lui Arletty. Însă chiar azi am citit un articol excelent despre artiştii francezi în timpul ocupaţiei naziste, din care am aflat că, după război, Arletty a fost judecată pentru faptul că avusese ca iubit un ofiţer german. Cînd a fost întrebată dacă are ceva de spus în apărarea sa, ea a răspuns: «Inima mea este franceză, dar p... mea e internaţională.» I-au dat drumul. Asta da, femeie!“

Unaşialta

● **Parfumul „Parfumul“**. V-aţi gîndit probabil la romanul omonim de Patrick Süskind şi v-aţi zis că e o greşeală, aici nu e vorba de un parfum adevărat! Ei bine, nici numărul pe decembrie ‘94 - ianuarie ‘95 al revistei LIRE nu-şi ascunde uimirea anunţînd, cu dispreţ faţă de publicitatea şi comercializarea excesivă, apariţia pe piaţă a parfumului inspirat de roman şi reproducînd pe flacon coperta cărţii. „Cu atît mai rău pentru Süskind. Credeam că avem de-a face cu un pur, o specie rară de scriitori“, mărturiseşte Pierre Assouline, directorul redacţiei, care mai trece printr-o grea încercare: apariţia dischetei cu operele complete ale lui Rimbaud, în colecţia „Hipercărţile“ a editurii Ilias. Deci asemenea lucruri vor face şi mai necesară consultarea enciclopediilor şi a dicţionarelor, unde e, totuşi, plăcerea de a mîngîia din priviri o copertă, de a simţi mirosul unei cărţi sau atingerea hîrtiei?...

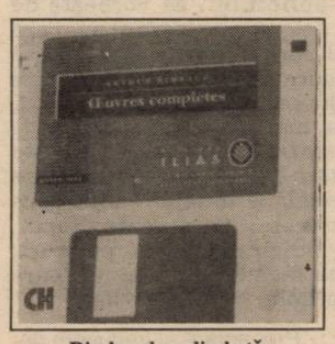

Rimbaud pe dischetă

● **Cînd Apollinaire o făcea lată**. Înconjurat de reţete, de comeseni, de ode închinate bucatelor şi alcoolului, artistul pe care ni-l serveşte Geneviève Dormann în carte sa „Lăcomia lui Guillaume Apollinaire“ e un om senzual, vorace, un chefliu fără parale, care ia la rînd cafenelele şi restaurantele Parisului boem al anilor premergători primului război mondial, un Appollinaire inedit şi gurmand.

● **Cronică mondeno-diplomatică à la Lawrence Durrell**. Autorul, în 1957, al „Cvartetului din Alexandria“, ataşat de presă al Ministerului de Externe britanic în Iugoslavia anului 1949, îi frecventează asiduu pe diplomaţi englezi, obligaţi să nu aibă relaţii cu locuitorii Belgradului. Bea şi cîntă, dansează şi spune bancuri, scrie, mai ales, cu mult umor, nouă povestiri despre discuţii futile, doamne cu evantai, domni cu trabuc, incidente diplomatice, cronici ale vieţii mondene în exil publicate pentru prima oară în Franţa. Mult comic de situaţie, vervă şi ironie pe seama respectabililor diplomaţi, „în amintirea unei epoci cînd viaţa părea mai amuzantă.“

● **Două cărţi cu poze...** Prima - albumul cineastului Wim Wenders, care în 350 de fotografii făcute de la Berlin, prin Paris, pînă în Texas, surprinde stranii momente în peisaje şi oraşe pustii: un avion fără aripi pe o pistă părăsită, un cangur strivit pe o şosea din Australia, un aborigen cu un picior amputat, sub un baobab, Jean-Luc Godard la San-Diego, Isabella Rossellini şi Martin Scorsese îndreptîndu-se către Monument Valley. A doua - „Saudades do Brasil“ de Claude Lévi-Strauss, o selecţie de fotografii făcute în Brazilia între 1935 şi 1938. Peisaje urbane din Sao Paulo, sate bororo, indieni... „O sobrietate a cuvîntului şi a imaginii care face din acest album o mărturie profund umană, pecetea unei lumi dispărute.“

... **şi una cu diverse ilustraţii**: „Surorile Brontë“ de Juliet Gardiner, din care transpare mediul de viaţă limitat şi monoton al scriitoarelor. Iată un rezumat al destinului lor, al pasiunilor romantice care clocotesc în străfunduri: „Tată, am scris o carte, anunţă într-o zi Charlotte. - Într-adevăr, draga mea? - Da, şi aş vrea s-o citeşti. - Mi-e teamă să nu-mi obosesc prea mult ochii.“ Cartea se intitula **Jane Eyre**...

● **Un nou roman românesc în traducere franceză**: „Isidor“ de „scriitorul-cineast Mircea Săucan, care a cunoscut cenzura şi închisorile psihiatrice ale lui Ceauşescu“. Dacă ziua, măruntul funcţionar de la Organizarea Muncii mai scrie cîte ceva, noaptea el se tatuează, această carte de pe trupul său însemnînd împlinirea şi memoria lui: iată două vorbe despre această carte, poate cunoscută cititorilor români. În orice caz, cei francezi pot cunoaşte acest „text de o poezie stranie şi crudă“ în traducerea Monicăi Costandache, apărută la editura La Différence, versiunea originală fiind tipărită, în 1992, la Tel-Aviv.

● **Totul sau aproape despre Oscar Wilde** e dezvăluit în sfîrşit de vigilenta biografie a lui Richard Ellmann, în care celebrul dandy poate fi regăsit aşa cum era: un copil răsfăţat, arbitrul modei, un paria proscris arătat cu degetul, vagabond patetic. Plus iniţierea în francmasonerie, metamorfozele estetismului său, luciditatea în clipe grele, abnegaţia şi generozitatea lui. Şi, cum o bucurie nu vine niciodată singură, Gallimard i-a publicat corespondenţa, iar în Westminster Abbey, în „Colţul Poeţilor“, i se va dedica, în februarie viitor, o placă comemorativă, alături de cele ale lui Byron şi D. H. Lawrence. La final, ce ziceţi de aceste cîteva cuvinte ale unui alt dandy, Barbey D‘Aurévilly: „Am trecut prin multe nenorociri la viaţa mea, dar niciodată nu mi-am scos mănuşile albe“. (**Alina TURTUREANU**)

Importanţa de a fi Wilde

Din viaţa unui extremist de centru

Politeţea ca vis al unei nopţi de iarnă

...Ce-ar fi ca într-o bună zi al lui ‘95, ‘96, ‘97 şi ceteteră – sînt dispus să aştept - să aibă loc încă o revoluţie şi toate partidele să treacă de la politică la politeţe. N-ar fi de schimbat mai mult de 3 litere şi alea finale. Rădăcina, polis-ul, ar rămîne solidă - ca orice tradiţie - şi nu s-ar umbla decît pe la frunze şi coroană.

Să avem politicoşi de dreapta, să avem politicoşi de stînga! Sau, mai doctrinar vorbind, politicoşi liberali, politicoşi social-democraţi, chiar naţional-politicoşi.

(Intransigent, aş rămîne pe mai departe la ai mei, politicoşii de centru care o viaţă întreagă au luat-o peste cap, tocmai pentru asta, că sînt prea, că sînt foarte politicoşi şi strică orzul pe gîşte.)

Revoluţia aceea ar impune o singură obligaţie: să se înscrie în chiar numele partidului principiul politeţii. Care partid nu e politicos, să fie desfiinţat, ca urmare a încălcării principiului său de bază. O altă bază să nu aibă şi pe ea să se clădească politeţea rezoluţiilor sale, politeţea argumentelor, politeţea vocabularului pentru fiecare m.d.p. Lumea s-ar putea înţelege asupra ce înseamnă politeţe mult mai uşor decît asupra oricărui alt termen din sfera politicului. N-am mai bîjbîi căutînd cînd normalitatea, cînd adevărul. Care adevăr? Adevărul normalităţii?

Normalitate nu există - o spune orice psihiatru onest şi inteligent. De cîte ori aud, azi, de normalitate, văd mulţimi de oameni dispuse să stea la coadă, de cu noapte, la carne, lapte şi pîine, fericite să plătească preţurile mici şi mirifice de sub „nea Nicu“, bucuroase desigur să folosească şi dreptul omului, anormal sub tiran, de a înjura guvernul, în mod normal democratic; ar fi sinteza minimă între o viaţă ieftină şi o viaţă liberă. Normalitatea maximă ar fi să avem - chiar şi noi, scriitorii - buticuri personale ale căror obloane să le ridicăm liniştiţi spre 9 dimineaţa şi pe timpul întregii zile, vindem, nu vindem, o leafă de la stat să ne meargă. Normalitatea e imposibil de definit - în orice domeniu, de la economia de piaţă (de pildă, falimentul e o normalitate a ei!) la economisirea de viaţă a fiecăruia. Nu mai discut ce haz stenic au azi cărţi groase cu documente ce merg pînă în adîncul timpului, pînă în ‘20, ‘30, cînd Partidul Naţional Ţărănesc demasca viguros dictatura liberală exercitată prin justiţie, Parlament, poliţie şi nu mai ştiu eu ce. Dictatura liberală - cum arăta aşa ceva, nu ştiu, eu trăind atunci cei şapte ani de-acasă, azi o visăm şi nu e. Ca simultan să apară pe micul ecran, cîteva zeci de semeni ai mei, adunaţi la mormîntul „lu‘ săracu‘ împuşcatul“ şi o doamnă cu totul serioasă să-şi aducă aminte cum avea ea frigiderul plin pe vremea aceea cînd se ducea şi cumpăra de 10 lei parizer de aici, după aceea tot de 10 lei de vizavi, şi de alţi 10 lei, cu puţină coadă, încă puţin parizer şi avea frigiderul normal... Ani de zile, asemenea persoane au fost demascate şi, deseori, bine reţinute, pentru stocomanie. Ea ofta după acela care o declarase stocomană, varietate de duşman al poporului. Era normală?

Politeţea n-ar mai da naştere la asemenea confuzii în definire. Politeţea - grosso modo dar şi sotto voce - e “cei şapte ani de-acasă“. Ea poate fi uitată, călcată în picioare, violată, dar, la ananghie, un bun român va declara că e recunoscător părinţilor, profesorilor, tuturor celor care i-au dat cei şapte ani de-acasă. Ei nu trebuie descrişi amănunţit, că te faci de rîs. Cei şapte ani de acasă sînt o politică pe care o înţelege orice brută sau orice doctrinar. E prima politică de om al polisului care n-a apucat să vorbească urît, cu „bă“ şi cu „mă“, care mai spunea „pardon“ şi „bună ziua“, care habar n-avea că a fi bun român înseamnă (aşa am auzit la o coadă pentru pateuri la Panipat) „să ştii să bagi undeva pe cineva“. Politeţea e politica cea mai uşor de definit, chiar şi cînd nu o ai.

Tînjesc după ea - mai ales cînd la coadă, spunîndu-i cuiva pardon că l-am lovit peste sacoşă, acela îmi răspunde: „Bă, boule, lasă ironiile!“ - ca după o cucerire măreţ revoluţionară. Mi se pare una din acele utopii care - aici, în magazinul acesta unde un „dumnezeii mă-tii“ face să sară capacele sticlelor de colonie Dior - ar putea schimba lumea. Mi se pare o feerie de nivelul unui oraş care are toată iarna apă caldă. A vorbi cu „dumneata“ şi cu „te rog“, cu „mulţumesc“ şi cu „îmi permit să nu fiu de acord“, mă face să mă închipui într-o simigerie unde aş cere să avem „o politeţe ca-n Elveţia“ şi aş începe să cînt: „Să fiarbă-n inimi politeţea“.

Dar, fiindcă normalitate nu există, mă trezesc auzind că o tiranie a politeţii ar crea o lume bătoasă, antipatică şi rece ca-n Germania şi o plictiseală ca-n Elveţia. (Nimeni nu discută imaginea Europei în mintea sarcastică a românului!) Cei mai culţi mi-ar demonstra uşor că politeţea e generalizarea ipocriziei în sistemul de semnalizare. Accept. Accept chiar să ies în stradă pentru a răsturna un guvern de politicoşi ipocriţi. Dar, mai întîi, să văd guvernul acela politicos într-un arc majoritar politicos, înfruntînd - căci n-ar avea încotro - o opoziţie şi ea politicoasă.

În sfîrşit, mi s-ar putea imputa că propovăduiesc o revoluţie strict lingvistică, de vocabular. Ei şi? Cunoaşteţi altele, mai profunde, la noi?

Radu COSAŞU

Jacques TOUBON

„Istoria nu se exècută după partituri“

Vizitînd România, ministrul culturii şi francofoniei din Franţa, **Jacques Toubon**, a ţinut să poposească la Catedra de limbă şi literatură franceză a Universităţii bucureştene. Ce a putut vedea domnia-sa luni, 19 decembrie, în palatul de pe Edgar Quinet s-a rezumat la nivelul competenţelor umane. Pe un alt meridian pămîntesc i s-ar fi arătat poate săli cu calculatoare (sau, vorba francofonului, „ordinatoare“), aplicaţii video, biblioteci moderne şi cîte altele... La noi însă, dincolo de primirea protocolară pe care decanul Facultăţii de Limbi Străine, d-l **I. Fisher** şi şefa Catedrei de franceză, d-na **Irina Bădescu**, le-au rezervat-o, oaspetele francez şi suita sa oficială au avut prilejul să descopere ceva din Sorbona primelor timpuri, cu dascăli şi studenţi uniţi „la nevoi şi la durere“, împărtăşindu-şi, de la mai mare la mai mic, nu doar ştiinţa, ci şi acea conduită plină de noblеţe („la vraie noblesse“) a cărturarului ce îmbină, alături de spiritul universitar, şi ceva din spiritul franţuzesc. Şi poate nu numai din curtoazie d-l Toubon a declarat gazdelor sale că pînă şi ultra-tehnologizaţii universitari japonezi tînjesc în ziua de azi după vechile valori umaniste ale culturii occidentale...

În timpul discuţiilor mai puţin formale avute cu studenţii şi dascăli al Catedrei, d-l ministru a binevoit să răspundă următoarelor întrebări:

Care sînt, după dumneavoastră, aspectele culturii franceze cel mai bine reprezentate în România?

Cred că în România cultura franceză este reprezentată sub toate aspectele: şi literatura, şi teatrul, şi muzica, şi filmul... Am impresia că, pentru foarte mulţi români, cultura franceză este, într-un anumit fel, o parte integrantă a culturii române. Nu ştiu dacă se poate spune că, în materie de cultură franceză,românii sînt mai „tari“ într-o direcţie decît în alta. Ştiu însă că românii au calităţi excepţionale, de pildă, pentru teatru. Şi deci, nu pot, desigur, să nu remarc modul în care profesioniştii români în domeniu tratează dramaturgia franceză, precum şi modul în care este apreciat în România teatrul francez, cu marile sale puneri în scenă.

Aţi sesizat cumva un defazaj cultural între România şi Franţa? Nu vă părem rămaşi în urmă, cel puţin în unele privinţe?

Nu cred că este vorba de o rămînere în urmă. Problema României este comună tuturor ţărilor ieşite acum cinci ani din totalitarism, care trăiesc o experienţă inedită (cel puţin pînă la proba contrarie). Această istorie încă nescrisă trebuie trăită zi de zi, trebuie experimentată efectiv. Evident că toate dificultăţile tranziţiei se răsfrîng asupra culturii, asupra instituţiilor universitare. Dar românii, ca şi prietenii lor din străinătate, trebuie să se arate îndeajuns de înţelegători în faţa destinului, în faţa istoriei încă nescrise. Tranziţia post-totalitară nu este ca o melodie care se cîntă după partitură. Îi cunoaştem, ce-i drept, marile obiective. Trebuie să trăim zi de zi cu dorinţa de a le îndeplini, de a găsi drumul pînă la ele.

Care-i definiţia cea mai bună care ar putea fi dată francofoniei?

Dacă ar fi s-o spun în numai două cuvinte, aş spune **universalitate** şi **diversitate**. Mai întîi, universalitate - cea a culturii franceze, aş zice chiar a spiritualităţii franceze în general, cuprinzînd, în afară de cultură, drepturile omului, spiritul Revoluţiei din 1789, filosofia Luminilor... În al doilea rînd, diversitate - deoarece francofonia are ca principiu respectarea identităţilor şi încercarea, prin intermediul limbii şi culturii franceze, de a conferi o expresie universală personalităţilor şi identităţilor.

A consemnat Florin DUMITRESCU

Cronica literară de tranziţie

Viaţa, diluată în scris

Horia Stanca e un om bătrîn. Horia Stanca e fratele marelui scriitor Radu Stanca. Horia Stanca a făcut războiul în Est. Horia Stanca a fost închis trei ani de zile la Jilava şi la Canal, pentru „crime împotriva păcii“. Horia Stanca a trecut, nu fără răni adînci, prin trei dictaturi şi două cutremure. Horia Stanca e un ardelean cultivat, care a trăit printre oameni de mare valoare şi a călătorit prin locuri frumoase şi instructive. Horia Stanca a scris o carte despre Verdi, într-o vreme cînd nu i s-a dat voie s-o semneze (1959), şi una despre Ciprian Porumbescu, apărută la 16 ani după ce a fost scrisă; precum şi multe articole,cronici, traduceri (chiar recent, într-un volum Nietzsche, un grupaj de fragmente exegetice). Horia Stanca are o memorie de invidiat.

Cu toate cele de mai sus şi cu inima grea de parcă aş comite o măgărie, trebuie să spun că memoriile sale apărute la „Dacia“ mi-au plăcut tare puţin, pe unele porţiuni chiar deloc.

***

Nu-mi face nici o plăcere, azi, să vorbesc de rău o carte. Mai întîi, dintr-un fel de zgîrcenie cu timpul şi spaţiul: apar atît de multe titluri bune, încît e parcă nechibzuit să acorzi atenţie şi coloane celor nesubstanţiale.

OBIECŢII. 1.Din multele cărţi bune care, într-adevăr apar, pe cele româneşti, noi, le numeri pe degete. 2. Critica literară negativă, de respingere, nu e pierdere de vreme, ci act axiologic esenţial, de triere a grîului de neghină, de sancţionare a prostiei, de îndrumare a celui ce ezită.

Mai apoi, pentru că, azi, „execuţia“ unei cărţi nu mai e ce era înainte de 1989, cînd critica literară era un spectacol agonal (agonal am spus - Huizinga! - nu agonic!), cu un public ceva mai larg, cu „suporteri“ şi suspans. Pe deasupra, atunci critica literară era şi singura formă de critică oficial tolerată (nu fără şicane şi oprelişti dure), aşa încît un articol cinstit de dezvăluire a vacuităţii unei cărţi avea ceva de gest frondeur, insolit, nealiniat linguşelii, limbii de lemn şi conformismelor încurajate de regim.

În vacarmul de acum, însă, cînd mai toate merg prost şi cînd, în scris, se urlă pe toate registrele, de la disperarea existenţială sinceră şi pînă la trivialitatea delirului mahalagesc, a scoate şi tu ţipete punitive la adresa unei biete cărţi e, cumva, un lapsus de înţelepciune.

OBIECŢIE. Dimpotrivă, azi e şi mai necesară vocea clară şi competentă care să-i spună publicului buimăcit de puzderia coperţilor de toate soiurile: asta e valoare! asta e poşircă!

OBIECŢIE LA OBIECŢIE. Voci încă există. Întrebarea e dacă mai ascultă cineva. Dacă comentariile pe marginea şi pe miezul cărţilor nu vor ajunge un hobby de club, ca filatelia, heraldistica sau numismatica.

***

De ce nu mi-a plăcut **Aşa a fost să fie...**? Pentru că, fatalmente, am pus-o în relaţie cu cărţi de aceeaşi factură apărute în ultima vreme: memorii (de puşcărie sau de viaţă „liberă“ în comunism). Comparativ cu densitatea detaliilor, cu pregnanţa tablourilor infernale, cu profuziunea de figuri umane variate, din amintirile unor Ioan Ioanid (**Închisoarea noastră cea de toate zilele**), Const. Cesianu (**Salvat din infern**), Ion Pantazi (**Am trecut prin iad**) sau N. Chioreanu (**Morminte vii**), la care trebuie adăugaţi şi N. Carandino, N. Crainic, N. Mărgineanu, Lena Constante - faţă de acestea, zic, suvenirurile lui Horia Stanca despre universul penitenciar sunt, vai, palide şi, în plus, încovoiate de un insuportabil convenţionalism al stilului cu volute barocoo („**... Prin suflet şi prin creier mişunau atîtea din aspiraţiile în confruntare cu ideile şi situaţiile în continuă schimbare din lume. Se conturau şi se împleteau în condiţiile noi, pe apogiaturi necunoscute pînă acum, elemente armonice cu alte sonorităţi decît ale celor obişnuite...**“, p. 57; sau „**Noi, aici, cu frunţile plecate, nu le puteam ridica spre zările albastrelor feerii...**“, „**aspiraţii spre deslușiri spirituale...**“, „**seducţiile dorurilor împărtăşite...**“, p. 61 etc.).

În afara zonei concentraţionare, Horia Stanca are din nou „ghinionul“ unor alăturări care-l dezavantajează: **Memoriile** lui David Prodan, **Amintirile în dialog** ale lui M. Călinescu şi I. Vianu, **Arhipelag interior** de V. Nemoianu, **Amintiri deghizate** de Ov. S. Crohmălniceanu, **Jurnalul** lui Zaciu. O toleranţă, o cumsecădenie **sans rivages**, omogenizează portretele şi întîmplările, care arată astfel ceremonios, pastelat şi fără profunzime, ca-ntr-o pictură de-a binelea naivă. Pe lîngă Radu Stanca, autorul încearcă să-i creioneze şi pe Doinaş, Garry (I.D.) Sîrbu, Nego, Cotruş, Ţuţea, dar liniile sunt stîngace - deşi o certă luciditate introspectivă nu-i lipseşte memorialistului: „**Doinaş... dorea să vadă reînviat în mine pe fratele meu Radu, fără să-mi facă în privinţa aceasta concesii. Nu voia să ţină seama că între Radu şi mine... era o diferenţă. Radu era scăpărător de inteligent... avea altă cultură decît a mea... limba lui era mai armonioasă... fraza lui mai curgătoare... Eu mă tîram ca rîma... el zburda ca fluturele... Radu avea geniu, eu mă consideram un simplu salahor**“ (p. 248).

Pe scurt, deşi e bogată în fapte - unele zguduitoare în sine - cartea lui H. Stanca este, cel puţin în privinţa scriiturii, la nivelul literaturii de cenaclu. Cînd textul e împănat cu fiorituri de genul „**n-am fost nedelicatul să-i aflu izvorul unor atît de pasionate imnuri cîntate la templul feericului Eros cel veşnic generator**“ etc. (p. 197) sau „**Nu ştii ce să alegi din ele,** (versuri), **pentru a reda patetica** (sic) **aşa de răscolitoare ce-ţi stîrneşte...**“ (id.), ba, ce tristeţe, cu scăpări intolerabile ca „**cea mai superioară formă...**“ (p. 261), încărcătura gravă, a unei vieţi demne şi străbătute de suferinţă, se diluează pînă la imperceptibil.

George PRUTEANU

---

x) Horia Stanca, **Aşa a fost să fie...**, ed. Dacia, Cluj, 1994, 308 p., 1950 lei.

Moartea unui omis voiajor

Un funcţionar - stilul clasic: cravată şi ochelari - îşi părăseşte maşina într-un ambuteiaj de spaimă şi-o ia peste tăpşan. „Unde te duci!?“ îi strigă automobilistul din spate. „Acasă“, îi răspunde omul nostru... **Cădere liberă**, filmul lui Joel Schumacher cu Michael Douglas în, poate, cel mai bun rol din cariera sa, are toate datele unei fabule: un ins oarecare, exasperat de unul din multele rele ale realităţii contemporane, „iese din rînd“ şi-ncepe să facă ceea ce tuturor ne trece prin minte, dar nu îndrăznim. Anume, să aplicăm corecţii. Să-i altoim pe cei care ne supără, bine protejaţi de un sistem de ipocrizii în care mai laşi tu, mai lasă celălalt... „Nebunia“ omului nostru nu e decît acea octavă mai sus într-un cor unanim; în plus, D-FENS (porecla personajului, după numărul de înmatriculare al maşinii) realizează foarte curînd că, în jungla urbană, cea mai bună apărare este atacul şi că defularea este preferabilă unei refulări „normale“ şi normate de un cod de comportament la limita schizofreniei. Sigur că, în bună tradiţie americană, finalul filmului va arunca o morală care cere, „curat-politică“, sacrificarea vinovatului - a lui **bad guy**; însă demonstraţia e făcută, identificarea spectatorului cu D-FENS s-a produs de mult, subversiunea - acel rafinament hitchcockian prin care nu poţi „judeca“ decît după ce ai **savurat**, timp de două ore, „fărădelegile“... - s-a întins în faţa ochilor tăi, de la un capăt la altul al ecranului.

Cădere liberă începe, aşadar, ca un posibil **road-movie** - aşteptare dejucată foarte repede, căci filmul va continua cu personajul nostru tot **pe drum**, dar **pe jos**... Aşadar tot un **road-movie** pînă la urmă, doar că, printr-un (excelent) artificiu de scenariu, facilitatea picarescă a **vehiculului** (mit american prin excelenţă!) este abandonată în favoarea unei călătorii „pas cu pas“, în care riturile iniţierii capătă un contur aproape literal. Ca şi în **After Hours** („După program“) al lui Scorsese, eroul trebuie să străbată un teritoriu aparent familiar, în realitate străin, plin de capcane; ca şi Willy Loman din **Moartea unui comis voiajor** de Arthur Miller, William Foster (aşa se numeşte, de fapt, D-FENS) este un produs patetic-caricatural al ideologiei Visului American, care va fi înfrînt, în final, şi pentru că a crezut prea orbeşte în sloganurile politic-publicitare... Numai că - şi aici intervine noutatea scenariului din **Cădere liberă** -, D-FENS alias William Foster este un Willy Loman trecut la **atac**, care, chiar dacă nu va putea învinge societatea, va „cîrpi“, pe parcurs, cîţiva dintre membrii ei cei mai antipatici! Scenariul se va dovedi, astfel, mult mai puţin „naiv“ decît pare la prima vedere: nu este vorba, evident, de a lua fabula în litera ei, ci de a vedea sîmburele ei de generalitate. (Plus, cum spuneam, defularea în speţă - chit că aceasta poate fi citită (şi) ca drog!).

Cîteva mituri cinematografice „pure şi dure“ se înfruntă aici. Mai întîi, cel al omului care-şi pierde identitatea odată cu maşina lăsată în drum; vehiculul, ca spaţiu al unui relativ confort, dar mai ales al protecţiei şi al **desemnării** ocupantului său - nu omul „are“ maşina, ci maşina îl conţine, **dă sens**, omului din interiorul ei! -, simbolizează nu doar palierul social, ci chiar casa, funcţia. Nu însă şi legătura afectivă cu ceilalţi: dovadă că, pentru a-şi vedea fosta soţie (Barbara Hershey, la fel de sexy ca odinioară) şi fetiţa, eroul pedestru este nevoit să traverseze o sumedenie de încercări, altminteri greu-plauzibile ca şofer; el trebuie **s-o cîştige** şi, ca atare, să treacă printr-o serie de rituri de duritate stradală - unele absurde, altele pur şi simplu violente. Drumul personajului este de la un tip de adăpost (maşina), pur spaţial, spre unul finalmente emoţional (Casa, Familia). Un alt mit este, cum arătam, cel al ostilităţii Străzii - loc comun al peliculelor cu „buni“ şi „răi“, de la westernuri pînă în prezent; **Cădere liberă** amalgamează într-un mod fericit gradele de „bunătate“ şi „răutate“: de la bîta de baseball la bazooka „eroilor justiţiari“ (deconstruită, aici, într-o scenă hilară!), D-FENS urmează un traiect psihologic în meandre, motivat dar şi pur mecanic, cînd „pozitiv“, cînd „negativ“ - cel din urmă, mai mult ca rezultat al **efectului bulgăre de zăpadă** care, burlesc în principiu, devine aici tragicomic. Tocmai de aceea, celălalt mit inevitabil - acela al opoziţiei între **good guy/bad guy** - suferă în filmul lui Schumacher o semnificativă „revizuire“; iar finalul, care-i pune faţă-n faţă pe „rău“ şi pe „bun“, nu face decît să desluşească pentru toată lumea că această opoziţie este mai degrabă artificială - un „truc“ scenaristic, aici arătat cu degetul în toată albeaţa aţei lui: nu doar că D-FENS se miră, somat de poliţist să se predea - „Cum, eu sînt **ăla rău**!?“ -, dar poliţistul însuşi (mereu-extraordinarul Robert Duvall) poate fi văzut ca un D-FENS în devenire - un ins în pragul (încă) unei crize conjugale, a pensionării şi a unei la fel de stăruitoare şi definitive incomunicabilităţi. În plus, armele însele sînt inegale: Prendergast va trage cu gloanţe adevărate, Foster doar cu apa din pistolul-jucărie al fetiţei lui...

Ultimele secvenţe ale filmului trimit, exact ca în **Philadelphia** lui Jonathan Demme, la încă un mit: cel al Paradisului din care toţi aceşti patetici eroi au fost izgoniţi - reprezentat aici de imaginile nostalgice ale unor **home-movies** în care personajele erau fericite, într-un timp, nu prea îndepărtat, şi el fericit. Ca şi Andrew Beckett, avocatul atins de SIDA, D-FENS nu este decît călătorul **omis** de la destinaţie, cel care, trebuind să-şi asume diferenţa (mărturisirea maladiei, la Demme; **acting out** manifest, la Schumacher), este şters de pe „listă“... Punînd cap la cap toate acestea, într-o fabulă eficientă şi limpede pentru oricine, Joel Schumacher reuşeşte să provoace o reflecţie nu lipsită de subtilitate asupra **intervalului** pe care-l traversăm. (**a.l.ş.**)

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

ZILE, IUBIRI, POPOARE,

Kohl nu înţelegea ce se întîmpla pe Bornholmer Strasse

Ziua Z - 16, marţi 24 octombrie 1989. Bărbatul care coboară din cursa aviatică Berlin - Bonn şi se urcă în automobilul care îl aşteaptă lînga scara avionului a venit să se întîlnească cu cîţiva dintre oamenii apropiaţi lui Helmut Kohl. La Cancelarie unii îi spun „al treilea om", alţii Schalk. Se numeşte Alexandre Schalk-Golodkowski, e colonel STASI şi miliardar, bancher ocult al RDG, principalul ei furnizor de devizie. Vinde în RFG materii prime şi obiecte de artă, deţinuţi politici şi favorizează reunificarea familiilor. În 1983, a negociat scoaterea din funcţiune a sistemului automat care se declanşa la cea mai mică suspiciune la frontiera dintre cele două Germanii. A obţinut în schimb un credit de 2 miliarde de mărci pentru RDG.

Astăzi, hămesitul Schalk vrea mai mult. Încă din vară puterea din Berlinul de Est se clatină, iar înlăturarea bătrînului stalinist Honecker, acum o săptămînă, n-a rezolvat nimic. RDG e pe marginea prăpastiei, mii de oameni fug în RFG prin Ungaria şi prin ambasada vest-germană de la Praga, manifestanţii cer alegeri libere şi dreptul de a merge în Vest. Politic, situaţia este explozivă. Economic, dezastruoasă. Doar Schalk o ştie: în cîteva săptămîni RDG nu-şi va mai putea plăti datoria externă. Falimentul e iminent. Pentru a linişti mulţimile, a opri exodul şi a umple casele de bani se pare că activiştii comunişti au găsit o soluţie: să promită că vor ridica un colţ al cortinei de fier. Succesorul lui Honecker, Krenz, anunţă pregătirea unui proiect de lege care va liberaliza călătoriile... înainte de Crăciun. Şi i-a dat mandat lui Schalk să negocieze un preţ cît mai bun la Bonn.

În discuţia cu Rudolf Seiters şi Wolfgang Schaüble cere un „aport echitabil" din partea RDG. E ascultat cu amabilitate şi i se formulează condiţii: totală libertate de circulaţie şi recunoaşterea Noului Forum - mişcarea de opoziţie. Adică, străpungerea zidului şi reforme politice. Apoi, i se spune că pentru „chestiunile financiare" trebuie cerut avizul Cancelarului. Schalk pleacă în Berlinul de Est, să-l informeze pe Krenz. Începe confruntarea. Va dura 16 zile.

Ziua Z - 14, joi, 26 octombrie 1989, 8,30. În biroul său de secretar general al PC din RDG, Krenz încă nu ştie care este opinia Cancelarului despre „chestiunile financiare". Îi dă un telefon lui Kohl. E prima, dar şi ultima lor convorbire înainte de căderea Zidului. Kohl spune răspicat: „Pentru mine, cea mai importantă este libertatea de a călători". Krenz profită: tocmai „vom elabora o lege înainte de Crăciun. Dar n-o să fie uşor. O să avem grele probleme economice". Kohl nu muşcă din momeală. Spune că ar fi posibilă găsirea unor anumite soluţii în comun... Fiecare înţelege ce vrea! Îl roagă pe Krenz să nu facă publică discuţia lor, pentru a nu isca „speranţe exagerate". Ca şi consilierii săi, Kohl joacă pe factorul timp.

Ziua Z - 9, marţi 31 octombrie 1989, 9. La etajul doi al Comitetul Central, se ţine şedinţa Biroului Politic. Schalk şi Schürer, preşedintele planificării, ţin un raport secret: primul diagnostic real al situaţiei economice. Concluzia: pentru a plăti datoria externă, RDG ar trebui să accepte o scădere a nivelului de viaţă cu 25-30% şi să negocieze un împrumut cu RFG. În schimb, se poate promite Bonnului că „forma actuală a frontierelor va deveni învechită înainte de sfîrşitul mileniului". Pentru prima dată un document oficial est-german pomeneşte despre căderea Zidului. Dar pentru anul 2000. De fapt, Zidul va mai exista nouă zile.

Ziua Z - 8, miercuri 1 noiembrie, 13. Cu acest raport dezastruos la subsuoară, Egon Krenz ia avionul spre Moscova. Vrea să profite de vizita protocolară la marele frate pentru a obţine ajutor. Îl pune la curent pe Mihail Gorbaciov cu falimentul şi îi spune că RDG are nevoie urgentă de 12 miliarde de dolari. Liderul de la Kremlin este năucit: „Cifrele sînt exacte? Sînteţi sigur?", dar nu promite nimic. URSS nu mai are bani. Gorbaciov se mărgineşte să-i dea două sfaturi lui Krenz: 1) găsiţi repede o formulă prin care compatrioţii dumneavoastră să-şi poată vizita familiile din Vest şi legaţi fiecare avans de concesii concrete de partea cealaltă şi 2) nu vă încredeţi în Helmut Kohl: „Nu e o lumină intelectuală, e un mic burghez, dar e un om politic abil şi îndîrjit". Altfel spus, graniţa şi Zidul sînt cele mai bune atu-uri pentru a face rost de bani, nu le irosiţi.

Ziua Z - 3, luni 6 noiembrie, dimineaţa. Mai poate aştepta Krenz ipotetica mană de la Kohl? Războiul civil e gata să se declanşeze. Sute de mii de manifestanţi cer demisia lui. La sfîrşitul săptămînii, ca să liniştească mulţimile a deschis o supapă: a autorizat emigrarea definitivă în Vest. Fără vreo recompensă financiară din partea RFG. Cu o condiţie: „emigranţii" trebuie să plece prin Cehoslovacia şi de acolo să ajungă în Bavaria. De atunci, în fiecare oră 300 de automobile trec frontiera cehoslovacă. Luni, Krenz vrea să facă un gest suplimentar: să publice proiectul de lege în legătură cu călătoriile: de-acum înainte, fiecare cetăţean va putea obţine cu uşurinţă viza pentru o călătorie de 30 de zile pe an. Nu mai mult. Şi fără valută. Se subînţelege: dacă Kohl ar face un efort...

Ziua Z - 3, după-amiaza. Krenz nu mai are timp de negocieri, de şmecherii. Timpul presează: peste două zile trebuie să se prezinte în faţa Comitetului Central şi să le spună celor 213 membri că statul a dat faliment. Va putea să le promită că va primi un ajutor masiv din partea RFG? De asta depinde viitorul lui politic. Trimis din nou la Bonn, Schalk prezintă oamenilor lui Kohl nota de plată: 12 miliarde de mărci credite şi 3,8 miliarde pentru turişti. E imens: Seiters şi Schaüble sînt stupefiaţi, dar apoi înţeleg: Krenz e gata să accepte orice în schimb. E momentul să treacă la atac. Dar ar trebui să se sfătuiască mai întîi cu Cancelarul.

Ziua Z - 2, marţi 7 noiembrie, 9. Presiunea exercitată asupra puterii comuniste devine insuportabilă. În ajun, la Leipzig, mulţimea a huiduit proiectul legii călătoriilor. E sătulă de jumătăţi de măsură. Strada cere libertate, Kohl - democraţie, şi acum şi cehii ameninţă că vor închide pur şi simplu frontiera: „Nu dorim să ne lăsăm contaminaţi de descompunerea regimului. Dacă nu opriţi exodul, o vom face noi", spun tovarăşii de la Praga. Un alt zid, acum la Est? Încă o catastrofă. Cum poate fi ea împiedicată? Deschizînd provizoriu un punct direct de trecere între cele două Germanii. Unde? La graniţa între RDG, RFG şi Cehoslovacia. Dar lucrurile trebuie să se desfăşoare în ordine şi Biroul Politic cere primului ministru să-i propună o soluţie juridic ireproşabilă. Cînd? La plenara Comitetului Central, poimîine, pe 9 noiembrie.

Ziua Z - 2, seara. Ministrul Afacerilor Externe, Oskar Fischer îl convoacă pe ambasadorul sovietic. Îi spune care sînt măsurile provizorii proiectate pentru a da satisfacţie tovarăşilor din Cehoslovacia. „Spuneţi-mi care e reacţia Moscovei, cel mai tîrziu pînă pe 9 noiembrie". Viaceslav Kocemasov se duce la ambasadă şi îi telefonează ministrului. Eduard Sevarnadze: „dacă prietenii noştri consideră soluţia posibilă, să decidă aşa". Totuşi spune că îi va ruga pe colaboratori să reflecteze şi va da un răspuns definitiv pe 9. Iar personalul ambasadei să-i comunice avizul pe 8.

Ziua Z - 1, miercuri 8 noiembrie, spre ora 11. În biroul 509 din Ministerul de Interne se aprinde becul roşu al liniei speciale. Ministrul, Friederich Dickel îl cheamă de urgenţă pe Gerhard Lauter, şeful serviciului paşapoarte: „Biroul Politic vrea să oprească emigraţia prin Cehoslovacia. Ni se cere rapid un decret care să autorizeze toate plecările definitive. Prin toate punctele de frontieră. Fă-l". Şi ministrul precizează: „Mîine dimineaţă doi ofiţeri de la STASI o să vină să lucreze cu tine. La prînz textul trebuie să fie la Comitetul Central. Nu mai tîrziu." Apar deosebiri între ce spune Ministrul de Interne şi cel de Externe. De ce unul spune „toate punctele de frontieră" şi celălalt „unul singur"? Cine a greşit? Cine a mîntit? După 5 ani misterul n-a fost elucidat.

Ziua Z - 1, miercuri 8 noiembrie, spre ora 16. La Comitetul Central Schalk este excitat. Kohl este de acord. Tocmai a afirmat în Bundestag: dacă Partidul Comunist acceptă condiţiile, el promite „un ajutor economic de o dimensiune cu totul nouă". Dintr-un birou al Comitetului Central, Schalk îl sună pe Seiters la Cancelarie: „partidul o să fie de acord. Rugaţi-l pe Kohl să facă o escală în Berlinul de Est, pe 14, cînd se întoarce din Polonia." „Nu vrea" îi va răspunde Seiters peste douăzeci de minute. „Şi cînd o să vină?" Omul Cancelarului nu răspunde. Pentru Kohl confruntarea continuă. Ce vrea el de fapt?

Ziua Z, joi 9 noiembrie, 9,00. În camera 509 de la Ministerul de Interne, doi ofiţeri STASI, jurişti, elaborează împreună cu Gerhard Lauter un decret provizoriu, autorizînd fiecare cetăţean să emigreze în Vest prin oricare post de frontieră. Au trei ore la dispoziţie. Scriu, rescriu, dar de fiecare dată se lovesc de acelaşi obstacol: ce o să fie cu simplii turişti? Cu cei care nu vor să plece definitiv? Bunii cetăţeni ai RDG nu vor avea dreptul să iasă din ţară? Imposibil. Şi atunci ei se decid să-şi depăşească mandatul şi redacteăză cele două fraze care vor schimba lumea: „Articolul I. Călătoriile în străinătate pot fi solicitate fără condiţii (...) 2. Plecările definitive se pot face imediat prin toate punctele de frontieră dintre RDG şi RFG, inclusiv Berlinul". Ei precizează că această lege intră în vigoare de mîine, 10 noiembrie.

Ziua Z, amiază. Adjunctul lui Eduard Sevarnadze îi comunică ambasadorului Kocemasov: „Transmiteţi-i tovarăşului Krenz că nu ne opunem soluţiei propuse: deschiderea unui punct de trecere în Sud-Vestul RDG". Kocemasov se execută.

Ziua Z, ora 13. Aflînd că Moscova este de acord, membrii Comitetului Central acceptă soluţia lui Krenz, fără să înţeleagă nimic. Nu au mintea prea clară, pentru aceşti oameni lumea se prăbuşeşte: alegeri libere, abolirea rolului conducător al Partidului... Ce o să se întîmple cu ei? În ceea ce îl priveşte, Krenz crede că în pofida deschiderii Zidului - controlată, şi „provizorie" - va obţine miliardele Bonnului. Are fără îndoială dreptate. Dar Istoria va decide altfel. Zidul va cădea în aceeaşi seară. Căderea va fi necontrolată, definitivă şi fără compensaţii.

Ziua Z, 17,45. Krenz îi dă două foi de hîrtie lui Günther Schabowski, purtătorul de cuvînt al Partidului: „Spune-le imediat, la conferinţa ta de presă. E de bine pentru noi". Deşi membru al Biroului Politic, Schabowski habar n-avea de decret. Stătuse toată ziua de vorbă cu gazetarii. În automobilul Volvo care îl duce spre centrul de presă aruncă o privire rapidă pe hîrtiile lui Krenz. Prea rapidă.

Ziua Z, 18,42. La centrul de presă, un ziarist întreabă: „Cînd intră în vigoare decretul?" „După cîte ştiu, acum" - răspunde Schabowski, care mai priveşte o dată prima filă şi confirmă: „Da, acum!" Pe pagina a doua scria: „Informaţia va fi publicată pe 10 noiembrie la ora 6", adică mîine. Dar el nu citise pagina a doua. O imensă gafă! În faţa a 200 de gazetari din presa internaţională şi în direct la televiziune, Schabowski greşeşte. Şi eroarea e capitală, pentru că în acele ore urmau să fie preveniţi grănicerii, să se organizeze eliberarea vizelor. S-ar fi putut stăpîni fluxul.

Ziua Z, 20,00. La postul de frontieră Bornholmer Strasse din Berlinul de Est se vine pe jos şi cu automobilul şi se aşteaptă în linişte. Noaptea era rece, dar ei au auzit vestea: „începînd de acum". Harald Jäger, şeful STASI de la acest post de frontieră îşi sună superiorul, care îi spune: „Zi-le să revină mîine". Dar mulţimea nu se clinteşte.

Ziua Z, 21,30. La acelaşi post de frontieră s-au adunat cu miile. Sînt calmi şi hotărîţi. Harald Jäger îşi sună din nou şeful: „Lasă-i să treacă, unul cîte unul - răspunde acesta. Dar ştampilaţi-le buletinele de identitate. Va fi o plecare definitivă, nu vor mai avea dreptul să revină". Şi primii, unul cîte unul, nebuni de bucurie, trec Zidul.

Ziua Z, 22,30. La Bornholmer Strasse, 20.000 de oameni scandează „Deschideţi poarta". În faţa lor - cîţiva grăniceri. Tensiunea e maximă. Jäger şi oamenii lui se tem să nu fie molestaţi. Cer permisiunea să lase mulţimea să treacă. Sînt refuzaţi. Dar Jäger, cu moartea în suflet, nu respectă ordinul şi ridică bariera. În curînd acelaşi lucru se va întîmpla şi la celelalte puncte de frontieră. La miezul nopţii, toate vor fi deschise. Fără hîrtii, fără vize, poporul din Berlinul de Est năvăleşte. Zidul s-a prăbuşit.

Ziua Z, 23,00. La Varşovia, Cancelarul Kohl e la un dineu cu primul ministru Mazowiecki. Nu poate fi deranjat. Ackermann, un vechi prieten de la Bonn, insistă. În cele din urmă izbuteşte: „Domnule Kohl, ţineţi-vă bine! Nemţii din Est au deschis Zidul!" „Sînteţi sigur? - întreabă Kohl stupefiat. Într-adevăr sigur?" Şi Ackermann îi descrie scenele extraordinare pe care le vede în direct la televizor: mulţimile care trec prin punctele de frontieră, şirurile de Trabanturi, plînsetele, rîsetele... „Domnule Kohl, văd cu ochii mei". Atunci Cancelarul spune: "E într-adevăr de neînţeles".

Ziua Z + I, vineri 10 noiembrie, 8,00. La Ministerul de Externe de la Moscova. „De ce se petrece aşa totul?" Se vorbise despre „o gaură, o gaură în Sudul RDG", iar acum se spune că Zidul a căzut. Fără aprobarea Moscovei! Adjunctul lui Şevarnadze îl sună pe ambasadorul Kocemasov: „Întrebaţi-i pe prietenii noştri, ce se întîmplă?" Apoi realizează: „Ce importanţă mai are?"

Ziua Z + 24, duminică 3 decembrie. La Malta, Bush şi Gorbaciov vorbesc despre o lume nouă şi despre reunificarea Germaniei. Aventura lui Egon Krenz se terminase: va demisiona din toate funcţiile. Alexandre Schalk-Golodkowski va părăsi Berlinul de Est, plecînd în RFG. Dar de astă dată nu pentru a negocia cu Cancelaria. Atunci a emigrat.

Vincent JAUVERT
Le Nouvel Observateur,
3-9 noiembrie 1994

FUNCŢIONARI, PODURI ŞI ZIDURI

Îndrăgoţiţii mureau pe podul Vrbana

Într-o seară, el i-a scris: „Fără tine, nu pot să adorm". Ea i-a răspuns: „Nimic nu ne va putea despărţi. Doar glonţul". Acum ei păşesc, lipiţi unul de altul, spre prima cazemată sîrbă, pe cealaltă parte a rîului care taie oraşul în două. Lasă în spatele lor Sarajevo bosniac, Sarajevo asediat. El cară o valiză grea, ea un rucsac. Păşesc.

Ca să ajungă pînă aici n-au trecut prin bariera metalică de pe podul Vrbana. Au ocolit-o, mergînd prin labirintul tranşeelor de război. Întîi calcanele blocurilor înnegrite, cu geamuri sparte şi uşi smulse, unde se mai adăpostesc încă făpturi omeneşti, palide ca nişte fantome. Apoi un drum pietruit, între două ziduri crăpate, scări, o pivniţă pe jumătate inundată şi un petic de grădină abandonat. Apoi începe teritoriul nimănui: o stradă care dă într-un mal rîpos, cîteva sute de metri de asfalt negru, un gol ameţitor, profund ca un abis.

Acum sînt vulnerabili şi ei o ştiu. În lumina palidă a soarelui de primăvară, sub privirea sticloasă a lunetelor sniperilor, ei avansează. Şi nu se petrece nimic. Cerul fără păsări rămîne tăcut şi Miljacka cu apele umflate curge cu băşici mari. Pămîntul acoperit de cartuşe şi de cioburi scîrţîie sub tălpi. Ajung în dreptul arcurilor podului Vrbana. Mai au de mers 20 de metri şi de partea cealaltă a sacilor de nisip se deschide drumul spre Belgrad şi străinătate, universitatea din Praga, vor găsi o căsuţă de închiriat şi marile bulevarde unde se pot plimba îndrăgostiţii.

Nici astăzi nu se ştie de unde s-a tras. El, Bosko, sîrbul a căzut primul, cu un braţ dezarticulat în mod straniu, cu pieptul ciuruit, ucis pe loc. Ea, Admira, musulmană bosniacă s-a prăbuşit rănită mortal. Cu o mînă şi-a ridicat gulerul paltonului, parcă pentru a se apăra de gloanţe. A fost auzită strigînd. Apoi s-a tîrît spre Bosko, s-a strîns lîngă trupul lui şi l-a îmbrăţişat. N-a mai mişcat. Aveau 25 de ani.

„N-am vrut să-i las să putrezească aici, în căldura de mai, pradă şobolanilor şi cîinilor vagabonzi" - spune Zijo, tatăl Admirei. Are 50 de ani, bătături la mîini, un trup de piatră, poartă un maieu şi conduce cel mai mare atelier mecanic din Sarajevo, pe strada Proletarske, la numărul 6, stradă rebotezată acum „Sniper's Alley". Genul de om care nu-şi permite să plîngă sau să fie laş. Ştie că în acel loc, unul dintre cele mai primejdioase din lume, nu rămîne mare lucru dintr-un om ucis. Prea multe mine, mitraliere, sniperi, prea mulţi profesionişti ai morţii. Nimeni nu îndrăzneşte să se aventureze acolo. Zijo răscoleşte cerul şi pămîntul, cere un vehicol blindat, zice că se va duce singur să ridice cadavrele. Degeaba. Comandourile bosniace, miliţiile speciale, căştile albastre... toţi îl refuză. Va fi nevoie de şase zile şi şase nopţi interminabile, fotografia cadavrelor îmbrăţişate, publicată într-o revistă şi care a emoţionat, totuşi, o capitală sătulă de morţi, pentru ca, în cele din urmă, un comando sîrb să se ducă noaptea să-i recupereze.

„Aş fi vrut să fie înmormîntaţi împreună. Amîndoi..." spune Zijo. „Dar nu în partea cealaltă, în teritoriul sîrb, departe de noi..." - şopteşte Nedreta, mama. Ea priveşte fără să vadă grădina însorită, iarba verde, căpiţa de fîn şi cireşii în floare. Între degete ţine un muc de ţigară stins. Are o mie de ani. „Ce caraghios, spune ea, la început nu mi-am dat seama că prima lor dragoste o să fie pentru totdeauna..." Admira şi Bosko s-au întîlnit cînd aveau 16 ani, la Revelionul din 1985. Admira era un pic sălbatică, puternică şi bătăioasă, a învăţat să meargă pe motocicletă la 9 ani, şi-a luat permisul la 13, dar avea încă purtări de puştoaică şi a fost mult timp tristă după ce i-a murit pisicuţa. Bosko s-a născut la Krucevatz, în Serbia, a crescut la Sarajevo. E calm şi simpatic, cu obraji rumeni şi un trup de adolescent în creştere. Zijo, mecanicul dur, îşi bate joc de el, de cîte ori după o ceartă între îndrăgostiţi, îl vede revenind la Admira cu braţele încărcate de trandafiri.

În aceeaşi şcoală, în aceeaşi clasă, în aceeaşi bancă... Bosko şi Admira sînt nedespărţiţi. Cînd el pleacă la armată, într-o şcoală de ofiţeri din Serbia, îi scrie în fiecare zi o scrisoare lungă. Cînd Zijo, bosniacul se duce la Belgrad să vadă meciul echipei preferate de fotbal, Steaua Roşie, Admira merge cu el, ca să-l vadă pe Bosko. După armată, Bosko îşi continuă studiile de economie, Admira pe cele de chimie. Pe strada Proletarske, la numărul 6, seara, se discută despre fotbal, automobile, muzică, viitor... Nimic în plus. Asta e, oamenii care se iubesc n-au prea multe lucruri de spus. Pînă pe 6 aprilie 1992, a doua zi de Bairam, sărbătoare religioasă musulmană. Sînt ocolite gîndurile despre defuncta Iugoslavie şi acest război între Croaţia şi Serbia care bîntuie cu furie. Sarajevo, oraşul jocurilor olimpice, modern şi cosmopolit, e prea cultivat pentru a cădea într-un astfel de angrenaj primitiv. Încrezător, Zijo, mecanicul începe lucrările pentru extinderea atelierului; nu va fi terminat niciodată. Pe stradă, manifestanţii cer un stat multietnic. Se aud împuşcături, sînt ridicate trupuri însîngerate: începe asediul oraşului Sarajevo. Mai durează încă.

În cărţile lor de istorie, Bosko şi Admira au văzut, ca şi ceilalţi copii, pozele cu frescele luptelor medievale, oraşele înconjurate de metereze, tunurile atacatorilor, locuitorii înfometaţi. Acum ei trăiesc asta. Numai că oraşul nu e înconjurat de ziduri, obuzele anului 2000 cad cu miile, şi o nouă armată cu oameni în căşti albastre îi sprijină pe locuitori să nu moară de foame, dar nu îi lasă să plece. Admira locuieşte în oraşul modern, Bosko în casa lui, pe deal. Îi despart 7 kilometri, tramvaiele nu mai funcţionează, sniperii trag în trecători şi salvele de artilerie răscolesc pămîntul pînă la cer. Ce contează! În fiecare zi, unul dintre ei face slalom cu capul băgat între umeri printre carcasele maşinilor şi merge 14 kilometri dus-întors ca să-l îmbrăţişeze pe celălalt.

În iulie, Sarajevo arde, obuzele străpung pereţii şi cad în pivniţe, se furişează în camere, surprinzînd oamenii pe care-i ucid în patul lor, înainte de a se trezi. Bosko e în bucătărie, mama în salon. Ea îl strigă, el vine. În spatele lui, în bucătărie, explodează un obuz. Se mută într-alt apartament. Pe care alt obuz îl distruge. E peste poate. Bosko şi mama lui, născuţi în Serbia au dreptul să plece din Sarajevo. Admira îl imploră să se păzească, să plece, să o părăsească. El refuză. Mama lui pleacă singură.

Cum? Din fericire există Celo, un orfan musulman, practic adoptat de mama lui Bosko . Cu timpul, băiatul a crescut prost. Caută scandal, tîlhăreşte, vinde droguri, e condamnat la şapte ani de puşcărie; e un uriaş de doi metri, cu o voce spartă, tuns zero, trăsăturile ascuţite ale feţei îi sînt accentuate de un cioc. Cînd iese din puşcărie se aruncă în braţele războiului. Celo, „chelul" devine şeful unui detaşament de miliţie bosniac alcătuit din cîteva sute de oameni, el posedă cîteva baruri în oraş, ţine singurul bar de noapte deschis în pofida războiului şi se ocupă de aprovizionarea cu hrană a oraşului Sarajevo. E bogat, puternic, temut; unii îl respectă altora le e frică de el. Cînd într-o zi un poliţist distrat pare că vrea să-l controleze, Chelul sare din maşină şi propteşte ţeava pistolului său P 38 în gura poliţistului palid ca moartea. Altădată va fi filmat călare, imobil, cu revolverul în mînă, printre ruinele fumegînde ale bibliotecii orăşeneşti, plagiat cinic şi disperat al publicităţii Marlboro. În haosul din Sarajevo, Chelul devine şef al poliţiei militare şi responsabil cu schimbul de prizonieri. Datorită lui, pe 3 iulie 1992, deşi luptele sînt extrem de puternice, mama lui Bosko pleacă în Serbia cu automobilul... pe podul Vrbana!

Vara lui 1992 este cea a „purificării etnice", a lagărelor de concentrare,a violurilor, a barbariei. Iarna de la Sarajevo va fi lungă, rece, teribilă. Se operează fără morfină, se taie copacii pentru încălzire, sînt mîncate păsări şi iarba din şanţuri. Acum Bosko şi Admira trăiesc împreună. El e preocupat:

- Să ne căsătorim, Admira. Redepe! Acum.

- Ştii foarte bine că toate căsătoriile mixte sînt un subiect de propagandă. Nu vreau să mă mărit în faţa camerelor de televiziune.

El insistă:

- Atunci numai noi doi, singuri, în secret.

- Fără familie? Nu, ar fi prea trist. Mai încolo, Bosko . În rochie albă, cu vin şi flori. Să fie o sărbătoare.

Ca să supravieţuiască, Bosko vinde la negru raţiile alimentare furate de la căştile albastre. El, care refuza să tragă, s-a îmbrăcat în uniforma unei unităţi bosniace, condusă de un locotenent al Chelului, Miko. Bosko se împrieteneşte cu Miko, sîrbul, singur şi disperat de cînd războiul l-a surprins departe de soţia şi copiii săi. La începutul lui aprilie, Miko îi duce pe Admira şi Bosko la nunta Chelului. Îi sărută pe amîndoi, se urcă în automobil îşi ia arma şi radioul... şi trece în secret linia frontului pentru a se alătura armatei sîrbe. Miko a dezertat,a trădat. Şi-a trădat şeful, pe Chel, dar în special pe prietenul lui, Bosko .

Din ziua aceea totul s-a răsturnat. La începutul războiului, la Sarajevo erau aplaudaţi sîrbii care rămăseseră în armata bosniacă şi luptau împotriva fraţilor-duşmani de la Belgrad. Dar timpul trece şi trebuie date tot mai multe dovezi, să arăţi că nu eşti suspect, un spion, un aliat secret al Cetnicilor care distrug oraşul. E vremea denunţurilor, a arestărilor, a torturii. Dacă Miko, sîrbul a trădat, Bosko , şi el sîrb, este obligatoriu suspect! Brusc vecinii care niciodată nu ezitau să-i bată la uşă pentru un pahar cu lapte, sau un medicament, nu-l mai privesc cu ochi buni. Într-o zi, cînd Bosko stătea la coadă la brutărie a auzit din spate vocea unui vecin mînios: „E pîine pentru Cetnici, dar nu pentru adevăraţii bosniaci! Ruşine!" Bosko se întoarce îi întinde pîinea şi pleacă, scîrbit şi neliniştit. De treisprezece luni a îndurat foamea, a suportat bombardamentele, a suferit, şi i-a fost frică la Sarajevo. Degeaba. „Într-o bună zi, Bosko ar fi trebuit să fugă - spunea mai tîrziu Celo Chelul. Eu aş fi putut să-l protejez. Dar după trădarea lui Miko, totul devenise foarte complicat". Acasă, Admira plînge. El a rămas de dragul ei; ea va pleca împreună cu el. Ştie, e foarte periculos. Mama ei o imploră să rămînă:

- Tu l-ai fi părăsit pe tata acum treizeci de ani?

- Nu, dar acum e război.

- Cu atît mai mult. Să nu mai vorbim.

Se hotărîse să fugă prin Croaţia. Chelul le pregăteşte permisele, organizează contactele pentru plecare. În ziua hotărîtă, un militar vine după ei, dar de partea cealaltă nu-i aşteaptă nimeni: a început bătălia între croaţi şi Musulmani. S-a închis o ieşire. Întorşi acasă, Admira şi Bosko descoperă că apartamentul le-a fost jefuit de vecini. Pe 10 mai, o hîrtie îl face pe Bosko să tremure: a primit o convocare oficială la poliţia civilă. Cu cincizeci de ani în urmă, în timpul războiului între Ustaşi şi Cetnici, bunicul lui a răspuns unei convocări asemănătoare. Nu l-a mai văzut nimeni, niciodată. Trebuie plecat. Repede. Chelul cunoaşte pe cineva de pe partea cealaltă a podului Vrabana, alter ego-ul său, un sîrb care aranjează trocul de prizonieri. Chelul ştie că acesta vrea să-şi recupereze un văr blocat la Sarajevo. Încep negocierile.

În timp ce Chelul organizează plecarea, pe strada Proletarske la numărul 6, Admira îşi serbează ziua de naştere. Bosko bate la uşă. Se îmbrăţişează:

- Vino! Avem prăjitură cu fructe...

- Văd prăjitura, nu fructele.

- Fructele? La anul!

Rîd, vorbesc despre viitor. Nu despre plecare. Zijo, mecanicul nu e la curent, toată lumea ştie că ar dezaproba fuga: „Mi-ar fi fost frică, nu vroiam ca fiica mea să fie prinsă de partea cealaltă la Cetnici, de cei care violează şi îi strîng de gît pe Musulmani - spune el astăzi. Şi apoi, dacă pleacă, nu se mai întoarce. O să-i fie ruşine că a părăsit Sarajevo.

Pe 18 mai 1993, Admira îşi îmbrăţişează mama care a păstrat secretul plecării lor. În ajun, Admira i-a lăsat o scrisoare, cu scrisul ei ordonat, rotund, clar:

„Dragă mamă, se pare că plecăm mîine seară. Nu fi neliniştită. Eu sînt îngrijorată din cauza ta şi din cauza pisicuţei Zuco (cea galbenă) care o să rămînă aici fără mine. Păzeşte-o. Te rog, nu ieşi în oraş. Nu te duce la piaţă în fiecare dimineaţă. Îţi las vitamine. Ia-le. Fii atentă la Zuco. Se uită la mine cînd scriu şi miaună. Dormi cu ea, măcar o lună. Spune-i poveşti, mîngîie-o. Ţi-am lăsat peşte şi lapte pentru ea. Trebuie să se obişnuiască cu casa. Scrie-mi. Nu fi neliniştită, o să fie bine. Atîţia oameni au izbutit să plece. Am discutat cu Bosko - o să revenim cînd o să se termine războiul. Mă apuc de bagaje. Zuco s-a culcat pe fotoliu, nu-şi dă seama ce se întîmplă. Poate că o să-ţi dea cineva un telefon ca să-ţi spună că am reuşit. Nu fi neliniştită. Te sărut. Te iubesc mult, mult. Admira".

Spre orele 17, Bosko şi Admira ajung la Cartierul general al poliţiei militare; au o valiză şi o sacoşă: haine, 15.000 de mărci şi bijuteriile mamei lui Bosko . Chelul le dă permisele şi-i sfătuieşte să aştepte întunericul ca să treacă. Pe podul Vrbana acţionează prea multe facţiuni: detaşamente croate, poliţia bosniacă, unităţi speciale, miliţii sîrbeşti. E imposibil de controlat totul. Dar Bosko este nervos şi grăbit. Pornesc. Trec nestingheriţi de unul, două, trei controale. Documentele lui Celo Chelul fac minuni. Apoi, teritoriul nimănui, asfalt, ultimii douăzeci de metri. Şi rafala aceea scurtă. După două zile pe strada Proletarske, la numărul 6, cînd a sunat telefonul spre 11 noaptea, Nedreta, mama a sărit din pat: „O să te sune cineva..." îi scrisese Admira. La celălalt capăt al firului, un radioamator sîrb îi cere să confirme moartea celor doi îndrăgostiţi. Ea nu crede, dă o fugă la Celo Chelul, gangsterul, care ştie desigur, dar n-a avut curaj să le spună. Cadavrele sînt încă acolo. Într-o noapte, cîţiva derbedei cu nişte cîrlige lungi fură bagajele şi banii. Şi peste alte şase zile, cînd miliţienii sîrbi iau cadavrele invadate deja de viermi, pun două etichete pe cei doi saci de plastic: „nr. 250, nr. 251". Sîrbii refuză înmormîntarea în partea bosniacă din Sarajevo, şi părinţii Admirei, deşi au o autorizaţie specială, nu îndrăznesc să se ducă să discute cu Cetnicii. La înmormîntare merge doar mama lui Bosko, pune pe sicriul Admirei un pulover roşu cu gri, tricotat de ea în vederea reîntîlnirii.

Astăzi, Celo Chelul, rănit deasupra inimii de un glonţ traş de un sniper, e evacuat în Germania. În grădina de pe strada Proletarske, Zijo se închide în atelierul lui blestemîndu-i pe „idioţii pentru care dragostea nu există. Monştrii ăştia care nu ştiu decît de gloanţe". Nedreta, mama mîngîie pisica galbenă cu privirea pierdută dincolo de colină: „Admira mi-a promis că se întoarce. Era o fată care se ţinea de cuvînt". Cu un semn spre portiţa grădinii: „Cînd ajungea acolo, mă striga întotdeauna. Acum cînd aud pe stradă pe cineva strigînd «Mamă!» mă trece un fior."

De partea cealaltă a graniţei, pe teritoriul sîrbesc, la Lukavitca într-un cimitir mic, e un mormînt mare săpat în argilă, cu o singură cruce. Dacă îl priveşti din faţă, pe dreapta e cîmpia „sîrbă" şi pe stînga colinele „bosniace". Trece o turmă de oi, un băiat care fluieră, colinele verzi sînt mîngîiate de ploaie. Bosko spunea: „Fără tine, nu pot să adorm". Admira i-a răspuns: „Doar glonţul..." Ei odihnesc alături. Taberele se învinovăţesc reciproc de moartea lor. Măcar de această dată, la Sarajevo, asasinilor le este ruşine.

Jean-Paul MARI

Le Nouvel Observateur,
14-20 iulie 1994

Pagini realizate de
Magdalena BOIANGIU

Ale zilei două fețe

- dialog cu Moș Crăciunii agenției de publicitate Inedit -

„Mulți din actualii noștri clienți au aflat despre noi încă de anul trecut de la înființare, dar nu ne-au contactat, le-a fost teamă să ne angajeze, întrucît nu știau ce garanții de seriozitate asigură firma, cine sînt cei cu care urmează să perfecteze condițiile de colaborare. Cînd am luat legătura telefonică și ne-am expus punctul de vedere, oamenii au căzut de acord și, în consecință, am trimis, la fiecare solicitant, agentul de teren la fața locului. A fost punctual, serios, a știut să prezinte oferta și-am negociat: ca urmare, omul s-a convins să accepte contractul pe care l-am încheiat și l-am onorat în aceste zile, așa că e foarte posibil ca el să fie clientul nostru și în continuare. Cei mulțumiți de prestările agenției **Inedit** de anul trecut ne-au sunat acum cu mult înainte să promovăm noi acțiunea“

Obiectul contractului

Stimate domnule Manole Cosmin, îmi puteți da și mie textul unui contract?

Manole Cosmin - student, anul III TCM, Politehnică-București: Nu. Nu vă supărați, vă rog. Este totuși un document de firmă, folosește numai celor care-l discută și după aia-l încheie. Nu vă supărați, e o regulă... Ne oprim la capitolul I; dacă vreți, notați: **„Obiectul contractului constă în prestarea serviciului de Moș Crăciun - publicitar în folosul Beneficiarului“.**

(„Beneficiarul“ cu majusculă (prototipul posibil), tocmai sună. Un alt tînăr de strajă la telefon preia un mesaj: de data asta nu se cere ci se ... oferă un Moș Crăciun. Convorbire scurtă: „Doamnă, să vină tipul respectiv la noi, da, da. Să vină. Nu-i vorba de cum arată c-avem studenți de toate staturile și de toate „greutățile“... Auziți, mi se spune că nu mai avem nevoie de oameni pentru Moși, s-au completat. El să vină, doamnă, noi lucrăm și pe parcursul anului, din ianuarie mergem pe alte idei. Să vină. În regie, în spate la căminele P3-P4. E o farmacie, o librărie, niște scări, noi sîntem la primul etaj“)

Ce-l deosebește pe un Moș Crăciun publicitar de cei tradiționali? Ce asigură el, în plus?

Manole Cosmin: Necunoscutul... Pornesc de la cazul meu: cînd mi-l amintesc eu pe Moș Crăciun la noi acasă -, cred că aveam 5 ani pe-atunci - țin minte c-am făcut un calcul rapid: cine lipsește din cameră? Tata este, mama - de față, mai erau ceva rude... Dar unde-i bunicul? Gata - el e Moșul! L-am cunoscut după ciorapi și după bocanci. În cazul nostru se păstrează un secret desăvîrșit. În perioada de pregătire, noi am fost instruiți cum să ne purtăm cu copiii (președintele firmei Sonu Grațian, a terminat automatica și acuma face a doua facultate, psihologia). Știți cum spun unii părinți: „Vine moșul și te bagă în sac dacă nu ești cuminte“. Și cînd m-a văzut un copil anul trecut în magazin - eu am debutat la firma Philipps, am stat timp de 3 zile cîte 7 ore în magazin - a-nceput să țipe; pînă la urmă l-am îmbunat, i-am vorbit calm, au sărit și părinții „nu, că Moșu‘ ăsta nu-i Moșu‘ ăla care...“ etc. și s-a liniștit. Copiii știu clar: de Crăciun primești daruri, indiferent dacă vezi sau nu vezi cine le aduce. Dacă vine Moș Crăciun el e mai mult decît orice cadou, poate să fie darul voluminos sau mic - o gecuță de blugi sau o portocală, o banană, o cămașă... dar dacă le iei din mîna lui, cadoul pare infinit mai mare, mai nu știu cum, vă dați seama?

Dan Niculescu - student anul V, Medicină, unul dintre patroni: În 24 decembrie, oricum copilul știe că vin cadourile. Dar dacă sună la ușă chiar miracolul!... Cum deschide - părinții care ne-au angajat, tocmai de asta-l trimit pe el - și vede acolo ceva care umple ușa, strălucitor, în haină roșie strigă, se-neacă de emoție: Moooș Crăciun, - deci așa ceva există!

Simbolul în haine de lucru

Ce se întîmplă pînă sunați la ușă: altfel spus, care este cealaltă față a zilei de neuitat, de care se bucură un copil cînd vă întîlnește în carne și oase? Termenii cu care a început discuția puteau fi folosiți, presupun, la orice altă tranzacție, aproape indiferent de obiect...

Manole Cosmin: În viața particulară Moș Crăciun e student (în cazul nostru). Pentru a fi angajați, la terminarea facultății, noi trebuie să avem 5 ani vechime în muncă. Dar cum? Eu am cîțiva: am fost și agent de pază și body-guard și agent comercial, m-am mișcat. La firma noastră „Inedit“, toți sînt studenți. Cînd s-a terminat anul trecut cu sărbătorile, am intrat în legătură cu **Astral** - care monta antene pentru TV prin cablu - și-am devenit agenți de teren, procuram clienți, convingeam lumea să solicite instalarea; primeam comision, aveam contract cu firma lor. Am încercat și baby-sitter, și vînzări de articole de papetărie, toate posibilitățile de cîștig. Vă dați seama, termenii n-au cum să fie altfel, fiindcă **Inedit** este o firmă, sîntem trecuți în registrul comercial, plătim TVA, totul, ca niște întreprinzători serioși. Moș Crăciun este acum o idee cu succes comercial: anul trecut am avut tarif de 16.000 lei, în ‘94 ne-am adaptat - o „vizită“ la casa cuiva 20-30.000 lei, în funcție de zi și de ore. Normal că-n 24 dec. tarifele au fost mai mari. Dar asta și ca să stopăm cererea, am fi ajuns la 300-400 de contracte (cum să onorăm atîtea-n aceeași zi?) - toată lumea voia numai atunci. Negociem - ca să avem de lucru și-n 22 și 23 dec., și-n 25 dimineața sau seara... intervin înțelegeri. Pe urmă, nici cu mașinile închiriate sau ale noastre n-am face față într-o singură zi. Benzină, rulaj, distanțe...

Văd că aveți o hartă a orașului pe care înaintează stegulețele ca linia frontului.

Paul Neacșu - student anul V, Facultatea de Transporturi: Mai puțin zonele periferice, nu din prejudecată „elitistă“. Dar în perioada cînd lucram cu **Astral**, au venit niște băieți de-ai noștri bătuți, jefuiți de haine și bani așa că nu ne-am aventurat cu Moș Crăciun prin locuri mai depărtate. Las‘ că ni s-au furat anul trecut costumele, chiar de-aici, ca să ne usture...

Înghețată de lux Häagen - Dazs, „la folie totale“ (vezi pag. 9, Cap.H)

Din ce cîștigați puteți să fiți propriii dvs Moși Crăciuni? La Predeal la schi, de pildă?

Paul Neacșu: Nu sîntem absurzi!

Manole Cosmin: Adevărul e că de-o contribuție la un revelion între prieteni - merge. Sau putem să ne facem cîte o surpriză, nouă ori prietenelor noastre - fără să tot cerem bani de la părinți, că și ei... de unde?

Și totuși, cine este el?

Pentru cei care vă primesc în casă, mai ales pentru copii, „construiți“ o zi bună,dacă nu cumva chiar pe cea mai bună dintr-un an? Cum te simți cînd se crede despre tine (în travesti) că poți îndeplini orice dorință, că răsplătești întotdeauna fapta bună și sancționezi greșelile, măcar cu o clătinare din deget?

Manole Cosmin: Poate fiindcă nici noi nu l-am uitat de tot pe Moș, sîntem fericiți cînd vedem lumea mulțumită din jur. Mersul prin case, relațiile cu oameni noi, oportunități care se pot ivi - ne ajută la propria evoluție. Este și o specializare, eu așa o văd, făcută relaxat, un stil de lucru, învățăm să vorbim cu oricine, să ne descurcăm în medii diverse. Situație: agentul de teren aduce un contract încheiat cu o doamnă divorțată, care crește singură doi copii. M-am dus, am împărțit darurile, am ascultat poezia și-am plecat. De multe am întrebat, dar cuvîntul „tata“ l-am ocolit parcă n-ar fi fost. Nici mai mult de un sfert de oră nu-i bine să stai: copilul te trage de barbă, e prea vesel, - de altfel atît prevede și contractul, și nici nu bei, nici nu mănînci acolo. Asta nu fiindcă ești, normal, în timpul serviciului, dar dacă ai mînca și-ai bea devii prea real, nu rămîi Moșul acela misterios.

Paul Neacșu: Ba eu cred că farmecul rămîne chiar dacă nu insistăm pe mister. La tendința copiilor de astăzi care se joacă pe calculator și nu mai știu pe cîte canale TV prin cablu, ei acceptă ușor și cu înțelegere orice convenție. Chiar am întîlnit un caz, în care copilul este foarte fericit să-l vadă pe tată îmbrăcat în Moș, ei sînt prieteni și se distrează o dată pe an, costumîndu-se și jucîndu-se. Face un pact cu copilul, nu-l minte și puștiul înțelege mai repede, de mic, ce va să zică o convenție; e ca o piesă de teatru jucată și de unul și de altul.

Manole Cosmin: Cînd spuneați c-am „construit“ ziua bună, aveați dreptate. Să vă spun: dacă o familie n-are banii toți, noi am sugerat să se adune cu încă una sau două și să-mpartă cheltuielile. Și pentru copii e mai vesel să fie mai mulți laolaltă. Într-un singur caz am făcut o excepție: ne-am dus la niște oameni acceptînd tariful de anul trecut. Dar chiar n-aveau altă posibilitate.

Clienții dvs. aparțin unei anumite categorii mai prospere (patroni, întreprinzători, parlamentari...)?

Paul Neacșu: Nu neapărat: case obișnuite, oameni obișnuiți - care vor să marcheze sărbătoarea. Am fost chemați la o fetiță de 10 luni, dar și la mama unui patron, de peste 60 de ani, căruia fiul a vrut să-i ofere darurile cu fast.

Manole Cosmin: Casele, da, se observă din an în an că omul vrea să-și simtă casa a lui. Se vede, din cum o tot bibilește, cum așază lucrurile. Restul... ce să spun? Noi mergem și la particulari și la patroni, și la grădinițe și la ambasade (sîntem vreo 100 de studenți, Moși și agenți de teren). Ascultăm și poezii și cîntece în limbi străine, avem și Moși Crăciuni care vorbesc bine engleza sau franceza. Sîntem chemați la nu știu care patron, surpriza i-a fost pregătită de angajați, dar și la altul care a ținut să dea beneficiile de sfîrșit de an din sacul nostru. Unii ne filmează de cînd intrăm pe ușă, familiile, adică. Eu cred că unii colegi, mai ales cei care-n copilărie, n-au prea avut ocazie să se-ntîlnească des cu acest obicei (pe-atunci îl chema Moș Gerilă!) cei veniți din mediu mai simplu, se bucură mult de această sărbătoare petrecută într-atîtea locuri.

Ce notă personală are Moș Crăciun-ul lansat de *Inedit*?

Manole Cosmin: Fiind înfățișat de studenți, credem că este un Moș Crăciun modern, cult, civilizat. De fapt el e un vis, o bucurie care intră în fiecare casă.

Paul Neacșu: Este o realitate. Am citit undeva că nu există demoni, ni-i creăm singuri. Și-atunci de ce să nu creăm ceva mai bun? Ca student pot să spun că se verifică. Dacă pornesc de la ideea c-o să-mi meargă rău, sigur îmi merge rău. Dar binele să nu urmeze aceeași regulă? Cît de puțin, nu?

A consemnat
Tita CHIPER

Redacția DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 București ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poștale. Publicația se află la poziția 2106 în Catalogul publicațiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresați-vă redacției la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia și la sediul redacției, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ștefan Aug. DOINAȘ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEȘU
REDACȚIA: Magdalena BOIANGIU (redactor șef adjunct), Ilieș CÂMPEANU (secretar general de redacție), Tita CHIPER, Radu COSAȘU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ȘERBAN, Elena ȘTEFOI (redactor șef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Delia VERDEȘ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Radu COSAȘU
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Gabriela MAȘEK; DIFUZARE: Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU, Corina MÎȚĂ
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, București